

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

020.5

MAG

ser.1

v.12-14

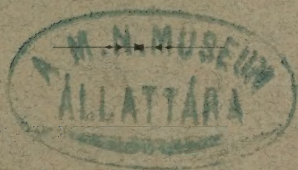

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.
1888.

Jelen folyamhoz négy cinkographiai és egy photolithographiai melléklet van csatolva.

AZ 1887-IKI FOLYAM (I—VI. FÜZET) TARTALMA.

	Lap.
Majláth Béla: A sorsvető könyvek és egy ismeretlen XVI. sz. magyar Fortuna	1—46
Szádeczky Lajos: Báthory István könyvészetéhez	47—58
Fraknói Vilmos: Vitéz János levelei és beszédei	59—62
Jakab Elek: A Bánffy-levéltár magyar történelmi forrásai	63—73
Erdélyi Pál: Foktövi János ismeretlen prédikációs könyve 1614-ből	74—88
Reizner János Adalékok a hazai könyvtárak statisztikájához	89—92
Szilágyi Sándor: Borsáti Ferencz ismeretlen alkalmi költeménye 1656-ból	93—99
Nagy Gyula: Egy kéziratban maradt magyar-latin szótár töredék 1580. tájáról	100—110
Zeleny Ferencz: A legutóbbi népszámlálások forrásműveinek bibliográphiája	111—116
Csontos János: Emlékirat a Nemzeti Casino könyvtáráról	117—130
Kropf Lajos: Néhány adat a magyar bibliographiához Deschamps földrajzi szótárából	131—135
J. Kemény Lajos: Gallen János, kassai könyvkereskedő hagyatéka 1583-ból	136—138
Ballagi Aladár: A czestochowai pálos nyomda magyar tárgyú termékei A beszercebányai, libetbányai, korponai és selmeczbányai városi levéltárak kéziratai	139—152
Dr. Bozóky Alajos: A nagyváradi kir. jogakadémiai könyvtár	153—178
A M. T. Akadémia könyvtárának régi szabályai	179—184
Majláth Béla: Jelentés a M. Múzeum könyvtárának állapotáról 1886—87-ben	185—201
Erdélyi Pál: Gálszécsi István Enekes-könyvének töredéke 1536-ból	202—214
Horvát István 1843-ik évi emlékirata a M. N. Múzeum könyvtáráról	215—223
Acsády Ignác: Egy nagyszombati könyvkiadás 1675-ben	224—238
Csontos János: A berni városi könyvtár hazai vonatkozású kéziratai	239—241
A berlini királyi könyvtár legújabb szabályai	242—248
A pétervári cs. könyvtár ismertetése	249—260
Ballagi Aladár: A pétervári könyvtár 1860—1887-ig	261—294
Vegyes közlemények	295—313
	314—340

Jelentés a M. Nemzeti Múzeum könyvtáráról. — Jelentés a budapesti tud. egyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1887-ben. — Jelentés a M. T. Akadémia könyvtáráról. — Jelentés a szegedi Somogyi-könyvtár forgalmáról 1886/7-ben. — A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának levéltári gyarapodása. — A császlóczi sz. Márton egyház könyvei 1444-ben. — Nagybánya város nyilvános könyvtárai. — Magyar Szulpicz necrologja. — Négy lappangó Corvin-codex. — Régi magyar nyomtatványok a londoni könyvpiacon. — Corrigendum a «Régi Magyar Könyvtár»-ban. — Adalék Szabó Károly: «Régi Magyar Könyvtár»-ához. — Nagylucei Orbán egri püspök egy festszt Missáléja 1491 körül. — Adalék a XV. századbéli hazai könyvtárakhoz. — Rozsnyai Dávid conventiója 1669-ből. — A new-yorki Astor-könyvtár. A M. T. Akadémia leszállított árú kiadványai. — A múzeumi könyvtár kézirattári gyarapodása 1887-ben. — Jelentés az erdélyi múzeumi könyvtár gyarapodásáról 1887-ben. — A múzeumi könyvtár tisztviselőinek tudományos kutatásai 1887-ben. — Zimmermann Ferencz monographiája a nagyszombati archívumról. — Vágner József: A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai. — Bubics Zsigmond címzetes püspöknek s a múzeumi könyvtári metsetgyűjtemény főőrének kassai megyés püspökké kineveztetése. — Múzeumi könyvtári gyakornok kinevezése. — Előléptetés a budapesti egyetem könyvtárában. — A hamburgi Corvin-codex. — Hellebrandt Árpád: az akadémiai könyvtár incunabulumai. — Újabb adalék Vitéz János könyvtárához. — Irodalmi Értesítő. — Bibliographiai irodalmi szemlének. — Olvasóinkhoz.

Magyarországi könyvészet 1887-ben című mellékletünket, mely ezen folyamból hiányzik, a «Magyar Könyvszemle» 1888-ik évi folyam I-ső füzetével fogjuk szétküldeni.

I. Melléklet a „MAGYAR KÖNYVSZEMLE“ 1887. évi folyamához.

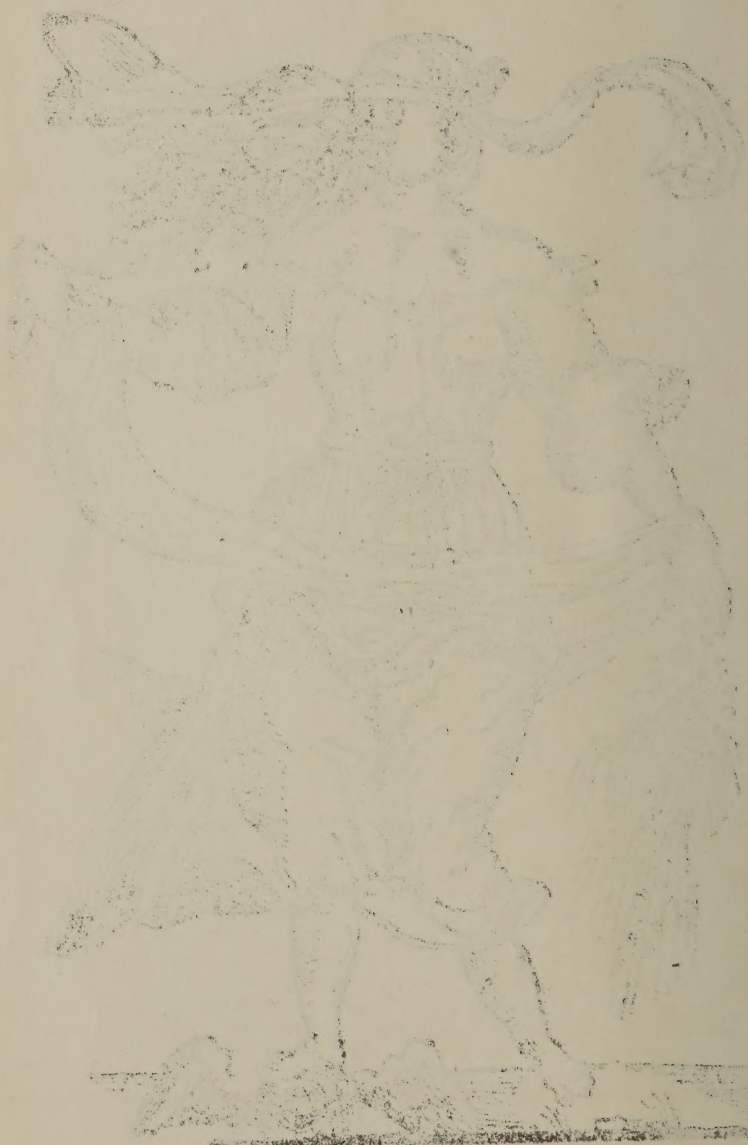
FORTUNA.

A „FORTUNA“ czimlapjának hasonmása.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

FOR T V N A

A. L. BENTLEY, CHICAGO, ILL.

SZERENCZENEC AVAGY SZEREN- czetlenlégnek Kerke.

A „FORTUNA“ második czimlapjának hasonmása.

020.5

MAG

1887

V. 12-14

szanac: és vegben vittetene, mellyekből nyilván meg
tettzic, hogy az Sortoc hasznosac és kelemenetessac le-
gyenec, akar Isteni dolgokban, mert azok Isten kezében
vadnac, es vgy fordittya, a mint ő neki kedves akarattya;
akar pedig csak bátorítás képpen élend ember véllec. Ez
okokból, szerelmes atyáimfia, kenféritetem egy néhány
Eftendővel ez előt ez Sortocetés avagy Szerencze könyvet
ki nyomtatnom, hollehet nagy költőggemmel, fő keppen
csak az virézlő Magyar nemzetnek kedveiert, kinec massa
Magyar nyelven még ekkoraig nem költ, hogy onékiek-is
legyen valami oly, kivel vrességekben vdot mulathassanac
és külömb külömb fele dolgokat próbálhassanac (kiknek
vegen mind az által Istentől váryac.)

előbi Szerencze könyvek már mind
ötől fogva affélékccuem aroltac,
ig keresi es kevalya vala; tettzic az hogy
amilágerit vyonnon ki nyomtatnam. Es miért hogy ez
nywnec Afibonya a Fortuna, ki akar mely igen bizon-
thatatlan, és változo legyen, de azért iob resre az
akban forog és wralkodic: az Magyar nemzet pedig
lőképpen abban foglalatós, ily reménységben vagyoc, hogy
z kis munkámat io neven véstic: kíváltképpen ez mostani
editiot avagy nyomtatást ennyivel inkább megh kedvelic és
aczülic, hogy az előbi verkekből fépen megh tisztítvá és
rigálva vagyó. Az Isten adgyon erőt és értelmet hozzá,
hogy ez vtan nagyobbbal és hasznosbal foglálhassac.

Isten veled.

Klész Jacab.

SYBILLA ERY- THREA ÓTÓDIC.

1.

Istenec nagy hála-adással tartozol,
Hogy rövid nap ki véßen ez világbol,
Igaz eleget túrtél Nemzetiségidtől,
Meg sünnec talám ottan irigylégektől.

2.

Oda vagyon az, lassu vagy hozzá,
Hafzadnac nem lést te soha hafnára,
Senki tanaczat nem akarad fogadni,
Czak gorombaságban akarst budosni.

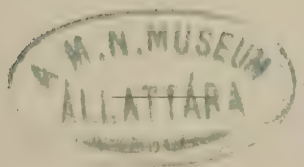

MAGYAR
KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

1887-ik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.
HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.
1888.

TARTALOM.

	Lap.
Acsády Ignác: Egy nagyszombati könyvkiadás 1675-ben	239—241
Ballagi Aladár: A częstochowai pálos nyomda magyar tárgyú termékei	139—152
„ „ A pétervári könyvtár 1860—1887-ig	295—313
Dr. Bozóky Alajos: A nagyvárad kir. jogakadémiai könyvtár	179—184
Csontos János: Emlékirat a Nemzeti Casino könyvtáráról	117—130
„ „ A berni városi könyvtár hazai vonatkozású kéziratai	242—248
Erdélyi Pál: Foktövi János ismeretlen prédikációs könyve 1614-ből	74—88
„ „ Gálszécsi István Énekes-könyvének töredéke 1536-ból	215—223
Fraknói Vilmos: Vitéz János levelei és beszédei	59—62
Horvát István 1843-ik évi emlékirata a M. N. Múzeum könyvtáráról	224—238
Jakab Elek: A Bánffy-levéltár magyar történelmi forrásai	63—73
J. Kemény Lajos: Gallen János, kassai könyvkereskedő hagyatéka 1583-ból	136—138
Kropf Lajos: Néhány adat a magyar bibliographiához Deschamps földrajzi szótárából	131—135
Majláth Béla: A sorsvető könyvek és egy ismeretlen XVI. sz. magyar Fortuna	1—46
„ „ Jelentés a M. N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1886—87-ben	202—214
Nagy Gyula: Egy kézirathan maradt magyar-latin szótár-töredék 1580. tájáról	100—110
Szádeczky Lajos: Báthory István könyvészetéhez	47—58
Szilágyi Sándor: Borsáti Ferencz ismeretlen alkalmi költeménye 1656-ból	93—99
Reizner János: Adalékok a hazai könyvtárak statisztikájához	89—92
Zeleny Ferencz: A legutóbbi népszámlálások forrásműveinek bibliographiája	111—116
A berlini királyi könyvtár legújabb szabályai	249—260
A beszteczebányai, libethányai, korponai és selmeczbányai városi levéltárak kéziratai	153—178
A M. T. Akadémia könyvtárának régi szabályai	185—201
A pétervári cs. könyvtár ismertetése	261—294
Vegyes közlemények.	314—340
Jelentés a M. Nemzeti Múzeum könyvtáráról. — Jelentés a budapesti tud. egyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1887-ben. — Jelentés a M. T. Akadémia könyvtáráról. — Jelentés a szegedi Somogyi-könyvtár forgalmáról 1886/7-ben. — A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának levéltári gyarapodása. — A császlóczi sz. Márton egyház könyvei 1444-ben. — Nagybánya város nyilvános	

könyvtárai. — Magyar Szulpicz necrologja. — Négy lappangó Corvin-codex. — Régi magyar nyomtatványok a londoni könyvpiaczon. — Corrigendum a «Régi Magyar Könyvtár»-ban. — Adalék Szabó Károly: «Régi Magyar Könyvtár»-ához. — Nagylucsei Orbán egri püspök egy festett Missáléja 1491 körül. — Adalék a XV. századbeli hazai könyvárakhoz. — Rozsnyai Dávid conventiója 1669-ből. — A new-yorki Astor-könyvtár. A M. T. Akadémia leszállított árú kiadványai. — A múzeumi könyvtár kéziratári gyarapodása 1887-ben. — Jelentés az erdélyi múzeumi könyvtár gyarapodásáról 1887-ben. — A múzeumi könyvtár tisztviselőinek tudományos kutatásai 1887-ben. — Zimmermann Ferencz monographiája a nagyszebeni archivumról. — Vágner József: A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai. — Buhics Zsigmond címzetes püspöknek s a múzeumi könyvtári metszetgyűjtemény főőrének kassai megyés püspökké kineveztetése. — Múzeumi könyvtári gyakornok kinevezése. — Előléptetés a budapesti egyetem könyvtárában. — A hamburgi Corvin-codex. — Hellebrandt Árpád: az akadémiai könyvtár incunabulumai. — Ujabb adalék Vitéz János könyvtárához. — Irodalmi Értesítő. — Bibliographiai irodalmi szemlénk. — Olvasóinkhoz.

Magyarországi könyvészet 1887-ben című mellékletünket, mely ezen folyamból hiányzik, a «Magyar Könyvszemle» 1888-ik évi folyam I-ső füzetével fogjuk szétküldeni.

A SORSVETŐ KÖNYVEK ÉS EGY ISMERETLEN XVI. SZ. MAGYAR FORTUNA. ¹

MAJLÁTH BÉLÁTÓL.

Népies irodalmunknak van egy igen érdekes és nevezetes ága, mely a mult században már lesúlyedt ugyan a ponyvairódalom körébe, de három százados létezése, eredete és verses alakja szempontjából méltán igényelhet vala helyet ott, hol a népköltészet ponyvairódalomi termékei méltatásra találtak. Ez a sorsvető, a szerencsekönyvek irodalma, melyről mostanig hallgatott irodalmunk története, de még csak bibliographiai repertoriumokból, könyvészeti jegyzetekből sem ismerünk arról annyit, hogy legalább ez említett könyvek czíméről lenne tudomásunk. Pedig az oly irodalmi termék, mely háromszázados pályafutása alatt tizenhat kiadást ért, s alig száz éve, hogy a vásári piacz ponyvájára került, s még nincs húsz éve, hogy onnét is leszorulva többé nem nyomatik; — de legelső eredeti irányát, alakját, sőt mondhatnám eredeti irmodorát és nyelvezetét vajmi csekély korszerű változásokkal az utolsó kiadásban is fentartani tudta: az oly irodalmi termék szerzője kétségtelenül számot tesz azon íróink sorában, kik a XVI-ik században írtak az olvasni és írni tudók számára. Mert a magyar sorsvető könyveket is csak a mívelt osztály olvasta; annak is ugyanazon közönsége volt, mint az azonkorú költészeti irodalom bármely más ágának, mely részint mulattató időtöltésül, részint a jövőndő tudásának babonás kielégítéseül szolgált a legmagasabb főúri köröknél épen úgy, mint az udvarházban lakó hét szilvafás nemes ember családjánál, vagy az írni és olvasni tudó társadalom bármely osztályánál.

¹ Felolvastatott a m. t. Akadémia 1887. október 3-diki ülésén.

Bizonyára ott feküdt a sorsvető könyv a ládában vagy almáriomban békés egyetértésben a históriás énekekkel, Lantos Sebestyén épületes szép verseivel és másokkal. S ha míg ezekről irodalomtörténetünk hírt tud adni nekünk, a sorsvető könyveket pedig nem említi, mintha nem is léteztek volna; ennek oka csak abban rejlik: hogy a verses históriák, vitézi énekek, a krónikás könyvek a multak történeteit írván le, a tudás vágyát elégítették ki s néhányszori olvasás után a könyvpolezra vagy a leveles ládába visszakerültek, s olykor hosszú évtizedek múlva kevésbé sérülve, vagy épen teljes épségben származtak át egyik nemzedékről a másikra. A sorsvető, a szerencsekönyvek azonban a jövő titkaiba engedték bepillantani a hiszékeny, a babonás előítéletek jármában fogva tartott embereket; s míg a multak tudásának vágyát csak kevesen óhajtották kielégíteni, — a jövő titka iránti kíváncsiságnak igen nagy közönsége volt, s a sorsvető könyvek felette gyakori használata, forgatása miatt azok elkallódtak, elrongyolódtak, ugyannyira, hogy azoknak csak híre jutott egyik nemzedékről a másikra, de maga a könyv nem, vagy csak a legritkább esetben. S ha bár ezen könyveknek újabb és újabb kiadása egyik a másikat érte, — a legrégebb kiadásokról a jelenkor már nem tudott semmit, példányaít nem látta, s ennek természetes következése lett irodalom történetünkben azon hézag, mely a XVI-ik századbéli népies költészeti termékek mellett a sorsvető szerencsekönyvekről említést nem tesz, nem tehetett, mert azt fenmaradt példányaiban nem ismerte.

Eme hiány, ezen hézag pótlása az, mit jelen irodalomtörténeti tanulmánynyal a sorsvető könyvekről elérni, vagy legalább némileg megközelíteni kívánok, mert hogy azon úr teljesen elenyészthető legyen, meggyőződésem szerint ma már nem valószínű. Mert habár kutatásom véletlen szerencsése nyomába is vezetett a magyar sorsvető könyvek létezésének a XVI-ik században, az általános emberi természet gyengeségére, a kíváncsiság kiaknázására alapított könyvek elterjedése bizonyára oly sok kiadást ért, hogy azon kiadásoknak csak megközelítő meghatározását sem vagyunk képesek eszközölni. Nem, mert hiányanak, elvesztek, elkallódtak egyrészt magok a példányok, másrészt pedig a régi könyvlajstromok, följegyzések sem szolgáltatnak adatokat, melyek nyomán ezen nagyon elterjedt s még napjainkban

is létezett Fortuna- vagy Szerencsekönyvek 1711-ig lemenő kiadásait constataálni lehetne.

Tisztelt Akadémia! Midőn itt e helyen és ez alkalommal jelen értekezésemet a magyar sorsvető könyvekről különösen előadni szerencsés vagyok: nem zárkozhattam el az elől, hogy tanulmányomat általjában ki ne terjeszszem a külföldi irodalom hasonló fajú termékeire is. Mert a mellett, hogy XVI-ik századbeli irodalmunknak egy teljesen ismeretlen kiadású Fortuna-könyvét mutathatom be: az összegyűjtöttem anyag mindinkább arról győzött meg, hogy a magyar sorsvető könyvek keletkezése szoros kapcsolatban van a külföld hasonló termékeivel. A külföld szolgáltatta a mienknek az előmintákat a berendezéshez, a képek rajzaihoz, az utalásokhoz a kérdésektől a képesoportok labirinthjain keresztül a jövőmondás feleletéig. Mindemellett a szöveg nem fordítás; maradt az eredeti magyar úgy irányára mint moráljára nézve, a verselés magyaros modorára, a négy-soros rimes versszakok alkalmazására, mint a kifejezésekben a tős-gyökeres magyaros szájíznek, a triviális vastag tréfák modorának megfelelőleg; s végre eléggé kínákozó volt az alkalom jelen értekezésem indokából, a külföldi sorsvető könyveket összehasonlítva a magyarral, amannak bibliographiáját is megismertetni, minthogy tudtommal a külföldi „*Libro del sorte*,” a „*Dodechedron*“-ok, a „*Loos buch*“-ok, „*Libro del juego de los suertes*,” „*Fortuna Albo Sciesty*“ stb. című sorsvető vagy szerencsekönyvek irodalmunkban tárgyalva nincsenek.

Tanulmányomat részint eredeti kútforrásokra, könyvtári és levéltári kutatásokra fektetve, átvizsgáltam a bécsi csász. kir. könyvtárban levő „ain Loos Buch“ című kéziratot a XIV-ik századból; a heidelbergi codexet ugyancsak a XIV-ik századból és egy másikat szintén ott 1492-ik évből; a müncheni kir. könyvtárban egy 1450-ik évtől 1461-ig terjedő kéziratot, melyben hat különféle sorsvető könyv van; a hagenaui könyvjegyzék nyomán egy ugyanottani kéziratot 1440-ik évből s végre a berlini kir. könyvtárban egy XV. századbeli kéziratot; részint felhasználtam a Loosbuch-ok monographistái közül Sotzmann munkálatait, Brunet Notice-ait, Gervinus „*Gesichte der poetischen national Literatur der Deutschen*“ című dolgozatát; részben pedig bibliographikus leírásokat, repertoriumokat és könyvészeti elszórt

jegyzeteket De Rossi, Primisser, Morelli, Hain, Trevigni, Panzer, Ebert, Jannet, Violet le Duc, Vulsan de la Colombier, De Bouck, Kästner, Grässe, Hoffmann von Thallersleben, Raumer és Flügeltől.

S miután 14 eredeti kéziratot, 32 nyomtatott sorsvető könyvet részint eredetiben, részint megjelent bibliografiai közlemények és leírások nyomán áttanulmányoztam, azon meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy némi szolgálatot tehetek irodalomtörténetünknek: ha vonatkozással a magyar sorsvető könyvekre ez irányban tett tanulmányaimat a következőkben bemutatom.

I.

A sorsvető könyvek kéziratai.

Legrégibb ismert kézirata a sorsvető könyveknek a XII-ik századból ered, melyet Aben Ezra, astrologus, kabbalista, az orvosi tudományokban nagy jártassággal bíró spanyol zsidó „Sepher Goraloth“ cím alatt írt, s melyet De Rossi¹ leírásából ismerünk. Hogy az e fajta könyvek az arabok és perzsák „falnamek“ útján terjedtek el Európában, kétségtelenül bizonyítják Grässe² és Flügel³ közleményei, melyekben az arab és perzsa sorsvető könyvek nagy tömegéről adnak kimerítő jelentéseket. Nem valószínűtlen azonban a föltevés, ha némelyek ezen könyvek első eredetét a rómaiak „Sortes Virgilianae“-ig felvinni törekedeznek.

Általában azonban a reánk maradt sorskönyvek kézíratainak legnagyobb része — néhányak kivételével — a XV-ik századból való; s nagy tévedésben van Primisser⁴ is, midőn az ambrázi gyűjteményben levő „*Ain loss Puch*“ című pergamentre írott sorskönyvet a XIII-ik század második feléből származtatja, mert annak nyelvezete sokkal későbbi korra vall.

Németországban a sorsvető könyvek, az írott Loosbuchok kivált a XV-ik században még a könyvnyomtatás feltalálása után is nagyon elterjedve voltak. Ezt bizonyítaná körülbelől az

¹ Cod. mss. hebr. tom. I. pag. 67.

² Literat. Gesch. Tom. II. pag. 886. 1015.

³ Berichte d. kön. Sächs. Ges. d. Wiss. zu Leipzig 1861. Tom. I. pag. 24—74.

⁴ Beschreibung d. Ambr. Samml. 1819. 8°. pag. 270. Nr. 27.

is, hogy az eddig ismert kézíratos sorsvető könyvek a XV-ik századból leginkább német szövegűek. De ha ez bizonyítékul el sem fogadható, s véletlen esélynek számítandó be a másnyelvű kézíratos sorskönyvnek elveszése; még inkább tanúskodik a mellett az, hogy a közönséges könyviróknál leginkább Németországban a naptárak, iskolakönyvek készítése mellett a sorsvető könyvek írása állandó czikk volt; s az ezzel foglalkozók megkülönböztetésül a Scriptor, a Calligraphus és Miniator, — Briefmaler, Briefschreiber jelzővel illettettek. S midőn már a fametszés és a könyvnyomtatás feltalálva lett, ugyanazok Briefdruckereknek neveztek s a könyvnyomtatókhoz épen oly viszonyban állottak, mint a minőben előbb a calligrafusokkal szemben voltak.¹ Ennek egy igen érdekes bizonyítékát találjuk egy 1440-ik évi hagenai könyvjegyzékben, melyben Laber Dipold ugyanottani iskolamester hirdeti azon kézíratos könyvek jegyzékét, a melyek nála kaphatók, ezek: gemalte *lossbücher*, zehngebot mit glossen, und sunst kleine bettebücher, gute bewehrte artznien bücher, schachtabel gemalt. Ezen sorsvető könyvek azonban úgy látszik csak a szegényebb sorsúak számára készültek; kiállításuk egyszerű és közönséges lehetett, mert a jövő titkának megtudása, a kíváncsiság senkinek sem volt szabadalmazott természeti sajátsága, — a vak hit, a középkor babonája mivelte, fokozta azt mindenkinél egyaránt; s épen úgy találunk az urak, a herczegek udvarában irodákat, hol a XV-ik században saját maguk használatára bizonyosan fényesen kiállított sorsvető könyveket készítettek, melyekre különben egyáltalán szükségük nem lett volna, ha a Briefschreiberek közönséges készítményeivel megelégsznek.

Ilyen a többi közt, hogy csak egyet hozzak fel példaul, a heidelbergi könyvtárban² egy kis folió alakú pergamentre írott kézíratos sorsvető könyv 1492-ik évből, melynek végén az utolsó lapon ez áll: „*Anno Domini Tausent Vierhundert und Inn zweyundneuntzigsten ioren am freitag nach Sant pauls bekerung tag: Hab ich Heinricus Meise von Wurzpurch diss Buch zu Grunsfeld Inn des Wolgebornen herrn herrn Asmusen Graven*

¹ Sotzmann. Serapeum 1851. évf. 307. 1.

² Mss Nr. 552. fol.

zu Wertheims unnd In seiner gnaden Cantzelley vollend unnd geschriben. In beywesen seiner gnaden secretari Chonradi Kappels."

Bárha igaz, hogy alig van nagyobb nyilvános könyvtár Németországban, hol a sorsvető könyveket nem találhánk, de Sotzmannak azon állítása,¹ hogy a loosbuchok kéziratai a XV-ik században jobban el lettek volna terjedve, mint később a nyomtatottak, mégis kétségbe vonható, ha tekintetbe vesszük az előállítás nehezebb voltát, a könyvkereskedés szűkebb korlátait; ha megfontoljuk, hogy a XVI-ik században a műveltség haladásával szaporodott az olvasni, írni tudók száma, a nyomtatás által a könyvek gyorsabb és könnyebb elterjedése s aránylagos olcsósága által a megszerezhetés jutányosabb módja is kínálkozott.

Az ismert kézíratos sorsvető könyvek tartalmuk lényegére, beosztására és módszerükre nézve, három egymástól élesen elkülöníthető osztályba sorozhatók. Ezek elseje a sajátképeni sorsvető könyvek, a Loosbuchok, Libro del Sorti-k, melyek az illető könyvekben meghatározott kérdésekre sorsvetés útján bizonyos képesoportokon vagy csak névleg említett személyek, tárgyak utalásain keresztül vezetnek a várt felelethez. A második osztályba tartoznak a szerencsekönyvek, melyek inkább horoskopikus jellegűek s a szerencsés vagy szerencsétlen napok megtalálására tanítanak, minden közbeeső utalás nélkül. Végre a harmadik osztályt képezik a jóslat-könyvek, melyeknek csak egy kép- vagy csak névleg említett tárgyesoportozatuk van s mindeniknél csak egy-egy jósló mondat, s elolvassuk azt, mely a vetett koczka számának megfelel.

A kéziratok e két utóbbi osztálya nem került nyomtatás alá, valószínűleg azért, mert kevés volt benne a mysticismus, a kíváncsiságot nem fokozta, nem készítette elő annyira, mint a sajátképeni sorsvető könyvek, hiányozván belőlük az utalás négy-öt képesoporton keresztül, az népszerűvé nem válhatott. Mellőzve tehát a sorsvető könyvek ezen két osztályát, annál is inkább, minthogy ez a magyar Fortunával semmi kapcsolatban nincsen: áttérünk egyenesen az első osztályú sorskönyvek ismertetésére.

¹ Serapeum 1851. évf. 307. l.

Eltételezve a De Rossi¹ által említett „Sepher Goraloth“ című s Aben Ezra spanyol zsidó által a XII-ik században írt sorskönyvtől, melyet csak rövid bibliographiai jegyzetből címe után ismerek, a legrégebb sorskönyvek az eddig ismertek között a németek. S bár ha az angol és olasz sorskönyvek kéziratos példányai nem ismeretesek, valószínű, hogy a nyomtatás előtti századokban olyanok ott is voltak. Feljogosít e föltevésre — kivált az olaszokat illetőleg — az, hogy a míg a német sorskönyvek csak a XVI-ik század harmadik tizedében jelentek meg, az olasz Libro del sortik-kal már a XV-ik század mások felének közepén találkozunk.

Brunet² ugyan azt állítja, hogy Lorenzo Spirito 1473-ik évben megjelent munkájához az első eszmét a „Dodechedron de la Fortune“ című francia kéziratból vette, mely a XIV-ik században íratott s annak egy másolata az olasz író birtokába jutott, melyből eszméit merítette volna. Ezen állítás szerintünk csak a lehetőség látszatával bír, de bizonyítékok hiányában a valószínűséget nélkülözi. Mert ha Lorenzo Spirito annak másolatát bírhatta, annál inkább kellett a francziáknak annak eredetijét ismerniök. S vajjon minő okok foroghattak fenn arra nézve, hogy a „Dodechedron“ kéziratát Lorenzo Spirito munkájának megjelenése után majdnem egy századdal később nyomatták ki, t. i. 1556-ik évben Párisban Francois Grojet Lochois által; holott a „Libro delle Sorti“ sorskönyv ugyancsak Brunet³ szerint 1528-ik évben „Libro del juegos de los suortes“ cím alatt előbb spanyol nyelven, ebből azután francziába áttűtetve szintén 1528-ik évben Párisban lett kiadva. S bár ha minden sorskönyvnek alapeszméje ugyanaz, de a kiviteli módzat mindig nemzeti eszmekörben mozog, ahoz alkalmazkodik, s e tekintetben Spirito műve teljesen elűt a francia Dodechedron kéziratától. De ha végképen kétségbe vonható az, hogy az olaszoknak kéziratos sorskönyveik nem voltak; bár ha Olaszországban a babona, a mysticismus, az astrologia, a mantika, a kabbalistika csak oly fejlődésnek örvendett, mint akárhol másutt: sokkal közelebb áll

¹ Cod. mss. hebr. tom. I. pag. 67.

² Serapeum 1858. évf. 166 l.

³ U. a. u. o.

a valószínűség, hogy a sorskönyvek eszméjét Spirito inkább a németektől vette át mint a francziáktól, mert a Libro delle Sorti beosztása, utalásai, képesoportjai jobban megfelelnek a német sorskönyvek kéziratának, mint a francziának.

A legrégibb kézirat a német sorskönyvek között a heidelbergi könyvtárban őrzött Lossbuch,¹ mely a XIV-ik században készült s nagy, szép góth minusculákkal hártýára írva 22 lapból áll, színezett képekkel *díszítve*. Az első oldalon egy függőleges rubrikában egymás alatt 32 kérdés van; ugyanazon lapon a kérdések irányában egy-egy próféta neve az ó-testamentomból, de egynehány egészen idegen név is, mint Welle, Morel, Fundlein, Marsit, Chorel, Samlin stb. A harmadik rubrikában ismét egymás alatt rendszám egytől harminczkettőig. Ezen codexnél használati canon nincsen s maga a most leírt oldal rubrikái szerint a kiválasztott kérdéssel szemközt álló próféta s az annak megfelelő rendszám utalt a válasz további keresésére. Itt még nincs nyoma a koczkavetésnek, de a jóslatszerű feleletek bármelyik kérdésre akként vannak beosztva, hogy a kiválasztott kérdést tevőnek nem kellett szűkségképen azt a prófétát választania a melyik a tett kérdés rubrikájának szemközt állott, de választhatta bármelyikét a további utalással. Ugy látszik, hogy a koczkavetés helyett ez volt a módzat, melylyel a véletlen a játékba belevonatott. A következő 2—4-ik levélen találjuk az első képesoportot 36 egész alaku egyénnel, erős tollrajzban, durván bár, de mégis némi művészettel kivive és vízszínekben kifestve. A négy első alak: Cato, Aristoteles, Plato és Vergilius, mindenik egy-egy írólappal kezében, melylyel a második képesoport valamelyikére utal. Az 5—32-ik oldalig következik az első lapon említett képesoportja a prófétáknak neveikkel és rendszámaikkal ellátva. Ezek ismét a kezükben tartott czédulákon utalnak a hét planétákra és az azoknál feljegyzett négy világtáj valamelyikére; ezt kiegészíti még a Holdnál délkelet és délnyugat, Saturnusnál északkelet és északnyugat, nyilván csak azért, hogy a különféle 32 megnevezést kihozni lehessen. Az 5—6-ik lapon van balra az index, a 7 planéta neve nagy betűkkel; ennek átellenében jobbra a világtájékok s mindenik

¹ Mss. Nr. 7.

világtájék irányában megnevezve az annak megfelelő kép, a melynél a kiválasztott kérdésre vonatkozó válasz keresendő. A 6-ik lap tulsó oldalától a 22-ik lapig, mindenik lapon felül egy-egy kép s minden kép alatt 32 felelet, két soros német versben írott, melyek ugyanazon sorban következnek egymásután, mint a hogy az első lapon a kérdések állanak, de az egymásutánja a feleleteknek mindenik lapon más-más rendszámmal kezdődik, mi a válasz keresését némileg nehezíti. A képek, melyek alatt a feleletek vannak, az állatok köréből vétettek a könyv írója által, madarak és emlősök egyaránt ecsettel, de kisebb mérvekben, csinosabban s úgy látszik más kéz által festve, mint a próféták csoportja. Ezen codex háromszori utalással, három képcsoporton keresztül vezeti a kérdezőt, míg a feleletet megtalálja s a kockakvetés mellőzésével csupán a próféta választásának véletlenére bizza a jövőendő megtudását, mialatt bibliai, astronomiai és földrajzi nevekkal ismertet meg s a kapott válaszban a vallás moráljára tanít.

A német sorskönyvek egyik legérdekesebb kézírata a müncheni királyi könyvtárban őrzött papiros codex,² mely az augsburgi szt. Ulrik és szt. Afra nevű augustinus zárdából származik s onnan a zárdák secularisatioja után a könyvtárral együtt Münchenbe jutott. Ezen XV-ik századbéli kéziratban a szerencse- és jóslatkönyveken kívül hat különféle sorsvető könyv van, kettő 1450., kettő 1455., egy 1459. és egy 1461-ik évszámmal ellátva.

A 154 folio lapra terjedő kéziratnak első sorskönyvét 1450-ik évben Konradhausen Endlin készítette Udalrich öttingeni grófnak Baldernben Nördlingen mellett levő irodájában. Ezen sorskönyv harmincz folio lapra terjed s az utolsó lap záró soraiban olvassuk: „Explicit sortilegium per me Conradum Molitorem de Ottingen, tempore isto erat in cancellaria Vdalrici comitis de Ötinge in Vigilia Simonis et Jude apostol, anno dni millesimo CCCC^{mo} L^{mo} in Castro Polderini. Nildne de Hausen Edarnok. 1450. A codex első lapján a sorskönyv czímképe, a szerencsekerék, erőteljes rajzban. A szerencsekereket a halál forgatja,

¹ Cat. Docen. pag. 390. Sotzmann Serapeum 1851. évf. 315. s következő lapok.

fent ül a király fején koronával, kezében királyi pálezával; a kerék baloldalán három alak fölfelé kapaszkodik, jobb oldalán három lefelé zuhan s egy már a földre esett. Az előtérben lent egy barát és egy paraszt ember áll balról; míg jobbról egy szerelmes ifju és egy nő van. A koezkavetés itt is mellőzve van s mint a heidelbergi codexben, itt is a ezimkép után következő első lapon levő 22 kérdésnél van az első utalás a próféták első képesoportjára, innét a 7 plánétára, ezektől a 22 égi jelre és állatképekre, míg végre ezektől a 22 király képesoportjára, hol a válasz föllelhető. Itt érdekes az, hogy már a szerenesekerékkel találkozunk, mely hasonló felfogásban a magyar sorsvető könyvekben is előfordul, mint azt később látni fogjuk. Ezen kéziratban már négy utalás van négy képesoporton keresztül a feleletig, s míg a heidelbergi kéziratban a választ állatok adják, — ebben a királyok szájából halljuk a jövendölést, melyek közt a magyar király is szerepel.

A müncheni codex második sorskönyvének ezíme: *Das Glückes rad*, íratott 1455-ik évben. Ezen kéziratban a ezimképen levő szerenesekereket angyal forgatja minden egyéb mellékalakok nélkül. A két előbb leírt sorskönyvtől abban különbözik lényegesen, hogy az előszóban a könyv tartalmának határozott irányát megjelöli, magyarázatokba boesátkozik az emberi test complexiójáról és természetéről s rövid, erőteljes mondatokban adja elő a planéták befolyását az ember szervezetére és hajlamaira és koezkavetés által hozatik kapcsolatba a sorssal, a mely jövendölés alakjában három képesoporton keresztül vezet a *feleletig*. Az első képesoport 20 mester; a második a 7 planéta s a harmadik ismét más 30 mester, mindenik egy-egy mondat, két koezkavetésből eredő különböző számeombinatiókkal. A tisztán astrologiai alapra fektetett moral intentioja: hogy a bizonyos csillagzatok befolyása alatt levő minő erényeket tulajdonítson el s minő bűnöket kerüljön leginkább.

Ezt követi a „*Das Glückesrad mit Fraw Venus und den Gescellen*.” Elöl ezimkép gyanánt van a szerenesekerék, legfelől a királylyal, jobbra-balra négy felkapaszkodó és négy lezuhanó, s alul egy leesett alakkal; s míg az angyal őrzi a fölfelé törekvőket, a leesők mellett az ördög vigyorog. A három képesoport prófétákat, királyokat és mestereket ábrázol 55 képen, minde-

niknél egy-egy mondattal; utolsó a szentek csoportja, kik elég különösen — a könyv címének megfelelőleg — szerelmi kérdésekre adnak jósló feleleteket, a kockavetés számának megfelelő sorban. Feltűnik egyébiránt a képcsoportok eme satyrikus összeállítása Venussal szemben mindjárt az első képcsoportnál, hol az első kockavetésre a bibliai személyek között böles Salamon király válaszol a szerelmi kérdést tevőnek további utalással a következő képcsoportra. Egy az első lapra beragasztott kis 8° lapon az 1455 évszám olvasható, míg az utolsó lap végén az 1473-ik évszám áll. Nézetünk szerint ezen kézirat, mely 1455-ben íratott, a jelen példányban 1473-ik évben másoltatott: a két különböző évszám előfordulása legtermészetesebben így fejthető meg.

Érdekes ezen gyűjteménynek hatodik sorskönyve, mely a 144—154-ik lapig terjed s mely a szerencse forgandóságát, állhatatlanságát, a sors kiszámíthatatlan véletlenségét az érzékiség igen találó felfogásában adja vissza, kivált midőn ennek ellentétéül a könyv címe gyanánt ezen négy szót olvassuk: „Justitia, Sapientia, Prudentia, Fortitudo“, s alatta a szerencsekeréket egy számár forgatja, fent a farkas király ül, balról a macska és majom fölfelé kapaszkodik, jobbra az oroszlán denevértől körülropködve, egy nyúl és egy sertés zuhannak *lefelé*; lent már egy kutya fekszik s a szerencsekerék állványához egy öreg ember támaszkodik. A cím lap tulsó oldalán Ysayas próféta nyolez soros versben utasítást ad a sorskönyvnek kockavetés által történő mikénti használatára. Ez alatt van az 1455-ik évszám.

Eltér e kézirat a szerencsekeréknek ezen eredeti felfogása mellett a többitől még abban is, hogy képcsoportok nincsenek benne s csak egyszeri utalással vezet a feleletekhez, mely 56 állatnak névesoportjából áll, de közöttük találjuk Ysayas prófétát, Venust, a Syrént, az erdei asszonyt, a vízi nymphát és a vízi embert is. A kézirat elején van az abécé s mindenik betű a kérdések bizonyos fajtáját foglalja magában; s a kérdések mellett levő rimes versek utalnak az állatnevek csoportjára, hol a kockavetés számai szerint keresendő a felelet.

Valamennyi közt leg tarkább a 120—143-ik lapig terjedő, az 1459-ik évben írott „*Sortilegium*“ című sorskönyv, melynek sem címképe, sem képcsoportjai nincsenek; ezek helyett azon-

ban ott találjuk a köröket, megközelítőleg olyan beosztással, mint az a magyar sorskönyveknél is szemlélhető. A képesoportokat pedig nevek helyettesítik, túlnyomólag a természetrajzból és a földrajzból; a kockakvetés egyszeri használata mellett csak háromszori utalás van a feleletig. A könyv használata azonban itt a legvilágosabban van kifejtve valamennyi között, s az utalások épen olyan könnyen kikereshetők, mint a magyar sorsvető könyvekben. Túlságos tarkaságát a kéziratnak jellemzi az egyes csoportozatok számos sorozatának igen vegyes tárgyai. Így a második lapon van 16 kérdés, ezek közül választva — kockakvetéssel utaltatunk a következő 12 kör valamelyikére, melyek mindenike 12 személy, természet vagy földrajzi nevet foglal magában. Az első kör hegyek neveit, a második madarak, a harmadik emlősök, a negyedik növénygyökerek, az ötödik fűvek, a hatodik halak, a hetedik drágakövek, a nyolczadik apostolok, a kilenczedik fák, a tizedik próféták, a tizenegyedik vizek, a tizenkettedik városok neveit tartalmazza. Ezen köröktől a további utalás a királynevek csoportjára történik, melyek közül mindenik egy-egy oldalt foglal el 16 oldalon, közöttük a francia király 1459-ik évszámmal van jelölve. Előfordul ott a magyar király *neve is*. Innét az utolsó utalás a harmadik csoportot illeti, melynek 19 sorozata van. Az első a négy ősatya, a második öt pogány böles, a harmadik más négy pogány böles, a negyedik öt világkalandozó, az ötödik négy evangelista, a hatodik négy egyházi atya, a hetedik remeték, a nyolczadik négy püspök, a kilenczedik négy herezeg, a tizedik négy gróf, a tizenegyedik a négy világ-elem, a tizenkettedik négy lovag, a tizenharmadik a német *Tafelrunde* lovagjai, a tizenegyedik a négy világtájék szelei, a tizenötödik négy erdő, a tizenhatodik négy síkság, a tizenhetedik a Niebelung-ének négy vitéze, a tizennyolczadik négy mesterdalnok és a tizenkilenczedik sorozat négy angyal nevét tünteti föl.

A feltűnő tarkasággal bíró eme sorskönyv, habár képek nincsenek is benne, belső értékére nézve a legkiválóbb, mert könnyű szerrel a társas mulatság körébe való ismeretek szerzését eszközli a biblia és természettudományok köréből, a földrajz és történelemből.

A müncheni codex sorskönyveinek nem egymásutánját, hanem évréndét követve, az utolsó az 1461-ik évben írott „*Das Glück radt*“ című sorskönyv, mely a 81—97. lapig terjed. Ennek czímképén a szerencsekereket felhőkből kinyúló istenkéz *forgatja*, ugyanolyan kapaszkodó és lezuhanó alakokkal, koronás királlyal a kerék tetején, mint a többin. Az előszót a világ négy tájkának magyarázata kíséri, melyre I—XII jelzett mondat következik a 12 égi jelre vonatkozólag. Innét van az első utalás a negyedik és ötödik lapot elfoglaló néven nevezett 12 szerzetes nőre, hol a 12 kép megvan ugyan, de a képek névfelírásai hiányzanak, illetőleg kimaradtak, s ezen hiány miatt ki nem mutatható az arra következő képcsoportra való utalás, valamint a kérdés összefüggése az arra kikeresendő válaszzsal s nem constatálható az sem, vajjon az koczkavetéssel történt-e vagy a nélkül?

Az, a mi sajátos érdekeséget kölcsönöz ezen sorskönyvnek, az utolsó képcsoport, melynél a négy soros verses rímekbe szedett feleletek vannak. Ezen képcsoport 12 királynét állít elénk, kiket a képek festőjének bizarr phantasiája különféle állatokon lovagoltat s azoknak személyei legtöbbször olyan nők, kik a középkori költeményekben szerepelnek. Ezek sorában Venus elefánton; Ilie a Titirelből zergebakon; Sigun a Parsivalból lóháton; Isott vademberen a Tristánból; a szerecsennő a hasonló című költeményből egyszarvún; Agley a Wilhelm von Österreichből szarvason; Syblis oroszlánon; Amaley a Wilhelm von Orleansból griffen; Lybenes a Wittich von Jordánból medvén; Cysbe (valószínűleg Thysbe) koson; Candaris Aristotelesen (a monda szerint Candaris volt a neve azon szép nőnek, a kitől magát Aristoteles lovagoltatni engedte); és végre Kyburg pogány királynő tevéen lovagol.

A berlini kir. könyvtárban őrzött sorskönyv kézírata ¹ papiroson szintén a XV-ik századból ered, a mely illusztrálva nincsen és 16 levélből áll. Az első lap első oldalán a 28 különböző kérdés rubrikái vannak. A tulsó oldalon és a következő három oldalon levő névcsoport 56 nevet foglal magában, részint az ó-testamentomból, részint a világi történelemből, részint pedig az

¹ Germ. fol. Nr. 563.

ó-kori mondakörből. A 4-ik laptól kezdve az oldalak I—XXVIII római számokkal vannak jelölve, mindenik oldalon 28 felelettel ugyanolyan sorrendben, mint a hogy a kérdések az első lapon egymásután következnek. Megnehezíti itt a válasz keresését az, hogy a felelet adónak neve nincs az illető lap fején megjelölve s a válaszok nincsenek a kérdések rubrikájának megfelelőleg számozva. Ezen sorskönyv irányára nézve horoskopikus és astrologiai színezettel bír, mert a kiválasztott kérdés rubrikája a kérdést tevőt valamelyik prófétához vagy böleshöz utalva, — ezen névesoportnál azon kérdést intézik hozzá, hogy a kérdéstétel napján a hold hány napos; s innen az adott nap száma szerint történik a további utalás a legközelebbi névesoporthoz. A hold napjának számára való utalás azonban csak látszólagos, mert az a nyerendő válaszzsal semminémű okbeli összefüggésben nincs s inkább csak az időtöltés kedvéért van. A mi sajátságos ezen sorskönyvben — az, hogy a feleletet a föltett kérdésre a kérdés napja határozza meg, minthogy a végső utalásnál a kérdés napjának órászáma is bemondandó volt; de ennek mellőzésével a kockavetést is lehetett használni. Kiválólag előtérbe lép ezen sorskönyvben az arab-zsidó hangzású próféta nevek használata a névesoportoknál, melyek legtöbbszörre csak költöttek, és valószínűleg szándékosan formált arab-zsidó hangzásuak.

Az eddig ismertetett kézirat sorskönyveknél egymásközötti hasonlatosságot csak annyiban találunk, a mennyiben a többszöri utalás egyik kép- vagy népesoporttól a másikhoz valamennyiben megvan; de instructív irányuk különböző, valamint a véletlen beleszövése a mulattató társas-játékba szintén sokban eltérő egymástól. S míg öt kézirat a kockavetést belevonja, négy kéziratban annak semmi nyoma nincs; s ismét öt kéziratnak címlapja különböző kivitelben a szerencsekerék, négy kézirat azt teljesen nélkülözi, s a mint azt alább látni fogjuk, a nyomtatott német sorsvető könyvek az emberi sors változóságának ezen egyszerű jelképezését, a szerencsekeréket, végképen elhagyták, míg a magyar sorsvető könyvekben napjainkig fentartotta magát.

Föl kell itt még említenem a német sorskönyvek kéziratai közül a heidelbergi könyvtárban őrzött s 1492-dik évben keletkezett azon kéziratot, melyet Wertheims gróf kastélyában Meise

Henrik írt,¹ s mely az eddig felhozottaktól igen sokban különbözik.

Ez egy 56 lapból álló pergament-kézirat kis folió alakban, melyben négy különböző darab van, de ezek közül szoros értelemben vett sorsvető könyv csak kettő. Az elsőben elől három oldalon 24 kérdés van, s minden kérdésnél két-két betű indexxel. Ha a sorshoz intézendő kérdést kikerestük, akkor a könyvet beteszszük s annak a felső tábla közepébe illesztett réz-korongját gombjánál fogva tetszés szerint forgatjuk, s midőn a forgatás megszűnt, megnézzük, hogy a korong belső oldalára festett angyal kinyújtott karjával a korong körül írt 12 apostol neve közül melyikre mutat. Ez a sors véletlensége, melyet az angyalos korong első utalása szerint a következő képesoportban az illető apostol index-betűjével fölkeresünk. A négy következő lapon, minden lapon hat függőleges sorban ugyanannyi index-betűvel felettük, és 12 vízszintes sorban mellettük a 12 apostol van. Innét történik a második utalás az ezt követő 24 oldalra, a hol körök és gyűrűk vannak, s minden körben egy tárgy rajza és neve, mely körül ismét azon tárgy 12 alfajának neveit találjuk; innét harmadszor leszünk utalva az utolsó képesoportra; mely a hátralevő 24 lapon a 12 prófétát foglalja magában s ezek mindenike két-két oldalt foglal el, négy soros rimes versekben írott feleletekkel a képek alatt. Ebben a kéziratban leginkább a vallásos morál szerepel s igen vastag élecekkel évelődik a jövő sorsát tudni akaró kíváncsival.

A második sorskönyv a 41-ik lapon kezdődik, melyben a titokszerűség, a mysticismus szószátyárkodása az ahhoz írt előszóban minden mást felülmul. Szerzője iparkodik munkájának igen régi és astrologiai színezetet adni. Elmondja benne a 16 bírák ítéletéről ezeknek keletkezését a geomantia 16 praktikájának figurái által, a mely praktikák egy böles embernek fejéből származtak Salamon király idejéből, a ki a Sybillák tanítványa volt. S midőn megtanulta a jövőndölést, könyvet írt, hogy az embereknek tanácsot adhasson; s elmondja végre a sorsvetés módját, mely által a könyv használatba veendő.

Itt a sorsvetés módozata a punctirozás, mely eléggé szelle-

¹ Mss. Nr. 552.

mes combinatióban nyilatkozik a könyv írója által. Ha t. i. négy vízszintes sorban egymás alá olvasatlanul és czéltalanul minden sorban bizonyos mennyiségű pontot rakunk egymásután, akkor minden sornak végén egy vagy két pont fölösleges marad. S ezek függőlegesen egymás alá téve adják az előszóban említett titkos figurát. Sajátságos, hogy a babona dédelgetése mellett, mely a könyvben lépten-nyomon nyilatkozik, a vallásosság hypocritismusával önti el művét; s midőn azt tanácsolja, hogy a keddi és csütörtöki nap kivételével naponként legfeljebb két kérdés tehető, még pedig vagy a nap feljötté előtt, vagy nap lementé után: mindannyiszor az adott forma szerint a Jézus Krisztushoz ima intézendő, azután pedig a miatyánk, az üdvözet és a hiszekegy is elmondandó. E kézirat képek nélkül a pontozás által alakított 16 mezőre s onnét a 16 bírák névesoportjára utalja az olvasót; s mindenik egy lapot foglalván el, a pontozott mezők mindenikére német distichonokban adnak a kiválasztott kérdésre feleletet.

Primisser A. az ambrázi gyűjteményről írt leírásában ¹ említ egy kéziratot, mely a régi inventariumban ezen czím alatt van bejegyezve: „*Ain Buech... daryn auf Pergament die Astronomia beschriben, sampt denselben Aspekt unnd Fügurn so man auf teutsch nent Ain loss Puech.*“ Ezen kis folió alakú, 20 lapból álló és a két első oldalon képekkel díszített kézirat szintén sorsvető könyv, mit leginkább bizonyít az, hogy a kézirat kötésének felső tábláján belől a forgatható korong nyomai látszanak; s az, hogy a Primisser leírása szerint közölt német versek feleleteket képeznek előzetesen tett kérdésekre. A két első lapon levő képek az éggömböt, a napot, holdat és planétákat ábrázolják; ezek alatt astrologusok és próféták vannak feltüntetve. Erre következnek Primisser értesítése szerint a jövődölések különféle szabályai és a jóslatok, melyek az év mind a 12 hónapján keresztül vezetik az olvasót és magyarázatát nyújtják a csillagzatok befolyásának az emberi szervezetre.

Ennyiben kívántuk a német sorskönyvek kézíratait megismertetni; de korántsem említettük fel mindazt, a mi e nemből

¹ Beschreibung der ambraz. Sammlung. Wien, 1819. 8r. pag. 270, Nr. 27; Sotzmann: Serapeum 1851-ik évf. 341. l.

a könyvtárakban található. Ezek azonban a legjellemzőbbek s csak az ismételéseket mellőzzük, ha többé-kevésbbé ugyanezen kaptafára készült apróbb-nagyobb *leos buchokról* hallgatunk. Mielőtt azonban jelen értekezésünk alkalmával átmennénk a nyomtatott sorskönyvek leírására, ismertetésére, meg kell még azt jegyeznünk, hogy a XIV-ik században írt „*Dodechedron de fortune*” című francia kézirat sorsvető könyvet csak annyiban ismerjük, a mennyiben arról Brunet „*Notice sur quelques ouvrages relatifs à l'art divinatoire envisagé comme amusement de société*” című művében ¹ és Sotzmann a sorskönyvekről írt cikkében ² fölemlítik, s a mely V. Károly francia királynak lett följárólva az író Menu által. De hogy vajjon az teljes egészében ugy adatott-e ki Francois Grojet Lochois által Párisban 1556-dik évben, a mint az eredetileg Menu által írva volt két századdal előbb? az sem Sotzmann cikkéből, sem Brunet művéből ki nem tűnik s így arról bővebb értesítést nem is adhatunk. A mi az olasz sorskönyvek régibb kézirateit illeti, ismeretlenek maradtak mindazok előtt, kik a népies irodalom eme szakával foglalkoztak s épen ezen körülmény szolgált indokul Brunetnek arra, hogy az olasz „*Libro del sorti*”-k keletkezését a francia „*Dodechedron*” kéziratának tulajdonítsa. Morelli szerint azonban a „*Marciana*”-könyvtárban megvan a Lorenzo Spirito által 1473-ban írt kézirat az ő „*Libro del sorti*”-jének. De minthogy az még ugyanazon évben nyomtatás alá is került, arról mint kézitról szólan legalább is fölöslegesnek látszik előttünk; s áttértünk jelen értekezésünk folytatásában a nyomtatott sorskönyvek ismertetésére.

II.

A nyomtatott sorsvető könyvek.

Németországban a könyvnyomtatás feltalálása után még hosszú ideig használták az írott sorsvető könyveket, midőn Olaszországban már a XV-ik század második felében találkozunk az első nyomtatott sorskönyvekkel. E téren tehát Olaszországa az első,

¹ Serapeum. 1850-ik évf. pag. 166.

² Die Loosbücher 1851. 307. l.

honnét az előbb Franciaországba a XVI-ik század elején, és csak később származott át Németországba.

A legelső sorsvető könyvet Lorenzo Spirito,¹ sajátképen Lorenzo Gualtieri írta, s „Libro del Sorte“ cím alatt 1473-dik évben Vicenzában kinyomatta; s nagy tetszésre talált, mert Hain értesítése szerint² a XV-dik század végeig két olasz folio és egy francia fordításu 4r. alakban jelent volna meg. Morelli azonban a Marcianában tett kutatásai alapján, a hol Lorenzo Spirito kéziratát megtalálta, azon állítást kockáztatja, hogy a „Libro del Sorte“ 1482-dik évben íratott s így az legkorábban 1482 előtt nem nyomattathatott. Ámde, habár a „Libro del Sorte“ évszám nélkül jelent meg, Sotzmann helyesen jelezi 1473-dik évre a könyv valószínű kinyomatását, mert Achates Leonhard bazeli születési nyomdász vicenzai műhelyének nevét viseli a könyv, a ki pedig ugyanott az első nyomdász volt s alig néhány évvel később onnét eltávozott. Máskülönb pedig Morelli állítását mivel sem indokolta, holott a vicenzai incunabulumok legelsője közé tartozik ez, mely ott Leonhard nyomdájából napvilágra jött.

Spirito sorsvető könyvének második kiadása 1483—84 körül Florenzben jelent meg, míg annak bresciai kiadása Ebert és Brunet szerint 1489-dik évben nyomtatott, mit Trevigny Repertoriumában hibásan állít 1484-ben megjelentnek. S míg Hain a „Libro del Sorti“-nak a XV-ik századból csak két olasz folio kiadását említi, Ebert és Sotzmann szerint annak 4-dik kiadása 1497-dik évben Milanóban jelent meg, mely általános közkeveltségnek örvendő a XVI-dik században igen gyakran utánnyomatott Vicenzában, Bresciában, Milanóban, Bolognában és Perugiában.

A „Libro del Sorte“ négyszeri utalása négy képesoporton vezet keresztül a válaszig s fővonásaiban megegyezik a német kéziratok Loosbuchokkal, de míg emezekben vagy az angyalos korong forgatásának véletlensége, vagy a két koczka vetésének számtétele a kiinduló pont: az olasz „Libro del Sorte“ az első képesoportnál levő kérdések által küldi a válaszkeresőt a második képesoporthoz, hol három koczkával történik a sorsvetés.

¹ Sotzmann; Serapeum 1850. évf. nr. 4. pag. 49.

² Bibliogr. Repert. nr. 14957—59.

Honnét a kockakvetés számai szerint felkeressük a harmadik és végre ennek útmutatása szerint a negyedik képesoportnál a jövődölésszerű választ a kikeresett kérdésre. Az első képesoport az ötödik lapig, öt oldalon négy—négy képpel 20 király arcképét tünteti fel, u. m.: Salamon, Dávid, Juba, Ptolomäus, Priamus, Agamemnon, szt. Lajos, Artus, Józua, még egyszer Ptolomäus, Aegist, Róbert, Alexander, Latinus, Pharao, Ninus, Numa, Ladislaus, Desiderius, Porsenna.

A második képesoport égi testekből s legnagyobbbrészt állatokból áll, melyek a következő husz lapon egy-egy kis fametszetben vannak feltüntetve, s mindenik mellett hat hasábon, három kockakvetésből eredő számmennyiségnek 56-féle variatiója. A harmadik képesoport ismét 20 oldalon nagyobbbrészt mythologia, kisebb részt állati tárgyakból van véve, melyek mindenike egy-egy oldalon egy concentrikus körben jó fametszetben vannak lenyomatva. Ezen concentrikus körökben 28 osztályzatban 56 folyónak a neve van bejegyezve utalással az utolsó képesoportra, a prófétákra, és a versek számára, melyek a jóslatot tartalmazzák. Itt a próféták képeinél fent szép kivitelben tartott geniusok mondatszalogot tartanak az illető próféta nevével, s alól a képek záró vonalai alatt viaskodó centaurokkal, vagy játszadozó gyermekek alakjaival diszítve, s mindenik prófétánál folyó számmal ellátott 56 tercina a feleletekkel.

A most leirt alakban látjuk Olaszországban a sorskönyvek első megjelenését, melynek elterjedése és népszerűsége mindenfelé utat tört magának; s míg Spiritó könyvét a nyomdák szaporodtával sok helyütt nyomtatták, az Velenczében kiadóra nem talált. Ámde akadt versenytársa. A speculatio előtérbe tolta a ferrarai Sigismundo Fanti művét, melyet Velenczében 1526-dik évben „*Triumpho di Fortuna*“ czim alatt nagy folio alakban kinyomatott. Ez az olasz sorsvető könyvek közt úgy terjedelme, mint metszeteinek művészi kivitele szempontjából a legelső helyen áll. Daczára azonban annak, vagy talán helyesebben épen azért, hogy a könyv általános irányát, a művészet és tudományosság túlságig menő mázával burkolta be; s mert nemcsak a babonás kíváncsiság kielégítése végett foglalkozik művében a jóslatokkal, de alkalmazni kívánta azt mindenütt, hol az életben művészettel és tudománynyal gyakorlatilag foglalkozunk: az népszerűsége

szert nem tehetett. S végre, hogy Spirito „Libro del Sorte“-jét a versenytérről leszorítsa, elhagyva ennek sokkal egyszerűbb kezelési és használati módját, az utalásokat és keresést oly complicálttá tette, hogy az inkább fárasztóbbá lett, mintsem hogy mulattatóvá vált volna az abban szórakozó időtöltést keresőre nézve; s e miatt az második kiadásra nem is talált.

Ezen nevezetes nyomtatvány 147 nagy folio lapból áll, melynek címképe egyike azon legszebb fametszeteknek, a minő szépet a velencei művészet a XVI-ik századból felmutatni képes. A 2—6-ik lapon van a szerző előszava, ezt követi a „Canon“ a használati utasítással és a sajtóhibák jegyzéke. Erre jön a 7—16. lapon a Mercurio Vannullo Romano által összeállított 72 kérdés táblája, utalással az első képesoport 12 fortunájára és számok helyett a fortunaék betűjelzéseire. A 17—18-dik lapon mindenik oldalon négy-négy fortuna talál elhelyezést, a szelek iránya szerint Oriente, Occidente, Septentrione, Austro, Aquillone, Africo, Cauro, Volturmo, Argesta, Evro, Libica és Borea elnevezéssel, s mindenik jellemző alak alatt hat betű áll, melyek az ezt követő felette érdekes képesoportra utalnak. Ez a 18—19. lapon 12 képben a legnevezetesebb olasz családok palotáinak façadeját tünteti fel, mint: Ursino, Colonna, Medici, Aragona, Gonzaga, Este, Bagliona, Vitella, Sforzescha, Feltresca, Gritti és Bentivogli, szintén 6—6 betűvel a további utalásra. Innen a lapok római számokkal vannak jelezve, s az I—XXXVI. lapon vagyis 72 oldalon ugyanannyi kört találunk, melyekben egymás felett két concentrikus körben két koczkavetésből combinált számot és az olasz időbeosztás 21 óráját szemléljük. A felső concentrikus kör mindenikében négy fametszetű kép van az égi testek, állatok, mythologiai és allegorikai alakokkal; s ezen rajzok szerint a körök nevei meghatározva. A történeti személyek nevei a képek alatt olvashatók; az oldalokon és körökben ismét utalások találhatók az órák és koczkák számai szerint a legközelebbi képesoporthoz. A XXXVII—LIV-ik lapig minden oldalon egy nagyobb kört találunk, mindenikben négy—négy utaló körrel, melyek közül kettő felül, kettő pedig alul van elhelyezve. A két felső körben mellképeket látunk, a két alsóban híres szónokokra, írókra, zenészekre, mérnökökre, szobrászokra és építészekre vonatkozó ábrázolatokat. Az útmutató körök között a lap közepén van ismét egy

concentrikus kör, abban a planéták, az isteni, az állatkör alakjai, a csillagok és elemek rajzai, melyek után ezen concentrikus körök nevüket kapják, pl. sphere di Paradiso, di Saturno stb. Itt ismét a körökből kisugárzó vonalakkal elhatárolt osztályokban 21 városnak vagy országnak neve, utalással az astrologusok utolsó csoportjára, kik az LV—CXXVIII. lapot foglalják el, s a hat, complicált hosszú képsorozaton keresztül ötszöri utalás után a keresett horoskopikus feleletet végre megtaláljuk. A most említett 74 astrologus közt van tizenegy Sybilla és szent Margit királyné. Ezen lapok egyik oldalán vannak a képek középen, fent a kép neve, a másik oldalon 22 négysoros versszak három hasábon, mindössze pedig 1628 quatrín a jóslatok tartalmával.

Fanti „Triumpho di Fortuná“-ja nem nyombhatta el Spirito „Libro del Sorte“-jét, mert ez Fanti könyvének megjelenése után is újabb és újabb kiadásokat ért; míg a „Triumpho di Fortuna“ első megjelenése után a versenypályáról teljesen lezorult. 1540-ik évben azonban Francesco Marcolini da Forli „Le Sorti“ ezim alatt és 1550-ik évben „Le ingeniose Sorti“ című sorskönyvével lépett föl, melyben elhagyva Fanti complicált, népszerűsége nem vergődhetett modorát, a Spirito által taposott ösvényre lépett s mindkét művével népszerűvé vált a babonát kereső közönség körében.

Sajátlag mindkét munka egy és ugyanazon mű volt; ugyanazon képek metszeteivel díszíté mindkét kiadását. A különbség a két sorsvető könyv között csak a ezimlapban volt. Egyébiránt az olasz sorsvető könyvek között ha terjedelmére és művésziességére nézve Fanti „Triumpho di Fortuna“-ja az első helyen áll: úgy Marcolini da Forli „Le Sorti“-ja jószágára nézve valamennyit felülmulja, mert versei kitünők, és a könyv egyszerű beosztása annak használatát könnyítvé teszi. S elhagyva Spirito négyes és Fanti ötös utalását az ötös képesoporton keresztül, mindössze két képesoporttal találkozunk benne. A jóslatszerű feleletek pedig igen csinos és valóban jó verses alakban vannak tartva. A Spirito és Fanti könyvétől eltérő két érdekes újítást találunk Marcolini sorskönyvében. Az egyik az, hogy a „Le Sorti“-ban a könyv elején a 6—7. lapon 50 kérdés van följegyezve, melyekből 13 a férfiaknak, 13 a nőknek külön-külön és 24 kérdés mindkét nembelieknek együttesen szól. Másik újításával a kockavetést kiki-

szöbölte s a helyett a kártyahúzást alkalmazza; valószínűleg azért, hogy azáltal a sorskönyv titokszerű jóslataira kíváncsit a már ismert egyszerű kockák vetésénél magikusabb hatás alatt tartsa. Ezen kártyalapok a közönséges olasz kártyák lapjai: a coppe, spada, danari és bostoni négy színe, egyben-egyben kilencz lappal t. i. három figurával, a re, cavalli és fante, és hat római számokkal az I, II, VII, VIII, IX és X jelezve, összesen 36 lap, mely ugyanazonos volt az olasz Trapola kártyajátékkal. Marcolini sorskönyvének első képcsoportja 50 allegorikus alakot, a második 50 görög bölésészt ábrázol, s ezeknél csinos quatrinekből olvashatók a jövőndölések.

Marcolini „Le Sorti“ című könyve mellett a XVI-dik század második felében és a XVII-dik században még többféle olasz sorskönyv jelent meg, melyek azonban lényegükben csak utánzatai, egynémely esetben más cím alatt Spirito és Marcolini sorskönyveinek másolatai valának. Ezek közül csak névleges megemlítést érdemel a „Finte Sorti“ című, a mennyiben azt Vulsan de la Colombier francia sorskönyvének második kiadásánál mintául használta s ennek alapján munkáját teljesen átdolgozta.

Lorenzo Spirito „*Libro del Sorte*“ könyve a XVI-ik század elején útát talált magának, mielőtt az még a Pyreneusokon keresztül Franciaországba jutott volna, Spanyolországba, mely Valenciában 1528-ban Juan Joffre nyomdájában folio alakban „*Libro del juego de los Suortes*“ cím alatt spanyol fordításban megjelent.¹

Spirito „Le Sorti“ című sorskönyvének első francia kiadása év, hely és nyomda megnevezése nélkül a XVI-dik század elején jelent meg 4r. kiadásban „Les Esprit Laurens Livre de passe temps de la fortune de dèz, auquel sont données subtilment par calculation reponses a uingt folles question ou demandes que communement font simple gens“ cím alatt, képcsoportok nélkül. 1528-ban annak újabb kiadása rendeztetett ugyancsak 4r. alakban, de már lényeges változtatásokkal és fametszetekkel ellátva; azonban a hely és nyomdász nevének kihagyásával. —

¹ Brunet: Notice sur quelques ouvrages relatif a l'art div. Serapeum 1858. évf. 166. l.

A XVI-dik század utolsó tizedében ugyanaz még Párisban és Lyonban is kiadatott s annak legutolsó kiadása Párisban 1634. évben 4r. alakban jelent meg.¹

Midőn az olasz sorskönyvek francia fordítása már többszöri kiadásban elterjedt és népszerűvé vált, csak akkor gondolkoztak azon, hogy eredeti francia sorskönyvet is kiadjanak. Így jelent meg 1556. évben kis 4r. alakban 10 számozatlan és 143 paginált oldallal Jean Menu által a XIV-dik században írt s V. Károly francia királynak felajánlott kéziratos sorskönyve Francois Grojat Lochois által „Le Dodechedron de Fortune livre non moins plaisant et recreativ que subtil et ingenieux entre tous les ieux et passe temps de Fortune autre fois composé par Jean Menu pour le Roy Charles V. et mis en lumiere par F. G. L. Paris Vinc. Sardanos. 1556.“ czím alatt kiadva.² Ennek második kiadása 1577-ben, harmadik kiadása Lyonban 1580-ban, de már megváltoztatva czimben és tartalomban „Le plaisant jeu du Dodechedron de Fortune non moins recreatif que subtil et ingenieux. Renouvelé et change de sa premier edition 1580.“ czím alatt, s végre Párisban annak utolsó kiadása 1815-dik évben látott napvilágot. Az 1580-dik évi lyoni kiadásnak előszavában említett változtatás abban áll, hogy az első kérdés egy táblája helyett itt már kettőt találunk, a mivel az olvasó könnyebb tájékoztatása czéloztatott.

A „Dodechedron“ 1556—1615-ig hétféle kiadást ért³; illusztrációkkal díszítve ninesenek s képek helyett csak névcsoporthoz tartozó találgatások bennök. Az 1580-ik évi lyoni kiadása első névleges képesoportja 12 lapon 12 házból áll; a házak azonban □ vonalakalakkal vannak jelölve. Ezen négyszögekben van leírása a 12 mennyei háznak, melyekben a világnak legfőbb életjelenségei, természetük, befolyásuk és lényegük szerint befoglaltatnak. Ezen mennyei házak nevei: Bonne Fortune, Mauvaise Fortune, Maison de Mort,

¹ Manuel du libraire ezen sorskönyvnek 1528—1634-ig kilencz kiadását számítja elő.

² Sotzmann: Die Loosbücher. Serapeum 1850-dik évf.; Brunet: Notice sur quelques ouvrages; Serapeum 1858. évf. 166. l.; Mons du Rure: Analecta Biblion. Paris. 1834. tom. I. pag. 304.

³ Manuel du libraire; Violet le Duc, tom. I; Brunet: Serapeum 1858. évf. pag. 166. és köv.

Maison de Dieux, Cour du Ciel, Bon Auge, Maling Esprit stb. Érdekes a mennyei házak ezen elnevezésénél az, hogy a régi olasz tarokk-kártya 22 képei hasonló nevekkel vannak felruházva, s hogy ezen neveknek a Dodechedron-ban való alkalmazása nem francia ingeniositás; de arra azon körülmény adott alkalmat, hogy a játék-kártyák Európába a spanyol arabok által épen azon időtájban hozattak be, midőn a XIV-ik században a „Dodechedron“ kézirata készült. S Leber¹ francia író kimutatja, hogy a tarokk-kártya a játék-kártyák legrégibb alakja lévén, azok elnevezéseit Menu, a Dodechedron írója sorskönyvébe is átvitte, még pedig azon egyszerű és természetes oknál fogva, mint Leber bizonyítja, hogy a tarokk-kártyának eredeti rendeltetése korántsem a pénzért való játszás volt, sőt inkább azt a jövődöléseknek, a sorsvetés játékának eszközeül használták. Az 1580. lyoni kiadásnak beosztása és tartalmának instructiv része is érdekes. Az előszó után következik a névvel jelölt 12 mennyei ház s mindenik mellett 12 kérdés, ezeknél ismét két-két betű; ehhez van azután csatolva két tábla, egyen-egyen 144 négyszög mező — fenestres — melyek 12 függélyes és 12 vízszintes sort képeznek. Az első táblán levő mezők mindenikében kettős betű van, melyek a második táblán följegyzett személyek vagy tárgyak neveire utalnak s a nevek fölött álló római számok azon lapoldal számát mutatják, a hol a Dodechedron öt szögű 12 lappal ellátott koczka 1—12 számig — által vetett számnak arab jelzés alatt a feleletet megtaláljuk. A neveket tartalmazó második tábla függőleges sorok szerint 12 osztályt képez, s azon fő dolgokat tünteti elő, melyekkel a világ fölszerelve van. Így a három első sorban van: a szellem, a világtájak, az elemek, a természet, a szerencse, az ész és az érzékiség. A második osztály az anyag, a csillagok arab nevei; a 3-ik a mennyei benyomás, a légkör, az időjárás jelenségei, a bolygó csillagok és üstökösök; a 4-dik emberek: görög bölesek, látnokok, a középkoriakból Merlin és Joachim; az 5-ikben szerepelnek a nők, a 10 Sybilla, Cassandra és Hildegardis. A 6—12-ig a természettudományból kölcsönzött nevek foglalnak helyet, a madarak, emlősök, halak, fák, füvek,

¹ Leber: Etudes sur les Cartes a jouer.

kövek és ásványok neveivel; míg végre a sorskönyv 144 kérdésére 728 distichon ad feleletet a kíváncsi kérdezősködőnek.

A francia sorsvető könyvek sorozatába tartozik a Jannet párisi könyvkiadó kiadványainak egyik kötetében említett Francois és Hervének a XVI-dik században megjelent azon munkája is, mely „Pantheon du Temple des Orades“ címet visel, melynek azonban régi kiadásai elvesztek; s midőn annak szövegét összehasonlították a császári könyvtárban őrzött régi kiadások eredeti kéziratával, kitűnt, hogy az három századon át igen sok kiadást ért.¹

Hervé említett sorskönyvében többféle újítást tett, s javításai elméseknek mondhatók, mint az a „L'orade de la fatalite, ou la fortune se lire au sort de trois diz, sans garder la table des demandes“ című könyvében is nyilvánul, hol a kérdések a válaszszal együtt vannak s 422 négy soros versszakban felel meg a jövő titkaira kíváncsinak.

Lochois és Hervé sorsvető könyve mellett nemsokára vetélytársként tűnt fel a Vulsan de la Colombier által kiadott „*Palais des Curieux*“ című könyv, mely mind a mellett, hogy nem eredeti munka, hanem egy olasz munka spanyol utánzatának francia fordítása volt, — annyira népszerűvé vált, hogy első kiadása egy hónap alatt teljesen elfogyván, Brunet állítása szerint² új kiadás alá rendeztetett. De már teljesen átdolgozva, az olasz „Finte Sorti“ mintájára „Les oracles divertissents“ cím alatt kinyomatott s ötven évig szünet nélkül kiadatott gyakran új cím alatt, s gyakran a szöveg változtatásával is; de alapjában mindig ugyanaz maradt.

A XVIII-ik század elején látjuk megjelenni Commiersnek egy posthumus művét e nemben „*Oracles des Sybilles*“ cím alatt. Ezen sorskönyv, dacára többszöri kiadásának, népszerűségre nem vergődhetett, mert egyrészt míg annak berendezése minutiosus figyelmet igényelt utalásainak bonyolultsága által, másrészt astrologiai alapja épen nem volt mulattató az azt igénybe vevőnek. S végre annak számtani miveleteken alapuló iránya nem

¹ Brunet : Notice sur quelques ouvrages relatif a l'art divinatoire ; Serapeum 1858. évf. 166. l.

² U. o.

felelhetett meg a szórakozást a mulatsággal együtt keresőnek, minthogy a kérdések a kérdező nevének betű számait és az anya születési évszámát az aritmetika műveleteinek kellett alávetni, s az összeadás és kivonás számszerű eredményei szerint keresni a feltett kérdésre vonatkozó feleletet.

Midőn a fentebbi sorok által jelen értekezésünkben a francia sorskönyveket röviden ismertettük, semmi sem jogosít fel Brunet állításának feltétlen hitelt adni arra nézve, hogy Lorenzo Spirito „Libro del Sorte“ című s 1473-ban megjelent munkájához az ihletet a Dodechedron XIV-ik században készült kéziratából merítette volna.¹ Mert a koczka — Dodechedron — a véletlen, a szerenese játékának eme eszköze még az ó-korból eredve, elébb jutott Olasz-, mint Franciaországba. S a spanyol arabok kártyajátéka szintén elébb juthatott az olaszok, mint a francziák közé. A mint egyébiránt Spirito Sortijában nem is találkozunk ezzel, hanem csak Spirito sorskönyvének megjelenése után 80 év múlva találjuk Marcolini „Le ingeniose Sorti“-jában. A francia mennyei házak beosztása is hiányzik abban s ezt, habár csak mint építészeti műrecek képletes reproducálását láthatjuk Sigismundo Fanti „Triumpho di Fortuna“ című sorskönyvében 1526. évben, de szintén csak 53 évvel Spirito után. Nem állíthatjuk ugyan, hogy absolute ki lett volna zárva lehetősége annak, hogy Spirito a Dodechedron-t ismerje s abból ne meríthetett volna; de sokkal közelebbi és valószínűbb a föltevés — ha ugyan nem volnának vagy nem lettek volna XIV., XV-dik századbeli olasz eredeti sorskönyvek kéziratai, — hogy azokat könnyebben megszerezhették a németektől, már csak azon oknál fogva is, hogy míg a XIV-ik századból csak egy francia kéziratot ismerünk: ugyanazon és a XV-dik század első feléből igen sok német kézirat ismeretes.

Míg Olaszországban a nyomtatott sorskönyvek már a XV-ik században elterjedtek, s a XVI-dik század elején onnan fordításban Spanyol- és Franciaországba átszármaztak: az alatt Németországban még mindig az írott Loosbuchok valának napirenden. S az első olasz „Libro del Sorti“ megjelenése után csak 66 év múlva 1539-dik évben látjuk megjelenni az első német

¹ Serapeum. 1858. évf. 166. l.

nyomtatott sorskönyvet Strassburgban ¹ folio alakban Vogtherren Henriknél, ki egyszersmind a munka szerzőjéül mutatja be magát s könyvét a következő cím alatt: „Eyn schöne Vnd Gotselige kurzweil eines christlichen Loosbuchs, nach Ordnung eines Alphabets A. B. C. In reimen gestellt Darinnen mann, der wunderbaren Krefftten Gottes, sampt ganzen christlichen leben, jedes Buchstabens art vnnd innhalts nach berichtet wurt, vor nie gesehen vn umb christlicher Besserung willen zu miessiger kurtzweil an den Tag gegeben.“ Ez alatt van egy medaillon ezen körirattal: *Treib umb das Kind mit allem Fleis schow was hinden der Engel weis.* A medaillont egy körben forgatható korong foglalja el, melynek első lapján a gyermek Krisztus áll; hátlapján pedig egy angyal látható. Alól: *„Gedicht und getruickt zu Strassburg von Heynrichen Vogtherren. Anno 1539.“*

Ezen sorskönyv sem név-, sem képesoportokat nem tartalmaz, e helyett azonban az A. B. C. huszonnégy betűjére történik egyetlen utalás az angyalos korong által, a hol mindenik betűnek külön lapja van, s a jövődölések versekbe szedve felfalálhatók. A rímek épületes és valláserkölesi intéseket és tanácsokat tartalmaznak, melyek szembeötlővé teszik azon lényeges különbséget, mely az első olasz, francia, spanyol és az első német sorskönyvek között mutatkozik azon irányra nézve, mely azokban moralis alapjukat illetőleg észlelhető. Így míg az előbb említett sorskönyvekben az ott lerakott babonás hit a játék és társas multság álarcza alá búvik, hogy astrologiai alakoskodásait üzhesse: a német Loosbuch az álszenteskedés mezébe öltözködik, hogy azt a babona ápolásának révén, mint vezeklő csuhát a gyenge lelkiekre reá húzza.

Ezen irány azonban, bárha csak rövid időköz választá el a vallási reformatió kezdetétől, nem volt már hű kifejezője Németországban a nép gondolkozásmódjának, s a speculativ könyvirás e nemben még a babona legyezgetésével is csak úgy válhatott népszerűvé, ha felfogása és irányeszméiben visszadta mindazt, a mivel a nép magát assimilálta, a mi a reformatió következtében is vérebe átment és gondolkozásának megfelelt. Így tűnt le az

¹ Grässe: Trésor. IV. pag. 257; Sotzmann: Die Loosbücher. Serapeum 1850. évf. p. 79; Kästner: Tom. I. pag. 240.

első kiadás után Vogtherren sorskönyve. De még ugyanazon évben jelent meg szintén Strassburgban a nyomdász neve nélkül folio alakban a második sorskönyv képekkel ellátva, ellentétes világias zamattal ezen cím alatt:¹ EIN schöne Vnnd fast schimpffliche Kurtzweil, so durch umbtreiben eyner scheiben Alten vnd Jungen, mann vnnd weiblichen personen : auch den züchtigen Junckfrauen, zu traurigen Zeitten, vil lächeriger vnnd schimpfflicher sprüch vñ fürbildsnüssen, für bringet den menschen Kurtzweil zu machen vnd traurigen schlaferigen gemüter widerumb zu lachenden freyden zu bewegen vnd erwecken, umb Kurtzweil am Tage gegeben MDXXXIX. Getr. zu Strassburg. 1539.

Az olasz Marcolino da Forti 1540-ben megjelent „*Le Sorti*“ című sorskönyvének újítása: a kockák helyett a játék-kártya lapjainak alkalmazása Németországban befolyasolta azon könyv íróját, mely ugyancsak Strassburgban három évvel később 1543-ban ezen cím alatt jelent meg: „Kartenlossbuch darinnen angezeygt werden Jedermann zur kurtzweil nutz vnd frommen in diese form vnd reymen gestellt.“ Ez alatt fametszetben két kártyalak; alább 10 verssor s legalól: „Strassburg bei Jac. Kammer Lander.“ Az előszó végén ismét a nyomdász neve és az 1543. évszám.² A Kartenloosbuch 40 lapból áll, s épen úgy, mint Marcolini sorskönyvében a fametszetek legnagyobb része játék-kártya lapokat tüntet fel, melyek mindenik lapon kettesével s egymással szemközt vannak állítva, vagy pedig néhol egy kártya-figura más alakkal. Érdekessé teszi ezen sorskönyvet az, hogy abban az akkori német játék-kártya összes lapjait megtaláljuk, a mely 48 lapból állott a piros, zöld, csörgő és makk színeiben 1—8-ig s a király, dáma, felső és alsó. Sajátlag azonban itt a sorskönyv morális iránya az elterjedt kártya-játékot ostromozza, a mint azt a könyv szerzője az előszóban ezen rimes két verssorban fejezi ki:

«Wir seyn aufs Karten Satyri worden
Zu straffen der bösen buben orden —»

¹ Grässe : Trésor. IV. pag. 257.

² Sotzmann : Die Loosbücher. Serapeum 1851. évf., 306. s köv. 1.; Grässe : Trésor. IV. 257. l.

s abban különbözik az olasz felfogástól, hogy míg ebben a kártya lesz a véletlen eszköze a jövőndő megtudására: a német Kartenloosbuchban magok a kártyalapok a beszélő morál tanítók és mesterek, s a közönséges Loosbuchok sorába csak azon oknál fogva sorozhatók, hogy itt is a sorsvetés véletlenéül a forgó korongot alkalmazza, melyen az egyszarvu ábrázolva megmutatja a kártyalapot, melynek számánál a morál elolvasandó.

Hova tovább a német sorskönyvek különbféle és többszörös kiadásai egyre szaporodtak s csak Strassburgban a XVI-ik század végeig négy különböző sorsvető könyv jelent meg hét kiadásban. Ezek között a legérdekesebb és legkitünőbb a Pombst Pál premontrei tanár által szerkesztett s 1546-dik évben Beck Boldizsárnál Strassburgban nyomtatott s 144 lapból álló folio alakú sorskönyv, mely I. Ferdinánd római, magyar és cseh király nejének tiszteletére íratott s a következő czímet viseli: „*Loosbuch zu ehren der Römischen, Ungrischen unnd Böhmische Königin.*“ Ez alatt fametszetben I. Ferdinánd király nagy czimerpecsétje. Lejebb: *Mit Röm. Königlicher Maiestat Freiheit. MDXLVI.* Az utolsó lapon a colophonban: *A. V. P. V. H. Paul Pombst Premonstratens. profess. Getruckt zu Strassburg, bey Balthasar Beck.*

A két hasábos nyomtatvány első lapján fametszetű kivitelben látható a trónon ülő királyné udvarhölgyei kíséretében, előtte térdre ereszkedve a könyv szerzője egy könyvet nyújt át a kezét feléje nyújtó királynénak. A metszet alatt a prologus foglalja el az egész oldalt 64 rimes verssorokban. A másik oldalon a kánon prózában adja meg az utasítást a könyv használata iránt. A következő lap innesső oldalán a középen van a szerencsekerék, melynek oldalain, fent és alant egy-egy király ül egymással szemben. A legfelső királyi alak jobb kezében egyenes kardot, baljában az ország almáját és a királyi pálczát tartja. A jobb-oldali alak lefelé hanyatlik, az alant levő már leesik s eltörtött királyi pálczája a földet éri; míg a baloldali a kereken ülve fölfelé kapaszkodik. A szerencsekerék közepén, a forgatható korong innesső oldalán a gyermek Jézus, ki jobbájával a szerencsekerék körül kettős körben elhelyezett 21 szám valamelyikére mutat. Minden szám irányában mondatszalogon 21 kérdés, mely az egész oldalt betölti. Másik oldalán van a lapnak a korong

közepén térdelő angyal, jobb kezével a 21 szám egyikét jelezve, melynek ismét megfelelőleg 21 mondatszalagon az ősapák nevei a lap számaival, hol ezen első képesoport egyes alakjai találhatók. S úgy itt, mint a többi képesoportnál minden egyes metszvény alatt hosszabb-rövidebb rimes versek adják a további keresésre az utasítást. Erre következik a 21 hős csoportja; s úgy a 21 királyné, hol a versek alatt három koczka vetéséből kombinált 56 különböző koczkaszám van, mindenik koczkaszám négyszögében egy-egy névvel, melyek a következő concentrikus körök valamelyikére utalnak. Az utolsó király lapján azonban a hármas kockavetés 56 kombinációja a kettős kockavetésből eredő 21-féle változattal van megtoldva a nők használatára, a mint azt Zorobabel király eképen jelenti ki:

Und ein man nemm drey würffel ind hand
Die machen dir den buch bekant
Wär es aber ein weibsbild klüg
So hat sy an zweyen gnüg.

A negyedik képesoport a prófétáké s mindenik egy-egy oldalra terjed. Ezek egy concentrikus kör közepét foglalják el csinos fametszetekben, melyből kisugárzólag két körben beosztva 56 név és szám van elhelyezve, honnét az utolsó utalás történik a szentek képesoportjára, melyhez azonban még nyolcz mythologiai alak is csatlakozik s 1197 versszakban a jövődölések feltalálhatók.

Nürnbergben Neuher nyomdájában 1551—81-ig terjedő időközben adatott ki „Loosbüchlein“ cím alatt 4r. alakban a legrövidebb német sorsvető könyv, mely csak 24 levélből áll egészen versekben írva; jó rajzai csinos fametszetekben kivive azt becsessé teszik. Ugyanazon cím alatt jelent meg 1569-ben 8r. alakban majnai Frankfurtban egy hasonló sorskönyv, melyet Grässe a nürnbergi második kiadásának tart.¹

Legnépszerűbbé vált azonban német sorsvető könyvek között a Wickram-féle Loosbuch, mely először 1557-ben Strassburgban látott napvilágot: „*Das weltlich Loosbuch Jörg Wickram*

¹ Trésor. IV. 257. l.

von Colmar“, s mely 1559-ben Mühlhausenben, 1560-ban ugyanott és Strassburgban, 1592-ben Frankfurtban, 1594-ben Glückstadtban jelent meg. Később azonban Wickram sorskönyve népies formába öntve „*Kurtzweiliger Loos- oder Dreh Büchlein*“ czímmel 8r. alakban évszám nélkül igen sokszor kiadatott.

Wickram sorskönyvének 1560-ik évi kiadásában sokban hasonlatos mozzanatot találunk a magyar Fortunával. Így a szerencsekerék ábrázolása, a Fortuna alakja, a koncentrikus körök alkalmazása, sőt durva tréfáinak éle megközelítőleg a magyarkhoz — ostromozza az általános erkölestelenséget. Különbözik abban, hogy képesoportjai mások és kérdései nincsenek, s csak a forgatható korong hátlapján levő egyszarvú által mutatott betűk szerint keresendő fel a válasz. — Ezen betűk azonban két, illetve négy osztályúak, melyek egyike a férfiakat, másika a nőket, harmadika a fiatal embereket s negyedike a leányokat illeti. Azon képesoport, mely 48 képből áll, s hol a jövődölések olvashatók, mind igen grotesk. Így például az egyikén egy férfiú rokkával és orsóval kosárban ül; egy másik flaskóban áll poharat tartva kezében; csigán lovagoló nyúl, kakason ülő gyermek, rákon lovagoló vitéz, zenélő állat stb. mind igen jó rajzai láthatók.

Kölnben 1586-ban „*Ein ganz kurtzweilig Loosbuch darinnen mancherley Frag, vom allerley Thieren und Vögeln vorzeichnet sind*“ czímmel nyomtatott 4r. alakú sorskönyvben 89 fametszetű kép van, mely csak kevésben tér el a Wickram-féle Loosbuch-tól. Rohrschachban és Szt.-Gallenben 1590-ben egy-egy sorskönyv adatott ki „*New Loostag*“ czím alatt 4r. alakban rajzokkal illusztrálva. Heupold Bernhardt is adott ki Frankfurtban 1595-dik évben egy sorskönyvet, de a melyben már álomfejtések is vannak. Czíme: „Bernhardi Heupoldi: *Künstlich Lustig Loosbüchlein, sampt einer angehenkter Tafel von Träumen.*“ Megjelent még Mühlhausenben egy évszám nélküli sorsvető könyv „*Der Mannen, Frauen, Jungesellen und Jungfern Cirkel*“ czímmel Schmid Péternél, melyet Grässe XVI-dik századbéli nyomtatványnak tart.¹

Nem is említve azon kiadványokat, melyek a játékok különböző fajaira vonatkoznak, mint a többi között: „*Das Zeit*

¹ Trésor. IV. 257. s köv. lap.

kurtzende Lust, und Spicl : Haus“, melyben a shach, a kártyajátékok, a torony-játék s a szerencsekerék is befoglaltatik; mellőzve továbbá mindazokat, melyek kivált a XVII-dik században, mint utánnyomások: „*nyomatott ebben az esztendőben*“ megjegyzéssel adattak ki: tanulmányunk azon eredményre vezet, hogy a sorsvető könyvek Németországban örvendettek a legnagyobb elterjedésnek s azok a XVI-ik század végeig virágzottak leginkább. A XVII-dik században a sorskönyvek hanyatlóban vannak, kivált mióta a tridenti zsinat a Loosbuchokat az Indexre irta. De okozta ezt még a fametszés hanyatlása is, mert ezáltal a sorsvető könyvek legszebb ékességüket elvesztették. E mellett még a babonáskodás is megváltoztatá ízlését. Medicis Katalin bevitte Franciaországba a punctirozás véletlenségét, a gombostű szűrést a bibliába. Felébresztették a physiognomikát, a chiromantiát, nagyban gyakorolták a kártya-jövendölés mesterségét; s még későbben az égi testek constellatiója helyett a csészében levő kávé aljából olvasták ki a jövő óhajtott titkait.

Daczára ezen körülményeknek azonban a sorsvető könyvek egyáltalán nem veszték ki, csakhogymindig rosszabbak lettek. Mert még 1694-ben is találkozunk egy frankfurti sorsvető könyvvel, melyben a sorsvetésnek háromféle módozata van leírva, melyek egyike spanyolból francziára s ebből németre fordítva egy 12 nullából alkotott négyszögben 52 kérdésre 12—12 választ ad. A másikon 12 Sybilla 23 körben két koczka vetése által 23 kérdésre 40-féle felelettel rendelkezik; a harmadik Walpern Eberhard matematikustól három koczka vetése szerint 36 kérdésre ugyanannyi ó-testamentomi bíró által — az ég 12 házába beosztva, mint ezt a francia Dodechedron-nál ismertettük — válaszol a kíváncsi kérdezősködőnek. Ugyancsak 1694-ben megjelent Augsburghban 8r. alakban még egy egészen vallásos irányú sorsvető könyv „*Geistliches Glücks Rödlein*“ czímmel; de a melyet Grässe szerint¹ csak czíme után ismerünk s így arról nem szólhatunk.

Ismeretlenül maradt a bibliographusok előtt Baczalszky Severinnek lengyel nyelven 1610-ik év körül írott s 4r. alakban Krakkóban kiadott sorsvető könyve „*Fortuna albo Szezyescie*“

¹ Trésor. IV. 257. szölv.

ezim alatt, melynek egy újabbi évnélküli kiadását 1690-ik év körül Gawinski János rendezte sajtó alá.

A lengyel sorsvető könyvre Grässe figyelmeztette ¹ az olvasó közönséget, de a munka ismertetését sem Grässenél, sem másnál nem találtam, míg végre a múzeumi könyvtár megkeresésére, annak előbb említett kiadását a krakkói egyetemi könyvtár tanulmányaim céljából készséggel megküldötte, midőn is ime szerencsém van azt a tisztelt Akadémiának bemutatni. A könyv czíme: *Fortuna Albó Szczyescie. Severina Baczalskiego*. Ez alatt négy soros rimes versszak következik, mely alatt fametszetben a szerző tilve gitároz; előtte egy asztalon kártya, kockák, serleg és ostábla látható. A metszet mellett két oldalt egy-egy sor rimes vers. A metszet alatt: „Cum Gratia et Privilegio S. R. M. W. Krakowie, W. Drukarni Lukaszá Kupiszá, J. K. M. Typographo. A czímlap hátsó oldalán ovál keretben, melynek négyszögletén angyal fejjel a szelek ábrázolása látható, Fortuna bekötött szemekkel két karján fátyolt tartva, jobb kezével pénzt szórva, baljában papiroslappal, egy szárnyas gólyán áll. A keret körül lengyel mondat van írva a szerencsére vonatkozólag, s alól egy soros rimes vers. Az ezt követő levél első oldalán utasítás a sorskönyv használatára; második oldalán: intés az olvasóhoz. Az 1—102. lapig vonalkeretben vízszintes vonalak által elválasztott négysoros versszakok, melyek a lapfejekken levő 34 kérdésre, a minden versszak előtt metszétben kitüntetett két kockakavetésnek megfelelő számra, minden kérdésnél 21-féle feleletet adnak. Az utolsó lapon hatsoros versszakban a Fortuna zárszavát találjuk. Ez inkább a szerencse-, mint a sorsvető könyvekhez tartozik s igen egyszerű. Sem képcsoportokkal, sem egyéb utalásokkal nem bir, s csak a kocka használata az, mit a sorsvető könyvektől átvett, s a kockakavetés véletlensége szerint jövendől minden morálitási irányzat nélkül hol jót, hol rosszat.

Midőn ezekben előadtam volna a sorsvető könyvekről szóló általános tanulmányomat, áttérek a magyar sorsvető könyvek ismertetésére.

¹ Trésor. IV. 257. l.

III.

A magyar sorsvető könyvek.

Szabó Károly érdemes bibliographusunk „Régi magyar könyvtára“-nak I. kötetében¹ „*Sybillák jövőndölése*“ cím alatt leír egy a M. N. Múzeum könyvtárában őrzött XVI-dik századbeli csonka magyar nyomtatványt, melynek címlapja, és elején teljes hét ív hiányzik. Innentől azonban a végig meglevő lapok kettős vonalközben a szöveg fölött a Sybillák neveit és számait viselik az egyes fejezetek szerint, a második „*Sybillae Libica*“-tól a tizenkettedik „*Sybillae Aggripina*“-ig. S minthogy a könyv címének meghatározására a fejezetek felírásainál egyéb támpont nem volt, Szabó Károly a csonka nyomtatvány címét csak a szerint határozhatta meg. Ezen töredék-könyvnek tanulmányozása közben a véletlen szerencse birtokába juttatott Pongrácz Imre Liptómegegye egykori alispánja iratainak, melyek között Pongrácz Mártonnak 1744-ik évben írott könyvjegyzékében előfordul, a mint azt itt szerencsém van bemutatni „*Sybillae lusae*“ című magyar és tót könyv is, a mely még 1767-ben is birtokában volt, mint azt kölcsön adott könyveinek jegyzéke bizonyítja. E szerint azt 1748-ik évben Okolicsányi Sándor özvegyének; 1752-ik évi szept. 25-én Institorisnak; és 1767-ik évi szept. 4-én Stromfnak kikölcsönözte. Ezen nyomok alapján ismételtén és szorgosan átkutatván a fentebb említett leveles ládát, a múlt évben megtaláltam ezen „Fortuna“ című XVI-ik századbeli nagyon is elnyűtt magyar nyomtatványt, mely Szabó Károly „Régi magyar könyvtár“-ában följegyzett „*Sybillák jövőndölése*“ című könyvvel azonos ugyan, de más kiadvány. Mert mind a kettő a Sybillák jövőndöléseit tartalmazza, de eltérő típusokkal, s a szövegben tapasztalható némi változásokkal, minthogy a múzeumi töredék példányban a második Sybillának 23-ik, itt az első verszaka így szól:

„Az mit mostan mondok jól tarcz eszedbe :
 Mely ember fölől gondolkodol szűvedbe,
 Oly io barátod neked, ha ő tölle lehetne,
 Csak egy kalán vízben = is tégedet meg ölne.“

¹ 164. l. 356. szám.

A Fortunában pedig emígy van írva ugyanazon Sybillának ugyanazon versszaka :

„*A mit mostan mondoc iol tarcz eszedbe
Kírdl gondolkodol az te szívvedbe,
Oly jó barátod, ha tölle lehetne,
Czak egy kalán vizben == is meg ölne.*“

Mindkét nyomtatvány tehát egy és ugyanazon tárgyú XVI századbeli magyar sorsvető könyv, melynek első kiadása 1594-ben nyomtatott s előmintáit az olasz, francia és német sorsvető könyvekben találjuk. Hogy ezen nyomtatvány a társas mulatságul szolgáló szerencsekönyvek most említett fajához tartozik, azt annak nemesak beosztása, képesoportjai, utalásai és jövődölései mutatják, de bizonyítja maga a kiadó Kléz Jakab bártfai nyomdász előszavában, midőn azt „*Sorsvetés avagy Szerencse könyv*“nek nevezi.

A könyvnek szoros értelemben vett címlapja nincs, csak címkepe van, mely egy szárnyas földtekén egy lábon álló Fortunát ábrázol; szemei fátyollal bekötve, melynek végei, valamint felbontott haja a levegőben lobognak. Két karján ugyancsak fátyolt lenget, melynek egyik végét balkezébe fogja, másik vége pedig háta mögött a levegőben leng. Jobb kezével pénzt szór lefelé; testét redős bő öltöny fedi, melyet derekán öv tart össze. Fehlette ez áll : „*Fortuna.*“ (Lásd ezen címlapot az I-ső mellékleten.) Vajjon volt-e még ezenkívül külön címlapja — nem tudom; de nem tartom valószínűnek azért, mert az ív jelzése a harmadik lapon A₃, s ez megfelel a lapok számának. Már pedig ha külön címlapja lett volna, úgy a meglevő harmadik lap a negyedik lenne s nem lehetne rajta az ív-jelző szám. A könyv teljes címlapjának leírására hiányzik ugyan a támpont, de segítségünkre jó ez esetben is a könyv második címképe, mely a négy küllős szerencse-kereket ábrázolja, melynek közepén a Fortuna bekötött szemekkel, kiterjesztett karokkal, hálfarkban végződő altesttel állittatik elő. A szerencsekereket felhőből kinyuló istenkéz forgatja. Fent a keréken királyi pálczát, országalmát tartó koronás király ül; a kerék jobboldalán fölfelé kúszó, baloldalán lefelé hanyatló s a kerék alatt a talajon elnyúlt helyzetben fekvő férfialak látható. A fametszet alsó balszögletében a metsző monogrammjá G—C betűvel. A metszet fölött két sor-

ban nyomtatva : „*Szerenczének avagy szerenczétlenségnek kereke.*“ Föltevé tehát, hogy e könyvnek a két czímképen kívül még külön czimlapja is volt, annak teljes czíme csak ez lehetett : „*Fortuna az az Szerencenec avagy szerenczétlenségnek kereke.*“ (E lapnak hű hasonmását a II. mellékleten találják olvasóink.)

Támogathatni vélem ezt még azzal is, hogy a Fortunának valamennyi ismert kiadása : a komáromi harmadik 1757-dik, a budai nyolezadik 1817-ik és a tizenhatodik 1868-ik évi kiadás átvette, bárha újabb metszetekben úgy a czímképet, a körök, mint a Sybillák rajzait. Átvette a czímképek feliratait, az intést a gazdagokhoz és szegényekhez, a könyv használatáról szóló utasítást, az előszót és „az olvasókhoz“ című 14 soros versszakot, annak teljes tartalmát és beosztását; s csak a kor igényeihez képest modernizálta az orthographiát és a grammatikális kifejezéseket. S ha 19 kiadásban utánnyomatták az első eredeti kiadást, föltehető, ha volt külön czimlapja, hogy ezt is változatlanul nyomatták le. Az ime itt meglevő 1757-dik évi, valamint az 1868-dik évi kiadásnak czimlapja ez : „*Fortuna, az az Szerencsének avagy szerencsétlenségnek kereke*“, Szabó Károly föltevése szerint a czimlapon lehetett még a könyv kiadási helye és éve is. A mi az első kiadás évét illeti, bárha a mi példányunkon az évszám nincsen, az mégis egész positíval meghatározható az 1594-ik évvel; mert az V-ik Sybilla Erithrea kezében levő nyitott könyvnek lapján tisztán olvasható : A. D. 1594. s alatta a metsző kezdő betűje „G. C.“ (Lásd ezen lapot a IV. mellékleten.) Már pedig a mint az előszóbau a kiadó mondja : *kenszerítem egynehány Esztendővel ez előtt ez sorsvetés avagy Szerencze könyvet kinyomtatnom, Jollehet nagy költséggel, főkeppen csak az vitézlő magyar nemzetnek kedveiert, kinec massa magyar nyelven még eckoraig nem költ.*“ Alább ismét így : „(mivel hogy penig az) *előbi szerencze könyvek mar mint.....őtől fogva afféléket nem*

.....ig keresi és kevanya vala ; tetszéc az, hogy tanuságet ryonnan ki nyomtatnam.“ (Lásd ezen előszó hasonmását a III. mellékleten.) Kitészik ebből világosan : hogy a mi példányunkat csak egy kiadás előzte meg; ez a második, s hogy a könyv díszítésül szolgáló fametszetek 1594-ik évben az első kiadás számára készültek. S mert az első kiadás példányai néhány év alatt elfogytak, e kész ducok még a XVI-dik században a második

kiadásnál is felhasználhattak. Fényesen világítják meg ezt a későbbi kiadások is. Így tapasztaljuk a Fortuna 1757-dik évi harmadik kiadásánál, hogy annak címlapja az 1707-dik évi komáromi kiadáshoz készült, a mint azt a címlap alsó jobb szögletén levő évszám mutatja, míg a balszögletben a metsző kezdőbetűi vannak elhelyezve. A Sybillák metszetei azonban az 1656-ik évi kiadás számára készültek, a mint azt az V-ik Sybilla Erithrea, és a kilenczedik Sybilla Phrygia metszeteinek évszámai feltüntetik. A legújabb 1868-ik évi Fortuna az 1707-dik évi címlapot, az 1757-ik évi Fortuna és szerencsekerék címképeit, és az 1., 2., 3., 4., 7., 8., 9., 10., 11. és 12 ik Sybilla metszetét használja az 1656-ik évből; de már az ötödik Sybilla 1616-dik évszámmal bír, s a hatodik is teljesen elűt az 1756-iki Sybillától.

A XVI-ik század nyomdászati viszonyainak szempontjából sokkal nehezebb volna azon kérdésre megfelelni, hogy a Fortuna első kiadása és azon töredék, melyet Szabó Károly a M. N. Múzeum könyvtárából ismertetett, hol nyomtatott? ha ez iránt kellő támpontot nem találnánk az itt bemutatott példányban, melynek midőn előszavában a kiadó Kléz Jakab bártfai nyomdász azt mondja: *„tettszec az hogy tanusagert vyonnan kinyomtatnam,”* félreérthetetlenül világos az, hogy a Fortunának első kiadása, valamint a jelen második kiadás Bártfán Kléz Jakabnál nyomtatott. Ámde fölmerülhet a kérdés, ha vajjon a Szabó Károly által „Sybillák jövőndölése“ cím alatt ismertetett töredék nyomtatvány nem-e a Fortuna első kiadása? a mely azonban Szabó Károly ítélete szerint kétségtelenül kolozsvári kiadás a XVI-dik század utolsó évtizedéből. Nézetét az egész nyomdai kiállításból és abból vonja le, hogy a Sybillák fametszeteinek némelyikét a Kolozsvárt a XVI-ik század vége felé megjelent némely históriás énekek címlapjain is láthatjuk.

A mily természetes az, hogy a nyomdahely megnevezése nélkül kiadott műveknél a typographiai kiállítás szerint szorgos összehasonlítás után határozhatjuk meg csak a nyomda helyének valószínűségét: épen oly mértékben szükséges a kellő óvatosság véleményünk kifejezésénél, mert a külső jelenségek gyakran csalékony hasonlatossága kétségesse teheti azt, a mit kétségtelennek tartunk. Legyen szabad a jelen esetben Szabó Károly legkiválóbb bibliographusunk érdemeinek teljes elismerése mel-

lett a „*Sybillák jövőndölése*“ cím alatt ismert *Fortuna* nyomtatási helyére nézve, melyet Szabó Károly „*kétségtelen*“ kolozsvári nyomtatványnak tart, a következő megjegyzéseket tennem. Eltekintve attól, hogy Kléz Jacab nyomdájában a XVI-ik század utolsó negyedéből és a XVII-ik század első feléből a „*Sybillák jövőndölése*“ nyomtatásánál használt hasonló típusokat találunk, a „magyarazattia az Evangeliumoknak“ 1608-ban Klöz Jakab bártfai nyomdájában megjelent könyvnek utolsó lapján található záró vignetteje ugyanaz, mely a „*Sybillák jövőndölésé*“-nek 6-ik lapján van. Az 1612-ik évben ugyanott megjelent „*Hét Predicatio*“ című munka colophonjának záró vignetteje ugyan az, mint a Sybilla jövőndöléséké. A „*Decretum latino-hungaricum*“ 1632-ik évben Klösznél Bártfán kiadott munka utolsó lapjának záró vignettejét megtaláljuk a „*Sybillák jövőndölésének*“ 4., 10., 18. és 21. lapjain; s a *Decretum* III-ik részének záró vignetteje a Sybillák 6-ik lapján van. A „*Medulla Geographiae*“ bártfai 1639-ik évi kiadvány 31-ik lapjának záró vignetteje ugyanaz, mint a Sybilláknál. A „*Páris és Görög Ilona*“ 1597-ik évben hely nélkül megjelent könyvben, melyet Szabó Károly kolozsvári nyomtatványnak tart, a címlap fametszete ugyanaz, mint a Kléz Jacab-féle Fortuna nyolczadik Sybillája; és épen nem olyan, mint a „*Sybilla jövőndölések*“ nyolczadik Sybillája. Mert míg ebben az alak jobbra néz, amabban balra van fordítva, más az öltözete és más a haj elrendezése. A „*Páris és Görög Ilona*“ históriájának latin címlappal ellátott 1576-ik évi kolozsvári kiadásában a címlapon levő vignette azonban csak hasonlít a „*Sybillák jövőndölésé*“-nek 6-ik lapján levő zár vignettejéhez, de nem ugyanaz.

Sajátszerűnek találjuk tehát a fölemlítettek alapján azt, hogy a helynév nélkül megjelent és kétségtelenül kolozsvári terméknek véleményezett nyomtatványok külső criteriumaiban megtaláljuk mindazon kellékeket, melyek a bártfai nyomda felszerelésére vallanak. S ezekből azon következtetésre kell jutnunk, hogy a „*Sybillák jövőndölése*“ cím alatt ismertetett könyv bártfai nyomtatvány. A két munka között a grammatikális és helyesírási határvonalat meghúzni majdnem lehetetlen. Találunk az egyikben és a másikban is archaismust, ingadozásokat, sőt mind a kettőben transylvanismust is; irány szempontjából a

kettőt alig választhatjuk el egymástól, ámbar a „Sybillák jövődölése“ mégis határozottan régibb kiadás. Élesen különböző két typus is mutatkozik bennök, s az illustratiók bárha conceptióban ugyanazok, részleteikben és méreteikben nem egyezők. Azt azonban, valjon az akkori nyomdászati viszonyok megengedték-e egy nyomdának termékeit más nyomdában utánnyomatni? eldönteni nem tudom. De ha igen, akkor egy és ugyanazon munkának két nyomdában való megjelenése csak úgy gondolható: hogy a betűket és vignetteket mindkét nyomdász egy és ugyanazon helyről rendelte meg s használhattak ez úton egyenlő fametszeteket. Míg végre a jelen esetben a Sybillák rajzai csak oly módon juthattak a Fortuna nyomtatványba, hogy azokat a Sybillák képeiről lerajzolták s fába metszették, és ez okon mind ellenkező irányban nyomódtak úgy: hogy a mi a Fortunában balra fordul, az a Sybillákban jobbra néz, és viszont. Ez annál is inkább valószínű, ha a rajzolónak nem volt feladata hű másolása a képek apró részleteinek, hanem csak nagyjában és egészben kellett a Sybillák rajzait visszaadnia. Ez magyarázza meg a részletek eltérését és az egésznek mégis egységes mivoltát. Tekintve tehát azt, hogy a Fortuna határozottan bártfai kiadás, a „Sybillák jövődölése“-it a nyomdai kiállítás külső ismérvei után nem tarthatjuk kétségtelen kolozsvári kiadásnak; de inkább bártfainak, s ez esetben ennek a Fortuna első kiadásának kell lennie. Ámde ha az bebizonyítható, hogy az mégis csak kolozsvári kiadás, bár ha az régibb, mint a mi Fortunánk: akkor ez utánnyomata a bártfai első kiadásnak, és abból vétettek át a fametszetek rajzai. Ennek lehetősége már csak azért sincsen kizárva, mert nem látjuk indokolva azt, hogy Kléz Jacab, a bártfai kiadó, miért használt volna a második kiadásnál régibb, kopottabb typusokat, újabb rajzokat, tömöttebb nyomtatást; midőn az első kiadáshoz szebb, újabb betűi és kész fametszetei valának.

A Fortuna 65 számozatlan 4° levélből áll. Első czímkép: *Fortuna*, a szerencse istennője. Belső oldalán két 16 soros páros rímekbe szedett versszak „*Az Gazdagoknak*“ és „*Az Szegényeknek*“, melyben inti a gazdagokat, hogy a szerencsében el ne bizakodjanak; és a szegényeket vigasztalja. A második czímlap a szerencse kereke, ezen felíráttal: „*Szerenczenec avagy Szerenczetlenségnek kereke*“, melynek belső oldala üres. Ezt kö-

veti a harmadik lap mindkét oldalán a nyomdász Kléz Jacob előszava, melyben előadja az okokat, miért adta ki ez előtt néhány évvel a „*Sorsvetés avagy Szerencze könyvet*“, mely előbb még magyarul meg nem jelent; s mert az első kiadás már jó ideje elfogyott, újra kinyomatta: „*kivel írességeiben ádst mulathassanac és külömb külömb fele dolgokat probalhassanac*“ A negyedik lapon „*Az Olvasonac*“ van szentelve 14 sor párrimes versszak. Ebben emlékezteti az olvasót, hogy habár nyájasságra szolgál neki ezen játékos könyv, de azért ne bizzon benne, és keresztyén módra éljen, vigyázzon eszére és jobbítsa magát. Ugyanazon lap belső oldalán prózában utasítást ad a könyv használatára ezen czim alatt: „*Tudomány Mint Élyen Ez Könyvel Az ki meg nem szokta.*“ Az ötödik laptól kezdve B-től D₃. ívig találjuk az első képcsoportot, mindenik oldalon egy-egy concentrikus kör közepén a madarak világából vett ábrázolással. Ezen képcsoport lapjai annyira elnyűttek, hogy az egyes madarak nevei meg nem határozhatók s csak még a Tiuk, a Solyom, a Bagoly, a Kakuc, a Recze és a Gem olvashatók. Mindenik körnek huszonegy osztálya van, s a külső kettős vonal körnek két koczkavetésből eredő 21 szám combinatióból, egy-egy szám esik egy osztályra. Itt kellett a koczkavetést megtenni s a vetett szám szerint történt az utalás a következő képcsoporra és város nevére. A körök négyszögű keretben elhelyezve csinos díszítéseket tüntetnek fel a szögletekben. A keretek mindenike felett egy-egy kérdés van, mint például: „Hogy Ha Valaki soc ideig elendő ez világon“; „Hogy Ha Valaki Tanítóva avagy Predicatora lészen“; „Hogy Ha Valakinec ioé meg hazasulnia“; „Hogy Ha Valaki Gazdaggá leszen valamikor“; stb. összesen huszonegy kérdés, melyek mindenikére jóslatszerű választ nyer a Sybilláknál a könyvbenmulató.

A második képcsoport D₃-tól G ívig 21 oldalon, hasonló beosztással mint az első képcsoportnál, em)ős állatokat találunk, melyeknek nevei nemcsak az illető állatoknál, de a képkeretek felett is nagy betűkkel följegyezték. Ezek sorrendben a következők: Szamar, Parduz, Szarvas; Róka, Farkas, Rozomak, Maczka, Bak, Nyul, Sarkany, Eveth, Eoz, Diszno, Barany, Kecze; a többi hat állatnak neve már nem constatálható a lapok hiányos volta miatt. De az első képcsoportnál levő utalások

szerint ezek: a Vidra, Oroszlány, Griffmadár, Teve, Medve és Bika voltak. Ezen képesoport concentrikus köreinek 21 osztálya szélső kettős vonalközű körében vannak egymásután egy-egy osztálynak irányában a város- vagy helységnevek, melyeknek a belsőbb kör huszonegy osztályában egy-egy Sybilla száma 1—12-ig, és a hivatkozott Sybilla számára vonatkozó versszak száma felel meg; a mely utalás a harmadik, a Sybillák képesoportjára, hol a feltett kérdésre a feleletek megtalálhatók.

Az utolsó, a Sybillák képesozortja G_2 -től R_3 ívig, 42 levélre terjed. A képesoport 12 Sybillái ezek: Sybilla Persika, Libika, Delphica, Cymeria, Erythrea, Samia, Cumana, Hellespontica, Phrygia, Tyburtina, Kumea és az utolsó Agrippina. A lap közepén négyszögű vonalkeretben van a Sybillák fametszetű rajza, melyet fent a kép felírásától és lent a szövegtől vízszintes vonal választ el. A felirat viseli az illető Sybilla nevét és számát, így: „Sybilla Persika Első“ stb. Lent négysoros négyes rímekben minden Sybillánál 37 versszak, összesen mind a 12 Sybillánál 444 versszak, 1776 verssorral s mindenik versszak egymástól vízszintes vonallal elválasztva. A „Fortuna“ tehát 21 kérdésre minden Sybillánál 37, összesen pedig 444-féle választ ad.

A magyar sorsvetőkönyvek lényegében az előadottak nyomán megtaláljuk mindazt, a mi az olasz és német jóval előbbi keletű sorskönyvekben van. S habár valószínűleg ezek előmin-tául szolgáltak, e magyar „Fortuna“ még sem másolat; de inkább kiszedett és egybetákolt conglomeratuma a külföldi ily nemű munkáknak s épen ebben nyilatkozik eredetisége. Így például Spiritonak „Libro del Sorte“ című könyve 1497-ik évi kiadásból vannak átvéve a magyarba az állatok concentrikus körei, úgymint az oroszlán, griff, sárkány, szarvas, medve, leopard; Fantinak „Triumpho di Fortuna“ 1526-ik évi kiadásából a városok neveinek alkalmazása, és a Sybillák; a német Wickram-féle 1560-ik évi Loosbuchból a bekötött szemű Fortuna, s a Pompst-féle 1546. évi Loosbuchból a szerencsekerék. Eredeti a magyar Fortunában az, hogy itt a választandó kérdések az első képesoport mindenikénél egyenként vannak elhelyezve; míg az olasz „Libro del Sortik“-nél mind együtt vannak egy

vagy két táblán. A németek Loosbuchjában pedig az első vagy második lapon a szerencsekerék körül találhatók meg.

Moralis irányára nézve, míg az olasz „Libro del Sorti“-k kivált az astrologiát bujtatják a sorskönyvekbe, s a német Loosbuchok a babona köntöse alatt vallási alakoskodást űznek: a magyar Fortuna a társadalmi erkölestelenség ostromozására szorítkozik leginkább, s majd tanácsosal, majd az immoralitásból származó rossznak jövődölése által kíván hatni. S bár a szerző főczélja volt a mulattatás, hogy: *„legyen valami oly, kivel ressegekben üdöt mulathassanak“*, mind a mellett a vallás moralis alapjára áll s jóakarólag int, mondván: *„kiknec végét mind az által Istent l váryac“*. Figyelmezteti olvasóit, hogy könyve:

*„Czak szep nyajaiságra szolgál tenéked
Olvasásban — is neha pironogat téged.
Bátor ne bizzál semmi mondassába.“*

S midőn továbbá könyvét az olvasó szeretetébe ajánlja, mindjárt tudtára adja azt is, a következő versben, hogy az ily féle könyvek egyházilag tiltva vannak:

*„Lám az Keresztyéni gyülekezettől
Erössen tiltva vadnac minden felől.“*

Legkiválóbb kifejezését adja azonban a világi dolgok isteni intézésének — az előszóban, mintegy vonatkozással a szerencsekerékre, melyet istenkéz forgat, ezen szókkal: *„mint azok Isten kezében vadnac, es vgy fordittyá, a mint ő neki kedves akarattyá.“*

Irálya a népiesség azon fokán mozog, melyen kiméletlen, leplezetlenséggel szórja durva tréfáit s mondásaiban a szemérmes sértő kifejezésekben kulminál. Népiessége aljas póriassággá fajul, midőn a morált komolyan prédikálja. De mindezek daczára, vagy talán épen azért a kifejezésekben és az egyes szók használatában igen sok érdekes feltűnőség van benne.

Jóllehet, hogy talán nyelvészeink semmi újat, ismeretlent nem találnak benne, de mégis a mondatok szerkesztése, a szófűzés és az egyes szók alkalmazása szempontjából nem véltem fölöslegesnek a következőket kijegyezni: I-ső Sybilla 6-ik vers-

szak: heaban itten valo *sugorgasod*; 30. v. Te meg nem *nósszel*; II-ik Sybilla, 1. v. Gonoszul *kel volt* veszned; 3. v. neked *tanaczomban* adnéc, *hogy ne* labadon seb esec; 28. v. De bár hasiczak fel en iob orromat. Ha fejedbe nem *vonszac az Barát kápát*; 30. v. Im ez elő iövő Pünkösd havaban, Egy agh emberhöz mégy, ki rest dolgában, *Keczkédet* azért meg nyírod l. kézirat 102—105. ll.

A Fortuna ezen feltűnő kifejezései közösek a Sybilla jövődöléseivel is. Valamint helyesírási és hangtani szempontból a következő sajátságok fordulnak elő mindkettőben, kivételével annak, hogy a Fortuna a szó végén levő „k“-t mindig *c*-vel, az „sz“-t mindig *sz*-el írja, a Sybillákban pedig ez nem fordul elő. S míg a Sybilla a *vá, vé* ragban mindig *á, é*-t használ és soha *á, é*-t, mint *urrá, emberré, hová, még*: ezt a Fortunában egyszer sem találjuk, úgy szintén az *ig* ragban sem.

Az *é*-t a *ség* képzőben *c*-vel: nyereség, segítség; a félben, fél = $\frac{1}{2}$; félni, fér = fér; férfiak; fele = más, vagy többféle. Továbbá: ackeppen, sérés, tefsec, el ne vefzesséc, ne kéfsél, el ne efsec.

A mai irodalmi nyelv közép é-je helyett ö: istenhöz, ke-refsöd, elvötte, töröködés, emléközzél, szömiély, szöm, emberhöz, következőzik, érközik, előd, beröd — szóokban.

E helyett *a*-t alkalmaz: zálag, akarad, táhát, dolgat, zaes-kád kifejezésekben.

I helyett *ü*-t ír: szüved, tü = ti, üdő szóokban. *I* helyett *é*-t: kénes, kívánság, heu = hiv, hertelenség, heában.

A helyett *ó*-t: utodra, ártalmodra, hívokodás, vékonyon, társot.

Ö helyett *é*-t: mint kevér, erkölczed és tölted.

Ü helyett *ö*-t: czip-szömő, beszédő, kedvő.

A *cs*-t mindig *c*z-vel írja.

Az igeragozásnál összekertülő *d, c,* és *j*-ből való hangbok-rot *dgy-, lly*-vel írja: adgyon, tudgyad, kezdgy, csallyon, profétallya. Az eredeti hosszúságnak nyomai mint archaismusok a következők: tészlek, vészem, elvészén, be megészöd, lészén, külödus, holdnap. Érdekeseek továbbá még a mássalhangzó kettőzések a következő szóokban: rútt, tréffa, azzalék, bizzonnal, üressen, mellölled, nállad, vélléd, tölled, felölled, belölled, becsülled,

bizzad, történnik, hafsízon. A szó-összetételeket a következőkben találtuk: alá-való, forgó-táncz, hordó-bor, után-járás, kár-vallás, küldus-táska, háborúság-kezdő, áros-ember. Mindenkor összeköti továbbá kötőjellel az *is* szócskát az előtte álló szóval: tánczomat-is; az *és* szócska rövid *s* alakját pedig az utánna következő szóval köti össze: s-nem, s-alá-való; ugyszintén a névmásokat ragjaikkal mindenkor összeköti: ő-nálá, te-hozzád, én-felöttem; úgy a *nélkül* szót is: kétség-nélkül, nálad-nélkül; és a kérdő *e* szócskát is. A régies alakok közül csak a „hasznáýával, megböveyt és böveytheti“ fordul elő. A transylvanismus a „hiu = hivj, a „vay“ indulatszóban, az *s* igen gyakori használatában a nyújtott „ó“-ban, az *a*-nak *é*-re, az *ő*-nek *é*-re, és az *o*-nak *á*-ra való felcserélésében tűnik elő.

Ezen közös sajátságokon felül a Sybilla a hang- és betűcserére nézve sokkal gazdagabb, mint a Fortuna. Így *e* helyett *ö*-t használ még a következő szókban: ügyeközet, kereskődés, megöletnöd, ügyöd, veszöd, töt = tett, ezör, egyszer, bővön. *I* helyett *ü*: elhünni, meghüd, hüt, kü = ki, küssebség. A más-salhangzót követő vagy megelőző *s* hangot *z* betűjeggyel írja: fogz, nyerz, akarz, juthatz, halgatz, tetzik, vigaztal, hazna, gonoszság, geriezszed; *s* az analogia révén alkalmazza a magánhangzó után is az igék egyes második személyében: vallaz, azomban, Mert iffiabbal lesz sok nyalakodásban; 35. v. Nyilván *hidgyed* ingyen sem jó gondolkodnod, Hogy *jódra* lenne megházasulásod. III-ik Sibylla, 2. v. *Egy clóször* jól leszen dolgozod; 8. v. *Maga nincz* hiedelmed mondásomban; 17. v. *egyűld*; 29. v. *menten meny* fiam; 35. v. De ez dolgot treffára ne vegyed, Hogy osztan massal *kevannad egereszned*; 36. v. Lacie bizony, hogy *nem sisakba lettel*, igen készen az szerenczeiert mentel, Es nem iutot neked az szerenczében, Mert igen keves *az olai fejedben*. IV. Syb. 8. v. Ne *sapolodgyal* semmit szeretődben, Kinald csak azzal kit viselsz *berhedben*; 14. v. Vigadgy és had el szomorúsagodát, Tudjad azt hogy megtalálod *orvodat*; 19. v. Bizony így soha magad el nem *adhad*; 24. v. Mert az dolgot kívánnya *Dactylusod*; V. Sib. 8. v. Metzene veled iffiu feleséged; 32. v. Azert meg perengereznec olyha tegedet. VI. Syb. 3. v. *Vay kiczoda* helyre került; 4. v. Ne foglald magad hevolkodásban; 13. v. Egyűld ninczen kopo fülese annae, nem ugordhad visz-

sza; 21. v. En az tanacz hogy jargaly Ló hátón. Jelesben az almas kek szõri lovon; 22. v. Mint õczeyevel ugy gondol te veled; 23. v. Ha tudnád mi *kõsetkezendõ* te reyad; 35. v. Mely helyen juthatnal Wrasaghoz, ot rövid nap *sós rákoc* Hadnagyá lesz, És agh Babákat búczura hordasz. VIII. Syb. 2. v. Jó szerenczével tart, mit *halgatz füst alatt*; 3. v. Tahát, Étd berõd aluttad hasznod azzal; 5. v. Mindenhõz *tetzék* meg irgalmasságod; 9. v. Bé tõlted kedvedet nagy *hasznayval*; 10. v. *Netalám*; 11. v. Es vigadhatol *nagy jó* lakásodban; 12. v. *Ugordás*; 14. v. *kiczid* az te szerenczed; 16. v. *Czak heában* fuvalkodie fel szûved; 20. v. *bolyokás* te fayed; 25. v. Bé tõltiglen *kevános* kedvedet; 26. v. Az ki nem téveleg keresztyén hûtben, Az vagy on Istennec õrizessében, De hogy te az Arriust így követed, azért örökké Pokolba kel veszned; 27. v. meg bőveitheti hasznodat; 33. v. Hamar idõn nagyon megyen te dolgoz; 34. v. Felettéb kezdted az kardolást kevánni. VIII. Syb. 1. v. Nem vészed eszedbe Bába-voltodat; 7. v. Buyatagos szeretettedet ay jneked; 9. v. Kémelleni; 10. v. Hengér által történnie te baláloz; 13. v. Egy *kántorig sem vehed* annac hasznát; 30. v. Ne rughyad Wradat *ölleseségben*, Kambsat vary neki, mert *saytár* deák lészen; 31. v. Nem akarsz gonoszságodtól *megszünni*; 37. v. Job volna rosz *lütetõ Pappá* lenned, Lám szinten gonosz emberi irástól fayed. IX. Syb. 1. v. Rövid nap egy tisztre *kezdnee* szercezn; 4. v. *agh eb* vegye hasznát; 12. v. *Minden valaki* eszt hallya felõled, Azonnal *rudgyát* elfordította tõlled; 24. v. Elfa-kad rayta szerencze *pevetésben*; 36. v. Isten megtudna nagy *Pápás* voltodat, Kiért az õrdõg meg ronttya nyakadat. X. Syb. 12. v. Társ, ám szép feleséged lészen neked, De *kápolnáját jól meg kel* szentelned; 13. v. *Udvarnyalakodó* iffúságodban; 20. v. Ne legyen *por-törõ* háznál lakásod; 25. v. Mert igen hamar idõn kell meghalnod; 33. v. Es kevés *azzalékért* hosszú bánat. XI. Syb. 3. v. Wrad kordolását soha ne hánnyad; 4. v. Ez világon még nem láttam *latrabbat*; 11. v. Vdvari tisztben lészen *foglalásod*; 13. v. Jámbor embert *illendõ* szived sinezen; 16. v. Nagy gondban *forogsz* te most egy szõmélyért; 23. v. Es nem *kiczid haszon* lészen onnat neked; 26. v. Es el veheted az *hús azzalékját*; 32. v. *Félec rayta*, nem fogsz azzal te meg hizni. hallaz, kezdez. Végre a régies alakokat sokkal gyakrabban és

több szónál alkalmazza, mint a Fortuna, mint: taneintani, tan-cító, szolleitani, megsegeit, kazdageit. Ellenben a *h* betűt a *g* után egyszer sem; *y-t* az *i*, vagy *j* helyett vajmi gyéren találjuk a Sybillában, holott ez a Fortunában igen gyakran előfordul.

Ha nyelvészeti, helyesírási és hangtani különbség, mely a két munka között észlelhető, a fentebbi adatok alapján nem is indokolná eléggé azon állításunkat, hogy a töredékes Sybilla régibb kiadás a Fortunánál: erre nézve kellő és beható bizonyítékot találunk és nyújthatunk a kiadó előszavában, midőn ezt mondja: „*ily reménységben vagyoc, hogy ez kis munkámat io neven veszic, kiváltképpen ez mostani editiot avagy nyomtatást ennyivel inkább megh kedvelic és bóczálic, hogy az előbi vetkekből szépen megh tisztitva és corigalva vagyon.*“ Ennek nyomán összehasonlítottuk a két munka nyelvezetét és verselésit s tanulmányunk eredménye azt mutatja, hogy a Fortuna a töredék Sybilla verseit majdnem minden sorban javítani törekszik. Lépten-nyomon hol elhagy egyes szókat, hol a szórendet változtatja, hol pedig szépíteni akarja a leplezetlen trágár kifejezéseket. Rövidíti a verssorokat, néha felbontja a hagyományos vegyes rímet, párrimeket alkot s igen sok esetben elég ügyetlenül mindezt az érthetőség rovására cselekszi.

Költészeti értéke a munkának absolute nincsen, a mi magában a munka tárgyának természetében fekszik; minthogy a versszakok egymástól teljesen függetlenek s a prózai élet bizonyos kérdéseivel foglalkozva, jövőndöléseiben a költői ihletség legkisebb nyomát is nélkülözik a rimes verses formába szedett jóslatok.

Ezek után adjuk a Fortuna rövid bibliographiai leírását, mint adalékot Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtára“-hoz:

XVI. sz. H. és év n. (Bártfa 1594.) 304. sz. Fortuna. Negyedréti. A—Q₃ iv = 16 iv (négy levelenkint) hatvanhárom levél. A Q ívből csak 3 levél van meg s két jelzetlen levéltöredékkel összesen 65 számozatlan levél. Csonka. Sok fametszettel. A meglevő levelek is félig meg vannak rongálva.

Egyetlen csonka példány a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

BÁTHORY ISTVÁN KÖNYVÉSZETÉHEZ.

Közli : SZÁDECZKY LAJOS.

Báthory István történetével foglalkozván, a krakkai herczeg Czartoryski könyvtárban följegyeztem magamnak amaz egykorú munkák czímeit, melyek Báthory István történetére vonatkoznak. A Magyar Könyvszemle szerkesztője felszólítására midőn ezeket közzétenném, mindenekelőtt meg kívánom jegyezni, hogy ez a könyvsorozat teljességre egyáltalában nem tart igényt. De így is tanulságos, mert e könyvek legnagyobb része nálunk ismeretlen s jókora része olyan, mely vagy egyenesen Báthory Istvántól származik, vagy neki köszöni létrejövetelét.

Báthory teljes mértékben méltányolta a sajtó hatalmát. A történetírásnak új lendületet adott tudományszeretete. *Cromer Márton* a XVI. század elsőrangú lengyel történetírója, neki ajánlja nagy művét, *Lengyelország történetét*, mely a lengyelek eredetétől *Zsigmond Ágost* uralkodásáig terjed. 1589-diki kiadása Báthory arczképével van díszítve. Külön udvari történetírókat tartott: a magyar történetre nézve *Brutus* Mihályt, a lengyelre *Heidenstein* Reinhold, kir. titkárt, a kinek fő munkája, *Lengyelország története Zsigmond Ágost halálától 1602-ig*; s megírta Báthorynak a moszkoviták ellen viselt hadjáratai történetét, a mely németül is megjelent. Báthory *Griseldis* esküvőjéről *Zamoiski János* kancellárral is maradt ránk egy munkája. *Zamoiski János*ról írt életrajza szintén belevág Báthory történetébe.

Báthory diadalmas hadjáratai, melyeket (1577) a poroszok (*Danczka*) — majd 1579—81-ig a moszkoviták ellen viselt, egész irodalmat teremtett. Történeti munkák, röpiratok s versek jelentek meg a győzelmes hadjáratokról. A porosz hadjáratról *Lasicki* Jánosnak három könyve van felvéve sorozatunkban. Ide tartoz-

nak *Samostrzelicki* lengyelnek és *Schütz* Gáspár danczkai titkárnak munkái. A lengyel-orosz hadjáratok történetei közül első sorban érdekelhet minket *Gyulai* Pál emlékirata az 1580-iki muszka harcokról, melyben ő is részt vett a király közvetlen közelében. Kovachóczy Farkas erdélyi kancellárnak kedveskedik vele lakadalmi ajándéknak. Egyetlen példánya a gróf Teleki-család marosvásárhelyi könyvtárában őriztetik, néhány fényképpel sokszorosított példány van még róla a budapesti egyetemi és múzeumi, úgy a kolozsvári erd. múzeumi, a krakkai Jagello-könyvtárban s egy az én birtokomban.

Báthory egyik olasz hadvezére (*peditum praefectus*) a veronai *Gvagnin* Sándor, Lengyelország leírásával s a lengyel királyok genealogiájával kapcsolatosan szintén ír az 1580-iki lengyel-orosz hadjáratról. Munkáját ő is Báthorynak ajánlja. A Mircse-féle gyűjteményből birja azt egyetemi könyvtárunk.

A németül írók közül legtöbb figyelmet érdemel *Müller* Lőrincz kurlandi udv. tanácsos története, a mely a lengyel, litván, moszkovita és svéd viszonyokat tárgyalja Báthory uralkodása és hadjáratai történetével kapcsolatosan. Két német, egy svéd s egy lengyel kiadása van felvéve sorozatunkba.

De Báthory maga is egész sajtó-irodát rendezett be, mely Zamoiski nagy kancellár vezetése alatt serényen működött s gondoskodott arról, hogy a király kiadványait, rendeleteit, vagy a hadjáratról szóló jelentéseket sokszorosítsa. Egy csomó röpirat köszöni ennek létrejöttét. Az „*Edictum* ser-mi Poloniae regis“ s a „*De Rebus gestis Stephani I. regis Poloniae*“ cz. a. megjelent röpiratok e sajtó-irodából kerültek ki először.

Ki kell emelnem végül ama 8 röpiratot, melyek „*Zeitung*“ czím alatt Báthory uralkodásának kimagaslóbb momentumait tárgyalják. Az első kettő, vetélytársa II. Miksa császár vál. lengyel királyról szól, miként fogadja el Bécsben (1576. márczius 23-án) a lengyel királylyá választást. Kettő *Danczka* ostromát tárgyalja. Egy *Polocko* vára bevételéről (1579. aug. 30), egy *Pleskow* ostromáról, más kettő a muszka és török harcokról szól.

A sorozatba felvettem Zamoiskira és Báthory Griseldissel való házasságára vonatkozó néhány művet is (így *Piscorevius* gratulatióit); egy pár országgyűlési aktát; *Ilosvai* Benedek ritka epithalamionját Nádasdi Tamás és a hírhedt Báthory Erzsébet esküvőjére

(1571), a melyet szintén a hg. Czartoryski-könyvtár Báthoryanai között találtam.

Végül csak azt kívánom megjegyezni, hogy a krakkai herczeg Czartoryski-könyvtárt rövidítve (Kr. hg. Cz. k.) jelzem s megjelölöm a mi a budapesti egyetemi könyvtárban is megvan.

*

(*Akt. elekcyi Stefana Batorego. Approbacya.*). My Rady Koronne stb. Działo sie tho w Andrzeiowie 1. febr. 1576. — (Aláírá-sokkal; lengyelül). — 2r. 91. (Kr. hg. Cz. bécsi cs. és k. levéltár.)

(*Akt. koronacyi Stefana Batorego 1576. w Krakowie.*) My Rady Koronne stb. Litterae fidei, Datum Meggyes 10. febr. 1576. Litterae de praestito juramento. Meggyes 8. febr. 1576. Litterae confirmationis articulorum Henrico regi antea oblatorum. Meggyes 8. febr. 1576. Litterae confirmationis generalis. Meggyes 8. febr. 1576. (Aláírva: Stephanus electus rec és Mart. Berzeviceius pro-cancellar). H. n. 2r. 15 l. (Kr. hg. Cz. k. és bécsi cs. és k. levéltár. (L.: Báthory I. l. királylyá vál. 375—383 l.)

Candiani P. V. Illmo ac invicto heroi d. d. Julio, Brunsvicensium et Luneburgensium duci etc. stb. — De ingressu, et regressu *Stephani Batori* asserti regis Polonorum, ex Palatinatibus Mariemburgi, et Pomeraniae, superiori anno vi deducti ab Androiensibus (nempé Moab interpretatis) in Poloniam et Prusiam, necnon Gedani ferè recepti proditione, C. F. P. D. etc. perterrefacti autem, ac longe tunc repulsi ab urbe, et terris uicini-oribus, unius consilio, discrimine, et languoribus. — Historia, ad dei gloriam. Cum descriptione quarundam literarum, Turcicarum, scitu vtilium, et necessariarum. H. és é. n. 8r. A—H 13 ív. (Kr. hg. Cz. k.)

Edictum regium Svirense ad milites. Ex quo causae suscepti in Magnum Moscouiae Ducem belli cognoscuntur. Edictum regium de suplicationibus ob captam Polotiam. Rerum post captam Polotiam contra Moscum gestarum narratio. Varsaviae. Anno Domini, MDLXXIX. 4r. A—G ív. (Kr. hg. Cz. k.)

Edictum serenmi Poloniae regis ad milites, ex quo causae suscepti in magnum Moscouiae Ducem belli cognoscuntur. — Item edictum eiusdem de suplicationibus ob captam Polociam habendis: cum Epistola, qua Ordines et Comitia conuocantur: et rerum post captam Polociam gestarum narratione. — Hisce

adiecta sunt quedam de Magni Moscouiae Ducis genere, quod se nescio qua autoritate ab Augusto Caesare ducere iactitat. Poloniae Apud Maternum Cholinum. MDLXXX. Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest. 4r. A—G iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Friesz, Wilhelm de—. Eine grausame vnd Erschröckliche Propheceyung, oder Weissagung vber Pollerland vnd Teutschland, Braband vnd Franckreich. Diese Propheceyhung ist gefunden worden in Mastrich, bey einem Gottesförechtigen Mann, nach seinem Todt, 1577. MDLXXVII. Gedruckt zu Basel bey Samuel Apiario, Anno 1577. 4r. 8 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

[*Giulanus* (= Gyulai) Paulus]: Commentarius rerum, à *Stephano* rege, adversus magnum Moschorum ducem gestarum. Anno 1580. Claudiopoli in officina relictæ Casparis Helti. Anno 1581. 4r. 21 l. — *Az előszó kezdete*: Paulus Giulanus, m. d. Wolffgango Kovacciocio Transilvanię cancellario s. d. — *Jegyzet*: Kovachóczy lakadalmára Harinnai Farkas Farkas leányával, Katalinnal (1881. jan. 31.) írta Gyulai emlékül az 1580-diki muszka hadjárat történetét. (Egyetlen példánya a gr. Teleki-könyvtárban Marosvásárhelytt; fényképezett példány birtokomban.)

Gorscii. D. Jacobi— Orationes gratulatoriae, Apud Sere-niss: Regem Poloniae *Stephanum Batorem*, diuersis temporibus habite, quatuor. His adiuncta est in Calce quinta, ad Illustrissimum et Magnificum, D. *Joannem Zamoscium*, Cancellarium Regni, etc. Cracoviae, Anno Domini: MDLXXXII. — *Az utolsó lapon* MDLXXXIII. 4r. A—H iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Goslavus, (Franciscus — de Nadarice). De bello adversus Moschos ad equites polonos oratio. Sermone simplici, animo in Rempubicam optimo. Posnaniae Melchior Neringk excudebat. Anno 1578. 4r. 24 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Gvagnin Alex. Sarmatiae Europae descriptio, quae regnum Poloniae, Lithvaniam, Samogitiam, Russiam, Massoviam, Prussiam, Pomeraniam, Livoniam et Moschoviae, Tartariaeque partem complectitur. Alex Gvagnini Veronensis, equitis aurati, peditumque praefecti. Cui supplementi loco, ea quae gesta sunt superiori anno, inter sernum regem Poloniae, et magnum ducem Moschoviae breviter adjecta sunt. Item genealogia regum Poloniae. Spirae 1581. Fol. 113 levél és index. (A czímlap belsején a Báthory sárkányfogas és lengyel sasos czímer). Báthorynak dedicalva.

Krako, 1578. jun. 20. — Az első kép a lengyel királyt ábrázolja a senatusban. (A bp. egyet. könyvtárban a Mirese könyvtárából).

Gysaei, Joannis — Warshoviensis. In obitum Seremissimae ac invictiss: *Stephani* Regis Poloniae, magni ducis Litvaniae, Russiae, Masouiae, Samogitiae, Liunionaeq; nec non Principis Transilvaniae etc. etc. Carmen Funebre quod — vix egressus pueritiam scripsit. Cracoviae, Anno Domini MDLXXXVIII. 4r. 20 lap. (K. hg. Cz. k.)

H.(eidenstein) *R.(einhold)* S. R. De nuptiis illustrium Joan, de *Zamoscio*, R. P. Cancellarii, et exercit: Praefecti: Ac *Griseldis Bathorreae*, Christophori Transilvaniae principis, et Sereniss. *Stephani* Poloniae Regis fratris, filiae: Ad illustrissimum Principem Georgium Fridericum Marchionem Brandenburg. in Prussia Ducem — Epistola. Cracoviae, in officina Lazari. Anno MDLXXXIII. 4r. A—D iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Heidensteinii, Reinoldi — secr. regii, de bello Moscovitico Commentariorum. Lib. sex. Cracoviae, In Officina Lazari, Anno Domini MDLXXXIV. 2r. 268 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Heidensteini, Reinoldi — secr. regii de Bello Moscovitico quod *Stephanus* Rex Poloniae gessit, Commentariorum Libri VI. Basileae. Per Conrād Valdkirchium. MDXXCVIII. 4r. 184 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Heydenstein, Reinholdt — Warhaffte, gründtliche vnd eigentliche Beschreibung, des Krieges, welchen der nechstgewesene König zu Polen *Stephan Batori* etc. etliche Jahr nach einander, wider den Grossfürsten in der Moschkaw *Iwan Wasilowitzen* geführt. Dadurch er das hochbedrengete Lifflandt, von des Moschkowiters vieljähriger hefftiger Verfolgung erlediget, etc. Durch Herrn, — der Kron Polen Secretarium, in VI Büchern ordentlich beschrieben: Nun mehr in Deutscher Sprache aussgangen. 1590. 4r. A—Z és a—r iv. Gedruckt zu Hörlitz, bey Ambrosio Fritsch. Im Jahre MDLXXXX. (Kr. hg. Cz. k.) *Jegyzet*: A czímlapon Báthorynak nagyon szép fametszetű, pirossal kiszínezett arczképe.

Heidensteinius Reinhold. Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII. Francofurti 1672, 2r. 388 l. (Kr. hg. Cz. k.; Bp. egyet. k. stb.)

Herborti a Fulstin, Joannis Faelicis —. Panegyricus Illus-

trissimo viro, Joanni Zario *Zamoscio*, Reipub. Polonae Cancellario, et supremo belli Duci, Patrono suo Optimo Maximo dixtus. In-golstadii, Ex Officina Typographica Wolfgangi Ederi, Anno MDXXCV. 16r. 58 l. (Kr. hg. Cz. és Bp. egyet. kvtár.)

(*Ilosvanus*, Benedictus, Minister in Warano). Epithalamion Coniugii magnifici Domini Francisci Nadasdi, comitis CastriFerrei, et generosae dominae *Helizabeth* magnifici domini Georgii de *Bathor* filiae. (Honorabile Coniugium immaculatum). Cracoviae In Officina Matthaei Siebeneycheri. Anno Do. MDLXXI. 4r. 28 lap. (Kr. hg. Cz. k. — A czímlap belsején Nádasdi képe).

Lasicius Joannes. Clades Dantiscana anno Domini MDLXXVII, XVII. aprilis. A — polono descripta. Posnaniae Melchior Neringk. A. D. MDLXXVII. 4r. 19 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Lasicius Joannes. Clades Dantiscanorum, anno Domini MDLXXVII, XVII. Aprilis: A—Polono descripta, et emendatius secundo edita: in qua causę belli à serenissimo Rege Poloniae *Stephano* contra Gedanenses suscepti, referentur. Accesit Satyra Joachimi *Bielseij*, in quendam maledicum Dantiscanum. Francofurti, Apud Andream Wechelum A. MDLXXVIII. 8r. 48 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Lasitius, Johannes —. Der Dantziger Niderlag: Welche geschehen im Jar Christi, MDLXXVII. Den XVII. Tag Aprilis. Erstlich dem E. Wolgebornen H. Herrn Johann Zborowskÿ, Castelan zu Gnisen, etc. In Lateinischer sprach zugeschrieben von —. Jetzt aber dem E. Ehrnuesten, Hoch vnd Weitberümbten Herrn Leonhardt Thurneisser zum Thurn, Churfürstlichen Brandenburgischen bestalten Leibs Medico, Zu Ehren, vnd gantzer Teuscher Nation zum wolgefallen trewlich verdeutsch. MDLXXVIII. 4r. 44 l. (Mellékelve: Ein Prophetey vom Untergang der stat Dantzig, van Joh. Dantisco, des poln. Königes Sigismundi secretario, der auch nochmals Bischoff zu Warmia gewesen, im Jar Chr. 1530. beschriben. 2 lap.) (Kr. hg. Cz. k.)

Laternae, Martini—. Oratio in exequias Funeris, divi *Stephani* primi, Polonorum regis laudatissimi. — Societatis Jesu, S. Theologie Doctoris. Cracoviae, Typis Andreae Petricovii. Anno Dni, MDLXXXVIII. 4r. A—G iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Müller Laurentius —. Polnische, Liffländische, Moschowi-terische, Schwedische vnd andere Historien, so sich vnter diesem

jetzigem König zu Polen zugetragen, Das ist, Kurtze vnd warhafft Beschreibung welcher massen dieser jetzt regierender König in Polen, *Stephanus* dess namens der Erste, zum Regiment kommen, was für Krieg er geführet, vnd wie er dieselben geendiget, Was sich zu seiner zeit biss daher begeben, vnd auff den Reichstagen zu vnterschiedlichen mahlen abgehandelt, vnd was von den Türcken vnd Moschowiter für Werbungen vnd andere Anschläge fürgelauffen: Vnd was jetzund für ein zustand in Liffland, Polen, Litawen, vnd der Mosekaw sey. Darinnen auch die Schwedische Kriege wider den Moschoviter, vnd andere Schwedische vnd Dennemårckische hieher notwendig gehörende Handel mit vermeldet vnd beschrieben werden. Ingleichen von der undeutschen Völker in Liffland Sitten vnd Leben, so wol auch der Tarterey, dess Flass Boristhenis, der alten Statt Kyoff gelegenheit, vnd vom warhafften ort dess Exilij Quidiani sehr nützlich vnd lustig zu lesen. Mit fleiss zusammen gezogen durch — damals Fürstlichen Churländischen Hoffrath, wie auss der Vorrede zuvernehmen. Getruckt zu Franckfort am Mayn, In Verlegung Sigmund Feyrabends. Anno 1585. 4r. A—N^{III} iv. 2r. 46 l. m. v. *Jegyzet*: Ugyanez alatt a czím alatt 1586-ban Franckfurt a. M.-ban is kiadatott. (Kr. hg. Cz. k.)

Müller Laurentius — Septentrionalische Historien Oder Warhafft Beschreibung der fürnembsten Polnischen, Liffländischen, Moscowiterischen, Schwedischen vnd anderen Geschichten. So sich bey Regierung beeder Königen in Polen *Stephani* vnd *Sigismundi* dess dritten dieses namens, von Anno 1576. biss auff das 1593. Jar zugetragen, In zwey Bücher kurtz verfasset. Deren Erste hie beuor durch — damahls F. Churländischen Hoffrath, beschrieben vnd in Druck geben. Das ander aber, sampt einen Appendice vnd continuation dess Ersten, jetzt newlich durch einen Liebhaber der Historien mit grossem fleiss zusammen gezogen worden. Sehr nützlich vnd lustig zu lesen. Amberg Durch Michaeln Forstern. Cum Privilegio. Anno MDXCV. 4r. 200 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Mülleri, Doct. Laurentii — Churlandske Secretarii Korte och sanfärdige Beskrifwelse om någre förnåmlighe och tänckwårdighe saker, Som vti the tre Stormåchtige Konungars och Potentaters, K. *Johan* then III. til Swerighe, K. *Stephani Battori*

til Polen, Theslikes Storförstens *Iwan Wasilie witz* til Muskow Regegementz (*igy*) tidh vthi Swerighe, Polen, Rysland, Lijfland, och Littowen förlupne åre. Gwarvthinnan och Beskriffues om the swenstes Krügh emot Ryssen sampt andre märklighe saker och handlingar, som för närwaranda tijdz tilstand skull till at låsa och wetta åre ganska ryttighe. Vthtolcade och publicerade aff Erico Schrodero. Cum Gratia et Privilegio. Stockholm. Loos Ignatium Meurer. Ayr 1629. 8r. 208 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Milerowe, Pamiętniki — do Panowania *Stefana Batorego*, Krola Polskiego, Wielkiego Księcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieskiego, Żmujdzkiego, Inflantskiego a Księcia Siedmiogrodzkiego ku pospolitemu pożytkowi na ojezisty język wyložyl J. J. L. Poznań i Trzemeszno. W księgarniach Walentego Stefanskiego. 1840. 8r. 169 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Paprocki Bartosz. — Herby rycerstwa polskiego. (= A lengyel nemesség címerei). W Krakowie 1584. fol. Ujra kiadta Turowski Kazimir József. Krakko, 1854. 4r. 964, CLXII és 13 ll. Az eredeti kiadás czímlapja belsején Báthory arczképe. Báthorynak ajánlva. (Az újabb kiadás megvan könyvtáramban.)

Piscorevius M. —. Ad illustrissimum d. Joannem Zamoiscium r. P. Cancellarium, et exercitt. imp. De Nuptiis Cracouiae Idib. Junij celebratis, — Gratulatio. Cracoviae, In Officina Lazari. Anno Domini: 1583. 4r A—D iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Piscorevius Mathaeus —. Ad illustrissimum D. Joannem Zamoiscium. r. P. Cancellarium, et exercituum imperatorem. De Nuptijs cum illustriss. Domina D. *Griselide Bathorea*, Transylvaniae nata Principe, Seremissimi Poloniae Regis *Stephani* primi, fratris filia, contractis, Idibusque Junij celebratis, Cracoviae. — Gratulatio. Cracoviae In Officina Lazari, Anno Domini: 1583. 4r. A—Ev iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Postulata ordinis ecclesiastici universi in regno Poloniae coram S. M. Regia, ordine Senatorio et Equestri in Comitij Varsoviensi: Generalib: A. D. MDLXXXV. habitis proposita. Posnaniae. In Officina Typographica Joannis Wolrabi. Cum gratia et Privilegio, S. R. M. MDLXXXV. 4r. A—E. iv. — [*Bolognetti* Albert pápai legatus oratiója Varsóban. 1585. Febr. 12.] (Kr. hg. Cz. k.)

Podowski, Hieronymus —. Na pogrzebie Stephana wielkiego

krola polskiego etc. Kazanie — W Krákwie, Z Drukárnie Lázár-zowéy, Roku Páńskiego, 1588. 4r. 43 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Raczynskiego, (Edwarda Hr. —) Pamiętniki do historyi *Stefana* króla Polskiego czyli korespondencya tego monarchy, oraz zbiór wydawnich przez niego urzędzeń z rękopismów zebrane i wydane przez —. Warszawa. drukiem N. Glücksberga 1830. 8r. 165 l. (Kr. hg. Cz. k.)

De Rebus gestis Stephani I. regis Poloniae magni ducis Lithvaniae etc. contra magnum Moschorum ducem narratio. Edictum regium etc. ad milites (A lengyel czimer, koronás fehér sasban a Báthory czimer). Romae apud haeredes Antonii Bladii impressores camerales MDLXXXII. 4r. 24 lev. *Jegyzet*: Tartalma: Karnkowskinak szóló dedicatio. 2. Vinc. *Catti*: carmen. 3. Edictum regium Svirense, ex quo causae suscepti in magnum Moscoviae ducem belli cognoscentur (1579. jul. 12. Svir). 4. Edictum regium de supplicationibus ob captam Polociam. (1579. aug. 31. Polock). 5. Epistola, qua ordines ad regni comitia convocantur. (Vladislaviae 1579. 26. Sept.) 6. Rerum post captam Polociam contra. Moscum gestarum narratio. 7. Commentarius rerum a Stephano rege Poloniae in secunda expeditione adversus magnum Moscorum ducem gestarum Anno 1580. (Koronás lengyel sas a Báthory czimerrel. Gyulai Pál munkája, de hiányzik a dedicatio). A könyv végén ismét a lengyel sas, külön levélen, repül és zászlót tart. (Kr. hg. Cz. k.)

Recicii Andreae — instigatoris regii v. nob. accusationis in Christophorum *Sborovium* actiones tres. — De fide publica. — De praescriptionibus ante iudicium oppositis. — De criminibus. — Cracoviae. Typis Lazarianis. Anno Domini. 1585. 4r. A—Y iv. (Kr. hg. Cz. k.)

Roselli, Hannibalis — Oratio funebris fratris — in sepultura *Stephani* I. regis Poloniae serenissimi 1588. Cracoviae ex officina Lazari, a. d. 1590. 4r. 13 l. (Zamojskinak ajánlva.) (Kr. hg. Cz. k.)

Samostrzelicii, Thomae — equitis Poloni oratio ad Gedanenses, qua ostenditur, Gdanen. sine iusta causa bellum nefarium, adversus principem suum regem Poloniae movisse et gerere; beneficia quibus illi a Polonis semper post natos homines, affecti sunt amplissimis, ac vicissim eorum crati (!) animi studium commemorantur: tum summo magistratui inclito regi, non secus quam deo eos

restitisse exponitur : simul, quam tanto suo morbo, afferre salutarem medicinam queant, admonentur. Vive, cura, office, sedulo insta. Posnaniae, Melchior Neringk. Anno Domini MDLXXVII. 4r. A—I^{III} iv. (Kr. hg. Cz. k.)

(*Schützii* Casparis, secretarii Gedanensis). De Commissionis Gedanensis negotio, Libri tres : Bona fide, ab eo qui praesens Commissioni interfuit, Anno MDLXXVIII. conscripti. 4r. A—Y iv. (Kr. hg. Cz. k.)

S.(iemniski) L.(ucyan). Pamiętniki o Samuelu Zborowskim. Zebrańe z wspoteczesnych dzieł i rękopismów biblioteki kórnickiej przez —. Poznań. Nakładem księgarni Jana Konstantego Żupańskiego. 1844. 8r. XXIII. és 77 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Skrzydylki Władysław — Akta i listy z czasow bezkrólewia po Walezym i z czasu Stefana Batorego. W Krakowie, w drukarni „Czasu“ w. Kirchmayera. 1868. 8r. 23 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeitung (Warhafftige Neue —) Welcher massen die Römische Kais. May. vnser Allergnedigster Herr, von den Polnischen Abgesandten in Wien zu einem König in Polen declarirt vnd ausgescrien worden. Was auch die Türkische Botschafft vor beschehener Wahl daselbsten geworben vnd anbracht : Folgends, wie der Grosfürst aus der Moscau die an jnen abgesandte Türkische Legation, tractirt vnd gehalten. Im Jahr 1576. 4r. 9 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeitung (Eigentliche warhafftige —) auss Wien, vom drey vnd zwantzigsten Marty dieses 1576. Jars, welcher gestalt der Röm. Keys. Maiest. vnser aller gnegigsten Herren, die Polnische Königliche Waal vberantwort, vnd was sich darunder mit jhrer Keys. Maiest. vnd hinwieder der Polnischen Herren verpflichtung hat zugetragen, wie auch alles auffß stattlichst ergangen, etc. Anno MDLXXVI. 4r. 6 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeitung (Neue, warhafftige vnd eigentliche —) auss der hoch vnd weiterhümtten Stadt Dantzick, Wie sichs mit jhnen, vnd dem *Batorer*, auss Siben Bürgen, vorlauffen vnd zugetragen. Auch wie sie ihm jn die 6000. Man erlegt, Vnd etlich viel grosser Stuck genommen haben, Welches den 6. tag Octobris geschehen ist, dieses 1577. Jars, wie weiter Bericht folget. — Beneben kurtze vnd summarische Schrifft, in welcher die vnschuldt der Königlichen Stadt Dantzick, bei dieser betrübeten

vnd verworrenen Zustande, gegeben (*igy*) der Widersacher ungegründte erdichte Bezüchtigung, kürztlich angezeigt wird. Erstlich gedruckt zu Dantzick, bey Jakob Rhodo. 4r. 6 l. (Kr. hg. Cz. k.) (A végén Báthory válasza Danczkának, Brombergből 1577. okt. 6. németül).

Zeittung (Warhafftige und Eigendliche neue —) aus der hoch und weit berhümbten Stad Dantzic, Wie sichs mit jnen, vnd dem Weyda aus sieben Bürgen, verlauffen vnd zugetragen habe, wie sie jm durch wunderbarliche Anschlege in die funfftzehen hundert Mann erleget vnd etliche grosse Stück genommen, Welches den 6. Julij geschehen ist, dieses 1577. Jars, wie weiter bericht folget. Sampt Kurtzer Erklerund, Aus wasserley vrsach der zanck vnd Krieg entstehet, mit sampt der Königes verantwortung, Daraus zu sehen, woran der fehl vnd mangel stehet, wie jhr weitter bericht werdet hören etc. Erstlich Bedruckt zu Dantzic bey Jacob Roda, Im 1577 Jahr. 4r. 12 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeitung (Warhafftige —) wie vnd wasserley gestalt die Königliche Mayestat zu Polen, u. vnser aller gnedigster Herr, die Vestung *Polotzko* durch Göttliche hülffe eröbert vnd eingenommen den 30. Augusti dieses lauffenden Jahrs MDLXXIX. Erstlichen Gedruckt zu Dantzick, bei Jacobo Rhodo. 4r. 8 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeittung (Pollnische —) Summarische und Warhafftige Beschreibung, von jüngster bekriegung vnd eroberung etlicher fürnemer Städt vnd Vestungen, so Kõng : Mayst : zu Polln, u. dem Moscouittischen Tyronnischen Feind, mit sieghaffter hand glücklich aberhalten. — Es werden auch hierin vermelt, die zeit dises ausszugs, die zal vnd vnterschied dess Kriegsvoleks, Dergleichen auch die Nâmen der eroberten Städt, Vestungen vnd Schlösser, Neben ordenlicher anzeig, der gefangnen Moscowischen Fürsten vnd Herren Namen vnd verwaltungen, alles auch was sich sonsten in disem Zug jeder zeit begeben, jüngsten sich verlossen, vnd zugetragen. Gedruckt zu Nürnberg, durch Leonhardt Heussler. MDLXXX. 4r. 15 lap. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeittung (Persische, Türkische vnd Moscowittische —) Summarische warhafftige Verzeichnuss, wie der grossmechtige Fürst vnd Herr, Ismael Sophi, König in Persia, jetzund abermahls dem

Türkischen Keyser in zweien angriffen, 30,000. Mann zu Ross erschlagen, den grossen Beglierbeg erlegt, 500 beladener Camel in der Flucht erobert, die grosse Vestung Carsa eingerissen, Mustapha vnd Vaniffa Bassa in die flucht getrieben, als dann ort vnd zeit in folgender Beschreibung gemeldet wird. Folget auch ordentliche glaubwürdige Copy, des Schreibens, so di Moscovittischen Kniasch, auss Anregung jres Gross Fürsten, an die Woiwoden der Cron Pold, nach erlittenem schaden gethan vnd zugeschickt. MDLXXX. 4r. 8 l. (Kr. hg. Cz. k.)

Zeittungen (Pollnische und Reussische —) Eigentliche vnd kurtze Beschreibung, etlicher ergangener Kriegsübungen, auch die Belägerung der gawaltigen Reussischen Handelsstatt *Pleskaw*. Neben ordenlicher Verzeichnuss, dess gemachten vnd bestettigten Fridens, zwischen beden Potentaten, als König: Maye: in Polen erstes, vnd dem Grossfürsten in der Moscau anders theils, mit onder vnterschiedlicher Vermeldung, der Fridens articul. Dergleichen von Liffendischen vñ Türkischen, in newligkeit, verloffenen sachen etliche warhaffte vermeldung vñ anzeigungen, nützlich vnd notwendig zu wissen vnd lesen, alles in kurtz aus Littaw geschriben. MDLXXXII. 4r. 7 lev. (Kr. hg. Cz. k.) — *Három arczképpel*. Az egyik: „Contrafactur dess Moscouittischen Grossfürsten in seinem Fürstlichen Habit.“ (A muszka czár fametszetű arczképe). Másik arczkép: „Obolinseus, der Reussen Obristen in seiner Kriegsrüstung.“ 3-ik arczkép: „Antonius Possevinus tregt die versigelten Fridesbrieff.“¹

¹ Nem mulaszthatom el, hogy köszönetet ne mondjak ez alkalommal Marcsék József thurzófalvai tanító úrnak, a ki 1885 nyarán velem egyidőben Krakkóban időzván, e könyvészeti összeállításnál segítségemre volt.

VITÉZ JÁNOS LEVELEI ÉS BESZÉDEI.

FRANKÓI VILMOSTÓL.

Egy évtized óta a „Könyv Szemle“ mindegyik évfolyamában szó van *Vitéz János* könyvtáráról és kézíratairól. Ez nem lehet meglepő, ismerve azon nevezetes állást, melyet a nagy főpap a középkori magyar tudományosság történetében elfoglal, és mely őt, mint író-t az ő koszorús unokaöccse *Janus Pannonius*, mint maecenást Corvin *Mátyás király* oldala mellé helyezi.

Nem lehet kétségünk az iránt, hogy — bár e sorok írója fáradságot nem kimélve, a hazában és külföldön széleskörű kutatásokat eszközölt — a következő évek során is, gyakran fogják a bűvárok napvilágra deríteni Vitéz irodalmi tevékenységének, tudomány- és művészet-pártoló bőkezűségének emlékeit.

Irodalmi munkásságának legjelentékenyebb nyilvánulását : levelei képezik.

Ismeretes, hogy a humanisták korában a levélírás a szó szoros értelmében irodalmi foglalkozás volt. Ugy a hivatalos, mint a bizalmas levelek fogalmazásában Róma és Hellás classicus íróinak utánzása képezte a főczélt. A formára helyezték a legnagyobb súlyt, nem ritkán a tartalom szembetűnő kárára. És mivel az ily levelek számos másolatban, a mai hirlapokat pótolva, forgalomba jutottak, majd egybegyűjtve az iskolákban is használtattak, — a levélírók inkább az olvasóközönségre gondoltak, mint arra, kihez leveleiket czimezték.

Vitéz János levelei is ilyen irodalmi dolgozatok természetével bírtak. Ezeknek egy kis részét (78 darabot), még az ő életében, összegyűjtötte *Ivanics Pál* zágrábi pap, a királyi can-

cellariának jegyzője, bizonyára oly czélból, hogy minták gyanánt és iskolai olvasmányul szolgáljanak.

Ivanics gyűjteményének egykorú kézirat-példánya a bécsi udvari könyvtárban őriztetik, a mely után az érdemes Schwandtner János György a múlt század közepetáján közrebocsátotta.¹

Ezen kézirat volt ekkorig az egyetlen, melyet ismertünk. Legújabbán fölhivatott figyelmünk arra, hogy egy másik példány a prágai káptalan könyvtárában őriztetik. Megkeresésünkre a káptalan. lekötelező készséggel, Budapestre küldötte a XV. századbeli díszesen kiállított és tartalmát is tekintve nagybecsű kéziratot.²

A 478 levélből álló kötetnek csak első 78 lapját foglalják el Vitéz János levelei.

A prágai kéziratnak a Schwandtner-féle kiadással való összevetése nem volt egészen háládatlan munka.

A VI. számú levél a nyomtatásban czimezve van „*Ad Baptistam Eleuterium Teatinum.*“ E helyett a kéziratban ez áll: „*Ad Babtistam Electum Teatinum.*“ Vagyis a levél „János választott teatini³ püspökhöz“ nem pedig „Eleuterius Jánoshoz“ volt intézve.

A nyomtatott kiadásban feltűnő, hogy XLI. számú levél után, mely Kázmér lengyel királyhoz van intézve, következően a XLII. számú, mely Miklós dékánhoz íratott, ezen Miklós (*praetactus*) „feljebb nevezett“-nek mondatik a felíratban.

Ennek magyarázatát megtaláljuk kéziratunkban. Itt tudniillik a Kázmérhez intézett levél után következik egy Miklós dékánhoz írt *másik levél*, mely a nyomtatott kiadásban ki van hagyva. Ez 1448. december 18-dikán Szegeden íratott.⁴

Igy tehát a prágai codex Vitéz leveinek gyűjteményét egy kiadatlanul kiegészíti.

¹ *Scriptores Rerum Hungaricarum.* Bécs. 1756. (Folio kiadás) II. 1—105.

² Erős papirosra van írva. Magassága 31, szélessége 19 centim. Az első levélen ékes lapdísz. Az 1. és 73. levélen ékes aranyos kezdőbetű. Egykorú bőrkötése préselt rajzokkal és rézdiszítványokkal van ellátva. Provenientája felől, sajnos, semmit sem tudunk.

³ Azaz chietti-i (olaszországi).

⁴ A Schwandtner-féle XLII. számú Temesvártt 1449. január 24-dikén íratott.

De ezenkívül Vitéz János irodalmi műveinek sorozata még nagyobb gyarapodást nyer.

Mindenekelőtt megemlítendő általa fogalmazott két politikai levél :

1. 1452. június 15-én, Hunyady János kormányzó és az országtanács nevében, V. Miklós pápához, kinél panaszt emelnek Frigyes császár ellen, mert gyámsági jogaival visszaélve, V. László királyt letartóztatja. (98^b—99^b.)

2. 1554. január 26-án, V. László király nevében, V. Miklós pápához, a török ellen indítandó hadjárat ügyében. (189.)

Továbbá Vitéz *politikai beszédcinck* egész nagy gyűjteményét találjuk itt. Ezek a következők :

1. 1452. október 8-dikán, Bécsben, a magyar rendek nevében, V. László királyhoz tartott üdvözlő beszéd. (101^a—107^a.)

2. 1452. deczember 13 dikán, Bécsben, ugyanazok nevében, ugyanahhoz intézett második beszéd. (107^b—111^a.)

3. 1453. márczius 21-dikén, Bécsben, a magyar rendek nevében Frigyes császárhoz intézett beszéd, melyben a korona visszaadását sürgeti. (111^b—115^b.)

4. 1454. január. Prágában, V. László király nevében, a pápai követhoz intézett beszéd, a török hadjárat ügyében. (176^a—178^b.)¹

5. 1454. január. Ugyanahhoz, ugyanazon ügyben tartott második beszéd. (179^a—182^b.)

6. 1454. márczius 23-dikán, Prágában, V. László nevében, a császári követhoz intézett beszéd. (190^a—197^b.)¹

7. 1454. ápril 11-dikén ugyanahhoz tartott második beszéd. (208^a—200^b.)

Végre e helyen kell kiemelnünk *Aeneas Sylvius* bibornoknak három levelét :

1. 1454. július 25-dikén *Vitéz Jánoshoz*, kiadatlan. (214, 215.)

2. 1455. ápril havában, egy meg nem nevezett főpaphoz, *Vitéz Jánosról* szóló. (216.)

¹ Kiadtam ily című munkámban «Vitéz János politikai beszédei» (Budapest, 1878. 24., 25., 11.) egy mőki codex után.

² Kiadtam ugyanott, 13—12. ll. egy müncheni codex után, melynek számos hibáját a prágai codex nyomán ki lehet igazítani.

3. Dátum nélkül, István osztrák cancellárhoz, szintén *Vitéz Jánosról* szóló. (217.)

* * *

A prágai codex, a felsorolt darabokon kívül, hazánkat érdeklő egyéb fontos iratokat is tartalmaz. Úgymint :

1. 1452. V. László ismeretes oklevelét, melyben Hunyady Jánosnak a beszterezei grófságot adományozta. (89^b—98^a.)

2. 1454. január havában, a pápai követnek, V. Lászlóhoz, a török hadjárat ügyében tartott beszédét. (172^a—175^b.)

3. 1454. február 7-dikén Frigyes császárnak V. Lászlóhoz írt levelét. (169^a—171^b.)

4. 1455-ben, a frankfurti birodalmi gyűlésen, a magyar királyi követ által tartott beszédet. (166^a—167^b.)

5. 1455-ben, Aeneas Sylvius bibornok által, a magyarországi követekhez tartott három beszédet. (198^a—207^b.)

6. A crétai püspök pápai legatus által, a török elleni hadjárat tárgyában, Podjebrád cseh királyhoz és Boroszló város tanácsához tartott két beszédet. (471—478.)

7. A burgundi herezegnek, a török hadjárat tárgyában tartott egy beszédét. (183^a—188^b.)

* * *

Az európai történetre a következő darabok vonatkoznak :

1. A bambergi egyház ügyében kiállított pápai bulla. (222.)

2. Aeneas Sylvius II. Pius pápa számos levele és beszéde. (121—165, 211—213, 216, 217—221, 226, 227, 240, 456—470.)

3. 1454. szept. 10-én kelt pápai bulla. (163.)

Vége a codex egy része classicus és humanista munkálatokat tartalmaz. Úgymint :

1. Plutarch leveleit. (80^b—81^b.)

2. Plinius és Seneca munkáiból kivonatokat. (231)

3. Poggio dolgozatait. (223—225, 228—230, 452—455.)

4. 1444-ből Frater Apollonius levelét Centora Antalhoz. (116^a—120^b.)

5. Gvarino beszédeit és leveleit. (82, 83, 315—451.)

6. 1459-ben szerkesztett jogi műszótárt (272—314.)

Mindezek felsorolása kétségtelenné teszi, hogy a prágai codex a történelem és XV. századbeli irodalom dús forrását képezi.

A BÁNFFY-LEVÉLTÁR MAGYAR TÖRTÉNELMI FORRÁSAI.

J A K A B E L E K T Ö L.

Midőn a magyar *Történelmi Társaság* vidéki nagygyűlése 1868-ban Kolozsvárott volt, én is azok között voltam, a kik megbizattak, hogy a Bánffy-levéltár tárgymutatóiból kivonatokat készítsünk, a mi az Árpád-, Anjou- és vegyes házi királyok korszakából történelmi becsesel birónak látszó levél, irat s más-féle emlék van, a közgyűlés előtt róla jelentést tegyünk.

Néhai Simon Elek, mint a család ügyvéde s a levéltár felügyelője eszközölte ki, hogy a Bánffy-ház északnyugati belső udvarsarkán levő, úgynevezett *vasajtóju kamára* zárai előttünk fölnyiltak, a tömérdek vasas és bőrös láda s egy pár iratszekrény tartalma élénk tárult, s a Bánffyak őseinek ötszázadra terjedő drága kövek és keleti gyönggyel kirakott arany-ezüsttözött magyar és török fegyverei, sisak és páncél, buzogány és handsár, kard és pisztoly; a gyönyörű lószerszámok: nyereg, kantár, szügyelő, nyeregtakaró, zablák, arannyal gazdagon himzett lovagöltönyök, szóval: egy egész archeológiai múzeum volt a mi szemünk előtt kibontakozott.

Mintha a magyar hajdankorba lettünk volna visszavárvólva. Voltak itt Mátyás király, I. és II. Zápolya, I. Ferdinand és I. Lipót idejebeli királyi emlékek és ajándékok, török kaptán és gazdagon sujtásozott bársony lovagpalást; minden azt mutatta, hogy a Bánffyak átérték Magyar- és Erdélyország régi dicsőséges korát, fényt árasztott rájuk a korona és királyi szék, s ők támaszai voltak mindkettőnek. Nemzeti királyainkkal

s fejedelmeinkkel együtt járták be győztesen a harcok téreit s kiváló részök volt a magyar haza megtartásában, a magyar alkotmány megvédésében.

Néhány perezig gyönyörködtünk a keleties szépségű tárgyakon, elgondoltuk, mily kiváló diszei lennének ezek a pesti vagy kolozsvári múzeumnak, elsajnálkoztunk fölöttök, hogy a mult nagyság e sok becses emléke itt mintegy eltemetve van, s a nemzeti önérzet és művelődés emlékére nem teszi azt a szolgálatot, mint tenné egy nyilvános közintézetben; de vigasztaltuk magunkat azzal, hogy annak is elfog jönni ideje.¹ Jó, hogy vannak, köszönet a Bánffyaknak, hogy szerezték s fentartották, lesz bizonyára gondjuk majd arra is, hogy ezek a haza és nemzet javára hasznosíttassanak.

Ezután a leveles ládák iratjegyzékeihez fordultunk, s búváraink különböző irányban kezdtek kutatni, jegyezni, kivonatozni, másolni. Én az összes jegyzetekből magam számára egy általános jegyzéket készítettem, s azóta többször kerestem az alkalmat, hogy történetiróinkkal megismertessem, most egy más irányú munkásságom megérlelte közlési szándékomat, a mit alább elmondok.

A levéltár három részre oszlik: I. a család birtokjogi okleveleire; II. nevezetes történelmi események följegyzésére s egy pár emlékiratra, végre a gróf Bánffy György II. dik erdélyi kormányzó politikai, közigazgatási és történelmi gyűjteményére.

I. Mi 709 csomag jegyzékét néztük át s a czélunkhoz tartozókat azokból választottuk ki és pillantottuk át. A külső kivonaton meglátszik a *csomag* [Fascikulus] száma, mindenikben az *egyes levelek sorszáma* s az illető *birtok neve*, néhány szóból álló kivonattal, p. o. „*a györgyfalvi jószágból a leánynegyed kiadásáról való levél 1371-ből,*“ vagy „*a bonczidai jószág határjáró levele s más oda tartozók 1366—69-ből.*“

Mindenek előtt megnéztük:

A) az *Arpádkori okleveleket*. Ez kettő volt: *Péntek* nevű

¹ E cikk rég iratott; azóta meg volt a kolozsvári pompás király-látogatás, melynek pazar fényt és keleti szemvakító szépségét épen a Bánffyak ruhái és lószerszámai adták. A jóslat hamar s a kir. országrész arisztokrátiájának nagy dicsőségére teljesült.

birtok elzálogosító és határlevele [metalís et pignoratío] 1292-ből, melyeket Szabó Károly kiadott.

B) Az *Anjou-korszakbeliek 1302-től 1397-ig* terjednek. E korszakból 52 tétel alatti oklevelet választottunk ki, de némelyhez számos másra vonatkozó irat volt mellékelve, így például egy határ kijárási levélhez annak mindannyiszori megújítása, a leánynegyedek illetőhöz mind az, a mi a nemzetség azon birtoka további sorsát illette.

A ki az *Alsó-Lindvai Bánffyakról* a „Magyarország családai“ czimű könyvben ¹ írottakat megolvassa, látni fogja, mennyi jeles, mily magas állású férfit adott e nemzetség a hazának s mennyi jóval halmozták el a királyok őket, mily tekintélyes részét bírták az ország földének. Hasonló ehhez a *Losonczy gróf és báró Bánffy* nemzetségi ág is, melynek nemzetségi leszármazása ugyanott van jobbadán erdélyi források szerint előadva, ² mert ez ág Erdélynek Magyarországtól elválása ideje óta a legnagyobb nemzetségek egyike volt, főhivatalokat viseltek, nagy államférfiak, bátor hadvezérek s kitűnő bírák és törvényhozók váltak belőlük, ezért mint az ország és fejedelemség fentartó nemzetségei voltak elismerve s nagy birtokokkal és kitüntetésekkel jutalmazva.

Nagy Iván megismerteti az ág leszármazását, vérségi egybeköttetéseit és közszolgálatait. De birtokaikról, gazdaságaikról s a haza és királyi szék iránt tett szolgálataikról fogalmat csak a kolozsvári *Bánffy-Levéltár* képes adni. Valóban kíváncsok, hogy azon ma tényleg élő Bánffy grófok és bárók közül, akik magas állásuk mellett komoly tudományos férfiak és írók is, valamelyik írja meg nemzetségök történetét, a mire már gróf Lázár Miklós a magáéval példát adott s az alkalommal adja ki e levéltár történelmi becsű leveleit, úgy mint a gróf Zichy- és gróf Károlyiakét már régen folytatják. Rendkívüli gyarapodására lenne az történetírásunknak, genealogiánk- és diplomatikánknak, dicsőségére a nemzetségnek.

¹ Irta *Nagy Iván*, megjelent 1857. Pesten. Lásd az I köt. 155—162. lapjait.

² U. o. 162—170. lapjait és a Turul I. 16—26. l.

Hogy az nem másképen van, kitűnik csak azokból is, a miket én a mondott időben futólag kijegyeztem s itt töredékesen közlök, megjegyzem, hogy az általam átnézett levéltár-rész túlnyomólag a grófi ág birtokjogi leveleit foglalta magában.

Először elősorolom a birtokokat. Ezek voltak betűrendben: *Almásmező, Aranyos- és Karapataka, Boncz-hida, Bácsi, Borsa, Bálványos-Váralja, Berkenyes, Csora, D.-Erked, Dorosma, Faragó, Gyulatelke, Gyerő-Vásárhely, Györgyfalva. Hassas, Iklód és Szentiván, Kendi-Lóna, Kékes és Nyárló, Kalota, Kozmatelke Kovátkút, Kecset, Meregygyo, Mikótelke máskép Markhárt előföldre, Magyar Kis-Kapus, Mező-Szilvás és Sesztér, O. K.-Kapus, Péklostelke, Petre, Pián, Paptelke, Szent-Mihálytelke, Szamosfalva és Sztána, Szucság, Sebus máskép Szász-Sebes, Sülye, Toldalag, Zalasd, Tötös máskép Jetös erdő.* Negyvenöt kisebb-nagyobb falu, egész birtok és birtokrész csak az Anjou-korszakból!

Ezek közül adomány levél van I. Károly királytól 1310-ből Csora és D.-Erked-ről, 1315-ből királyi megegyező levél, 1340. osztálylevél, 1354-ből kiváltságlevél I. Lajos királytól. 1375-ből visszaadási parancs levél [Mandatum Restitutorium] ugyanattól. Adomány és beigtató parancslevél Kalota, Sülye, Bálványos-Váralja és Szent-Péter birtokokról, Kovátkút és Paptelke falukról 1340-ből, Zalasd faluról 1362. és Aranyos és Karapataka falukról, 1387-ből s Zalasdról beigtatási jelentéstétel és kir. megerősítés 1363-ból, határkijárási levelek s hasonlók Bonczidáról 1366—69-ig, határviisszajárási levelek Válaszut és Borsa falukról 1369—1429-ig, Kendi-Lónáról 1315-ből, Kecsetről 1360-ből, Gyulatelkéről 1348 és 1352-ből, csere- és osztálylevelek Gyerő-Vásárhelyről 1363 és 1391-ből, Szamosfalva és Sztána, magyar és oláh Kis-Kapus falukról 1391-ből, Kékes és Nyárló falukról 1373-ból, leánynegyed kiadását illető levél a györgyfalvi birtokból 1371-ből, a szucsági jószágból 1370-ből és 1378-ból; nemesítő levél [Immunitationalis] Gavasdia faluról 1397. Toldalag nevű falut illető levelek 1334-től 1823-ig, a 71-ik Faragó birtoké 1375-től 1814-ig időrendben lajstromozva a 72-ig csomagban együtt látható. Érdekesekek a Bartsai-nemzetséggel volt osztályok levelei szintén lajstromozva a 107., 108. és 109-ik csomagban.

Történelmileg igen fontos egy 1332-ik évi ítélet *Sebus*-ról, melyet egy 1354-beli kiváltságlevél, valamint egy intézkedés Szász-Sebes-nek mond. A II. Geiza által a szászoknak adott királyföld határát ugyanis a II-ik Endre király 1224-ki aranypecsétetes [*elvezett*] oklevele így jelölte meg: Kezdődik pedig a föld [*Fundus Regius*] Város-tól Borált-ig [*a Varos usque ad Boralt*], máshol: a Sebus földétől Darótzig [*a terra Sebus usque Daraus*] két történelmi vélemény van erről, egyik szerint a Sebus földje Háromszék *Sepsi-fiók* Székely-Széke, onnan kell kiindulni a királyföld meghatározásában; a másik szerint *Sebus* = Szász-Sebes, *Város* = Szászváros, ezektől Erdővidéken Barótig, vagy a Rikán kívül Darótzig terjedett volna a szászoknak adott föld. A Bánffy-levéltárban levő idézett oklevelek valamelyik történelmi felfogáshoz kétségtelenül érdekes felvilágosítást fognak adni, ha csak nem a Bánffy-Hunyad közelében levő *Sebes vára* teszi amaz oklevelek tárgyát, melyet — mint kézügyben levő erődöt — birhattak a Bánffyak.

C) *A vegyes házbeli királyok* korszakából csak II. Ulászló koráig tettem jegyzést. Ezek azonban a Bánffyakat folytonos emelkedésben tüntetik föl. 1444. I. Ulászló királytól pallos-jogot [*jus gladii*-t] kaptak *Csüged* és *Városvize* birtokaikra. 1426—27. Zsigmond király kijáratja *Bökény* nevű birtokot, ugyan 1427. visszajárják Bogártelke határait, tiltakoztak Al-Pestes elfoglalása ellen. Magasra emelkedik azonban s tömérdek birtokot szerez a nemzetiség a nagy tehetségeket oly igen kedvelő Mátyás királytól; úgy kell lenni, hogy fényes szolgálatokat tettek neki békében és sok diadalmas háborúiban. Nagy Iván és forrásai alig emlitenek meg e korszakból egypár férfit és azok hivatali állását. A Bánffy-levéltárban bő forrása nyílik fel a történelmi eseményeknek, melyekben e nemzetiség ősei oly dicsően vettek részt, hogy a nagy király birtokokkal és kegyével halmazta el. 1463-ban adományozta *Csüged* és *Város-vize* birtokokat s azokba beigtattatta, valamint *Szent-András* birtokába beigtatását is megparancsolta; 1465. megerősítette *Árokalja* falu birtokáról kelt adományleveleket; valamint a *Bálványos-Váraljáról* és *Berla* vagy *Baton* faluról birtakat is, 1467-ben kijáratja *Báts* falu határait; 1473. új adománylevelet adott *Alsó-Gyékényes* faluról; 1482. adományul kapták a Bánffyak a két *Boos*-t, határai felett a király

ítéletet hozatott, 1483. újból visszajáratta s 1486-ban erről jelentést adatott ki; 1485. Corvin Mátyás adományozta nekik *Hid-Almás*-t, 1489. zálogképen megszerezték *Alsó-Járát* s határait szemle alá vették s megállapították. Huszonhat év alatt tíz falut adományozott nekik a király vagy azok birtokában őket megerősítette és biztosította. E levelekben a király elsorolta: a Bánffyak hol és minő szolgálatokat tettek neki és országának, mely háborúban kik voltak jelen közölők, s mily vitézséggel harczoltak, vagy a béke munkáiban, a tudomány és műveltség terjesztésében iránta és a haza iránt mily érdemeket szereztek. A király kanczellárai azzal a benső erőteljes iránylyal fejezték ki akaratát és méltánylását, a mi Mátyás király levelezéseit s okleveleit jellemzi. Mily keveset tudtak és írtak mindezekről a mult század erdélyi genealogusai: Mikola, s e századbeliak: Nagy Iván, az ő forrásírója, Köváry, Wagner, Lehoczky stb. a levelek egyszerű megtekintéséből kitűnik. Ha majd ezek felhasználhatókká lesznek, történelmünk s a magyar genealogiai tudomány tetemesen gyarapodik általa.

II-ik Ulászló királytól 1492. zálogos birtoklásba kapták *Báldon* vagy *Bádon* falut, 1493. Bartsa leánynegyedbe adott jószág iránt egyességre léptek a Bartsaiakkal.

És ez csak a XIII—XIV—XV., tehát három század oklevelei röptében való áttekintésének föltüntetett eredménye. Gondoljuk hozzá a viharos XVI-ik és XVII-ik, a szerencsétlen XVIII. és a hazátlan és nemzetünket új életre kelni látó XIX-ik századokat. Mily válságokat ért mindkét ország s főleg a kisebb és gyöngébb Erdély! Mily rendkívüli befolyással voltak sorsára a Bánffyak!

Egyik, az I. Bánffy Farkas, Zápolyának legerősb híve, fiának tanácsosa és vezénylő tábornoka; a másik, Zsigmond, Zrinyi Miklóssal Szigetvár alatt harczolt és 1594. az esztergomi ostromnál esett el. Bánffy György, Báthory István lengyel király tanácsosa, Bánffy Boldizsár Báthory Zsigmondé, egy másik Bánffy György Szamosujvár várparancsnoka, Bánffy Farkas Maros- és Udvarhelynek főkapitánya stb. Volt köztük tanácsos, kk. és rr. elnöke, főispán. S mily nevezetes embere volt Erdélynek I. Apafi korában Dénes, korának legszebb férfia. A gazdag és hatalmas főúr, a kinek hitvese a fejedelemsné testvére, Bornemisza Kata,

maga fejedelmi tekintetű férfi, mesés gazdagságáról híres, a közvélemény által eleve a fejedelem utódává kijelölve. Ez volt bukásának oka. A gyöngye lelkű Apafi nem bírta elszívni a hazafiaknak sógora felőli hízog — ő azt hitte, őt sujtó — ítéletét; mint fejedelemségre vágyó párttűt 1674-ben vetélytársa, Teleki Mihály cselszövénye miatt elítéltetett s Bethlen várában bakó végezte ki.

II. Figyelmet érdemlő része a levéltárnak egy nagy iratszekrény emlékirati és nagy számú foliansokból álló tartalma. Megtörtént dolgok [RES GESTAE, Appendix Historica] ezim alatt, melyben egyebekkel együtt ez iratok voltak: a) *János Zsigmond király temetéséről való Instructio*, b) *Posthumus László királyi biztosítása a Bánffyak részére*, c) *Morvák letelepítése Gyula-Fejérvárra*, d) *Bánffy Dénes elleni per folyama* stb.

A történelmi társulat tagjainak sietős munkásságához képest csak futólag tekinthettünk bele a félig kinyitott ajtójú szekrénybe s egy-pár folianst kaptunk kézbe, melyek, a mennyire emlékszem, gr. Bánffy György, II-ik e nevű erdélyi kormányzó szépen bekötött publico-politikai és történelmi gyűjteményét foglalták magukba: magán és hivatalos levelek, ezek közt br. Bruckenthal Sámuel és gr. Teleki Sámuel erdélyi udvari kancellároké, fogalmazványok, kormányi rendeletek mintái, rendszeres bizottsági munkálatok, államiratok, legfelsőbb kir. kéziratok [*handbillet*] országgyűlési irományok s megküldött törvények stb.

Ezek történelmi fontosságáról engem közelebbi tanulmányaim győztek meg.

A Habsburg-ház alatti első erdélyi kormányzó, gróf Bánffy György, fia volt a lefejezett Bánffy Dénesnek, a ki mint fejedelmi tanácsos, kolozsvármegyei főispán, kolozsvári főkapitány Bécsben követségben járván, bárói ranggal s ezímmel diszesítetett föl. Elítéltetésekor György fiát is megfosztották az apai jókban való örökösödéstől, de 1648-ban e törvény igazságtalanságát a fejedelem átlátta, s megszüntető törvény által hatályon kívül helyeztetett. I. Apafi halála után az ország közfigyelme a vértanú Bánffy Dénes fia felé fordult s 1691. jan. 10-én erdélyi kormányzóvá választatott, 1696. grófi rangot nyert, s 1709-ben halt meg; átélte a Tököly és II. Rákóczy Ferencz viszontagságteljes fejedelemsége korát, kik közül az utóbbi őt birtokaitól és kormány-

zói tisztétől is törvényhozásilag megfosztotta. Ennek egyik fia ismét Dénes volt, a ki r. katolikussá lett. Ennek György nevű fia 1748. decz. 24-én született, kitünőleg neveltetvén, főispánból elébb kormányzékai tanácsos, azután udvari alkancellár, 1787. erdélyi kormányzó lett s azt 1822. július 5-kén történt haláláig viselte.

Nagy tehetségű és erős becsvágyó magyar és alkotmányos érzületű férfi volt. Bécsben II. József alatt Erdély részéről alkancellár, s mint ilyen neveztetett ki a nyugalomba ment br. Bruckenthal Sámuel helyett kormányzónak. Mikor a nagy politikai változás 1790-ben Magyar- és Erdélyországban bekövetkezett, gróf Bánffy azok egyike volt, a kik Erdély sorsát intézték. Hosszasan szolgálván Bécsben, az ottani körökben ismeretes volt, az átalakulás kezdetén felhívatott, s elébb II. József, azután II. Lipót fejedelmeknek erdélyi ügyekben főtanácsadója lett. A két államminiszteri konferenciákban ő volt, a ki Erdélyt képviselte, a kancellár, gróf Teleki Sámuel kineveztetéséig, sőt akkor is egy ideig. Ekkor történt, hogy a miniszteri konferenciákban, mint Erdély kormányzója, az első helyet követelvén: a fejedelem gróf Teleki Sámuelnek, a kancellárnak ítélte azt, mint a ki őt képviseli. Ebből némi hidegség támadt a kis ország két vezérférfia közt, a mi sok közügy elintézésénél meglátszott, s néhol a kormányi köriratokból is kitűnik.

Gróf Bánffy iskolázott, erélyes, gyakorlott kormányzó férfi volt, beavatva az udvar titkaiba, de jól ismerve Erdély alkotmányát és alkotmányos kormányrendszerét. Míg az ország a restauráció korát élte, a kormányzó gondosan őrködött szabadsága s jogai felett. Tiszteletben tartotta a fejedelmi jogokat, de viszont tiszteletet kívánt az ország törvényei, a nemzet jogai irányában is. Számos elnöki fölterjesztésében olvastam: *„ezt meg amaszt a létező törvények nem engedik meg,”* vagy: *„ez vagy amaz ellenkezik a hazai törvényekkel: ezért kivihetőnek nem gondolja.”* A közigazgatás, bíróságok, törvényhozás, szóval a törvényhozó és végrehajtó hatalom újra szervezése alatt sok jót tett, sok bölcs tanácsot adott, sok nem helyesen indult dolgot és tárgyalást helyes útra, az alkotmány keretébe vitt vissza gróf Bánffy eszes hazafias érzülete. Az 1791—92-ben hozott sarkalatos törvények létrehozásában neki főérdeme volt. A kir.

kormányzék tanácskozásait bölcseséggel vezette, felterjesztésein s általában a határozatokon és rendeleteken meglátszott a kormányzó simító keze s eszélyes, de határozott hazafias jelleme. Sokat köszönhet neki különösen Kolozsvár és az erdélyi magyarság azért, hogy a királyi kormányzéknek Nagy-Szebenből áthozatását kieszközölte s az országgyűlések helyévé e város állandósíttatott. Gróf Bánffy Kolozsvár emelkedésére, jólétére és művelésére három évtizeden át oly nagy hatással volt, annyi üdvös reformot kezdeményezett maga, s annyi hasznos intézmény létesítésének volt részint tervezője, részint pártolója és előmozdítója, hogy megérdemli nevének a polgárság hálás emlékében megőrzését.

Ezért tartom én a magyar történelem becses forrásának a Bánffy-levéltárat. A kormányzónak élénken kellett élni lelkében az I. kormányzó és atyja emlékének. Mint tudományosan művelt, olvasó és gondos embernek meg kellett neki őrizni az őseitől rászállott iratokat, fontos levelezéseket és följegyzéseket. Ki tudja, nem lehetne-e nyomára jutni az első Bánffy Dénes bűnpere összes eredeti iratainak; hisz az a védirat, a mit a történelem *Bánffy Dénes elítéltetése* név alatt ismer, csak összegezése a levelezéseknek, a vád- és védiratoknak. Ezekre magukra volna szükség, hogy az igazság tisztán kiderüljön. Az 1790—92-iki időkre vonatkozólag is becses adatoknak kell ott lappangani, miket még nem ismerünk. Gróf Bánffy György oly nagy tényező volt e rendkívüli mozgalmakban, ő oly közel állott a trónhoz, I. Ferencz fejedelem és saját nemzete bizalmát annyira birta, hogy lehetetlen, hogy az általam is látott iratszekrény foliánsaiban s a ládák ismeretlen tartalma közt e korszak történeteire sok ismeretlen és fontos eredeti iratok és emlékek megőrizve ne legyenek.

De van föltevésemnek egy más alapja is.

Midőn *Aranka György* életét megírtam, mélyen kellett a *philohistorok társasága* ügyeinek szövedékébe néznem. A mit fölfedeznem sikerült, ama művemben az olvasó megtalálja. De nem találja meg azt, a mi kutatásaim előtt is rejtve maradt. E társaság elnöke és pártfogója — a mint tudva van — gróf Bánffy kormányzó volt. Ő évtizedekig tudósítást kívánt magának tétetni Aranka titkár által. Hol vannak azok? A volt kir. kormány-

szék levéltárának, sem einöki, sem közigazgatási részében nincsenek. A kolozsvári kir. lyceum könyvtárában alig van egy pár. Bánffy gróf meg nem semmisítette őket. Mint kormányzó levelezést folytatott a tudósokkal is: Eder, Kazinczy, Aranka, Döbrentei s mások sokan irtak hozzá. Hová lettek ezek a levelek? A társaság által kiadott történelmi művek: „*Scheszeus*,” „*Simi-giarus*“ stb. kiválasztása, megbíráltatása, kiadásra bocsátása mind az ő engedelmével történt. Mi lett az ezekre vonatkozó levelezésekkel?

A társaságnak tömérdek kéziratot, levelet, egy s más irodalmi ritkaságot küldöttek az országból, a miket a kormányzó elnök magához kért, soknak holléte maig sincs tudva, egy része az Aranka-gyűjteménybe gróf Mikó Imre birtokába ment; más része a Lyceum könyvtárába. De a többieknek is valahol létezni kell. Nem valószínű-e, hogy a Bánffy-levéltárból felvilágosodunk felőle azonnal, a mint abba szakértő szem figyelemmel tekint bele s átvizsgálására idő és alkalom lesz. Ha az Akadémia a Bánffy-örökösöket megkérné, hogy megbízottja előtt amaz iratszekrények és ládák fölnyiljanak, azt hiszem nem kapna tagadó választ. Meg vagyok győződve, hogy ott a *philohistorok társaságára* tartozó nevezetes adatok is rejlenek.

Egy közelebbi tapasztalásomra hívom fel ez alkalomból történetiróink figyelmét. A múlt őszön a fenkölt érzületű és hazaszeretetéről ismert özv. br. Bánffy Albertné gr. Eszterházy Ágnes ő nagyságát kerestem fel *Kolozsvár története* czimű művem érdekében. Ritka szívéllyességgel fogadott s a mit kértem, rendelkezésemre bocsátotta. Rendkívül meglepett palotája nagy termének gazdag családi képgyűjteménye. A falakon körös-körül függenek a Bánffyak nagy őseinek képei, sok egész életnagyságban. A sort egy martialis alakot életnagyságban mutató Bánffy kezdi meg, alatta írva ez áll:

B. BVSADVS
BANFY OR. R.
PALATINVS VNG.
— — — A TAR
taris OCCIus

1243.

A keret, a festés, a felirat betűinek jellege nem igazolják a képnek e távoli időkorból származását. De több százados régisége kétségbe nem vonható, s történelmi tény, hogy a Bánffyak első eredetöket I. Buzad idegen nemzetbeli ősiüktől származtatják, a ki III. István hívására jött az országba 1161—1173 körül. II. Buzad 1223-ban soproni főispán volt, 1226-ban tótországi bán. Ez később Domokos barátta lett, de előbb Sol ispán leányától nemzé III. Buzadot. Ennek képét gyaníttatják a genealogiai adatok a Bánffy-palota tiszteletet gerjesztő régi és igen érdekes említett cymeliumában. Szilágyi Sándor úr „*Magyar történelmi életrajzok*“ czimű képes vállalatának a *Bánffyak* őskora kritikai megállapítása mellett — ritka szép tárgya lenne ez. A nemes báróné bizonyára örömmel engedné meg lerajzoltatását.

A gróf Bánffy György nemzetségi ága gróf Bánffy József kir. kormányzéki tanácsosban 1854-ben kihalt. A birtokok a báró Bánffy nemzetségi ágra mentek át, melynek egyik ága a br. Bánffy Pálé, Miklós gróf, a ki rangját s méltóságát 1854-ben kapta s az alkotmányos kormány törvényesítette, ő felsége főszertárnokmestere, európai műveltségű férfi, nagy és becses könyvtár birtokosa, egyik fia, Béla gróf, alsóházi alelnök, politikai író, a másik képviselő és áldozatkész műpártoló; a másik ág br. Bánffy Györgyé, kinek fia volt a nem rég elhalt jeles hazafi, Albert báró, ennek egyik fia, György, író, a másik, Ádám, képző művész. Ez ág is oly régi nagy ősök maradéka, mint a másik. Híres államférfiak, hadvezérek, legfőbb bírák, törvényhozási elnökök, kincstárnokok állottak elő soraikból. Hazafiúi érdemeiket sok kir. adománylevél hirdeti, nagy kitüntetések s számos birtok tanuskodik felőle. Báró Bánffy Farkas nemzetsége genealogiáját írásban hagyta hátra, de a melyet az irodalom szintén nem ismer.

Ha sikerülne, hogy e hatalmas kettős nemzetségi ág levéltára a magyar történelem számára megnyílják, a nemzetségre új fény derülne, tudományügyünk nagy erkölcsi hasznával.

FOKTÖVI JÁNOS ISMERETLEN PRÉDIKÁCIOS KÖNYVE 1614-ből.

Közli: ERDÉLYI PÁL.

A régi kálvinista-világnak egy egészen elfeledett, a szó szoros értelmében eltemetett alakja Foktövi János, a volt váci pap, a kit sem egykorú följegyzéseink, sem egyház-történeti könyveink föl nem emlitenek. Egyedül Lampe-Ember könyvében maradt meg neve a régiség homályába burkoltan, s annál határozatlanabbúl. Bizonyára alig lép ki valaha emez elburkolt-ságból, ha véletlenül írói munkásságra nem adja magát. A mit meg nem tettek kortásai, kik között élt és bizonyosan sokat forgolódott, a mit elmulasztottak egyháztörténetíróink: mindazt megteszi, helyrehozza egy sárgult levelű könyv, melyet a Nemzeti Múzeum könyvtára Komáromy Antaltól vásárolt meg Szilágyi Sándor közvetítésével.

„Az EMBÖR ELETENEK I. EREDETIRŐL. II. TERMEZETIRŐL. III. ALLAPATTJAROL IRATTATOT KÖNIW FOKTÖVI JÁNOS WACZON WARASSI PRÆDIKATOR ALTAL 1614.“

Ily czímet visel az a kéziratok könyv, mely egyedüli emléke a mai napig annak, hogy Foktövi János élt és dolgozott. Összeírta Prédikációit, melyeket különféle alkalmakra készített és elmondott, legtöbbször talán Vácson, a hol huzamos ideig predikátoroskodott. A munka egy 411 foliót tartalmazó, ó szláv írású hárttyába kötött óktáv kézirat kötet, melynek széle az idő hatása alatt egészen megfeketedett. Jobb sarka meglehetősen beázott, de sem a papírban, sem a szövegben kár nem esett. Különben jó épségben maradt ránk, tiszta olvasható írással, mely-

nek orthografiája erősen archaistikus. A könyvtárban nyert jelzete 380. oct. hung. Mint került Komáromyhoz, nem tudom. Egyéb-ként maga a kötet mélyen hallgat sorsáról, csupán egy bejegyzéssel ad felvilágosítást történetéről. Az első levél előlapján: *F. Matthiae liber est Váczi Emp. d. 6. . . .* s a hátsó lapján: *Anno 1625. 6 die May Adott Péter deák fl 32 d. 35, a többi oda veszet mind. . . .* két bejegyzést találhatni. E két jegyzés egy kéztől való, két érdekes adatot nyújt, egy dátumot (1625.) és a könyv árát hat dénárban.

Foktövi János eredetéről, családjáról nagyon keveset tudunk, életéről csupán annyit, a mennyit arról maga följegyzett. Valószínűleg ama Fogthűy család egyik tagja és elődje volt, a melyről Nagy Iván emlékszik.¹ Nagy Iván szerint komárom-megyei nemes család, melylyel egy nevű család lakja a Hajdú kerületet is. Ez a két család nem két különböző, hanem egy. A Literáti Fogthűyek Komárommegyében laktak a XVII. század végén. Literáti Fogthűy Péternek Bécsben 1676-ban Lipót adta ki armalisát, melyet fia Péter (II) 1682-ben hirdettetett ki. Az ő fia volt Pál, kinek nemességét kétségbevonhatlannak ismerte el Komárommegye közönsége az 1723. decz. 14-én tartott gyűlésében. Pál akkor Tatában lakott, s apja volt annak a Fogthűy Péternek (III), ki a bihari Diószegre (Ér-Diószeg) ment lakni, s maga és fia nevében (Sámuel) kérte Komárommegyét nemesi bizonyítványának kiadására, hogy nemességét Biharban is kihirdettesse. Így adta ki a megye 1768. decz. 15-iki gyűléséből ama bizonyítványt, melyből eddigi adatainkat merítettük.² A család egyik ága Biharban maradt és ágazott el ott és Hajdúmegyében, a másik ág Komárommegyében élt. Fogthűy Zsigmond Komárommegye és város volt tisztviselője és több megye táblabírája, († Komáromban 1865. decz. 24. 68 éves korában) s fia Dénes köz- és váltóügyvéd († Komáromban 1883. decz. 15. 45 éves korában) a komáromi ágból valók; Fogthűy János, a Hajdú kerület főjegyzője, táblabírája és az 1839-iki országgyűlésre követe, utóbb (1844.) alkapitánya, a bihari ágból való volt.

¹ M. orsz. cs. IV. 191.

² Kom. m. levélt. Cell 143. F. 4. Nro 24.

A XVI—XVII. században több Foktövit ismerünk, kiknek e családdal való összeköttetését nem sikerült megállapítani, azonban valószínűnek lehet tartani. Eddig más Fogthűy családon kívül hasonlót nem ismerünk. Hogy a régiek Foktövi, Fogthűynek írták nevüket, a mostaniak Fogthűynek, ezen alig lehet megakadni. A helység, melytől nevüket vették Fogtoo és Fogtű (Lampenél és Bélnél) ma Foktű (Helységnévtár 1873.), a régi Solt megyében, Kalocsa mellett a Duna közelében fektűt. A helység és családnév írásmódja a *t-t* megelőző gutturalisra épen ellenkező fejlődést mutat. A család régi tagjai *k-t* írtak, s a helységnév *g*-vel volt írva; ma, a család ír *g-t*, s a helységet írják *k*-val. A dolog lényegében egy, t. i. ezelőtt a család név volt, ma a helységnév van fonetikusán írva. Azaz: miután a magyarban kemény hang előtt keményen ejtünk minden mássalhangzót, *t-t* megelőző *g-t* is keményen *k*-nak ejtjük. Így lett a régi Fogtő-ből Foktű, melynek eredetije a család nevében maradt meg. Természetes, mert azt mindig nagyobb conservatismussal szokták megőrizni. A régi Foktövi fonetikusán úgy van írva, a mint ma a régi Fogtő. Azonkívül az *ö, ü* változása egészen az a jelenség, melyet hangtanunk története magyaráz; nincs tehát okunk Foktövi és Fogthűy névben két egymástól elütő nevet keresnünk, de igen is kétféle írásmódot.

Ismerjük e család régi tagjai közül Mátét, Mihályt és Jánost, a kiről bővebben szólunk, prédikációs könyvünk szerzőjét. Máté, a mint Lampe-Ember írja,¹ tanítványa volt Dombi Péternek, a híres tolnai mesternek, s Pathai Sámuellel, a későbbi szuperintendenssel együtt vette fel a papi tisztelet 1565-ben. Mihály 1609-ben Marburgban tanult és ott írta dissertatióját: *Explicatio Doctrinae De Salutis Filiorum Dei certitudine. Praeside Raphaele Eglino. . . . .* proposita a Michaeli Pastoris Foetöino Ungaro.² Ez a munka Keczel Miklósnak, a szatmári kir. birtokok praefectusának van ajánlva, a ki tanulmányainak pártfogó és jóakarató Maecenása volt. Ezeken kívül említés van egy

¹ Lampe-Ember 668. l.

² Szabó K. szivességéből. Megvan a budapesti Egyetem könyvtárában 4r. A—D₃ = 15 sztlan levél.

Foktői Jánosról Szalárdinál, ¹ a ki váradi hajdú hadnagy volt és hirtelen halállal halt meg 1659-ben, és egy Foktői Pálról, a ki a barsi egyházmegyében Bessén volt pap, egyházának utolsó papja. 1733-ban az egyházmegye 21 egyházában tiltották be az istentiszteletet, s ezek között volt Besse is. Bessére azután plebánost rendeltek, a kálvinista hívek alig egy félszázad alatt annyira megfogytak, hogy az Edictum Tolerantiae kiadása után már nem alkothattak önnálló egyházat, hanem leányegyházul csatlakoztak Pozbához. ²

E papi, tanítói családnak valószínűleg tagja volt az a Foktői János, kiről, mint predikációs könyvtünk szerzőjéről, ideje immár szót tenni.

Róla eddig egy adatunk maradt, a mit Lampe-Ember hagyott emlékezetül, Pathai Sámuelnek 1647. szept. 10-én kelt és Szilágyi Benjamin Istvánhoz írt levelében: Ludi Rectores praecipui nominis Viros habuit Ecclesia Veresmartoniensis, Stephanum Nyiró Tholnai, *Johannem Fogtoi*, Johannem Marothi, Laskovium, Andream Muraközi, Johannem Kopácsi ³. Ez a nyilatkozat azért érdekes, mert prédikátorunkra egyetlen adat, miből tekintélyre, nevére következtethetünk.

De egyetlen adat különben is. Ha maga föl nem jegyzi élete eseményeit, meg kellene elégednünk tisztán azzal az egyetlennel, így azonban bővebben beszélhetünk róla. Könyvében (III. rész, X. praed. 285. fol.) egy egész lapon beszél magáról. „Én is Foktői János Vácson váraesi praedikátor leven, kezdem ez embörről és az ő idejéről ez könyvbeli Praedikatiokat írnom. Időmnek negyvenkilenczedik esztendejében, Praedikatorságom 23. esztendeiben, Vácson laktomnak 11. esztendeiben. Azt mit Iffjuságomban irtam és cselekedtem, azokat az úristen tudja csak, embörök is láttak benne. Tholnai Scholában tanultam 4 eszt. Debreczeniben azután 4 eszt. Szegeden mester voltam 2 eszt. Veresmarton is azután 1 eszt. Czegléden ordinált Johannes Kertvélyösi ki akkor Püspök volt 1592. ult. Junii. Adácsi praedikátor voltam 2 eszt. Tököli *nehzen* Másfél esztend. Fok-

¹ Siralmas Krónika 462., 466., 469 ll.

² Sz. Kiss Károly Monografiai vázlatok. Pápa, 1859. 136. és 380 ll.

³ Lampe-Ember 665. l.

tövi alig Másfél eszt. Pathai *veszöttül* 1 eszt. Makadi Malen(?) 3 esztendeig. Jaj ki sokat bújdostam közbe közbe.“

Ennyi az önéletírás, nem sok, de épen elég arra, hogy összefoglalva élete adatait, halvány rajzát adhassuk hányt-vetett életének. Negyvenkilencz éves korában írta prédikációit, a címlap tanulsága szerint 1614-ben. Számítási alapul önkényt kínálkozik a néhány helyen feljegyzett datum, 1614. Kételyünk van, s nem alaptalan, hogy abból induljunk ki. Az írás, tinta és papír tanúsága szerint az egész könyv, ha nem is egyfolytában, de lehető rövid időközben íratott. A 3. levélen levő jegyzet magában is útba igazítana, ha egy datumot (1592), pappá szentelésének évét föl nem jegyzi. Prédikációit írja, praedikátorságának 23. esztendeiben, azaz 1615-ben, ez az év tehát az, melyből életének minden datumát meg lehet határozni. Számításunk helyességét az említett feljegyzés igazolja. Ugyanis ez olvasható a harmadik levélén: Argumentum hujus L.....(c)él(ja) (?)

Mölyet irtam Karácson .....(P)ál és Petör napig

Wáczon 1614. Chrus uronk születése után.

Ugyan e levél alján van a következő bejegyzés, mely minden bizonynnyal a felette levő verses játékra vonatkozik.¹ Waciae 29. Julii A.D. 1614 Io Lrti Foktöinus. Mind a két esetben az 1614. év a munka kezdetét jelenti, s nem a befejezést, mely Pál és Péter táján (minden valószínűség szerint 1615) történt. 1615. dátumát ily módon számításunk határozott kiinduló pontjául vévén, életrajzát a következőkben foglalhatjuk össze.

Született 1566-ban, tanult a tolnai iskolában. Tanítója ott Barovius (Baranyai) Fábián lehetett, egyik híres mestere és Dombinak nem méltatlan utódja. Itt töltött 4 esztendő, a melybe 1573, Baranyai tanítóskodási éve még akkor is bele esik, ha a gyermeket négy éves korában adták volna fel, a mi nem valószínű. Tolnáról Debreczenbe került, itt is négy évet töltött, ki volt tanítója, nem tudjuk. Ezzel körülbelül elvégezte tanulmányait s így jutott mesternek előbb Szegedre, utóbb Veresmartonra, ott két évet, itt egyet élt és tanított. 1592. junius utolsó napján ordinálta Körtvélyesi püspök Czeglédén. Ez nagy nap volt a szegény iskolamesterre, életének összes adatai közül egyedül ezt őrizte

¹ Közölve alább.

meg és jegyezte föl pontosan, nap szerint. Innét kezdve azután lesz belőle vándor apostol, a kit sorsa és viszonyai hánynak, vetnek, míg végül nagy sokára pihenőt adnak neki Váczon 1604-ben. A közbül eső időt különféle helyeken paposkodva töltötte, Tökölben *nehczen*, Pathon *veszettül*, a mint maga írja. A reformáció ellen már a XVI. század végén előtörő reakció, esetleg a megélhetés szüksége kényszerítették őt bujdosásra vagy vándorlásra. S a bécsi békét megelőző viszonyok eléggé magyarázzák azt a kort s e vándor apostolok kalandos életét és bizonytalan helyzetét.

Foktövi Jánosról Pathai Sámuel, mint kiváló nevű [vir praecepui nominis] emberről beszél, már veresmartoni mester korában. Vajjon e megkülönböztetett említés Foktövi későbbi hírének visszaragyogása-e vagy pedig a már abban az időben megérdemelt kitüntetés elismerése, nem tudom. A vácziak benne korának egyik kiváló papját nyerték meg.

A váczi egyház keletkezéséről és e korbeli történetéről nagyon keveset tudunk. Annyi bizonyosnak látszik, hogy Boeskaikorában emelkedett, s tény, hogy ő tette egy esperesség középpontjává. Ezt a váczi esperességet hívták később Pest-elei, utóbb Erdőhát-szegi (Erdőhátsági) néven.¹ Váczon akkor erősítette meg Boeskaik a főiskolát is. A főiskolának és kórháznak külön papi stallumot állított,² s Váczt ily módon nagyon kiemelte. Tekintélyét még soká megőrizte, s a mint Vörös megjegyzi, ennek bizonyságául lehet venni, hogy a váczi pap a kerületi ülések jegyzőkönyveit harmadik helyen írta alá, mint az 1628., 1629., 1630., 1631. jegyzőkönyveken látható.

Foktövi János tehát a valóságos parochiális, városi pap, 1604-ben élt Váczon, s ott laktának tizenegyedik évében írta említettem prédikációit 1615-ben. Meddig élt ott, s onnét újra tovább ment-e, vagy ott halt meg, ismét nem tudom. 1619-ben könyvébe írja még (fol. 400^b) a török császár eskütételét Bethlen Gábornak, tehát 1619-ig élt, de már 1625-ben egy Mihály nevű emberhez került könyve, a ki azt hat dénárért vette. 1619—1625 között lévő időben halt el, vagy távozott el Váczról, jobban —

¹ Váczi Közl. 1885. 50. sz. és Lampe-Ember 650. l.

² Vörös K. váczi lelkész tudósítása.

került könyve eladásra. A mi alig történhetett másképp, mint halálozás, vagy más katasztrófa következtében, mert alig képzelhető, hogy egy könyvéhez, kéziratához ragaszkodó pap kiesínyes okok miatt kiadná kezéből. S minek adta volna el 6 dénárért különben?

Főbb vonásaiban ime élete s annak egyes határfái. E rövid vázlat eléggé feltűnteti, hogy milyen nyugtalan, sokfelé hányt, vetett élete lehetett annak a szegény kálvinista papnak, ki megpihenvén Váczott, életirati vázlatát így fejezi be: „Jaj ki sokat bújdostam közbe-közbe.“ Harmincznyolez éves koráig, míg Váczon meg nem települt, tizenegy helyen élt, tanult, tanított, prédikált, mindenütt rövid ideig. Közbe bizony sokat bújdoshatott. Könyve czímlapjának hátsó részén a következő mondások vannak, melyekben úgy szólván vándor élete böleseletét adja. „Az ki sok helyökön járt, sokat tud az: és az ki sokféle dolgokban forgolódott, bölesen tudhat beszélgetni. Az ki semmit sem próbált, kiesint tudhat az; az möly ember pedig sok tartományokban forgott és sokféle dolgokban munkálkodott, nagyobb (Okravaszságot) okkal és móddal való forgolódást szörözhet. Én az én vándorlásomban sokat láttam, és többet érthetők, mind kimondhatnám. Gyakorta szintén közel veszeködtem halálomhoz, viszont ismég azok által tartattam meg.“ Nagyon érdekes volna tudnunk, merre és mily okok következtében vándorolt, s a közben mily események között veszekedett közel halálához, s ismét mint tartatott meg általok. Kellemetlen emlékü vándorlásaira sóhajt föl „Jaj ki sokat bújdostam közbe-közbe!“ E felsóhajtás nagyon talál soraihoz, melyeket vándorlásáról írt.

Foktövi János kora tudományának teljesen birtokában volt, s nagy olvasottságát józan praktikussággal párosította. Könyve mind erre erős bizonyíték, s valósággal bő tárháza egy sokat látott ember életbölesességének és széles látókörű tanultságának. Irodalmi munkásságát nem ismerjük, de gondolható, hogy előbb is dolgozott, mint prédikációit írta. Könyve próbált írót árul el, s ment minden kezdő tévedéseitől. Különben maga is említi dolgozásait; „a mit írtam cseleködtem Isten tudja csak, emberök is láttak benne,“ milyen tárgyuak voltak, megint nem tudjuk. Ugy látszik költői próbálkozást is tett magyar és diák nyelven. Erre mutatnak legalább vers-töredékei, melyeket a szövegbe szúrva

ad, s egy nyilatkozata, melyben bevallja dolgozását. „Énis Foktövi János az Embör életének idejit így határozta meg Wácson 1606 Esztendőben, ult. Novemb. diákul“ [fol. 168^b].¹ Írói munkásságának legmértőbb és egyedüli bizonyítéka maig könyve, melyről ideje esik már szólni. Foktövi János érdekes alakja a régi magyar protestans papi rendnek, a ki „többet érhet, mint kimondhatná,“ ki életét vándorlásban töltötte, gyakran közel veszeködött halálához, és mikor megnyugodott, prédikációit írja össze.

Könyve, mint már említettem a XVII. század legelejéről, 1614—15-ből való, s prédikációit foglalja magában. A hat első folion vegyes jegyzetek vannak, a hetedik foglalja el a címlapot, a 8—12 a tartalomjegyzéket, melyet három üres (13—15. fol.) követ, így hát az első prédikációt az *Emberről* csak a 16. fol. kezdi. Innentől fogva végig foly szövege, (fol. 16—395), megszakítást csak a második rész előtt szenvedve, a hol 7 folio üres, (fol. 106—111) s a 96. fol. nincs beírva. Mindkét helyen hiányzó szöveg maradt el, melyet szerzője csak később pótolni volna ki. A legvégén Isidorus fordítás-részlet van, (folio 396—398) arra 13 fol. üres következik (fol. 398—411), melyből két lapot (fol. 400^b—401^a) a török császár esküje tölt be.

Az ismertetett könyv összesen 45 prédikációt tartalmaz három részben, és pedig az első részben 10-et, a másodikban 11-et, a harmadikban 24-et.

Czimeik a következők: I. Ki teremtette az embert. II. Az Istennek örökkévalóságáról. III. Az embernek teremtetéséről. IV. Az Istennek láttatásáról. V. Az angyalokról. VI. Az ördögökről. VII. A fegyverökről. VIII. Az égről. IX. A földről. X. A paradicsomról. *Második rész.* I. Az embernek eredetéről II. A fogantatásról. III. A lélekről. IV. Vagy-e az asszonyi állatnak lelke. V. Halhatatlan a lélek. VI. A testnek fogantatásáról. VII. A fioknak és leányoknak különböző fogantatásáról. VIII. A szülésről. IX. A gyermekszülésről (születéséről). X. A bábákról. XI. A dajkákról. *Harmadik rész.* I. A gyermeksegről. II. A gyermek neveléséről. III. A szülék tisztiról. IV. Az inas-

¹ Alább közölni fogjuk az egészét.

ságról. V. Az ifjúságról. VI. Kell-e nyelveket tanulni. VII. A tisztbéli embereknek jóságos cselekedeteiről. VIII. A megért emberségről. IX. Az ért emberségnek jegyeiről. X. A jó férfinak dicséretiről, Benne feddendő vétőkről. XI. A vénségről. XII. A vénnek tisztja. XIII. A görbe vénségről. XIV. Asszonyi állatokról. XV. A szűzleányról. XVI. A leányi szemérmességéről. XVII. A házasságról. XVIII. A jegybéli személyekről. XIX. A mennyekzőről. XX. A papok házasságáról. XXI. Az özvegyiségről. XXII. Az asszonyi állatok tisztiről. XXIII. Az ember életéről. XXIV. Az életnek végéről. Isidorus ez életnek kimeneteleéről szépen szól. — Vége.

Tartalomjegyzékének ez a rövid kivonata megmutatja körülbelől miről szólnak ezek a prédikációk. Felöleli bennök az ember egész erkölcsi és testi életét. Nem egyéb ez, mint a XVII. század református világának moralis anthropológiája, az élet elméletének kézikönyve, erkölestana és aranszabályai. Nem csak arról beszél, mint kell hinni és buzgólnodni, de arról is, mint kell élni, élni Istennek tetsző életet, mint kell arra nevelni a gyermeket, az ifjúságot, mint kell megbecsülni a házasságot, mint kell használni a férfi és aggkort, és befejezni az emberi életet. Szóval ezekben a prédikációkban az ember tárgyalva van az élet minden viszonya közt, az emberi kor különböző idejében és helyzeteiben, születésétől haláláig, a legnagyobb részletességgel és apróra terjedő gondnal. Igaza lehet az írónak, mikor egész önérzettel mondta el magáról: „Többet érthetők, mint kimondhatnám.“

Prédikációit átszötte a biblia és zsoltár gyakori használatával, a szentatyák és kiváló kortársainak nézeteivel, mesterének, Calvinnek tanításával, a klasszikus kor irodalmából vett idézetekkel. Ezek között vannak versek is, a melyeket azonnal le is fordít és pedig eredeti versalakban. Számos érdekes megjegyzéssel élénkíti prózáját, mely könnyen, mintegy önkénytelenül folyik, kigömbölyödő betűkből álló soraiból úgy szólván feslik ki, mint bűvész keze alatt a papiros rózsa. Nyelvének különös új színe van a XVII. századhoz viszonyítva, de orthographiája erősen régies. Kifejezéseiben van erő és szabatoság, mondatai egészen ki vannak kerekítve, még pedig a legnagyobb gondnal.

Ilyen nyelven írta beszédeit, melyeknek külső és belső for-

mája ugyanaz, melyet még ma is használnak papjaink, az a hármasság, melyen belől az igének felbontása, a tételek megállapítása és kidolgozása, és a vallásos vagy erkölcsi tanulság levonása szokott lenni. Így épülnek Foktői beszédei is általában, de néha bizonyos szabadsággal, majd a bevezetést hagyja el, s azonnal az ige föltagolásához kezd, majd a végén mellőzi a már előbb felmutatott tanulságot.

A prédikációk ilyenén kidolgozását tekintve, azt kell hinnünk, hogy ez a könyv még nem volt sajtó alá adásra készen, legálább nem egészen. Valószínűleg ki akarta nyomtatni, s e czélra összeírta talán régebben elmondott és írt prédikációit is, hogy azután egészen részletesen dolgozhassa ki. S míg ezt teheti, addig csak vázlatosan írja össze, egy-egy részét szépen ki is dolgozza.

Foktői János életét fővonásaiban saját feljegyzései szerint előadtuk, szólottunk könyvéről is, és ismertettük azt bár csak nagyon vázlatosan. Könyve tudása sokoldalúságát, és szelleme fogékonyságát bizonyítja, e tulajdonságok megszerzésében nagy része lehetett bujdosásainak, vándorlásainak. „Jaj ki sokat bújdossott közbe-közbe“, — a miről panaszkodott, az lett szelleme és lelke esiszolójává.

Az ember életének elosztása.

Látod, mint buborék, az embör élete olyan :

Mert hetet ¹ ő ritkán tizször életbe talál.

Sok nem él esztendő, sok hetet, de kimulik sok.

Annál ritkább az, tiz hetedikre ki jut,

Egy ember ideje tiz hét, nehezen telik az is.

Vastag erős vagy lágy gyöngye tagokba leszön.

Életöd elei fogat ad, szopik anyja csöcsiből,

Négy kézlábon mász, lábra föl állva lépik.²

Más hetedön gyermek mesterségökbe' tanulhat,

Költség és eledel, kész ruházatja legyön.

¹ het = heted, septennium, a bibliai hetven esztendőnek tizedrésze, az ember fejlődésének egyes korai.

² lépik, l. a másik oldalon ² futamik régi alakot.

Harmad heted időn változik szava inasnak.¹

Meghajúszosodik, álla meg is pöhösül.

Az negyedik heted jóságos dolgokat indít

Iffjúságnak ékös kedve hamar futamik.²

Az ötödik heted nagy vastag, házassulást vár

Forró meleg volta mit akar, azt teheti.

A hatodik heted gyors férfit jó tanácsot kezd

Mindönöket fölhány, jóba' gonoszba' választ.

Iffjak héuságán hetedik heted bánkódik aztán

Jámborságot azért szíve szájába talál.

Nyolczadik hetedön bölcsebb lesz, majd meg is öszül

Ki mondja igazán mit tud, arányoz, ítél.

Kilenczedik hetedön böcsületes vénség előkél

Vén embör bölcsen szólva, beszélve leül.

Görbehátú vénség³ eljő tizedik hetedön majd.

Kétször gyermeknek mankó kezébe' (a) lába.

Votum vitae praesentis.

Kisdéd, gyermökség, iffjúság Emböri voltom,

Magadnak tartod, tartcs vén erőm is uram.

Tarcs vén erőm is uram, böcsületös csak te légy abban

Legyön erőm, lögyek én jó vén embör. Amen.

Ezeknek a verseknek megvan latin eredetijök is, szintén Foktövítől, amazok jobbakk, folyékonyabb verselésűek, mint a magyarok. Ez utóvégre természetes is. A latin nyelv és prozódia kiművelten, pallérozottan jutott el a humanisták korára, s nálunk a XVI—XVII. századok találkozóján nem volt szokatlan a latin verselgetés, egy csomó énekünk van abból az időből. A magyar nyelvet és verselést még csak kezdték pallérozni, ezek között a kezdők között volt Foktövi János is, a ki klaszszikai formájú verselésünk egyik legrégebbi munkása. Hasonló mérték alá esnek az alább következő hexameterek és distichonok is. Bennök is csak a törekvést látjuk s azok a nehézségek tűnnek föl, a melyekkel a magyar klasszikai prozódia küzdött.

¹ Inas, régi ismert szó, szerzőnk egész pontosan határozza meg, mit ért *inas*-kor alatt. Latinul *adolescencia*, (a 310^a fol.) — az inasságh tart XXI Eszt. — Tehát a mai *kamasz*-kor. — Inasnak hívunk azt az megnőtt gyermeket, ki már tizenöt esztendőre elért. (III. r. IV. pr. 258—259. fol.)

³ Görbehátú vénség — akkor — Szerinte *decrepitus* «háromlábú, kétször gyermek». (170^a fol.)

Ennek érdekes példái azok, s mint ilyenek adalékul szolgálnak a klasszikai formájú verselés történetéhez. Nem egészek, hanem töredékek. Az idézett verseket magyarul is akarván adni, lefordította azokat alakilag is hüen. Így keletkeztek ezek a versek és így lett ő egyik korai munkása az ily irányú verselésnek. Ez adja meg értéküket és érdeküket.

A könyv elején van egy, a mely úgy látszik eredeti, s ilyenül a már közlöttek után s velük együtt van illő helyén, mesterkéltség és verses játék az egész, költőiség nélkül.

E mböri	E lmében	E mlitém	E nnek	E lőtte
M önylen	M önésemet	M indenkor	M egh	M aradok ott
B iztató	B ódokság	B áthorit	B uba	B ánatba
Ö nnön	Ö rökségöm	Ö römömben	Ö ssze	Ö lelöm
R omlott	R oskadozott	R uházatnak	R ongya	R övidül

E mböri életnek röndi : És vége mi lett lásd

Jól kezdted : Jobban töltsd : Wegezése jó lesz. (Fol. 3.)

Fordításaiból, mint a legszebbek egyikét, bevezetőnek tűzöm ide, izlelitőül és ad captandam benevolentiam, a többiben előforduló gyöngeségek szives elnézésére. E töredéknek 5—6. sora olyan szép mind gondolatnak és versnek, hogy egészen elüt a többitől.

Édös álomra szömöd ne bocsásd addig oh embör,

Nappali sok bünöd mig nem számláltad elő.

Igy ifjúságból kijutván, vénség idejét

(Noha későn) jobbits, ne vessz el bűneidért te.

5. *Ifjúság virágát ördögre költi sok embör*

Rosszát vénségét Istenre kötni akarja.

Térjen utoljára Istenhöz, befogad ügyis. (Fol. 293^b).

*

Sok nyavalák az embört környékezik osztán,

Vagy keres. És ha talált: megszánja, félti hogy elkel

Vagy midőn dolgát röstön s lankadva mutatja

Halogató, váró, tudatlan végre vágyódó.

5. Kedvetlen, feddő, elmulton csak dicsekvő.

Még hogy gyermek volt, próbálja, feddi kicsint csak.

Vénök elméjét végre sok nyavalya töri

Elfognak halál által elme-javai.

[Fol. 314.^a . Horatius Ars poetica : Multa senem etc.]

- Az vénök orczája egy, lány szava, rösztet ajaka,
 A feje meg hevült, gyermeknek, mint csöpög orra
 Jaj szegény nyavalás erőtlen ínye kinyért tör
 Már feleségének nem köll, magának s fiainak,
 5. Megunásban mönt, mint fában a szuférög immár
 Fonnyadozott, ínye eledelt sem bort nem igen vár.
 [Fol. 134.^b Juvenalis sat. 10. Una senum facies etc.]

*

- Az nem jámborság csudálatos volt az időben,
 Nagy vétőknek im ezt hitték, s halálra valónak,
 Ifjú ha vénök előtt föl nem költ volna valahol,
 És ha szakállos előtt az gyermek: háza teli bár
 5. Otthonn sok lizittel volt volna máglya (makia) rakással.
 Ily böcsületes volt négy esztendőkre haladni,
 A szent vénségnek megböcsüld első pühit is.
 [299^a Juvenalis sat. 13. Improbitas illo fuit etc.]

*

- Nagy bűnnek vélték régön is halálra ítélték
 Ifjú ha föl nem költ ülésből, talpra sem állott
 Az vén embör előtt. Avagy szakállos legény előtt
 Megnöött vastag inas, vagy gyermek, ki már eszös volt.
 [Fol. 24^a V. ö. az előbbenivel.]

*

- Ha kicsiny ostorral búsítand utba' szerencse
 Mit félsz elmédben, nem taszit oly hamar el.
 Hát mi okon magadat számlálod jánborok közzé?
 Vagy minemű törvény teszi merészsze szived?
 5. Hogyha hadak rontnak, ha nagy tűz városokat vesz: ~
 Böjtölő, sárgító és ha emészt az éhség.
 A jó férfiú itt szenvedhet állhatatossan,
 Mönnyben tudja leszön, nyaválya — általuta.
 Sok eset és romlás, veszödelöm és halál által
 10. Birjuk mint örökös megmaradandó hazánk.
 [Fol. 271^a Namque ardeo furit etc.]

*

- Ha szüleit valaki éltében tisztöli, földön
 Élő vagy holt leszön, Isten őtet szereti.
 [Fol. 233^b Euripides. Quisquis vero parentes in vita colit.]

*

- Az istent, mestört szüleinket soha eléggé
 Meg nem elégítjük, nagy fizetéssel is itt.
 [Fol. 235^b .]

A fejrült fének (főnek) régön volt nagy böcsületi

Töpörödött orca nagy böcsületbe vala.

Elmult esztendők későn vénségre kit hoztak

A szelid (szilid) erkölcs ott vén tanácsot mutatott.

Vaj' s pirulás nélkül ki szól vén embörök előtt?

A sokáig élt vén sokba próbálni tud. —

[Fol. 299^a Ovidius Fast. Libr. 5. Magna fuit quondam capitis venerantia
cani etc.]

*

Ha valami nép közt támadás harcölés indul,

Ha község esze resz, vakmódra verekedik vág

Házat éget, követ hajgál, talál ő keze fegyvert

Ha pedig ott látszik jámbor bölc s férü köztük

5. Harczra csete-patera csöndesítse ki, kijött,

Hallgatnak hamar ott, függesztött füllel is állnak

Hijja beszéddel őket, szelidítvén szívöket össze.

[Fol. 286^b Virg. Aeneis I. Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est.]

*

Kérdöd-e Flacce tőlem, melyik lyány tetszik-e vagy nem

Nem tetszik ki hamar, vagy ki későre szeret.

Mi vagyon e közbe', két fél közt vagy mi jó leszön

Nem akarom mi kinez, s nem akarom mi megvan.

[Fol. 350^b Martialis Lib. I.]

*

Nincsen ennyi sereg lányok közt, méltó ki volna

Légyön szép ékös, gazdag jó gyümölcsöző anya.

Nemzetitől maradott tornáczos házaiban nőtt.

Nemzete semmi gonosz hirnévvel sem maga nem rút.

5. Mint Sabina hajadon voltával csöndesíti pört.

Ritka madár földön, mint fekete hattyú ki olyan.

[Fol. 353^a Juvenalis Sat. 6.]

*

Egyéb idezetek fordítása még elég van beszöve a prédikációk szövegébe, de mivel mind közölni nem akartam, csak mutatóványokat kívántam adni, megszakítom a továbbiak közlését. Még csak egy érdekes memoriális verset közlök, melyben össze foglalta a házasságot gátló körülményeket.

Állapat, észvesztés, fogadás, rokon, bűn, ruházat, rőnd,

Illetlenség, tiszt, törvény, kötel, tiszta böcsület

Hogyha sógorság vagy, vagy egyesülésre te röst vagy

Házasságot ezek tiltanak, s meglöttet eloldnak.

[Fol. 363^a].

*

*

Egyéb verselés nyomaira is akadtam, s mindössze három kísérletet találtam, a mi ütemező verselésben van írva, rímes ütemes kísérletek, hanem azért közlöm a teljesség kedvéért.

Te jo színöd vajki bizonytalan,
Kevesse tart kis ajándék nyilván,
Elcsusznak gyors lába al simán.
Mint az gyöngye pofa tündöklése
5 Elmulandó mint szöm tekintése
Mert naponként lesz kevesülése.
Testi szépség valami vére fogy
Szép tekintés fut, elő sem forog,
Töredéköny jön ne kapj, lesz boldog. [Fol 328^b].

Az irigyök ő maguk emésztődnek,
A részegök idő nap alatt elvesznek,
A visszavonók magukat veszítik,
A paráznák néha törben akadnak
5. A bűnösök az sától megsujtatnak
A latrok a törvénynyel megöletnek. [Fol. 391^b].

Közlöm a III. rész XV. praedicatiójának bevezető részét mutatványul, hogyan ír prózát, közlöm betű szerint a nyelvészek kedvéért.

Az zűjz leaniókrol.

Ime Rebecka ki wj vala az warasbol, ki zűjletöt volt az Nachor feleségének Milcha fianak Bathuelnek Abraham Atiafiának, es az ő vödre vallara vala vetue. Touabba az leani fölötte zep tekintetűj vala, zűjz vala, es ferfiu megh nem ismerte vala, es megion vala az kutra, es megh merite vödret, es föl mene onnat. Akkor az Zolga eleiben futamek es monda: Kerlek aggiegiczin vizet innom az te vödördből. Monda az leani: Igial vram es hamar le vene hatarul vödret kezeben es innia ad nekj. Es midön maganak innia adot volna, monda az leani: Mégheveidnek is meritek, migh eleget iznak. Hamar sietue ki önte azért a czatornaban az vizet, es futamek az kutra viz meritenj es mindönik teuenek inniuk merite. Az az ferfiu pedig almelkodik vala magaban ő raita: hagi megh tudna ha az vristen zerencesse tötte e az ő vtat, awagi pedig nem. Stb. [Fol. 324.]

ADALÉKOK A HAZAI KÖNYVTÁRAK STATISTIKÁJÁHOZ.

REIZNER JÁNOSTÓL.

I.

Vitál Alajos könyvtára.

György Aladárnak „Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben“ című nagybecsű művéből sok öröndetes tapasztalat tárul fel. Senki sem képzelte, hogy a köz- és magánkönyvtáraknak oly tekintélyes száma létezzék, mint a mennyit abban ismeretve találunk. Pedig az összes könyvtárak nincsenek felvéve, a mű nem mondható teljesnek, számos könyvtártulajdonos ismételt felhívás daczára sem küldte be a statisztikai hivatalhoz a kibocsátott kérdő-íveket, s így a becses mű tökéletes képet nem is adhatott. A hiányok s hézagok lassanként felderülnek, s évek múlva, az újabb felvételek alapján, a hazai könyvtárak statisztikája is teljesebb lesz, mint az, mely most előttünk fekszik.

A véletlen alkalmat adott, hogy a *Vitál*-féle könyvtárral tüzetesebben megismerkedhettem, s minthogy e tekintélyes magánkönyvtárról a statisztikai hivatal felvételi lapot nem kapott s a könyvtár ismertetése így a hazai könyvtárak statisztikájából igen természetesen kimaradt; ennélfogva a könyvtárt ez úton ismertetjük meg a hazai szakkörökkel.

A *Vitál*-féle könyvtár alapítója néhai alszászi Vitál Alajos királyi ítélő táblai bíró s egykor a Szent-László társulat alelnöke volt. Ifjú korától fogva nagy szeretettel s gonddal gyűjtötte a könyveket, melyek halála után Vitál Lajos földbirtokos tulajdonába jutottak.

A könyvtár jelenleg Nagy-Zókán, Pozsonymegyében van föllállítva, s azon ritka szerencsés körülménynek is örvend, hogy czédula-catalogusa is van, ámbár e catalogus nem egyöntetű s nem egészen kielégítő, de azért a könyvtár tartalmának megismerésére teljesen elegendő.

E czédula-catalogus szerint a könyvtár mintegy 5500 műből áll. A kötetek száma 8000. Ezenkívül mintegy 4000 füzet és apróbb nyomtatvány járul hozzá.

Az 5500 műből 1731 hungarika és pedig 573 magyar, 984 latin, 164 német, 8 szláv és 2 franczia nyomtatvány.

Az 1731 hungarika különösen a történelmi, jogi, böleselmi, hittudományi s igen kis részben a természettudományi szakot öleli fel. Meg van az országgyűlési irományoknak s az Articuli Diaetales teljes sorozata. Megvan Fejér és Katona, habár nem teljesen. Megvannak továbbá Aszalay, Bartal, Bárdossy, Benkő, Bél, Bombardi, Bonfin, Budai, Cornides, Cherrier, Csaplovics, Czwittinger, Deserici, Endlicher, Engel, Erdy, Frank, Ferrarius, Fessler, Fényes, Gánóczy, Grossing, Hevenessy, Horányi, Horvát István, Huszty, Istvánffy, Kassics, Katanchich, Kazy, Kelemen, Kollár, Koller, Kolinovich, Kovachich, Kövy, Keresztúry, Kithonich, Miller, Palma, Pray, Perger, Podhradszky, Révay, Ribini, Roskoványi, Rummy, Rupp, Salági, Schwandtner, Schönwiesner, Szentiványi, Szegedi, Szlemenics, Szvorényi, Timon, Thuróczi, Wagner, Wallaszky stb. Szóval az összes régibb forrásmunkák mind egytől egyig megvannak, s a nevezetesebb munkáknak mondhatni teljes gyűjteményét feltaláljuk benne. Az újabbak közül azonban csak Horváth, Szalay, Kerékgyártó, Fraknói, Jakab E., Cantu stb. munkái fordulnak elő. A folyóiratok közül a „Magyar Hirmondó“, „Tud. Gyűjtemény“, „Magyar Könyvtár“, „Minerva“, „Urania“, „Athenaeum“ s „Figyelő“, „Kritikai Lapok“, „Századunk“, „Uj M. Múzeum“, „Tudományos Értekező“, „Századok“ stb. vannak meg. Jelentékeny számmal szerepelnek a kéziratok is. A 4000 kisebb füzetből mintegy negyed a hazai sajtó kisebb termékei közül való. Ezek többnyire röpiratok, alkalmi versek, egyházi és vegyes beszédek. Mintegy másfélszáz halotti beszéd is van a gyűjteményben. Ezek jobbára a kolozsvári és debreczeni múlt századbéli sajtótermékek, s többnyire a br. Bánffy, gr. Bethlen, Vargyasi Dániel, Gyulai, Incze, Kajali,

gr. Kun, br. Kemény, Nálácz, Pataky, Ráday, Rédey, br. Splényi, gr. Teleky, Toroczky, br. Vay, gr. Wass, br. Wesselényi, Visky stb. család tagjaira vonatkozó emlékezetek.

A könyvtárban 10 magyar incunabulum is van, ezek a következők :

1. *Káldi Gy.* Szent Biblia, Bécs 1626.

2. *Prágai András.* Fejedelmeknek serkentő órája. Bártfa. 1628.

3. *Pázmány P.* A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynehány ünnepekre rendelt evangéliumokról Predikációk. Pozsony, 1636.

4. *Pázmány.* Hodoegus. Pozsony, 1637.

5. *Veresmarti Mihály.* Intő s tanító levél. Pozsony, 1639.

6. *Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae...* Várad, 1653.

7. *Pethő Gergely.* Rövid Magyar Cronica. Bécs, 1660.

8. *Lippai János,* Posoni Kert. 1664.

9. *Felvinczi György.* Az Anglia országban lévő salernitana Scholanak Jó Egessegről való Megtartásnak módgyáról írott Könyve. Lőcse, 1694.

10. *Balog György.* A Marcus Tullius Ciceronak Négy könyvei. Lőcse, 1694.

A Vítál-könyvtárnak a hungarikákon kívül eső másik része mintegy 3800 műből áll. Ezek is kiválólag történelmi, jogi, bölcselmi s hittudományi művek, s túlnyomó részben latin nyelvűek. A külföld XVI—XVIII. századbeli irodalmának válogatott s legjelesebb termékeit feltaláljuk abban, úgy hogy messze vezetne, ha csak a legjelesebb auctorok neveinek elősorolásába bocsátkoznánk. A latin classicusok különféle kiadásainak egész sorozatával találkozunk itt.

A kisebb nyomtatványok és füzetekből ide tartozólag mintegy 3000 darabból álló rendkívül becses gyűjteménnyel dicsekszik a könyvtár. E füzetek legtöbbször a XVI. és XVII. század termékei. Augsburg, Amsterdam, Basel, Baden, Brema, Breslau, Berlin, Bécs, Brügge, Cassel, Cöln, Danzig, Drezda, Frankfurt, Genf, Gotha, Göttinga, Gröningen, Greifswaldau, Halle, Hamburg, Haaga, Heidelberg, Helmstadt, Jena, Kiel, Lipese, Lübeck, Magdeburg, Marburg, München, Nürnberg, Prága, Re-

gensburg, Rostock, Stuttgart, Strassburg, Tübinga, Varsó, Velen-
cze, Wittenberg, Utrecht stb. nyomdáiban megjelent akadémiái
és más dissertatiók oly tömegével találkozunk itt, a minőre más
magángyűjteményben aligha akadunk.

Több incunabulum ¹ is van a Vitál-féle könyvtárban. Ezek
közül említhetjük a következőket:

1. Bartholomaeus Anglicus. De Proprietate Rerum. Nürn-
berg, (Koburger) 1492.

2. Arbor consanguineitatis. Bécs, 1505.

3. Joannis Naueorlari Chronica. Coloniae. 1500.

4. Erasm. Roterod. Enchiridion. Argentorati, 1514.

5. Aulus Gellius. Noctium Atticarum Libri XIX. Basel, 1519.

6. Erasm. Roterod. Adagia. Basel, 1520. stb.

Mindezekből látható, hogy a Vitál-féle könyvtár a hazai
magánkönyvtárak egyik legtekintélyesebbje, leggazdagabbja, mely
értékre s belbecsre nézve sok más hason terjedelmű könyvtárt
jóval felülmúl.

A könyvtárban, mint azt már általában tapasztalhatni, hogy
több mű többes példányban is megvan, de viszont némely kívá-
lóan értékes mű csak hiányosan van meg.

Igen sok régi rézmetszetes kiadás van közöttük. Többnyire
disznóbőr, pergament és francia kötéssel vannak ellátva.

Csak az a kár, hogy e könyvtár is, mint annyi sok más
hazai magánkönyvtár eladásra kerül, s valószínűleg külföldre
vándorol és szétszóródik. A tulajdonos azt meglepő olcsó áron
hajlandó lenne elidegeníteni, s valamely főúri vagy kisebb vidéki
könyvtárra nézve a legjobb acquisitió lenne.

¹ Az incunabulumokra nézve a határvonalát az 1500-ik év képezi. Ez
a bibliographia mostani álláspontja. Panzer rendszere, mely a XVI. század
első negyedéből, sőt még azon túli időből való nyomtatványokat is az incu-
nabulumokhoz sorozta, ma már meghaladott álláspont. Szerk.

BORSÁTI FERENCZ ISMERETLEN ISKOLAI ALKALMI KÖLTEMÉNYE 1656-ból.

SZILÁGYI SÁNDORTÓL.

A Nemzeti Múzeum könyvtára ez évben megszerezte Pápai Borsáti Ferencz latin „Metamorphosis“-ának magyar kiadását. A Régi Magyar könyvtár első kötetében 914. sz. a. közli Szabó Károly a latin és magyar kiadások címlapjainak szövegét, azon megjegyzéssel, hogy az egyetlen fenmaradt példányból az egész magyar szöveg, a címlapon kívül hét levél elveszett. A Régi Magyar könyvtár második kötete 867. sz. alatt adja a latin példány címét s említést tesz az előszóról, megemlítvén itt is, hogy a magyar szövegből csak a címlap maradt meg.

A Múzeum által azóta megszerzett magyar szöveg példánya sem teljes: hiányzik belőle az A² és a 3-ik levél. A többi — tehát összesen 6 levél — megvan. A latin és magyar szövegeket összehasonlítva, t. i. a töredék magyarnak a teljes latinhoz való viszonyát véve figyelembe, arra a meggyőződésre jutottam, hogy előszava csak a latin példánynak volt, a magyar szöveg hiányzó négy lapjain pedig semmi más nem foglaltatott, mint a latin versek fordítási szövege. Az előszó helyét a címlap második oldalát az a latin programma foglalja el, melyet a szerző Lorántfy Zsuzsánnához intézett: egy 48 sorból álló latin költemény. Így hát feltehetjük, hogy a két nyomtatvány, bár külön lapszámozással birt is, de egyszerre jelent meg s valószínűleg egy füzetben is osztatott ki.

Maga a Metamorphosis nem más, mint egy allegoricus költemény, XVII-ik századi iskolai életünknek édes emléke s

annyival érdekesebb, mert a nagyváradi, tehát a legkevésbé ismert prot. iskola beléletéhez szolgáltat adatokat. Írójáról, Borsátiról, semmit sem tudunk többet, mint a miről e nyomtatvány részesít, hogy 1656-ban collaborator volt a nagyváradi gymnasiumban s ott a költészetet tanította. A *Metamorphosis* előszavát a tanoda két tanára írta alá, kik a munkának kiadását eszközölték: Enyedi Sámuel, ki 1665-ben, négy évvel a váradi iskola elpusztulása után, Enyeden volt a philosophia tanára s Tarpai Szilágyi András, a Pápasták kesergőjének fordítója s a *Libellus Repudii et Divortii* írója, ki már a Várad feldulását követő évben ungvári lelkész volt.

S éppen ebből az előszóból vagy helyesebben a Lorántfy Zsuzsánnához intézett ajánló levélből értesülünk, hogy minő alkalomra készül a *Metamorphosis*.¹ „Cum nuper — kezdi az előszó — more apud nos consveto Franciscus Borsati Papensis Poeseos collaborator suos discipulos exercendi gratia pro actu publico Musarum Chorum exhibuisset; quilibet actorum pro sua quam gerebat persona, de selectis thematibus elegantem habuit declamationem: Ex iis autem unus, qui Calliopes agebat personam perorando recitavit non invenustam illustriss. magnaue memoriae Herois Sigismundi Rakoci filii Celsitudinis Tuae dilectissimi *Metamorphosim* inventionem et stylo satis poetico elaboratam. Quam omnes Scholastici et nobiles literati tanti nominis cultoris avidissime non sine suspiriis imas cogitationes spirantibus audiebamus.“

Az előszó azután folytatja, hogy a vers a kegyes emlékü Zsigmond tiszta életét, fényes erkölceit, szelidségét, tudomány-szeretetét, vonzalmát a tudósokhoz, vallásosságát ecsetelte. Mint-hogy pedig az erények emlékét a sír sem takarja el s a másák kerülnek a halált, közzétették ezen kötött szónoklatot, hogy értse meg a fejedelemasszony és az utókor is, hogy a tudomány mily nagy pártfogóját veszttette el — ha életet nem adhatnak,

¹ *Czime* *Metamorphosis Illustrissimi quondam Herois felicitis memoriae Sigismundi Rakoci id est ejus eruditae vitae. heroicacque virtutis, cum simili morte seu vitae termino Poetica descriptio, Latino et Ungarico idiomate composita a Francisco Borsati Papensi in illustri Varadiensi Gymnasio Sacrae Poeseos p. t. Collaboratore. Varadini Apud Abrahamum Kertész Szenczinum Anno M.DC.LVI.*

legalább erényei magasztalását nem szüntetik meg. Minthogy pedig sokan vannak, kik nem jártasak a latin nyelvben s a jártasak közül is többen nincsenek a költői phrasisokhoz szokva, ugyanazon Borsáti magyar rimekben is visszaadta a költeményt. Végül aztán azzal számol be az előszó, hogy azért diszitették fel a munkát a fejedelemasszony nevével, mert az ő erényeit is magasztalja s mert ő ez iskolát kiváló kegyelmébe részelteti.

A Metamorphosist tehát az 1656-iki nyári vizsgák alkalmával szavalta el egy ifjú a váradi iskolában — hol csak úgy mint a többi protestáns és nem protestáns iskolákban, szokásban volt előadásokat tartani: színműveket egyik helyen, más alkalmi szavakat másutt.¹ Váradon ez évben a másák szerepeltek a nyilvános előadás alkalmával s egy ezek közül Calliope a 346 hexameter sorból álló költeménynyel kötötte le a hallgatók figyelmét. Ki személyesítette Calliopet? Nincs sehol se feljegyezve: de aligha Nadányi János bölesész, ki a latin füzet utolsó lapján egy négy strophából álló latin verssel magasztalja a szerzőt: „aedificae pia sert a canit“ — a későbbi enyedi profeszor s a „Florus Hungaricus“ írója.

Maga a kiadás s a forma, melyben az történt, mutatják, hogy a vers nagy hatást tett. Bizonynyal része volt ebben a megválasztott tárgynak is. Rákóczy Zsigmond herezeg közszeregetben álló népszerű ember volt kivált a protestánsok közt s legfőként iskolai körökben. Nemesak azért, mert maga is tudós ember hírében állott, hanem mint „patronus“ — pártfogó, ki tudott is, szeretett is áldozni a tanügyre. Hiszen alig mult el másfél tized, hogy maga is részt vett két ilyen iskolai előadásban s halála óta még egy féltized sem telt el. Jól emlékeztek még azokra is — hogyan feledték volna el az utóbbi csapást, mely oly mélyre vágó sebet hagyott maga után?

Bizonynyal mindenkinek jól esett ez a váratlan iskolai emlékünnepe, melyet a kegyelet adója lerovásának tekinthetett, még az esetben is, ha — mint fel lehet tenni — nem volt az izolált jelenség s más iskolákban is, melyeknek a fiatal herezeg patronusa volt, tartottak ehhez hasonló vagy másféle emlékünnepet. Mert ez kiválóan sikerült. Emelte az ünnepélyes hangulatot a

¹ Két ilyen alkalmi előadás volt a Pallas Dacica és a Schola Triumphans, melyek nyomtatásban is megjelentek.

versek gördülékenysége, tisztasága, jó klasszikus latinsága, mondhatni elegantiája, mely Ovidra emlékeztetett, a szerző mintaképére.

«In nova fert animus mutatas dicere formas»

mondja Ovid. —

«Divi mutata Sigismundi carmine formam
Aurora nascente canam»

szavakkal kezdi Borsáti, ki még ezim megválasztásában is követte a mestert.

Természetes, hogy ezen a hasonlaton kívül más nincs közöttük: Borsáti egész más inspirációkból meritett, mint a latin költő. O kora világnézetének hódolt, s a humanistákat követte, midőn a keresztyén és latin isteneket s az Olymp és mennyország lakóit együtt szerepeltette, mint a világrendnek intézőit.

Ez allegoricus költemény bizonyos tekintetben tendentiosus munka. Zsigmond herceg kora halála mindenfelé mély részvétet keltett: szerző megnyugtatólag akart hatni a bánkódó szívekre, hogy helyes volt a végzet elhatározása. A kálvinista praedestináció komor elmélete költői tanulságok burkában jelenik meg művében. Szép tavaszi reggel leírásával kezdi művét, Zsigmond herceget a világ a gyönyörök kertjébe vezetvén. A kert szépségeit ámulattal néző ifjú szemei előtt feltárja a mérget is, mely a mögött rejlik — a monstrum audax serpens, s „Chloris soboles pulcherrima“ inti őt a veszélyekre, melyekbe a világ gyönyöre dönti. A megdöbben Zsigmond előtt a „mennyei szerelem“ kitárja kezeit s az éghez kívánczó ifjú szívét megsebzí. Piros vérétől rózsák teremnek, midőn Gabriel arkangyal

«angyali sereggel küldeték istentől,»

hogy Zsigmond lelkét felvigye a mennyekbe „kertébe Istennek“, hol a boldogult lelkek

«szörnyen vigadának

Hogy megbővítették az ő szent seregek»

de annál nagyobb fájdalommal szemlélte Calliope a „Musák ékessége“ Zsigmond elvitelét s fájdalmának egy monológban adott hangot. Zsigmondot pedig a mennyben ámulattal töltik el

a mennyei virágok, maga is szeretne fehér lilionná változni — a mi megtörténik, s az új virágot „Christus Derector“ sebéből kifolyó vízzel öntözi. Calliope sirására a földön összegyűlnek a a Musák, a tudományok és művészetek latin istenei s egyenkint elsiratják az ifjút. Az Úr leküldi Gábrielt hozzájuk: ki

«Quae causa doloris

O Heliconides. Vestrum jam plangere Sigmund

Desinite, ast hilari laetos cum pectore vultus

Summite.»

szavakkal fordul hozzájuk s megmagyarázza nekik, hogy jobb dolga van a menyekben — s megvigasztalván őket, eltávozik.

A latin vers itt véget ér: de a magyar még hét strophával van megtoldva.

Minap ez verseket egy ifju magában
Írá, gondolván nincs semmi világban
Örökké-való; csak vadnak változásban
Mindenek; s bölcsesség halhatatlanságban.

Ha örökké élni kívánsz, te szeressed,
A Tudományokat, s a Jésust kövessed,
Világot Virtuson kívül csak meg-vedd,
A Bölcseséget de egyedül keressed.

Világon élsz bölcsen, ha Christusnak élhetz,
Kinek érdeméből idvességet nyerhetz,
Boldogult lelkeknek seregében mehetz,
Christusnak vég nélkül az hol énekelhetz.

Tudománt éltedben hog' ha te kerested,
Elő-mozdétani azt igen szeretted,
S annak követőit elő-segéttetted,
Hidgyed mindörökké lészen a te élted.

Tested koporsóban hogy ha porrá lészen,
Lelkedet Jésusod menybe viszi készen,
Te emlékezeted mind örökké lészen,
S minden jó te rólad dicséretet téssen.

Nem elmém hányása, hanem sorsunk kára
Vitt, hogy ez Herczegnek verseket sorsára
Irnék, mert míg éle volt a Tudományra
Fő gondgya, Tanétó s Tanuló ifjakra.

Váradon írák ez egynehány verseket,
Ezer hatszáz és ötvenhat esztendőket,
Mikoron számlálnék. Olvasó ezeket
Meg ne vesd, eléb de csinálj te szebbeket.

De ha ez a függelék egészen önálló toldalékát képezi a magyar példánynak — úgy erről általában is el lehet mondani, hogy nem fordítás, hanem önálló kidolgozás. Tulajdonképp Borsáti compositioját két nyelven, magyarul és latinul adta vissza, még pedig ez utóbbi nyelven több szerencsével. Magyar verselése egészen a Tinódiénak utánzása: de terjengő, lapos s helyenként izléstelen. Ellenben latin versei gördülékenyek, ezekben van erő, hangzatosság: látszik, hogy író más mestereket forgatott.

S ennek a kettős kiadásnak ebben áll legfőbb érdeke. Mind két nyelvet egyaránt jól birta ő, bizonyynyal nem nyelv-ismeretén mult, hogy a két kidolgozás nem egyenlő irodalmi értékkel bir. Nem tartom érdektelennek egy és ugyanazon gondolatnak latin és magyar kifejezését egymás mellé állítani:

Progenies antiqua Poli terraeque commantis
Virgineumque decus, coeli pulcherrima proles :
Orbis Pannonici Sigmund hei gloria fulgens,
Astraeae soboles sanctissima : cura virentis
Thymbraei memoris, rutilum sublatus Olympum est.
Aurea jam squalent, Svadae quondam sua prata
Deserint Pindum aetherios qui jam tenet hortos.
Plangite Sicelides, mea numina, plangite Musae.
Plangite Sigmundum Sacrae, mea cura, Camaenae
Ite piae lachrymae, planctum geminate sorores
Hunnicae. . . .

—
Oh kedves Musák földnek dicsősségi
Bölcsesség követő iffjak ékességi,
Tudomány szerető Ur fiak vigsági
Halhatatlanságnak szép fényes csillagi.

El vitetett Sigmond ki volt ékességünk
Menybe felvitetett a' mi fényességünk,
Sákban öltözzünk már nincs gyönyörűségünk
Örökké gyászollyunk el-költ dicsősségünk.

O tündöklő Phoebus csillagok szépsége,
Cynthia szép égnek egyik ékessége
Lucifer hajnalnak nagy gyönyörűsége
Öltözzetek gyázban csillagok serege.

Sicelides Musák sirjatok mindnyájon,
Oreades Nymphák zokogjatok azon,
Hogy el-költ vígságtok nincs ki vigasztallyon,
A könyvtől orcátok meg ne is száradgyon.

Borsáti mikor e verseket írta, fiatal ember volt, pályája kezdetén. Bár Zrinyinek és Gyöngyösynek kortársa volt, e költeményével megelőzte őket. Azonban e versével eltűnik nyoma az irodalomban: hírét sem halljuk többé. Nem tudjuk vajjon Váradon maradt-e továbbra is s nem a vár védelmében esett-e el? Nem tudjuk tett-e még több kísérletet költői műveket alkotni? Hogy volt költői érzéke, hogy széles körű irodalmi ismerettel bírt, nemcsak a classicusok, hanem a humanisták irodalmában azt ez egyetlen költői maradványa igazolja — mely ha szerényebb mértékben is, bir irodalmi értékkel is, de azon korbéli tanügyi viszonyaink ismeretéhez becses adalékot szolgáltat.

Ezek után adjuk a könyv teljes czímét, mint adalékot Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához (914. sz.):

Várad 1656. Borsati P. Ferencz. Változása Az Néhai Tekéntetes és Nagyságos boldog emlékezetű Rakoci Sigmondnak ; az az : Az ő kegyes, és külömb külömb féle jó szágos cselekedetekkel tündöklő életének, és boldogul e' világból való ki-mulásának Poetica inventioval való le-írása Deákul és Magyarul ; Mellyet Borsati P. Ferencz A' Várad Gymanasiumban Poetica Classisnak ideig való Collaboratora szerzett. Varadon ; Nyomtatott Szenczi Kertesz Abraham által, 1656 esztendőben.

4r. A, B—B₃, hat sztlan levél. Egyetlen példány a M. Nemz. Múzeum könyvtárában.

EGY KÉZIRATBAN MARADT MAGYAR-LATIN SZÓTÁRTÖREDÉK 1580 TÁJÁRÓL.

Közli : NAGY GYULA.

Az Országos Levéltárban a gyulafehérvári káptalan lajstromozatlan iratai közt, IV. cs. 12. sz. a., őriztetik egy kézirat-töredék, egy magyar-deák szótárnak töredéke, mely — a menyire már a külső jelek : u. m. a papiros minősége s az írás characterere alapján is megítélhető — a XVI-ik század második feléből, 1580 tájáról való lehet.

A magyar szótár-irodalom Pesti Gábortól Szenczi Molnár Albertig, mind szóanyag, mind tudományos feldolgozás tekintében nagy haladást mutat. Míg Pesti 1538-ban megjelent hat nyelvű szótárában csupán tárgyak szerint csoportosítva, minden nyelvtani magyarázat és bővebb értelmezés nélkül adja a latin szavaknak megfelelő olasz, francia stb. és magyar szótakat, s utána Szikszai Fabriczius Balázs hasonló csoportos rendszerrel, bár a nagyobb csoportokon belül némileg betűrendet is követve, de leginkább csak a névszókra terjeszkedve ki, még szintén elég kezdetleges munkát nyújt 1574-ben szerkesztés alá fogott szótárában tanítványai kezébe, tíz évvel később Calepinus tolmácsa már a kor egész szókinését felöleli, szabatos értelmi meghatározásokat ad, s kiterjedt nyelvismerettel és lelkiismeretes gondnal dolgozva illeszti meggyűjtött anyagát a híres dictionarium tudományos rendszerébe. Azonban a dolog természete hozza magával, hogy Calepinusnál a magyar szónak — úgy mondván — csak alárendelt, mellékes szerep juthatott; magyar-deák szótárt, mely a Calepinus magyarázója által felhalmozott szókinestet feldolgozta volna, egész a XVII-ik század elejéig nem mutat fel

irodalmunk. Szenczi Molnár Albert az első, ki egyéb források mellett Calepinust is lehetőleg kimerítve, 1604-ben megjelent szótárához magyar-deák részt is adott. Általa új phásisba lép a magyar szótár-írás.

Töredékünk, mely magában véve is érdekes nyelvemlék lenne, kétszeres érdekűvé válik az által, hogy eredete épen a vázolt irodalmi korszakba, még pedig igen közel ahhoz az időponthoz esik, melyben Calepinus első magyar szavú kiadása napvilágot látott.¹ Összevetve a töredéket Calepinus szótárával, első pillanatra felötlő, hogy szerzője ennek a mintájára dolgozott. Hasonló berendezés, hasonló fejtegetések, ugyanazok a grammatikai jelek, ugyanazok a latin classicusok idézve leggyakrabban, mint Calepinusnál.² Önként az a gondolatunk támad, hogy Calepinus magyar munkatársának kézírata van előttünk, ki az Európászerte elterjedt nagy hírű latin dictionariumnak megfelelőleg egy magyar-latin szótár dolgozását is elhatározta, a munkához hozzá fogott, abban kétségkívül előre haladt, talán el is végezte; ki tudja? Nekünk csak fájlalnunk lehet, hogy a becses műnek csupán csekély töredékét őrizte meg számunkra az idő a gyulafehérvári káptalan levéltárának valamely poros zugában, honnan napfényre kerülván, kötelességünknek tartottuk, azt a magyar nyelvtudomány és bibliographia hasznára közzétenni.

Ki volt Calepinus magyar tolmácsa? E kérdésre alaposan megfelelt Szily Kálmán, midőn idevágó akadémiai értekezésében³ kritikailag kimutatta, hogy Calepinus magyarázója minden valószínűség szerint Szántó (Arator) István jezsuita volt, ki e munkát erdélyi, vagy legalább Erdélyben működő rendtársaival 1580—1584 között végezte. A rendi hagyomány is régtől fogva Szántónak tulajdonítja Calepinus magyarázatát, legújabbán pedig Fraknói vallja, hogy Szily Kálmán említett értekezésében ez irodalomtörténeti kérdést tudományosan eldöntötte.⁴

¹ Eddigi tudomásunk szerint Lyonban, 1585-ben.

² Cicero (ad Atticum, in Verrem, de Amicitia, de Senectute, de Oratore), Plautus (Captivi). Terentius (Andria, Eunuchus, Adelphi. Hecyra), Apulejus. Curtius, Gellius, Plinius stb.

³ Nyelvtud. Ért. XIII. 8.

⁴ Egy magyar jezsuita a XVI. században. Budapest, 1887. 50. l.

Szótár-töredékünk provenientiája szintén Szily következtései mellett szól.

Szántó Istvánt, mint tudjuk, sok hányattatásai között 1588-ban Gyulafehérvárra vitte sorsa. Itt érte a számkivetés Erdélyből, mely után előbb a premontrei rend által elhagyott turóczi prépostság jószágain: Sellyén, Znió-Váralján, utóbb pedig Morvaországban az olmützi collegiumban talált menedéket. Ismeretes, hogy könyvei és kéziratai, egyetlen készülében lévő munkája kivételével, melyet magával megmentett, Znió-Váralján pusztultak el tűz által, azon alkalommal, midőn Révay Márton a Boeskey Istvántól neki adományozott prépostsági javakat fegyveres erővel elfoglalta.¹

Miután Szántó István és társai Calepinus magyarázatával még 1585 elkészültek, hihetőleg ekkor fogtak hozzá a tervezett magyar-latin szótár szerkesztéséhez, mely Szántónak gyulafehérvári tartózkodása idején már egészen, vagy legalább jó részben készen lehetett. Valószínűleg ez alkalommal maradt ott az a töredék, melyet pontos és hű másolattal ezennel közrebocsátunk.

En. . . . en dolgom volna, en te wolnek. Pulchre dicitur, si in isto essem loco, pro eo quod est, si meum esset negotium, si mea res ageretur.

En magam : egomet; *en magamert :* vide *magamert*; ego, egone.

Enczenbencz : vide *gyewmeolchtaletek*.

Ene.

Enek : musa -ae; f. p. lat. significat cantum, unde musica, musicus; musica-cae, et musice-ces; f. t. Scientia quae modum canendi demonstrat. Artem tractare musicam, periphrasticos, dictum pro comoedias scribere.

Enckles : occentus, pro concentu. Valer. Max. Occentusque soricum auditus. — Succino -is, submissa voce cano; unde succento² frequ. incitio-nis; incino. Propert. Seu varios incinit ore modos.

Cano, intercino : *dolgom keozbe encklek.* — *Ellene encklek :*

¹ Fraknoi id. m. 44—48. ll.

² Így; helyesen *succentio*.

occino. — Percino : *eneklem, eneklek; enekelwe mondany ky walamyt.* — Procino : *vyszontak eneklek.*

Ode-es, sive odae. — *Enekloehaz: odeum, alii* ¹ *odaeum; lat. cantilenarium.*

Praeludium dicitur illa modulatio vocum, quae ante initium cantus fieri solet, quae et praecentio dicitur. Praeludo, anteludo.

Psallo -is, n. t. cano, citharam pulso; et proprie de psalmis dicitur. — Psalmus -mi, m. s. latine canticum quod ad psalterium cantaretur. — Psalterium, latine organum laudatorium. — Psaltes, cantor; psaltria, cantatrix.

Choreuma : *enek.* — *Feo enekhordozó mester: praecentor, chorostates.*

Enek, kyt mykor az scenabol ky ozlottak, eneklettek: exodium.

Enekleo: aves, poetriaae.

Enek: assa vox.

Enekes gyermek: calasatri. ²

Eng.

Engedelmes: mitis; unde mite, mitius, mitissime. — *Mitesco, mansuesco, mitifico.* Plin. Lib. 8. cap. 7. Capti celerrime mitificantur hordei suceo; de elephantis. — *Moriger -a -um; obediens. Morigeror, moremgero.* Ter. in Adelph. Si adolescenti esses morigeratus. — *Inde morigeratio et morigere.* — *Clemens, clementia; facilis; blandus; tener -a -um, pro mite.* — *Tenerasco sive teneresco, mitesco, misericordia ducor.* — *Placidus, placiditas, placide; placor, placabilitas ipsa; placitus -a -um, quod placuit; placo: engeztelem.* — *Obsequibilis.*

Engedetlen: cereus ad vitium; monitonibus asper; durae cervicis; contumax, contumacia, contumaciter; vide kemeny. — *Est rebellis; iactat iugum; contrastimulum calcitra; mordet frenum; et Agamemnonishostia; contra stimulum calces iactat.* — *Pervicax.*

Engedetlenkedem: tergiversor -aris.

Engedek: cedo, concedo; datur, pro conceditur. — *Gerere morem.* — *Indulgeo; unde indulgentia et indulgitas. . . . . Obsecundo, a secundus fit; Significat autem: omnia alterius nutum facere, vel in melius convertere.* — *Obsequi.*

¹ Igy helyesebben *aliis* vagy *aliquando* lenne.

² Igy; helyesen *calasastrus*, vagy *calasaster -tri*.

*Engedele*m: obsequela -ae, f. p. Morigeratio. Plaut. Omnes parentes facient obsequi. — Obsequibitis, qui obsequitur: *engedelmes*. Gell. ¹ Lib. 2. cap. 29. Cognatos affinesque illos ferme tam obsequibiles esse ait. — Obsequiosus, qui facile obsequitur. — Obsequium: *engedele*m. — Obsequor. Obsequi animo, est indulgere sibi, sive genialem vitam agere. Aliquando etiam accusativo iungitur. Gell. Lib. 2. cap. 7. Sed ea tamen quae obsequi non oportet. Hinc obsequens, obediens. Obsequenter abverb.

Obtempero, morem gero. Cic. Sic mihi semper obtemperavit, tamquam filius patri.

Parco, permitto, concedo, tolero.

Quiesco, aliquando pro permitto. Cic. ad Att. Lib. 7. Quiescat rem adduci ad interregnum.

Sequor: *keowetem*. Sequi amicum, est facere quod amico placet, et obtemperare illi. Sic: sequi suam fortunam; consuetudinem sequi; naturam ducere. Vide *hagiom*, *tewreom* (tűröm).

Sallust. Eratque ei cum Fulvia nobili muliere vetus consuetudo, cui cum minus gratus esset, quia quae inopia minus largiri poterat, repente glorians maria montesque polliceri coepit, et minari interdum ferro, nisi sibi obnoxia foret; est morem gereret.

Nem teorweny zerent jarny walamibe el. hanem engedny: decedere de suo jure.

.....at se cunctis non gravatim; a..... te, obsecundat tibi.

Terent. Nam absque te fuisset hodie, nunquam ad solis occasum viverem. *Ha te nem woltal wolna, nem engetted wolna*. Angustia ² temporum non fert: *nem zenuedi*.

Non licet mihi per te. Plaut. Asinaria vult esse si per nos licet. — Terent. in Ecira: ³ Per me exquirere licet. — Dare manus, est dedere se et victum fateri. Plaut. Do manus. Cic. Attico: Sapienter igitur quod manus dedisti, quodque etiam ultro gratias egisti.

Engedek neky: accipio, ut accipio sententiam.

¹ Gellius Aulus.

² Igy; helyesen *angustiam*.

³ Hecyra.

El engedem : condono.

Engedelmesen : bona venia.

Inconcessus, quod non conceditur.

Engedelmesen zenvedny : recte ferre aliquid, est probe, patienter, remisse. — *Meg engedem* : remitto. Cic. Remitto tibi et condono. — De supplicio remittere, est supplicium diminuere.

Engedelemebol : precarius -a um; est quod precibus petenti utendum conceditur. Curt. Sed precarium spernebatur imperium.

Nem hadny, nem engedny : vide *tyltany*. — Curt. Omnis haec regis paruit regi.

Nem engedem, nem boczatom. Deerrare dicuntur iaculantium ictus, cum scopum non attingunt. Plin. Lib. 28. cap. 8. Tantumque est vanitatis, ut si ad brachium adalligetur superioris rostri dextrae pars¹ deus, iaculantium ictus deerraturos negent.

Engesztelny : mitigo -as; comp. commitigo; mi. . . . mitigaturus, quod habet vim mitigandi. — Reconcilio, ut reconciliatio.

Occursare numinibus, est deos placare. — *Aldozattal engesztelni* : lito -as, n. p. Sacrificio deos placo. Suet. in Caes. Deinde pluribus hostiis caesis, cum litare non posset, introiit curiam. — Inter litare et sacrificare hoc interest, quod sacrificare est veniam petere, litare est propitiare et votum impetrare. — Comp. Perliso. Gell.

Flectere precibus : vide *enyhitem, lagitom*. Lenio, mulceo. placo, flecto, Sallust. — Petere muneribus, osculis, precibus. — Placo placido; idem placabilis, placatio. — Complaco, placamen, placamentum. — Plaut. in Capt. Prin. Tu deum hunc saturitate tranquillum facias tibi. — Mulceo -es -si -sum, vel -ctum. Sallust. Lenita iam ira, postera die, liberalibus verbis permuleti sunt.

Illum nobis placatam reddi : vide *chendesitem*.

Engesztelodny : mollesco. Ovid. 1. Metam. Precibus si numina iustis vieta remollescunt, si flectitur ira deorum.

Engesztelhetetlen : indeprecabilis. Verg. Natequis indomitas tantus dolor excitat iras.

Enf.

Enfeleolem meg lehet : per me licet.

.....vide *kezdet*.

¹ lgy; helyesen *partis*.

Erette. Cic. Ut nemo a senatu et a bonorum causa steterit constantius. Idem pro Climul. Non modo dicendi a reo, sed ne surgendi quidem potestas fuit. Vide *oltalmazny*. — De, pro, propter. Terent. Ecquid me amas de fidicina; est propter fidicinam. — Ad mea verba haec fecerunt.

Erette valo : Vicaria mors dicitur, quae pro altero subitur. Vicaria manus apud Quint.¹ quae in pugna pro altero datur. Vicarius -a um, quod vicem alterius gerit, sive obtinet, et in eius locum successit.

Erte lezek : vide *munkalkodom*. — Suo nomine, est causa sui. Caesar in Comment. Odisse etiam suo nomine caesarem et romanos. — Propter. — Ratio aliquando ponitur pro causa. Cic. Cum propter rationem belli quinque dies essem moratus. — Pro ponitur interdum pro causa, sive propterea. Cum dicimus, pro mutus animo, pro reconciliata gratia. Interdum pro loco. Ut pecuniam ei dedi pro praedio.

Ertem : intelligo; unde intellectus et intelligentia, intelligens, intelligenter intelligibile. — Subintelligo : *ertem valamenyere*.

Claret mihi : vide *tudom*; unde declaro : *ertení adom*.

Cerno, translate. Tota voluntas tua mihi cernitur.

Video; video quam durum sit hoc aggredi.

Praescio. Ter. And. Nonne oportuit praescivisse me ante. A quo praescientia.

Capere mente. Capit intellectus, mens. Accipio, tenes, concipio animo, habeo animo; sic habeto : *így erch* (érts).

Sentio -tis -si -sum. Plin. jun. Cupio abs te scire quid sentias.

Percipio, teneo, cognosco. Curt. lib. 3. Nondum enim Memnonem vita excessisse cognoverat. Idem lib. 3. At Darius nunciata morte Memnonis, haud secus quam par erat motus.

Habeo. Cic. Nam sic habeto.

Ex narratione eius statim subolfaciebam : *ertem vala*. Irae nonnihil subolet ratio. — Cic. Sed ut properus ad ea accedam quae a te dicta sunt. — Primoribus labris vel digitis, attingere, sumere, et parum eam rem de qua agitur, intelligere. Plaut. in in animo. (?) Atque etiam modo versabatur mihi in labris primo-

¹ Quintilianum.

ribus. Cicero in Oratore : Quae rhetores ne primoribus quidem labris attigissent.

Ertelem : dianoea, lat. mens, sive intellectus. — *Ertelem* : sensus, sententia ; senticulus diminutive, argumento captus. — *Ertelem* : suffragium -gii ; voces illae quae dabantur in comitiis et in tabellis describebantur. — *Ertelme* : substantia, pro materia ac nervis rei. Plin. Substantia omnis orationis fuit cohortatio eius ad pacem. — Vide *magiarazny*.

Egy ertelmen lenni : vide *eggyet erteni*.

Ertelmennekwl walo : wide *homalios*.

Erteni adom, zayaba ragom : inculco, oggannio, multum dico.

Job ertelemmel : significantius, significanter.

Ertelmet ky mondani : Seneca : Antequam sententiam proferam.

Ertelme menni : discedere in sententiam alicuius, pro accedere.

Ertelme a fabulanak : epimythion.

Ertelmes : eutrapelus ; lat. facilis, comis ; vide *tyztesseges, emberseges*. — Liberale responsum, est ingenuum et minus dissimulanter prolatum : *ertelmes felelet*. Cic. ad Att.

Nem ertem : doctorem ac lumen desiderare, est desiderare rei alicuius difficilis ac obscurae interpretationem. Cic. ad Trebon. lib. 7.

Ertelmes bezedewseg : charientismos ; lat. urbanitas, lepos, sermonis venustas.

Ert erkeolchew : vide *alhatatos*.

Ertekezni : vide *keresny*.

Erteke zerent keolteny : suo se pede metiri, est sumptum facere pro modulo facultatum suarum.

Ert lean : vide *lean*.

Ertellen : vide *embertelen*. Transgressus fines humanitatis, alienus a humanitate, expers humanitatis.

Ertelmes : Literae gravissimis verbis atque sententiis. Cic. 10. 16. — Literae magna verborum sententiarumque gravitate. 10. 12. — Literae pleni consilii, summaeque cum benevolentiae, tum etiam prudentiae. 9. 4. Att. — Prudentes et multi officii

et consilii literae. — Literae amantissime et honorificentissime scriptae. — Literae humanitatis sparsae sale. Cic. 1., 10. Att.

Meg ereztnek az mehek : apes coloniam mittunt; vide *bo-chatas*.

Ereztem : vide *zabadsagot adok neky*.

Le erezkedny : procumbo -bis; significat interdum demitti. Plin. de arundine : Folia (inquit) a medio internodio cum plurimum desinunt vestiri. procumbuntque.

Eretnek : Satis scio fuisse, qui illum depravatae religionis nomine in crimen vocaverint. Haeresi pollutus.

Ereo, creos : fortis, fortitudo, fortresco, fortifico, forticulus; acer, acerrimus; firmus, firmo, firmamentum, firme et firmiter; comp. affirmo, confirmo. — Fixum. Non satis fixum habet consilium. — Adamanteus, viribus aeditior, prae fractus. — Virilis, pro forte, magnanimo. Ter. Animo virili.

Ereo : vis, uis, f. t.

Ereozak : vis, pro violentia; violo, violentus; violo proprie virginem; inviolatus, intemeratus. Vis, pro multitudo et copia. Liv. magna vis ex Sicilia adventa.

Ereochke : viriculae, f. p. Viror -oris. Viriditas, per translationem pro vi et fortitudine. Cic. de amicitia : Senectus aufert viriditatem.

Murus athenaeus, cataphractus, undique munitus. Infractus. Verg. Turmis ut infractos adverso monte latinos. — Viros illi infractabile est. Plin. Lib. 19. cap. 5. *Ereos*.

Latus aliquando pro viribus et spiritu ponitur. Cicero, de Senectute : Neque enim ex te unquam es nobilitatus, sed ex lateribus et lacertis tuis.

Mas et masculus, pro forte; unde masculo -as, roboro; a quo commasculo. Apul. Lib. 2. de Asino : his cognitis animum meum commasculavi.

Ereosse : munimen, munimentum; idem quod munitio, quae proprie castrorum est.

Ereossitem : munio; comp. communio, circummunio, ut materie aut fossa; emunio, praemunio.

Nervosus, pro forte; unde dicimus rem esse sine nervis, est debilem. Cic. Omnibus enim nervis mihi contendendum est.

Teljes eroemmel.

Ereos, ereossen : vide *kemeny*.

Ereos valamibe : *pertinax*.

Ereos vastag : *validus magnarum virium* dicitur. Pomp. Homo in currendo vertitus.

Vigor; unde *vigorosus, firmus*.

Ereossitem : *obstino, obfirmo*; hinc *obstinatus, est offirmatus, aut perseverans, ut obstinata voluntas, obstinata pudicitia*; inde *obstinatio, firmitas animi* : *tekelles* (megtökéllés). *Obstinate* adverb. — Ter. in And. Ita ne obstinate operam dare, ut me a Glycerio miserum abstrahat. — Obvallo, circumvallo. Cicero, pro lege agraria : Eum locum nobilitas praesidiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat. — Praevaleo, antecello. est quasi in maiori pretio sum. Aliquando significat potentiores esse, seu robustiores; hinc praevalesco, pro invalesco; et praevalidus adiect. est praepotens, valde potens; praevalide.

Ereos : *ratum*.

Ereotelen : *irritum*. Ter. in Hecyra : Ne quod egissem esset ratum. Cicero, de Oratore. Ratum habere aliquid, est approbare, confirmare. Ratum facere quod vulgus dicit, ratificare. Ratum mihi est, est approbo, confirmo. — Fortiter ferre, pugilice, — Robur, unde robor, corroboro. — Sancio -is -civi -citum, vel -xi -ctum; aliquid sanctum vel consecratum facio. — Stabilio -is; hinc constabilio. Plaut. in Capt. Ego rem meam constabilivi.

Ereie walaminek. Ter. in Eun.¹ Neque tam imperita, ut quid amor valeat, nesciam; est vim amoris. — Aculeus, ut aculeus orationis.

Ereossen : *pugilice*.

Ereyet rea vetny : *adjicere vires*.

Robustus. — *Ereombe vagiok* : *vigeo -es*. — Inter vigetum et vicens hoc interest, quod vegetum sit incolume, vicens forte.

Nagy ereossen, vastagon : Remisse disserere et nervose contraria sunt. Graviter, severe, prisee.

Ereos ember : *strigones*,² -a -um; densarum virium homines.

¹ Eunuchus.

² Igy; helyesebben talán *strigoneus*.

Eggyk tagaggia, masyk ereossiti. Ter. in And. Ego illud sedulo negare factum, ille instat factum; est contendit factum
Ereom zerent : pro virili faciam.

Homo valens, idem est quod viribus praestans. Cic. in Verrem. sex lictores circumstant valentissimi, et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi.

Quadrati hores, pro firmis.

Gell. Lib. 9. Qui viribus et magnitudine et adolescentia, simulque virtute caeteris antestabat.

Ime a töredék. Vajjon az eredeti kézirat magának Szántó Istvánnak kézírása-e, vagy csak munkatársai valamelyikétől származik? — nem merjük eldönteni. Annyit bizonyosnak tarthatunk, hogy Calepinus magyarázói hagyták reánk, csekély vigasztalásul a nagy veszteségért, mely e derék munka többi részeinek elpusztulásával irodalmunkat érte.¹

¹ Tisztelt barátunk ezen érdekes közleményére felhívjuk nyelvtudósaink figyelmét.

A LEGUTÓBBI NÉPSZÁMLÁLÁSOK FORRÁSMŰ- VEINEK BIBLIOGRAFIÁJA.

Összeállította : ZELENY FERENCZ.¹

A „Nemzetgazdasági Szemle“ f. évi V—VI. füzetében egy tanulmány jelent meg Kőrösi Józseftől, a főv. statisztikai hivatal igazgatójától, melyben a legutóbbi népszámlálások eredményeinek földolgozását és közzétételét összehasonlító bírálat alá veszi. A roppant anyag fáradságos áttanulmányozásának azonban csakis végső eredményei vannak az említett helyen ismertetve, míg az egész tanulmány alapját képező népszámlálási munkákat ugyanott csak idézni is, technikai okoknál fogva nem volt lehetséges. A fenti tanulmány kiegészítéseképen adjuk tehát az utolsó népszámlálásokról megjelent hivatalos forrásmunkák bibliografiáját.

Ezen közlemények évtizedenként rendszeren megújuló műveletnek köszönvén létüket, a változó tartalom mellett, a bibliografiai szempontból bennünket leginkább érdeklő külső alak többé-kevésbé ugyanaz szokott maradni és így a jelen egybeállítás úgy a múlt mint a jövő népszámlálási irodalmával foglalkozóknak is, talán nem egészen fölösleges tájékoztatóul szolgálhatna.

Angolország. Census of England and Wales. 1881. Vol. I—IV London, 1883. Ivr. XXIII+555, XXI+685, XL+531, 117.

Argentina. Censo general de la provincia de Buenos-Aires el 9 de Octubre de 1881. Buenos-Aires, 1883. Ivr. LXXII+524.

Ausztria. Oesterreichische Statistik. — I. Band. 1 Heft Wien, 1882. Ivr. 231, 2. Heft 121, 3. Heft 357, — II. Band. 1 Heft 565, 2. Heft 79, — V. Band. 3. Heft Wien, 1884. LXXIV+81.

¹ Fővárosi statisztikai segéd.

Baden. Beiträge zur Statistik der inneren Verwaltung des Grossherzogthums Baden. 42. Heft. Carlsruhe. 1882. 4r. XXII+181. 43. Heft. Carlsruhe, 1884. XX+87.

Bajorország. Die bayerische Bevölkerung nach Geschlecht, Alter und Civilstand sowie nach der Gebürtigkeit. Ergebnisse der Volkszählung vom 1. December 1880. (XXXXVI. Heft der „Beiträge zur Statistik des Königreichs Bayern“). München, 1883. 8r. 48+234. — Zeitschrift des königlich bayerischen statistischen Bureau. Jahrgang 1881, Seite 1—44. München, 1881. 4r. 44. Jahrgang 1882, Seite 59—147. München, 1882. 89. A népszámlálási főbb adatok községenként a „Beiträge zur Statistik des Königreichs Bayern“ XXXV. füzetében közölve.

Belgium. Statistique de la Belgique. — Population. — Recensement général (31 décembre 1880) Bruxelles, 1884. 4r. CXXXVI+1032. Statistique de la Belgique. — Agriculture. — Recensement général de 1880. I. et II. partie. Bruxelles, 1885. CXXXVIII, 1023.

Bulgária. Statistique de la principauté de Bulgarie. — Résultats préliminaires du recensement de la population du 1/13 janvier 1881. Sofia, 1881. 4r. 50. Résultats généraux du recensement de la population du 1/13 janvier 1881. Sofia, 1884. VII. tábla.

Dánia. Danmarks Statistik. — Statistiks Tabelvaerk. — Fjerde raekke, Litra A. Nr. 3. — Folkemaengden i Kongeriget Danmark den 1-ste Februar 1880. Kjobenhavn, 1883. 4r. CLVII+265.

Egyesült Államok. Tenth Census of the United States. 1880. Vol. I. Statistics of the population of the United States at the tenth Census (June 1. 1880) Washington, 1883. 4r. LXXXIX+961. Vol. II. Report on the manufactures of the United States at the tenth Census (June 1. 1880) Washington, 1883 XLIX+1198. Vol. IV. Report on the agencies of transportation in the United States Washington, 1883. 869. Vol. V. Report on cotton production in the United States. Part I. Washington, 1884. 924. Vol. VI. Report on cotton production in the United States. Part II. Washington, 1884. 848. Vol. VII. Report on valuation, taxation, and public indebtedness in the United States Washington, 1884. X+909. Vol VIII. The newspaper and

periodical press. — Alaska: its population, industries, and resources. — The seal-islands of Alaska. — Ship-building industry in the United States Washington, 1884. VIII+446, VI+189, VI+188, VI+276. Tenth Census of the United States, 1880. Vol. IX. Report on the forests of North-America (exclusive of Mexico) Washington, 1884. IX+612. Vol. X. Production, technology, and uses of petroleum and its products. — The manufacture of coke. — Building stones of the United States and statistics of the quarry industry for 1880. Washington, 1884. III+VIII+319, V+114, XIII+410. Vol. XI. Report on the mortality and vital statistics of the United States. Part I. Washington, 1885. LXIII+767. Vol. XIII. Statistics and thechnology of the precious metals Washington, 1885. XIV+541. Vol. XIV. The United States mining laws and regulations thereunder and state and territorial mining laws, to which are appended local mining rules ang regulations Washington, 1885. IX+705. Vol. XVI. Reports on the water-power of the United States. Part I. Washington, 1885. 874. Vol. XVIII. Report on the social statistics of cities, Part I. Washington, 1886. VII+915. Vol. XX. Report on the statistics of wages in manufacturing industries with supplementary reports on the average retail prices of necessaries of life and on trades societies, and strikes, and lockouts Washington, 1886. XXXIV+571, VII+117, V+29. Report on the productions of agriculture as returned at the tenth Census (June 1. 1880) Washington, 1883. 1149. Statistics of the population of the United States by states, countries and minor civil divisions Washington, 1881. 8r. LXXXIX+375. Compendium of the tenth Census (June 1. 1880) Part I. H. Washington, 1883. LXXVI+XXXIX+IX+1771.

Egyptom. Recensement général de l'Egypte. — 3 mai 1882. Tome I. Le Caire, 1884. Ivr. CXXXVI+741.

Elszász-Lotharingia. Statistische Mittheilungen XXI. — Die Ergebnisse der Volkszählung in Elsass-Lothringen vom 1. December 1880. Strassburg, 1883. 8r. CXXIV+274.

Eszkland. Ergebnisse der baltischen Volkszählung vom 29. December 1881. Theil II. I. Band. — Lieferung I. II. Reval, 1883. 4r. 101, II. Band. Reval, 1885. 36, III. Band. — Lieferung I. II. Reval, 1884. 134.

Finnország. Suomenmann Virallinen Tilasto. VI. 9. Suomen väkiluku 31 p. nä Joulukuuta 1880. 1: nen viikko Helsingissä, 1882. 4r. 7+84, 11. Suomen väkiluku 31 p. nä Joulukuuta 1880. 2: nen viikko Helsingissä, 1885. 11+106.

Franciaország. Résultats statistiques du dénombrement de 1881. Paris, 1883. 8r. LXIV+291.

Görögország. Στατιστική τῆς Ἑλλάδος. — Πληθυσμος 1879. Ἀθῆναις, 1881. 4r. 63+200+143.

Hessen. Beiträge zur Statistik des Grossherzogthums Hessen 24. Band, 2. Heft. Darmstadt, 1884. 4r. 208.

India (Kelet). Report on the Census of British India, taken on the 17th February 1881. Vol. I. III. London. 1883. Ivr. X+473, 120+CLVI, The Indian Empire. — Census of 1881. — Statistics of population. Vol. II. Calcutta, 1883. 293+XI.

Irland. Census of Ireland, 1881. Part I. Vol. I. Province of Leinster. Dublin, 1881. Ivr. VIII+1291. Vol. II. Province of Münster. Dublin, 1882. IV+1097. Vol. III. Province of Ulster. Dublin, 1882 IV+1064. Vol. IV. Province of Connaught. Dublin, 1882. IV+695. Part II. General Report. Dublin, XVI+427.

Livland. Ergebnisse der baltischen Volkszählung vom 29. December 1881. Theil I. I. Band. — Lieferung I. II. Riga, 1883. 4r. 149. Lieferung III. Riga, 1885. XXIV+65. Anhang: Kartographische Darstellung der Bevölkerungsdichtigkeit in der Stad Riga. Riga, 1883. II. Band. — Lieferung I. Riga, 1883. 53+40. Lieferung II. Riga, 1885. 25 (41—65). III. Band. — Lieferung I. Riga, 1884. VI+123. Lieferung II. Riga, 1885. XX+64 (124—187).

Magyarország. A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei némely hasznos házi állatok kimutatásával együtt. I. Budapest, 1882. Ivr. XXX+826. II. Budapest, 1882. 416.

Mecklenburg. Beiträge zur Statistik Mecklenburgs. Zehnter Band, 1. und 2. Heft. Schwerin, 1885. 4r. 147.

Németalföld. Uitkomsten der zesde tienjarige Volkstelling in het Koninkrijk de Nederlanden op den een en dertigsten December 1879. s'Gravenhage, 1881. Ivr. 176. Nordbrabant

s'Gravenhage, 1881. VIII+280. Gelderland, s'Gravenhage, 1881. VIII+204. Zuidholland, s'Gravenhage, 1881, VIII+312. Noordholland, s'Gravenhage, 1881. VIII+224. Zeeland, s'Gravenhage, 1881. VIII+182. Utrecht, s'Gravenhage, 1881. VIII+123. Friesland, s'Gravenhage, 1881. VIII+112. Overijssel, s'Gravenhage, 1881. VIII+108. Groningen, s'Gravenhage, 1881. VIII+123. Drenthe, s'Gravenhage, 1881. VIII+72. Limburg, s'Gravenhage, 1881. VIII+202.

Német birodalom. Statistik des Deutschen Reichs. Band LVII. — Die Volkszählung im Deutschen Reich am 1. December 1880. Berlin, 1883. 4r. LXXXIV+251.

Norvégia. Resultaterne af Folketaellingen i Norge 1 Januar 1876. 1 ste Hefte, Kristiania. 1878. 4r. 70+VII. 2 det Hefte, Kristiania, 1879. 68 (71—138). 3 die Hefte, Kristiania, 1881. 250 (139—388).

Olaszország. Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 31 Dicembre 1881. Volume I. Parte I. Roma, 1883. 8r. 452. Parte II. Roma, 1883. 294. Volume II. Roma, 1883. 606. Volume III. Roma, 1884. 738. Relazione generale o confronti internazionali. Roma, 1885. XCVIII+209. Risultati sommari del censimento 31 Dicembre 1881. Roma, 1882. 19. Risultati sommari del censimento della popolazione del Regno eseguito il 31 Dic. 1881. Roma, 1882. 66. Censimento della popolazione del Regno d'Italia (31 Dicembre 1881). Roma, 1882. VIII+174. A népszám községenként kimutatva, a következő három kiadványban: Circoscrizioni giudiziarie in relazione con le circoscrizioni amministrativi secondo il censimento del 31 Dicembre 1881. Roma 1886. 8. VII+301. Circoscrizioni ecclesiastiche in relazione colle circoscrizioni amministrative secondo il censimento del 31 Dicembre 1881. Roma, 1885. 8r. XXIII+309. Dizionario dei comuni del Regno e delle frazioni nelle quali si dividono secondo il censimento al 31 Dicemb. 1881. Roma, 1885. 8r. VI+250.

Oldenburg. Statistische Nachrichten über das Grossherzogthum Oldenburg. — Neunzehntes Heft. Oldenburg, 1882. 4r. 323.

Poroszország. Preussischen Statistik LXVI. — Die definitiven Ergebnisse der Volkszählung vom 1. December 1880. Berlin, 1883. 4r. LXXXVIII+123.

Portugália. Estatistica de Portugal. — População. -- Censo no 1. de Janerió 1878. Lisboa, 1881. 4r. XL+438.

Skótország. Ninth decennial Census of the population of Scotland taken 4 April 1881. Vol. I. Edinburgh, 1882. Ivr. XVI+351. Vol. II. Edinburgh, 1883. LXIII+914.

Spanyolország. Resultados generales del Censo de la población de España, segun el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1877. Madrid, 1879. 8r. VIII+601. Censo de la población de España, segun el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1877. Tomo I. Madrid, 1883. Ivr. XXXV+839. Tomo II. Madrid, 1884. XVI+813.

Svájcz. Schweizerische Statistik. LI. Bern, 1881. 4r. XLIX+296. LVI. Bern, 1883. XXIX+192. LIX. Bern, 1884. XLVII+184.

Svédország. Bidrag till Sveriges officiella Statistik. A) Befolkningsstatistik. Ny följd. XXII: 2. Stockholm, 1883. 4r. XXI+215. XXII: 3. Stockholm, 1885. LXII+108.

Szászország. Zeitschrift des königlichen sächsischen statistischen Bureaus. XXVII. Jahrgang 1881. S. 1—182 und 204—231. Dresden, 1881. 4r. 182+28. XXVIII. Jahrgang 1882. S. 201—218. Dresden, 1882. 18. XXIX. Jahrgang 1883. S. 110—150. Dresden, 1883. 41. Kalender und statistisches Jahrbuch für das Königreich Sachsen. Jahrgang 1883. S. 7—12. Dresden, 1882. 8r. 6. Jahrgang 1885. S. 15. Dresden, 1884. 1.

Szerbia. Statistique de la Serbie. — IX. vol. (S. 1—153.) Belgrade, 1879. 4r. 153.

Thüringia. Das Ergebniss der Volkszählung vom 1. December 1880. im Grossherzogthume Sachsen, im Herzogthume Sachsen-Altenburg und in den Fürstenthümern Schwarzburg-Sondershausen. Schwarzberg-Rudolstadt, Reuss älterer Linie und Reuss jüngerer Linie. Weimar, 1882. 4r. VI+136.

Württemberg. Württembergische Jahrbücher für Statistik und Landeskunde. Jahrgang 1881. S. 588—615. Stuttgart, 1881. 8r. 28. Jahrgang 1882. S. 123—139. Stuttgart, 1883. 17.

EMLÉKIRAT

A NEMZETI CASINO KÖNYVTÁRÁRÓL.

CSONTOSI JÁNOSTÓL.¹

Az 1885. év nyarán a Nemzeti Casino mélyen tisztelt könyvtári bizottságának szives megbízásából, az országos statisztikai hivatal által a magyarországi könyvtárakról kiadandó nagy munka számára, jelentést készítettem a Nemzeti Casino könyvtáráról.

E jelentésemben, mely említett helyen legközelebb fog látni napvilágot,² igyekeztem a Casino könyvtáráról lehetőleg teljes képet adni, s a rendelkezésemre állott írott és nyomtatott forrásokhoz képest, annak történetét, fejlődését, szervezetét, becsértékét és ritkaságait megvilágítani.

Alkalmam lévén a könyvtárral több héten át foglalkozni, megismerkedtem annak fogyatkozásaival és szükségleteivel is, melyekre midőn a mélyen tisztelt könyvtári bizottság több tagjának szives figyelmét felhívtam, ezektől azon felszólítást nyertem, hogy a könyvtárban szerzett tapasztalataimról, mint szakférfiú, írásban mondjam el a könyvtári bizottságnak véleményemet, a mit én egész készséggel megígértem.

¹ Ezen emlékirat a Nemzeti Casino könyvtári bizottságának felhívására készült s eredetileg gróf Károlyi István úrhoz, mint a Nemzeti Casino egyik igazgatójához és a könyvtári bizottsághoz volt intézve, mely azt több ülésben tárgyalta. Tekintve azonban annak könyvtártani természetét, czélszerűnek tartottuk azt, mint adalékot a hazai könyvtárak történetéhez, folyóiratunkban egész terjedelmében lenyomatni.

² Azóta megjelent György Aladár: «Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben» cz. munkájában a «Hivatalos Statisztikai Közlemények»-ben. Első rész 68—71. lapon. Budapest, 1886. 4r.

Ezen ígéretemet óhajtom ez alkalommal beváltani, midőn a m. t. könyvtári bizottságnak a Nemzeti Casino könyvtárának foglalkozásairól és szükségleteiről szóló véleményes jelentésemet ezen emlékiratban tisztelettel bemutatom.

* * *

Már Pákh Albert, a Nemzeti Casino egykori könyvtárnoka, az intézet könyvtáráról 1852-ben közrebocsátott Catalogusában, mondja : „hogy a Casino egyik főkincsét könyvtára képezi.“ És méltán ! Mert a Casino könyvtára nemcsak a legrégibb és legtekintélyesebb ilyenmő könyvtár az országban, mely mint culturalis tényező azon magas állásnál fogva, melyet a Nemzeti Casino a magyar társadalomban elfoglal, kiváló fontossággal bír, hanem mint szervezett önálló egész, könyveinek jelentékeny száma, becsértéke és a reá fordított áldozatok miatt közkönyvtáraink közt is számot tesz s 59 éves történetével élénken indokolja azon éber gondoskodást, melylyel iránta a Casino intéző körei mindenkor viseltettek.

E gondoskodásnak oroszánrésze az intézet könyvtári bizottságára esik, melynek mélyen tisztelt tagjai közt félszázadot meghaladó időn át ott találjuk közéletünk vezéregyéniségeit, kiváló jeleseit, hazafiai és íróit, köztük az intézet nagynevű alapítóját, gróf Széchenyi Istvánt, kik a könyvtár ügyei iránt mindenkor melegen érdeklődtek s annak korszerű haladásáról és szakszerű kezeléséről hazafias ügyszeretettel gondoskodtak.

E gondoskodást legjobban illusztrálja azon tény, hogy a könyvtár közvetlen kezelése Antal Mihálytól, az első könyvtárnoktól kezdve Urházy Györgyig, az utolsó önálló könyvtárnokig, tudományosan képzett férfiakra volt bízva, kik egytől-egyig a m. tudományos Akadémia tagjai voltak, s mint szakférfiak hivatásuk magaslatán állottak.

Ezekből mint könyvtárnokot ki kell emelnem : *Pákh Albertet*, ki 1852-ben a könyvtárról egy mintaszerű Catalogust tett közzé ; Szalay László történetírót, ki a könyvtárrendezés munkájában a 30-as évek végén tevékeny részt vett ; Tóth Lőrinczet, ki a 40-es években a könyvtár rendezéséről szakszerű javaslatot készített, mely a magyar könyvtártudomány történetéhez érdekes adalékot nyújt, és a kit első helyen kellett volna említenem : Toldy Ferenczet, ki, mint a könyvtári bizottság tagja

a könyvtár fejlődésére évekig irányadó befolyást gyakorolt s arról az 1850-ki „Uj Magyar Múzeumban“ becses tanulmányt írt.

S midőn boldog emlékü báró Eötvös Józsefünk, kinek a hazai cultura annyit köszön, 1868-ban a Nemzeti Múzeum könyvtárában a müncheni királyi államkönyvtár rendszerét meghonosította s annak könyvanyagát e szerint rendeztette, a Nemzeti Casino volt az első, mely ezen rendszert elfogadta s könyvtárát 1873-ban Barna Ferdinánd múzeumi könyvtári tisztt. őrs m tud. akadémiai tag által a szerint rendeztette.

Mindezen körülmények arról tanuskodnak, hogy a Nemzeti Casino mindenkor nagy súlyt fektetett könyvtárára, melynek fön-tartása és kezelése a szakrendezés keresztülviteléig a könyvtár-tudomány és bibliographia igényeinek s az intézet traditióinak egyaránt megfelelt.

Azóta, szerény nézetem szerint, a könyvtár haladásában némi stagnatió állott be, a mi valószínűleg onnan származik, hogy a könyvtárnak az utolsó évtizedben önálló könyvtárnoka, ki a gyűjteményt a könyvtártudomány mai igényei szerint öntudatosan kezelje, nincsen. A könyvtárnoki állás ugyanis az utolsó időben a Casino titkári és pénztárnoki állásával egy tisztviselő személyében volt egyesítve, ki sokoldalú elfoglaltsága miatt leg-jobb akarata mellett sem szentelhetett a könyvtárnak annyi időt és figyelmet, a mennyit ez valóban érdemel.

Köztudomású ugyanis, hogy a Nemzeti Casino könyvtára könyvekben és hírlapokban ez idő szerint körülbelül 19 ezer kötetből áll, melyekre az intézet ekkorig közel 150,000 forintot adott ki. Ide tartoznak még néhai gróf Dessewffy Aurél és más casinoi tagok hazafias könyvadományai, melyeknek értéke az említett összegben befoglalva nincsen.

Ezen könyvkincsnek közvetlen kezelése az utolsó időben Mohácsi Lajos úrra, egy kétségkívül igen ügyes, tanulékony és buzgó emberre van bízva, ki a könyvtárban úgy mint egyes tudományszakokban kiismeri magát s localis ismereteivel, jó emlékező tehetségével és mindenre kiterjedő figyelmével már eddig is hasznos szolgálatokat tett a könyvtárnak, s ki egy szakkönyvtárnok keze alatt jó amanuensissé, a könyvtártudományban és bibliographiában gyakorlatilag kiképezhetné magát, de ki nem bír azon magasabb szaktudományi qualificatióval, mely egy nagy

könyvtár vezetésére szükséges s mostani állásában annyira túl van terhelve könyvtári currens dologgal, hogy saját maga képzésére igen kevés ideje marad fön.

Mindezeknél fogva azon szerény javaslattal fordulok a m. t. könyvtári bizottsághoz, hogy tekintve a Nemzeti Casino könyvtárának 150,000 forintnál magasabb becsértékét, magas társadalmi és hazafias hivatását, az intézet méltóságát és traditióit, abban az egy évtizednél tovább szünetelt könyvtárnoki állást visszaállítani s élére oly szakkönyvtárnokot állítani méltóztassék, ki a könyvtártudomány és bibliographia mai színvonalán áll, s a könyvtárt bent helyesen igazgatni és előbbrevinni, kint pedig méltóan képviselni képes.

Ezen javaslatomra súlyt fektetek s melegen ajánlom azt a m. t. könyvtári bizottság figyelmébe.

Tizenkétéves könyvtártudományi és bibliographiai tanulmányaim s külföldi könyvtárakban szerzett nyolcz éves személyes tapasztalásom azon meggyőződésre vezettek, hogy egy könyvtárra a könyvtárnok nyomja rá saját egyéniségének bélyegét, s hogy egy könyvtár egy lelkes és hivatása magaslatán álló könyvtárnok alatt írott szolgálati és administratív pragmatika nélkül is virágozhatik, míg ellenben egy conventionalis könyvtárnok vezetése alatt a legjobb könyvtári utasítások mellett is hanyatlani fog.

Oda járul azért szerény véleményem, hogy a m. t. könyvtári bizottság az általam javasolt könyvtárnoki állást újból rendszerezíteni, azt az intézet traditióihoz képest restituálni-s arra egy fővárosi szakférfiút meghívni méltóztassék.

Ismervén a Nemzeti Casino könyvtárának viszonyait, távol van tőlem kívánni azt, hogy a m. t. bizottság a könyvtárnoki állásban egy sinecurát rendszeresítsen, de azt hiszem, hogy figyelembe véve azon körülményt, hogy a Casino könyvtára leginkább a délutáni órákban van igénybe véve, a m. t. könyvtári bizottság a fővárosi közkönyvtárak azon tisztviselői közt, kiknek délutáni szolgálatuk ninesen s így ezen idejökkel szabadon rendelkeznek, fog találni oly szakférfiút, ki mérsékelt tiszteletdíj mellett a könyvtárnokságra készséggel fog vállalkozni s délutáni szabad idejét utóbb megállapítandó föltételek mellett, a Casino könyvtárának fogja szentelni.

Ezen expedienst magam részéről a könyvtárra nézve leg-

ezélszerűbbnek tartom, s azt hiszem, hogy a délutáni hivatalos idő teljesen elegendő a könyvtár ügyeinek vezetésére.

Valószínűnek tartom ugyan, hogy első esztendőben a könyvtárnok néha a délelőtti órákban is lesz igénybe véve, míg minden dolog a könyvtárban rendes kerékvágásba jő, de később a délutáni órákban való szolgálat azt hiszem elegendő lesz.

Ha ezen expedienst a m. t. könyvtári bizottság elfogadni méltóztatik, úgy nézetem szerint az illető könyvtárnoknak lesz feladata a könyvtár állapotáról, szükségleteiről, ügyrendéről, szabályzatáról és a követendő *modus vivendi*-ről a mélyen tisztelt bizottságnak részletes javaslatot tenni. E javaslatnak nem szeretnék ezuttal praejudicálni.

Mindazonáltal bátorkodom a m. t. könyvtári bizottság szíves figyelmét a következő sürgős körülményekre, melyek mulhatatlanul orvoslást igényelnek, felhívni.

1. A Casino könyvtára ez idő szerint egy imposans nagy teremben és három szobában van elhelyezve, melyek azonban könyvtárbiztonsági tekintetben sok kívánni valót hagynak fenn. A helyiségek ablakai ugyanis, valamint a nagyterembe vezető, hátulsó lépcső felőli, ajtó vastáblákkal ellátva ninesenek, minek következtében a könyvtár esetleges tűzveszélynek minden oldalról exponálva van.

Bátor vagyok azért javaslatba hozni, hogy a könyvtár biztonsága érdekében annak Szép-úteza felőli, továbbá udvari ablakait, valamint hátulsó lépcső felőli ajtaját vastáblákkal ellátni méltóztassék.

2. A könyvtár nagyterme, mely úgyszólván az egész könyvkészletet foglalja magában. (három szobában hirlapok vannak) a plafondján feltűnő repedéseket mutat, ezenfelül két helyen hó és esővíz szivárog át rajta s általában oly állapotban van, hogy a padlását és tetejét közbiztonsági szempontból szakértővel megvizsgáltatni s alaposan helyreállíttatni kellene. Ezenkívül e terem kevésbbé diszes s nines összhangzásban a Casino többi termeivel.

Mindezeknél fogva bátor vagyok javasolni, hogy a mostani plafondot újjal feleserélni, erre frescokat festetni s ezeknek tárgyát a Nemzeti Casino történetéből meríteni méltóztassék. Ezáltal nemcsak a terem disze jelentékenyen emelkednék, hanem a műtörténeti becsű fresco a könyvtár élénkebb látogatására is bírna vonzerővel.

Ezen művelet keresztülvitelénél, a teremben levő könyveknek dislocalására és megoltalmazására nézve, azon szakferfiú hivatva lesz javaslatokat tenni, kit a m. t. könyvtári bizottság a könyvtár kezelésével megbízni méltóztatik.

3. Köztudomású, hogy minden könyvtárnak egyik első főkelléke : a világosság. E kellék azonban a Casino könyvtárában csak hiányosan és fogyatékosan van meg, mert a mostani alacsony ablakok a teremnek elég világosságot nem nyújtanak, a mi főleg a hírlapszobák felőli részen tapasztalható.

E bajon szerény nézetem szerint két módon lehetne segíteni. Vagy felülről adni világítást a teremnek kettős szerkezetű üvegtető által, vagy pedig a mostani világosságot fokozni kellene azáltal, hogy az ablakok mostani magassága a plafondig emeltetnék, mely esetben az egyes ablak és plafond közötti falrészt kitörni kellene. Ez által a terem minden ablakból 125 centiméter magas és 125 c. méter széles, összesen tehát 5 méter magas és 5 méter széles, vagyis a mostaninál hosszában 5 és széltében 5 méterrel nagyobb világosságot nyerne. Ezen fokozott világítás a teremnek, nézetem szerint, megfelelne, sőt mivel az ablak felső részéből jövő világosság sokkal intenzívebb, mint az alsó, azt hiszem, hogy az ablakok alsó részéből a padlótól kezdve egy méternyit be lehet falaztatni anélkül, hogy a terem világosságából sokat vesztené.

A mi az első módot : a felülről való világítást illeti, erre nézve egy szakértő volna meghallgatandó, hogy a nagy terem falai a Casino nagy ebédlőjének kára nélkül megbírják-e azon nagy súlyt, melyet az üvegtető kettős vasszerkezetével képvisel?

A könyvtár ugyanis egymaga is nagy súlylyal nehezedik a Casino nagy ebédlőjének plafondjára s az is bizonyos, hogy ezen súly a könyvtár folytonos gyarapodásával s új szekrények beszerzésével évről-évre gyarapodni fog s föltehető, hogy a tervezett plafond sem lesz a mostaninál kisebb súlyú. Mindezen körülmények üvegtető alkalmazásánál figyelembe veendő.

Kétséget nem szenved, hogy egy könyvtárban a felülről való világítás a legjobb, s hogy a kettős szerkezetű üvegtető alkalmazása a terem díszét jelentékenyen emeli. Mindazáltal bátor vagyok megjegyezni, hogy ezen üvegtető alkalmazása indicálva van ott, hol a könyvtár szabad téren egy egészen különálló

épületben van elhelyezve s tűzveszélynek kitéve nincsen. Így az újabb időben épült külföldi könyvtárak közt: Göttingában alkalmaztak üvegtetőt az olvasó teremben s Wolfenbüttelben a díszteremben; ellenben a hallei egyetemi és a stuttgarti királyi nyilvános könyvtárakban, melyek szintén az utolsó évtizedben épültek s szabad téren, egészen külön állanak, nincs olyan terem, mely üvegtető által felülről nyerne világítást. Nem alkalmaztak üvegtetőt a weimari nagyhercegi és nürnbergi királyi levéltárakban sem, melyek az utolsó évtizedben az említett könyvtárak rendszerében hollandi és belga minták után épültek.

Mindezen példák arról tanuskodnak, hogy a külföldi könyvtárak és levéltárak intéző körei mily óvatossággal jártak el a felső világítás és az üvegtető alkalmazásában.

A Casino könyvtárára visszatérve, mely házak közé szorított épületben van elhelyezve, azon szerény nézetben vagyok, hogy itt felső világítás illetőleg üvegtető alkalmazása nemcsak nem czélszerű, de könyvtárbiztonsági szempontból veszélyes, mert havazások, esőzések, vihar és tűzveszély esetében veszélyeztetné magát a könyvtárt is.

Bátor vagyok azért javasolni, hogy a terem világosságának emelésére a második módot: az ablakok magasságának felemelését méltóztassék elfogadni.

Ha azonban ennek daczára az üvegtető illetőleg a felső világítás mellett méltóztatnak állást foglalni, úgy az illető építészről, ki a munka keresztülvitelével lesz megbízva, méltóztásának garantiát kérni arra nézve, hogy a könyvtár biztonsága ezáltal sem külső tűzveszélytől, sem havazások és esőzések következményeitől szenvedni nem fog.

Minden körülmények közt azonban szükséges lesz a könyvtárt legalább 100,000 forintig biztosítani, hogy minden eshetőség ellen védve legyen.

4. A nagy teremben levő könyvszekrények $\frac{2}{3}$ részben újak, $\frac{1}{3}$ részben régiek s különböző régi állványokból vannak simetria nélkül összeállítva. Ez nemcsak a szekrények közti egyöntetűséget sérti, mivel azokban háromféle izlés nyilatkozik, hanem a könyvek czélszerű felállítását is akadályozza, mert daczára annak, hogy a könyvtárban a szakrendszer a felállításban is keresztül van vive, a könyvek felállításánál mégis nem a szakhoz, hanem

a szekrényekhez kell alkalmazkodni, a mi megglehetős könyvtár-technikai anomalia.

Miért is czélszerű volna a régi szekrényeket újakkal felcserélni, vagy pedig ha a körülmények megengedik, az egész könyvtárt újonnan, egyforma szekrényekkel bebútorozni. S a mennyiben a nagy teremben levő mostani, avagy ezek helyén felállítandó új szekrények az évről-évre szaporodó könyvek és hírlapok befogadására maholnap elégségesek nem lesznek, bátor vagyok javasolni, hogy a négy ablak közt lévő üres faltért e czélra felhasználni s ide még két stýlszerű szekrényt csináltatni méltóztassék, miáltal a teremnek mind a négy fala arányosan lesz bebútorozva.

5. A könyvtárnak ez idő szerint van egy betűrendes és egy szak szerinti czédula-catalogusa, melyeket 1873-ban szakférfiak készítettek, továbbá egy indexe, hol a könyvek és új szerzemények betűrendben vannak bevezetve és egy nyomtatott catalogusa, mely 1852-ben jelent meg.

Ezen catalogusok rendszeres könyvtári administráció mellett elégségesek. Az utolsó időben azonban a könyvtárnak önálló könyvtárnoka nem lévén, ennek következtében könyvfelveteleknél a czédula catalogusban, részint a rendszó megválasztásánál, részint a determinatiónál hibák csúsztak be, melyeket kiigazítani kellene; vannak továbbá még felvétetlen könyvek is, melyeknek czédulázásáról gondoskodni kellene, nehogy a lajstromozatlan könyvek száma túlságosan felszaporodjék.

S mivel a könyvtárban *a csonka könyvek száma igen jelentékeny*, melyeknek összeírását a Casino könyvtári bizottsága a 40-es évek óta folytonosan sürgette, szükséges volna valahára azoknak jegyzékét összeállítani, hogy a m. t. könyvtári bizottság kiegészítésökről vagy eladásukról gondoskodjék. E csonka munkák közt vannak igen becsesek, melyeknek bírása és kiegészítése a Casinóra nézve fölötte fontos.

Igy, hogy csak egyet említsek, a könyvtárnak még a Nemzeti Casino évkönyvei sincsenek meg teljes számban, pedig ezek az intézet multjának legközvetlenebb forrásai.

Mindezen hiányok orvoslására szükségesnek tartom, hogy a *könyvtárban az általános revisió*, mely 1873 óta nem történt

meg, *végrehajtassék*, s a czédulacatalogusok a könyvekkel rendszeresen összehasonlítottassanak.

E műveletből aztán pontosan ki fog tűnni: mi van a könyvtárban, mi ninesen? melyek a teljes munkák, melyek csonkák? mi van jól felvéve, mi nem? és mily nagy a lajstromozandó könyvek száma? szóval mi a könyvtár összes állománya.

Ezen művelet által lehetne egyúttal előkészíteni a közrebocsátandó könyvtári Catalogus második kiadását is, melyet melegen ajánlok a m. t. könyvtári bizottság szíves figyelmébe.

Újabb időben a m. országos statisztikai hivatal, a képzőművészeti társulat, az országház, egyes ministeriumok, gymnasiumok és más intézetek közrebocsátották 15—20 ezer kötetből álló könyvtáraiknak jegyzékét.

Nagyon kíváncsi, hogy a Nemzeti Casino is ezen az úton a maga könyvtárát a hazai közönséggel megismertesse, annál is inkább, mert a Catalogus első kiadásából a példányok teljesen elfogytak, s mert a könyvtár 1852 óta jelentékenyen gyarapodott. E catalogussal ünnepelhetné 1887-ben a Casino főnállásának 60-ik évfordulóját az irodalomban s széles körökben felkeltene az érdeklődést könyvtárának ritkaságai iránt.

6. A könyvtár érdekében szükségesnek tartom, hogy abban a rendes könyvtári administráció egy szakférfiú vezetése alatt meghonosíttassék, ki a gyűjteményt nemcsak kezelni, hanem azt a könyvtártudomány mai színvonalára emelni és előbbre vinni képes legyen. Ezen administráció meghonosítása után az illető szakférfiú feladata lesz a részletekre nézve a m. t. könyvtári bizottságnak coneret javaslatot tenni.

Addig is kötelességemnek tartottam azon buzgalomnál fogva, melylyel a hazai könyvtárak ügyét és a magyar bibliographiát szolgálom, de azon feladatnál fogva is, melylyel megbízni méltóztattak, ezen pressáns körülményekre, melyek sürgős orvoslást igényelnek, a m. t. könyvtári bizottság szíves figyelmét felhívni.

Vannak ezeken kívül még kisebb fontosságú hiányok a könyvtárban, melyeket a rendes könyvtári administráció magától el fog enyésztetni. Ezekből kiemelem a következőket:

a) a nagy terem melletti három szoba túl van tömve hírlappal, melyekből egy rész még a nagy teremben is foglal helyet.

Ily terjeszkedés mellett a hírlapoknak maholnap a hely szűk lesz a könyvtárban s ki fogják szorítani a könyveket. Miért is czélszerű volna, ha az általam tervezett általános revisió alkalmával a hírlapok kiselejteztetnének akképen, hogy a legfontosabbakat a könyvtár megtartaná, a kevésbbé fontosakat pedig valamely fővárosi közkönyvtárnak ajándékozná oly kikötéssel, hogy a Casinonak valahányszor azokra szüksége lesz, térítvény mellett házi használatra minden nehézség nélkül kiveheti;

b) a nagy terem díszét igen emelné, ha a terem hosszában két egyforma hosszú asztal volna egymás mellé állítva, melyekből az egyikre az illusztrált és díszmunkákat, másikkra pedig az új, lajstromozásra váró, könyvkötőhöz adandó vagy ettől visszaérkezett könyveket, szóval azokat, melyek beosztva nincsenek, lehetne elhelyezni, hogy a m. t. könyvtári bizottság mindenkor tudhassa, hogy micsoda könyvek vannak currens munkában;

c) czélszerű volna a könyvtárban a hivatalos órákat és a porozási szünidőket pontosan megállapítani, hogy egy esztendőben egyszer minden könyvet lehessen kiporolni és megtörülni;

d) könyvmolyok ellen legjobb óvszer a könyvtár gyakori szellőztetése és a bagaria bőr, melynek szagát az élősdi féreg nem tűri. Czélszerű volna azért a könyvtárt naponkint legalább 1 óráig szellőztetni és a port az asztalon fekvő könyvekről és az állványokról letörülni, továbbá a könyveket egyszerűen, de csinosan, stílszerű módon fél bagaria bőrbe köttetni; ez nagy differenciát nem okozna de a könyveket a moly ellen megvédené;

e) kis dolognak látszik, de egy könyvtárban nagy fontossággal bír a bélyegző és a bélyegzési gyakorlat. Ez jelöli a könyvnek tulajdonjogi természetét. Oly fontos dolog ez, hogy a francia közoktatási minister a múlt esztendőben az ország összes könyvtári előjáróihoz ez ügyben körlevelet intézett, melyben a bélyegző fontosságát és a bélyegzés módját hangsúlyozván, utasította őket, hogy a vezetésükre bízott könyvtárakban kétféle bélyegzőt tartsanak, egy kisebbet és egy nagyobbát, s az *elsővel* a díszmunkákat, kéziratokat, metszeteket és ritkaságokat, a *másodikkal* pedig a többi könyveket bélyegezzék. Ezen kétféle bélyegző a Nemzeti Múzeum könyvtárában már régóta megvan honosítva.

Czélszerűnek tartanám, hogy ezen kétféle bélyegző a Nemzeti Casino könyvtárába is behozatnék és a mostani bélyegző, mely nemesak szokatlan nagy, hanem izléstelen is s a könyvet inkább bepiszkítja, mint jelzi, cassáltassék.

S a mennyiben több évi könyvtárnoki tapasztalásaim alatt a legtokéletesebb bélyegzőt e nemből Baselben, az egyetemi könyvtárban találtam, igen ohajtanám, hogy ily rendszerű bélyegző a Nemzeti Casino könyvtárába behozassék.

Ezen bélyegző a posta-bélyegzők mintájára van szerkesztve. Rajta van a könyvtár czíme, továbbá az év és a dátum, mely napról napra, illetőleg évről évre változik. Ez utóbbiak, mint a postánál, időről időre be lesznek téve a bélyegzőbe.

Az eljárás ezen bélyegzővel a következő : Midőn egy könyv a könyvtárba beérkezik, be lesz dátum alatt vezetve a járulék-naplóba vagy a szerzeménykönyvbe, ezen dátum aztán betéttetik a bélyegzőbe s ezzel a könyv megbélyegeztetik.

Az olvasó tehát a mint a megbélyegzett könyvet kezébe veszi, tudja, hogy az mikor lett a Naplóba bevezetve. Ebből aztán megtudhatja a könyv provenientiáját is, hogy ajándék-e az vagy vásárlás ?

De nyilvántartási szempontból is ajánlható ezen bélyegző, mert a bélyegnek a járulék-naplóval egyeznie kell s így a kettő kölcsönösen egymást ellenőrzi.

Bátor vagyok azért ezen bélyegzőt a m. t. könyvtári bizottság szíves figyelmébe ajánlani. Azon esetre, ha azt elfogadni méltóztatik, a Nemzeti Casino lesz az első hazánkban, mely ezen vívmányt könyvtárában meghonosította ;

f) czélszerű volna a könyvtár legnagyobb ritkaságai számára egy *vitrinat* csináltatni, mely *Cimeliotheca* név alatt egyesíteni magában a legbecsesebb kéziratokat, nyomtatványokat és érdekességeket s első pillanatra átnézetet nyújtana a könyvtár legbecsesebb darabjairól ;

g) adassék a könyvtár forgalmáról kéthavonként kimutatás a hírlapokban s évi rövid, kimerítő jelentés a Nemzeti Casino névkönyvében ;

h) a könyvtárban szükséges : egy járulék-napló vagy szerzeménykönyv, egy könyvkötő-napló és egy betűrendes index

i) a kötésekre nézve czélszerű volna egyöntetű stylt megállapítani, mely irányúl szolgálna a könyvkötőnek s a Nemzeti Casino specialis jellemét viselné magán;

k) a hátsó lépeső felőli ajtót belülről a könyvszekrényekkel egyenletesen maszkírozni kellene akképen, hogy a belső deszkaajtóra a terem felőli oldalon fictiv könyveket lehetne festetni s azt a könyvszekrénybe úgy beilleszteni, hogy csak a beavatott tudná, hogy ott ajtó van ;

l) a közrebocsátandó Catalogus második kiadásához bevezetésül a könyvtár rövid története volna csatolandó ;

m) a Nemzeti Casinonak régi irományaiból, hivatalos ügyirataiból alig egyötöd része maradt meg. A többiek vagy elkalódtak vagy még valahol lappanganak. Szükséges volna ezeket felkutatni, lajstromozni és megőrizni, hogy az, a ki egykor a Casino történetét meg fogja írni, erre megbízható forrást találjon. E feladattal a könyvtárnok volna megbízandó, ki idő folytán a Nemzeti Casino multjára vonatkozó összes hivatalos aktákat, vagy ha ezek nincsenek, a Casinóra vonatkozó hírlapi czikkeket összegyűjthetné s egy nagy könyvben chronologiai rendben lemásolná, mely könyv aztán a Nemzeti Casinonak valóságos Codex Diplomaticusa lehetne s kűtfőbeecsessel bírna ;

n) hogy a casinói tagokban a könyvtár iránti érdeklődés még inkább felköltessék, czélszerű lenne egy stylszerű táblán, mely állandóan a hírlapolvasó teremben maradna, csoportosítva kimutatni azon szakokat, melyek szerint az egész könyvanyag osztályozva van, hogy minden casinói tag tájékozva legyen arról, hogy a könyvek milyen rendszer szerint kezeltetnek és lajstromoztatnak.

Ezekre kívántam a m. t. könyvtári bizottság szives figyelmét felhívni. Azt hiszem, hogy emlékiratomban felöleltem mindazt, a mi a casinói könyvtár keretébe tartozik.

Ha azonban valami figyelmemet kikerülte volna, vagy a m. t. könyvtári bizottságnak valami kérdésben scrupulusa volna, arra nézve kész vagyok ezentúl is felvilágosítást adni. Méltóztasanak velem parancsolni.

Egyet azonban mielőtt emlékiratomat befejezném bátor vagyok felemlíteni.

Mi Magyarországon, más előhaladott nemzetekhez képest, a könyvtártudományban még sok tekintetben hátra vagyunk. Tovább haladtunk ugyan az ABC-nél, de még messze vagyunk attól, hogy a könyvtártudományban és az administrációban a németekkel, angolokkal, hollandiakkal és dánokkal versenyezzünk. E téren a tandíjat még meg kell fizetnünk. Még is fizettük részben az egyetemi könyvtár építésénél, mely minden inkább, mint sikerült. Vajha! okulnánk belőle. Könyvtárépítési praxisunk nincsen. — Ezért külföldi praxisra vagyunk utalva.

A külföldi praxis pedig az, hogy egy könyvtár vagy levéltár építése, restaurálása vagy nagyobbitása, mindig az illető könyvtárnok vagy levéltárnok tapasztalása és javaslatai szerint történik, melyhez az építész alkalmazkodik és nem megfordítva. A hol ez nem történik, ott annak mindig az illető könyvtár vallja kárát.

Az ügy érdekében őszintén óhajtom, hogy a Nemzeti Casino mélyen t. könyvtári bizottsága a külföldi praxist és a szakférfiú javaslatát a lehetőség határai közt szíves figyelmére melfassa s bocsánatot kérek, ha kissé hosszúra nyúlt emlékiratommal nagybecsű türelmüket igénybe venni bátorzkodtam.

Fogadja m. t. könyvtári bizottság hálás köszönemet azért, hogy alkalmat nyújtott ezeknek elmondására s tartson meg továbbra is szíves jóakarátában.

Budapest, 1886. ápril 10-én.

A m. t. könyvtári bizottságnak

alázatos szolgája

Csontos János,

segédőr a Nemzeti Múzeum könyvtárában,
a «Magyar Könyv-Szemle» szerkesztője s
a M. Tudom. Akadémia levelező tagja.

* * *

Örömmel constatálhatom, hogy a Nemzeti Casino Igazgatótanácsa a könyvtári bizottság javaslatára a Casino könyvtári helyiségének restaurálására és ujonnan való bebutorozására 1886-iki költségvetésében 15,000 forintot vett fel, melyből ugyanezen év nyarán a nagy terem magassága felemeltetett, régi plafondja és padlója ujjal felcseréltetett, az ablakok átalakítottak s a helyiségnek mind a

négy fala ujjonnan diszesen bebútoroztatott, úgy, hogy a könyvtár ma a legdiszesebb és legimposánsabb szalonkönyvtár a fővárosban. A bútorozást Thék Endre ismert fővárosi nagyiparos végezte és pedig úgy, hogy a könyvszekrények a négy fal mellett a padlótól a plafondig vannak felállítva s fele részben üveges ajtókkal elzárhatók fele részben szabadok. A könyvtárban eddigelé több újítás vitetett keresztül, melyből a legnevezetesebb az : hogy a könyvtár, mint ezt már az 1886-ki folyamban jelentettük 150,000 forint erejéig biztosított. Tudomásunk szerint a nagyobb hazai könyvtárak közül ez az egyedüli biztosított könyvtár az országban. A fővárosi nyilvános könyvtárakról határozottan mondhatjuk, hogy egyikök sincs biztosítva.

A Nemzeti Casino könyvtárának restaurációját, mint adalékot a hazai könyvtárak haladásához, melegen üdvözljük s keresztülviteléhez az intézet könyvtári bizottságának, úgymint az Igazgatótanácsnak őszintén gratulálunk.

NÉHÁNY ADAT A MAGYAR BIBLIOGRAPHIÁHOZ DESCHAMPS FÖLDRAJZI SZÓTÁRÁBÓL.¹

Közli: KROPF LAJOS.

Deschamps Pál földrajzi szótárának szerkesztésénél a hazánkat illető részre nézve Németh *Typographiájának* adatait használta föl. De e mellett más forrásokból is közöl adatot, melyeket ama számos hiba miatt, melytől munkája hemzseg, nem vagyok hajlandó föltétlenül elfogadni, de melyek úgy hiszem további kutatás alapjául szolgálhatnak, s mint ilyenek méltók hazai bibliographusaink figyelmére. Itt közlöm a fontosabb adatokat a nyomtatási helyek betűrendjében:

B á r t f a.

Forrásunk szerint a Bodleyan Library Oxfordban több munka birtokában van, melyek Bártfán 1643-ban és 1650-ben lettek nyomtatva. Ámbár szerzőnk nem nevezi meg a kútfőt, honnan eme adatokat merítette, minden nehézség nélkül kitalálhatjuk, hogy ez nem más, mint a tudós dr. Cotton, ki mint tudjuk egy időben az említett oxfordi könyvtár őre volt s kinek műve „*Typographical Gazetteer*“ ugyanott jelent meg 1831-ben. E munka folytatása (Second Series) ugyanott látott napvilágot 1866-ban. A Bodleyan-catalogusban azonban csak egy már ismert munkára akadtam t. i. Megyesi Pál *Dialogus*-ára, mely Bártfán

¹ *Dictionnaire de Géographie ancienne et moderne à l'usage du libraire et de l'amateur de livres etc.* (Paris 1870) par un bibliophile (Paul Deschamps.)

1650-ben jelent meg (RMK. I. 831. sz.) úgy látszik a többi ismeretlen előttünk.

F i u m e.

A „Fanum S. Viti Flumoniensis“ czikk alatt két könyv czíme van közölve t. i. *Missale Illyricum* 1521, mely azonban Deschamps nézete szerint hiba 1531 helyett s valószínűleg Kozičić (modrusi) püspök misekönyve (RMK. II. 11. sz.)¹ s egy ugyancsak 1521-ben megjelent *Pápák Élete* „Simon Correichius“ nevű szerzötől, mely Deschamps hiedelme szerint azonban csak 1551-ben jelent meg. Ugy látszik mindkét bibliographus téved s hogy itt a RMK. II. 10. sz. alatt közölt munkával van dolgunk. Mindkét könyv példányai dr. Cotton szerint megvannak a vatikáni könyvtárban.

G y ö r.

Deschamps állítása szerint² a pulkovai csillagvizsgáló intézet könyvtári catalogusa 239. lapján közli a következő könyv czímét: „*Casparis Bartholoni Astrologia*. Raab, 1611 in 8°.“ Ő azonban téved, mert az idézett catalogus³ 383. lapján világosan az áll ama könyv czíme után: „(Wittebergae) 1611.“⁴ ő maga említi, hogy Németh szerint Győrött az első nyomda csak 1727-ben kezdett működni.

G y u l a - F e j é r v á r.

Az „Alba Carolina“ czimű cikkben Ternaux nyomán azt állítja szerzőnk, hogy Major Márton gyula-fejérvári nyomdájából a következő czimű könyv került ki:

¹ Deschamps a *Bibl. Ritualis* nyomán (II. p. 169.) közöl egy *Missale Fani S. Viti Flumoniensis* czimű misekönyvet is, 1531. 4r. fametszetekkel, melyet Kozičić püspök adott ki s mely május 25-én «par les soins de Ferdinand Kratias, Romain», lett nyomtatva; de ez úgylátszik nem más, mint a főnnebb említett s Kukulyevich által ismertetett *Missal hrvački*.

² Sub. art. «Jaurinum».

³ Otto Struve. *Librorum in Bibliotheca Speculae Pulcovensis ... Catalogus*. . . . (Petrupoli, 1860.)

⁴ Sub art. «Pulcova» egy 1845-ben megjelent catalogus van fölemlítve, melyet nem ismerék.

„Schema primum generale. sive forma studiorum albensium pro hoc anno Dni 1657“, mely munka szerinte ma igen ritka s kapós Némethonban („Un livre rare et recherché en Allemagne“). E könyv ismeretlen bibliographusaink előtt, de megvolt Basirius Izsák könyvei közt.¹ Deschamps azonban téved, midőn azt állítja, hogy Major Márton 1657-ben kezdett Gyula-Fejérvárott nyomtatni.

K o l o s v á r.

A „Claudianopolis“ czikk alatt szerzőnk Vogt (*Cat. lib. rar.*) nyomán közli Decius János *Syntagma*-ját, mely szerinte 1539-ben jelent meg, mely évszám azonban sajtóhiba 1593 helyett (Lásd RMK. II. 241. sz). Azt a mi ezután következik, fontossága miatt az eredeti szövegben közlöm:

„Vers la même époque (tehát 1539. körül) mais ne portant pas de date, paraît un livre célèbre, sont Schelhorn nous donne la description: *Fulmen de Coclo Delapsum Trinitariorum Deum Triunum Contundens* Claudiopoli in Transylvania.“

„Ce livre, ou plutôt ce *Blasphème*, comme l'appelle Vogt parut à pen près la même époque que les célèbres ouvrage de l'Anti-Trinitaire Servet; mais il n'est pas du tout prouvé qu'il ait existé; ou s'il fut réellement imprimé à Kolosvar; il fut saisi et supprimé avec un tel soin que Schelhorn raconte qu'un de ses amis, vir eruditus, cujus relationi hoc debeo, se omni cura in ipsa Transylvania hunc librum sibi comparare haud potuisse, affirmavit; ce qui est parfaitement sûr, c'est qu'il a totalement disparu“.

Servetus Mihályt Kálvin 1553-ik év október 2-án égette meg máglyán Champelben. Első munkája, a *De Trinitatis Erroribus* 1531-ben, az utolsó: *Christianismi Restitutio* pedig 1553-ban jelent meg.

¹ *Schema Albense impressum*. Lásd «Regestum Bonorum I. B. in Transylvania» a *Könyv-Szemle* VIII. köt. 265. lapján. A regestum egy más példánya megvan a durhami káptalan levéltárában, de a «Schema» ebben nem fordul elő.

² *Cat. Willeri*, Francofurti, 1592, in 4.

N é m e t - Ú j v á r.

A „Gissinga“ czikk alatt szerzőnk az augsburgi Willer G. catalogusa nyomán² a következő munka czímét közli:

„*De ratione instituendi puerum ab anno aetat. VI. et VII. ad annum usque XIV. ita ut praeter duas aut tres linguas maternas, etiam latinam discat recte loqui et scribere; graecam vero mediocriter intelligere, insuperque rudimenta dialecticae et rhetoricae ad vsum scribendi conferre.* Gyssingae, excudebat Joannes Manlius 1584, in 8.“

Manlius János 1584-ben Német-Ujvárott nyomtatott; ebben az évben jelent meg tőle Beythe István több műve. (RKM. I. 211—214. sz. A Willer által idézett nyomtatvány teljesen ismeretlen bibliographusaink előtt.

N a g y - S z o m b a t.

Sub. art. „Ternobum“ szerzőnk azt állítja, hogy a Cat. Colbert (15162. sz. a.) s a Cat. Heinsius (a 355. lapon) egy Nagy-Szombatban 1579-ben megjelent könyv czímét közli, melyet Németh nem említ. Az említett két catalogus nines kezemnél s így nem szólhatok e tárgyhoz.

S o p r o n.

Szerzőnk Németh után azt állítja, hogy Sopronban a XVII. században nyomda működött, s közli két termékének a czímét. Az egyik: „*Bet- und Suss andacht, so wegen des an. 1673. den 28. Junii zu Oedenburg entstandenen Erdbebens begangen ist worden.* Oedenburg in 8-o de 8 ff“, melyet a *Régi magyar könyvtár* nem közöl.

A másik könyv ismertetve van a RKM. II. kötetében az 1714. sz. a. (*Priesterliches Ehrenschildlein* stb.) s ott „(Löese) 1692“ alatt fordul elő. Németh szerint azonban nem löesei nyomtatvány, hanem Dobner Sebestyén Ferdinánd soproni nyomdájának terméke, mely ott 1692-től 1731-ig működött.

Z á g r á b.

Sub. art. „Agranum“ Deschamps azt állítja, hogy igen régi olasz catalogusban a következő könyv czímére akadt: „*Ra-*

gioni, per le quali si dimostra la temerità e ingiustizia dell' armi Venete contro gli Uscocchi — Zagrabiae, 1638, in 4.
Szerző és nyomtató nélkül. De maga is kételkedik a cím helyességén.

Z e n g.

Sub art. „Sfinga“ Ternaux nyomán három könyv címeit közli szerzőnk, u. m. 1) *Transitus Hieronymi* (RMK. II. 4. sz.); 2. *Manipulus Curatorum* (u. o. 3. sz.); 3. *Quadragesimale fratris Roberti* 1504. (mely évszám úgy látszik sajtóhiba 1508 helyett; lásd RMK. II. 7. sz.)

GALLÉN JÁNOS KASSAI KÖNYVKERESKEDŐ HAGYATÉKA 1583-BÓL.

Közli : J. KEMÉNY LAJOS.

Kassa városa levéltárában „Inventarium Joannis Galeni bibliopolae“ czímmel mintegy két ívnyi hagyatéki lajstrom (Nr. 3728.) található, mely 1583. évben kelt.

A hagyadék legnagyobb része könyv s ezek közt esekélyebb számmal — a mint a címek fogyatékos följegyzéséből kitétnik — magyar nyelvűek is vannak.¹

Igy :

„Bucher in octavo.

1. IX Soltar ungrish fl. 4. d. 6.
2. Decretum in 4r. ungrish III exemplaria d. 72.
3. III Fabula Aesopi ungrish fl. 1. d. 32.
4. Ungrish Bibel d. 50.
5. Novum Testamentum ungrish d. 72 $\frac{1}{2}$.
6. Chronica ungrish fl. 1. d. 18 $\frac{1}{2}$.
7. Tragedia Eurip. ungrish VI exemplar d. 59.
8. Pontianus VII exemplar f. 1. d. 70.
9. Vigash tal IIII exemplar d. 70.
10. A zent d. 16.
11. Bucher eingehefft in pargemendt.
12. Historia Eneck d. 68.

¹ Érdekes volna ezen hagyatékból a nem magyar vonatkozású könyveket is ismerni, hogy megítélhessük mily könyveket olvastak ekkor nálunk és milyeneket tartott a kassai könyvkereskedő raktárában. Szerk.

13. Historia Enek 6 exemplar d. 24.
14. Historia Matias d. 16.
15. Az Fortunatus d. 20.
16. Igen szep 12 exemplar d. 38.
17. Ket sep histor. d. 61.
18. Sep Cronica d. 48.
19. Historia Apsolon 4 exemplar d. 22.
20. A viz d. 44.
21. Sep historia d. 9.
22. Az Regi 4 exemplar d. 30.
23. Az Etedick 2 exemplar d. 24.

In 8r.

24. XII ex Egba ung. fl. 2. d. 64.
25. Edmeek ungrisch d. 55 $\frac{1}{2}$.
26. XXVI Egla ungrish fl. 4. d. 86.
27. Az Elednek uth faya 7 exempl. d. 92.
28. Sep ileth 8 exemplar d. 118.
29. IIII Fortunatush ung. d. 75.
30. VII Historia Eneck d. 16.
31. VI az Otedick d. 66.
32. X Aeneis ungrish fl. 1. d. 4 $\frac{1}{2}$.
33. VI Speculum vitae ung. d. 66.
34. Sep Valter kiral d. 10.

Gebunden Bucher in folio.

35. Chronicon Hungar. fl. 1. d. 50.

Gebundene Bucher in quarto.

36. Herbarium ungrish d. 80.
37. Ungrish Bibel fl. 1. d. 25.
38. Ungrish Psalter d. 50.

Gebundene Bucher in 16°.

39. Wochengebeth ungrish Caspar drey exempl. fl. 1. d. 20.
40. Historia Matia regis ungrish d. 40.
41. VI az Magasságban d. 7.
42. A zent harum d. 11.

Bucher.

43. Historia de Macedonis ungrish ungebunden d. 22.
44. Novum Testamentum ungrish in 4° fl. 1. d. 20.
45. Die klein Profeten ungrish 4° fl. 1.

46. Herbarium ungrish in 4° fl. 1. d. 20.
47. Decretum Hungrish fl. 1.
48. Herbarium ungrish fl. 1.
49. Az Macedonio krol d. 32.
50. Pontianus ungrish d. 27.
51. Psalter ungrish d. 50.
52. Postilla Kulesar fl. 1.
53. Pontianus d. 28.
54. Praecationes Hungarica d. 40.“

E könyvezímek legtöbbje semmi különösebb érdekre nem tart számot; hisz Fortunátus, Poncziánus, Melius „Herbariuma“ stb. ismeretes a bibliografus előtt; a jegyzékbeli „Historiás Ének“, „Igen szép“, „Szép historia“ könyvezímtöredékek kihullnak a buvárlat rostájából; Szabó K. „Régi magyar könyvtára“nak kalauzolója mellett pedig az ily csonkaságok is, mint „Vigasztal“, „Két szép historia“, „A víz“, „Az ötödik“, „Az életnek kútfeje“ minden nehézség nélkül kiegészíthetők az említett műben 32., 174., 182., 129. és 225.¹ számok alatt található könyvezímekből.

Három ismeretlen XVI. századbeli nyomtatványra utalnak azonban „A szent három“, „Az magasságban“, és a „Tragedia Eurip.“ könyvezímek.

* * *

Tisztelt czikkíró úr közleményére, mely a hazai művelődéstörténetet egy ismeretlen XVI. századbeli kassai könyvárussal gazdagítja s a XVI. századbeli magyar könyvek becsértékéhez úgy, mint az ez időbeli hazai olvasó közönség izléséhez nyújt adalékot, felhívjuk a szakferfiak figyelmét. Hála a magyar bibliographiai irodalom segédeszközeinek, a jegyzékben felsorolt könyveket, hiányos címök daczára, meghatározhatjuk s azokból a XVI. századbeli magyar irodalmi viszonyokra következtetést vonhatunk. — Azt hiszszük, hogy ezen viszonyok megvilágítására lesz még a kassai gazdag levéltárban több adalék is, melyeknek közlésére folyóiratunk készséggel megnyitja hasábjait.

S z e r k.

¹ Szabó K. szerint «e könyv első kiadása Debreczen. 1589-ből való». A közlött okirat egy régibb, 1583. előtti kiadásra utal.

A CZESTOCHOWAI PÁLOS NYOMDA MAGYAR TÁRGYÚ TERMÉKEI.

BALLAGI ALADÁRTÓL.

Varsóból Krakkónak tartva, e nyáron útbaejtém Czestochowát, mely a két város közt, Orosz-Lengyelországban, a vasút mellett fekszik. A vasúti állomás Uj-Czestochowában van, honnét két kilométernyi hosszú fasor vezet a paulinus novitiatus házá-ról S. Barbarának nevezett külvároshoz, mely fölött emelkedik a Fényeshalom (Clarus mons, lengyelül Jasnagóra), a búcsúsok czélpontja.

Földrésziünk minden nevezetesebb búcsújáró helyét San Jago de Compostellától Moszkváig, autopsia után ismerem. S tapasztalatom szerint, a mint a görög orthodoxoknál Kiewhez, úgy a katolikusoknál Czestochowához fogható nincsen. Nemesak az évenként több mint százezerre menő búcsúsok nagy száma, de főkép azok magatartása — a symbolicus kereszt alakjában, kitárt karokkal órákig arczra borultan fekvő hívők megragadó exaltációja — teszi ezt páratlanná a kath. egyházban. A tömeges búcsújárásban, a vallási eszmén kívül kétségtelen része van a politikának is. A ki Jasnagórára megy, az nemesak vallásosságát, hanem egyszersmind jó lengyel hazafi voltát is demonstrálja. Az orosz kormány jól tudja mit jelent a czestochowai „Fekete Szűz“ a „Regina Regni Poloniae“ cultusa. De ép ezért, azzal az ügyességgel, mely e kormány belügyi politikáját jellemzi, nem törli el Czestochowát, hanem igen is eltörölte a vallási és politikai tekintetben másodrendű lengyel pálos kolostorokat. De nem engedi meg a czestochowai jelenlegi tizenhat szerzetes közé új rendtagok fölvételét, vagyis az egész rendházat lassú kihalásra

kárhóztatja. Ekkép előreláthatólag el fog múlni mintegy önmagától; zajtalanul zsugorodik össze, nem lesznek martyrjai, s alig veszi majd észre a világ a Clarus mons végkép való elsötétülését.

A „Fekete Szűz“ tisztelete nálunk egykor rendkívül el volt terjedve. A két sebhelyes kegykép, katolikusok előtt ma is közismeretű. Engem pl. anyám figyelmeztetett rá, hogy akár-miként forgatjuk a képet: Szűz Mária mindenkor a szemünkbe néz. Erről a csodatevő képről, 1671-ben egy magyar ember, Vannoviezi János, a pálosok titkára és procurator generalisa, haránt 4-rétű, 4 számozatlan lev. s 40 lapra terjedő művet irt, melynek teljes címét, mint könyvészeti ritkaságét, a częstochowai könyvtár példánya alapján, azt hiszem nem lesz fölösleges ideiglatnom. Ime a könyv címe:

Breve relatione della prodigiosa imagine della madre di Dio di Chiaramonte Cestechoviense in Polonia, ouer di Constantinopoli.

Tratta dall' istoria latina del R. P. Guilielmo Gumpenger della compagnia di Giesù. E le notizie della vita di S. Paolò, primo romito, istitutore de' monaci solitarij;

L' vna e l'altre date in luce dal M. R. P. Giouanni Vannoniezi dottor di s. teologia, e procurator generale dell' ordine del sodetto S. Paolo primo romito.

Con l' occasione dell' apertura della chiesa, et ospitio del medemo (!) ordine, vltimamente venuto dall' Vngheria in Italia, e fermato nel mezzo della via felice, che guida à S. Maria Maggiore.

All' Eminentiss. e Reverendiss. Principe il Sig. Card. Flavio Ghigi (!) prefetto della signatura di giustitia, etc.

In Roma, per Michele Ercole. MDCLXXI. Con licenza de' superiori.

Częstochowa magyar szempontból különösen érdekes. Ha körülnézünk a kolostorban, minden talpalatnyi földjén találunk egyet s mást, mi hazánkra emlékeztet. A kolostort 1382-ben László, opoliai herezeg, Magyarország nádora alapította. Ő hívta be hontmegyei Mária Nosztráról a pálosok magyar rendjét, őrizetökre bízván, a tatárok megrohanásainak szerfölött kitett vörösoroszországi Belz várából, ide, mint bevehetetlen erősségbe hozott

Mária kegyképet. S mivel a pálosok főperjele előbb Buda-Szent-Lőrinczen, később pozsonymegyei Maria-Tallban lakott: a lengyel s a magyar pálos provincia közti szoros kapcsolat állandóan fennmaradt egész 1786-ig. Ekkor azonban II. József a pálosok magyar tartományát Ordódy Károly főperjelsége idején felosztatván, a lengyelek saját visitator generalist választottak. A közös történet ez erőszakos megszakítása okozza, hogy ettől fogva a częstochowai nyomdában magyar vonatkozású könyv nem jelent meg többé.

A kolostor első emeletén van a rendház könyvtára. Körülbelül 25,000 kötet, melyet a lengyel pálosok szokása szerint, egyforma magasságú 2-rét, bőrrel bevont fatokokba vannak elhe-

lyezve. A fatokok mindenikén három jegy van, pl. $\frac{IV}{B}$
10.

A nagy betű jelenti a thecát, melybe a könyveket eredetileg szakok szerint állították föl, a római szám a theca sorát, az arab szám a fatok sorszámát. Ugyanily Festnagelungs-System alapján volt berendezve a pinczowi pálos kolostor idehozott könyvtára, valamint teljesen így van felállítva a krakkói pálosok gyűjteménye.

A könyvtárnak eredetileg is gondatlanul csinált régi, 1769-ki lajstroma, ma már teljesen hasznavehetetlen. A benne foglalt jegyek alatt csak elvétve lelünk meg egy-egy könyvet. A fatokok egy része egészen üres; másutt a tokok mögött tömérdek könyv hever rakáson. Egyik sarokba rámátlan nagy szentkép van támasztva, nyilván azért, hogy a mögéje rejtett, garmadába hányt könyveket eltakarja. Minden egyes theca alatt szárnyas szekrények, melyek színültig tömvek az összes lengyelországi, újabban felosztott zárdákból idehordott könyvekkel, és a hajdani częstochowai pálos nyomda termékeivel.

A rendetlenségnek részben az az oka, hogy nincs senki, a ki a könyvek után lásson. Mert a jelenlegi 16 pater, kivált nyaranta, a búcsú idején, még az egyházi szolgálatra sem elegendő; úgy hogy a zárdába érkező papok, a pálosok által, rend szerint felkéretnek kisegítőkül. Még nagyobb rendetlenséget idézett elő az, hogy az orosz kormány már két ízben kopogtatott a zárdá ajtaján (de úgy, hogy „szabad!“-ot vagy „tessék!“-et

nem várta be), s biztosai 15 szekérderék, főkép régi könyvet vittek el, s küldtek a szentpétervári császári, meg a moszkvai és kiewi egyetemi könyvtárba.

Párját ritkító diszszel pompázó roppant teremből áll a könyvtár. Menyezetén freskók, talaja váltakozó fehér és fekete márvány, oldalain rózsafa-burkolat, melyet egy ide vetődött magyar paulinus készített. Szép munkáját, a bejárat fölött, rakottmivű sötét fával így jelölte meg: „Fecit R(everendus): F(rater): Gr: Wo: Anno Domini: 1739. In C(laro). M(onte). C(zęstochoviensi).“ Magyar eredetű pálosok általában sokan laktak hajdan e zárda falai közt. Még e században is Eszterházy, Rácz stb. stb.

A mily ékes a könyvtár, ép oly dísztelen a levéltár. Egy csomó poros, piszkos papiros, hombárokba szuszakolva, vagy szétszórva a földön. A könyvtár melletti, a mult században leégett épületben van elhelyezve. Az épületrészt restaurálták annyira a mennyire, épen csak hogy ne verje az iratokat az eső. Előszobáját azonban magtárrá alakították, hol a búcsúsok adományai: egy kis liszt, derezéstül, köleskása, zab, árpa, búza hevernek szorgosan elkülönzött kupaczokban. A pálosok, egykor örökös jogon vagy zálogjog czímén Lengyelország egy ötödének birtokosai, ma már oly szegények, mint a templom egere; de egereiket jól tartják, hol kölessel, hol documentumokkal. Még szerencsének mondható, hogy ez okiratok jó részben csekély értékűek. Középkori csak elvétve akad, a XVI. századi már hasonlíthatatlanul több, XVII. századi ismét igen kevés; java része mult századi, melyek közül az 1711—1740. időszakra vonatkozó összes magyar tárgyú iratokat lemásoltam, vagy kivonatoltam.

Egy álló hétig reggeli 6 órától este 9-ig, a délebedre szánt egy órányi időköz kivételével, minden nap szakadatlanul dolgoztam a könyvtárban, melyben előttem, tudtommal csak két magyar kutató fordult meg. Az egyik Zalka János, a mostani győri püspök, kinek neve a könyvtár asztalán lévő emlékkönyv első lapjára, erőteljes nagy vonásokkal, így van bejegyezve: „Dr. Joannes Zalka, Abbas de Széplak, M. E. Strigonien. Canonicus, Suae Sanctitatis Camerarius secretus. 1862. 8. Aug.“ Zalka János, częstochowai tapasztalatait, a „Magyar Sion“ 1863-ki I. évfolya-

mában (161—173. l.) „A pálosok jelen állapota Lengyelországban“ cím alatt közzé is tette, czikkéhez mellékelve a częstochowai zárda látképét. A másik kutató, Bunyitay Vinceze m. akadémiai tag, pár évvel ezelőtt három napig időzött Częstochowában levéltári adatokat keresvén a pálosok nagyváradi társházaira; kutatása azonban, mint tőle értesültem, csekély eredményre vezetett: mindössze három darab okiratot tartott érdekesnek a lemásolásra.

A könyvtár átnézésében nagy segítségemre volt Pater Eusebius Rejman, a könyvtárnok, ki vagy maga, vagy valamely általa küldött fiatalabb páter, szedte ki számomra a tokokból és a szekrényekből a könyveket. Azt hiszem, az újabb könyvraktár darabjai kivételével, az egész könyvtár valamennyi példánya megfordult kezemen, s így az itt következő könyvjegyzék *teljes* kimutatása az összes częstochowai magyar vonatkozású műveknek.

1649.

1. Directorium spiritualis vitae FF. eremitarum, ordinis S. Pauli primi eremitae in Ungaria, Polonia, Croatia, Istria, Svevia, etc. consistentium. Juxta constitutiones eiusdem ordinis conscriptum, à R. P. Gregorio Teretio, priore novitiatus in Polonia eiusdem ordinis. Permissu superiorum.

Typis Clari-Montis domesticis, anno domini. 1649.

Legk. Sr. Ajánlva a horvát származású Borkowich Márton pálos-szerzetbeli főperjelnek, ki később zágrábi püspökké, végre kalocsai érsekké lett († 1687. okt. 31. Zágrábban). Az ajánlat kelte s aláírása: „In conuentu S. Barbarae, anno Christi 1649. mense Julio. P. Gregorius Teretius ord. S. Pauli primi erem: prior nouitiatus in Polonia.“ + Hivatalos nyomatási engedélyek + Praefatio ad FF. ordinis. + Praeceptiones de vita spirituali. = 11 számozatlan levél + szöveg 261 lap + Index 2½ számozatlan levél.

Ugyanezen munkának mintegy 14 levéllel nagyobb terjedelmű kiadása, ugyanazon évben jelent meg: „Cracoviae. In officina viduae et haeredum Andreae Petricouij, S. R. M. typographi. Anno Domini, M. DC. XL. IX.“

A mű szerzője Teretius Gergely, lengyel ember, s termékeny író volt. Egy munkája: „Instructio idiotae in foro poenitentiae“ czim alatt, Zágrábban is megjelent. Meghalt Częstochowában, mint a pálosok lengyel tartományának definitora, 1660. május 30-án.

1694.

2. Decreta sacrae sedis apostolicae, quotannis à regularibus temporibus certis legenda, cum dubitationibus et resolutionibus suis, ex DD. varijs collectis, et digestis. Per Reverendissimum patrem fratrem Joannem Kery Ordinis Sancti Pauli primi eremitae priorem generalem, AA. LL. et philosophiae, nec non sacrae theologiae doctorem, editio secunda. Anno domini M. DC. XC. IV. Typis Clari Montis Częstochoviensis.

Lk. Sr. Ajánlat a pálosokhoz, „Fr. Joannes Kéry“ aláírással. 4 sztlan lev. + 491 lap.

Első kiadása: „Viennae Austriae, M.DC.LXXIV. Typis Leopoldi Voigt universitatis typographi,“ mely azonban 4-rétű, s csak 232 lapra terjed; mind a mellett ez a kiadás a bécsivel, tartalmára nézve egyező. A második kiadás ez. A harmadik kiadás: Viennae, 1716: A negyedik kiadás: Częstochowa, 1716. Az ötödik kiadás: Częstochowa 1745. Lásd ezeket hátrább.

Kéry János főperjel, később püspök, a pálosok legtermékenyebb írója volt; † 1685. márcz. 3.

A varsói r. kath. seminariumi könyvtárban, összehasonlítás útján, arra a tapasztalatra jöttem, hogy Kéry e gyűjteményes munkája különböző kiadásai valamelyikének mindössze is bővített lenyomata a következő, *idegen név alatt* megjelent munka:

Decreta sacrae sedis apostolicae, a regularibus designatis temporibus publice legenda. Novissime vero suis locis, ex integro cum constitutionibus s. officium, tum ordinem concernentibus unâ cum decisionibus sacrae congregationis, ac gravium doctorum resolutionibus, coordinatè adaptata, ac per patrem Marianum Ossowski, L. J. custodem almae provinciae Majoris Poloniae, regul. observ. aucta.

Posnaniae, anno 1770. 1. Martii. Typis Academicis.

Sr. Czímlap, czensura és jóváhagyás, 2 sztlan lev. + 399 lap, + Index materialium. 4 $\frac{1}{2}$ sztlan lev. + Errata. 1 sztlan levél.

A pusztá javítás és bővítés tényét, *Kéry nevét azonban szintén elhallgatva*, jobban kiemeli az „Approbatio“, mely így szól: „Compendium Decretorum Sanctae Sedis Apostolicae à regularibus, designatis temporibus publicè legendorum, *jam alias impressorum, novissime vero* per A. R. P. Marianum Ossowski, L. J. custodem observantiae, *in meliorem formam ac ordinem redactorum, atq; coordinatorum* uti religiosae vitae perutile, typis mandari censeo. Dedi Posnaniae die 1. Februarii 1770. M. Carolus Marxen, . . . librorum per dioecesim Posnaniensem censor, mpp.“

1716.

3. Decreta sacrae sedis apostolicae quotannis a regularibus temporibus certis legenda, cum dubitationibus et resolutionibus suis, ex DD. varijs collectis et digestis. Per Reverendissimum patrem fratrem Joannem Kery ordinis Sancti Pauli primi eremitae priorem generalem, SS. theologiae doctorem, cum speciali licentia superiorum.

Primo Vienensibus typis luci publicae data; nunc vero in typographia clari Montis Czesztochoviensis reimpressa A. D. 1716.

4-rét. A czímlap mögött „Fr. Joannes Kery“ ajánlata a paulinusokhoz. + Ad lectorem, 1 sztlan lev. + voltaképen 154 lap; de csak 153 lap van megjelölve, mert a 152. lap nyomdahiából kétszer fordul elő. + Index Decretorum Sacrae Sedis Apostolicae, a regularibus quotannis certis temporibus legendorum. 1 sztlan lev.

A bécsi két kiadásnak szóról szóra való lenyomata. Beosztása is ugyanaz, azzal a különbséggel, hogy az Index a bécsi kiadásokban elől, míg a czesztochowaiban hátul foglal helyet.

1719 (hibásan 1712.)

4. Corvi albi eremitici nova Musa inconcinna, quae in deserto coenobitico sacrae Paulinae religionis proto-eremiticae studio, ac labore R. P. F. Ladislai Simandi, eiusdem ordinis provinciae

Croaticae presbyteri, variis distenta figuris artificiosis, in laudem et gloriam summi patriarchae nostri, Sancti patris Pauli primi eremitae, ligatis versibus concinnatur. Anno salutis, M. DCC. XII. Typis Clari-Montis Częstochoviensis.

4r. Czímlap és ajánlat 2 sztlan lev. Ajánlva: „... Comiti Emerico Esterhazy de Galanta . . . episcopo Zagrabiensi . . .“ mint „olim totius sacrae Paulinae religionis proto-eremiticae Reveren: patri priori generali, . . .“ + szöveg 68 lap. + Index totius libri. 2 sztlan lev. + A krakkói püspöki vicarius, a częstochowai paulinus perjel és két ottani tanár engedélye illetőleg véleménye a könyv kinyomatására. Mind a négy irat külön-külön 1719. jun. haváról keltezve, miből, valamint a szövegből az tűnik ki, hogy a czímlapon említett 1712-es évszám nem a mű kinyomatásának, hanem iratásának éve. E munka 1719 nyarán nyomtatott ki. 1 sztlan lev.

A szövegbe nyomott számos fametszvényen kívül, az 57. lapon egy nagy rézmetszvény van benne, melynek felirata: „Corvus albus primus fundatore eremitarum, Sanctum Paulum Thebaeum, hieroglyphico salutat.“ A metszvény (herald.) jobb sarkán: „Fr. Bedekowich delin: Pr. Croaticae“; bal sarkán: „Fr. Antonius Nowakowski sculpsit Prov: Polonae.“

Simándi László e munkán kívül egyebet nem irt; meghalt Lepoglavan, Varasdmegyében, 1715. máj. 24.

1730 (hely nélkül).

5. Regina martyrium innumeris gratis corusca, dei mater dolorosa Maria, Crisiensis urbis urbs refugii, afflictorum locus asyli et solatii, sive Historica expositio ortus, progressus, et miraculorum thaumaturgae statuae B. V. dolorosae, Crisii ad fluvium Corusca erectae.

Accedunt historicae enarrationi intermixta varia de Marianis doloribus, eorumque cultu, documenta et exempla. Conscripta, per P. F. Nicolaum Benger ord: S. Pauli primi erem: sacerdotem. Anno ab aera Christiana quâ

Pla DEI GenItrIX ContVLIt orbI saLUteM,

In ChrIsto FILIo, saLUtIs VItaeqVè generanDo aUthoreM

Typis vero data quarto ex post annô, scilicet 1730. (mert megjegyzendő, a chronosticonnak úgy az első, mint a második sorából, évszámúl 1726 jő ki.)

4r. A czimlap mögött, ajánlat a Fájdalmas Szűzhöz, aztán Prologus és hivatalos jóváhagyások. 4 sztlan lev. + szöveg 75 lap.

A hivatalos jóváhagyások mind hazai vonatkozásúak; az első kelt: „In conventu nostro Mariae Tallensi, die 7. Augusti, annô reparatae salutis 1729. F. Stephanus Demsich ord: S. Pauli primi eremitaie generalis indignus.“ A második: „Datum Lepoglavae die 12 Julii. 1729. F. Stephanus Kovacsich dicti ordinis provinciae Croaticae vicarius, et pater, SS. theologiae doctor.“ A harmadik: „Lepoglavae die 14. Julii 1729. Fr. Joannes Kolarich, memorati ordinis provinciae Croaticae definitor, et prior Lepoglaviensis, SS. theologiae doctor.“

Méltán vehetnők częstochowai nyomtatványnak e nyomtatási hely nélkül megjelent munkát már csak nyomdászati kiállításánál s azon körülménynél fogva is, hogy Częstochowában, úgy látszik egyenesen a nyomda raktárából került, tömérdek példánya van meg. E föltevést azonban egész bizonyosságra emeli az országos levéltárnak „Authores et scriptores ex ordine S. Pauli primi eremitaie“ czimű 1755. táján készített kézirata, melyben egyebek közt ez olvasható: „Nicolaus Benger. Croatus Crisiensis. S. Th. D. et subinde definitor generalis, ac postea provincialis Croatiae bis. Conseripsit: Historiam Beatae Mariae Virginis in loco, dicto Corusca, sub titulo: *Regina martyrum, typis Claromontanis Częst. anno 1730, impressam. Habetur Lepoglavae.*“ Vincze Gábor közleménye: Magyar Könyv-Szemle. 1878. 39. 1.

1730.

6. Corona floribus universae philosophiae complicata, gemmis meritorum et virtutum adornata, seu conclusiones ex universa philosophia, suo in nomine coronato, Reverendissimo in Christo patri, P. Stephano Demsich fratrum eremitarum ordinis S. Pauli primi eremitaie priori generali meritissimo, sacrosanctae theologiae doctori eximio, patri, patrono ac mecenati amplissimo dicatae, et ex coronatae reginae imperio Clari-Montis Częstochoviensis

oblatae. Praeside Reverendo patre in Christo patre Damaso Perelski, ordinis S. Pauli primi eremitae AA. LL. et philosophiae actuali ac ordinario professore. Defendente vero religioso in Christo fratre Theodoro Sławinski, ejusdem Ordinis philosophiae auditore. Annô quo Rex Regum in terris apparuit 1730. die 30. Aprilis. — Typis Clari-Montis Częstochoviensis. 2r. 6 sztlan lev.

Demsich István, magyar pálos és főperjel Máriavölgyön. A częstochowai kicsiny levéltárban lévő s Körözs-Vásárhelyen („Crisij 20. Julii 1721.“ és „Crisij 16. X. br. 1721.“) kelt leveleit lemásoltam. — Perelski, lengyel pálos, 1740-ben még élt.

1731.

7. Portentum naturae saeculorum prodigium, in carne angelus D. Thomas de Aquino. Reverendissimo in Christo patri P. Stephano Demsich fratrum eremitarum ord : S. Pauli primi er : priori generali dignissimo, sacrosanctae theologiae doctore eximio etc. etc. patri, patrono ac protectori gratiosissimo colendissimo. Ad auspicatissimum ejus Sarmaticum in orbem adventum, devotô obsequii, et filialis subjectionis cultu, una cum philosophicis, applaudentis angelicae scholae thesibus ad intuendum propositum, et in augustissimo, prodigiis Clari-Montis Częstochoviensis Mariae-burgo in annuo solennitatis suae recursu a relig : in Christo fratre Ambrosio Ignatio Bogucki o. S. Pauli p. eremitae phil : auditore, ejusdemq; defendente. Praeside Rev : in Christo P. Brunone Josepho Choynacki, ejusdem instituti, AA. LL. et phil : professore actuali ac ordinario. Oratoriô argumentô demonstratum. Annô quo portentum portentorum maximum incarnatum 1731. die 7. Martii. — Typis Clari-Montis Częstochoviensis. 2r. 11 sztlan lev.

Demsich Istvánt ld. föntebb ; Choynacki. lengyel pálos, meghalt 1753-ban.

1745.

8. Decreta sacrae sedis apostolicae, stb. Per Reverendissimum patrem fratrem Joannem Kery ordinis Sancti Pauli primi eremitae priorem generalem SS theologiae doctorem. Cum spe-

ciali licentia superiorum. Primo Vienensibus typis luci publicae data; nunc vero in typographia Clari Montis Czesztochov: 2-do reimpressa. A D. 1745.

8r. 3 sztlan lev. + 300 lapnyi szöveg + Index 1 számozatlan levél.

Első kiadása : Bécs, 1674; második : Czesztochowa, 1694; harmadik : Czesztochowa, 1716. Lásd ez utóbbiakat fentebb, 2. és 3. sz. alatt.

1752.

9. Desertum asceticum, terrae desiderabilis. In tres vias animae meditant, nempe purgativam, illuminativam, et unitivam. Cum suis meditationibus, et examinibus, considerationibus, et devotionibus, dispositum, per R. P. Ferdinandum Meislseder, Ordinis S. Pauli primi eremitaie novitiorum magistrum, et conventus Wondorffensis S. Wolffgangi supra Sopronium supriorem. Nunc cum permissu superiorum reimpressum. Typis Clari-Montis Czesztochoviensis Anno Dñi 1752.

4r. Czimplap, ajánlat, előszó és jóváhagyások 4 sztlan lev. Ajánlva : „Francisco Augustino, S. R. I. Comiti de Waldtstein, . . . Sac. Caes. Majest. actuali consiliario, camerario, supremo aulae mareschallo, . . .” + szöveg 189 lap + Index meditationum 1½ lev.

A hivatalos jóváhagyások elseje kelt : „In Tall (t. i. a pálosok bold. Szűz Máriáról címzett mária-talli vagy máriavölgyi kolostorában, Pozsony vármegyében). 17. Martij, 1683.” Aláírva : „Fr. Gregorius Beberi, Ord. S. Pauli primi eremitaie prior generalis.”

E munka első kiadása megjelent : „Viennae Austriae, typis Leopoldi Voigt, universitatis typogr. Anno domini 1683.”, — melynek a czenstochowai, szolgai másolata. Hasonlóan változatlan kiadás a harmadik, mely „Posonii, typis Joannis Pauli Royer typographi, 1724.” látott napvilágot.

A czímben előforduló Wondorf (néha Bondorf) annyi mint Lakfalva, Sopronhoz másfél órányira, hol a pálosoknak szent Farkasról nevezett társházuk volt.

Meislseder Ferdinand osztrák tartománybeli pálos, Passau-

ban született; meghalt Kimpergen, 1721. febr. 25 én. Ez az egyetlen munkája maradt.

1772.

10. Corvi albi eremitici nova Musa olim a R. P. Ladislao Simandi provinciae Paulino-Croaticae presbytero in laudem et gloriam Divi Pauli primi eremitaе variis artificiosis figuris adornata. Nunc vero honori et venerationi ejusdem sancti patriarchae dedicata. Typis Clari Montis Częstochoviensis.

A czímlap mögött a könyv czímének folytatása : „Una cum conclusionibus philosophicis menti Divi Thomae Angelici ecclesiae doctoris conformibus. Quas in celeberrimo Clari Montis Częstochoviensis monasterio, annô domini 1772. diebûs mensis Junii publice defendendas suscepit religiosus Fr. Sigismundus Tomaszewski ordinis monachorum S. Pauli primi eremitaе professus et philosophus consummatus. Praesidente R. P. Laurentio Schultz ejusdem ordinis AA. LL. et philosophiae doctore ac professore actuali.“

Ezután jő egy másfél lapra terjedő, „Conclusiones ex universa philosophia“ czímű czikk, melynek leszámításával, a többi kizárólag Simándi műve. Simándi ugyanily czímet viselő, 1712-ben, illetőleg 1719-ben megjelent művéből az ajánlat és a szöveg 1—3. lapja ki van hagyva, de a 4-ik laptól kezdve végig, még az 1719-ki jóváhagyásokat sem véve ki, az egész szöveg szóról szóra, ugyanazon fametszvényekkel s egy rézmetvénnyel, után van nyomatva.

1774.

11. Festa nec non officia propria sanctorum patronorum ordinis Sancti Pauli primi eremitaе, cum nonnullis ad sacros officiorum ritus pertinentibus coordinata, et pro commodiori usu fratrû ejusdem ordinis in hunc libellum collecta, cum licentia superiorum reimpressa. Secundum exemplar Tyrnaviense. Anno reparatae salutis 1774. In Claro Monte Częstochoviensi.

8r. Czimlap ; szöveg : 218 lap + Index. 1 sztlan lev.

Első kiadásának czíme : Festa, stb. (mint föntebb) pro commodiori usu fratrum ejusdem ordinis in hunc libellum collecta annô reperiatae salutis 1751. Tyrnaviae, typis academicis societatis Jesu, anno M. DCC. LIII. 8r. 254 lap.

1775.

12. Desertum asceticum, terrae desiderabilis. In tres vias animae meditantî nempè stb. Cum suis meditationibus, stb. Per R. P. Ferdinandum Meilseder ordinis S. Pauli primi eremitaе novitiorum magistrû, et monasterii Wondorffensis S. Wolffgangi supra Sopronium suppiorem. Dispositum. Nunc verò honori et venerationi Sanctae Catharinae virginis et martyris philosophorum patronae dedicatum. — Typis Clari-Montis Cżęstochoviensis.

A czimlap mögött a könyv czímének folytatása : „Dum conclusiones ex universa philosophia ad mentem Angelici ecclesiae doctoris Divi Thomae Aquinatis in celeberrimo Clari-Montis Cżęstochoviensis monasterio annô domini 1775. Diebus mensis Julii publicè propugnaret religiosus Fr. Gerardus Myerzyński ordinis monachorum S. Pauli primi eremitaе professus et philosophus consummatus praeside R. P. Nepomuceno Płachecki ejusdem ordinis AA. LL. et philosophiae doctore ac professore actuali. 4r. 2 sztlan lev. + szöveg : 189 lap + Index. 1 $\frac{1}{2}$ sztlan lev.

E tizenkét darab könyv a kolostornak jelenleg kaszárnnyává alakított kicsiny melléképületében nyomatott. A nyomda 1628-tól 1864-ig állott fenn, mely lengyel kiadványain : „W drukarni Jasnogóry“ (= typis Clari-Montis) jelzetet használt. Könyvkötéssel volt kapcsolatban, mely azonban bizonyára régibb eredetű, mint a nyomda. Mikép a XVI. századi spanyol kötéseket a vörösre festett, úgy jellemzi az ittenieket a zöldre festett pergamen. A XVII. századi, fára borított, finom eszérésű bőrkötések barna színűek. Középükön monyorú körben a Jézus szent szívére támasztott feszület, sarkaiban angyalokkal, talapzatán halálkövel. A sarkokon a négy evangelista arczképe, feliratokkal. Mindezek aranynyomatban.

A könyvtár nyomtatványairól monographia is jelent meg, ily cím alatt: „De typographia in Claro Monte Czenstochoviensi librisque in ejusdem officina ab anno MDCXXVIII. usque ad MDCCCLXIV. impressis. Auctore Stanislao Josepho Siennicki. Varsaviae, MDCCCLXXIII.” k. 8r. 83 lap. Igen tökéletlen mű: nem ad bibliographiai címeket, hanem csak afféle könyvárúsi rövid jelzeteket. S e részben is oly felszínes, hogy pl. az általam közölt tizenkét könyvezimből csak négyet említ, röviden, jegyzetek nélkül; holott mindezen könyvek több példányban találhatók a częstochowai kolostorban.

— De mikor a częstochowai nyomda monographusa nem vett magának annyi fáradságot, hogy elmenjen Częstochowába.

A BESZTERCZEBÁNYAI, LIBETBÁNYAI, KOR- PONAI ÉS SELMECZBÁNYAI VÁROSI LEVÉL- TÁRAK KÉZIRATAI.

Czélunk levén a magyarországi könyvtárak és levéltárak kézíratait szakférfaikkal megismertetni, eddigi közleményeink folytatásául¹, Kovachich Márton György ismert kéziratából,² közöljük most a beszterczebányai, libetbányai, korponai és selmeczbányai városi levéltárak kézíratainak ismertetését s azt hisszük, hogy buvárainknak ezzel szolgálatot teszünk.

A Regesta-jegyzék, melyet Kovachich Márton György a négy bányavárosi levéltár kézíratairól 1812-ki tudományos körútjában készített, összesen 250 kéziratot és oklevelet ölel fel s bár nem kimerítő, de jelen alakjában is fölötte becses s tájékozást nyújt a bányavárosi levéltárak gazdag forrásairól.

E jegyzékben a kéziratok a XIV. századtól kezdve a XVIII. századig terjednek, s főleg művelődéstörténeti és jogtörténeti szempontból birnak fontossággal; az oklevelek ellenben az Árpád-korig nyúlnak fel, s a kéziratokkal együtt említett bányavárosok specialis történetére nyújtanak becses adalékokat. A beszterczebányai kéziratokból kiemelendők: Beszterczebánya városának számadáskönyvei 1364—1426-ig és törvénykezési jegyzőkönyvei 1464—1498-ig, melyek ekkorig csak részben vannak felhasználva, továbbá

¹ L. a sárospataki, barsszentkereszti, esztergomi, kalocsai és zágrábi könyvtárak kézíratainak leírását a «Magyar Könyv-Szemle» 1883—1886-iki folyamaiban.

² Repertorium Manuscriptorum et Diplomatum in Expeditione Diplomatico Litteraria, Annorum 1811—1812. conscriptum. Latin kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában. Fol. Lat. 139. sz.

több XIV—XV. századbéli theologiai tartalmú kézirat, melyek valószínűleg itt a hazában készültek, s melyekből a 2. számú megőrizte *Privigyei János* besztercebányai könyvmásolónak egy 1477-dik évi levelét, melyben egy egyházi férfiútól *papirost kér*, hogy *Egidius Romanust* eredetiből lemásolhassa. A selmeczbányai kéziratokból két kézirat érdemel különös figyelmet, u. m.: *Selmeczbánya törvénykönyve*, másképen *Das Schemnitzer Stadtrecht*, mely a XV. századból származik s a város kiváltságleveleit és törvényeit tartalmazza. E kézitról meg kell jegyeznünk, hogy az egész országban ennek van legszebb ezüst kötése, melyet a XV. századbéli hazai ötvösműipar méltán számíthat remekei közé.

A vörös bársonykötés mind a két tábláját gazdag lombozatú vert és vésett góticus ezüst sarkok és kapesok díszítik, középtűtt Selmeczbánya város czimerpaizsa ezüstműből, a paizs mezején vörös, átlátszatlan zománcz, az ormós városfal egykor áttetsző kék, a torony áttetsző zöld zománczczal van borítva. A második kézirat *Selmeczbánya* városának jegyzőkönyveit 1432—1507-ig foglalja magában s arról nevezetes, hogy a könyv elején levő színes feszületképet egy ekkorig nálunk egészen ismeretlen XV. századbéli selmeczi miniator *Valentinus Gobil Schemnicziensis* festette. Ivretű vörös bőrkötését minden táblán művészi kivitelű, ökölnagyságú ezüst oroszlánfejek díszítik.

Az országgyűlési törvényezikkek e levéltárakban Zsigmond királylyal kezdődnek s a legújabb időkgig terjednek. Figyelmet érdemelnek továbbá *Bars*-, *Nyitra*megyéek *statutumai 1609—1695-ig*, melyekből itten teljes gyűjteményt találunk.

A kéziratokon kívül a selmeczbányai levéltárból még néhány ritka ősnymtatvány is van jegyzékünkben felsorolva, melyekből kiemelendők: *Esztergomi Breviarium*, *Velence 1480-ból* és *Esztergomi Missale*, *Nürnberg 1484-ből*. Említ még itt Kovachich vagy 50 nyomtatott könyvet, általában a nyomdászat első évtizedeiből, mivel azonban ezeket közelebből meg nem határozta, tárgyalásukba ezuttal nem bocsátkozhatunk. Ismertetésöket a jövő buvárlatnak tartjuk fönn.

Végül megjegyezzük, hogy Besztercebánya szabad királyi város közönsége a levéltárában volt középkori kéziratokat 1812-ben a Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozta; Selmecz-

bánya városának két becses kézirata és ősnymtatványa pedig az 1882-diki országos könyvkiállításon a hazai közönségnek be volt mutatva.¹

Ezek után adjuk Kovachich jegyzékét a mint következik :

I.

In Archivo Liberae Regiae et Montanae Civitatis Neozolii.

1. Novum Testamentum. Codex MS. chartaceus, cum multis interlinealibus, marginalibus et ad calcem paginarum positis adnotationibus. In folio. Initio et in fine sunt regesta. Omnia ignoto autore seculi circiter XV.

2. Incipit novus Thesaurus Sermonum Dominicalium a Dominica 1. Adventus usque Dominicam XXIII. post Pentecosten. Codex MS. in folio. In fine aliquot folia lacerata, reliqua elacerata sunt. In ultima compacturae tabula intus sequens epistola inscripta est :

„Honorabilis Pater Prisco. vti prioribus mor. quamquam insipidis fortasse peroraveram scriptis, vos magni facio, atque salubres opto semper dies; feliciora recolens tempora, quibus elapso nondum anno flamminis(?) igne(?) vicibus crebro iteratis stubelle. . . . estus praeterierunt, haec velut umbra et vana sunt quae insero scribo hoc tamen confidens perutile peto scedas mittatis mihi *Egidium Romanum de Originali transcribere*, et quicquid interrogatum fuerit, sedulo atque fideliter reddam. Valete in Jesu, et meis rogo fautoribus prosperos dicatis annos, iterum atque iterum valete. Datum in *Novis Solio* (sic) *feria II. Octa. Epiphaniae* (14) 77°. *Johannes Prividia.*“

Annus videtur esse 77 id est 1477. ambigue scriptus, uti et Prividia. Volumen vastum.

3. Repertorium Juris Canonici. Cod. MS. nitidissimus et vetus chartaceus in folio per modum dictionarii vel indicis realis. Primum folium videtur deesse, quia hic continuatur vox: *Actor* usque ad vocem *Uxor*; reliquum finalis folii est vacuum. Esset proinde opus integrum. Codex est seculi XV. sed nusquam aliquid inscriptum comparet, unde autor ejus nosci posset.

¹ L. «Könyvkiállítási Kalauz» Budapest, 1882. 13. és 231. l.

4. Liber Homiliarum. Incipiunt epistolae per Quadragesimam. Dominica. Invocavit ultimum. Sequitur tractatus de matrimonio. Codex MS. chartaceus seculi XV. vastus et integer ignoti autoris, literis picturatis.

5. Quaestiones in Librum quartum Sententiarum. Cod. MS. chartaceus in folio seculi XV. nitidus et vastus. In primo folio vacuo sequentia adscripta sunt :

„Hae questiones. puto quarti sententiarum collectae sunt per Egregium Virum Magistrum Nicolaum de Tinkenspuel Sacre Theologie Professorem studii Viennensis et lectae per eundem Conventui in Mellico.“

Finale folium videtur deesse.

6. Decreta Regum Hungariae. Codex MS. dissolutus chartaceus seculi XVI., initio mancus.

7. S. Stephani R. Decretorum libri II., fragmentum a capite XXVII. usque ad finem. Numeris non distinguitur, sed capita rubricas ab editis tantillum diversas habent.

8. Decretum S. Ladislai R. Liber I. et II. usque cap. XVIII. voces : „*ad Regem eat.*“ cum rubr.

9. 1439. Alberti R. Decretum sine exordio ab initio articuli I. usque ad finem; sine rubr.

10. 1486. Decretum Matthiae Regis Hung. Budae in festo Conversionis. . . . Pauli editum A. D. 1486., sine numeris et rubricis.

11. 1492. Decretum I. Sereniss. Principis Wladislai R. Hung. quod majus vocatur, editum A. 1492. cum duplici exordio, Dipl. Conf., sine numeris et rubricis. Nimirum Dipl. Decreti II. 1495., ut in Corp. Juris. Usque finem art. 108. absque articulis Selavoniae, et conclusione Diplomatio.

12. 1498. Decretum II. quod minus dicitur, Wladislai R. in festo B. Georgii M. Budae celebratum ac editum A. 1498. cum Dipl. Conf. et rubricis, sine numeris.

13. 1500. Decretum III. ejusdem Wladislai Regis A. D. 1500. editum in campo Rákos, cum Dipl. Conf. sine numeris et rubricis.

14. 1504. Decretum IV. ejusdem Wladislai R. A. D. 1504. sine numeris et rubricis.

15. 1514. Decretum V. et ultimum ejusdem Wladislai R. sine rubricis et numeris.

Et hic desinit Codex ad terniones scriptus, nondum compactus.

16. 1415. Giulhelmi Sanctae Minacensis Ecclesiae Episcopi rationalis. In fine :

„Iste liber continet octo Partes, quarum Partium et suorum Capitulorum Rubricae patent. Haec videlicet primae Partis Rubrica : Incipit Rationale divinatorum officiorum Rubricae Capitulorum Primae Partis, et sic est finis: Finitur Liber Rationalis compilatus per Venerabilem Magistrum Dominum Dominum Giulhelum Mynacensem Episcopum. Compactus autem per Dominum Petrum Scholasticum Luthm. Sub A. Domini MCCCC. quinto-decimo.“

Volumen vastum in fol. seculi XV.

Est opus eruditione ecclesiastico liturgica plenum et si ineditum est, typo sane dignissimum. Compactoris nomen an Lutherum, id est Lotharium, vel Luthetium, id est Parisinum legere debeam, dubius haereo. In fine adjicitur: Sententia contra Johannem Huss lata A. D. 141. Sabbatho post Procopii, quae erat dies sexta Mensis Julii et eadem combustus.

NB. Malo etiam Minacensem, quam Winacensem Episcopum legere. Conf. n.

Ex Archivo I. Comitatus Zoliensis.

17. 1772. Pro Bibliopolis in Regno hoc fixum mansionem habentibus praescriptus ordo fine publicationis communicatur. Int. F. 33. N. 26.

18. 1775. Bibliopolis et Typographis gremialibus ad qualia nam et sub quibus Titulis imprimi solita calendaria Privilegia Regia concessa sint, informatio praestanda. F. 33. N. 24.

19. 1774. Calendaria extera, quae utiles et memoria dignas materias in se continent, per censuram praevis approbata, non aliter quam ex missis mensibus et diebus venui exponenda. F. 39. N. 73.

20. 1775. Calendariorum in Regno hoc imprimi solitorum intuitu juxta advolutam tabellam informatio Exe. Consilis submissa. F. 33. N. 24.

21. 1776. Calendariorum impressionis et venditionis in merito emanata b. resolutio. F. 33. N. 30.

22. 1777. Calendariorum in Regno hoc imprimendorum intuitu norma per Suam Maj. statuta. F. 33. N. 35.

23. Iudaei ab omni quaestu librorum christianorum, tan novorum, quam atritorum eorundemque ex alienis provinciis invectione sub poena confiscationis inhibiti. F. 33. N. 15.

24. 1730. Librorum revisionis et censurae intuitu emanatum normale Intimatum. F. 16. N. 9.

25. 1770. Librorum Christianorum Quaestus Judaeis interdictus. F. 33. N. 12.

26. 1764. Reflexiones, quibus demonstratur, quod Coronalia Bona sint per Reges conscribilia, neque collata possint ex nullitate donationum revindicari. F. 24. N. 250.

27. 1771. Ad Typographicum assumendis pro tyronibus, hisque successive elibertandis ac sodalibus deserviens ordo pro observatione communicatur. F. 23. N. 9.

II.

In Archivo Liberae Regiae Montanae Civitatis Libeth-Bánya.

28. *Schemnitzer Stadtrecht*, seu Municipalia jura 7 civitatum — Belae Regis Privilegium. Statuta duo VII civitatum Omnia Germanice in 4. Stadtrecht in articulis divisum.

29. Homiliae succinctae. MSS. in Evangelia Dominicalia et festa totius anni Anonymi auctoris, quibus adiunctae sunt et aliae aliquot doctorum virorum conciones Vratislaviae et Viennae cum tractatu luculento de Choreis, spectaculo omnium stultissimo. MSS. vastum in fol. Germanice. *Ex Bibliotheca Joan. Pinnerii, exeuntis seculi XVI.*¹

¹ Joannes Pinnerius XVI. századbeli beszterbányai ev. lelkész és superintendens könyvtáráról keveset tudunk. Faber Pál: *De Bibliotheca Budensi*. Jenae 1789. 4r. című munkájában nagy elismeréssel szól a könyvtárról s kiemeli, hogy ebben Vitéz János és Mátyás király könyvtárából is voltak kéziratok. A «Bibliotheca Pinneriana» még a múlt században ismeretes volt. E században Jankovich Miklós emlékezik róla jegyzeteiben. Úgy látszik a könyvtár elkallódott s gyűjteményéből a könyvek többfelé szóródtak. Tudomásunk

Ex Archivo L. R. Civitatis Veteris Zolii.

- 30. 1646. Acta diaetalia.
- 31. 1720. Acta concursus Posoniensis.
- 32. 1721. Diarium et acta concursus Regnicolaris Posoniensis.

III.

Ex Archivo L. R. Civitatis Carponae.

33. Melchioris Nisnyánszky olim Parochi Carponensi Historia rerum Carponensium ab exordio usque A. 1800 deducta. in fol. MS. vol. 1. pagg. 390. Claudit sequentibus ;

Scriptor Fastorum quondam Carpona tuorum, Exantlatorum finem facit hisce laborum. Quod superest horum curis commendat eorum, Quos Decessorum delectant facta suorum. . . . . series Regum Hung. — Parochi Ecclesiae Sacrorum ministri L. R. Civitatis Carponensis, quorum notitia haberi potuit. — Judices et Notarii L. R. Civitatis Carponensis, qui in notitiam pervenerunt. Praesidii Carponensis Castellani, Capitanaei et Vicecapitanei seu Locumtenentes. — Syllabus alphabeticus Hungaricarum, a potiori illustrium et nob. Familiarum, quae Carponam incoluisse ex actis et monumentis variis comperiuntur. — Infortunia et tristes casus civitatis Carponensis ab insidiis oppressionibus, direptionibus et aliis calamitatibus. Terminavit et munde descripsit, qua Canonicus Neozoliensis. Civitas illi gratificata est uno vase vini decem urnarum.

34. 1405. Sigismundi R. Decretum minus in membrana originali authentica sub sigillo pendenti duplici Majestatico.

35. 1514. Cruciatorum sic dictorum rebellantium furori

szerint a Nemzeti Múzeum, a M. T. Akadémia s a bécsi es. udvari könyvtár bírnak belőle példányokat. Valószínűleg lesznek példányok belőle máshol is. Mindenesetre kívánatos volna a könyvtár viszontagságairól némi részleteket tudnunk. Miért is azon kéréssel fordulunk t. ügybarátainkhoz, hogy folyóiratunkat a «Bibliotheca Pinneriana» viszontagságairól legjobb tudomásuk szerint értesítsék.

S z e r k.

obviaturus Rex Wladislaus in subsidium exercitus ducendi imponit Carponensibus 600 fl. praestandos. C. 2. 1.

36. 1500. Instructio data Ablegatis ad Diaetam ex parte Civitatis Carponae. Pertinet ad A. 1500 ac ne fors supra, quia inter cetera puncta instructionis est, ut querela ponatur contra Sigism. Balassa turbatorem iuris telonialis, quod fuit de A. 1500 ut supra D. 2.

37. 1526. Ludovici II. R. Mandatum ad omnes Status et OO. Ecclesiasticos imprimis et Religiosos, ut ad subsidium Expeditionis bellicae contra formidabilem Turcarum exercitum dimidiam Sacrorum Vasorum in Ecclesiis suis existentium partem (concedente istud etiam Sede Apostolica) extradent et conferant in manus deputatorum eatenus commissariorum, Si Deus optatum expeditionis finem dederit, talium bonificationem recepturi. D. 13.

IV.

Ex Archivo Liberae Regiae Montanae Civitatis Schemnitz.

38. 1484. Finit Missale divinorum Officiorum tam de tempore, quam de Sanctis cum certis officiis annexis, ut puta de Transfiguratione Domini, de Pestilentia etc. secundum chorum Almae Ecclesiae Strigoniensis correctum ac emendatum cum consensu ac favore RR. D. Michaelis Episcopi Milkoviensis, ac in Pontificalibus Vicarii Generalis praenominatae Ecclesiae Strigon. aliorumque Dominorum de Capitulo, regnante felicissime Serenissimo ac Invictissimo Matthia Hungarorum Rege Domino nostro Gratosissimo, anno Incarnatae Deitatis MCCCCLXXXIII. die ultima mensis Augusti in Imperiali Civitate Germaniae Nuremberga per Anthon. Koburger incolam praefatae civitatis. Ad laudem Dei ejusque Genitricis perpetuae Virginis, cui honor et gloria in eternum. Amen. Fol. cum Calendario praemisso.

39. 1480. Hujus Breviarii finis adest feliciter anno Christi salutifero MCCCCLXXX. die XII. mensis Novembris, Serenissimo Principe Matthia Ungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rege invictissimo regnante ob multorum clericorum utilitatem imprimi jubente Inclyta Venetiarum in Urbe summo studio elaboratum Duce Joanni Mocenico regnante optimo Impensis vero

Joannis Cassis dicti Librarii ex Ratispona et per industriosum artis impressoriae magistrum Erhardum Radtolt de Augusta impressum. In 4. Initio Libri sine Titulo in aversa pagina manu coaeva haec leguntur :

„Sorte nova rediit Hunnorum clarissima quondam

Tempore quo fuit Atilae victoria Regis.“

Illi clarissimo Regum Syderi Matthiae de Hunyad, Joannis quondam Incliti Regni Hungariae Gubernatoris filio per Dionysium Cardinalem Archiepiscopum Strigoniensem Regalis Corona imponitur A. D. MCCCCL.(?) (sic!) vigesima nona die mensis Martii.

A. D. MCCCCLXV. die 1. Febr. Dionysius de Zeech AEppus Almae Ecclesiae Strigon. obiit.

A. D. MCCCCLVII. prima die Julii Venerabilis Magister D. D. Cantor et Vicarius Strigoniensis obiit, qui alias fuit Auditor Causarum Sacri Concilii Basiliensis.

A. D. MCCCCLXXII. nono die Mensis Augusti Joannes ArchiEpiscopus Strigoniensis obiit.

A. D. MCCCCLXXIII. 18. die Julii Martinus de pescht Canonicus Quinque Ecclesiensis spiritum exalavit. Impressa. Sequitur Calendarium. Postea Tabula impositionis historiarum, deinde sequentia :

Michael Episcopus Milkoviensis, ac in Ecclesia Strigoniensi in Pontificalibus Vicarius et Causarum Auditor Generalis Omnibus et singulis Donimis Clericis beneficiatis et non beneficiatis, curatis et non curatis Ecclesiarum Plebanis et eorum Vicegerentibus et aliis quarumcunque Dignitatum titulis insignitis, in et sub Dioecesi Jurisdictione et Provincia dictae Ecclesiae Strigoniensis constitutis et commorantibus salutem et paternam in Domino Benedictionem. Superioribus diebus recepimus in Mandatis a Serenissimo Principe Domino Mathia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croaciae etc. Rege invictissimo, Domino nostro gratiosissimo, quatenus de modo et Rubrica ipsius Almae Ecclesiae Strigoniensis Breviarium correctum pro exemplari super horis Canonicis peragendis de tempore et de Sanctis diurnis et nocturnis Circumspecto Johanni de Ratispona Librario ad imprimendum plura Breviaria pro horis Canonicis juxta sanctiones Canonicas peragendis traderemus. Nos attendentes hujusmodi Mandatum Regium justum, accedente adhuc sano consilio nonnuq.

lorum peritorum Dominorum de Capitulo dictae Ecclesiae Strigoniensis, hujusmodi Breviarium bene correctum et transeursum pro exemplari ad imprimendum plura juxta Rubricam Ecclesiae Strigoniensis tradidimus. Quare vos omnes et singulos Dominos praefatos in et sub Dioecesi jurisdictione et provincia Strigoniensi commorantes in virtute salutaris obedientiae requirimus et hortamur, ut hujusmodi horas Canonicas juxta statuta sanctorum patrum et Rubricam Strigoniensem perficere ad salutem animarum vestrarum valeatis, hujusmodi impressa exemplaria pro usu vestro ad vestras Ecclesias disponatis feliciter.

Incipiunt tabulae per quas unusquisque si vult, potest faciliter reperire Psalmos, Hymnos etc. secundum ordinem alphabeti.

Incipit Breviarium de tempore et Sanctis etiam commune Sanctorum per anni circulum juxta consuetudinem et ritum S. Ecclesiae Strigoniensis imprimi mandatum per Sereniss. Principem D. Matthiam Hung. Boh. Dalm. Croat. etc. Regem invictissimum A. D. MCCCCLXXIX. Ideirco omnes Clerici Dioecesis praefatae ad quos ex impressione hujusmodi Breviarium pervenerit, juges fundant ad Dominum Hyesum preces pro felici regimine, pace et prosperitate ejusdem Illustrissimi Principis quamdiu vivet in humanis, et ut post ejus obitum cum suis fidelibus inter Angelorum Agmina vitam consequatur sempiternam. Amen.

40. 1384. Rational. . . Hye endet sich die erste Vorred in das deutsch Rational geschrieben dem Hochgepornen Fürsten Herczog ab Albrechten dem Dritten zu Osterreich Anno Domini MCCCCLXXXIIII. 4. feria post Dominicam Palmarum etc.

Hie vahet an die Vorred in das Rational, das ist dy Auslegung und Sach der Gottleichen Ambt. Post Exordium: Darumb ich Wilhalm der heiligen Kirchen zu Munat von der Gottes Gedult allain Bischof genannt Chlokehen an, und wird auch Clockchen an die tür ob mir leicht geruhet der Schlüssel Davids aufzutuen etc. In folio Volumen grande.

41. Breviarium MSS. in folio minori. Volumen vastum.

42. Sacra Scriptura. Novum Testamentum. V. Testamenti Prophetiae Majores, Isaias, Jeremias, Threni, Baruch, Ezechieh, Daniel, Oseas, Johel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nachum, Abakuk, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias. Accedit Tractatus Theologicus novem Partibus absolutus, quarum prima est

de Poenitentia, in communi, secunda de ejus partibus 3. de ejus quasi prima parte scilicet contritione in speciali. 4. de ipsa Confessione et spectantibus ad illam. 5. De satisfactione in communi. 6. de jejunio, quod est pars satisfactionis. 7. de Oratione 8. de eleemosyna. 9. de periculis contemnentium poenitentiam. In fol. min. Volumen vastum. MS.

43. Biblia Sacra V. Testamenti ab initio Genesis usque librum II. Machabaeorum cum Prologis Hieronymi, uti praecedens cum quo maximam S. Scripturae partem constituit. Codex MS. seculi XV. vel XIV. in fol. min. vastum volumen.

44. 1473. Incipit Liber Consiliorum Medicinalium illustrissimi Doctoris Medicinae Domini Bartholomaei de Montignano Physici peritissimi. Cod. MS. in fol. min. Sunt centum consilia quorum Elenchus praemittitur. Accedit: Antidotarius secundum ordinem Alphabeti celeberrimi Medicinae Doctoris Bartholomaei de Montiniana etc. Subjungitur registrum super Antidotario M. Bar. de Montiniana.

Consiliis subjungitur sequens conclusio: Cuncta haec Consilia in praesenti Libro conscripta sunt consumata per famosissimum Artium et Medicinae Doctorem Dominum et Magistrum Bartholomaeum de Montiniana alias de Montignana, ad laudem et salutem Christifidelium, incepta et finita per me Paulum Wenigel de Schrabunhawsis Anno Domini septuagesimo tertio, secundo die Mensis Aprilis“ it est 1473. Item:

„Incipit Liber Avicennae de viribus Cordis et Medicinis cordialibus, translatus a Magistro Arnolde Bartanone.“ Tabula hujus Libri: Finitum est per me Paulum Wenigel anno Domini LXXII. in die Leonhardi.

45. 1501. Declaratio Ruinae et desolationis Montanarum de Rivulo Dominarum. Est Mandatum Wladislai II. R. et Relatio erga illud.

46. 1548. Kunigin Mariae unser allernädigsten Frauen Commissari Schreiben an die 7 Bergstet. Folget der Stet Vorschreibung auf altensoll errichtet werden.

47. 1558. Perggericht und Pergordnung d. 25. Aug. Sunt 48 articuli. Sequuntur acta et scripta ad commissarios. Sequitur protocolum variorum actorum magis privatorum montanisticorum ejus aetatis. MS. in fol. majori parte post vacuum.

48. 1505. Ephemerides A. D. J. 1505. in 4. Impressum Calendarium incerto loco meris numeris et signis astronomicis cursum planetarum designantibus quibus tamen festa SS. praemittuntur.

49. Libri impressi potissimum in folio facile 50. Volumina primae inventionis Typographiae, pertinentes ad classem Musei Technilogicam.

50. Codex MS. in folio majori, complectens inter cetera Belae Regis Statuta pro Civitate Schemnicz et aliis montanistis Germanice, vetus scriptura. Reliqua sunt fere inprotocollationes veteres privatorum de Annis 1433 et sequent. Major pars vacua.

51. Copia collationata Privilegiorum Civitatis Schemnicii. MS. in folio. volumen unum ab A. 1275—1588. quorum Elenchus in fine subjicitur.

52. 1751. Diarium Diaetae Poseniensis a die 22. Aprilis usque diem 24. Aug. seu a sessione prima usque 57. deductum, insertis Actis diaetalibus. Conscriptum per Ablegatum Civitatis. In fol. vol. 1.

53. 1722—1723. Diarium Diaetae Poson. a die 13. Maji publicationis Regalium in Civitate Schemniciensi 1722 usque 3. Julii 1723. Succinete deductum relatis tantum Actis.

54. 1741. Acta Diaetae Poseniensis sine diario.

I. Codex MS. complectens sequentia Decreta Comititalia in folio.

55. Matthias I. R. transumit et confirmat decretum Ludovici I. R. quo A. 1351. transumit et confirmat decretum Andreae II. R. de A. 1222. unacum articulis Ludovici et conclusione, sed Matthiae articuli et conclusio hoc loco desunt.

56. 1435. Decretum Sereniss. Imp. D. Sigismundi Posonii A. 1435. editum.

57. 1481. Decretum D. Matthiae Regis A. 1481. editum.

58. 1486. Decretum Seren. Principis quondam D. Matthiae Regis Hung. etc. Budae in festo Conversionis divi Pauli. A. D. 1486. editum.

59. Decretum Alberti Regis Hung. Budae feria 14. ante festum Trinitatis A. 1439. editum.

60. 1464. Additio tempore Matthiae R. Patris Patriae ad Decreta Andreae, Ludovici et Sigismundi 1464.

61. 1492. Decretum Sereniss. Principis Wladislai Regis Hung. quod majus vocatur. A. D. 1492.

62. 1495. Series Articulorum de novo conceptorum ac editorum ad primum Decretum Generale additorum pro perfectione et completionem ejusdem A. D. 1495.

63. 1498. Decretum II. quod minus dicitur ejusdem D. Wladislai R. editum Budae in festo B. Georgii M. A. D. 1498.

64. 1500. Decretum III. ejusdem D. Wladislai R. Anni 1500.

65. 1504. Decretum IV. D. Wladislai R. 1504.

66. 1514. Decretum V. et ultimum D. Wladislai R. A. 1514.

Istae Copiae in Articulos divisae sunt, quorum rubricae praemittuntur initio codicis, et quidem Andreae 1222, Ludovici 1351, Sigismundi 1435. Primi decreti Mathiae additionum secundi, tertii. Alberti, Wladislai II. 1492, 1495, 1498, 1500, 1504, 1514. Collectio scripta est per Dan. Jeszenszky Turocianum qui eum dedicavit magistratui Schemnicziensi. In fine adjicitur: In Judiciis Curiae R. A. D. 1557. observata, sive decisiones.

Alter Codex MS. continet sequentia.

67. 1542. Articuli in primo Conventu Novizoliensi editi et constituti. Cum Exordio Dipl. Conf. et numeris articulorum, sine rubricis.

68. 1543. Articuli in Conventu Novizoliensi pro festo B. Elisabeth viduae celebrato editi A. 1543. sine Dipl. numeris et rubricis.

69. 1545. Articuli in Conventu Thyrnaviensi pro festo Purificationis B. V. M. celebrato editi A. 1545. sine Dipl. numeris et rubricis, praeter quasdam marginales.

70. 1548. Responsum et Approbatio Regiae Maj. ad Artt. DD. Praelat. Bar. Nobb. ceterumque Statuum Regni Hung. in Conventu Thyrnaviensi pro festo B. Catharinae V. Anni 1547. celebrato conclusus.

71. 1542. Articuli Conventus Psoniensis. Est tantum Exordium Dipl. et primi aliquot Art.

72. 1546. Articuli Conventus Psoniensis. A. 1546. Cum Dipl. Conf. sine numeris et rubricis.

Tertius Codex MS. in fol. 387 foliis constans.

73. 1563. Articuli Diaetales Poson. cum Dipl. Conf. et numeris, sine rubricis.

74. 1566. Art. propositionis in Comitibus Posonii nomine S. Caes. Maj. per Sereniss. Principem Archiducem Carolum Statibus et OO. Regni Hung. porrecti ad consultandum d. XIX. Febr.

75. 1566. Replicatio Sereniss. Principis ac D. Caroli Archiducis Austriae Statibus et OO. Regni Hung. assignata. A. 1566. d. 13. Mart.

76. 1566. Scripta quaedam et supplicationes VII montanarum Civitatum in Diaeta. 1566. Frusta 6.

77. 1566. Replicatio VII Civitatum montanarum porrecta Regnicolis in Diaeta Poson. A. D. 1566.

78. 1566. Supplicatio porrecta in iisdem Comitibus Archiduci Carolo.

79. 1566. Articuli VII Civitatum montanarum articulis DD. Regnicolarum inserendi.

80. 1566. Sequuntur Articuli et Decreta Regni Hung. Posonii A. 1566. cum Dipl. Conf. sine numeris et rubricis.

81. 1567. Propositio S. C. ac R. Maj. in Conventu Anni 1567.

82. 1567. Gravamina VII. Montanarum Civitatum in Diaeta Poson. Caes. Majestati oblata. A. 1567.

83. 1567. Eadem Regnicolis oblata.

84. 1567. Decretum Imperatoris super Gravamina VII Montanarum Civitatum. 1567. 26. Junii.

85. 1567. Articuli Decretales Regni Hung. A. 1567. Pro Comitatu Hontensi. Cum Dipl. Conf. sine n. et rubr.

86. 1569. Articuli Decretales Posonii Regni Hung. Cum. Dipl. Conf. sine numeris et rubricis.

87. 1572. I. Articuli Diaetae seu Conventus Poson. primi. A. D. 1572. pro festo Purificationis Mariae celebrati.

88. 1572. II. Articuli Decretales Diaetae Posoniensis pro festo Nativitatis Mariae Virginis ad Coronationem Sereniss. Regis Rudolphi. A. 1572.

89. 1574. Decreta Regni pro Comitatu Hontensi. A. 1574.

90. 1575. Decreta Regni Hung. A. D. 1575.

91. 1578. Articuli seu decreta DD. Praelat. Baron. Magnatum et Nobilium ceterorumque universorum Statuum et OO. Regni

Hung. et Partium ei subjectarum in Generali eorum Conventu ad primum diem Mensis Febr. A. D. 1578. Posonii celebrato conclusi.

92. 1582. Relation des gehaltenen Presburgischen Ungarischen Landtags und Wienerischen Expedition an die erbarn Siebn Bergstadt durch Mart. Hofmann und Adam. Sylvestrum als geweste Abgesandten gestellt und zugesandt.

93. 1582. Sequuntur Articuli Diaetae Posoniensis A. D. 1582.

94. 1583. Articuli seu decreta Regni Hung. A. D. 1583.

95. 1586. Caes. Mandatum, quo RR. D. Georg. Draskovichius Locumtenens constituitur, praesentatum in Origine hic Schemnici d. 20. Oct. 1586. Insinuatio.

Codex MS. IV. in folio, disparata, coeva.

96. 1521. Articuli in Diaeta et Conventione Generali universorum DD. Praelatorum et Baronum ac Regni Nobilium pro festo B. Elisabeth viduae anno Gratiae 1521. Budae de mandato Regio celebrata unaminiter editi et confecti, ac per Regiam Maj. roborati. Sine Dipl. Conf. numeris et rubricis.

97. 1543. Articuli DD. Praelatorum, Baronum et Nobilium, ceterorumque Statuum Regni Hung. in Conventu Novisoliensi Congregatorum pro festo B. Elisabeth viduae A. D. 1593. ad mandatum Regiae Maj. pro defensione Regni et conservatione libertatis confecti. Sine numeris, rubricis et Dipl. Conf.

98. 1545. Articuli DD. Praelat. Baron. et Nobilium, aliorumque Ordinum et SS. Regni Hung. in praesenti Conventu Thyrnav. pro festo Purificationis BB. V. M. celebrato congregatorum ad benignam Exhortationem SS. Regiae Maj. etc. Statibus Regni propositam editi A. D. 1545.

99. 1545. Aliud eorundem exemplar sub eodem titulo.

100. 1546. Artt. DD. Praelat. Baron. Nobb. ceterorumque OO. ac SS. Regni Hung. in praesenti Conventu Posonien. ipso festo Conversionis B. Pauli Apost. celebrato congregatorum ad benignam Exhortationem S. Regiae Maj. Statibus Regni propositam A. D. 1546. Cum Dipl. Conf. sine numeris et rubr.

101. 1548. Propositio S. Regiae Maj. in Conventu Poson. pro festo S. Lucae indicto facta 1548.

102. 1546. Aliud exemplar articulorum anni 1546. sine Dipl. Confirmatorio.

103. 1546. Aliud exemplar eorundem cum Dipl. Conf. utrobique adjiciuntur.

104. 1546. Nomina DD. et aliorum omnium Statuum in Comitibus Poson. fest. B. Pauli Apost. existen. A. D. 1546.

105. 1546. Aliud exemplar eorundem Articulorum Anni 1546. cum Dipl. Conf.

106. 1548. Articuli in Conventu Poson. pro festo B. Lucae Evang. A. D. 1548. conscripti atque a S. Regia Maj. confirmati cum Dipl. Conf.

107. 1550. Articuli A. 1550. cum Dipl. Conf. non integri.

108. 1550. Aliud eorundem Articulorum A. 1550. Exemplar integrum.

109. 1552. Articuli anni 1552. cum Dipl. Conf.

110. 1554. Articuli anni 1554. non integri in fine.

111. 1557. Articuli Diaetae Posoniensis celebratae prima Junii A. D. 1557. *Pro Civitate Schemnicz.*

112. 1572. Maximiliani R. Decretum anni 1572. primum.

113. 1595. Articulis A. 1595.

114. 1596. Decretum anni 1596.

115. 1599. Decretum anni 1599. Utrique cum Dipl. Conf. numeris et rubricis. Omnia coaeva in copiis. Finis Codicis IV.

Acta Diaetalia Seculi XVI. in unum Volumen consuta, ut sequuntur. In fol.

116. 1542. Propositio R. R. Maj. in Conventu Poson. d. 25. Oct. 1542. pro festo S. Lucae.

117. 1542. Ferdinandi R. instructio pro Oratoribus suis ad Conventum Novisoliens. d. 23. Jan. 1542.

118. 1542. Articuli Diaetae Novisoliensis, anni 1542. sine responso.

119. 1544. Instructio pro DD. Oratoribus Regni Hung. ex Novisoliensi Regnicolarum Congregatione mense Nov. anni

MDXLIIII. celebrata ad Pragensem Conventum Mense Januario anni Sequentis habitum data.

120. 1544. Responsio Regia ad Conclusionum Articulos per fideles Regnicolas suos in dicta Novisoliensi Congregatione conclusos et determinatos.

121. 1544. Alia sine Maj. Responsio ad supplicationem Fidelium suorum.

122. 1544. Compendium Conclusionis DD. Statuum et OO. Regni Bohemiae, Provinciarumque ei annexarum. Est duplex Exemplar.

123. 1546. Nomine DD. Magnatum, aliorumque R. Hung. Thyrnaviae in Comitibus constitutorum.

124. 1550. Propositio S. Rom. Hung. Boh. etc. Regiae Maj. in Conventu Poseniensi.

125. 1550. Statutum et OO. Regni Hung. in Diaeta Posen. congregatorum primum responsum ad propositionem Suae Maj. Sereniss. Archiduci Ernesto oblatum 15. Febr. inde Pragam ad Imp. transmissum 20. Febr. A. 1550.

126. 1578. Regales Pariae Evocatoriarum ad Comitatus Posoniensia 16. die Mensis Oct. A. 1577. quae Evocatoriae in specie una cum Tabellario infra Bukanum et Semnieium a Turcis sunt interceptae.

127. 1578. Abschied der Erborn VII Bergstädt. Versammlung auf Kremnicz so von wegen des ausgeschriebnen Landtags zu Pressburg gehalten worden 7. Oct. 1577.

128. 1577. Die fürnemisten Handlungen, welche in dem Landtag wegen dieser Pergstädt sollen fürgebracht werden. 7. Oct. 1577.

129. 1577. Prima prorogatio Diaetae Posoniensis ad 15. diem Nov. 1577. dd. 3. Oct. 1577.

130. 1577. Literae D. Steph. Radetii Locumtenentis in Hung. quibus respondet ad literas ex opposito scriptas d. 20. Oct. nempe ad sequentes.

131. 1577. Literae III Montanarum Civitatum Cremnicz. Schemnicz. et Novisolii ad D. Steph. Radetium propter speciatam evocationem ad Generalem Conventum Regni Hung.

132. 1577. Secunda prorogatio Diaetae Posoniensis ad primam diem Decembris A. D. 1577. dd. 28. Oct.

133. 1577. Tertia Prorogatio Diaetae Posoniensis ad 1. diem Febr. A. 1578. dd. 6. Nov. 1577.

134. 1578. Libellus Supplex VII Civitatum Montanarum porrectus Imp. Rudolpho II. in Comitii Hung. Posonii 2. die Mensis Martii 1578.

135. 1578. Gravamina VII Civitatum Montanarum porrecta Statibus ett OO. Regni in Comitii d. 3. Martii A. 1578.

136. 1578. An die Röm. Kay. Maj. der VII Hung. Pergstädt Abgesandten in Landtag zu Presburg unvermeidliches hochnotwendiges Anbringen, Flehen und Bitten wegen der Feindesgefahr, Praesentirt d. 7. Martis 1578.

137. 1578. Copy der von Bukanecz Schreiben an die Bergstädt Cremnicz, Schemniz und Neusol dd. 26. Febr.

138. 1578. An die Röm. Kay. Maj. der VII Hung. Bergstäd Abgesandten in Landtag zu Pressburg abermal hochnothwendiges Suppliciren, Bitten und Flehen umb Rettung Schutz und Schirm wider den Türcken. Praes. 11. Martii 1578.

139. 1578. Copy der H. H. Buckhantzer Schreibens an die erbarn 3. Städte Cremnitz, Schemnitz und Neusol wegen das Gefahr von 2. März A. 1578.

140. 1578. An die H. H. Erzherzog Ernst demüthige Suppliciren und Manzettel der VII Hung. Pergstädt Abgesandten zu Presburg. Praes. 18. Mart.

141. 1578. Libellus supplex ad S. Caes. Maj. ratione epocillationis vini et. . . . Civitatis Cremnicz porrectas nomine VII Civitatum.

142. 1578. Ad SS. Caes. Majest. N. internunciorum VII montanarum Civitatum memoriale super gravaminibus ante porrectis.

143. 1578. Protestatio Nic. Lebi et Joan. Budai ratione militum existentium in Carpona et Bozok. Posonii fer. II. prox. fest. Resurrectionis A. 1588.

144. 1578. Protestatio VII Civitatum Montanarum in Scriptis porrecta Archiduci Ernesto 6. die Aprilis 1578. per Leonh. Tilesium et Adamum Sylvestrum.

145. 1578. Expeditio Articuli de Telonio. Rudolphi Mandatum. Posonii 2. Apr. 1578.

146. 1578. Relation der VII Hung. Pergstät Abgesandte

auf dem Landtag zue Prespurg gehalten im Februario, Martio, und Aprili des 1578. Jars. Est Diarium a d. 12. Febr. dd. 8. Aprilis sed non multum per dies.

147. 1578. Ultima Replica ad Caes. Maj. de defensione contra hostes et relaxatione Taxae. Exhibita suae Maj. per Chph. Gastium et Lucam Stenzl d. 11. Apr. 1578. Pos.

148. 1578. Antwort auf den Artikel betreffende des Feindesgefahr der Bukantzer und Königsperger wegen halben d. 13. April 1578. in Prespurg.

149. 1578. Die ander Relation der VII Hung. Bergstädt verbliebnen Abgesandten zu Presburg zu Ende des Hung. Landtags d. 17. April.

150. Literae N. Judicis Juratorum Civitatis Crembnicz., quibus mandatum Caes. de 4000 fl. nomine Taxae VII montanis Civitatibus impositorum, quod Novisolii 19. Maji in Origine praesentatum est, hincque missum die 23. Maji 1578. Germanice dd. 20. Maji.

151. 1578. Sequitur Mandatum Caesareum de Taxa 4000 fl. Viennae. 16. Apr. 1578.

152. 1578. Literae Camerae Hung. de Taxa 4000 fl. dd. Posonii 10. Maji.

153. 1578. Abschied der Versammlung der VII Hung. Bergstädt auf Crembnicz wegen der angeschlagenen Tax der 4000 fl. von der Röm. Kay. Maj. und anderer für fallender gemeinen Handlungen d. 28. Maj. 1578.

154. 1578. Der erbarn Städt Abgesandten Ausrichtung in der ersten Instanz von wegen Erlassung der Tax. 29. Jun.

155. 1578. An die Röm. Kays. Maj. der VII. Bergstädt suppliciren und auch J. D. Erzherzog Ernsten wegen Erlassung der auferlegten Tax und Anschnitt der 4000 fl. 1578. Jun.

156. 1578. Mahnzettel a J. Durchleucht. Latinum et Germanicum.

157. 1578. Ein ander Relation der Gesandten zue Hof wegen der Tax d. 28. Julii 1578.

158. 1578. Ernesti Archiducis ad 7 Civitates, quod Taxa relaxari nequeat. Viennae, 16. et 20. Jul. duo diversa.

159. 1578. Quietantia Cameralis super depositis 2000 fl. Taxae d. 22. Julii.

160. 1578. Die HH. Abgesandten werden in Namen aller Pergstäd, sonderlich aber wegen der Stadt Crembnitz bey dem Landtag fürbringen.

161. 1596. Schreiben auf Königspurg Bukanz. 19. Febr. 1596.

162. 1596. Schreiben auf Schembnitz. Königspurg. 29. Febr. 1596.

163. 1596. Propositiones S. C. R. Maj. in Comitii Poson. Statibus et OO. Regni Hung. per Seren. Archiducem Austriae Matthiam exhibitae d. 19. Febr. 1596. dd. 20. Jan.

164. 1596. Replicatio Statuum et OO. ad Propositionem S. C. R. que Maj. factae et d. 1. Martii A. 1596. Suae Serenitati exhibitae.

165. 1596. Replicatio Statuum et OO. ad Propositiones Suae Maj. ultima. d. 16. Martii. A. 1596.

166. 1597. Propositiones Diaetae Anni 1597. Posonii celebratae dd. Pragae. S. Febr. 1597.

167. 1597. Replicatio Statuum manca.

168. 1598. S. C. Reg. Maj. Propositiones promulgatae in Comitii Regni A. 1598. d. 16. Febr. dd. 10. Febr.

169. 1598. Archiducis Communicatio cum Statibus Regni rumoris obsidione Viennensi ante inchoationem Propositionum dd. 13. Febr. eodem die exhibitae.

170. 1598. Supplicatio Statuum atque OO. ante tractationem Propositionum 17. Febr. Archiduci exhibitae.

171. 1598. Ad praemissam Supplicationem Statuum atque OO. Regni Hung. Responsum Maximiliani Archiducis de articulis superioris Diaetae in confirmatione omissis, dd. 17. Febr.

172. 1598. Duplica Statuum ad Replicatam Suae Serenitatis statibus publicatam 2. Martii A. 1598. quae Suae Serenitati porrecta est die 5. Martii A. 1598.

173. 1598. Articuli Statuum et OO. primum quidem adumbrati et Suae Seren. porrecti die 24. Febr. postea vero facta replicatione per Suam Seren. et duplicati per Status correcti, et undequaque aucti, finaliterque conclusi, et Suae Seren. exhibiti d. 11. Mart. A. 1698. Accesserunt tamen et Articuli de montanis et monetariis, item de Seyfrido a Kolloniez in Ungarum creato, qui hic non habentur.

174. 1598. Septem montanarum Civitatum et aliorum vicinorum montanistarum supplicatio et Protestatio d. 23. Febr. et 3. Martii Personali, et Statibus exhibita.

175. 1598. Articuli in Diaeta A. 1598. Posonii celebrata conclusi cum Dipl. Conf. numeris et rubricis.

176. 1599. Propositiones Regiae dd. Pragae, 19. Jan. 1599. Praes. d. 5. Mart.

177. 1599. Fragmentum replicationis Regnicolarum ad propositiones Regias.

178. 1599. Archiducis responsum ad Statuum replicam.

179. 1599. Responsionis Regnicolarum ad resolutionem pars maxima sed tamen manca.

180. 1599. Articuli anni 1599. Diplomate Confirm. et initio destituti ut videtur, in projecto.

181. Jessenii Oratio ad Status et OO. Regni. Non patet, in qua Diaeta.

182. Ordinum et Statuum. Regni Hung. partis potioris seu majoris ad Archiducem repraesentatio sub B. Non patet, in qua Diaeta. Finis Voluminis.

In Fasciculo Actorum Diaetalium Seculi XVII. In fol.

183. 1603. Propositiones Regiae Dat. Pragae 10. Febr. 1603. in 4.

184. 1603. Civitatum montanarum ad Personalem excusatio si tardius Nuncii venissent, et de violentiis militum Germanorum Cremnicii. d. 20. Febr. 1603.

185. 1619. Diaetae Acta plurima in hoc fasciculo habentur.

Sequuntur Concursualia.

186. 1696. Inter acta concursus hujus anni est Germanicum Diarium a 13. Jul. usque 18. brevis narratio.

187. 1719. Acta Concursus Regnicolaris.

188. 1720. Acta Concursus Regni.

189. 1721. Acta Concursus Regni.

Scquitur Fascis Diariorum Diactalium Germanice.

190. Landtagshandlung, in certi anni sec. XVI. sed adhuc ante dimidium ejus a die 12. usque 22. Febr. deductum una Phylera.

191. Volget hernach was ungeuerlich alle Tag am Landtag gehandelt ist worden a die 15. Dec. usque 15. Jan. incerti anni. 3¹/₂ Phylerae.

192. Relation der AH. Abgesandten a die 1. Nov. ad 19. Dec. deductum inc. anni. 2¹/₂. Phyl.

193. 1563. Einritt auf die Hungarisch Crönug zue Prespurg d. 31. Aug. A. 1563. Est Descriptio Coronationis Maximiliani R.

194. 1563. Coronatio Maximiliani R., continuantur sequentia post Coronationem a die 8. sept. usque 16. ejusdem.

195. 1566. Der Röm. Kays. Maj. Proposition auf den Reichstag zu Augspurg in 1566. finis deest.

196. 1576. Historia de morte laudatissimi Imp. Maximiliani II. d. 12. Oct. 1576. a die 1. Jun. usque 17. Nov.

197. 1576. Eadem Historia de morte Caesaris Maximiliani II. a die mortis breviter. Posset praecedenti praemitti. Utrumque Germanice. 3. Phyl.

198. 1578. Relation der VII Hung. Pergstedt Abgesandten auf den Landtag zue Presburg gehalten in Febr. Mart. et Aprili ad. 12. Febr. ad 8. Apr. 1578.

199. 1583. Der zweyen hinterbliebenen nach dem Landtag Abgesandten als Adami Sylvestri Stadtschreibers zu Crembnitz und Matthiae Barbaricz von Hofheim gebrachte. Relation A. 1583. d. 5. Junii. Ad VII Civitates montanas a die 4. usque 1. Junii. In duplici Exemplari.

200. 1583. Landtags Handlung zu Pressburg, ab initio Martii usque 26. Maj. duo terniores in 4.

201. 1587. Landtag zu Presburg a d. 29. Oct. 1587. usque 24. Jan. 1588. In 4.

202. 1599. Landtagssachen a die 8r. 22. Martii.

203. 1606. Proposition der Ungrischen Ständt auf'm Landtag zu Karpfen, darauf die Responsion der Kays. Commissarii.

204. 1609. Memorial und Verlauf des ungerischen Landtags in Pressburg, 1609, a die 17. Nov. 1609. usque 4. Jan. 1610. NB. Idem habetur in Libro Actorum diaetalium statim initio.

205. 1609. Propositiones A. 1609. Verlauf des gantzen Landtags. A. 1609. Tantum a 17—26. Nov.

206. 1610. Diarium Diaetae a die 1. Nov. usque 19. decembr. Germ.

207. 1618. Kurtzer specificirter Verlauf derer VII Kun: Freyen Bergstädt wegen bey jüngst verloffenen Hung. Landtag A. 1618. von 18. März bis Junii.

208. 1618. Abraham Unverzagts und Joackimb Stubenöls Relation ihrer Palatinischen Reiss halber von 28. und 30. Nov. bis 9. Dec. 1618.

209. 1618. Epistola Relatoria Posonio d. 1. Jun. 1618. Germ.

210. 1619. Relation H. Abraham Unverzagts Notarii Civitiatis Schemniez, und Joachim Stubenvolls V. Notarii Civitatis Cremniez ihrer Verrichtung bey Ihr. Fürst. Exc. H. Palatino in Jurisdictions sachen. A. 1619. d. 12. Jan.

211. 1619. Regales. Ill. Principis ac D. D. Gabrielis Bethlen dd. 20. Oct. 1619. — Derer abbeschriebenen HH. Nunciorum Relation ihrer Verrichtung ist diese als Volget ad 6. Nov. usque 17. Jan. 1620.

212. 1619. Alia Relatio de eadem Diaeta in Epistolis a Nov. usque 9. Jan. 1620. Germ.

213. 1622. Acta Memorabilia in Diaeta Soproniensi A. 1622. celebrata dietim conscripta a die 24. Maj. usque 8. Aug. prolixè Germ.

214. Trium Diariorum Diaetalium latine conscriptorum Fragmenta.

215. 1696. Acta Conventus Posoniensis d. 18. Oct. et seqq. in A. 1696. celebrati. Est Diarium Germanicum a d. 18. Oct. usque 1. Nov. deductum, sed continuatio deest.

Statuta.

216. 1609. Statuta Comitatus Nitriensis ab A. 1609—1665. compilata.

217. 1685. Statuta Cott. Nitriensis A. 1695. e veteribus protocolis compilata. Sub. auth.

218. 1674. Statuta J. Comitatus Barsiensis ab A. 1636—1674. compilata. Exempla 2.

219. 1616. Articuli A. 1616. Viennae conclusi, ac de verbo ad verbum ex Imp. Turcici approbatorio Diplomate in Latinum translati,

Allerley Handlungen. Liber MS. continens VII Civitatum montanarum congressus acta; complectitur etiam sequentia Acta diaetalia.

220. 1593. Propositiones SS. Caes. R.-que Maj. Fidelibus suis Regnicolis per Seren. Princ. ac D. D. Mathiam Archiducem Austriae 12. Febr. A. 1593. exhibitae in Arce Poson. dd. 30. Jan. 1593.

221. 1593. Responsio Statuum ad praescriptas propositiones 13. Febr. hora 3. p. m. Posonii.

222. 1593. Replicatio Suae Seren. ad Responsionem praecedentem Statibus et OO. exhibita d. 17. Febr.

223. 1593. Statuum Responsio ad replicam Suae Seren. 19. Febr. porrecta.

224. 1593. Replicatio Principis ad scriptum Regnicolarum 19. Febr. Suae Seren. exhibitum 22. Febr. facta.

225. 1593. Responsio Statuum et OO. Regni ad praecedentem Principis Matthiae Replicationem 26. Febr.

226. 1593. Responsio Principis ad praecedentem Statuum et OO. Regni Replicationem d. 6. Martii eisdem exhibita.

227. 1593. Responsio Statuum et OO. Seren. Princ. Matthiae A. duci Austriae 11. Mart. 1593. exhibita.

228. 1593. Postremum Suae Seren. scriptum 17. Mart. Statibus exhibitum, ad quod ipsi SS. praecedens suum scriptum reddunt, paucis verbis saltem vel ablatis, vel additis, vel denique immutatis, quemadmodum post hanc brevem Archiducis replicam ex subiecto scripto animadverti potest.

229. 1593. Ad hanc petitionem Archiducis praecedens Scriptum sic est correctum.

Princeps hoc scripto a Statibus accepto humanissime iisdem valedixit. Finis Diaetae 1593.

230. 1594. SS. C. R. Maj. Mandatum evocatorium ad diaetam Poson. d. 10. Jan. 1595. celebrandam dd. 3. Dec. 1594.

231. 1594. Acta Congregationis VII Civitatum montanarum quoad futuram Diaetam, Germanice.

232. 1594. Relation meiner Reise gen Pressburg und Wien neben den Andern deren Ersamen Städt Herrn Abgesandten a d. 28 dec. 1594. usque 1. Febr. 1595.

233. 1594. Exemplum scripti quod nomine Statuum Regni

Hung. Joan. Joo, Caes. Rque Majestati Pragae exhibuit Mense Nov. 1594.

234. 1594. Resolutio Suae Maj. ad supplicationem D. Joan. Joo. DD. 2. Dec.

235. 1595. Propositiones Legati Principis Transylv. S. C. Majestati Pragae exhibitae initio anni.

236. 1595. Propositiones Caes. Rque Maj. quas in Comitibus Poson. A. 1595. d. 10. Febr. inchoatis et celebratis Statibus Regni exhiberi per Seren. Principem Matthiam. Archiducem Austriae etc. curavit d. 18. Jan.

237. 1595. Articuli Diaetae A. 1595. Posonii celebratae a die Febr. 9. usque ad 8. Martii diem.

238. 1595. Articuli et conditiones tractatus inter SS. Caes. R. que Hung. et Boh. Maj. et Ill. Transylv. Principem D. Sigism. Báthori de Somlyó.

Finis Codicis in quo plura sunt acta VII Civitatum montanarum.

239. 1580. Exstat fasciculus scriptorum deputatorum Civitatum montanarum ad Diaetam Germ. Relationem facientium, quae indubie historiam illius Diaetae complectuntur, si in ordinem chronologicum redacta describerentur. Inter haec sunt acta sequentia.

240. 1579. Regales dd. 6. Nov. indicentes Diaetam Posonium ad 17. Januarii.

241. 1580. Ad S. C. Rque Maj. Statuum et OO. R. Hung. in Diaeta Poson. congregatorum primum responsum ad propositionem Suae Maj. Archiduci Ernesto oblatum 15. Febr. inde Pragam missum 20. Febr.

242. 1580. Regales dd. Pragae 7. Nov. 1580 pro Diaeta Posonii ad festum Epiphaniae 1581 celebranda.

243. 1580. Regales dd. Pragae ultima Dec. de Diaeta dilata.

244. 1662. Alter Fasciculus Relationum Ablegatorum 141. Civitatum ex Diaeta Germ.

245. 1620. Alter fasciculus similium relationum ex Diaeta anni 1620.

246. 1364—1426. *Notationes Iudiciariae. Protocolum Exactionum antiquissimum MS. de annis 1364—1368, 1370—1383,*

1385—1387, 1392—1395, 1397—1398, 1401—1404, 1406, 1408, 1421, 1425, 1426. *Pretiosum antiquitatis Cimelion in folio majori chartaceo.*

247. Grandis fascis Revolutionarium seculi XVI—XVIII.

248. 1464—1498. *Acta Iudicialia de Annis 1463, 1464, 1474, 1478—1484, 1486, 1488, 1498.*

In Archivo Lib. Reg. et Mont. Civitatis Belabanyae.

249. 1617. Stadtrecht. MSS. in 4 capitibus, 46 rubricis provisum pro Civitate Belabanya.

250. Jus montanisticum a Bela Rege, Wladislav etc. confirmatum.

A NAGYVÁRADI KIR. JOGAKADÉMIAI KÖNYVTÁR.¹

Közli: DR. BOZÓKY ALAJOS.

Már a Ratio Educationis (193. §.) a vidéki kir. akadémiák székhelyein felállítandó könyvtárakról szól, sőt 15 szakmát nevez meg (194. §.), melyekből az elkerülhetetlenül szükséges könyvek beszerzendők², hogy úgy a tanárok a tudományok legújabb színvonalán maradhassanak, mint a tanulók magánszorgalmukat folytonosan táplálhassák.

A nagyváradi kir. akadémia könyvtára a nagyváradi egyházmegye kebelében föluszlatott szerzetesrendek, különösen a jezsuiták könyveiből keletkezett, melyekhez utóbb egyesek adományai járultak. Nagyobb mennyiségű könyveket adományoztak, névszerint :

1. Müller Jakab Nándor, jogtanár (1800.) és nyugdíjaztatása után a gr. Széchenyi Ferencz-féle nemzeti múzeumi könyvtár igazgatója és rendezője.

¹ A Nemzeti Múzeum könyvtárába 1887-ben beküldött hivatalos jelentésekből.

S z e r k.

² U. m. : 1. Pro doctrina morali christiana, 2. pro notitia patriae geographica, historica, jurium et quidquid ad Hungariam vel ad terras haereditarias pertinet, 3. pro jure naturae et gentium, 4. pro philosophia, 5. pro mathesi, 6. pro physica, 7. pro historia naturali, 8. pro oeconomia rustica, 9. pro lingua latina, 10. pro lingua germanica, 11. pro hungarica caeterisque domesticis linguis, 12. pro lingua graeca, 13. pro historia imperatorum, 14. pro notitia haereditarium, confinium, et aliarum provinciarum europaearum, 15. pro geographia generatim.

2. Sujánszky József jogtanár (1831.), és

3. Turesányi Vincze jogtanár (1876-ban), ki több száz kötetre menő jog- és államtudományi tartalmu könyveit a nagyvárad, egyéb tartalmú, még számosabb könyveit a kassai kir. jogakadémia könyvtárának hagyományozta. Ezen hagyomány azonban még nem adatott át a könyvtárnak, mert az elhunytak oldalági rokonai a hagyaték iránt pert támasztottak, mely ez idő szerint még függőben van.

Eleintén a könyvtár túlnyomólag theologiai könyvekből állott, s részint azért, részint egy biztos évi dotatio hiánya miatt, alig nyújtott valami különös hasznót, miként ez Neupauer János helyettes aligazgatónak egy 1847. évi augusztus 28-dikán kelt, panaszos hangon írt hivatalos jelentéséből eléggé kiténik. „Az Akadémiának — úgymond — van ugyan könyvtára, de ez oly szomorú állapotban van, hogy alig érdemli e nevezetet; mert azonfölül, hogy évek óta rendezetlen állapotban hever, és a közhasználat elől el van vonva, a benne igen csekély számmal lévő régi és minden belértéket nélkülöző munkák többnyire csonkák és haszonvehetetlenek. Hogy a könyvtárnak ilyen állapotából a tanulni és magukat — mint kell és szükséges — képezni szerető tanárookra, kik szerény fizetésökből szakjaikba vágó drágább munkákat megszerezni nem képesek, nagy szellemi veszteség és pedig az általános értelmiség nem csekély kárával következik, nem szükséges bővebben bizonyítanom. Minélfogva a tanári testület epedő vágygyal néz azon időpont felé, midőn az akadémia e részbeli ügyefogyottságán segítve leend.“

Első állandó javadalmazást nyert a könyvtár ő cs. és apost. kir. felségének 1853. évi június hó 26-án kelt legfelsőbb elhatározásánál fogva, melynek folytán az 1853—54. tanévtől kezdve ujonnan belépendő minden rendes és rendkívüli nyilvános joghallgatótól felmentés nélküli két pengő forintnyi könyvtári illeték beszedésére hatalmaztatott föl az akadémiai igazgató.

Egész 1858-ig a helybeli prémontrei főgymnasium és a jogakadémia közös birtokát képezte a könyvtár, ezen évben azonban a nagyvárad kir. helytartósági osztály intézkedése folytán ¹ fölosztott a két tanintézet között, mely alkalommal egy-

¹ Névszerint azon évi márczius 30-án 1253. sz. a. kelt rendelete folytán.

szersmind a hasznavehetetlen ócska könyvek kimustráltattak és a könyvtár javára eladtak, egyúttal pedig a jogakadémiai könyvtár számára a tanulmányi alapból 400 pengő forintnyi évi javadalmazás resolváltatott, mely azóta folytonosan kiszolgáltatatik. A könyvtári kisebb szükségletek fedezésére egy 50 pengő forintnyi évi átalányösszeg utalványoztatott, s a mi ezen összegből évenként megtakarítottak, szintén könyvek beszerzésére fordítottak. A tanulók által fizetendő könyvtári illeték a jogtanodák új szervezéséről kiadott szabályzat által az 1874–75. tanévtől kezdve 3 forintra lett fölemelve.

Rendes gyarapítói az akadémia könyvtárának a budapesti m. t. Akadémia, a bécsi cs. kir. tudományos Akadémia, Budapest fővárosa, 1865 óta a magyar főrendiház, a nagyméltóságú vallás- és közoktatási, valamint az igazságügyi m. kir. miniszteriumok, melyek koronkint saját nagybecsű kiadványaival szokták a könyvek létszámát gazdagítani. Ezen nagylelkű adakozókon kívül föl kell még említeni több hazai kereskedelmi és iparkamrá, melyek évi jelentéseiket, Kolozsvár városát és Máramarosmegyét, melyek monographiájukat és a hercegprimás ő eminenciáját, ki a „Monumenta Ecclesiae Strigoniensis“ című nagybecsű munkát küldé ajándékol.

A könyvtár állása volt az 1875—76. tanév végével 5389 darab könyv 11,775 frt 13 kr. értékben. Legnagyobb részét jog- és államtudományi munkák képezik, még pedig, a mennyiben a csekély dotatióból lehetséges, a legújabb időig kiegészítve. Tekintélyes számot képeznek a magyar és az általános történeti munkák is. A könyveken kívül következő térképei vannak a könyvtárnak, u. m. :

1. Az ausztriai-magyar birodalom nagy fali térképe Becker-től. (1858.)

2. General-Karte d. oesterr. Monarchie von Scheda, vászonra húzva.

3. Nagyvárad városának és környékének részletes katonai térképe az 1863—64-ik évi tábornoki fölvételek alapján készítve. 1 m. 85 cm. hosszú, 1 m. 23 cm. magas, legtávolabb nyugati pont Mező-Keresztes, keleti pont Mező-Telegd, északi pont a kis-ujfalvi pusztá, déli pont Sályi.

4. A Czoernig-féle Ethnografische Karte der oest. Monarchie. (1855.)

5. A magyar korona országainak Gönczy-Berghaus-féle fali térképe.

6. Venedig aus der Vogelschau, színes térkép 52 cm. magas, 85 cm. széles.

7. Pechar-féle Kohlen-revier Karte des Kaiserstaates Oesterreich.

8. Magyarország új közigazgatási fölosztásának tervezete.

9. Posner-féle térkép Magyarország új fölosztásáról.

10. Raab-féle Eisenbahn, Post-Dampfschiffverbindungen Mitteleuropa's. 135 cm. hosszú, 110 cm. magas.

Régi nyomtatványokból (1600-ig) a következők vannak a könyvtárban :

1. D. Justiniani Impr. Institutionem libri IIII. Francisci Accursii glossis illustrati, Lugduni 1577. 8r. Bőrkötés, aranycelirozással.

2. Imp. Caes. Justiniani Institutionum libri IIII. Adnotationibus ac Notis doctiss. Scriptorum illustrati Studio et opere Joannis Crispini Atre. Lugduni 1580. 16r.

3. Paraphrasis in lib. I. Institutionum Justiniani Imperatoris. Claudio Cantiuncula Iureconsulto autore. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 1534. 4r. Bőrkötés.

4. Codicis Dn. Justiniani sacratissimi principis ex repetita praelectione libri duodecim, accuratissime restituti. Parisiis 1553. 8r. Bőrkötés.

5. Corpus Juris Canonici emendatum et notis illustratum, Lugduni, 1591. 4r. Bőrkötés.

6. Examen, das ist Erörterung des Trientischen Concily Durch den Ehrwürdigen Herrn Martinum Chemnitzium, im Latein beschrieben vnd in vier Theil verfasst, darinn eine starcke vollkommene Widerlegung der fürnemmen Hauptpuncten der gantzen papistischen Lehre, beyde auss dem Grunde der H. Schrifft vnd dem Consens vnd Einhelligkeit der rechtlehrenden Vätter zusammengetragen vnd in ein Buch verfasst ist. Aus dem Latein auff's trewlichste verteutschet durch Georgium Nigrinum Pfarrherrn zu Giessen. Gedruckt zu Frankfurt am Mayn, 1576. folio.

7. Decretum Divi Gratiani, Lugduni, 1554. 4r. Bőrkötés.

8. Pauli Lancellotti Institutiones juris canonicis. Lugduni 1587. 12r.

9. De republica libri sex et viginti, aut. Tholozano Petro Georg. Pontimussani, 1596. 4r.

10. Joannis Decii Barovii Syntagmo Institutionum juris imperialis ac ungarici. Claudiopoli Transylvaniae (typis Heltanis), 1593. 4r. Félbörkötés.

11. Statuti criminali di Genova, Genova, 1590. fol.

12. Differentiarum juris civilis libri tres, Toruvia, 1583. 8r.

13. Abrah. Simon Penus Notariorum, Francof. 1586. fol.

14. Chiliani Goldsteni Enchiridion processus judiciarii. 1579. 8r.

15. Regentenkunst od. Fürstenspiegel. Frankfurt a. M. 1580. 8r.

16. Bonfinii Rerum Hungaricarum Decades, Basileae, 1568. fol.

17. Aulii Gellii Noctes Atticae, Basileae, 1556. 8r.

Van egy két kötetes kézirat is: Széplaki Pál előadásai után irt „Európai államok statisztikája és a politikai tudományok.” Hely nélkül; 1801. 8r.

A könyvtár főkatalogusának szakszerűleg rendezett lajstromai a következők, u. m. :

I. Római jog (eddig 143 folyó szám).

II. Egyházi jog (163 f. sz.).

III. Észjog és encyclopaedia (143 f. sz.).

IV. Magyar magán- és közjog (208 f. sz.).

V. Ausztriai magán- és közjog (47 f. sz.).

VI. Ausztriai és magyar közigazgatási jog- és pénzügy-
isme (49 f. sz.)

VII. Büntetőjog (107 f. sz.).

VIII. Váltó- és kereskedelmi jog (62 f. sz.).

IX. Bányajog (14 f. sz.).

X. Német és külföldi jog (97 f. sz.)

XI. Jogtörténet (22 f. sz.).

XII. Törvények gyűjteménye (23 f. sz.).

XIII. Encyclopaedicus művek és folyóiratok (131 f. sz.)

XIV. Politika és nemzetgazdászat (198 f. sz.).

XV. Statisztika (295 f. sz.).

XVI. Általános történelem (182 f. sz.).

XVII. Magyar történelem (317 f. sz.).

XVIII. Vegyes művek :

a) Széptudományok (25 f. sz.).

b) Bölcsészet (47 f. sz.).

c) Nyelvészet (43 f. sz.).

d) Természettudományok (89 f. sz.).

A könyvtár az akadémiai tanárok és joghallgatók által használtatik. Van úgy a tanároknak, mint az ifjuságnak külön olvasó szobája, többnyire mégis házi használatra szoktak a könyvek kikölcsönöztetni. A használat végett kikölcsönöztetni szokott könyvek száma mintegy 500-ra rúg.

A könyvtár gyarapítására vétel útján szolgál a 420 frtnyi évi dotatió, a mintegy 100 frtnyi könyvtári illeték czímén a joghallgatók által fizetett beírási díj és azon megtakarítás, mely a kisebb szükségletek fedezésére rendelt 52 frt 50 krnyi átalányból évenként megmarad. Alapítványok nem léteznek.

Könyvtárnokok valának :

1780—1788. Müller Jakab Nándor,	}	a bölcsészeti tanfolyamban a történelem tanárai.	
1788—1810. Keresztúry József,			
1810—1811. Vitkóczy Mátyás,			
1811—1813. Magyar József,			
1813—1815. Vitkóczy Mátyás,			
1815—1836. Nagy Pál,	}	jogtanárok.	
1836—1849. Krausz Godefried László,			
1849—1856. Turesányi Vince,			
1856—1859. Prikrl János,			
1859—1861. Rentmeister Antal,			
1862—1869. Kürthy János,			
1869—1873. Molnár Imre,			
1873—1874. Személy Kálmán,	}		
1874—1877. Bozóky Alajos,			

Kelt Nagyváradon, 1877. márczius hóban.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK RÉGI SZABÁLYAI.¹

UTASÍTÁS

A M. AKADÉMIAI KÖNYVTÁR TISZTVISELŐI SZÁMÁRA.

TUDNIVALÓ.

Az itt következő Utasítás az akadémiai könyvtári bizottmány meghagyásából alólírt által készítettván, s ugyane bizottmány, valamint a kis gyűlés által is jóvá hagyatván, az az illetőknek, magok ahhoz tartása végett, hivatalosan kiadatni, azonkívül a tagok magánhasználatára sajtó alá boesáttatni rendeltetett.

Pesten, julius 3. 1848.

Toldy Ferencz,
akad. titoknok.

¹ Boldogemlékü Toldy Ferencz a 40-es években a m. tudományos Akadémia megbízásából, ennek könyvtára számára egy szabályzatot készített, mely *«Utasítás a M. Académiai könyvtár tisztségelői számára»* cím alatt, 1848-ban Budán, az egyetemi nyomdában egy önálló (8-adrétű, 31 lapra terjedő) füzetben látott napvilágot. E füzetből csak kevés példány maradt fenn, a szabályzatot, ritkaságánál fogva, ma már a szakférfiakból is kevesen ismerik. Azt hisszük tehát, hogy a hazai könyvtárügynek teszünk szolgálatot, midőn ezen szabályzatot, mely több meghaladott pontja daczára, egészben véve a bibliographia és könyvtártudomány színvonalán áll, becsületére válik szerzőjének s még ma is több tekintetben tanulságos, mint adalékot a hazai könyvtárak fejlődéséhez, folyóiratunkban egész terjedelmében reprodukáljuk. Megjegyezzük, hogy ezen szabályzat oly időből való, midőn a m. tudományos Akadémia könyvtára bérházban és nem saját palotájában volt elhelyezve.

S z e r k.

KÖNYVTÁRI UTASÍTÁS.

I. F e j e z e t.

A m. akadémiai könyvtár rendeltetéséről.

1. §. A magyar akadémia könyvtára főkép az intézet tagjai használatára van szánva; mindazonáltal a tudományos közönségnek is meg fog helyben való használat végett nyitvatartni, mihelyt lajstromainak állapotja azt megengedendi.

II. F e j e z e t.

Az akadémiai könyvtár alkatrészei s egymáshozí viszonyai.

2. §. Az akadémiai könyvtár két főrésze oszlik: 1. A szorosan akadémiaira, mely egyes hazafiak ajándékaiból, az országos törvény rendeleténél fogva a kormány útján érkezett új nyomtatványokból, s az akadémia vásárlásaiból áll; s ehhez képest az akadémia bélyegét viseli; 2. a gróf Telekiek alapító ága által felajánlt könyvtárból, mely az alapítványlevelél értelmé szerint külön szekrényekben van felállítva.

3. §. Kezelés és használat dolgában e két alkatrész ugyanazon elvek szerint kormányoztatik; egyedül a csere-ügyre nézve forogván fenn külön, a magok helyén meghatározott, viszonyok (42. §.).

III. F e j e z e t.

A könyvtár fentartásáról és biztosításáról.

4. §. A könyvtári személyzet első, és soha szem elől nem tévesztendő gondja a könyvtár tartalmának elpusztulás, esorbulás, romlás és károsítás ellen biztosítása.

5. §. Biztosság tekintetéből semminemű okért és ürügy alatt gyertyával a könyvtermekbe lépni nem szabad. Csak rendkívüli esetek szabadíthatnak fel e tilalom alól, s akkor a legnagyobb vigyázat ajánlatik.

6. §. Tűzveszély alkalmával, akár a könyvtárépületben, akár annak közelében támadjon az, az egész személyzet rögtön

megjelenik a könyvtárban, s ott czélirányos intézkedés- és tetteleges hozzálátással a veszedelem és kár elfordítására vagy kisebbitésére minden lehetőt elkövetni köteles.

7. §. A por és férgek a könyvtárak veszedelmes ellenségei közé tartoznak. Folytonos gondjok leszen tehát a könyvtárnokoknak arra, hogy az első, szorgalmas seprés és tisztogatás által eltávolíttassék, úgy hogy minden könyv évenként legalább egyszer tisztogató kézbe kerüljön; az utóbbiak az e tekintetben czélirányosaknak talált szerek alkalmazása által kiirtassanak, az új kötésekre nézve pedig a könyvkötőnek czélszerű utasítása által a lehetőség megelőztessenek. (L. a Toldalékokot).

8. §. A könyvek anyagi épentartásához tartozik a kötésekre szorgos ügyelés is. Mindenekelőtt *a)* puha, azaz foszlány vagy épen póré kötés egyáltalában ne tűressék a könyvtárban: ezek nemcsak a használás és tisztogatás, hanem visszatétel által is mindinkább romladoznak. Azért a csekélyebb becsű munkák, ha azok, mint pl. számos, a szélesb értelemben vett magyar irodalomhoz tartozók, el nem mellőztethetnek: úgynevezett félkemény táblát nyerjenek, vászon háttal; ha a füzetek aprók, kevés ívekből állók, több ilyen egy kötetbe egyesíttessék, mi által nemcsak fentartásuk biztosíttatik inkább, hanem a könyvtári kezelés is tetemesen könnyítettik. E végre minden szakban ily Vegyesek Gyűjteményei kezdessenek, melyeknek egyes kötetei csupán rokon tárgyakat foglaljanak magokban, s gyűjteménycímmel s kötet számmal legyenek ellátva, hogy a lajstromokban reájok könnyű szerrel történhessék hivatkozás. *b)* Ugyanezért füzetekben és szállítványokban, bár kötve, megjelent folyó és más munkák minél előbb kemény tábláú kötetekbe egyesíttessenek. *c)* A közép vastagságú kötetek szilárd kemény kötést, a gyakrabban kézben forgó, a maradandóbb becsű munkák, kivált ha e mellett vastagok és nagyrétiiek, bőrkötést nyerjenek, és pedig tartósság tekintetéből vagy borju, vagy (a nehéz kötetek és az atlaszi rétek) bagarjából. Fatáblák és kecske- v. juhbőr jövendőre egyáltalában ki legyenek zárva. *d)* A romladozó kötések tatarozása jókor eszközöltessék, nehogy utóbb a könyv belső részei szenvedjenek, s könnyű javítás helyett új kötésre legyen szükség. *e)* Vannak oly állandó czikkei a sajtónak (péld. naptárak, egyházi névkönyvek, directoriumok, egyesületi tárgyak,

jelentések stb.), melyeket célirányosbna látszik összekötés helyett tárczában őrizni, mik szinte gyűjteménycímet és kötetszámot nyernek; e tárczák pedig úgy készüljenek, hogy tartalmok por-nak kitéve ne legyen; tisztogatáskor pedig kinyittassanak, és illően kirázassanak, nehogy molyfészkekké váljanak. *f)* Az ily apróbb nyomtatványok, míg elégséges számra gyűlnének, hogy aztán vagy egyebekkel egy kötetbe, vagy egy tárczába foglaltassanak, ne rend nélkül összehányva, vagy összekötözve, hanem ideiglenesen szinte külön e célra szánt tárczák- és szekrényekbe rendesen beiktatva tartassanak, hogy így az elszennyeződéstől, szakadozástól, elhanyagolástól megmentessenek. sőt szükség esetében könnyen meglelhetők és használhatók is legyenek. *g)* Különös gond legyen az atlaszokra, abroszokra és nyomtatott képekre is, mik szükség nélkül se össze ne köttessenek, se össze ne bajtogatassanak, és szintén alkalmas tárczában őrzendők; a nagyobb területű és becses lapok pedig vászonra felvonva iktattassanak be tárczaikba. *h)* Eredeti oklevelek szinte alkalmas tárczában tartassanak, s mennyiben rajtok pecsétek is előfordulnának, azoknak épségben megőrzésére nagy gond legyen.

9. §. A könyvtárnak szám szerint épségben tartása tekintéből először is minden a könyvtár bármely részéhez (l. 2. §.) tartozó könyvek, kéziratok, egyes abrosz-, rajz-, kép- és nyomtatott külön lapok, sőt az eredeti oklevelek is az akadémiai könyvtárbélyeggel, a Teleki-könyvtárhoz tartozók azonkívül a Teleki-bélyeggel is, a címlap hátulján a könyv végén, az eddig divatos módon, megjegyeztetnek.

10. §. A könyves termekbe senki semmiféle ürtügy alatt, valamelyik könyvtárnok kíséretén kívül be ne bocsáttassék.

11. §. Valamely helytelenség előfordultával, akár elhordás- vagy csonkítás-, akár károsításból álljon az, a tettes nemesak azonnal való visszaadásra vagy kárpótlásra szorítandó, hanem ha a könyvtári személyzethez tartoznék, s a tett rossz hitet tanúsítana, a kis gyűlésnek feljelentendő, hogy kérdésre vonathassék, sőt a körülményhez képest bűnhődjék is.

12. §. A szoros rendtartás egyik eszköze a könyvkines biztosításának, mert e nélkül az épségre felügyelés tetemesen nehezítettik. E végre *a)* minden könyv, használat után még az nap a maga állandó helyére visszateendő. *b)* A kevesebb szembe-

tűnő helyeken is szintoly rend uralkodjék, mint egyebütt. — Avagy még beiktatandó, vagy kiselejtelte könyvek is illő rendben, az utóbbiak külön jegyzékbe is iktatva, tartassanak.

13. §. Főeszköze az épségre ügyelhetésnek minden darabnak számtani helyhez-köttetése, s a felállítás rendét szorosan kimutató helylajstrom, mely leltárul és könyvtár-vizsgálati nélkülözhetetlen kalauzul szolgál. Szerkezetéről alább (az 57. §-ban) leszen szó.

14. §. Szinte úgy teljes leltár vezettessék a könyvtárhoz tartozó minden ingó bútorról, melynek párja a szolgánál is leszen; s szerinte évenként egyszer minden tárgy számon kérendő, a használhatatlanná vált tárgyak kitörlelendők, az újak, mihelyt hozzájárulnak azonnal pontosan beiktatandók.

IV. F e j e z e t.

A könyvtár hasznosításáról.

15. §. Hogy a könyvtár biztosan és könnyen használtathassék, a könyveknek *a)* czélszerű felállítása; *b)* megjelölése; és *c)* lajstromozása kívántatik.

16. §. Minden felállítás jó, mely szerint a kívánt könyvet bizton és hamar meg lehet találni; legjobb az, mely egyszerűsmind némi áttekintetét is engedi a külön szakoknak. E két főtekintet a tudományosztály s némely külön szakok (pl. ősnymatok, akadémiai iratok, magyar irodalom, atlaszok stb.) szerinti felállítást javasolja, de úgy, hogy az kelleténél részletesebb, vagy épen szorosan rendszeres, ne legyen. Ez osztályok és szakok meghatározása egyébiránt a könyvtár mivoltától függ.

17. §. E mellett a külső csín is tekintetet érdemel. Ennélfogva a rétek illő elválasztása mennyire lehet megtartandó. Mind a szépség, mind a használhatóság azt javasolják, hogy legalább, mielőtt a könyvek számtani sora meghatározottatik, a szebb külsejű, testesebb és újabb munkák az első, a kevésbbé szép és ép régiebbek pedig, valamint a vékonyabb füzetek, a hátsó rendekbe tétessenek.

18. §. A vegyes apróságok gyűjteményei, akár szilárd kötetekben, akár tárczában legyenek egyesítve; valamint a rajzok,

képek és abroszok tárczái, legalább jövőre, külön szekrényekben felállítandók.

19. §. A kéziratok gyűjteménye külön osztályt képez. Ide számítandók az oly kötetek is, melyekben kéziratok mellé nyomtatványok vannak kötve.

20. §. A jelölés három jegyből áll. Az első a szekrény számát, a második a polezét jegyzi kis betűkkel, a harmadik a kötet számtani sorszámát, péld. 62. c. 16.

21. §. A tárczába rakott futó darabok mindenike azon számmal láttatik el zárjel közt, melyet az illető tárczában sora szerint elfoglal, péld. 62. c. 17. (3). E sorszám kell hogy a tárcza belső tábláján található tartalomjegyzék számával megegyezék. A lajstromban e zárjeles sorszám beírására szükség nincsen.

22. §. Bármely könyvtár használatának lényeges és így nélkülözhetetlen feltételei a jól szerkesztett Czímtárak (könyvczimsorok, könyvezímlajstromok, catalogusok). Ezek készítése tehát legfontosabb, egyszersmind pedig legnehezebb tisztét teszi a könyvtári személyzetnek.

23. §. Mindenekelőtt, és minden igénybe vehető erővel, egy alapezím-tár (Grundcatalog) készítendő, mely külön lapokon (czímmásolat, czímmás, Titel-Copie) az állomás (Standort) s a tudományszak kijegyzése mellett minden munka czímének lényeges részeit u. m. a vezérsorokat, szerző s ha van, kiadó nevét, a kiadás számát (ha van), a kötetszámot, a rajzos mellékletek számát, helyét és évét, rétet és kötés minémüségét foglalja magában. A több vezérszó (Schlagwort) alatt kereshető cím ugyanannyi külön lapon forduljon elő, de csak a cím leglényegesebb szavaival, s hivatkozással azon főczímmásra, hol a könyv teljes leírása található. Ezen alapezím-tár szorgalmasan folytatandó, folyton, minden közbejött változások beiktatásával kiegészítendő, és betűrendbe helyezve, saját tárczában, arra készült külön fiókos szekrényben és pedig egyedül a könyvtárhivatal belső használatára a leggondosabban eltartandó.

24. §. Az alapezím-tár, valamint a könyvtár mindennemű részleteire, úgy a kéziratok gyűjteményére is kiterjedjen.

25. §. Az alapezím-tár alapúl szolgál minden egyéb cím-tárakhoz. Az első mely ebből rovatos lapokon készítendő s kötetekbe kötendő, az egyetemes névezím-tár (Universal-Catalog), mely

az alapezímternél rövidebben, de semmi lényegesnek ki nem zártával, szoros betűrendben, a szerző neve, s ilyennek nem létében a vezérszó sora szerint, minden a könyvtárban és alapezímternél létező egyes nyomtatott, metszett és kézirati munkák címzeit terjeszti elő, akár önállóan, akár másához kötve, vagy másba bekeblezve forduljanak azok elő, tehát, habár csak hivatkozálag, az idéző lapokon találatokat is.

26. §. Az egyetemes névezimter elkészülte után egy rendszeres címter készítése fogja a tiszteket elfoglalni, mely ismét az alapezímter nyomán a könyvtárnak ebben előforduló minden címzeit szorosan tudományos rendszerben terjeszti elő úgy, hogy bármely tudomány és irodalmi szak minden egyes ágai s alágai, sőt nevezetesebb részei és főbb tárgyai, a magok helyén külön rovatokban elő legyenek terjesztve. Az e végre megállapítandó tudományköri (encyclopaediai) rendszer mutatóként megelőzze a címteret; s szerkesztésében a könyvtár sajátosságos mivolta s a használatbeli könnyűség legyen a két főelv: minél fogva valamint egyfelől a nagy általánosság, úgy másfelől nem kevésbé a szerfeletti feltagolás, mely az átnézetet, sőt a keresést is nehezíti, szorgalmasan kerülendő. Hogy itt is a teljesség kívánalma minél jobban kielégíttessék, az alapezímter idéző lapjain találató címek is, bár szintén csak hivatkozálag, illető helyeikre besorandók.

27. §. Készen levén az imént tárgyalt három főcímter, azoknak szakadatlan folytatása, javítása és kiegészítése mellett, a könyvtári tisztviselőket némely más, nem ugyan nélkülözhetetlen, de a könyvtár használatosságát tetemesen előmozdító, mellékes címterek szerkesztése foglalandja el, melynek különösen: α) egy egyetemes tárgymutató; β) kézíratok címterére; γ) ösnyomatok címterére; és δ) hazai könyvtár.

28. §. Mindenekelőtt egy teljes egyetemes tárgy címter (allgemeiner Realcatalog) helyett, mely használatosságával arányban nem álló roppant munkát és időt kíván, s a szükséges egységet ritkán tünteti elő; azonkívül különféle meglevő könyvészeti munkák által az újabb időkben jóformán nélkülözhetővé lett: gondja lesz a könyvtár előjárójának, hogy a rendszeres címterhez (26. §.) egy minél teljesebb, betűrendes tárgymutató készüljön, mely minél rövidebb szerkezetben a rendszeres cím-

tárnak ne csak egyes czímeire, hanem a tudományszakokra, s ezeknek a rendszeres czímtárban előforduló ágai- s alágaira is utaljon. Hogy e tárgymutatóba nevek (személy- és helynevek) is felveendők, a mennyiben nagyobb-kisebb munkák tárgyai gyanánt fordulnak elő, magában értetik.

29. §. A kéziratok czímtára (catalogus codd. MSS.) az alapczímtár nyomán, szabatos teljességgel, betűrendben terjeszt elő a könyvtárban létező minden önálló kéziratot, akár kötetalakban forduljon elő, és pedig külön magára vagy máshoz kötve, akár egyes levelekben, milyenek péld. a hártára irt eredeti oklevelek, melyek arra rendelt tárczában kötetlenül tartatnak. Használatosságát nevelné nyelvek, írók s leírók nevei, úgy tudományszak, tárgy és kor szerint készült, ugyanannyi mutatók hozzáadása.

30. §. Különös érdemet szerezhet magának a könyvtárnok, mind a könyvtár dísze, mind a tudomány érdekében, a kézirtattár részletes, kimerítő és kritikai leírásával, mely, czélszerűen szerkesztve, közzéteendő leszen.

31. §. Az ősnymatok czímtára (catalogus incunabulorum) minden a nyomda feltaláltatásától 1536 ig megjelent s a könyvtárban létező munkákat foglaljon magában, szintén az alapeczímtár alapján és szabatos teljességgel, de évröndben. Az év kitétele nélkül megjelentek, második osztályként, egyedül betűrendben összeirandók. E czímtár becsét is emelendi a nyelvek, írók és nyomtatók nevei, úgy tudományszak és nyomtatáshely szerinti mutatók hozzáadása.

32. §. A hazai könyvtár lajstroma (Catalogus rerum hungaricarum) legczélszerűbben tudományrendszeresen készül, s így nem egyéb az egyetemes rendszeres czímtár kivonatánál, mely mindazon munkákat foglalja magában, mik vagy (széles értelemben vett) Magyarorszáiban jelentek meg, vagy magyarok által irattak, vagy végre Magyarországot illetik: ide értve a külföldi munkákban előforduló s hazánkat illető nagyobb vagy érdekesb önálló értekezéseket s egyéb czikkelyeket is. E czímtárhoz egy teljes névmutató szükségkép hozzácsatolandó.

33. §. A mellékes czímtárakat kiegészíti végre a rajz- és táblaművek lajstroma, melyben a) minden önálló rajz- és képmunkák felveendők, akár festőiek, természetrajziak, akár föld-

iratiak, műtaniak legyenek, ha szöveg nélkül vannak, vagy a szöveg egyedül fölvilágosításul adatott melléjük; *b*) minden önálló, külön lapokat tevő képek (arcz-, táj-, történeti stb. képek), rajzok, abroszok, ugyanannyi külön osztályban; *c*) minden tábla-alaku, metszett vagy nyomtatott munkák (ha csak egyes lapok volnának is), mik nem bekötésre készültek, s ennél fogva külön czímlappal nem bírnak; *s* vagy felfüggesztve, vagy tárczába rakva tartatnak, vagy bár könyvalakban külön vagy többekkel együtt bekötvék. Mindezek az alapezím-tár nyomán szabatos rövidséggel lajstromoztatnak, és a szokott vezérszó szerint betűrendbe foglaltatnak, azon megjegyzéssel, hogy az abroszok szerzőik neve alatt is felhozandók ugyan, de hivatkozással az előadott tárgyra, melynek czikkje alatt bővebben leíratnak; az arcz-, táj- s egyéb oly képek is, miknél rendszerint inkább az előadott tárgy, mint a művész érdekel, a tárgyas vezérszó alatt íratnak le, a művész neve alatt hivatkozással csak azok említettén, melyek a művész tekintetében is figyelem tárgyai szoktak lenni.

34. §. Az alapezím-tárt kivéve, a többi közöltethetik akadémiai taggal s más a könyvtárban megjelenő tudóssal is, teendő jegyzések- és kiírásokra, de mindenkor csak valamelyik könyvtárnok felvigyázása mellett. Kiadni a könyvtárból bármely lajstromot szorosan tiltatik.

35. §. Valamennyi ezím-tárak- és mutatóknak tisztán, hibátlanul és jól olvashatólag kell írva lenniök.

36. §. Szoros kötelessége a könyvtárnokoknak a külön ezím-tárakat, a jelen utasítás s a meghatározandó tudományköri rendszer szerint a legnagyobb gonddal és pontossággal elkészíteni; s valahányszor helymásítás, szaporodás vagy fogyás által változás esik, a szükséges igazítás vagy beírás által a ezím-tárakat a könyvtár valóságos állapotjával folytonos összhangzásban tartani.

V. Fejezet.

A könyvtár szaporodásáról.

37. §. Az akadémiai könyvtár szaporodásának forrásai a következők: *a*) Az ország törvénye, mely szerint minden, Magyarországon megjelenő, nyomtatványokból a kormány útján

egy-egy ingyenes példány az Akadémia könyvtárát illeti. *b)* Egyesek hagyományai és ajándékai. *c)* A gróf Teleki-család alapító ágának könyvvételei. *d)* Az ülések javaslatai nyomán tett vásárlások. *e)* A könyvesere.

38. §. A hivatalos példányokat illetőleg, a könyvtárnoknak tisztében áll őrszemmel kísérni a havi irodalom menetelét, s minden a szokott úton be nem érkező hazai nyomtatványokról koronként jelentést tenni, hogy azok a kormány által beköve-teltethessenek. Ide pedig nemesak minden könyvek és röpiratok, de a nyomtatott hivatalos irományok, végre a, bár szöveg nélkül megjelenő, mindennemű aczél-, réz- és könyvomatok is értetnek, és pedig, ha valamelyike ezeknek színezve is jelennék meg, színezett példányban.

39. §. Ha valamely hagyomány vagy ajándék feltétlenül jutna a könyvtárnak, az akadémiai titoknak azt előleges feljelentés nélkül is, illő nyugtatvány és ellen nyugtatvány mellett átveheti, és a könyvtárnoknak átszolgáltathatja; ellenben, ha azokhoz bizonyos feltételek kapcsolhatnának, melyek felállítás és kezelés körül teherrel járnának, vagy jövőre alkalmatlanságot sőt aggodalmat szülhetnének: az átvétel csak a kis gyűlés hozzájárultával történhetik. A darabonkénti ajándékokat a titkok veszi át, s miután azokat a legközelebbi összes akadémiai kis gyűlésben bemutatta, a könyvtárnoknak átadja.

40. §. A könyvvételt illetőleg, minthogy e könyvtár fő rendeltetése az Akadémia és tagjai tudományos szükségéit pótolni, a kis gyűlés vagy könyvtárnok csak oly munkák vásárlását fogja az elnökségnek ajánlani, melyek megvétele valamely tag által kéretik, s ha e munka más pesti könyvtárban nem léteznék. Régi kéziratok (codexek), kivéven ha nagybecsűek s egy-szersmind igen jutányosak, csak akkor vétessenek meg, ha Magyarországra nézve különös vagy történeti, vagy nyelvi és irodalmi értékkel bírnak. Ujabb, kiadatlan kéziratok is, ha a hazai érdekekkel tudományos becs és egyszersmind jutányosság párosul, a pénzerő úgy engedvén, megszerezhetők.

41. §. Hiányos munkák kiegészítése és megkezdett munkák folytatása el nem mulasztandó, ha a már meglevőnek bece a megszerzendőnek árával illő arányban áll. Így a becses, de csonka kötetek (Defect) kiegészítése vagy teljességgel pótlása is folytonos

figyelem tárgya legyen. Mi hogy annál biztosabban megtörténhessék, a csonka és hiányos munkákról egy külön emlékeztető könyv fog vitetni.

42. §. A könyveserét illetőleg, a könyvtárnok minden egyes esetben a kis gyűlésnek teszen jelentést, illetőleg javaslatot, melytől függ a cserét elhatározni. Ha a kicserélendő könyv a Teleki-könyvtárnak részét tenné, a kis gyűlés határozata a Teleki-család képviselőjével fog a szükséges beleegyezés kinyerése végett közölni. A kicserélendő könyv bélyegére ugyanazon bélyeg megfordítva reá ütendő.

VI. F e j e z e t.

A könyvtár használásáról.

43. §. A könyvtárt, tagok s más a kis gyűléstől erre engedélyvel felruházott tudósok, helyben vagy otthon használhatják. A könyvtárnokok szoros kötelessége minden erre feljogosított olvasót megelőző szivességgel fogadni, nekik a kellő felvilágosításokat teljes készséggel megadni, a kívántakat halogatás nélkül kézhez szolgáltatni.

44. §. Felütő munkák, mikre a helyben dolgozásra folytonos szükség van, ki nem adathatnak a könyvtárból. Így ritka munkák sem, mik elveszés esetén nehezen lennének visszapótolhatók; és végre kéziratok. A két utóbbi rendbeliek mindazáltal kis gyűlési engedelemmel kiadhatók.

45. §. Egyébféle munkát a társaság mindenik tagja kivehet nyomtatott térítvény aláírása mellett, de mindenkor csak egy hónapra, melynek eltöltével azt visszaküldeni tartozik, szabadságában állván azt vagy azokat, ha időközben más tag nem jelentkezett reájok, ismét egy hónapra magához venni. Egyébiránt a kölcsönző a kivett könyveknek ép és sértetlen állapotban visszatérítésére, ellenkező esetben kárpótlásra köteles. A hírlapokat és folyóiratokat illetőleg: az új számok mindenkor egy hónapig maradnak a folyóirati szekrényben kitéve; melynek elmúltával azok is kikölcsönözhetők.

46. §. A kölcsönzésekről egy külön kölcsönkönyv viendő, melyben a kiadott könyv pontos bejegyzésén kívül, a kölcsönadás napja, a kölcsönvevő neve s a visszatérítés ideje szorgalmasan beirandó. Ezenkívül egy, a kölcsönvevő kötelezettségét

(a 45. §. értelmében) előterjesztő, nyomtatott térítvény, a kölcsönvevő által aláírva, saját arra rendelt helyen gondosan őrzendő, és csak vagy a könyv visszaadásakor, vagy a netalán ejtett kár megtérítése után az aláírónak visszaadandó.

47. §. A könyvkölcsönzés a könyvtári szünidők alatt is foly, a heti szünnapokat mindazáltal ide nem értve.

48. §. A kölcsön adott könyvek a könyvtárvizsgálatra a könyvtárnok által bekövetelendők, és csak ennek elmúltával ismét kiadhatók.

49. §. A könyvtár az akadémiái szünhavakban egyedül hétfőn és pénteken áll nyitva 11—12-ig; az év többi részeiben vásár- és ünnepnapokat kivéve, mindennap 9—1 óráig.

VII. Fejezet.

A könyvtár belső kezeléséről.

50. §. Mihelyt valamely munka a könyvtár birtokába jutott, az mindenekelőtt átvizsgálandó: teljes-e vagy hiányos és csonka: az utóbbi esetben, ha a könyv vétel vagy csere útján érkezett, azonnal visszautasítandó, ha legfelsőbb kegyes adomány, rögtön jelentés teendő; ha hagyomány vagy ajándék útján érkezett, s a kiegészítés költségeit megérdemli, egy külön lajstromba (hiányosak lajstroma) veendő és félreteendő, míg kiegészítettet; ha ezt nem érdemelné, a kiselejtezendők közé teendő, s ezek lajstromába iktatandó leszen.

51. §. Minden a könyvtárba iktatandó példány előbb a járulványi naplóba (Accessions-Journal) iratik be. E jegyzőkönyv rovatai a baloldalon *a)* a vétel napja; *b)* a vétel tárgya a czimnek leglényegesb szavai szerint, a szükséges könyvészeti adatokkal s a megérkezett kötet vagy füzet száma kitételével; *c)* a forrás, melyből a könyvtárba került; *d)* az ár, azon czikkeknél-t. i. melyek pénzen vétettek, vagy melyekre, bár csere alkalmával, ráfizetések történtek. A jobbik oldal megfelelő hézagján feljegyzendő: mi történt a könyvvel s hova tétetett el akár ideiglenesen, akár állandóan.

52. §. Mihelyt valamely könyv a könyvtár állandó része lett, azonnal a divatos bélyeggel ellátandó, ha szükséges, bekötendő, midőn bekötetett, az alapezím-tárba s ennek nyomán

valamennyi egyebekbe (25., 26., 26. §§.) beirandó, s használás végett a könyvtárba iktatandó. Kötetlen vagy állandó kötést még nem nyert munkák se a rendes czimtarakba, se magába a könyvtárba be ne iktattassanak, hanem ideiglenesen saját szekrényben elteendők s így mindaddig csakis a járulványi naplóban jelennek meg.

53. §. A könyvtár számára vásárolt könyvek árjegyzégeit a könyvtárnok megvizsgálván, azoknak valóságos átvételét s az árak helyes kitételét neve aláírásával elismeri; a titoknak hasonlóképp megvizsgálja, a kis gyűlés ajánlatára elnöki engedelemmel történtek-e e vásárlások, s ezt szintén aláírásával bizonyítván, elnöki utalványozás alá terjeszti, mely után az ily árjegyzék a pénztárnok által kifizettetik.

54. §. A kötést illetőleg, zsinórmértékül szolgáljon mindenekelőtt, hogy minden fénytűzés és szükségtelen költség elkerültessek, s az e részben felállított szabályok (8. §.) szorosan megtartassanak. E mellett gondja legyen a könyvtárnoknak a kötések szilárdságára, szabatosságára és csinosságára; s e részben a könyvkötőt utasítani is fogja; másfelől oly mesterembert választand, kit munkája jóságán kívül jutányossága is ajánl. Mindenesetre a könyvkötővel hosszabb időre kell az árak iránt előre megegyezni, de az egyezést a szerek ára változásai miatt koronként megújítani. Egyébiránt a könyvkötői megrendelt és eszközlött munkákról egy külön könyvkötői jegyzőkönyv lesz viendő, melybe az átadott mintapéldányok, valamint a kikötött árak is, pontosan beirandók.

55. §. A járulványi naplón kívül egy számvitelkönyv is vezetendő, melybe mind a könyvtárusi és egyéb könyvvételi, mind a könyvkötői kifizetett árjegyzékek bemásoltatnak, hogy mindenkor teljes világosságban legyen: a lefolyt évben mi mily áron vásároltatott.

56. §. Felesleges munkák és kettős példányok eladása csak egy erre felhatalmazott kisgyűlési bizottmány hozzájárultával eszközölhető; ha az ilyenek nagyobb tömegre gyűlnének, azok szintén a nevezett bizottmány befolyása alatt, árverésre bocsátathatnak; a befolyt pénz pedig az árverési jegyzőkönyv hiteles másával együtt a pénztárnoknak fizettetik be.

57. §. A könyvtárnak épségben és rendben maradása végett

a kis gyűlés évenként legalább egyszer vizsgálatot rendel, s e végre bizottmányt küld ki, melynek elnöke a titoknok, s mely a vizsgálat eredményéről a kis gyűlést tudósítja. Ennek szük-séges feltétele egy pontos helymutató (Standorts-Catalog), mely egyszersmind leltárul is szolgál s a könyvtár minden egyes darabjait szorosan a felállítás rende szerint, röviden és csak lényeges könyvészeti adataival, terjeszti elő. Vizsgálatkor *a*) minden netalán tapasztalando felállítási rendetlenségek orvoslandók; *b*) a lelt hiányok a részletes vizsgálatok alkalmakor tudomásul fel-jegyzendők, és csak, ha az egyetemes vizsgálatkor sem kerül-nének elé, a leltárba beirandók s ehhez valamennyi czímtárak kiigazítandók.

58. §. A könyvtárnál előforduló minden ügyekről egy ren-des hivatali jegyzőkönyvnek kell vitetni, melybe minden a könyv-tárhivatalhoz érkező írásbeli ügyek bejegyzendők, valamint azok is, mikre írásbeli elátás következett. Különösen a szaporodás- és fogásra vonatkozó nevezetesb történetek, a nevezetesb és terje-delmesebb könyvtári munkálatok menetele, a személyzetben tör-ténő változások, s mindenek, mők a könyvtár történetére nézve némi érdeklővel bírnak, beiktatandók.

59. §. Minden a hivatali jegyzőkönyvben felhívott elnök rendelések és ülési határozatok, úgy egyéb irományok, tudósítá-sok, illő rendben s lajstrom mellett elteendők. Az elavult úgy, mint a folyvásti használatban levő czímtárak s egyéb ez utasítás több helyein említett lajstromok és jegyzőkönyvek is részét teszik a könyvtárhivatali levéltárnak, mely a könyvtárnok közvetlen őrsége alatt áll.

60. §. Minden évben nagygyűlésre a könyvtárnok hiva-talos jelentést nyújt be, melynek tárgyai: *a*) A személyzet vál-tozásai, mibenléte s az intézet irányában tanúsított viselete. *b*) A könyvtár állapotja, szaporodásának rendszeres kimutatása, a sza-porodás forrásai feljegyzésével, a könyvtár használatásáról szóló adatok, a könyvtár körül történt mindennemű változások, véghez vitt munkálatok, s minden a könyvtárt érdeklő nevezetesb tör-ténetek. *c*) A butorleltár változásai.

VIII. Fejezet.

A könyvtári személyzetről.

61. §. Az akadémiai könyvtár a gr. Teleki-család alapító ága által kinevezett könyvtárnok gondjaira van bízva, ki az akadémiai elnökség által kinevezett alkönyvtárnokkal egyetemben a könyvtár épsége felett közös felelősség mellett őrködik, a könyvtárnoki munkálatokat intézi s az alkönyvtárnokkal együtt teljesíti; a 49. §-ban kikötött napokon és órákon ezzel együtt jelen van; a jegyzőkönyveket viszi és az évenkénti jelentést felteszi és aláírja.

62. §. Midőn a szükség kívánja, a könyvtárnokok mellé a titoknak egy irtókat rendel, ki az ezek által neki kiszabott munkálatokban s tisztázásokban gondosan és lelkiismeretesen eljárni köteles.

63. §. A könyvtár szorgalmas seprése, szellőztetése, s az évenkénti könyvtisztogatás az akadémiai szolga kötelessége, ki e részben a könyvtárnokoknak teljes engedelmességgel tartozik.

TOLDALÉK A 7. §-HOZ.

A könyvek épen tartásának első és semmi által nem pótolható feltétele azoknak szorgalmas porozása, mely így eszközöltetik: Mindenekelőtt a könyv kinyitvatván, erővel becsapandó többször, míg t. i. abból a por egészen ki nem száll. Aztán annak a tábla s az előlap (Vorsetzblatt) közti hajlása, úgy a könyv metszése (Schnitt) egy, inkább lágy, mint kemény, ecsetalakú kefével ki és megkefélendő (Az arany metszés csak puha ruhával megtörlendő, és pedig ha a (bőr)kötés nedvesnek, nyirkosnak, penészesnek tapasztaltatnék, mindaddig, míg az teljesen tisztának és száraznak nem mutatkozik. Mind a por, mind a nedveség kedvez a férgek tenyészésének, s az imént ajánlt gond ezek ellen a legbiztosabb óvó-, sőt gyógyszer.

Azonban e gond sem képes mindig a férgeket eltávolítani. T. i. mind a könyvállások fájába, mind a régi fatábla-kötésekbe gyakran belé esik a szú (különösen a makaes furdancs, pinus

pertinax Linn). Mihelyt ez észrevétetik, ha a polez deszkája nagyon meg volna vesztegetve, azt újjal kell pótolni; a fakötést pedig, ha bizonyos tekintetek nem ellenzik, eltávolítani; hol ez vagy nem szükséges még, vagy azt tenni nem akarjuk, nemcsak a sérelmes szekrény, hanem a kötés is olajfírnászszal beeresztendő, mi a romlást alkalmasan megállítja. A bőrkötést timsólvasztékkal vond be, s jól ki hagyd száradni, mielőtt a könyv a maga helyére visszatétetik.

De már maga a kötés körül szükséges jó eleve a férgek megelőzésére dolgozni. Mondatott, hogy a fa nagyon ki van téve a furdanes pusztításainak, azért abba könyvet köttetni épen nem kell. Helyét mindig jóféle kéregpapiros (Pappe, Pappendeckel) foglalja el; legjobb az angol; ennek hiányában a legtömöttebb és keményebb választassék, de ez is, alkalmazás előtt, könyvkötői pörölylyel jól összeverendő, borítékja pedig, legyen az papiros, vászon vagy bőr: ennyivel jól reá ragasztassék úgy, hogy a két felület közt sehol hézag ne maradjon, hanem a két test teljes-egygyé váljék.

A borítékot illetőleg, a sima papiros ugyan legkevésbé van a könyvférgek rontásainak kitéve, ha csak szomszéd fa vagy bőrkötések, melyek közé erősen beszoríttatnak, nem vesztegetik meg, de a gyakran használt, vagy igen vastag, nehéz, úgy a becsesb munkáknak, tartósság okáért erősebb boríték kell. A vászon, ha olajfírnászba van áztatva, biztosan megvédi kívülről a kötetet. Ennél erősebb a bőr, mely azonban leginkább van a könyvférgeknek, különösen a szűcs porvának (dermestes pellio Linn., kitéve. Ezt lehetőségig megőrizztük e féregtől, ha minél keményebb bőrfajt választunk. Elsőséget érdemel e részben a hártya (pergamena); de ez költséges voltánál, úgy divatlanságánál fogva is, csak ritkán alkalmaztatván vagy alkalmazható lévén, a nagyon gyakran használt, vagy nehéz, vagy nagyrétű, vagy igen becses munkáknál bagarja, hol pedig e tekintetek kisebb mértékben jelentkeznek, legalább borjúbőr alkalmazandó. S itt is a könyvkötő gondosan megválaszsa a jól cserzett, tökéletesen kiszáradt s kemény bőröket, különben a szalonnaporva (dermentes lardarius L.) előbb-utóbb bele esik. Megjegyzendő még, hogy nagyobb biztosításul, mielőtt a könyv háta megara-nyoztatnék, ezt szalamiasóval vegyített tojásfejjel kell bevonni.

Végre nagybecsű munkáknál tanácsos a papiroskéreg előlap mellett eresztékébe hártvaszeletet alkalmazni, mely a kéreg belsejéhez enyvezve s az előlap által elfedve, eszközli, hogy a táblában netán fészkelő pondró a nyomtatványba könnyen át ne hathasson.

A ragaszt illetőleg: a könyvkötő ne dolgozzék csirizzel, ezt a kenýrporva (*dermestes paniceus* L.) mód nélkül szereti. Mindenütt tehát, hol lehet, enyvet használjon; hol pedig a csiriz el nem kerülhető, azt timsóval keverje.

Ezekon kívül minden kötet „szabad háttal“ (mit hohlem Rücken) készüljön, hogy a bőrboríték a nyomtatvány hátával közvetlen érintkezésbe jőjjön.

Minthogy pedig mind a fát, mind a bőrt, mind a csirizt megtámadó férgek, hol e részekkel a nyomtatvány érintkezik, ezt sem kimélik, sőt abba néha mély és kiterjedt lyukakat és folyosókat fúrnak, hogy ott tojásaikat lerakják; ezeken kívül a peneg is (*psorus pulsatorius* Lin.) a papirosban, bár kisebb, kárt teszen, a nyomtatvány lehető biztosítására a következők szolgálnak. Minden könyv, vagy legalább a puha, porhanyó papirosra nyomottak s a nagyobbyszerű, drága, pompás, rajzos munkák papirosa enyvesvizen huzassék által (planírozassék); mely czélra igen tiszta fehér enyvet végy s abban ürmösfüt és timsót főzz. Azonkívül minden nyomtatvány jól sulykoltassék, hogy minden benne rekedt lég és hézag eltávolíttassék s a papiros minél tömörebb és keményebb legyen.

Ha a könyvkötő e szabályokat híven követi s a szükséges tisztántartás sem mulasztatik el, bármely könyvkincs, érezhető kár nélkül, századokig is fenttartható.

.....

J E L E N T É S
A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL
1886—87-ben.

MAJLÁTH BÉLÁTÓL.

Méltóságos Igazgató Úr!

A lefolyt évről illetőleg 1886-ik évi július 1-től 1887-dik évi augusztus 31-ig, tizennégy hónapról szóló jelentésemet a Széchenyi országos könyvtár állapotáról általában, ennek szaporodásáról, a véghezvitt munkálatokról, kiadásairól, szerzeményeiről s a személyzet munkálkodásáról van szerencsém méltóságodnak hivatalos tisztelettel a következőkben előadni.

A mennyire örvendetesnek mutatkozott a lefolyt munkaidő alatt a könyvtár állásának minden irányban való gyarapodása, annál sajnálatosabban kellett tapasztalni a tér hiányát, mely úgy a felszaporodott nyomtatványok, mint a kéziratok, de kivált az oklevéltári anyag elhelyezése körül fölmerült. S ez annál is inkább hátrányosabb az intézetre nézve, mert a mellett, hogy az anyag szakszerű kezelése, elrendezése, felállítása majdnem lehetlenné vált, az olvasó, a tudós, a búvárló közönségre nézve hozzáférhetlenné marad mindaddig, míg a kellő elhelyezésnek akadályai, a helyszüke, megszüntetve nem lesz. Ezen ténykörülmenynek kézzelfogható bizonyítékát nyújtja a nyomtatványok szaporodásánál az, hogy, csak egy példát hozzak fel, a *historia hungarica* terme, a mely már annyira zsufolva van, hogy már alig lehet az e szakba vágó nyomtatványok egy-egy kötetét illető helyére elhelyezni, s azon eshetőségnek van a könyvtár kitéve, hogy az anyag rohamos szaporodásával annak lajstromozása,

felállítása szüntetni fog, s halmazban, elzárva, elveszett holt anyaggá válik, mindaddig, míg majd csak megfeszített munkaerővel lesz képes a személyzet e helyszűke miatt beállandó rendezési hátralékot hosszabb idő alatt legyőzni. A levéltárban pedig az ez év folyamán átvett két nagyobb családi levéltár most is még a ládákban van, hozzá férhetetlen, mert nincs hely, hol azokat felállítani lehetne. Ily körülmények között, midőn ismét azon kilátással kecsegtethetjük magunkat, hogy két nevezetes család letéteményezi levéltárát, előállott azon kínos kényszerűség, hogy a történelem e megbecsülhetetlen kincsét, a családi levéltárakat, vagy visszautasítani kellend, vagy használatlanul becsomagolva hagyni, mert nincs hely a felállításra.

Midőn is, a méltóságos igazgató urnak e szempontból, évek óta hivatalos tisztelettel felterjesztéseimet mindannyiszor megtettem volna, s ez év folyamán Méltóságod rendeletére, úgy a két felszeretlen könyvtárterem bebútorozása, valamint a folyosóknak levéltári helyiséggé való adaptálására nézve a kész terveket benyújtottam; ismételve hangsúlyoznom kell tiszteletteljes javaslatomat az iránt, hogy e helyszűkén egyelőre csak úgy lesz segítve, ha a két bebútorozatlan könyvtári terem bebútoroztatik, s a folyosók egyike levéltári helyiséggé adaptáltatik. Megkívánja ezt a könyvtár helyes adminisztrációja, a rend fenntartása, mely nélkül e tudományos nagy kincsét értékesíteni nem lehet, megkívánja a közönség, az intézet érdeke, a közönség azért, hogy tudományos művelődésének tápot szerezhessen; az intézet azért, hogy jelenlegi színvonalánál alább ne szálljon, sőt inkább mindig magasabbra emelkedjék, midőn már most is a hasonló intézetek között az első sorban áll.

A könyvtári műveletek rendes munkakörén belől, különösen kell fölemlitenem, hogy a személyzet hivatalos teendőiben példás szorgalommal járt el, ügyszeretettel végzi feladatát, a folyó napi ügyek körül hátralék nincsen, a lajstromozás, czédulakatalógusok készítése, a szakbeosztás szakadatlanul foly; a búvárló és olvasó közönség részéről, a gyors és pontos kiszolgálat és előzékenység tekintetéből panasz nem merült föl; s örömmel kell jelentenem azt is, hogy könyvesonkítás, elidegenítés egy ízben sem fordult elő.

A könyvtári személyzetre vonatkozó változás, csak a könyv-

tár érdekeinek megfelelőleg történt a lefolyt évben akkor, midőn Horváth Ignác hosszú évek során napidíjas, később mint irnok, könyvtári segédőrré s helyette könyvtári gyakornokká Markovics Sándor napidíjas neveztetett ki.

Forgalmi, szerzeményi és kiadási statisztikáját a könyvtárnak a lefolyt 14 hónapról a következőkben van szerencsém Meltóságodnak bemutatni :

I.

az olvasó teremben volt	12668
a tudósok termében	2305
hírlapolvasók	2000
könyvkölcsönzők	417
<hr/>	
Összesen : 17390 egyén.	

II.

Használtak :

a) nyomtatványt	26079
b) kéziratot	1077
c) okiratot	5513
d) hírlapot	2800
<hr/>	
Összesen : 35469	

III.

Szerzemények :

a) nyomtatvány	4110
b) kézirat	130
c) oklevél, levél	8262
d) pecsétlenyomat	28
e) fényképmásolat	16
<hr/>	
Összesen : 12546	

IV.

Szerzeményekből :

a) ajándék	184
b) letétemény	7818
c) vásárlás	1698
d) köteles példány	2846
<hr/>	
Összesen : 12546	

V.

1.	{	ajándékozott: nyomtatvány	131
		vásárolt: „	1133
		köteles példány „	2846
			Összesen: 4110
2.	{	ajándékozott: kézirat	2
		vásárolt: „	128
			Összesen: 130
3.	{	ajándékozott: oklevél	51
		vásárolt: „	393
		letéteményezett: „	7818
			Összesen: 8262
4.	{	vásárolt: pecsétlenyomat	28
		„ fényképmásolat	16
			Összesen: 44.

VI.

Kiadatott:

a) nyomtatványokért	9170	frt	17	kr
b) oklevelekre	815	„	50	„
c) könyvkötésért	708	„	17	„
Összesen: 10693				

frt 84 kr.

VII.

Összehasonlítás:

	olvasók	használtak	szaporodás	kiadás
1885/6	21565	43702	7257	5375
1886/7	17390	35469	12546	10693
1886/7				
több			5289	5317
kevesebb	4175	8233		

Az olvasók számának csökkenését megmagyarázza azon körülmény, hogy a lefolyt évben a könyvtár helyiségének két oldali homlokzatán új ablakrámak tételek be, mi miatt a termek a látogató közönségtől a szokott időnél előbb lettek elzárva, s okozta az leginkább: hogy az egyetemi könyvtár olvasó

terme délelőtt is nyitva levén, e miatt az olvasók nagy része oda tódult: minek természetes következménye lett, hogy a kisebb számú olvasó közönség kevesebb nyomtatványt használt el. Ellenben a könyvtári anyagszaporodást részben a nagyobb vásárlások, részben pedig a levéltári letétemények okozták.

A könyvtár egyes osztályait illetőleg azok részletezését, a következőkben kívánom Méltóságodnak jelenteni:

A nyomtatványok között megszereztük Borsáti P. Ferencznek egy eddigelé ismeretlen magyar históriás énekét 1656-ik évből, mely csak latin kiadásban volt ismeretes, s ezzel a régi magyar könyvtárt ismét egygyel szaporítottuk. Érdekes és becses szerzeménynek tekinthető egy latin iskolai dráma az 1649-ik évből „*Patrona Hungariae in Coelos assumpta*“ czím alatt, melyben, mint szereplők, a többiek között részt vettek Farkastyáni Draskovics János, Beresényi Miklós, Lippai György később esztergomi érsek, Bársony később nagyváradai püspök, gróf Eszterházi Pál később nádor stb. Ritka példányú nyomtatvány egy 1659-ik évben *Guttovieni* József *pozsonyi* lakos által „*Carmen barasticum*“ czímű I. Lipót császár dicsőítésére kiadott s latin, görög, magyar és cseh versezet. Értékes azon *baseli* 1529-ik évi nyomtatvány, melyet Erasmus Rotterdamus „*Vidua Christiana*“ czím alatt kiadott és Mária özvegy királynénak, II. Lajos nejének ajánlott.

A kéziratok gyűjteménye legnagyobb részben magyarországi vonatkozású munkákkal szaporodott a XVII-dik századtól a XIX-dikig latin, magyar, német és szláv nyelvű codexekkel. Ezek között kiemelendők néhai *Lasztókai* László eperjesi főgymnasiumi tanár kéziratai, melyek Eperjesre nézve számos becses történeti, művelődéstörténeti adatokat tartalmaznak. Becses szerzeménye a kéziratárnak Bessenyei Györgynek „*Tarimenes utazása*“ I. kötete, melyet Tóth Zsigmond földbirtokos Füzes-Gyarmathán őrizett s tőle megvétellett; s evvel ezen munka teljessé lett, minthogy annak II-dik kötete kéziratárunkban már régebben megvolt. Foktöwi Jánosnak: „Az Embeor Életének Eredetiről Természettiről Állapottiarol irattatot Köniw. Foktöwi János Wácson *varassi* Praedicator által, 1614.“ Irodalmunk ezen kéziratot nem ismeri, mely egy befejezett egésznek képez, s úgy látszik, hogy ez csak ezen kéziratban maradt fenn, mely valószínűleg a szerzőnek

sajátkezű írása. s a „Régi Magyar Könyvtárnak“ egy újabb ismeretlen adalékot nyújt. Megvétetett Komáromy Antal susai birtokostól. A hazai református iskolázás történetére érdekes kézirat egy sárospataki 1789. évben írt mű: „A magyarországi reformationak, reformált ecclesiának, iskoláknak rövid históriája“ czim alatt. Kiadatlan munka a jelen századból: „Páloczy Horváth Ádám-tól egy biographiai mű, mely a hazai költészeti irodalom történetéhez járul adalékokkal; megszereztetett Aigner Lajostól. *Cherrier* Miklósnak egyháztörténeti és más munkái, melyek kéziratok oly autograph bejegyzéseket tartalmaznak, melyek a nyomtatott kiadásokból hiányzanak. Fekete Imrének 1671—1678-ik évig terjedő orvosi recipe-gyűjteménye, az orvostudományi irodalom történetét gyarapítja ismeretlen adatokkal. Kraus Györgynek: „Memorial und Kurtzer Bericht der Stadt Schässburg und der sächsischen Städte in Siebenbürgen; XVII. századbeli kézirat. Mészáros Lázár első magyar hadügyminiszternek sajátkezű naplója az emigratio idejéből. Kiválóan érdekes úgy is mint autograph, úgy is mint a függetlenségi harcoknak adattára.

Eötvös József nagyobb számú érdekes kéziratok és levelezései.

A kéziratárnak szakszerű lajstromozása folyamatban van.

A fényképgyűjtemények között megszereztetett egy Corvin-codex czimlapja Emich Gusztáv gyűjteményéből és ugyanannak borítéktáblája; a königsbergi XIV. századi magyar nyelv-empléktöredék, a müncheni kir. könyvtárból két czimlapja: az „Agathias de bello Gothorum“ czimű Corvin codexnek, Cicero codexének czimlapja Garázda Péter czímerével; és egy 1466-ik évi magyar codexnek jellemző négy lapja.

A lefolyt évben eszközölt fényképészeti másolatok szerzeménye által, ezen gyűjtemény immár 670 darabra szaporodott, melyek négy csoportba lettek beosztva, u. m. 1. hazai vonatkozású középkori kéziratok; 2. Corvin-codexek; 3. oklevelek és 4. nyomtatványok, melyek külön tokokban conserváltak.

A levéltár a korszakok történelmi érdekességére nézve oly mérvben szaporodott, mely a megelőző évek gyarapodását messze túlhaladja, mert az Árpádok korára 4, a mohácsi vészt megelőző korra pedig 339 oklevél esik. Ezen anyag azonban nem csak mennyiség tekintetében, hanem belső érték és tartalom

szempontjából is kiválóan becses. Tekintve azt, hogy a levéltárnak vétel útján történt gyarapítására 815 frt 50 krnyi összeg fordítatott, belső érték tekintetében, a vétel által szerzett oklevelek valóban meg is felelnek az összeg nagyságának.

Kiemelendők az oklevelek közül a Petneházy-család két czimeres levele 1417. és 1462-ik évből, melyek úgy régiségtük mint miniature-szerű festésöknél fogva, diplomatikai és műtörténeti becsesél birnak. Becsesek a Stúr egyetemi tanár gyűjteményéből megvásárolt 25 darab oklevél, melynek legérdekesebb darabja Róbert Károlynak 1332-ik évből származó czimeradó-mányozó levele Kolos mester részére; egy 148 darabból álló gyűjtemény, politikai levelezésekben igen gazdag, XVI. és XVII. századra vonatkozólag, egy része pedig az 1848/9-iki eseményeket illető gyűjteményeket egészíti ki. Érdekesekek br. Eötvös József és Deák Ferencz levelei, melyek irodalmi viszonyainkat világítják meg.

Az örvendetes példa, hogy egyes kiváló családaink levéltáraikat múzeumunkban helyezik el örök letétemény gyanánt, ez által nemcsak megóva azokat a pusztulástól, hanem egyuttal a történettudomány közkincsévé teszik, két előkelő családban ismét követőkre talált, az Ibrányi és Motesiczky családokban; a régebben letéteményezett Kállay-család levéltára pedig, egy mellék ág iratainak beküldése által nyert kiegészítést.

Az Ibrányi-család levéltára eddig Jenkén Ungmegyében Ibrányi Lászlónál volt elhelyezve; s nagy szolgálatot tett a történettudománynak, midőn ezt a Múzeum könyvtárában letéteményezte. Az oklevelek leginkább Szaboles- és a szomszéd megyékre vonatkoznak, és nagy számú oklevelek érintik a Pethneházy és Kállay családot. Az oklevelek száma 1048 és ebből 216 darab a mohácsi vész előtti korszakra esik.

A Motesiczky-család levéltára sokkal nagyobb az Ibrányi-féle levéltárnál s meghaladja a 6000 darabot, és Trencsén, Nyitra, Pozsony, Zólyom, Turóc és más szomszédos megyékre vonatkozó adatokat tartalmaz. A Kállay-levéltár nagy mértékben gazdagodott azon 769 darab oklevéllel, melyek dr. Thallóczy Lajos es. kir. kormánytanácsos közvetítésével jutottak levéltárunkba.

Pecsétnyomat gyűjteménye a levéltárnak, mely csak alig egy-két éves, a lefolyt évben szintén szaporodott, s immár 150 darabból áll, s gazdag és tanulságos anyagot nyújt a hazai sphragistika és heraldika köréből. E gyűjtemény részére megszeresztetett a müncheni kir. állami levéltárból 12 pecsétmás érczöntvényekben, a berlini kir. állami levéltárból 8 pecsét gyps lenyomata és a bécsi cs. kir. államlevéltárból 8 pecsét galvanoplasztikai másolatban.

Régi XI. és XII. századi királyi okleveleinket, melyek közül eredetiben egyet sem bir levéltárunk, fényképmásolatokkal iparkodtunk pótolni, hogy ez által a régi oklevelekben rejlő történelmi és diplomatikai tanulságok könnyebben hozzáférhetők legyenek. A lefolyt évben megszeresztettek a pannonhalmi levéltárból II. Béla két oklevelének valamint egyik oklevele pecsétjének, és az esztergomi primási levéltárban őrzött II. Béla-féle oklevelnek fényképei.

A levéltárban az újabb szerzemények, az Ibrányi levéltár és a Kállay-féle iratok rendeztettek és felállitattak. A régebbi anyagból újra rendeztetett a családra vonatkozó nagy számú iratok tömege a városok, czéhek és korrend szerint, és az ehhez szükséges jegyzék is elkészült; továbbá szakszerű rendezés alá kerültek a levelek és politikai levelezések, és ez utóbbiaknál a jegyzék is elkészítettet.

A hirlapkönyvtárt illetőleg, bár ha arról Méltóságod külön bő jelentésben értesül, de minthogy a Széchenyi országos könyvtárnak egyik kiegészítő osztályát és állandékát képezi, kötelességemnek ismertem, mint a könyvtárnak vezető öre, ez irányban is évi jelentésem fonalán a következőket röviden érinteni: a lefolyt évben a magyar nyelvű hirlapok rendezése és felállítása a könyvtári folyosón befejeztetett, elkészült a czédulázása és a hiányok jegyzéke is. Van jelenleg a hirlapkönyvtárban 4494 magyar hirlap 5164 évfolyamban; az egész példányban hiányzó magyar nyelvű hirlapok száma 544. Mint kötelességszerű példány beküldetett a könyvtárba az elmúlt 1886-ik évben 426 magyar és 130 idegen nyelvű, összesen 556 hirlap. Öszehasonlítva az előbbeni évekkkel, 94 hirlappal járt több a lefolyt évben. A be nem küldött hirlapok száma, bár ha tetemesen szaporodott, az 1885-ik évben 73 volt, holott a lefolyt 1886-ik évben csak 30-ra rúgott.

A hiányos régi hírlapok kiegészítése is jóval előbbre haladt, s pótolttak a kolozsvári múzeum-egylet, a budapesti Ráday-féle, Berzeviczy Tivadar, Bodó Lipót és Toldi László gyűjteményéből.

Folyamatba tétetett még a lefolyt évben az idegen nyelvű hírlapok revideálása és czédulázása, és a hiányzók följegyzése, s elkészült eddig 384 hírlapnak 1159 évfolyama.

A közönségnek könyvtárunk iránti rokonszenve és pártolása a lefolyt évben is nyilatkozott azon lelkes hazafiui adományokban, melyek által könyvtárunk gyarapodását emelni kívánták s kiknek száma 64-re rúg; s midőn név szerint csak egynehányat említettünk fel, valamennyien fogadják e helyen is a könyvtár hálás köszönetét a nagylelkű adományokért. Szaporították a könyvtár állagát a többek között: Umberto olasz király O felsége, Simor János esztergomi érsek ő eminentiája, Pauer János székesfehérvári megyés püspök, Szendrei János dr., Géresi Kálmán, Székely József, Békey István, Balázs Sándor, Fodor Gyula, Zimányi Lajos, Széll Farkas, Ortvy Tivadar sat. Szaporították továbbá könyvtárunkat adományaik által még több belföldi intézetek, hatóságok és társulatok.

Meglátogatták intézetünket tudományos kutatások czéljából a külföldi tudósok közül: dr. Zakrevszky Vincze, krakkói egyetemi tanár, Schöyen Erzsébet norvég írónő, Patera Adolf prágai tanár, dr. Malinovszky L. krakkói egyetemi tanár, Hughes-Hughes a british Múzeum őre, dr. Jeiteles Károly insbrucki könyvtárnok és germanista, Quido Maria Dreves jezsuita Hollandiából, Macchi Diego barezellónai hírlapíró, Matusenka Lajos cs. kir. mérnökkari százados, Teophil Harnwohl erdészeti író Lembergbl. Hazai tudósaink közül könyvtárunk tudományos kincsei között buvárkodtak: Hunfalvy Pál, Gyulai Pál, Zichy Antal, Joannovics György, Jókai Mór, gr. Kuun Géza, Szily Kálmán, Szilády Áron, Beöthy Zsolt, Ponori Thewrewk Emil, Goldzieher Ignác, Volf György, Simonyi Zsigmond, Heinrich Gusztáv, Lehr Albert, Csergheő Géza, Pulszky Ferencz, Tóth Lőrincz, Wenzel Gusztáv, Brassai Sámuel, Szabó Károly, Salamon Ferencz, Rómer Flórián, Szilágyi Sándor, Henszelmann Imre, Fraknoi Vilmos, Nagy Iván, Pesty Frigyes, Pauler Gyula, Thalys Kálmán, Hajnik Imre, Torma Károly, Deák Farkas, Nagy Imre, Mátyás Flórián, Finály

Henrik, Kerékgyártó Árpád, Ökröss Bálint, Jakab Elek, Domonvsky Endre, Haan Lajos, Zsilinszky Mihály, br. Radvánszky Béla, Károlyi Árpád, Vécsey Tamás, Szentkláray Jenő, dr. Thallóczy Lajos, dr. Pulszky Károly, Ballagi Aladár, Bunyitay Vince, Kováts Gyula, Csaplár Benedek, Gelich Richárd, Herman Ottó, Széll Farkas, Várady Gábor, P. Szathmáry Károly, dr. Csánki Dezső, Bihari Péter, Velics Antal, Békey István, Rác György, Szádeczky Lajos, Asbóth Oszkár, Mangold Lajos, dr. Halász N.

Évek óta fentartott összeköttetését a könyvtár a külföldi könyvtárakkal levelezések, megkeresések és könyvkölcsönzések által az elmúlt évben is fentartotta, nevezetesen levelezési viszonyban állott a czernoviczi csász. kir. egyetemi könyvtárral, a bécsi egyetemi, a bécsi cs. kir. udvari, a krakkói cs. kir. egyetemi, a müncheni kir. akad. és állami könyvt., a bécsi cs. kir. udvari állami és házilevéltárral, a göttingai egyetemi könyvtárral, a bécsi cs. kir. Institut für österr. Geschichtsforschung, a berlini cs. állami levéltár, a königsbergi egyetemi, a stuttgarti királyi, a veronai káptalani könyvtár, a kölni városi levéltár, a bécsi udv. kamarai levéltár, a müncheni állami levéltárral és a brüsszeli kir. könyvtárral.

Tudományos kutatások céljából a Múzeum utazási átalányát a lefolyt évben igénybe vette, kitűzött specziális célok mellett, Csontos János segédőr és dr. Fejérpataky László segédőr-levéltárnok. Csontos János, a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok, és a Corvin-codexek földerítése érdekében tett tudományos utazása közben átbúvárolta a müncheni, stuttgarti, heidelbergi, darmstadti és frankfurti könyvtárakat. Megvizsgálta és tanulmányozta a következő kéziratokat a müncheni kir. udvari könyvtárban: Guilelmi de Varignana: Practica Medicinae XIV. századi hártya-codexet, mely Mladien Pál horvát-bosnyák bának van ajánlva. Stuttgartban: Ptolomaeus Cosmographiáját, XV-ik századi latin kéziratot, herceg Waldburg Wolffeg Károly wolffeggi könyvtárából. A német tudósok ezen kéziratot a Corvin codexekhez hasonló kiállítása miatt Corvin maradványnak nyilatkoztatván, Csontos János tanulmányozásai alapján, úgy külső mint belső indokokból kimutatta, hogy azt a Corvina maradványokhoz sorolni nem lehet. Heidelbergben az egyetemikönyvtárban Thuróczy Cronicájának egykorú német fordításának

kéziratát, mely számos illusztrációkkal van ellátva; közöttük Hunyadi János és Mátyás arcképei; Frater György megöletésére vonatkozó kéziratot; Heinrich von Muglen *Hungarische Chronica*; *Wahrhaftige beschreibung und bericht des Türgyischen Regiments solches Anno 1594. verhalten*; *Der Chron. Ungarn Rechte, Ursatz, Statuten 1572.* — Darmstadtban Mátyás király levelező könyvének egykorú töredékét; Frankfurtban a városi könyvtárban: Joannis archiepiscopi augustini votum pro Sigismundo Hungariae Rege; Sigismundi Regis Epistola ad reginam scripte; Bathorius Cardinalis oratio ad Regem totumque senatum habita Cracoviae.

Fejérpataky László a szombathelyi Ferencziek és a papnövelde könyvtárain kívül, hol magyarországi vonatkozású kéziratokat és ősnymtatványokat vizsgált, Bajorországban néhány állami levéltárat, a müncheni királyi könyvtárt, a királyi általános állami levéltárat, a nürnbergi kön. Kreisarchivban, továbbá a krakkói, boroszlói, berlini és a drezdai levéltárakban eszközölt kutatásokat. Adatokat gyűjtött a külföldi oklevéltárakban őrzött magyar oklevélanyagról, tekintettel az oklevelek statisztikájára. A müncheni kir. állami levéltárban 1270—1526 ik évig 515 magyar vonatkozású okiratot constataált, ezek között kiváló fontosságúak a Hunyadi családra vonatkozó oklevelek; másolatokat és regestákat készített; egy nemzetközi oklevélformula gyűjteményben magyar vonatkozású formulákat talált. Nürnbergben a magyar királyoknak a XIV. század óta a nürnbergiek részére adott kiváltságleveleket átvizsgálta. Krakkóban a Jagellói egyetemi könyvtárban, a városi, káptalani és a hg. Czartoryski-féle levéltárban az Anjou-korra vonatkozólag számos hazánkat érdeklő oklevélre talált. A többi városok levéltárai pedig kivált Zsigmond, Mátyás és II-ik Ulászló királyunk alatti külföldi összeköttetéseink és kivált Szilézia Mátyás király uralma alatti viszonyainak földéítésére szolgáltatnak gazdag anyagot.

Irodalmi munkálkodása a könyvtári személyzetnek a lefolyt évben a következőkben sorolható fel:

Majláth Béla könyvtárór.

1. Visszapillantás a történelmi kiállításra. *Archaeol. Értes.* 1886-ik évfoly.

2. Tanulmányok a történelmi kiállításból. Századok 1887. évfolyam.

3. Rendezte a történelmi kiállítást.

Barna Ferdinánd t. könyvtárőr.

1. A mordvin nép házassági szokásai. Felolvasta a Magy. Tud. Akad. I. oszt. 1887-ik évi máj. 2-iki ülésében.

Csontos János segédőr.

1. Jelentés a N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1885/6. évben. A Magy. Könyvszemle 1886. évfoly.

2. A dresdai kir. könyvtár hazai vonatkozású kéziratai u. o.

3. Várady Péter kalocsai érsek ismeretlen Missáléja u. o.

4. Észrevételek Ballagi Aladár az „Astor Library“ cz. czikkére a M. Könyvszemle 1886.

5. Jelentés a Nemzeti Casino könyvtáráról. Az országos statisztikai hivatal évkönyvében.

6. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

Fejérpataki László levéltárnok.

1. Monumenta Vaticana Hungariae. Series I. Tom. I. Pápai adószedők számadásai 1281—1375 . . l. bevezetés és . . l. szöveg.

2. A történeti congressus utóhangjai. Századok 1886. évf.

3. Válasz a néhány észrevételre. Századok 1886. évf.

4. Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században. Századok 1887. évf.

5. A veszprémi káptalan kincsei. Tört. Tár. 1887. évf.

6. Tapoleczai Bertalan oklevélformulái a XIV. századból, Magy. Könyvszemle 1886-ik évfoly. (Ugyanaz külön is).

7. Szerkeszti a Turult, a magy. heraldikai és genealogiai társaság közlönyét.

Horváth Ignác segédőr.

1. A történelmi kiállításról. Magyar Salon 1886-ik évfoly.

2. Tures et Hongrois. Le Revue de l'orient. 1886. évfoly.

3. Utmutató Budapest főváros történelmi kiállításában.

4. Magyarországi könyvészet 1886. Melléklet a Magyar Könyvszemléhez.

Végül még fel kell említenem Méltóságod előtt a Magyar Könyvszemlét, mely mint a múzeumi könyvtár kiadványa és közlönye, ez évben XII-dik folyamába lép. Könyvtártudományi és bibliographiai közleményeivel gazdagítja irodalmunkat. Az 1886-ik évi folyam teljesen megjelent, és gazdag tartalmával, valamint mellékleteivel méltán sorakozik az előbbeni évfolyamokhoz. Az 1887-dik évi folyam megjelenését ez év végén, a szerkesztő biztos kilátásba helyezte.

Ezekben kívántam Méltóságodat a könyvtár állapotáról jelen évi jelentésemben értesíteni.

GÁLSZÉCSI ISTVÁN ÉNEKES-KÖNYVÉNEK TÖREDÉKE 1536-BÓL.

Közli : ERDÉLYI PÁL.

E folyóirat mult évi folyamából hirt vett a közönség arról, hogy Gálszécsi Istvánnak eddig ismeretlen Énekes-könyvéből egy töredék megkerült, s Révai Leó antiquariustól Ágoston József úr, ismert fővárosi bibliophil gyűjteményébe jutott. Révai könyvtárlából áztatta ki e töredéket, melyet hű másolatban mellékelünk s jelen közleményünkben ismertetünk.

A töredék négy számozatlan oktáv levélből áll, az első ternionak hiányos négy leveléből. Megvan A_2 , A_3 + két számozatlan, jelzetlen levél. A hiányzó A_1 lehetett címlapja, s ha a ternio 8 levélből állott, hiányzik még az A_4 levél is, mely a Perényi Péternek szóló ajánlás után következő részt, talán az Olvasóhoz írt bevezetést, a mint szokásban volt, talán az éneklésre szóló utasításokat tartalmazott, talán a kezdő éneket foglalta magában. A hiányos négy levél szövege nem maradt meg épen; az első lap szövege kivételével, mindannyié többé-kevésbé megrongált, a melyet a könyvtárlából való kiáztatás alkalmával szenvedhetett. A könyv nagyságáról alig tudunk valamit, hány terniót tartalmazott, nem tudhatjuk. E jelenségek ép oly mérvben emelik, mint rontják a töredék becsét, mely ma egyedüli képviselője a legelső protestáns magyar énekes-könyvnek s a legrégibb *magyar kótás-könyv* a mit ismerünk.

A XVI. századból eredő énekes-könyveket általán jellemzi, hogy korunkra legnagyobb részt csonkán és megrongálva jutottak el, ha egyáltalában eljutottak, vagy csak emlékezetben maradtak

mi ránk. E jelenség nagyban bizonyít ama kapósság mellett, melyben énekes-könyveink részesültek. Régi könyveink között nincs egy sem, mely elterjedésre vetekednék a bibliával és az énekes és zsoltáros könyvekkel, nincs egy sem, melyet annyiszor és oly gyakran adtak volna ki, s mégis olyan kevés példányban maradt korunkra. A XVI. századi magyar protestantizmus történetének e könyvészeti tény egyik legjellemzőbb vonása és magyarázója. Mi természetesebb, minthogy ezek a legkapósabb könyvek elkoptak az áhitatos hívők kezei között, s foszlányos leveleikkel jutván korunkra, ma néma tanui régi életüknek s ma mindenik egy-egy nyílt s talán soha meg nem fejthető kérdés marad a könyvészet előtt. Gálszécsi könyve megkezdí a XVI. századi protestáns énekes könyvek sorát, melyet utána Székely István, Huszár Gál, Bornemissza Péter, Hofgref, Heltai, Kálmánesehi Márton és Ujfalvi Imre munkái, gyűjteményei tettek, nem számítva a névtelenül megjelenteket. Ime ezek közül hány került el teljességében hozzánk. Most hogy Gálszécsi napfényre jött, egygyel kevesbült azok száma, melyeket csak említésből ismerünk, mint Székelyét vagy Farkasét, s bár nagyon hiányos és eléggé rongált, előre vitte kótás maradványaink idejét, melyet eddig Farkas András krónikája szabott meg.

Gálszécsi Énekes-könyve irodalmunkban eddig különböző kérdéseknek volt tárgya, s nem egy tévedés uralkodott felőle, a melyeket mind meg nem oldja, mind nem tisztázza, de annyira, a mennyire megközelíti, vagy helyreüti e kiáztatott töredék ismeretlen maradt soká. Sem életének rövid szavú krónikásai, sem kortársai nem emlékeztek meg róla, s a régi könyvészet is hallgatott felőle. Szilvás-Ujfalvi Imre említi először Énekes-könyvének (Debreczen 1602.) előbeszédében, a hol felsorolja a magyar énekes-könyveket. Sándor nem ismerte, Toldy Ferencz még létét is kétségbe vonta. Azt hitte, hogy Ujfalvi Székely Istvánnak 1538-ban Krakkóban megjelent Énekes-könyvét összeeserélte Gálszécsiével. E tévedésbe annál könnyebben eshetett, mert mind a két könyv Perényi Péternek van ajánlva, Krakkóban nyomva, s a XVI. század harminczas éveinek végéről datálva; s a mi legfőbb, Ujfalvi nem említi Székely István könyvét. [Irod. tört. IV. kiad. 58. l.] Szabó Károly jobban bízott Ujfalviban, elfogadta és a RMK. I. kötetében 8. szám alatt vette föl. — Révész

Kálmán (M. Könyv-Szemle 1882. 265. l. Adalékok énekes-könyveink bibliographiájához,) szintén csak Ujfalvi említéséből ismeri. Gálszécsi írói nevét egy más könyvének köszönte, a melyet szintén Krakkóban adott ki 1538-ban „A keresztyéni tudományról való rövid könyvecske“ czímen, melyhez Jankowich szerint Abe is lett volna csatolva. Énekes-könyve, fájdalom, csak ilyen kis töredék, kétszeresen érdekes, mint az első protestáns magyar énekes-könyv, s mint az első nyomtatott hangjegyeket tartalmazó emlék. Mátray és Toldy Farkas András krónikáját tartották legrégebbi ilyenmő emléknek, természetesen, mert Gálszécsit nem ismerték. Eredetiben azonban ez sem maradt meg. Szabó K. (RMK. I. 11. sz.) úgy tudósít, hogy Farkas Chronikája, mely Gálszécsi másik munkájával együtt 1538-ban jelent meg, (Nagy-Enyeden pusztult el gr. Bethlen Kata többi könyvével együtt, s közöttük ezt Bod Péter még látta,) Cornides másolatában maradt ránk. *Ily módon Gálszécsi e töredéke minden tekintetben unicum.*

A könyv megjelenését Szabó Károly és előzői 1536-ra teszik. Nincs okunk kétségeskedni e dátum helyességében, sem Ujfalvi följegyzésének Toldyval szemben is bebizonyított hitelében, bár a czimlapot nélkülözvén, így a kolofont sem ismerjük. Az ajánlás 1536 szent Ambros napján kelt (ápr. 4.), a mi valószínűvé tenné a kiadás évét, ha előbbi ismeretünk hiányzanék is.

Gálszécsi munkáját Perényi Péternek ajánlotta, a XVI. század e hatalmas urának, a ki főuraink közül a legelsőek egyike volt, kik elfogadván az új vallás tanait, azt pártfogásukba vették, törekvéseit segítették, papjait, apostolait támogatták, irodalmának maecenásai voltak. Perényi abauji és temesi főispán Ferdinándnak és Zápolyának, azután megint Ferdinándnak volt hive, terjedelmes birtokok ura és koronaőr volt. Alapította a sárospataki főiskolát (1530.) s azt fiának, Gábornak is figyelmébe ajánlván, jelét adta az új hit helyes felfogásának. Udvarában mindig szívesen fogadta annak apostolait, 1539-ben Dévai volt udvari papja, a legnagyobb magyar reformátorok egyike, 1540-ben Dobai András, mindketten írók és énekszerzők. Pártfogoltja volt Siklósi és hihetőleg Székely István is. Gálszécsi, ajánlásában hozzá, mint nagyságos urához szólván, udvarában élhetett, sőt pártolójának tekinthette. E két utóbbi neki ajánlotta könyvét,

amaz 1538-ban, emez 1536-ban. Perényi végig buzgó híve volt a reformációnak. Halála 1548-ban történt a bécsujhelyi börtönben, a hova záratott, a törökkel való czimboráskodás miatt 1542-ben elfogatván. Tinódi Sebestyén megénekelte elfogatását, de ez a históriás ének nem egyedüli emléke életének, mely eredményekben és tettekben a magyar reformációra oly nevezetes volt.

E kis kitérő után Gálszécsi életéhez fordulok. Sajnos, kevés az, a mit eddig ismert adatainkhoz adnom lehet, inkább az eddigieket próbálom összeállítani. Születése helyéről és idejéről bizonyosat nem tudunk. Valószínűleg a Miczbántól származott gazdag Gálszéchy-család (Nagy I. M. orsz. csal. IV. 319.) ivadéka volt, s e névnek utolsó hordozója. Gálszécs nevű helység Zemplén vármegyében van, s ezt lehet számitani, ha a névről való következtetést elfogadjuk, születéshelyének. Gálszécsi István nevével először a bécsi egyetem bursájában találkozunk, melybe 1524-ben iktatták be. Már 1526-ban a krakkói egyetem hallgatója volt, s 1528. szept. 16-án lett baccalaureussá. Ekkor valószínűleg hazajött s tanítóságot vállalt. Valószínűen épen Kassán, a mint Szilády sejtí, s itt lehetett Batizinak mestere 1529-ig, mikor a kassai iskolában Fridericus Andrást találjuk mesterül említve. Legközelebbi adat, hogy 1532-ben a wittenbergi egyetem tanulója lesz. Fölmerülhet a kérdés, miért ment Gálszécsi Wittenbergbe, holott ő már két külföldi egyetemet látogatott, s az egyetemi pálya koronáját, a baccalaureatust is elnyerte. Puszta kedvtelésből alig; szükségből — inkább. Micsoda szükség lehetett ez. Nincs messze a megoldás. Gálszécsi a XVI. század harmadik tizede végén Kassán, vagy a Felvidéken tartózkodott, s ott már Szilvási Mihály és Sztáray Mihály épen abban az időben kezdtek terjesztetni az új hitet. Sárospataknak 1530-tól iskolája volt, s a protestantismus terjedésének egyik útja a bányavárosokon keresztül haladván, ha Kassát nem is, de a felső vidéket bizonyosan érintette. Talán erre a néhány évre esik Gálszécsi áttérése, s ekkor foroghatott fönt az a szükség, mely őt Wittenbergbe menni kényszerítette. A protestáns főiskolában mit is keresett volna inkább, mint az új vallás tanait, az azokban való megerősödést és hitének igazságait. A közönséges világi tudományokat megismerte a katolikus bécsi és krakkói egyetemeken, de az új vallás dogmáiról csak Wittenbergában, a

protestáns egyetemen hallgathatott előadásokat. Ugy gondolom ez a megoldása annak a kérdésnek, miért ment Wittenbergába, újra külföldre, mikor már egyszer megjárta a külföldet és nagy sikerrel végezte tanulmányait.

Gálszécsi tehát Wittenbergába ment új vallást tanulni. Itt honfitársai közül nem egygyel találkozott. Ozorai Imrét, Stöckel Lénárdot és Farkas Andrást hasonló törekvés vezette oda. Szilády, Farkas Andrásról irván, barátságot sejt a *Chronica* szabad fel-fogású írója és Gálszécsi között. A viszony, melyet rokon helyzetőkben kötöttek, közös törekvéseikkel erősítettek, fejlődhetett barátsággá és fennállásának eredménye az írói testvériesülés, melynek symboluma együtt megjelent munkájuk lehetett. E két könyv Farkas *Chronicája* és Gálszécsi második műve volt, A Keresztyéni Tudományról való rövid Könyvecske. Krakkó, 1538. 8r. Ez a munka is elveszett, mint testvére, a *Chronica*, csakhogy míg ezt Cornides másolatában megmentette, annak csak Bod által készített tartalomjegyzéke maradt meg, s a végéből öt sor, melyet Sinai M. hagyott emlékezetül.¹

Ez az öt sor is bizonyító erejű. Bizonyít arra, hogy Gálszécsi nem fejezte be két könyvével írói munkásságát, terve lévén a keresztyéni tudományról nagyobb könyvet írni; bizonyít arra, hogy iskolamester korában ugyan sok gondja volt, a melyek miatt nem jutott ideje írói munkásságának teljes kifejtésére.

Ezeket a sorokat már akkor írta Gálszécsi, mikor hazakerült, mint annyi más társa, Krisztus tudományában oktatta honfitársait. E működésének tere merre volt, részletesen nem tudjuk, bár egy nyommal közelebb jutottunk. Wittenbergából hazajövet valószínűleg tanítóságot vállalt, még pedig a felső vidéken, a mint eddig tudtuk. Énekes-könyve ajánlása záró sorából kitűnik, hogy a gálszécsi iskolának volt mestere. Erről az iskoláról Fraknoi nem emlékezik meg, eddigelé ez az első említés róla, a mint tudom. Gálszécs talán Perényi-birtok volt s Perényi Péter hívta oda meg Gálszécsit mesternek, mindezt így sejtjük. Sejtésünknek alapja az ajánló levél, melyben Perényihez, mint

¹ Rövid nap, ha életemet Isten meghosszabítandja, és ennyi scholai gondoktól megszabadítand. ezekről nagyobb könyvet írok, hol mindeneket sok helyekkel megbizonyítok . . . stb. [Közölte Révész Erdősi János 106. l.]

nagyságos urához beszél, Gálszécsi István, a gálszécsi iskola mestere. Meddig tartózkodott itt? Bizonytalan.

További életéről és haláláról nagyon kevés maradt emlékezetben. Lampe egy Tamás nevű Gálszécsiről Nadányi után azt állítja (Lampe-Ember Hist. Eccl. Ref. in Hung. 68. l.) hogy Melius Gervasius, Nadányi István, Ozorai Imrével a Maros és Körös között reformálta 1527 táján. Alig valószínű, hogy ez a Tamás összetéveszthető legyen a mi Istvánunkkal, mint azt Bartholomaeides teszi (Mem. Hung. etc. 10 l.). Hiszen István 1526—28-ban Krakkóban tanult, s egyidejűleg nem reformálhatta a Maros-Körös között. Bartholomaeides szerint Gálszécsi István visszament Krakkóba 1538 táján; erre az állításra az vezeti őt, hogy második, említettük műve ott jelent meg. Mindezenetre gyenge alap, és nem egyéb tetszelgő feltételnél.

Bod Péter röviden szól felőle, a legelső magyar reformátorok egyikének mondja, „a kik az Isten beszédének világát kezdték meggyújtani, és az embereknek elméjükből megfeneklett s rögzött babonáktól őket megtisztítani.“ Tóth Ferencz Lampe után a Maros és Körös-köze reformátorának tartja és gyulai mesternek mondja. Messze vinne, csak föltevéseinket szaporítaná, ha ezeket az ellentéteket kiakarnók egyenliteni. Az bizonyos ezekből a följegyzésekből, hogy ő is, mint minden magyar reformátor, nem kötötte helyhez magát és működését. Sztárai Patakról Baranyába ment, Gálszécsi is taníthatott a felső vidéken és az Alföldön. Meddig élt és hol halt meg, nem lehet tudnunk. A negyvenes évek derekán már nem élt, vagy talán megint külföldre vándorolt, a mint Dévai tette?

Gálszécsi mindig érdemes alakja marad az új hit és irodalom multjának, s megérdemli, hogy élete egyes eseményeire figyeljen a késő utód. Sajnálom, hogy kutatnom nem lehetett alaposabban és részletesebben életét, mely, mint az apostoloké, egyrészt mindig tiszteletes, mint magyar íróé és énekszerzőé, tanulságos.

Ez a kis töredék, mely jelen soraimnak tárgya és oka, egyik legszebb emléke életének.

Ezek után közlöm Gálszécsi István Énekes könyvének szövegét a mint következik.

Az nagysagos Pereny Peternek aba Wywarmegy(e) (e)oreok Ispannyanak a galzeey esthwan mester hywsi(ges) zolgalatyat ees ewmaga ayan(la)sat mongya mynth nagysagos wranak.

Zenth Irasnak mi cyoda hazna ligyen nagysagos kegyelmes wram zent pal egyk leweliben nylwan meg ielenti, De te meg maragy (wgy mond az ew zereteo fianak thimotheusnak) ezegbe az kiketh megesmertel es az zent irasbā mellyet giermeksigettwl fogwa tanwltal kyk tyged tanytanak az ewdweossigre, mely ewdweossig nekwnk adattatik Jesus Christusba walo hw̄tirth, minden isteni ylisbwl walo yras haznalatos tanytasra f(e)ddysre oktatasra igazwlasnak tanytasara hogy istennek embere teokylletes ligyen minden io dologra es cyelekedetre kyz Ez mondasba wallya az zent irasth haznalni wdweossign(e)k tanytasara te hat a ky ewdweozwlni akar — nem pappa awagy baratt(a) ligyen hanem az zent irasth tanwlya ees hal(g)gassa. Ees a ky tanwlangya (nem) kyalth reyank kyk hirdetwnk cyak (Jesus) (C)hristusba walo hw̄tnek altala emberek (ewdw)eozywlni, mert hallya a zent irasból (hogy) (cy)ak Jesus Christus nekwnk adattatoth (ewrewk) bewleyesigwl, (zen)sigewl igazwlaswl, (barac)yagwl, es nem mond eretnekeknek le(nny) (m)ewnketh kyk hirdetwnk bewneoseokne(k) (ing)yen walo zabadwlasth eordeok twl, be(tegsightwl) ees halaltwl, kyk hirdettywk Christus(t) (a my) z(ent)sigwnknek, eligtetelwnknek, ...teloenknek, ewdweozyteonknek ees (egy)ten egy keozbe yaronknak lennye ky(k) (hyrd)etywk (c)ristusyrth bocyattathni meg n(ekwn)k mindē bewneinket, Christus altal m(ew)nketh megigazwltatni Ees Christusyrth adattatni nekwnk az eoreok ileteth ingyen cyak hogy hi(g)ywk ezeket nekwnk adattatni Christusirth. (I)ngyen azyrt mondom merth az teorwinys hirdeti bewneynknek bocyanattyat de nem ingyen hanem teokilletes engedelmessigwnk(h)yrth ees teorwinnek be tellyesyitisirth de mire hogy az teorwint bee nem tellyesyit-hettywk zent palnak mondasa zerint, lehetetlen dolog (wgy mond Ro. VIII.) az teorwinbwl wdweozwlni mert az) ember az terwinnek (nem) engedhet. (Az ewang)eliom pedig hirdeti be(wnnei)nknek (bocyanatty)ath Christusba walo h(w̄tyr)th (ho)gy (Christus)th (i)ngyen walaztya . . . . .gen . . . . .twl, es mw̄nket bi . . . . .ossa ty . . . . .gwnrwl. Towa(bba) . . . . .om . . . . .th lizen mew, bē . . . . .nem m . . . . .nem istennek igy . . . . .bwl . . . . .mondta a ze-

rinth. . . . . azyrth. . . . . nek igye meg nem wta(llya) (nem zi)dal-
maz(za), hanem zewnetlen hal. . . . . ndo hogy annak hallasabol
teremhessen, mew bennwnk hewth mellyel mew ewdweozwlywnk
ees mindenektwl megzabadwlywnk, mikor azyrth illyen hazna
ligyen az zent irasnak nagysagodnak ala mynise wttā soklyossa
az zent irasbol zerzyk egy (ne)an inekeketh keossignek tanytasairth
mert (z)ēt palnak mondasa zerinth ennek okayrt (z)ewksigesek
ceremoniak es inekek az ze(nt eg)ibazban hogy twdatlanokot
tanythassa(nak) ees inthessenek filelemre hewtre ees h(a)l(aa)da-
sokra. Ees nem cyak zent pal parancyol(ya) ertheteo nyellel ilni
zent egyhazban d(e emb)eri teorwinyek zerint ees ekyp(en)
zere(zte)teth. Ne latassik tehat senkinek magyar n(y)ellwen walo
ineklis az zent egyhazba zi(d)almazandonak lenny (m)erth az
ertetlenek semit mew bennwnk nem cielemekednek. . . . . ertettek
mwnketh gh. . . . . lele. . . . . re. . . . . egy. . . . . ra. (m)wnkamoth (penigh)
ay(anlom) nagy(sagod)nak minth. . . . . nagysagos feoldes w(ra)-
nak ees iga(z)a (zeret)eoynnek, mellyet nagysagod tewlem wegyen
yo newen (my)nth iambor zabagyanak hyw fyatwl. Jesus Chris-
tus nagysagodat mindē wezedelemtwl megeoryzze eghissigwel ees
bikessigwel meghozzon igazgasson az ew deweoeosiginek eeltery-
disyre ees anya zēt egyhaznak yppwlisyre. Ez lewel keolth
galzeey scholaban zenth Ambros napyan az mew ewdweozytew
wrunk Jesus Christusnak zewletisinek wtuna ezer eotzaz har-
minchat esztendeoben.

Mew hizwnk az egy istenben, mennek feodnek ees az
benne (lewoek terem)teyben, ki fiaywa mewnketh walaztoth, ew
testewnkrewl ees lelkwkrewl mindenkoron gondot wissel, mynth
ides atya (fiay)rwł, semmi azirth [meg nem hal]hat akaratja nel-
kwł, mert mindenek wadnak : az mew istenwnknek nagy hatal-
maban.

Mew hyzwnk Jesus Cristusban, az ew zēt fiaban ees mew
wrunkban ky az atya, istēwel egy isten, ees ky eoreoktwl fogwa
wolth zewz mariatwl zwletek, az kereztfan irettwnk aldozek,
p(o)kolra szālla (za)badolasunkirth ees halottaybol feltamadek
ewdweossighwnkirth kith mew warunk a(z) ityletre.

Mew hyzwnk zent lilek istenben ki az atya ees az fyw
istenwel egy isten, nyomoroltaknak wigasztaloya, ew mewnketh
wissel izgagzath biztath ees meghzen(tel) wiwin Christusnak zenth

gywlekezeti(he), hol nekünk megboeyattathnak minden bewneink Christusyrth, kiwel ez mostani testhnek feltamadasa wttan eoreokke ilünk.

Christusnak wocywrayarwl walo enek, mely ew magatwl nekünk adattatoth hozzank walo nagyzeretetibwl hwttwnknek ereossighyrth.

Jesus Christus mew ewdweoissighwnk, ky mew twlunk istennek haragyat eel woette az ew kesserwsighes halalawal, ees megzabadytotk pokolnak kynnyatwl.

E szöveget minden változtatás nélkül, pusztán csak (—) közé tett pótlásokkal adtam. Ajánló levele szövegét csak egy helyütt nem sikerült teljesen kitöltenem. Figyelmes szemlélő észre fogja venni, hogy szövegem teljesebb, bele nem értve a pótlásokat, mint a facsimile. Ennek az az oka, hogy szövegemet az eredetiről másoltam, melyen az egyes betűk többé-kevésbé kivehetők a ragasztó pép és a restaurálás alól, a mik a hasonmás fényképi fölvételekor a kép tisztaságára zavarólag hatottak.

Végül hálás kötelességemnek tartom Ágoston József úrnak, ama lekötelező szivességeért, melylyel Gálszécsi István énekes könyvét a „Magyar Könyv-Szemlé“-ben való felhasználásra átengedte, őszinte köszönemet kifejezni.

HORVÁT ISTVÁN 1843-IK ÉVI EMLÉKIRATA A N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁRÓL.

Midőn a boldogemlékü József nádor, ki a Nemzeti Múzeum fejlődése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett, s kinek félszázados nádorsága összeesik a Magyar Nemzeti Múzeum alapításával, fejlődésével, megizmosodásával és palotájának felépítésével, 1843-ban a Múzeum igazgatójává *Kubinyi Ágostont* nevezte ki, ez, hogy magát az intézet különböző gyűjteményeiről tájékozhasssa, azzal kezdte meg hivatalos működését, hogy a Múzeum osztályőreitől kimerítő jelentést kért a kezelésökre bízott gyűjtemények eredetéről és állapotáról. Ezen hivatalos felszólításra Horvát István, a Nemzeti Múzeum akkori nagytudományú könyvtárnoka s az intézet több évig volt helyettes igazgatója egy emlékirattal felelt, melyben a múzeumi könyvtár történetét és állapotát 1802—1843-ig ismertette. Ezen emlékirat a Nemzeti Múzeum könyvtárának történetéről, oly érdekes, ma már csak kevesek által ismert adalékot nyújt, hogy érdemesnek tartjuk azt a könyvtár ügyirataiból folyóiratunkban egész terjedelmében lenyomatni. Megjegyezzük, hogy az emlékirat oly időben készült, midőn a Nemzeti Múzeumnak még saját palotája nem volt.

Horvát István emlékirata így szól :

* * *

„Tekéntetes Igazgató úr, különösen tisztelt Uram!

A folyó évi Aprilis 22-dikéről 3-dik szám alatt hozzám küldött hivatalos levele következtében tartozó tisztelettel s engedelmességgel tudtára adom kevánt fölvilágosítás fejében azokat, a miket a Széchényi országos könyvtárról, melyet fölállíttatása első időszakától folyton folyva ismertem és használtam, tudok.

A halhatatlan emlékezetű s Hazája eránt lángoló szeretettel viseltető Széchenyi Ferentz Gróf visszaszaérkezvén országos Nápolyi követségéből — mellynek tárgya, egy a Magyar Karoktól és Rendektől a Nápolyi Királynak országunkban mulatása emlékeztére veretett emlékpénznek általadatása volt — eltekélé magában szeretve tisztelt Hazája oltárára valamelly nagytulajdonu hála áldozatot le tenni. Ennél fogva kedvelt theresiánumi egykori Tanítójával, a híres Denis Mihálylyal — ki ekkor már a Bétsi Tsászári Könyvtárnak nagyhirű és érdemű Őre volt — tanácskozásokba ereszkedvén, örömmel el fogadta azon javaslatot, hogy egy fölállítandó Magyar Nemzeti Könyvtárral lepné meg a nemzetiséget naponként magasabb fokra emelni törekedő Magyar Nemzetet.

Ettől az időtől, a még akkor Latin nyelvet igen tisztelő időszakban, jelszavává válék a nagylelkű Grófnak: „*HUNGARIAM et HUNGAROS*,” s Magyar Ország neve alatt igen természetesen a Magyar Korona oltalma alá egykor tartozott minden melléktartományok is értettek, s hasonló kiterjedésben vétettek a Magyar Írók is; — sőt még azon külföldiek is, kik Nagy Magyar Országról akármit valaha irtak, a Nemzeti Könyvtár körébe számláltattak.

Tzélhoz jutás végett nagy mennyiségű pénzt költött a különben is bőadakozású Gróf, s a könyv és Kézirat, továbbá Kép és Földabrosz, meg régi magyar pénz szerzésben segéde s úgy szólván jobb keze volt a szinte igen nemes keblű Kocsobai Tibolth Mihály, Lajos fiának kedvelt nevelője, ki nem kémélve fáradságot, s mindenféle akadályokat legyőzve, nem sokára, Czenken, Soprony vármegye kebelében, a boldog emlékezetű Gróf szokott lakhelyén — hol most mind ketten nem messze egymástól áldásban nyugszanak — fölállította az annyira óhajtott nemzeti Könyvtárt.

Ugyan Tibolth Mihály fáradhatatlan szorgalommal elkészítette a Nemzeti Könyvtár Lajstromát is, melly illy tzim alatt napfényre bocsáttatott: „*Catalogus Bibliothecae Hungricae Francisci Com. Széchenyi. Tomus I. Scriptores Hungaros et Rerum Hungaricarum Typis Editos complexus. Sopronii, typis Siessianis, 1799. Pars I. A—L. et Pars II. M—Z. in 8. — Következő évben kiadatott: „Index Alter Libror. Bibliothecae Hungaricae*

Francisci Com. Széchényi duobus Tomis comprehensos, in Scientiarum ordines distributos exhibens. Pesthini, typis Trattnerianis, 1800. in 8°. E lajstromokban, a mi figyelemreméltó, azon rendszer szerint szolgál alapúl, melly im e könyvben előterjesztetett: „Michael Denis, Einleitung in die Bücherkunde. Zweyte Ausgabe. Wien, 1795. in 4-to I—II. Theil. — Sőt Denis írta a lajstrom első kötetéhez az előbeszédet is.

De e Könyvtár még mindeddig magános tulajdon volt. Csak 1802-dikben ajándékozta azt a buzgó birtokos édes Hazájának, kinyervén I. Ferentz Magyar Királynak megegyezését s egyszersmind alapítványát. Költ az alapítvány Levél Bétsben november 25-dikén 1802-dik esztendőben, melly szerint a Széchényi Országos Könyvtár őre, (Miller Jakab Ferdinánd), az Irnok (Petrovics Ignátz) és az Intézet szolgálja (Pavorics Jakab), a Haza fenséges Nádora, vagy ennek nem létében, a Fenséges Magyar Helytartó Tanács kormánya alá bizattak, s fizetéseiket mindnyájan, a mi ezen három egyedre nézve némelly részben még ma is történik, a Pesti Fő Oskola pénztárából vevék, s az alapítónak pedig és családja közül az idősebbiknek kinevezési jog tulajdonított.

Első lakhelye az Intézetnek a mostani Seminarium épületében, hol akkor a Fenséges Curia is tartózkodott, volt, s ottan nyitattott ki először 1803-dikban Augustus 20-án jelenlétemben is, minekutána tudnivágyásból a Czenkről érkezett ládákat kiüriteni s a könyveket, kéziratokat (mert a Pénzek sokkal később hozattak Pestre), képeket és Földabroszokat rendberakni segitettem.

Még ezen esztendőben szerentsés volt az Intézet December 10-dikén a Szent-Pétervárából vissza jött fenséges Nádort az alapító társaságában fogadni, melly alkalommal ime két könyv is napfényre bocsáttatott: „Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchényianae. Tomi I. Supplementum I. A—Z. Posonii, 1803., typis Belnaianis.“ És: „Index Alter Libror. Bibliothecae Széchényiano Regnicolaris Supplemento Primo comprehensos, in Scientiarum Ordines distributos exhibens. Posonii, 1803. in 8° typis Belnayanis.“ — Mindezek, mind az előbbeni lajstromok csak most küldettek meg ajándékol minden Törvényhatóságoknak és minden magyar országgi Iróknak, és ugyan az utóbbiaknak

olly kérelemmel, hogy saját kezükkel az átalvételről választ küldjenek.

Erre közfigyelem ébredett az egész Hazában, s most már látván a lajstromokból a Tudósok, mivel bír és mivel nem bír a Nemzeti Könyvtár, vetekedve siettek mások is gazdagítani az országos köz kintset, melyet az alapító maga is naponként temérdek költséggel bővített.

Azonban November 19-dikén 1805-dikben a Bétshez közeli Frantzia ország miatt a Haza fenséges Nádorának rendeléséből a Nemzeti Könyvtár Temesvárra vitetett kotsikon a Pesti Fő iskola költségén, honnand tsak Martius közepe felé a legnagyobb sarakban 1806-dikban hozatott vissza.

Alig rakattak bé a vissza hozatott könyvek előbbi helyeikbe, tüstént új tsapás érte a kezdetben álló Intézetet. Pesten királyi rendelésből Papnevelő Intézet állittatván föl, e végből a Királyi Curia a Fő iskola épületébe szállittatott, a Fő iskola pedig mostani lakhelyébe költözött, hol a Nemzeti Könyvtár is egyidőre nyughelyet kapott. Itt egészen ujra kellett mindent jelelni és rendezni a terem nagy különbözése miatt, melybe 1807-ben Ferentz Királynak márvány mellszobra, Procoptól készítve, szinte fölállittatott az alapító bőkezűségéből, ki egyúttal kiadatta és szerteszét küldözte imez új Könyvlajstromokat is: „Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano Regnicolaris. Tomi I. Supplementum II. A—Z. Sopronii, typis Siessianis, 1807. in 8°.“ És: „Index Alter Supplementi II. Pestini, typis Trattnerianis, 1807., in 8°.“ — Ez is, mint az első Pótlék Lajstrom, Petrovics készítménye: de egyszersmind ez a Széchényi országos Könyvtárnak utolsó közrebotsátott lajstroma. Mennyire halladott volna Magyar országnak Irodalmi Története, ha a Lajstrom kiadás félbe nem szakasztatik!!

Fájdalom! már ekkor belső sinlődés emésztette az Intézetet. A Könyvtárnok minduntalan más és más helyet ada a könyveknek s Petrovics előtt gyanúba esék arról is, hogy elhordja kéz alatt a könyveket: az Irnok, egykor Széchényi Pál Gróf nevelője, nyilván fölszólal, s tébolyodottság ürügye alatt elmozdittatik a Könyvtár mellől, s helyébe az alapítótól Gruber Pál Antal neveztetik ki, s ez szinte össze nem férhetvén előljárójával, egy év mulva elhagyja a Könyvtárt, s helyébe Sztrázsay József Alajos

neveztetik ki a Könyvtárhoz, kit nem sokára tolvajságért el kellett bocsátani.

Terhelék fölötte a Haza fenséges Nádorának gondos szívét a Széchenyi országos Könyvtár vándorlásai, s most tehát állandó lakhelyről, és ugyan az Intézet fontosságához illőről, gondolkozék, s Tervet készített a Széchenyi országos Könyvtár öre által egy már sokkal több ágazatokra kiterjedő Magyar Nemzeti Museumról, helyetadót egyszersmind mindenféle Magyar országban talált Régiségeknek és Magyar országot illető Természetieknek és Kézi Műveknek. Kiadatott nyomtatásban e terv illy tizim alatt: „Museum Hungaricum Excelsis Regni Proceribus et JJ. Statibus ac ordinibus exhibitum. Budae, typis regiae Universitatis Hungariae (1807.) in folio.“ Kiosztatván az országgyűlés alatt e munka, de szét is küldetvén a Törvényhatóságokhoz, most ugyan alkalmas hely hiánya miatt a tárgy el nem döntethetett: Mindazonáltal még is azt a hasznot szülte, hogy az országgyűlés minden a Fejedelemlennek ajánlott 1 forinttól 1 garast beszédetni rendelt a fölállítandó Magyar Nemzeti Museum tőkepénzének alapíttatására. Minden esetre pedig, mint az 1807-diki Törvénynek XXIV. tizikkelye hirdeti, nagy köszönettel az alapító eránt a Széchenyi országos Könyvtár minden ágazataival együtt országos oltalom alá vétetett, s a Magyar Nemzeti Museum neve is most legelőször a törvényben megpendített.

Fényes szerentséjének tartotta azt is az új Magyar Nemzeti Museum, hogy Május 6-dikán Ferdinánd Korona Herczegetől, mostani ditsó Urunktól, Május 21-dikén pedig 1807-ben magától Ferentz Királytól meg nézetett, s kegyes meg elégedést hallhatott. E nagy vendégnek mutattatott be legelőször a Széchenyi Magyar Pénz Gyűjteménynek Lajstroma, melyet Schönwisner István készített három kötetben és egy különös Réztábla kötetben. Ezen Lajstrom is a Törvényhatóságokhoz szerteszt küldetett és a Tudósoknak ajándéku osztoztatott.

1808-dikban I. Ferdinánd és Maximilián Királyoknak Török országban tartózkodó Követeikhez küldetett eredeti leveleik jelentek meg nyomtatásban Miller szorgalma által; megvétettek a garasokból bégyült pénzből 4500 forinton Eder Károly erdélyi szász tudós Kéziratai; Rhédey Lajos gróf Kéziratokat ajándékozott a nemzeti Könyvtárnak; végre a tudományosságnak állandó

pártfogója Kubinyi Péter, mindenféle és számos értekezésekkel, pénzekkel és ásványokkal bővítette a Nemzeti Museumot, Ugyan ezen évben nyerte a Museum Grassalkovich Herczegtől azon tért, melyen most a Fűvész Kert vagyon, melyet a Fő iskola régi Fűvész Kertének terével, a mostani belvárosi egész *szép Uttza* előbbi türes terével eltserélt, s e Tsere az 1808-diki Törvény 8-dik tikkelyében jóvá hagyatott, és a Nemzeti Museum oltalma világos törvény által a Haza fenséges Náadorára bízott.

Erre a határtalan kegyelmű Pártfogó 1809-dik kezdetén minden általa birt kéziratait a hires, Práy Györgynek, úgy a tőle tizenkét ezer forinton vásárlott Kovachich Márton Kézirat Gyűjteményét is a Museumnak ajándékozta. Alig vétettek által azonban e Kintsek, tüstént Május 21-dikén 1809-dikben a Frantzia veszély elől a Széchenyi országos Könyvtár Nagy-Váradra vitetett, s innend 1810-diki Mártius 7-dikén hozatott vissza.

Kirakatván ismét a vándorlott nemzeti Könyvtár maga helyére, nem sokára fényesebb alakot vőn magára: mert elérkezett Pestre és huszonkét hazai fákból készült tsinos almárjomban tereme közepén két sorban szemlélésre ki tétetett a Széchenyi ajándékozta Magyar és Erdélyországi gazdag Pénz gyűjtemény, s ennek ime pótlék lajstroma is nyomtatásban kiadatott és szétküldetett: „Appendix ad Catalogum Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani. Pesthini, typis Trattnerianis, 1810. in 8°.” Ez Miller Jakab Ferdinánd munkája. Megvétettek ugyan ez évben 3000 forinton Szirmay Antal, udvari Tanácsos, Kéziratai; az Egri Káptalan Verántius Antal Esztergomi Érseknek, a Nagy váradi Káptalan pedig Forgách Pál Gróf s Kanonoknak husz kötetre menő Kéziratait is ajándékba küldötte. Ellenben a legkinosabb tsapás érte a nemzeti Intézetet, midőn részént segedelmi garasokból, részént nagylelkű hazafiaknak alapítványaikból (mellyek többnyire Miller Jakab Ferdinánd onszolásaira tétettek) már 479,541 forintra nevededett tőkepénzei az esmeretes Deválvatio által egy ötöd részre leszállítottak.

Az eddig tsak egy osztályból állott Intézet 1811-dik évben már különbféle mintegy egymástól elvált ágokra kezdett oszlani. A nagyobb számra nevededett Ásvány Gyűjtemény, melynek alap követ Széchenyi Grófné gyűjteménye tette, Tehel Lajos szemé-

lyében különös őrnt nyert, s most már napról napra mindinkább bővült.

1812-dikben Koller József Pétsi nagy Prépost szinte Verántius Antal Esztergomi Érseknek néhány eredeti Kézirataival kedveskedék a Nemzeti Könyvtárnak; a Posonyi Társas Káptalan pedig, közbejöttömmel, legbetsesebb Kéziratait, melyek között vala a Magyar Nyelvnek legrégiebb Nyomdoka is, tette le a Haza oltárára. Ekkor jöttek a Könyvtárnok ajándékából a nemzeti Könyvtárba Mészáros Ignácz Kéziratai is. De egyúttal Mártius 1-sőjén 1812-dikben Miller Jakab Ferdinánd a fenséges Nádortól a Magyar Nemzeti Museum Igazgatójává kineveztetvén, a Széchényi országos Könyvtár Örének hivatala megtürült, miből kellemetlen s nem várt összeütközések és bonyolódások támadtak.

Széchényi Ferentz Gróf, nem gyanítván valamely akadályt, nem sokára a megtürülés után alapítványi jogával élve engemet nevezte ki a nemzeti könyvtár Örévé, s ugyanezt megírta a Haza fenséges Nádorának, kinél e hang, mint a történekből gyanítani lehet, elhangzott. A Gróf, nem kapván November 15-dikéig választ kinevezésére, ugyan e napon kineveztetésemet a Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak is, de egyúttal nekem is, megírta. Azonban mind ennek nem lön sikere. Az üresedett hivatal továbbá is üresen marada. Azt okozá inkább e történet, hogy az 1813-diki Magyar hivatalos Tiszt Lajstromban már nem a régi „*Bibliotheca Széchényiano Regnicolaris*“ tzim, hanem a „*Museum Nationale Hungaricum*“ állott, a mi mai napig állandóul megtartatik.

1813-dikban a Magyar Nemzeti Museum Batthányi Antal Gróf nagytelkét vevé meg, s előbbi széputtzai telkét eladá. Innend következett, hogy a Széchényi országos Könyvtár 1817-ben ismét új lakhelyre vándorlott. Résztént ő lakhelyén, résztént ezen új lakhelyben fogadá a Magyar Nemzeti Museum 1814-dikben october hónapban a három szövetséges Fejedelmet, úgy mint Ferentz Királyt, Sándor orosz Tsászárt, és Fridrik Wilhelm Burkus Királyt.

Régi épületek állván az új telken, ezeknek alkalmaztatásuk, s minduntalani javítgatásaik a Museumnak tsekély tőkepenzét majd mind főlemésztették, honnand nagy inség hárult a fokonként szaporított tisztviselőkre, kik a drágaság miatt is nyomorult

fizetések mellett majd az éhen halással küzdöttek. Innend köz elégedetlenség s más rut baj következett, inkább elhallgatandó, mint kimondandó.

1814—1815-dikben kiadatta Széchényi Ferentz Gróf a nemzeti Könyvtár Kéziratainak lajstromukat Millerrel illy tzím alatt: „Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Széchényiano. Regnicolaris. Sopronii, typis haeredum Siessiano-rum, 1814—1815. in 8°. Vol. I—III.“ Készen volt a Kép és Földabrosz Lajstrom is kéziratban — de az elkedvetlenedett Gróf többé a Kiadást nem akarta folytatni, mivel az Igazgatónak némelly helytelen tetteivel is méltatlanul megbántatott. Ha nem érteném is, önkényt meg fogható, hogy illy esetek által sokat veszített a köz ügy.

1815-dik évi December 7-dikén végre váratlanul 1000 papiros forint fizetés, de nem sokára nyújtandó jobb állapot ígérete mellett, ki nevezte engemet a Haza szeretve tisztelt Fenséges Nádora Széchényi országos könyvtár őrévé, mi a Gróf szívét némi részben megvigasztalta. 1816-diki Junius 27-dikén Kovachich József Miklós 500 papiros frt fizetéssel rendeltetett mellém segédül, ki azonban Augustus 29-dikén 1821-ben butsut veve az Intézettől, mióta mostanig egyedül magam viseltem a Könyvtárnak minden terheit.

Kineveztetésemmel együtt vevém a Fönséges Nádor parantsát, hogy Kriebel József, Gallitziában fényes hivatalt viselő Hazánkfiának, történeti törekedéseit összemunkálkodva elősegíteném. Ez a buzgó férfiú mostani lakhelyünk történeteit deák nyelven Homerustól mostanig akará pompásan kiadni, s a könyveiből bejövendő pénzt, ha a nemzeti Museum Kéziratait saját költségein kinyomatja, egészen a Museumnak által kellvén engedni. Éreztem ezen összemunkálkodásra elégtelenségemet, s mellőztetni kérém tőlem a nagy bizodalmat. Azonban a legkegyesebb Nádor igaz vallástételemet, szerénységnek magyarázva, nem hivé el, és sürgeté parantsa kivitelét. Innend kéntelen valék temérdek áldozat, időfölszentelés, és folytonos tanulás mellett magamnak tzélhoz vezethető esmereteket, mint egy az A. B. C-n kezdve gyttjteni, a mi egész életem föláldoztatásába került. Ugyan is, midőn Kriebellel összejövén és a munkakiviteléről tanátskozván, tapasztalám, hogy ő tsak a folyamokból, nem pedig magukból, a leg-

tisztább Kutfökből, óhajtana dolgozni, ezt a Kritikai szabályokkal meg nem tudván egyeztetni, mentem előbbre magam azon ösvényen, melyet egyedül helyesnek véltem, s ezen eltekélésemmel egy nagy történeti Reformációba buktam, mely képes fölforgatni a világ közönséges történeteit Nagy Károlyig.

Kriebel néhány év előtt elvégzé munkáját deák nyelven — barbarus deák nyelven — s megküldé a Museumnak. Ez azt, ma már, midőn nálunk a deák nyelv, ha nem utálttá, legalább nem kedveltté vált, aligha kiadandja: Én is elvégeztem, de csak jegyzetekben, több száz kötetet betöltő vizsgálataimat. Ujra mondom e fáradozás egész életembe s minden értékembe került.

Midőn a Pesti Főiskola épületében álló nemzeti könyvtárt lajstromok és könyvjelölések nélkül által vevém, 1817-dikben pedig a Batthányi telekre által szállítám, benne mindent újra kellett rendeznem, utóbb pedig a Két Schedius Lajos nagylelkű részvételével össze írnom. E munkáról meg vagynak a Lajstromok Kéziratban: de e munka ismét csak nem haszталanná vált, mert a nagy vizáradás alatt nyakra före, hogy a Nemzet Kintse megmentessék, mindent részént ládákban, részént kosarakban az első emeletbe kellett földszínről hordatnom, utóbb pedig, le bontatván fölöttem a házfedél az Építész humanitásából, megint mindent a Ludovicaumba kellett kasos szekereken kitakarítanom. Illy számos viszontagságokat szenvedett eddig a Széchenyi országos Könyvtár, mely össze íráskor megszámlálattván, kerek számmal kétezerszázhatvan négy kéziratot, tizen kilentzezer kötetet, s közel negyven ezer különös munkát foglalt magában. De tudni szükséges, hogy a Könyvszámban már a Széchenyi Gróf ajándékozta Soproni Könyvtár is benne foglaltatik.

Kineveztetésem, tudniillik, ki engesztelvén az alapítót, ez 1818-dik évben — midőn a fönséges Nádor 7000 forinton Kietabel Pál Kéziratait is megvevé — a Museum Tisztviselőinek sorsukon segíteni akarván, Soproni 9000 Kötetre rugó nagy külföldi Könyvtárat olly módon ajándékozá a Museumnak, hogy én Sopronba rándulván a Könyvtárt megbetsüljem, általvegyem, Pestre szállítsam, és Pesten az árverés által nyilván eladassék, és a be veendő pénzből a Tisztek addig is, míg róluk az ország

gondoskodik, bővebb fizetést huzzanak. Teljesítém a reám bizotakat, s midőn a Könyvek Pestre érkeztek, s kirakattak, a Museum Igazgatója a fenséges Nádornak világos megegyezése nélkül árultatni kezdé, úgyszólván igen tsekély áron a legpompásabb Soproni Könyveket, a mi közzudulást okozott Pest és Buda lakosaiban. Már 2015 forint bevétetett, midőn a köz zaj a Nádornak fülébe jött. Tüstént letiltá az eladást, s az új alapítvány mai napig végre nem hajtatott.

Az Igazgató, tagadhatatlan — mint az Íratok bizonyítják — nagy summa tőkepenzeket szerzett az Intézetnek. Ez okozza, hogy magát mint egy alapítónak tekintette, s önkénye szerint akara tenni mindent, sőt szabadon szerette el hordani, s néha el is ajándékozni vidékieknek a nemzeti Museum kézíratait és könyveit. A Nádor többször rendtartásra inté, s midőn ez sem használt, sőt magának a Nádornak ajándékkönyveit is elvivegeté s a billegeket kivakará, kéntelen volt a Nádor el vetetni tőle a Könyvtár kultsait. Én ezek által a legkedvetlenebb helyzetben sinlődtem: mert ma p. o. be irtam a Bővülés lajstromba Amade Antal Grófnak egy igen igen ritka ajándékát, megjeleltem, helyt adtam neki: Másnap beleszeretvén e nagyritkaságba az Igazgató, azt fölvitte saját könyvtárába. Többször tapasztalván illyeket, föl hagytam minden beirással, mint hogy beirásaim ellenem fegyvert nyujthatnának, én pedig nem teheték róla, hogy a könyvek százanként elvesztek, vagy eladattak. Ilyenek történtek, a mennyire tudom más osztályokban is.

1818-dikban megjelent nyomtatásban ama munka: „Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici. Budae, 1818. in 4-to, Tomus I.” Sürgettetett ennek folytatása, de a lajstromozás alatt legjobb szándék mellett sem dolgozhattunk az akkori zürzavarokban, és elkeseredésben, küzdve tsekély fizetéseink miatt a mindennapi szükségekkel is.

Későbbben 1824-ben a fenséges Nádor Kéler Godofrid Könyvtárát, mely nem nagy, de igen jeles, vette meg a Museum számára; utóbb Jankovich Miklós Gyűjteményeivel gazdagodott a nemzeti Könyvtár, de a mellyek, a mennyire egyenesen kéziratokat, okleveleket, és Magyar országot tárgyazó Könyveket foglalnak magukban, a veszedelmes Vizáradásban — minthogy háza ledőlni akart — nyakra főre tömegben vetettek által, s egy

részben Budára az országos Pénztárba és Levéltárba vitettek; más részről Pestvármegye Fegyvertárába először, azután pedig a Ludovicaeum épületébe takarítottak. Nem sokára reám bízott — minthogy a régiség őre időközben meghalálozott — Képeinek, Szobrainak, Pénzeinek, Ékességeinek, Fegyvereinek átvételük és összeíratásuk; reám bizattak az Igazgatósági hivatalos levelezések; reám minden, a mi csak mint dolog, magát előadta. Esztendőket töltöttem ezen munkákban ingyen, a Széchenyi országos Könyvtárra épen nem ügyelhetvén, hol ha minden ismét rendbe szedettet volna is, a rend elhordáskor elrontatott s minden fáradozás hasztalan munkává vált volna.

Utolszor a nemzeti Könyvtár gyarapodásai között Vuchetich Mátyás kisded Könyvtár bagyományát és Illésházy István Grófnak Dubnitzai Könyvtárát — melyet helyben ismét csak tömegben Pejcesek Károly Trentsén vármegyei Főszolga Birótól átvettem — kell megemlítenem. Az utóbbik, nem levén hely, almárjom és pénz, most is ládákban áll, az új épületbe be hozandó. Ennek egy része hasztalan régi kopott Románokból áll, melyek egész felső vidék kezében szerte szét szoktak forogni, s azért néha tsonkák is. De vagynak kintsek is csak ugyan ezen ajándék között.

Értenem illik azt is, hogy az alapítvány levél szerént a Teleki Grófi ág könyvtára is a Magyar Nemzeti Museumnak — nem pedig a Magyar Tudós Társaságnak — ajándékozott. Jött is hozzám a Főnséges Nádortól átvétel miatt parants, de ez végbe nem vitethetett, minthogy a Grófok addig, míg illő és alkalmas hely nem leend, a Könyvtárt által adni nem akarák. Ezt az alapítvány szerént egy a Grófi Családtól kinevezendő és fizetést huzandó őr fogja annak időjében őrzeni.

Ennyiből áll, a mit tudósításul a Széchenyi országos Könyvtárról Tekéntetes Igazgató Urnak adhattam. Maga böltsen által fogja látni, hogy a ládákban heverő, s még össze nem íratott tömeg könyveknek egész számukról, vagy a köteteknek bizonyos mennyiségeikről csak közelíthető vagy hihető nyilatkozást sem adhatok. — Annyi bizonyos, hogy a Magyar Nemzeti Museum Széchenyi és a főnséges Nádor kegyelméből már is temérdek Kintsekkel bír, millyenekkel kevés főnálló Museum ditsekedhetik

a szomszéd országokban. Mindazonáltal ezek még mind rendező kezekre, sok munkára és igen nagy költségekre várnak.

Széchenyi Lajos Gróf ő Excellentiája újabb alapítványából évenként számadás terhe alatt a Széchenyi országos Könyvtár Őre 400 pengő forintnyi könyveket vehet, de csak Magyar országot szorosan illetőket. Más alapítvány gyarapodás végett nem tétetett.

A mi már a ritkább Könyveket és Kéziratokat illeti, ezekről röviden a következőket illik főképen megjegyezniem :

A) Könyvek :

1. Concordia inter Fredericum Rom. Imp. Maximilianum ejus filium et Wladislaum Hung. Regem inita. Data Budae. Char. Goth. in folio. — E nagy ritkaságot 1810-dikben a fönséges Nádor vette, s nekünk ajándékozta. Ezen kívül csak egy példányt esmerem a könyvnek Austriában, a Mölki Bentzéseknél. Denis, Annal. Typogr. Michaelis Maittaire Supplementum. Vienne, 1789. in 4-to, Panzer II, p. 545. Nr. 4718. — Mivel még ládában vagyon meg nem mutathattam.

2. Constitutiones Inelyti Regni Hungariae. Mátyás királynak nagy Decretuma, melyet Mohorai Vidfy Ambrus, Nográd vármegye Al-Ispánya, adatott ki hely- és évnélkül. Ajándékozta 1815-ben közbevetésemre a Posonyi Evangelicus Covent. Vagyon e Könyvnek Liptsei kiadatása is, s még egy másik, az elsőtől és másodiktól egészen különböző, szinte hely és év nélkül, melyet az Ingolstadiumi Könyvtár birt. Erre utazás alatt talán méltó volna figyelmezní, mert Panzer, Annal. Typogr. Vol. I. p. 266. Nr. 3. azt Mátyás idejéből Budai nyomtatványnak gyanítja. Tzíme ez : Mathiae Regis Hungariae, Bohemiae etc. leges in dieta, ut vocatur, seu conventu generali procerum Regni Budae habita, conditae. s. l. et a. Char. Goth. in 4-to. — Példányunk, melynek más tzíme, szinte ládában vagyon, s azért meg nem mutathattam.

3. Joannis de Thurocz Hungarorum Chronicon. Inest. Epistola Theobaldi Feger Librarii et Civis Budensis ad Matthiam. Hungarorum Regem. Augustae Vindelicorum 1488. (1488.) in 4-to. — Ebből két példányunk vagyon. Egyiket, mely szebb és színekkel festett, a Nádor; a másikat Széchenyi ajándékozta. Jaukovich birt egy példányt pergamentra — nem pedig papi-

rosra — nyomtatva, melyben Feger Ajánló levele arany betűkkel van nyomva, a mi arra mutat, hogy vagy Mátyásé, vagy Beatrix Attyáé volt a példány. Ez a kints is, úgy vélem, a tömeg között vizáradáskor által adatott.

4. Joannis de Thurocz Hungarorum Chronicon, Brunae, 1488. fol. Széchényi ajándéka. A Teleky Könyvtárban Cornides kintsei között vagyon Thuroczinak egy Velentzei kiadatása, (?) melly eddig legritkább. Másutt, tudomra, nem jő elő. Volt kezemben 1804-ben.

5. Vagynak a XV-dik század végéből és XVI-dik század kezdetéből szép nyomtatott Magyar országi Missaléink, Breviáriumaink és ordinariusaink, néhányon pergamentre nyomtatva. Ezekből, mivel a többi ládákban vagyon, csak Czech ajándékozta Missálenkat mutathattam meg.

6. Vagyon egy Corcordia Könyvünk, mellybe sokáig a Magyar országi Református Prédikátorok neveiket saját kezűkkel beírták.

7. Jankovich Gyűjteményében a Chronicon Budensén kívül még sok Magyar Incunabulák vagynak. Ezek is ládában hevernek. Azonban a XV-dik századi Magyar Incunabulákból még igen sok hibáz. Lészen elég szerezni való a következő Kornak is.

8. Legrégiebb Magyar Könyvünk Sylvester János Uj Testamentoma, melly Uj-Szigeten Vas Vár mellett jelent meg negyedrétben 1541-ben Abádi Benedek betűivel. Birjuk e munkának Bétsi Kiadatását is 1574-ből 4-rétben. Sylvesternak Magyar Grammatikáját, mellynek csak egyetlen példánya maradt fön, Homerus munkái mellé köttetve, Fáy, Debretzeni Tanácsos bírta, míg élt. Most örökösénél kellene keresni. Ez volna az első Magyar Könyv Magyar országban kiadva Uj-Szigeten 1539-dikből. Jankovits Miklós Gyűjteményében meg vagynak — s úgy vélem által adta — Zenth Pál Levelei Magyar Nyelven, ki adva Komjáthy Benedektől Krakkóban 1533-ban. Ez a legrégiebb könyv magyarúl, de külföldön napfényre eresztve. Későbbi, és ugyan XVI-dik századi Könyveink figyelmet érdemlő számmal vagynak.

9. Jankovits Miklósnak külföldi Könyvtárában igen sok és ritka Incunabulák és Kintsek vagynak.

B) Kéziratok :

1. Hartvici Episcopi Vita S. Stephani Regis jussu Regis Colomanni scripta Codex Ms. perg. in folio minori. Ezt jelentésemre a főséges Nádor kérte el Moenus melléki Frankfurt városától Szent Bertalan temploma könyvtárából. Megmutattam.

2. Sacramentarium seu Missale Boldvense. Cod. MS. perg. in folio minori. E Jászói Mise Könyv. Vagynak benne régi egyházi magyar országi törvények ; találhatik egy régi Magyar országi Rövid Krónika e Kéziratban, s benne jó elő a Magyar Nyelvnek legrégiebb folyóbeszédü maradványa, a két halotti Beszéd 1183-dik-ből III. Béla alatt. Megmutattam.

3. Stephani, dicti Golsonis, de Suppronio, Missale. Ao. 1383. MS. Membr. in folio. Ládában vagyon, azért megnem mutathattam. Én ezen XIV-dik századi Missálén kívül ugyanazon századból tsak egy Missálét esmérek, mely a Károly Fehérvári Püspöki Könyvtárban áll, s egykor a Psoni Káptalané volt.

4. Heilungs Instrument unter denen Herzogen von Oesterreich vom Jahr 1379. MS. membr. in folio. Széchényi ajándéka, melyet a Leukai Monostorból ennek eltöröltetése előtt szerzett Herberstein eredeti követségi Irataival együtt. Én hoztam el Sopronyból. Mutattam.

5. Deutsch Rationale. Magyarázat a Mise Részzeiről német nyelven a főlebb osztozott Ausztriai Herczegek számukra. Kézirat Papiroson a XIV. századból.

6. Liber Precum Ord. S. Pauli latinus, coaevus regimini Ludovici Magni Regis Hungariae Monasterii Csáktornyensis. MS. Chartaceus Saec. XIV. A Nádor Nemes Litterati Sámuelről nem rég vetette általam.

7. Codex MS. Pergamentaceus Theologicus Saec. XV. Scutogentilitio Joannis de Kanisa Archi-episcopi Strigoniensis in Concilio Generali Constantiensi anno 1413. praesentis. A Nádor vetette velem ugyan Nemes Litterati Sámuelről.

8. Chronicon Regni Hungariae MS. Saec. XV. in folio. Illyésházi Könyvtárában.

9. Jankovich Miklós Gyűjteményében mindenféle régi Kéziratok vagynak, ugymint Classicusok, Magyar országiak, Külföldiek. Minket p. o. főképen érdekelnek Corvinianus Codexei, melyekkel előbb nem birtunk, Ranzanus Kézirata, melyet Mátyás

Király számára a Magyar Históriáról irt. Ezt különösen Illyés-házinak Dubnitzai Könyvtárából elvitte előlem s eladta Aszalay. Galeotus Kézirata, Mátyás Király elmés mondatairól s. a. t.

10. XV. s XVI. századból a Museum már elég számos Kéziratokat bir, mellyek közül legnevezetesebbek, mellyeket általam ajándékozott a Posoni Káptalan. A 2-dik szám alatt említett Boldvai Codex is, ennek ajándéka, s tőlem hozatott el a Pesti Museumba.

C) Oklevelek :

Ezeket is már szép számmal birunk, melly Jankovits Miklós oklevelei által igen gyarapodott. A mieink közül legrégiebb a Veszprémi Káptalannak 1237-diki levele Aráts faluról a mai Füred szomszédságában. Széchényi Ferentz Gróf ajándéka. A Mikula Nemes Családtól ajándékba nyertük Robert Károly időszakából a Magyar országi Szent György Vitézeknek szabályaikat. Sok az illetén kints is, tsak kezek legyenek hozzája, idő és pénz a kiadásra.

D) Képek :

A mi végre a Museum Képeit illeti, ezek nem tartoznak ugyan szakomhoz s tsak ideig óráig vagynak gondviselésem alatt, mint Jankovich fegyverei, régiségei, s több egyebei. Azonban még is irhatom a Képekről, hogy ezeknek Lajstromuk kész, s tőlem minden szempillantatban általadatható az Igazgatósági Irományok közül. Pyrker Gyűjteménye még által nem adatott, s ennek én Lajstromával sem bírok.

Ki egyébbaránt nagybetsű szíves indulataiba ajánlott különös tisztelettel maradok

Tekéntetes Igazgató Urnak

Pesten, Május 13-dikán 1843.

Köteles szolgálja

Horvát István

a Széch. orsz. Könyvtár őre

a Magyar nemzeti Museum

mellett.

EGY NAGYSZOMBATI KÖNYVKIADÁS 1675-BEN.

Közli : ACSÁDY IGNÁCZ.

Bármilyen lendületet vett a magyar irodalom a tizenhetedik század folyamán, az író és az olvasó közönség még mindig nem jutottak közvetlen érintkezésbe egymással vagy más szóval nem a közönség érdeklődésétől és vásárlási kedvétől függött a könyvek megjelenése. Szükség volt még egy harmadik tényezőre, a Maecenásra, a bőkezű patronusra, a kinek áldozatkészségétől függött, hogy az író valamely munkával a nyilvánosság elé lépessen. Voltak ugyan már akkor is ex professo kiadók, egyes nyomdászok, de ezek csaknem kizárólag gyakorlati céloknak szolgáló könyveket, naptárakat s más ilyenfélét hoztak saját költségükön forgalomba.

Majdnem minden egyéb könyv megjelenése attól függött, képes-e a szerző valamely gazdag úr érdeklődését fölkelteni s őt arra bírni, hogy a nyomtatási költségeket fedezze. Régi irodalmunk virágzása leginkább főpapjainknak és főurainknak köszönhető. Körtükből került ki az írók egy része is, kik természetesen műveiket saját költségükön hozták nyilvánosságra. A kik pedig magok nem irtak, azok legalább készségesen támogatták az írókat azzal, hogy műveik nyomtatási költségét fedezték. Legtöbb régi könyvünk egyes főúri patrónusok nagylelkűségének köszöni megjelenését s az egyes munkák élén levő, sokszor nagyhangú ajánlásokban nyernek kifejezést az író háláérzelmei a patrónus iránt.

Természetesen nem minden író volt szerencsés műve számára áldozni kész patrónust szerezni s a patrónusi rendszer, mely egyébiránt Európaszerte divott, általában kissé lealázó volt az

íróra. Nem csekély mértékben csorbíthatta önérzetét s általában az írói foglalkozás tekintélyét, hogy a legjobb, a leghasznosabb könyv megjelenése is mindig a pártfogók pillanatnyi dispositiójától függött. A kiadó-, a patrónuskeresésben volt valami lealázó, mert sokban hasonlított a kolduláshoz. Természetes, hogy főpap vagy főúri kiadót találni nem mindig volt könnyű s gyakran sok kérés, sürgetés után is kosarat kapott az író úgy, hogy egyik úrtól a másikig kellett vándorolnia, míg czélt ért s könyve megjelenhetett. Ha a költség ekkép fedezve volt, az író a munkát bizonyos számú példányban kiuyomatta s azokat ismerősei sorában vagy könyvtárak segítségével el igyekezett helyezni. A mi pénz ily módon befolyt, abból került ki az ő írói munkadíja.

Milyen nehezen ment még kiváló összeköttetésekkel bíró embereknek is főúri kiadót találni, mutatja az alábbi levél, melyet az Országos Levéltár egyik gyűjteményéből (Lymbus XXI.) másoltam le, s mely élénk világításba helyezi régi irodalmi viszonyainkat. A levelet Tarnóczy István nagyszombati jezsuita atya intézte gróf Eszterházy Ferenczhez. Tarnóczy amaz írók sorába tartozik, kiket a jezsuita rend nagy számmal adott hazánknak. Igen tevékeny és termékeny író volt s Szabó Károly Régi Magyar könyvtárában nyolcz kiadott művét találom följegyezve. 1675-ben, midőn az alább közölt levelet megírta, írói pályájának még kezdetén állt, de már akkor kitűnő összeköttetésekkel dicsekedett. A mint a levélből kitűnik, gróf Eszterházy Ferencznek már fontos szolgálatokat tett s évi 180 frt kiadástól kimélte meg. E szolgálat fejében kéri föl egy fordított munkája kiadására, de hozzá teszi, hogy a grófné, ki a magyar ájtatos könyvekben nagy gyönyört szokott találni, szintén érdeklődni fog a könyv iránt.

Gróf Eszterházy Ferencz, kihez a levelet intézte, kora egyik legelőkelőbb és legvagyonosabb főura, legifjabb fia gróf Eszterházy Miklós nádornak és Nyáry Krisztinának, testvéröccse gróf Eszterházy Pálnak, a későbbi hercegnek és nádornak, maga pedig az Eszterházyak ma is virágzó fraknói grófi ágának megalapítója.

A hozzá intézett levél így hangzik :

Ill. Domine Comes ac Patrone obs. Felicissimam continuationem Quadragesimae cum humil. observ. meorum obl.

Minthogy grófné asszonyom ő nga gyönyörködik a magyar ájtatos könyvekben, én akarnék most egyet kibocsátani az ő

nga méltóságos neve alatt, ha Ngtok gratiája anteralna. Azon könyvecske Rómából származott, a hol rövid idő alatt kilenczszet imprimáltatott és mindenféle nyelvekre fordíttatott úgy, hogy a könyvnyomtatók nem győzték nyomtatni és valaki kaphatja, mint lelki kincsét úgy tartja. Tudom, hogy a régi ajtatosságot szomjuhozó magyar nemzet is kedvesen veszi Ngodtól, ha Ngod kevés költségével világosságra juthat és valamennyi jó származik isten dicsőségére ez által, mindazokban részesülni fog Ngtok. Noha abból az interesből is meg lehetne, melytől Ngdat megszabadítottam, inscribáltatván három ezer forintot a jószágra; melytől Ngod esztendőnkint 180 frtot fizetett s már négy esztendeje annak, hogy erszényébe megmarad Ngdnak azon 180 frt s azután is mindenkor megmarad. Gondolván nem sok szolgálja vagyon Ngodnak, a ki esztendőnkint 180 frt hasznot hajtana Ngdnak. Mindezekre nézve oly hiszemben vagyok, hogy meg nem szakad a supplicatiom Ngdnál; de legfőképen a lelki jóra és az isten tisztességére nézve, kinek dicsőségét mindenkor szomjuhozta Ngd. Azért is megáldotta s meg is áldja Ngdt mind ezen s mind a más világon. Azon is kérem nagy alázatosan Ngdt, hogy méltóztassék Ngd mentől hamarább választot adni, mert épen ma kezd a typographus a könyvnek nyomtatásához. A praefatiót és a titulust utóljára hagyván. His me gratiae et favori stb. Datum Tyrnaviae 22 Marty 1675. Ngk alázatos káplánja mig él. — Tarnóczy István Societatis Jesu. Az asszonynak ő Ngk alázatos szolgálatomat s méltatlan imádságomat ajálom kötelesen.“

A könyv, melyről itt szó van, Bona János bibornok egy csakugyan igen elterjedt munkája, melyet Tarnóczy „Menyben vezető kalauz“ czímmel ültetett át nyelvünkre s még 1675-ben Nagyszombatban ki is adott. Csakhogy a könyv *nem* gróf Eszterházy Ferencznek, hanem Szegedy Ferencz egri püspöknek (Szabó Károly Régi M. K. I. 491 lap) van ajánlva. Ez megmondja, mit felelt Eszterházy gróf Tarnóczy fentebbi levelére. Megtagadta a nyomtatási költségek fedezését s az író más patronust volt kénytelen keresni, kit meg is talált az egri püspökben. Régi irodalmi állapotainkról ez a levél mindenesetre elég tanuságos tájékozást nyújt.

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ K Ü L F Ö L D I S Z E M L E.

A BERNI VÁROSI KÖNYVTÁR HAZAI VONATKOZÁSÚ KÉZIRATAI.

Közli : CSONTOSI JÁNOS.

A svájcei könyvtárak hazai vonatkozású kézíratainak sorozatát a berni könyvtár kézíratainak ismertetésével nyitjuk meg. E könyvtár foglalja magában *Bongarsnak*, a tudósaink előtt ismeretes XVI. századbeli történetírónak és forráskiadónak kéziratgyűjteményét. A gyűjtemény összesen 983 kötet kéziratból áll, melyben a hazai vonatkozású kéziratok száma igen jelentékeny.

E kéziratoknak ismertetését Hagen¹ *raisonnée* catalogusa alapján a jelen közleményben adjuk.

A kéziratok többnyire hazánk XV—XVIII. századbeli történetéhez nyújtanak becses adalékokat s főleg eredeti levelezésekben gazdagok. Van köztük Thuróczy János krónikájának egy XV. század végéről való másolata is, mely az 1882-ki budapesti országos könyvkiállításon be volt mutatva.

A kéziratok regestáit azon czim alatt közöljük, a mint a catalogusban előfordulnak, hogy kutatóink azokat minden nehézség nélkül megtalálhassák.

A hazai vonatkozású kéziratok ezen rendben következnek :

¹ Catalogus Codicum Bernensium Bibliothecae Bongarsianae. Bernae MDCCCLXXIII. 8r.

A. 30. s. XVI. et. XVII. chart. 2°. Sunt epistolae numero 2³², maximam partem autographae (iusunt pauca carmina).

Epistulae variorum verbi divini ministrorum saec. XVI. et XVII.

24. Simon Grinaeus A. Musculo Heidelbergae 22. April.

46. Simon Grinaeus A. Musculo. Heidelbergae, 29. Juni 1577.

A. 46. s. XVIII. chart. 4°. voll. VIII.

Vol. I. Epistularum a variis ecclesiae Reform. doctoribus scriptarum collectio (autographon). Sunt 180. epistulae. Inter 1 et 2 legitur epistularum ab haereticis scriptarum index.

12. Joachim. Camerarius Laurentio Durnhofero Lips. 17 Maii.

13. Idem eidem X. die Decemb.

14. Idem eidem 19. die Decemb.

78. Andreae Duditio consil. Caesar. Berā 15. Decemb. 1578.

79. Eidem 16. Dec. 1578.

82. Andreae Duditio idem. 8. Martii 1580.

95. Andreae Duditio idem. Cal. Sept. 1578.

96—98. Eidem Argentinae 6. Sept. 1574; 7. oct. 1575; 1578 jun. 23.

101. Eidem idem 12. Martii 1583.

103. Eidem idem 2. Julii 1583.

116. Andreae Duditio idem 17. Mart. 1585.

160. Sebastiano Ambrosio Pastori in Keisemark idem 23.

Aug. 1591.

164. Gregorio Tribelio idem 20. Maii 1592.

165. Sebastiano Ambrosio idem 20. Maii 1592.

166. Emerico Forgach Comiti Supremo Thrincinii etc. idem 20. Maii 1592.

176. Erasmo Joannis Arrianisimi apud Claudiopitanos doctori καθ'αράτῳ (sic) idem 29. Aug. 1593.

177. Sebastiano Ambrosio past. Keismarkensi idem 30. Aug. 1593.

178. Eidem idem 6. Cal. Sept. 1593.

B. 90. s. XVIII. chart. fol.

Material-Register über die peinliche Gerichts-Ordnung der Kayserin Königin zu Hungarn vnd Böhheim Maria Theresia de anno 1769, gefertigt in annis 1775—1776.

139. s. XVI et XVII. chart. 2°.

Bongarsii miscellanea historica.

1. F. 20. Joh. Sambuci laudatio funebris Maximiliani II.
2. F. 3. Eiusdem exhortatio ad victoriam Epirotico mari partam Idibus Xbris 1571, impress.
3. F. 5. Eiusdem carmina VII in obitum Maximiliani II.
30. F. 2. Augusti de Saxonia Electoris epistula ad Imperatorem pro Evangelicis Tirnaviensibus. Dresden 14. Febr. 1577.
66. F. 8. Lazarus Schwendi Schreiben (ad Christophorum de Karlitz) 20. Julii 1574.

140. s. XVI—XVII. chart. 2°.

Collectanea Bongarsii historica.

2. F. 8. Quaerelae excusationes et protestatio regni Hungariae, praesertim partium superiorum adversus Rudolphum Imper.
3. F. 6. Vergleichung zwischen der Röm. Kays. Mays. vnnd König Mathias in Hungern a. 1610. Adiecta sunt scripta diversa de eadem re.
4. F. 27. Herren Glitz Kofflers Rathschlag wegen desz Hungrischen Kriegszwesens an Herrn Graffen von Fürstenberg a. 1605.
5. F. 2. Gütige tractation in sachen die Rebellen oder auffstand in Hungern betreffendt.
6. F. 4. Vermerecht Ettliche vrsachen warumden dasz Kayserlich Kriegsvolckh so den wyntter über vnnd biszhen Inn ober Vngerem vnd annuszwa (sic) gelegen off Ihre vnnd so gestrackhe bezahlung nich zue tringen hab. 1605.
7. F. 5. Excusatio populi Vngarici, quod contra milites Imper. restiterint.
9. F. 2. Mathiae regis Vngar. mandatum ad ordines reg. quo contra milites Imper. se defendere iubentur. Wien 21. Jan. 1611.
10. F. 6. Idem, quod nr. 7. descriptum est.
11. F. 2. Joachimi Friderici Elect. Brand. ad mai. Imp. de auxilia contra Turcas expeditio.
12. F. 8. Litterae excusatoriae capitaneorum Stephani Ungariae princ., quod ab Imperatore defecerint. In civitate Regia Cassoviensi 24. April. 1605.
13. F. 4. Instructio ad dominum Boczkaium (legati regis

Poloniae) cum responso ordinum Transylvaniae ad legationem Poloniae.

14. F. 8. Relatio Principis Johannis Ernesti Anhalt. ex castris Weissenburg. de bello Turcico. 18—28. Octob. 1601.

15. F. 2. Relationes aliae de eadem re. 13—23. Aug. 1602.

17. F. 7. Pacificatio Ungariae nomine archiducis Matthiae. Wienae Austriae 23. Juni. 1606.

18. F. 14. Guetachten Herren Melchior Klosels, Wey Bischoffs zu Wien vndt Adminisztratorn des Biszthumbsz Neustadt wegen der Hungarischen Rebellion.

19. F. 9. Epistola apologetica ordinum Hungariae ad Archiducem Matthiam. Carpone dec. Decemb. 1605.

20. F. 2. Resolution vnd Abfertigung dem Botschkaischem Gesandten Bocatio zugestellt (a Friderico com. Palat.) 13. Febr. 1606.

22. F. 2. Particular vnd warhaffte kurze relation desz ganzen Stuelweissenburgischen Verlauffs. 21. Sept. 1601.

23. F. 2. Relation de la retraite de devant Canize envoyée par le Marechal de Camps Ruswurm à l'Archiduc Mathias. (Man. Bongarsii.)

24. F. 1. Estat degens de guerre qui serout employes ceste annee en Hongrie et en Transylvanie. (man. Bong.)

25. F. 6. Articles proposés et debatus en l'assemblée de Kerpfen entre le prince Botsckay les Etats de Hongrie separees de l'obeissance de l'Empereur et Sigismund Forgatsch Ambassadeur de l'Empereur (man. Bong.)

26. F. 2. Tractatus Italicus de Georgio Basta et Wallachiae defectione.

27. F. 31. Nouvelles de Hongrie (partim Bong. man.)

28. F. 4. Discours de la defaictte du Vallaque par le S. Georges Baste.

36. F. Stephani Chiaky epistula ad Mehemet Bassam Beeglerbeg et Huzanum Beeg Sanchar beeg. 19. Martii 1602.

37. F. 1. Sigismundi Báthori epist. ad Mehemet Bassam Europae Beeglerbeeg et ad Beegum Gyblaicensem. Coronae 10 et 9. Martii 1602.

45. F. 4. Pactum et conventio inter Sigismundum Bathoreum et Imperatorem de Transylvania Pragae 13. Decemb. 1597.

46. F. 2. Eines fürnehmen Herrens Rath vber das Siebenbürgisch wesen.

46^a. F. 1. Nova Bongarsii de Basta et Vallachiae insurrectione.

47. F. 4. Discurs de la bataille de Sigismund Bathory avec Michel Wayda et George Baste, donnée le 3e d'Aoust de l'année presente 1601, Gallice et Germanice.

49. F. 1. Sigismundi Pol. regis declaratio, qua Maximilianus Archidux ad prestandum jus jurandum et suo et statuum Vngariae nomine in comitiis Varsoviae 1590. evocatur.

58. F. 10. Advis de Wiesenbourg 24. May, de Vesprim 26. May, de Caschaw 29. May, et 24. May 1604.

141. s. XVI—XVII. chart. 2°.

Epistularum autograph. et a progr. nec non chartarum collectio a Petro Daniele et Jacobo Bongarsio instituta.

35. Guillelmus Budaeus Croco, Graece.

120. Simon Grinaeus Nicolao Beraldo. Basil. Idib. Juliis 1534.

121. Maurus Museus ad virum nescio quem, (Nicolaum Beraldum dicit Sincerus). Basil. quinto Idus. Augusti. Sine Anno. Agitur de Grinaeo.

142. s. XVI—XVII. in chart. 2°.

Bongarsii collectanea theologica.

21. F. 36. Constitutiones editae per Dominum Greo. eccles. S. Martini in montibus presb. card. in regno Hungariae.

22. F. 8. Instrumentum delegati Benedicti Papae XII. continens litteras domini Ladislai regis Hungariae de parendo in omnibus sedi apostolicae et reducendis Comanis ad fidem Christianam cum restitutione possessionum et bonorum oblatores ecclesiis.

39. F. 5. Ex Andreae Dudithii scripto ad Maximilianum II. Imp. quo se de episcopatu aliisque honoribus abdicatis et uxore ducta excusat. Hypotyposis viva concilii Tridentini.

143. s. XVI—XVII. chart. 2°.

Jacobi Bongarsii collectio genealogiarum variorum principum familiarumque illustrium. Insunt.

3. Regum Hungariae, bis.

145. s. XVI et XVII. in. chart. 2°.

J. Bongarsii collectanea historica ad historiam Gallicam pertinentia.

20. Epistula Gallice scripta, in qua de Sigismundi Bathori agitur.

146. s. XVI. chart. 2°.

Jac. Bongarsii philologica et historica.

8. F. 50. Rerum Hungaricarum scriptores varii. Ad Guilelmum Ancelicum regis Christianissimi consiliarium et ad Caesarem legatum, cum indice (manu Bong.)

148. s. XVI et XVII. in. chart. 2°.

Varia variorum carmina a Bongarsio collecta.

27. Carmen de conventu Jesuitico super praes. statu Vngariae a. 1605.

149. s. XVI. chart. 2°.

Collectanea Bongarsii iuridica, medica, alchemica etc.

23. Leges de metallis in valle Leber et Eckirch a Ferdinando rege Ungariae et Bohemiae et a Wilhelmo domino Rappoltsteinii Hohenagkii et Geroltzeckii constitutae. 1520. Germ.

B. 149. s. XVI. et XVII. chart. 2°.

Bongarsii epistulae.

473. Principi Botskay.

240. s. XIV. membr. 4r. f. 268.

Fuere olim folia 284, sed quaterniones duo priores perierunt.

F. 283^b (=267^b): Iste liber est fratrum celestinorum de metis quem fundatio huic monast. dedit ea conditione, quod non valeant alienare eum a dicto mon.

Legenda Sanctorum, mutil. ab initio de S. Elisabeth vidua filia regis Ungariae 238^a.

279. s. XV. chart. 4r. F. 225. Fuit Bongarsii.

Johannis de Thurocz chronica Hungariae, Praemissa est Theobaldi Fegheri epistula ad Mathiam Hungariae Bohaemiaeque regem scripta.

F. 225. legitur carmen distichicum versuum 18. Quanta sit invicti terrena potentia sceptri. — Sunt namque in cunctis tristitia mixta jocis. Ad haec adscripsit Bongarsius: habeo et in libro MS. miscellaneorum versuum. Usus est Sinneri tempore hoc libro Teleki comes (Hist. Helv. MS. X. 93.) et a 1860. Balassa Antal Baro. Adsunt adnotationes aliquot Bongarsii. Cf. eius ed. script. rei. Hung.

329. s. XVI. chart. 4r. F. 96.

Ad Rudolphum Imperatorem summa librorum Joannis Sturmii de bello Turcico administrando.

429. s. XIII et XIV. membr. 8°. F. 97.

4. F. 43^a—44^b. Liber magistri Rogeri de phlebotomania.

468. s. XVI et XVII. chart. 8r. Sinnerus III. p. 132 falso nr. 469 posuit.

Jacobi Bongarsii domestica ad eius peregrationes pertinentia.

2. F. 13. Diarium ad iter Hungaricum pertinens. Editum in commentatione de Jacobo Bongarsio scripta Bernae 1874. append. I.

3. F. 4. Excerpta ad historiam Hungariae pertinentia.

9. F. 27. Excerpta ad historiam Hungariae pertinentia.

12. F. 8. Inscriptiones Hungaricae. Sunt eaedem, quas Bongarsius in scriptorum Hung. collectione (1600.) edidit corollarii loco.

16. F. 10. Regis Ungariae Mathiae nuptiae et coronatio reginae. Edidit Bongarsius in libro scriptorum rerum Hungaric. p. 354 seq.

17. F. 4. Epistula Bongarsii iscripta Guielilimo Lenormantio Truniano Kl. Mart. 1597. Legitur in Bongaris libro scriptorum Hungaricorum omisso eius nomine p. 619 seq.

18. F. 10. Appendix, in qua sunt Transylvanicae inscriptiones veteres nonnullae et annales exscripti de templis Leutschoviensi et Coronensi. Hos Hungariae titulos inspexerunt in Mommseni usum. Kasthoferus. Bern. et. Rettigius. Cf. Bongarsii lib. script. Hung. p. 622 seq.

A BERLINI KIRÁLYI KÖNYVTÁR LEGUJABB SZABÁLYAI. ¹

A berlini királyi könyvtárra vonatkozó 1881. márczius 1-én kelt „Általános határozmányok“ helyébe lép a következő, a berlini királyi könyvtár szabályzatának 6. és 22. §§-ai alapján megállapított s a vallás-, közoktatás- és egészségügyi minster által jóváhagyott használati utasítás.

1. §. A királyi könyvtár, vasárnapok s államilag elismert ünnepek, valamint husvét és pünkösöd szombatjának s december 24-dikének kivételével, nyitva van a használatra minden helyiségeiben naponként reggeli 9 órától d. u. 3-ig, a nagy olvasóterem reggeli 9-től esti 7-ig.

Pünkösöd hetében s szeptember hó teljes utolsó hetén a könyvtár tisztogatás miatt becsukatik.

2. §. A könyvtár használata történik:

A) a nyomtatványok osztályában:

1. az olvasószobákban;
2. a könyves termekben;
3. kikölcsönzés által.

B) a kéziratok osztályában:

1. a dolgozó szobában,
2. kikölcsönzés által.

3. §. A könyvtár használata csak a felnőtteknek van megengedve.

A) A nyomtatványok osztálya.

I. Általános határozmányok.

4. §. A nyomtatvány-osztály használata berlini lakosok vagy olyan Berlinen kívüliek által, kik itteniek gyanánt tekinthetők

¹ A Centralblatt für Bibliothekswissenschaft 1887. IV. füzet, 165—172.l.

(1. 50. §. utolsó mondatát) egy jegy alapján (8. §.) történik, mely csak a rajta jelzett személy számára és időben érvényes.

A jegyek a hivatalos órák alatt a könyvkölcsönző szobában állíttatnak ki.

5. §. Az átvevők a kézbesítésnél sajátkezüleg írják fel neveiket a jegyre, s kötelesek azt gondosan megőrizni s idegen kézre nem juttatni.

A ki jegyét elveszti, tartozik arról az azt kiállító előljárót azonnal értesíteni.

6. §. A jegy a felügyelő tisztviselő kívánatára előmutatandó s jogos használata igazolandó.

7. §. Valamennyi jegy a főigazgatónak nyilvánosan közzétett felhívására időről-időre ujonnan kiállítottakkal cserélendő ki.

8. §. A jegyek vagy olvasó vagy kölcsönzőjegyek.

Az olvasó jegyek az olvasóterem látogatására jogosítanak fel.

A kölcsönző jegyek úgy a könyvkölcsönzésre, mint az olvasóterem látogatására feljogosítanak.

9. §. Az olvasó jegyek mindenki számára kiállíttatnak, a kik magukat a jegykiadó tisztviselőnél személyükre, illetőleg a látogatás céljára nézve kellőleg igazolták.

A helybeli felsőbb iskolák tanulóira nézve az igazoló jegyek egyúttal olvasó jegyekül is érvényesek.

Az olvasóterem egyszeri látogatására elegendő a felügyelő tisztviselő engedélye.

10. §. A kölcsönző-jegyek kiállíttatnak :

1. Oly személyek jótálló nyilatkozata *nélkül*, a kik a könyvtárnak tudományos, hivatalos vagy más állásuknál fogva a nyomtatvány-osztály igazgatójának nézete szerint kellő biztosítékot nyújtanak ;

2. ugyanilyen nyilatkozat letevése *mellett*.

11. §. Kezesek lehetnek a 10. §. 1. pontban kijelölt egyének, ha Berlinben vannak letelepedve, s az osztály-igazgató ítélete szerint különös körülmények ellent nem mondanak.

Ha a nyilatkozat aláírása a jegykiadó előljáró előtt nem ismeretes, annak hitelesítését követelheti.

Jótálló nyilatkozat-formulák a kölcsönző szobában (drbja 10 fillér) kaphatók.

12. §. A jótálló nyilatkozatok két évig érvényesek, ha a kezes nem jelölt ki rövidebb határidőt. A helybeli főiskolák tanulóira nézve a határidő nem terjed túl azon a semesteren, a melyben a kezesség elvállaltatott.

A jótálló nyilatkozatra kiállított kölesönző jegyek ugyanannyi időre szólnak, mint az illető nyilatkozat.

13. §. A betűrendes főjegyzék, mely megmutatja, hogy egy könyv a könyvtárban bent van-e, a hivatalos órák alatt betekintés végett minden használnak nyitva áll.

Ugyanazon szobában, a melyben ez ki van téve,¹ megírhatók a kívánatlapok is; ezekhez aztán melléklendők a könyvek jelzetei is, a mennyire ezeket a jegyzék feltünteti.

14. §. A tárgyszerinti jegyzéket² (Realkatalog), mely megmutatja, hogy egyes irodalmi szakból minő könyvek vannak meg, minden egyes esetben csak a felügyelő tisztviselő engedelmével lehet megtekinteni.

15. §. Bővebb felvilágosítást a nevezett jegyzékekről a felügyelő tisztviselő nyújt.

16. §. Mulattató iratok, zeneművek és közlésre alkalmatlan könyvek csak akkor adatnak ki, ha a használás tudományos célja kimutattatik.

17. §. A könyvrendelés oly módon történik, hogy minden mű egy külön kívánatlapra — melynek fogalmazata e használati rendtartás végén van adva — irandó, a cím minél pontosabb megjelölésével, a nyomatási hely s évvel együtt, s ha egy különös kiadás kívántatik, ez is feljegyzendő. A lapra feljegyzendő ezenkívül a megrendelő neve, állása, lakása s a napi kelet is, s világosan, tintával kell iratnia.

Kivánatlap minták a kölesönző szobában, 25 db 10 fillérért, kaphatók.

18. §. A kívánatlapok a 33., 40., 52. §-ok szerint átvételi elismervényekül szolgálnak.

Az olyan kívánatlapokat, melyeken a 16. és 45. §-ok szerint nem kölesönözhető könyvek kérettek, a hivatalnok egy

¹ Balra a főbejárat virányától az operatéren.

² A tárgyszerinti jegyzék a betűrendes jegyzék melletti szobában van.

keresztel, olyanokat, a melyek már kikölcsönzött vagy az olvasó teremben lefoglalt könyvet óhajtának, egy nullával, olyanokat pedig, a melyek a könyvtárban meg nem levő könyvről szólnak, két nullával jelöli meg, s a kölcsönző szobájában visszaadja. Utóbbiak előbb a beszerzésnél való tekintetbe vétel végett bemutattnak az osztály igazgatójának.

Ilyen válaszzsal ellátott kívánatlapok megújított megrendeléshez nem használhatók.

19. Ha a megrendelt könyvek a legközelebbi három nap alatt el nem vitetnek, a könyvtárba visszatétetnek, s újból kell megrendeltetniök.

20. §. Ha a megrendelő oly könyv későbbi használatát akarja a maga számára biztosítani, a mely ki van kölcsönözve vagy az olvasó teremben használtatik: a könyv czímét a kölcsönző szobájában levő kívánatkönyvbe bevezetheti, csatolván az illető felelettel ellátott kívánatlapot, egy napon azonban csak két könyv kérhető ily módon. A beirt czimhez megjegyeztetik, mikor járt le a jelenlegi kölcsönző használati ideje; e megjegyzés a bevezetés után két nappal megtekinthető. A könyv a beadás után három napig a felszólaló számára készen tartatik, s felszólaló erről fizetetlen levélben értesítettik. Ha ugyanazon könyvért többen szólaltak fel, a bejegyzések sorrendje szerint vétetnek tekintetbe.

21. §. A használók kötelesek a rájuk bizott könyvvel a leggondosabban bánni, s tartózkodni azoknak bárminemű rongálásától.

A könyvekbe való mindennemű beírás tintával vagy czeruzával, még a nyomda- s más hibák kijavítása is, továbbá a levelek behajtása s a réztáblák behajtása tilos.

Az átrajzoláshoz s géppel eszközlendő felvételekhez az osztály igazgatójának különös engedélye kívántatik.

22. §. A használók kötelesek az átvételnél minden egyes könyv állapotáról meggyőződést szerezni, s a netaláni hibákat a kölcsönző hivatalnoknak az átvétel után legkésőbb 24 óra alatt bejelenteni. Ha semmi bejelentés nem történt, úgy vétetik a dolog, hogy használó a könyvet kifogástalan állapotban vette át.

23. §. Az osztályigazgató kívánságára adminisztratív tekintetből bármely könyv azonnal visszaadandó. Az ily módon bekövetelt könyvek azonban a használónak a lehetőség szerint mielőbb visszaadatnak.

II. Az olvasóterem használata.

24. §. A könyvtárnak négy olvasószobája van :

1. a nagy olvasóterem ; ¹
2. a folyóirat-olvasószoba ; ²
3. a zenemű-olvasószoba ; ²
4. a térkép-olvasószoba. ²

25. §. A nagy olvasóterem mindenféle nyomtatványok használatára van rendelve, a mennyiben azok nem tartoznak egy másik olvasószobához.

Rézmetsetek s más igen értékes könyvek használatára egy külön asztal van szánva, melyen nem szabad tintával dolgozni.

26. §. A folyóirat-szobában a könyvtár által járatott ujonnan megjelent tudományos folyóiratok két hétig vannak kitéve. Az előbbi közlési folyamatban levő s még be nem kötött kötetek füzetei a folyóiratokat kezelő hivatalnok által kívánatra előadatnak.

A kitett füzetek nem kölcsönöztetnek ki. Régibb füzetek a folyóirat-kezelő hivatalnoknak kiállított elismervény mellett három napra kiadhatók. Ha a visszaadás nem történt meg kellő időben, a kölcsönző a 49. §. intézkedése értelmében megintetik.

27. §. A zeneművek olvasószobája a zenéről írott könyvek, zeneművek s zeneműkéziratok használatára van szánva.

A zenéről írott könyvek a 37--49. §-ok határozmányai értelmében kölcsönöztetnek ki.

28. §. A térképek olvasószobája a térképekről írott műnek s a térképek használatára van rendelve; ezek csak ott használhatók.

29. §. A felügyelő tisztviselők fel vannak hatalmazva olyan látogatókat, a kik illetlen módon lépnek fel vagy zavarokat okoznak, az olvasóterem elhagyására kényszeríteni.

30. §. A ki az olvasószobák valamelyikébe könyvet visz magával, az az érvényes ellenőrzési szabályoknak tartozik magát alávetni.

31. §. Az olvasószobákban felállított kézikönyvtárakat a

¹ Bemenet : az operatéren.

² Bemenet : Medve-utca 42. sz.

látogatók szabadon használhatják; kötelesek azonban az elővett könyveket a használat végeztével ismét helyükre tenni, vagy egyik szolgának átadni.

32. §. Különben az olvasószobákban való használatra kívánt könyvek „Olvasószoba“ jegyzéssel ellátott kíváncsiaklapok által rendeltetnek meg, és pedig vagy előre

1. a kíváncsiaklapok bedobása által a könyvtáráépület előtt levő szekrénybe;

2. ugyanazok bérmentes beküldése után, ily czímmel: „A királyi könyvtárnak, operatér, olvasószoba“; vagy

3. a kíváncsiaklapoknak a felügyelő hivatalnokhoz való személyes átadása által.

A 9 előtt megrendelt könyvek 11 órától, a 11-ig megrendelték 1-től, az 1-ig megrendelték 3-tól kezdve állanak az olvasóteremben készen.

A bérmentve beküldött kíváncsiaklapok 9, 11 és 1 órakor hozatnak el, szintén 11, illetve 1 és 3 órakor intéztetnek el.

Az olvasótermekben 3 óra előtt személyesen végzett megrendelések a lehető leggyorsabban teljesítetnek.

33. §. A kíváncsiaklapok a könyvek átadásánál a napi bélyeggel láttatnak el, s elismervényekül szolgálnak; a könyvek behozásakor visszaadottnak.

Ha az olvasó a könyvet másnap is használni akarja, úgy ezt közlenie kell a hivatalnokkal, ki egy nevével és a napi kelettel ellátott czédulát tesz a könyvbe. A könyv azután visszatartatik, azonban egy hónapnál tovább nem foglalható le.

Visszatartott könyvek, a melyek három napig nem kéretnek elő, a könyvtárba visszatétetnek.

III. Belépés a könyves termekbe.

34. §. Engedélyt a könyves termekbe való belépésre a könyveknek a helyszínén való megtekintése végett a nyomtatvány-osztály igazgatója csak különös esetekben s meghatározott időre adhat különös engedélyjegy által.

35. §. A könyves termekbe beengedettek kötelesek a könyvpolezokról elvett könyveket nem megint a polezokra vissza, hanem a közelükben álló asztalokra letenni.

Ha valaki bebizonyíthatólag rendetlenséget okozott a könyvek felállításában, a számára kiadott engedélyjegy tőle megvonatik.

36. §. A ki a könyvtárt megkivánja szemlélni, jelentkezék délbén 1 és 2 óra közt az operatérén a főbejárat virányától balra eső őrszobában.

Tíz személynél több egyszerre nem bocsáttatik be. Ezeknek követniök kell a vezető hivatalnokot, nem szabad a könyvtárban szórakozniök, sem a könyvpoleczokról könyvet elvenniök.

IV. Könyvkölcsönzés.

1. A Berlinben lakóknak.

37. §. A kölcsönzések kizárólag a kölcsönző szobában¹ eszközöltetnek.

38. §. A kikölcsönzendő könyvek kiváratlapok által előre rendelendők meg, és pedig :

1. a kiváratlapoknak a könyvtár előtt levő szekrénybe való bedobása által;

2. bérmentes beküldés útján ily czímen : „A királyi könyvtárnak, W. Operatér, kölcsönző szoba.“

A 9 óra előtt megrendelt könyvek 11 órától kezdve, a 11-ig megrendeltek 1 órától kezdve állnak rendelkezésre a kölcsönző szobában. A 11 után megrendelt könyvek csak másnap 11 órától kezdve vihetők el.

39. §. Igen sűrű kereslet esetén az egyes kölcsönzők részére egy napon teljesítendő megrendelések száma korlátozható.

40. §. A kiváratlapok a könyvek kiadásakor a napi bélyeggel elláttatnak s elismervényekül szolgálnak. A könyvek visszahozásakor visszaadatnak.

41. §. Lakásváltoztatások a kölcsönzők által a könyvtárnak azonnal bejelentendők. A ki ezt elmulasztja, az ebből származó költségeket viseli.

42. §. A ki két hétnél hosszabb időre utazik el, köteles a kölcsönzött könyveket az elutazás előtt beadni. A ki rövidebb időre utazik el, tartozik legalább arról gondoskodni, hogy azok tőle bármikor megkaphatók legyenek.

¹ Bemenet : operatér, jobbra a viránytól.

43. §. Semmi körülmények között sem szabad könyvet átvételi elismervény nélkül a könyvtárból kivenni, más valakinek a nevére kölcsönözni vagy másnak tovább adni.

44. §. A kölcsönzők, kiknek kölcsönző jegyük jótálló nyilatkozat letétele mellett lett kiállítva, tíz műnél többet egyszerre nem tarthatnak maguknál.

45. §. Incunabulumok, ritka nyomtatványok, térképek és rézmetszetek, könyvészeti felütkő könyvek, szótárak s igen értékes könyvek, sokat használt folyóiratok kötetei, értekezések — programmok — s vegyesekből álló kötetek, úgy szintén valamennyi még be nem kötött könyv csak kivételesen, a hivatali- s olvasó szobákban felállított könyvek pedig egyáltalában nem kölcsönözhetnek ki.

46. §. Oly kölcsönzők, kiknek kölcsönző jegyük jótálló nyilatkozat letétele nélkül állíttatott ki, a kikölcsönzött könyveket két hónapig megtarthatják, ha ezeket ez idő alatt más valaki a kívánságkönyvbe (20. §.) be nem vezette. Utóbbi esetben a könyveket egy hónap lefolyása alatt a kikölcsönzések felügyelője visszakívánhatja. Mihelyt ismét szabadok lettek, az előbbi kikölcsönző a könyv visszaküldése felől kívánatára bérmentetlen levélben értesítettik.

A kikölcsönzők, kiknek kölcsönzési jegyük kezességi nyilatkozat mellett állíttatott ki, a kikölcsönzött könyveket kötelesek egy hónap letelte után visszaadni.

47. §. A kölcsönzési határidő meghosszabbításának csak a könyvek beadása mellett van helye.

48. §. Márczius és augusztus hónapok elején évenként minden kikölcsönzött könyv beszolgáltatandó. Az erre kijelölt napokat a „Reichs- und Staatsanzeiger“ hozza nyilvánosságra. A visszaadás napjain semmi könyv nem kölcsönözhető ki.

49. §. A ki a kikölcsönzött könyvet az előirt időre vissza nem szolgáltatja, (26., 46., 48. §§.) bérmentetlen levélben lesz köteletségére figyelmeztetve. Ha a könyv visszaadása ez intésre vagy a kölcsönzések felügyelőjének felszólítására három nap alatt nem eszközöltetik, könyvtári szolga megy érte, kinek ezért egy márka fizetendő. Ha a könyv visszaadását ez uton sem lehet elérni, úgy rendőri segély vétetik igénybe s ha ez is eredménytelen

marad, az ügy a törvény útjára kerül. A felmerülő költségek a mulasztót terhelik.

2. Idegenekre nézve.

50. § Az idegenek a királyi könyvtárból csak a nyomtatványok osztálya igazgatójának engedélye mellett kölcsönözhetnek ki könyveket.

Ez engedélyért írásban kell folyamodni, mellékelve a kezességi nyilatkozatot, ha a kikölcsönző egyébként elegendő biztosítékot nem nyújt. A kezességi nyilatkozatot illetőleg idegenekre nézve is a 11. és 12. §§. irányadók.

Oly idegenek, kik Berlin legközelebbi határától nem laknak messzebb 30 kilomaternél, kívánatukra bentlakóknak tekinthetők.

51. §. A folyamodványhoz mindjárt mellékelhetők a kívánt könyvekről szóló kérőlapok. Minden ezután beküldött kérőlaphoz rövid kísérő irat melléklendő.

52. §. A kérőlapok ideiglenes térítvényekül szolgálnak a tulajdonképeni térítvények beküldéseig, melyek formuláját a kikölcsönző a könyvekkel együtt kapja és állása s lakhelye megjelölése mellett névalírásával ellátva a könyvtárnak azonnal visszaküldeni köteles. A könyvek visszaszolgáltatása után a kérőlapokat és térítvényeket, hacsak világosan vissza nem kértettek, a könyvtár megsemmesíti. Az oly könyvekről szóló kérőlapok, melyek nem kölcsönözhetők ki vagy a könyvtárban hiányoznak, az illető megjegyzéssel ellátva (18. §.) visszaküldetnek; ezeket újabb megkereséseknél használni nem lehet.

53. §. A királyi könyvtárhoz csak oly keres intézhető, melyet a kérelmezőre legkönnyebben elérhető egyetemi vagy vidéki könyvtár nem képes teljesíteni. Az elintézését megkönnyíti, ha a kérelem egy ily könyvtár közvetítése mellett történik, vagy ennek bizonyítványa mellékeltetik, mely szerint a kívánt könyvek ott nincsenek meg.

Különösen ritka vagy értékes művek csak nyilvános könyvtárba küldhetők, mely kötelezi magát, hogy annak használatát az épületnek kellő felügyelet alatt álló helyében engedi meg.

Oly könyvek, melyeket gyakran használnak, idegenek részére ép oly kevésbé kölcsönözhetők ki, mint a melyekről a 16. és 45. §-okban van szó.

54. §. A 41—44. és 49. §§. az idegenekre is alkalmazandók; utóbbi azzal a változtatással, hogy a könyvnek a könyvtárszolga által való elhozatala helyét ismételt bérmentetlen levél útján közvetített megintés pótolja, s az 1 márkányi illeték beszedése utánvétellel történik.

55. §. Az elküldendő könyvek csomagolását a könyvtár eszközli, az ezért járó költségeket utánvétellel hajtva be. Az elküldés az érték megjelölése mellett a kölcsönző költségére és felelősségére postán történik.

56. §. A kikölcsönzött könyvek visszaküldése meghatározott időben a kölcsönző* költségén és felelőssége mellett postán esz-
közlendő. A könyvek jól becsomagolva és az értéknek, melylyel elküldettek, megjelölése mellett küldendők vissza.

57. §. A könyvtár részéről a kölcsönzőkhöz intézett levelekre körülményesen kell válaszolni; a könyvtárnak szóló levelek és csomagok portomentesen az „An die königliche Bibliothek, Berlin W. Opernplatz“ cím alatt küldendők.

B) Kéziratok osztálya.

I. Általános szabályok.

58. §. A 21—23., 30. és 43. §§-ban foglalt szabályok a kéziratok használatára vonatkozólag is érvényesek.

II. A dolgozószoba használata.

59. §. A kéziratoknak a dolgozószobában való használatát az osztály igazgatója engedélyjegy közvetítésével engedélyezi. Tanulók ez engedélyt csak az illető főiskola rendes tanárai egyikek különös ajánlatára kaphatják meg.

60. §. A könyvtár kéziratainak lajstroma a dolgozószobában a látogatók rendelkezésére áll. Azon kéziratok felől, melyek lajstromozása még nincs befejezve, a felügyelő tiszt ad felvilágosítást.

A zenemű kéziratok a zeneművek gyűjteményében (27. §.), a kézirati térképek a térképgyűjteményben (28. §.) találhatók. Ezek használatához a kéziratok osztálya igazgatójának engedélye szükséges.

61. §. A kéziratok osztályának kézikönyvtára minden fönnakadás nélkül a látogatók rendelkezésére áll. (31. §.)

A nyomtatványok osztályának segédszereit a látogatók a felügyelők útján kapják meg.

62. §. A használni kívánt kéziratok mindegyike külön kíváncsi lap útján kérendő, mely a kézirat címét, és signaturáját, a használó nevét, állását és lakását tünteti fel és a felügyelő tisztnek adandó át. A kézirat kíváncsi lapjai és visszaadására vonatkozólag a 33. §. szabályai irányadók.

63. §. A könyvtárhoz kívülről küldött kéziratok a kéziratok osztályában őriztetnek s annak dolgozószobájában adatnak ki használatra azon személynek, kinek számára beküldve lettek.

III. A kéziratok kikölcsönzése.

64. §. Kéziratok a fennálló szabály szerint csak nyilvános könyvtáraknak, azok felügyelet álló helyiségeiben való használatra adatnak ki.

65. §. A ki kéziratot óhajt kikölcsönözni, írásbeli megkeresést kell hogy a könyvtárhoz e cím alatt: „An die königliche Bibliothek, Berlin W. Opernplatz“ intézzzen.

A megkereséshez melléklendő azon nyilvános könyvtárnak, melynek helyiségében a kézirat használtatni fog, nyilatkozata mely szerint az magát a kézirat átvételére, gondos megőrzésére és pontos visszaszolgáltatására kötelezi.

66. §. Az elküldendő kézirat faládikába lesz csomagolva, mely a visszaküldésnél is használandó. A megrendelőt az elküldés megtörténtéről bérmentetlen levél értesíti. Egyébként az 55—57. §§. a kéziratok elküldésénél és visszaküldésénél is érvényesek.

67. §. Tudósoknak a kéziratok kivételképen a főigazgató engedélyével házi használatra kiadhatók. Ez esetben az illető írásban kötelezi magát, hogy a kéziratot idegen kézbe nem adja s annak elveszése vagy megsérülése esetében a főigazgató által meghatározandó teljes kárpótlást kész megadni.

Befejező szabályok.

68. §. A ki e használati szabályokat meg nem tartja vagy egyéb rendellenességet követ el, a könyvtárnak minden ebből előállható veszteségeért felelős és azt kárpótolni tartozik. A kárpótlás összege a főigazgató által végérvényesen határoztatik meg

Ily egyének azonkívül egyes esetekben, ha t. i. a dolgot rendőri és törvényes segítség közbelépéseig hagyják menni, a főigazgató írásbeli rendelete útján könyvtárjegyükől is megfoszthatók és a könyvtárból kizárathatók. Ez intézkedés két héten belül fellebbezhető a könyvtár felügyelőségéhez. A fellebbezés a felügyelőség elnökéhez intézendő.

69. §. Panaszok a használatot illetőleg — írásban — a főigazgatóhoz intézendők. Ezek elintézése ellen a kir. könyvtár felügyelőségéhez lehet a 68. §. értelmében fellebbezni.

70. §. E használati szabályzat 1887. márcz. 1-én lép életbe.

A PÉTERVÁRI CSÁSZÁRI KÖNYVTÁR ISMERTETÉSE.

Kétséget nem szenved, hogy a hazai történetírás forrásainak nyomozása az alkotmányos aera óta nagy lendületet vett. Alig van könyvtár és levéltár Európában, melyben hazai tudósaink ne kutattak volna, s ha figyelembe vesszük azon eredményeket, melyeket hazánkiai az utolsó két évtizedben az európai könyvtárakban és levéltárakban e téren elértek, úgy minden hízegés nélkül mondhatjuk, hogy ezek a külföldi hasonló kutatásokkal bátran kiállják a versenyt. Csak a szláv források nyomozásában maradtunk hátra, s különösen Oroszország könyvtárait és levéltárait nem méltattuk azon figyelemre, a minőt ezek valóban érdemelnek. Ez valószínűleg azért történt, mert ezeknek állapotáról nem igen voltunk tájékozva. A M. T. Akadémia történelmi bizottsága tett ugyan ezelőtt 15 évvel kísérletet a pétervári és moszkvai levéltárakban levő magyarországi vonatkozású oklevelek és levelek lemásolására, mely ezelőből a m. történelmi társulat két választmányi tagját: Supula Ferenczet és dr. Géresy Kálmánt kormánysegélylyel küldötte ki Oroszországba, kik ott egy évig különböző levéltárakban dolgoztak. Azóta a M. T. Akadémia az orosz levéltárakban való búvárlatokat félbeszakította.

Egyes hazai tudósok kutattak ugyan szörványosan saját céljaikra Oroszországban, de ezen búvárlatok eredménye irodalmunkban közreboesátva nem lévén, kutatásaik az orosz könyvtárak és levéltárak hazai vonatkozású anyagának megismeréséhez kevés adalékot nyújtottak.

Igy *dr. Rómer Flóris* nagyérdemű tudósunk 1875-ben megvizsgálta a pétervári császári könyvtár Corvin-codexét, az Atta-

vantes által festett Chrysostomust, melyről a „Magyar Könyv-Szemle“ 1876-iki folyamában közölt ismertetést. Dr. *Thallóczy Lajos* 1882-ben és 1885-ben a pétervári, moszkvai, varsói, kievi, wilnai és más oroszországi könyvtárakban és levéltárakban Bosznia történetéhez gyűjtött adatokat. Dr. *Hampel József* 1886-ban közel két hónapot töltött Oroszországban, tanulmányozva az ottani múzeumokat és mügyűjteményeket, melyeknek gazdagságáról nagy elismeréssel szolt. Végül dr. *Ballagi Aladár* az 1887-dik évi nyári szünidőben „Colbert Élete és kora“ czimű munkájához három hónapig tartó kutatásokat tett oroszországi könyvtárakban, honnan igen becses anyagot hozott haza.

Ezen tanulmányok azonban subjectiv természetöknél fogva az oroszországi könyvtárak hungaricáiról való ismeretünket csak kevésel vitték előbbre.

Az európai irodalomban elszórt adatokból volt ugyan némi tudomásunk az oroszországi könyvtárak hungaricáiról, de ezeknek rendszeres felkutatása és megismertetése nem képezte az eddigi búvárok specialis feladatát.

Tudomásunk szerint az oroszországi könyvtárak közt a legtöbb hungaricum van a pétervári császári könyvtárban, mely egyike a legkiválóbb európai könyvtáraknak s *egy millió* kötetet meghaladó nyomtatványaival és kézírataival ma az európai könyvtárak sorrendjében a *harmadik* s a *párisi nemzeti* és a londoni *British Múzeum* könyvtára után következik.

E könyvtárban reánk nézve különösen az ó-szláv nyelvű kéziratok és nyomtatványok bírnak fontossággal, melyek nagy részben magyarországi görög keleti kolostorokból és templomokból kerültek Pétervárra. Ezekből különösen több XVI. századbeli ó-szláv nyomtatványt kell kiemelnem, melyek állítólag Brassóban 1525 előtt és 1560-ban, továbbá Szászvárosban és Szászsebesen 1566-ban készültek s tudósaink által ekkorig sem megvizsgálva, sem meghatározva nincsenek. E nyomtatványok oláh nyelven ó-szláv betűkkel vannak nyomva, s mint liturgikus könyvek figyelmet érdemelnek. Vannak továbbá hungaricák a pétervári császári könyvtárba bekebelezett gróf Zaluski-féle könyvtárban, melynek kézíratairól közreboesátott Catalogusában *Corvin-codexek* is voltak felsorolva.

Mindezen hungaricák felkutatását a jövő búvárlatoktól várjuk.

Addig is érdekesnek tartjuk olvasóinkkal a pétervári csá-

szári könyvtárt megismertetni s azt hisszük, hogy vele kutatóinknak jó szolgálatot teszünk.

A könyvtár kétségkívül egy nagyszabású alkotás, melynek incunabulum terme ritkítja párját Európában.

Az ismertetést a pétervári császári könyvtárról egy 1860-ban megjelent német „Kalausz“¹ után adjuk; s a mennyiben a könyvtárban a viszonyok azóta változtak volna, felkértük *Ballagi Aladár* tisztelt barátunkat, hogy a meghaladt adatokat saját 1887-dik évi tapasztalásából pótolja és kiegészítse.

Ezáltal ismertetésünk nyert teljességében, olvasóink pedig a könyvtárról a legújabb információk szerint lesznek tájékozva.

Ezek után adjuk a könyvtár ismertetését a mint következik.

* * *

ELŐSZÓ.

A pétervári császári nyilvános könyvtárnak kalauza először 1852-ben jelent meg és pedig orosz nyelven. Azóta ezen kiadás már régen elfogyott, a könyvtárban tett újítások pedig valamint a látogatók és kutatók nagy száma szükségessé tették egy új *kalauz* közrebocsátását, mely számot vet a megváltozott körülményekkel s figyelembe veszi a könyvtártudomány és bibliographia mai vívmányait.

Magától értetődik, hogy egy kis füzet sem a könyvtárnak kimerítő leírását, sem történeti fejlődését nem tartalmazhatja.

Egy könyvtári kalauz, ha czélját nem téveszti szem elől, sokat nem beszélhet.

Nem okoskodhatik és nem mesélhet, hanem mutat és kalauzol egyik helyről a másikig s különösen a mi könyvvilágunkban, hol az útvonalakat századok és ezredek szerint mérjük, az ostromiri Evangeliomos könyvtől kezdve az újkor autograph kéziratáig, Guttenberg és Faust nyomtatott Bibliájától fogva a párisi legújabb imitált csudanyomtatványokig, a középkori czella lánczos incunabulum Decretalesétől kezdve a könnyű lepkeborítékú „Pastissier François“-ig és így tovább.

¹ Wegweiser der Kaiserlich öffentlichen Bibliothek zu St. Petersburg, St. Petersburg, 1860. 8r. 52. l.

A kalauz a könyvtár minden tartományán keresztül fog bennünket vezetni és bepillantást enged az egésznek belső világába.

Többet adni nem volt szándékunkban és ha itt-ott egy száraz kalauz programjának keretét átléptük, úgy ez a távollevők érdekében történt, kik a könyvtárt csak szellemi látogatásukkal tisztelhetik meg s kalauzunkat a távolból is élvezhetik.

I. A könyvtár épülete.

A császári nyilvános könyvtár épülete majdnem a közepén fekszik Szent-Pétervárnak, csekély távolságban az Anitschkin palotától, a Sándor-színháztól és a nagy vásárcsarnoktól. Homlokzata a színház-térre néz, a két szárnyépület a Newski-prospectre és a nagy kert-útra. Az utóbbiban van a könyvtár rendes bejárója.

A két út sarkán emelkedő épületrész I. Sándor ezár alatt épült Rusco Lajos terve szerint és 1810-ben készült el. A mostani homlokzatot 1828—1830. közt I. Miklós ezár építtette Rossi által. Később, 1851-ben és 1852-ben mind a két résznek belsejét restaurálták Szobolszszikoff építő és a könyvtárnok terve szerint, sőt részben át is építették.

A könyvtár egy 20,000 □ lábnyi tért foglal el, a külső félén 625 láb hosszú és 64 láb magas, a régibb épület három, az újabb kétemeletes. A könyves polczok hossza 53,838 láb, azaz két német mértföldnél is nagyobb.

A könyvtár új szárnyában minden emelet boltozott, a régi-ben pedig csak az első. A pinczében van, mióta az egész épület légfűtésre van berendezve, a fűtő, melyet turfával fűtenek. Ugyanott vannak az oltószerek folytonos készenlétben, a melyeket az udvarban álló külön kútból látnak el vízzel.

A padló mindenütt parkett, a legfelső emeletet kivéve; a könyvszekrények és bútorok kőrisfából valók.

A könyvtárhoz még egy épület tartozik a nagy kert-utczában, melynek felső emeletein több könyvtárnoki lakás van, a földszinten pedig bérletre alkalmas fiókok vannak. Egészen elkülönölt szárnyban lakik a könyvtárt őrző személyzet.

II. A könyvtár alapjai.

1. 1795. A könyvtár legelső nagy alapítványa a gróf Zaluski családtól van, a mely, miután Suvaroff Varsót bevette, II. Katalin czárnő parancsára Szent-Pétervárott helyeztetett el. Alapítók a két testvér Zaluskie Zaluski volt közülök József, a fiatalabb, Lengyelország koronatanácsosa és kiewi püspök volt a tulajdonképeni gyűjtő.

Miután ez a tudós buzgó könyvbarát élte 43 évét és minden vagyonát arra fordította, hogy egy körülbelől 200,000 kötetet számláló könyvtárat szerezzen, ráadta fejét, hogy azt nyilvánossá is tegye, testvére András segélyével, a ki Krakko püspöke volt, és a ki a szükséges pénzt adta és a saját könyveivel növelte a gyűjteményt. Egyidejűleg ide kerültek III. János király könyvtárának kéziratai, azután a rokonság adományai, köztük Olzowski András, a lengyelek primása, Krysostomus András, Warmien püspöke és a gneseni érsek, Zaluski Bertalan Lajos. Ez 1747-ben történt.

András halála után ismét egyedül maga Zaleski József gróf viselte gondját könyvkincsének, melynek örökösétül a Jézus Társágot jelölte ki. A mikor azonban ez 1773-ban feloszlattatott, a könyvtár a lengyel állam birtokába ment át, a mint alapítója meghalt (1774.), azután 20 esztendeig a nevelésügyi bizottság kezelte, míg Lengyelország harmadik felosztásakor Szt-Pétervárra rendelték, hol császári könyvtárul lett föllállítva.

A nyomtatott művek száma akkor 262,000 kötetre ment, a kéziratok száma 10,000-re, a könyvekből, melyek orvostudományi tartalmuak voltak, az akkori orvosi collegium részére adattak át, és más intézeteknek ismét egy más csomó könyv, különösen réznyomatok (?) úgy, hogy az a szám 1810-ben 238,633-ra sülyedt alá.

2. 1805. A Dubrowski kéziratgyűjtemény keletkezését legnagyobb részt az első franczia forradalomnak köszöni. Az orosz követségi személyzet körében Dubrowski arra használta a politikai zavarokat, hogy az ottani könyv- és levéltárak romjaiból, melyeknek a St. Germanie és a Bastillei voltak, költségkivánó okiratok és kéziratok nagy mennyiségét mentse meg s velök a saját, már

régi utazásai alatt gyűjtött gyűjteményét gazdagítsa. 1805-ben egész gyűjteményét I. Sándor csár rendelkezése alá bocsátotta.

3. 1817. Szoloff tanácsosnak templomi nyomtatványokból és kéziratokból álló gyűjteménye.

4. 1820. Wäsmutinoff tábornok könyvtára.

5. 1828. Labanoff Rostowski hercegek könyvtárának egy része.

6. A perzsa háború után kerültek bele Sefi Scheik Ardebili mauzoleumának keleti kéziratai.

7. 1829. A Rómában elhalt orosz követnek *Italinskin*ek könyvtárából: minden görög-római régiség, természettudomány, medica és szépművészetek körébe tartozó kézirat.

8. A török háború után: az achaldzichi Achmed mecsetből, Erzerumból és Bajazidből keletű kéziratok.

9. Chosrew-Mirsas, a persa sah egyik unokája, ajándékozta a persa költők és történetírók diszes kéziratait.

10. 1830. Tolstoi gróf nagy gyűjteménye templomi kéziratokból és régi nyomtatványokból.

11. 1831. A polotski hajdani jezsuita könyvtárból válogatott ritka és költséges nyomtatványok és kéziratok.

12. 1832. és 1833. A lengyel fölkelés után államtulajdonba átment könyvtárak nagy része, mint Czatoriski hercege (Pulavyban 7728 kötet), Sapieha hercege és Rjewerski grófé.

13. 1834. Varsóból: 150,000 kötet és azzal 150 karton kézirat, a mely azelőtt az „Irodalombarátok társasága“ és a nyilvános könyvtár tulajdona volt.

14. Suchtelen grófnak a könyvtára, ki mint orosz követ Stockholmban halt meg. A híres bibliophilnek eme becses gyűjteménye, mely 27,000 kötetből áll kéziratokkal és autografokkal, különösen gazdag bibliografiai ritkaságokban és egyúttal kitűnő abban is, mint kelljen mintaszerűen és finomul conserválni.

15. A Lavrenti-gyűjtemény, melyet Párisban vettek, mystikus társaságokra vonatkozó kéziratokkal.

16. A. N. Galizin herceg könyvtára, a melyet tőle I. Miklós csár vett át, mikor ő látását elvesztette volt.

17. 1852. A császári Eremitage könyvtárából az orvostudományi, jogi és theologiai tartalmú, idegen nyelvű művek.

18. Dr. Roux orvostudományi könyvtára.

19. A Pagodin-féle könyvtár, nemzeti-orosz, különösen ré-
gibb nyomtatványoknak s kéziratoknak ép oly gazdag, mint
fontos gyűjteménye, fametszetekkel stb. (Vételára 150,000 R. S.)

20. A Korobanoff-féle gyűjtemény, hasonló tartalommal.

21. 1853. A Brief-féle gyűjtemény, mely különböző, Orosz-
országra vonatkozó idegen nyelvű iratokból áll.

22. 1856. A szláv philologus Jungmann nyelvészeti könyv-
tára; Prágában vétetett.

23. 1858. A Tischendorf-féle görög és keleti palimpsesto-
rokból álló gyűjtemény.

24. Válogatott Xylographicus s ősnymtatványok, Augs-
burgban árverésen szereztettek.

25. Az elhúnyt államtanácsos, Adelung könyvtára.

26. 1859. Dolgorucki herceg, egykori persa nagykövet,
beesés gyűjteménye keleti kéziratokból.

Ezen császári bőkezőségből a könyvtárnak átadott alkat-
részekhez sorakozik még :

27. a nemzeti orosz alap vagyis az orosz irodalmi osztály,
alapítva egy 1810-ben kelt ukáz által, melynek következtében
nemesak minden, a belföldön megjelent műből két példány illeti
a könyvtárt, hanem a senatus, a synodus, a tud. akadémia s más
koronaintézetek korábbi kiadványai is beadattak oda.

A kevés számú idegen nyelvű belföldi nyomtatványokra
természetesen szintén kiterjed e törvény. Ilynemű köteles példá-
nyok épúgy, mint egy 1854-iki ukáz folytán a vámhivataloknál
törvényes okokból visszatartott könyvek, az illető könyvtári osz-
tályokba jutnak be.

Végre magánadomány útján a következő alapokkal növe-
kedett a könyvtár :

28. 1848. A Kasterin-féle egyházi szláv nyomtatvány-gyűj-
temény, 20,000 R. értékben, Solowjeff kereskedő ajándéka.

29. 1850. A Lawton-féle adomány, mely a könyvtár kivá-
natjegyzéke szerint válogatott legújabb művekből áll.

30. 1852. A Berg lieflandi főfelügyelő könyvtára; fia és
örököse Berg E. a császári fűvészkert könyvtárnokának ajándéka.

31. A Dahl-féle ó-orosz népies fametszet-gyűjtemény.

32. A Wielhorski gróf-féle gyűjtemény mysticus, alchimis-
ticus, általában pseudophilosophus iratokból.

33. Speranski gróf kézírathagyatéka ; leánya, Froloff-Bagreeff titkos tanácsos özvegyének ajándéka.

34. 1857. Az angol privilegium-gyűjtemény, mely 25,000 füzetből áll ; Hamel akadémikus közvetítése folytán szereztetett.

35. 1858. Wittenheim báró könyvei, kéziratai és térképei.

36. Lobanoff Rostowski herezeg, a Lazaareff könyvtár tiszteleti tagja s Wietschinski tiszteletbeli levelező arczkép- és rézmetszetgyűjteményeik.

37. 1859. Válogatott legújabb rézmetszetek ; Kuscheleff-Besborodko gróf ajándéka.

38. Rostopschin gróf könyvadományai stb.

Ezekon kívül igen értékes ajándékokat kapott a könyvtár a császári ház legtöbb tagjától, valamint sok külföldi kormánytól és tudós társaságtól, nem különben saját hivatalnokaitól, tiszteleti tagjaitól s levelezőitől, bizományosaitól s számos magánszemélytől is bel- és külföldről, kiknek adományai a nyomtatott évkönyvekben, valamint egy különösen e czélra tartott ajándék-könyvben hálásan feljegyeztettek.

A könyvtár néhány bevásárlásáról az 1851. évig akkori eszközeinek korlátozottsága miatt alig is lehet szó ; azóta azonban az utalványozott állami pénzek emelkedése, a másodpéldányok eladásából bejövő összeg s önkéntes adományok által rendes beszerzések nagyobb mértékben lettek lehetővé.

Az 1859. év végén volt a könyvtárban összesen :

840,853 kötet nyomtatott könyv ;

29,045 „ kézirat és irományfüzet ;

66,162 darab rézmetszet.

III. A könyvtár osztályai s azok katalógusai.

A könyvtár tizenkilencz szakaszra (sectio) oszlik, melyek mind egyenként vagy többen együtt egy külön főkönyvtárnok felügyelete alatt állanak. Az osztályok ezek :

I. Kéziratok.

II. Orosz irodalom.

III. Könyvészet és irodalomtörténet.

IV. Polygraphia.

V. Nyelvészet általában s ó-klasszikus irodalom.

- VI. Keleti irodalom.
- VII. Történelem segédtudományaival.
- VIII. Hittudomány.
- IX. Jogtudomány és Politika.
- X. Bölcsészet- és neveléstudomány.
- XI. Ujkori irodalom.
- XII. Szépművészetek.
- XIII. Természettudományok.
- XIV. Orvostudomány.
- XV. Számtudományok.
- XVI. Technologia.
- XVII. Nyomdászati ritkaságok : ösnyomtatvány-aldina, elzevir-gyűjtemény stb.
- XVIII. Orosz művek, idegen nyelveken.
- XIX. Rézmetszetek.

A könyvek felállítása az egyes osztályokban, a tárgy természete szerint, különbözően van elrendezve.

A kéziratok nyelvek szerint vannak felállítva; ép így a nyomtatott könyvek azon osztályai, ott, a hol, mint a különböző nemzeti irodalmaknál, a nyelv érdeke túlnyomó. A hittudománynál is — nagy terjedelme miatt — ez az osztályozási alap használtatott fel. A nemzeti orosz osztály, mely kizárólag orosz nyelvű könyveket tartalmaz, tárgy szerint van rendezve. Az egyházi szláv nyomtatványok, az ösnyomtatványok, az aldok és elzevirek gyűjteményei időrendben vannak felállítva. A betűrend némely kisebb osztály- és alosztálynál alkalmaztatott. A könyvtár néhány más osztályánál megelégedtek — hely kimélés végett — a könyveknek egyszertien nagyság szerint való felállításával.

Minden osztályban betűrendes és helyzeti katalogusok állanak kéznél, a melyek a könyvek felkeresését, bármily elv szerint vannak is felállítva, megkönnyítik. A rendszeres katalogusok közül némelyek be vannak fejezve, mások munkába vétettek.

Nyomtatásban adattak ki, a könyvtár másodpéldány-katalogusainak sorozatán kívül a következő részleges katalogusok :

1. A Tolstoi-féle gyűjtemény katalogusa (l. 10. sz. könyv-alapítványt, és pedig a kézirati részé, Kalaidowitschtól, 1825 ; a nyomtatotté Stoiefftől, 1829.

2. A Kasterin-féle gyűjtemény katalogusa (l. a 29. sz. könyv-alapítványt), Undolskitól, 1848.

3. Egy kimutatás a görög kéziratokról Mulalttól, 1840.

4. A keleti kéziratok katalogusa, Dorntól, 1852.

5. Az aldina-kiadások katalogusa Minzlofftól, 1854. (Könyvnyomat.)

6. Az ó-német kéziratok katalogusa ugyanattól, 1853.

7. A történelmileg nevezetes példányok leírása és felsorolása, ugyanattól, 1859.

IV. A könyvtár igazgatása.

A tudós francia kivándorlott, Choiseul Gouffier gróf volt az első könyvtárigazgató Szent-Pétervárott, habár rövid ideig.

Az 1800-dik évben az összes császári könyvtárak külön igazgatást kaptak, s Strogonoff gróf neveztetett ki főigazgatónak. Segédje, különösen az egykori Zaluski-féle könyvtár számára, egy másik kivándorlott volt, d'Augard lovag, kit 1808-ban Olenin államtitkár követett. Strogonoff gróf halála után (1811.) a főigazgatóság megszűnt, s a könyvtár a népoktatási miniszteriumnak rendeltetett alá, az aligazgató azonban, Olenin, igazgatóvá neveztetett ki, a ki alatt a könyvtár, melynek munkálatait a francia háború félbeszakította, 1814-ben megnyílt, s „Császári Nyilvános Könyvtár“-nak neveztetett. Ot követte 1843. Buturlin, a birodalmi tanács tagja, s ezt 1849. a mostani igazgató, Korff, hasonlóan a birodalmi tanács tagja s államtitkár.

1850 óta a könyvtár a császári udvar illetőségéhez tartozik.

A vezetőség jelenleg az említett igazgatóból, kinek segédei (Odoiefski herceg), 10 főkönyvtárnok, négy alkönyvtárnok, egy tudományos munkák szerkesztője, a napos tisztii intézmény felügyelője több napos hivatalnokkal, egy registratorból, egy könyvivőből, néhány irodai hivatalnokból s határozatlan számú szabad közreműködőkből áll.

A könyvtárnak ezen kívül tiszteleti tagjai és tiszteletbeli levelezői vannak bel- és külföldön, vannak megbízottjai a legjelentékenyebb könyvvásárokon, vannak saját könyvműi, könyvkötői s asztalosai s 20 férfiból álló szolgálazemélyzete.

V. A könyvtár látogatási szabályai.

Juliushó, a husvéti ünnep s egyes kiváló ünnepek kivételével a könyvtár egész éven át nyitva áll a közönség számára, hétköznapiokon reggel 10-től esti 9 óráig; vasárnapokon s a legtöbb ünnepnapon 12-től 3 óráig.

A belépés és a foglalkozás az olvasó teremben semminemű formassággal nincs összekötve s nem követel semmi ajánlatot vagy jótállást. Mindenkinek, a ki a napos hivatalnokhoz fordul, azonnal ingyen és egész évre szóló olvasójegyet állítanak ki.

Egy ilyen jegy átvétele után csak ennek a számát írja fel a kért könyvek címei mellé, erre a célra készen álló czédulára, s ha a könyvtárban a kívánt mű megvan, azt vagy azonnal (ha a kérelem a reggeli órákban történt) vagy legkésőbb a legközelebbi napon 1 órákor megkapja.

Kiváló tudósoknak s művészeknek, kérelmükre s az igazgató belátása szerint megengedtetik délelőtt az általuk kijelölt könyvtári osztályok termeiben magukban dolgozni; nem szabad azonban a könyvtárból könyveket kölcsönözni.

Vasárnap és kedden a könyvtár összes termei kinyitvatnak a közönségnek. Egy hivatalnok a látogatókat az elfogadó teremben várja, s nevük és állásuk kérdezése nélkül körülvezeti őket s megmagyarázza nekik a látnivalókat.

A fennálló rendeletek szerint a közönség minden esetben, a mikor tudományos célokról van szó, a legnagyobb előzékenységre számolhat a könyvtári hivatalnokok részéről.

A könyvtár kimerítő szabályzatát orosz, német vagy francia nyelven a napos hivatalnoknál az olvasóteremben 25 kopekért (8 sgr.) megszerezhetni, hasonlóképen az „útmutató“-t is, 30 kopekért. (10 sgr.)

VI. A könyvtári termek s nevezetességek leírása.

*Az alsó emelet.*¹

Az I. terem főfalai mellett van a főbejárat kapuja a kert utczában. Innen egy gyalogjárón balra az udvaron át az előházba érünk, a hol egy szám mellett kalapot, botot, köpenye-

¹ A mérték egyenlő 140 lábbal.

get stb. letesztünk s aztán a könyvtár elfogadó és üzleti termébe lépünk.

Ennek a nagy tojásdad teremnek (III.), melynek boltozata 10 oszlopon nyugszik, 5 magas ívablaka van, melyek mélyedései ugyanannyi nyílt cabinetet képeznek.

Az első balról az igazgatói cabinet, az egykori igazgatók s több jeles író arcképével díszítve, kik szintén alkalmazva voltak a könyvtárnál, mint Kryloff, Gneditsch és Batinschkoff.

A második ablakmélyedésben van az iroda, a harmadikban a pénztár, a negyedikben a könyvvitel.

Az ötödik, a hol egy díszes vaslépeső czikezakkban visz a felső emeletbe, (csupán a belső összeköttetés megkönnyítésére a hivatalnokok számára), részben el van takarva egy könyvszekrény által, a melyben az első új orosz írással (ciril írás) nyomtatott könyvek, melyek feltalálójuk Nagy Péter uralkodása idejében jelentek meg, valamint ama korszak minden hirlapja vannak elhelyezve.

Az oszlopok között két nagy föld és éggömb áll, John Additontól.

A terem középpontján magas gránit talapzaton emelkedik az uralkodó emléke, a ki a könyvtárat a nyilvános használatra megnyitotta, I. Sándor ezár óriási márvány mellszobra, Demut-Malinowskitól.

A teremben köröskörül szekrények vannak szakadatlan sorban felállítva, melyek egy része egészen elzárva s az ablakok mellett felállítva a könyvtár levéltárát, — más része pedig üvegajtókkal ellátva az ó-egyházi szláv nyomtatványokat (az orosz ősnymtatványok) tartalmazza időrendi sorozatban 1725. évig.

A szekrények homlokszatán feliratok mutatják a különböző korszakokat.

Az elfogadó teremből balra két magas áttört faragványokkal s tükörtláblakkal díszített szárnyajtó vezet a kéziratok termébe, jobbra az olvasóterembe mehetünk.

Az I. és II. terem.

Kéziratok.

Ezt a két termet csak egy tág nyilatú boltív választja el egymástól, a mely alatt mindjárt a belépéskor a háttérben I. Miklós császár életnagyságú pompásan keretezett képét pillantjuk meg, Tikrintól Krüger¹ eredetije után festve. Az egész tér e két egyesített teremben 5 ívelt ablak által a jobb és négy által a baloldalon oly előnyösen van megvilágítva, hogy annak egyetlen szeglete sem marad árnyékban.

Köröskörül a falakon a kéziratok üvegszekrényekben vannak felállítva. A hat oszlop is, a melyek a II. terem (a melybe az elfogadó teremből először léptünk), boltozatát támasztják, szint-olyan szekrényekkel van beborítva. Ezenkívül a teremben az oldalfalak s az oszlopok között vannak alacsony szekrények az ablak könyöklőjével egy magasságban, továbbá magok az oszlopok között kicsiny polezok, melyek különös nevezetességek kiállítására szolgálnak, ép úgy, mint az üvegládák az alacsony szekrényeken s a falí és az oszlopokon levő szekrények üvegajtajai.

A II. teremben, mely, két mindjárt megnevezendő cimelion kivételével, az idegen nyelvű kéziratokat tartalmazza, a következők vannak szemlélés végett kiállítva :

1. Az Ostromir-féle evangeliumos könyv, mely az összes szláv népek legrégibb keltezett írott emléke; íratott 1056. és 1057. években György diaconus által Ostromir Posadnik számára, Novgorodban. Egykor oltári könyv volt ugyanott, a Szent Sophia templomban.

2. Mintegy ellendarabja ez első belföldi kéziratnak : az első, Oroszországban nyomott könyv, az Apostolok története egyházi szláv nyelven, nyomása bevégeztetett Moszkvában 1564. márczius 1. a Sz. Miklós templom diakonusa Fedoroff Iván és Mstislawzeff Timofeieff Péter által.

Ez a két ivrétű kötet, melyek két külön olvasótámlányon vannak szemléletre kitéve, már kötésük művészies pompájánál fogva is a nevezetességek közé tartoznak. A kötetést tömör ezüstbe

¹ Ez a kezdetben az angol királynénak szánt eredeti, jelenleg a vízi és szárazúti összeköttetések intézetében van.

aranyval s drágakövekkel díszítve Gornostaieff rajzai után s a könyvtár egyik tiszteleti tagja Golubkow P. W. költségén, ki e célra 3000 darab rubelt áldozott, Sasikoff végezte 1852-ben.

3. A fali szekrények üvegtáblái mögött : történelmi hírvé-
személyek igen érdekes, válogatott kéziratai vannak, a világ
csaknem minden országából, számra 600-on felül, nemzetek és
korszakok szerint rendezve, az illetők rézmetszetű arczképeivel s
magyarázó feliratokkal.

4. Jeles zeneművészek kéziratai, mint : sajátkezűleg írott
szerzemények Scarlatti, Bach, Sebestyén, Haydn, Mozart, Betho-
ven, Weber, Bellini, Liszt, Berlioz, Wagner stb.-től, valamint
legismertebb zeneszerzők levelei a XVII. századtól napjainkig.

5. Kéziratok latin, román és germán nyelveken időrendben
a IV. századtól a XVI-ikig, papyruson, pergamenten, biborper-
gamenten (aranyos írással), rongypapíron stb. Vannak ezek között
merowingi, karlowingi, ó-irlandi és longobard írásmutatványok ;
továbbá, egyebek között, a XIII. századból két értékes kézirat :
„Histoire de la vie et des exploits militaires de Jules César et
de Pompée,“ „Histoire du vaillant Godefroy de Buillon, duc de
Lorraine,“ melyek V. Károly császáréi voltak, ki sajátkezűleg
írta nevét az első lapra ; a XV. századból : Ovidius Metamorpho-
sisainak egy francia fordítása, csudás finomságu miniatürkép-
kel, s az „Amours du berger et de la bergère,“ René király ez
allegorico-idyllikus költeménye, melynek hőse ő maga, a király
sajátkezű (és egyetlen) rajzokkal díszített kéziratában.

6. Nyugateurópai zenei kéziratok, a IX. századtól kezdve
a XV., XVI. és XVII. század hangjegyeig, egy német, *betűkbe
áttett* táblázattal.

7. Keleti kéziratok : a) a Korán gazdagon díszített és szép
másolatai, hasonlók Saadi költeményeiről, Ferdusi Schah-Nameh-
járól, a török Alexandriad (Iskander-Nameh)-ről ; a szanszkrit
Bahawat Gita költeményről ; mások pompás eredeti kötésben ;
indiai írás pálmaleveleken ; egy kézirat a Batta-tartományokból
fahéjon ; továbbá syrus, héber, aethiop, örmény, grusini kézira-
tokból mutatványok stb.

8. Az oszlopok melletti szekrények üveg ajtóí mögött chinai,
mandsu és japán kéziratok, xyglogrammok, térképek és képek ;
közöttük Glinka költeménye, a „Hurrah,“ (a krími háború alkal-

mával készült) chinai s mandsu nyelvre lefordítva, négy óriási papírszalagon ünnepélyes vonásokkal írva.

9. Kéziratok figyelemreméltó eredeti kötése, részint középkoriak kapcsokkal és lánczokkal, részint czímerek és értékes anyag által kittűő újabbak, mint az orosz zsidó hitközségek által az uralkodóknak trónralépésükkor átnyújtott felirata, melyek közül a legutolsó drága ezüstveretes mestermű.

Az I. terem, melynek közepén I. Miklós czár előbb említett arczképe előtt a könyvtár alapító levele van üveg alatt egy talapzatra téve, az egyházi szláv és orosz kéziratokat tartalmazza; az ugyanott berendezett kiállító szekrényekben azonban vannak azon görög kéziratok is, melyeknek írásvonásai tudvalevőleg amazoknak mintául szolgáltak.

Itt vannak közszemlére kitéve: az ablaktól jobbra: a Tischendorf-féle pálimpsestek, vagyis görög pergamen kéziratok töredékei (leginkább bibliai könyvek részei) a IV—VIII. századbéli időkből, melyek fölé kopt, syrus, grusini és egyházi szláv szövegekkel vannak írva, részben kétszeresen is.

2. A baloldali ablakban: az igen nevezetes görög kéziratok, kezdve a sakkharai katakombából való papyrus töredékeken, melyek Kr. u. II. századig visszanyúlnak. Ezekhez csatlakoznak a legrégibb pergamen kézirat-lapok a IV—VII. századokból, s egész codexek a byzanti birodalom következő idejéből egészen annak aláhanyatlásáig. A sorozat legutóbbi tagjai közül különösen kiválik szép s a műtörténelemre nézve fontos miniaturók által egy új szövetség s néhány evangelium a XI—XV. századból. — Ez áll nevezetesen a trapezunti evangeliumról, melyet az ottani görög község a czár ő felségének 1858. küldött, s amelynek értéke az által is emelkedik, hogy szépítésül az illető egyes helyekre 14, miniaturokkal díszített, egy más, V. századbéli evangeliumból való levél van belefűzve. Ezek a legrégibb byzanti stílusú képes ábrázolatok oly korszakba tartoznak, amelyből egyáltalában négy—öt illusztrált kézirat ismeretes a Vatikánban, a Laurentianában s a bécsi könyvtárban.

3. Az orosz császári ház autogrammjai, az uralkodó család őseitől, Nikititsch Philaret patriarchától a jelenkorig, I. Miklós czár arczképének jobboldalán vitrinákban elrendezve.

4. Hires oroszok autogrammjai, arczképeikkel együtt, megfelelőleg a II. terem 3. sz. kiállításának a fali szekrények üvegajtajai mögé elrakva.

5. Nagyobb terjedelmű eredeti kéziratok és pedig leginkább kiváló orosz írók teljes művei minden korszakból.

6. A császári arczkép balján: egyházi szláv kéziratok különböző osztályokban, mint:

a) keltezett codexek egyszerű írással, időrendi sorozatban a Swätoslaw nagyfejedelem 1076. évből kelt gyűjtélékes munkájától kezdve (a még 20 évvel régibb Ostromir-féle evangeliarium főntebb említettett) egész Caesareai szent Andrásnak az apokalypsisről irt praedikációról 1809-ben készült másolatig;

b) kéziratok miniatűrökkel és díszített írással, ezek között több van a XIII. századból, és az illusztrált zsoltár 1485-ből;

c) kéziratok ének-hangjegyekkel, kezdve a XI. és XV. század ünnepi *neumáitól* (. . . . . oroszul *krinki* azaz kampós vagy horgos hangjegyek) s folytatva a nyugati hangjegyrendszer behozataláig a XVII. század elején.

d) kéziratok, a melyek bizonyos különösségek, minők kúszált, szerfelett kicsiny írás, vagy szokatlan külalak által tűnnek ki, köztük egy több mint 20 rőf hosszú kérvény („homlokütő“ [stirn-schlagend] azaz legalázatosabb kérelem) Michailowits Elek czárhoz, miniatűrökkel.

A kézirat-terem egyik asztalán fekszik a könyvtár albuma vagy emlékkönyve, a melybe mindenki, a ki a könyvtárt felkeresi, be szokta jegyezni a nevét. A legelső névbejegyzések egyike az I. Sándor czáré, a melyhez sorban még sok más magas és hires neve csatlakozik a bel- és külföldnek.

A már leirt elfogadó teremből (III.) jobbra az olvasóterembe megyünk, a melynek faliszekrényei a természettudományi osztály egy részét tartalmazzák.

VI. A z olvasóterem.

Ez a terem építészeti viszonyaira nézve megfelel a II. kézirat-teremnek.

A bejárattól balra egy emelvényen van a napos tisztok

helye kik az olvasóknak a kívánt könyveket kézhez adják, s azokat tőlük ismét átveszik.

A terem oldalfalai s oszlopai között eső térségen hosszú olvasó asztalok állanak, az oszlopok közt pedig kisebbek.

Este a terem egy koszorúgyertyatartó s asztali naplópák világítja meg.

Mivel itt a legnagyobb csöndnek kell uralkodni, a talaj szőnyeggel van borítva, mely guttapercha és reszelt parafa keverékből áll s a lépteket hallhatatlanokká teszi.

Az emelvény átellenében függ az összes könyvtári osztályok s az azokat igazgató könyvtárnokok jegyzéke.

A négy sarokoszlopon láthatók olajba fejtve Zaluski András és József grófok, az első varsói könyvtár alapítóinak képei, Suworoffnak, e könyvtár meghódítójának arc képe, valamint a Paskiewics hercege, mint az ardebili, achalziehi és erzerumi kéziratok és gyűjtemények meghódítójáé. Minden arc képhez egy saját kézirat van mellékelve.

Mindkét középső oszlop két olajfestmény nyel van díszítve, melyek I. Sándor (1812. jan. 2.) és I. Miklós (1852. decz. 13.) könyvtári látogatását tüntetik fel.

Az utóbbinak kerete alatt egy metszett szekrény áll, melyben az ajándékkönyv (mindazok jegyzéke, a kik a könyvtárt ajándékokkal gyarapították) őriztetik.

Az alacsony szekrényeken, melyek az oszlopokat körülveszik, az olvasók kényelmére különböző felüti könyvek, mint Oroszország törvényeinek teljes gyűjteménye s a hazai jog, vannak szabad használatra kitéve; ezenkívül az olvasóteremben találjuk a leghasználtabb könyvészeti, nyelvtani s más segédeszközöket két asztalon, melyek úgy vannak berendezve, hogy ezek a könyvek ugyanott használhatók ugyan, de nem vihetők el onnan, a mennyiben minden kötet egy forgatható s eresztékében előrehátra tologatható deszkácskára van csavarral ráerősítve.

A felüti könyvek egy jegyzéke szintén ott függ.

A mostani olvasóterem különben az évről-évre növekvő számú olvasóknak távolról sem elég többé, s ezért az 1860. év folyamán egy új terem építéséhez fogtak, melyben 250 olvasó kényelmesen helyet foglalhat.

A z V. t e r e m .

Természettudományok, orvosi- s számtudományok.

Ebbe a terembe, mely földszinten a régi könyvtári épület szögletét képezi, magas szárnyajtón át jutunk be, mely, mint a kéziratáré, áttört művű s tükörlapokkal van ellátva. Fölébe egy ütőóra van alkalmazva.

Az ajtó átellenében mélyen benn a teremben áll II. Sándor czár arcképe, egy Krüger-féle eredeti után Slawianski által festve.

Humboldt Sándornak Boricsefszkitől mintázott mellszobra alatt a legbecsesebb természettudományi műveket tartalmazó szekrények egyike képezi az emelvényt.

Itt volt egykor Kryloff meseköltő megszokott könyvtári dolgozó helye (m. h. 1844.)

A VI. t e r e m .

Orosz nemzeti osztály.

Mint az új épület minden terme, ez is igen terjedelmes, hosszúkás négyszög, oszlopok nélkül, dongaboltozattal, mindkét oldalról megvilágítva.

A terem közepét egész hosszában kettős sorban vitrinák foglalják el, a melyek igen figyelemreméltó s igen ritka egyházi szláv és orosz nyomtatványok kiállítását tartalmazzák, időrendben s nyomdák szerint rendezve.

Ilyen teljes gyűjtemény e nemből még nem volt Oroszországban. Ez jelenleg s ez is marad mindig egyetlen a maga nemében.

Első helyen áll 4 krakkói nyomtatvány 1491-ből, a legrégibb egyházi szláv incunabulumok, a melyek egyáltalán léteznek; mind a négy liturgiai tartalmú.

Ezután következnek a velencei nyomtatványok (1519—1572.); általában az írás s a díszítmények szépsége által tűnnek ki, a XVI. század első feléből való franczia s olasz könyvek izlésében. Az itt kitett velencei kiadványok gazdagabb gyűjteményt képeznek, mint a Vatikánban s a bécsi könyvtárban őrzöttek.

A kiállítás legértékesebb alkatrészét képezik a délszláv, t. i. a montenegrói, hercegovinai, moldva-oláh, szerb stb. nyomdák termékei. A kiadványok 1494—1791-ig terjedő évekből valók. E gyűjtemény minden példánya egy könyvészeti ritkaság.

Ide járulnak még a Konstantinápolyban, Smyrnában s egyebütt délszlávok számára készült nyomtatványok.

Ezután következnek: az egyetlen ó-egyházi szláv könyv, mely Csehországban megjelent, a dr. Skorina Ferencz bibliafordítása, ny. Prágában, 1517—1519., a melyből már sehol sincs többé teljes példány; a wilnai nyomtatványok sorozata (1525—1808.); a Német- s Magyarországbán, névszerint Tübinga, Stolzenberg, Königsberg, Halle, Berlin, Braunschweig, Lipcse, Karlsruhe, Bécsben, Brassóban és Budán 1562 óta nyomottegyházi szláv és orosz könyvek; a fehérorosz s vándor nyomdák (t. i. olyanok, a melyek litván nagyurak egyik birtokáról a másikra vonúlnak) kiadványai (1562—1798.); a nevezetes moszkvai nyomtatványok (1564—1661.); a lemergi- és galicziaiak általában, (1574—1700.); a ritka kiewi kiadványok (1617—1741.); végre a szentpétervári nyomtatványok, kezdve Mars könyvén, 1713-ból s egyes, Amsterdam, Róma, Stockholm, Páris, London, Mauburge, Oxford és Carougesben (Genfnél) orosz nyelven nyomattak. Az itt közszemlére kiállított művek száma megközelíti a 300-at.

Az egészen orosz osztály jelenleg körülbelől 40,000 kötetet számlál. A könyvtár első, Zaluski-féle alapítványában egészben véve csupán 5 orosz nyelvű mű van.

A kijárá ajtó fölé egy gipsz féldombormű van elhelyezve, az Izsák-templom csúcs féldomborművei egyikének kicsinyített másolata, mely Nagy Péter czárt ábrázolja, a mint Sz. Newsky-Sándor tetemét Szt-Pétervárra hozza.

Az ajtótól jobbra és balra függnek a költő Dershawin s az orosz irodalom iránt a múlt században érdemeket szerzett könyvész és könyvkereskedő Nowikoff arcképei pár sornyi saját kézírásukkal; az első 8, most már alig olvasható verssorból áll, a melyeket egy palatáblára irt volt fel kezével halála előtt. (1816.)

VIII. terem.

Nyelvészet, régi klasszikusok és keleti irodalom.

A hatodik teremből a főbejárat előcsarnokába lép az ember, mely a színháztér felé van fordúlva, s a mely csupán különös alkalmakkor nyílik meg. A négy szögletben itt a belvederi Apollo, Minerva medica, a praxitelesi Hermes és a Vesta szobrai állanak.

A VI. s az átellenes VII. terem ajtai felett két más féldombormű látszik. (Vitali művei után, az imént említetthez hasonló kivitelben.)

Az első az orosz nép megkeresztelkedését ábrázolja Wladimir nagyfejedelem jelenlétében, a második Szent Izsákot tünteti fel, a mint Valens császárt s nejét megáldja.

A nyelvészet termének ugyanolyan viszonyai vannak s pontosan ép úgy van berendezve, mint az orosz osztályé. Ennek mélyében I. Sándor ezár kitűnő életnagyságú arczképét pillantjuk meg, Daw eredetije, a császár végső uralkodási évében festve.

A falakat ellepő könyvpoleczok gazdag gyűjteményt tartalmaznak görög és latin klasszikusokból a legjobb kiadásokban, a melyek a XVI. század óta megjelentek, fordítóikkal s magyarázóikkal együtt.

A jobbról szabadon álló szekrények a nyelvészeti irodalomhoz tartoznak, a balról állók kiválólag a keleti nyelvekhez, a rabbinusi irodalomhoz stb.

Ezt a termet is átmetshi hosszában egy kettős Vitrina-sor (105 lábnyi kiterjedésben.) Ezek a biblia-kiállítást tartalmazzák, azaz egy válogatott gyűjteményt a szentírásnak a világ minden ismert nyelvén készült kiadásából.

A gyűjtemény nyelvi egésze úgy van felfogva, hogy a sok nyelvűekhez jobbról az európai nyelvek csatlakoznak, élükön a görög összöveggel, balról pedig a keletiek, kezdve a zsidó összövegen, és hogy ezen két főosztály között a többi velök nem rokon nyelvek is megtalálták helyüket. Mivel pedig a kiállítás czélja nem kiválólag nyelvtudományi, a nyelvek sorrendjét nem kizárólag a rokonsági, hanem itt-ott, a jobb áttekinthetőség kedvéért, a földrajzi viszonyok szerint is határozták meg.

Ily módon a következő csoportosítás áll elő :

A) Soknyelvűek.

B) Európa indogerman nyelvei :

1. Pelasg nyelvek : ó- és újjörög és latin.

2. Román nyelvek : olasz, spanyol, portugál, franczia, rumæn, oláh.

3. Celta nyelvek : gael, weltsch, mank, bask.

4. Csermán nyelvek : a) góth, felnémet, zsidónémet, alnémet, hollandi, kreol ; b) izlandi, dán, svéd ; c) angolszász, angol.

5. Szláv-germán nyelvek : litván és lett.

6. Szláv nyelvek : szerb, lengyel, cseh, felső-lusatiai, alsó-lusatiai (sorabi), szlovén (vind) karnvoliai (krainai).

C) Urali vagy csúd nyelvek :

a) magyar ; b) észt, karel, finn, lapp, syriai, eseremisiz, mordvin, csuvasz.

D) Török-tatár nyelvek.

a) ozmanli, nogai-tatár, basian-török ; b) kalmuk, mongol.

E) Chinai.

F) Amerikai nyelvek :

Grönlandi, eszkimo, mohawk, delawar, ogiwa, chocto, arrawoek, aymara.

G) Afrikai nyelvek.

bullom, amhara, grebo, secuana, kikamba, dualla, itubu, mpongwe és malagassi.

H) Oceániai nyelvek :

tahiti, malaji, javai, madegassi, rarotonga, samoa, hawaii.

I) Indiai nyelvek :

a) birmai, asamesi, kunkuna, singalesi, karen ; b) tamil malabari ; c) orissa, marahatti, bengali, guzerati, vikanera, multani, sikh, hindostani, nepali, bugelkunda, kasmiri, kues, kassia, karnati, felinga, haruti, hindi, sindi, alfoeri, batavi, alsó-malai, szanszkrit.

K) Persa nyelvek : persa és afghan (pustu).

L) Kaukázai nyelvek : örmény és grusini (georgiai).

M) Kopt nyelvek : kopt és basmuro kopt.

N) Sémi nyelvek :

aethiop, arab, karshuni (arab, syriai irással), syriai, chaldaei, samaritan, héber.

Az egész gyűjtemény több, mint 300 számból áll, s itt nem szorítkoztak mindig minden nyelvből csupán egyetlen bibliai kiadásra, hanem általában igyekeztek itt a bibliának legfontosabb és legritkább nyomtatványait egyesíteni, úgy hogy névszerint az összevegek egy teljes, kritikájuk fejlődésének megfelelő sorozatot képezzenek.

Eltekintve a vallásos és tudományos érdektől, ez a gyűjtemény a könyvnyomtatás művészetének, a melynek történetében a szentírás kiadványai tudvalevőleg főszerepet játszanak, legkülönbözőbb művelétéről nyújt érdekes képet.

A legértékesebbekhez, a miket ez a kiállítás nyújt, tartoznak: Ximenes bibornok, Walton es Le Jay soknyelvű bibliai; a gutenbergi biblia 1450—1455. évből, a szentírás első nyomtatott kiadása, a Mazarini név alatt ismeretes); a Faust és Schoeffer mainzi bibliája, 1462., pergamenre nyomva, festett initálékkal; a görög *Aldini*-féle biblia (1513), mely az uj-szövetség első nyomtatott összevegét tartalmazza; a latin *Aldini*-féle biblia (1590), V. Sixtus pápa rendeletére nyomtatott, s ugyanezen pápa tűzre is kárhoztatta; az első köznyelvű bibliakiadások, mint: a német (1466), a francia (1477), a hollandi (1477), a cseh (1488), a svéd (1526), a finn (1548), a dán (1550), a lengyel (1561); a lutheri fordítás első nyomásai, a bűnbánati Zsoltárok (1517) s az ujszövetség (szeptemberi kiadás 1522); díszkiadások kitzinő rézmetszetekkel, mint a weimari biblia kékpapiron (1768), az angol metszetekkel Bartolozzitól (1800); a francia Le Maitre de Lauj-tól (1789—1809); továbbá a nagy elzevir bibliák (a francia és a hollandi); a Nagy Péter által rendelt kiadás holland és szlapon szöveggel (Haga, 1717 ¹) s a legújabb luxus nyomások, mint az ujszövetség a Decker-féle műhelyből (Berlin 1851.), illusztrációkkal Kaulbachtól, mely a londoni kiállításon a nyomdászati díjat elnyerte; a lipesei zsoltár könyv (1855), s a vatikáni bibliacodex Angelo Mai kiadása (Róma, 1857).

Ebben a teremben végül még megemlítendő az Imitatio Christi uj, párisi díszkiadásának kiállítása, — mint a legszebb, a mit csak az újabb nyomdászat egyáltalán létrehozott. — E

¹ Egy más példány, a melyben a szlapon szövegre szánt oszlopok még feléren vannak hagyva, szintén van az orosz irodalom vitrináiban.

műből csak igen kevés példányt adtak el, s minden egyes példánynak az ára, a pomás köfést is beleszámítva, 600 frank volt. E nyomdászati mestermű számára itt egy különös, művésziesen alkalmazott állványt készítettek, s a bibliai vitrinák végén állították fel.

VIII. terem.

Az aldinák és elzevirek gyűjteménye.

Kicsiny, csupán egy ablaktól világított terem, melybe egy, a császári arczkép mögött levő ajtón át juthatunk, két különleges-gyűjtemény van benne, melyek megpillantása a legraffinirabb könyvkedvelőt is képes boldoggá tenni.

1. Az aldina-nyomtatványok, így nevezve Aldus Manutius után, ki görög és római klasszikusok első kiadásai által, melyek még most a régi kéziratokkal egyformán becsültetnek, marandó emléket szerzett magának. — Ő és utódai nyomtatták tudvalevőleg a XV. század végétől a XVI. végeig.

2. A nyomás csínossága és pontossága, valamint takaros alak által kiváló iratok gyűjteménye, melyek az Elzevirek, a XVII. század leghíresebb hollandi könyvnyomtatóinak nyomdáiból, főként Leidenből s Amsterdamból kerültek ki.

Oly gyűjteményeknél, a melyek már évszázadok óta könyvgyűjtőknél különös előszeretetnek örvendenek, rendszerint inkább tekintetbe jő a külső elegancia s a sértetlen állapot, mint más könyveknél; a császári nyilvános könyvtár elzevirei s aldinái azonban e tekintetben is kiállnak minden összehasonlítást. — Találkozik köztük néhány példány, a melyek a Suchtelen-féle alap (mely jelenleg, mint fentebb említők, a cs. nyilv. könyvtárba be van kebelezve) méltán dicsőített legjobbjait messze felülmúlják.

IX. terem.

Ősnyomtatványok.

Hozzá vagyunk szokva, hogy e latin szóval: *incunabula*, mely eredetileg „bölcseben fekvőt“ jelent, a képző és ábrázoló művészetek első kezdeteit, valamint a könyvnyomtatási művé-

szet első alkotásait, tehát a XV. század összes kiadványait jelöljük meg.

A könyvtárnak több, mint 7000 ilyen kiadványa van, és pedig többnyire tiszteletre méltó eredeti kötésükben, melyek itt az incunabulumok termében, a melyet az 1857. évben egészen középkori stylusban építettek át s bútoroztak be, láthatók összegyűjtve.

Ez egy közép nagyságú terem. A tetőzet tarkára festett keresztívei egy erős, négy összekötött oszlopból alakított közép-oszlopra támaszkodnak. A két csúcsíves ablak színes üvegből készült rosettáival s háromlevelűivel, a vaskos könyvszekrények, melyek messze előre nyuló homlokzata csavart oszlopoktól tartva egész a boltozatig emelkednek, a nehézkes asztalok és székek, egy írotámlány kakukórával, arab éggömbbel, a mint még régi fametszeteken láthatjuk, egy olvasó pad a lánczra tett könyvek számára, egy magas énekkari támla hatalmas énekes könyvekkel, minden, egész az ajtók vert vasművéig s az ugyanazon idő stylusában tartott tentatartóig a nyomdászati század klastromi könyvtáaira emlékeztet.

Az oszlopfejeken az első könyvnyomtatók vörös czimerpajzsai láthatók: a Fausté és Schöfféré Mainzból, Sensenschmidté és Friestneré Nürnbergből, Ter Hörnené Kölnből, Wenzleré Baselsből, s az architravon köröskörül *váltakozó* írással állnak e szavak: Incunabula artis typographicae. Johannis Guttenbergi Moguntii inventoris nomen perire nequit. (A nyomtató művészet bölcsőbeli gyermekei. Mainzi Guttenberg János, a feltaláló, neve nem enyészhet el.)

Ezen terem mögött, a földszinten még egy pár szoba van, az ujonnan érkező könyvesomagok, folyóiratok ideiglenes befogadására stb. és egy hátsó lépcső, mely az összes emeleteken át egész a padlásig visz.

M á s o d i k e m e l e t.

Hogy a felső emeletbe juthasson az ember, vissza kell térnie a VI. és VII. termék közt levő előszobába, a melybe a fölépcső torlik. Ez első fokától, a bol egy nagy óra van a falon, két karjával a XIII. terem ajtajai felé fordul. A tágas, ióni félosz-

lopokkal diszitett lépcsőházat három oldalról 8 ablak világítja meg.

Ezen emelet 3 első terme (XII., XIII., XIV.) egy impozáns egészet képez. Templomhajók módjára vannak építve, egymás felett álló két ablaksorral, köröskörül karzatokkal, a melyekben diszes csigalépcsőkön juthat fel az ember, s a melyek szakadatlanul futnak végig mind a három termen. A XIII. teremuek csak egy nagy kettős ablaka van, a XII. és XIV-nek négy mindenik oldalon, 180 láb hosszú és 50 láb széles síkterület mellett.

Nehezen láthat az ember bárhol is több könyvet egyszerre. Egy pillantásra 100,000 kötetet tekintünk végig; mert 17 könyvsor borítja a falakat 60 lábnyi magasságig.

A XIII. terem.

Russica.

Az a gondolat, hogy mindent összegyűjtünk, a mit Oroszországról valaha idegen nyelven írtak, 1850. óta lépett életbe. A kutatások, a melyeket azóta e célból nemcsak a könyvtárban magában és Oroszországban, hanem a világ valamennyi országában tartottak, egy 29,000 kötetnyi gyűjteményt eredményeztek, benne sok olyan írást, a melyek létezését alig sejtették s a melyet hiába keresnének valahol másutt.

Ezen terem közepében egy izléses művű kis üvegszekrény áll elkülönítve, a melynek felirata: „A császári nyilvános könyvtár története és közleményei“, a benne felállított szépen bekötött könyvek tartalmát jelzi. — Minden, a könyvtártól magától kiadott vagy reá vonatkozó írat össze van itt gyűjtve, egészben véve 100 szám mintegy 50 kötetben: évkönyvek, alkalmi iratok stb. gr. Zaluski J. első tervezetétől, mely 1744. jan. 2. kelt, egész a Korff báró tízéves igazgatásáig, melyet 1859. okt. 18. ünnepeltek meg a könyvtárban.

Egy másik szabadon álló szekrényben ezen osztály rendszeres cédulakatalogusa őriztetik, mely 27 szakaszra és 773 alszakaszra oszlik.

A X. és XI. terem.

Jogi s pénzügyi tudományok.

A XII. és XIV. terem.

Történelem, kortan, földrajz, utazások, régészet és pénzisme.

A XII. terem, a XIII. jobbán, Larin-teremnek neveztetik, mivel a könyvtár új részének felépítésekor Katalin czárnő uralkodása alatt Larin kereskedőtől közhasznú alapítványokul letett tőke fölöslegét fordították e terem belső berendezésére.

A hátsó falat II. Katalin czárnőnek Lewitzkitől élet után festett arc képe díszíti; ezen át két oldalajtó vezet a jogi- s pénzügyi tudományok osztályába. Ez egy nagy, az incunabulumok terme fölé épült nagy szögletes szobát s két kisebb helyiséget tölt be, melyek egész a padolatig egyenletesen könyvszekrényekkel vannak borítva, utóbbiakra karzatok, s a létrák mellőzhetése végett foggantyúk és hágsók vannak alkalmazva.

A XII. terem közepén áll egy rendkívül nagy tojásdad asztal, a melyen rajzoló művészeknek, kik rézmetszeteket akarnak használni, különös utánjárásra megengedik, hogy dolgozzanak.

Két sor alacsony szekrény szolgál a XII. és XIII. teremben a legnagyobb alakú művek, mint térképek, utazások, múzeumok s hasonlóak felállítására.

Az utolsó szekrényekre mindenik terem négy szögletében, gula alakú üvegszekrények vannak téve; ezek két üveg rekeszből állanak négy ablakból álló forgatható tetővel.

Itt van kiállítva egy válogatott gyűjtemény irodalmi és nyomdászati ritkaságokból, minők a tudomány minden ágából való első nyomtatott könyvek, különféle iratok, a melyekből második példány nem ismeretes (unica), pergamen-nyomtatványok, történelmi érdekű képnymatok stb.

A II. Katalin czárnő képe mellett levő üvegszekrényekben láthatók: a legrégibb történelmi művek (a nagy nürnbergi krónika 2000 fametszettel 1493-ból, a szászok krónikája 1492-ből, s a magyaroké 1473. és 1488-ból), a legrégibb utazási könyvek (Marco Polo, 1481, Mandeville, Breidenbach, 1488., az indiai utazások De Bry-től, a melyeket a könyvtár ritka teljességű gyűjteményben

bir), az első jogi munkák (a normannoké, 1483, a dánoké 1504, a lengyeleké 1495, a bajor hazai jog 1484. és hasonló), a legritkább liturgiai művek, (a krakkói székesegyház agendája 1504-ből, s a wladiszlavi egyházmegye zsoltárkönyve, ugyanazon időből, mindkettő pergamenen, s eddigelé mindkettő ismeretlen; a morva testvérek hymnuskönyve 1564. stb.

A terem végén szemléletre vannak kitéve: torna- és címerkönyvek (a konstánczi conciliumkönyv 1483-ból, Rűxner „Anfang des Turnierens in deutscher Nation“-ja 1530-ból, stb. prófétai s kabalisztikus iratok (Nostradamus, Ruth, Indagine s hasonló), és a XIII. terem közelében néhány igen ritka idegen nyelvű rússicum, mint: Herberstein és Olcarius utazásainak első kiadásai, Strykowszki krónikája, s Fletscher, Miechowius, Koialowitz, Margeret, Korb, Okolski, Oderborn eredeti kiadásai; egy pápai kiáltvány 1504-ből, mely mindenkinek bűnbocsánatot ígér, a ki a lieflandi lovagokat a moszkowiai nagyfejedelem ellen segíti; Sophia czarewna s Antonowics János czár szerfelett ritka arcképei stb.

A XIV. teremben hasonló módon vannak felállítva: az első görög nyomtatványok (az Etymologicum Magnum, Calliergi Pindarosa. Velence 1499. és 1515., az Anthologia Florencz, Alopa, 1494; az Aldus-féle Theokritva 1494-ből; a Juntin-féle Aristophanes, 1515-ből; a lyrikusok s a Florilegium Stephanustól 1560. és 1566. stb.); a legrégebb matematikai s astronomiai iratok (Euklides 1482., Ptolomaeus 1482., Albumasar, 1488., Angelus János, 1488., pergamenen); a legrégebb természetrajzi könyvek (Hortus sanitatis, és Herbarius 1485-ből, a Honesta voluptas Platinától, Katham Anatómiája stb.); régi értekezések a béke s a háború művészetéről, (Dürer Albert „Hadi építő művészete; rajzok Vegetiushoz; a küzdés művészete és módja); a zenéről (Glareanus, Roswick, Felstein, Agricola), továbbá újabb pergamen-nyomtatványok gyűjteménye (a Didot-tól Artois gróf számára kiadott francia szerzők, 1780. 12°; a svéd közjog, Stockholm 1617; VIII. Orbán latin költeményei, Róma, 1627. stb.) és nyomdászati különlegességek (különböző színű nyomás, tarka papírra s mindenféle más anyagra, szokatlan mintákkal stb.); végre Minzlow könyvtárnoktól régi könyvkötésekben felfedezett nevezetességek, melyek részint középkori kéziratok töredékeiből, részint

a xylographia és nyomdászat első idejéből való nyomtatott levelekből, részint régi fa- és rézmetszetekből állanak.

A XV. terem.

Egy tömör vas-szárnyajtó választja el ezt a termet a XIV-től s ily módon — ezen az emeleten — a könyvtár új részét a régitől. — A vasajtó elővigyázati rendszabály abból az időből, mikor a régi épületet közönséges kályhák által fűtötték, s e miatt a tűzveszély lehető volt.

Az egész könyvtárban sehol sincs a tér annyira összeszorítva, mint ebben a szögletteremben, mely ámbár kitünően meg van a négy ablak által világítva, azonban a szó szoros értelmében tömve van magas és alacsony szekrényekkel, lépcsőkkel, karzatokkal, melyek e mellett elmés módon valamennyien kiállításra vannak felhasználva.

Itt vannak: mindennemű képnyomatok kiállítása, melyeknek ezélja válogatott s áttekinthetően feltüntetett példák által e művészetág technikájának történetét szemlélhetővé tenni.

A tésztanyomás (Teigdruck), a bélyegnyomás, ércmetszetek, (Schrottschnitte) niello, játék-kártyanyomás, kalapácmunka (opus mallei) mellé a fa (xylographikus) művek sorakoznak, mint: fametszetek és favésetek (Holzschnitt und Holzstich, valamint a különböző falapokkal nyomott levelek, az ugynevezett világossötétben (in sogenanntem Helldunkel) [chiaroscuro, clair-obscur]; azután a rézmetszetek, és pedig úgy a tulajdonképeni, vésővel rézen kivitt (gravure au burin, en taille-douce), mint az étetés által létrehozott (aqua-forte, à l'eau forte) metszetek; továbbá a fekete művészet (Schwarz-Kunst) vagy vakaró művészet (Schab-Kunst, mezzo-tinto, manière noire), nemkülönben a mosási módszer (Tuschmanière, aqua tinta, manière de lavis) s a pontozási módszer (gravur au pointille) próbái. — Ezután következnek az aczélmetszet, a képnyomat, a kőszínyomat (Chromolithographia vagy Lithochromia), a dombornyomás (Reliefdruck, guillochage), galvanographia, zinkographia, photographia vagy heliographia, (fényképek) minden nemből: rajzokról és rézmetszetekről, festményekről, faragott művekről, épületekről s a természet után; végre az ugynevezett természetes önnyomás (Naturselbstdruck), az újkornak

ez elmés találánya, minek dicsősége, daczára az angolok minden igényének, kétségkívül a bécsi udvari- s állami nyomda ismert kiváló hírű igazgatóját, dr. Auert illeti.

2. A német, olasz, németalföldi és francia iskolák rézmetszeteinek kiállítása, időrendben beosztva s úgy berámázva, hogy minden darabot tetszés szerinti módon a világosság felé lehet fordítani.

3. Orosz rézmetszetek kiállítása, ép úgy, a mint az előzők, egy hosszú alacsony szekrényen vannak elrendezve, és pedig időrendben az első népies képektől a mai akademikusok metszetéig. — A műkedvelő munkák között van néhány levél Miklós és Pawlowics Mihály nagyhercegek, Nikolajowna Olga nagyhercegnő és Schukowski s Olenin kezétől.

4. Nagy Péter czár képeinek kiállítása, 200 számnyi válogatott gyűjtemény, (az egészben 350 van), mely typosok szerint van rendezve és sok magasabb műbecsesel bíró levelet valamint unicumot tartalmaz. Mint különös curiozumok kiválnak közülök: egy latin és egyházi szláv nyelvű theologiai és philosophiai tételeket tartalmazó disznyomat, egy több mint két rőf hosszú és $1\frac{1}{2}$ rőf széles atlasz darab, a két czári ifjú, János és Pál arczképeivel, mindkét uralkodónak átnyújtott a kiewi lelkész, akademia által 1691-ben; és egy londoni vendéglő czímer, a melynek mindkét oldalán Nagy Péter képe látható olajba festve, „Czar of Muscovy“ felirattal. — Ez a czímer sokáig függött a bolt előtt, melyről állítják, hogy a czár látogatta, mikor az angol hajógyárakban dolgozott, 1804-ben Oroszországba hozatott, s nem rég a pétervári tudományos akademia a könyvtárnak ajándékozta.

A XVI. terem.

Modern irodalom.

Hat oszloppár emeli itt a padolatot, mely a közepén nyílt, s feltekintést enged a felső emeletbe, — szerencsés építészeti gondolat, mely e könyves teremnek nagyszerűen elegans jellemet kölcsönöz. — A szekrények, az oszlopok és oldalfalak közötti téren, az ablak köré vannak csoportosítva (a régi oxfordi könyvtár mintájára), úgy hogy a közepén, a hol az oszlopok mellett antik

mell- és egész szobrok főszöntvényei állanak, egy széles folyosó marad szabadon.

A XVII. terem.

Irodalomtörténet s könyvészeti nevezetességek.

Ez a közép- és díszterme a könyvtár régibb részének. Ez az alsó emelet elfogadó terme (a III. terem) fölött fekszik, s mint az, tojásdad alakú. — Egy nagy kettős lépcső vezet ide a közönséges könyvtári előteremből, ezenkívül a kis összekötő lépcső az elfogadó teremből, s egy hasonló van még itt alkalmazva a második és harmadik emelet összekötésére. — A XVI. és XVIII. termek saját, valamint karzataik ajtajai szintén erre a teremre nyílnak, mely mindkét emeleten át tart, s fönt három ablak, lent ugyanannyi üvegajtó által van megvilágítva, melyek arra a keskeny balkonra nyílnak, a melyik a könyvtár kerek szögletét körülveszi.

A belső körfalaktól mérsékelt távolságban álló tíz nagy ion oszlop két karzatot emel, melyek közül a felsőt oszlopos korlát (balustrade) s mellszobrok koszorúzzák.

A teremben köröskörül szobrok állanak s középen vésett talapzaton egy nagy márvány váza áll, rajta domborművű ábrázolásban Ámor és Psyche menyegzője.

A fali szekrények egy része s 15 vitrina, különféle módon az oszlopokra s azok közé az ablakmélyedésekbe alkalmazva (néhány helykimélés czéljából úgy vannak berendezve, hogy forgathatók legyenek) különféle látnivalókat tartalmaznak, névszerint :

1. Kiállítást a legkülönbözőbb anyagokból, a melyekre a legrégebb időktől a legújabbakig írtak és nyomtattak, tehát íráspróbák köre, érczre, viasztáblákra, papyrusra, pálmalevelekre, fabotokra, fakéregre, selyemre, bőrre, mindenféle fajta pergamenre és papírra, és pedig az utóbbiakra, mint a legesleghasználhatóbb anyagra, közelebbi időmeghatározással.

Az itt létező legrégebbi rongypapír-példány 1380-ból való. A papyruspéldányok között van egy igen érdekes, eddigelé még senkitől ki nem betűzött kézirat, állítólag chaldaei, s a hozzá-

fűzött, különben pedig semmi által sem igazolt latin fordítás szerint egy rabinustól ered, a ki Krisztus haláláról, mint kortársáról beszél.

A fordítás szent Jeromos eredeti kéziratának van kiadva, mivel azonban gyapotpapírra van írva s hibás latinságú, ez állítás nem szorul további ellenvetésre. — A kézirat Varsó bevétele után Suworoff által jött napvilágra, ki azt eléggé fontosnak tartotta arra, hogy külön futárt küldjön vele II. Katalin cárnőhöz. — Azóta Európa legismertebb orientalistái kérdeztettek meg felőle, azonban döntő eredmény nélkül. — Az írás, noha szemmel láthatólag igen régi, a legtávolabbról sem hasonlít a keleten és nyugaton eddigelé ismeretesek egyikéhez sem.

2. Folytatása vagyis inkább kezdete az irodalmi és nyomdai ritkaságok kiállításának, mely a XII. és XVI. termekben folytatódik.

Szemléletre vannak itt kitéve a xylographia és nyomdászat első termékei, mint: két igen régi fanyomtatású könyv, szent János jelenései, és a szent Szűz élete (1430—1445); az *Armenbibel* és a *Heilsspiegel* (1440) régi utánzatai; levelek az első mainzi zsoltárból (1457—1459); Guttenberg *Catholicon*-ja (1460); a *Clementinák* (a Faust és Schöffer-féle nyomda remeke, ugyanazon évből, pergamenen); Sweynheim és Pannartz (Róma, 1469) *Liviusa*; Terentius első kiadása (valószínűleg Cöln, 1470, a miből eddig csak egy példányt ismertek); *Turreceremata commentárja* a zsoltárokhoz (Zeiner-féle típusokkal s a nyomtatási helylyel, Cracis (?) 1475 körül jelent meg); szent Dorothea Prus-thena élete (a Poroszországban, Marienburg, 1492. nyomott könyvnek egyetlen első nyomású példánya); a *Dyalogus creaturarum*, Stockholm, 1495. (az első svéd nyelvű nyomtatott könyv) stb., továbbá: a *Heures de la Ste Vierge* egy gyűjteménye, Parisban nyomtatott a XVI. század első éveiben, pergamenen miniatur képekkel; ritka első kiadásai a régibb spanyol, olasz és francia irodalomnak, mint: az *Amadis de Gaula*, Sevilla, 1539; Dante florenczi kiadása 1481-ből (híres a benne levő első keltezett rézmetszetről); Petrarca első aldina kiadása, (1501. a pápa által eltiltatott); *Melusina*, 1478. *Lancelot du Lac*, 1494; *Le Roman de la Rose*, 1531; *L'art de la Faulconnerie*, 1492; *le Vergier amoureux* és *les Visions* (mindkét utóbbi még teljesen ismeretlen a francia irodalomban); a *Theuerdank*, 1517. Dürer Albert talál-

mányának typusaival s Scheufelein János fametszeteivel diszítve; a *Parcival* és *Titurel*, 1477; *Das Buch der Weisheit*, 1484; régi és ismeretlen röpiratok (Szentek életei) egész sorozata Cölnből, stb.; végre különböző korszakbeli igen kicsiny, miniatur kiadványok válogatott gyűjteménye.

3. Figyelemreméltó kötések s történelmi nevezetességű példányok kiállítása, melyeket itt tervszerűen rendeztek, hogy a kötés és könyvkedvelés (Bücherliebbaberei) történetéhez egy tapasztalati áttekintést lehetővé tegyenek.

A XV. és XVI. század fa és bőr meg talpbőr (Schwarten) kötésétől s a XVII. és XVIII. századi pergamen és szattyán kötésektől egész a legújabb chagrin — email — és elefántesont kötésekig egyesítve van itt mindaz, a mit a könyvkötészet a legkülönbözőbb országokban létesített. Thouvenin, Padeloup, Boseriau, Derome stb. régibb, s a könyvkedvelőktől annyira kedvelt párisi munkáikhoz Niedrèe, Andrieux és Gruel újabb művei csatlakoznak, továbbá a szent-pétervári könyvkötőknek egy, a könyvtár által 1852-ben rendezett pályázat alkalmával kiállított diszkötései, melyek közt leginkább kitűnnek a Frick, Weidl, Agatz, Krug, Baermann, Houvalé, Maeder és Hoeckéi.

A történelmi nevezetességű példányok gyűjteménye olyan könyveket foglal magában, a melyek koronás fők vagy más híres személyek birtokát képezték, s a kiknek címerei vagy névbejegyzéseiről felismerhetők; részben pedig magok a szerzők által beadott felajánlott példányokat. (Dedications Exemple).

Az orosz uralkodók s az egykori lengyel királyok mellett leggyakrabban előfordulnak itt a francia dynastiák tagjai II-dik Henriktől Lajos Fülöpig; ezenkívül Richelieu, Colbert, Séguier, D'Agessseau, Fouquet, Bossuet, Montausier, Pompadour stb. Egyedül De Thoux könyvtárából való könyvek egy egész szekrényt töltenek be; azután következnek a pápák s a római egyházi fejedelmek, Nápoly, Ausztria, Poroszország, Svédország, Dánia, könyvek városok címereivel, mások Brühl, Hoym, de la Gardie könyvtáraiból stb.

Végül a közbülső ablak előtt egy külön állványon egy astrolabiumot találunk, egy Wallenstein-émléket, melyet a hadvezér rendszeren használt volt.

A XVIII. t e r e m.

Könyvészet, irodalomtörténet és polygraphia.

A látnivalók közül ebben a teremben, mely különben a XVI-ikhoz mindenben hasonló, egy *grand papir*-féle gyűjteményen kívül (mely t. i. igen nagy alakú és igen nagy szélzettel bíró könyvekből áll, a melyek ennél fogva nagyobb alakban vannak nyomva, mint a minőt a kinyomott rész maga tulajdonkép követelne) — itt van még a bécsi polygraphiai készlet, egy ajándék, a melyet a könyvtár a császári osztrák miniszteriumnak köszön.

Ez egy igen szép mivű rózsafa szekrény, melynek kibuzható osztályaiban mindenféle graphicus minták vannak, melyek a bécsi udvari és állami nyomdában alkalmaztatnak, mindenféle fajta típusokkal készült nyomásoktól kezdve egész az olajfestmény nyomatokig.

A XIX. t e r e m.

Philosophia.

A közbülső emelet legkülső terme, a könyvtár bal szárnyán, egyike az intézet azon kevés csöndes termeinek, a hol semmi egyéb nem ötlík a látogató szemébe, — mint a jól rendezett s az olvasó szolgálatára készen tartott könyvtömeg, a mi természetesen, — legalább a tudományszomjasra nézve — a legjobb magáért beszélő ajánlást tartalmazza.

Ugyanez áll a harmadik emelet XX—XXIV. termeiről, a hol a theologia igen gazdag osztálya van felállítva, a melyből azonban a legérdekesebb a többi termék kiállításába átment, s ezért a látni vágyó közönség is nem igen szokott ide fáradni.

A közbülső emelet tojásdad terméből a fölépcsőn ismét abba az előterembe jutunk, a melyből vándorlásunkat a könyvtárban megkezdjük.

A SZENTPÉTERVÁRI CSÁSZÁRI KÖZKÖNYVTÁR 1860—1887-ig.

BALLAGI ALADÁRTÓL.

Jelen czikkemben, e folyóirat érdemes szerkesztőjének fölkérése folytán, a pétervári császári nyilvános könyvtárban (Imperatorszkaja publicsnaja bibliotyéka) 1860, vagyis a föntebbi füzet megjelenése óta beállott változásokat, és a könyvtár mostani állapotát szándékozom megismertetni.

Az orosz fővárosban 1887-ik évi július hó közepétől augusztus elejéig időztem, tehát épen olyankor, midőn a császári könyvtárban állítólag szünidők lettek volna. Az ó-naptár szerinti július elsejétől szeptember elsejéig tartó „*vacatio*“ alatt azonban, csupán a *kézirattár* és a *levéltár* van bezárva, de a tulajdonképeni könyvtár ép úgy használható, mint bármely más időszakban. A szünidő kitétele nem a közönségre, hanem csak a tisztviselőkre vonatkozik, a mennyiben valamennyien július, illetőleg augusztus havában kapják ki szabadságidejüket, — az otthonmaradók lajstromozó vagy soronkívüli munkát nem végeznek, s egyszerű polgári öltönyükben jelennek meg a hivatalukban, nem úgy, mint munkaidő alatt, midőn itt is, mint minden orosz könyvtárban, a könyvtárnokok lapos ezüst gombokkal, s rendszerint rendjelekkel díszített kék frakkban látnak hivatalos munkájukhoz.

A könyvtár a közoktatási, vagy a mint itt nevezik: „*a népfelvilágosodás*“ ministeriumának főhatósága alatt állott egész 1850. febr. 7-éig, midőn egy czári ukáz *udvari intézetnek minősíté* s a császári ház ministeriuma alá rendelte. 1863. július 24-kén egy újabb ukáz megint a közoktatási miniszterium ressortjába

helyezte, honnét legújabbán ismét az udvari miniszteriuméba tétetett át.

Az igazgatónak 1850 óta jogában áll minden hatósággal közvetlen érintkezésbe lépni, s a mi még fontosabb: a czár határozatától függő esetekben, az udvari, illetőleg népfölvilágosodási minister útján, egyenesen a Felséghez fordulhat. E rendszabály igen üdvösnek bizonyult. A könyvtár igazgatója mondhatni közvetlenül érintkezvén a monarchával, megszabadult a bürokrata formaságok lebilineselő nyűgeitől, nem kell többé egyik forumtól a másikhoz folyamodgatnia, minélfogva a könyvtár ügyei szabadabban s gyorsabb ütemben haladhatnak, mint annakelőtte.

Az intézet igazgatója s aligazgatója mindenkor excellentiás úr, kik nem a tudósok, hanem rendesen az administratív hivatalnokok sorából neveztetnek ki. A tudós elem a könyvtárnoki hierarchiában a tizenkilencz szakosztály vezetőivel kezdődik.

Hogy a könyvtár belső termeiben dolgozhassam, a főigazgató távollétében *Maikoff* aligazgatóhoz kellett folyamodnom, melyre nézve az utasítást a bejárással szemközt lévő földszinti irodában nyertem. Mellékelnem kellett igazoló okmányaimat s megjelölnöm a szakosztályt, melyben dolgozni óhajtok.

Kérvényemre negyednap kaptam meg az engedélytadó választ. *Sztasszoff* Wladimir úrhoz, a szépművészeti osztály öréhez utasítottam, ki a történelmi szakosztály vezetőjének távollétében, ideiglenesen a maga osztályán kívül, amannak is az élén áll. *Sztasszoff*, ki járt nálunk is, s összeköttetésben áll *Pulszky* *Ferenczcel*, *Csontos* *Jánossal*, *Budenz* *Józseffel* és *Wohl* *Janakával*, igen komoly utasításokkal látott el, s kifejté előttem, milyen kegyben részesülök, hogy a császári könyvtár belső termeiben kutathatok, kivált most, midőn szünidők vannak. Bemutatott *Fetterlein* úrnak, ki a történelmi osztályban aznap a felügyelő-könyvtárnok tisztét teljesítette, s egyszersmind fölirta számomra a következő napokon megjelenendő felügyelő-könyvtárnokok nevét: ma *Fetterlein*, holnap *Lange*, holnapután *Boldakoff*, azután *Mazarovics* úr fogja gyakorolni a felügyeletet. Ezeknél majd sorra mutassam be magamat, s mindenkor csak hozzájuk forduljak, ha szükségem lesz valamire. *Sztasszoff* úr, kérésemre, nem minden vonakodás nélkül, a teremben lévő helyi- és czédula-lajstrom használatát is megengedte.

Ez időtől fogva mindennap 11-től 3-ig a történelmi szakosztály termeiben dolgoztam, erős felügyelet alatt. A könyvtárnok, ki velem szemközt ült, ha távozni akart a teremből, előbb hívta a „*svajcárt*“ vagyis a szolgát, ki a könyvtárnok visszatéréseig nem mozdult az ajtóból s folyton szemmel tartott.

Ha azonban újabb könyvre volt szükségem, s a szolgálhoz fordultam a lajstromból kiírt számmal: az a czédulát nem fogadta el, hanem intett, hogy majd csak adjam át a könyvtárnoknak. Csak ekkor értém meg egész teljességében *Sztasszoff* ama kijelentésének valódi értelmét: „ha valamire szükségem lesz, mindenkor csak a könyvtárnokhoz fordúljak.“ Mert a császári könyvtárban a szolgálknak és díjnokoknak szigorúan meg van tiltva, hogy a könyveket helyökről elvegyék. A belső termekben *egyedül a fölesküdt tisztviselőknek és könyvtárnokoknak szabad a könyveket helyeikről elmozdítani.*

Tévedés volna e drákói rendszabályt az állami szertartásos és autokrata kormányzattal hozni okozati kapcsolatba. Mivel Oroszország egyéb nyilvános könyvtáraiban sehol efféle rendszabályokkal nem találkozunk: cleve föltehetjük, hogy az itteni specialis szigornak, specialis alappal és okkal kell birnia.

Az a különös ok: a tizenhat évvel ezelőtt itt végbement roppant nagy lopás, melyet nagyszerűségben, eddigelé tudtommal egyedül, az ötvenes évek elején a párizsi császári könyvtárban előfordult *Libri*-féle és a néhány évvel ezelőtt a római *Vittorio Emanuele* könyvtárban elkövetett lopás múlt fölül. Ama lopásnak a rémülete alatt, ugyanabban az évben, 1871-ben szerkesztették a belső termekre vonatkozó rendszabályokat, melyeknek tehát magyarázatát is abban a lopásban kell keresnünk.

Dr. Pichler Alajos bajor pap, Döllinger társa, az ó-katholizmusnak kétségkívül legtudósabb előharczosa, miután „*Die Geschichte der Trennung der orientalischen Kirche von der occidentalischen*,“ valamint „*Die Theologie des Leibniz, mit Rücksicht auf die kirchlichen Zustände der Gegenwart*“ czimű, egyébként bámulatos eruditioról tanuskodó művei az *indexre* tétettek, s ő maga kiközösítettett: tarthatatlan helyzetéből szabadulandó, 1869-ben Oroszországba vándorolt ki, hol 3000 rubel fizetéssel azonnal beosztott a belügyministeriumba. Ez azonban csak hivatalkör nélküli hivatal volt, melyet bizonyára azon szolgálatokért

kapott jutalmúl, melyeket előbb említett művében a görög orthodox egyháznak tett a pápaság igényeivel szemben.

Rövid idő múlva, 1869. június havában számfölötti könyvtárnokká neveztetett ki a császári könyvtárhoz. E hivataláért fizetést nem húzott, de ezen a czímen szabadon kutathatott a könyvtár minden szakosztályában, s tetszése szerint vihetett ki könyveket házi használatra, természetesen, a szabályok szerint kiállított térítvényt hagyva az illető könyv helyén, s bevezetve annak czímét a könyvtárnokok kölesönkönyvébe.

Kevéssel Pichler kinevezése után Posselt, a jogtudományi szakosztály öre észrevette, hogy néhány röpirat, később, hogy néhány nagyobb munka elveszett. Posselt júliusban szabadságot kapott, s külföldre utazott, hol nemsokára Pichler levelét kapta, melyben ez újabb könyveltünésekről értesíti; egyszersmind figyelmezteti egy ifjú orosz tudósra, ki csak nemrégiben kapott engedélyt a belső termekben kutatásra, s gyakran matat a könyvek között.

Nagy volt a riadalom a könyvtárban. Minden szakosztályban panaszkodtak nyom nélkül eltűnt könyvek miatt, de a tolvajt, bár egy sereg embert vettek gyanúba, voltakép még nem is sejtették. Ez állapot így tartott 1869. decz. haváig, midőn Pichler a kormány meghagyásából Rómába ment az egyetemes zsinatra, hol 1870. márcziusig tartózkodott. Visszatérőben Budán is dolgozott az országos levéltárban, hol egyháztörténelmi műveihez való igen becses anyagot látott. de nem dolgozta fel, csak jegyzékbe vette.

Alig tette be ujjalag lábát a könyvtárba, megint újra kezdődött a még le sem esendesegett izgalom és felháborodás, a tanakodás és lótás-futás a folyton ismétlődő könyveltünések miatt. Egy nap alkonyatkor *Szobolcsiskoff* könyvtárnok gyorsan keresztülmegy egy termen, hol Pichler ép a könyvek közt kutatott. Egy szó sem esett köztük, mindamellett másnap egy francia levelet kap Pichlertől, melyben ez szemrehányásokat tesz neki, hogy őt gyanakvó szemmel kíséri, holott ő tisztán tudományos kutatásainak él, s távol van tőle minden aljas szándék.

E levél eltévesztette czélját. Szobolcsiskoff közlé Deljanoff államtitkár és könyvtárigazgatóval (jelenleg közoktatástügyi minister), kijelentvén, hogy a „*qui s'excuse s'accuse*“ s egyéb gyanuokok alapján, ő a maga részéről bizonyosnak tartja, hogy

Pichler a tolvaj. Deljanoff elhárítja e vádat: nem tehetette föl egy papról, ki európai hírű tudós, magának a császárnak pártfogoltja, hogy könyvlopásra vetemedjék.

A könyvek eltűnése azalatt egyre tartott. Legtöbb hiányzott a theologiai szakosztályból (mely akkor 150,000 kötetből állott); de azonkívül a kéziratár kivételével minden osztályban nagy pusztítás constatáltatott. Elveszett Voltaire 72 kötetes diszkiadása, egy teljes Florian, Béranger, Goethe, Schiller, Gentz, Savigny stb.

Erre a főigazgató elrendelte, hogy minden könyvtárnak, valamennyi nála lévő könyvet visszahozzon év utolsó napjáig, és hogy délutáni négy órán túl senki sem dolgozhat a szakosztályokban. Ez ellen Pichler folyamodott, mire azonban a már szintén gyanupörrel élő főigazgató nem is válaszolt. Mindez nem vezetett eredményre. Szobolsesikoff még egyre azt hajtotta Deljanoff előtt, hogy a tolvaj nem lehet más, mint Pichler, ki gummiczipőjében nesztelenül surranhat át egyik teremből a másikba, s a ki mindig felöltőben jár a könyvek között.

A főigazgató most rendeletet adott ki, hogy *felöltőben nem szabad a belső termekben járni*. Pichler a rendeletet méltán vette magára, mert egyedül ő nem vetette le ott sem a felöltőt. Az igazgatóhoz fordult tehát sérelmével — mert annak minősíté. Ő, úgymond levelében, a „*schola Salernitana*“ hive, melynek arany-szabálya, hogy télen-nyáron lehetőleg egyformán kell öltözködni, s azért ő nyáron is — a télinél kissé könnyebb — felöltőben szokott járni. Felsőruháját nem is hagyná örömet az előcsarnokban, mert a hol, mint Oroszországban, könyveket lopnak, ott a felsőruhát még hamarabb elemelik. Azonkívül tekintetbe veendő még, hogy a theologiai szakosztály nincsen fűtve; ő tehát ezentúl két felöltőben fog megjelenni: a télt leveti az előcsarnokban, de magán hagyja a nyárit. Ha kérelme visszaautasíttatnék, azt egyértelműnek venné azzal, hogy állásától fölmentették.

Deljanoff pusztán gyanúra nem utasíthatta ki a császár pártfogoltját, a nagynevű tudóst, s így ez ezentúl nyári felöltőben kalandozott a termekben. A lopás azalatt egyre tart, míg végre 1871. márcz. 3-án bekövetkezik a catastropha.

Szobolsesikoffnak egyebek közt feltűnt az is, hogy Pichler hazamenetelekor sohasem engedte fölsegíttetni téli felöltőjét. Ő tehát egy ügyes szolgát megbízott azzal, hogy midőn Pichler

haza akar menni, adja rá a téli kabátot, s ha ezt, előreláthatólag, nem engedné meg, lépjen hozzá s azon ürügy alatt, hogy ruhájáról egy pizsokfoltot akar lekefélni, tapogassa meg.

A kivetett tör megfogta a vadat. A szolga csakugyan nem adhatta fel a téli kabátot, de kefeje nagyot koppant a tudós — hátán. Pichler el akar menekülni, de a svajcár megragadja, lármát csap, a lesben álló tisztek — a capite Szobolscesikoff — ott teremnek. Pichlert erre az irodába vezetik, hol a hátáról szent Ambrus műveinek egy foliáns kötetét, zsebeiből két kis könyvet húztak ki. Azt állítá ugyan, hogy térítvényt írt róluk, de a térítvény bizony nem került elő.

A könyvtárnokok ekkor, a főigazgató parancsából, Pichlerrel együtt droskékba ültek, s lakására hajtottak házmotozás végett. A doctor lakásán ezen első motozás alkalmával a császári könyvtár könyvei közül nem kevesebb mint 4372 kötetet találtak meg nyolcz faládaiba csomagoltan, készen az elküldésre. A könyvtári jegyek minden könyvről gondosan el voltak távolítva, s hogy kötésükről rá ne ismerjenek illetékességi helyökre, táblájokat papirosba borította. A nagy kétfejűsasos stampiglia kivakart helyére mindenütt egy Klio alakjával diszített „*Ad bibliothecam Dr. Pichler*“ feliratú paizska volt ragasztva. Későbbi házmotozás alkalmával megint nagy mennyiségű könyvre, rézmetszetre, könyvekből kivágott metszvényekre bukkantak lakásán; megállapítatott, hogy egy angol bibliából 56, egy francziából 236, egy holland bibliából 135 metszvényt hasított ki. Egy lengyel utazási könyvről leszedte az ezüst kapesokat. Különös előszeretettel üzte azt a foglalatosságot, hogy a folyóiratokból egyes értekezéseket vágott ki. Ezeket aztán odahaza befűzte, címmel látta el, s pontosan rávezette a folyóirat címét és kötetszámát.

A letartóztatott Pichler ügyében június 24-én tartatott meg az esküdtszéki tárgyalás, melyen több császári nagyherezeg is megjelent a hallgatóság közt, s melynek mintegy száz lapra terjedő részletes leírása külön is megjelent: „*Dr. Alois Pichler und der Bücherdiebstahl aus der kaiserl. öffentl. Bibliothek in St. Petersburg. Bericht über die Verhandlungen vor den Geschworenen am 24. u. 25. Juni 1871 nach stenographischen Aufzeichnungen v. J. Chr. Marguse. St. Petersburg. 1871.*“ czim alatt.

Dr. Pichler az esküdtszék előtt rendkívül ügyesen védte

magát. Mindig csak arra tért vissza, hogy a könyveket nem lopási szándékból, hanem csak használatra vitte ki. Azonban kárba veszett minden fáradsága, mert az előre megfontolt lopási szándékról tömérdek bűnjel tanuskodott.

Mindenekelőtt maga a felöltő, melynek hátára Pichler akkora zsákot varratott, hogy abban egy vaskos foliáns kényelmesen elfért. E találmány fölfedezését elutasítá magától: ő azt Lasaulx-tól tanulta, ki zsebei és a könyvek kimélése céljából találta volna fel. „Beláttam, — így szólt — hogy igaza van Lasaulx-nak, s azért unokahúgommal hasonló zsákot varratam felöltőm alá. Abba csak úgy rézsút kell beledugni a könyveket, s akkor igen használható. Mondhatom az a zsák igen hasznos!” Csak a felharsanó nevetés figyelmeztette a doctort, hogy ez egyszer nagyon elvetette a sulykot.

Az előre megfontolt lopás tényálladéka mellett bizonyított még a doctor lakásán lelt lopott könyvekről szóló 229 czédula, melyeket az ABC lajstromból azért szedett ki, hogy a hiányok megállapítását megnehezítse. Továbbá az, hogy a folyóiratokból művészi tökélyvel kivágott értekezések helyén támadt hézagokat, hogy fel ne tűnjenek, gondosan beragasztgatta.

Nagy fűrfanggal igyekezett hamis nyomokra vezetni a könyvtárnokokat. Ezért tüntetett el kézművesek számára szánt kézikönyveket, illatszerész-kátét, tánczismét stb.; néhány több kötetes műből csak egy kötetet vitt el, fölfedezte a hiányt, s ebből a könyvtárnokok tanácskozásai alkalmával, azt következtette, hogy a tolvaj csak valami tanulatlan ember lehet, ki pusztán üzérkedés végett, mindent lop, a mi kezébe akad.

Pichler azzal mentegetőzött, hogy a könyvtári jeleket Rómában időzése alatt, unokahúga az ő tudta és beleegyezése nélkül, azért vakarta ki, hogy Pichler paizskáit azok helyére erősebben ragaszthassa. Ő egyébként visszaakarta a száználmasan megcsontott könyveket szolgáltatni. Azonban minden jel az ellenkező szándékra vallott. Több lopott könyvre, megint félrevezetés céljából, Pichler sajátkezűleg írta be: „von Döllinger zum Geschenk erhalten,” „von Lindl erhalten.”

Pichler, szabad lábon maradt unokahúgához, börtönéből leveleket írt. Ez azonban fölfedeztetett, s ruhái megmotoztatván, abban négy kis darab, sűrűn teleírt papirost találtak, melyeken a legéleselműbb casuistikával mintegy százába rágja unoka-

húgának, hogy minden képzelhető kérdésre mit válaszoljon. E levél minden kétségen felül helyezte a bűnös szándékot, s az esküdtek ki is mondták úgy Pichlerre, mint unokahúgára a bűnöst. Ennek alapján a törvényszék Pichlert az állásával és személyével járó minden különös jog és kiváltság, valamint a Szaniszló-rend másodosztályú érdemkeresztje elvesztésére s Szibériába való élethossziglan tartó száműzetésre ítélte; az okozott kár megtérítése fejében pedig 1892 rubel fizetésére. Unokahúgát, Wimmer Crescentiát jogai s kiváltságai elvesztésén kívül, négyhavi dologházi munkára, s kiszabadúlta után, Oroszországból való kiutastásra ítélték. Azon esetre, ha hazájába nem eresztenék be, még két évig rendőri felügyelet alatt élhet orosz területen.

A császár megerősítette az ítéletet. Pichler számos egyéb tolonczczal együtt Szibériába deportáltatott, hol Tobolskban, mint német kereskedők gyerekeinek nyelvmestere talált foglalkozást. Két évig élt ama zordon égaj alatt, életfentartási gondokkal küzdve, elzárva tanulmányaitól, s mint közönséges tolvaj örökre elszakítva egykori pályatársaitól s barátaitól. Végre azonban, 1873-ban tűtött reá nézve a szabadulás órája. Lipót bajor herczeg azon alkalomból, hogy Gizella főherczegnőt nőül vette, a hozzá folyamodó dr. Pichler könyörgésére, annak kiszabadítása végett egyenesen a czárhoz fordult, ki el is rendelte a büntetés elengedését. Pichler 1873 őszén tért vissza Tobolskból Felső-Bajorországba, hol attól fogva elvonultan élt Siegsdorf községében, a következő év nyarán bekövetkezett haláláig. Azt a gyakran emlegetett szándékát, hogy magát a közönség előtt igazolja, nem váltotta be.

Pörének folyama alatt 1871-ben az „Allgemeine Zeitung“ kelt legerősebben védelmére, az állítván, hogy kóros elmeállapothból eredő leküzdhetlen szenvedély, az u. n. bibliomania vezette volna tetteiben. Nagy vita támadt ekkor a fölött, vajjon közönséges lopás vagy kleptománia ténye forog-e fenn? Részünkről biztosra vesszük, hogy dr. Vollert büntetőjogász véleménye fejezte ki az igazságot, mely szerint szertelen fukarságból eredő fös-vénység volt a forrása Pichler tetteinek. *L'appetit vient en mangeant* — e mondás illik a bűnösökre is, s igen közönséges tapasztalat, hogy az embert az egyszer elkövetett bűn démoni erővel ragadja magával, szolgájává kényszeríti, nem ereszti ki többé

karmai közül. Így lesz lassankint a tolvajnak második természetévé vagyis mániájává a tolvajlás, a mi azonban nem szünteti meg az illetőnek morális és büntetőjogi felelősségét.

A Pichler-ügy hívta életbe a belső termekre vonatkozó igen szigorú rendszabályokat, valamint azt az intézkedést, mely szerint értékesebb rézmetszvényekkel díszített művek csupán az igazgató írásbeli engedélyével használhatók a nagy olvasóteremben. Így állott be a reakció a könyvtári kezelésben; egész addig, a báró Korff-féle szabadelvű aera uralkodott az intézetben.

Báró Korff Andrejevics Szende államtitkár, mint könyvtári főigazgató, minden tekintetben újjáalakítójává lett a keze alá adott intézetnek. Igazgatóságának 1859-ben megtölt tiz éves jubileuma alkalmával kiadott jelentése (Deszjatiljetie imperatorszkoj publicznoj biblioteki 1849—1859. Szanktpeterburg, 1859.), az ő üdvös reformjainak egész sorát tárja fel. Igazgatói állását 1861-ben a czár magánkancelláriájának vezetésével váltotta fel; ám a könyvtár mindvégiglen magáénak tartotta, s midőn 1867. jun. 9-én államszolgálatának ötven éves jubileumát ülte, mindekelőtt a könyvtár mutatta be előtte hódolatát, a könyvtárnokok által harmincz nyelven írt dísz-album átnyújtásával. Mint államminister és valóságos titkos tanácsos hunyt el 76 éves korában, 1876. január $\frac{2}{14}$ -én.

Korffnak alapelve, mint az 1860-ki Serapeumból látjuk, e mondatban nyert kifejezést: „Das Publicum ist nicht für uns da, sondern wir für das Publicum.“ Mérges ellensége volt minden bürokrata czopfnak és formalismusnak. 1850-ben behozta a könyvtári tiszteletbeli tagok és tiszteletbeli levelezők intézményét. 1851. decz. 1-jén látogatási szabályzatot adott ki, melyek a belső termekre vonatkozó rész kivételével, mai napig azon módon érvényben van. A kikölesöznzésre jogositottaknak az ő fáradozásai következtében engedték meg, hogy tetszésök szerinti mennyiségben vihetnek ki könyveket használatra. Külföldi és ismert orosz tudósoknak engedélyt adott, hogy a belső termekben is dolgozhassanak. Ő állította fel az üvegszekrényeket, melyek a könyvtár cimeliothecái; ezekben van kiállítva egyebek közt a Hess András-féle budai krónika, Thuróczi 1488-ki brünni és augsburgi kiadása, és több XVI. és XVII. századi magyar biblia.

Sajátságos, hogy báró Korff, a könyvtárnokok heti conferenciáját, — melyet a német szaklapok ép az ő korában ajánlgattak legsűrűbben, — vonakodott életbe léptetni, s a heti conferenciák csakis az ő távozása után jöttek divatba a könyvtárban. Részemről ama vonakodásának titkát abban találok, hogy ő is, mint minden igazán munkás, tett- és akaraterős, kormányratermett ember, irtózott a bizottságok szószátyár tanakodásaitól, s a szükséges információkat alkalmilag, bizalmi emberei révén szerezte meg.

Nem bírná meg e kötet terjedelme, báró Korff minden ujtításának részletes elősorolását. Azért jobbnak látom, csupán a legfontosabbat emelni ki. Azt a nagyszerű tervét értem, mely oda irányult, hogy a császári közkönyvtárat, addigi encyclopaedicus jellegének megőrzése mellett, egyszersmind *nemzeti* könyvtárrá alakítsa át. Ez alapon kezdeményezte a világhírű „*Rossica*“ gyűjteményt, mely többet ölel föl, mint a mennyit czéje sejtet. Mert nemcsak az Oroszországról és az oroszokról, hanem a föld minden szláv népéről orosz és egyéb nyelveken megjelent művek legnagyobb részét magában foglalja. Helyes czíme tehát nem „*Rossica*“, hanem „*Panslavistica*“ volna.

Roppant munka volt e gyűjtemény beszerzése. Mindenekelőtt egymásután több lajstromot nyomtatott ki: „*Desiderata der kaiserl. öffentl. Bibliothek zu St. Petersburg, für deren Erwerbung sie die verhältnissmässig höchsten Preise zu zahlen bereit ist*“ czím alatt. E lajstromokba fölvetettek a hiányzó, egyébként ismeretes panszláv vonatkozású könyvek, s magukat a lajstromokat nemcsak a könyvtár főbizományosához, Baer frankfurti könyvárushoz, hanem a szélrózsa minden irányában szétküldözték. Ettől fogva a külföldi könyvárusok egész hajszáát tartottak minden panszláv könyvre, s a mit megkaparíthattak, menten fölajánlották a pétervári könyvtárnak. Egy holland könyvárús például 1450 darab panszláv tárgyú könyvet gyűjtött össze, melyeknek 174 lapra terjedő lajstromát a következő czím alatt tette közzé: „*Essai d'une bibliographie Neerland-Russe. Catalogue d'une collection remarquable de livres, atlas, cartes, portraits, planches, manuscrits Hollandais, et de plusieurs livres étrangers, tous concernant la Russie et la Pologne. Avec des notices bibliographiques et historiques sur les écrits de Aitzeme, Blaeu,*

Massa, Waghenauer etc. et une table systématique. Le tout recueilli, décrit et offert aux prix marqués par F. Muller. Amsterdam, 1859.“

A „Rossicák“ gyűjtésénél bizonyult be a tiszteletbeli levelezők intézményének életrevalósága. Ezek tudósították a könyvtár igazgatóságát a hazájukban megjelenő pánszláv tárgyú könyvekről.

Igy pl. a szent István koronája alatti országok bibliographiáját a Zágrábban lakó *Tkalatz*, mint tiszteletbeli levelező állította egybe. S attólfogva minden hazánkban megjelenő szláv vonatkozású könyv megszereztetik a könyvtár részére. Ezek a Korffról nevezett teremben vannak fölállítva, hol a szlávokról idegen nyelven írt 40,0000 kötet könyv van elhelyezve. Ott irtam ki a katalogusból pl. a következő munkákat: *Áldor Imre: Nagy Péter a minden oroszok czárja. Ballagi Aladár: Wallenstein's kroatische Arkebusiere. Gogoly: Beszélyek az orosz életből és Bulyba Tárász. Hunfalvy Pál: Utazás a Balt-tenger vidékein. Gr. Kuun Géza: Adalékok Krim történetéhez. Kállay Béni: Oroszország keleti törekvései. Kállay Ferencz: Finn-magyar nyelv. Kosciuszko legendája, francziából de Gerando Antonia. Michelet: Lengyel- és Oroszország. Ónody Bertalan: Khiva dinnyészete és Khiva gazdasági növényeiről és a velők hazánkban kezdett honosítási kísérletekről. Tolstoy: Családi boldogság, oroszból ford. Szentkirályi Albert stb.*

E rövid listából is látható a pánszláv szellem, mely a Rossicák gyűjtésében nyilvánul. Horvát, lengyel, orosz, khivai egyaránt be van osztva a gyűjteménybe.

Korff a desideráták kinyomtatása után autographáltatta a „Rossica“ lajstromait, hogy a könyvtár állagát feltüntesse. Az 514 lapra terjedő próbaiveket: „Feuilles d'épreuve (Correcturbogen) du catalogue des Russica de la Bibliothèque Impériale Publique de Saint-Petersbourg“ czím alatt szétküldözte a könyvárusokhoz és levelezőkhöz, s miután ily módon megint egy csomó könyvhöz jutott, kinyomatta a „Rossica“ lajstromát akkép, hogy a több kötetes mű első fele az orosz nyelven, második fele az idegen nyelveken írt pánszláv vagy azon tárgyra vonatkozó műveket tartalmazza.

Egész az 50-es évekig a könyvtár merőben a Festnagelungs-System alapján volt fölállítva. Régi, elavult rendszer, mely mellett a könyveket folyton egyik polcra a másikkra kellett

áthelyezni. Fölállításukban a tudományszak és az ABC-rend volt az irányadó, melynek alapjául a következő régi munka szolgált :

„*Essai sur un nouvel ordre bibliographique pour la bibliothèque impériale de St. Petersbourg, présenté par le C. d'E. Alexis Olenin et approuvé par le directeur en chef en 1808. Traduit du Russe par l'A. de Grandidier. Petersbourg, de l'imprimerie du gouvernement.*“ 1809. 4r. 112 lap.

Olenin rendszere a következő főosztályokra oszlott:

I. Sciences : Sciences intellectuelles. 1. Theologie. 2. Jurisprudence. 3. Philosophie. 4. Histoire. — Sciences naturelles : 5. Histoire naturelle. 6. Médecine. 7. Physique. 8. Chymie. — Sciences exactes : 9. Mathématiques pures et mixtes.

II. Arts : 10. Arts mécaniques. 11. Arts libéraux. 12. Arts oratoires.

III. Philologie : 13. Linguistique. 14. Polygraphie. 15. Critique.

Korff szakított e rendszerrel. Elvül mondta ki, hogy alszakok és az ABC-rend csak a lajstromokban legyenek, de a könyvek fölállításánál csupán a főszakok — melyek számát 19-re szaporította — és a könyvek háromféle alakja legyenek az irányadók. Egyszersmind fölállította a szakosztályokat, melyekben a főnököket fölmenté minden gépies munka alól, szabad kezét engedett nekik mindenben, s csupán a felügyeletet, a felelősséget s a lajstromozás kötelezettségét ruházta rájuk.

Ily módon a könyvtár ügykezelésében semmi fennakadás nem történt, s ha nem is oly egyöntetűen, mint a Bibliothèque Nationaleban, de annyi bizonyos, hogy hasonlíthatatlanul kevesebb költséggel készítettett itt el a három catalogus, t. i. az alphabeticus, a systematicus és az inventarium. Egyedül a történelmi szak lajstromai nem készültek még el teljesen. Ott maig is a Festnagelungs-System van életben. Ime egy könyvezím :

Testament politique de Colbert. A la Haye, 1693. 12°. Jelzet : 14. XXXIV. ⁶/₂₅., vagyis a 14-ik szoba XXXIV. szekrényének 6-ik polczán a 25-ik darab.

Változhatlan elvül van kimondva, hogy a pétervári könyvtárról egyetemes lajstromot nem készítenek. Igen helyesen. Mire az a roppant munka elkészülne, kész ócskaság volna. Ellenben nagy gondot fordítanak specialis lajstromok szerkesztésére. Ilyenek pl. a Rossica több kötetes gyűjteménye, melyet kiegészít a

dr. Pfaff bibliophil által, — kinek a könyvtárnokokkal egyenlő jog engedélyeztetett a könyvtár használatát illetőleg, — orosz jogi és politikai művekről tisztán tudományszeretetből, ingyen elkészített kimerítő lajstroma; Muralt könyvtárnok műve: *Catalogue des manuscrits Grecs de la Bibliothèque Impériale Publique de St. Petersbourg*; továbbá: *Les Elzevir de la Bibliothèque Impériale Publique de St. Pétersbourg. Catalogue bibliographique et raisonné*, publié sous les auspices et aux frais du prince Youssoupoff et redigé par Ch. Fr. Walther, bibliothécaire supérieur de la bibl. imp. publ. St. Pétersb., 1864. 332 lap; a szamaritanus és a héber kéziratok jegyzéke 1875-ben két vaskos kötetben jelent meg.

Az évi gyarapodás lajstromát évenként teszik közzé, s többnyire évenként adnak jelentést a könyvtár állapotáról s egy évi történetéről. Ezt a jelentést 1863-tól fogva egy ideig, három évről három évre, a népfelvilágosodás miniszteriuma saját jelentésének függeléke gyanánt adta ki.

Igen érdekes még Minzloff lajstroma a pétervári könyvtár saját kiadványairól, vagy az arra vonatkozó könyvekről, mely LIV+38 lapra terjedő 4r. füzet ily cím alatt jelent meg: *Catalogue des publications de la Bibliothèque Impériale Publique de Saint-Petersbourg, depuis sa fondation jusqu'en 1861, ainsi que de différent écrits qui la concernent spécialement, ou qui ont été publiés à son profit.* Ebben a szabályzatok, évi jelentések, útmutatók, lajstromok, kettős példányok catalogusai, saját kiadványok, a könyvtár javára közzétett művek, s a könyvtár példányairól kiadott kéziratok, nyomtatványok teljes lajstroma van közzétéve.

Csakis szakemberek méltányolhatják eléggé ama kiadvány értékét. Mennyivel kisebbek a mi könyvtáraink, s mégis kötve hiszem, hogy lenne egy is, mely ilyfajta catalogust, ha csak éveket nem szán rá a személyzet, csak megközelítőleg teljesen is közzétehetne. Ép e folyamban van pl. közölve, a Toldy Ferencz könyvtárából birtokomba került m. t. akadémiai könyvtári szabályzat, mely tudtommal, a fővárosi nagy könyvtárak gyűjteményeiben csak egy példányban van meg.

A péterváriak ügykezelése e részben mintaszerű. A könyvtárra vonatkozó minden lapocska vörös szattyánba kötve külön van fölálítva az olvasóteremmel szemközt fekvő szobában. Van köztökszámos ritkaság, így pl. egy mindössze tíz számozott példányban nyo-

matott, 110 lapnyi füzet, melynek czíme : „Lettres et mémoires tirés des manuscrits de la Bibliothèque Impériale de Saint-Petersbourg, par Edouard de Barthélemy. Bordeaux, imp. Gounouilh,“ 4r.

A kettős példányok az 50-es években rendkívül fölszaporodtak a könyvtárban. Báró Korff abból indulva ki, hogy e révén pénzt szerezhethet, hogy helyet nyer újabb szerzeményeknek, és hogy magánosok s intézeteknek alkalmat nyujt többé a könyvkereskedésben nem kapható művek beszerzésére : több ízben kinyomatta lajstromukat, s vigan ment a vásár huzamos ideig. A 60-as években azonban kitűnt e rendszer hibás volta. Rájöttek, hogy a doublette-ek kiválogatása nem díjnokoknak való feladat ; azok tömérdek egyetlen vagy különösen becses példányt, vagy más-más kiadásokat is a kettős-példányok közé dobtak. Revideálni kellett a doublette-eket, s 1863-tól 1865-ig 15,649 műből nem kevesebb, mint 6096 darabot raktak vissza a szakosztályokba, a füzetekből pedig 10,675 példányt, mint a melyek tévesen voltak duplumokul minősítve.

Ez komoly memento volt, s attól fogva csak a könyvtárnokok által minden kételyt kizárólag kettős-példányokul kiválogatott könyvek tételnek a lomtárba, honnét a nyomtatott katalogus alapján első sorban egyéb hazai tudományos intézetek válogatják ki a náluk hiányzó példányokat, s csak a fenmaradó kötetek bocsáttatnak áruba. Így küldtek újabban a moszkvai múzeumi könyvtárba 45,307 kötet duplumot, s Varsóba 17,000 kötetet. Nagyobb könyvkészlet osztatott még ki a következő intézetek között : a wilnai múzeum, a pétervári gymnázium, az urali kozáksereg könyvtára, a pétervári ev. egyház könyvtára, az udvari cancellária II. osztályának könyvtára, a jeruzsálemi orosz könyvtár, az Athos-hegyi orosz kolostor, Keres város könyvtára és a „szegény-könyvtárak“ között.

A duplumok nagy számát a könyvtár gyarapodásának módja magyarázza ki. Készpénzen évenként átlag csak 20—25,000 rubel értékben vásárolnak könyveket, a többi, legalább $\frac{3}{4}$ része az ujjonnan érkező műveknek, más úton kerül az intézetbe.

A könyvgyűjtés első és legjellemzőbb módja a *hadizsákmányolás*. — Az orosz katonai nagyhatalom, mikép egykor

Napoleon,¹ kinek kormányrendszere mondhatni másolva van Oroszországban, — nemcsak a zászlókat, a hadiszereket és egyéb trophaeumokat, hanem a hódolt országok könyv- és műgyűjteményeit is hadi diadaljel gyanánt hurezolja magával a birodalom központi helyeire. A lengyel közkönyvtárak legnagyobb része első sorban a pétervári császári, aztán a moszkvai és a kiewi egyetemi és a wilnai császári közkönyvtárban helyeztetett el. A felosztatott kolostorok gyűjteményeit is mindama könyvtárak nyelik el. Épen most olvasom, hogy az Orosz-Lengyelországban egyedül meghagyott s várrá alakítandó czerstochowai pálos-rendi anyakolostorból kiverték a barátokat s katonákat szállásoltak helyökre. Azoknak a könyvtára is bizonyosan Pétervárra, Moszkvába, Kiewbe és Wilnába fog szállíttatni. Ily módon rengeteg duplum jut az illető gyűjtemények birtokába.

Hasonló eredménye van annak a rendszabálynak, hogy a külföldi műveket a censura-hivatal, s a határokon lefoglaltakat a vámhivatalok a könyvtárnak szolgáltatják be. Köteles példányok ott is vannak, bár nem oly horribilis számmal, mint nálunk. Ott ugyanis az orosz birodalom területén megjelenő minden műből két példányt köteles a nyomdász a központi censurára küldeni, mely aztán a megvizsgált műveket átteszi a könyvtárba.

Gyakran vásárolnak egész könyvtárakat s kéziratgyűjteményeket, melyek közt az újabb időben legértékesebb a *Firkovics testvérektől, rendkívüli dotatióból 100,000 rubelért megszerzett ó-héber és karaita kézirat-gyűjtemény*.

Ajándék gyanánt is évről-évre nagy mennyiségű könyvet kapnak, melyek 1853. decz. 3-ika óta külön jegyzékbe vétetnek s közülök a fontosabbakat évenként három ízben közzéteszik a pétervári lapokban.

Az újabb időben ide került nagyobb becsű ajándék-tárgyak közt első helyen említendő a világhírű *Codex Sinaiticus*, mely a IV. századból való, tehát a legrégibb görög biblia-szöveg. — Tischendorf közvetítésével a sinaihegyi kolostor ajándékozta II. Sándor czárnak.² Kaufmann tábornok Szamarkandból beküldte

¹ Ezt már Napoleon előtt jóval előbb a harminczéves háborúban a svédek Morva-, Cseh- és Lengyelországban gyakorolták. Szerk.

² E codexnek egy része a lipcei egyetemi könyvtárban őriztek.

a Chodzsa-Achrrar mecsetben, 1200 évvel ezelőtt, állítólag maga Ozmán khalifa által kúfi betűkkel irt hirneves koránt. 1875-ben Kocsubey herezeg az atyjától maradt s általa 30,000 kötetre szaporított, jobbára politikai tartalmú könyvtárával ajándékozta meg az intézetet. Báró Klopmann, 5000 darab Kurlandra vonatkozó politikai és történelmi könyvet, — Szevasztjanoff, a híres utazó, az athoshegyi zárda kéziratairól nagy költséggel készíttetett 1500 darab fényképet ajándékozott a könyvtárnak. A törvénygyűjteményeket s idegen államok egyéb hivatalos kiadványait, a diplomácia közvetítésével, szintén ingyen kapják. — Végre, mintegy kétszáz külföldi tudós társasággal állanak állandó csereviszonyban.

Könyvek megrendelésére joga van minden állami szolgálatban álló hivatalnoknak, s a tudósok és szakértők évenként közlik a könyvtárral a megrendelendő művek jegyzékét, de akképen, hogy három kategóriát különböztetnek meg; az elsőbe a nélkülözhetetlen, a másodikba a szükséges, a harmadikba a hasznos műveket írják be.

A könyvtár évi jövedelme legujabban állandóan 100,000 rubel körül jár; kiadása ugyanannyi. Ebből azonban a legnagyobb részt a rengeteg épület fentartása, a belső felszerelés javíthatása és bővítése, a tisztii és a szolgálai fizetések emésztik fel, úgy hogy könyvbeszerzésre átlag úgy 20,000 rubel, könyvkötésre körülbelül 7—8000 rubel marad. A könyvek állaga az utóbbi öt év alatt minden évben közép számitással 30—35,000 kötettel gyarapodik.

Az épületre fordított nagyobb, a rendkívüli dotatióból fedezett kiadások közt nevezetesebbek: 150,000 forint az intézet tűzmentes átalakítására, mely Szobolscsiskoff főkönyvtárnok tervei szerint hajtatott végre; továbbá 150,000 forint az új olvasóterem átalakítására és berendezésére.

Ez az olvasóterem 1862. nov. 4-én nyílt meg. Tágasság, elegancia és kényelemre nézve egyedül a British Museum rotundája mulja fölül. 280 olvasó kényelmesen elfér magában a nagy teremben, mely mellett még egy kisebb terem van a kézikönyvtár számára.

A nagy olvasóterembe bárkinek szabad bemenete van. Mindössze az első látogatás alkalmával kell kitöltenie egy blan-

quettát, melyre nevét, foglalkozását, lakását és a dátumot jegyzi. Ezt egy kezelőhivatalnoknak adja át, ki esérébe, egy kemény-papírból készült kártyát ad, melyre tintával rávezeti az olvasó sorszámát. Attól fogva az az eljárás, hogy a portástól kapott kicsiny négyszögű papirra a látogató csupán a dátumot és látogatási engedély-jegyének *számát* írja. Az engedély-kártyát a kérelppel együtt nyújtja be, s a könyvek visszaadása után, azt is visszakapja.

Az olvasóterem bejáratánál nyolczszögletű álló-íróasztalokhoz vannak erősítve a különböző nyomtatott lajstromok, melyekből elegendő a jelzet kiírása, hogy a kívánt könyvhöz azonnal, vagy legkésőbb másnap délig hozzájuthassunk.

Magában a nagy teremben és a vele kapcsolatban álló kézi könyvtárban 200,000 kötet és füzet van felállítva kétemeletes karzatokon. Az alsó szekrényeket vagy korlát, vagy bedrótozott szárnyas ajtók választják el a közönségtől. Az itt lévő könyvek a francia történelem és természetrajzi szakba tartoznak.

Szótárak s egyéb felüti könyvek a terem sarkaiban álló íróasztalokhoz vannak erősítve s bárki által szabadon használhatók.

A nagyterem hétköznapi reggel 10-től esti 9-ig, vasárnap és ünnepeken déli 12-től 3-ig van nyitva. A legmélyebb esőndről az orosz nép fegyelemhez szokott természete, s azonkívül lágy, neszfogó szőnyegek gondoskodnak. Az utóbbi öt év alatt évenként átlag 15,000 könyvtár-látogatási-jegy adatott ki; az olvasók száma 200,000, kik 400—450,000 kötetet használtak. Az olvasók közt nagy számmal vannak a nők: saját megfigyelésem szerint, körülbelül 20 százalékát tehetik az egész közönségnek.

1863-ban külön hírlapszoba rendeztetett be, melyben jobbra tudományos folyóiratok és lapok, megjelenésük után azonnal olvashatók. A hírlapok használatára azonban a látogatási-jegy nem ad jogot; külön kell azt kérni az igazgatótól. A folyóiratok száma körülbelül ezerre rug.

Az intézetben lévő könyvek számát tudtommal legutoljára 1867-ben mutatták ki. Akkor 1.044,045 kötet könyv, 34,178 kézirat s 85,000 rézmetszet, térkép stb. volt itt elhelyezve. Azóta

husz év folyt le, melynek első decenniumában évenként közepes becsléssel 20—25,000, második decenniumában 30—35,000 kötettel szaporodott a könyvtár, s így valószínűségi számítás szerint már a *másfélmillió* kötetet meghaladja.

A pétervári császári közkönyvtár nagyságra nézve a harmadik könyvtár Európában, mely magán viseli az orosz birodalom legfőbb ismérveit : erős conservatív szellem, valamint katonás rend és fegyelem uralkodik benne, s minden ízében nagyszabású.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Jelentés a M. Nemzeti Múzeum könyvtáráról.** A N. Múzeum könyvtára 1887. évben 5037 kötet és füzet nyomtatvánnyal, 57 kézirattal, 353 oklevéllel, 16 pecsétlenyomattal és 25 fényképmásolattal gyarapodott; és pedig *ajándékul* kapott 1421 kötetet és füzetet, 3 kéziratot és 31 oklevelet és levelet, *vásárolt* 792 kötet és füzet nyomtatványt, 54 kötet (darab) kéziratot, 322 darab oklevelet és levelet, 16 pecsétlenyomatot és 25 fényképmásolatot. A beérkezett köteles példányok száma 2824 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, pecsétlenyomatok és fényképmásolatok vásárlására 5025 frt és 11 kr., kötésre 799 frt 55 kr. és könyvtári kiadványokra 1400 frt 77 kr., összesen tehát 7225 frt 43 kr. fordítottatott. Az olvasók száma 12,300 volt, kik 21,633 kötet nyomtatványt, 1078 kéziratot és 5774 oklevelet használtak. A könyvtáron kívül házi használatra 2190 egyén 3285 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát 14,490 egyén használt 24,918 kötet nyomtatványt, 1078 kötet kéziratot és 5774 db oklevelet. A könyvtár állapotáról egyébként a könyvtárör évi jelentése más helyen nyújt tájékoztatást.

— **Jelentés a budapesti tud. egyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1887-ben.**
Tekintetes egyetemi Tanács!

Van szerencsém a folyó évre szóló végjelentésemet következőkben szíves tudomás végett a tek. tanács elé terjeszteni.

Az egyetemi könyvtár az 1887-ik évben körülbelül 5975 művel 6420 kötetben és 845 apró nyomtatvánnyal gyarapodott; a végleges számokat a XII., későbbben megjelenendő címjegyzékben

fogom kitüntetni. Ezen gyarapodás legjelentékenyebb része a Pauler könyvtár bekebelezéséből származott. Mint a megelőző tárgyalásokból, mult évi jelentéséből, bőlesen méltóztatik tudni, ezen könyvtár boldogult Pauler Tivadar igazságügyminiszter és egyetemi tanár úr fia, Gyula, atyja óhajához képest ajándékozta az egyetemi könyvtárnak, azon hozzáadással, hogy annak másodpéldányai az „Egyetemi Olvasókörnek“ adassanak át. A 4190 kötetből s néhány becses kéziratból álló könyvtár czimjegyzéke teljesen elkészülvén, az beosztatott a törzskönyvtárba, az egyes könyvek czímei pedig a folyó évi járulék-katalogusban fognak kinyomatni, s abban épen úgy, mint a Mirese-könyvtár, csillaggal megjelölni.

Adományozás útján a könyvtár a folyó évben a következő intézetektől s magánosoktól jutott könyvek birtokába: A magy. kir. és osztr. cs. kir. kormányoktól, az angol, svéd, norvég s olasz kir. kormányoktól, a magyar országgyűlés mindkét házától, a cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumtól, az orsz. és fővárosi statisztikai hivataloktól, a bécsi cs. kir. csillagda igazgatóságától, a British Museumtól, a Magy. Tud. Akadémiától, a bécsi cs. kir. tud. Akadémiától, a belga kir. tud. Akadémiától, a m. kir. földtani intézettől, a m. kir. Ludovica Akadémiától, a Franklin irodalmi társulattól, Szeged szab. kir. várostól, Csanádmegye közönségétől. Továbbá a szab. osztrák-magyar államvasút igazgatóságától, mely a Journal des Debats 1887. évfolyamát ajándékozta s annak díjtalan megküldését a következő évekre is megígérte. Az egyetemek közül a kolozsvárin kívül, a következő külföldi egyetemek küldték be 1886—87. évi akadémiai kiadványaikat, u. m. az amsterdami, bonni, berlini, boroszlói, berni, csernovitzi, douai, freiburgi, göttingai, greifswaldi, hallei, rostpeki, toulousei, tübingai és utrechti. A nyomdák közül a m. kir. állami és egyetemi, az aradi, debreczeni, kecskeméti, és pozsonyi küldtek be egyes nyomtatványokat. Magánosok közül: Simor János és dr. Haynald Lajos bibornok-érsekek, Dulánszky Nándor pécsi püspök, Vaszary Kolos főapát, Stein Aurél Londonból, Prieger Károly Wiesbadenből, Beck-Waldmannstetter cs. kir. kapitány Gráczból, dr. Wieser Frigyes, dr. Malinowszki Lucian Krakkóból, dr. Márki József, Marinescu M. A. kir. táblai bíró, Szilágyi Sándor, Széll Farkas kir. táblai bíró, Oganovszka Malvina bolog-

nai tanár és Göllöndhay O. J. ajándékoztak műveket a könyvtárnak.

Magát a rendszert illetőleg folytattuk az önálló collectiók felvételét, az incunabulumok 1500-ig már készen vannak. Mint-hogy azonban a majdan kiadandó czímtárban az incunabulumokat 1520-ig vesszük fel, most az 1500 utániak fölvételét folytatjuk. Rendezve vannak a különfélék osztályában a Névtárak és Schematismusok s hozzáfogtunk az akadémicák és encyclopaedikus művek fölvételéhez, melylyel rövid idő alatt remélhetőleg készen leszünk.

A kéziratok czímtára már sajtó alá adatott, s az első fele, mely a kézirati könyveket foglalja magában rövid idő alatt meg fog jelenni.

Még a személyekben történt változásokról kell megemlékeznem. Dr. Márki József nyugalmaztatott. 1844 óta, mikor a pesti kir. tanítóképezdéhez tanárrá neveztetett ki, szakadatlanul állami szolgálatban állott, s pedig 1858-tól fogva 1887. május 7-kéig az egyetemi könyvtárnak előbb tiszti, később II-od őri minőségben szolgált, s ezen idő alatt hivatali teendőit nagy buzgósággal teljesítette. E nyugalmazás következtében a személyzetben következő előléptetések történtek: II-od őrré dr. Máté Sándor, I.ő könyvtártiszté Kudora Károly, II-od könyvtártiszté dr. Szádeczky Lajos, III-ad könyvtártiszté dr. Angyal Dávid, IV-ed könyvtártiszté Pádly Lajos neveztetett ki. Ugyanezen alkalommal, midőn ez előléptetések iránt az előterjesztést megtettem a tekintetes tanács útján, az 1875-ki szabályzat módosítása ügyében is alázatos kéréssel járultam a magas miniszteriumhoz. Szükségessé tette ezen lépésemet azon körülmény, hogy Szinnyei József első őr a Múzeum hiplapkönyvtára rendezését átvette. Szakismereteit, buzgalmát, pontosságát kétségtelenül nehezen tudjuk nélkülözni, s csak abban találunk megnyugvást, hogy olyan tevékenységi körbe szólíttatott, hol ő egy egészen új intézmény van hivatva életbeléptetni.

Végül bemutatom az ügykezelési teendők vázlatát:

A külföldi egyetemek és tudományos intézeteknél 1887-ben eszközölt kikölesönzéseket a következő jegyzék tünteti föl:

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárnál,

„ „ „ egyetemi „

„ „ „ családi hitbizományi könyvtárnál,

a berlini királyi könyvtárnál,
 a csernovitzi cs. kir. egyetemi könyvtárnál,
 a dresdai kir. nyilvános „
 a Bibliotheca nazionale centrale di Firenze igazgatóságánál,
 a „ „ (Braidense) di Milano „
 a genuai egyetemi könyvtárnál,
 a góthai hercegi „
 a göttingai kir. egyetemi könyvtárnál,
 a gráci cs. kir. „ „
 az insbrucki cs. kir. egy. „ „
 a krakkói cs. kir. egyetemi könyvtárnál,
 a gr. *Osolinszky*-féle nemzeti intézetnél (Lembergben),
 a prágai cs. kir. egyet. könyvtárnál,
 a *rakowitzi* főreáltanodánál (Csehországban),
 az utrecht egyetemi könyvtárnál,
 a wolfenbütteli hercegi „

Hazai intézeteink az idén is nagy számmal vették igénybe könyvtárunkat, viszont mi is több hazai levéltárból vettünk tudományos használatra levéltári okmányokat, nevezetesen : Bártfa, Pozsony, Sopron és Kassa szab. kir. városoktól, Kismartonból és Miskolcz városától. A helybeli forgalmat az alatt lévő táblázat mutatja ki, megjegyezvén, hogy ez csak az olvasóterem forgalmát tünteti föl, s a tanári-, a hirlap- s a szakemberek számára fenntartott dolgozó szobák forgalma, mely szintén jelentékeny volt, abba nincs befoglalva.

Az egyetemi könyvtár használati forgalma 1887-ben :

H ó	Olvasók száma	Használt művek s z á m a	Nyitva tar- tási napok száma	Az olvasók átlagos s z á m a
Január	2871	3500	30	95
Február	3428	3921	28	122
Márczius	3835	4804	31	123
Április	1793	2227	21	82
Május	2278	2610	27	84
Junius	560	710	10	56
Szeptember	2291	2687	19	120
Október	5747	6708	30	191
November	5410	6322	30	180
Deczember	3352	3759	29	116
Összeg = ...	31505	37248	255	

Házon kívül 1518 kikölcsönző 4152 művet használt. Az olvasó terem június 12-től szeptember 12-ig zárva volt.

— **A M. T. Akadémia könyvtárának** rendezett tudományos szakjai 1887-ben 51-re szaporodtak, s összesen 41,215 munkát tartalmaznak.

A czédula-katalógusok köteteinek száma 86.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint :

161 külföldi akadémiák-

kal, külföldi és hazai tud.

társulatokkal és testüle-

letekkel folytatott csere mű köt. füz.

útján ..... 322 431 250 8 térkép.

Magánosok ajándékából 169 113 81 1 térkép, 4 fénykép.

29 nyomda köteles-példá-

nyaiból ..... 731 224 629.

Az Akadémia saját kiad-

ványaiból ..... 37 52 62.

Vásárlás útján ..... 787 1289 132 9 kéziratkötet.

Az 1887-ki összes gyarapodás : 2143 mű, 2101 kötet és 1154 füzet, 9 térkép 4 fénykép, 9 kézirat és 157 iskolai értesítő. Ehhez járúl 128 külföldi és hazai folyóirat és ujság.

A könyvtár olvasótermében ez évben 8807 egyén 10,807 munkát használt. Házon kívül való használatra 144 egyén 588 munkát kölcsönzött ki. Összesen tehát 8951 egyén 11,395 munkát használt.

H. Á.

— **A Somogyi könyvtár forgalma az 1886—87. évben.**

A könyvtár olvasó terme 1886. szeptember hó 1-től 1887. június hó 30-ig, 222 nap, volt nyitva délelőtt 9—12 óráig s délután 3—6 óráig.

Összesen 3150 olvasó használta a könyvtárt.

Az egyes hónapok forgalmát a tállapon levő kimutatás tünteti föl :

A 3150 olvasó 3336 művet használt.

Az olvasók foglalkozás szerinti kimutatása a következő :

Lelkész : 29, használt 42 művet (2 hittud., 11 jogtud., 2 államtud., 5 természettud., 8 világtört., 4 irodalomtört. s nyelvészeti, 12 encyclopaed. művet).

Tanár, tanító : 87, használt 93 művet (4 hittud., 7 államtud., 8 természettud., 1 bölcséleti, 31 történelmi, 14 magy. szép-irod., 28 encyclopaed. művet).

Év	H ó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma			Az olvasók átlagos száma	Legtöbben voltak	Legkevesebben voltak
			délelőtt	délután	összesen			
1886.	Szeptember	25	84	206	290	$11^{15}/_{26}$	25. szombat 30	2. csütörtök 1.
»	Október	8 ¹	57	68	125	$17^{5}/_{8}$	1. péntek 29	5. kedd 1
»	November	24	29	304	333	$13^{21}/_{24}$	19. péntek 48	16. kedd 3
»	Deczember	23	49	434	483	21	11. szombat 50	31. péntek 6
1887.	Január	24	58	373	431	$15^{13}/_{24}$	22. szombat 34	28. péntek 7
	Február	23	115	366	481	$20^{21}/_{23}$	19. szombat 38	28. hétfő 5
	Márczius	26	46	229	275	$10^{15}/_{26}$	5. szombat 27	18. péntek 4
	Április	22	71	196	267	$12^{3}/_{22}$	4. hétfő 23	19. kedd 4
	Május	24	63	166	229	$9^{13}/_{24}$	18. szerda 24	2. hétfő 2
	Június	23	98	138	236	$10^{6}/_{23}$	20. hétfő 22	21. kedd 3
	Július	23	98	138	236			
Összesen		222	670	2480	3150	$14^{42}/_{222}$		

¹ A városunkban uralkodó cholera miatt az olvasóterem október 9-től november 3-ig zárva volt.

Tanuló: 2559, használt 2668 művet (15 jogtud., 46 államtud., 11 orvostud., 269 természettud., 55 bölcséleti, 632 történelmi s magy. irodalomtörténeti, 931 szépirodalmi s nyelvészeti, 643 encyclopaed. művet).

Író: 12, használt 12 művet (1 jogtud., 1 államtud., 9 történelmi, 1 magy. szépirodalmi művet).

Művész: 3, használt 3 művet (1 szépművészeti, 2 hazai oklevéltani művet).

Ügyvéd: 3, használt 3 művet (3 jogt. művet).

Törvényhatósági tisztviselő: 5, használt 7 művet (3 természettud., 2 hazai oklevéltani, 2 encyclopaed. művet).

Állami tisztviselő: 42, használt 70 művet (1 jogtud., 11 államtud., 26 természettud., 1 szépművészeti, 17 történelmi, 7 szépirodalmi, 7 encyclopaed. művet).

Magántisztviselő: 120, használt 129 művet (1 államtud., 1 orvostud., 6 természettud., 4 neveléstud., 9 történelmi, 87 nyelvészeti és szépirodalmi, 21 encyclopaed. művet).

Orvos: 19, használt 29 művet (13 orvostud., 5 történelmi, 4 szépirodalmi, 7 encyclopaed. művet).

Gyógyszerész: 3, használt 3 művet (1 természettud., 1 neveléstud., 1 szépirodalmi művet).

Gazdatiszt: 9, használt 9 művet (9 természettud. művet).

Építész: 1, használt 1 művet (1 szépirodalmi művet).

Építészeti hivatalnok: 19, használt 20 művet (2 történelmi, 16 szépirodalmi, 2 encyclopaed. művet).

Kereskedő: 1, használt 1 művet (1 orvostud. művet).

Kereskedelmi hivatalnok: 51, használt 55 művet (8 hirlapot, 6 történelmi, 29 szépirodalmi, 12 encyclopaed. művet.)

Magánzó: 89, használt 93 művet (1 hittud., 2 jogtud., 2 államtud., 1 orvostud., 4 természettud., 13 történelmi, 10 szépirodalmi, 60 encyclopaed. művet).

Nő: 98, használt 98 művet (1 hirlapot, 1 természettud., 12 történelmi, 58 szépirodalmi, 26 encyclopaed. művet).

Az olvasók e létszámán kívül a könyvtár helyiségeit, berendezését 417-en tekintették meg. E látogatók többnyire vidékiek voltak, kik a téli hónapokban kevésbé keresik föl a könyvtárt, de annál inkább június, augusztus havában.

A czímtározott állomány volt :

	Somogyi adomá-		Beszerzés és más		Összesen	
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.
1886. június 30-án	10425	25289	2181	3433	12606	28722
1886. jun. 30-tól 1887. jun. 30.	472	924	1023	1780	1495	2704
1887. június 30-án	10897	26213	3204	5213	14101	31426

1886. június 30-ig czímtározott 12606 műből készült összesen 47,000 czímlap (fő-, utaló-, szakczímlap); az 1886—87. évi 1495 műről 4318 czímlap s így az 1887. június 30-áig czímtározott 14101 műről összesen 51,318 czímlap készült.

— A Magyar Nemzeti Múzeum levéltára ajándék útján 31, vétel útján 322 darab oklevéllel, levéllel és irománynyal, 4 fényképmásolattal, 8 galvanoplasztikai és 8 darab gyps pecsét-mással gyarapodott. A vásárlásra fordított összeg 562 frtot tesz ki. Az oklevelek között 24 a mohácsi vész előtti korból származik, és pedig 2 db árpádkori, 10 db a XIV., 8 a XV. és 4 a XVI. századból. E szerzemények közül ki kell emelnünk a *Pethneházy*-család két czimeres levelét az 1417. és 1467. évekből; néhai *Stuhr* egyetemi tanár gyűjteményének 18 mohácsi vész előtti oklevelét, mik között *Róbert Károly* czimeradományozó levele a *Kolos*-család részére 1332-ből a levéltár legbecsesebb accessiói közé tartozik. A czimerlevelek gyűjteménye a *Jeszenszky* (1563.), *Monos* (1622.), *Váczy* (1627.), *Hajnóczy* (1659.), *Juren*, *Ruchniczky* és *Kuzmich* (1660.) családok részint eredeti, részint hiteles másolatban kiadott armalisaival szaporodott. Az újabbkori anyagból megemlítésre méltók az *Aigner Lajostól* megvett gyűjteménynek 1848—49-re vonatkozó iratai, számszerint 67 darab, továbbá *Liszt Ferencz* díszoklevelei és egyéb hozzá intézett üdvözlő iratok s albumok összesen 20 db — a művész hagyatékából és *Deák Ferencznek* egy 1867. nov. 28-ki levele.

A családi levéltárak száma a gróf *Bethlen* és *Motesiczky* családok letéteményeivel gyarapodott; amaz mintegy 6000 darab oklevelet tartalmaz. Mindkét levéltár rendezése most folyik, azért állagukról részletes kimutatást még nem közölhetünk. A *Kisfaludy* család levéltárának kiegészítéseül a család beküldte *Kisfaludy Sándornak* egy 1801. szept. 18-ki levelét.

— A esászlóezi szent Mártonról nevezett egyház (Ung-megyében) könyvei 1444-ből. A „Magyar Könyv-Szemle“

eddig folyamaiban alkalmunk volt több oly régi könyvlajstromot ismertetni, melyek a hazai középkori könyvtárak történetéhez nyujtanak adalékokat. Ez alkalommal a császlóczi sz. Márton egyház könyveinek lajstromát ismertetjük, a mint ez a Kállay-család egy 1444-ki jegyzékében maradt reánk. A lajstrom, melyben a könyveken kívül a templom más ingóságai is előfordúlnak, szószerinti közlésben így szól:

„Item registrum est constitutum in anno domini M^oCCCC^oXLIIII. die sabbato super res ecclesie sancti Martini de Caslocz constitutus (így).

Item sunt quinque calices cum omnibus suis utilitatibus, minus imo.

Item una mostrancia cum una ladula omnibus utilitatibus reliquis.

Item sex indumenta sacerdotum casularum cum omnibus suis pertinenciis, sine una stola et uno manipulo carente.

Item colores casularum predictae sex Kamaka nominatarum.

Item duo indumenta de tela ordinaria cum omnibus suis utilitatibus.

Item indumenta altare (így) cum suis utilitatibus.

Item unum indumentum, duo camaka et unum purpureum.

Item eciam indumentum, altare tres harnaz cum omnibus (utilitatibus).

Item eciam unum Kamaka cum omnibus suis utilitatibus.

Item una casula harnaz.

Item alia casula tela cum fila aurea ornata.

Item missale tres (így).

Item duo psalteria.

Item duo graduale (így).

Item unum capitulare.

Item unum manuel (így).

Item unum antifonare.

Item una legenda.

Item una cappa Harnaz.

Item superpilicia quindecim.

Item in secriscia unum indumenta altare (így) zold harnaz.

Item unum supphorlah de bisso ornato valde subtilo.

Item parva campanarum tres cum fractis septem.

Item manuterdia tres valde subtile (*igy*).

Item ampule sunt septem.“

E szerint a szent Mártonról czimzett császlóczi egyház 1444-ben összesen 11 könyvnek volt birtokában, melyek mint az egyház többi felsorolt kinesei a középkorban dívott szokás szerint, a templom kinesei közt őriztettek.

— **Nagybánya város nyilvános könyvtárait** ismerteti Schönherr Gyula, a „Nagybánya és vidéke“ czimű hetilap 1887. évfolyam 36—38. számaiban. Nagybányának ez idő szerint hat könyvtára van, ide nem számítva az egyes hatóságok könyvgyűjteményeit. Ezek között számra legtekintélyesebb a *minorita-rendház* könyvtára, mely 1687-ben alapítottatott, s a mennyire rendezetlen állapota megállapítani engedte, ma körülbelől 2400 művet tartalmaz közel 3800 kötetben. Régi magyar nyomtatványok létezését e könyvtárban a czikkiró csak sejthette az 1836-ban készült katalogusból. Azóta a megindult rendezési munkálatok folyamán sikerült több ilyen nyomtatványt felkutatni, miknek jegyzékét a rendház könyvtárnokának, Benő Berárd főgymn. tanárnak szívesességéből itt közölhetjük: 1. *Károlyi Gáspár*, Biblia. Vizsoly, 1540. (Szabó K. 236. sz.); az első rész 1—18. lapja hiányzik. 2. *Pázmány Péter*, Kalauz. Pozsony, 1623. (Sz. K. 532. sz.), hiányos példány. 3. *Káldi György*, Szent biblia. Bécs, 1626. (Sz. K. 551. sz.). 4. *Pázmány Péter*, Kalauz. Pozsony, 1637. (Sz. K. 673. sz.), 2 példány. 5. *Telegdi Miklós*, Evangéliumok magyarázatja, II. rész. Bécs, 1638. (Sz. K. 676. sz.). 6. *Jezsuita paterek titkai*. Várad, 1657. (Sz. K. 926. sz.), 7. *Pápis-ták méltatlan üldözése*. Várad, 1657. (Sz. K. 927. sz.). 8. *Káldi György*, Istennek szent akarátja. (A tizparancsolat magyarázatja prédikációkban). Nagy-Szombat, 1681. (Sz. K. 1268. sz.) és 9. *Landovics István*, Novus succursus, azaz: Új segítség. I.—II. kötet. Nagyszombat, 1689. (Sz. K. 1380—1381. sz.). Az első rész czimlapja hiányzik. A *r. kath. plebániának* 483 kötetnyi könyvtára jobbra régi egyházi műveket tartalmaz. Van *egy kézirat is, mely a városra történelmi beccsel bír: a nagybányai jezsuiták számadási könyve az 1713—39. évekből*. A *főgymnasium tanári könyvtára* az intézetnek ez évben történt államosítása folytán gyökeres átalakítás előtt áll. Jelenleg 2340 művet számlál 2944 kötetben. A *főgymnasiumi ifjúság könyvtára* a Petőfi-önképzőkör,

az algymnasiumi tanulók és a segélyegylet könyvgyűjteményét foglalja magában; köteteinek száma 967. A *kaszinóegylet könyvtára* 1172 munkát tartalmaz 2251 kötetben. A kaszinó 1883-ban ülte alapításának 50 éves jubileumát s így az ország legrégibb társas körei közé tartozik. Könyvtárában, melynek alapját a 40-es években vetette meg, szépirodalmi művek mellett a történelmi és jogi irodalom sok jeles termékét birja. A *polgári olvasókör* 1884-ben alapította könyvtárát, mely ma 674 kötetben 444 művet számlál. A *református egyház* kis könyvgyűjteményéről is megemlékezik a czikkíró, mely 26 kötetével könyvtárszámba ugyan nem mehet, de könyveinek helyi vonatkozásánál fogva megérdemli a különös figyelmet. Itt van a *Károlyi Gáspár* bibliájának várad-kolozsvári 1660—1661-iki kiadása (Szabó K. 970. és 976. sz.), melyet a város ajándékozott 1670-ben a református egyháznak. Egykorú bőrkötése felső tábláján e felirat van capitalis betűkkel benyomva: CIVITAS NAGYBÁNYA ANNO 1670. Van továbbá 12 XVI—XVII. századbeli könyve, (legrégibb köztük a szentírás németnyelvű képes kiadása, nyomtatott Lipesében 1544-ben), melyek az egykor nevezetes nagybányai református iskola, a *Schola Riculina* könyvtári jelzésével vannak ellátva; ma egyedüli maradványai a hajdan virágzó iskola több száz kötetnyi könyvtárának, melynek XVII. századbeli katalógusát az egyház levéltára őrzi. Érdekes darabja a kis gyűjteménynek egy énekes könyv, melyet *várad*i *Borbély János* polgár maga irt és 1641-ben az egyháznak ajándékozott. A nagy ívrétalakú kézirat egykorú kötésben, elején és végén az ajándékozó latin distichonaival, megérdemelné a behatóbb ismertetést. Még három XVII. századi kézitról tesz Schönherr említést, egyikök zsoltárokat s temetési énekeket tartalmaz s hihetőleg a kántor használatára volt szánva; a másik iskolai használatra szánt böseleti kézikönyv, a harmadik pedig szentírási textusok és predikáció-thémák gyűjteménye. A cikksorozat a magyarországi könyvtárakról megjelent nagy statisztikai munkának Nagybányára vonatkozó adatait sokban kijavítja, részben kiegészíti, s általában kedvezően világítja meg e kis határ város könyvtári viszonyait.

† **Magyary Szulpicz 1854—1887.** E nevet olvasóink folyóiratunk 1881. évi folyamából ismerhetik, a hol Szabó Károly könyvtárához közölt adalék alá jegyezve látták. Magyary a

Benedek-rend tagja, előbb Pannonhalmán könyvtárnok, utóbb a komáromi gymnasium tanára, a történelmet és segédtudományait művelte. Önálló kutatásokat tett különösen Komárom város és megye multjára, s nem egy kérdést dolgozott fel, s nem egy téves állítást döntött meg. Komoly törekvésű és képzett kutató volt, kit halála, s azt megelőző betegsége már néhány éve visszatartva, kevés jelét adta munkásságának. Komárom város társadalmi életének egyik jelentékeny és általán szeretett tagja volt. Bibliographiánk egy szakembert vesztett benne, s folyóiratunk egy avatott munkást. Meghalt 1887. július 2-án.

— **Négy lappangó Corvin-codex.** Budik P. A. „Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen. Wien, 1840“. című munkájában, az általa összeállított, ma már meghaladt, Corvin-codexek jegyzékében felsorol négy oly Corvin-codexet, melyeknek provenienciáját nem említi. Minthogy e provenienciát az újabb kutatásoknak nem sikerült ekkorig felderíteni s az említett codexek még ma is ismeretlen könyvtárakban lappanganak, czélszerűnek tartottuk ezeket itt olvasóinkkal megismertetni s felderítésöket ezen az úton előmozdítani. E codexek Budik összeállítása szerint a következők :

1. Boetii de consolatione philosophiae. Hártya-codex miniatürekkel, melyekből több ki van vágva. Egy magángyűjteményben.

2. Leonardi de Utino Sermones aurei de Sanctis. Pompás hártya-codex Mátyás király czímerével. Egy magángyűjteményben.

3. Missale. Hártya-codex szép festményekkel, melyekből azonban több ki van vágva. Végén olvasható *Finis 2. Junii 1468.* Egy magángyűjteményben Bécsben.

4. Petronii Satyricon. Hártya-codex, 4-ed rétben a XV. századból. Végén olvasható : *Bibl. Budens. relectus a Barthol. Fontio.*

Felkérjük ügybarátainkat, kiknek ezen codexek hollétérol netán tudomásuk volna, hogy erről a Magyar Könyv-Szemlét értesítsék.

— **Régi magyar nyomtatványok az angol könyv-piacon.** Egy londoni árverés alkalmával nemrég Heltai krónikájának egy példánya (RMK. I. 118.) került eladásra. Gray Henry könyvtáros (Leicester Square) catalogusában pedig Joach.

Ringelb. Fortius „De Ratione Studii“ (RMK. II. 774.) című könyve volt eladásra hirdetve.

— **Corrigendum a „Régi Magyar Könyvtár“-ban.** Siderius *Catechismus*-ának egy régibb kiadása „H. n. 1579.“ alatt fordul elő (RMK I. 297.); de a váradí 1642-diki kiadás czíme szerint (RMK. I. 733.) e könyvet „régén a jó emlékezetű Lipsiai Pál is nyomtatta“; az 1579-diki kiadás tehát debreczeni nyomtatvány.

— **Adalék Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtára“-hoz.** Löese, 1689. *Arithmeticae Vulgaris Nucleus, das ist: Arithmetischer Kern stb. Durch J. B. O. C. E. (Szabó K. R. M. K. II. 1646. sz.)*

Az ím érintett munka szerzőjére vonatkozólag a R. M. K. fölvilágosítást nem tartalmazván, legyen szabad néhány észrevételt koczkaztatnom, illetőleg fölvetnem a kérdést: vajjon a mondott Arithmetica-t nem *Bubenka Jónás* írta-e, ugyanaz, kiről *Klein*, Nachrichten, II. 228. l., mint eperjesi kántorról emlékezik? . . . .

Megjegyzem, hogy *Horányi*, Nov. Mem. Hung. I. r. 601—2. l. egy Arithmeticae vulgaris nucleus szerzőjéül (igaz, száz év különbséggel) *Bubenka Jónást* nevez meg; — mi több, *Korabinsky*, midőn Lexikon-a 375. l., Löcséről szólóban, az e vidéki német dialectusra példát idéz, ezt úgy mutatja be, hogy „folgt allhier aus *Bubenkas* Rechenbüchel. . . eine Unterredung zweier Bauern“ stb. mire a szóban forgó Arithmetica L_{III}^b s k. l. XVIII. a. közlött párbeszéd olvasható: „Potz schlapamant, met schlappe met dral“ stb.

Rössler István.

— **Nagylucei Orbán egri püspök egy festett missaléja 1491 körül.** Nagylucei Orbán egri püspök — kit hibásan Dóczinak szoktak nevezni — 1491 végén halt meg. Az egri egyházat már életében sok drágasággal: arany és ezüst egyházi szerekkel, nagy értékű egyházi oltárneműekkel és ruhákkal adományozta meg. Ha élt volna — úgy beszélték — még több jót is tett volna szent János egyházával. Hátramaradt rokonai, testvérei, kiket szerzett birtokaival gazdagokká tett, különösen unokaöccse, István, immár szerémi püspök és királyi személynök, hogy hálájokat a boldogult iránt kimutassák, az örökölt vagyonból falurészeket, egy pesti házat — melyekről az a hír járt, hogy a

boldogült az egri káptalannak szánta, már 1492-ben átadták a káptalannak a boldogült lelki üdveért éneklendő misék alapjául. Ezenkívül István püspök az egri egyházban pompás siremléket emelt nagybátyja : Orbán püspök porai fölé, s különféle egyházi drágaságokat — *köztök egy misekönyvet* — *ajándékozott a káptalannak*, hogy a boldogult püspökért annál díszesebben szolgálhassák a szent miséket.

E misekönyvről következőleg emlékszik meg az Orsz. Levéltár kérdéses : Dl. 19,876. sz. oklevele : „*unum librum quem missale vocant in membranis impressum et exornatum minio cum insignibus eiusdem domini Episcopi...*“

Hogy hova került Orbánnak ezen festett és ismeretes miselája ? erről positiv adataink nincsenek.

— **Adalék a XV. századbeli hazai könyvtárakhoz.**
Hrusóczi Corradus mester özvegye (most pedig bizonyos Bálint nevű nemes felesége), Ilona asszony, 1444-ben végrendeletet tesz, Egyed podgoriai plébános, mint gyóntató, Korsácz György, Zrednai Benedek, Hala Bálint, Jorchi Miklós, Dobrakuchai János diák jelenlétében, a mikor is különösen a garighi ¹ pálosok kolostorának — a hová temetkezni kíván — s a podgorai Szent Mihály templomnak különféle birtokrészeket, ruhaneműeket, vásznakat stb. hagyományoz. A podgoriai egyház, mint „*ecclesia mea parochialis*“ kap hagyományul bizonyos, valószínűen egyházi könyveket is, szám szerint *három darabot*, melyek értékét a hagyományozó özvegy, boldogult férjétől szerzett tudomás után, — ugyancsak magasra helyezi. Mert azt állítja, hogy közülök kettő, mint jobb állapotban levők — *együtt mégér kétszáz forintot*. Érdekes annak felemlítése is, hogy e könyvek a végrendeles keltekor János kristalóczi plébánosnál vannak, — a mint ma mondanók : kikölesönözve.

A végrendeletet az országos levéltárban őrzik ; érdekelt része következőleg hangzik :

„*Item eciam ecclesie sancti Michaelis archangeli de Podgorya videlicet ecclesie mee parochiali lego quosdam tres libros, apud dominum Johannem plebanum de Crstalouc habitos prime eidem*

¹ Garigh vagy Garics a mai Belovármegyében feküdt, Csazmától délre Maszlavina vidékén.

accomodatos, quorum librorum duo meliores, prout ex ore ipsius Corradi bone memorie perceperam, ducentos valent florenos auri, dempto ipso tercio libro.“

— **Rozsnyai Dávid conventiója 1669-ből.** Rozsnyai Dávid török-deák „Horologium Turcieum“ című munkájának ismertetését a „Magyar Könyv-Szemle“ 1879-diki folyamában adtuk. Ez alkalommal érdekesnek tartjuk Apafi Mihály udvartartási számadás-könyvéből, mely a gróf Bethlen-család levéltárával került a Nemzeti Múzeum könyvtárába, ismertetni Rozsnyai Dávid török-diák udvari conventióját, mely az említett könyv 1146 levelén így van bejegyezve:

„Rosnyai David török deáknak conventiója, kinek esztendeje kezdetik die 3. Martii anno 1669.

Leszen készpénz fizetése per annum	fl. 125
Ruházattyára gránát posztója ulnae	8
Béllésére két esztendőre	fl. 15
Bora napjában.....	nro 2
Fejér czipója per diem.....	nro 2
Közönséges czipója napjában.....	nro 12
Husa hat font	libr. nro 6
Asztala hopenesterünkkel.	

Négy lovára széna. Abrakra tizenhat forint. Datum Albae Juliae, die etc.

M. A p a fi mp.

— **A new-yorki Astor-könyvtár,** melyről Ballagi Aladár a „Magyar Könyv-Szemle“ 1886-iki folyamában bővebb ismertetést közöl, épen most adta ki s hozzánk is beküldte 1886-iki jelentését. E szerint a könyvtár most már 225,179 kötetből áll, melyből a múlt évben 2720-at készpénzen vettek, 969-et pedig úgy kaptak ajándékba. Az utóbbiak között legbeesesebb az alapító család egyik tagja, Astor J. J. a könyvtár pénztárnoka által ajándékozott Ptolemeus Cosmographiájának római, 1478-diki, vagyis e munkának első, térképekkel díszített kiadása. Az olvasók száma, az előbbi évekéhez képest, jelentékenyen gyarapodott. Tavaly ugyanis 66,894 olvasó látogatta a könyvtárat, kik összesen 165,017 művet használtak. Az alaptőke 1,422.594 dollárra emelkedett, a jövedelem mind a mellett 1555 dollárral csappant meg, az intézet elhelyezett pénzei kamatlábjának leszállítása

miatt, vagyis ugyanazon okból, mint a mi tud. Akadémiánknál. Ekkép a könyvtár jövedelme tavaly mindössze 22,712 dollárra rugott. A könyvek 220,000, az épület 100,000 dollár erejéig voltak biztosítva.

— **Jelentés. A M. T. Akadémia következő kiadványai-
ból a csonka példányok tetemesen leszállított áron boesát-
tatnak áruba:**

A)

Bluntschli. Az államjog története. II. kötet, kötve és füzve.
Leny. Beaulieu. Pénzügytan. II., III., IV. kötet, kötve és füzve.
Nisard. Francia irodalom. II., III., IV. kötet, kötve és füzve.
Symonds. A renaissance. III. kötet, kötve és füzve.
Carlyle. A francia forradalom. II., III. kötet füzve.
Carrara. A büntető jog. II. kötet füzve.
Curtius. Görögök története. III., IV., V., VI. kötet füzve.
Lewes A. A philosophia története. III. kötet füzve.
Macaulay. Anglia Története. II., III., IV., V., VI. kötet füzve.
Taine. Angol irodalom. II., III., IV., V. köt. füzve.
Todd. A parlamenti kormányrendszer. II., III. kötet füzve.
(Egy-egy kötet ára 80 kr., füzve 50 kr.)

B)

Az Akadémia Évkönyvei. II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX.
(csonka, a 2. és 5-ik füzet hiányzik), X. (csonka, a 2., 5.,
7. füzet hiányzik), XI., XII. (Egy-egy kötet ára 1 frt.)

C)

Gróf Teleki József. A Hunyadyak kora. III., IV., V., X., XI.,
XII. (Egy-egy kötet ára 50 kr.)

A megrendelések a „*Magyar Tudományos Akadémiának*“
czim alatt teendők meg. A megrendelt példányok posta-után-
véttel fognak megküldetni.

Budapest, 1887. november 25.

*A M. T. Akadémia könyvraktárának
felügyelősége.*

— **A múzeumi könyvtárkézirattári gyarapodása 1887-ben.**
A Nemzeti Múzeum könyvtárának kéziratgyűjteménye 1887-ben a
következő kéziratokkal gyarapodott. Ajándéku kapta: 1. *Imreh
Sándortól:* Visszaemlékezés az 1848—49-dik iévi szabadságharcra
Erdélyben. Irta Imreh Sándor, volt Mátyás-husár, jelenleg ev.

ref. főtanodai nyomdavezető Marosvásárhelytt. 2. *Békay István-tól*: Kazinczy Gábornak Szalay Lászlóhoz írt 1837-ből való levelet hiteles másolatban. 3. *Dr. Pauler Gyula* útján az Országos Levéltárból, egy darab ivrétű magyar kéziratot, mely 20 festett czímert s 10 lap magyar szöveget 1845-ből tartalmaz. Vásárolta a következőket: 4. Hetényi Jánosnak négy munkáját: 1. Erdélynek remélhető anyagi kifejlése a földbirtoki viszonyok czélszerű rendezése által. 2. A Haza temploma. 3. A Pesten felállítandó hely. hitvallású főiskolai rend tervezete. 4. Magyarhoni régibb várszerkezetéről, ép ennek nagy jelentőségű befolyásáról; továbbá 5. Hriagiél Márton: Három históriás ének Lutherről. 6. A székesfehérvári szabó czéh könyve a XVII. századból magyar nyelven. 7. Barabás Sámuel: *Historia Hungariae et Transylvaniae* ab anno 1526—1741., XVIII. sz. 8. Egy lengyel királyi tanácsosnak levelei, melyeket egy Római birodalombéli úrnak írt Magyarországnak dolgairól. XVIII. századbeli magyar 4r. kézirat. 9. Pater Jósza János és Heuter Mihály: *Az Apostoli szent missio mivoltának rövid leírása*. XVIII. századbeli 8r. magyar kézirat. 10—11. Két XVIII. századbeli 8r. Album. 12. *Liber Productionis Fiscalitatum de anno 1702*. XVIII. századbeli 2r. latin kézirat. 13. *Brenis Elucidacio Historico Chronologica de Transylvania, et in eadem fundato episcopatu Albae-Juliae*. XVII—XVIII. századbeli 2r. latin kézirat. 14. *Besztercze város levéltárának registruma* XVIII. századbeli latin kézirat. 15. A gróf Haller-levéltár lajstroma XVII—XIX. századbeli 2r. kézirat; mind a kettő csonka. 16. A magyarországi reformatiónak, reformált ekklézsiáknak s iskoláknak rövid históriája. XVIII. századbeli magyar kézirat. 17—19. Cherrier Miklós: *a) Magyarhon egyháztörténete; b) Institutiones Historiae Ecclesiasticae* (két köt.) czimű eredeti kéziratai. 20. *Jus Hungaricum*, XVIII. századbeli 4r. latin kézirat. 21. Antonii Majláth de Székely: *Moralium Liber unus*. XVIII—XIX. századbeli 4r. latin kézirat. 22. *Conscriptio sedis Siculicis Aranyos, pagorumque ibidem existentium* Kövesd, Pollyán etc. cum legali authentia per acta de anno 1722. in fol. 23. *Nomina Familiarum et Personarum de Principibus et Patria bene meritorum per Josephum Both Cancellistam Gubernialem conscripta*. XVIII. századbeli 2r. latin kézirat. 24. *Inventatio Fiscalis Domini Szamosujvár*. XVIII. századbeli 2r. latin kézirat. 25. Pálóczi

Horváth Ádám: A bölcsesség nagymesterének a szent rend kezdetétől fogva a VII. századig biográfiája. XIX. századbeli 4r. magyar kézirat. 26. Opus Deputationis Regiae sub Praesidio Christophori Nitzky in materia Juridica concinnatum. XVIII. századbeli 2r. latin kézirat. 27. Miscellanea poetica ac rhetorica. XVII. századbeli 8r. latin kézirat. 28. *Az Ember Életének Ercdetiről, Természetiről, Allapattyáról Irattatott Könyv Foktowi János Vácson Várassai Praedikátor által 1614. (L. ismertető cikkünköt.)* 28. Egy oláh kézirat, czirill betűkkel írva, 1723-ból. 2r. XVIII. sz. 29—54. Lasztókay László hagyatékából 25 kötet magyar kézirat: a) Adatok Eperjes város történeti multjából a legrégibb időktől Hunyadi Mátyás koráig; b) Adatok Eperjes hadi történetéből; c) Eperjes levéltárában gyűjtött adatok; d) Az ipar állására vonatkozó jegyzetek; e) Különféle jegyzetek. E szerint ajándékba kapott 3 drb kéziratot, vásárolt 54 darabot, a gyarapodás tehát 57 kötet XVI—XIX. századbeli kézirat, melyek egytől egyig Magyarország történetéhez és művelődéstörténetéhez nyújtanak adalékokat.

— **Jelentés az erdélyi múzeumi könyvtár gyarapodásáról.** Az erdélyi múzeumi könyvtár régi magyar nyomtatványainak gazdag gyűjteménye mult évi október havában Stein G., erd. múz. könyvtáros ajándékából következő unicumokkal gyarapodott: (304. sz.) 1. *Jövendőt magyarázó kis könyvecske*, mellyben rekesztettek némely jövendölések, a mint az Holdnak forgása az égi tizenkét zodiachus jelekben találtaik . . . Deákból Magyarra fordítatott és ujonnan kinyomtatott, Kolozsvártt, 1699. esztendőben 8r. $2\frac{1}{2}$ iv = 20 számozatlan levél. Tótfalusi Kis Miklós nyomdájának ezen terméke mindeddig ismeretlen volt. 2. *Álom könyvecske*, miképpen kell az éjjeli látásokat, jelenéseket és álmokat érteni és magyarázni. A régi és mostani új Álom-könyvekből, mellyeket a bölcs emberek nagy mesterséggel irtanak, rövideden kiszedegettetett, megöregbítettett és ujonnan kinyomtatott. 1725. Esztendőben 8r. $2\frac{7}{8}$ = 23 számozatlan levél (közben egy levele hiányzik). Betűi s nyomdai kiállítása után ítélve, kétségtelenül kolozsvári nyomtatvány. A czimlapon álló fametszet 1692. évszámot mutat, miből biztosan lehet egy előbbi, 1692-iki kolozsvári kiadásra következtetni. Ezen álom-könyvecske eddig ismert legrégibb, de nem első kiadása Debre-

ezenben 1635-ben jelent meg; ennek töredékei Lugossy József ajándékából megvannak a Magyar Nemzeti Múzeum és az Erd. Múzeum könyvtárában.

Ugyancsak a mult évi október havában szereztetett Horváth helybeli antiquariustól *Comenius Amos Orbis sensualium Pictus Bilinguis* (Lat. et Germ.) *Coronae* 1675. 8r. igen szép példánya, mely ritka hazai nyomtatványnak eddig csak két példánya volt ismeretes, a brassói evang. gymnasium könyvtárában (ép) és Ráth Györgynél Budapesten (3 utolsó levél hiján).

Legközelebb gróf Lázár Miklós adományából könyvtárunk a következő ritka régi magyar nyomtatvánnyal gyarapodott: *Károni János, Cationale Catholicum. Régi és Új Deák és Magyar Ajtatos Énekek*. Nyomt. a csiki klostromban 1676. 4r. Teljesen ép, tiszta, szép példány. Ezen, a magyar énekköltészet történetére nézve nevezetes munkából még 1879-ben, 20 évi könyvtárúvrlataim után sem láthattam egy példányt sem, és így Régi Magyar Könyvtáramban címét csak gróf Kemény József följegyzése után adhattam; azóta azonban példányunkon kívül még két ép példányt láttam, a csiksomlyói szent Ferencz-rendi zárda és az esztergomi érseki egyházmegye könyvtárában. *Szabó Károly*, az erd. múzeum könyvtárnoka. (E. M. E. kiadv. 1887. II.)

— **A múzeumi könyvtár tisztviselőinek tudományos kutatásai 1887-ben.** A múzeumi könyvtár tisztviselőiből a nyári szünet alatt *Majláth Béla* könyvtárőr a „*Sorsvető könyvekről*“ című tanulmányához, melyet folyóiratunk más helyen egész terjedelmében közöl, tett kutatásokat, átbúvárolva az erre vonatkozó irodalmat, mely célra a múzeumi könyvtár útján külföldi könyvtárakból több sorsvető könyvet kért kölcsön. *Csontos János* könyvtári segédőr: *a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok és Corvin-codexek felderítésére* folytatta kutatásait a müncheni királyi, a stuttgarti királyi, a heidelbergi egyetemi, a darmstadti nagyhercegi és frankfurti városi könyvtárakban, hol a hazai vonatkozású kéziratokat szakszerűen leírta és a legnevezetesebbek czimlapjait a könyvtári másolat-gyűjtemény számára lefényképezte. Dr. *Fejérváthy László* levéltárnok a krakkai, boroszlói, berlini és drezdai levéltárakban mohácsi vész előtti magyarországi vonatkozású okleveleket és pecséteteket nyomozott, melyekből néhány nevezetesebbet a könyvtár gyűj-

teménye számára lefénnyképeztetett és a berlini galvanoplasztikai pecsétyűjteményből a magyar királyok ritka pecséteiről több galvanoplasztikai pecsétmásolatokat készítettett. E tudományos kutatások eredményét Majláth Béla könyvtárör jelentése főbb vonásokban más helyen ismerteti. A kutatások részletes eredményéről szóló jelentést folyóiratunk jövő számában adjuk.

— **Zimmermann Ferencz monographiája a nagyszebeni archivumról.** Zimmermann Ferencztől, a tudós nagyszebeni levéltárnoktól, ki mióta a nagyszebeni városi és a szász nemzeti levéltár élén áll, a Löher-féle „Archivalische Zeitschrift“, a bécsi „Mittheilungen“ és más szaklapokban élénk irodalmi tevékenységet fejt ki: „*Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation Hermannstadt, Verlag der Archives*“ (1887. 8r. IV+116 l.) czím alatt egy érdekes monographia jelent meg, melyben a vezetése alatt ievő nagyszebeni városi és szász egyetemi levéltár tartalmát és szervezését nagy szakismerettel és dicsérendő ügyszeretettel ismerteti. E munkáról kívánunk itt néhány szóval megemlékezni. A monographia egy befejezett egészet képez, melyet a történész és levéltárnok egyaránt haszonnal forgathat. Lapunk tere nem engedi, hogy ezen jeles és érdekes szakmunkával részletesen foglalkozunk s ezért tájékozásképen itten csak a beosztását emeljük ki, mely szerint a szerző a fönt jelzett levéltárt ismerteti.

A munka a következő fejezetekre oszlik: I. Oklevelek. II. Acták. III. Jegyzőkönyvek. IV. Számadáskönyvek. V. Kéziratok. VI. Repertoriumok. VII. Törvénykönyvek. VIII. A levéltár segédkönyvtára. IX. Határozatok és Utasítások a levéltár használatára.“ Ezen kilencz fejezetből a VI-ikat, mely a repertoriumokról szól, mint adalékot a hazai levéltárak oeconomiájához, szó szerinti fordításban egész terjedelmében a következőkben adjuk.

„A levéltárnak — ugymond — a középkori oklevelekről 1500-ig bezárólag kétféle új repertoriuma van, melyeket Wenrich Vilmos levéltárnok készített, és pedig van egy négy kötetes *alaprepertorium* és egy két kötetes *tárgyrepertorium*, melyeknek folytatásán dolgoznak.

Az *alaprepertorium* a levéltár birtokállományát mutatja és a két tulajdonosnak a saját tulajdonukról leltárul szolgál. Tartalmazza chronologiai rendben az oklevelek regestáit, és pedig

úgy, hogy minden oklevél, mely a levéltárban akár mint eredeti, akár mint másolat, insertum vagy regestum létezik, legkevesebb egy külön levelet kap, melyre aztán a következő adatok vannak rávezetve: az oklevél kelte a mai naptár szerint megfejtve, továbbá a levéltári signatura, a regesta, az eredeti keltezés, megjegyzés az oklevél nyelvéről, természetéről (vajjon eredeti-e vagy másolat, vagy insertum), anyagáról és pecsétjéről, esetleg megnevezése a darabban előforduló insertumoknak és a levéltár azon okleveleinek, a melyekben az előttünk fekvő oklevél beékelve fordul elő. Az alaprepertoriumnak tartalma ismételve van rávezetve azon papirborítékra is; a melyben az oklevél őriztetik. Minden oklevél levéltári signaturával van ellátva.

A *tárgyrepertoriumok* (Realrepertorien) lehetővé teszik a levéltári anyagnak könnyű használatát azáltal, hogy ezekben minden oly személy, hely és tárgy betűrendben van feljegyezve, melyek a levéltár 1203—1500-ig terjedő okleveleiben előfordulnak és pedig úgy, hogy az összes oklevelek, melyek egy bizonyos személyre, helyre vagy tárgyra vonatkoznak, az illető személynél, helynél vagy tárgynál bizonyos rendsző alatt együttvéve vannak felsorolva.

A régi repertoriumok, melyek három folió kötetből állanak, a XVIII. században készültek. Ezekhez a jelen században Herbert Frigyes Mihály pótlékokat készített. Ezen repertoriumok magukban foglalják az 1292—1600., 1601—1700. időszakban kelt okleveleket és az úgynevezett collectio posteriort, a XV—XVII. századbeli okleveleket. Az összes darabok regesta formában, chronologiai rendben vannak felsorolva, azonkívül a legfontosabb tárgyak rendszavak szerint betűrendben vannak csoportosítva.

Az Acta-osztály használatáról az illető indexek és ezenkívül a kétféle Actarepertorium az 1751—1770. és az 1771—1786. időszakból nyújtanak tájékoztatást.

A levéltár, ünnep- és vasárnapot kivéve, ápril 1-től szeptember végeig 8—1 óráig s október 1-től márcz. 31-ig délelőtt 9—12-ig és délután 3—5 óráig van nyitva. A levéltári hivatal a kutatóknak a szükséges tintával szolgál, papiros, toll vagy czeruzáról azonban az illető kutatóknak kell gondoskodniok. Az elég tekintélyes segédkönyvtár a kutatóknak a levéltár helyiségében szabad rendelkezésére áll, de ezenkívül könyvet házi

használatra kikölesönözni nem szabad. Reagentiákat az írás fel-frissítésére a levéltárban használni szintén tiltva van. Hasonlóképen tilos az okleveleket vagy actákat czeruzával vagy tintával aláhuzni, jegyekkel megjelölni, vagy megjegyzésekkel ellátni, az actán változtatásokat tenni vagy egyes helyeket beírni, kitölteni, az akták leveleit behajtani, vagy azokat mint írópárnát (Schreibunterlage) használni.

— **Vágner József: A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai.** *Nyitrán, nyomt. Szempék és Huszárnál 1886.* 8r., XII+222 l. — Bibliographiai irodalmunk egy becses munkával, a nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratainak és régi nyomtatványainak ismertetésével gyarapodott, melyet *Vágner József* nyitrai kanonok fönt jelzett cím alatt írt és tett közzé. A munka megjelenését Dezső Adolf úr a „Magyar Könyv-Szemle“ 1885-iki folyamában kilátásba helyezte s mi a nyitrai egyházmegyei könyvtár érdekében, mely a t. szerzőben oly hivatott monographust nyert, valamint a magyar bibliographiai irodalom szempontjából, mely a megjelent munkát nyereségeihez sorolja, őszintén örvendünk, hogy a t. szerző azt közreboesátotta. Knauz Nándor monographiája óta, a pozsonyi káptalan kéziratairól, ez az első figyelemreméltó munka irodalmunkban, mely hazai egyházi könyvtár ismertetésével szakszerűen foglalkozik, s a t. szerző a hazai művelődéstörténetnek hasznos szolgáltatást tett, midőn nem kimélve időt, fáradságot és áldozatot, vele a nyitrai egyházmegyét és a tudomány barátait megajándékozta. A monographia nagy gonddal készült s becsületére válik szerzőjének, kiben a szakképzettség meleg ügyszeretettel párosul. Évekkel ezelőtt ő rendezte a gróf Apponyi-család nagyapponyi könyvtárát, mely nagybeesű ritkaságaival az 1882-iki budapesti országos könyvkiállításon méltó feltűnést keltett, s ő rendezte a nyitrai egyházmegyei nyilvános könyvtárt is, mely a tudós dr. Roskoványi Ágoston nyitrai püspök áldozatkészségéből ujjonnan szervezve, a közönség használatára 1885. nov. 30-án ünnepélyesen megnyitott. Ezen könyvtárról szól a monographia, melyben a t. szerző a gyűjtemény történetét, annak kéziratait, az ősnymtatványokat 1500-ig, a XVI. századbéli nyomtatványokat 1520-ig és a régi magyar nyomtatványokat 1711-ig ismerteti. A könyvtár eredete valószínűleg az Árpád korig nyulik fel, de sem ezen,

sem az Anjou-korból, sem a Hunyadiak és Jagellók korából egyetlen egy könyve sem maradt meg, melyről ki lehetne mutatni, hogy ezen időszakban szereztetett. Van ugyan a nyitrai káptalan tulajdonában egy a XIII. század végéről, vagy a XIV. század elejéről való latin Evangeliarum, melynek tömör ezüstből való s erősen aranyozott táblája domborművű dyptichonban a keresztrefeszítést ábrázolja s a hazai renaissancekori ötvösművészetnek egyik remeke,¹ de ez, mint a káptalan tulajdona, nem az egyházmegyei könyvtárban, hanem a káptalani archivumban őriztetik s ezért a monographiában említve ninesen. Csak a XVI. század közepétől kezdve, mikor Bornemissza Pál ült a nyitrai püspöki széken, ki a mostani egyházmegyei könyvtárnak első alapját veté meg, találunk könyveket egykorú bejegyzésekkel, melyek azoknek XVI. századbeli provenientíáját bizonyítják. Azóta elhalt püspökök és kanonokok könyvtáraiból, hazafias adományokból és vásárlásokból, de főleg a mostani nagytudományú nyitrai püspök nagybecsű magánkönyvtárának adományozása által a könyvtár annyira gyarapodott, hogy 1885-ben az egyházmegyei és a Roskoványi-féle egyesített könyvtár 24,723 munka és 36,223 kötet és füzetből és 2000 darab apró nyomtatványokból állott s 25,230 forint alapítványi tőkével rendelkezett. A könyvtárban van 401 kötet kézirat, melyekből a t. szerző 130 érdekesebb munkát részletesen ismertet, közölve egyesekből kivonatokat, ismertetve és bevezetve a nevezetesebbeket és kiemelve mindeniknek történeti, közjogi, egyháztörténeti és művelődéstörténeti fontosságát. A kéziratok szakszerű leírása pontos, nagy gonddal készült s felülemelkedik a közönséges catalogusok színvonalán, mert nemcsak *descriptiv*, hanem *instructiv* természettel bír. A kéziratok egy-kettő kivételével mind magyarországi vonatkozásúak s 1573—1867-iki időszakból valók. Van köztük számos XVII. századbeli philosophiai és theologiai kézikönyv, Jaklin Balázs, Elevenkúti András, Kátay Zsigmond és másoktól, melyek a XVII. századi magyarországi iskolázás történetéhez nyújtanak adalékokat. A többi kéziratok közjogi, egyháztörténeti, politikai, történeti természetűek, eredetiek és másolatok, melyekből ezim

¹ L. az 1884-ki országos ötvösműkiállítás Kalauzt. Budapest, 1884.

szerint kiemeljük a következőket: 1. Hausz Buech. Darein Wier Brueder zu Allwintz vnser Hausz, Hof, Aekher, Weingarten, Gärten Wysen und alle Ligende Gietter Beschreiben, Neben vorgehenden Kurtzen Bericht, unseren Nachkimlingen, Durch welche Mittel Wier aus dem Märherrs in Sibenbirgen komen und hie niderglassen haben. — 4r., 39 levél, 1623—1641. (Érdekes az Anabaptistáknak Alvinczen való letelepedésére. Szerző az érdekes bevezetést 6 nyomtatott lapon egész terjedelmében közli.) 2. Vegyes másolatok 1649-ből II. Ferdinánd és Bethlen Gábor korára vonatkozók. — Ivrt, 124 lap. — A másolatban van Pázmány Péternek több kiadatlan levele. — 3. Visitatio parochiarum sub Archidiaconatu Praepositurae Posoniensis seu in comitatu existentium, anno 1673 die 14 septembris instituta. 4r. 1673-ből 188 levél. 4. La Corte, Entrate, Spese, Manitenimento della Soldatesca, delli Confini d'Ungheria e li salarii delli Ministri, Officiali et altri Servitori dell' Augusmo, Potentmo et invittissimo Imp. Leopoldo Primo, Re d'Ungheria stb. Li Confini d'Ungheria. Ivrt, 1674-ből, 118 levél. — Fontos Magyarország XVII. századbeli pénzügyi és gazdasági, különösen pedig bányászati viszonyaira. 5. Korompay Péter nyitrai püspök vegyes jegyzetei 1661—1685-ből (bő kivonatokkal és közlésekkel). — Fontos a XVII. századbeli politikai és vallástügyi viszonyaira. 4r. 124 levél. — Ezen kívül van még Korompaytól 3 kötet eredeti jegyzet az előbbihez hasonló tartalommal. 6. Rövid Summája az egész keresztényi Tudománynak, különféle könyvekből össze szedgettetett és az Szabad Posonyi királyi Városában együgyűen irattatott az Rákóczy Ferencznek Disturbiuma alatt. Az 1706. Esztendőben. Kis 8r. 1706-ből 68 és 58 levél. (Ismeretlen magyar nyelvű munka 1711 előtt). 7. Brevis Disceptacio Parochi cuiusdam cum Forestiero Hiberno de Clero Hungariae sub Tumultu Rakoeziano in sua Residentia immote perseverante inita anno Christi 1711. Ismeretlen eléggé olvasható írás. 4r., 1711-ből 30 levél. 8. Zara római régiségeinek leírása ismeretlen szerzőtől. Latin kézirat a XVIII. századból, 179 levél. 9. Polgári Mihály krónikája. Ivrt, 1749-ből, 226 levél. 10. Personale totius Familiae Matris Redemptoris Primitivae Regulae Ordinis Disalceatorum St. Trinitatis Redemptionis Captivorum, cum praemissa serie Superiorum Generalium, omniumque Domorum totius praefati ordinis

Conscriptum a nati Redemptoris Mundi a. 1768. Ivrét, 1768-ból, 428 lap. (Leirva benne az illavai, pozsonyi, nagyszombati, komáromi, gyulafehérvári, egri, pataki és ó-budai házak története). 11. Gabrielis Kolinovics Senquiciensis Commentariorum de Rebus Ungaricis Libri, XIII.—XVIII. századbeli másolat, ivrétben 193 levél. 12. Repraesentationes contra mandatum per Josephum II. novum Systema per Jurisdictiones factae item Miscellanea. XVIII. század végéről való kézirat 499 lap. (Hatóságok és testületek tiltakozásai II. József rendszere ellen.) 13. Kovachich Márton György: a) Freymüthige Anmerkungen ueber die Recension der v. Piringerischen Ungarns Banderien, welche zuerst 1816. in die Allgemeine Wiener Litteratur Zeitung eingedruckt dann aber um den Ungarn weher zu thun, bald besonders abgedruckt zur beabsichtigten Schmach der Nation allenthalben verbreitet worden ist. 4r., év nélkül, 160 lap; b) Versuch einer Erklärung und Rechtfertigung der Clausel des 31-ten Artikels in der Goldenen Bulle Andreas des II. vom Jahre 1222. „Quod si nos,“ wider die Anfechtungen A. W. Gustermann et Compagnie. 4r. XIX. sz. 69 l.; c) Codex Decretales Juris Ecclesiae Hungaricae. Ivrét, XVII. sz. 98 l. (Vurum József nyitrai püspök írása.); d) Die Ausbildung der Verfassung des Königreichs Ungarn dargestellt von Anton Wilhelm Gustermann, k. k. Bücher Censor und Professor der Rechte in der k. k. Theresianischen Ritter Akademie. Einer Freimüthigen Prüfung unterworfen von Martin Georg Kovachich. I—II. kötet. Ivrét, 1812-ből, 34—168 lap és 111 lap (Másolat). 14. Processus de morte violenta Reverendissimi Fratris quondam Georgii S. R. E. Cardinalis et Eppi Varadiensis, item Reginae Isabellae et Principis Joannis Sigismundi Tutoris, Gubernatoris Regni Transylvaniae eiusdemque Thesaurarii facta in Aree propria Al-Vintzensi Anno 1551. Copia ex apographo anni 1785. Bibliothecae Albae-Carolinensi a 1816 desumta. Nagy ivrét, XIX. sz. 350 l. — 15. Palugyai Imre püspök Collectaneai a magyar egyházi, tanulmányi, alapítványi, közjogi és egyházpolitikai viszonyokról. Nagy ivrét 26 kötet, XIX századból, nagyrészt a püspököknek sajátkezű írása. — A munka második fejezetében a t. szerző a könyvtár ősnymtatványait ismerteti. Ilyen van összesen 53. A legrégibb: *Boetiusnak: de Consolatione philosophie cum commentariis S. Thome de Aquino* című munkája, mely

Norinbergában 1473-ban Koberger Antalnál jelent meg. Mint magyarországi vonatkozású ősnyomtatványok, figyelmet érdemelnek : az *1480-ki missale*, mely magyarországi egyház használatára Veronában készült, s melyből az egyházmegyei könyvtár *három levél híján* egy teljes hártypéldányt bir, továbbá az *1498-ki esztergomi missale*, mely Velenczében Emericus Spiránál nyomtatott, s a könyvtárban egy csonka hártya és egy csonka papirpéldányban van meg és *Philippi Beroaldi in asinum aureum L. Apuleji Commentarius*, mely Bolognában 1500-ban látott napvilágot s Váradi Péter kalocsai érseknek van ajánlva. A XVI. század első két tizedében megjelent nyomtatványokból 83 van ismertetve, köztük Temesvári Pelbártnak hat munkája, továbbá *egy 1513-ik és egy 1514-ik évi esztergomi Missale*, melyekből az első Velenczében s a második Bécsben látott napvilágot. Az incunabulumokról és a XVI. századbeli nyomtatványokról meg kell jegyeznünk, hogy ismertetésök a bibliographiai tudomány színvonalán áll s a mi becsoket emeli, úgy ez azon körülmény, hogy a t. szerző nem elégedett meg azzal, hogy a bibliographiai segédkönyvekre egyszerűen hivatkozzék, hanem az ősnyomtatványokat külön tanulmányozta s mindenikről elmondja a maga észrevételét. Ez munkájának értékét emeli. Az utolsó fejezet az 1711 előtti magyar nyomtatványok ismertetésének van szentelve, melyekből a könyvtár 48-at bir. Ezek közt van egy, mely mint kiadás *ekkorig egészen ismeretlen* s Szabó Károly : Régi Magyar Könyvtárában nem fordul elő s egy másik, melyet Szabó Károly csak Sándor István után ismertet. Mind a két könyvnek czímét ezennel ide iktatjuk :

(304. sz.) *Löcse 1706. (Ács Mihály) Zengedező Mennyei kar.* Azaz : Németből Magyarra fordíttatott szép isteni Ditséreteket és hálaadó Énekeket, más Magyarul szereztetett kegyes Énekekkel együtt magában foglaló Könyvetske. *Lötsén. Nyomt. 1706. eszt.* 12r. 153 lap. Végén német és magyar mutatótábla 4 számozatlan levél.

Első kiadása Löcse 1696. — 2. Löcse 1703. — Sz. K. RMK.-ában nem emlittetik.

Ács Mihály : Arany Lántz, Avagy Olly buzgó Fohászkodások és rövid alázatos Imadkozások, mellyekkel a győzhetetlen Istent meggyőző Igaz Hit Ő Felségét magához kapcsolhatja ; és az ő

elmenetelét jelentő szándékjában, maga szíve háza a kerestyén ember e' nagy Urat meg-maraszthatja; Melyeket az imádkozó Lelkek könnyebbiségekért a' hívek eleibe botsatott Áts Mihály, Auguszt. Konfession Levő Lelki Tanító. Lőtsén. *Nyomtat. 1706*, 8r. 119 helyesen 120 lap. Elöl: Cziml. Elöl-Járó Beszéd; Rendi e könyvetskében feltalálándó Imádságoknak. A tisztel. Author hoz Löwei Balás, Végén: mutató tábla 1 lap.

Teljes. Ezen kiadást Szabó K. 1714. sz. alatt csak Sándor István után említi.

Ezzel a munka ismertetését befejeztük. Óhajtuk, hogy e munka más egyházmegyékben követőkre találjon s akadjon más egyházmegyei könyvtáraknak is oly lelkes és szakértő monógraphusa, mint a minőnek Vágner József kanonokot bemutatott munkájából ismerjük. Azt hisszük azonban, hogy e munka még tökéletesebb volna, ha a t. szerző azt egy áttekintő indexxel megtoldotta volna, melyben az olvasó a felsorolt munkák szerzőiről, tárgyairól, nyomdászairól, nyomdáiról és birtokosairól nyerne tájékozást. De ezen észrevételünk semmit sem von le a munka becséből, melyre ezennel felhívjuk a szakférfiak figyelmét.

— **Bubics Zsigmond** ezimzetes püspököt, rátóti prépostot, nagyvárad kanonokot és a múzeumi könyvtár metszetgyűjteményének főörét ő cs. és kir. apostoli Felsege kassai megyés püspökké nevezte ki. Midőn ezen szerencsés kinevezéshez a kassai egyházmegyének, a hazai művelődésnek és az új püspöknek őszintén gratulálunk, örömmel constatáljuk, hogy az utolsó két évtizedben, a Pulszky-aera alatt ő az *ötödik egyházi férfit*, ki a Nemzeti Múzeum szolgálatából magasabb egyházi méltóságra vagy kitünőbb hivatalra lépett. *Dr. Rómer Flóris* volt az első, ki a múzeumi régiségtár osztályőri állásából a nagyvárad káptalan litterarium stallumára lett kinevezve, őt követte *dr. Fraknoi Vilmos* múzeumi könyvtárőr, majd *Bubics Zsigmond* a könyvtár metszetgyűjteményének főöre, kik, mind a ketten a hazai művelődés szolgálatában szerzett érdemeiknél fogva a nagyvárad litterarium stallumot nyerték el. A Nemzeti Múzeum régiségtári *segédi állásából* lett *dr. Ortway Tivadar* akadémiai tag a pozsonyi kir. jogakadémia tanárává kinevezve, s *dr. Czobor*

Béla múzeumi régiségtári segédőr és akadémiai tag, mint ilyen hivatott meg a nagyváradi r. kath. papnevelő intézet *rectorának*. Ezen felsorolt férfiak, kik a Nemzeti Múzeum regenerációján közremunkáltak, élénken illusztrálják a Pulszky-aera magasabb művelődési missióját, mely azon törekvésében, hogy a Nemzeti Múzeumot európai színvonalra emelje és föntartsa, felülemelkedett minden kicsinyes elfoglaltságon s a regeneráció munkájához tekintet nélkül ott vette a szakerőket a hol ezeket feltalálni vélte.

— **Kinevezés.** A Nemzeti Múzeum könyvtárában türeسدésbe jött gyakornoki állomásra a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. ministerium *Markovics Sándor* okleveles tanárt s a múzeumi könyvtárban több éven át alkalmazva volt napi-díjas gyakornokot nevezte ki. Ez azonban hivataláról, melyet kilencz hónapig viselt, midőn előnyösebb állásra, a győri királyi főreáliskolához tanárrá kineveztetett, lemondván, helyébe a nagyméltóságú vallás- és közoktatástügyi ministerium *dr. Váczy János* okleveles tanárt s a múzeumi könyvtár hírlapgyűjteményének napidíjas gyakornokát nevezte ki végleges gyakornokká, miáltal a véglegesített könyvtári tisztviselők száma teljessé vált.

— **Előléptetés.** A budapesti kir. magyar tudományegyetem könyvtárában *dr. Márky József* másodőr, a fővárosi könyvtárnokok érdemes doyenje, negyven évet meghaladó állami szolgálata után, nyugdíjba vonult. Helyébe az egyetemi könyvtárban *dr. Máté Sándor* első könyvtártiszt másodőrnek, *Kudora Károly* második könyvtártiszt *első*, *dr. Szadeczky Lajos* harmadik könyvtártiszt *második*, *dr. Angyal Béla* negyedik könyvtártiszt *harmadik* és *Páldy Lajos* kisegítő tiszt *negyedik* könyvtártisztnek lettek előléptetve.

— **A hamburgi Corvin-codex.** Olvasóink ismerik a hamburgi Corvin-codex történetét, melyről a „Könyv-Szemle“ 1885-ik folyamában részletesen irtunk s kimutattuk, hogy a felfedezett új Corvin-codex tévedésen alapszik s a Corvina maradványaihoz alaposan nem sorozható. Ezen közleményünket a „Könyv-Szemle“ 1885-iki folyamával elküldtük a hamburgi városi könyvtárnak, honnan *dr. Isler M. úrtól*, a könyvtár igazgatójától és a codex felfedezőjétől a következő levelet vettük:

„Hamburg, 1886. október 21.

Igen tisztelt uram!

Becsés ajándékaért csak most mondhatok köszönetet, mivel a magyar nyelvben járatlan levén, a hamburgi városi könyvtárnak általam Corvin-codexnek ismertetett kéziratára vonatkozó közleményét először németre kellett fordíttatnom, a mi e városban nem ment olyan könnyen. A fordítást most megkapván, munkáját nagy érdekléssel olvastam át. Ha a „Centralblatt“ szerkesztősege tavaly beküldött cikkemet közölte volna, úgy önnek fáradsága jórészt megkimélhető lett volna. Én ugyanis kijelenttem cikkem végén: *hogy külső ismérvek hiányában a kézitról csak annyi állítható egész határozottan, hogy az a XV. század terméke.* Magam részéről meg vagyok ugyan győződve előbbi nézetem helyességéről, de véleményemet senkire sem akarom ráerőszakolni.

Különben dr. *Eyssenhardt* tanár levele épen nincs valótlanságok hijával. Donner úrnak hivatalos esküjével erősített azon állítását, hogy a codex hosszú idő óta változatlan állapotban lett volna, azzal czáfoltam meg, hogy azt Ibsen könyvkötő saját rendeletére új, erős kötéssel látta el; s midőn Donner a kéziratot előakarta hozatni, sehol sem találta, míg én nem figyelmeztettem, hogy az más helyre lett eltéve. Ez a dolog rossz emlékező tehetségnek tulajdonítandó inkább, mint igazsághiánynak.

Dr. Mayunke nyilatkozata teljesen értéktelen, minthogy cikkemet nem képes megczáfolni.¹ . . . . .

Részemről az egész ügyet befejezettnek tekintem; a további discussió nem vezethet eredményre, míg új adatok fel nem merülnek. A kézirat sem jobb, sem rosszabb nem lesz azáltal, ha Corvin Mátyás vagy más számára készült. Én tehát őszinte köszönetem ismétlése mellett maradok kész tisztelője dr. Isler M.“

Ezen levélhez nincs mit hozzáadnunk. A t. szerző úr elismeri, hogy az általa Corvin codex gyanánt ismertetett kézirat semmi oly jellemző tulajdonsággal nem bír, melynek alapján azt a Corvina maradványaihoz sorozni lehetne s ezáltal megerősíti

¹ A kipontozott rész dr. Mayunke úr személyére s nem a codexre vonatkozván, ezt a közleményből kihagytuk.

mindazt, a mit a kéziratról közleményünkben mondottunk. A kérdést mi is befejezettnek tekintjük, de a dolog újabb stádiumáról jónak láttuk olvasóinkat, kik előbbi közleményünket olvasták, e helyütt értesíteni.

— **Hellebrandt Árpádtól**, a m. t. Akadémia könyvtártiszt-jétől megjelent: „A magyar tudományos Akadémia könyvtárában levő ősnymotatványoknak jegyzéke,” melyet a magyar tudományos Akadémia irodalomtörténeti bizottsága adott ki. Érdemes és úttörő szakmunka, melyet több évi tanulmány és szorgalom hozott létre. Szerző az akadémiai könyvtár hazai vonatkozású ősnymotatványait a „Magyar Könyv-Szemle” 1880-ki folyamában ismertette, neve folyóiratunk olvasói előtt nem ismeretlen. Munkáját a jövő folyam I-ső füzetében tüzetesen szándékozáván ismertetni, ezúttal csak felhívtuk reá a szakférfiak figyelmét.

— **Újabb adalék Vitéz János könyvtárához 1461-ből.** Zrednai Vitéz János könyvtárát Fraknoi Vilmos monographiájából s a „Magyar Könyv-Szemlé”-ben megjelent közleményeiből ismerjük. Ezen könyvtárhoz új adalékot nyújt a Gelsich Józseftől, a m. tud. Akadémia történelmi bizottságának kiadásában 1887-ben megjelent „Ragusai Oklevéltár,” melyben a „*Liber Consilii rogatorum reipublicae Ragusine*” czimű jegyzőkönyvből egy tanácsi határozat van közölve, mely szerint a raguzai rector és a kisebb tanács 33 szóval 2 ellenében felhatalmazást nyert arra, hogy Vitéz János váradi püspök számára, kinek közbenjárását az oklevéltár tanúsága szerint a raguzai köztársaság ügyes-bajos dolgaiban gyakran vette igénybe, egy Cicero-codexet, melyet a püspök kért, 10 arany erejéig vásároljon. A tanácsi határozat 1461. júl. 3-án kelt s szószerinti közlésben így hangzik: *Liber Consilii rogatorum Reipublicae Ragusine. anno 1461 jul. 3. Libertatem rectori et suo minori consilio expediendi ducatos 10 infra in Epistolis familiaribus Ciceronis quas petit Episcopus Varadiensis per 33 contra 2.*” Hogy ezen codex, mely Ciceronak *Epistolae familiares* czimű munkáját tartalmazta, eljutott-e Vitéz János kezéhez, és ha eljutott, meg van-e még valahol? Erről positiv adatunk nincsen. Annyit tudunk, hogy ily czimű codex a Vitéz könyvtárából ismertetett kéziratok közt nem fordul elő. Hogy a jövő kutatások fel fogják-e valahol deríteni? Ezt ma inkább kérdezhetjük, mint mondhatjuk.

— **Irodalmi Értesítő.** Könyvészeti folyóirat, irodalombarátok, könyvgyűjtők és könyvárusok érdekeinek előmozdítására. Felelős szerkesztő: Szana Tamás. Kiadó: Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedése. Megjelenik havonként kétszer. Ára az egész folyamtnak 1 frt. — Ezen czím alatt 1887. decz. 1-én egy folyóirat indult meg, mely egy régóta érzett hiányon kíván segíteni. Nem kritikai közlöny a szónak szorosabb értelmében, a mennyiben már kisebb terjedelménél fogva sem boesátkozhatik minden egyes könyv beható bonczolgatásába; de figyelemmel fog kísérni minden újabb jelenséget, s kötelességének tekinti, *hogy érdeklődést költson minden olyan munka iránt, mely érdemes arra, hogy a magyar ember könyvtárában helyet foglaljon.* A lap e szerint közvetítő lesz az írók és közönség közt s mindkettő érdekét lelkiismeretesen szolgálva, igyekszik előmozdítani a könyvvásárlási kedv élénkítését. Az „Irodalmi Értesítő“ kéthetenként, minden hó 1-ső és 15-ik napján negyedrébten egy ivnyi tartalommal jelenik meg. Ára az egy évfolyamot képező 24 számnak bérmentes megküldéssel 1 frt.

A lap hirdetési rovata, a tulajdonképeni könyvhirdetéseken kívül, alkalmas terjesztési közegül kínálkozik a könyv előállítás körül alkalmazott összes művészeteknek és iparágaknak, ezért megérdemli, hogy az illetékes körök felkarolják.

Az „Irodalmi Értesítő“-ből ekkorig két szám jelent meg, melyek a legújabb magyar irodalmi termékek és a M. T. Akadémia kiadványainak rövid ismertetését, továbbá könyvárusi, antiquariusi és könyvkötői hirdetéseket tartalmaznak s ügyesen vannak összeállítva. Ha a következő számok az első kettőhöz hasonlóak lesznek, úgy a vállalat csakugyan hízagot fog pótolni irodalmunkban s megérdemli a pártolást. Résztünkről a vállalatot, mely a művelt közönség, az írók, könyvárusok és könyvkötők érdekeit hivatva van szolgálni s a szakfolyóirat és napi lapok közt foglal helyet, ajánljuk már olcsóságánál fogva is ügybarátaink figyelmébe, mert csak tömeges pártolás biztosíthatja főnállását.

— **Bibliographiai Irodalmi Szemlénket,** mely az 1887-ben megjelent nevezetesebb bibliographiai munkákat, könyvtári és antiquariusi katalógusokat, irodalmi értesítőket, könyvárusi hirdetőket és a hazai könyvtári mozgalmakat fogja ismertetni, térszúke miatt (a rendelkezésünkre álló 20 garmond ívet a jelen

folyamban már ugyanis egy és fél ívvel léptük túl) az 1888-ik folyam első füzetére kellett halasztanunk.

— **Olvasóinkhoz.** A „Magyar Könyv-Szemle“ 1887-dik folyamát a jelen kötetben veszik olvasóink. Ezzel folyóiratunk tudományos részével *currensbe* jöttünk, a bibliographiai részt, mely az 1887-ben hazánkban megjelent könyvek jegyzékét 9—10 ívnyi terjedelemben fogja tartalmazni, az 1888-dik folyam I-ső füzetéhez, mely ezen év április havában jelenik meg, fogjuk mellékelni. Késedelmünket törekedtünk a tartalom gazdagságával pótolni. Óhajtjuk, hogy ez olvasóinkat és előfizetőinket kielégítse. Különösen felhívjuk olvasóink figyelmét a V. számú műmellékletre, melyben Gálszécsi István 1536-ik évi Énekes könyvének egyetlen egy példányban fönmaradt töredékét eredeti nagyságban és egész terjedelemben reprodukáltuk. A „Magyar Könyv-Szemle“ 1888-tól fogva évnegyedenként nyolcz íves füzetekben (évenként 32 ívnyi terjedelemben) fog megjelenni. Ajánljuk t. ügybarátaink figyelmébe.

A szerkesztő.

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben XIII. folyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb fölfedezésekről szóló értevéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísérni a külföldi könyvtárakban étező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Ezenkívül különvotban ismertetni fogja a külföldi könyvtárak mozgalmait és nevezetesebb vívmányait. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólalásainak, javaslatainak és kérdéseinek: számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A „Könyv-Szemle“ megjelenik évenként 32 ívnyi terjedelemben, évnegyedes füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 1886-tól fogva 4 forint.

Az első évfolyam elfogyott; a II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. X. és XI. folyam külön a rendes évi áron, egyúttvéve pedig **20** frton kapható.

Az előfizetési pénzek **Hornyánszky Viktor, a M. T. Akadémia könyvárusi üzletébe**, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendő.

Budapest, 1888. márczius 8-án.

Csontos János,

könyvtári segédőr, mint a „M. Könyv-Szemle“ szerkesztője.

A M. T. Akadémia kiadásában legújabbán megjelentek:

ALVINCZI PÉTER OKMÁNYTÁRA.

III. kötet (1685—1689.) közzétették GERGELY SAMU és PETTKÓ BÉLA.
(a Monum. hung. hist. I. osztályának XXVII. kötete.)

Ára 1 frt 50 kr.

A MAGYAR TUD. AKADEMIA ALMANACHJA

az 1888-ik évre.

— Ára 1 frt. —

BAYER JÓZSEF
A NEMZETI JÁTÉKSZIN TÖRTÉNETE.

I. és II. kötet. — Ára 7 frt.

GELCICH JÓZSEF

Raguza és Magyarország összekötöttéseinek oklevéltára.

— Ára 5 frt. —

MARCZALI HENRIK

Magyarország II. József korában.

III. kötet. — Ára 3 frt 80 kr.

PESTY FRIGYES

MAGYARORSZÁG HELYNEVEI

TÖRTÉNETI, FÖLDRAJZI ÉS NYELVÉSZETI TEKINTETBEN.

I. kötet. — Ára 3 frt.

WENZEL GUSZTÁV

Magyarország mezőgazdaságának története.

Ára 2 frt 50 kr.

WENZEL GUSZTÁV

Rosztizlaw galicziai herceg IV. Béla magyar királynak veje.

Ára 10 kr.

Megrendelések intézendők:

HORNYÁNSZKY VIKTOR akadémiai könyvkereskedésébe

a M. T. Akad. épületében BUDAPESTEN V. ker. Akadémia-utca 4.

holap 13. OS

MAGYARORSZÁGI

K Ö N Y V É S Z E T.

*vol. 13
Tall. ex. spl
H. S.
Suppl.*

1889.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA

HORVÁTH IGNÁCZ.

suppl.

(MELLÉKLET A „MAGYAR KÖNYVSZEMLÉ“-HEZ.)

BUDAPEST.
HORNYÁNSZKÝ VIKTOR NYOMDÁJA.

1890.

KIMUTATÁS

a «Magyar Könyv-Szemle» 1889. évi folyamában felsorolt könyvekről.

A) Magyar nyelven megjelent művek szakok szerint: Hit- és erkölcs-tudomány 71. Bölcsészet és szépészet 36. Nyelvtudomány 41. Nyelvészet, szótárak: *a)* magyar 17, *b)* vegyes 9. Ókori remekírók kiadásai, fordításai és ismertetései 19. Történelem és segédtudományai: *a)* magyarországi 49, *b)* vegyes 41. Életrajzok 38. Irodalomtörténet: *a)* magyarországi 43, *b)* vegyes 27. Könyvjegyzék 11. Földrajz 32. Térképek 7. Jog- és államtudomány, nemzetgazdaságtan: *a)* magyarországi 78, *b)* törvények, rendeletek, törvényjavaslatok és országgyűlési irományok 127. Természeti és technikai tudomány 53. Orvostudomány 31. Mennyiségtan 13. Gazdaságtan, sport 65. Hadászat 11. Ipar, kereskedelem, forgalom 59. Szépirodalom: *a)* eredeti 197, *b)* fordítások 103. Népoktatási és iskolakönyvek, egyházi és iskolai értesítők 573. Ifjúsági és népszerű iratok 78. Különféle beszédek 52. Egyleti, egyházi, társulati stb. dolgok, évkönyvek 93. Naptárak 133. Művészetek 31. Társadalmi és politika 74. Encyclopaediák, vegyesek 97.

B) Hazai nem-magyar nyelven megjelent művek nyelvek szerint: Német: *a)* mű 162, *b)* iskolai értesítő 18, *c)* naptár 23.

Tót: *a)* mű 28, *b)* naptár 7.

Szerb: *a)* mű 14, *b)* naptár 6.

Horvát: *a)* mű 27, *b)* naptár 5, *c)* iskolai értesítő 3.

Olasz: *a)* mű 3, *b)* iskolai értesítő 2.

Francia: mű 4.

Latin: *a)* mű 15, *b)* directorium 3, *c)* ordo 2, *d)* schematismus 14.

C) Hazánkat érdeklő külföldi munkák nyelvek szerint: német 63, francia 4, olasz 2, finn 1, román 3, lengyel 2.

A) Magyar nyelvű munka 2309

B) Hazai nem-magyar nyelvű munka 337

C) Hazánkat érdeklő külföldi munka 75

Összesen 2721

A MAGYAR IRODALOM 1889-BEN.

ÖSSZEÁLLÍTJA

HORVÁTH IGNÁCZ.

Ezen jegyzékbe azon nyomtatványok vétettek fel, melyek 1889-ik évszámmal vannak jelölve. Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. A nyomdász vagy nyomdaintézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, melyeknek kiadója nem ismeretes. Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaikból egy példányt az ár megjelölésével, a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni sziveskedjenek.

Abbé Prevost. Manon Lescant és Desgrieux lovag. (Ruzicska Ármin. 8r. 208 l. Ára 1 frt.)

Abczug! vagy néhány porció fekete leves. A német szó mellett kardoskodó «gutgesinnt» gyászmagyarkák nyaka közé találja Bús magyar. (Löbl D. nyomdája. 8r. 8 l. 10 kr.)

Abonyi Lajos. A pénzes molnár románcza. Regény. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 12. köt. Singer és Wolfner 8r. 150 l. ára 50 kr.)

About Edmund. A hegyek királya. Két kötet. (Pallas. 8r. 145 és 156 l. ára 1 frt 60 kr.)

Acsády Ignác. A magyar jobbágy-népesség száma a mohácsi vész után. Székfoglaló értekezés. (Értekezések a történettudomány köréből. XIV. köt. 3. sz. Akadémia. 8r. 45 l. ára 30 kr.)

Acsay Ferencz. A prózai műfajok elmélete. (Kókai Lajos. N. 8r. XI. 790 l. ára 5 frt.)

Ahn F. Gyakorlati vezérkönyve a francia nyelv gyors és könnyű megtanulására. Mutschenbacher-féle magyar átdolgozás alapján újra átdolgozta Havas Adolf. (Athenaeum. 8r. 200 l. ára 70 kr.)

Ahn-Erényi. Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors, alapos s könnyű megtanulására. Nyelvtani jegyzetekkel ellátva és a felső nép- és polgári leányiskolák tantervéhez alkalmazva. A hatodik átvizsgált és javított kiadást sajtó alá rendezte dr. Bokor József. (Lampel R. 8r. 176 l. ára 60 kr.)

Alapszabályai. A magyar cukoripar-részvénytársaság. Statuten der ungarischen Zuckerindustrie-Aktiengesellschaft. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Alapszabályai. Az angol-kisasszonyok budapesti «Sancta Maria» nevelő intézetében a szeplőtlen fogantatás czím alatt felállított Mária congregáció. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 21 l. ára ?)

Albrecht János. Német nyelvtan közép- és polgári iskolák számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 100 l. ára 60 kr.)

Albrecht János. Német olvasókönyv. Gyakorlatokkal és nyelvtannal. I. kötet. A gymnasiumok III. osztálya számára. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 177 l. ára 1 frt.)

Államvasutak. Magyar kir. Útmutatás a közönséges teherszállítmányként feladott darabárúk kezelése iránt. (Légrády testvérek. 8r. 112 l. ára ?)

Államvasutak. Magyar kir. XLV. A Sziszek-Ujgradiskai vonalon közlekedő vonatok menetrendje. 1889. Fahrordnung etc. (Légrády testvérek. 8r. 16 l. ára ?)

Államvasutak. Magyar kir. Gépészeti szakosztály. Egyezményi árjegyzékek a műhelyek részére. XI. füzet. Műszerészek egyezményi árai. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 16 l. ára ?)

Állapotok. Honti. Egy évi korrajz. 1888. áprilistól 1889. májusig. (Wodianer F. és fiai nyomdája. 8r. 72 l. ára ?)

Állatkert. Leporello-Album. Kemény papíron. (Pozsony. Stampfel K. 4r. ára 2 frt 50 kr.)

Id. gróf Almásy Kálmánnak. Alperesi értesítése. Joh. Jak. Eibler által ellene 21700 frt és 2480 frt kár megtérítése iránti perében. (Rudnyánszky A. nyomdája. 2r. 8 l. ára ?)

Álmoskönyv. Legujabb és leghibzatosabb nagy. (Nagy-Kanizsa. Fischer Fülöp. 8r. 160 l. ára 40 kr. Közép 8r. 80 l. ára 20 kr. Kis 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Altai S. Henrik. A 7. számú kérés. Vigjáték. (Hatvan. Jámor Tivadar. 8r. 23 l. ára ?)

Alvinczy Sándor. A Saharában. Utirajzok és tanulmányok. (Franklin-társulat. 8r. 243 l. 35 képpel, ára 1 frt 60 kr.)

Ambrozovics Meszlényi Ilona. A meghallgatott ima. Elbészélés az ifjuság számára. (Ifj. Nagel Otto. 8r. 163 l. ára 1 frt 80 kr.)

Ambrus István. A socialismus. Pályanyertes mű. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 244 l. ára 1 frt 30 kr.)

Andrássy Gyula gróf beszéde a véderő-törvényjavaslat tárgyában. (Olcsó könyvtár. 261. sz. Franklin-Társulat. 16r. ára 20 kr.)

Ifj. Apáthy István. A piócafélek külső alaktanáról. (Kivonatos közlés 27 ábrával. Dolgozat a budapesti kir. m. tud. egyetem zoologiai s comparatív anatomiai intézetéből, a nápolyi zoologiai megfigyelő állomáson kiegészítve. (Értekezések a természettudomány köréből. XIX. köt. 3. sz. Hornyánszky V. 8r. 87 l. ára 60 kr.)

Ifj. Apáthy István. A magyarországi piócák faunája. Rendszertani essay. (Math. és természettud. közlemények. XXIII. köt. 4. sz. Akadémia. 8r. 303—371 l. ára ?)

Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. Teljes. I—IV. kötet. Hátrahagyott versei. Prózái dolgozatok. Levelezés. (Ráth Mór. 8r. 556, 573 XLIII, XIX, 496 és 473 l. ára 15 frt 60 kr.)

Arany János hátrahagyott iratai. II. kötet. Prózai dolgozatok. Album kiadás. (Ráth Mór. N. 8r. 574 és XLIII. l. ára 5 frt 50 kr.)

Arany János hátrahagyott prózai dolgozatai. (Ráth Mór. 8r. 574 és XLIII l. ára 4 frt.)

Arany János hátrahagyott versei. Két kötet. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXI. LXII. Ráth Mór. 8r. 287, 248 l. ára 3 frt 20 kr.)

Arany-könyv. Leporello-Album. Kemény papíron. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. ára 2 frt 50 kr.)

Aranyosi József Celestin. Sziv és lant. Versek. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 250 l. ára 1 frt 50 kr.)

Archimedes. Szilárdságtan kérdésekben és feleletekben. (Grünbaum Ármin. 8r. 136 l. ára ?)

Archivum Rákócianum. II. Rákóczi Ferencz levéltára bel- és külföldi irattárakból bővítve. Első osztály. Had- és belügy. Szerkeszti Thaly Kálmán. X. kötet. II. Rákóczy Ferencz levéltára első osztály I—IX. kötetéhez. Közli Thaly Kálmán. (Akadémia. 8r. 250 l. ára 1 frt 60 kr.)

Armbruster Jakab és Nagy Sándor. Magyar Compass. Pénzügyi évkönyv 1889—90. Kiadja özvegy Mihók Sándorné. (Brózs Ottó nyomdája. 8r. XII, 688 l. ára 6 frt.)

Árszabály, Vasuti menet. Az 1889. évi augusztus hó 1-én életbe lépő zóna-rendszabály szerint számítva Nyiregyháza állomásról. (Nyiregyháza. Tarczali Dezső. ára 10 kr.)

Aszalay Dániel. A barna lányka dalaiból. Költemények. (Debreczen városi nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Atlasz, Iskolai. Középtanodák, polgári és kereskedelmi iskolák használatára. Szerkesztette Kozma Gyula. 5. kiadás. (Dobrowsky és Franke. N.4r. 34 térképpel, ára 70 kr.)

Áts Benjamin. Bold. szűz Mária közép arany koronája, azaz: imádságos és énekeskönyv az ájtatos ker. kath. hajadon és istenfélő asszonyi hiveknek lelki üdvök elnyerésére. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 401 l. ára ?)

Átszámítása, Távolságmérővel megmért ferde vonalak, vízszintesre. (Magy. kir. államnyomda. 8r. 15 l. ára ?)

Atticus. Új korszak és politikai programmja. (Athenaeum r.-társulat. 8r. 155 l. ára 1 frt 30 kr.)

Babik József. A szenvedő Jézus győzelemjelvényei. Nagybőjti beszéd-sorozat. (Szűts és társa. 8r. 110 l. ára 80 kr.)

Bácsi József. A kis magyar, mint köszöntő. Új, teljes gyűjteménye magyar köszöntések- és leveleknek versekben és folyó beszédben újév-, születés- és névnapra, atya, anya, nagyszülők, nagybátya, nagynéne, kereszt-szülők, gyámok és jóltevőkhöz, valamint iskolai beszédekkel tanítók és növendékek számára. Függelékül köszöntések német, franczia, angol, olasz és latin nyelven. (Lampel Róbert. 16r. 352 l. ára 80 kr.)

Bakó Samu, Frühwirth Károly és Posch Lajos. Magyar nyelvtan és olvasókönyv német tannyelvű népiskolák számára. I. rész. 1—2. évfolyam. 5. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Baksay Sándor. Rudolf királyfi emlékezete. II. kiadás. (Kunszentmiklósi reform. egyház. 8r. 15 l. ára ?)

Baksay Sándor. Rudolf királyfi emlékezete. Harmadik kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Baky Gedeon. Az urbér. Elméleti és gyakorlati kézikönyv. Kiegészítve a birtok-szabályozások folytán szükségessé vált telekkönyvek átalakítása tárgyában kiadott igazságügyminiszteri szabályrendelettel és a telekkönyvi betétek szerkesztéséről intézkedő, 1886: XXIX. t.-cz. az ennek végrehajtása tárgyában kiadott utasítással és igazságügyminiszteri rendeletekkel. (Szabadka. Székely. 8r. 507 l. ára 5 frt.)

Balás Árpád. Általános és különleges mezőgazdasági növénytermelés. Gyakorló és tanuló gazdák használatára. Első kötet. Általános növénytermelés. Hensch Árpád közreműködésével teljesen átdolgozott, tetemesen bővített és jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. VII, 515 l. 258 ábrával, ára 5 frt.)

Balás Árpád. Általános és különleges mezőgazdasági növénytermelés. 2-ik kötet. Hensch Árpád közreműködésével tetemesen javított és bővített kiadás. (Lampel Róbert. 8r. XII, 417 l. ára 4 frt.)

Balassa József. Magyar olvasókönyv poetikai és retorikai bevezetéssel. Kereskedelmi és középiskolák használatára. I. kötet. Az I. osztály számára. (Lampel Róbert. ára 1 frt 50 kr.)

Balassa József. Kereskedelmi zsebszótár I. II. Német-magyar és magyar-német rész. Kereskedelmi középiskolák és akadémiák használatára. (Székesfehérvár. Singer Ede. 16r. 174, 158 l. ára 1 frt 60 kr.)

Balaton Géza. Népiskolai nyelvtani eredménytár és a polgári ügyiratok nemei. III. kiadás. (Óbecse. Szerző. 8r. 16 l. ára ?)

Ballagi Károly. Földrajz népiskolák számára. I—II. évfolyam, a 4—5. osztály tananyaga. 6. és 5. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 44, 64 l. ára 20, 30 kr.)

Baló Tassilo. A salonok betege. (Lauffer Vilmos. 8r. 152 l. ára 1 frt.)

Balog István. Ujabb költemények. (Nádor Kálmán. 8r. 208 l. ára 1 frt 50 kr.)

Balogh József. Halotti bucsúztatók. (Székesfehérvár. Klöckner Péter. 8r. 95 l. ára 40 kr.)

Balogh Tihamér. Magán-egészségtan. (Diätetika). Vezérfonal felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák és tanítónő-képzők számára. (Grill Károly. 8r. 157 l. ára 1 frt.)

Balogh Tihamér. Első segedelem hirtelen előforduló betegségek- és balesetknél a homöopathiak eljárása szerint. (Jármái Gyula gyógyszerész. 8r. 38 l. ára 60 kr.)

Bandi. A kis. festészeti remekei. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 1 frt 20 kr.)

Bánfalvi Lajos. Közel és távol. Elbeszélések. (Révai testvérek. 8r. 164 l. ára 1 frt.)

Bánóczi József. Emlékbeszéd Greguss Ágost felett. (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd. V. kötet 8. szám. Akadémia. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Bánóczy Gyula. A gyermek-ápolásról. (Révai Leo. K 8r. 64 l. ára 60 kr.)

Bárány Ignác. Magyar nyelvkönyv. I—II—III. füzet. Nyelvoktatás az egyszerű és összetett mondat körében. Szókötés és fogalmazás. A népiskolák III., IV. és V—VI. osztályai növendékeinek. Átdolgozta Bárány Gyula. 17., 13., 8. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8. r. 43, 95, 83 l. ára 24, 40, 36 kr.)

Bárány Ignác. Harmadik Olvasókönyv. A kath. népiskolák harmadik osztálya számára. XXII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 174 l. ára 24 kr.)

Bárány Ignác. Negyedik Olvasókönyv. A kath. népiskolák negyedik osztálya számára. XIII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 217 l. ára 30 kr.)

Bárány Ignác. Abécés-könyv. Katholikus népiskolák számára. XXXV. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 67 l. ára 10 kr.)

Barna J. Magyarország története párhuzamos alkotmányunk vázlatával és a főbb világesemények függelékével. Népiskolák használatára. Ötödik kiadás. (Ifj. Nagel O. 8r. 70 l. ára 30 kr.)

Baross Gábor m. k. közmunka és közlekedésügyi miniszter jelentése a m. k. postatakarékpénztár 1887. évi működéséről és az elért eredményről. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 4r. 107 l. ára ?)

Bartalus István. Vázlatok a zene történelméből. I. kötet. 2. kiadás. (Vallás- és közokt. m. k. miniszterium. 8r. 387 l. ára ?)

Bartek Lajos. A növényvilág vampirjai. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 37 l. ára ?)

Bartók Lajos. Erdőzúgás. Költemények. (Athenaeum. 8r. 187, V l. ára 1 frt 50 kr.)

Bartók Lajos. Téli regék. Elbeszélő költemények. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 83 l. ára ?)

Bartók Lajos. Haluska Benedek. Bohózat 3 felvonásban. (Ifj. Nage Ottó. 8r. 103 l. ára 80 kr.)

Bartók Lajos. Haluska Benedek. Eredeti bohózat 3 felvonásban énekel és tánczczal. (Népszínház műsora. 20. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 103 l. ára 70 krajczár.)

Báthory Nándor. Állat- és növénytan a reáliskolák alsó osztályai számára. A legújabb tanterv és útásítás nyomán. Első kötet az I. osztály számára. 1 táblázattal és 226 ábrával. (Lampel Róbert. 8r. 240 l. ára 1 frt 20 krajczár)

Báthory Nándor. Állat- és növénytan a reáliskolák alsó osztályi számára. Az előírt tanterv nyomán 70 képpel. (Lampel Róbert. 8r. 100 l. ára 40 krajczár.)

Báthory Nándor. Növénytan. A polgári fiúiskolák, polgári leányiskolák és az elsőbb rendű felsőbb leányiskolák számára. Egy gyümölcs-táblával és 220 ábrával. (Lampel R. 8r. VI, 191 l. ára 1 frt.)

Batizfalvy István. Keresztyén erkölcsan az evangyéliomi középiskolák felsőbb osztályai számára. Palmer, Harlesz és Petri után. 2-ik kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 80 l. ára 70 kr.)

Batizfalvy Sámuel. Emlékbeszéd Rózsay József felett. (A magyar t. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd. V. köt. 10. szám. Akadémia. 8r. 26 l. ára 20 kr.)

Bátori Lajos. Elemi énekoktatás. I. rész. Hallás utáni énekoktatás. (Lauffer Vilmos. 8r. 36 l. ára 24 kr.)

Báttaszéki Lajos. Mi a teendő a véderőre vonatkozó törvényjavaslat-tal szemben? (Arad. Bettelheim testvérek. 8r. 22 l. ára 30 kr.)

Baumgarten Izidor. A tett azonosságának kérdéséhez. Vélemény a X. magy. jogászgűlés számára. Különös tekintettel a magyar eljárási javaslatokra. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 86 l. ára 80 kr.)

Baunard. A hit küzdelme. Életrajzi és hitvédő tanulmányok. Első csoport: A kétely és áldozatai századunkban. A hetedik francia kiadás után fordítva. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 267 l. ára ?)

Bayard. Az első férj. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színpadja. 8. sz. Pfeiffer Ferdinánd. K.8r. 31 l. ára 40 kr.)

Beiktatása, Szentmártoni Radó Kálmánnak a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület felügyelőjének. Sopronban 1889. augusztus 21-én. Szerkesztette Gyurácz Ferencz. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Békési Gyula. Elemi latin nyelvtan. Alaktan gymnasiumok I. osztálya számára. IV. kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8r. 172 l. ára 1 frt 20 krajczár.)

Békési Gyula és Illés Gyula. Községes számtan középiskolák számára. I. füzet. A középiskolák első osztálya számára. (Hornýánszky Viktor. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Békési Gyula és Illés Gyula. Községes számtan a középiskolák II. oszt. számára. II. kötet. (Hornýánszky Viktor. 8r. 123 l. ára ?)

Békésy Károly. Kolozsvár közgazdasági multja és jelene. (Kolozsvár. Burckhardt Ágoston. 8r. 73 l. ára 50 kr.)

Belicza József. Magyar nyelvtani kézikönyv. I. füzet. A népiskolák II. osztályu növendékei számára mondattani alapon. (Lampel R. 8r. 46, II l. ára 15 kr.)

Belicza József. Magyar nyelvtani kézikönyv. II. füzet. A népiskolák III. osztálya növendékei számára minta-olvasmányi alapon. 3-ik átnézett kiadás. (Lampel R. 8r. 69 l. ára 20 kr.)

Belicza József. Népoktatási törvények és rendeletek gyűjteménye. Különös tekintettel Budapest főváros községi tanintézetekre. Hivatalos adatok alapján. (Hornýánszky Viktor. 8r. 497 l. ára 1 frt. 60 kr.)

Beliczay Jónás. Műveltség és nyelvismeret. Felolvasás. (Kecskemét. Gallia. 8r. 38 l. ára 30 kr.)

Bella Lajos. Paur Iván. Különlenyomat a «Sopronból». (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 76 l. ára ?)

Benedek Elek. Karácsonyfa. Képeskönyv. (Singer és Wolfner. N.8r. 22 l. ára 1 frt 50 kr.)

Benedek Pál. Árvízveszélyek és védelmi munkák. (Légrády testvérek. 8r. 20 l. ára ?)

Beniczkyné Bajza Lenke. A hegység tündére. (Egyetemes regénytár. V. évf. I. köt. Singer és Wolfner. 8r. 151 l. ára 50 kr.)

Beniczkyné Bajza Lenke. A hegység tündére. Regény. II. kötet. (Egyetemes regénytár. V. évf. II. köt. Singer és Wolfner. 8r. 208 l. ára 50 kr.)

Beniczkyné Bajza Lenke. Előítélet és fölvilágosultság. Regény 3 kötetben. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 964 l. ára 5 frt.)

Beniczkyné Bajza Lenke munkái. VII. és VIII. kötet. A hol a cipő szorít. A fekete könyv. Elbeszélések. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 96 és 144 l. ára 1 frt 50 kr.)

Beniczkyné Bajza Lenke. Szabály ellen. Regény. (Athenaeum r. társulat. 8r. 258 l. ára 1 frt 20 kr.)

Benke István. Isten országa. Templomi és iskolai beszédek gyermekek és ifjak istentiszteletére és vallástanítására. Vaughan Jakab, Molenkamp C. J. és Stanley Arthur művei után. 2 kötet. (Sepsi-Szent-György. Kókai Lajos 8r. XI, 145, VIII, 148 l. ára 2 frt 20 kr.)

Benkő Gyula. Magyar könyvkereskedői szokásjog. (Különlenyomat a «Jog»-ból. Pallas részvény-társaság. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Benyovszky Móricz gróf életrajza. Saját emlékiratai és útleírásai. Képekkel, térképekkel és autographokkal. Harmadik kötet. Saját emlékiratok és útleírás. Második kötet. Kép- és autograph-melléletekkel. (Ráth Mór. 8r. 423 és II l. ára füzve 3 frt 60 kr.)

Berczik Árpád. A protekció. Eredeti vigjáték három felv. (Olcso könyvtár. 250. sz. Franklin-társulat. 16r. 178 l. ára 30 kr.)

Berde Sándor. Jézus vallása a három első evangyliom szerint. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 84 l. ára ?)

Berecz Ede. Népszerű vegytan az ásványok ismertetésével és a föld alakulásának rövid történetével. Leányiskolák számára és magánhasználatra. 94 ábrával. (Dobrowsky és Franke. 8r. IV, 132 l. ára 90 kr.)

Berecz Ede és Erney József. Dalfüzér, egy és több szólamu dalok gyűjteménye. Felsőbb leányiskolák és magán növendékek használatára. Első rész. Negyedik kiadás. 107 egy és kétszólamu dal. (Dobrowsky és Franke. 8r. 64 l. ára 60 kr.)

Berecz Ede és Erney József. Dalfüzér, egy- és többszólamu dalok gyűjteménye. Harmadik bővített kiadás. Szerkesztette Erney József. (Dobrowsky és Franke. N.8r. 48 l. ára 50 kr.)

Berényi Pál. A könyvvitel és kereskedelmi levelezés kézikönyve. A vallás- és közoktatásügyi m. királyi miniszter 1885. évi 29,801. sz. alatt kelt utasítása szerint alsófoku kereskedelmi iskolák számára. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 156 l. ára 70 kr.)

Berger Ignác. A csecsemő táplálkozásáról és azon káros hatásokról, melyek a nőre háromolhatnak, ha az nem szoptat, habár egészsége azt megengedhetné. Népszerű dolgozat gondos anyák számára. (Lampel R. 8r. 29 l. ára 40 kr.)

Berges Fülöp. Amerikana. Ford. Udvardi Lajos. (Ütközben. II. Grimm Gusztáv. 8r. 103 l. ára 60 kr.)

Berges Fülöp. Amerikana. Humorisztikus rajzok az amerikai élethől. (Grimm G. 8r. 103 l. ára 60 kr.)

Bernauer Izidor. Gázfűző és fűtő-készülékek. (Kilián Frigyes. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Berryer Péter Pál válogatott törvényszéki beszédei. (Jogász-könyvtár. 1. füz. Révai testvérek. 8r. 64 l. ára 35 kr.)

Berryer Péter Pál válogatott törvényszéki beszédei. (Jogász-könyvtár. 2. füz. Révai testvérek. 8r. 65—112 l. ára 35 kr.)

Bert Paul. Utazások és vadász-kalandok. Elbeszélések az állatvilágból. Ford. Simonyi Jenő. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 291 l. ára 2 frt 20 kr.)

Bessenyei József. A fényképek előállítása. Kézikönyv a fényképészet kezdő műkedvelői számára. (Lampel R. 8r. 79 l. ára 60 kr.)

Beszédek, melyek a kolozsvári magyar kir. tudományegyetem 1889. május 29-iki pályadíj-kiosztási ünnepélyén tartattak és a négy tudománykar jelentései a pályázatok eredményéről, valamint az új pályatételekről. (Kolozsvár. «Magyar Polgár» nyomdája. 8r. 134 l. ára ?)

Beszédek, melyek a kolozsvári m. kir. tudomány-egyetem 1889—90. tanévi rectora és tanácsának beigtatása alkalmából 1889. évi szeptember 8-án tartattak. (Kolozsvár. Magyar Polgár nyomdája. 8r. 86 l. ára ?)

Beszélyek és elbeszélések. Tizenkét nép irodalmából. Eredetiekből fordította Horváth Antal. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 254 és 248 l. ára 2 frt 80 kr.)

Besztercze-Naszód vármegye szervezeti szabályrendelete. (Botschár Tivadar nyomdája. Besztercze. 8r. 45 l. ára ?)

Betétekről, A telekkönyvi, és az erre vonatkozó végrehajtási utasítások, kiegészítve a benne idézett törvényekkel és rendeletekkel. Az 1886. XXIX. t. cz. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 285 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bezdán József és Latzkovits Ádám. A csanádi növendékpapság magyar egyházi-irodalmi iskolájának története. (Temesvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 106 l. egy statist. táblával, ára ?)

Bezso János. Magyar gyakorló és olvasókönyv a tót népiskolák számára. — Maďarská čvičebnica a Čitanka etc. V. vydanie. (Szenicz. Bezso János és társa. 8r. 76 l. ára ?)

Bihar vármegye községei és pusztái közigazgatási beosztásának betűsoros névjegyzéke. Összeállította Lakos Lajos. (Nagyvárad. Ifj. Berger Sámuel. 4r. 26 l. ára 60 kr.)

Bírlatai, A hivatalos közegek és a sajtó, a Gyertyánffy-Kiss-Radó-féle ábc és olvasókönyvekről. (Rudnyánszky nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Köpeczi **Bocz József.** 1889. márczius 15-ének megünnepléséhez Temesvárott. (Veres Sámuel nyomdája. 8r. 13 l. ára 30 kr.)

Boga Károly és Szentgyörgyi Lajos. Földrajz. Az elemi népiskolák IV. és V. osztálya számára. (Stein János. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Bogdánovics György. A bolondot, gazt nem vetik, mégis terem. Rajzgyűjtemény. (Győr. Gross Gusztáv. 8r. 179 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bogyó Samu. Feladatok a kereskedelmi számtanhoz. Az alsófoku keresk. iskolák számára. (Kókai Lajos. 8r. 106 l. ára 80 kr.)

Bogyó Samu. Feladatok a kereskedelmi számtanhoz. (Alsófokú kereskedelmi iskolai könyvtár. III. Kókai Lajos. 8r. 107 l. ára 80 kr.)

Bókay Árpád. Vénygyűjtemény. A magyar gyógyszerkönyv második kiadása alapján. II. kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 199 l. ára 1 frt 60 kr.)

Boleszny Antal. A magyar szent korona Orsova melletti elásatása 1849-ben és megtalálása 1853-ban. (Temesvár. Szerző. 8r. 27 l. ára 60 kr.)

Bolgárszeghy Lajos. Magyar czimbalom. Ujabb és régibb kedvelt magyar népdalok gyűjteménye. I. kötet. (Brassó. Zeidner H. 8r. 176 l. ára 20 kr.)

Bónis Károly. Községes számvetés. A középiskolák alsóbb osztályai számára. (Nagy-Kőrös. Kókai Lajos. 8r. 171 l. ára 80 kr.)

Bónis Károly. Egyetemes számvetés vagy algebra. Középiskolai és magánhasználatra. (Nagy-Kőrös. Kókai Lajos. 8r. 311 l. ára 1 frt 80 kr.)

Bonnet J. Az aranykeresők. 2. kiadás. 4 képpel. A sziklás hegyvidék gyarmatosai. A marmoesztraati ültetvényes. A vadonban. Az elefántvadászok. Jáva pálmás partvidékein. Elbeszélés. (A magyar ifjúság könyvesháza. 1–6. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 88, 95, 88, 96, 95, 80 l. ára 3 frt.)

Borbás Vincze. Vasvármegye növényföldrajza és flórája. (Szombathely. Seiler H. özv. 8r. 395 l. ára 3 frt.)

Bornemissza Zoltán. Gazdasági állatgyógyászat. Gyakorlati útmutatás a házi állatok belső és külső betegségeinek gyógykezelésére. Gazdák és állattulajdonosok számára. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 264, VII l. ára 1 frt 20 kr.)

Boros Gábor. A magyar nemzeti irodalomtörténet vázlata. Hatodik javított kiadás. (Lampel R. 8r. 144, 433 és V l. ára 2 frt.)

Boros György. Az unitárius vallás főelvei. (Kolozsvár. Gámán J. örökösének nyomdája. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Botond. Álmod, árnyak. (Ifj. Nagel Otto. 8r. 11 l. ára 60 kr.)

Boyesen Hjalmar Hjorth és Heinrich Gusztáv. Goethe Faustja. Tanulmányok. (Révai testvérek. 8r. XVIII, 272 l. ára 1 frt 80 kr.)

Bozóky Alajos. A nagyváradi kir. akadémia százados multja 1788—1888. Száz éves jubileuma alkalmából. (Egyetemi nyomda. 8r. 254 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bozóky Alajos. Felolvasások Rómában. (Nagyvárad. Hügel Ottó nyomdája. 8r. 19 l. ára 2 frt.)

Böhm János. A rabszolgaság az ó-korban. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 85 l. ára 50 kr.)

Böhm Károly. Logika. Középiskolák használatára. (Kókai Lajos. 8r. VIII, 83 l. ára 60 kr.)

Böngérffy János. Vezérkönyv a magyar fogalmazás tanításához. Népi és alsófokú ipariskolai tanítók számára. A budai tanítóegylet által második díjjal jutalmazott pályamű. (Szerző. 8r. 194 l. ára 1 frt 40 kr.)

Brancsits Blagoje és Derra György. Magyar-szerb szótár. (Újvidék. Szerzők. 8r. 658 kéthasábos l. ára 2 frt.)

Braun Gyula. A budai hegyek ásványai különös tekintettel a Calcitra. Pallas részvénynyomda. 8r. 23 l. ára 2 frt.)

Brennus. A süllyedő társadalom. Parlament, klérus, sajtó. (Singer és Wolfner. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Brett Mór. Bibliai történet és hittan a zsidó népiskola számára. Az általános elfogadott tanterv szerint. II. bővített kiadás. (B.-Gyarmat. Darvai Ármin. 8r. 60 l. ára 25 kr.)

Brett Mór és Singer Adolf. Német nyelvgyakorló nyelvtani alapon magyar tannyelvű népiskolák számára. I. évf. (B.-Gyarmat. Darvai Ármin 8r. 32 l. ára 15 kr.)

Breznay Béla. Az isteni, istenes és istenies életéről. (Különnyomat a Religióból. Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Brózik Károly. Földrajz a népiskolák IV. osztálya számára. (Lampel. Róbert. 8r. 45 l. ára 20 kr. V. oszt. számára 8r. 74 l. ára 30 kr. VI. oszt. számára. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Brózik Károly és Paszlavszky József. Földrajz gymnasiumok számára. II. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. 4. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 156 l. földrajzi és természetrajzi ábrákkal, ára 1 ft.)

Brunswik Lajos Korompai. I. Vilmos német császár és porosz király nevét viselő 34. gyalogezred történetének rövid vázlata. Olvasókönyv a legénység számára. Két arczképpel. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 66 l. ára 60 kr.)

Brümmer J. A takarínányozás gyakorlata. A takarmány-neműek előkészítése az etetésre, különös tekintettel a takarmány-besavanyítás legújabb haladására. Átdolgozta Krick Aladár. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 423, IX—XII l. ára 2 ft.)

Budapest legújabb tervrajza. Utmutatóval és az utcák jegyzékével. (Singer és Wolfner. 16r. ára 60 kr.)

Budapest régiségei. A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása. Szerkeszti Gömöri Havas Sándor. I. Tartalom: Bevezetés. Irta Gömöri Havas Sándor. A legújabb Aquincumi ásatások. 1887—88. Irta Kuzsinszky Bálint. Egy színnyomatu műmelléklettel. 4 nagy, több kisebb fametszetű képpel és számos rajzzal. (Ifj. Nagel Ottó. N. 8r. 170 l. ára 2 ft 50 kr.)

Buckstone. Csiszolatlan gyémánt. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színpadja. 5. sz. Pfeiffer Ferd. K. 8r. 28 l. ára 40 kr.)

Bun Samu. Egyszerű és kettős könyvvitel. Alsófoku kereskedelmi és polgári iskolák, valamint a magántanulás számára. (Lampel R. 8r. 183 l. ára 1 ft 20 kr.)

Burnett E. H. A kis lord. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 16. köt. Singer és Wolfner. 8r. 151 l. ára 50 kr.)

Büchner Luiza. Karácsonyi regék a mi kedves gyermekeinknek nyújtja Tatay Karolin. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 142 l. ára 1 ft 20 kr.)

Bűnesetek. Nevezetesebb. Szerkeszti: Kosutány Géza. Első kötet. Erney György meggyilkoltatása 1875. augusztus 11-én. I. A bűntény. II. A gyanu. III. Az első nyom. IV. A vizsgálat. V. A vádlottak: 1. Korczynszki László. VI. A vádlottak: 1. Rydel Ignác. VII. Az ellentétek. VIII. Az újabb fordulat. IX. A végtárgyalás. X. Az ítélet. (Lampel Róbert. 8r. 178 l. ára 1 forint.)

Calderon. Saját becsületének orvosa. Színmű 3 felv. Spanyolból ford. Beksics Gusztáv. (Egyetemes könyvtár. 12. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 120 l. ára 10 kr.)

Carlyle Th. Burns Róbert. Angolból fordította Koltai Virgil. (Egyetemes könyvtár. 29. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 87 l. ára 10 kr.)

Cellini Benvenuto önleírása. Olaszból ford. Blanchi Camerini, Goethe és mások kiadásai után bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szana Tamás. 6. és 7. füzet. (Ráth Mór. 8r. 241—297 l. ára 80 kr.)

Cellini Benvenuto önéletírása. Olaszból fordította, bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Szana Tamás. (Ráth Mór. 8r. I. köt. V, 397 l. ára 4 frt.)

Charcot J. M. Előadások az idegrendszer betegségeiről. III. kötet. Fordította Moravcsik Ernő Emil. (A magyar orvosi könyvkiadó-társulat könyvtára. 57. köt. 8r. 367 l. 89 fametszettel, ára ?)

Chernel István. Bibliographia ornithologica hungarica. (Különnyomat a «Magyar Könyvszemléből». Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 46 l. ára ?)

Chyle Ferencz. Páris, a francia nyelv- és sajtó culturalis jelentősége. (Kilián Fr. 8r. 66 l. ára 40 kr.)

Cicero. De imperio C. N. Pompeii, pro P. Sulla, pro P. Sestio. V. füzet. Ford. és magyarázta Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. 50. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 257—318 l. ára 30 kr.)

Cicerónak, M. Tullius. első, második és tizennegyedik Philippikája. Magyarázta Jánosi Boldizsár. (Jeles írók iskolai tára. 33. füzet. Franklin-társ. nyomdája. 8r. 171 l. ára 50 kr.)

Cicero, M. T. Kiszemelt szónoklatai. Fordította Sárváry Béla. II. füzet. (Római remekírók magyar fordításban. V. köt. 2. füz. Lampel Róbert. K.8r. 129—256 l. ára 40 kr.)

Czim- és tartalomjegyzéke. A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent munkák és folyóiratok betűrendes. (1830—86. június hó végeig.) (Hornyánszky Viktor. 8r. 502 l. ára 1 frt.)

Compass. Magyar. Pénzügyi évkönyv. (Horvát-Szlavonországgal.) Alapította Mihók Sándor. 1889—90. XVII. évfolyam. Szerkesztik: Arnbruster Jakab és dr. G. Nagy Sándor. Kiadja özv. Mihók Sándorné. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. XII, 688 l. ára 5 frt.)

Concha Győző. Ujkori alkotmányok. Második kötet. (Révai testvérek. 8r. XII, 511 l. ára 3 frt.)

Conway Hugh. Kényelmetlen örökös. Regény. Két kötet. (Pallas. 8r. 230 és 207 l. ára 1 frt 20 kr.)

Conway Hugh. Kényelmetlen örökös. Regény. Fordította Fái J. Béla. I—II. rész. (Pallas-könyvtár. 11—12. füzet. 8r. 230, 207 l. ára 1 frt 20 kr.)

Conway Hugh. Paulina. (Called Back.) Regény. Fordította Fái J. Béla. I—II. rész. (Egyetemes regénytár. V. évf. 3., 4. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 149, 136 l. egy-egy kötet ára 50 kr.)

Cooper Feminore. Az utolsó Mohikán. Új (cím) kiadás. (A magyar nemz. családi könyvtára. LXIII. Ráth Mór. 8r. 431 l. ára 1 frt.)

Corelli Maria. Egy halott története. Regény. 2. rész. (Pallas-könyvtár. IV. évf. 6. sz. Pallas részv. társ. 8r. 225 l. ára 60 kr.)

Corelli Mária. Egy halott története. Regény. Két kötet. (Pallas. 8r. 204 és 225 l. ára 1 frt 20 kr.)

Corneille. Cid. Tragédia. Francziából fordította Radó Antal. (Olcsó-könyvtár. 259. sz. Franklin-társulat. 8r. 100 l. ára 20 kr.)

Cortambert Richard Hazaérkezés. (Monologok. 24. Singer és Wolfner. K.8r. 12 l. ára 15 kr.)

Courvay Louvet de. Faublas lovag kalandjai. Második átnézett kiadás. (Kolozsvár. Stein J. 8r. 311 l. ára 1 frt 80 kr.)

Csányi Ferencz. Lapok Somogy megye multjából. (Kaposvár. Hagelmann Károly. 8r. 160 l. ára 80 kr.)

Csaplár Benedek. Révai Miklós élete. IV. kötet. (Aigner Lajos. 8r. VI. 453 l. ára 3 frt.)

Csapó Lajos. A sertéstenyésztés. 16 ábrával. (Révai testvérek. 8r. 143 l. ára 1 frt 50 kr.)

Csapodi István. Utmutató a természetben. 40 ábrával. (Nagel Ottó. 8r. 208 l. ára 1 frt 60 kr.)

Csapodi István. Látás-próbán. (Ifj. Nagel Ottó. N. 8r. 4 l. 8 tábla, ára 80 kr.)

Csapodi István és Gerlóczy Zsigmond. Egészségtan. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 115 l. ára 80 kr.)

Csengeri János. Homeros. (Egyetemes könyvtár. 8. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 42 l. ára 10 kr.)

Csengeri János. Jegyzetek Homeros Odysseájához a homerosi nyelv fősajátságainak összefoglalásával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 198 l. ára 1 frt 20 kr.)

Csengey Gusztáv. A mocsarak királya. Történeti elbeszélés. (Lauffer Vilmos. 8r. 180 l. ára 1 frt 60 kr.)

Csengey Gusztáv. A vadonban. Regény. 2 kötet. (Athenaeum. 8r. 304, 298 l. ára 2 frt.)

Csengey Gusztáv. Elbeszélések. (Utközben. I. Grimm Gusztáv. 8r. 153 l. ára 80 kr.)

Csengey Gusztáv. Elbeszélések. (Grimm G. 8r. 153 l. ára 80 kr.)

Cserép József. Értekezés Sallustius történetírásáról, mely a bölcsészettudomány elnyerése végett a budapesti tudomány-egyetem bölcsészettudományi karához benyújtott. (S.-A.-Ujhely. Szerző. 8r. 26 l. ára ?)

Cserháty Sándor. A gabona-félék termesztése. 42 rajzzal. (Révai testvérek. 8r. 232 l. ára 2 frt.)

Cserhádi Sándor és Kosutány Tamás. A trágyázás alapelvei. Magyar-arázó ábrákkal. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII. 408 l. ára 2 frt.)

Cserny Károly és Dávid István. Latin stílusgyakorlatok a gymnasiumok felsőbb osztályai számára. II. rész. II. kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 149 l. 1 frt.)

Csete Lajos. Tréfa és való. Furcsa és tréfás historiák. (Kormányos Róza. 8r. 133 l. ára 50 kr.)

Csete Lajos. Az élelmi piacz titkai. Népszerű kalauz a hamisított élelmi czikkek fölismerésére. (Kormányos Róza. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Csiky Béla. Kolozsvár részletes leírása, Kolozsmegye és az erdélyi részek rövid földrajza. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 58 l. ára 20 kr.)

Csiky Gergely. Arnold. Regény. (Franklin-társulat. 8r. 250 l. ára 1 frt.)

Csiky Lajos. A rokonság és sógorság fokainak számítása, tekintettel

a magyarországi törvényesen bevett és elismert vallásfelekezetek jogviszonyaira. Az összes felekezetek lelkészei és világiak használatára. 44 ábrával. (Kókai Lajos. N.8r. V, 99 l. ára 1 frt 25 kr.)

Csiky Lajos. Hit, remény és szeretet könyve. Imádságok és elmélkedések a magyar protestáns nép számára. II. kiadás. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 619 l. ára ?)

Csiky Kálmán. Magyar alkotmánytan. A honpolgári jogok és kötelességek rövid ismertetése. Népiskolák számára. (Lampel R. 8r. 42 l. ára 24 kr.)

Csiszér-Ugróczy Ida. Anikó, a kis Nőrobinson. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 98 l. 16 képpel, ára ?)

Csiszér-Ugróczy Ida. Csillámka, egy boldog ország királynője és a három bűvös strucztojás. Tündérrege. 8 képpel ellátta Széchy Gyula. (Laufer Vilmos. n. 8r. 45 l. ára ?)

Csizmadia Aladár. Tankönyv az egy tanítóval bíró osztatlan népiskolák számára. 2. kiadás. (Veszprém. Krausz Ármin fia. 8r. 66 l. ára 25 kr.)

Csopey László és Kuppis József. A világforgalom. (Természettudományi könyvkiadó-vállalat. 36. kötet. Természett. társulat. 8r. 607 l. 131 rajzzal, ára ?)

Csorba Ferencz. Alapítványaink és a legfelső felügyeleti jog. (Magyar jogászegyleti értekezések. 42. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 37 l. ára ?)

Czim- és névtára, A m. kir. kereskedelemügyi miniszterium posta- és távirdaszemélyzetének és a posta- és távirdahivataloknak. (Hornvánszky V. nyomdája. 8r. 554 l. ára ?)

Cynikus. Az emelkedő társadalom. Válasz «A süllyedő társadalom» című röpiratra. (Kilián Frigyes. 8r. 44 l. ára 30 kr.)

Czakó Zsigmond. Végrendelet. Dráma öt felvonásban. (Egyetemes könyvtár, 30. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 88 l. ára 10 kr.)

Dach János. A képes beszédről. (Pozsony. Szerző. 8r. 14 l. ára ?)

Daday Jenő. Magyarországi myriopodák magánrajza. A kir. magyar természettudományi társulat megbízásából. Három tábla rajzzal. (Kilián Frigyes. 4r. 126 l. ára 2 frt.)

D'Hagerue G. de Benguy. Egy jezsuita regénye. Francziából fordította Radai István dr. 2 kötet. (Veszprém. Krausz Ármin fia. 8r. 183, 181 lap. ára 2 frt.)

Dallos József és Farkas Ferencz. Az isteni kinyilatkoztatás szent története. Középiskolai használatra. Új szövetségi rész. Palestina térképével. (Szombathely. Seiler H. özvegye. 8r. VIII, 142 l. ára 64 kr.)

Danczer Alfons. A mi hadseregünk. Az osztrák-magyar monarchia népei fegyverben és zászlók alatt. Szécsi Mór, Bankalari Gusztáv, Rieger Ferencz közreműködése mellett szerkesztette. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 588 l. 11 színnyomatu képpel és 139 ábrával Myrbach Feliczián eredeti rajzai után, ára 6 frt.)

Dankó József. Magyar egyházi bibliografiai érdekességek, az Ordinariusok. (Különlenyomat a «Magyar Könyvszemlé»-ből. Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Dankó József. Hosius Szaniszló bibornok és életrajzirói. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 36 l. egy arcképpel, ára ?)

Dárday Sándor. Igazságügyi törvénytár. Rendeletek és döntvényekkel kiegészítve. Két kötet. (Athenaeum. 8r. 662, IV; 365, XII; 423, X; 303, IX l. ára 7 frt.)

Darvai Móricz. Üstökös csillagok. (Egyetemes könyvtár. 28. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 87 l. ára 10 kr.)

Darvai Móricz. Üstökösök és meteorok. Több idevágó munka nyomán összeállította. Átnézte Heller Ágoston. Ötvennyolcz rajzzal. (Természettud. társulat. 8r. VIII, 269 l. ára 3 frt.)

Dávid István. Latin synonymika (rokonértelmű szók gyűjteménye) és a latin helyesírásnak rövid vázlata. A gymnasiumok III—VIII. osztálya és a tanárjelöltek számára. A latin szótárak kiegészítéseül és az írásbeli dolgozatokhoz szükséges segédeszközül. (Lauffer Vilmos. 8r. 76 l. ára 40 kr.)

Dávid István. Latin-magyar zsebszótár gymnasiumok és reáliskolák számára. (Lauffer Vilmos. 8r. VI, 523 kéthasábos l. ára 1 frt 50 kr.)

Dávid István. Latin olvasó- és gyakorlókönyv az I—IV. gymnasiumi osztály számára. Schultz-Dávid latin nyelvtanához. (Lampel Róbert. 8r. 311 l. ára 1 frt 20 kr.)

Dávid István. T. Livii ab urbe condita libri. Vol. I. Libros XXI—XXV. continens. (Lampel Róbert. 8r. 272 l. ára 80 kr.)

Dávid István és Pozder Károly. Tacitus műveiből való szemelvények. (Lampel R. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Dávidházy János. A lelkipásztor teendői a presbyteriumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül. Kiadta Csiky Lajos. (Debreczen város nyomdája. 8r. 72 l. ára 50 kr.)

Deák Ferencz emlékezete. Gondolatok. 1833—1873. (Ráth Mór. N.8r. 518 l. ára 4 frt.)

Deák Ferencz beszédei 1861—1866. — Összegyűjtötte Kónyi Manó. III. kötet. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. VIII, 616 l. ára 3 frt 60 kr.)

Debreczen város polgármesterének évi jelentése az 1888. évről. (Debreczen városi nyomda. 8r. 42 l. egy statiszt. táblával, ára ?)

De Foë Dániel. Idősb Robinson Crusoe utazásai, élményei és csodálatos kalandjai. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXIV. Ráth Mór. 8r. 272. l. ára 90 kr.)

Deme Károly. Magyar nyelvtanítás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 81 l. ára 60 kr.)

Dengi János. Magyar stilisztika középiskolák számára. 2. kiadás (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 88 l. ára ?)

Derzsi Károly. Rövid beszédek gyermekeknek. Gyászima Rudolf trónörökös ó fenségének elhunytá alkalmából. (Unitarius kis könyvtár. XXIV—XXVII. Jókai Lajos. 8r. (XXIV—XXVI.) 46 l. ára 10 kr. (XXVII) 14 l. ára 5 kr.)

D'Hervilly E. Elkésett ötletek. Vigjáték egy felvonásban. Műkedvelők színháza. (Singer és Wolfner 8r. 17 l. ára 30 kr.)

Des Roseaux. Az egérke. Vígjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 9. sz. Pfeiffer F. K. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Dezső Miklós. A baranyai zöld szőlőoltás és az azzal való szőlőtelepítés amerikai alapon. 14 ábrával. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 51 l. ára 40 kr.)

Dimmer F. A szemtükör és diagnosztikai használata. Fordította Imke József. (A magyar orvosi könyvkiadótárs. könyvtára. 59. kötet. Társulat. 8r. 211 l. 73 rajzzal, ára ?)

Dobranszky Péter. Teremtsünk ipart! (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 64 l. ára 40 kr.)

Dóczi Lajos. Vegyes párok. Színmű három felvonásban. (Ráth Mór. 8r. 270 l. ára 1 frt 80 kr.)

Dóczy Gedeon. Magyar ábécze és olvasókönyv az elemi iskola első oszt. számára. 3. kiadás. (A tiszántúli evang. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai. IX. szám. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 120 l. ára 20 kr.)

Dolgozatok a k. m. tud. egyetemi élettani intézetből. (VIII. füzet.) Közli Jendrassik Jenő. Az izom-áram nemleges változata által egy másik izomban közvetlenül kiváltott másodlagos rángásról. Regéczy Nagy Imre tanártól. (Értekezések a természettudományok köréből. VIII. köt. 7. szám. Magyar Akadémia. 8r. 41 l. 30 kr.)

Dolinay Gyula. Szorgalomért. A mindkét nembeli ifjuság számára. (Pallas részvénytynyomda. 8r. 96 l. számos képpel, ára ?)

Don Juan. Csemegék. (Pikáns történetek.) (Müller A. 8r. 112 l. ára 60 kr.)

Don Juan. Tizenhárom próbás hölgyek. (Pikáns történetek.) (Müller A. 8r. 101 l. ára 60 kr.)

Döme Károly. Magyar nyelvtanítás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 81 l. ára 60 kr.)

Dömény József. Költemények. II. kötet. (Veszprém. Kókai Lajos. ára 1 frt 20 kr.)

Dömötör Pál. Költemények. (Egyetemes könyvtár. 7. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 64 l. ára 10 kr.)

Döntvényei. A m. kir. pénzügyi közigazgatási bíróság és elvi jelentőségű határozatai 1888. évről. Összeállította: Soóváry Ferencz. Kiadja: A magy. kir. pénzügyminiszterium. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. XIV, 360 l. ára 90 kr.)

Döntvények. Curiai, és elvi jelentőségű határozatok polgári és bűnügyekben szakszerű tárgymutatókkal. Negyedik folyam. (Singer és Wolfner. 8r. 116 és 112 l. ára 2 frt 40 kr.)

Döntvénytár. A m. kir. Curia, a budapesti kir. ítélőtábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége. Új folyam. XXI—XIII. köt. (49. folyam.) (Franklin-társ. nyomdája. 8r. XXXII, 382, 382, 381 l. ára 2—2 frt.)

Dubay Miklós. Az idegbetegségek újabb gyógymódja. Metallotherapia. (Pesti-Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Dubravszky Róbert. A magyar közigazgatás szervezete és az állategészség-rendőri igazgatás. (M. kir. földmívelési miniszterium. 8r. VIII, 263 l. ára 4 forint.)

Duka Tivadar. Emlékbeszéd Grothe Arthur a m. tud. Akadémia külső tagja felett. (A magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. köt. 9. sz. Akadémia. 8r. 18 l. ára 10 kr.)

Dumanoir. Két nő egy férfi ellen. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 2. sz. Pfeiffer F. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Dumas Sándor. Kisasszony feleség. Regény. Fordították Vay Sándor és Clair Vilmos. II. kötet. (Keresztény Magyarország. 8r. 121—248 l. ára ?)

Dura Máté. Szőke Dunapatról. Költemények. (Grill Károly. 8r. 124 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ebers György. Uarda. Regény. A szerző engedélyével a Kisfaludy-társaság megbízásából fordította Jónás János. (Ráth Mór. 8r. XII, 408, 386 l. ára 2 frt 80 kr.)

Ébresztő hangok műveltebb kath. körök számára. Szerkeszti Zimándy Ignác. XI. könyv. 1889. I—IV. rész. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 1—248 l. egy füzet ára 20 kr.)

Edelény. Hódított föld. (Aigner Lajos. 8r. 127 l. ára ?)

Egressy Gábor. A színészet iskolája (Révai Leo. 8r. 230 l. ára 30 krajczár.)

Egybeállítás. Az 1888. évi fogyasztási adóeredményeknek statisztikai, a magyar korona országaira vonatkozólag. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 39 l. ára ?)

Egyed Mózes. Fizika és földrajz. A gymnasiumok III. oszt. számára. (Lauffer Vilmos. 8r. 93 l. ára 70 kr.)

Egyenesadó-törvények, Az. és szabályok hivatalos összeállítása. I. köt. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 293 l. ára 1 frt 50 kr.)

Egyezménye. Az osztrák-magyar vaspálya-igazgatóságoknak, a csatlakozási forgalomban való áruszállításra és visszakereseti eljárásra nézve. I. rész. Érvényes 1881. évi június 1-től. III. kiadás. (Légrády testvérek. 8r. 199 l. ára ?)

Ehrard. A szomszédasszony. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 10. sz. Pfeiffer F. K. 8r. 22 l. 40 kr.)

Eiffel torony leírása és ismertetése. (Kolozsvar. Horatsik János. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Ékszerék. Eltűnt. Angol regény. (Pallas-könyvtár. IV. évf. 8. kötet. Pallas. 8r. 220 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések. Apró humoros, és rajzok. Twain Márk, Schönthau Pál és Ferencz, dr. Märzroth, Schröder Arnold stb. után átdolgozta Jeszenák Rafael. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 94 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések és rajzok, Apró és humoros. Twain Márk, dr. Märzroth, Schönthau Ferencz, Pütl Ede és mások után átdolgozta Jeszenák Rafael. II. kötet. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 77 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések és rajzok. Apró humoros. Gestäcker Frigyes és mások

után átdolgozta Jeszenák Rafael. III. kötet. (Losonc. Kármán-társulat. 8r. 78 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések, Érdekfeszítő, és mesék. Gyűjtötte Molnár J. (Müller Ignác. 8r. 224 l. sok fametszettel és négy színes képpel, ára ?)

Elmélkedés, Negyven rövid, Jézus szenvedéséről. 3. kiadás. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 142 l. ára 35 kr.)

Előirányzata az 1889. évben végrehajtandó kataszteri felméréseknek és ezek alapján megejtendő mérnöki helyszíneléseknek, azon szolgálmányok kijelölésével, melyek teljesítésével az illető községek ezen műveleteket támogatni kötelesek. (M. k. államnyomda. 2r. 18 l. ára ?)

Előlegekről, A regaletulajdonosoknak nyujtandó, és az 1889. évi XXXIII. törvénycikk végrehajtása tárgyában. 1889. évi 48,620. sz. a. kiadott pénzügyminiszteri rendelet. A törvény és a rendelet eredeti szövegével magyarázattal és irománypéldákkal. (Robiczek Zsigmond. 16r. 31 l. ára 20 kr.)

Előlegekről. A regale-kártalanítási. (1889. évi XXXIII. törvénycikk.) A foganatosítására vonatkozó miniszteri rendelettel. (Lampel Róbert. 16r. 19 l. ára 20 kr.)

Előterjesztése, A közös miniszterium, a magyar országgyűlés bizottságához, melylyel az osztrák-magyar monarchia közös kiadásainak és bevételeinek 1890. évi előirányzata alkotmányos tárgyalás végett bemutatattik. (Bécs. Cs. k. udvari és államnyomda. 4r. 1—17 füzetben. 33, 32, 2, 340, 12, 58, 6, 9, 11, 1, 249, 2, 21, 6, 12, 111, 24 l. ára ?)

Ember János. Humanismus az iskolai nevelésben. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 94 l. ára 50 kr.)

Ember János. A magyar néptanító anyagi helyzete. Második kiadás. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 94 l. ára 50 kr.)

Emericz Géza és Kárpáti Endre. Számtani példatár a népiskolák IV. évfolyambeli növendékei számára. 8-ik átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Emericz Géza és Kárpáti Endre. Számtani példatár a népiskolák III. évfolyambeli növendékei számára. 9-ik átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 24 l. ára 10 kr.)

Emericz Géza és Kárpáti Endre. Számtani példatár a népiskolák II. évfolyambeli növendékei számára. 10. átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 26 l. ára 10 kr.)

Emericz Géza és Somogyi Géza. Természetrájk népiskolák számára. Számos ábrával. 3. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 147 l. 50 kr.)

Emericz Géza. Természet- és vegytan. A mindennapi és ismétlő népiskolák számára. 68. a szöveg közé nyomott fametszvénynyel. Nyolczadik javított kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 99 l. ára 40 kr.)

Emericz Géza és Kárpáti Endre. Méréstani példatár. A mindennapi és ismétlőiskolák számára. Harmadik átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 20 kr.)

Emlékbeszédek, A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott. V. kötet. 4—10. füzet. (L. Goldziher Ignác, Szilágyi Sándor, Haynald Lajos, Bánóczi József, Duka Tivadar, Batizfalvy Sámuel.)

Emlékek. Erdélyi országgyűlési, történeti bevezetésekkel. Szerkeszti Szilágyi Sándor. XIV. kötet. 1664—1669. (Magyar Tud. Akadémia. 8r. 488 l. ára 3 frt.)

Emlékirat a Krassó-Szörény vármegyébe kebelezett Szapáryfalva magyar református telepközség jelen viszonyairól. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Emlékirat, Országos, Magyarország képviselőtestületéhez. III. kiadás. (Kolozsvár. Az ev. ref. koll. nyomdája. 8r. 15 l. ára 2 frt 50 kr.)

Emlékkönyve, A zürichi magyar egyesület, a 25 éves jubileum emlékeül. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 55 l. ára 1 frt.)

Emléklapok a budapesti szervitakonvent 200 éves fennállásának öröm-ünnepére 1889. (Szent István-nyomda. 8r. 33 l. ára ?)

Emléklapok Gerlóczy Gyulának, mint műegyetemi tanárnak 25 évi működéséről. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Endrődi Sándor. Tücsökdalok. (Lampel Róbert. 16r. 92, III l. ára 1 frt 80 kr.)

Énekek, Egyházi. Evang. iskolák használatára. Összeállította a budapesti evang. néptanító kar. Magyar-német. (Lauffer Vilmos 8r. 72 l. ára 45 kr.)

Énekek, Egyházi, evang. iskolák használatára. Összeállította a budapesti evang. néptanítói kar. II. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 51 l. ára ?)

Eördög Dániel. Korunk és az Istentagadás. Tanköltemény. (Miskolcz. Ferenczi B. 8r. 16 l. ára 25 kr.)

Eötvös József. A nővérek. Negyedik kiadás. 1. és 2. füzet. (Ráth Mór. 8r. 128 l. ára 60 kr.)

Eötvös Károly Lajos. A honfoglalás ezer év előtt és ezer év múltán. (Méhner Vilmos. 8r. 37 l. ára 10 kr.)

Eötvös Károly Lajos. Az egyházi közigazgatás kézikönyve. Nélkülözhetetlen útmutató lelkészek, bírák, ügyvédek, tanítók és egyházi ügyekben működő tisztviselők számára. I. kötet. (Hornýánszky Viktor. 8r. XI, 517 l. ára 3 frt.)

Ercsey Sándor. Arany János életéből. Gyulai Pál előszavával és Arany János hatvan levelével. (Ráth Mór. 8r. VI, 211 l. ára 1 frt 40 kr.)

Erdélyi Izidor. Adatok a carbonatok constitutiójához. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 21 l. ára ?)

Erdődi János. Neveléstan tanítóképző-intézeti növendékek és tanítók számára. I. rész. 2. füzet. Lélektan és a lelki erők fejlesztéstana. 2. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 124 l. ára 80 kr.)

Erdős József. A vallásbölcsészet főbb problémái és a Biblia. (Debreczen városi nyomda. 8r. 89 l. ára 50 kr.)

Erdősy (Bába) Kornelia és Erdősy Ferencz. Magyar abc-és könyve népiskolák I. osztálya számára. III. kiadás. (Nagy-Kanizsa. Fischel. 8r. 88 l. ára 16 kr.)

Erődi Dániel. Epistolák egy vidéki szerkesztőhöz. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Erődi János. Neveléstan. Tanítóképző-intézeti növendékek, tanítójelöl-

tek és tanítók számára. I. rész I. füzet. Test- és egészségtan. (Laufer V. 8r. 92 l. ára 60 kr.) I. rész II. füzet. Lélektan és a lelki erők fejlesztéstana. (Laufer V. 8r. 124 l. ára 80 kr.) II. rész. Neveléstan. (Laufer V. 8r. 134 l. ára 80 kr.) — Teljes átdolgozott kiadás. (Laufer V. 8r. 88, 121, 131, 162 és VIII l. ára 3 frt 40 kr.)

Erős György. Gazdasági főkönyv. Második bővített kiadás. (Kis-Várda. Berger Ignác. 2r. 144 l. ára 2 frt 50 kr.)

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerkeszti Gyulai Pál. XIV. kötet 11. 12. füzet. XV. kötet. 1. füzet. (L. Némethy Geyza, Vikár Béla, Schreiner Márton.)

Értekezések a bölcséleti tudományok köréből. kiadja a magyar t. Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. III. kötet. 1. szám. (L. Medveczky Frigyes.)

Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből. kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerkeszti Pauer Imre. III. kötet. 2. sz. (L. Pauer Imre.)

Értekezések a társadalmi tudományok köréből. kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. X. kötet. 2—6. füzet. (L. Schwarcz Gyula, Körösi József, Tóth Lőrincz, Vécsey Tamás.)

Értekezések a történelmi tudományok köréből. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. XIII. köt. 12. sz. XIV. kötet 1—6. füzet. (L. Óváry Lipót, Pulszky Ferencz, Jakab Elek, Acsády Ignác, Fraknói Vilmos, Téglás Gábor.)

Értekezések a matematikai tudományok köréből. Kiadja a magyar Akadémia. Szerkeszti Szabó József. XIV. kötet. 2—3. szám. (L. Hunyady Jenő.)

Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a magyar t. Akadémia. Szerkeszti Szabó József. XVIII. kötet 4—7., XIX. kötet 1—6. szám. (L. Korányi Frigyes, Högyes Endre, Regéczy Nagy Imre. Jendrassik Jenő, Inkey Béla, Kövesligeti Radó, Klein Gyula, Apáthy István, Lenhossék Mihály, Hegyfokó Kabos.)

Értekezések. Magyar jogászegyleti. 41—45. füzet. (L. Kelemen Mór. Csorba Ferencz, Székely Miksa, Székely Ferencz, Fodor Ármin.)

Esterás Pál. A boldogságos szűz Mária szombatja azaz : minden szombat-napokra üdvösséges emlékezetek és oktatások és 52 csodálattekek sommája. Az eredeti után kijavítva, 64 képpel ellátva Tóth Károly által. XI. kiadás. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 176 l. ára ?)

Évkönyv. Állategészségügyi, az 1888-ik évre. A földművelésügyi magyar kir. miniszterium megbízásából hivatalos adatok alapján szerkesztette Huttya Ferencz. Második évfolyam. (Nagel Ottó. N. 8r. 335 l. ára 1 frt.)

Évkönyv. Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. 1886. évfolyam. 7—12. füzet. 1887. 4. füzet. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 4r. 184, 51, 184, 271, 219, 83, 35, 21, ára füzetenkint 1 frt.)

Évkönyve, A kolozsvári kereskedők és kereskedő-íjak társulatának, az 1887-iki II. társulati évről. Összeállította Deák Farkas titkár. (Kolozsvár, Magyar Polgár nyomdája. 8r. 90 l.)

Évkönyve, A magy. kir. földtani intézet. VIII. köt. 7—8 f. (L. Kispatič M., Halaváts Gyula.)

Évkönyve, Bács-Bogrog vármegyei történelmi társulat. V. évfolyam. 1—4 füzet. Szerkeszti Grosschmid Gábor. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 8r. 210 l. 3 frt.)

Évkönyve, A Mária Dorothea-egyesület első. 1885—1889. (Pesti-könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 83 l. ára ?)

Évkönyve, Magyar nyomdászok, kiadja a budapesti könyvnyomdászok társas köre. Szerkeszti Ács Mihály. 1889. (Franklin könyvnyomda. 8r. 152 l. ára ?)

Évkönyve, Az állatvédő országos egyesület. 1887. Összeállította Szalkay Gyula. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Évkönyve, A nemzeti Casino. 1888. (Franklin könyvnyomda. 8r. 96 l. ára ?)

Évkönyve, A magyarországi kárpát-egylet. XVI. évfolyam, 1889. 5 melléklettel és 2 táblázatos kimutatással. — Jahrbuch des ungarischen Karpathen-Vereines 1889. (Lőcse. Egyesület. 8r. 193, 215 l. ára ?)

Évkönyve, A budapesti k. magyar tudomány-egyetemi bölcsészet-hallgatók segítő egyesületének, az 1888/9. évről. Összeállította Hegyi József. (Egyetemi nyomda. 8r. 37 l. ára ?)

Évkönyve, A magyar jogászggyűlés, 1889. évre. Szerkesztette Siegmund Vilmos. X. évfolyam. I. kötet. (Magyar Jogászggyűlés. 8r. 305 l. ára ?)

Évkönyve, A Kölcsény-egyesület, az 1888-ik évről. Szerkesztette Antolik Károly. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 196 l. ára ?)

Évkönyve, A pesti Lloyd, 1888-ra. Jahrbuch des Pester Lloyd für 1888. (Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 258 l. grafikai táblákkal. ára ?)

Évkönyve, A kézdivásárhelyi munkaképtelen szegények ápolására hivatott Stephanie menedékház első. 1888. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 120 l. ára ?)

Évkönyvei, A közmunka és közlek. m. kir. miniszterium vizrajzi osztályának. II. kötet. 1887-ki évfolyam. Szerkeszti és közléteszi Péch József. (Kilián Frigyes. N.4r. 120 l. és VI. melléklet, ára 3 frt.)

Évkönyvei, A magyar tud. Akadémia. XVII. köt. 7 darab. A magyar tudományos Akadémia 1889. köt. VII. darab. A Magyar tudományos Akadémia 1889. évi május 5-én tartott XLIX-ik közülésének tárgyai. (Akadémia. 4r. 72 l. ára 80 kr.)

Ezermester. A felülmulhatlan bűvész kamrája. Biztos mód tíz perc alatt bűvészsé lenni. (Lampel Róbert. 16r. 112 l. ára 30 kr.)

Ezopus-mese, 300, az ifjúság számára átdolgozta Boross Gábor. 2-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 186 l. 114 képpel, ára ?)

Faludi (Fuchs) **János**. Számvetési gyakorló könyv, különös tekintettel a vidéki városok és más községek iskoláinak szükségleteire. I. füzet. Gyakorlatok az 1—100-ig terjedő számkörben a népiskola II. osztálya számára. (Lampel R. 8r. 56 l. ára 15 kr.)

Faludi (Fuchs) **János**. Számvetési gyakorló könyv, különös tekintettel a vidéki városok és más községek iskoláinak szükségleteire. II. füzet. Gyakorlatok az 1000-ig terjedő számkörben, a népiskolák III. osztálya számára. (Lampel R. 8r. 56 l. ára 18 kr.)

Faludi János. Számvetési gyakorlókönyv. Különös tekintettel a vidéki, városi s más községek iskoláinak szükségletére. III. füzet. Gyakorlatok az 1000-en felül terjedő, számkörben és a közönséges törtékkel való számolásban. A népiskola IV. osztálya számára. 2-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 63 l. ára 20 kr.)

Faludi János és Szép József. Német olvasókönyv népiskolák számára. Különös tekintettel a hazai történetre és alkotmánytanra. II. rész. 6-ik átdolg. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 152, VI l. ára 40 kr.) — Ugyanaz. III. rész. 5-ik átdolg. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 193, VIII l. ára 48 kr.)

Faludi János és Szép József. Német ABC-és olvasókönyv népiskolák számára. I. rész. Tizedik átdolg. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 148 l. ára 32 krajczár.)

Faludi János. Földrajz a népiskolák 4—6. osztálya számára. II. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 51, 134 l. ára ?)

Faludi (Fuchs) János. A természetrajz elemei. Népiskolai ismerettár III. rész. (Lauffer Vilmos. 8r. 32 l. 10 kr.)

Faludi (Fuchs) János. A polgári jogok és kötelességek vagy rövid alkotmányisme népiskolák használatára. II. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Faragó Gyula. Az egészséges baba. Ifju anyák számára. (Révai testvérek. 8r. 71 l. ára 80 kr.)

Faragó Gyula. A beteg baba. Gondos anyák számára. (Révai testvérek. 16r. 96 l. ára 80 kr.)

Farkas Elek. Legujabb házi titkár. Magyar levelező és önügyvéd, vagyis elméleti és gyakorlati vezérkönyv a közéletben előforduló mindenemű levelek, folyamodványok, kérvények, felebbezések, jogügyleti okiratok helyes szerkesztésére, iparosok, kereskedők, mezőgazdák, hivatalnokok és magánosok használatára. Kilenczedik, a legujabb törvénykezésre való tekintettel, teljesen átdolgozott kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 566 l. ára 3 frt.)

Farkas Elek. Népszerű magyar levelező és házi ügyvéd, vagyis mindenemű viszonyokban előforduló levelek és okiratok szerkesztésére vezérlő segédkézikönyv számos példakkal felvilágosítva. Tizenkettedik kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 320 l. ára 1 frt.)

Farkas Géza. Luther Márton. Életrajz az evangélikus nép számára. (Kókai Lajos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Farkas Géza. Luther Márton. Életrajz az evangélikus nép számára. (Kókai L. 8r. 203 l. ára 1 frt 20 kr.)

Farnos Dezső. Kritikai észrevétel Petőfi eltűnésének irodalmához. 1849. július 31-ének XL. évfordulója alkalmából. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 4r. 1 iv, ára 60 kr.)

Fayer László. Büntetési rendszerünk reformja. Adalékok a btk. módosításához. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 107 l. ára 1 frt.)

Faylné-Hentaller Mariska. A magyar irónokról. Arczképekkel. Második kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 188 l. ára 1 frt 50 kr.)

Faylné-Hentaller Mariska. Kis mesék. Népmesék, regék és elbeszé-

lések gyermekek számára. Számos színes képpel és fametszettel. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 159 l. ára 1 frt 80 kr.)

Fegyver-utasítás a cs. és kir. hadsereg gyalogsága és vadászcsapata számára. (Grill K. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Fegyver-utasítás a m. kir. honvéd-gyalogság számára. Három táblával. Hivatalos kiadás. (Pallas. 8r. 113 l. ára 50 kr.)

Feiler Mihály. Zónadijszabás a pécsi és baranyamegyei összes vasúti állomásokról a magy. kir. államvasut összes vonalaira. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 138 l. ára 30 kr.)

Fejes István. Troilus és Kressida. (Shakspeare színművei. X. Ráth Mór. 8r. VII, 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Fekete Lajos. A Magyarországon előforduló főbb fafajok csemetéknek termesztése és ültetése. Az országos erdészeti egyesület által 50 darab arannyal jutalmazott munka. (Magy. kir. államnyomda. 8r. 124 l. 60 fametszettel, ára ?)

Fellner Antal. Lelki rózsabimbók. Imakönyv ker. kath. gyermekek számára. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 142 l. ára ?)

Felterjesztés-tervezete, A budapesti ügyvédi kamara, az 1878. évi V. t.-cz. és az 1879. évi XL. t.-cz. esetleges módosítása tárgyában. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 2r. 12 l. ára ?)

Feltételek, Általános, a vízépitési munkákra és szállításokra. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 4r. 14 l. ára ?)

Fenyvessy Adolf. A magyar gyorsírás tankönyve Stolze elvei után. V. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 58 és 39 l. ára 80 kr.)

Fenyvessy Ferencz. Felső oktatásunk reformja. Válasz az «Egyetértés»-nek, a «Pester Lloyd»-nak, a «Budapesti Szemlé»-nek és a «Nemzet»-nek. (Révai testvérek. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Fenyvessy Ferencz. Felső oktatásunk reformja. Az ideális reform. A miniszter tervei. A tanpénz-kérdés. (Révai testvérek. 8r. 26 l. ára 30 kr.)

Ferenczy József. Emlékbeszéd Tóth Kálmán felett. (Egyetemes könyvtár. 15. Győr. Gross Gusztáv. 38 l. ára 10 kr.)

Ferenczy József. Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett. (Egyetemes könyvtár 20. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 44 l. ára 10 kr.)

Ferenczy Ödön. Jégvirágok. Költemények. (Besztercebánya. Singer Jakab. 16r. 162 l. ára 60 kr.)

Fillinger Károly. Az állatok természetrajza. Polgári iskolák számára. I. rész. Gerinces állatok. II. rész. Gerinctelen állatok. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 140 l. ára 80 kr. II. rész. 103 l. ára 60 kr.)

Fischer Károly Antal. A hun-magyar írás és annak fenmaradt emlékei. (Szerző. 8r. 105 l. ára 3 frt.)

Fleischhacker M. Fridolin és Kárpáti Károly. Német nyelvtan. Gymnasiumok, reáliskolák, kereskedelmi középiskolák, polgári és felső leányiskolák használatára. (Lampel R. 8r. VI, 270 l. ára 1 frt 20 kr.)

Flesch Ármin. Élethivatásom. Székfoglaló beszéd a mohácsi rabbi-állás elfoglalásakor 1889. augusztus 8. (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Flesch Miksa. Első oktatás a bibliai történetben az izraelita ifjuság számára. I. füzet. Magyar-német. (Kilián Frigyes. 8r. 41 l. ára 25 kr.)

Fodor Ármin. A fizetésektelen adós jogcselekvényeinek megtámadása a csődön kívül. (Magyar jogászegyleti értekezések. 45. Franklin-társulat nyomdája 8r. 79. l. ára?)

Fodor L. és Wagner A. Rajzoló stereometria a középiskolák II. oszt. számára. 3. kiadás. (Nagel Bernát. 8r. 85 l. 60 kr.)

Fonyó Pál. A katolikus szertartások elemei. Néptanodáink 4—5. osztálya, úgyszintén a polgári és felsőbb népiskolák számára. 7. kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 33 l. ára 18 kr.)

Fonyó Pál. A hitelemzés tan elemei. Katolikus növendékpapok és tanítójelöltek használatára. Második kiadás. (Szűts és társa. VIII, 204 l. ára 80 kr.)

Fonyó Pál. Gyakorlati hitelemzések a róm. kath. népiskolák I. osztályában. Harmadik kiadás. (Szűts és társa 8r. V. 416 l. ára 2 frt.)

Forrai Soma. A magyar gyorsírás tankönyve a Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. Negyedik javított és bővített kiadás. Levelező rész. (Lampel R. 8r. XVII, 80 l. ára 60 kr.)

Fournier. Zivatar. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színpadja. 3. sz. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Földes Béla. A bűn statistikája. Sociologiai tanulmányok. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 166 l. ára 2 frt.)

Földváry Elek. Törvénytörvényi orvosszakértői eljárás. (Nagel Ottó. 8r. 260, IV. l. ára 2 frt 60 kr.)

Főrendiház irományai. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IV—V. köt. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 383, 391. l. ára?)

Főrendiház jegyzőkönyve. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. I—II. Pesti könyvnyomda-részv. társ. 4r. 131, 84 l. ára?)

Főrendiház naplója. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. I—II. kötet. Hiteles kiadás. Szerkeszti Maszák Hugó. Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 4r. 163, 168 l. ára?)

Fraknoi Vilmos. Carvajal János bibornok magyarországi követségei 1448—1461. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIV. köt. 4. szám. Magyar Akadémia. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Frassinetti József. Jézus Krisztus a papok példaképe. Életszabályok bold. Barbarigo Gergelytől. Fordította Fischer Ágoston. (Szent-István-nyomda. 8r. 126 l. ára 40 kr.)

Freppel Károly Emil. Az 1789-iki francia forradalom századik évfordulójára. (Esztergom. Buzarovits Gusztáv. 8r. 115 l. ára 1 frt.)

Friedmann Bernát. Észrevételek a magyar bűnvádi eljárási javaslat irányeszméi felett. (Pfeiffer Ferd. 8r. 54 l. ára 50 kr.)

Frühwirth S. Liturgia a magyarhoni ág. hitv. evang. egyházban. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 33 l. ára 60 kr.)

Füredi Ignác. Magyar-német és német-magyar szótár I. rész. Magyar-

német. II. rész. Német-magyar (Méhner Vilmos. K. 8r. 622 és 564 l. egy-egy kötet ára 1 frt.)

Füredi Ignác. Magyar-német és német-magyar zsebszótár. I. rész. Magyar-német. II. rész. Német-magyar. (Méhner Vilmos. 16r. 391 és 352 l. egy-egy rész ára 60 kr.)

Füredi (Führer) Ignác. Világtörténet iskolai és házi használatra a miniszteri tanterv alapján. (Singer és Wolfner. 8r. 116 l. ára 40 kr.)

Füzetek, Statisztikai havi. Szerkeszti Kőrösi József. Tizenhatodik évfolyam. (Grill K. 4r. 481 l. ára 4 frt.)

Füzetek, Természettudományi. A délmagyarországi természettudományi társulat közlönye. Szerkesztik Veber Antal és Tauffer Jenő. XIII. kötet. 1889. (Temesvár. Társulat. 8r. 182 l. ára 4 frt.)

Gaal Mózes Költemények. (Egyetemes könyvtár. 25. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 104 l. ára 10 kr.)

Gaal Mózes. Knjak András keleti utazása. Az ifjuság számára. (Singer és Wolfner 8r. 222 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gabányi Árpád. A mama. Elbeszélés. (Egyetemes könyvtár. 18. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 39 l. ára 10 kr.)

Garai Benő. Népkönyvtár. Felolvasás a nagykanizsai ingyen népkönyvtár javára Nagykanizsán, a «polgári egyesület» dísztermében 1889. május 4-én. (Kiadja a nagykanizsai ingyenes népkönyvtári bizottság. 8r. 18 l. ára?)

Garand. Mi a jelszó? Vígjáték egy felvonásban. Francziából fordította K. T. (Nemzeti színház könyvtára. 61. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 19 l. ára 40 kr.)

Gáspár Ignác. Első oktatás a földrajzban. 12. kiadás. (Benkő Gyula. 8r. 100 l. ára 32 kr.)

Gáspár Ignác. Elemi földrajz a népiskolák 5—6. oszt. számára. (Benkő Gyula. 8r. 118 l. 64 képpel, ára 32 kr.)

Gelich Richard. Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. III. kötet. (Aigner Lajos. 8r. IX, 930 l. ára 6 frt 80 kr.)

Gelich Richard Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. 29, 30, 31. füzet. (Történelmi könyvtár 29, 30, 31. füzet. Aigner Lajos. 8r. 737—930, IX. l. ára 1 frt 20 kr.)

Gelléri Mór. Szabadkőművesi reformok. A külföldi szabadkőművességben felmerült reformeszmék ismertetése. («Könyves Kálmán» páholy. 8r. 31 lap, ára?)

Gerecze Péter. Madách Imre és az ember tragédiája. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Gerecze Péter. Székely népballadák fejtegetve. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 31 l. ára?)

Gerevich Mihály. A felfelé menő lánczörtek analízise. (Beszterczébánya. Singer Jakab. 8r. 136 l. ára 1 frt 80 kr.)

Gergely Károly és Kovács Lajos. Életrajzok a magyar nemzet történetéből az elemi iskola 3—4. oszt. számára. 3. kiadás. (A tiszántúli evang. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai. XI. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 87 l. ára 20 kr.)

Gergely Lajos. Magyar helyesírástan. Tanodai és magánhasználatra. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 134 l. ára 40 kr.)

Gergely János. Magyar nyelvtan. Elemi és népiskoláknak. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 168 l. ára 25 kr.)

Gerő Gyula. Eljárás honvéd és csendőrtisztek nősülési ügyeiben. (Grill K. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Gerő Károly. Az eladó leány. Szinmű 3 felvonásban. A magy. tud. Akadémia által a Teleky-díjjal jutalmazott pályamű. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 101 l. ára 40 kr.)

Gerő Károly. Az uzsai gyöngy. Eredeti népszinmű III. felvonásban. Kézirat gyanánt. (Népszínház műsora. 20. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 83 l. ára 60 kr.)

Gíay Frigyes. Költemények. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 106 l. ára ?)

Giesswein Sándor. Buddhismus és kereszténység. Vallástudományi tanulmány. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 48 l. ára 50 kr.)

Gisser Gyula. A Gisser-féle folyófürdő és uszodaintézet megnyitásához. Nyitra. Zur Eröffnung der Gisser'schen Schwimm- und Badeanstalt. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Glatz György. Rill József Vasvármegye kir. tanfelügyelője. Különlenyomat a «Magyar Paedagogiai Szemle» folyó évi II. füzetéből. (Szerző. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Glück Frigyes és Stadler Károly. Az inyesmesterség könyve. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 366 l. ára 3 frt 60 kr.)

Góbi Imre. Poetika. A költői műfajok ismertetése. Gymnasiumok és reáliskolák használatára. (Franklin-társulat. 8r. 304 lap ára 1 frt 40 kr.)

Goethe. Iphigenie auf Tauris. Ein Schauspiel. Magyarázta Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8r. X, 62 l. ára 30 kr.)

Goethe. Hermann und Dorothea. Magyarázta Weber Rudolf. 2. kiadás. (Jeles írók iskolai tára. XIV. Franklin-társulat. 8r. 85 l. ára 30 kr.)

Goldzieher Ignác. Emlékbeszéd Fleischer Leberecht Henrik felett. (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. köt. 4. füz. Akadémia 8r. 44 l. ára 30 kr.)

Goldzieher Vilmos. Az idült ragályos szemgyuladások. A trachoma. Klinikai tanulmány. (Singer és Wolfner. 8r. 58 l. ára 80 kr.)

Gonda Béláné Nagy Irma irodalmi hagyatéka. Eszmék és emlékek. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 228 l. a szerző arcképével, ára 3 frt.)

Gosztonyiné-Biró Kornélia. A mult. Eredeti regény. (Pfeiffer Ferd. 8r. 381 l. ára 2 frt.)

Gothard Sándor. A takarmányrépa. (Az erd. gazd. egyesület irod. szakosztályának könyvkiadó vállalata. II. évf. 1. Kolozsvár. Márton Kálmán. 8r. 42 l. ára 25 kr.)

Gothard Sándor. A Thomas-salak mint a legolcsóbb phosphor-trágya. (Lampel R. 8r. 102 l. ára 60 kr.)

Göndöcs Benedek. Szent beszéd a b-gyulai magyar földészársulat zászlójának szentelése alkalmából a gyulai r. kath. templomban. 1889. évi ápril 21. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Göndöcs Benedek. Bárá Wenckheim Béla emlékezete. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Gööz József. Magyar irálytan, feladatokkal és olvasmányokkal egybekapcsolva. Polgári iskolák számára. II. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 213 l. 1 frt 20 kr.)

Gööz József és Tóth J. Magyar olvasókönyv. A polgári fiúiskolák első osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 204 l. ára 60 kr.)

Gööz József és Tóth J. Ugyanaz polgári leányiskolák első osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 176 l. ára 60 kr.)

Graf Jakab. Német nyelvtan és gyakorlókönyv polgári iskolák és középtanodák számára. 5. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 200 l. ára 80 kr.)

Greguss Ágost. Athéni Timon. (Shakspeare színművei. IX. Ráth Mór. 8r. VII. 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gréville Henry. A barátnő. Regény. Francziából fordította báró O—y. (Athenaeum r. társulat. 8r. 288 l. ára 1 frt 20 kr.)

Grünwald Béla. A közigazgatás rendszere. A fennálló törvényekből és rendeletekből rendszeresen összeállítva. 4 kötet. I. kötet. A közigazgatás feladatai. A közigazgatás és a személyi élet. II. kötet. A közigazgatás feladatai. A közigazgatás és gazdasági élet. III. kötet. A közigazgatás feladatai. A közigazgatás és a gazdasági élet. (Folytatva.) A közigazgatás és a társadalom. Gyámi és gondnoksági ügyek. Igazságszolgáltatás. Katonai ügyek. IV. kötet. A közigazgatás közegei a törvényhatóság körében. A község. A törvényhatósági joggal felruházott város. A vármegye. 3. kiad. (Franklin-társulat. 8r. VIII. 520, VII. 474, VIII. 423. VIII. 420 l. ára 12 frt.)

Guggemberger János. A keresztyén egyházi év és a perikopák. Függelék: Dispositio gyűjtemény. (Kókai Lajos. 8r. 136 l. ára 1 frt.)

Gul és Benő. Egyházi beszédek. I. kötet. (Miskolcz. Löwy József fia. 8r. 183 l. ára 1 frt 30 kr.)

Gyárfás István Tihamér. Pannonia őskeresztény emlékei. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 102 l. ára ?)

Gyászemléklapok, kiadta a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület néhai Káldy Gyula felügyelőjének emlékére. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Gyermekkönyv. Magyar, első olvasás-gyakorlat, mondókák, versikék, mesék, dalok 4—6 éves gyermekek számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 2r. 34 l. ára ?)

Gyertyánffy István, Kiss Áron, Radó Vilmos. Olvasókönyv az elemi népiskolák II. oszt. számára. 5. kiadás. (Méhner Vilmos. 8r. 128 l. ára 30 kr.)

Gyertyánffy István, Kiss Áron, Radó Vilmos. Olvasókönyv az elemi népiskolák III. oszt. számára. 3—4. kiadás. (Méhner Vilmos. 8r. 192, 211 l. ára 36—36 kr.)

Gyógyszer-nevek. Német, latin jelentésekkel. («Gyógyszerészi Közlöny». 8r. 59 kéthasábos l. ára ?)

Gyógyszer-árszabvány. Érvényes 1889. január 1-jétől kezdve. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Györök Leó Gy. Lázadó hajós nép viszontagságai a csöndes tengeren. Való történet az ifjúság számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 172 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyulay Béla. Gyakorlati irálytan különös tekintettel a levélíráásra. közéletben előforduló polgári ügyiratokra és a prózai műfajokra. A polgári s felső népiskolák és felsőbb leányiskolák használatára. Környi János műve nyomán. (Lampel Róbert. ára 90 kr.)

Gyulay Béla. Irodalom-ismertető. A költői és prózai műfajok irodalma és elmélete a magyar nemzeti irodalom történetének rövid áttekintésével. Polgári fiu- és leányiskolák s egyéb tanintézetek felső osztályai számára és magánhasználatra. (Franklin-társulat. 8r. 256 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gyulay Béla. Magyar olvasókönyv nyelv- és irálytani feladványokkal. Első rész. A polgári- és felső népiskolák I. és hasonló célú intézetek megfelelő osztályai számára. (Kókai Lajos. 8r. 159 l. ára 70 kr.) Második rész. A polgári és felső népiskolák II. osztályai számára. (Kókai Lajos. 8r. 170 l. ára 70 kr.)

Gyulai Pál emlékbeszédei. Tartalom : Kazinczy Ferencz, Pákh Albert, br. Eötvös József, Toldy Ferencz, Krizsa János, br. Kemény Zsigmond, Csengery Antal, Arany János. (Jeges írók iskolai tára. XXXVII. Franklin-társulat. 8r. 189 l. ára 70 kr.)

Gyurátz Ferencz. Kézi agenda. Templomi és halotti imák szertartási beszédekkel. Lelkészi használatra. (Pápa Kókai Lajos. 8r. 331 l. ára 1 frt 40 krajczár.)

Gyűjtemény, Oszmán-török népköltési. II. kötet. Oszmán-török népmesék és népdalok. Szóbeli közlés után gyűjtötte és fordította Kúnos Ignác. (Magyar tud. Akadémia. 8r. XXXIV, 421 l. ára 2 frt 80 kr.)

Gyűjteménye, Görög, latin és német classikusok. (L. Goethe.)

Gyűjteménye, Görög és latin remekírók. 27. Magyar jegyzetekkel iskolai használatra. (L. Homeros.)

Gyűjteménye. Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1888. évi folyam. Teljes. (Ráth Mór. 8r. 155 l. ára 1 frt.)

Gyűjteménye. Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeinek. 1888. évi folyam. Függelék : Utasítás az állami italmérési jövedékről. 1888. XXXV. t.-cz. némely határozatainak végrehajtásáról. Pénzügyminiszteri hirdetmény az 1888. XXXV. törvényezikk folytán nyújtandó kártalanítási igények bejelentése iránt. (Ráth Mór. 8r. 42 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye. Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvények. 1889. évi folyam. Első füzet. Utasítás az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. t.-cz. végrehajtása iránt. (Ráth Mór. 8r. 92 l. ára 50 kr.)

Gyűjteménye, Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia

és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1889. évi folyam. 2. füzet. (Ráth Mór. 8r. 93—188 l. ára 60 kr.)

Gyűjteménye, Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1889. évi folyam. Pótfüzet. (Ráth Mór. 8r. 234, VI l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyűjteménye, A magyar- és erdélyországi telekkönyvi törvények és rendeletek. Kiegészítve a legfőbb ítélőszéki döntvényekkel. Feldolgozta Peregriny János. III. rész. (1886—88.) (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 285 l. 1 frt 50 kr.)

Gyűjteménye. Tréfás szavalmányok. Összegyűjté Orbók Mór. (Hasznos multságok. V. Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 79 l. ára 50 kr.)

Gyűjteménye. A zemplénmegyei orvos-gyógyszerész egyesület ismeretterjesztő estélyein tartott népszerű előadások. I—II. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén»-nyomda. 8r. 68, 92 l. ára ?)

Gyürky Antal. Kisbirtokosok kátéja, útmutató miként boldogulhatnak és mily módon juthatnak jóléthez. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 151 l. ára 60 kr.)

Gyürky Antal. A gyümölcs értékesítése. Gyakorlati útmutatás, miként kell az érett gyümölcscesel bántani, gyümölcsöt aszalni, gyümölcsbort csinálni stb. Az előhaladt borkezelés és pinczegazdászat ismertetése és útmutatás a szüretelés, mustkezelés, a homoki borok tökéletesítésére stbre nézve. (Falusi könyvtár. 34—35. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 87, 141 l. ára 1 frt.)

Gyürky Ödön. Üdvözlő-dal a budapesti katolikus kör 1889. október hó 1. tartott megnyitása alkalmára. (Szent István-nyomda. 8r. 3 l. ára ?)

Gyürky Ödön. De Lasalle János. Néhány lap a keresztény pedagógia történetéből. Különlenyomat az «Egyházi Közlöny»-ből. (Szent István-nyomda. 8r. 20 l. ára 15 kr.)

Hadapród-iskolák. A cs. és kir., czélja, iránya és az azokba való felvételre vonatkozó határozmányok. (Grill Károly. 8r. 37 l. ára 25 kr.)

Hajdu László. Természetrajz. Elemi népiskolák számára. Negyedik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 50 l. ára 15 kr.)

Hajgató Sándor. Kiért emeljük a pohárt? Magyar felköszöntő könyv. Második kiadás. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József K. 16r. 212 l. ára 80 kr.)

Haladása, A gyakorlati orvostan. Kiadta a «Gyógyászat» szerkesztősége. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 252 l. ára 1 frt 20 kr.)

Halász Árpád. Makó város és környéke eddig ismert edényes növényeinek jegyzéke. Enumeratio plantarum vesculosarum oppidi Makó. (Makó. Neumann J. nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Halász Nándor. Zsidó hit- és erkölctan. Különös tekintettel a gyakorlati vallásos életre. I. rész. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. III, 105 l. ára 70 kr.)

Halász Nándor. Zsidó hittani katekizmus. Polgári és hasonló fiúiskolák részére. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. I. rész. 59 l. ára 36 kr., II. rész. 40 l. ára 36 kr., III. rész. 67 l. ára 42 kr., IV. rész. 71 l. ára 45 kr.)

Halász Nándor. Zsidó hittani katekizmus. Polgári és felsőbb leányiskolák részére. II. rész. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Halász Nándor. Kincses szekrényke. Oktató, nevelő, mulattató elbeszé-

lések és költemények a zsidó bölcssek irataiból. (Singer és Wolfner. 8r. 168 l. ára 1 frt.)

Halász Nándor. Zsidó hit- és erkölcesstan. Különös tekintettel a gyakorlati vallásos életre. Középiskolai növendékek használatára. II. rész. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 72 l. ára 40 kr.)

Halaváts Gyula. A hódmező-vásárhelyi két ártézi kút. XXXIII—XXXIV táblával. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 8. füzet. Kilián Fr. 8r. 204—222 l. ára 30 kr.)

Hamvas Károly és Nemess Zsigmond. Az állami italmérés és a regále-jog megváltása. Gyakorlati kézikönyv, irománypéldákkal. (Pallas részv. társaság. 8r. 382 l. ára 2 frt 50 kr.)

Hangay Oktáv. Csörgősapkás múzsa. Humoros előadások, estélytréfák és szavalmányok gyűjteménye. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. 143 l. ára 80 kr.)

Hankó Vilmos. A kőrői fürdő és ásványvizei. (Buschmann Ferencz nyomdája. 8r. 10 l. ára ?)

Hankó Vilmos. A kolozsi sósfürdő Kolozsmegyében. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Hankó Vilmos és Sztérényi Hugó. A chemia elemei. Számos a szöveg közé nyomott rajzzal. (Lampel R. 8r. 93, VIII l. ára 90 kr.)

Harrach József. Közlemények a zeneművészet köréből. (Egyetemes könyvtár. 23. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 71 l. ára 10 kr.)

Hartmann Róbert. Az emberszabású majmok és szervezetők. Ford. dr. Thirring Gusztáv, eredetivel összehasonlította Paszlavszky József. Ötvenhét rajzzal. (Természettud. társulat. 8r. 279 l. ára 3 frt.)

Határozatai. A közös ügyek tárgyalására kiküldött és 1889. évi június 22-ére Bécsbe összehívott magyar országos bizottság 1890. évre. Iromány, jegyzőkönyv, napló. Hiteles kiadás. (Pesti könyvnyomda részv. társ. 4r. 3, 23, 62, 79, 352 l. ára ?)

Hatsek Ignác. A magyar szent korona országainak térképe. 1889. Az új megyei beosztás tekintetbevételével az 1876. XXXIII., 1880. XV. és az 1881. LXIV. törvényczikk alapján. (Lampel Róbert. Ára 20 kr.)

Hatvan Ferencz. A német nyelv tanítása a közép- és polgári iskolákban, különös tekintettel a kereskedelmi középiskolákra. (Sopron. Klenka F. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Hauer Géza. A fejős tehénről. (Az erd. gazd. egyesület irod. szakosztályának könyvkiadó-vállalata. II. évf. 2. Kolozsvár. Hauer Géza. 8r. 31 l. ára 25 kr.)

Havas Miksa. Kereskedelmi és politikai számtan. II. rész. (Kereskedelmi szakkönyvtár. IV. kötet. II. rész. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 159 l. ára 1 frt 20 kr.)

Havass Rezső. Dalmácia visszacsatolása a magyar birodalomhoz. (Preszburg Frigyes nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Haynald Lajos. Emlékbeszéd Boissier Péter Edmund felett, (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. kötet. 7. szám. Akadémia. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Házasság. A képzeletben és valóságban. Angol eredeti után. (Franklin-társulat. 4r. 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ház és udvar körül. Szétujítható képeskönyv. (Leporello-Album.) (Singer és Wolfner. 4r. 10 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hegedűs János. Ismétlődő könyv a jegyzői vizsgára készülők számára kérdések és feleletekben. (Mezőtúr. Gyikó K nyomdája. 8r. 133 l. ára 1 frt.)

Hegyesi József. Előétkek. (Asiettek.) (Grünbaum Ármin. 8r. 112 l. ára 80 kr.)

Hegyesi József. A legujabb házi czukrárszat kézikönyve. II. kiadás. (Grünbaum Á. 8r. 156, VIII l. ára 1 frt 20 kr.)

Hegyesi Márton. Belényes és vidéke. Kilencz képpel. (Nagyvárad. Ifj. Berges Sámuel. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Heggyfok Kabos. A zivatarokról. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. köt. 5. szám. Magyar tud. Akadémia. 8r. 71 l. ára 50 kr.)

Heine költeményei. I. II. rész. Fordította Endrődi Sándor. (Egyetemes könyvtár. 13. 19. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 120, 142 l. ára 10–10 kr.)

Heinrich Gusztáv. A német irodalom története. II. kötet. (Révai testvérek. 8r. XV, 567 l. ára ?)

Heinrich Gusztáv. A német irodalom rövid története. Középiskolák számára. (Lampel R. 8r. 165 l. ára 1 frt 20 kr.)

Heinrich Gusztáv. Német olvasókönyv középiskolák számára. I. rész. 5. kiadás. Szótárral Bartos Fülöptől. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 174 l. ára 90 kr.)

Heinrich Károly. Gyakorlati kézikönyv a német nyelv tanításához. Középiskolai használatra. (Kókai Lajos. 8r. VII, 316 l. ára 1 frt 80 kr.)

Helmár Ágost. Iskolai atlasz az ókori történelem tanításához. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 4 l. ára 50 kr.)

Hentaller Lajos. Görgey mint politikus. Történeti tanulmány. (Szerző. 8r. 222 l. ára 1 frt 80 kr.)

Herczeg Sándor. A földrajz elemei és a magyar királyság s az osztrák tartományok földrajza, bővebb tekintettel az erdélyi részletekre. Az I. II. és III. osztályú népiskolák számára. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 72 l. ára 28 kr.)

Hertzka Tivadar. A valutakérdés magyar szempontból. (Révai Leo. 8r. 208 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hévizi Pál. Beteges állapotok. Krankhafte Zustände. (Schlenker és Kovács nyomdája. 8r. 14, 14 l. ára ?)

Hintner B. Görög nyelvtan. A harmadik kiadás nyomán átdolgozta Schill Salamon. II. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 239 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hoffmann Ferencz ifjusági iratai. A bűnhődés. IV. magyar kiadás. A megtért. Fordította Szabó Antal. 4. magyar kiadás. Hűség és álnokság. Ford. Kún Béla. 4. m. kiad. Négy-négy aczélmetszettel. (Athenaeum részvénytárs. 8r. 76, 90, 88 l., egy füzet ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák számára. (Singer és Wolfner. 8r. 136 l. ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák számára. (Singer és Wolfner 8r. I. rész 68 l. ára 25 kr. II. rész. 136 l. ára 25 kr.)

Hókusz-pókusz! Bűvös képeskönyv elváltozásokkal. (Pozsony. Stampfel Károly. N.8r. ára 1 frt 30 kr.)

Holub Emil. A főküvárostól a Masukulumbék országába. 1883—1887. 160 eredeti fametszettel és 2 térképpel. Első kötet. (Ráth Mór. N.8r. VII. 499 l. ára 4 frt 50 kr.)

Holzweiszig Frigyes. Latin gyakorlókönyve a második osztály számára. Fordította és magyar-latin szótárral ellátta Székely Ferencz. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 188 l. ára 1 frt)

Homer Odysseája. II. füzet. IV., 259—VIII. 423 ének. Fordította Téliy Iván. Második kiadás. (Hellen remekírók magyar fordításban. Lampel Róbert. 16r. 73—168 l. ára 40 kr.)

Homeros Iliása. Magyarázta és bevezetéssel ellátta Veress Ignác. Első füzet. I—III. ének. Második kiadás. (Görög és latin remekírók gyűjteménye. 27. Lampel R. 8r. XXXII, 112 l. ára 90 kr.)

Homor István. Az egyszerű könyvvitel alapvonalai. Iparos tanulók részére. (Szeged. Endrényi testvérek, 8r. 24 l. ára 10 kr.)

Hont vármegye köztörvényhatósági bizottsága által alkotott szabályrendeletek gyűjteménye, összegyűjtötte és kiadja Lestyánszky Sándor. I. füzet. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 211 l. ára 25 kr.)

Hóos János. Dalkönyvecske. Egy és több szólam, eredeti gyermekdalok. Elemi és felső népiskolák használatára. (Déva. 16r. 35 l. ára 25 kr.)

Horn F. A nihilisták. Regény. Oroszország jelen korából. Fordította P. Á. (Róza Kálmán és neje. 107 l. ára 25 kr.)

Horváth Cyrill. Temesvári Pelbárt és beszédei. (Pfeiffer F. 8r. 89 l. ára 1 frt.)

Horváth Döme. Shakspeare a magyar irodalomban és színművészetben. (Kecskemét Tóth László nyomdája. 8r. 33 l. ára 25 kr.)

Horváth József. A nádasi gróf Nádasdy család nádasd-ladányi elsőszülöttségi könyvtárának története és ismertetése. (Könyvtár. 8r. 159 l. három simili-nyomattal, ára 25 kr.)

Horváth Kálmán. Költemények. (Szerző. 8r. 134 l. ára 1 frt 20 kr.)

Horváth Mihály. A kereszténység első százada Magyarországon. (Ráth Mór. 8r. 476 l. ára 2 frt.)

Houzeau. A csillagászat történelmi jellemvonásai. Ford. Czögler Alajos. (Term. tud. Könyvkiadó-vállalat. XXXVIII. Társulat. 8r. 552 l. 5 ábrával; ára 25 kr.)

Hőgyes Endre. A veszettség gyógyításáról. Tekintettel különösen a Pasteur-féle prophylacticus gyógyításra. (Értekezések a természettudományok köréből. XVIII. kötet. 5. szám. Magyar tudományos Akadémia. 8r. 125 l. ára 80 kr.)

Hölgyek titkára. Legujabb. Házi tanácsadó és levelező az élet minden körülményeire alkalmazható fogalmazványokkal, társadalmi, családi és szerelmi levélmintákkal és a levélírás szabályaival a női viszonyokban előforduló

ügyirat mintákkal és folyamodványokkal, minden rangú és rendű nők számára. (Lampel R. 8r. 107 l. ára 80 kr.)

Hőnig István. Vadászati műszótár. Kiadja az országos m. vadászati védegylet. (Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 134 l. négy rajztáblával, ára 1 frt.)

Hörk József. Az ev. Tiszakerület püspökei (Superintendések.) Eredeti fordítások alapján. (Kókai Lajos. 8r. 126 l. ára 1 frt 50 kr.)

Hörk József. Beszédek és értekezések. (Kassa. Bernovits Gusztáv nyomdája. 8r. 269 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hugó Viktor. A párisi Notre-Dame templom. Regény. 5. kötet. (Dobrowsky és Franke. 8r. 187, 196, 192, 160 és 131 l. ára 2 frt 50 kr.)

Hunfalvy János és Schneider János. Földrajz, a polgári leányiskolák II. osztálya számára. II. rész. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália, (Lampel R. 8r. 106 l. ára 80 kr.)

Hunfalvy János és Schneider János. Földrajz. A polgári fiúiskolák II. osztálya számára. II. rész. Európa és Ázsia földrajza. (Az osztrák-magyar monarchia kivételével.) (Lampel R. 8r. 75 l. ára 70 kr.)

Hunfalvy János és Schneider János. Földrajz a polgári fiúiskolák III. osztálya számára. A legújabb miniszteri tanítási terv nyomán. III. rész. Amerika, Afrika és Ausztrália földrajza. A felfedezések vázlatos története. (Lampel Róbert. 8r. 83 l. ára 70 kr.)

Hunyady Jenő. Az orthogonális substitutió együtthatóinak paraméteres értékei. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. XIV. kötet. 3. sz. Magyar Akadémia. 8r. 14 l. ára 10 kr.)

Hunyady Jenő. Az orthogonális substitutió együtthatóinak paraméteres értékei. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. XIV. kötet. 2. sz. Magyar Akadémia. 8r. 43 l. ára 30 kr.)

Huszár Károly. Hiterkölesi tan- és példakönyv, mely az egész katekismust vagyis keresztény katolikus tanítást könnyen és érthetőleg előadja. Szűts és Társa. 8r. 364, XIII. l. ára 1 frt 30 kr.)

Huszár Károly. Víz-kurám. 30 esztendőnél tovább próbálva és írva, a betegségek és az egészség föntartására. Kneip Sebestyén után. (Szűts és tsa. 8r. VIII, 413 l. ára 2 frt.)

Hutyra Ferencz. Útmutatás a marha- és vágóhídi szemle megejtésére. Vágóhídi biztosok számára. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 60, VIII l. ára 75 kr.)

Időtöltés, Kellemes. Képeskönyv versecskékkal. (Pozsony. Stampfel Károly 8r. ára 60 kr.)

Ihász Gábor magyar nyelvtana a középiskolák használatára. Átdolg. Barbarics Róbert. 26. kiad. (Lampel Róbert. 8r. 247 l. ára 1 frt.)

Illés Károly. A bűntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata. III. kötet. 1—2. füzet. (Singer és Wolfner. 8r. 616 l. ára 3 frt 70 kr.)

Imádság, Mindennapi kötelek (officium) az assisi sz. Ferencz harmadik rendjének tagjai számára. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Imreh Sándor. Mulhatlanul szükséges-e a kötjelek használata a

szóelválasztásoknál. (Maros-Vásárhely. Ev. ref. kollegium nyomdája. 8rét. 8 l. ára ?)

Imrik Péter. Választás vagy kinevezés? Tekintettel a rend és szabadságra. (Ifj. Nagel Ottó: 8r. 36 l. ára 50 kr.)

Inkey Béla. Az erdélyi havasok az Olt szorosától a Vaskapuig. Geotektonikai vázlat. (Értekezések a term. tud. köréből. XIX. kötet. 1. szám Akadémia. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Ipolyi Arnold magyar történelmi tanulmányai. (Ráth Mór. 8r. 576 l. ára 2 forint.)

Iratok, Vallásos, magyar nyelven. 34., 35., 41. és 54. sz. (L. König R.)

Irmei Ferencz. Juvenál. (Egyetemes könyvtár. 24. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 49 l. ára 10 kr.)

Ítélete, A deési kir. törvényszék a deési közbirtokossági erdők arányosítása iránti birtokrendezési perben az arányosság kulcsának megállapítása kérdésében tartott ülésében hozott. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 4r. 13 l. ára ?)

Iványi István. Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. I. kötet. (Szabadka. Székely Simon. 8r. VIII, 155 l. ára 1 frt.)

Iványi Ödön. A püspök atyafisága. Regény két kötetben. (Arad. Ifj Klein Mór. 8r. 219, 251 l. ára 2 frt.)

Jacobi Gyula. Komjáthi Benedek Szent Pál levelei. Nyelvészeti tanulmány. (Különlenyomat a «Magyar Nyelvőr» 1889. évi folyamából. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 63 l. ára ?)

Jacab Elek. Dr. Duka Tivadar könyve Kőrösi Csoma Sándorról. Ismertető értekezés. (Érték. a tört. tud. köréből. XIV. köt. 2. sz. Akadémia. 8r. 67 l. ára 40 kr.)

Jamriska Lajos. A községi és körjegyző hivatása. A komárommegye községi- és körjegyzők egylete által 100 forint díjjal kitüntetett pályamű. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Jándl Antal. Egyházi énekek katolikus iskolagyermek számára (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Janus. Az autonomia ereje. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Játék és szavalmányok tanulók számára. II. füzet. (Szeged. Endrényi testvérek nyomdája. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Jausz Georg. Fibel nach der analytisch-synthetischen Lesemethode unter Mitwirkung von M. Schranz. I. Schuljahr. 13. Auflage mit Originalbildern. (Dobrowsky és Franke. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Javaslat, A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottságának, a gyermekóvás ügyében. (Debreczen város nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Jegyzéke, Magyarországi összes vasuti állomások betürendes. Hátsek Ignác magyar vasuti térképéhez. Különös tekintettel a vonalszakasz díj-szabásra. (Lampel Róbert. 8r. 11 l. ára 10 kr.)

Jegyzékek sorozata I, Szakirodalmi. A magyar gazdasági szakirodalom jelesebb termékeinek jegyzéke 1860—1889. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 64 l. ára 4 kr.)

Jegyzőkönyv a Pozsonykerületi kereskedelmi és iparkamarának 1889. július 31., október 21. és november 28. tartott üléséről. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 42, 38, 39 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, mely a magyarországi községi és körjegyzők országos központi jegyzői egylete által 1889. évi szeptember hó 25-én Budapesten tartott közgyűlés alkalmából felvétellett. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 2r. 13 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A «Vágbalparti ármentesítő és belvízszabályozó társulat» 1890. évi február 1. Tarnóczon megtartott választmányi ülésének. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 2r. 9 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A «vágbalparti ármentesítő és belvízszabályozó társulat» választmánya 1889. május 27. megtartott ülésének. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 2r. 8 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az érmelléki ref. egyházmegye 1889. szeptember 24. Székelyhídon tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 24 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az érmelléki ev. ref. egyházmegye 1888. október 2-án és 1889. április 10-én Székelyhídon tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 19, 14 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A debreczeni ref. egyházmegye 1889. április 11-én Debreczenben tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 39 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A debreczeni ev. ref. egyházmegye 1889. évi aug. 15. Debreczenben tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 34 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az alsószabolcs-hajdu vidéki ev. ref. egyházmegye 1889. augusztus 21. Hajdu-Nánáson tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 43 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1889. április 11. napján N.-Szalontán tartott közgyűlésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen városi nyomda. 8r. 62 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1889. augusztus 22. N.-Szalontán tartott közgyűlésének és bírósági ülésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen városi nyomda. 8r. 34 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az evang. ref. tiszántúli egyházkerület 1889. május 7—11. napjain Debreczenben tartott első gyűlésének. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen városi nyomda. 8r. 172 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az evang. ref. tiszántúli egyházkerület 1889. október 14—17. napjain Debreczenben tartott gyűlésének. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen városi nyomda. 8r. 260 l. egy statisztikai táblával, ára ?)

Jegyzőkönyve, A pozsonymegyei ág. hitv. ev. esperesség 1889-dik évi július hó 24-én Német-Gurabon megtartott rendes évi közgyűlésének. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája 2r. 10 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A vasi felső evang. egyházmegye 1889. évi július 16. Felső-Eőrött tartott közgyűlésének. — Protokoll des Senioral-Conventes etc. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 43 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A vasi közép ág. hitv. ev. egyházmegye 1889. évi július 23. Körmenden tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 20 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület 1889. évi márczius 13. Győrben tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 9 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület 1889. évi augusztus 21—22. napjain Sopronban tartott évi közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 88 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A solti evang. reform. egyházmegyei tanítói egylet közgyűlése. 1889. szeptember 5. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A tolnai ev. ref. egyházmegye Kölesden 1889. évi szeptember 10—11. tartott közgyűlésének. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A solti reform. egyházmegye közgyűlésének, Tass 1888. szeptember 30. és Kunszentmiklós 1889. szept. 17. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye 1889. évi szept. 3—4. napjain Sárospatakon tartott közgyűlésének. Szerkesztette Kónya András. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A hegyaljai ág. hitv. ev. egyházmegye Nyiregyházán 1889. év. július 23—24. napján megtartott évi közgyűlésének. (Miskolcz. Forster Rezső nyomdája 8r. 56 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1889. évi ápril 30. és május 1—2. Miskolczon tartott közgyűlésének. Szerkesztette Mitrovics Gyula. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 111 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A szatmári ev. reformált egyházmegye Szatmáron 1889. április 25—26. napjain tartott közgyűlésének. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A magyarhoni ágost. hitv. evangélikusok négy egyházkerülete 1889. évi október 16—18. napjain Budapesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 2r. 35 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A magyarországi evang. reformált egyház egyetemes konventének. Budapest, 1889. évi márczius 21—28. napjain. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen városi nyomda. 8r. 174 l. ára ?)

Jegyzőkönyve. A bányai ág. hitv. evang. egyházkerület 1889. szept. 18—20. napjain Budapesten tartott közgyűlésének. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 110 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület 1889. év augusztus 21—22. napjain Sopronban tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 88 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A soproni alsó ág. hitv. ev. egyházmegye 1889. évi július 24. Nagy-Geresden tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A dunamelléki ev. ref. egyházkerület 1889. október 19. s következő napjain Budapesten tartott köz- és törvényészéki gyűlésének. Kiadta Szilády Áron. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 255 l. ára ?)

Jelentés az 1888—89. évi működésről a felvidéki magyar közműve-

lődési egyesületnek Ipolyságon 1889. évi szeptember 4. tartott közgyűlése elé terjeszté az igazgató választmány. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 47 l. ára ?)

Jelentés, A képviselőház elé terjesztett, az állami jóságok eladásáról és eredményéről az 1887. évre. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 36 l. ára ?)

Jelentés a magyar tudom. Akadémia munkálódásáról és pénztára állásáról 1888/89-ben. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 46 l. ára ?)

Jelentés, Ötvennyolcadik évi, a Pozsony városában létező keresztény kised-óvodákról, illetve 32. évi jelentés a gyermekkórházról és 18. évi jelentés az itteni bölcsődéről az 1888. évi időre. — Jahresbericht etc. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Jelentés a filloxeraügy állásáról az 1888. évben. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 75 l. egy térképpel, ára ?)

Jelentés a Londonban 1888. évi július 4—12. napjain tartott egyetemes presbyteri nagygyűlésről. Beterjesztve a magyarországi református egyház egyetemes konventjéhez. (Debreczen városi nyomda. 8r. 20 l. ára ?)

Jelentés a temesvári rabsegélyező egylet 1888. évi működéséről. (Temesvár. Veres Sámuel nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Jelentés az 1888. évben foganatosított gyárvizsgálatokról. Kiadja a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 207 l. ára ?)

Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett, 1887/8 és 1888/9-ről. (Magyar k. egyetemi nyomda. 8r. 340 l. ára ?)

Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek az országos tanítói nyugdíj- és gyámalap 1888. évi állapotáról szóló. (Magyar kir. egyetemi nyomda. 8r. 51 l. ára ?)

Jelentése a pécsi vízvezeték létesítése tárgyában beérkezett műveletek megbirálására kiküldött szakbizottságnak (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 21 l. ára ?)

Jelentése, Az aradi kereskedelmi és iparkamara a kerületét képező Arad-, Békés-, Csanád- és Hunyadmegyének továbbá Arad sz. kir. városnak általános gazdasági kereskedelmi-, ipar- és forgalmi viszonyairól 1888-ban. (Arad. Grill Károly. N. 8r. 263 l. ára 1 frt.)

Jelentése, A talajjavítások terén 1888. évben tett intézkedésekről, az országos kulturmérnöki hivatalnak gróf Széchényi Pál földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterhez. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 122 l. ára ?)

Jelentése, A kereskedelemügyi miniszternek 1888. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 4r. 495 l. ára ?)

Jelentése, A fővárosi m. kir. államrendőrség főorvosi hivatalának az 1883—1887. évről. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 99 l. ára ?)

Jelentése, A magyar szent korona országai Vörös-kereszt egyletének 1888. évi. (Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 275 l. ára ?)

Jelentése, A magyar földtani intézet évi, 1888-ról. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 162 l. ára ?)

Jelentése, A soproni háziipar egyesület 1888. évi. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Jendrassik Jenő. Dolgozatok a K. M. Tud. Egyetem élettani intézetéből. (Érték. a term. tud. köréből. XVIII. köt. 7. sz. Akadémia. 8r. 41 l. ára 30 kr.)

Jeszenszky Béla. A társországok közjogi viszonya a magyar államhoz. (Ráth Mór. 8r. 164 l. ára 1 frt.)

Jeszenszky István. A gymnasiumok reformja. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. V, 51 l. ára 70 kr.)

Jézus az én szerelmem. Imádságos könyv keresztény katolikusok számára. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 204 l. ára ?)

Jézus szent szívének tisztelőire szolgáló néhány rövid elmélkedés. 2. kiadás. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 225 l. ára 45 kr.)

Jogász könyvtár. A legjelesebb újkori jogtudományi művek gyűjteménye. 1. 2. füzet. (L. Berryer Péter Pál.)

Jókai Mór. Utazás egy sírdomb körül. 12 fametszettel és négy fénynyomattal Vágó Pál rajzai után. (Révai testvérek. N. 8r. 199 l. ára 6 frt.)

Jókai Mór. A lélekidomár. Regény. I—V. kötet. (Révai testvérek. 8r. 205, 161, 173, 158, 168 l. ára 6 frt.)

Jókai Mór. Még egy csokrot. Elbeszélések. (Athenaeum. 8r. 280 l. ára 90 kr.)

Jókai Mór munkái 126—131. szám. Népszerű kiadás. Egy az Isten. Regény. Második kiadás. Két kötet. (Franklin-társulat. K. 8r. 504 és 342 l. ára 2 frt 40 kr.)

Jónás János. Az államilag segélyezett pozsonyi kereskedelmi akad. negyedik évi jelentése az 1888/89-ik iskolai év végén. (Pozsony. Drodtleff Rezső. 8r. 80 l. ára ?)

Jónás János. A kereskedelmi levelezés kézikönyve. (Kereskedelmi szakkönyvtár. III. köt. 3. rész. Stampfel Károly. 4r. 103 l. 3 melléklet, ára 2 frt 40 kr.)

Jónás János. A kereskedelmi levelezés kézikönyve. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. 137, 98, 103 l. ára 7 frt.)

Jósika Miklós Regényei. Új olcsó kiadás. A könnyelműek. 5. kiadás. Eszther. Regény. 3. kiadás. (Franklin-társulat könyvnyomdája. 8r. 261 l. ára 1 frt, 463 l. ára 1 frt.)

Jónás. A cigány. I. Kártyahúzás. II. Kártyavetés művészete. (Lampel Róbert. 16r. 111 l. ára 50 kr.)

Józsa Mihály. A brassói magyar dalárda 25 éves története 1863—88. és az 1888. évről szóló évkönyve. (Dalárda. 8r. 116 l. ára ?)

József főherceg. Változások fiúmei kertemben 1887. óta. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 7 l. ára ?)

Jövedék. Állami italmérési, és az italmérési regale kártalanítása. Magyarázatokkal, felvilágosításokkal és példákkal. (Lampel R. 16r. 130 l. ára 50 kr.)

Judith. Clémence. Elbeszélés. (Pallaskönyvtár. IV. 10. kötet. Pallas részvénytársaság. 8r. 192 l. ára 60 kr.)

Judith. Clémence. Eredeti regény. (Pallas. 8r. 192 l. ára 60 kr.)

Jurányi L. Növénytan. Autograph nyomat. (Müller A. 4r. 323 l. ára 5 forint.)

Justh Zsigmond. Páris elemei. (Révai testvérek. K. 8r. 109 l. ára 1 frt.)

Justus. A phrenolog. Eredeti bohózat 1 felv. (A nemz. színház könyvtára. 10. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 30 l. ára 40 kr.)

Kacziány Géza. Hires magyar párbajok. (Kohn testvérek. 8r. 174 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kacziány Géza. Az egyéves önkéntes a közös hadseregben és a m. kir. honvédségben. Kézikönyv egyévi önkéntesjelöltek, továbbá papnövénydek, tanító-jelöltek, öröklött mezei gazdaságok birtokosai, családfentartók és a hatóságok számára. Az új véderő-törvény (1889. VI. t.-cz. alapján) hiteles forrásokból. Irálymintákkal. I. füzet. (Franklin-társulat. 8r. 144 l. ára 80 kr.)

Kacziány Géza. A fekete-sárga zászló alatt. Elbeszélések a kaszárnya-életből. (Kun Dániel. 16r. 187 l. ára 80 kr.)

Kádár Imre. Lelki vigasz. Protestáns családi énekeskönyv. (Karczag. Szódi S. 16r. 312 l. ára 1 frt.)

Kakujay Károly. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv Magyarország nem-magyarajku népiskolái számára. II. évfolyam. 8. kiadás (Dobrowsky és Franke. 8r. 92 l. ára 30 kr.)

Kakujay Károly. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv Magyarország nem-magyarajku népiskolái számára. II. évfolyam. 10. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 92 l. ára kötve 30 kr.)

Kakujay Gyula. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv Magyarország nem-magyarajku népiskolái számára. III. évfolyam. VII. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 97 l. ára 50 kr.)

Kalauz, Vasuti. A magyar korona területén létező összes vasutak és hajózási vállalatok menetrende zóna-tarifával. Hivatalos adatok alapján. Érvényes 1889. november 1-től 1890. május 1-ig. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 208 l. ára 16 kr.)

Kálmán bácsi. Szolgáló leányok könyve. Hasznos tanácsadó, szolgáltatba lépő fiatal leányok részére. Magában foglalja a különféle szolgálati teendők körüli részletes utasításokat, intelmeket. (Topolya. Szüts és Társa. 8r. 160 l. ára 50 kr.)

Kalmár Endre. Egyedül a világon, vagy a börtön leánya. Regény. (Székely Aladár. 8r. 1646 l. ára 6 frt 80 kr.)

Kalocsa Róza. A lótus virág. Indus rege. (A magyar ifjuság könyvesháza 10. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 88 l. négy képpel, ára 50 kr.)

Kaltenecker Márton. A szabadkőművesség eredete. Különnyomat a Religióból. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 149 l. ára ?)

Kanitz Agost. Emlékbeszéd Reichardt Henrik Vilmos felett. (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. k. 6. sz. Akadémia. 8r. 28 l. ára 20 kr.)

Kanter Károly. A budapesti katolikus kör célja és társadalmi jelentősége. Tanulmány. (Robicsék Zsigmond. 8r. VIII, 96 l. ára 60 kr.)

Kapi Gyula és Papp József. Olvasó- és tankönyv az ev. népiskola IV., V. és VI. osztálya számára. (Méhner Vilmos. 8r. VI, 426 l. ára 64 kr.)

Kapi Gyula és Papp József. A soproni ev. tanítóintézet gyakorló iskolájának szervezete és részletes tanmenetei. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Kápolnay Pauer István. Az 1526. évi mohácsi hadjárat. Különlenyomat a m. tud. Akadémia hadtudományi bizottsága által kiadott «Hadtörténelmi Közlemények»-ből. (Kilián Frigyes. 8r. 54 l. 1 térkép, ára 80 kr.)

Kaposvári. De hát igazán nem kapott Hunyady Mátyás pápai segítyt? Hozzászólás Török István «Mátyás király életrajza» cz. röpiratához. (Kaposvár. Hagelman Károly nyomdája. 8r. 8 l. ára 10 kr.)

Karczag Vilmos. A kis mama. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 4. Singer és Wolfner 8r. 23 l. ára 30 kr.)

Kármán Mór. A görög nyelv kérdése. (Rudnyánszky nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Karr Alfonz. Hajnal után két héttel. Regény, francziából W. A. (Olcsó könyvtár. 255. sz. Franklin-társulat. 8r. 100 l. ára 20 kr.)

Károli János. Kalauz a magyar nemzeti múzeum halgyűjteményében. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Karsay Sándor és Czékus István. Agenda, vagyis az egyházi szertartások végrehajtásának módja. I. kötet. Egyházi szertartások. (Hornyánszky Viktor. 8r. 161 l. ára ?)

Kassay Adolf. Az új váltótörvény a törvény eredeti szövegével, magyarázattal és iratpéldákkal. Birák, ügyvédek, kereskedők és a váltóügyekkel foglalkozók számára. Egészen újonnan átdolgozott és a legújabb curiai döntvényekkel bővített második kiadás. (Lampel Róbert. 16r. 164 l. ára 80 kr.)

Kassay Adolf. Regálék vagyis a kir. kisebb haszonvételek a mai érvényükben. Második kiadás. (Lampel R. 8r. 98 és LIV l. ára 80 kr.)

Katekizmus. Elemi. Katholikus gyermekek számára. Harminczharmadik kiadás. (Szent István-társulat. 8r. 31 l. ára 9 kr.)

Katekizmus. Elemi. Ugyanaz. (Szent István-társulat. 8r. 32 l. ára 6 kr.)

Katona József. Bánk bán. Dráma öt szakaszban. (Egyetemes könyvtár. 9. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 159 l. ára 10 kr.)

Katona Lajos. Molière otthon és a társaságban. A népmesékről. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 26, 50 l. ára ?)

Katona Mihály. A testgyakorlás fontossága. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Katonák, Minden országbeli. Kis vitézek képes könyve. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 50 kr.)

Kaufmann Dávid. A zsidók utolsó kiűzése Bécsből és A.-Ausztriából. Előzményei (1625—70.) és áldozatai. (Révai Leo. 8r. 205 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kazár Emil. A szivárvány. Elbeszélés. (Egyetemes regénytár. 15. köt. Singer és Wolfner. 8r. 163 l. ára 50 kr.)

Kazár Emil. A ma holnap nélkül. Regény. (Pallas-könyvtár. IV. évf. 7. köt. Pallas. 8r. 206 l. ára 60 kr.)

Kazinczy Ferencz. Pályám emlékezete. (Ifju kora.) (Tanulók olvasótára. 8. füzet. Lampel Róbert. 8r. 91 l. ára 20 kr.)

Kecskeméti Ferencz. Örök életnek beszéde. Egyházi beszédek. (Lugos. Kókai Lajos. 8r. 230 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kelemen Mór. A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszere. (Magyar jogászegyleti értekezések. 41. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Keleti Gusztáv. Trefort Ágoston. Emlékbeszéd. (Franklin-társ. nyomdája. N. 4r. 22 l. ára ?)

Keleti Károly. Hazánk és népe. Uj (cím) kiadás. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXII. Ráth Mór. 8r. 511 l. ára 1 frt.)

Keleti (Knopfler) Sándor. Főbb héber imák magyar fordítással. Izr. tanulók számára. I. rész. 2. kiadás. III. rész. (Sátoralja-Ujhely. 8r. 63, 60 l. ára 30 kr.)

Kemenes. Jog- és állambölcsészet kérdésekben és feleletekben. (Müller A. 8r. 123 l. ára 1 frt.)

Kemény Lajos ifj. Abauj-Torna vármegye az Árpádok alatt. (Kassa. Maurer Á. 8r. 28 l. ára 30 kr.)

Képes csarnok. Leporello-Album. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. ára 80 kr. kemény papíron 1 frt 40 kr.)

Képeskönyv szöveg nélkül (Leporello-Album.) (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. ára 70 kr.)

Képkedvelő. A Képeskönyv apró versecskéekkel. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 60 kr.)

Képviselőház naplója. 1887—92. Hivatalos kiadás. Fenyvessy Adolf és Markovics Iván gyorsírófőnökök közreműködése mellett szerkesztette P. Szathmáry Károly. XIV. kötet. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 4r. 379 lap ára ?)

Képviselőház Naplója. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Fenyvessy Adolf és Markovics Iván gyorsírófőnökök közreműködése mellett szerkeszti P. Szathmáry Károly. VI—XIII. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság 4r. 389, 399, 399, 399, 399, 411, 399, 395 l. ára ?)

Képviselőház Irományai. (Az 1887. évi szept. 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. X—XVIII. kötet. Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 4r. 406, 713, 400, 403, 383, 403, 295, 391 l. ára ?)

Képviselőház jegyzőkönyve. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. II. kötet. 4r. Pesti könyvnyomda részvénytársulat. 403 l. ára ?)

Kérdések és szabályok a m. kir. csendőrség részére fennálló szabályok, rendeletek és törvényekből. (Szeged. Várnai L. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Kerékgyártó Árpád. A műveltség fejlődése Magyarországon 889—1301-ig. (Kilián Frigyes. 8r. 559 l. ára 2 frt.)

Kerékgyártó Elek. A munka öröme és dicsősége. A Nagy Mante-Gazza (Paolo) után. (Lampel Róbert. 8r. 164 l. ára ?)

Kerékgyártó Elek. Magyar olvasókönyv a polgári és felsőbb leány-

iskolák számára. I. rész. 5. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 139 l. ára 80 kr.)

Kereskényi Gyula. Egyházi beszéd Bécsben a kapuczinusatyák templomában 1889. évi augusztus 20-án. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 11 l. ára ?)

Késmárky Árpád. Legujabb elméleti és gyakorlati hegedűiskola A «Budapesti magyar zenegyesület» iskolája számára. (Zipser és König. 4r. 78 l. ára 3 frt. ?)

Késmárky Árpád. Czimbalom-iskola. (Zipser és König. 4r. 39 l. ára 3 frt.)

Kicsinyek képeskönyve szöveggel. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. ára 30 kr.)

Kielland L. Sándor. Worse kapitány. Regény. Norvég eredetiből fordította Szinnyi Otmár. (Kisfaludytársaság. 8r. 279 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kimutatás a magyar korona területén levő kir. vámhivataloknál a be- és kivitelben, vámkezelt árukról az 1888. évre. (Magyar királyi államnyomda. 8r. 33 l. ára ?)

Kimutatás a dunántuli ág. hitv. ev. egyházkerületi pénztárak 1888. illetőleg 1888–89. évi állásáról. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8rét. 31 lap ára ?)

Király Pál. Rendszeres magyar nyelvtan közép- és polgáriskolák, valamint szakiskolák számára. (Méhner Vilmos. 8r. 215 l. ára 1 frt.)

Kirchner Vilmos. A jelen idő következményeinek megfelelő tejgazdaság. Átdolgozta dr. Szentkirályi Ákos. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IX, 354 l. ára 2 frt.)

Kisfaludy Károly. Irén. Szomorujáték 5 felv. (Tanulók olvasó-tára. 9. füzet. Lampel Róbert. 8r. 88 l. ára 20 kr.)

Kisfaludy Károly. A fősvény. Vigjáték. (Egyetemes könyvtár. 17. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 44 l. ára 10 kr.)

Kisfaludy Sándor. Gyula szerelme. 2. kiadás. (Magyar remekírók. V. Franklin-társulat. 8r. 234 l. ára 70 kr.)

Kispatié M. A Fruska-Górahegység szerpentinjei és serpentin-féle kőzeteiről. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 7. füzet. Kilian Frigyes. N.8r. 191–206 l. ára 12 kr.)

Kiss József. Ünnepek. 2-ik kiadás. (Révai testvérek. 16r. 125 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kiss József. Mese a varrógépről. Baditz Ottó rajzaival. 3. kiad. (Révai testvérek. 8r. 95 l. ára 1 frt 40 kr.)

Kiss József. Tanügyi jelentés Hajdu vármegye (Debreczen v. kivételével), 1887–88. iskolai évi népoktatási állapotáról. (Debreczen városi nyomdája. 8r. 11 l. ára ?)

Kiss József. Tanügyi jelentés Debreczen város 1887–88. iskolai évi népoktatási állapotáról. (Debreczen városi nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Kiss Kálmán H. Mezei gazdaság- és kertészettan. A népiskolák számára Harmadik bővített és javított kiadás. 69 a szöveg közé nyomott ábrával. (Dobrowsky és Franke. 8r. 64 l. ára 20 kr.)

Kivonat a nyilvántartási utasítás II. részéből. Tartalékállományu havi-

díjasok. 1881. Németből fordította Miskovits István. (Ungvár. Pollacsek Miksa nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Kleibel Antal. A német kereskedelmi levelezés kézikönyve. Magyar tannyelvű kereskedelmi középiskolák és akadémiák használatára átdolgozta: Balassa József. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 284 l. ára 1 frt 50 kr.)

Klein Gyula. A modern növénytan törekvései. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. kötet 4. szám. Akadémia. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Klein Jakab. A zsidó meg a jótékonyság. Egyszersmind válasz Bartha Miklós orsz. képviselőnek az «Ellenzék» 154. számában megjelent «Zsidó nőegylet» című vezércikkére. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8rét. 14 lap, ára 20 kr.)

Klein József. A siralmak könyve. Bölcsészettudori értekezés. (Markus Samu nyomdája. 8r. 52 l. ára ?)

Klingenberg Jakab. Gyakorlati német nyelvtan kezdők számára. 1. rész. 3. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 56 l. ára 25 kr.)

Knorr Alajos. Önüggyvéd, vagyis gyakorlati utmutatás jogügyletek elintézésére, okiratok, s beadványok szerkesztésére. A legújabb törvények alapján 420 iromány-példával felvilágosítva. Birák, ügyvédek, jegyzők és felek használatára. Pótkötet a III. ujra átdolgozott kiadáshoz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 254 l. ára 2 frt.)

Koch Antal. Bánffy-Hunyad vidéke. (Kilián Frigyes. N.8r. 36 lap ára 50 kr.)

Koch Antal. Alparét vidéke. 17. zóna. XXIX. rovatjelű lap (1: 75,000.) Földtanilag fölvetve és a magyarázatot írta. (Franklin-társulat nyomdája. 8rét. 12 lap ára ?)

Kohn Salamon N. Első oktatás a bibliai történetben. (Lampel R. 8r. 93 l. ára 40 kr.)

Kókai Benedek. Kis Krisztus atyafiság könyve. (Imák.) (Rózsa Kálmán és neje 8r. 281 l. ára ?)

Komáromy András. Révay Kata Szidonia levelei férjéhez 1656—1702. (Pfeifer Ferd. 8r. 88 l. ára 80 kr.)

Kompolti Ábrahám. A Föld teremtese és az adamita népek története Ádámtól Jeruzsálem pusztulásáig. (Markus Samu nyomdája. 8r. 205 l. ára ?)

Konek Sándor. Egyházjogtan kézikönyve. Különös tekintettel a magyar állam egyházi viszonyaira. Javította és a 6. kiadást sajtó alá rendezte Antal Gyula. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. XVI, 615 l. ára 5 frt.)

Kónyi Manó. Deák Ferencz miért nem ment el az 1843-iki országgyűlésre ? (Olcsó könyvtár 257. szám. Franklin-társulat. 8r. 105 l. ára 30 kr.)

Koós Ferencz. Visszaemlékezések Veress Sándorra. Emigrációi emlékek című mutatvánnyal V. S. kiadatlan naplójából. Különlennyomat Veress E. Bukaresti magyar képes naptára 1890. évfolyamából. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Koós Gábor. A szervetlen vegytan alapvonalai. A szerves vegytan rövid vázlatával. Kereskedelmi akadémiák s ipartanodák számára. III. kiadás. (Hornvánszky Viktor. 8r. 240 l. ára 1 frt 40 kr.)

Korányi Frigyes. Kóro dai adatok a vegyes fertőzeti betegségek ismer-

retéhez. (Értekezések a természettudományok köréből. XVIII. köt. 4. szám. Magyar akadémia. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Korda Imre. Stylistika és verstan. A gymnasiumok és reáliskolák IV. osztálya számára. (Halas. Prager Ferencz. 8r. VIII, 184 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kosovitz Rezső. Örvény fölött lebegve. Regény. Találkozás a halál küszöbén. Elbeszélés. A «Képes családi Lapok» könyvtára. (Neumayer Ede könyvnyomdája. 8r. 314 l. ára 60 kr.)

Kosztka Mihály és Orbók Mór. Trencsénmegye földrajza. A népiskolák III. oszt. használatára. (Pozsony. Szerzők. 8r. 72 l. ára 25 kr.)

Kovács János. Fizika polgári és kereskedelmi iskolák, valamint tanítóképző-intézetek számára. (Méhner Vilmos. 8r. 242 l. 203 rajzzal, ára 1 frt 40 krajczár.)

Kovács János. Szeged. Tájékoztató ismertetésül. A város színes tér- és 30 látképével. (Szeged. Traub B. és társa. 8r. 72 l. ára 60 kr.)

Kovács Lajos. Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve 1846—48. I—II. kötet. (Franklin-társulat. 8r. 271, 317 l. ára 4 frt.)

Kovács Lajos. Bibliai történetek az elemi iskola 3. és 4. osztályai számára. Pályadíjt nyert mű. 6. kiadás. (A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiszkolai könyvkiadványai. I. szám. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 100 l. ára 25 kr.)

Kovács Lajos. Keresztyén vallástan az elemi iskola 5. és 6. osztálya számára. 4. kiadás. (A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiszkolai könyvkiadványai. II. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 88 l. ára 20 kr.)

Kovács Nándor. Betűrendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpádkori új okmánytárához. (Magyar tudományos akadémia. 8r. VIII, 861 l. ára 5 frt.)

Kovács Ödön. A mérnöki foglalkozás gyakorlásának törvény útján leendő szabályozása, kapcsolatban a mérnöki kamarákkal. (Kilián Frigyes. N.8r. 25 l. ára 40 kr.)

Kovács Sz. Pál-nak, Védíratá, Szentes városi h. számvevőnek az ellene Szentes város hatósága által folyamatba tett sikkasztási bűnpörre vonatkozólag. (Szeged. Várnai L. nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kovácsy Béla és Monostori Károly. A ló és annak tenyésztése. Kézikönyv lótenyésztők, lókedvelők, állatorvosok és mezőgazdák számára. 531 ábrával és Magyarország lótenyésztési térképével. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 742 l. ára 7 frt.)

Kováts Antal. A szerelmi bánkódás kifejezése a magyar népköltészetben. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kozma Andor. A tegnapi és a ma. Költemények. (Singer és Wolfner. 8r. 182 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kozma Andor. A tegnapi és a ma. Költemények. Harmadik kiadás. (Singer és Wolfner. K.8r. 180 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kozma Döme. Beszéd a Deésen felállított honvéd-síremlék 1889. évi június 2. tartott leleplezésekor. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Kozma Gyula. Világtörténelem polgári és felsőbb leányiskolák számára.

II. kötet. Középkor. Ujkor. (Méhner Vilmos. 8r. 157 l. négy színnyomatu térképpel és számos egyéb illusztrációval, ára 1 frt.)

Kozma Gyula. Általános földrajz polgári fiú- és leányiskolák használatára. 3. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 214 l. 50 térképpel és számos ábrával, ára 1 frt 20 kr.)

Kőhalmi-Klimstein József. Haynald Lajos bibornokérsek élete. (Vázlatok.) (Magyar Sion őrei. II. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. VIII. 157 l. és 20 kép, ára 1 frt 20 kr.)

Kőhalmi-Klimstein József. Vázlatok Haynald Lajos bibornokérsek életéből. 1816—89. (Pozsony. Stampfel Károly. N.8r. VIII, 137 l. és 20 kép, ára 2 frt 50 kr.)

Kölcsey Ferencz versei. 5. kiadás. Toldy Ferencz által. (Magyar remekírók. VIII. Franklin-társulat. 8r. 212 l. ára 70 kr.)

Kölln Gyula. Ujhelyi Dayka Gábor jellemrajza és költészete. (Szilágy-somlyói nyomda-részvény-társaság. 8r. 45 l. ára ?)

Költők albuma. Számos jelenkori magyar költő verseiből összeállította Radó Antal. Kétféle kiadás. (Lampel Róbert. 8r. XIV, 383, 384 l. ára ?)

Költségvetés. Állami, a magyar korona országai részére az 1890. évre. 1—18 füzet. (Magyar államnyomda. 4r. 25, 102, 40, 73, 248, 127, 25, 94, 76, 159, 150, 107, 94, 69, 58, 55, 154, 16 l. ára ?)

Költségvetése, A magyarországi katolikus tanulmányi alapnak 1889. évi. (Budapesti egyetemi nyomda. 4r. 28 l. ára ?)

Költségvetése, A magyarországi katolikus vallásalapnak 1889. évi. (Budapesti egyetemi nyomda. 4r. 31 l. ára ?)

König R. Beszélgetések a bűnről és megváltásról. Neff Felix után. (Vallásos iratok magyar nyelven. 34. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 64 l. ára 3 kr.)

König R. Mikép lehet az idvességre eljutni? (Vallásos iratok magyar nyelven. 35. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 44 l. ára 3 kr.)

König R. Thirza, vagy a kereszt vonzó ereje. (Vallásos iratok-magyar nyelven. 41. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 50 l. ára 2 kr.)

König R. Képek a pogányvilágból. Németből fordította Czékus István. (Vallásos iratok magyar nyelven. 54. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 18 l. ára 2 kr.)

Könnye Nándor. Magyar-német és német-magyar zsebszótár. Iskolai és magánhasználatra. (Grill Károly. 16r. 323 l. ára 90 kr.)

Könyvesháza, A magyar ifjuság. Szerkeszti Fésűs György. Pozsony. 1—6., 10—12., 29. füzet. (Bonnet, Kalocsa Róza, Robinson Crusoe, Nieritz Gusztáv.)

Könyvészet. Magyar. 1888. Bibliographia Hungarica 1888. Jegyzéke az 1888. évben megjelent új, vagy újólág kiadott magyar könyveknek és térképeknek az alakok, lapszámok, megjelenési helyek, kiadók és árak fel- említésével és tudományos szakmutatóval. Összeállította Bereghi József. XIII. évfolyam. Függelékül: A magyar hirlapok és folyóiratok 1889-ben. (Magyar könyvkereskedők egylete. 8r. XXI, 114 l. ára 1 frt.)

Könyvészet, Magyar. II. kötet. 1875—85. Jegyzéke az 1876—85. évek-

ben megjelent vagy újólág kiadott magyar könyveknek és térképeknek. A Magyar könyvkereskedők egylete megbizásából összeállította Kiszlingstein Sándor. 1—16. füzet. (Pallas. 8r. 1—512 l. ára füzetenkint 40 kr.)

Könyvészet, Magyarországi. 1887. Összeállította Horváth Ignác. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1887. évfolyamához. Hornyánszky Viktor. 8r. CXLVIII l. ára ?)

Könyvkiadó-vállalat, Természettudományi. Kiadja a k. m. természet-tudományi társulat. XXXVI., XXXVII., XXXVIII. kötet. (L. Csopey és Kuppis, John Lubbock, Houzeau.)

Könyvkiadó-vállalata, Az erdélyi gazdasági egyesület irodalmi szakosztályának. II. évfolyam. 1—2. füzet. (L. H. Gothard Sándor, Hauer Géza.)

Könyvkiadványai, A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiskolai. I—II. IX. XI. (L. Kovács Lajos, Dóczy Gedeon, Gergely és Kovács.)

Könyvszemle, Magyar. Tizenharmadik évfolyam. 1888. I—IV. füzet. Január—december. Közrebocsátja: A magyar nemzeti múzeum könyvtára. (Hornyánszky Viktor. 8r. 348 l. és 10 melléklet. ára 4 frt.)

Könyvtár, Alsófokú kereskedelmi iskolai. Szerkeszti Névy László. II—III. (L. Névy László, Bogyó Samu.)

Könyvtár, Egyetemes. Szerkeszti Ferenczy József. 7—30. füzet. (L. Dömötör Pál, Csengeri János, Katona József, Tükördarabok, Sebeszta Károly, Calderon, Heine, Pulszky Ferencz, Ferenczy József, Rogeard, Kisfaludy Károly, Gabányi Árpád, Simiensi Lucian, Szász Károly, Harrach József, Irmei Ferencz, Gaal Mózes, Szalay László, Reviczky Gyula, Darvai Móríc, Carlyle Th., Czakó Zsigmond.)

Könyvtár, Érdekes. I. II. kötet. Szerkeszti és kiadja Kormos Alfréd. (L. Szomaházy István, Reviczky Gyula.)

Könyvtár, Falusi. Kiadja a Franklin-társulat. 34—36. sz. (L. Gyürky Antal, Réti János.)

Könyvtár, Olcsó. Szerkeszti Gyulai Pál. 250—261. sz. (L. Berczik Árpád, Rousseau J. J., Radnai Rezső, Thackeray M., Karr Alfonz, Ráday Pál, Kónyi Manó, Tisza Domonkos, Corneille, Lessing, Andrássy Gyula gr.)

Könyvtár, Unitarius kis. Szerkeszti Derzsi Károly. XXIV—XXVII. (L. Derzsi Károly.)

Könyvtára, A magyar orvosi könyvkiadó-társulat. 57. köt. (L. Charcot.)

Könyvtára, A nemzeti színház. Kiadja Pfeiffer Ferdinánd. 10, 22, 61, 91, 161 füzet. (L. Justus, Lunn József, Garand, Szigligeti Ede, Gerő Károly.)

Könyvtára, A magyar kir. operaház. Kiadja Pfeiffer Ferd. 32—35. füzet. (L. Wágner Richárd.)

Könyvtára, A magyar nemzet családi. LIX—LXIV. kötet. (L. Tóth Kálmán, Arany János, Keleti Károly, Cooper Feminore, De Foë Daniel.)

Könyvtára, Tanulók. Szerkeszti Dávid István. Latin és görög classikusok fordításai és magyarázata. 49—52. füzet. (L. P. Ovidius, Cicero, Sallustius, Tacitus.)

Könyvtára I. Technikusok ismétlő. Szilárdságtan kérdésekben és feleletekben. Összeállította: Archimedes. 115 ábrával. (Grünbaum Ármin. 8r. 136 l. ára 1 frt 20 kr.)

Könyvtára, Utazók kézi. Szerkeszti Borostyáni Nándor. Magyarország utirajzokban I. kötet. (Borostyáni és Schwimmer Pál. 8r. 80 l. 44 rajzzal és egy térképpel, ára ?)

Kőrösi József. Demologiai tanulmányok. I. A szülők korának befolyása a gyermekek halálokára. II. A szülők korának befolyása a gyermekek élet-erejére. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. kötet. 3. szám. Magyar Akadémia. 8r. 64 l. ára 40 kr.)

Kőrössy László. Katholikus költők. Irodalom-történeti anthologia. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. XII, 387 l. ára 2 frt.)

Körrendelet valamennyi községi előljárószághoz a soproni magy. kir. pénzügyigazgatóságtól. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 19 l. ára ?)

Kövesligeti Radó. A kis-kartali csillagvizsgálóról. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. kötet. 2. szám. Magyar Akadémia. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Közleményei, Az országos magyar képzőművészeti társulat, 1889. évre. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 89 l. ára ?)

Közlemények, Matematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerkeszti Eötvös Lóránd. XIII. kötet. 4. szám. (L. Ifj. Apáthy István.)

Közlemények, Nyelvtudományi. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerkeszti Budenz József. XXI. kötet. III—IV. füzet. (Magyar Akadémia. 8r. 161—320 l. ára ?)

Közmondások, Méretek és rimes. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 58 l. ára 50 kr.)

Krejszi Rezső. A reklámról. (Rózsa K. és neje nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Kriesch János. A természetrajz vezérfonala. I. rész. Állattan 6. kiadás. Az új középiskolai tantervek szerint írta Teschler György. (Nágel Bernát. 8r. 219 l. 277 ábrával és két térképpel, ára 1 frt 60 kr.)

Krikkay Gusztáv. Szegedi fényképek. (Szeged. Várnai L. nyomdája. 8r. 474 l. ára 2 frt.)

Kristóf János. Diákélet. Elbeszélések. (Besztercebánya. Szerző. 8r. 164 l. ára 1 frt.)

Kulcsár Endre. Etele. Szomorujáték öt felvonásban. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 187 l. ára 1 frt.)

Kun László. A királyi táblák decentralizációja. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Kunos Ignác. Török népmesék. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította, Vámbéry Ármin előszavával. (Hornyánszky Viktor. 8r. VIII. 202 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kupai Dénes. Egyházi beszédek. (Miskolc. Ferenczi B. 8r. 198 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kurz Sámuel. Az életpályaválasztásról. (Kókai L. 8r. 19 l. ára 20 kr.)

Kuttner Sándor és Mayer Miksa. Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá rendezte Suppan Vilmos. Harminczötödik javított földrajzi képekkel és az Osztrák-Magyar Monarchia térképével. Második kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 56 l. és 1 térkép, ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar szent korona országaira. Kérdések- és feleletekben. Javította és sajtó alá rendezte Suppan Vilmos. (Lampel Róbert. 8r. 107 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban, különös tekintettel a magyar szent korona országaira. Az elemi népiskolák számára. Teljesen átdolgozták Suppan Vilmos és Lankó Albert. Harminczhatodik javított, földrajzi képekkel és az osztrák-magyar monarchia térképével ellátott kiadás. (Lampel R. 8r. 111 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a magyarok történetében, tekintettel a világtörténet nevezetesebb eseményeire, a népiskolák V. és VI. osztálya számára. Teljesen átdolgozták Suppan Vilmos és Lankó Albert. Tizen-nyolczadik, Szemlér Mihály rajzaival ellátott kiadás. (Lampel R. 8r. 88 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a természetrajzban, ismétlő kérdésekkel. Tekintettel az egészség- és gazdaságtanra. Átdolgozták Suppan Vilmos és Kozocsa Tivadar. Számos ábrával. Tizenegyedik teljesen átdolgozott kiadás. (Lampel R. 8r. 159 l. ára 40 kr.)

Kuttner Sándor. Kis természettan a vegytan elemeivel. Elemi népiskolák számára. Teljesen átdolgozta Suppán Vilmos. Nyolczadik kiadás. (Lampel R. 8r. 91 l. ára 30 kr.)

Labiche E. A nászutazás. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 4. sz. Pfeifer F. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Labiche E. Cravachon őrnagy. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 7. sz. Pfeiffer Ferd. K. 8r. 28 l. ára 40 kr.)

Ladányi Gedeon. Magyarország vázlatos történelme. Középiskolai használatra. Az V. kiad. u. átdolgozta Márk Pál. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 108 l. ára 50 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Földrajz a népiskolák III. osztályai számára. 15. jav. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 38 l. ára 12 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Ugyanaz a IV. osztály számára. Átdolgozta Kiss Áron. 15. jav. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 68 l. ára 28 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Ugyanaz az V. és VI. osztály számára. Átdolgozta Kiss Áron. 6. jav. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 90 l. ára 36 kr.)

Laky Demeter. A női erény és méltóság irányelvei. Nőnevelési tájékoztatóul. (Győr. Maxa Ferencz. 8r. 398 l. ára 1 frt 50 kr.)

Landau Alajos és Wohlrab Flóris. Rajzoló geometria. I. füzet. Planimetria elemek a gymnasiumok I. oszt. számára. 6. kiadás. II. füzet. Stereometria elemek a gymnasiumok. II. oszt. számára. 5. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 152, 106 l. ára 2 frt 20 kr.)

Landau Alajos és Wohlrab Flóris. Rajzoló geometria a gymnasiumok 3—4. oszt. számára. III. füzet. 4. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 144 l. 121 ábrával és egy színes rajzlappal, ára 1 frt 40 kr.)

Láng Mihály «Mikép tanítandó a népiskolákban a magyar nyelv, mint a gyakorlati élet társalgási nyelve?» A «Délmagyarországi tanítóegylet» által jutalmazott pályamű. (Pancsova. Wittigschlager K. N. 8r. 28 l. ára 30 kr.)

Lányi Bertalan. Az chloridegítési és terhelési tilalom. Különlenyomat a «Jog»-ból. (Pfeifer Ferdinand. 8r. 135 l. ára 80 kr.)

Lasitz Pál. A bélyeg és illetékek iránti törvények és szabályok magyarázata. A hivatalos összeállítás szakaszai és tételeihez. (Szerző. 8r. 512 l. ára 3 ft.)

Lasz Samu. A győri magy. kir. állami főreáliskola története. Különlenyomat a győri magy. kir. áll. főreáliskola 1888/9. értesítőjéből. (Győr. Gross Gusztáv és társa. 8r. 102 l. ára ?)

Lázár Elek, Reiner Ignác. A magy. kir. bíróságok szervezete és területi beosztása. II. kiadás, kibővítve a Horvát-Szlavonországok területén levő bíróságok szervezete, valamint a Bosznia-Hercegovinai bírósági szervezettel. (Singer és Wolfner. 8r. VIII, 281 l. ára 2 ft 40 kr.)

Lázár Miklós gróf. Erdély főispánjai 1540—1711. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 228 l. ára ?)

Lázár L. Pál. A lokomobil kezelése. A lokomobil és cséplőgépkézelők tanfolyamán tartott előadás nyomán írta —. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 247 l. ára 2 ft.)

Leánya, A toronyőr. Regény. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 151 l. ára ?)

Lederer Ábrahám. A gyermekek iránti szeretet. (Lampel R. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Lederer Ábrahám. A kedély nevelése. (Losoncz. Lampel R. Bizom. 8r. 30 l. ára 30 kr.)

Leffler Sámuel. Római irodalomtörténet. A gymnasiumok felsőbb osztályai számára és magánhasználatra. (Nyiregyháza. Tarczali D. 8r. 93 l. és 1 táblázat. ára 1 ft.)

Lehmann Róbert. Az 1876. évi XXVII. törvénycikkben foglalt magyar váltótörvény az ausztriai s a romániai váltótörvényekkel szövegileg párhuzamítva s a magyar királyi curia meg a bécsi cs. k. legfőbb ítélőszéken kelt 710 döntvénnyel megvilágítva. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. 269 l. ára 2 ft.)

Lehmann Róbert. Vezérfonal a kereskedelmi ismeretek tanításához. Alsófokú kereskedelmi iskolák számára. (Kolozsvár. Horatsik J. könyvkereskedése. 8r. 159 l. ára 1 ft.)

Lehmann Róbert. Vezérfonal a könyvvitel és a kereskedelmi levelezés tanításához. Alsófokú kereskedelmi, valamint polgári és ipariskolák számára. (Kolozsvár. Horatsik J. könyvkereskedése. 8r. 92 l. ára 50 kr.)

Lehmann Róbert. A pénzügytan alapvonalai. Kereskedelmi középiskolák harmadik osztálya számára a legújabb miniszteri tanterv alapján. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 66 l. ára 60 kr.)

Lehr Albert és Riedl Frigyes. Magyar olvasókönyv. I. kötet. A középiskolák első oszt. számára. 3. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 160 l. ára 80 kr.)

Leleplezések a belgrádi konakból. Milán, a szerbek első királyának élete és működése. Írta Verics S. (Robicsek Zsigmond. 8r. 96 l. két arczképpel, ára ?)

Lendvai Miklós. Ágról-ágra. Elbeszélések és rajzok. (Szeged. Engel Adolf nyomdája. 8r. 190 l. ára ?)

Lendvay Benő. Huszonöt év Márkusfalva életéből. Elbeszélés a magyar nép számára. Kiadja az Országos közegészségi egyesület. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 158 l. ára 30 kr.)

Lengyel Béla. Chemia. Tankönyv a felső tanintézetek számára. Első kötet: Szervetlen chemia. Számos ábrával és egy szinkép táblával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XIV, 536 l. ára 5 frt 60 kr.)

Lenhossék Mihály. A gerinczvelői idegek hátulsó gyökereiről. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. kötet. 6. szám. Magyar akadémia. 8r. 45 l. egy rajztáblával, ára 40 kr.)

Lepsényi Miklós. Válasz Masznyik Endre urnak «Luther élete» című munkájára. (Pozsony. Szerző. 8r. 463 l. ára 3 frt.)

Leroy Beaulieu Pál. Az új socialismus és annak bírálata. Fordította Sasváry Ármin. (Révai testvérek. 8r. XII, 496 l. ára 3 frt.)

Lessing. Barnhelmi Minna, vagy a katonaszerencse. Vigjáték. Németből fordította Kazinczy Ferencz. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 215 l. ára 2 frt 40 kr.)

Lessing. Barnhelmi Minna, vagy a katonaszerencse. Vigjáték. Németből ford. Kazinczy Ferencz. (Olcsó könyvtár. 260. sz. Franklin társulat. 8r. 191 l. ára 40 kr.)

Letneff P. Anjuta. Regény. 1. 2. rész. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 17—18. köt. Singer és Wolfner. 8r. 152, 146 l. ára 50—50 kr.)

Letorieres vicomte. A hálószobából. (Gerő és Kostyál. 8r. 32 l. 20 kr.)

Leutemann. Emberfajok életéből. Fordította Fialovszky Lajos. (Lauffer Vilmos. 8r. 59 l. ára ?)

Levél. Nyílt, Tisza Kálmán miniszterelnökhöz az általános szavazatjog tárgyában. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 24 l. ára 15 kr.)

Lipcey Ádám. Gyöngyvirág és kisebb versek. (Singer és Wolfner. K. 8r. 83 l. ára 1 frt.)

Lippa vidéke. Földtanilag felvették: Lóczy Lajos és dr. Pethő Gyula. (Kilián Frigyes. 1 színezett lap, ára 3 frt.)

Locouteux Ede. A csalamádé és egyéb zöld takarmányok mivélési és besavanyítási módjai. Fordította Ordódy Lajos. (Eggenberger-féle könyvkereskedő. 8r. XII, XI. 317 l. ára 2 frt.)

Losonczy László. Magyar nyelv- és irálytan. Gyakorlati alapon. A népiskolák II., III., IV., V., és VI. osztályai számára. I. Rész. A II., III. és IV. osztály tananyaga. (Dobrowsky és Franke. 8r. 80 l. ára 20 kr.)

Losonczy László. Természetráz. A népiskolák számára. A szöveg közété nyomott 21 fametszettel. Negyedik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 80 lap ára 20 kr.)

Lőcsei Emma. A rokon. Vigjáték egy felvonásban. Jó szívet. Vigjáték egy felvonásban. Ifjúsági színház. 8, 9. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 15, 23 l. ára 10, 15 kr.)

Lőrinczy (Lehr) Zsigmond. Perikles. Shakespeare színművei. XII. (Ráth Mór. 8r. VII, 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lőwy Mór. Gyászbeszéd bold. emlék. Rudolf trónörökös fölött a temesvári izr. hitközség zsinagógájában 1889. febr. 11-én tartott gyászistentisztelet alkalmával. (Temesvár. Veres Sámuel nyomdája. 8r. 16. ára ?)

Lubbock John. A virág, a termés és a levél. Ford. Mágócsy Dietz Sándor (Term. tud. Könyvkiadó-vállalat. XXXVII. Társulat. 8r. 178 l. 122 képpel, ára ?)

Lucas Ede munkája nyomán **Erschinger János.** A vasuti töltések és lejtőinek befásítása stb. (Schmidl Sándor nyomdája. 8r. 42 lap, 19 ábrával, ára 50 kr.)

Lukács Antal. Házassági akadályok a róm. kath. egyházban. Gyakorlati példákkal felvilágosítva és iratformulákkal ellátva, a lelkészkedő papság számára. gyakorlati kézikönyvül. Az erdélyi püspöki hatóság jóváhagyásával. (Szűts és társa. 8r. 473 l. ára 3 frt 50 kr.)

Lukics Demeter. A magyarországi szerbek viszonya az egyházi uniohoz. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 65 l. ára ?)

Lunn József. Apró félreértések. Vigjáték egy felvonásban. Angolból ford. N. N. (A nemz. színház könyvtára.) 22. sz. Pfeifer Ferd. 8r. 32 l. ára 40 kr.)

Luther Márton kis kátéja. Kiadva az ágostai hitv. evangélikus népiskolák számára, (Hornýánszky Viktor. 8r. 55 l. ára ?)

Lutter Nándor. Számítási példatár a népiskolák számára. 6. kiadás. A III. osztály számára. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 47 l. ára 15 kr.)

Lutter Nándor. Ötszámjegyű sorszámú és szögmértani táblák. 8. kiadás. (Franklin-társ. 8r. 200 l. ára ?)

Lutter Nándor. Betűszámítási polgári fiúiskolák használatára. (Franklin-társ. 8r. 304 l. ára 1 frt 60 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számítás polgári fiúiskolák használatára. (Franklin-társ. 8r. 290 l. ára 1 frt 40 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számítás polgári leányiskolák használatára. (Franklin-társ. 8r. 232 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számítás középiskolák használatára. 11-ik kiadás. (Franklin-társ. 8r. 272 l. ára 1 frt 20 kr.)

Madarassy László. Az élet bohóságai. Elbeszélések. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 213 l. ára ?)

Madarassy László. Túl az Océánon. Elbeszélések az amerikai életből. (Rózsa K. és neje. 8r. 220 l. ára 1 frt.)

Magyarázatok a magyar korona országainak részletes földtani térképéhez. Kiadja a m. kir. földtani intézet. — Bánffy-Hunyad vidéke. Földtanilag felvette és a magyarázatot írta Koch Antal és Hoffmann Károly. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 36 l. ára ?)

Magyar faj és művelődés eredete. II. füzet. (Révai Leo. 8r. 129—293 l. ára 1 frt.)

Magyar Mentor. Középiskolai tanulók zsebkönyve az 1889—90. iskolai évre. X. évf. Szerkeszti Mangold Lajos. (Pozsony. Steiner Zsigmond. 16r. 196 l. ára 40 kr.)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Szerkeszti és kiadja az országos statisztikai hivatal. 1888. IX—XII. füzet. 1889. évfolyam 1—2. füzet. (Athenaeum r.-társulat nyomdája. 4r. 35 lapos füzetek, ára ?)

Magyaróssy Gyula. «A kolozsvári zene-conservatórium» évkönyve az 1888. évről. (Kolozsvár. Intézet. 41 l. ára ?)

Magyar Sion őrei. Magyar főpapok élete vázlatokban. Szerkeszti Kőhalmi Klimstein József. II. kötet. (L. Kőhalmi Klimstein József.)

Maizner János. A magyar gyógyszerkönyv (pharmacopoea Hungarica) második kiadásának (1888.) ismertetése. (Kolozsvár. Horátsik János. 8r. 36 l. ára 40 kr.)

Mangold Henrik. Baton-Füred gyógyhatásai és gyógyhelyi viszonyai. Orvosok és gyógyszeresők számára. 4. kiadás. (Grill Károly. 8r. 66 l. egy arcképpel, ára 60 kr.)

Mangold Lajos. Világtörténelem polgári fiúiskolák számára. II. kiadás. Térképekkel és illusztrációkkal. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 240 l. ára 1 forint.)

Mangold Lajos. Világtörténelem középtanodai használatra. I. kötet. Ókor. 3. kiadás. Képekkel és térképekkel. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 176 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mangold Lajos. A magyarok története közép- és polgári iskolák használatára. Térképekkel és illusztrációkkal. 4. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Máramaros vármegye szabályrendeletei. Összegegyítette Kutka Károly. I. kötet. (M.-Sziget. 8r. 283 l. Máramarosi részvény-nyomda. Ára ?)

Margitai József. Rövid magyar-horvát és horvát-magyar zsebszótár iskolai és magánhasználatra. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 111 és 143 l. ára 1 frt 60 kr.)

Margitai József. Rövid zsebszótár. Segédkönyv a horvát és magyar nyelv megtanulására. II. Horvát-magyar rész. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 144 l. ára 80 kr.)

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. VIII. kötet. (Győr. Szerző. N. 8r. 402 l. ára 5 frt.)

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. IX. kötet. (Győr. Szerző. 8r. 314 l. ára 5 frt.)

Markevitch B. A szöghajú. Orosz regény. (Athenaeum. 8r. 352 l. ára 1 frt 20 kr.)

Márki Sándor. Világtörténelem felsőbb és polgári leányiskolák számára az 1887. tanterv alapján. (Singer és Wolfner. N. 8r. 163 l. ára 1 frt.)

Márkus József (Satanello). Mikor Ámor nevet. (Ütközben. IV. Grimm Gusztáv. 8r. 135 l. ára 80 kr.)

Márkus József. Csintalan történetek. (Grünbaum és Steiner. 8r. 146 l. ára 1 frt.)

Marlitt összes regényei. Illusztrált kiadás. Első füzet. (Vén kisasszony titka.) (Singer és Wolfner. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Masznyik Endre. A protestáns irodalmi társaság és Debreczen. A főbb keresztyén, nevezetesen a róm. kath. és protestáns felekezetek hittani jellemzésével. (Pozsony. Szerző. 8r. 103 l. ára 70 kr.)

Matolay Elek nyomán **Maurer János.** A tornázás története, általános előismeretei és módszertana. (Légrády testvérek. 8r. V, 168 l. ára 1 frt.)

Maurer János és Zsongor Mihály. Magyar és német tornaszótár. (Magyar tornatanítók egylete. 8r. 63 l. ára 30 kr.)

Mauritz Rezső. A természettan elemei népiskolák számára. 6. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 77 l. 19 fametszettel, ára 40 kr.)

Mayer Miksa. Történelem a magyarok és más népek multjából vett életrajzokban. Elemi népiskolák számára. Átdolgozta Márki Sándor. (Singer és Wolfner. 8r. 75 l. ára 30 kr.)

Mayer Miksa. Rövid alkotmánytan népiskolák számára. Tizenhatodik, újabb törvényekkel bővített és javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 30 l. ára 16 kr.)

Mayer Miksa. Rövid alkotmánytan népiskolák számára. XVII. az újabb törvényekkel bővített és javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 30 l. ára 16 kr.)

Mederschitzky József. A villamos házi távjelző kézikönyve. Nélkülözhetetlen kalauz minden háztartásban és gazdaságban. Mintegy 190 képpel 38 táblán. (Nagykikinda. Kilián Frigyes. 8r. 105, XXXVIII. l. ára 1 frt 30 kr.)

Medveczky Frigyes. A normatív elvek jelentősége az etikában. Székfoglaló. (Értekezések a bölcsellettudományok köréből. III. köt. 1. sz. Magyar t. Akadémia. 8r. 54 l. ára 30 kr.)

Megyery István. Lord Byron. Életrajztanulmányok. (Pallas részvénytőzse. 8r. 118 l. ára 1 frt 20 kr.)

Méhes András. Gyermekekösztöntő 6—12 éves fiú és leánygyermekeknek ujévi, születésnap, névnap és több más ünnepi alkalomra. (Méhner V. 12r. 199, IV l. ára 50 kr.)

Melcher Alajos. Levelek egy fiatal lelkészhez. Fordította Kiss János. 3. kiadás. I. kötet. (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda. 8r. 372 l. ára ?)

Melha Kálmán. A kisajátításról. Hazai törvények és rendeletek, tekintettel a külföldi törvényhozásokra és gyakorlatokra I. rész. Hazai törvények és rendeletek. (Pallas. 8r. IV, 248 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mendes Catulle. Az első szerető. Regény. (Ruzicska Ármin. 8r. 159 l. ára 50 kr.)

Mendes Catulle. A meztelen ember. Regény. (Ruzicska Ármin. 8r. 160 l. ára 50 kr.)

Mendlik Ferencz és Schmidt Ágoston. Rajzoló geometria III—IV. rész. A gymnasiumok III. és IV. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 90 és 53 l. ára 1 frt.)

Méry Károly. Kis virágok messze tájról. (Kun Dániel. 16r. 255 l. ára 1 frt 50 kr.)

Meseirőkből, Magyar I. (Pesti Gábor és Heltai Gáspár.) (Tanulók olvasótára. 11. füz. Lampel R. 8r. 76 l. ára 20 kr.)

Mészáros István költeményei. Sajtó alá rendezte özvegye Janicsáry Mariska. (Légrády testvérek. 8r. 121 l. ára ?)

Mészáros Sándor. Kunországból. Elbeszélések. (Kun Dániel. 8r. 210 l. ára 1 frt.)

Meszes László. A nagyképek. Eredeti színmű 3 felvonásban. (Lampel R. 8r. 144 l. ára 1 frt.)

Mezei Antal. Budapesti általános cím- és lakjegyzék 1889—90.

Budapester allgemeiner Adressen und Wohnungsanzeiger. (Fritz Ármin nyomdája. 8r. 1123 kéthasábos 1. ára 8 frt.)

Mezősy László. Egy öreg táblabíró eszméi a felelős kormány és az autonomikus megyékről. (Nyiregyháza. Ferenczi Miksa. 8r. 99 l. ára 70 kr.)

Michelet. A francia forradalom története. Ford. De Gerando Antonia. (Révai testvérek. 8r. XXXV, 271 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán. A beszélő köntös. Regény. (Révai testvérek. 8r. 209 l. ára 2 frt 40 kr.)

Mikszáth K. Almanach az 1890. évre. (Egyetemes regénytár. V. évf. 5—6. köt. Singer és Wolfner. 8r. 260 l. ára 50 kr.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. I. kötet. A tekintetes vármegye. (Révai testvérek. 8r. 227 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. II. kötet. Az apró gentry és a nép. (Révai testvérek. 8r. 243 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. III. kötet. Nemzetes Uraimék. Regény. (Révai testvérek. 8r. 226 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. IV. köt. Pipacsok a buzában. (Révai testvérek. 8r. 230 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. V. köt. Tavaszi rügyek. (Révai testvérek. 8r. 215 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. 1—3 füzet. A Tekintetes vármegye. (Révai testvérek. N. 8r. 144 l. ára füzetenként 35 kr.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. 6., 7., 8. füzet. «Az apró gentry és a nép.» (Révai testvérek. 8r. 1—144 l. ára füzetenként 35 kr.)

Milleker Bódog Varadia története. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Mistét István. Buda bevétele 1686. évben. (Nagy-Körös. Ottinger Ede nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Močnik Ferencz. Számtan a középiskolák I., II., III. oszt. számára. A 24. eredeti kiadás után a tanítás új tervéhez alkalmazta Schmidt Ágoston. (Lampel Róbert. 8r. ára 1 frt 20 kr.)

Močnik Ferencz. Számológönyv népiskolák számára. A 10. kiadás után átdolgozta Orbók Mór. 2—5. füzet a II—VI. oszt. számára. III. magyar kiadás. (Pozsony. Drottloff Rudolf. 8r. 63, 48, 56, 111 l. ára 1 frt.)

Močnik Ferencz. Számológönyv a népiskolák számára. A 17. eredeti kiadás után kidolgozta s a legújabb m. kir. ministeri tantervhez alkalmazta: Orbók Mór. IV. füzet. A IV. osztály számára. (Pozsony. Drottloff Rudolf. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Močnik Ferencz. Számológönyv a népiskolák számára. A 18. eredeti kiadás után átdolgozta s a legújabb m. kir. ministeri tantervhez alkalmazta: Orbók Mór. II. füzet. A II. osztály számára. (Pozsony. Drottloff Rudolf. 8r. 63 l. ára 20 kr.) III. füzet. A III. osztály számára. (Pozsony. Drottloff R. 8r. 48 l. ára 20 kr.) V. füz. Az V. és VI. osztály számára. (Pozsony. Drottloff Rudolf. 8r. 111 l. ára 40 kr.)

Mocsári Béla. Bélyeg- és illetékügyi jogesetek. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. V és 201 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mocsáry Lajos. A régi magyar nemes. Eszrevételek Grünwald Béla «A régi Magyarország» cz. munkájára. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 347 l. ára 2 frt 40 kr.)

Mocsáry Sándor. Földünk fémdarázsainak magánrajza. Monographia Chrysididarum orbis terrarum universi. (Magyar t. Akadémia 8r. XV, 643 l. két rajztáblával, ára 20 frt.)

Móder Ferencz. A francia tizedes kamatszámítási rendszer ismeretése és táblázata 120 napra. Erleuterung der französischen Decimal-Zinsrechnung. (Kalocsa. Werner F. nyomdája. N. 8r. XV, 120 l. ára 3 frt.)

Módosítása. Besztercze-Naszód vármegye területén levő erdők törvényszerű őrzésének és védelmének rendezéséről szóló szervezési szabályzat. (Besztercze. Botschar Tivadar nyomdája. 4r. 12 l. ára ?)

Moldvai Gergely. A római nyelvtan kézikönyve. Gyakorlati olvasmányokkal szótári és irodalomtörténeti részzsel. Iskolai és magánhasználatra. (Kolozsvár. Horatsik János. 8r. 321 l. ára 1 frt 20 kr.)

Molnár Imre. ABC és olvasókönyv a népiskolák első osztálya számára. II. kiadás. (Kecskemét. Scheiber József. 8r. 96 l. ára ?)

Monarchia. Az osztrák-magyar, írásban és képben. 81—86. füz. (M. kir. államnyomda. 4r. 577—604, XIV, 129—192, 96 l. Egyes füzet ára 30 kr.)

Monologok. Vig és komoly magánjelenetek. 22—25. füzet. (L. Szécsi Ferencz, Vergoni Eugéne, Cortambert Richard, Porzsoolt Kálmán.)

Monostori Károly. Vezérfonal az állatorvosi tisztí vizsgán. Az általános és részletes állattenyésztéstan főbb tételei. Szigorlatra és tisztí vizsgára készülő állatorvosok és gazdák számára. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 96, II l. ára 1 frt.)

Mosony vármegyének távolságmutatója. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle nyomda. 8r. 171 l. ára ?)

Munkálatok. Kiadta a budapesti növendékpapság magyar egyház-irodalmi iskolája. 52. évfolyam. A szellemekben való újabb hit. Irta: Schneider Vilmos. II. kiadás. Fordította a bp. növendékpapság. (Buschmann F. nyomdája. 8r. XXIV, 526 l. ára ?)

Munkálatok. Kiadja a csanádi növendékpapság egyházirodalmi iskolája. XXI. évfolyam. A szertartástan kézikönyve, írta Probst Nándor. Fordította a csanádi növendékpapság. (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda. 8r. 264 l. ára ?)

Murai Károly. 1. Virágfakadás. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 1. sz. Singer és Wolfner. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Murai Károly. Ádám és Éva. Színpadi tréfa. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 43 l. ára 50 kr.)

Mutatója. A magyar kir. országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek. Kiadja az országos levéltár. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 4r. 38 l. 12 fénynyomatú táblával, ára 1 frt.)

Mutschenbacher Viktor. A kereskedelem története rövid előadásban. II. kiadás. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 60 l. ára ?)

Műfordítások, Nagyobb és kisebb. Kiadja Perényi (Patzner) István. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 237 l. ára ?)

Müller Lajos. Az illem- és táncztan egyetemes kézikönyve. A legbiztosabb tanácsadó szülők, nevelők, tanintézetek, tanítók, tanulók s a tánczművészet kedvelői számára 48 fametszettel. Függelékül: A rossz testtartás és megjavítása című bevezetéssel. (Pfeiffer F. 8r. V, 195 l. ára 2 frt.)

Nádai Gyula. Török irások. (Márkus Gyula nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Nagy Ferencz. A polgári törvénykezés rendje Magyarországon különös tekintettel a birói gyakorlatra. I. kötet. Bevezetés. I. rész: A polgári törvénykezés szervezete. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. IV, 431 l. ára 3 frt 60 kr.)

Nagy Gyula. Sztáray grófsalád oklevéltára. Kiadja Sztáray Antal gróf. Második kötet. 1397—1457. (Pfeifer Ferdinánd. N. 4r. 570 l. ára 8 frt.)

Nagy Imre. Regéczy. Kísérleti adatok a Porretféle izomtűnemény jelentőségének kérdéséhez. (Értekezések a természettudományok köréből. XVIII. köt. 6. szám. M. t. Akadémia. 8r. 58 l. ára 40 kr.)

Nagy János. Magyar nyelvtan a polgári iskolák első és második osztálya számára. (Szeged. Várnai L. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Nagy Lajos. Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors és könnyű megtanulására, Ahn Ferencz tanmódszere nyomán. I. rész. 7. kiadás. (Benkő Gyula. 8r. 88 l. ára 40 kr.)

Nagy Mór. Viszhang az «Énekek énekére.» (Kolozsvár. Lehmann és Baldi. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Nagy Sándor. Bűn és bűnhődés vagy a büntetőtörvény példákban. (Nagyvárad. Ifj. Berger Sámuel. 8r. 192 l. ára 60 kr.)

Najac Emil. Ó. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 8. sz. Singer és Wolfner. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Németh Béla. Az orgonajáték gyakorlati tankönyve, egyuttal vezérkönyv orgonatanítók részére. (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 8r. 181 l. ára 1 frt 80 kr.)

Németh Mátyás és bentirt társai városi bizottsági tagoknak panaszfőljelentése gr. Teleky Géza m. kir. belügyminiszterhez, Mamusich Lázó Szabadka város polgármestere és társai ellen, a bent jelzett bűnös üzelmek megtorlása tárgyában. (Székely Simon szabadkai nyomdája. 2r. 44 l. ára ?)

Némethy Geyza. Euhemeri reliquiae. Collegit, prolegomenis et annotationibus instruxit. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. k. 11. szám. Magyar Akadémia. 8r. 102 l. ára 60 kr.)

Némethy Károly és Cserey Adolf. Földrajz a gymnasiumok I—II. oszt. számára. 3. kiadás. I—II. füzet, 102 ábrával. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. (Nagel Bernát. 8r. 80, 96 l. ára 1 frt 10 kr.)

Népballadák és románczok, Magyar. (Tanulók olvasó-tára. 13. füz. Lampel R. 8r. 78 l. ára 20 kr.)

Népkönyvtár, Oktató. Kiadja Lepsényi Miklós. I. évfolyam 1—5. szám. Mi atyánk. Irla Stolz Albán. Némethből fordítva. (Pozsony. Wigand nyomdája. 8r. 240 l. Előfizetési ára egy évre 12 füzetre 2 frt vagy 10 sacrum.)

Népszínház műsora 20. 21. (L. Gerő Károly, Bartók Lajos.)

Neumann Károly. A francia pairkamara vitái az elsőszülöttségi jogról és helyettesítésről 1825-ben. (Révai Testvérek. 8r. LXXXVII, 536 l. ára 3 ft.)

Ifj. Neumann Sándor. A tőzsdei különbözeti ügyletek keresetösségi joga. Különlönyomat a Magyar jogászgyűlés 1889. évkönyvéből. (Légrády-testvérek. 8r. 52 l. ára ?)

Névkönyv a magyar kir. népfölkelés számára 1889. évre. Hivatalos kiadás. (Pallas részvénytnyomda. 8r. 454 l. ára 2 ft.)

Névkönyve. A magyar kir. honvédelmi ministerium, a honvédség és csendőrség. 1889. évre. Hivatalos kiadás. (Pallas. 8r. VII, 334 l. ára 1 ft 20 kr)

Névtára, Magyarország tiszti cím és. 1889. VIII. kiadás. (Statistikai hivatal. 4r. VII, 746 l. ára 6 ft.)

Névy László. Magyar kereskedelmi levelező. Az alsófokú keresk. iskolák számára. (Kókai Lajos. 8r. 115 l. ára 80 kr.)

Névy László. Olvasókönyv az alsófokú kereskedelmi iskolák számára. II. rész. (Alsófokú kereskedelmi iskolai könyvtár. II. Kókai Lajos. 8r. 239 l. ára 1 ft 20 kr.)

Nieritz Gusztáv. Columbus Kristóf. Elbeszélés. (A magyar ifjúság könyvesháza 29. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 86 l. 3 képpel, ára 50 kr.)

Normand Jaques. A varázslat. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 9. Singer és Wolfner. 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Novák Mihály. Zalavármegye az 1848—49. évi szabadságharczban. (Zala-Egerszeg. Szerző. 8r. 171 l. ára 1 ft.)

Novák Sándor. A magyar nemzeti irodalom ismertetése a polgári- és felsőbb leányiskolák IV. osztálya számára. (Kókai Lajos. 8r. VI, 236 l. ára 1 ft 20 kr.)

Ocskay Gusztáv és Somogyi Henrik. Szakaszmenetjegy-árak. Magyar királyi államvasutakra. Érvényes 1889. augusztus 1-től. Hivatalból felülvizsgálva. (Lampel Róbert. 8r. 78 l. ára 20 kr.)

Ohnet György. Rameau orvos. Regény. 1. 2. rész. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 13. 14. köt. Singer és Wolfner. 8r. 160, 150 l. ára 50—50 kr.)

Ohnet György. Utolsó szerelem. Francziából ford. Tóth Béla. I. II. kötet. (Egyetemes regénytár V. évf. VIII. IX. köt. Singer és Wolfner. 8r. 151, 140 l. ára kötetenkint 50 kr.)

Okirattár, Vatikáni magyar. I. sorozat. V. kötet. A római szentlélektársulat anyakönyve. 1446—1523. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. XXVIII, 188 l. ára ?)

Oláh György. Békés vármegye 1848—1849. I. kötet. (Gyula. Dobay János nyomdája. 8r. 499 l. ára ?)

Oláh Gyula. Magyarország közegészségügyi viszonyairól. (Pallas részvénytnyomda. 8r. 277 l. ára. 2 ft.)

Oldal János. Német nyelvtan (gyakorló-, nyelv- és szókönyv) polgári és felsőbb leányiskolák számára. I. rész. 4. kiadás. II. rész 2. kiadás. (Eggenbergerféle könyvkereskedés. 8r. 108, 97 l. ára 60—60 kr.)

Oldal János. Német olvasókönyv. I—II. rész. (Eggenbergerféle könyvkereskedés. 8r. 80 l. ára 60 kr., 150 l. ára 80 kr.)

Olvasókönyv, Magyar nemzeti. Irta és szerkesztette több tanférfiu. A népiskolák II. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 192 l. ára 40 kr.)

Olvasókönyv. Ugyanaz a IV. osztály számára. (Lampel Róbert. 8r. 243 l. ára 46 kr.)

Olvasókönyv. Ugyanaz az V. esetleg kombinált V—VI. osztály számára. (Lampel Róbert. 8r. 331 l. ára 62 kr.)

Olvasókönyv, Magyar nemzeti. A népiskolák VI. osztálya számára. Irta és szerkesztette több tanférfiu. (Lampel Róbert. 8r. 347 l. ára 64 kr.)

Olvasótára, Tanulók. 7—15. füzet. (L. Szemelvények, Kazinczy Ferencz, Kisfaludy Károly, Magyar meseirőkből, Magyar néphalladák, Tinódi Sebestyén.)

Olvasótára, Tanulók. I. évfolyam. Tartalom: Berzsényi D., Zrinyi M., Hunfalvy P., Balassa B., Trefort Á., Pázmány P., Jókai M., Kazinczy F., Kisfaludy K., Kármán J. (Lampel R. 8r. 79, 83, 85, 79, 75, 76, 107, 91, 88, 82 l. ára 2 ft.)

Orbók Mór. Tréfás szavalmányok gyűjteménye. Szavalni szerető ifjak és más korbeliek hasznos mulattatására. (Budapest-Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Orczy Béla, b. minister jelentése a törvényhozás mindkét házához az ország közegészségi viszonyaira vonatkozólag az 1885-ik évre. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 362 l. négy statistikai táblával. Ára?)

Orta-Ojunu. Török népszínjáték. Bűjüdzü ojunu (a varázsló); fordítás-sal és jegyzetekkel ellátta dr. Kunos Ignác. (Hornyánszky Viktor. 8r. 63 l. ára 1 ft.)

Osváth István. A simonyii és darnyai egyesült ev. ref. egyház története. Függelékül az író koporsója felett tartott gyászbeszéd. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 76 l. ára 50 kr.)

Óváry Lipót. Bethlen Gábor diplomaciai összeköttetéseiről. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIII. köt. 12. sz. Akadémia. 8r. 86 l. ára 50 kr.)

P. Ovidius Naso műveiből való szemelvények. II. füz. Ford. és magy. Kapossy Luczian. (Tanulók könyvtára. 49. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 65—128 l. ára 30 kr.)

Öröme, Az ifjuság. Mulattató és tanulságos olvasmányok. Kath. fiú- és leánygyermek számára. III. kötet. (Szent István-társ. 8r. 210 l. ára ?)

Összeállítás, Az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló törvény és szabályok hivatalos. I. füzet. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 134 l. ára 1 ft.)

Összevonása a szab. osztrák-magyar államvasutársaság és a magyar kir. államvasutak között a forgalomnak 1883. évi január hó 1-ével érvényesített megosztása tárgyában 1883. évi április hó 14-én kötött egyezményben és az ahhoz 1885. évi január 1-től való érvénnyel életbeléptetett pótlékban foglalt azon határozmányoknak, melyek 1886. évi január 1-től még érvényben maradtak. (Légrády-testvérek. 4r. 43 l. ára ?)

Plutarch. Paedagogiai. Jelesebb paedagogusok. kiválóbb tanférfiak arckép- és életrajzgyűjteménye, tekintettel a magyarokra. Szerkesztette Orbók Mór. II. köt. 19. 20. füz. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 225—279 l. ára 40 kr.)

Plutarch, Paedagogiai. Jelesebb paedagogusok, kiválóbb tanférfiak arczkép- és életrajzgyűjteménye, tekintettel a magyarokra. Szerkesztette Orbók Mór. VI. kötet. (Pozsony. Heckenast utóda. 8r. 279 l. ára 2 frt.)

Palágyi Menyhért. Petőfi. (Singer és Wolfner. 8r. 25 l. ára 30 kr.)

Pallas könyvtár. IV. évfolyam. 6—12. kötet. (L. Corelli Mária, Kazár Emil, Ékszeres, Turgenjew Iván, Judith, Conway Hugh.)

Palóczy Antal. Vignola oszloprendszerei. Módszeres szerkesztésben magyarázva. XII Fototypographozott táblával. (Pfeiffer Ferdinánd. 4r. 15 l. és 12 tábla, ára 2 frt 50 kr.)

Pap Ferencz. Tankönyv a népiskolák felsőbb osztályai számára. 5. kiad. (Kókai Lajos. 8r. 91 l. ára 25 kr.)

Pap János. Természetrájz elemei. I. rész. Állattan. Polgári iskolák, valamint felsőbb leányiskolák használatára. 6. teljesen átdolgozott kiadás. 136 ábrával. (Lampel R. 8r. 107 l. ára 60 kr.)

Pap János. Ugyanaz. II. III. rész. Növény- és ásványtan. 6. teljesen átdolg. kiadás. Számos ábrával. (Lampel R. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Pap János. Ugyanaz. Állattan. Növény- és ásványtan. (Lampel R. 8r. 107, 88 l. ára 1 frt.)

Pap József. Tépett rózsák. Költemények. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 56 l. ára 60 kr.)

Papp Károly. Bibliai történetek az ó- és új testamentumból. Vezérkönyvül néptanítók számára. (Kókai Lajos. 8r. 120 l. ára 60 kr.)

Papp Károly. Ünnepi és alkalmi prédikációk. (Szerző. 8r. 158 l. ára 1 frt 40 kr.)

Paral Bertalan. Apró történetek. Elbeszélések. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 224 l. ára 1 frt.)

Parlaghy Kálmán. Kártyajátékok könyve. Előszóval ellátta Mokány Bercei. (Lampel Róbert. 8r. 196 l. ára ?)

Paszlavszyk Sándor. A hol a pálinka járja. Oktató elbeszélés a magyar nép számára, paprikás versekben. Három képpel. (Löwy Adolf. 8r. 15 l. ára ?)

Paszlavszyk Sándor. Három Zemplén vármegyei költőről. Szemere Miklós. Boruth Elemér, Darmay Viktor. Utánnymomat a Figyelő 1889. évi XXVI. kötetéből. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Pauer Imre. Új álláspont, módszer és irányelvek az etikában. Székfoglaló értekezés. (Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből. III. kötet. 2. szám. Magyar Akadémia. 8r. 59 l. ára 30 kr.)

Pázmány válogatott egyházi beszédei. Bevezetéssel és szótárral. Szerkesztette Bellaagh Aladár. (Franklin-társulat. 8r. XX, 204 l. ára 60 kr.)

Pázmány válogatott egyházi beszédei. Bevezetéssel és szótárral. Szerk. Bellaagh Aladár. (Jeles írók iskolai tára. XXXVI. Franklin-társulat. 8r. XX, 204 l. ára 60 kr.)

Péché József. A magyar állam jelentékenyebb folyóiban észlelt vizállások. I. kötet. Vizállások a Tiszában 1876—87. években. (Kilián Frigyes. N. 4r. 168 l. ára 4 frt.)

Péché József. A közmunka- és közlekedésügyi magyar kir. miniszterium

vizrajzi osztályának évkönyvei. II. kötet. 1887. évfolyam. (Franklin-nyomda. 4r. 120 l. hat rajzmelléklettel, ára ?)

Pecz Vilmos. Görög tragoedia. I. kötet. A görög tragoedia története. Görög és római irodalomtörténeti munkák. (A m. tud. Akadémia. 8r. 383 l. ára 2 frt 40 kr.)

Pepita. Operette. Szövege egy régiebb francia vigjáték után. (Zipser és König zeneműkereskedése. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Peres Sándor. Szünórák. Elegyes költemények. (Kármán-társ. K. 8r. 138 l. ára 1 frt.)

Perls Ármin. Három oszlop. Székfoglaló beszéd a pécsi zsinagógában 1889. szeptember 17. (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 8r. 17 l. ára ?)

Péter Dénes. Jó kedvemből. Humoros elbeszélések és életképek. (Singer és Wolfner. 8r. 290 l. ára 1 frt 20 kr.)

Péter János. Közgazdasági földrajz, különös tekintettel a kereskedelem és közlekedésre. Kereskedelmi középiskolák számára. II. rész. (Singer és Wolfner. 8r. 119 l. ára 80 kr.)

Petneházy P. O. A közös hadseregben a magyar hadsereg. Felszó-lamlás gróf Andrássy Gyula úr ő excellenciájának a véderő-törvényről tartott beszédére. (Révai testvérek. 8r. 31 l. ára 30 kr.)

Petőfiana évkönyv. Kizárólag a költő művei szolgálatában. Szerkeszti Farnos Dezső. I. kötet. 1888/89. Egy színes műmelléklettel Petőfi illetőleg Julia kiadatlan kézírata. Számozott kiad. (Kolozsvár. Márton Kálmán. N. 2r. 39 l. ára 6 frt.)

Petrik Géza. Bibliographia Hungariae. Magyarország Bibliographiája 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. I. kötet. 3. rész. Cyprianus. Évkönyve. (Dobrowsky Ágost. 8r. 481—720 l. ára 3 frt 50 kr.)

Petrik Lajos. A hollóházi (radványi) Riolit-kaolin. (Kilián Frigyes. 8r. 10 l. ára 15 kr.)

Petrik Lajos. A hollóházi (radványi) Riolit-kaolin. (A magyar kir. földtani intézet kiadványai. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 10 l. ára ?)

Petriny Sándor. A csiperke-gomba (champignon) tenyésztésének gyakorlati módszere. (Szerző. 8r. 75 l. ára 1 frt.)

Pisztory Mór. Az osztrák-magyar monarchia statisztikája. Második teljesen átdolgozott és az 1880. évi népszámlálás adatait magában foglaló jutányos kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. XII, 616 l. ára 2 frt.)

Piukovics Gábor. Vitkovics mint szerb író. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 26 l. ára ?)

Plachy Gyula és társai Hontmegye bizottsági tagjainak a magyar kir. belügyminiszterhez emlékirata, melyben Hontmegye közigazgatásának betegségeit feltárják és orvoslást kérnek. (Wodianer F. és fiai nyomd. 8r. 28, 14 l. ára ?)

Plichta Soma. Segélynyújtás életveszélyeknél. (Losonc. Kármán-társ. 8r. 55 l. ára 50 kr.)

Ploetz Károly. Elemi francia nyelvtan reál-, kereskedelmi, valamint felső leányiskolák számára. A szerző kizárólagos engedélyével magyarosította Salamin Leo. (Lauffer Vilmos. 8r. IV, 251 l. ára 1 frt 50 kr.)

Plósz Sándor. A magyar váltójog kézikönyve. Második átdolgozott kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IV, 454 l. ára 4 frt.)

Plósz Sándor. Törvényjavaslat a felebbvitelről a sommás eljárásban. A m. kir. igazságügyminister megbízásából. (Franklin-társulat. 8r. 30 l. ára 30 krajczár.)

Plósz Sándor. Törvényjavaslat a felebbvitelről a sommás eljárásban. A magyar kir. igazságügyminister megbízásából. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 98 l. ára ?)

Podhorszky Mária. Egy államfogolynő naplója 1852. október 18-tól 1857. május 24. (Székesfehérvár. Klöckner Péter. 8r. 99 l. ára 1 frt.)

Poitier. Hol a férj? (Műkedvelők színpadja. 1. füzet. Pfeifer Ferd. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Pongrácz Eszter. Arany korona, azaz: imádságos és énekes könyv a keresztény katolikus hiveknek buzgó lelkök javára. 30. kiadás képekkel. (Rózsa Kálmán és neje. N. 8r. 436 l. ára ?)

Porzsolt Kálmán. Az irodában. (Monologok. 25. Singer és Wolfner. K. 8r. 12 l. ára 15 kr.)

Pósa Lajos. Virághullás. Ujabb költemények. (Szeged. Endrényi testv. 8r. 126 l. ára 1 frt 50 kr.)

Postatakarékpénztár. A m. kir., cheque- és clearingforgalmáról, ennek használatáról és előnyeiről. Kiadja a m. kir. főpostahivatal. 8r. 29 l. és minták, ára 30 kr.)

Pozsony város 1888. évi zárszámadása és vagyonleltára. Schlussrechnung der Freistadt Pressburg etc. (Pozsony. Angermayer Károly nyomd. 4r. 132 l. ára ?)

Pozsony város közönsége szabályrendeleteinek gyűjteménye. Hivatalos kiadás. II. kötet. Sammlung der Statuten etc. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 319 l. ára ?)

Pozsony város szervezési szabályrendelete. Organisationsstatut. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 179 l. ára ?)

Prém József. Cseress Gábor. Regény. Két kötet. (Robicsek Zsigmond. 8r. 206, 186 l. ára 1 frt 20 kr.)

Prileszky Tádé. Autonomia. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 13 l. ára ?)

Propper N. János. Kereskedelmi ismeretek kézikönyve. Vezérfonalúl kereskedelmi és ipariskoláknak egyszersmind magánhasználatra kereskedőknek és iparosoknak. Második átnézett kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy K. 8r. 365 l. ára 2 frt 20 kr.)

Pulszky Ágost. Az egyetemi kérdések Magyarországon (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 66 l. ára 40 kr.)

Pulszky Ferencz. Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIV. köt. 1. 5. szám. Magyar Akadémia. 8r. 24, 55 l. ára 20, 40 kr.)

Pulszky Ferencz. Publicistikai dolgozatok. (Egyetemes könyvtár. 14. Győr. Gross Gusztáv 16r. 76 l. ára 10 kr.)

Purjesz Ignác. A gyakorlati fülgógyászat kézikönyve. Orvosok és

orvostanhallgatók igényeihez mérve. Kirchner V. egyet. mgtnr műve nyomán. Számos ábrával. (Orvosi kézikönyvek gyűjteménye II. Grimm Gusztáv 8r. 183 l. ára 2 frt.)

Purjesz Zsigmond. A belgyógyászat tankönyve. Orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára. Második átnézett és javított kiadás. Két kötet. A szöveg között számos ábrával. (Franklin-társ. 8r. 644, 672 l. ára 12 frt.)

Racine Jean. Athalie. Tragédie. Magyarázta Gärtner Henrik. (Jeles írók iskolai tára 35. füzet. Franklin-társ. 8r. 143 l. ára 50 kr.)

Rádai Ráday Pál munkái. Összegegyítötte s életrajzzal bevezette Négyesy László. (Olcso könyvtár. 256. szám. Franklin-társulat. 8r. 216 l. ára 40 kr.)

Radlinszky Endre. Mennyei hangok, oktató, szertartásos és énekes imakönyv keresztény katolikus hivek használatára. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 896 l. hat fametszettel, ára ?)

Radnai Rezső. Aesthetikai törekvések Magyarországon. 1772—1817. (Olcso könyvtár. 252. szám. Franklin-társulat. 8r. 327 l. ára 60 kr.)

Radu Sebestyén. V. Károly császár és a protestantismus. (Szamos-ujvár. Todorán Endre nyomdája. 8r. 71 l. ára ?)

Raiffeisen F. W. Hitelszövetkezetek, mint eszközök a falusi népesség bajainak elhárítására. Gyakorlati utmutatás az ily szövetkezetek alakítására. Fordították: Dr. Szabó Ferencz és Pólya Jakab. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XXI, 383 l. ára 1 frt.)

Rainiss Gyula. Egyházi beszéd Liszkay Etel czistercei rendű áldozár és tanár új miséjén 1889. augusztus 15. a zirczi apátsági templomban. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Rainer Sándor. Gyakorlati összeállítása az állami italmérési jövedékről szóló törvénynek. Kérdések és feleletekben. (Zombor. Szerző. 8r. 155 l. ára 50 kr.)

Rajner Lajos. Szent beszéd a garamelléki szentbenedeki apátsági templomnak átjavítása után 1889. évi szeptember 29. Simor János esztergomi érsek által történt felszentelése alkalmával. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 17 l. ára ?)

II. Rákóczy Ferencz levéltára. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. I. osztály: Had- és belügy. Szerkeszti Thaly Kálmán. X. kötet. Index az I—IX. kötethez. (Akadémia. 8r. 250 l. ára 1 frt 60 kr.)

Rákóczy Lajos. Földrajz a népiskolák III. osztálya számára. Budapest és környéke. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún megyével. Pályanyertes mű. A szöveg közé nyomott ábrákkal. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 30 kr.)

Rákóczy Lajos. Ugyanaz a IV. osztály számára. (Dobrowsky és Franke 8r. 75 l. ára 30 kr.)

Rákóczy Lajos. Ugyanaz a V. osztály számára. (Dobrowsky és Franke. 8r. 101 l. ára 40 kr.)

Rákóczy Lajos. Ugyanaz a VI. osztály számára. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 30 kr.)

Rákos Béla. A sertésorbáncz és annak oltása. Állatorvosok, gazdák, állatorvosi és gazdasági tanintézeti hallgatók számára. 4 ábrával a szövegben. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 51 l. ára 60 kr.)

Rákos Ernő. Zsebkönyv a m. kir. honvédegyalogság altisztjei és altisztjei iskolásai számára. I—II. kötet. (Szent-István nyomda. 8r. 221, 136 l. ára 50 kr.)

Rákosi Jenő. Éjjel az erdőn. Népszínmű. Beniczkyné-Bajza Lenke «Hármas határ» cz. elbeszéléséből. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 66 l. ára ?)

Rákosi Jenő. Cimbeline. (Shakespeare színművei. XI. Ráth Mór. 8r. VII, 52 l. ára 1 ft. 40 kr.)

Ranke Lipót. A római pápák az utolsó négy században. II. kötet. Fordította Lehr Albert, III. kötet, fordította Acsády Ignác. (Magyar t. Akadémia. 8r. 279, 503 l. ára ?)

Rapaics Raymund. Egyetemes egyháztörténelem. Harmadik kötet. Második rész: A francia forradalomtól napjainkig. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 517—851 l. ára 1 ft 50 kr.)

Reál-Encyclopaedia. Gyógyszerészeti—. Gyógyszerészeti tudományos magyarázó szótár. Összeállította: K. Rácz Károly. III. kötet. Leimologiasapopicius. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N. 8r. 1263—1662 l. ára 4 ft.)

Récsey Viktor Alfonz. Dr. Vámbéry Ármin élete és tudományos működése. Második javított és bővített kiadás. (Kassa. Maurer Adolf. 8r. 54 l. ára 50 kr.)

Récsey Viktor Alfonz. Felolvasások és leírások. I. füzet. (Kassa. Lam-pel Róbert. 8r. 156 l. ára 1 ft.)

Regéczy József. A Herbert-iskola nevelési elveinek története, kritikája és alkalmazása. Első rész: Herbert és követői. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. 8r. 110 l. ára 1 ft.)

Regénytár, Családi. Szépirodalmi folyóirat. Szerkeszti Ribényi Antal. II. évfolyam. 1. füzet. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 64 l. egy évf. ára 2 ft.)

Regénytár, Egyetemes. IV. évf. 9—18. köt. (L. Werner E., Abonyi Lajos, Ohnet György, Kazár Emil, Burnett E. H., Letneff P.)

Regénytár, Egyetemes. V. évf. I—IX. kötet. (L. Beniczkyné-Bajza Lenke, Hugh Conway, Mikszáth Kálmán, Tarchetti Hugó, Ohnet György.)

Reinitz József. Az írásbeliség a fuvarozási jogban. Az «Ügyvédek Lapja» külön lenyomata. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Remekírók, Magyar. V., VIII. (L. Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferencz.)

Remekírók, Római, magyar fordításban. V. köt. II. füzet. és XX. köt. I. füzet. (L. M. T. Cicero, Virgil Aeneise.)

Remekírók, Hellen, magyar fordításban. (L. Homer Odysseája.)

Rendelet. A m. kir. postatakarékpénztárnak és közvetítő hivatalainak a cheque- és clearing-forgalomból eredő teendőit és ügykörét szabályozó. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Rendelet a bábák számára a gyermekágyi láz meggátlása céljából követendő eljárás tárgyában. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. 5 kr.)

Rendelete, A kereskedelemügyi minister és a földmivelésügyi minister tájékoztató, az 1889. évi XVIII. t.-cz. értelmében megállapított ügybeosztás tárgyában. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 11 l. ára ?)

Rendeletek. Igazságügyi, 1887. és 1888. (Franklin-társulat. 8r. 208 l. ára 60 kr.)

Rendeletek az állami italmérési jövedékről (1888: XXXV. t.-cz.) és az ennek folytán adandó kártalanításról (1888. XXXV. t.-cz.) szóló törvényekhez. I—II. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 273 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rendeletek. Végrehajtási, az italmérési jövedék és kártalanítási ügyi hivatalnokok, megyei tisztviselők, községek és községi elöljárók stb. számára. Iromány-példákkal. (Lampel R. 16r. 96 l. ára 40 kr.)

Rendeletek. Végrehajtási, az italmérési jövedék és kártalanítási törvények életbeléptetésére. II. füzet. III. Pénzügyminiszteri Utasítás az italmérési kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvénycikk végrehajtása iránt. (1889. február 18. 8368. sz. pénzügymin. rendelet.) Jegyzetekkel iratpéldákkal s betűsoros tárgymutatóval. (Lampel R. 16r. 162 l. ára 50 kr.)

Réti János. A szántás és vetésről. (Falusi könyvtár 36. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 111 l. 50 kr.)

Réthy Dezső. Magyarország a Balkán piacain. Statisztikai tanulmány. (Hornyánszky Viktor könyvkereskedése. 8r. 173 l. ára 2 frt.)

Révész Bálint. Egyházszertartási beszédek. 2. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 234 l. ára 2 frt 40 kr.)

Révész Gyula. A fejős tehének czélszerű takarmányozásáról. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Révész Imre egyházi beszédei. III. füzet. Temetési beszédek. (II. füzet.) (Kókai Lajos. 8r. 158 l. ára 1 frt 40 kr.)

Révész Kálmán. Az új védtörvény és utasítás lelkészeket, tanítókat illető szakaszai. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 35 l. ára 30 kr.)

Reviczky Gyula. Magány. Ujabb költemények. (Révai testvérek. K.8r. VIII, 200 l. ára 2 frt.)

Reviczky Gyula. Margit szerencséje. Regény. (Egyetemes könyvtár. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 114 l. ára 10 kr.)

Reviczky Gyula. Apai örökség. Elbeszélés. (Érdekes könyvtár. 2. köt. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 107 l. ára 50 kr.)

Reviczky Gyula. Apai örökség. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 103 l. ára 1 frt.)

Rezső trónörökös a ravatalon. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Ribáry Ferencz. Világtörténelem polgári fiú-iskolák számára. 5. kiadás. Az 1887-ben kiadott tanterv értelmében átdolgozta Varga Ottó. (Franklin-társulat. 8r. 240 l. ára 1 frt.)

Ribáry Ferencz. Világtörténelem középtanodai használatra. I. rész. Ó-kor. 6. kiadás, átdolgozta Mangold Lajos. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 231 l. ára 1 frt.)

Riedl Frigyes. Poetika és poetikai olvasókönyv. (Lampel R. 8r. 218 l. ára 1 frt 40 kr.)

Robinson Crusoe vagy egy hajótörött kalandja. Defoe első és valódi Robinsonja után átdolgozva. (A magyar ifjuság könyvesháza. 11—12. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 152 l. 5 képpel, ára 50 kr.)

Robinson Crusoe élete és kalandjai. De Foë D. angol eredetije után

a magyar ifjúság számára átdolgozta dr. Radó Antal. Számos képpel. (Lampel R. 8r. 231 l. ára 1 frt 60 kr.)

Róder Alajos. Bibliai történet iskolai könyvül nagyobb gyermekek számára. XII. kiadás. (Eger, Szent-István-Társulat. 8r. 198 l. és egy térkép, ára 53 kr.)

Róder Flórent. Bibliai föld- és országisme vagyis Palesztina és a szentírásban előforduló országok és tartományok földrajzi leírása. A felső nép-, polgári és középiskolák számára. 2. kiadás. A főméltóságú bibornok-hercegprimás érseki jóváhagyásával. (Franklin-társulat. 8r. 96 l. ára 50 kr.)

Rodiczky Jenő. Az ipari növények kézikönyve. I. kötet. Számos a szöveg közé nyomott ábrával. (Kassa, Grill Károly. 8r. 283 l. ára 2 frt.)

Rodiczky Jenő. A gyakorlati répatermesztő. Útmutatás a cukorrépa helyes művelésére. Számos a szöveg közé illesztett ábrával. (Pallas. 8r. 123 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rogear. Képek a francia irodalomból. (Egyetemes könyvtár. 16. sz. Győr Gross Gusztáv. 16r. 66 l. ára 10 kr.)

Rohrbacher Miklós. Tata története. II—IV. rész. (Tata. Szerző. 43—242 l. ára 1 frt 50 kr.)

Róka József. Az önszegélyző szövetkezetek és népbankok bélyeg- és illeték-kötelezettsége. (Szabadka. Szerző. 8r. 31 l. ára 25 kr.)

Róka József. Bélyegilletékek. Kizárólag a bélyegilletékekre vonatkozó törvények, miniszteri rendeletek, pénzügyi, közigazgatási, bírósági döntvények és elvi jelentőségű határozatok kézikönyve. Szabadka. (Székely Simon. 8r. XVI, 320 l. ára 1 frt 50 kr.)

Roseth Arnold. Görög alaktan a homerosi nyelv alapján isk. használatra. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 104 l. ára?)

Rosty Kálmán. Jézus szentséges szívének virágos kertje hazánkban. Magyar szentek legendái. (Franklin-társulat nyomdája. 2r. 149 l. ára?)

Roth Adolf. A Hessing-féle gyógymód mint korszakalkotó forradalom az orthopaedia terén. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 54 l. 30 fénynyomattal, ára?)

Roth Samu. A növénytan alapvonalai középiskolák számára. III. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 222 l. 1 frt 20 kr.)

Rousseau J. J. A társadalmi szerződés vagy az államjog alapelvei. Fordította König Ferencz. (Olcso könyvtár. 251. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 212 l. ára 50 kr.)

Rudnay Béla. Nyitra vármegye tisztii czímtára és közigazgatási beosztása az 1889. évre. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 130 l. ára?)

Rudnyánszky Gyula. Nyár. Ujabb költemények. 1886—1889. (Grill K. 8r. 283. l. ára 2 frt.)

Rudolf trónörökös emlékezete. A «Képes folyóirat» 1889. évi 4-ik füzetének külön kiadása. Szerkeszti Nagy Miklós. (Franklin-társulat könyvnyomdája. N.8r. 61 l. ára 30 kr.)

Rudolf trónörökös halála 1889. január 30. Lenyomat a «Nemzeti Hírlap»-ból. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 4r. 8 l. 5 képpel, ára?)

Rudolf trónörökös halála. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 8 l. ára?)

Rudolf trónörökös halála. Szívszélhűdés, öngyilkosság vagy gyilkosság? (Márkus Samu nyomdája. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Sacher Masoch. Az orosz udvar titkaiból. Novellák. Ford. Csete Lajos. (Útközben. V. Grimm Gusztáv. 8r. 105 l. ára 60.)

Salamon Ferencz. Irodalmi tanulmányok. I—II. kötet. (Franklin-társulat. 8r. XV, 394, 324 l. ára 3 frt 60 kr.)

Salamon Ferencz kisebb történelmi dolgozatai. (Ráth Mór. 8r. 430 l. ára 1 frt 40 kr.)

Sallustius. Catilina. 2. füz. Ford. és magy. Kapossy Luczián. (Tanulók könyvtára. 51. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 65—127 l. ára 30 kr.)

Salzmann G. Keresztély. Hangyakönyvecske vagy utasítás a tanítók észszerű nevelésére. Fordította Pethes János. (Csurgó. Az «Iskolai Szemle» kiadása. 8r. 136 l. ára 50 kr.)

Salzmann G. K. után. Eszes gazda története. Tanulságos elbeszélés a nép számára. (Lenyomat a «Nemzeti Hírlap»-ból. Rózsa Kálmán és neje. 8r. 56 l. ára ?)

Sainte-Beuve. Arczképek az újabbkori francia társadalomból. Ford. Wohl Janka. (Révai Testv. 8r. XIX, 416 l. ára 2 frt 50 kr.)

Schambach Gyula. Classica philologiai szemléltető eszközök. Egy fénynyomatu képpel bővített különnyomat a kaposvári főgym. 1888—89. évi értesítőjéből. (Kaposvár. Hagelman Károly nyomdája. 8r. 13 l. ára 20 kr.)

Schächter Miksa. Az emberi akarat szabadságáról. (Franklin-társulat. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Schenkl Károly. Görög elemi olvasókönyv Curtius görög nyelvtanához. A tizenharmadik eredeti kiadást fordította dr. Ábel Jenő. Második kiadás. (Lampel R. 8r. 263 l. ára 1 frt 40 kr.)

Ifj. Schilberszky Károly. A művelés okozta növényalakok keletkezési módjai és a kerti növények nomenklaturája. Különlenyomat a «Kertészeti Lapok» IV. évfolyamából. (Athenaeum r. társulat nyomdája. 8r. 16 l. egy színes táblával, ára ?)

Schiller Friedrich. Die Braut von Messina. Trauerspiel. Bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel ellátta Bauer Simon. (Jeles írók iskolai tára. 34. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 163 l. ára 50 kr.)

Schlauch Lőrincz. Hinni és tudni. Egyházi beszéd a nagyváradi jogakadémia százéves jubilauma alkalmából 1889. márczius 17. a premonstreiek templomában. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Schmid Hugó. Sebészi műtéttan. Orvostanhallgatók és gyakorló orvosok számára. A szöveg közt számos ábrával. I. rész. (Grimm Gusztáv. 8r. 320. l. ára 2 frt 40 kr.)

Schmid Hugó. Ugyanaz. II. rész. (Grimm G. 8r. 321—544 l. ára 1 frt 60 kr.)

Schmid Kristóf ifjusági iratai. Új folyam. Fordította Füßy Tamás. 6—8. kötet. 3. kiadás. Jozafát. Nándor. A piros s fehér rózsák. (Athenaeum r.-társ. 8r. 195, 202, 144 l. ára 1 frt 50 kr.)

Schmid Kristóf. A karácsonyest és öt más elbeszélés az ifjuság szá-

mára. Hat aquarelle után készült színnyomatú rajzzal. (Lauffer Vilmos. 4r. 103 l. ára 2 frt 20 kr.)

Schmid Kristóf. Tannenburgi Róza és négy más elbeszélés az ifjúság számára, fordította Györy Ilona. 5 képpel Offtderinger K. után. (Lauffer Vilmos. 4r. 106 l. ára ?)

Schmidt Ágoston. Fizikai földrajz. A középiskolák III. oszt. számára. 4-ik, lényegében változatlan kiadás. (Lampel R. 8r. VII, 90, VI. l. ára 80 kr.)

Schnitzer Ármin. Emlékbeszéd Rudolf trónörökös fölött 1889. február 11. a komáromi izraelita templomban tartott gyászünnepélyen. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Schrattenthal tanulmánya Taine Hippolyteről és Schvarcz Gyuláról. Fordította Várady Antal. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Schreiner Márton. Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XV. köt. 1. füzet. Magyar tud. akadémia. 8r. 39 l. ára 30 kr.)

Schubert Károly. A természettan alapelemei. Átjavította és sajtó alá rendezte Heller Ágost. Számos fametszettel. Hetedik javított kiadás. (Lampel R. 8r. 207 l. ára 80 kr.)

Schuchardt Hugó. A magyar nyelv román elemeihez. (Különlenyomat a «Magyar Nyelvőr» 1889. évi folyamából. Hornýánszky Viktor nyomdája. 38 l. ára ?)

Schulpe György. Felhők és csillagok. Költemények és egy beszély. (Pozsony. Drottletff Rudolf. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Schultz Ferdinánd. Kisebb latin nyelvtana. Átdolgozta Dávid István. Ötödik jav. kiadás. (Lampel R. 8r. V, 296 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schuschny Henrik. Az iskolai egészségügy mai állása. (Különlenyomat a «Tanáregyesületi Közlöny» XXII. évfolyam 10. füzetéből. Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Schvarcz Gyula. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon III. András óta. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. kötet. 5. sz. Akadémia. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Schvarcz Gyula. Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. köt. 2. szám. Magyar tud. akadémia. 8r. 75 l. ára 50 kr.)

Schwarz J. M. Gyászszónoklat az újpesti izr. hitközség által Rudolf trónörökösünk emlékezetére rendezett gyászünnepély alkalmával 1889. febr. 14-én az újpesti izr. templomban. (Burián Mór nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Schwarz Gusztáv. A tulajdon-átruházás kellékeül ingóknál az átadás megkívántassék-e? Különlenyomat a Jogtudományi Közlönyből. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 36 l. ára ?)

Schwicker J. H. Általános földrajz. A felső nép- és polgári, valamint kereskedelmi iskolák használatára. 6. bőv. kiadás. (Lampel R. 8r. 248, VII l. ára 1 frt 40 kr.)

Scribe. Ki a hibás? Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 6. sz. Pfeiffer Ferd. K. 8r. 39 l. ára 40 kr.)

Sebestyén Gyula. A magyar nemzet története polgári és felsőbb leányiskolák számára. (Méhner Vilmos. 8r. 175 l. ára 1 frt.)

Szebesztha Károly. Földrajz a tót elemi iskolák számára. Zemepis pre slov. školy. (Méhner Vilmos. 8r. 40 l. ára 12 kr.)

Sebeszta Károly. Gróf Széchenyi István. (Egyetemes könyvtár. 11. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 76 l. ára 10 kr.)

Seemann Gábor. Az ásványtan és földtan alapvonalai. A polgári iskolák I. és III. osztálya számára. 93 ábrával és egy ásványtani térképpel. (Lauffer V. 8r. 104 l. ára 70 kr.)

Semler Henrik. A gyümölcsértékesítés és a gyümölcsstermelés emelése. Fordította Gamauf Vilmos. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. III, 204 l. ára 1 frt.)

Shakspere színművei. Fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. Macheth. A velencei kalmár. Coriolanus. Titus Andronicus. (Ráth Mór. 8r. 214, 248 l. ára 1 frt 60 kr.)

Shakspere színművei, fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. (L. Vörösmarthy Mihály, Csiky Gergely, Greguss Ágost, Fejes István, Rákosi Jenő, Lőrinczy Zsigmond.)

Shakspere minden munkái. Fordítják többen. 2. kiadás. VII. kötet. (Ráth Mór. 8r. 176 l. ára 80 kr.)

Siemienski Lucian. Két beszély. Lengyelből fordította Cs. Lechner László. (Egyetemes könyvtár. 21. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 69 l. ára 10 kr.)

Simon Ödön. Évi jelentés Sopronmegye állapotáról 1888. Hivatalos kiadás. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 61 l. ára ?)

Simonyi Jenő. Idegen népek közt messze földön. Utirajzok és életképek kiváló utazók leírásaiból. Számos fametszetű ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 264 l. ára díszkötésben 2 frt 80 kr.)

Simonyi Zsigmond. A magyar nyelv. I. kötet: A magyar nyelv élete. II. kötet: A magyar nyelv szerkezete. (M. tud. akadémia. 8r. 301, 362 l. ára ?)

Simor János esztergomi érsek körlevele az afrikai rabszolgakereskedésről. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 20 l. ára 10 kr.)

Somogyi József. A közigazgatási bíráskodás alapelvei. (Szombathely. Bertalanffy József nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Somogyi Zsigmond. Magyarország főispánjainak albuma. (Veszprém. Bertalanffy József nyomdája. 4r. 484 l. fényképekkel, ára 35 frt.)

Soos Lajos. Tépett felhők. Költemények. (Pallas részvénytársaság. 8r. 215 l. ára ?)

Sopron vármegye története. Kiadja Sopron vármegye közönsége. Oklevéltár. I. kötet. 1156–1411. Szerkeszti Nagy Imre. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 648 l. ára ?)

Sorel Albert. Európa és a francia forradalom. Első rész. A politikai erkölcsök és hagyományok. Ford. Szathmáry György. (Révai testvérek. 8r. VII, 717 l. ára 4 frt.)

Sörös Gyula, Farkasdi, halálára vonatkozó periratok. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 106 l. ára ?)

Spaller József. Utmutatás a szemléltető képek használatához, gyakorlati példákkal. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 24 l. ára 25 kr.)

Sparszam Pál. A keszthelyi m. kir. gazdasági intézet könyvtárának jegyzéke. (Keszthely. Kardos G. nyomdája. 8r. 201 l. ára ?)

Spectator. Parlamentarizmusunk veszedelme. Őszinte szó Apponyi Albert grófról. (Révai testvérek. 8r. 65 l. ára 50 kr.)

Spiller Ödön. A szabályok, adónemek és az összes jövedéki ágak kulcsára szóló könyv. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 179, a—y l. ára 1 frt 10 kr.)

Spitzer Lipót. Német nyelvgyakorló. Magyar tannyelvű népiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 91 l. ára 30 kr.)

Spitzer Lipót. Német nyelvgyakorló magyar tannyelvű népiskolák számára, valamint magánhasználatra. I. II. rész. IV. bővített kiadás. (Lampel Róbert. 8r. I. rész. 72 l. ára 20 kr. II. rész. 68 l. ára 30 kr.)

Statisztika a dohánygyedárúságot illetőleg 1886. évre. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 144 l. ára ?)

Statisztikája, A magyar kir. pénzügyőrség állapotának és működésének, 1888. évre. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 25 l. ára ?)

Stauber Antal. A földrajz az iskolában és az iskolán kívül. Koszorúzott pályamű. Fordította Schürger Ferencz. (Ungvár. Pollacsek Miksa. 8r. XII, 157 l. ára 1 frt 80 kr.)

Steinhauser Anselm. A protestantizmus és következményei. Németből magyarította Nagy János. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 148 l. ára 1 frt 20 kr.)

Sugár Győző. A szerelem áldozata. Bűnügyi regény a jelenkorból. 60 füzetben. (Székely Aladár. 8r. 1920 l. ára 9 frt.)

Sulykos J. A matematikai alap-fa és az újabb mértani fölfedezések. Symmetrikus rendszerben. (Szombathely. Özv. Seiler H. 8r. 16 l. ára 50 kr.)

Suppan Vilmos. Szemléltető geometria (Rajzoló geometria) a reáliskolák és polgári fiúiskolák I—II. osztálya számára. II. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 104 l. számos ábrával, ára 70 kr.)

Suppan Vilmos. A mértan és mértani rajz elemei. Első fokú ipariskolák és felső népiskolák, valamint polgári iskolák I. és II. osztálya számára. A szövegbe nyomott 138 ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 76 l. ára 50 kr.)

Susich Mihály. Indokolás vagy magyar alaposág szóbeliség és írásbeliségben. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 23 l. ára ?)

Szabadka város szervezeti szabályrendelete 1888. (Szabadka. Schlesinger Sándor nyomdája. 8r. 164 l. ára ?)

Szabályjavaslat, Népiskolai, a dunamelléki egyházkerület népiskoláinak szervezetére vonatkozólag. Készítette a nagyköri tanítóképezde tanári kara. Különlönyomat a Prot. Egyházi és iskolai Lapból. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 46 l. ára ?)

Szabályok, Ideiglenes vonat-fölszerelési. A m. kir. honvéd-csapatok számára. Hivatalos kiadás. (Pallas részv. társaság. 8r. 191 l. ára 1 frt 30 kr.)

Szabályzat, Gyakorlati, a m. kir. honvéd-gyalogság számára. I. rész. (Pallas, 8r. 291, 75 l. ára 75 kr.)

Szabályzat. Gyakorlati, a magyar királyi honvédelvesség számára. I. rész. (Pallas. 8r. XV, 344 l. ára 60 kr.)

Szabályzat, Gyakorlati, a magyar királyi honvéd gyalogság számára. Az 1875. évi gyakorlati szabályzat harmadik kiadása. (Pallas. 8r. 297 l. ára 35 kr.)

Szabályzat, A pesti ág. hitv. evang. magyar és német egyházgyülekezet közös ügyeire vonatkozó. Regulativ etc. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 4r. 25 l. ára ?)

Szabályzat a Horvát-Szlavonország területén létező államépítészeti és folyamterméki hivatalok létszámához tartozó műszaki tisztviselőknek hivatalos kölfoglalkozásai vagy költözködései alkalmából felszámítható illetményekről. Hivatalos kiadás. Propis o pristojbah, koje tehnički činovnici etc. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Szabályzat, A magyar távirdahálózat vezetőkeinek használatára vonatkozó, és a magyar sz. korona területén fennálló állami, vasutüzleti és magán-távirdavezetékek; továbbá a közérdekű, magánhasználatú és vasuti távbeszélő és villamos jelzővezetékek lajstroma 1889. Hivatalos kiad. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 4r. 183 l. ára ?)

Szabályzat Besztercze-Naszód vármegye területén fekvő községekre nézve a községi és körgyámi intézmény rendezése tárgyában. (Besztercze. Botschár Tivadar nyomdája. 8r. 4 l. ára ?)

Szabó Béla. A szigetek. Tanulmány az összehasonlító földrajz körében. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Szabó Endre. Sírvavigadók. Regény. (Az «Üstökös» kiadása. 8r. 187 l. ára 1 frt.)

Szabó József. Kísérleti természettan. A polgári leányiskolák valamint a felsőbb leányiskolák használatára. Dr. Crüger János után módszeresen feldolgozta Szabó József. A szöveg közé nyomott 84 ábrával és 460 ismétlődő kérdéssel. (Lampel R. 8r. 102 l. ára 70 kr.)

Szabó József. Csillagászati földrajz. Polgári és felsőbb leányiskolák használatára a miniszteri tanterv alapján. (Lampel R. 8r. 73 l. ára 50 kr.)

Szabó József. A budapesti szünidei gyermekelep-egyesület évi értesítője az 1889. évre. Jahres-Bericht etc. (Athenaeum r. társaság nyomdája. 35 l. ára ?)

Szabó Károly. A régi székelység. Székely történelmi és jogi tanulmányok. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 223 l. ára 1 frt 60 kr.)

Szabó Samu költeményei. (Zala-Egerszeg. Breisach Sámuel nyomdája. 8r. 124 l. ára 1 frt.)

Szádi. Gulisztán vagy rózsáskert. Perzsából fordította dr. Erődi Béla. (Singer és Wolfner. 8r. XVI, 168 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szadilek János. A «Margit-legenda» nyelvezete. Nyelvtörténelmi tanulmány. (Kolozsvár. Gámán nyomda. 8r. 71 l. ára ?)

Szakácskönyv. Képes budapesti. Szerkesztette Zemplényi Sz. Antonia. Függelékül: A magyar gazdasszony házi kincstára. Ötödik javított, számos képpel és új ételekkel bővített kiadás. (Lampel R. 8r. 538, XXVII l. ára 1 frt 40 kr.)

Szakkönyvtár, Kereskedelmi. III. kötet. (L. Jónás János.)

Szalay Gyula. Virág Benedek élete és művei. (Aigner Lajos. 8r. 106 l. ára ?)

Szalay László. Thiers. (Egyetemes könyvtár 26. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 104 l. ára 10 kr.)

Szamosi János. Jegyzetek a Platon műveiből való szemelvényhez. Gymnasiumok használatára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 134 l. ára 80 kr.)

Szamosi János. Latin nyelvtan gymnasiumok számára. I. rész. Alaktan. 2. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 158 l. ára 1 frt.)

Szamosközy történeti munkái. IV. II. pótfüzet. (Magyar történelmi emlékek. Írók. XXX. kötet. Akadémia. 8r. 435—601 l. ára ?)

Szana Tamás. Magyar művészek. Műtörténelmi vázlatok képekkel. Új sorozát. (Hornyánszky Viktor. 4r. 248 l. ára 12 frt.)

Szana Tamás. Ujabb elbeszélők. Mikszáth Kálmán, Baksay Sándor, Bodon József, Petelei István, Jakab Ödön, Tóth Sándor, Palotás Fausztin, Tóth József, Sebők Zsigmond, Gozsdú Elek, Justh Zsigmond, Prém József, Bródy Sándor. (Hornyánszky Viktor. 8r. 120 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szaniszló Albert. Kártékony rovarok a mező- és kertgazdaságban. Praktikus gazdák és néptanítók, földmives- és vinczellériskolák számára. II. kiadás. (Franklintársulat. 8r. 135 l. ára 50 kr.)

Szántó Kálmán. Irály- és költészettan polgári és felsőbb leányiskolák használatára. (Franklin-társulat. 8r. 111 l. ára 60 kr.)

Szántó Kálmán. Magyar olvasókönyv polgári és felsőbb leányiskolák használatára. I. II. köt. (Franklintársulat. 8r: 132, 164 l. ára 60, 80 kr.)

Szarvas Gábor és **Simonyi Zsigmond**. Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig. A m. t. Akadémia megbízásából. I. kötet. (Hornyánszky Viktor. 4r. 1654 kéthasábos l. ára 10 frt.)

Szász Gerő. Prédikatori tár. Második kötet. (Kolozsvár. Kókai Lajos. 8r. 259 l. ára 2 frt.)

Szász Károly. Bölcs Salamon. Bibliai dráma négy felvonásban. (Franklin-társulat. 8r. IV, 143 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szász Károly. Az ember tragediájáról. (Egyetemes könyvtár. 22. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 80 l. ára 10 kr.)

Szathmáry Károly P. Az asszony komédiája. Szini költemény tizenkét énekben. (Révai Leó. 8r. 133 l. ára 2 frt.)

Szathmáry Károly P. Az országos kiseddóvó-egyesület évkönyve az 1888. évről. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság 50 l. ára ?)

Szavalókönyv. Szavalásra legalkalmasabb költői és prózai művekből összeállított gyűjtemény. A magyar ifjúság számára. (Méhner Vilmos. 8r. 359 l. ára 80 kr.)

Szavalókönyv. Szavalásra legalkalmasabb költői és prózai művekből összeállított gyűjtemény a magyar ifjúság számára. (Méhner Vilmos. 8r. 359 l. ára 1 frt.)

Szeberényi Lajos. Luther Márton élete. (Luther-társulat kiadványai. IV. Kókai L. 8r. 103 l. ára 40 kr.)

Széchenyi István gróf levelei. Összegejtötte Majláth Béla. I. kötet. (Athenaeum. 8r. XV, 644 l. ára 4 frt.)

Szécsi Ferencz. Bál után. Monolog. (Monologok 22. füzet. Singer és Wolfner. K.8r. 16 l. ára 15 kr.)

Szécskay István. A növények természetrajza. Polgári fiu- és leányiskolák számára. I. rész. 3. kiadás. II. rész. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 99 l. 80 képpel ára 60 kr., 86 l. 65 képpel ára 60 kr., 136 l. 75 képpel ára 70 kr.)

Szegő Kálmán. A gyermek ápolása az első három év alatt. (Grimm Gusztáv. 8r. 40 l. ára 40 kr.)

Székely Ferencz. A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei. (Magyar jogászegyleti értekezések. XLIV. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Székely István. Az emberi nem régisége. Történelmi szempontból. (Különlenyomat a «Kath. Szemle» II—III. kötetéből. Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 151 l. ára ?)

Székely Miksa. A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat. (Magyar jogászegyleti értekezések. 43. szám. Franklintársulat nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Szemák Antal. Magyar történelmi napló alsó osztályok számára. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Szemelvények magyar meseirőkből. (Tanulók olvasótára. 12. sz. Lampel Róbert 8r. 94 l. ára 20 kr.)

Szemelvények Jókai Mór műveiből. (Tanulók olvasótára. 7. füzet. (Lampel R. K. 8r. 108 l. ára 20 kr.)

Szemelvények a régi magyar népies költészetből. (Lampel Róbert. K. 8r. 77 l. ára ?)

Szemelvények Kármán József műveiből. (Tanulók olvasótára. 10. Lampel R. K. 8r. 82 l. ára 20 kr.)

Szemere Huba. A csukorrépa-termelés vezérfonala. (Kolozsvár. Gámán János örököseinek nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Szenes Zsigmond. A fülészet a lefolyt évben. (Különlenyomat az «Orvosi Hetilap» 1889. évfolyamából. Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Szent Alajos a tanuló ifjuság védszentje. Ének- és imakönyv a kath. elemi és népiskolai tanuló ifjuság használatára. (Székesfehérvár. 12r. 72 l. ára 10 kr.)

Szent-Endre rend. tan. város szabályrendeletei. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Szentkereszty György báró. A keleten. (Révai Testvérek. 8r. 451 l. ára 3 frt 60 kr.)

Szentkirályi Ákos. Az erdélyi gazdasági egylet állatkiállítási szakosztályának működése 1882—1889. A szakosztály megbízásából írva. Kiadja az «Erdélyi gazdasági egylet állatkiállítási szakosztálya». (Kolozsvár. Márton Kálmán. N.8r. 127 l. ára 1 frt.)

Szerelemfy Aladár. Legujabb levelező szerelmesek számára. 3. kiadás. (Révai testvérek. 8r. 112 l. ára ?)

Szerkesztése, Az építési napló mikénti, és vezetése. Sastavljanje i vodjenje gradjevnih dnevnikah. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 19 l. ára ?)

Szervezet, Népiskolai, a tiszántúli evang. reform. egyházkerületben (Debreczen városi nyomda. 8r. 20 l. ára 10 kr.)

Szervezete, A pozsonyi róm. katolikus aut. hitközség önálló. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Szigligeti Ede. Szökött katona. Eredeti színmű 3 felvonásban. A nemzeti színház könyvtára. 91. szám. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 57 l. ára 40 kr.)

Sziklay János. Keresd a férjet. Regény. (Légrády testvérek. 8r. 156 l. ára 1 frt.)

Sziklay János. Balatonvidéki Kalauz. Kézikönyv turisták és fürdőzők részére. 39 képpel és 1 térképpel. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 152 l. ára 1 frt.)

Szilágyi Sándor. Emlékbeszéd Hornyik János felett. (A magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. kötet. 5. füzet. Akadémia. 28 l. ára 20 kr.)

Színház, Ifjúsági. 8—9. füzet. (L. Lőcsei Emma.)

Színháza, Műkedvelők. Szerkeszti: Adorján Sándor. Egy felvonásos vígjátékok gyűjteménye. 1—9. füz. (L. Murai Károly, Theuriet André, Labiche Eugéne, Karczag Vilmos, D'Hervilly E., Torkos László, Najac Emil, Normand Jaques.)

Színháza, Műkedvelők. Szerkesztette Adorján Sándor. Tartalom: Murai Károly, Eugéne Verconzur, André Theuriet, Torkos László, Eugéne Labiche, Richard Cortambert, Porzsolt Kálmán, E. D'Hervilly, Jaques Normand, Karczag Vilmos, Emile Najac, Széchi Ferencz. (Singer és Wolfner. 8r. 290 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szinnyei József. Rendszeres magyar nyelvtan, a középiskolák III. oszt. számára. III. kiadás. (Hornýánszky Viktor. 8r. 201 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szinpadja, Műkedvelők. Szerkeszti Csiky Gergely. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 1—10. füzet. (L. Poitier, Dumanoir, Fournier, Labiche, Buckstone, Scribe, Bayard, Des Roseaux, Ehrard.)

Gróf Szirmay Alfrédnek, Alázatos értesítése, br. Luzsinszky Józsefné köteles rész iránti perében. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 7, 9, 4 l. ára ?)

Szlavik Mátyás. Bölcsészettörténet. II. Modern bölcsészet. (Kókai Lajos. 8r. 116 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szó, Nehány, a kellő időben. Einige Worte zur rechten Zeit. (Mahrer testvérek nyomdája. 7, 7 l. ára ?)

Szokolay István. Az állategészségügy rendezése. Az 1888. évi VII. t.-cz. alapján. A törvény s végrehajtási rendelet szövegével, magyarázatokkal, az állatbetegségek ismertetésével stb. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 167 l. ára 1 forint.)

Szólnok-Doboka vármegye szabályrendeletei. Kiadta Szarvadi Pál. I. füzet. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 145 l. ára 1 frt.)

Szomaházy István. A nyiri pajkosok. A minister kastélyában. (Érdekes Könyvtár. I. kötet. Nagel Ottó. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

Szombathy István. Szellemjelenés a drámában. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Szövetség, A hármas, és Ausztria-Magyarország veszedelme. S . . . r János. (Szent-István nyomda. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Sztehlo András. Evangéliumi keresztyén vallásban, polgári iskolák, algymnasiumok, reáltanodák és a confirmatiói oktatás számára. Hatodik kiadás. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 46 l. ára 40 kr.)

Szűts Mihály. Debreczen város mezőgazdasági termelésének hatása a talaj kimerülésére. Kivonat az 1888—89. gazdasági tanintézeti évkönyvből. (Debreczen városi nyomda. 8r. 32 l. ára ?)

Táblázat, Súly- és ár-átszámítási. Kilóról fontra és viszont 4—600-ig. (B.-Gyarmat. Darvai Ármin. K.8r. 25 l. ára 20 kr.)

Tábori Róbert. Kultúrképek. Elbeszélések és rajzok. (Singer és Wolfner. 8r. 201 l. ára 1 frt 50 kr.)

Taborsky Ottó és Hegedűs Károly. Jelenés a magyar kir. technológiai iparmúzeum 1888—89. évi működéséről. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 87 l. ára ?)

Tacitus évkönyvei. (Annales.) 2. füzet. Ford. és magy. Fodor Gyula. (Tanulók könyvtára. 52. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 65—128 l. ára 30 kr.)

Tagjai, Az uralkodó-család. A «Képes folyóirat» 1889. évi 5. füzetének külön kiadása. Szerkeszti Nagy Miklós. (Franklin-társ. könyvnyomdája. N.8r. 64 l. ára 30 kr.)

Taine Hippolit Adolf. A jelenkori Franciaország alakulása. Fordította Csiky Gergely. IV. kötet. A forradalom III. (M. tud. Akadémia. 8r. 424 l. ára ?)

Tájékoztató a felvidéki magyar közművelődési egyesület kiállításához 1889. évben. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

P. Takács Gábor. Szívek és jellemek. Beszélygyűjtemény. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 149 l. ára ?)

Támer János. Szabados Ilonka, költő beszély. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 283 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tanácskozás, Bécsi, a magyarországi protestáns egyház szervezése ügyében. 1855. május 17-től jun. 19-ig (Debreczen városi nyomda. 8r. 94 l. ára ?)

Tankönyv az egyévi önkéntesek számára. A cs. és kir. közös hadügy-miniszter által kiadott «Instruction für die Einjährig-Freiwilligen der Infanterie und Jägertruppe v. J. 1889.» című tankönyv hiteles magyar kiadása. VI. rész. Katonai ügyirály példa- és feladat-gyűjteménnyel. (Pallas. 8r. 84 l. ára 60 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. VII. rész. Gazdászatkezelési ügyvitel példa- és feladat-gyűjteménnyel. (Pallas. 8r. 111 l. ára 65 kr.)

Tára. Jeles írók iskolai. XXXIII—XXXVII. füzet. (L. Cicero, Schiller, Racine, Pázmány, Gyulai Pál.

Tára, Jeles írók iskolai. XIV. füzet. (L. Goethe.)

Tára, Elvi határozatok. Tartalmazza a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar kir. miniszterium közgazdasági ügyekre vonatkozó elvi jelentőségű határozatait és rendeleteit. Szerkesztik Ballai Lajos, Varga Sándor. I. folyam. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8r. 153 l. ára ?)

Tára, Magyarországi rendeletek. Huszonharmadik évfolyam. I—III. füz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 815 l. ára 2 frt 75 kr.)

Tára. Ugyanaz. IV—V. füz. (Nagel Ottó. 8r. 817—1272 l. ára 1 frt 80 kr.)

Tára. Ugyanaz. VI—VII. füzet. (Nagel Ottó. 8r. VI, 1273—1766 l. ára 1 frt 80 kr.)

Tára. Ugyanaz. VIII. füz. (Nagel Ottó. 8r. IV, 1767—2008 l. ára 1 frt.)

Tára. Ugyanaz. IX—X. füz. (Nagel Ottó. 8r. 2009—2267 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tára. Ugyanaz. XI—XII. füz. (Nagel Ottó. 8r. 104, 2268—2597 VI l. ára 1 frt 65 kr.)

Tára, Erdészeti rendeletek, az 1888. évről. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 50 l. ára ?)

Tarchetti Hugó. A szív küzdelmei. Regény. Olaszból ford. Gauss Viktor. (Egyetemes regénytár. V. évf. VII. köt. Singer és Wolfner. 8r. 187 l. ára 50 kr.)

Tárgyai, A szövetségbe lépett gazdasági egyesületek 1889. nov. 18. Budapesten megtartandó VIII. nagygyűlésének. Egybeállította Ordódy Lajos. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8r. 131 l. ára ?)

Társaság, Első cs. k. szab. Dunagőzhajózási. Az üzemigazgatóság jelentése és zárszámadása az 1888. évről. (Társaság. 4r. 29 l. ára ?)

Taxa medicamentorum. Gyógyszer-árszabvány. A gyógyszer-árszabvány hivatalos kiadásába fel nem vett gyógyszerek árszabványával bővíltve. 4. kiadás. (Budapesti gyógyszerész-testület. 8r. 171 l. ára ?)

Téglás Gábor. Tanulmányok a rómaiak daciai aranybányászatáról. Székfoglaló értekezés. Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIV. köt. 6. szám. (M. tud. Akadémia. 8r. 61 l. egy térképpel, ára 40 kr.)

Gróf Teleky Géza m. kir. belügyminiszter jelentése a törvényhozás mindkét házához az ország közegészségi viszonyaira vonatkozólag az 1886-ik évre. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 4r. 408 l. ára ?)

Temérdek. Költemények. (Grill K. K8r. 180 l. ára 1 frt 40 kr.)

Tennyson Alfréd Király-idylljei. Angolból fordította és bevezette Szász Károly. (Kisfaludy társaság. 8r. 556 l. ára 2 frt 50 kr.)

Terve, A gymnasiumi tanítás, s a reá vonatkozó utasítások. Kiadattak a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1879. 1880. 1883. és 1887. évi rendeleteivel. (Egyetemi nyomda. 8r. 165 l. ára 80 kr.)

Testamentom, Új, azaz : a mi Urunk Jézus Krisztusnak új szövetsége. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. A Zsoltárok könyve. (Brit és külföldi bibliatársulat. 8r. 517, 133 l. ára ?)

Testamentom, Új, azaz : a mi Urunk Jézus Krisztusnak Új szövetsége. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Az eredeti szöveggel egybevetett kiadás (Brit és külf. bibliatársulat. 8r. 507 l. ára ?)

Thackeray M. Vilmos. Hiuság vására. Regény hős nélkül. Első és második kötet. (Olesó könyvtár 253—4. sz. Franklin-társulat. 16r. 557, 336 l. ára 1 frt 40 kr. 1 frt 60 kr.)

Thaly Kálmán. II. Rákóczi Ferencz fejedelem ifjúsága 1676—1701. Történeti tanulmány. Második javított kiadás. Három arczképpel. (Pozsony. Stampfel Károly. Ára 1 frt 50 kr.)

Thaly Kálmán. II. Rákóczi Ferencz levéltára stb. (L. Archivum Rákócziánium.)

Thaly Kálmán. Irodalom és műveltség-történeti tanulmányok a Rákóczy-korból. Toldalékul: Kuruczvilági kiadatlan költemények tára. (Ráth Mór. 8r. VIII, 412 l. ára 2 frt 40 kr.)

Thaly Kálmán. Rodosto és a bujdosók sirjai. Történelmi kutatások a helyszínén. (Grill Károly. 8r. 132 l. ára 1 frt.)

Theuriet André. A számócza. Vigjáték egy felvonásban. Műkedvelők színháza. 2. Singer és Wolfner. 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Thewrewk Aemilius de Ponor. Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum in usum scholarium edita. (L. Dávid István.)

Thewrewk Aemilius de Ponor. Sexti Festi de verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Pars I. (Hornýánszky Viktor. N.8r. VIII. 631 l. ára 3 frt 80 kr.)

Thewrewk István. A mamák. Elbeszélések. (Kilian Frigyes 8r. 93 l. ára 1 frt.)

Thierry Amade. Elbeszélések a rómaiak történetéből az V-ik században. Szent Jeromos a Keresztén társadalom nyugaton. Ford. Öreg János. (Révai testvérek. 8r. XXVI, 588 l. ára 3 frt 50 kr.)

Thury Etele. A révkomáromi ev. ref. egyház története a 16—17. században. (Különlennyomat a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap»-ból. Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Timon Ákos. A városi kegyuraság Magyarországon. Jogtörténeti tanulmány oklevéltári nyomozások alapján. (Pallas 8r. 154 l. ára 1 frt 60 kr.)

Timon Ákos. A visitatio canonica a magyar egyházjogban. (Pallas r.-társ. 8r. 24 l. ára 40 kr.)

Timon Ákos. A legfőbb kegyuri jog. (Pallas r.-társ. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Timon Ákos. A germán ósalkotmány. Bevezető tanulmány az európai alkotmány történetéhez. (Pallas r.-társ. 8r. 98 l. ára 90 kr.)

Timon Ákos. Az osztrák concordatum és a magyar közjog. (Pallas r.-társ. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Tinódi Sebestyén. Szemelvények a magyar epos-írókból. (Tanulók olvasó-tára. 15. füzet. Lampel Róbert. K.8r. 79 l. ára 20 kr.)

Tisza Domokos hátrahagyott versei. II. kiadás. (Olcso könyvtár 258. szám. Franklin-társulat. 8r. 124 l. ára 30 kr.)

Tisza Kálmán magyar k. miniszterelnök által a képviselőház elé terjesztett jelentés az állami jószágok eladásáról és eredményéről az 1887. évre. (Magyar k. államnyomda. 4r. 36 l. ára ?)

Toldy László. A budapesti Erzsébet-leányárvaház története 1861-től 1886-ig. (Ifj. Nagel Ottó. N. 8r. 294 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tolnai Lajos. A mai Magyarország. Kisebb elbeszélések. Két kötet. (Grill Károly. 16r. 177 és 184 l. ára 2 frt.)

Tolnai Lajos. Szegény emberek útja. Regény két kötetben. (Gerő és Kostyál. 16r. 173, 169 l. ára 1 frt 60 kr.)

Toman Rudolf. Közigazgatási rendszerünk reformja a mai tudomány s codificatio alapján. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 78 l. ára ?)

Tomcsányi Gusztáv. Erdei facsemeték nevelése. Gyakorlati kézikönyv erdészek használatára. (Magyar k. államnyomda. 8r. 216 l. 98 fametszettel, ára?)

Tomor Ferencz és Váradi Antal. Magyar olvasókönyv a középiskolák II. osztálya számára. 4-ik kiadás. (Lampel R. 8r. 218 l. ára 1 frt.)

Tomor Ferencz és Váradi Antal. Ugyanaz a középiskolák III. oszt. számára. Az új tanterv és ministeri utasítás értelmében. (Lampel Róbert. 8r. 224 l. ára 1 frt 20 kr.)

Torkos László. Hármasszövetség. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 7. Singer és Wolfner. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Tormay Béla. A szarvasmarha és annak tenyésztése. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 178 l. ára 2 frt.)

Tormay Béla. Nádudvari uram az állategészségügyi törvényről a leg-szükségesebb tudnivalókat esteli beszélgetések alkalmával megismerteti. Légrády Testvérek. 8r. VIII, 146 l. ára 40 kr.)

Tormay Béla. Nádudvari uramnak «a borju fölneveléséről» szóló el-beszélgetései. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 31 l. ára 25 kr.)

Tószögi Andor. Titánok. (Grill Károly. 8r. 202 l. ára 2 frt.)

Tót János. Népszerű halotti beszédek. I. és II. kötet. (Kókai L. 8r. 91 és 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tóth Adolf. Táblázata néhány földrajzi fókuszát egyenterületű vetületei összerendezőinek, melyek egy általános mód szerint háromszögméretileg számíttatván, segélyükkel a hálózatok bármely kisebbségi arányban könnyen és pontosan szerkeszthetők. Tabelle etc. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 21 l. ára ?)

Tóth István. Gyermekek dalok 100 darabban. Olcsóbb kiadás. (Miskolcz. Löwy József fia. 8r. 95 l. ára 40 kr.)

Tóth József. Nefelejts szál a keresztény hívek épületére. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 40 l. ára 10 kr.)

Tóth Kálmán összes költeményei. I—II. kötet. Teljes végleges kiadás. (A m. nemzet családi könyvtára. LIX—LX. köt. Ráth Mór. 8r. 492. 462 l. ára 4 frt 40 kr.)

Könyves **Tóth Kálmán.** A koporsónál. Halotti imádságok. Második kiadás. (Kókay Lajos. 8r. VI, 304 l. ára 2 frt 40 kr.)

Tóth Lőrincz. A visszaesés okairól és óvszereiről. (Érték. a társadalmi tud. köréből. X. köt. 4. sz. Akadémia. 8r. 81 l. ára 50 kr.)

Tóth Mike. Vasárnap. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 110 l. ára 30 kr.)

Tölgyesy Mihály. Hulló levelek. Beszélyek és rajzok. (Kormányos Róza. 8r. 190 l. ára ?)

Török István. Mátyás király életrajza. Kiadja a Mátyás szobor bizottság. (Kolozsvár. Horatsik J. 8r. 40 l. és 2 kép; ára 10 kr.)

Török Zoltán. Eszmék igazságügyi kérdések köréből. (Losoncz. Kármán-Társulat. 8r. 44 l. ára 50 kr.)

Törvény. Az állami italmérési jövedékről szóló, és szabályok. II. füzet. (Magyar k. államnyomda. N. 8r. 354 l. 1 frt 50 kr.)

Törvény. Az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kár-

talanításról szóló, és szabályok. II. füzet. (Magyar kir. államnyomda. N.8r. 38 l. ára 50 kr.)

Törvény, Unitárius egyházi, a házassági jogról. (Kolozsvár. Gámán János örökösének nyomdája. 8r. 79 l. 60 kr.)

Törvényczikk. 1876: XVI., a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről. (Ráth Mór. 8r. 17 l. ára ?)

Törvényczikk, 1888. évi XIX. A halászatról és az ennek végrehajtása iránti rendelet. Hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 84 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1889. IX., a nyeremény-kölcsön kötvények és az igényjegyek forgalma tárgyában. A végrehajtási rendelettel, jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 16r. 26 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, Az 1879: XL., a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról. Kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel és határozatokkal, valamint betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1883: XXIII., a fegyveradóról és a vadászati adóról. A reá vonatkozó törvényekkel kiegészítve. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 19 l. ára 12 kr.)

Törvényczikk. 1881. XLI., a kisajátításról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal. (Ráth Mór. 8r. 42 l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1889. XXVIII. A pénzügyi közigazgatás szervezetének változtatásáról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta Imling Konrád. (Ráth Mór. 8r. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1883. XLIII. A pénzügyi közigazgatási bizottságokról és 1883. XLIV. Közadók kezeléséről. Jegyzetekkel, utasításokkal és magyarázattal ellátta. Második kiadás. (Ráth Mór. 8r. 127 l. ára 80 kr.)

Törvényczikk a véderőről 1889. VI. Jegyzetekkel, magyarázatokkal és betűrendes tárgymutatóval. (Lampel R. 16r. 84 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk. Az 1889. évi. A véderőről. Kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk a véderőről. 1889. VI. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta Kasics Péter. (Ráth Mór. 8r. 55 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk 1888. XIX. A halászatról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátták: Herman Ottó és Imling Konrád. Második, a végrehajtási utasítással bővített kiadás. Pótfüzet. Végrehajtási utasítás. (Ráth Mór. 8r. 38 l. ára 80 kr. Pótfüzet. 8r. 28 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk az állami italmérési jövedékről. 1888. XXXV. 1888. XXXVI. törvényczikk az állami jövedékről szóló 1888. XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról. Jegyzetekkel, utasításokkal és magyarázattal ellátta Fritz Péter. (Ráth Mór. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1888. XXXV. Az állami italmérési jövedékről. 1888. XXXVI. t.-cz. az állami italmérési jövedékről szóló 1888. XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról. (Ráth Mór. 8r. 63 és 42 l. ára 80 kr.)

Törvényczikk, 1888. XXXV. Az állami italmérési jövedékről és 1888. XXXVI. törvényczikk az italmérési jövedékről szóló 1888. XXXV. törvényczikk folytán adandó kártalanításról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyará-

zattal ellátta Fritz Péter. II. Az 1888. XXXV. és XXXVI. törvény-czikkre vonatkozó végrehajtási utalásokkal bővített teljes kiadás. (Ráth Mór. 8r. 63, 234, VI, 92 l. ára 2 frt 50 kr.)

Törvénczikkek, 1885. XXIII. a vizjogról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátták Kovácsi Sándor és Kvassay Jenő. Második kiadás. (Ráth Mór. 8r. 96 l. ára 80 kr.)

Törvénczikkek, 1889-ik évi országgyűlési. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázatokkal ellátva. I. füzet. I—VI. t.-cz. (Ráth Mór. 8r. 64 l. ára 50 kr.)

Törvénczikkek, 1889. évi országgyűlési. Dr. Imling Konrád, Fritz Péter és más szakférfiak közreműködése mellett. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva II. füzet, VII—XXVIII. t.-cz. (Ráth Mór. 8r. 65—208 l. ára 90 kr.)

Törvénczikkek, országgyűlési 1889. Imling Konrád, Fritz Péter és más szakférfiak közreműködése mellett. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. III. füzet (XXIX—XXXV.) (Ráth Mór. 8r. 209—244 l. ára 30 kr.)

Törvénczikkek, 1888. évi országgyűlési. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. Teljes. (Ráth Mór. 16r. 1073 VI l. ára 3 frt 20 kr.)

Törvénczikkek, 1888-ik évi országgyűlési. Jegyzetekkel, utalásokkal magyarázattal ellátva. Teljes. Olcsó kiadás. (Ráth Mór. 8r. 487, IV l. ára 2 frt 60 kr.)

Törvénczikkelyek, 1847/8. évi országgyűlési. (Lampel Róbert. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Törvénczikkelyek. Ugyanaz. 16r. 152 l. ára 50 kr.)

Törvényei, A budapesti reform. theologiai akadémia, kiadta Kovács Albert. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Törvények, Az 1889. évi, gyűjteménye. I—XIX. t.-cz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 153 l. ára 60 kr.)

Törvények, Az 1889. évi, gyűjteménye. Kiadja a magy. kir. belügy-miniszterium. II. füzet. (XX—XXXV. t.-cz.) (Nagel O. 8r. IV, 155—372 l. ára 90 kr.)

Törvények, A magyar és erdélyországi. Kiegészítve a legfőbb ítélőszéki döntvényekkel. Feldolgozta Peregriny János. III. r. (1886—1888.) (Eggenberger. 8r. 285 l. ára 1 frt 50 kr.)

Törvények, gyűjteménye, Az 1888. évi. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 8r. 460 l. ára 3 frt 80 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1888. évi. Hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. XXIV. 847 l. ára 4 frt 50 kr. Ugyanaz. 16r. XLVIII, 1325 l. ára 4 frt 60 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1888-ik évi. Teljes. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 8r. 460, III l. ára 2 frt 80 kr.)

Törvények gyűjteménye, 1889. évi. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. 1. füzet. I—XIX. t.-cz. 2. füzet. XX—XLIII. t.-cz. (Lampel Róbert. 8r. 1—104; 268 l. ára 60 kr., 1 frt 20 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1889-ik évi. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. I. füzet. I—IX. t.-cz.) II. füzet. (X—XX. t.-cz.) (Lampel Róbert. 16r. I. füzet. 1—96 l. ára 30 kr. II. füzet. 16r. 97—208 l. ára 30 kr.)

Törvények. Iskolai, és belrendtartási szabályok a debreczeni ev. ref. tanító-képezde számára. (Debreczen városi nyomda. 8r. 32 l. ára ?)

Törvények. Az új italmérési. I. Az 1888. évi XXXV. t.-cz. az állami italmérési jövedékről. II.-Az 1888. évi XXXV. t.-cz. az állami italmérési jövedékről szóló 1888. XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról kiegészítve egy betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 87 l. ára 40 kr.)

Törvények. Pénzügyi, és szabályok hivatalos összeállítás. XX. füzet. II. kiadás. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 232 l. ára ?)

Törvényjavaslat és törvényzikk az 1889. évi állami költségvetésről. (Magy. kir. államnyomda. 2r. 53, 53 l. ára ?)

Törvényjavaslat tervezete, A hagyatéki eljárásról szóló. A magyar királyi igazságügyminister úr megbízásából az öröklési jogról szóló törvényjavaslatnak a képviselőház igazságügyi bizottsága által megállapított szövege alapján készítette Weinmann Fülöp. (Pfeifer Ferdinand. 4r. 91 l. ára 50 kr.)

Törvényjavaslata, A magyar bűnvádi eljárás. Az 1887/92-iki országgyűlés második ülésszakában a képviselőház elé terjesztette Fabiny Teofil igazságügyminister. — Indokolás a magyar bűnvádi eljárás törvényjavaslatához. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 143, 578 l. ára 3 frt.)

Törvénykönyv. Büntető, a büntettekről és vétségekről. 1878. V. t.-cz. kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel és curiai határozatokkal. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 164, XX. l. ára 90 kr.)

Törvénykönyv, Büntető, a kihágásokról. Az 1879. XL. törvényzikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról. Kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel és a belügyministeri curiai határozatokkal valamint betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K. 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Törvénytár, 1889. évi országos. (Corpus juris.) Kiadja a m. kir. belügyministerium. (Pesti könyvnyomda-részcénytársaság. 4r. 263 l. ára ?)

Tréfa és való. Leporello-Album. Kemény papíron. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 1 frt 40 kr.)

Tuboly Victor költeményei. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp nyomdája. 8r. 322 l. ára 2 frt.)

Turgenyev Iván. Bazaroff. Orosz regény. (Pallas részv. társ. 8r. 247 l. ára 60 kr.)

Turgenyev Iván. Bazaroff. Orosz regény. (Pallas-könyvtár. IV. évfolyam. 9. kötet. Pallas részvény-nyomda. 8r. 247 l. ára 60 kr.)

Tükördarabok. Fordította Ferenczy József. (Egyetemes könyvtár 10. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 114 l. ára 10 kr.)

Udvarhelyi Gyula. Magyar nyelvtan polgári és felső népiskolák I—II. oszt. számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 77 81 l. ára 40, 50 kr.)

Uhrl Józsa. A női kézimunka-oktatás iskolák számára. I. füzet. A kötés elemei 12 ábrával. (Pozsony. Stampfel Károly 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Uhrl Józsa. Ugyanaz. II. III. füzet. A kötés második foka. A horgolász elemei. 39 ábrával. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 31, 32 l. Egy füzet ára 30 kr.)

Ulbricht Richard. Adatok a bor- és must-elemzés módszeréhez. A kir. magyar természettudományi társulat megbízásából. Hat ábrával. (Kilián Frigyes. 8r. IV, 116 l. ára 1 frt.)

Urbán I. Juvenalis. Jézus szenvedésének hét kimagasló pontja, mint Mária anyai sz. szívét is sebző hét tör. Nagybójtai beszéd sorozat. («Hunyadi Mátyás-nyomda». 8r. 131 l. ára ?)

Urbán I. Juvenalis. Paedagogiai értekezés. Felolvasatott a hódmezővásárhelyi esperességi kerület tanítói gyűlésén. (Szeged. Várnai L. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Utasítás a véderőről szóló 1889. évi VI. törvény cikk végrehajtása tárgyában. II. rész. A szolgálati kötelezettség teljesítése a hadseregben és a haditengerészetben. Hivatalos kiadás. (Pallas részvénytynyomda. 8r. VII, 171 l. ára 30 kr.)

Utasítás a magy. kir. honvéd gyalogság és lovasság utászainak műszaki kiképzésére. (Pallas. 8r. XVIII, 381 l. és 4 tábla, ára 90 kr.)

Utasítás a magyar kir. népfőlkelő tiszti kijelölésre pályázó egyének számára. (Pallas. 8r. 69 l. ára 40 kr.)

Utasítás az állami italmérési jövedékről szóló 1888. évi XXXV. t.-cz. végrehajtása iránt. Mintákkal. (Ráth Mór. 8r. 234, VI l. ára 1 frt 50 kr.)

Utasítás a ragályos betegségek behurcolása és elterjedése ellen elrendelt óvintézkedések alkalmazása és keresztülvitele tárgyában. (Légrády testv. nyomdája. 8r. 10 l. ára ?)

Utasítás a m. kir. bányá- és jószág-igazgatóságok és számadó hivatalok számára. (Magyar kir. államnyomda. 2r. 81 l. ára ?)

Utasítás azok számára, kik a kalocsai érseki felső nép- és polgári iskolai tanítónőképezdénél a tanképesítő vizsgálatot letenni kívánják. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8 l. ára ?)

Utközben. Mulatságos elbeszélések gyűjteménye. I—V. (L. Csengey Gusztáv, Berges Fülöp, Zola Emil, Markus József, Sacher-Masoch.)

Útmutatás a közönséges teherszállítmányként feladott darabárúk kezelése iránt. (Légrády testvérek. 8r. 112 l. ára ?)

Útmutatás az alkuegyezményes vállalatok szervezete és az ezek által végrehajtandó munkák iránt. (Légrády testvérek. 8r. 37 l. ára ?)

Útmutatás az állategészségügyre, illetve az élőállatok és állati nyers-termények szállításánál követendő eljárásra nézve. 1889. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 340 l. ára ?)

Útmutatás az állomási szolgáltatnak jutalékrendszer szerinti ellátása iránt. Magyar kir. államvasutak. (Légrády testvérek. 8r. 14 l. ára ?)

Útmutató a pályaválasztás könnyítésére. (Nagyszeben. Schmiedecke A. 8r. 10 l. ára 20 kr.)

Ülése, Az osztrák-magyar bank közgyűlésének IX. rendes évi. 1889. évi február hó 4-én. (Bécs. Bank. 4r. 118 l. ára ?)

Ünnepe, A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem ujjaalakításának 109. évfordulója alkalmából 1889. évi május 13-án tartott. (Egyetemi nyomda. 8r. 74 l. ára ?)

Vajda Viktor. A Grand Chartreuse és a kartauziak. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 62 l. ára ?)

Vajdady Béla. A zeneelmélet elemei. 2. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 22 l. ára egy füzetnek kotával együtt 1 frt. 20 kr)

Válasza, A budapesti e. f. kir. törvényszékhez. Sík Sándor ügyvédnek, mint Grün Lajos közadós csődtömeggondnokának Josef Lasansky et comp. képv. Schreyer Jakab ügyvéd által beadott elleniratra és viszonykeresetre. (Buschmann F. nyomdája. 2r. 90 l. ára ?)

Váli Béla. Az aradi színészet története 1774—1889. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 173 l. ára 1 frt 20 kr.)

Váli Béla. A baldokló vidéki színészetéről. (Müller Károly nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Valló Vilmos. Habsburgi Rudolf. Élet- és jellemrajz. 8 képpel ellátta Széchy Gyula. (Lauffer Vilmos. N.8r. 70 l. ára 1 frt 40 kr.)

Várad Antal. A hún utódok. Szomorujáték. (A nemzeti színház könyvtára. 162. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. ára 60 kr.)

Várady Ferencz. Emlékül. (Költemények.) (Pécs. Engel Lajos. 16r. 172 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vargyas Endre. Magyar nyelvtan. A ministeri tanterv szerint az elemi népiskolák II—VI. osztályai számára. I—III. rész. Harmadik kiadás. (Mehner V. 8r. 24, 35, 29 l. ára 12—12 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanterv szerint az elemi népiskolák III—VI. osztályai részére. I—II. rész. Negyedik kiadás. (Mehner V. 8r. 46—46 l. ára 16—16 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanítási terv szerint. Módszeres előadásban. A falusi népiskolák III., IV., V. és VI. évfolyama számára. Második javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 47 l. ára 18 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanítási terv szerint. Módszeres előadásban. Első füzet. A falusi népiskolák III. és IV. évfolyamai számára. (Lampel R. 8r. 31 l. ára 10 kr.) Második füzet. A falusi népiskolák V. és VI. évfolyamai számára. Második javított kiadás. (Lampel R. 8r. 19 l. ára 10 kr.)

Vargyas Endre. Természetrész az elemi népiskolák V—VI. osztályai számára. V. kiadás. 72 képpel. (Mehner Vilmos. 8r. 112 l. ára 28 kr.)

Vargyas Endre. Veszprémvármegye földrajza a ministeri tanítási terv szerint. A Veszprém vármegyei népiskolák harmadik osztálya számára Veszprémvármegye térképével és több ábrával. (Veszprém. Krausz Ármin és fia. 8r. 45 l. ára 30 kr.)

Váró Ferencz. A nagyenyedi Bethlen-kollegium a közelebbi években és ma. (Kolozsvár. «Közművelődés»-nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Vass Bertalan. A szonett és jelesebb művelői. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 108 l. ára 80 kr.)

Vasutak, Helyierdekű, építésénél és felszerelésénél irányadó alapelvek. Hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. VI, 48 l. és 1 tábla, ára 75 kr.)

Vaszary Kolos. Világtörténelem középiskolák számára. I. kötet. Ó-kor. 7-ik változatlan kiadás. Számos történelmi ábrával és 4 tört. térképpel. (Lampel Róbert 8r. 175, XIX l. ára 1 frt 30 kr.)

Vaszary Kolos. Ugyanaz. II. kötet. Ó-kor, (III. korszak.) Középkor. 5-ik jav. és bőv. kiad. (Lampel R. 8r. 226, XXII l. ára 1 frt 30 kr.)

Vázlatok, Szerény, Baranyay Péter és Sántha Ferencznek mint felperesnek azon peréből, melyet ők Paks és Bikács közbirtokosai és pedig

Szeniczey Ferencz és érdektársai ellen a paks-bikácsi úri arányos tagosítás kiigazítása iránt a szegzárdi kir. törvényszék előtt kártalanítás czimén indítottak. (Buschmann nyomdája. 2r. 24 l. ára ?)

Vécsey Tamás. Sextus Cecilius Africanus jogtudós. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. kötet. 6. szám. Magyar Akadémia. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Véderő-törvény, Az új. Az 1889. évi VI. t. cz. a véderőről, kiegészítve a rávonatköző törvényekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Vedrődy Viktor. Röpirat a gyógyszerési gyakornokok kiképzetéséről. (Debreczen. Ifj. Csáky Károly. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Védttörvény és az annak végrehajtására vonatkozó utasítás. I. rész. A közös hadsereg s hadi tengerészet és a honvédség kiegészítése. — Hivatalos kiadás. (Pallas részvénytynyomda. 8r. 531 l. ára 1 frt 10 kr.)

Végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről. 1876. évi XVI. törvényczikk. (Ráth Mór. 16r. 17 l. ára 20 kr.)

Veress Vilmos. Kereskedelmi számtan. A középfokú kereskedelmi iskolák (akadémiák) első osztálya számára. A legújabb ministeri tanterv alapján. Melléklet: a budapesti és bécsi értéktőzsdék hivatalos árfolyamjegyzései eredetiben. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. VI, 170 l. ára 1 frt 20 kr.)

Veress Vilmos. Öt számjegyű logaritmusi tábla. A természetes számok Brigg-féle logaritmusai 1—10,000-ig. Végül utasítás a logaritmusi tábla használatára. Kereskedelmi és polgári iskolák használatára. 2-ik kiad. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 36 l. ára 40 kr.)

Veress Vilmos. Politikai számtan. A középfokú kereskedelmi iskolák (akadémiák) második és harmadik osztálya számára. A legújabb ministeri tanterv alapján. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 144 l. ára 1 frt 50 kr.)

Vergonsin Eugéne. A függöny. (Monologok. 23. Singer és Wolfner K. 8r. ára 15 kr.)

Verhovay Gyula. Az álarcz korszaka. Első ezer. — (Buschmann F. nyomdája. 8r. 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verhovay Gyula. Az álarcz korszaka. Negyedik ezer. (Szüts és társa. 8r. 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verics S. Milán. Leleplezések a belgrádi konakból. A szerbek első királyának élete és működése, (Robicsek Zsigm. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Verne Gyula. Haza Francziarságba! Gil Braltar. Fordította Huszár Imre. (Franklin-Társulat. 8r. 215 l. ára 1 frt 60 kr.)

Verne Gyula. Egy sorsjegy. 9672-dik szám. Fordította Huszár Imre. Harmincznyolcz a szövegbe nyomott képpel. (Franklin-Társulat. 8r. 194 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vért, Tisztítsátok a —. Felhívás minden emberhez, különösen azokhoz, a kik gyomorgyengeségben, főfájásban, rosszszűz lélegzésben, erőtlenségben, szűkmellűségben, puffadásban, emészthetetlenségben, dugulásban, aranyérben, köszvényben, bénulásban, búskomorságban stb. szenvednek, hogy vértisztítás

által minden más gyógykezelés nélkül, egészségüket tökéletesen helyre állítsák. (Kolozsvár. Stein J. K. 16r. 125 l. ára 30 kr.)

Vértess József. A divat bolondjai. Eredeti regény. (Grünbaum és Steiner. 16r. 157 l. ára 60 kr.)

Verus. A szép Mary. † Mayerling, jan. 30. Arczképpel. (Robitsek Zsigmond. 8r. 78 l. ára 60 kr.)

Vikár Béla. Gáti István steganographiája. Kapcsolatban a modern stenographiával. Gáti István arczképpel. «Fachgraphia vagy szapora írás módja» című munkája. II. kiadásával és 5 stenographiai táblával. Ért. a nyelv- és széptud. köréből XIV. 12. sz. (Hornýánszky Viktor. 8r. 44, V l. ára 40 kr.)

Világ, Kaczagó. — Legújabb gyűjtemény a legjobb történeti adomákból; továbbá úti- és vadászélmények stb. Összegereblyélte Csete Lajos. — (Grimm Gusztáv. 8r. 176 l. ára 80 kr.)

Villási Pál. A gyümölcsfának tenyésztése és ápolása. Gyakorlati útmutatás kertészeti és kertészeti-kedvelők számára. 105 magyarázó ábrával. (Eggenberger. 8r. IV é. 292 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vincze Ödön. Báró Kemény Gábor emlékezete. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Virágok, Keleti. Szépirodalmi folyóirat. Közrebocsátja az Erdélyi irodalmi társaság. (Grill K. 8r. 44 l. ára 35 kr.)

Virágok, Kis, messze tájról. Átültette Méry Károly. — (Kun Dániel. 8r. 255 l. ára 1 frt 50 kr.)

Virgil Aeneise. Fordította Gyurits Antal. I. füzet. (Római remekírók. XX. köt. 1. füz. Lampel Róbert K. 8r. 1—96 l. ára 40 kr.)

Visontay János és Borbás Vincze. A magyar állam és Európa többi részének földirata. Az új «Gymnasiumi tanítás terve s a reá vonatkozó utasítások» nyomán. 19. kiadás. (Lampel R. 8r. 139 l. ára 90 kr.)

Vitái, A francziai parkamara, az elsőszülöttségi jogról és helyettesítésről, 1826-ban. — Fordította és bevezetéssel ellátta Neumann Károly. — (Révai testvérek. 8r. LXXXVII, 536 l. ára ?)

Voith Gergely. Gróf Széchenyi Pál miniszterhez jelentés Szolnok-Doboka vármegye 1888. évi közgazdasági viszonyairól. — (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 45 l. ára ?)

Vörös Sándor. A kolozsmonostori magyar kir. gazdasági tanintézet évkönyve az 1887—88-ik tanévről. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 86 l. ára ?)

Vörösmarthy epikai költeményei. Rendezte Gyulai Pál. I—II. kötet. (Mehner Vilmos. 8r. 340, 328 l. ára 4 frt.)

Vörösmarthy Mihály. Lear király. (Shakespeare színművei. VII. Ráth Mór. 8r. VII, 52 l. ára 1 frt 40 kr.)

Vörösmarthy Mihály. Julius Caesar. (Shakespeare színművei VIII. Ráth Mór. 8r. VIII, 38 l. ára 1 frt 20 kr.)

Wagner Richárd. A Walkür. Opera, fordította Csiky Gergely. (A magy. kir. operaház könyvtára. 32. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 92 l. 40 ára kr.)

Wagner Richárd. A Rajna kincse. Opera, fordította Radó Antal. (A magy. kir. operaház könyvtára. 33. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 52 l. 40 ára kr.)

Wagner Richárd. Siegfried, opera, fordította Radó Antal. (A magy. kir. operaház könyvtára. 34. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 106. l. ára 40 kr.)

Wagner Richárd. Lohengrin. Opera, fordították Böhm és Ormai. (A magyar kir. operaház könyvtára. 35. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 45 l. 40 kr.)

Walter Gyula. Zádori János élete. II. kiadás. (Esztergom. Szerző. 8r. 128. l. ára 1 frt.)

Walter Gyula. Üdvözlégy Mária! Imakönyv a bold. szűz tiszteletére. II. kiadás. (Esztergom. Szerző. 8r. 442 l. ára 50 kr.)

Weber-Rumpe Hugó. Mnemonikai levelek az emlékező tehetség képzésére (gyors tanmód.) Teljes 10 levél. (Grimm Gusztáv. 8r. 160 l. ára 2 forint.)

Wein Manó. A mindennapi sebészet. Első kötet. Számos fametszetű ábrával a szöveg közt. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 446 l. ára 4 frt 50 kr.)

Weinmann Fülöp. A hagyatéki eljárásról szóló törvényjavaslat tervezete. A magyar kir. igazságügyminister megbízásából az öröklési jogról szóló törvényjavaslatnak szövege alapján. (Légrády testvérek. 4r. 91 l. ára ?)

Werner G. Szent Mihály. Regény. 1—3. rész. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 9—11 kötet. Singer és Wolfner 8r. 157, 149, 147 l. Ára kötetenkint 50 krajczár.)

Wettstein H. Vegytan és ásványtan polgári leány- és fiúiskolák számára. Fordította Pásthly Károly. 4. kiadás. (Kecskemét. Gallia-féle könyvkereskedés. 8r. 99 l. ára ?)

Wilbrandt Adolf. A kasznár. Elbeszélés. Szerző engedélyével fordította Zunft Antal. (Lugos. Zunft Antal. 8r. 116 l. ára 80 kr.)

Wilheim József. Az egyszerű és kettős könyvvitel tankönyve. Gyakorlati rész. Feladatok a könyvvitel tanításához. Kereskedelmi iskolák használatára. (Lampel R. 8r. 192 l. ára 1 forint. 50 kr.)

Wilheim József. Az egyszerű és kettős könyvvitel tankönyve. Elméleti rész. Egyes és összefüggő példákkal. Kereskedelmi iskolák használatára. (Lampel Róbert. 8r. 190 l. ára 1 frt 50 kr.)

Winter Ágoston. Bajcsi emlékek. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 15 lap, ára ?)

Wirth Keresztély. A nyelv eredetének kérdése. Kísérlet az emberi méltóság bölcsészetének megállapítására. Fordította Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8r. 72 l. ára 60 kr.)

Wolff Emil. A gazdasági haszonállatok okszerű takarmányozása, az újabb állat-physiologiai kutatásokra alapítva; a takarmányozás könnyen érthető vezérfonala. Fordította Dr. Kossutany Tamás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés 8r. VIII, 254 és XXV. l. ára 2 frt.)

Wosinsky Mór. Karczolatok. Dán- és svédországi utamból. (Szűts és társa. 8r. 85 l. ára 80 kr.)

Záray Ödön. Magyar nyelvtan. Népiskolai használatra. Huszadik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 62 l. ára 30 kr.)

Zárszámadása, A magyar korona országainak állami, az 1888. évre. 1—10 füzet. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 235, 183, 179, 49, 335, 85, 93, 107, 35, 35 l. ára ?)

Zichy Géza gróf. Három hét Szentpétervártt. Külön lenyomat a «Fővárosi Lapokból.» (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 49 l. ára ?)

Zsigmundik János. A magyar nyelv iskolája. Tót tannyelvű osztatlan népiskolák számára. 3. kiadás. (Bazin. Skarnitzl József örököseinek nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Ziltz Mór. Hittan az izraelita népiskolák számára. IX. kiadás. Franklin-társulat nyomdája 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Zimándy Ignác. Ébresztő hangok a műveltebb kat. körök számára. Tizennegyedik könyv. Első rész. (Szüts és társa. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Zipernowsky-féle függélyes nyomu közúti vasut. Különlenyomat a Gazdasági Mérnök 1889. évfolyamából. (Pallas részvénytynyomda. 8r. 11 l. két rajzzal. Ára ?)

Zola Emil. A coquevillei ünnepély. Chabre ur osztrigái. Két elbeszélés. Fordította: Udvardy Lajos. (Útközben. III. kötet. Grimm Guszláv. 8r. 101 l. ára 60 kr.)

Zoltvány L. Irén. Katona József «Bánk-bán»-ja vonatkozással a tragikum elméletére. Különlenyomat a «Katholikus Szemle» III-ik kötetéből. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 82 l. ára ?)

Zombor város törvényhatósága által alkotott szabályrendeletek gyűjteménye. III. füzet. (Zombor. Bitterman Nándor nyomdája. 8r. 94 l. ára ?)

Zóna-árszabvány és zóna-tábla. Magyar és német szöveggel. (Robicsek Zsigmond. 16r. 20 l. ára 10 kr.)

Zóna szerinti menet-díjszabás. Budapestről vagy Budapestre. (Robicsek Zsigmond. 32r. ára 10 kr.)

Zöldi Márton. Az Eiffel-torony kisasszonya. Bohózat. (Ruzitska Ármin. 8r. 63 l. ára 30 kr.)

Zsebkönyv. A magyar királyi csendőrség számára. Harmadik évfolyam. (Belügyministerium. K8r. 272 l. és napló. Ára 2 frt.)

Zsebkönyv, Tanári, az 1889/90. iskolai évre. Gymnasiumi és realiskolai tanulók, valamint tanítóképző és gazdasági intézeti növendékek számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 48 l. és jegyzetek, ára 40 kr.)

Zsengeri Samu. Barmica-oktatás. A Barmica előkészítése, szükséges szabályok és tantételek. Barmica és iskolai beszédek, valamint családi ünnepélyekre való üdvözetek. (Benkő Gyula. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Zsilinszky Mihály. Egy forradalmi zsinat története. (1707—1715) (Hornyánszky Viktor könyvnyomdája. 8r. 134 l. b. Petrőczy arczképével, ára 1 frt 40 kr.)

Zsilinszky Mihály. Az egyetemes történelem főbb eseményei életirati vázlatokban. Második rész: Közép- és újkor. Ötödik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8r. 172 l. ára 80 kr.)

HAZAI NEM-MAGYAR IRODALOM.

Adressbuch der königl. freien Stadt Hermannstadt. Herausgegeben vom Hermannstädter Bürger- und Gewerbe-Verein. Bearbeitet von Gustav Theis. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 8r. 148 l. ára 85 kr.)

Aikelin Alexander. Kurzer Leitfaden der Kirchengeschichte für Evangelische Schulen. (Felső-Eör. Schodich Lajos nyomdája. 8r. 15. l. ára ?)

Amor's Plaudereien. Erzählungen. Sammlung des dr. Faust. (Markus Samu. 8r. 109 l. ára 1 frt 50 kr.)

Anathema-anti (Dem Kirchenbann entgegen) oder: Nächstenliebe sei unsere Religion. Von J. W. (Gossler nyomdája 8r. 10 l. ára ?)

Anhang. Deutcher, zur vierten Ausgabe der Arzneitaxe. (Budapesti gyógyszerész-testület 8r. 48 l. ára ?)

Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XXII. Band 1—2. Heft. Herausgegeben vom Vereins-Ausschuss. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 504 l. ára ?)

Badegeschichten. Aus «Caviar» — pikante und heitere Blätter abgedruckte Erzählungen. 2 Auflage. (Grimm Gusztáv. 8r. 140 l. rajzokkal, ára 1 frt 50 kr.)

Barcianu. Wörterbuch der deutschen und rumänischen Sprache. 2 Theile. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 12r. 1128 l. ára 3 frt 80 kr.)

Baróti (Grünn) Ludwig. Geschichte von Perjamos. (Pirkmayer Alajos nyomdája. 8r. 199 l. ára ?)

Bartók Ludwig. Anna von Bartfeld. Historisches Schauspiel. Aus dem ungarischen übertragen von Adolf Silberstein. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 104 l. ára ?)

Behelf, Instructiver, für Einjährig Freiwillige. (Pozsony. Drottlet Rudolf. 8r. 110 l. ára 1 frt.)

Belohorszky Gabriel. Evangelisches Confirmandenbüchlein. VI. Aufl. (Újvidék. Pajevits A. nyomdája. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Bemerkungen zu dem Renuntium der ungar. Regnicolar-Deputation. (Légrády testvérek nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Berkes Koloman. Das Leben und Treiben der Gauner. Deutsch bearbeitet von Victor Erdélyi. (Robicsek Zsigmond. 8r. 156 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bericht des Dechanten des bistritzer evang. Kirchenbezirkes A. B. Georg Gottlieb Budaker über die Amtswirksamkeit des Bezirkskonsistoriums in den Jahren 1882—1886. etc. (Besztercze. Kerületi gyűlés. 8r. 16 l. ára ?)

Berichte, Mathematische und naturwissenschaftliche, aus Ungarn. — Mit Unterstützung der ungarischen Akademie der Wissenschaften und der k. ung. naturwissenschaftlichen Gesellschaft. Redigirt von J. Fröhlich. VI. Band. (Juni 1887—Juni 1888.) (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 509 l. négy táblával és egy arczképpel, ára 4 frt 50 kr.)

Berichte der ungarischen Fabriksinspectoren über die Wirksamkeit im Jahre 1888. (Grill K. 4r. 235 l. ára 30 kr.)

Bielz, E. Albert. Die Gesteine Siebenbürgens, eine systematische Aufzählung der in diesem Lande vorkommenden Mineralien und Felsarten mit ihren Fundorten und ihrem Vorkommen. (Nagy-Szeben. Michaelis & Sze-raphin. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Bischitzky Victor. Sportstudien. (Szerző. 8r. 16 l. ára ?)

Bisenz D. Die männlichen Schwächezustände deren Ursachen und Heilung. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 107 l. ára ?)

Blau Lazar. Mittheilungen über das Vorkommen der Zsilthaler deren Brennwerth, Coksbarkeit etc. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Bosányi Andreas. Gesetzartikel XXXV vom Jahre 1888 über das staatliche Schankgefäll mit dem Erlass des Finanzministers. Zahl 33,450 v. Jahre 1889. Zur Vollziehung der gesetzlichen Bestimmungen. Vollzugsvorschrift betreffend das staatliche Schankgefäll. (Grill Károly. 8r. 420 l. ára 1 frt 50 kr.)

Buza Johann Prof. Naturgeschichte für die oberen Klassen der Volksschulen. Nach der Fünften Auflage des ung. Textes in's Deutsche übertragen von Prf. L. Mende. (Lampel Robert. 8r. 183 l. ára 40 kr.)

Cochem Martin. Der grosse und mittlere goldene Himmel-Schlüssel oder: Gebethuch, darin kräftige und andächtige Morgen-, Abend-, Mess-, Beicht- und Communiongebete enthalten sind. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 708, 451 l. ára ?)

Constituierung. Selbständige, der Pressburger röm. kath. autonomen Cultusgemeinde. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 2r. 17 l. ára ?)

Čop Marlet Mara. Südslavische Frauen. Auf Höhen und Tiefen der Balkanländer. Mit einer Einbegleitung von J. A. Freiherrn von Helfert. Mit 5 Illustrationen vom Prof. Georg Vastagh. (Grill K. N. 4r. 64 l. ára 6 frt.)

Csiky Gregor. Die kleine Viola. Erzählung. (Lugos. Zunft A. 8r. 37 l. ára 30 kr.)

Dallos I. Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache. Nach Dr. Fr. Abn's Lehrmethode. I. Theil. Sechsendsechzigste, von L. Torkos und Dr. Sigm. Sonnenfeld, umgearbeitete Auflage. (Lampel R. 8r. 158 l. ára 36 kr.)

Druisner Johann Georg. Schreib-Lese-Fibel. (Mit 37 Originalbildern.) (Lauffer Vilmos 8r. 111 l. ára 30 kr.)

Eisenbahn-Verband Ostdeutsch-oesterr.-ungar. — Zusammenstellung von derzeit bezüglich der Tarifierstellung, Verkehrs- und Frachtvertheilung etc. giltigen Beschlüssen. (Légrády testvérek. 2r. 53 l. ára ?)

Engels Johann. Das Leben Mariä in kurzen Betrachtungen für den Maimonat dargestellt und mit Liedern und Gebeten, 2 Auflage. (Temesvár. Csanád-egyházmegeyei nyomda. 8r. 207 l. ára ?)

Erklärungen zur geologischen Specialkarte der Länder der ung. Krone. Herausg. von der k. ung. geol. Anstalt. — Umgebungen von Bánffy-

Hunyad. Geologisch aufgenommen u. erläutert von Anton Koch und Karl Hoffmann. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Felsmann József. Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen. I. Theil. 12-te durchgesehene Auflage (Lampel R. 8r. 187 l. ára 80 kr.)

Finanzierung. Die, der Vicinal-Eisenbahn Hermannstadt—Alvincz. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Freytag Anton. Michael Weiss, der Richter von Kronstadt. Ein vaterländisches Gemälde in drei Aufzügen. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 8r. 74 l. ára 60 kr.)

Führer durch die Gemädegallerie. Samuel von Bruckenthal'sches Museum in Hermannstadt. 3 Auflage. (Nagyszeben. Muzeum. 8r. 73 l. ára 40 kr.)

Gesetz, Das, über das staatliche Schankgefälle (G.-A.-XXXV. v. J. 1888.) nebst der Durchführungs-Instruktion für das Jahr 1889. sowie das Gesetz über die in Folge des Gesetzartikels 35 v. J. 1888. zu gewährende Entschädigung. Aus dem ung. Texte übersetzt, mit Erläuterungen versehen von Johann Mága u. Johann Tokár (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda 8r. 72 l. ára ?)

Gesetzartikel XIX vom Jahre 1888 über die Fischerei. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen von Otto Herman und Dr. Konrád Impling. Uebersetzt von Peter Fritz. Zweite mit der Ausführungs-Verordnung (Supplement-Heft.) vermehrte Auflage. (Ráth Mór. 8r. 36, 28 l. ára 90 kr. a pótfüzet 28 l. ára 40 kr.)

Gesetzartikel XXXV. vom Jahre 1888 über das staatliche Schankgefälle und XXXVI. Gesetzartikel vom Jahre 1888 über die in Folge des Schankgefälles zu gewährenden Entschädigungen. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen. Zweite mit der Instruction zur Durchführung des XXXV. Gesetzartikels v. Jahre 1888 über das staatliche Schankgefälle vermehrte Auflage. Übersetzt von Peter Fritz. (Ráth Mór 8r. 208, 71 l. ára 2 frt 20 kr.)

Gesetzartikel XLIII. vom Jahre 1883. betreffend die Errichtung des Finanz-Verwaltungsgerichtes. — XLIV. Gesetzartikel vom Jahre 1883 über die Manipulation der öffentlichen Steuern. Zweite Auflage. (Ráth Mór. 8r. 114 l. ára 90 kr.)

Gesetzartikel XXIII., vom Jahre 1885 über das Wasserrecht. Mit Erläuterungen und Anmerkungen von Alex. Kovácsy und Eugen Kvassay. Zweite Ausgabe. (Ráth Mór. 8r. 83 l. ára 1 frt.)

Gesetzsammlung für das Jahr 1889. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium des Innern. I—III. Heft. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 427 l. ára 1 frt 80 kr.)

Gladischefsky C. Welche Mahnung richtet das Reformationsfest an die Protestanten der Gegenwart! (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Goethe's Einleitung nebst fortlaufender Erläuterung zu Hermann und Dorothea. II. Auflage. Erläutert v. Robert Schnabl. (Lauffer Vilmos. 8r. 82 l. ára 30 kr.)

Goethe Joh. Wolfgang. Iphigenie auf Tauris. Magyarázta Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8r. 62 l. ára 30 kr.)

Gusbeth Ed. Die Bewegung der Bevölkerung im Kronstädter Comitatus in den Jahren 1876—1887. (Brassó. Albrecht és Zillich. 4r. 86 l. ára 80 kr.)

Guttman Max. Ein Jahr als Freimaurer. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Halaváts Julius. Die zwei artesischen Brunnen von Hód-Mező-Vásárhely. Mit Tafeln XXXIII. und XXXIV. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. kötet. 8 füzet. Kilián Frigyes. 8r. 21 l. ára 1 frt.)

Halász J. és Budai L. Die Handelscorrespondenz deutscher und ungarischer Sprache. In Zwei Theile. I. Ungarisch-deutscher Theil. II. Deutsch-ungarischer Theil. (Lampel Róbert. 8r. 165 és 170 l. ára 3 frt.)

Haynald Ludwig. Denkrede auf Edmund Boissier. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 22 l. ára ?)

Heinrich Gustav. Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten, insbesondere für Obergymnasium und Oberrealschulen. III. Band. Mit einem Grundriss der Literaturgeschichte und erklärenden Anmerkungen. 4-te sehr vermehrte und verbesserte Auflage. (Lampel Róbert. 8r. VI, 448 l. ára 1 frt 80 kr.)

Herfurth F. C. «Weichet nicht weder zur Rechten noch zur Linken!» Festpredigt zur Weihe der Gemeindefahne in Neustadt am 26. Mai 1889. (Brassó. Zeidner H. 8r. 14 l. ára 6 kr.)

Herfurth F. C. Was ich predigen will! Eingrusspredigt über 1. Timoth, 1, 5; gehalten am Sonntag Laetare 31. März 1889. (Brassó. Zeidner H. 8r. 7 l. ára 6 kr.)

Herrschaft, Erzherzog Albrecht'sche, Bellye. Statistische Notizen. 1889. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 74 l. ára ?)

Himmelschlüssel, Kleiner, oder: Gebete und Kirchengesänge. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 221 l. ára ?)

Hirschfeld I. H. Nachruf auf den Erzherzog Kronprinz Rudolf. (Deutsch József. 8r. 5 l. ára ?)

Horváth Josef. Deutsch-ungarische Schreib-Lese-Fibel für Katholische Volksschulen. Zweite verbesserte und mit vielen Abbildungen versehene Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Hutyra F. Leitfaden der Vieh- und Fleischbeschau für Schlachtkommissäre. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 60, VIII l. három ábrával, ára 1 frt.)

Imendörffer August. Der deutsche gesellige Verein «Eintracht» 1863—1888. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 88 l. ára ?)

Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathen-Vereins. 1889. (Nagyszeben. egyet. 8r. 256 l. több ábrával és egy táblával, ára 2 frt 50 kr.)

Jahresbericht der Carlschachter Direction in Kremnitz über die administrative und technische Leitung der gewerkschaftlichen Etablissements im J. 1888. — (Turócszentmártoni részvénytársulat. 8r. 52 l. ára ?)

Jahresbericht, Dreizehnter, der ev. Gemeinde A. B. in Hermannstadt über die Jahre 1886, 1887 u. 1888. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Jahresbericht der kgl. ung. geologischen Anstalt für 1887. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 208 l. egy könyomatú táblával, ára 3 frt.)

Jahresbericht des bistritzer Gesangs-Kränzchens über das Vereinsjahr 1888. (Besztercze. — Egylet. 8r. 23 l. ára ?)

Jausz Georg. Deutsches Lesebuch für Volks- und Bürgerschulen. I. Theil, für das zweite Schuljahr. 7. Auflage. — (Dobrowsky és Franke. 8r. 144 l. ára 40 kr.)

Jausz Georg. Fibel. Vorzüglich nach der analytisch-synthetischen Lese-methode. Für das erste Schuljahr. 13 Aufl. Mit vielen Originalbildern. (Dobrowsky és Franke. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Kastner Wilhelm. Deutsche Sprachlehre nebst Übungsaufgaben für Volksschulen. — I. Theil: Die Wortlehre. — Dritte Aufl. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 90 l. ára 28 kr.)

Katalog der Bibliothek der evang. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen. Herausgegeben vom Landesconsistorium. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 488 l. ára ?)

Kematmüller Heinrich. Die periodische Wiederkehr der Hegemoniefrage zwischen der germanischen und slavischen Race in der Geschichte. — (Temesvár. Ramel Alajos. 8r. 34 l. ára 45 kr.)

Kirchenlieder zum Pfarrgottesdienste nebst einem Anhang von Gebeten. (Kőszeg. — Feigl Frigyes nyomdája. 8r. 160, 78 l. ára ?)

Kispatič M. Ueber Serpentine und serpentín-ähnliche Gesteine aus der Fruska-Gora. (Syrmien.) (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 7. fűzet. Kilian Fr. N. 8r. 191—202. l. ára 12 kr.)

Koch Anton. Umgebung von Bánffy-Hunyad. (Kilian Fr. N. 8r. 41 l. ára 75 kr.)

Korcsek Sigmund. Kurzgefasste Reformationsgeschichte zum Gebrauche für evang. Volks-Schulen in Ungarn. — 2. Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 36 l. 8 képpel, ára 24 kr.)

Korodi Ludwig. Unsere Gymnasien und die neuesten Bewegungen auf dem Gebiete der Gymnasialfrage. Rede gehalten zur Eröffnung der Schlussprüfungen am evang. Gymnasium zu Kronstadt am 1. Juli 1889. (Brassó. Zeidner H. 8r. 15 l. ára 6 kr.)

Krauszhaar Karl. Kurzgefasste Geschichte von Maria-Radna. (Temesvár. Csanádi egyházm. nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Kreuzweg. Heiliger, unseres Erlösers und Seligmachers Jesu Christi in vierzehn Stationen. oder: Betort bis zu dem heiligen Grab mit Erlangung aller Ablässe, wie zu Jerusalem abgetheilt. Neue verbesserte Ausgabe. (Lugos. Zunft Antal. K. 8r. 47 l. ára 25 kr.)

Kropil Johann. Fibel nach der Takt-schreib-Lesemethode für kath. Volksschulen. 7 Aufl. (Pozsony. Stampfel Károly 8r. 80 l. ára 25 kr.)

Kurz Samuel. Ueber die Berufswahl unserer Kinder. (Kókai Lajos 8r. 20 l. ára 20 kr.)

Kuttner Alexander. Kleine Naturlehre mit den Elementen der Chemie für die Elementar Volksschulen; vollkommen umgearbeitet von Wilhelm Suppan. Fünfte Ausgabe. (Lampel R. 8r. 102 l. ára 30 kr.)

Kuttner Alexander. Erster Unterricht in der ungarischen Geschichte, für die V—VI. Classe der Volksschulen. 11. Auflage. (Lampel Róbert 8r. 69 l. ára 30 kr.)

Kuttner Alexander. Erster Unterricht in der ungarischen Geschichte in Fragen und Antworten. Verbessert von Wilhelm Suppan. (Lampel Róbert. 8r. 62 l. ára 28 kr.)

Kuttner Alexander. Erster Unterricht in der Erdbeschreibung. Mit besonderer Berücksichtigung des Königreich Ungarn. In Fragen und Antworten. Durchgesehen von Wilhelm Suppan. (Lampel Róbert. 8r. 141 l. ára 36 kr.)

Langraf Moritz. Deutsche Sprachlehre mit 150 Uebungsaufgaben. Ein Handbuch für Schüler der Volks-, Bürger- und höheren Töchterschule. I. II. Theil. 39-te vermehrte und sehr verbesserte Auflage. (Lampel Róbert. 8r. 144, VI és 141 l. egy rész ára 36 kr.)

Lendvay Benjamin. Der Cretinismus in der Schütt. Aus dem Ungar. übersetzt von Dr. Moritz Wertner. Mit einer Karte. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 58 l. ára 60 kr.)

Liebleitner Johann. Aufgaben-Sammlung und Sprachlehre zum Unterricht in der deutschen Sprache für die obern Klassen der Volksschule. 7. Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 144 l. ára 45 kr.)

Lieder, Geistliche, zum Gebrauche für evangelische Schulen. II. Auflage. (Lauffer Vilmos. 8r. 72 l. ára ?)

Litschel J. W. Ein vereitelt kommassation. En komédi mœt, gesong oen 4 ofzoeg. (Nisen (Besztercze.) Eigentum des gemoeschtn kôres «Enfrücht». 8r. 50 l. ára 40 kr.)

Litschel J. W. Valentinus Greff. Ein Bild aus BIRTHÄLMS Vergangenheit 1524—1530. Geschichtliches Schauspiel. (Besztercze. Botschar Tivadar nyomdájá. 8r. 143 l. ára ?)

Lord Joseph. Das Urbild des sozialismus und dessen Konsequenzen. (Pozsony. Stampfet, Eder és társa nyomdájá. 8r. 65 l. ára 20 kr.)

Lurtz Franz Eduard. Rechenschule. II. Theil. 7. Auflage. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. 154 l. ára 50 kr.)

Ludig Emanuel. Gedichte. Zweite Sammlung. 1890. (Felsőőr. Schodisch Lajos nyomdájá. 8r. 100 l. ára ?)

Major Nikolaus. Der Zugs-Commandant für die k. k. Infanterie- und Jägertruppe. Zum Gebrauche für alle Chargen und Aspiranten im Wirkungskreise des Zugs- und Compagnie-Commandanten. (Temesvár. Polatsek F. könyvkereskedése. 12r. 211 l. ára 90 kr.)

Mága Johann. Die allgemeine Durchführungs-Verordnung des königl. ung. Finanzministers vom 22. Juni 1889. Zahl 33,450 zum Gesetz-Artikel XXXV vom Jahre 1888 über das staatliche Schankgefälle, für die Anwendung der Gesetz-Bestimmungen offenen Gemeinden vom 1. Jänner 1890 angefangen. (Temesvár. Polatsek. Ára 1 frt.)

Manchen G. Bilder aus der ungarischen Geschichte. Ein Hilfs- und Lesebuch für Schule und Haus. (Brassó. Zeidner H. 8r. V, 154 l. ára 80 kr.)

Milleker Felix. Geschichte der Werschetzer hl. Kreutz-Berg-Kapelle. (Versecz. Wettel és Veronits nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Mittheilungen aus dem Jahrbuche der k. ung. geologischen Anstalt. VIII. Band. 8. (L. Julius Halaváts.)

Moder Tibor, Gruber Ludwig. XLIII. Gesetzartikel vom Jahre 1883 betreffend die Errichtung des Finanz-Verwaltungsgerichtes. Mit Erleuterungen. Anmerkungen und Parallelstellen. XLIV. Gesetzartikel vom Jahre 1883 über die Manipulation der öffentlichen Steuern. Mit Erleuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen. (Ráth Mór. 8r. 114 l. ára 90 kr.)

Mosenthal S. H. Deborah. Volksschauspiel in 4 Acten. (Pozsony. Heckenast Gusztáv utóda. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Nachrichten und Marschsicherungsdienst für Unterofficiers- und Einjährigfreiwilligen-Schulen. (Grill Károly. 8r. 116 l. ára 30 kr.)

Normal-Verordnung über die aus dem Cheque- und Clearingverkehr sich ergebenden Agenden der kön. ungarischen Postsparkasse und der Vermittlungsämter derselben. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Petrik Ludwig. Der hollóházaer (Radványer) Rhyolitkaolin. Publicationen der kgl. ung. geolog. Anstalt. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 10 l. ára 15 kr.)

Pollacsek Mórítz. Theoretisch-practische Unterrichts-Briefe zur Erlernung der ungarischen Sprache. IX—XIII. Brief. (Grimm Gusztáv. 8r. 305—496 l. füzetje 30 kr.)

Polster Johann, Frühwirth Marl, Posch Ludwig. Deutsches Lesebuch für Volksschulen. I. Theil. 2. Schuljahr. (Franklin-társulat. 8r. 160 l. ára 35 kr.)

Polster Johann, Frühwirth Karl, Posch Ludwig. Dasselbe. II. Theil. 3. Schuljahr. (Franklin-társulat. 8r. 246 l. ára 55 kr.)

Posch Ludwig, Frühwirth Karl und Mund Wilhelm. Fibel für den Schreibleseunterricht. (Franklin-társulat. 8r. 112 l. ára 25 kr.)

Prileszky Thaddäus. Erläuterungen über den Begriff der katholischen Autonomie unseres Vaterlandes. (Uebersetzt aus der ung. Zeitschrift «Autonomia». 1869.) (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Protokoll über den am 17. Juli 1889 in Stoob abgehaltenen Senioral-convent des oberen oedenburger evang. Kirchenbezirks. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Protokoll über die Verhandlungen der am 31. Juli, 21. oktober und 28. november 1889. abgehaltenen Sitzungen. Grundprincipien des zu verfassenden Gesetzvorschlages betreffs der Arbeiter-Kranken-Unterstützung. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 48, 44, 43, 16 l. ára ?)

Prozesse, Die, zwischen Grafen Kálmán Széchenyi und dessen Sohn Grafen Karl. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 2r. 22 l. ára ?)

Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. II. Band. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt aus 1526—1540. (Brassó. Albrecht és Zillich nyomdája. 8r. 885 l. ára ?)

Radányi Joseph. Die Rotation der Himmelskörper oder das Gesetz der Axeldrehung und Bahnbewegung. (Brassó. Zeidner H. 4r. 24 l. ára 40 kr.)

Radić Radoslav. Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei

den Serben in Oesterreich-Ungarn. II. Theil. Diöcesan- und Kirchen-Gemeinde-regiment. (Versecz. Szerző. 8r. 75 l. ára ?)

Rajecz-Teplicz Alaun- und eisenhaltige indifferente Therme. («Ország-gyűlési Értesítő» nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Récsei Victor. Ármin Vámbéry's Leben und seine wissenschaftliche Wirksamkeit. (Kassa. Maurer A. 8r. 33 l. ára 30 kr.)

Roth Adolf. Hessing's Heilmethode als epochale Revolution auf dem Gebiete der Orthopädie. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 62 l. 30 fényképpel, ára ?)

Samarjay Carl. Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache nach Ahn's bekannter Lehrmethode. Erster Cursus. 325. Auflage. (Lauffer Vilmos. 12r. 120 l. ára 42 kr.)

Schankgefälle, Das staatliche, u. die Entschädigung des Schankregales mit Erklärung, Erläuterungen und alphabetischem Register für Grundbesitzer, Pächter, Gemeindevorstände, Komitats- und Finanzbeamten, Richter und Advokaten. (Lampel R. 16r. 49—71 l. ára 60 kr.)

Schmidág Ed. Rede zur Trauerfeier für weiland Kronprinz Rudolf von Oesterreich-Ungarn, gesprochen in der ev. Kirche zu Unterschützen am 17. februar 1889. (Felsőőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 4 l. ára ?)

Schneller Stephan. Zur Geschichte der theologischen Akademie der evangel. Gesamtkirche A. B. Ungarns in Pressburg. (Pozsony. Wigand C. F. 8r. 16 l. ára ?)

Schönhut Wilhelm. Die Spielwaarenindustrie mit Bezug auf das heimische Gewerbe. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Schönweitz Wilhelm. Kirchengesänge für die katholische Schuljugend. (König S. nagyszentmiklósi nyomdája. 8r. 44 l. ára ?)

Schuller Gustav. Meister Lukas. Ein Bild aus der Vorzeit der Siebenbürger Sachsen. (Nagyszeben. Michaelis és Seraphin. 8r. 126 l. ára 1 frt 40 kr.)

Schwarz Jacob. Die landwirthschaftliche Spiritusproduction aus Kartoffeln mit Rücksicht auf das neue Spiritussteuer-Gesetz. Auszug aus den Vorträgen des in Budapest vom 20—30. Juli 1888 abgehaltenen Brennerei-Fachcursus. (Nagel Ottó. 8r. 27 l. ára 60 kr.)

Schwicker J. H. Deutsches Sprach- und Stylbuch für Volksschulen. Neunte verbesserte Aufl. (Dobrowsky és Franke. 8r. 101 l. ára 44 kr.)

Šević Milan. Dositheus Obradović ein serbischer Aufklärer des XVIII. Jahrhunderts. (Újvidék. Pajevits Arzen nyomdája. 8r. 52 l. ára 50 kr.)

Singer Israel. Pflichten isr. Schulmänner nebst Erziehungs- u. Unterrichtslehren zum Gebrauche für Lehrer, wie auch für Eltern. I. Heft. (Sáropataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 48 l. ára 40 kr.)

Statuten der ersten ung. Gewerbebank. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Stössner Julius. Predigt am Feste «Maria Schnee», gehalten am 5. August 1889 in der Tiefenweg-Kapelle zu Pressburg. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Strindberg August. Die Verheiratheten. Zwölf Ehegeschichten. Aus

dem Schwedischen übersetzt von Heinrich Ortenburg. (Naturalistische Bibliothek des Nordens III. Grimm Gustav. 8r. 186 l. ára 1 frt 20 kr.)

Strindberg August. Das rothe Zimmer. Schilderungen aus dem Künstler- und Schriftstellerleben. (Grimm Gusztáv. 8r. 399 l. ára 2 frt 40 kr.)

Sümegi Koloman. Der Wechsel. Erzählung. (Lugos. Zunft Antal. K.8r. 47 l. ára 30 kr.)

Szalay Michael und Kahn Josef. Die ungarische Metropole. 1889. Neuer Führer durch Budapest. (Kilián Frigyes. 8r. 226 l. számos rajzzal és fényképpel, ára 1 frt.)

Szalay Michael und Josef Kahn. Die ungarische Metropole. 1889. Neuer localer und commercieller Führer durch Budapest. (Kilian Frigyes. 8r. 67 l. ára 1 frt.)

Szirmai Josef, Leopold Klein, Adolf Mayer. Das zweite Schuljahr. Deutsches Lesebuch für die Volksschulen Ungarns. III. Auflage. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 141 l. ára 30 kr.)

Taschenbuch der Handelscorrespondenz. VI. 1. 2. (L. Halász J. és Budai L.)

Tod, Der, des Kronprinzen Rudolf. 30. Január 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Undine. Romantische Zauberoper. Nach Fouqué's Erzählung. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Unterrichtswesen, Das ungarische, in den Studienjahren 1886—87 und 1887—88. Auszug aus dem XVII. Jahresbericht des kgl. ung. Ministers für Cultus und Unterricht. (Egyetemi nyomda. 8r. 323 l. ára ?)

Vargyas Andreas. Geschichte der Ungarn in Zusammenhang mit den namhafteren Ereignissen der Weltgeschichte in Zeitbildern. (Mehner Vilmos. 8r. 96 l. ára 28 kr.)

Veric S. Enthüllungen aus dem belgrader Konak. Milan. Leben und Wirken des ersten Serbenkönigs. (Robicsek Zsigmond. 8r. 96 l. két arczképpel. ára 60 krajczár.)

Verkehr, Direkter, zwischen Oesterreich-Ungarn, Serbien, Bulgarien und der Türkei. Protokoll Nr. 4. II. Theil. Commerzielle Angelegenheiten. Verhandelt in Constantinopel vom 13—30. April (neuen Styles) 1889. (Légrády testvérek. 4r. 130 l. ára ?)

Verordnung für die Hebammen bezüglich des Verfahrens zur Verhinderung des Kinderbetterfiebers. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Vertragszölle, Die Oesterreich-Ungarns. Zugleich ein Nachtrag zum Allgemeinen und Vertrags-Zolltarif vom 25. Mai 1882 für das österr.-ungar. Zollgebiet nach der Gestaltung durch das Gesetz vom 21. Mai 1887. Zusammengestellt von Adolf Ritter von Strigl. Giltig vom 1. Januar 1889. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Vogt Johann. Kirchenthum und was damit zusammenhängt, in Kronstadt und den dazu gehörigen sächsischen Ortschaften im Burzenland, und dessen allmäliger Verfall. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Vollzugs-Verordnungen zu den Gesetzen über das staatliche Schankgefälle u. über Schankrechtschädigung. Mit Formularen. (Lampel R. K.16r. 104 l. ára 40 kr.)

Weiss Wilhelm. Die Concerte des Hermannstädter Musikvereins 1839—1889. Ein Beitrag zur Geschichte dieses Vereines. (Nagy-Szeben. Zeneegylet. 8r. 75 l. ára?)

Weltner M. Die Armenier und die russischen Versprechungen Aus der Wochenschrift «La Revue de l'Orient». (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 19 l. ára?)

Witz, Humor, Satyre. Ein heiteres Lexikon. 1—2. Lieferung. (Grimm Gustav. 8r. 128 l. egyes füzet ára 30 kr.)

Wolf Theobald. Fürst Georg Rákoczy I. in Reps. Eine geschichtliche Erzählung aus dem Jahre 1639. (Brassó. Albrecht & Zillich. 8r. 65 l. ára 40 kr.)

Wolff J. Deutsches Lesebuch für die Elementar-, Bürger- und höheren Volksschulen der ev. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen. V. Theil. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 496 l. ára?)

Wollanka Josef. Auszug aus dem Schanksteuergesetze vom Jahre 1888. und der betreffenden Vollzugsvorschrift zum Gebrauche der Gewerbetreibenden in Kronstadt. Mit 13 Stück Berechnungstabellen. (Brassó. Alexi nyomdaja. 8r. 49 l. ára?)

Wotitz Carl. Erster Unterricht in der italienischen Sprache. Zum Schul- und Privat-Unterrichte. Bearbeitet von Wilhelm Hochwald. (N.-Kainizsa. Fischel Fülöp. 8r. 403 l. ára 1 frt 60 kr.)

Zay Adele. Die Frau als Lehrerin. Vortrag gehalten den 16. November 1888 am zweiten Leseabend des Kronstädter Frauenvereins zur Unterstützung der evangelischen Mädchenschule. (Brassó. Albrecht & Zillich. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Zola Emile. Die Lebensfreude. Roman. Aus dem Französischen übersetzt von Oscar Schwarz. (Grimm G. 8r. 252 l. ára 1 frt 50 kr.)

Zola Emile. Zum Paradies der Damen. Roman. Aus dem Französischem übersetzt von Oscar Schwarz. (Grimm Guszláv. 8r. 334 l. ára 1 frt 80 kr.)

Ács Benjamin. Malá zlatá koruna, tojest: modliaca a piesňová kniha etc. — (Rózsa Kálmán és neje. — 8r. 266 l. ára?)

Bežo Ján. Šlabikár a prvá čítanka pre školy evanj. a. v. IV. vydanie. (Szenicz. Bezso János. 8r. 66 l. ára 20 kr.)

Bežo Ján. Druhá čítanka a mluvnica pre evanjelické a. v. školy. — V. vydanie. — (Szenicz. Bezso János. 8r. 180 l. ára?)

Bežo Ján. Obrázkový šlabikár a prvá čítanka pre školy evanjelické a. v. — VI. vydanie. (Szenicz. Bezso János. 8r. 64 l. ára?)

Dobar Dan, ili: molitve i pjesme za porabu krstjano-katolikah sa molitvami na čast neoskvrnjenoga začetja bl. djeve Marije etc. (Rózsa Kálmán és neje. — 8r. 267 l. ára?)

Dobšinský Pavol. Prostónárodnie Slovenské povesti. Sosit 2. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Francisci Ján. Slovenský národný zábavník. Sv. VIII. Básne a životopis Jána Kalinčáka. (Turócz-Szent-Mártoni részvénynyomda. 8r. 72 l. ára 20 kr.)

Holuby Joz. Lud. Veršíky které při posvěcení vnověvystavené a.-ev. školy a fary Trenčanské dne 28. septembra 1889. (Trencsén. Skarnitzl F. H. nyomdaja. 8r. 17 l. ára?)

Hurban Miloslav J. Olejkár. Román z počiatku XIV. stoloetia. II. vydanie usporiadal Vajansky. — (Turócz-Szent-Márton. Moskóci Fr. 8r. 112 l. ára ?)

(Kazen cirkewni.) (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 7 l. ára ?)

Kompánek Jozef. Pútnická cesta do Rima z príležitosti 50-ročného kňazského jubileuma pápeža Leva XIII. r. 1887. etc. (Turócz-Szent-Mártoni részvénynyomda. 8r. 662 l. ára ?)

Kosztka Mihály a Orbók Mór. Zemepis trenčianskej stolice pre IV. triedu elem. ľudových škôl. — (Pozsony. Szerzők. 8r. 69 l. ára 25 kr.)

Kronyka, Mrawná, o sedmi mudreích, aneb: wítězství ctností. (Szakolecza. — Skarnitzl József. 8r. 112 l. ára ?)

Luther Martin. Malý katechismus wydal Ján Bežo. (Szenicz. Bežo János. 8r. 48 l. ára ?)

Majstrow, Sedem múdrich. etc. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. — 8r. 139 l. 22 képpel, ára ?)

Mallý Ján. Kázeň, ktorú pri posviacaní starobylého obnoveného kostola v Sv. Benediku nad Hronom dňa 29. Septembra 1889. (Szakolecza. A «Kazatel» kiadása. 8r. 8 l. ára ?)

Memorandum posledných 20 rokov zo života cirkve evanj. a. v. artikulárnej Hybskej tlačou vydané na základe uzavretia celocirkevného konventu vydržíavaného dňa 10. februára 1889. — (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Naković Mihovil. Zlatna koruna bl. d. Marije. (Sopron. Kenyeres Károly. 8r. 456 l. ára ?)

Nariadenie pre baby o tom ako treba postupovať, aby posteľkyne neupadly do horúčky (do zimnice). (Egyetemi nyomda. 8r. 6 l. ára 5 kr.)

Osvald Fr. Richard. Žiwý ruženec. Na česť matky božej panny Marie a k spasení weriacích. Vydanie 4. (Szakolecza. Skarnitzl József. 8r. 80 l. ára 10 kr.)

Pokladnica, Vlastenská. Vydáva uhorský vzeláváci spolok v Prešporku. II. sväzok. (Pozsony. Stampfel, Eder és társa. — 8r. — 93 l. ára ?)

Rimavsky Janko. Iskry zo zaviatej pahräby. (Turócz-Szent-Mártoni részvénynyomda. 8r. 84 l. ára ?)

Sasinek Fr. V. Výklad čítaní (epištól) a ewanjelií na všetky dni štyricat dennieho pôstu. Vydal Fr. Richard Osvald. (Szakolecza. — «Kazatel» kiadása. 8r. 182 l. ára ?)

Sbierka krajinských zákonov na rok 1889. Vydaná uhor. kr. ministerstvom wnútra. — I—III sväzok. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. — 8r. 401 l. ára 1 frt 80 kr.)

Schwarz Emil. Ako je možno pri prednáške každého učebného predmetu náboženstvo a mravy k platnosti priviesť? Dľa pôvodiny maďarskej. (Szakolecza. Škarniczl József nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Školník, Prostonárodný ewanjelický, IV. vydanie. Vydal zvolenský seniorát. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8r. 315 l. ára ?)

Strakovič Jozef Fraňo. Dačo zo života. II. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8r. 49—112 l. ára ?)

Tolstoj L. N. Rozprávky. Prekladá Jozef Škultéty. Sosit 2. (Turóc-Szent-Mártoni részvénytynyomda. 8r. 49—100 l. ára 10 kr.)

Účty seniorátu evanj. a. v. nitranského, a sice pokladnice seniorálni, vdovsko-sirotského ústavu kněžského i učitelského a seniorální podporovny z roku 1888. Sestavil Pavel Sloboda. (Szenicz. Nyitrai esperesség. 8r. 32 l. ára ?)

Vansovej T. Sirota Podhradských. Román. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 293 l. ára ?)

Z—ý Anzelm. Versíky k malému katechizmu pre katolícké dievky. — Miesto rukopisu posíla svojim priaznivcom kňazom-katechetom Fr. Richard Oswald. (Szakolcza. «Kazatel». 8r. 38 l. ára ?)

Zápisnica seniorálneho konventu liptovského dňa 28. januára 1889. Lipt. Sv. Mikuláš vydržíavaného. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Zápisnica preddunajského dištriktuálneho evanj. a. v. konventu odbyvaného dňa 21. a 22. augusta 1889. v Prešporku. (Szakolcza. Dunáninneri á. e. h. egyházkerület. — 2r. 23 l. ára ?)

Zigmundík Ján. Škola reči slovenskej. dľa «Deutsche Sprachschule in Übungsbeispielen von Baron, Junghanns und Schindler in Dresden». — II. vydanie. I. sošit. (Magyar-Szakolcza. Skarniczl József nyomdája. — 8r. 40 l. ára ?)

Zigmundík Ján. Škola reči slovenskej. II. vydanie. II. sošit, dľa «Deutsche Sprachschule in Übungsbeispielen von Baron, Junghanns u. Schindler». (Pre 4—6 ročník; i pre opakovacie školy.) (Szakolcza. Skarnitzl József. 8r. 88 l. ára ?)

Biblioteka, Pozorišna. Nakladna štamparija u Velikoj-Kikindi. Sveska 1—12) (L. Kovacs Pal, Koczebu, Schreder Arnold, Schiglevi, Žirardenova Emilija, Sigligeti, Severini, Childek Leo, Treptov Karl, Tichonov Vlad, Gnieditsch).

Borboški Božidar. Svileni rubacz. — Nagragyeno od «Maticze Srpske» iz fonda Jovana Pl. Nake sa 100 for. — (Nagy-Kikinda. Kiadói nyomda. 8r. 70 l. ára ?)

Childek Leo. Ona je darovita. S nemačkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 9. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Díval Alexander. Josif u Misiru. Muzikalna drama. Musika od Mechila. S nemačkog preveo Jovan Grčić. (Ujvidék. Pajevics Arzén. 8r. 51 l. ára 20 kr.)

Gniedič P. P. Ženja S ruskog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka Sv. 12. Nagyikindai. Kiadói nyomda. 8r. 19 l. ára 20 kr.)

Gojkovits Živko. O preustrojtstvu privatnog kredita etc. (Ujvidék. Pajevits Arzén nyomdája. 8r. 207 l. ára 2 frt 50 kr.)

Koczebu A. Ljubomorna žena. Preveo Ivan Martinovits. (Pozorišna biblioteka 2. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 39 l. ára 20 kr.)

Kovacs Pal. Klin klinom. S magyarszkgog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 1. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Lotić Ljubomir. Dobri i nevaljali sinovi. Slika iz narodnog života.

Za pouku srpskim roditeljima. Preštampano iz «Sadašnjosti» (Nagykikindai kiadói nyomda. 8r. 58 l. ára 20 kr.)

Miletič Svetozár. Zemljopis za četvrti razred narodne škole. 4. izdanje. (Zombor. Karakasevitsch Milivoj könyvkereskedése. 8r. 54 l. ára 35 kr.)

Naredba za babcie u predmetu kako se ima postupati, da bi se porodiljska groznica predupredila. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Nenadovits Ljub. P. O. Czrnogoreczima pisma sa Czetinja 1878. godine. (Újvidék. Pajevits nyomdája 8r. 315 l. ára 70 kr.)

Nenadovits Ljubomir P. Knjige. III—IV sveska. II. izdanje. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 114, 205 l. ára 80 kr.)

Pajevits A. Mala spomenica (Újvidék. Pajevits A. 8r. 168 l. ára 50 kr.)

Pismo, Sveto. Novi zavjet gospoda našega Jsukrsta. (Brit és külf. bibliatársulat. 8r. 402, 106 kéthasábos l. ára ?)

Polit-Desancsits Mich. Uspomene iz godine 1848—1849. Preštampano iz «Branika» za godinu 1889. (Újvidék. Pajevits Arzén nyomdája 8r. 95 l. ára 30 kr.)

Schiglevi W. R. Za csašiczu. S ruszkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 4. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Schreder Arnold. Zaboravljen štit od kiše. Lažov i Lažity. Preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 3. 6. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 22, 29 l. 20, ára 20 kr.)

Služba svetom velikomučeniku knez-Lazaru czaru i samodrščezu srpske zemlje. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Spomen petstogodišnjeg vilov-Dana. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Štyepanov A. Ustanak kolašinskih srba pod predvogyenjem kalu-gyera Dožitya. (Újvidék. Pajevits A. nyomdája 8r. 40 l. ára ?)

Szeverini N. Poznali sze-Komedija u jednom csinu. S ruszkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 8. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Szigligeti E. Ženska Vlada. Veszela igrautri čina. S magyarszkog preves Ljubomir Lotits. (Pozorišna biblioteka 7. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 69 l. ára 20 kr.)

Tarifa, Sveobća carinska, austro-ugarskoga carinskoga područja. (Magyar k. államnyomda 8r. 86 l. ára ?)

Tichonov Vlad. Sve sesticze mintyušicze. S ruszkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 11. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Treptov Karl. Njegova pesma. S nemačkog preveo Ivan Martinovitsch. (Pozorišna biblioteka 10. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Uputstvo za članove zanat lijsk ogzbora u Velikoj-Kikindi. (Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Vujić V. Klasična nastava. Prestampano iz programa srpske velike gimnasije Karlovačke za god. 1888—9. (Újvidék. Pajevics nyomdája. 8r. 37 l. ára ?)

Žirarden Emilija. Sztrach od Radoszti. S nemacski prerade Hajn-

riha Laube. Preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 5. Nagykikindai kiadói nyomda. 8r. 38 l. ára 20 kr.)

Živanović Jovan. Srpska Syntaksa. Svojim učeniczima (Újvidék. Pajevics könyvnyomdája. 8r. 96 l. ára 50 kr.)

Naredba za babice u predmetu kako se ima postupati, da bi se groznica kod porodiljah prepriečila. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Naredba. Kojom se ureduju poslovi i djelokrug kr. ug. postanske stediionice i njezinih posredujućik uredah u pogledu cheque i clearing-prometa. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 29 l. ára ?)

Naputak, Prometni, za pratioce vlakova. 1882. Kraljevsko ugarske državne željeznice. Br. 27. (Légrády testvérek. 8r. 116 l. ára ?)

Sbornik ugarsko-hrvatskih skupnih zakonah. Godina 1889. Broj 1—29. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 214 l. ára ?)

Nakazi dla babi (akušeroki) o tomi, kaki nužno postupovati, čtobi otvratiti pojabljenje rodiliničnoj lichoradki (propasnici). (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. 5 kr.)

Abecedariu pentru scólele confesionale gr. catolice din dieces'a gherlei. Editiunea VI. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 87 l. ára 20 kr.)

Alexi Joan. Invetiatura crestinésca seau catechismu micu pentru tinerimea grecocatolica. Editiunea a IX. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Analele fundatiunei lui Gozsdu pe anul 1888/89. Fasciculul X. (Gozsdu-alapítvány. 4r. 45 l. ára ?)

Anecdote. (Szamosújvár «Aurora»-nyomda. 8r. 112 l. ára ?)

Ardeleanu Joanu Josifú. Eticheta. Studiũ socialũ prelucratu dupre autori strãini. (Arad. Egyházm. nyomda. 8r. 94 l. ára ?)

Barac J. Ceĩ trei fraȃi gheboři saũ trei bãrbaȃi ři o muiere. (Brassó. Ciurku Miklós. 8r. 32 l. ára ?)

Barcianu Jon Valeriu. Viȃti'a lu Marcu Tulliu Cicero. (Temesvári részvénynyomda. 8r. 91 l. ára ?)

Baritiu Georgie. Istori'a Transilvaniei pre doue sute de ani din urma. Volumu I. (Nagyszeben. Szerző. 8r. XX, 774 l. ára 4 frt 50 kr.)

Biografi'a lui Constantinu Morariu Andrieviciu. (Szamosujvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 43 l. ára ?)

Borgovan V. Gr. Indreptar teoretic ři practic pentru aritmetica din scoala poporalã. (Balázsfalvi érseki papnevelde nyomdája. 8r. 382 l. ára 1 frt 80 kr.)

Borgovanu V. Gr. Biografi'a canonicului Joanu Fekete Negrutiu. Editur'a «cancelariei Negrutiu». (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 75 l. ára ?)

Bota Joan. Andreĩ cel rãstãfat. Istorióra instructiva. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 66 l. ára 15 kr.)

Budu Titu. Ritualu pentru scólele poporale. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 55 l. ára 20 kr.)

Carte. A doua, de cetire, pentru copiiři ři copilele din anul al 2-lea de řcolã etc. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 109 l. ára ?)

Cinstitul paraclis al prea s finteí născătoreí de dumnezeú. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Collectiunea legilor din anul 1889. Edițiunea ministeriului reg. ung. de interne. Fasciculul I—III. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 428 l. ára 1 frt 80 kr.)

Istori'a biblica a testamentului non pentru scólele poporali gr.-cat. Edițiunea II. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 112 l. ára 30 kr.)

Kakujay Carol. Legendarü la propunerea intuitivă a limbeí magiare in scólele poporale române din Ungaria. Editia 2a Partea I—II. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 45 l. ára 20 kr.)

Kotzebue A. Prin mórte la victoria. Comedia. Localisata de Irin'a Sonea n. Bogdanu. (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 36 l. ára 15 kr.)

Kotzebue A. Prob'a de focu. Comedia. Localisata de Irin'a Sonea n. Bogdanu. (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 36 l. ára ?)

Leonat și Dorofata. Dialog între beívul din Longobarda și muierea lui. In versuri. (Nagyszebeni részvénytynyomda. 8r. 36 l. ára 14 kr.)

Maior George. Rentabilitatea economiei de vite în exploatațiunea mare. (Bukurest. Szerző. 8r. 60 l. ára 40 kr.)

Miloia Achim. Ilustratiuní subterane, studiu din sciințele naturale. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Minunile, Din, cele maí pre sus de fire ale maíceí domnului pururea fecióreí Marieí etc. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 61 l. ára ?)

Ordinatiune pe seama mósielor in obiectul procedurii urmande spre scopul impedecarii a ferbintiei, din patul de nascere. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Pentecostariu micu care cuprinde cântările domnedieesci dela dominec'a Pasciloru pâna. In Domine'ca toturoru sântiloru. Edițiunea a III. (Balázsfalva. Érseki papnövelde nyomdája. 8r. 184 l. ára ?)

Piltia Nicolau. Gramatica limbeí româna pentru scólele secundare. Edițiunea II. (Brassó. Alexi. 8r. 178 l. ára ?)

Sipos Petru. Metodica scóleí poporale. II. (Arad. Egyházm. nyomda. 8r. 161 l. ára 1 frt.)

Planu de invetiamentu pentru scólele poporale de religiunea gr. catolica din archidieces'a de Alb'a-Juli'a si Fogarasiu 1879. (Balázsfalvi görög kath. papnevelde nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Popea Joan. Religiunea creștină pentru scólele elementare de ambe sece. Ed. VI. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 39 l. ára 12 kr.)

Popu Joanu Reteganulu. Cursu practicü despre cultivarea pomiloru si a fragariloru lucratu dupa a lui Paulu Gönczy, pentru invetiatori. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8r. 128 l. ára 30 kr.)

Popü Stefanü. Carte de cetire pentru școalele primare romane. Ediț. IV. (Balázsfalva. Görög kath. papneveldei nyomda. 8r. 200 l. ára 45 kr.)

Procesul de presă alui Parteniu Cosma contra Septimiu Albini pertractat naintea Curții cu jurati din Cluș la 27. Martiu n. 1889. (Nagyszeben. Érseki nyomda 8r. 190 l. ára ?)

Puscariu Ilarion. Documente pentru limbă și istoria. Tomul I. (Nagyszebeni román érseki könyvnyomda. 8r. 397 l. ára 2 frt 50 kr.)

Rovinaru C. Z. Paulin'a. Influența mândriei. Novela. Editiunea «Amicului Familiei.» (Szamosújvár. «Aurora» nyomda 8r. 103 l. ára 30 kr.)

Sima Gr. al lui Jón. Ardeleanul glumet, sau 101 de anecdote populare etc. (Nagyszeben. Krafft Vilmos nyomdája. 8r. 108 l. ára 50 kr.)

Suciu Lucreția. Versuri. (Nagyszebeni részvénytynyomda. 8r. 67 l. ára ?)

Szmigelski Victoru. Introducerea în sânt'a scriptura a vechiului și noului testamentu. Parlea II. (Balázsfalvi érseki papnevelde nyomdája. 8r. 108 l. ára ?)

Vuia G. Nașa trina. Operetă comică. (Nagyszebeni részvénytynyomda. 8r. 38 l. ára ?)

Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum in usum Scholarum edita, curante Aemilio Thewrewk de Ponor. C. Sallusti Crispi. Bellum Catilinae et Bellum Jugurthinum. Edidit Gulielmus Pecz. (Lampel Robert. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Catalogus librorum manuscriptorum bibliothecae universitatis r. scientiarum Budapestinensis. Pars I. (Egyetemi nyomda 8r. 303 l. ára ?)

Daday Eugenius de Déés. Myriopoda regni Hungariae E commissione regiae societatis Hungaricae scientiarum naturalium. Cum tribus tabulis. (Kilian Frigyes. 4r. 126 l. ára 2 frt 50 kr.)

Dankó Josephus. alloquium quo die 24. Decembris 1888. Carolum Bubla el. episcopum arbensem cum is munus praepositi majoris M. e. S. adiret. (Esztergom. Laiszky János nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Monumenta vaticana Hungariae. Series I. Tomus IV. Bullae Bonifacii IX. p. m. Pars altera. 1396—1404. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 653 l. ára ?)

Necrologium sacerdotum archidioecesis Strigoniensis ab a. 1737—1889. (Esztergom. Herczegprimás Simor János. 4r. 179, XXV l. ára ?)

Némethy Geyza. P. Vergilii Maronis Aeneis. (Lampel R. 8r. 306 l. ára 80 kr.)

Némethy Geyza. Questiones de Firmico Materno astrologo. (Lampel R. 8r. 33 l. ára 30 kr.)

Rannusius Dominicus Crispus. Sermo de ascensione habitus coram Wladislao II. rege Hungariae. E codice bibliothecae caesariae Costantinopolitanae edidit et praefatione illustravit Joannes Csontos. Különlenyomat a Magyar Könyvszemléből. (Hornýánszky Victor nyomdája. 8r. 25 l. ára ?)

Roskovány Augustinus. Supplementa ad collectiones monumentorum et literaturae de matrimonio in ecclesia catholica potestati ecclesiasticae subiecto; independentia potestatis ecclesiasticae ab imperio civili etc. Tomus V—VI. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. XLVI, 511, LXV, 546 l. ára ?)

Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars I. (Magyar Akadémia 8r. 631 l. ára 3 frt 80 kr.)

Simsay Ludovicus. De tropis et figuris apud Terentium dissertatio inauguralis in universitate claudiopolitana a. 1889. (Kolozsvar. Gámán János nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. Pars II. collegit Michael Schmauk. 1806. (Szepesváralja. Püspöki nyomda. 8r. XXXI, 547 l. ára ?)

Almanacco e guida schematica di Fiume per l'anno 1889. compilata da Michelangelo Polonio-Balbi. (Fiume. Szerző. 8r. 216 l. ára 1 frt 50 kr.)

Estratto della regola postale e telegrafiche. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

L'impiego terapeutico dei purganti salini e l'acqua di Hunyadi János. (Saxlehner András. 8r. 54 l. ára ?)

Ordinanza per le levatrici riguardo al procedimento che va osservato per impedire la febbre puerperale. (Egyetemi nyomda 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Raccolta ufficiale delle leggi del regno anno 1889. Edizione del ministero dell' interno. Fascicolo I—III. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 430 l. ára 1 frt 80 kr.)

Schittar Mario. Il bastardo di Hunyad ovvero la vergine liburna. Dramma storico. (Fiume. Battara P. nyomdája. 8r. 69 l. ára ?)

Budapest d'aujourd'hui. A mai Budapest. Das heutige Budapest. (A «Budapesti látogatók lapja» tulajdona. 8r. 28, 34, 33 l. ára ?)

Kőrösi Joseph. Bulletin annuel des finances des grandes villes. VIII. année. 1884. (Grill Károly. 8r. XII, 49 l. ára 1 frt.)

Rapport, Vingt et unième, du home Suisse pour les gouvernantes et les bonnes a Vienne et sixième rapport du home Suisse de Budapest. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Rodiczky Eugène. Étude sur le mouton de Frise. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 24 l. ára 40 kr.)

Abonar ben Ner. Taudoh Bejiszróel al dabar Hafrank-Kaffe. (Burián Mór nyomdája. 8r. 64, XXXII l. ára ?)

Brunner Samuel. Szeder hagadah sel peszah. Traduction française. (Pozsony. 8r. 63 l. ára ?)

Kégl Sándor. Kamāl Al-Din Damirī Hajāt alhajwān. (Az állatok élete.) (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Madarassy Pál. Flolemlil poedotas nugānik. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 24 l. ára ?)

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ KÜLFÖLDI IRODALOM.

Graf Andrássy Julius. Die Einheit der österreichisch-ungarischen Armee. Rede über die Wehrgesetz-Vorlage im Ausschusse des ungarischen Magnatenhauses am 5. April 1889. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8r. 46 l. ára 40 kr.)

Armee-Kalender, illustrirter österreichisch-ungarischer, für das Jahr 1889. Herausgegeben von der Redaction der «Armee- und Marine-Zeitung». (Bécs. Seidel L. W. és fia. 8r. 318 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bank- und Börsekalender, Oesterreichisch-ungarischer. Jahrbuch für Bank-, Assecuranz-, Eisenbahn- und Industriewesen für 1889. XVII. Jahrg.

Herausg. von I. B. Krall. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 8r. 270 l. és napló, ára 1 frt 60 kr.)

Baukalender, Oesterreichisch-ungarischer, für das Jahr 1889. Bearbeitet unter Mitwirkung von Fachgenossen von der Redaction des «Bautechnikers» vormals von M. Kulka. VIII. Jahrgang. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 8r. 286 l. ára 1 frt 70 kr.)

Beliczay Julius. Eine biografische Skizze von A. J. (Karlsbad. Jakob Hermann. 8r. 22 l. ára ?)

Birnbaum Gustav. Der Vereinspräses. Lustspiel. (Bécs. Löwit R. 8r. 94 l. ára ?)

Bod Petrus. Historia hungarorum ecclesiastica inde ab exordio novi testamenti ad nostra usque tempora. Edidit Rauwenhoff adjuvante Car. Szalay. Tomus III. Lib. 4. Praefatus est Prins. (Leyden. Brill társai. 8r. 246 l. ára 6 forint.)

Brachelli H. F. Statistische Skizze der österreichisch-ungarischen Monarchie nebst Bosnien und der Herzegovina und Lichtenstein. 12. Auflage. (Lipsee. Hinrich-féle könyvkereskedés. 8r. 60 l. ára 1.50 márka.)

Curiosa, Deutsche, aus dem 17. und 18. Jahrhundert in wortgetreuen Neudrucken. (Köln am Rhein. 1780. Franz Teubner. 8r. 20, 15, 14, 13, 8, 15, 16, 10, 8, 15, 24, 12, 12, 14, 13, 23 l. ára ?)

Eisenbahnkalender für Oesterreich-Ungarn 1889. XII. Jahrgang. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 250 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Extalkalender, Oesterreichisch-ungarischer. Taschenbuch für Spinnerei, Weberei, Wirkerei, Färberei, Bleicherei, Appretur, Druckerei etc. Herausg. von der Redaction von Pappenheim's «Textil-Industrie». IV. Jahrg. 1889. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 176 l. ára 1 frt 60 kr.)

Fischer Alexander. Petöfi's Leben und Werke. Eingeführt von Maurus Jókai. (Lipsee. Friedrich Wilhelm. 8r. 628 l. ára 6 frt 20 kr.)

Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates Seiner k. und k. Apostolischen Majestät für das Jahr 1889. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. N. 8r. XVI, 367 l. ára 2 frt.)

Hausfrauenkalender, österreichisch-ungarischer, für alle Stände, auf das Jahr 1889. (Bécs. Dittmarsch-kiadóhivatala. 8r. 120 l. ára 50 kr.)

Heereskalender, Oesterreichisch ungarischer, für k. k. Unterofficiere, für 1889. Mit einer Karte. (Bécs. Osztrák-magyar hadsereg lapkiadó-hivatala. 16r. 311 l. ára 1 frt 50 kr.)

Heereskalender für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Länder Bosnien und Herzegovina pro 1889. Mit einer Karte. (Bécs. «Osztrák-magyar hadsereg lapkiadó-hivatala». 16r. 311 l. ára 1 frt 50 kr.)

Heksch, Alex. F. Illustrierter Führer durch die Karpathen (Waagthal und Hohe Tatra.) und die oberungarischen Badeorte. Mit einem Anhang: Krakau und Umgebung. (Bécs. Hartleben A. 8r. XXXVII, 142 l. ára 2 frt.)

Hevesi Ludwig. Buch der Laune. Neue Geschichten. (Stuttgart. Bonz Adolf és társa. 8r. 381 l. ára 4 márka.)

Hirsch Heinrich. Ueberseeische Colonisation durch Oesterreich-Ungarn mit handelsstatistischen und handelspolitischen Anhängen. (Bécs. Hölzel Ede. 8r. XII, 75 l. ára 50 kr.)

Hof- und Staatshandbuch der österr.-ungar. Monarchie für 1889. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. N. 8r. XXII, 1391 l. ára 5 frt.)

Huber Alfons. Die Erwerbung Siebenbürgens durch König Ferdinand I. im Jahre 1551 und Bruder Georgs Ende. (Bécs. Holzhausen Adolf nyomdája. 8r. 65 l. ára 60 kr.)

Jahresbericht, Fünfter (1886) des Comité's für ornithologische Beobachtungsstationen in Oesterreich-Ungarn. Redig. von Ritter V. v. Tschusi zu Schmidhoffen u. K. v. Della-Tore. Herausgegeben unter dem Protectorate Sr. k. k. Hoheit des durchlauchtigsten Kronprinzen Rudolf, vom permanenten internationalen ornithologischen Comité Dr. R. Blasius und Dr. G. v. Heyek. (Bécs. Gerold Károly fia 8r. XI, 346 l. ára 2 frt.)

Jahresberichte der k. k. österr.-ungar. Consulsatsbehörden. Zusammengestellt vom statist. Departement im k. k. Handelsbauministerium. XVII. Jahrg. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. N. 8r. 84 l. [7 ív] ára ívenkint 15 kr.)

«**Jann's**» Unterofficiers-Taschenkalender für das österreichisch-ungarische Heer. 1889. (Bécs. Seidel L. W. és fia. 16r. 152 l. jegyzékkel. ára 70 kr.)

Jókai Maurus. Das todte Herz. Sage, Roman und Wirklichkeit. Deutsch von Ludwig Rotter. (Bécs. Breitenstein M. 8r. 152 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jókai Maurus. Nach dem Tode gerächt. Erzählung. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 136 l. ára 1 márka.)

Jókai Maurus. Oceanien. Die Geschichte eines untergegangenen Welttheiles. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 128 l. ára 0.50 márka.)

Jókai Maurus. Was ein Weib vermag. Roman. In deutscher Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 284 l. ára 2 márka.)

Jókai Maurus. Ein genialer Narr. — Ein moderner Cagliostro. Roman. Autorisirte deutsche Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 144, 140 l. ára 2 márka.)

Jókaj M. Złote czasy Siedmiogrodu. Powieść historyczna 2ty. (Lemberg. Gubrynowicz & Schmidt. 8r. 216 l. ára a két kötetnek 3 frt 40 kr.)

Kalender für den katholischen Clerus Oesterreich-Ungarns, Fromme's. 1889. 11. Jahrgang. Redigirt von Berthold A. Egger. Zwei Theile. (Bécs. Fromme Károly. N. 16r. VIII, 264, 172 l. ára 2 frt.)

Kalender, Fromme's montanistischer, für Oesterreich-Ungarn. 1889. 13. Jahrgang. Redigirt von Hans Freiherr Jüptner v. Johnstorff. (Bécs. Fromme Károly. 16r. VI, 242 l. ára 1 frt 60 kr.)

Konta Ignatz. Eisenbahnjahrbuch der österr.-ungarischen Monarchie 9. Jahrg. (Bécs. Spielhagen & Schurich. N. 8r. 272 l. ára 5 frt.)

Könnye Ferdinand. Deutsch-Ungarisches und Ungarisch-Deutsches Taschenwörterbuch für den Schul- und Privat-Gebrauch. (Bécs. Deubler József. 16r. III, 323 l. ára 90 kr.)

Kraushaar Aleks. Czary na dworze Batorego Kartka z dziejów mistycyzmu w XVI zwieku jako przyczynek do charakterystiki króla Stefana. (Krakau. G. Gebethner & Comp. 8r. 293 l. ára 2 frt.)

Kriegsherr. Unser allerhöchster. Festschrift zur Feier des vierzig-jährigen Regierungs-Jubiläums Seiner Majestät des Kaisers und Königs Franz Joseph I. (Bécs. Hölzel Eduard. 8r. 52 l. ára 18 kr.)

Laska Fr. B. Die Jagdzustände des Occupations-Gebietes. (Klagenfurt. Leon János. 8r. 48 l. ára 40 kr.)

Lotz Walther Die Währungsfrage in Oesterreich-Ungarn und ihre wirthschaftliche und politische Bedeutung. Sonderabdruck aus Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung etc. Jahrgang XIII. Heft 4. (Lipscse. Dunker és Humblot. 8r. 43 l. ára 1 márka.)

Morgan Camillo. Totis und sein Theater. (Bécs. Szelinski György. 8r. 14 l. ára 30 kr.)

Mühlen-Kalender, österreichisch-ungarischer illustrirter. Jahrbuch für Müller, Bäcker, Getreidehändler etc. 12. Jahrgang. 1889. Bearbeitet von der Redaction von Pappenheim's «Oesterreichisch-ungarische Müllerzeitung». (Bécs. Perles Mór. N. 16r. VI, 192 l. naplóval, ára 1 frt 60 kr.)

Ortvay Theodor. Durchbohrung und Bohröffnung an alten Steinwerkzeugen. Vortrag am Congresse der deutschen und Wiener anthropologischen Gesellschaft am 6. August 1889. in Wien. Separatabdr. a. d. Correspondenzblatt der deutschen anthrop. Gesellschaft. (München. 4r. 121—128 l. ára ?)

Pacher Alwil. Kritische Studien auf dem Gebiete der Stromregulirung. Normalbreite Inundationsgebiet und Schutzdämme. Wien und Budapest als Donaustädte. (Separatabdruck aus dem «Danubius». Bécs. Spielhagen & Schurich. 8r. 30 l. ára 50 kr.)

Pjesne, Narodne, muhamedovaca u Bosni i Hercegovini. Sabrao Kosta Hörmann. (Sarajevo. Államnyomda. 8r. 652 l. ára ?)

Preisverzeichniss der in der österreichisch-ungarischen Monarchie und im Auslande erscheinenden Zeitungen und periodischen Druckschriften für das Jahr 1890. Bearbeitet von der k. k. Postamts-Zeitungs-Expedition I. in Wien. (Bécs. Waldheim R. 8r. 191 l. ára 50 kr.)

Rudolf Kronprinz von Oesterreich-Ungarn, als Forscher und Waidmann. Gedenklblätter. (Bécs. Perles Móricz. N. 8r. 80 l. ára 1 frt 50 kr.)

Salgó I. Compendium der Psychiatrie für Aérzte und Studierende. II. Auflage von I. Weiss' Compendium. (Bécs. Bermann és Altmann. 8r. 435 l. ára 4 frt 50 kr.)

Sanitäts-Bericht. Statistischer. über die k. k. Kriegsmarine für das Jahr 1887. Im Auftrage des k. k. Reichs-Kriegsministeriums. (Marine-Section) zusammengestellt von Dr. Maxmilian Brillant. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8r. 144 l. ára 2 frt 12 kr.)

Sanuto Marino. Diarii. Edizione del r. deputazione Veneta di storia patria. Fascicolo 112—119. 24—26 köt. (Velenceze. Visentini testvérek. 4r. 480, 836, 630 l. egy füzet ára 5 lira.)

Schematismus der k. k. Landwehr und der k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Für 1889. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. 8r. IV, 426 l. ára 1 frt 50 kr.)

Schwicker Johann Heinrich. Geschichte der ungarischen Litteratur. (Geschichte der Weltlitteratur in Einzeldarstellungen. Band X. Lipse. Friedrich Wilhelm. 8r. VIII. 944 l. ára 15 márka.)

Seidlitz Georg. Fauna transsylvanica. Die Käfer Siebenbürgens. III—IV. Lieferung. (Königsberg. Hartung-féle kiadó-nyomda. 8r. XLI—XLVIII. 49—128, 241—544 l. ára 3 márka.)

Špaček C. Vollständiges Stations-Verzeichniss der Eisenbahnen Oesterreich-Ungarns und der ausländischen Anschlussbahnen nebst einem Stations-Register. (Pilsen. Steinhauser Vendel. N. 8r. 47 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szendrei Jean. Catalogue de la collection de bagues de mme de Tarnóczy. Avec 300 gravures. (Páris. A. Lévy. 8r. 384 l. ára 6 frank.)

Wehrgesetz. Das neue, für die österreichisch-ungarische Monarchie vom 11. April 1889. Gemeinfasslich erläutert auf Grund aller einschlägigen Gesetze, Vorschriften, Instructionen und Protokolle von R. B. Potier. Mit einem Anhang und einem alphabetischen Register. (Bécs. Hartleben A. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Witt Otto. Reiseskizzen aus den Südkarpathen. (Berlin. Mückenberger Rudolf. 8r. 126 l. 20 képpel, ára 3 márka.)

Wohl Stephanie. Rauschgold, Roman aus der ungarischen Gesellschaft. Von der Verfasserin besorgte deutsche Ausgabe. I—II. Band. (Jéna. Costenoble Hermann. 8r. 351, 327 l. a két kötet ára 10 márka.)

NAPTÁRAK AZ 1889-IK ÉVRE.

A «Budapest» nagy képes naptára 1889. évre. Szerkeszti Gracza György. (Wodianer F. és fiai nyomdája. N. 8r. 98 l. ára 60 kr.)

Állatorvosi zsebnaptár 1889. évre. Szerkesztette Monostori Károly. (Buschmann F. nyomdája. 8-r. 173 l. ára)

Almanach, Magyar tudományos akadémiai, polgári és csillagászati naptárral 1889-re (Akadémia. 8r. 386 l. ára 1 frt.)

Almanach naptárral MDCCCLXXXIX. évre. (Szent-István-társulat. 12r. X és 168 l. ára ?)

A magyar ember naptára 1889. évre. Szerkeszti Kurucz Péter. (Palas részvény-nyomda. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

A magyar nép naptára 1889. évre. Képes kalendarium sokféle hasznos és mulattató olvasmánygyal ellátva Szerkeszti ifj. Tatár Péter. XXXIV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

A magyar nők naptára 1889. évre. Szerkeszti Beniczky Irma. Huszonegyedik évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

A Peleskei nótárius naptára az 1889. esztendőre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 46 l. ára ?)

Az «Athenaeum» nagy képes naptára az 1889. évre. 30-ik évfolyam. (Athenaeum r. társulat. 8r. 360 l. ára 1 frt.)

Az obsitos. Jó kedvű kalendárium az 1889. esztendőre. A magyar nép mulatságára megcselekedte Rokkant Huszár. (Pallas. 4r. 64 és XVI l. ára 30 krajczár.)

Bányászati és kohászati zsebnaptár az 1889. évre. I-ső évfolyam. (Selmeczbánya. Joerges A. özv. és fia. 8r. XXII és 168 l. ára 1 frt 50 kr.)

Blaha Luiza hölgynaptár 1889. Első évfolyam. (Grill K. K. 8r 32 l. ára 80 kr.)

Borászati naptár 1889. évre. Szerkeszti Nyári Ferencz XVI. évfolyam. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 80 l. ára 80 kr.)

Brassói magyar képes naptár az 1889. közönséges évre. (Brassó. Zeidner H. 8r. 176 l. ára 40 kr.)

Bucsánszky Alajos nagy képes naptára az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Budapest kis képes naptára az 1889. évre. Szerk. Gracza György. VIII. évfolyam. (Lampel R. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Budapest nagy képes naptára az 1889. közönséges évre. Szerk. Gracza György. X. évfolyam. (Lampel R. N.4r. 98 l. ára 60 kr.)

Családi naptár 1889. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 172 l. ára 80 kr.)

Ellenzéki naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 48 l. ára ?)

Erdészeti zsebnaptár az 1890. évre. Szerkeszti Horváth Sándor. (Az országos erdészeti egyesület. 8r. 364 l. ára ?)

Fali naptár az 1889. évre. (Lampel R. 1 l. ára 20 kr.)

Fali naptár az 1889. közönséges évre. (Mehner V. 1 l. ára 15 kr.)

Falusi gazda naptára 1889. évre. Szerkeszti Sporzon Pál. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 94 l. ára ?)

Fővárosi zsebnaptár 1889. Első évfolyam. (Grill K. K. 8r. 78 l. ára 60 kr.)

Gazdák és iparosok naptára 1889. évre. Szerkeszti Németh György. (Fanda József nyomdája. 8r. 116 l. ára ?)

Gazdák zsebnaptára 1889. Szerkeszti Bosányi Endre. XVII. évfolyam. (Légrády testvérek. 8r. 287 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gyakorlati mezőgazda zsebnaptára 1889. évre. Szerk. Kovácsy Béla Első évfolyam. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 192 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyógyszerészek évkönyve. Zsebnaptár az 1889. évre. Szerkeszti Csurgay Kálmán. A «Gyógyszerészi közlöny» kiadása. (Pallas részvénytársaság. 8r. 186 l. ára ?)

Határidő-naptár. Mindennemű hivatalnokok, ügyvédek, orvosok, jegyzők, gazdatisztek, utazók és üzérek számára. 1889-re. (Franklin társulat. K. 8r. 365 l. ára 1 frt 20 kr.)

Házi naptár 1889. Hasznos tudnivalókkal és mulattató tartalommal. Szerkesztette Kazár Emil. Számos képpel. Tizenhatodik évfolyam. (Légrády testvérek. 8r. 161 l. ára 40 kr.)

Honvéd naptár. Az 1889. évre. (Együttal katonai naptár.) A magyar

nép számára. Szerkeszti Áldor Imre. XXII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Hölgyek naptára 1889. Szerkeszti Borostyáni Nándor. (Légrády testvérek. 8r. 191 l. ára 1 frt 80 kr.)

Irodai fali naptár 1889. közönséges évre. (Méhner. 1 l. ára 20 kr.)

István bácsi naptára vagyis családós házigazdáknak és gazdasszonyoknak, népnevelőknek, helységi előljáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendárium 1889. évre. XXXIV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Jász-kun képes naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Jegyzéknapló ügyvédek, közjegyzők, bírák és bírósági végrehajtók számára. 1889. Szerkeszti Siegmund Vilmos XXV. évfolyam. (Légrády testvérek. 8r. 187 l. ára 1 frt 40 kr.)

Jegyzék-napló mindenki számára 1889. Tizenhetedik évfolyam. (Légrádi testvérek. K. 8r. 65 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Jegyzéknaptár tanítónők számára az 1888/89. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 63, 24 l. ára 60 kr.)

Jegyzék-naptár felsőbb tanintézetek tanárai részére. 1889/90. tanév. I. évf. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 24 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jogász naptár 1889-re. Ügyvédek, bírák és közjegyzők számára. Szerk. Szántó József. XIII. évf. (Pallas. 16r. 216 l. ára 1 frt 20 kr.)

Katholikus Hungaria naptára 1889. évre. Kiadja a «Katholikus Hungaria» hetilap. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 144 l. ára 70 kr.)

Katholikus naptár 1889. évre a magyar nép számára. XXVIII. évfolyam. (Szent-István társulat. 8r. 74 és LIV l. ára 25 kr.)

Katholikus népnaptár 1889. évre. Szerkeszti Nagy Imre. (Kecskemét. «Pannonia könyvnyomda. 8r. 58 l. ára ?)

«Képes Családi Lapok» naptára az 1889. évre. (Grünbaum és Steiner. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Képes családi naptár 1889. évre. X. évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Képes Kossuth-naptár az 1889. közönséges évre. Hetedik évfolyam. (Mehner Vilmos. N.8r. 48 l. ára 30 kr.)

Képes tündérnaplár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kereskedelmi tanulók naptára az 1889/90. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Keresztény képes naptár az 1889. évre. VIII. évf. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Keresztény képes naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Kertészeti zsebnaptár 1889-re. Irta: Pál Gazda. (Légrády testvérek. 8r. 280 l. ára 1 frt 40 kr.)

Kis boldogságos szűz Mária naptára az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis budapesti naptár 1889. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis képes mese-naptár az 1889. évre. Második évfolyam. (Lampel R. 8r. 16 l. és naptár, ára 20 kr.)

Kis képes naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Kis képes népnaptár 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kodolányi-féle gazdasági zseb-naptár az 1889. évre. Huszonkilenczedik évfolyam. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 256 l. és jegyzék, ára a Magyar gazdák évkönyvével együtt 2 frt.)

Kossuth naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Közhasznú erdélyi képes naptár az 1889. közönséges évre. 30. évfolyam. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 91 l. ára 30 kr.)

Közhasznú nagy-enyedi naptár 1889. közönséges évre. Szerkeszti lőcsei Spielenberg Lajos. (Nagy-Enyed. Wokál János. 8r. 80 l. 30 kr.)

Közhasznú nagy képes népnaptár az 1889. évre IX. évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Közhasznú zsebnaptár mindenki számára, az 1889. évre. Hasznos tudnivalókkal és naplóval. VIII. évf. (Pallas. 16r. 83 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Közhasznú zsebnaptár 1889. Tizenhatodik évfolyam. (Légrády Testvérek. K.8r. 51 l. és napló, ára 24 kr.)

Közigazgatási nemzeti kalendárium hivatali és irodai használatra az 1889. évre. Hivatalos adatok nyomán szerk. Szántó József. IX. évfolyam. (Pallas. 4r. 243, XVI l. ára 80 kr.)

Közlekedési naptár 1889-re. Szerkeszti Toldy Ferencz. (Grill K. K.8r. 284 l. és napló, ára 1 frt.)

Községi és körjegyzők zsebnaptára 1889. Szerkesztette Barta László. (Hornyánszky Viktor. 8r. 114 l. ára ?)

Lányok naptára. Zsebkönyv Magyarország leánynövendékei számára az 1889/90. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 52 l. ára 50 kr.)

Lidércz naptár 1889. évre. Huszonnyolcadik évfolyam. (Franklin-Társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

Magyar ember naptára az 1889. esztendőre. Szép történetekkel és képekkel, a magyar nép számára, szerkeszti Kurucz Péter. II. évf. (Pallas. 4r. 64 és XVI l. ára 30 kr.)

Magyar- és erdélyországi új és ó kalendarium. Krisztus urunk születése után 1889. közönséges esztendőre, mely 365 nappól áll. Érdekes olvasmány. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. K. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Magyar gazdák évkönyve 1889-re. Szerkesztik Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 98 l. ára 1 frt 50 kr.)

Magyar gazdák képes naptára az 1889. évre («Képes családi lapok» kiadóhivatala. 8r. 164 l. ára 80 kr.)

Magyar gazda naptára az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 krajczár.)

Magyar gazdasszonyok képes naptára az 1889. évre. (Magyar Háziaszony» kiadóhivatala. 8r. 128 l. ára 60 kr.)

Magyar háziasszonyok naptára az 1889. évre. Szerkeszti Andrea. V. évfolyam. (Magyar háziasszony kiadóhivatala. 8r. 208 l. ára 1 frt.)

Magyar képes népnaptár az 1889. évre. VIII. évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Magyar kereskedők évkönyve 1889-re Szerkesztik Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 120 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mátyás király naptára az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Magyar mesemondó naptár az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Magyar Miska naptára 1889-re. («Képes családi Lapok» kiadóhivatala. 8r. 80 l. ára 40 kr.)

Magyar munkás-naptár az 1889. évre. (Magyarországi általános munkáspárt. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Magyar népbarát Ó- és Uj-Kalendárium. Krisztus urunk születése után 1889. közönséges évre, mely 365 napból áll. (Mehner Vilmos. K. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Magyar szabadsághősök képes emléknaptára az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 32 l. ára ?)

Mehett! Pokrócz Ádám humoristikus naptára az 1889. drágalátos esztendőre. Nyájas élczekből, humorisztikus és szaftos gonoszságokból összegereblyélte úri Maga. Asszongya: tehetyi, mert vasutyi! (Robicsek Zs. 16r. 63 l. ára 40 kr.)

Muszáj naptár, az egyetlen vigasztaló szer erre az 1889. sanyaruságos esztendőre, Sanyaró Vendel olvasztékos napidijasának pennájába diktálta: dombszögi és bugaczi Mokány Berczi (mesterségére nézve úr.) Rajzolták: Jankó János, Homicsko A. és Faragó József. 151 képpel és egy mócsingos műmelléklettel (Athenaeum. 8r. 144 l. ára 1 frt.)

Nagyszombati naptár teljes címjegyzékkel 1889. évre. V. évfolyam. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 120 l. ára 36 kr.)

Népgazdasági naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 46 l. ára ?)

Orvosi zsebnaptár az 1889. évre. Szerkeszti Lőrinczi Ferencz. XX. évf. (Légrády testvérek. 8r. 116 l. ára 1 frt 40 kr.)

Orvosok zsebnaptára az 1889. közönséges évre. Tizenhetedik évfolyam. Szerkeszti id. dr. Purjesz Zsigmond. Az 1888-ban medjelent, második kiadású, új magyar gyógyszerkönyvben foglalt műtermi gyógyszerek lajstromával és a legujabb gyógyszer-árszabványnyal. Függelékül: Útmutatás a kötelesség vizsgálására. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K. 8r. 165 l. és napló, ára 1 frt 50 kr.)

Pallas nagy képes naptára az 1889. évre. Szerkesztette Benedek Elek. IV. évf. (Pallas részvénytomda. 8r. 403, XVI l. ára 1 frt.)

Paedagogiai zsebnaptár az 1889/90. tanévre. Tanárok, tanítók, tanítóképző int. növendékek és felsőbb leányiskolai tanulók használatára. Szerkesztette Orbók Mór. (Pozsony. Heckenast G. utódja. 16r. 160 l. ára 60 kr.)

Pécs-Baranyai nagy képes naptár 1889. közönséges évre. Ötödik évfolyam. (Pécs. Engel Lajos 4r. 66 l. ára 40 kr.)

Pécsi kis képes naptár 1889. közönséges évre. Ötödik évfolyam. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Petőfi-naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje 8r. 38 l. ára ?)

Pikáns naptár az 1889. évre. Szerkeszti Satanello. (Robicsek Zsigmond 8r. 149 l. ára 1 frt.)

Posta- és távirtdanaptár 1889. évre. Szerkesztette Székely István. I. évfolyam. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 88, LXXXVI l. ára 1 frt.)

Posta- és távirtda - tarifa fali naptár 1889-re (Hornvánszky Viktor. 1 l. ára 50 kr.)

Protestáns árvaházi képes naptár 1889. évre. Szerkeszti Farkas József. XV. évfolyam. («Protestans árvaházi bizottság.» 8r. 71 l. ára 30 kr.)

Protestans uj képes naptár 1889. évre. Szerkeszti Duzs Sándor. XXXV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Regélő bácsi naptára az 1889. évre. Ötödik évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Székely naptár az 1889. évre. Szerkeszti Lőcsey Sp. Imre. Kiadja Holczer Gyula könyvkereskedése. (Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Színészek naptára és évkönyve az 1889. évre. Szerkesztette Bartfay (Paczona) Antal. (Szerző. 8r. 115 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szülésznök zsebnaptára az 1889. évre. Szerkeszti Schwarz Frigyes. Első évfolyam. (Pécs. Engel Lajos. K.8r. 70 l. és napló, ára 50 kr.)

Szűz Mária édes hazánk védasszonya **kis képes népnaptára** az 1889. közönséges évre. Kilenczedik évfolyam. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 36 l. ára 20 kr.)

Ugyanaz. (Régi szöveg.) (N.-Kanizsa. Wajdits József. N. 4r. 96 l. ára 30 kr.)

Szűz Mária édes hazánk védasszonya **nagy képes népnaptára** az 1889. közönséges évre. (Régi szöveg.) (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. n. 4r. 96 l. ára 30 kr.)

Szűz Mária édes hazánk védasszonya **nagy képes népnaptára** az 1889. közönséges évre. Kilenczedik évfolyam. Szerkeszti pater Angelikusz. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N. 4r. 80, XI és XVI l. ára 40 kr.)

Tanári zsebkönyv az 1888/89. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 73, 24 l. ára ?)

Tanítók zsebnaptára az 1889. évre. Szerkeszti György Aladár XIV. (Légrády testvérek 8r. 174 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tárcza-jegyzéknaptár 1889. Első évfolyam. (Grill K. K.8r. 20 l. ára 30 kr.)

Tárczanaptár az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 20 l. ára 20 kr.)

Tárczanaptár 1889. Első évfolyam (Grill Károly. K. 8r. 2 l. ára 20 kr.)

Tárczanaptár 1889. XXIII. évfolyam. (Debreczen. Ifj. Csáthy K. 2 l. ára 20 kr.)

Tárczanaptár 1889-re. Szerk. Szántó József. XIII. évf. (Pallas. 16r. 216 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Török-magyar naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 48 l. ára 25 kr.)

Törvényhatósági naptár 1889-re. Szerkesztette Toldy László. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 409 l. és napló, ára 1 frt 50 kr.)

Trattner-féle közhasznú nemzeti kalendariom az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 215 l. ára 80 kr.)

Tüzoltók zsebkönyve 1889. évre. Szerkesztették Köhler István, Breuer Szilárd és Kálmán Géza. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 278 l. ára 1 frt.)

Új naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje 8r. 32 l. ára ?)

Ügyvédi zsebnaptár 1889-re. Szerk. Szántó József. XIII. évf. (Pallas. 16r. 216 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Vadászok zsebnaptára az 1889. évre. Szerkesztik Egerváry Gyula és Sárközy J. Ferencz. Harmadik évfolyam. («Vadász és Versenylap kiadóhivatala.» 8r. 170 l. ára 1 frt. 20 kr.)

Vasuti zsebnaptár 1889. évre. Szerkesztette Somogyi Henrik. (Posner Károly Lajos és fia. 8r. 150 l. ára ?)

Vasuti zsebnaptár 1889. évre. Második évfolyam. Szerkesztette Somogyi Henrik. (Lampel R. 8r. 256 l. ára 1 frt 40 kr.)

Verhovay-naptár 1889. évre. Szerkeszti Nagy Imre. (Kecskemét. Pannonia-könyvnyomda. 8r. 76 l. ára ?)

Vig cimbora mulattató képes naptára az 1889. közönséges évre. Egy csipkedő, sokat neveltető kalendarium a másokon mulatni vágyó közönség számára. Számtalan édességgel, keserőséggel és mindenféle magyar fűszerrel. Sirva-vigadva cselekedte. Hatodik évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Wajdits József, kis képes magyar népnaptára 1889. közönséges évre, mely 365 naphól áll. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 26 lap ára 20 kr.)

Wajdits József. Ugyanaz. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 36 l. ára 25 kr.)

Wajdits József, nagy képes magyar népnaptára 1889. közönséges évre, mely 365 naphól áll. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 96. XVI l. ára 40 kr.)

Wandkalender mit Post- und Telegraf-Tarif für 1889. (Hornyánszky Viktor. 1 l. ára 50 kr.)

Zsebkönyv a magyar királyi csendőrség számára. 1889. (Franklin-Társulat nyomdája. 8r. 272 l. ára ?)

Zsebnaptár tanítók számára az 1889/90. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 101 l. ára 60 kr.)

Zsidó közigazgatási naptár az 5650. évre. (1889/1890.) (Athenaeum. 8r. 212 l. ára 90 kr.)

Allgemeiner Arbeiterkalender für das Jahr 1889. (Magyarországi általános munkáspárt. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Bistritzer Handkalender für das Jahr 1889. (Besztercze. Botschar Tivadar. 8r. 68 l. ára ?)

Block-Kalender für das Jahr 1889. (Kroatisch-deutsch) (Zágráb. Kugli & Deutsch, ára 60 kr.)

Budapester Bilder-Kalender für das Jahr 1889. I. Jahrgang. (Lampel Róbert. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Budapester Bote. Grosser Bilder-Kalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Gemeinjahr 1889. Achter Jahrgang. (Méhner V. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Caviar-Kalender. 1889. III. Jahrgang von Jean qui rit. (Grimm Gusztáv. 8r. 173 l. ára 1 frt.)

Christlicher Bilderkalender auf das Gemeinjahr 1889. (Méhner V. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Illustrierter Bauern-Kalender für das Gemeinjahr 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Illustrierter Evangelischer Hauskalender für das Jahr 1889. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 68 l. ára 30 kr.)

Illustrierter Marienkalender für das Gemeinjahr 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája 8r. 40 l. ára ?)

Illustrierter werschetzer Hauslender für den Bürger und Landmann auf das Gemeinjahr 1889. (Versecz. Özvegy Kirchnerné nyomdája. 4r. 90 l. ára 30 kr.)

Kalender des Siebenbürger Volksfreundes für 1889. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 12r. 60 l. ára 20 kr.)

Katholischer Hauskalender 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Kleiner Bilderkalender auf das Jahr 1889. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kleiner Kossuth-Kalender auf das Gemeinjahr 1889. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kossuth-Kalender für 1889. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Neuer Budapester Bote auf das Jahr 1889. (Goldberger. 8r. 80, 16, 32, 24 l. ára 40 kr.)

Neuer Budapester Illustrierter Familien-Kalender auf das Gemeinjahr 1889. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 50 l. ára ?)

Neuer Illustrierter Volkskalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Gemeinjahr 1889. XXIV. Jahrgang. (Franklin-Társulat. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Pressburger Wegweiser auf das Gemeinjahr 1889. Ein gemeinnütziger Geschäftskalender. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 272 l. ára ?)

Schodisch's Illustrierter Volkskalender für das Gemeinjahr 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Domowý kalendár na rok 1889. Sostawil: Karol Salva. (Magyar Szakolcza. Škarniel József. 8r. 76 l. ára 24 kr.)

Evanjelicko-lutheránszky kalendár na rok 1889. Vydáva Lutherov spolok. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 71 l. ára 20 kr.)

Katoličky kolendár za godina 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kresfanský obrázkový kalendár na rok 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Malý Kossuthowský kalendár na rok 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Malý obrázkový kalendár na rok 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Nový domový kalendár na rok 1889. Vydáva uh. kr. vzdělávací spolek slovenský. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 115 l. ára 20 kr.)

Nový Malý Obrázkový kalendár na rok 1889. (Méhner V. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Danica kolendár. Kalender für das Jahr 1889. (Zágráb) «Hieronymus-társaság» 8r. 192 l. ára 25 kr.)

Novi zagrebački koledár. Kroat. Volks-Kalender für das Jahr 1889. (Zágráb. Kugli & Deutsch. 16r. 110 l. ára 15 kr.)

Amicul poporului. Calindariu pe anul 1889. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 114 l. ára 50 kr.)

Calendariu pe anulu 1889. (Arad. Görögkeleti román egyházmegye nyomdája. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Calendarul calicului pe anul 1889 (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 68 l. ára 36 kr.)

Miculu calindariu portativu pre anulu 1889. de Teodoru Todutiu. (Szamosujvár. Görög-katholikus egyházmegye nyomdája. 8r. 224 l. ára 55 kr.)

Noul călindar de casă pe anul 1889. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 87 l. ára 30 kr.)

EGYHÁZI NÉVTÁRAK S DIRECTORIUMOK 1889-RE.

Directorium divini officii in usum fratrum Minorum s Francisci strictioris observantiae provinciae ss. Salvatoris in Hungaria pro anno 1889. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 94 l. ára ?)

Directorium Szatmáriense seu ordo Missas celebrandi pro anno 1889. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 125 l. ára ?)

Directorium liturgicum ad usum fratrum Minorum strictioris observantiae provinciae s. Crucis Croatiae Carnioliae pro anno 1889. (Görz. Tartományfőnökség. 8r. 52 l. ára ?)

A szombathelyi püspöki megye papságának **névtára**. 1889. (Szombathely. Bertalanffy József nyomdája. 8r. 213 l. ára ?)

A zirci, pilisi, pásztói és szentgotthárdi egyesült apátságokba keblezett ciszterci kiváltságos szent rend személyzetének **névtára** az 1888/89. tanévre. (Székesfehérvár. Számmer Imre nyomdája. 8r. 50 l. ára ?)

A magyarországi kegyes-tanítórend **névtára** az 1889/90-diki tanévre. (Hungaria-nyomda. 8r. 63 l. ára ?)

Ordo officii divini peragendi a. 1889. in usum dioecesis Csanadiensis. (Temesvár. Csanádi egyházmegye nyomdája. 8r. 110 l. ára ?)

Ordo divini officii in usum Benedictinorum, antiquissimi archicoenobii s. Martini in sacro monte Pannoniae pro a. 1889. editus. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 138 l. ára ?)

Schematismus provinciae s. Crucis Croatiae-Carnioliae ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae ineunte anno 1889. (Laibach. Tartomány-főnökség. 8r. 31. l. ára ?)

Schematismus provinciae Hungariae reformatae nunc sanctae Mariae nuncupatae ordinis Minorum s. Francisci ad a. 1889/90. (Pozsony. Wigand F. Károly nyomdája. 8r. 45, XIX, 17 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Weszprimiensis ad annum 1889. (Veszprém. Stetter Ede nyomdája. 8r. 217, 15 l. ára ?)

Schematismus provinciae ss. Salvatoris in Hungaria, ordinis Minorum s. Francisci, strictioris observantiae, pro anno 1889. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 59 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis Strigoniensis pro anno 1889. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv könyvnyomdája. 8r. 267, 42 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Nitriensis pro a. 1889. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Alba-regalensis ad annum 1889. (Székes-Fehérvár. Számmer Kálmán nyomdája. 8r. 143 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis Agriensis ad annum 1889. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 196, 32 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum 1889. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 144, 63 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum 1889. (Kassa. Werfer Károly könyvnyomdája. 8r. 273, XXVII l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Magnovaradinensis Latinorum pro anno 1889. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 143, 16 l. ára ?)

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK AZ 1888—89. TANÉVRŐL.

Az **albertfalvi** iparos-iskola III. értesítője 1888—89. Közli: Tuymer János, az ipariskola tanítója. (Rudnyánszky A. 8r. 27 l.)

Az **alsólendvai** államsegélylyel fentartott polgári fiu-iskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Dr. Bartha Gyula igazgató. (Alsó-Lendva. Szabó György. 8r. 33 l.)

Az **Alsó-Meczenzéi** városi államilag segélyezett iparostanoncz-iskola negyedik értesítője 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Román József igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 20 l.)

Az **apatini** alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Rauschenberger János igazgató. (Apatin. Szavadill József. 8r. 19 l.)

Az **aradi** királyi főgymnásiumnak és az ezzel összekapcsolt állami fő-reáliskolának értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Kuncz Elek igazgató. (Arad. Réthy L. és fia. 8r. 101 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd Trefort Ágoston fölött Varga Ottótól.)

Az **Arad** városi polgári iskola jelentése (tizenhetedik tudcsítványa) az 1888—89. Iskolaévről. Közli: Szöllősy Károly igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 38 l.)

Az **aradvárosi** alsófokú kereskedelmi iskola jelentése az 1888—89. iskolaévről. Közzéteszi: Millig József igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 13 l.)

Az államilag segélyezett **aradvárosi** kereskedelmi akadémia negyedik évi jelentése, az 1888—89. iskolai évről. Közli: Ábrai Lajos igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 76 l.) (Értekezés: Trefort Ágoston emlékezete.)

Az **aranyosmaróti** m. kir. állami elemi és felső leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Deme Károly igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai 8r. 31 l.)

A pestmegyei ágost. hitv. ev. esperesség pártfogása alatt álló **aszódi** evang. négyosztályú gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Petry Gyula e. é. igazgató. (Franklin. 8r. 27 l.)

Baja szab. kir. város róm. kath. népiskoláinak az 1888—89. tanévi értesítője. IX. (Baja. Streintz Gyula. 8r. 32 l.)

A **Baja** városi polgári fiúiskola és a vele kapcsolt alsófoku kereskedelmi és ipariskola értesítője az 1888—89. (VII.) tanévről. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 44 l.)

A cisterci rend **bajai** kath. főgymnásiumának értesítője 1888—89. (Baja. Kollár Antal és fia. 8r. 131 l.) (Értekezés: A Labdakidák Sophoklesnél. Irta: Czövek Frigyes.)

Évi tudósító a miasszonyunkról nevezett iskolanénék vezetése alatt álló **bajai** róm. kath. leánytanoda növendékeinek viseletéről és előhaladásáról az 1888—89. tanévben. XVIII. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.)

A **bajai** izr. hitközség elemi, felső leány- és polgári iskolájának nyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 31 l.)

A **bajai** m. kir. állami tanítóképző-intézet XVI-ik értesítője az 1888—1889. (19-ik) tanévről. Az igazgatótanács megbízásából. Közli: Dr. Bartsch Samu igazgató. (Baja. Kollár Antal és fia. 8r. 43. l.) (Értekezés: Az állami tanítóképző-intézetek tantervéről. Irta: Scherer Sándor.)

Értesítő a **b-gyarmati** állami elemi népiskola 1888—89. XV-ik évfolyamáról. Közli: Kemény Gábor igazgató. (B-Gyarmat. Kék László. 8r. 12. l.)

A **b-gyarmati** izr. elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Brett Mór igazgató. (B-Gyarmat. Kék László. 8r. 19 l.)

Értesítővény a **balassa-gyarmati** római kath. elemi leányiskolákról az 1888—89-ik év végén. (B-Gyarmat. Kék László. 8r. 6. l.)

A **balassa-gyarmati** államilag segélyezett községi polgári leányiskola hetedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Tomeskó Nándor igazgató. (B-Gyarmat. Kék László. 8r. 18 l.)

A **balassa-gyarmati** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola tizennegyedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Tomeskó Nándor igazgató (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 27. l.)

Balázsfalva. Program'a Gimnasiului superioru, Preparandiei, Normei și scolei populare de fetițe din Blasiu pre anulu scolastec 1888—89. compusa de Alesandru Micu directoru gimnasiulu. (Balázsfalva. A főegyházmegyei papnövélde nyomdája. 8r. 87 l.) (Értekezés: Din vocalismulu limbei române. Irta: Viciu.)

A **bánffy-hunyadi** m. kir. állami polgári fiú-, felső nép- és elemi iskolák értesítője az 1888—89. tanévről. XV. év. Szerkesztette: Koleszár Lajos igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 59 l.)

A **bártfai** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Marszina Győző igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 48 l.) (Értekezés: Intézetünk küldetése. Irta: Belják Bernát.)

A **battonyai** városilag segélyezett ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről IV. évfolyam. Szerkesztette: Szabados József igazgató. (Arad. Réthy Lipót és fia. 8r. 19 l.) (Értekezés: Iparosaink teendői az iparoktatás terén. Irta: Kasza József.)

Bazin szab. kir. város államilag segélyezett alsófoku ipariskolájának V. értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Zách Károly ig. tanító. (Pozsony. Stampfel, Éder és társai. 8r. 19 l.) (Értekezések: A láncszabály az ipariskolában. Irta: Zách Károly.)

A **békési** ev. ref. VI. osztályú gymnasium értesítője. Az 1888—89. tanévről. Közli: Osváth Ferencz igazgató. (Békés. Povázsay László. 8r. 50 l.) (Egy előadás az Ember tragédiájáról. Irta: Pócz János.)

A **békéscsabai** ágostai hitv. evang. algyimnasium XXIV-ik értesítője 1888—89. Közli: Horváth János igazgató. (Békés-Csaba. Lepage Lajos. 8r. 40 l.)

Értesítvény a **belényesi** gör. kath. főgymnasiumról 1888—89. tanévre. Reportu despre gimnasiulu sup. gr. cat. de Beiusu pre anulul scol. 1888—89. Edatü de Petru Mihutiu directoru. (Szamosujvár. «Aurora» P. Fodoranu A. 8r. 65 l.)

A **beregszászi** állami polgári fiúiskola XV. évi s az intézet fennállásának XXV. évi értesítője az 1888—9. tanévről. Szerk. Katinszky János. (Beregszász. «Haladás» könyvnyomda. 8r. 35 l.)

A **berettyó-újfalui** alsófokú községi ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. V. évfolyam. Szerkesztette: Biber József igazgató. (Nagyvárad. Sonnenfeld Adolf. 8r. 8 l.)

(Besztercze.) Programm des evangelischen Obergymnasiums A. B. und der damit verbundenen Lehranstalten, dann der evangelischen Mädchenschule A. B. zu Bistritz (Siebenbürgen.) Am Schlusse des Schuljahres 1888—9 veröffentlicht von Georg Fischer Gymnasialdirektor. (Besztercze. Botschár Tivadar. 4r. 65 l.) (Értekezés: Der Einfluss und die Geltung der wissenschaftlichen Pädagogik in der Gegenwart. Irta: Siegmund Gusztáv.)

(Besztercze.) Jahresbericht der Ackerbauschule zu Bistritz pro 1888—9. (Besztercze. Botschár Tivadar 8r. 20 l. 1 tábla.)

(Besztersze.) XV. Jahresbericht der Gewerbeschule zu Bistritz. Am

Schlusse des Schuljahres 1888—9. veröffentlicht von Michael Miess, Director. (Besztercze. Botschár Tivadar. 8r. 33. l.) (Értekezés: Was sollen wir unsere Söhne werden lassen? Irta: Miess Mihály.)

A **beszterczei** államilag segélyezett polgári fiú-iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Czvajna József igazgató. (Besztercze. Botschár Tivadar. 8r. 35 l.)

A **beszterczebányai** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Spitzkö Lajos kir. igazgató. (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 103 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston emlékezete. Irta: B. B. A régi római vízvezetékek. Irta: Kocsner József.)

A **beszterczebányai** ág. h. ev. algymnasium és elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Varga Mihály e. é. gymn. igazgató tanár és Mockovcsák János főesp. el. isk. igazgató. (Beszterczebánya. Machold Fülöp. 8r. 70 l.)

Értesítő a **beszterczebányai** magy. kir. állami felsőbb leányiskola 1888—9. tanévről. Hatodik évfolyam. Közli: Dr. Gerevich Emil igazgató. (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 108 l.) (Értekezés: A felfelé menő láncztörtekről. (Folytatás.) Irta: Dr. Gerevich Emil.)

A **bethleni** állami elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. A gondnokság megbízásából kiadta: Szabó Sándor, igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

Bezdán mezőváros alsófokú ipariskolájának II. értesítője az 1888—9. tanévről. Közli: Farkas Ferencz, igazgató. (Zombor. Bittermann Sándor 8r. 28 l.) (Értekezés: Elegendő feltét-e az iparos szakképzettsége az iparos jólétének előmozdítására? Irta: Farkas Ferencz.)

A tolna-baranya-somogyi ág. hitv. ev. egyházmegye **bonyhádi** algymnasiumának értesítője az 1888—9. tanévről. Közzéteszi: Marhauser Imre, ez id. igazgató. (Bonyhád. Fein F. férj. Raubitschekné. 8r. 23 l.)

A **brassói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. (Brassó. Alexi. 8r. 65 l.) (Értekezés: Az olympiai játékok. Irta: Bournáz Ernő.)

A **brassói** magyar kir. állami főreáliskolának negyedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Rombauer Emil. kir. igazgató. (Brassó. Alexi. 8r. 95 l.) (Értekezés: A rovarvilág befolyása a természetre. Irta: Méhely Lajos.)

A **brassói** magyar királyi állami közép kereskedelmi és közép faipariskola (IV-ik) értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Orbán Ferencz igazgató. (Brassó. Alex. 8r. 112 l.) (Értekezés: Nézetek a szakiskolák pädagogiájához. Irta: Mally Nándor.)

(**Brassó.**) A XXV. Programă a gimnasiului mare publică română de religiunea ort. răsăritenă din Braşov şi a celorlalte şcole secundare şi primare împreunate cu gimnasiul pe anul şcolastic 1888—89. Publicată de Direcţiunea şcolilor medii. (Brassó. Mureşianu A. 8r. 88 l.) (Értekezés: Ivanî Meşotă, cuvântă comemorativă de prof. I. Popea.)

(**Brassó.**) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. zu Kronstadt und der damit verbundenen Lehranstalten. Am Schlusse der Schul-

jahres 1888–89 veröffentlicht von Ludwig Korodi, Rector. (Brassó. Gött János és fia Henrik. 4r. 51 l.) (Értekezés: Das geometrische Zeichnen im Lehrplan unserer Gymnasien. Kühlbrandt Ernőtől.)

A **Budapest** fővárosi I. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola nyolczadik értesítője az 1888–89. tanév végével. Szerkesztette: Póra Ferencz, igazgató. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 38 l.)

A **budapesti** II. kerületi (vizivárosi) magy. kir. állami elemi tanítónő-képzőintézet értesítője 1888–89. iskolai évről. (Összeállította: özv. Dusóczky Károlyné igazgató. (Magy. kir. egyetemi könyvnyomda 8r. 34 l.)

A **budapesti** II. kerületi nyilvános községi polgári és középkereskedelmi iskola XVI. értesítője az 1888–89. tanév végén és III. jelentés a II. kerületi községi alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette: Lengyel Sándor igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság 8r. 87 l.) (Értekezés: Hazánk gazdasága a XVIII. században, különös tekintettel a kereskedelemre. Irta: Búzás István.)

A **Budapest** fővárosi II. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola tizenegyedik tudósítványa az 1888–1889. tanévről. Szerkesztette: Kozma Gyula igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 76 l.) (Értekezés: A leányok fegyelmezése. Irta: Balásy Dénes.)

A **Budapesti** második kerületi állami reáliskolának harminczharmadik évi jelentése az intézet főnnállásának 34-ik évében. Az 1888–89. tanév végén. Szerkesztette: Mayer József kir. igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 117 l.) (Értekezés: Spencer Herbert nevelési elvei. Irta: dr. Buday József.)

A **budapesti** II. kerületi királyi egyetemi katolikus főgymnasium évi értesítője az 1888–89. tanévről. Közzéteszi: Lutter János igazgató. (Franklin-társ. 8r. 88 l.) (Értekezés: A magyar népmesék anyagáról. Irta: Kőrösi Henrik.)

A **Budapest** fővárosi III. kerületi nyilvános községi polgári fiúiskola tizenhetedik értesítője. Az 1888–1889. iskolai év végével. Közli: Halász Gyula igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 40 l.) (Értekezés: A jellemképzés fontossága és eszközei a nevelő-oktatás szolgálatában. Irta: Barna Jónás.)

Tudósítvány a kegyes-tanítórendek **budapesti** főgymnasiumáról az 1888–89. tanévben. («Hunyadi Mátyás» nyomda-intézet. 8r. 89 l.) (Értekezés: A bölcselő elem Vörösmartý lyrai költeményeiben. Irta: Pintér Kálmán.)

A **Budapest** fővárosi IV. kerületi (belvárosi) községi nyilvános főreáliskola harminczötödik értesítője az 1888–1889. tanév végén. Szerkeszté: Ney Ferencz igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 123 l.) (Értekezések: A kúp és sík metszésének tengelyei. Irta: Feichtinger Győző. Trefort Ágoston emlékezete. Iskola-ünnepi beszéd. Tartotta: Ney Ferencz.)

A **Budapest** fővárosi IV. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola tizenkilenczedik értesítője az 1888–1889. tanév végével. Szerkeszté Sztojano-vits István igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 37 l.)

Értesítő a **budapesti** m. kir. állami felsőbb leányiskola 1888–1889. iskolaévről. Közli: Berecz Antal igazgató. (Fritz Ármin és társa. 8r. 55 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd. Trefort Ágostonról tartotta Révy Ferencz.)

A **budapesti** ág. hitv. evang. főgymnasium értesítője az 1888–1889. iskolai évről. Közzéteszi Böhm Károly e. i. igazgató. (Franklin-társ. 8r. 61 l.)

(Értekezések : Herodotos pontusi útja. Irta: Fröhlich Róbert. Sors és részvét. Fordítás Hermann és Dorotheából. Fordította: Lehr Albert.)

A **budapesti** V. kerületi állami főreáliskolának tizenhetedik évi értesítője. Az 1888—89. tanév végén szerkeszté Hofer Károly királyi igazgató. (Légrády testvérek. 8r. 88 l.) (Értekezés: Az önképző-körök a reáliskolában. Irta: Alexander Bernát.)

A **budapesti** V. kerületi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: dr. Corzan-Avendano Gábor igazgató. (Idősb Poldini Ede és társa. 8r. XVI, 69 l.) (Értekezések: A kereszténység, főképen a catholicismus befolyása a művészetre. Irta: Kürcz Antal. A talaj mint közegészségi tényező. Irta: dr. Vladár Márton.)

A **budapesti** kereskedelmi akadémia harminczkettedik évi jelentése az 1888—89. tanév végén. Közli: dr. Ghyczy Géza igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 61 l.) (Értekezés: Calculatio-tabellák és áruáritás. Irta: Bogdy Samu.)

A **Budapest** fővárosi V. kerületi nyilvános községi polgári leány-iskola tizenharmadik tudósítványa az 1888—89. tanév végével. Szerkeszté: dr. Gyulay Béla igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 42 l.)

A **budapesti** VI. kerületi nyilvános községi polgári fiu- és közép-kereskedelmi iskola XIX. értesítője az 1888—1889. tanév végén és jelentés a VI. ker. alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette: Roller Mátyás igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 93 l.) (Értekezés: A német kereskedelmi levelek szerkesztéséről. Irta: dr. Patrubány Lukács.)

A **Budapest** fővárosi VI. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola első értesítője. Az 1888—1889. iskolai év végével. Szerkesztette: Oldal János igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 29 l.)

A **Budapest** fővárosi VII. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizenhatodik értesítője az 1888—1889. tanév végével. Szerkesztette: Vajdady Ernő igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 45 l.)

A **budapesti** VII. kerületi magyar királyi állami gymnasium nyolczadik évi értesítője az 1888—1889. iskolai évről. Közli: Köpesdy Sándor igazgató. (Fanda József. 8r. 88 l., 1 tábla.) (Értekezés: Az oroszok és magyarok első érintkezései. Irta: dr. Márki Sándor.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerületi községi nyilvános főreáliskola tizen-nyolczadik tudósítványa az 1888—1889. tanév végén. Szerkesztette: Felsmann József igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 115 l.) (Értekezés: Lessing G. E. «Bölc Náthán»-ja. Irta: dr. Weninger László.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola nyolczadik értesítője az 1888—1889. tanévről. Szerkeszté Wittinger János igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 37 l.)

Értesítő a **budapesti** reformatus főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. Szerkesztette: Vámosy Mihály igazgató. (Buschmann F. 8r. 69 l.)

A **Budapest** fővárosi IX. kerületi nyilvános községi polgári és közép-kereskedelmi iskola tizenharmadik tudósítványa az 1888—1889. tanév végével és III. jelentés a IX. kerületi alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette: Fillinger Károly igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 64 l.)

Értesítő a **budapesti** állami közép-ipariskola 1888—89. tizedik tanévről. Szerkesztette: Hegedűs Károly igazgató. (Pallas. 8r. 111 l.)

A **budapesti** kereskedő ifjak társulata esti szaktanfolyamának értesítője az 1888—89. tanévről. (Buschmann F. 8r. 8 l.)

A **budapesti** ágostai hitv. evang. magyar-német gyülekezet nép- és polgári iskolájának évi értesítője az 1888—89. tanévről. X. évfolyam. (Müller K. [ezelőtt Münster K.] 8r. 53 l. (Értekezés: Mire neveljük gyermekeinket? Irta: Kurz Sámuel.)

A **budapesti** országos izr. tanítóképző-intézet értesítője az 1887—88. és 1888—89. tanévről. Közli: Bánóczy József id. igazgató. (Athenaeum. 8r. 38 l.)

A **budapesti** országos rabbiképző-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. (Athenaeum. 8r. VI. 104, 26 l.) (Értekezés: Abulvalíd mervân ibn ganâh (R. Jóná) szentírásmagyarázatáról. Irta: dr. Bacher Vilmos tanár.)

A **budapesti** szünidei gyermektelep-egyesület ötödik évi értesítője az 1888. évre. A választmány megbízásából szerkesztette Szabó József. (Athenaeum. 8r. 22 l.)

Értesítő a **budapesti** siketnémák magánintézetéről az 1888—89. tanévben. Közli: Frim Antal. (Beck F. 8r. 12 l.) (Értekezés: A siketnéma gyermek a népiskolában. Irta: Frim Antal.)

A **budapesti** kir. magyar tud.-egyetem tanrende az MDCCCLXXXVIII—LXXXIX. tanév I., II. felére. (Magyar királyi egyetemi könyvnyomda. 8r. 69, 67 l.)

A **budapesti** kir. magyar tud.-egyetem almanachja MDCCCLXXXVIII—LXXXIX. évről. (A magyar királyi egyetemi könyvnyomda. 8r. 146. l.)

A **budapesti** kir. magyar tud.-egyetem tanrende az MDCCCLXXXIX—XC. tanév első felére. (A magyar királyi egyetemi könyvnyomda. 8r. 77 l.)

(**Budapest.**) Az országos m. kir. zene- és színművészeti akadémia évkönyve az 1888—89. tanévről. (Athenaeum. 8r. 113 l.)

A **pesti** ág. hitv. evang. hitoktatói testület értesítője az 1888—89. tanévről. (Hornyánszky Viktor. 8r. 21 l.)

(**Budapest.**) Tudósítvány Fekete József nyugalmazott főgymn. tanár nevelőintézetéről az 1888—89. tanévben. (Bartalits Imre. 8r. 23 l.)

(**Budapest.**) A magyar kir. országos mintarajziskolának és rajztanárképzőnek értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Keleti Gusztáv igazgató. (Franklin-társ. 8r. 44 l. 5 kép.)

(**Budapest.**) A magyar kir. iparművészeti iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Keleti Gusztáv igazgató. (Franklin-társ. 8r. 31 l.)

(**Budapest.**) A fővárosi községi iparrajziskola tudósítványa az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Vidéky János igazgató. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 65 l.)

(**Budapest.**) A József Főherczeg Ő Fenségének fővédnöksége alatt álló nemzeti zenede évkönyve az 1888—89. iskolai évre. I. évfolyam. Szerkesztette: Vajdaly Emil a nemzeti zenede titkára. Továbbá: A Nemzeti zenede növendékeinek érdemsorozata az 1888—89. tanévben. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 114 l.)

(**Budapest.**) A m. kir. tanárképző intézet gyakorló főgymnasiumának értesítője az 1888—89. időszakról. Közzé teszi: Bartal Antal. (Athenaeum. 8r. 59. l.) (Értekezés: Graphikus methodusok a gymnasiumi matematika-tanításban. Irta: Waldapfel János.)

(**Budapest.**) Az országos nőképző-egylet tanintézetének értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadja az igazgatóság. (Fanda József 8r. 56 l.)

(**Budapest.**) Dr. László Mihály nyilvános főgymnasiuma és nevelőintézete. Értesítő az 1888—89. tanévről. Közli: Dr. László Mihály intézettulajdonos és igazgató. XII. évfolyam. (Franklin. 8r. 40 l.)

(**Budapest.**) A magyar gazdaszennyok országos egyletének évkönyve az 1888—89. évről. XXVIII-ik évfolyam. Összeállítá: Mayer György egyesületi titkár. (Rudnyánszky A. 8r. 42 l.)

(**Budapest.**) Az országos gépész-egyesület értesítője az 1888. évről. Bartalits Imre. 8r. 15 l.) Ugyanez németül is. (15 l.)

Raportul general al societății de lectura «Petru Maioru» a junimii române din **Budapesta** pe anul școlastic 1888—89. (N.-Szeben. Társulat. 8r. 12 l.)

A **csáktornyai** községi elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. XX. évfolyam. Közli: Jeney Gusztáv igazgató-tanító. (Nagy-Kanizsa — Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 52. l.)

A **csáktornyai** államilag segélyezett községi nyilvános polgári fiúiskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkeszté: Pálya Mihály igazgató. (Nagy-Kanizsa — Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 35 l.)

A **csiksomlyói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Imets F. Jákó igazgató. (Csik-Szereda. Györgyjakab Márton. 8r. 119 l.) (Értekezés: A csiksomlyói tanuló ifjúság szállásviszonyai a multban és az új internatus. Irta: Imets F. Jákó.)

A **csongrádi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Farkas Béla igazgató. (Szentcs. Sima Ferencz. 8r. 31 l.)

A **csongrádi** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Farkas Béla igazgató. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 28 l.) (Értekezés: Az ipariskolai mulasztásokról.)

A **csurgói** ev. ref. főgymnasium (XXV.) VII. évi értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: dr. Vida Károly igazgató-tanár. (Csurgó. Vágó A.-né és fia 8r. 92 l.) (Értekezés: Hazánk a német költészetben. Irta: Endrei Ákos.)

A **czeplédi** állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Elefánti József igazgató. (Czepléd. Piros József és társa. 8r. 43 l.)

Debreczen sz. kir. város főreáliskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Fazekas Sándor igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája 8r. 68 l.) (Értekezés: A latin nyelv tanítása a reáliskolában. Irta: Harmath Gergely.)

Értesítő a kegyes tanítórendiek **debreczeni** algymnasiumáról az 1888. és 1889. iskolai évben. Közli: Fehérváry István h. igazgató. (Debreczen. Város

könyvnyomdája 8r. 94 l. (Értekezés: Másodrendű felületek és tulajdonságaik. Irta: Miklóssy Sándor.)

A **debreczeni** ref. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Tüdös János igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája 8r. 96 l.)

A **debreczeni** római katolikus elemi népiskolák növendékeinek érdemsorozata az 1888—89. tanév végén. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 18 l.)

Tizenötödik jelentés a **debreczeni** ev. ref. egyház Valics Antalné iskolával egyesített nyolcz osztályú leánynevelő intézetéről és varró-osztályáról az 1888—89. iskolai év végén. Szerkesztette: Dóczy, Gedeon igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 30 l.)

1888—89. évkönyv a **debreczeni** ev. ref. főiskola akadémiai tanszakaiáról. Összeállította: Liszka Nándor ez évi akad. igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 172. l. (Értekezés: Beiktatás alkalmával mondott beszéd. Elmondta: Erdős József.

A **debreczeni** m. kir. gazdasági tanintézet és azzal összekapcsolt földművesiskola értesítője az 1888—89. tanév végén. Közli: Domokos Kálmán igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 38 l.)

A **debreczeni** kereskedelmi akadémia és a vele kapcsolatos alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. A tanintézet főnnállásának harminczadik évében. Közzéteszi: Dr. Bayer Ferencz igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 134 l.) (Értekezés: Tanulmányi kirándulás. Irta: Dr. Bayer Ferencz.)

A **debreczeni** ev. ref. egyház fiú és leány elemi iskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztették: Némethy Lajos iskolaszék elnöke, Sáfár László. tanítótéstitel elnöke. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 72 l.)

Értesítő a reformátusok **debreczeni** főiskolájában a tanítóképezdéről és az elemi iskolákról az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Ivó István a tanítóképezde igazgatója. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 76. l.)

Évi jelentés — XII. értesítő — **Debreczen** szab. királyi város alsófokú iparos iskolája 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Dóczy Gedeon iparos iskolai igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 35 l. (Értekezés: A rajz tanítása az alsófokú iparos iskolában. Irta: Domokos Kálmán.)

A **debreczeni** ev. ref. főiskola akadémiai tanszakainak tanrendje az 1888—89. iskolai év I. II. felében. Közli az igazgatóság. (Debreczen. Város könyvnyomda. 8r. 8, 8 l.)

A **debreczeni** m. kir. gazdasági tanintézet évkönyve 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Domokos Kálmán igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 124 l.) (Értekezések: Debreczen város mezőgazdasági termelésének hatása a talaj kimerülésére. Irta: Szűts Mihály. Debreczen város meteorologiai viszonyai. Irta: Zalka Zsigmond. A seprőczirok termeléséről. Irta: Czájlík István. Közlemények a tanintézet kísérleti teréről. Irta: Zalka Zsigmond.)

A **deési** államilag segélyezett, műasztalos tanműhelylyel kapcsolatos

polgári fiú- és leányiskola értesítője 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Pfeiffer János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 51 l. (Értekezés: A nemzetőrség megalakulása Deésen. Irta: Kádár József.)

A **deési** alsóbbfokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Pfeiffer János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 16 l. (Értekezés: Iparosságunk fejlődésének nehézségei. Irta: Kállay N. Miklós.)

A **deési** községi elemi leány- és vegyesiskola 1888—89. tanévi értesítője. Kiadta: Pfeiffer János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 3 l.)

A **deési** izr. hitközség magyar tannyelvű elemi fiú-iskola V. tanévi értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Klein Ignác igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 4 l.)

A **deési** ev. ref. elemi leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadták a tanítók. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 4 l.)

A **deési** ev. ref. elemi fiú-iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szentesi Áron iskolaigazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

Értesítés a **deési** római katolikus elemi fiú- és leányiskola személyzetéről, tantárgyairól és a folyó 1888—89. tanév végén tartandó közvizsgálatok rendjéről. Kiadták a helybeli róm. kath. tanítók. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 7 l.)

A **dévai** m. kir. áll. főreáliskola tizennyolczadik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Téglás Gábor igazgató. (Déva. Hirsch Adolf. 8r. 64 l. 1 kép.) (Értekezés: A dévai m. kir. állami főreáliskola új épülete. Irta: Szinte Gábor.)

Az **egri** érseki joglyceum évkönyve az 1888—89. tanévről. IX. évi folyam. (Eger. Érseki lyceumi könyvnyomda. 8r. 20 l.)

A cisterci rend **egri** kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Szvorényi József igazgató. (Eger. Érseki lyceumi könyvnyomda. 8r. 179 l.) (Értekezés: A magyar nép eszejárása és eszmekeire, közmondásaiban s egyéb elméműveiben elétűntetve. Irta: Szvorényi József.)

Az **egri** érseki joglyceum tanrendje az 1888—89. tanév I. II. felére. (Eger. Érseki lyceumi könyvnyomda. 8r. 8, 8 l.)

Az **eperjesi** kir. kath. főgymnasium 1888—89. tanévi értesítője. Közzéteszi: Schlott Gyula igazgató (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 120 l. 1 kép.) (Értekezések: Az eperjesi kir. kath. főgymnasium története alapításától a jezsuita-rend eltörléséig (1673—1773.) Irta: Ruby József. Emlékezés Juhász Norbertre 1817—1889. Irta: Lévy István.)

Az **eperjesi** ág. hitv. ev. kerületi collegium értesítője az 1888—89. iskolai évről. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 85 l.) (Értekezés: A görög drámáról. Irta: Nosz Gusztáv.)

Az **érsekújvári** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Felix János igazgató. (Érsekújvár. Winter Zsigmond. 8r. 35 l.) (Értekezés: A szellemi hős küzdelme. Irta: Dr. Némethy Károly.)

Az **erzsébetvárosi** róm. kath. Raphaeli gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: László Dávid igazgató. (Erzsébetváros. Kolzauer Dániel. 8r. 52 l.) (Értekezés: Markovich-ünnepély. Irta: Nagy József.)

(**Eszék.**) Programm kralj. velike realke u Osieku za školsku godinu

1888—89. (Eszék. Pfeiffer Gyula. 8r. 66 l.) (Értekezés: Kako je P. Emerik Pavić u prošlom stoljeću u latinski jezik prevodiv pjesme slavnoga Fra Andreji Kačića? Irta: Forko József.)

Értesítő a pannonhalmi sz. Benedek-rend **esztergomi** főgymnasiumáról az 1888—89. tanév végén. Közzéteszi Villányi Szaniszló igazgató. (Esztergom. Laiszky János. 8r. 96 l.) (Értekezés: A homerosi kor kosmographiája. Irta: Gergey Lénárt.)

A sz. kir. **esztergomvárosi** nyilvános reáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli az igazgatóság. (Esztergom. Laiszky János. 8r. 46 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter felett, melyet annak halála alkalmából az esztergomi reáliskolában mondott dr. Feichtinger Sándor kir. tanácsos, reáliskolai igazgató.)

A főmagasságu bibornok, herczeg-primás és esztergomi érsek ur kegyes pártfogása alatt levő és az irlalmas nővérek vezetése alatt álló **esztergomi** leánynevelde és tanodák értesítője az 1888—89. tanévről. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 30 l.)

A **fehértemplomi** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Gerevics Gusztáv kir. igazgató. (Fehértemplom. Wunder Gyula. 8r. 64 l.) (Értekezés: Marcus Aurelius. Irta: Dr. Vajda Károly.)

A **felső-lövői** ág. hitv. ev. nyilvános tanintézetek (tanítóképezde, gymnasium és reáliskola) értesítője az 1888—89. tanévről. Programm der öffentlichen evangelischen Schulanstalten zu Oberschützen (Seminar, Gymnasium und Realschule) für das Schuljahr 1888—89. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos. 4r. 55 l. 1 kép.)

A **fiumei** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette dr. Berghoffer József főgymnasiumi tanár. Programma del Regio Ungarico Ginnasio superiore di Stato in Fiume pubblicato alla fine dell'anno scolastico 1888—89. dal professore Giuseppe Dre Berghoffer. (Fiume. E. Mohovich. 4r. 57 l.) (Értekezések: Due discorsi pronunziati in occasione del XXV. anniversario dell' operosità letteraria del Dre Béla Erődi. Irta: Kőrösi Sándor. Alla festa assistettero LL. EE. il r. governatore conte Augusto Zichy e la nobile di lui consorte, contessa Edvige Zichy Wimpffen. Berghoffer Józseftől.)

Izvešće kr. velike gimnazije u Rieci (**Fiume**) koncem školske g. 1888—89. (Zágráb. Narodnih Novinah. 8r. 107 l.) (Értekezés: Kada je i kojim povodom pisao Platon dialog Phaidros? Irta: Mirko Rastić.)

A **fiumei** m. kir. áll. elemi és polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Donáth Imre igazgató. Programma dell R. Ung. etc. (Fiume. E. Mohovich. 8r. 48 l.)

A **fiumei** m. kir. állami kereskedelmi akadémia értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Matcovich Pál igazgató. Programma degli etc. (Fiume. Battara Péter. 8r. 79 l.)

A **galgóczi** állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Nyolczadik értesítés. Közli: Lévay István L. igazgató. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 42 l.)

A **gyergyó-ditrói** római kath. polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Vendl Aladár igazgató. (Gyergyó-Ditró, Ditró és Szárhegy községek könyvnyomdája. 8r. 32 l.) (Értekezés: Az iskolai fegyelmetartás akadályai különös tekintettel a helyi viszonyokra. Irta: Taschek Gyula.)

A **gyergyó-szentmiklósi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola tizennegyedik értesítője az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette Kuncz Kornél igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés» irodalmi intézet, könyv- és könyomda. 8r. 35 l.)

A **gyergyó-szentmiklósi** államilag segélyezett községi iparostanoncziskola hatodik értesítője az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Kuncz Kornél igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés» könyvnyomda. 8r. 31 l.)

A **gyöngyösi** kath. nagygymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Vágó Ferencz igazgató. (Gyöngyös. Kohn L. 8r. 56 l.) (Értekezés: A rovarok életmódja és természeti ösztönük. Irta: Galambos Áron.)

A **gyönki** ev. ref. gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Varga István gymn. igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 25 l.)

Értesítő a pannonhalmi sz. Benedekrend **győri** főgymnasiumáról az 1888—89. év végén. Közli: Francsics Norbert igazgató. (Győr. Surányi János. 8r. 172 l.) (Értekezés: Hat év (63—57. Kr. e.) Ciceró életéből. Irta: Bódis Jusztn.)

A **győri** magy. kir. állami főreáliskola tizenhatodik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Cs. Szabó József. (Győr. Gross Gusztáv és társa. 8r. 164 l.) (Értekezés: A győri m. k. áll. főreáliskola története (1852/3—1888/9.). Irta: Lasz Samu.)

A **győri** alsófoku kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi az igazgató. (Győr. Fischer István és F. 8r. 32 l.) (Értekezés: A váltókról. Irta: Stumpf Dózsa.)

A **gyulafehérvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. (Gyulafehérvár. Papp és Ferdinánd, a püsp. lyceumi nyomda. 8r. 162 l.) (Értekezések: A döbrentei codex nyelvi sajátosságai. Irta: Pál Antal. A gyulafehérvári meteor-állomás észleletei 1888. évről. Ávéd Jákótól.)

A **H.-Szoboszló** rendezett tanácsú város alsófokú ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Pestényi Pap Ignác igazgató. III. évfolyam. (Debreczen. A város könyvnyomdája 8r. 16 l.)

A **hód-mező-vásárhelyi** ev. ref. főgymnasium 1888—89. tanévi értesítője. (H.-M.-Vásárhely. Hungária könyvnyomda. 8r. 70 l.) (Értekezés: Sáska-ink. Irta: Gyulai Kálmán.)

A **hódsági** alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Brandecker István igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 15 l.)

Az **iglói** ág. hitv. evang. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zimann János e. i. igazgató. (Igló. Schmidt József. 8r. 61 l.)

Az **iglói** ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről IX. évfolyam. Közli: Kertscher Ede e. i. igazgató. (Igló. Schmidt József. 8r. 49 l.)

A **jászberényi** községi kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Himpfner Béla kir. i. igazgató. (Jászberény. Balázs

Adolf. 8r. 63 l.) (Értekezések : Megemlékezés Golenich Károly r. tanárról. B. K.-tól. Kopernik világrendszeréről. Irta : Bartók István. A jászberényi gymnasium multjának és új épületének rövid ismertetése. H. B.-tól.)

A **jászberényi** irgalmas nővérek vezetése alatt álló érseki nőnevelő-intézet értesítője az 1888—89. iskolai évről. («Szent István» kath. műintézet. 8r. 24 l.) (Értekezés : A nőnevelésről. Irta : Bukoveczky Sándor)

A jézus-társasági **kalocsai** érseki főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. XXIV, 80 l.) (Értekezés : Állandó-e a nap melege? s ha igen, miért és meddig? Irta : Ritli Vendel.)

A miasszonyunkról nevezett szegény iskolanénék vezetése alatt álló **kalocsai** érseki tanítónőképző intézetek, nőnevelde árvaház, felső s elemi népiskola és ovoda értesítője az 1888—89. iskolai évről. Kiadja az intézeti igazgatóság. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 34 l.)

A **kalocsai** városi fi. külvárosi (eperföldi) és pusztai vegyes osztályú római kath. elemi iskolákba járó tanoncok érdemsorozata 1888—89. tanévben. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.)

A **kalocsai** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette : Petrovác József ipariskolai igazgató. V. évfolyam. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.) (Értekezés : A levelek és ügyiratok az ipariskolában. Irta : Pető Mihály.)

A **kalocsai** izraelita hitközség nyilvános ötosztályú vegyes elemi iskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette a tantestület. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 15 l.)

A **kaposvári** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. isk. évről. Közli : Lenner Emil kir. igazgató. (Kaposvár. Hagelmann Károly. 8r. 88 l. 1 tábla.) (Értekezések : A latin igeragozás rendszere. Irta Pintér Ede. Classika philologiai szemléltető eszközök. Irta : Schambach Gyula.)

A **kaposvári** zsidó hitk. iskolájának értesítője az 1888—89. tanévre. IX. évfolyam. Kiadja a zsidó hitközség. (Kaposvár. Réthelyi Miksa. 8r. 16 l.)

A **kaposvári** államilag segélyezett községi polgári leányiskola második értesítője az 1884/5—1888/9-ig terjedő tan évekről. Közli : Nagyné Csorba Mária igazgató. (Kaposvár. Hagelmann Károly. 8r. 77 l.)

A **karánsebesi** magy. kir. állami tanintézetek (polgári és elemi fiúiskola, elemi leányiskola és gyermekkert) értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette : Bánfi János igazgató. (Karánsebes. 8r. 35 l.)

A **karánsebesi** kereskedelmi testület által fentartott városi alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette : Bánfi János igazgató. Második évfolyam. (Karánsebes. Az egyházmegyei könyvnyomda. 8r. 10 l.)

A **karánsebesi** állami segélylyel fentartott városi alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette : Bánfi János, igazgató. Harmadik évfolyam. (Karánsebes. Egyházmegyei könyvnyomda. 8r. 25 l.)

(**Karlova.**) Program srpske veljike gimnasije Karlovačke sa školsku godinu 1888—89. Uredjuje Direktor gimnasije. Godina XXXVII. Knjiga XXX. (Újvidék. Pajevics A. 8r. 80 l.) (Értekezés : Klasicsna nastava. Irta : Vuić V.)

Kassa szab. kir. város községi polgári fiú- és leányiskolájának XVI.

értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Mártonfy Márton igazgató. (Kassa. Riess Lajos. 8r. 76 l.) (Értekezés: Valami a játékról. Irta: Malaszt Ferencz.)

A **kassai** magy. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Dr. Rodiczky Jenő igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 40 l.)

A **kassai** magy. kir. gazdasági tanintézet tanári és tisztikara valamint hallgatóinak névjegyzéke az 1889—90. tanév első felében. (Kassa. Riess Lajos. 8r. 7 l.)

Kassa szab. kir. város községi elemi iskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Sudy Kapisztrán János igazgató. (Kassa. Riess Lajos 8r. 68 l.) (Értekezés: Városunk tanügyi multjából. Irta: Sudy K. János.)

A **kassai** kir. jog- és államtudományi kar évkönyve 1888—9-ről. Közli az igazgató. Negyedik évfolyam. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 52 l.)

A **kassai** kir. jog- és államtudományi kar tanrendje az 1888—9. tanév I. II. felében. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 7, 7 l.)

A **kassai** m. kir. gépészeti középipariskola értesítője az 1888—89. XVII. tanévről. Szerkesztette: P. Tetmajer Károly igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 101 l.)

Kassa sz. kir. város előkészítő és rendes tanfolyamú ismétlő ipariskoláinak IV. értesítője az 1888—9. tanévről. Közzéteszi: Mártonfy Márton a rendes tanfolyamú iskola igazgatója. (Kassa. Riess Lajos. 8r. 85 l.) (Értekezés: A vas. Irta: Krancz Béla.)

A **kassai** állami főreáliska értesítője az 1888—89-ik évről. Közli: Mauritz Rezső igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 79 l.) (Értekezés: A tej. Irta: Vadász l.)

A jászóvári prémontréi kanonokrend **kassai** főgymnasiumának évi jelentése az 1888—89. tanévről. Közli: Nátafalussy Kornél főgimn. igazgató (Kassa. Riess Lajos. 8r. 129. l.) (Értekezés: Az eleusisi mysteriumok. Irta: Takács Menyhért.)

A **kassai** kereskedelmi testület által fentartott három osztályú ismétlő iskola 1888—89. évi értesítője. Közzéteszi: Mártonfy Márton igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 24 l.) (Értekezés: Magyarország kereskedelmének fejlődése. Irta: Grúsz Frigyes.)

A **kecskeméti** magy kir. állami főreáliskola 1888—89. évi értesítője Közli: Hanusz István, igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 75 l.) (Értekezés: Egy lap irodalmunk történetéből. Irta: Hornyik József.)

A **kecskeméti** reform. főiskolai jog- és államtudományi-kar évkönyve 1888—9-ről. Tizennegyedik évfolyam. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 32 l.)

A **kecskeméti** reform. főgymnasium értesítője 1888—89. Szerkesztette Csabai Imre igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 57 l.)

A kegyes tanítórend **kecskeméti** főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről Közli: Perger József igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 91 l.) (Értekezés: A növényvilág vampirjai. Irta: Bartek Lajos.)

A **kecskeméti** államilag segélyezett polgári és elemi leányiskola XIV. értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Páthy Károly igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 56 l.) (Értekezés: Iskola és erkölcsiség. Irta: Páthy Károly.)

A **kecskeméti** jótékony nőegylet évkönyve az 1888—89. évről. Összeállította: Dr. Horváth Mihály egyl. titkár. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 17 l.)

A **kecskeméti** reform. főiskolai jog- és államtudományi kar tanrendje az 1888—89. félév I. II. felében. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 7, 7 l.)

XII. évi jelentés a **kecskeméti** községi népiskoláról. 1888—89. tanév. Szerkesztette: Páthy Károly igazgató. (Kecskemét. 8r. 28 l.)

Kecskemét T. H. városi alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola VI-ik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Pataki Imre igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 26 l.)

A **Kecskemét** városi államilag segélyezett gazdasági szakoktatószakkal egybekapcsolt felső népiskola XVII. értesítője az 1888—89. tanévről Összeállította Máté Sándor. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 22 l.)

A **késmárki** ág. hitv. evang. kerületi lyceum 1888—89. tanévi értesítője. Közli: Scholcz Frigyes igazgató. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 95 l.) (Értekezések: A késmárki ág. hitv. ev. kerületi Lyceum története. Irta: Palesó István. Boldogult Jóni Tivadar hamvainak elszállítása a miskolczi sírkertből a késmárki temetőbe. Irta: Votisky Károly. Jóny Tivadar emlékére, Zvarinyi Sándortól. Jóny Tivadar emlékezete, Scholcz Frigyesről.)

A **keszthelyi** kir. katolikus gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzé teszi: Farkas Miklós igazgató. (Keszthely. Kardos G. 8r. 68 l.) (Értekezés: A jellemképzésről. Irta: Pákor Adorján.)

A **keszthelyi** m. kir. gazdasági tanintézet 1889. évkönyve. Kiadja a tanintézet. Szerkeszti: Deininger Imre. (Nagykanizsa. Weiss L. F. 8r. 118 l.)

A **keszthelyi** m. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Deininger Imre igazgató. (Nagykanizsa. Weiss L. és F. 8r. 38 l. 1 kép.)

Értesítés a **K-Vásárhely** rend. tanácsú városban állami segélylyel fentartott alsófokú ipariskoláról az 1888—89. év végén. Szerk. M. Székely János. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 15 l.)

Értesítés a **Kézdi-Vásárhely** városi államilag segélyezett községi elemi fiu- és leány-iskola évfáradó vizsgálatai ideje és rendjéről, valamint a tanítók és tanulók létszámáról az 1888—89. isk. év végén. Az iskolaszék megbízásából összeállította: M. Székely János. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 12 l.)

A Minorita-rendiek vezetése alatt álló **kézdivásárhely-kantai** róm. kath. gymnasium értesítője 1888—89. tanévről. Közzé teszi: Wittmann Ágoston igazgató. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 43 l.) (Értekezés: Nehány szó a helyi nevelési viszonyokhoz. Irta: Wittmann Ágoston.)

A **kiskőrösi** állami és városi segélylyel fentartott alsófokú ipariskola negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Záboji Gusztáv igazgató. (Kalogsa. Malatin Antal. 8r. 29 l.)

A **kiskúnfélegyházi** városi kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Holló László igazgató. (Léva. Nyitray és társa. 8r. 71 l.) (Értekezés: A síkságok meteorológiai hatásáról. Irta: Kunz Béla.)

A **kiskúnfélegyházi** állami tanítóképző-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Zajzon Dénes tanító-képző-intézeti igazgató. (Losoncz. Kármán társulat. 8r. 18 l.)

A **kis-kun-halasi** helv. hitv. lyceum értesítője az 1888—89-ik tanévről. Szerkesztette: Csontó Lajos, igazgató-tanár. (Halas. Práger Ferencz. 8r. 60 l.)

A **kismartoni** községi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Jahres-Bericht der Communal-Volksschule in der kön. Freistadt Eisenstadt vom Schuljahre 1888—89. (Kismarton. Dick Ede. 8r. 15 l.) (Értekezés: Hogyan neveljük gyermekeinket.)

A **kisszebeni** kegyes-tanítórendi gymnasium értesítője az 1888—89-ik iskolai évről. Közli: Szkokán Sándor igazgató. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 31 l.) (Értekezés: Sárosvármegye vízrajzi (hydrographiai) viszonyainak leírása tekintettel ásványvizei- és fürdőhelyeire is. Irta: Cserépi József.)

A **kisujszálliási** hat osztályú ev. ref. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Dr. Székely Bendegúz igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 32 l.)

A **kisvárdai** állami elemi népiskola értesítője az 1888—89-ik tanévről. XII. évfolyam. Szerkesztette: Beke Márton igazgatótanító. (Kisvárd. Berger Ignác. 8r. 38 l.)

A magyar kir. államvasutak **kolozs-alagúti** telepén működő elemi iskola 1888—89-ik évi értesítője. Az iskola fennállásának negyedik évről. Közrebocsátja az iskolaszék. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 20 l.)

A **kolozsvári** magyar királyi Ferencz-József-tudomány-egyetem almanachja és tanrendje az MDCCCLXXXVIII—IX-ik tanév II. felére. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 80 l.)

(**Kolozsvár**) Értesítő az unitarius vallásközönség iskoláiról az 1888—89. tanévben. Szerkesztette Kovács János igazgatótanár. X. évfolyam. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert [Magyar Polgár]. 8r. 91 l.) (Értekezés: Horatius öt ódájának iskolai magyarázata. Irta: Dr. Brassai Sámuel.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **kolozsvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévben. Közli: Dr. Vajda Gyula igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 130 l.) (Értekezés: Titus Flavius Vespasianus. Irta: Farkas József.)

XVIII. értesítvény a **kolozsvári** m. kir. állami tanítóképezde tizen-nyolczadik tanévről. 1888—89. Összeállította: Paal Ferencz igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 29 l.)

A **Kolozsvár** városi nyilvános községi polgári fiúiskola kilencedik értesítője fennállásának 19-ik évről, az 1888—89-ik tanév végén, szerkesztette: Dr. Ferenczi Zoltán igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés» irodalmi intézet. könyv- és könyomda. 8r. 54 l.) (Értekezés: A német helyesírásnál. Irta: Pausinger Sándor.)

Értesítő a **Kolozsvár** városi államilag segélyezett felsőbb leányiskola 1888—89. iskolai évről. (Kolozsvár. Burckhardt Ágoston. 8r. 58 l.) (Értekezés: A növényvilág és a költészet: Irta Binder Laura.)

A pannonhalmi szent Benedekrend **komáromi** négy osztályú katolikus gymnasiumának értesítője az 1888—89. iskolai évről. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 85 l.) (Értekezés: Az imádság és átok a görögöknél és rómaiaknál. Irta: Abday Asztrik.)

Értesítő **Komárom** szab. kir. város ipariskolájának 1888—89. hatodik tanévről. Szerkesztette: Sipos Elek igazgató. V-ik évfolyam. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 82 l.) (Értekezés: «Beszéd, a melylyel főtisztelendő Reznýák Albert úr mint az ipariskolai bizottság elnöke, ez évi munka-kiállításunkat megnyitotta.)

(**Kőhalom.**) XVI. Jahresbericht der Gewerbeschule in Reps (Lehrlings-schule.) Nach Schluss des Schuljahres 1888—89 veröffentlicht von Michael Binder, Direktor. (N.-Szeben. Krafft V. 8r. 10 l.)

A **Körmöcz** szab. kir. és főbányavárosi alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Gruy Ede. (Turócz-Szent-Márton. 8r. 12 l.)

A **Körmöcz** szab. kir. és főbányavárosi községi polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. (Franklintárs. 8r. 31 l.)

A **körmöczbányai** m. kir. állami főreáliskola tizenkilenczedik évi értesítője 1888—89. Szerkeszté Schröder Károly királyi igazgató. (Rudnyánszky A. 8r. 115 l. (Értekezés: Trefort Ágoston emlékezete. Irta: Víz Ferencz.)

Körmöczbányai sz. kir. város községi elemi fiu- és leánytanoda értesítője az 1888—89-ik tanévről. (Turócz-szt-mártoni könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 12 l.)

Értesítő a pannonhalmi szt-Benedekrend **köszegi** gymnasiumáról az 1888—89. iskolai év végén. (Kőszeg. Feigl Frigyes. 8r. 79 l.) (Értekezés: Kalászat a nevelés-tanítás mezején kiváló tekintettel a tanulókor főbb hibáira. Irta: Zanathy Bódog.)

A **köszegi** államsegélylyel fentartott polgári fiu- és leányiskola értesítője 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Steierlein Gábor, igazgató. (Kőszeg. Feigl Gyula. 8r. 36 l.)

Értesítő a **köszegi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskoláról. Az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Steierlein Gábor igazgató. (Kőszeg. Feigl Gyula. 8r. 21 l.)

A **kunszentmiklósi** ev. ref. gymnasium értesítője 1888—89. iskolai évről. Kiadja az iparhatóság. (Franklin-társ. 8r. 62 l.) (Értekezés: A kunszentmiklósi ev. ref. gymnasium rövid története.)

A **lévai** kegyes tanítórendi főgymnasium értesítője az 1888—89-ik tanévről. Közli: Szabady Gyula igazgató. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 92 l.) (Értekezés: Sophokles Oedipus királyáról. Irta: Cserei József.)

A **lévai** m. kir. állami tanítóképezde XIII-ik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szabó Lajos igazgató. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 17 l.)

A **lippai** középkereskedelmi iskolával kapcsolatos állami polgári iskola értesítője az 1888—89. isk. évről. Közli: Dölle Gyula igazgató. (Lippa. Zách J. & Köhler G. 8r. 54 l.)

A **losonczi** m. kir. állami főgymnasium értesítője. 1888—89. Közli: Gresits Miksa igazgató. (Losonc. Kármán társulat. 8r. 76 l.) (Értekezés: Magyarország külföldön. Irta: Beniczky Kálmán.)

A **losonczi** áll. elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Tizenharmadik évfolyam. Közli: Nagy József tanító. (Losonc. Kármán társulat. 8r. 16 l.) (Értekezés: A nevelés eszközei. Irta: P. Gy.)

A **lőcsei** királyi katolikus főgymnasium 1888—89. tanévi értesítője. Szerkesztette: Halász László igazgató. (Lőcse. Reiss Józ. 8r. 71 l.)

A **lőcsei** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. XX. szám. Szerkesztette: Dr. Róth Samu igazgató. (Lőcse. Reiss József. 8r. 76 l.) (Értekezések: Bacon praerogativ instantiái, természeti analogiája és módszerének hiányai. Irta: Dr. Sárffy Aladár. Intézetünk második évtizedének története. Irta: Dr. Róth Samu.)

A **lőcsei** m. kir. állami elsőrendű felsőbb leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89-iki tanévről. Közli: Kárpáti Endre igazgató. (Lőcse. Reiss József. 8r. 31 l.)

A **lugosi** róm. kath. magy. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Billmann Márton igazgató. (Lugos. Wenczely János és fia. 8r. 71 l.) (Értekezés: A Kisfaludy-család. Irta: Dr. Dengi János.)

A **magyarláposi** állami elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadta: Lebedi János ig. tan. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 10 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **magyar-óvári** gymnasium értesítője az 1888—89-iki tanévről. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos) 8r. 61 l.) (Értekezés: Magyarország viszonya Németországhoz a Hunyadiak korában. Irta: Horváth Sándor.)

A **magyar-óvári** magyar királyi gazdasági akadémia értesítője az 1888—89-iki tanévről. A tanintézet fennállásának 71-ik évében. Szerkeszti Balás Árpád igazgató. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos.) 8r. 50 l.)

A **magyar-óvári** állami segélyvel fentartott községi alsófokú ipariskola V. értesítője a 1888—89. tanévről. Szerkesztette Merényi Kálmán, igazgató-tanító. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos.) 8r. 28 l.) (Értekezés: A helyes olvasásról. Irta: Petrovich József.)

A **magyar-óvári** községi fiu- és leányiskolák (népiskola) XIX. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Merényi Kálmán, népisk. igazgató-tanító, (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos.) 8r. 15 l.)

A **makói** államilag segélyezett községi polg. leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. IX. évfolyam. Közzéteszi: Horváth Illés igazgató. (Makó. Neumann J. 8r. 59 l.) (Értekezés: Makó város és környéke növényzete. Irta: Halász Árpád.)

A **malaczkai** államilag segélyezett I. fokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Gremen Béla. (Malaczka. Wiesner nyomdaintézet. 8r. 10 l.) (Értekezés: A munkásság. Irta: Gremen Béla.)

A **m.-szigeti** kegyestanítórendi gymnasium értesítője az 1888—89-ik tanév végén. Közzéteszi: Feld Vilmos igazgató. (M.-szigeti részvénynyomda. 8r. 41 l.) (Értekezés: A só és annak felhasználása, szerepe az ember szervezetében és az államháztartásban. Irta: Feld.)

A **m.-szigeti** m. kir. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Tizenkettedik évfolyam. Közli: Marikovszky Menyhért igazgató. (M.-Sziget. Mármarosí részvény-nyomda. 8r. 67 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston emlékezete. Felolvasta az 1889. márczius 10-én tartott iskolai ünnepélyen Marikovszky Menyhért igazgató. Milyen

föltételek mellett fogja legjobban teljesíteni a tanítónő nevelői feladatát a felsőbb leányiskolában. Irta: Décsei Janka.)

A **mármaros-szigeti** helvét hitv. lyceum értesítője az 1888—89. évről. Harmadik folyam. Hatodik év Kiadta: Szilágyi István közigazgató. (M.-Sziget. Viski Balás L. 4r. 49 l.) (Értekezések: Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett. Irta s a lyceum kormányzó tanácsa által 1888. évi szeptember 9-én rendezett gyászünnepélyen elmondta: Szilágyi István közigazgató. Trefort emlékezete. Irta: Vékony Antal.)

A **Margitta** városi államilag segélyezett alsófokú ipartanoncz iskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. IV. évfolyam. Szerkesztette Szathmári Sándor igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 16 l.)

A **m.-szigeti** alsófokú kereskedelmi iskola első értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Kovásy Zoltán a tanügyi bizottság jegyzője (M.-Sziget. Viski Balázs L. 8r. 18 l.) (Értekezés: Az alsófokú kereskedelmi iskola fontossága M.-Szigeten. Irta: Kovásy Zoltán.)

A **marosvásárhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89-ik iskolai évről. Közli: Karácson Márton igazgató. (Marosvásárhelyt. Gálffy B. a róm. kath. leányisk. betűivel. 8r. 60 l.) (Értekezés: Emlékezés Kesperü József gymn. rendes tanárról. Irta: Karácson Márton.)

A **Marosvásárhely** szab. kir. város által állami segélylyel fentartott I. fokú ipariskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Ötödik évfolyam. Szerkesztette Szentgyörgyi István ipartanodai igazgató. (Marosvásárhelyt. Imreh S. A reform. kollégium betűivel. 8r. 51 l.) (Értekezés: Egy kép: Pál F. és Kiss S. olv. k. u. írta Szentgyörgyi István.)

A **marosvásárhelyi** ev. ref. kollégium értesítője az 1888—89-ik iskolai évről. Kiadta: Bedőházi János igazgató. (Maros-Vásárhelyt. Imreh S. A ref. kollégium gyorsajtója. 8r. 88 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston. Megnyitó beszéd, tartotta Bedőházi János igazgató. Báró Kemény Gábor. Évzáró beszéd, tartotta ugyanaz.)

(**Medgyes.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Mediasch und der damit verbundenen Lehranstalten für das Schuljahr 1888—89. Veröffentlicht vom Rector Gustav Fr. Schuller. (Nagy-Szeben. Krafft V. 4r. 32 l.) (Értekezés: Der Lateinunterricht an unsern Gymnasien mit besonderer Berücksichtigung der Anfangsklasse. Irta: Theiss János.)

A **mezőturi** ev. reformált gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Bodolay László igazgató. (Mező-Túr. Gyikó K. 8r. 52 l. 3 rajzkép.) (Értekezés: A mezőturi ev. ref. egyház új központi iskolájának ismertetése. Irta: Füredi Lajos.)

A **miskolczi** kir. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Polgár György kir. igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 48 l.) (Értekezés: Segélyegyletünk megalapítása és első működése. Irta: Polgár György.)

A **miskolczi** m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola és a polg. fiúiskolával kapcsolatos középkereskedelmi- és ipariskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Gálffy Ignác igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 79 l.)

A **miskolczi** alsó fokú iparos iskola 1888–89. évi értesítője. Szerkesztette: Gálffy Ignác igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 18 l.)

A **miskolczi** ev. ref. főgymnasium értesítője az 1888–89. iskolai évről. Szerkesztette: Kun Pál igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 73. l.)

Modor szab. kir. város iparos-tanoncz iskolájának negyedik értesítője az 1888–89. tanévről. Közzéteszi: Baltzár Ágoston igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 8 l.)

A **modori** m. kir. állami tanítóképezde hetedik értesítője az 1888–89. tanév végén. Szerkesztette: Lenhardt Károly igazgató. (Pozsony. Stampfel Eder és társai. 8r. 64 l.) (Értekezés: A modori iskola két régi tanrendje. Irta: Lenhardt Károly.)

A **mohácsvárosi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888–89. tanévről. Összeállította: Böhm Ignác igazgató. (Mohács. Blandl I. 8r. 39 l.)

A **munkácsi** m. kir. áll. gymnasium értesítője 1888–89. tanévről. Közli: Frankovich Sándor igazgató. (Munkács. «Kárpát» könyvnyomda. 8r. 48 l.) (Értekezés: A nyelvtanítás eszképző tényezőiről a kezdőknél. Irta: Schultz A.)

A **munkácsi** állami alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Sárkány Gábor ipar- és kereskedelmi iskolai igazgató. (Munkács. Farkas Kálmán. 8r. 29 l.) (Értekezés: Nehány szó iparosainkhoz.)

A **nagybányai** állami főgymnasium II. évi értesítője az 1888–89. tanévről. Közzéteszi: Szunter Nándor igazgató. (Nagybánya Molnár Mihály. 8r. 70 l. 3 kép.) (Értekezés: Épületünk átalakítása.)

Értesítő a kegyes tanítórend vezetése alatt álló **nagybecskereki** községi főgymnasiumról az 1888–89. tanév végén. Közli: Rappensberger Vilmos, főgymnasiumi igazgató. (Nagy-Becskerek. Pleitz F. Pál. 8r. 86 l. 1 tábla.) (Értekezések: Dr. Kemény István. Irta: Dr. Nyáry Ferencz. Az otthon és az iskola. Irta: Edelmann Ottó.)

A **nagybecskereki** községi népiskola értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Baaden Károly igazgató. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 62 l.) (Néhány szó a szakoktatásról. Irta: Szalay Teréz.)

Értesítő a **nagybecskereki** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskoláról az 1888–89. tanévben. Közli: Baaden Károly igazgató. (Nagy-Becskerek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 36 l.) (Értekezés: Mitől függ az iparos boldogulása?)

A **nagybittsei** polgári fiúiskola értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Freund Bernát igazgató. (Felső-Eör. Schodisch Lajos 8r. 16 l.) (Értekezés: Elő a humaniorákkal! Irta: Freund.)

A **nagyenyedi** ev. ref. Bethlen-főiskola 1888–89. tanévi értesítője. Kiadta: az igazgatóság. (Nagyenyed. Wokál János 8r. 148 l.) (Értekezések: Emlékbeszéd báró Kemény Gábor egyházk. főgondnok felett. Irta: Nagy Lajos. Keresztes József emlékezete. Irta: Dr. Kovács Ödön. Emlékbeszéd Székely Ferencz főiskolai tanár felett. Irta: Makkai Domonkos.)

A **nagykállói** magy. kir. állami főreáliskola XIX-ik értesítője az 1888–89. iskolai évről. Közzéteszi: Schurina István főreáliskolai igazgató.

(Nyiregyháza. Jóba Elek. 8r. 67 l.) (Értekezés: Andrassy Jenő 1854—1889. Irta: Barabás D.)

Értesítő a kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **nagykanizsai** kath. főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. Közzéteszi: Janky Károly igazgató. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp 8r. 70 l.) (Értekezés: A virágok csoportosulásának törvényeiről flóránk ismertebb alakjain: Irta: Poór János.)

A **nagykanizsai** izr. nyilvános hatosztályú elemi fiú- és leányiskola, valamint az ezzel egybekötött kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bún Samu igazgató. (Nagykanizsa. Weiss L. és F. 8r. 67 l.) (Értekezés: A hitoktatás a zsidó népiskolában. Irta: Dr. Neumann Ede.)

A **nagykanizsai** államilag segélyezett községi nyilvános polgári fiúiskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté: Morgenbesser János igazgató. (Nagykanizsa. Wajdits József. 8r. 36 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **nagykárolyi** róm. kath. nagygyimnasium értesítője az 1888—89 iskolai évről. Közzéteszi: Malonyay István igazgató. (Nagykároly. Seper Kajetán. 8r. 103 l.) (Értekezés: A gymnasiumnak adományozott Kisfaludi Madarász Ede-féle kagyló- és csigagyűjtemény ismertetése. Irta: Rozmanits Timót.)

A **nagykikindai** gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közl: Dr. Krcsméri Károly igazgató. (Nagykikinda. Radák János. 8r. 68 l. (Értekezés: A házi nevelés napjainkban. Irta: Ujházy László.)

Tudósítás az ev. reform. **nagykőrösi** főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. Szerkesztette: Ádám Gerzson igazgató. (Nagy-Körös. Ottinger Ede 8r. 35 l.)

Értesítő a **nagykőrösi** ev. ref. tanítóképző intézet és népiskolák állásáról az 1888—89. tanévben. Összeállította: Hegymegi Kiss Kálmán igazgató-tanár. (Nagy-Körös. Ottinger Ede. 8r. 44 l.)

A **nagymihályi** állami elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Mathiász József, igazgató-tanító. (Nagy-Mihály. Landesmann B. 8r. 31 l.)

A **nagyszalontai** községi algymnasium értesítője az 1888—89. isk. évről. Közli: Kovács István igazgató. (Nagy-Szalonta. Rosenzweig R. 8r. 50 l.)

A **nagyszebeni** állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévben. Szerkeszti: Veress Ignác gymnasiumi igazgató. (Nagy-Szeben. Reissenberger Adolf, Steinhausen Tivadar utódja. 8r. 35. l.)

(**Nagyszeben.**) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. und der damit verbundenen Realschule, sowie der ev. Elementarschule A. B. zu Hermannstadt für das Schuljahr 1888—89 von Moritz Guist, Director. (Nagy-Szeben. Closius G. özvegye. 4r. 68 l.) (Die Theilnahme der Siebenbürger Sachsen an den Schlesischen Kriegen 1741—1746 Czekelius Frigystöl.)

(**Nagyszeben.**) Siebzehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in Hermannstadt (Lehrlingsschule) am Schusse des Schuljahres 1888—89. veröffentlicht vom Director Karl Albrich. (N.-Szeben. Krafft V. 8r. 14 l.)

(**Nagy-Szeben.**) III. Programă a școlii civile (private) de fete cu internat a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura po-

porului român, în Sibîiu per anul şcolastic 1888—9. publicată de Ivan Popescu director. (N.-Szeben. Főegyházmegyei nyomda. 8r. 47 l.) (Értekezés: Interesul pedagogic, ca cel mai deapropo scop al învăţământului educativ de dr. Vasile Bologa.)

A **nagyszombati** érseki főgymnasium értesítője az 1888—89. tanév végén. Közli: Schlick István, igazgató. (Nagyszombat. Winter Zsigmond 8r. 127 l. A könyvtár czimjegyzéke. Szerk. Dr. Melcsiczky Lajos. XI. közlemény 177 laptól 314 lapig.) (Értekezés: Nyelvészeti tanulmány Anonymus «De Gestis Hungarorum» czimű munkája felett. Irta: Dr. Uhlárik János.)

A **Nagyszombat** sz. kir. városi alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Alszeghy János igazgató. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 20 l.)

A **nagy-szöllősi** műasztalossági és gazdasági szaktanfolyamokkal összekapcsolt állami polgári fiú- és leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Baranyai Gyula igazgató. (Nagy-Szöllős. Székely Simon. 8r. 46 l.) (Értekezés: Polgáriskolánk és az ipartanműhely. Irta: Spolarich János.)

A premontrei kanonok-rend **nagyvárad** kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Várszély Ármin igazgató. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 107 l.) (Értekezés: A közegészségügyi intézmények a régi Rómában. Irta: Kotunovics Sándor.)

A **nagyvárad** alsófokú ipar-iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Dr. Tóth Mihály igazgató. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 15 l.)

A **nagyvárad** kir. jog- és államtudományi kar tanrendje az 1888—9. tanév I. II. felére. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 8, 8 l.)

A **nagyvárad** kir. jog- és államtudományi kar almanachja az 1888—89. jubilaris évről. Közli: az igazgató. Tizenötödik évfolyam. (Nagyvárad. ifj. Berger Sámuel. 8r. 145 l.)

A **nagyvárad** magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Vidovich Bonaventura igazgató. (Nagyvárad. Rosenbaum V. Vilmos. 8r. 59 l.) (Értekezés: Trefort Ágostonról. Irta: Endrődi Sándor.)

A **nagyvárad** római katolikus népiskolának huszadik értesítője az 1888—89. tanév végén. (Nagyvárad. Hügel Ottó 8r. 59 l.) (Értekezés: Szemelvények a nevelés köréből. Irta: Kovalik János.)

(**Naszód**). Raportulü alü XX-lea despre gimnasiulü superiorü gr. cat. românescü din Nasëdû pre anulü scolasticü 1888—89. (Brassó. Alexi. 8r. 156 l. négy kép.) (Értekezés: Importanţa sciinţei meteorologice de Dr. A. P. Alexi.)

A **német-prónai** ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. V. évfolyam. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 10 l.)

A **nyiregyházi** ág. hitv. evang. főgymnasium XXV-ik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Martinyi József igazgató. (Nyiregyháza. Jóba Elek. 8r. 82 l.) (Értekezések: Mikor kezdhetjük meg az idegen nyelvek oktatását. Irta: Máthé Gy. Székfoglaló beszéd. Elmondotta: Dr. Meskó László.)

A **nyitrai** róm. kath. főgymnasium 1888—89. iskolaévi értesítője. Közzéteszi: Horváth Sándor igazgató. (Nyitra: Schempek és Huszár 8r. 169 l.) (Értekezés: A paedagógiai büntetések. II. r. Irta: Dr. Takács Sándor.)

A **Nyitra** városi róm. kath. elemi fiú és leányiskolák értesítője az 1888—89. tanévről a r. k. iskolaszék megbízásából közli: az igazgatóság. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 42 l.) (Értekezés: Városi róm. kath. népiskolai épületünk. Irta: Jakubovich Sándor, ig. tanító.)

A **nyitravárosi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Schwertsig Antal, igazgató. (Nyitra. özv. Neugebauer Anna. 8r. 41 l.) (Értekezés: Takarékoság. Irta: Masszárik János.)

Ó-Kanizsa nagyközség alsófokú ipariskolájának első értesítője az 1888—89. tanévről: Közzéteszi: Katona Sándor igazgató. (Ó-Kanizsa. Sebők Lajos. 8r. 14 l.) (Értekezés: Az ipariskolai rajzoktatás érdekében. Irta: Katona Sándor.)

Az **oraviczabányai** állami segélylyel fentartott polgári fiúiskola tizenkettedik értesítője. Az 1888—89. iskolaév. (Oravicza. Wunder Károly. 8r. 40 l.)

A **pancsovai** magyar királyi állami főgymnasium értesítője az 1888—9. tanévről. Közzéteszi: Tordai György. (Pancsova. ifj Wittigschlager Károly. 8r. 107 l. 2 kép.) (Értekezés: A pancsovai állami főgymnasium új épülete. Irta: Tordai György.)

A pannonhalmi szent Benedekrendiek vezetése alatt álló **pápai** kath. gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Ocsovszky Kázmér igazgató. (Pápa. Az evang. reformált főtanoda betűivel ny. Debreczeny K. 8r. 45 l.) (Értekezés: A kedves szülők figyelmébe. Irta: Molnár Béla.)

A dunántúli ev. reform. egyházkerület **pápai** főiskolájának értesítője az 1888—89. évről. (Pápa. Debreczeny K. Az ev. ref. főiskola betűivel. 8r. 4. XLII. 76 l.) (Értekezés: A pápai református főiskola történetéből. Irta Mokós Gyula.)

A **pápai** államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Sághy Béla igazgató. (Pápa Goldberg Gyula. 8r. 16 l.)

A zirc-ciszterci rend **pécsi** főgymnasiumának jelentése 1889. (Pécs Taizs József. 4r. 89 l.) (Értekezés: Vallásos nevelés a családban. Irta: Dr. Békefy Remig.)

A **pécsi** püspöki lyceum jog- és államtudományi karának tanrendje az 1888—89. tanév második felére. (Pécs. Lyceumi nyomda (Feiler Mihály) 8r. 8 l.)

A **pécsi** püspöki lyceum jog- és államtudományi karának tanrendje az 1889—90. tanév első felére. (Pécs. Lyceumi nyomda. (Feiler Mihály). 8r. 8 l.)

(**Pécs.**) Liebscher Vilma nyilv. joggal felruházott leánynevelő- és tanintézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1888—89. tanévre. (Pécs. A lyceumi könyvnyomda. (Feiler Mihály). 8r. 10 l.)

Pécs sz. kir. város községi tanintézeteinek 1888—89. tanévre hatóságilag megállapított órarendjei. (Pécs. Lyceumi nyomda. (Feiler Mihály). 8r. 36 l.)

Pécs sz. kir. város községi polgári leányiskolájának és összes községi népiskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. (Pécs. Engel Lajos. 8r. VI, 2, 64 l.)

A **pécsi** iparostanoncz és alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. (Pécs. Lyceumi nyomda. (Feiler Mihály.) 8r. 22 l.) (Értekezések: Az angol iparfejlődés történetének korszakalkotó mozzanatai. Irta: Hekinger István.)

A **pécsi** nyilvános három osztályú kereskedelmi középiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Porges Ede igazgató. (Pécs. Taizs József. 8r. 32 l.) (Értekezés: A magyarosodásról. Irta: Bokor Ferencz.)

(**Pécs.**) Werner Magdolna nyilván. joggal felruházott tan- és leánynevelő intézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1888—89. tanévre. (Pécs. Taizs József. 8r. 13 l.)

A **pécsi** m. kir. állami főreáliskola 1888—89. tanévi értesítője. Szerkesztette: Dischka Győző kir. főreáliskolai igazgató. (Pécs. Lyceumi könyvnyomda (Feiler Mihály.) 8r. 98 l.) (Értekezés: Molière otthon és a társaságban. Irta: dr. Katona Lajos.)

A **pécsi** izr. hitközségi népiskola és hittani intézmények értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Klingenberg I. igazgató. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 29 l.)

Pinkafő mezőváros államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Jahresbericht der vom stb. (Szombathely. Gábel Á. 8r. 15 l.)

A **piskitelepi** államvasuti és állami elemi népiskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Kiadta a gondnokság. (Déva. Breier Mór. 8r. 43 l.)

A **piskitelepi** alsófokú ipariskola második értesítője az 1888—89. iskolai évről. Kiadta a gondnokság. (Déva. Breier Mór. 8r. 22 l.) (Értekezés: Néhány szó az ipariskolások vallás-erkölcsi oktatásáról. Irta: Jancsó Ernő.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **podolini** róm. kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Moós János igazgató. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 24 l.) (Értekezés: Rehák Gyula emlékezete.)

A **pozsonyi** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Pírchala Imre igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 4, 92 l.) (Értekezés: A pozsonyi kir. kath. gymnasium története, 1850—1861. Irta: Pírchala Imre.)

A **pozsonyi** állami főreáliskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Samarjay Mihály igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 2, 50 l.) (Értekezés: Dr. Trefort Ágoston emlékezete.)

Pozsony sz. kir. város ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Liebleitner János igazgató. Harmadik évfolyam. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 60 l.)

Az államilag segélyezett **pozsonyi** kereskedelmi akadémia negyedik évi értesítője az 1888—89. iskolai év végén. Közli: Jónás János igazgató. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 79 l.)

A **pozsonyi** királyi akadémia személyzeti létszáma és taurende az 1888—89. tanév első felére. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 21 l.) Ugyanaz az 1888—89. tanév második felére.

A **pozsonyi** ág. hitv. ev. lyceum értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Michaelis Vilmos igazgató-tanár. (Pozsony. Wigand F. K. 8r.

158 l.) (Értekezés: Schimkoianum. Ötödik közlemény. Római érmek. Irta: Győrik Márton.)

A **pozsonyi** (internatussal összekapcsolt) m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Ghyczy József igazgató. Hatodik évfolyam. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 87 l.) (Értekezés: A természettani szertartás. Irta: Fuchs József.)

A **pozsonyi** m. kir. állami tanítónő-képzőintézet tizennyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Uhrl Józsa igazgató. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 43 l.) (Értekezés: A háromszögtani függvények integrálása. (III-ik közlemény). Irta: Orbók Mór.)

(**Pozsony.**) A magyarhoni ág. hitv. ev. egyetemes egyház theologiai akadémiájának értesítője. 1888—89. Szerkesztette Schneller István theol. akad. igazgató-tanár. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 31 l.)

A **pozsonyi** ág. hitv. ev. hatosztályú népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Jahresbericht etc. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 24 l.)

A **pozsonyi** kir. akadémia személyzeti létszáma és tanrende az 1889—90. tanév első felére. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 21 l.) Ugyanez az 1889—90. tanév második felére.

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **pozsony-szentgyörgyi** róm. kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Géczy Benedek gymnasiumi igazgató. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 32 l.) (Értekezés: Simai «Zsugori, telhetetlen fősvény ember» cz. drámája. Irta: Kapás Aurél.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **privigyei** róm. kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Kadek István gymn. igazgató. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 40 l.)

A **privigyei** iparos-tanonciskola 1888—89. tanévi értesítője. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 8 l.) (Értekezés: A vallásos oktatás és nevelésről.)

A **rettegi** állami elemi iskola 1888—89. tanévi értesítője. Közli: Bogár Samu igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

Szab. kir. **Rév-Komárom** város községi népiskoláinak évkönyve az 1888—89. tanévről. Kiadja az iskolaszék. XX. évfolyam. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 74 l.)

A **rimamurány-salgótarjáni** vasmű-részvénytársaság népiskoláinak értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Porázik György igazgató-tanító. (Salgó-Tarján. Friedler Ármin. 8r. 104 l.) (Értekezés: Néhány szó a családi nevelésről. Irta: Gergely János.)

A **rimaszombati** egyesült protestáns főgymnasium XXXVI. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zachar Gusztáv e. i. igazgató. (Rimaszombat. Rábely Miklós. 8r. 62 l.) (Értekezés: Párhuzamos vonások a magyar és a nagy francia forradalomban. Irta: Sárkány Imre.)

A **rimaszombati** községi elemi fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Egybeállította: Törköly József igazgató-tanító. Tizenharmadik évfolyam. (Rimaszombat. Rábely Miklós. 8r. 23 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **rózsahegyi** kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanév végén. Közli az igazgatóság. (Liptó-

Szent-Miklós. Steier Izidor. 8r. 60 l.) (Értekezés: Töredékek egy spanyol utas naplójából. Irta: Dr. Csósz Imre.)

A **rózsahegyi** róm. kath. elemi tanoda ifjúságának érdemsorozata az 1888—89. tanév végén. (Rózsahegy. Salva Károly. 8r. 15 l.)

A **rozsnyói** kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Dr. Tóth Lőrincz igazgató. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 90 l.) (Értekezés: A rozsnyói kath. főgymnasium története. Irta: Dr. Tóth Lőrincz.)

Értesítő a **rozsnyói** államilag segélyezett ág. hitv. ev. kerületi főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 81 l.) (Értekezés: Rozsnyó közegészségi és halandósági viszonyai. Irta: Polónyi Károly.)

A **sajó-gömöri** ág. ev. esperességi ipar- és gazdasággal kapcsolatos polgári fiúiskola ötödik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bencze Samu igazgató. (Buschmann F. 8r. 39 l.)

Jelentés a **sárospataki** ev. ref. főiskola (akadémia és gymnasium) állapotáról az 1888—89. iskolai évben. Összeállították: Ballagi Géza és Kérészy István igazgatók. XXXIII. évfolyam. (Sárospatak. Steinfeld Béla az ev. ref. főiskola betűivel. 8r. 186 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **sátoralja-ujhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Dr. Ormándy Miklós igazgató. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén» könyvnyomtató intézet. 8r. 53 l.) (Értekezés: A sátoralja-ujhelyi kegyes-tanítórendi gymnasium első két évtizedének vázlatos története Sivulsky József igazgatósága idejében 1790—1813. Irta: Hudra János.)

A **sátoralja-ujhelyi** három osztályú róm. kath. elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén» könyvnyomtató intézet. 8r. 10 l.)

(**Segesvár.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Schässburg und der damit verbundenen Lehr-Anstalten. Zum Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht vom Director Daniel Höhr. (Segesvár. Horét Frigyes. 4r. 40, 19 l.) (Értekezés: Der Schässburger Rektor Georg Seraphin (1669—1677.). Duldner Jánostól.)

(**Segesvár.**) Sechzehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in Schässburg (Lehrlingsschule) am Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht im Auftrage der Gewerbeschul-Kommission vom Director Dr. Karl Petri. (Segesvár. Jördens testvérek. 8r. 16 l.)

A **selmeczbányai** kir. kath. nagygynasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli Obelcz József igazgató. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özvegye és fia. 8r. 92 l.) (Értekezés: A világ keletkezése, fejlődése és vége. Irta: Koválik József.)

A **selmeczbányai** ág. hitv. ev. kerületi lyceum értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Brezníky János igazgató-tanár. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özvegye és fia. 8r. 48 l.)

A **sepsi-szentgyörgyi** ev. ref. Székely-Mikó-Kollegium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Bodor Domokos igazgató. (Sepsi-Szent-

György. Jókai-nyomda részvénytársulat. 8r. 54 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd báró Kemény Gábor felett. Irta: Csósz János.)

Jelentés a **sepsi-szentgyörgyi** polgári fiúiskola 1888—89. évi állapotáról. Összeállította Zayzon Béla igazgató. (Sepsi-Szent-György. Jókai-nyomda részvénytársulat. 8r. 19 l.)

A **siklói** alsófokú ipariskola negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Szabó Ferencz igazgató. (Siklós. Harangozó és Pandurovits. 8r. 18 l.) (Értekezés: Néhány szó az előkészítő osztályról. Irta: Szűcs Dániel.)

A **siklói** izr. hitközségi népiskola VI. értesítője 1888—89. tanévre. Közli: Schlesinger Simon iskolaszéki tag. (Siklós. Löwy Miksa. 8r. 15 l.)

A **siklói** községi polgári fiúiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Szabó Ferencz igazgató. (Siklós. Harangozó és Pandurovits. 8r. 39 l.)

A **somorjai** államilag segélyezett polgári fiú- és leányiskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Iványi Béla igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 31 l.)

Értesítés **Somorja** r. t. város által fentartott iparos tanulók iskolájáról az 1888—89. iskolai évben. Ötödik évfolyam. Közzéteszi: Iványi Béla igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 14 l.)

A pannonhalmi szent-benedekrend **soproni** kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. iskolaévről. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 68 l.) (Értekezés: A látás. Irta: Dr. Biatsy Demjén.)

A **soproni** kath. kir. tanítóképző-intézet értesítővénye az 1888—89. tanév végén. (Sopron. Rónai Frigyes. 8r. 13 l.)

A **soproni** Laehne-féle nyilvánossági joggal bíró gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. I. II. kiadás. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 55 l.)

(**Sopron.**) A Csöndes-féle nyilvánossági joggal bíró tan- és nevelő-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Tóth Márton id. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 27. l.) (Értekezés: A koronázási évforduló intézetünkénél. Irta: Max Vilmos.)

A **soproni** m. kir. állami felsőbb leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. XVIII. évfolyam. Közli: Marusák Pál id. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 59 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston emlékezete. Irta Bründlné Proháska Ottilia. — Gazdátlan levél. Irta: M. P.)

A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi **soproni** lyceum értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Müllner Mátyás lyceumi igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 47 l.)

A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi **soproni** tanítóképző-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Kapi Gyula igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 35 l.)

A **soproni** r. kath. 6-osztályú belvárosi főelemi fiú-iskolának és a Szent-Mihályról címzett r. kath. 4-osztályú fiú- és leányiskolának értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadta: Hahnenkamp József, iskola-igazgató és aranyéremkeresztes. Jahresbericht der etc. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 74 l.) (Értekezés: Die Wichtigkeit des Lehramtes der Volksschule und die nothwendigen Eigenschaften des Volksschullehrers. Irta: Hahnenkamp József.)

Értesítő az Orsolya-szűzeknek **Sopronban** létező tan- és nevelő-intézetéről az 1888—89. iskolaévről. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 26 l.)

A **soproni** állami kereskedelmi akadémia ötödik évi jelentése. 1888—89. tanév. Közli: Hahnenkamp Rudolf igazgató. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 69 l.) (Értekezés: A német nyelv tanítása a közép- és polgáriskolákban, különös tekintettel a kereskedelmi középiskolákra. Irta: Hatvan Ferencz.)

A **soproni** magy. kir. állami főreáliskola 14-ik évi értesítője. 1888—89. Közli: Salamin Leó, kir. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 53 l.) Ugyanczen füzetben: A soproni alsófokú kereskedelmi testületi iskola 1888—89. évi értesítője. (Értekezés: Sopron. sz. kir. városa kútviizeinek összetétele. Irta: Dr. Wallner Ignác.)

Értesítő a **soproni** ev. fiú- és leány-népiskola 1888—89. tanévről. Kiadta: Möszl Károly igazgató. Jahresbericht der etc. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 30 l.)

A **Sümegh** városi államilag segélyezett reáliskola XXXI. értesítője az 1888—89. iskolaévről. Közzéteszi: Orbán Lajos helyettes igazgató. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 48 l.) (Értekezés: Ádám István, életrajz. Irta: Orbán Lajos.)

Sümegh városi róm. kath. elemi fiú- és leányiskola XXXI. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Bánfi Alajos igazgató. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 24 l.)

Szabadka sz. kir. város községi főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről Közli: Haverda Mátyás igazgató. (Szabadka. Schlesinger Sándor. 8r. 97 l.) (Értekezés: A percentszámítás tanításának módszere. Irta: Kosztolányi Árpád.)

(**Szabadka.**) Razrednica učenika i učenica szrpske osnove škole subotičke za školsku godinu 1888—89. Školski upravitel: Antun Budanovits. (Ujvidék. Pajević A. 8r. 11 l.)

A **szakolczai** királyi kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Lukavszky Alajos igazgató. (Szakolcza. Skarniczl József. 8r. 40 l.)

A **szakolczai** állami elemi fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanév végén. Összeállította: Kropácsy István igazgató. (Szakolcza. Skarniczl József örökösei. 8r. 20 l. 1 statisztikai tábla.)

A szabad kir. **Szamosujvár** városi örmény kath. nyilvános algymnasium XIV. tudósítványa az 1888—89. tanév végén. Közzéteszi a gymnasiumi igazgató. (Szamosujvár. Todorán Endre «Aurora» könyvnyomda. 8r. 60 l.) (Értekezés: Három érdekes kopoltyúslábú rák a szamosujvári faunából. Irta: Mártonfi Lajos.)

A **szamosujvári** szab. kir. városi alsófokú ipariskola V. értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szongott Kristóf igazgató. (Szamosujvár. Todorán Endre «Aurora» könyvnyomda. 8r. 26 l.) (Értekezés: A diszító styl eredete s jelentőségéről. Irta: Novák Antal.)

A békési ág. hitv. ev. egyházmegye patronátusa alatt álló **szarvasi** főgymnasium évi értesítője 1888—89-ről. Közzéteszi: Benka Gyula igazgató-

tanár. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 71 l.) (Értekezés: A vallás-tanítás a protestáns gymnasiumokon. Irta: Benka Gyula.)

Az állam és a helybeli nőegylet által segélyezett **szarvasi** társulati elemi osztályokkal egybekötött polgári leányiskola értesítője 1888—89. tanévről. Közli: Moravcsik Géza igazgató. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 32. l.) (Értekezés: Az ifjúsági olvasmányok megválasztásáról. Irta: Varga József.)

(**Szász-Régen.**) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums A. B. und der mit demselben verbundenen Lehranstalten in Sächsisch-Regen am Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht vom Rector Hellwig. (N.-Szeben. Krafft V. 4r. 72 l.) (Értekezés: Entwurf eines Lehrbuches der Botanik für die untern Klassen einer Mittelschule. Irta: Schuller József.)

(**Szász-Sebes.**) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums und der damit verbundenen Elementarschule in Mühlbach (Siebenbürgen) für das Schuljahr 1888—89. Veröffentlicht vom Rector I. Wolff. (N.-Szeben. Krafft V. 4r. 119 l.) (Értekezés: Zur Geschichte von Mühlbach 1526—1571. Irta: Baumann Nándor.)

A **szatmári** kir. kath. főgymnasium 1888—89. évi értesítője. (Szatmár. «Szabadsajtó»-nyomda. 8r. 57 l.) (Értekezés: A végczél. Irta: Sarmaságh Géza.)

A **szatmár-németi** evang. ref. gymnasium 1888—89. évi (XIX-ik) értesítője. Szerkesztette: Borsos Benő igazgató-tanár. (Szatmár. «Szabadsajtó»-nyomda. 8r. 60 l.) (Értekezés: Székfoglaló beszéd. Tartotta: Borsos Benő.)

Szatmár-Németi sz. kir. város elsőfokú ipariskolájának VI-ik évi értesítője az 1888—89. iskolai évről. Összeállította: Kótai Lajos ipariskolai igazgató. (Szatmár. Nagy Lajos. 8r. 28 l.) (Értekezés: Az ipariskola hatása a gyakorlati életre. Irta: Jankovics János.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **szegedi** városi főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Magyar Gábor igazgató. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 123 l.) (Értekezés: A középiskola kérdése. Irta: Váradi Károly.)

A **szegedi** m. kir. állami főreáliskola értesítőnyve az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Hoffer Endre igazgató. (Szeged. Endrényi testvérek 8r. 98 l.) (Értekezés: A hazai és külföldi polytechnikumok összehasonlító ismertetése. Irta: Homor István.)

Kilenczedik tanügyi értesítő a **szegedi** apáca-iskolákról. Közzéteszi: Oltványi Pál. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 39 l.)

A **Szeged** városi polgári fiú-iskola tizenhatodik s a közép kereskedelmi iskola negyedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Nagy János igazgató. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 63 l.)

Értesítő a **szeged-szilléri** tanító-testület vezetése alatt álló községi népiskoláról az 1888—89. tanév végén. Összeállította: Gönczy Lajos igazgató-tanító. VII. évfolyam. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 15 l.)

Szeged sz. kir. város összes belterületi községi elemi népiskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 2, 20, 16, 20, 18, 16, 18 l.) (Értekezések: A gyermekek egészségének főtartása és ápolásáról. Irta: Czimer János. — Irányelvek a testi nevelés körül. Irta:

Kövessy József. — Egyről-másról. Irta: Tombácz János. — A szülők figyelmébe. Irta: Klivinyi István.)

(Szeged.) Keméndyné-Drucker Irma az arany érdemkereszt tulajdonosa nyilvánossági jelleggel fölruházott nőnevelő-intézetének értesítője az 1888—89. tanévről. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 20 l.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett ipariskola ötödik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Krammer János igazgató. (Szegzárd. Báter János. 8r. 29 l.) (Értekezés: Az iparos oktatás hiánya és a felszabaduló ifjak továbbképzése. Irta: Gál Kálmán.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett községi polgári fiú- és felső leányiskola tizenharmadik értesítője az 1888—89. tanévről. (Szegzárd. Ujfalusy Lajos. 8r. 48 l.)

A **székely-keresztúri** állami segélyvel fentartott községi alsófokú ipar- és kereskedelmi vegyes iskola negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Gombos Sámuel igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek D. 8r. 10 l.)

A **székelyudvarhelyi** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közrebocsátja az igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 88 l.) (Értekezés: Báró Orczy Lőrincz emlékezete. Irta: Kassai Lajos.)

A **székely-keresztúri** m. kir. állami tanítóképző-intézet V. értesítője az 1887—88. és 1888—89. iskolai évekről. Szerkesztette: Borbély Sámuel igazgató-tanár. (Dées. Demeter és Kiss. 8r. 29 l.)

A **székely-udvarhelyi** királyi állami főreáliskola XVIII. értesítője az 1888—89. iskolai év végén. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 80 l.) (Értekezés: Trefort Ágoston emlékezete. Irta: Hábn Adolf.)

A **székely-udvarhelyi** evang. reform. collegium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Gönczi Lajos igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 71 l.) (Értekezés: Egy lap iskolánk történetéből. [Az 1888—89. év.])

A **székely-udvarhelyi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Dr. Vajda Emil iparisk. igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 32 l.)

A **székesfehérvári** magyar kir. állami főreáliskola évi értesítője az 1888—89. tanévről, az intézet fennállásának 35. évében. Szerkesztette: Dr. Kuthy József királyi igazgató. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 80 l.) (Értekezés: A latin nyelv a reáliskolákban. Irta: Zolnai Gyula.)

A cisterci rend **székesfehérvári** kath. főgymnasiumának értesítője 1888—89. iskolai évről. (Székesfehérvár. «Vörösmarty» című könyvnyomda. 8r. 176 l.) (Értekezés: A szonett és jelesebb művelői. Irta: Dr. Vass Bertalan.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Podhorszky K. V. vezető-tan. (Székesfehérvár. A «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomda. 8r. 52 l.) (Értekezés: Hogyan neveljük leányainkat? Irta: Szladits Ilona.)

A **székesfehérvári** kereskedelmi társulat által fentartott és államilag segélyezett kereskedelmi akadémia és alsófokú kereskedelmi iskola értesítője

az 1888–89. tanévről. Az intézet fennállásának 21-ik évében. Szerkesztette: Dr. Faludi Miksa igazgató. (Székesfehérvár. «Vörösmarty» könyvnyomda. 8r. 86 l.) (Értekezések: A telepített idegen váltó sajátságairól. Irta: Dr. Herman Sándor. — A kereskedelmi akadémia fiúmai tanulmányi útja. Irta: Bód Lajos.)

Értesítő a **Székesfehérvár** városi elemi- és ismétlő iskolákról az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Göbel János György igazgató. (Székesfehérvár. «A Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 77 l.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888–9. tanévről. Szerkesztette: Göbel János György igazgató. (Székesfehérvár. A «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomdája» 8r. 63 l.) (Értekezések: Idősb Felmayer Istvánról iparos tanulóinknak. Irta: Göbel János György, Házi-iparműhelyünkről. Irta: Gyurtsik Márton.)

A **szenicz**i községi ipariskola értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Horesin Antal igazgató. (Szenicz. Bezso János és társa. 8r. 8 l.)

(**Szent-Ágota.**) Sechzenter Jahresbericht über den Stand und die Fortentwicklung der Gewerbeschule in Agnetheln. Zum Schlusse des Schuljahres 1888–89. Veröffentlicht vom Director: Dr. Adolf Schullerus. (N.-Szeben. Drotleff József. 8r. 17 l.)

A **Szentes** városi gymnasium értesítője az 1888–89. iskolai évről. Közzéteszi Zsolnay Károly igazgató. (Szentes. A «Szentes és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 96 l.) (Értekezés: A szentesi középiskola múltja. Irta: Zolnay Károly.)

(**Szerajevo.**) Sedmo izvješće velike gimnazije u Sarajevu objavljeno na kraju školske godine 1888–9. (Sarajevo. Zemalska štamparija 8r. 87 l.) (Értekezés: Is društvenog i državnog ustrojstva Joše-Hercegovine u srednjem vijeku. Irta: Em. Lilek.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló **szilágy-somlyói** róm kath. magángymnasium értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Csák Alajos Cyrjék igazgató tanár. (Nagy-Bánya. Molnár Mihály. 8r. 48 l.) (Értekezés: A gymnasium története. (Folytarás.) Irta: Csák Alajos Cyrjék.)

A **szolnoki** magy. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888–89. iskolai évről. Közli: Rozsnyai Károly igazgató. (Szolnok. Bakos István. 8r. 73 l.) (Értekezés: Verseggy Ferencz mint versújító. Irta: Dr. Négyesy László.)

A **szolnoki** összes községi elemi és felsőbb népiskolák 1888–89. tanévi értesítője. Összeállította: Ujházy László igazgató tanító. (Szolnok. Bakos István megyei könyvnyomdája. 8r. 66 l.)

A **szolnoki** ipartestület által állami és városi segélylyel fentartott alsófokú ipariskola értesítője az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Szontágh Jenő ipariskolai igazgató. (Szolnok. Havas Lipót. 8r. 42 l. 1 tábla.) (Értekezés: Az iparostanonczok képzése. Irta: Szontágh Jenő)

Értesítő a **szombathelyi** kir. kath. főgymnasiumról 1888–89. Szerkeszté: Kőfalvi Vidor igazgató. (Szombathely. Bertalanfy József 8r. 4, 119 l.) (Értekezés: A folyók működése és jelentősége. Irta Módly Kriszó.)

A **Szombathely** városi államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888–89. tanévről. VI. évfolyam. Közzéteszi: Zagróczky Tivadar

igazgató. (Szombathely. Bertalanffy József. 8r. 46 l.) (Értekezés: Az ABC az alsófokú ipariskolában. Irta: Horváth János.)

A **szombathelyi** püspöki elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. 17 l.)

A **szombathelyi** községi elemi fiú- és leányiskola XVI. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zagróczky Tivadar igazgató-tanító. (Szombathely. Bertalanffy József. 8r. 27 l.)

A **Szombathely** városi államilag segélyezett polgári leányiskola XIII. értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté: Pálffy Boldizsár igazgató. (Szombathely. Bertalanffy. 8r. 38 l.)

A magyarországi kegyes-tanítórend **tatai** algymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről. (Tata. Özv. Kopasz Józsefné. 8r. 45 l.) (Értekezés: A társadalmi eredményekről. Irta: Bauer Lénárd.)

A **temesvári** róm. kath. főgymnasiumnak értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Pfeiffer Antal főgymn. igazgató. (Temesvár. Csanádegyházmegyei könyvsajtó. 8r. 71 l.) (Értekezés: A színeképelemzés köréből. Irta: Gaith Rudolf.)

A **temesvári** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. XIX. szám. Szerkesztette: Dr. Laky Mátyás kir. főreáliskolai igazgató. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 51 l.) (Értekezések: Kropf József és Karnay Alajos tanárok emlékezete. Irta: Doroghi Ignác. A magyar nyelvtan oktatása iskolánk első osztályában. Irta: Grósz Jakab. Orvosi jelentés a temesvári állami főreáliskola egészségügyi viszonyairól az 1888—89. tanévben. Irta: Dr. Tauffer Jenő.)

A **temesvári** nyilvános I. fokú (mindennapi) ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. V. évfolyam. Szerkeszté: Stumpfoll Ede ipariskolai igazgató. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 63 l.) (Értekezés: A modern nyelvtanításról. Irta: Kadár Lajos.)

A **temesvári** közép, kereskedelmi, polgári és alsóbbfokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté: Wiesznér Ferencz igazgató. Jahresbericht etc. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 64 l.) (Értekezés: Egy pár szó a szülőkhöz. Irta: Köpeczi Bocz József.)

Temesvár sz. kir. városa községi néptanodáinak tizenhatodik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Tietz Ferencz, Temesvár belvárosi községi tanító, mint az iskolaszék titkára. (Temesvár. Stéger Ernő. 8r. 146 l.) (Értekezés: «Annak idejében.» Riecke-Beniczky után.)

Villányi Henrik min. engedélyezett és nyilvánossági joggal felruházott **tokaji** tanintézetének (elemi VI osztálylyal és két évi tanfolyammal) értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Villányi Henrik igazgató. III. évfolyam. (Sárospatak. Steinfeld Béla a ref. főiskola betűivel. 8r. 23 l.) (Értekezés: A nyilvános iskolák és a magánintézetek a nevelő-oktatás szolgálatában.)

A **trencsényi** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Arányi Béla főgymnasiunai igazgató. (Trencsén. Skarnitzl X. Ferencz. 8r. 159 l.) (Értekezés: Trefort Ágoston volt vallás- és közoktatási magy. kir. miniszter életrajza. Irta: Közményi Ferencz.)

XII. évfolyam. A **trencsényi** m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Manyák Alajos igazgató. (Trencsén. Skarnitzl X. Ferencz. 8r. 72 l.) (Értekezés: A Toldi-trilogia nőalakjai. Irta: Ényi László.)

A **trsztenai** kir. kath. gymnasium XX. évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli Dortsák Gyula kir. igazgató. (Alsó-Kubin. Az «Árvamegyei Hírlap» könyvnyomdája. 8r. 91 l. (Értekezés: Az anyagok körútja a természetben. Irta: Híkl József.)

Az **ujpesti** kir. állami polgári leányiskola hatodik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Neményi Imre igazgató. (Ujpest. Kaczander és Fuchs. 8r. 87 l.) (Értekezés: Néhány őszinte szó az anyákhoz leányaikról. Irta: Neményi Imre.)

Tizennyolczadik évi tudósítás az **ujverbászi** pártfogósági nyilvános algymnasiumról az 1888—89. tanévben. Kovalszky Lajos igazgatótanártól. (Kula. Berkovits Márk. 8r. 55 l.) (Értekezés: Az ujverbászi pártfogósági algymnasium építése.)

Az **ujvidéki** kir. kath. magyar főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Frankl István igazgató (Ujvidék. Fuchs Ágoston. 8r. 80 l.) (Értekezés: Fáy András tanulókora. Irta: Dr. Badics Ferencz.)

Az **ujvidéki** m. kir. állami polgári leányiskola kilenczedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Nemessányi Adél igazgató. (Franklin-társ. 8r. 34 l.)

Az **ujvidéki** magyar állami polgári iskolával összekapcsolt ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bruck Ferencz igazgató. (Ujvidék. Fuchs Ágoston. 8r. 53 l.) (Értekezés: A természet-tudományok költészete. Irta: Zorkóczy Lajos.)

Az **Ujvidék** sz. kir. városi államilag segélyezett alsóbb fokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Bruck Ferencz igazgató. (Ujvidék. Pavlović és Jočić 8r. 35 l.)

(**Ujvidék**) Iszveštaj o srpszkoj velikoj gimnaziji u Novom Szadu za školszku godinu 1888—89. (Ujvidék. Popovics. 8r. 80 l.) (Értekezés: Chemický Elementi. Irta: Sztevan Milovanov.)

Az **ungvári** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Hódoly László igazgató. (Ungvár. Pollacsek Miksa. 8r. 98 l.) (Értekezés: A földrajz-tanulmány az iskolán kívül. Irta: Dr. Zimányi József.)

Értesítő a kegyes-tanítórendiek **váczi** főgymnasiumáról az 1888—89. tanévben. Közli Halmi László igazgató. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 107 l.) (Értekezés: A Kaukasus hegység és az örmény felföld vidéke néprajzi tekintetben. Irta: Lovász Nándor.)

Értesítő a **váczvárosi** ipariskolákról az 1888—89. tanévben. V. évfolyam. Szerkesztette: Dr. Miltényi Gyula igazgató. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 34 l.)

Értesítő a **váczi** római kath. elemi népiskolákról az 1888—89. tanévben. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 43 l.)

A **vágszeredi** alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Második évfolyam. Összeállította Csvirigh János ipariskolai tanító. (Nagy-Szombat. Winter Zsigmond. 8r. 20 l.)

A **vágújhelyi** államilag segélyezett nyilvános izr. reáliskola értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Dr. Mahler Miksa igazgató. (Vágújhely. Horovitz Adolf. 8r. 41 l.)

A **verbóói** alsófoku ipariskola 1888–89. tanévi értesítője. Közli: Kápoly Sándor, igazgató. (Vágújhely. Brück Samu. 8r. 22 l.) (Értekezés: Nehány szó az ipar fejlődéséről. Irta: Janda Flór.)

A **versecki** községi főreáliskola értesítője az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Buday József igazgatótanár. (Versecz. Özv. Kirchner J. E.-né. 8r. 30 l.)

Kutka Mária benlakással összekötött **Versecczen** 28 év óta fennálló nyilvánossági joggal ellátott magán elemi és polg. leányiskolájának értesítője az 1888–89. tanévről. (Versecz. Özv. Kirchner J. E.-né. 8r. 36 l.)

A kegyes-tanítórendiek **veszprémi** róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Takács József, főgymnasiumi igazgató. (Veszprém. Stetter Ede «Szent István» könyvnyomda és irod. vállalat. 8r. 96 l.) (Értekezés: A légkör villamos tűneményei. Irta: Bolgár Mihály.)

A **Veszprém** rend. tan. város államilag segélyezett alsófokú iparosiskolájának értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Meszes Polikárp igazgató. Hatodik évfolyam. (Veszprém. Stetter Ede. «Szent-István» könyvnyomda. 8r. 33 l.) (Értekezés: Hogyan szoktassa az iparos a reábizott inasgyermeket az engedelmességre? Irta: Meszes Polikárp.)

A **zalaegerszegi** államilag segélyezett községi polgári fiu-, középkereskedelmi- és polgári leányiskola tizenhatodik értesítője az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Udvardy Ignác igazgató. (Zala-Egerszeg. özv. Tahy Rozália. 8r. 66 l.) (Értekezés: Párhuzam a közkereseti, betéti és részvénytársulatok könyvelése között. Irta: Balassa Benő.)

Zala-Egerszeg rendezett tanácsú város községi elemi iskolái 1888–89. évi értesítője. Közli: Paukovich György igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 32 l.)

A **Zala-Egerszeg** r. t. város államilag segélyezett alsófokú iparosiskolájának értesítője az 1888–89. tanévről. Közli: Udvardy Vince igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 24 l.)

A **Zenta** városi községi gymn. tizenharmadik értesítője az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Szűcs Lajos igazgató. (Zenta. Schvarz Sándor. 8r. 64 l.) (Értekezés: A szülők viszonya az iskolához. Irta: Mészáros Lajos.)

Zenta város községi népiskoláinak harmadik értesítője az 1888–89. tanév végén. Összeállította: Czehe Győző igazgató. (Zenta. Schvarz Sándor. 8r. 171 l.) (Értekezés: A tanítók továbbképző iskolája. Irta: Czehe Győző.)

A **zentai** államilag segélyezett községi ipariskola ötödik értesítője az 1888–89. tanév végén. Összeállította: Czehe Győző igazgató. (Zenta. Klenóczky és Bíró. 8r. 43 l.) (Értekezés: Az alsófokú ipariskola fejlődésének, az iparos-tanulók sikeres oktatásának hátrányai. Irta: Harsányi János.)

A **zilahi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola XIV. értesítője az 1888–89. tanévről. Szerkesztette: Pungur Gyula ideigl. igazgató. (Zilah. Weiszberger Soma. 8r. 28 l.)

A **zilahi** magy. kir. állami tanítóképezde tizenhatszázadik — 1888–89.

tanévi — értesítvénye. Szerkesztette: Faluvégi Albert igazgató. (Zilah. Weiszberger Soma. 8r. 31 l.)

A **zilahi** ev. ref. collegium értesítője az 1888—89. évről. Szerkesztette: Berényi János igazgató-tanár. (Zilah. Weiszberger Soma. 8r. 96 l.) (Értekezés: Tanévet megnyitó beszéd. Mondotta: Berényi János igazgató.)

Zólyom sz. kir. város alsófokú ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Folkmann János igazgató. (Zólyom. Nádosy G. 8r. 16 l.)

A **zombori** állami főgymnasium XVII. évi értesítvénye az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Dr. Margalits Ede igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor.) 8r. 95 l.) (Értekezés: Állapothatározó és attributum. Irta: P. Rácz Soma.)

Zombor sz. kir. város államilag segélyezett alsófokú ipar- és kereskedelmi iskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zsulyevits Ernő igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 32 l.) (Értekezés: Ószinte szó iparosainkhoz. Irta: Lukits Béla.)

Zombor szab. kir. város középkereskedelmi iskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zsulyevits Ernő igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 61 l.) (Értekezés: Takarékpénztáraink reformjáról. Irta: Krbek Arnold.)

(**Zombor.**) Razrednicza Zomborske srpske više devojačke škole. Na kraju školske godine 1888—89. (Zombor. Muzsik Antal. 8r. 8 l.)

A **zsitva-ujfalusi** m. kir. földmivesiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szecsey István igazgató-tanító. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 18 l.)

A **zsolnai** kir. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Csáka Károly kir. igazgató. (Turócz-Szent-Márton. A turócz-szt-mártoni magyar nyomda. 8r. 98 l.) (Értekezések: A zsolnai kir. kath. gymnasium új épületének ünnepies fölavatása. Irta: Balugyánszky Béla. A zsolnai kir. kath. gymnasium 100 éves története. Irta: Csáka Károly. Középiskoláink szervezése Mária Terézia királynő által 1776-ban és azok további fejlődése. Irta: Csáka Károly.)

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben XV. folyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb fölfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísérni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Ezenkívül külön rovatban ismertetni fogja a külföldi könyvtárak mozgalmait és nevezetesebb vívmányait. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólalásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A «Könyv-Szemle» megjelenik évenként 32 ívnyi terjedelemben, időhöz nem kötött füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 1886-tól fogva 4 ft.

Az első évfolyam elfogyott; a II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIII. és XIV. folyam a rendes évi áron, együttvéve pedig 28 frton kapható.

Az előfizetési pénzek **Hornyánszky Viktor, a M. T. Akadémia könyvtárusi üzletébe**, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Budapest, 1890.

Csontos János,

könyvtári segédőr, mint a „M. Könyv-Szemle” szerkesztője.

AZ 1889. ÉVI FOLYAM (I—IV. FÜZET) TARTALMA.

	Lap
Kluch János: Ismeretlen magyar nyelvemlék 1474-ből a bécsi udvari könyvtárban	1—23
Fraknói Vilmos: Debrenthei Tamás zágrábi püspök codexe a párisi nemzeti könyvtárban	24—25
Csontos János: II. Ulászlónak ajánlott latin kézirat a konstantinápolyi Eszki-Szerájban	27—44
Hodinka Antal: Hazai vonatkozású kéziratok az olasz könyv- és levéltárakban	45—83
Szilágyi Sándor: Az erdélyi nyomdászat történetéhez	84—87
Nagy Imre, Tagányi Károly és dr. Schönherr Gyula: Adatok a hazai középkori könyvtárak történetéhez. V—VIII.	88—98
Dr. Fejérpataki László: Külföldi levéltári búvárlatok	99—114
Dr. Erdélyi Pál: Révai Miklós kéziratai a Nemzeti Múzeum könyvtárában	115—137
Dr. Illési János: Komáromi Csipkés György bibliája	138—146
Dr. Daday Jenő: A budapesti könyvtárakban található természetrajzi folyóiratok jegyzéke	147—201
Osztrák törvény az osztrák könyvtárnokokról	202—204
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok. VIII. közlemény	205—207
Majláth Béla: Debrenthei Tamás búcsúbeszéde II. Pius pápához ..	208—217
Dr. Kvacsala János: Kiegészítések és magyarázatok Szabó K. R. M. Könyvtára II. kötetéhez.	219—227
Ifj. Kemény Lajos: Kassa XVII. századbeli könyvnyomtatói	228—235
Majláth Béla: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtáráról 1888—89-ben.	236—251
Csontos János: Emlékirat a müncheni Hunyadi-levéltár visszaszerzése tárgyában	252—310
Ballagi Aladár: A nádasdladányi könyvtár	311—320
Rómer Flóris és Ábel Jenő emlékezete	321—339
Vegyes közlemények	340—368
Jelentés a nemzeti múzeum könyvtáráról 1889-ben. — Jelentés a budapesti kir. egyetem könyvtáráról. — Jelentés a M. T. Akadémia könyvtáráról. — Jelentés a szegedi Somogyi-könyvtárról. — A gróf Sztáray-család oklevéltára. — Érdekes XV. századbeli könyvbejegyzés egy 1498-iki esztergomi missaleban. — Kropf Lajos: Adalék Szabó Károly RMK.-hoz. — A gróf Ráday-könyvtár. — Thaly Kálmán: Kérelem magyar bibliographjainkhoz. — E.: A Chronicon Budense londoni könyvpiaczon. — Barna Ferdinánd nyugdíjba menetele. — Konstantinápolyi könyvtár-búvárlatok. — Paúr Iván halála. — Két eladó Corvin-codex Angliában. — Mosonyi Antal halála. — A muzeumi könyvtár nevezetesebb szerzeményei. 1889-ben — Figyelmeztetés.	
<i>Magyarországi könyvészet 1889-ben.</i> Összeállította Horváth Ignác.	
Magyar irodalom	1—85
Hazai nem magyar irodalom	85—102
Hazánkat érdeklő külföldi irodalom	102—106
Naptárak az 1889-ik évre	106—114
Egyházi névtárak és directoriumok az 1889-ik évre	114—115
Iskolai értesítők az 188 ⁹ / ₁₀ -ik tanévre	115—149
Kimutatás a «Magyar Könyvszemle» 1889-iki folyamában felsorolt könyvekről.	
Előfizetési felhívás.	

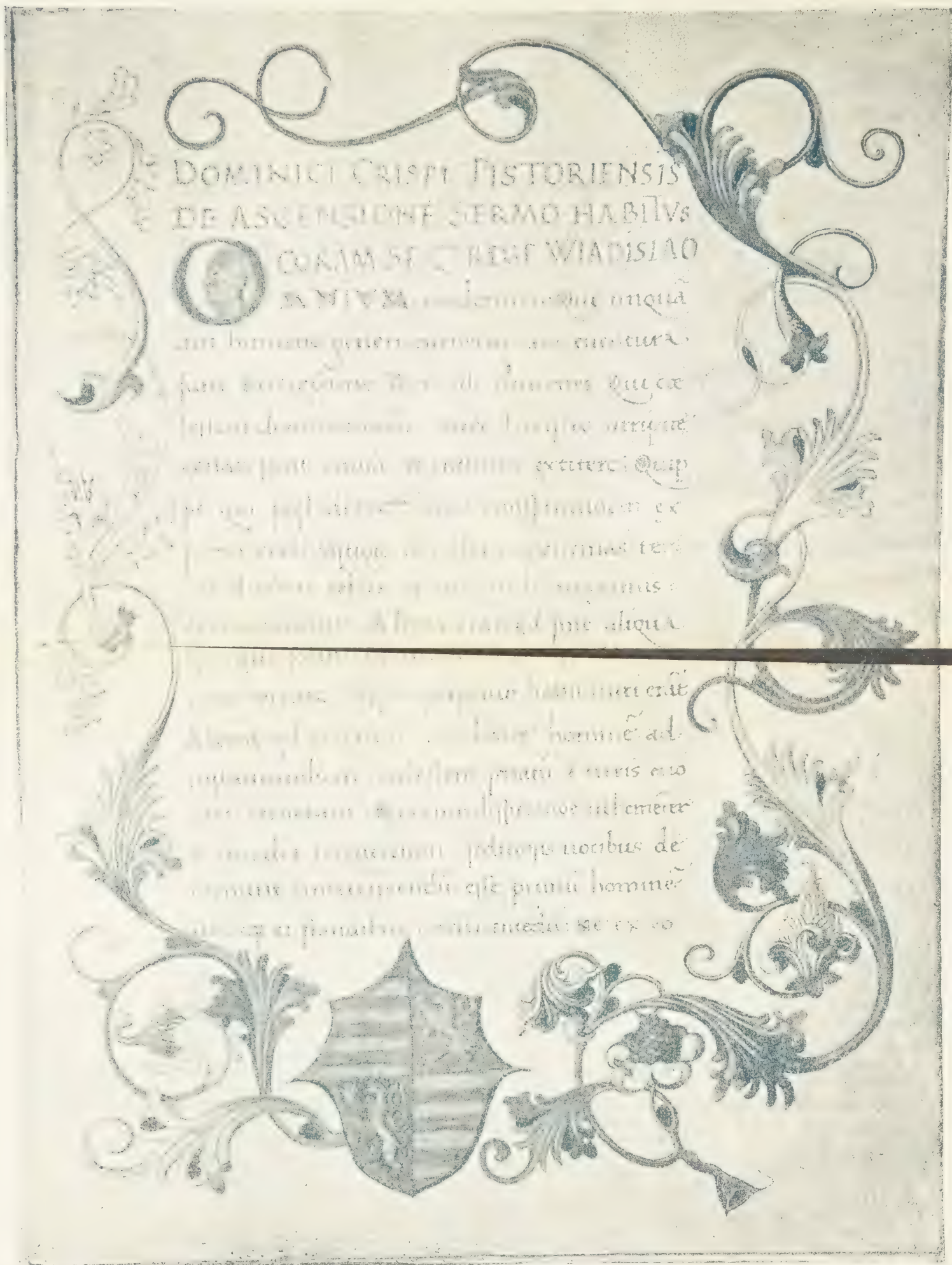

III. Melléklet a „MAGYAR KÖNYVSZEMLE” 1889. évi folyamához.

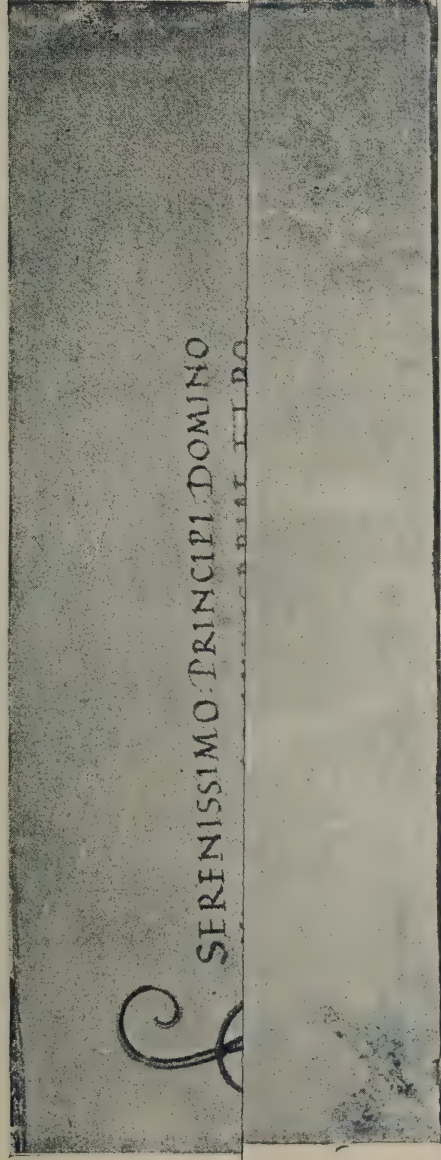

Hasonmás a konstantinápolyi Eszki Szerájban levő, II. Ulászlónak ajánlott Rannsius-codex
1-ső czímlapjáról.

IV. Melléklet a „MAGYAR KÖNYVSZEMLE“ 1889. évi folyamához.

Hasonmás a konstantinápolyi Eszki Szerájban levő, II. Ulászlónak ajánlott Rannusius-codex
2-ik czimlapjáról.

SERENISSIMO PRINCIPI DOMINO
VLADISLÁO HUNGARIAE ET BO
HEMIAE REGI INVICTISSIMO DO
MINICVS CRISPVS RANNVSIVS
PISTORIENSIS SALVTEM ET FELI
CITATEM DICIT :

Orationcula : quam de christi ascen
sione coram te habui Serenissime Princ
eps ea causa edidi : tuoq; sacratissimo no
mini dedicaui non ut sperem inde me
magnam laudem assecuturum. Sed ut
meum more quod superiore anno insti
tui tecum seruarem. Tanta n. tunc fuit
tua in ea audienda equanimitas tanta
in ea excipienda humanitas ut si idem
nunc mihi contigit maximū equidem
fructum studiorum meorū percepisse vi
deatur. Quid enī mihi aut gratius aut
ad honorem cōducibilius esse pōt quam

MAGYAR
KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

1889-ik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.
HORNÝÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.
1890.

TARTALOM.

	Lap.
Ballagi Aladár: A nádasdladányi könyvtár	311—320
Csontos János: II. Ulászlónak ajánlott latin codex a konstantinápolyi Eszki-Szerájban	27—44
» » Emlékirat a müncheni Hunyadi-levéltár vissza-szerzése tárgyában	252—310
» » Rómer Flóris és Ábel Jenő emlékezete	321—339
» » Barna Ferdinánd nyugdíjbamenetele és a múzeumi könyvtár-rendezés	360—364
Dr. Daday Jenő: A budapesti könyvtárakban található természetrajzi folyóiratok jegyzéke	147—201
Erdélyi Pál: Révay Miklós kéziratai a Nemzeti Múzeum könyvtárában	115—137
Dr. Fejérpataky László: Külföldi levéltári buvárlatok	99—114
Fraknói Vilmos: Debrenthei Tamás zágrábi püspök codexe a párisi nemzeti könyvtárban	24—25
Hodinka Antal: Hazai vonatkozású kéziratok olaszországi könyvtárakban és levéltárakban	45—83
Dr. Illés János: Komáromi Csipkés György bibliája	138—146
J. Kemény Lajos: Kassai XVII. századbeli könyvnyomtatói	228—235
Kluch János: Ismeretlen magyar nyelvemlék 1474-ből a bécsi udvari könyvtárban	1—23
Dr. Kvacsa János: Kiegészítések és magyarázatok Szabó K. R. M. Könyvtára II. kötetéhez	218—227
Majláth Béla: Debrenthei Tamás búcsúbeszéde II. Pius pápához a párisi nemzeti könyvtárban	208—217
» » Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáráról 1888—89-ben	236—251
Nagy Imre, dr. Schönherr Gyula és Tagányi Károly: Adatok a magyarországi középkori könyvtárak történetéhez	88—98
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok. VIII. közlemény	205—207
Szilágyi Sándor: Az erdélyi nyomdászat történetéhez	84—87
Oszták törvény az oszták könyvtárnokról	202—204
Vegyes közlemények	340—368
Jelentés a nemzeti múzeum könyvtáráról 1889-ben. — Jelentés a budapesti királyi egyetem könyvtáráról. — Jelentés a M. T. Akadémia könyvtáráról. — Jelentés a szegedi Somogyi-könyvtárról. — rr.: A gróf Sztáray-család oklevéltára. — Érdekes XV. századbeli könyvbejegyzés egy 1498-iki esztergomi missalében. — Kropf Lajos: Adalék	

Szabó Károly RMK.-hoz. — Thaly Kálmán : Fölkérés tisztelt bibliograph-jainkhoz. — E: A Chronicon Budense londoni könyvpiaczon. — Agróf Ráday-könyvtár. — Barna Ferdinánd nyugdíjba menetele. — Konstantinápolyi könyvbuvárlatok. — Paúr Iván halála. — Két eladó Corvin-codex Angliában. — Mosonyi Antal halála. — A múzeumi könyvtár nevezetesebb szerzeményei 1889-ben. — Figyelmeztetés.

Magyarországi könyvészet 1889-ben. Összeállította: Horváth Ignác.

Magyar irodalom.....	1—85
Hazai nem magyar irodalom.	85—102
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	102—106
Naptárak az 1889-ik évre	106—114
Egyházi névtárak és directoriumok az 1889-ik évre	114—115
Iskolai értesítők az 188 ⁸ / ₉ -ik évre	115—149
Kimutatás a Magyar Könyvszemle 1889-ik folyamában megjelent könyvekről.	

ISMERETLEN MAGYAR NYELVEMLÉK 1474-BŐL A BÉCSI UDVARI KÖNYVTÁRBAN.¹

Közli: KLUCH JÁNOS.

A bécsi császári udvari könyvtárban újabb időben azon kézirat-töredékek rendezésére és meghatározására került a sor, melyeket az utolsó három évtizedben régi könyvtáblák belsejéről, hova mint makulatur levelek ragasztva voltak, lefejtettek, s melyek ekkorig tekintélyes gyűjteménynyé felhalmozódva, a császári udvari könyvtár nagyérdemű és tudományú igazgatójának, Birk Ernő udvari tanácsosnak felügyelete és őrizete alatt állottak.

Ezen kézirat-töredékek közt a IX. századtól kezdve a XV-ig a classikai, történeti, theologiai és más irodalom köréből találunk latin, görög, német, glagol, ó-szláv, cseh és más nyelvű szövegrészleteket, melyek most a könyvtári tisztviselők szakértő keze alatt meghatározva, a könyvtár gazdag kéziratgyűjteményét becses, részben ismeretlen adalékokkal fogják gyarapítani.

Ezen kézirat-töredékek közt volt egy négy papir levélből álló, 1474-dik évszámmal ellátott magyar kézirat, melynek meghatározásával engem bízta meg.

Csontos János úr, a «Magyar Könyv-Szemle» szerkesztője, a mint ezen eddig ismeretlen magyar nyelvemlék napfényre

¹ Ezen értekezést a M. Történelmi Társulat 1889. évi január 3-diki ülésén e folyóirat szerkesztője olvasta fel s Birk Ernő udvari tanácsos ur lekötő szíveességéből, a most napfényre került magyar nyelvemlék eredeti példányát is bemutatta. Az ő indítványára határozta el a társulat választmánya, hogy ezen nyelvemlék a bécsi udvari könyvtár nagyérdemű igazgatójának nevére Birk-codexnek neveztesse, a mint ez közlemény végén olvasható.

S z e r k.

kerültéről értesült, azonnal felszólított, hogy azt a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben ismertessem.

Az ő szíves felszólításának teszek eleget, midőn ez érdekes nyelvemléket a magyar tudományos világnak ezennel bemutatom.

A kézirat egy a dömésrendi apácák számára készült szabályzat magyar fordításának töredéke, mely 4-ed rétből, az eredetileg 12 levélre terjedhető egésznek harmadrészét képezi. Tartalma sajátlag két részből áll: az első szent Ágoston reguláit, másika a Domonkosrendi apácák szabályait foglalja magában, úgy, hogy a kettő eredetileg egy egészet képezett, sz. Ágoston regulája az apácák tulajdonképeni szabályaiba minden változtatás nélkül egyszerűen be lévén illesztve.

E szabályokat, mint Ferrariból tudjuk¹ bizonyos Pál domonkosrendi barát fordította magyarra, a Nyulak szigetén lakó dömés-apácák számára. Ez a Pál barát, a kit szülővárosáról Váczi Pál néven ismerünk, Ferrari előadása szerint fordítását 1474. évi sz. Remigius napján (október 1.) fejezte be a szigeti konventben, — értve ez alatt Ferrari szerint Szigetvárat, melyet ő ez adat alapján ama helyek közé sorol, a hol a dömések rendházzal bírtak. «*Sigethiensis* (t. i. *conventus*) — így hangzik a tudósítás — *a Sigetho, Ungariae oppido arceque Solymanni obsidione et morte illustri . . . In eo conventu (cuius neque s. Antonini, neque cardinalis Pazmanii, neque Plodii catalogi meminere) frater Paulus Hungarus aa. et philosophiae magister et s. th. lector regulam et constitutiones pro sororibus monasterii Leporum se ex Ungarico Latine vertisse fatebatur anno 1474. in die sancti Remigii, ut autentica exemplaria, quae apud me sunt, attestantur, alibi tamen memoratur a Plodio.*» Ez egyetlen tudósítás tartotta fent mostanig Váczi Pál barát munkájának emlékét, s mint látjuk, ez is eléggé tévesen, először a fordítás helyét Szigetvárra tevén, másodszer azt magyarból latinra eszközöltnek állítván. A tévedés mindkét pontnál kézzelfogható: Szigetváron semmi nyoma nincsen domonkosrendi kolostornak; nem is valószínű, hogy a hol a szent László tartományabeli ferenchieknek és a prémontreieknek voltak rendházaik,² ugyanoda tele-

¹ *Ferrari Sigismundus*, De rebus Hungariae provinciae ordinis praedicatorum etc. commentarii. Bécs, 1637. 449. és 529. l.

² *Rupp Jakob*, Magyarország helyrajzi története, III. k. 299. l. — *Bonbardi Michael*, Topographia magni regni Hungariae, 254. l.

pedtek volna meg a domonkosrendiek is; világos, hogy a magyarul nem tudó Ferrari téves információk alapján gondolt Szigetvárra, (melyet Zrinyi Miklós hősi halála ekkor már széles földön ismeretessé lön) s hogy itt a *sziget* alatt a *Nyulak-szigete* értendő. Hogy pedig nem magyarból latinra, hanem megfordítva latinból magyarra való fordításról van szó, azt, ha a dolog természete nem is helyezné kétségen kívül, a két évszámnak: a Ferrari által említett állítólagos latin fordítás 1474. évének a most feltalált magyar fordítás 1474. évével való egyezése mindennél világosabban bizonyítja, hogy itt tévedéssel, talán egyszerű tollhibával van dolgunk.

A mi a Váczi Pál fordította szabályok rendeltetését illeti, Ferrarius maga megmondja — hihetőleg a birtokában levő példányok tudósítására támaszkodva — hogy azok a nyulakszigetebeli apácák számára — *«pro sororibus monasterii Leporum»* — készültek. A szerzetes rendek akkori viszonyai megmondják azt is, hogy nem egyszerű időtöltés, sem pedig kedveskedés, hanem a körülmények által motivált szükség, sőt talán éppen felsőbb meghagyás indította Pál barátot e munkája végzésére. A Domonkos-rendi apácák s a Domonkos-rend között ez idő szerint éles ellentétek léteztek hazánkban, melyek valóságos villongásokká fajultak el, annyira, hogy 1468-ban a rendnek Rómában tartott egyetemes gyűlése felhatalmazta a magyarországi tartomány perjelét, hogy a nyulakszigetebeli apácákat, ha magukat a rend fegyelmének alávetni vonakodnak, kolostorukkal együtt taszítsa ki a rend kebeléből.¹ Az affaire, mely a domonkosrendiek reformálásával áll összefüggésben, végre is kibéküléssel végződött, de éppen azért, hogy e kibékülés tartós legyen, eszközökről kellett gondoskodni, melyek a fegyelem megszilárdítására s az erkölcsök javítására szolgálhatnak. S mi lehetett erre alkalmasabb eszköz, mint a szerzetesi rendszabályok gyakori olvasmányul nyújtása? Minthogy pedig e szabályok latinul voltak szerkesztve, apácáink azonban vajmi keveset tudhattak latinul, természetesen magyar fordításról kellett gondoskodni. Így jöhetett létre Váczi Pál barát fordítása; s már maga az a körülmény, hogy ez *«pro sororibus monasterii Leporum»* készült, szintén a mellett vall, hogy az olyas valakitől eredt, a ki a nyulakszigetebeli apácákkal összeköttetésben állott, ismerte körül-

¹ *Theiner*, Vetera monumenta hist. Hung. sacram ill. II. k. 352., 369. s köv. l.

ményeiket, szíven hordozta rendi érdekeiket, vagyis, hogy Váczi Pál csakugyan nyulakszigetebeli dömés volt, s így a most feltalált nyelvemlék azonos a Ferrari által említett fordítással.

Váczi Pálról különben egyéb adatunk is van, a mi némileg szintén a nyulakszigetebeli apáczákkal hozza őt összeköttetésbe. Az esztergomi főegyházi könyvtár egy codexet őriz, melyet ő festett ki, mint azt a codex végén olvasható sorok bizonyítják: *«Illuminavi anno domini 1480, et finivi librum illuminando sexta feria in die octava Thome Cantuarensis infra octavas nativitatis verbi dei incarnati, filii dei altissimi et beatissime Christifere Marie in divina et humana natura unius suppositi, cui laus et gloria. Ego frater Paulus de Wacia magister in artibus et theologie. Amen.»*¹ A codex régi bejegyzés szerint valaha a keresztelő szent Jánosról nevezett nagyszombati domokosrendi konvent tulajdona volt; nem valószínűtlen, hogy a nyulakszigetebeli apácza útján került oda, a kik a török hódítás korában tudvalevőleg Nagyszombatban találtak menedéket.

Pál barátról, a ki ekként, mint könyvfestő és másoló s egyúttal fordító követel magának helyet a hazai középkori kultúra történetében, további munkálódásai és élete folyása tekintetében mit sem tudunk; Pray ugyan említ 1480-ból egy Váczi Pált, a ki ez idő szerint az argyasi püspöki széken ült,² azonban nem valószínű, hogy ez a mi Pálunkkal lenne azonos, a ki még ez év végén is az általa diszített könyvben egyszerűen a theologia és szépművészetek mesterének nevezi magát.

Visszatérve a nyelvemlékre, melynek Váczi Pál 1474-diki, eddig csak hirtől ismert fordításával való azonosságát immár kétségen kívül helyezhetjük, az a kérdés merül föl, minő nexusba hozható az a fordítóval, vagyis magának Váczi Pálnak eredeti példányával van-e dolgunk, vagy pedig más kéztől származó másolattal?

Véleményünk első tekintetre is a mellett foglal állást, hogy a kézirat eredeti, még pedig *eredeti fogalmazvány*, mert benne a

¹ *Lányi Károly* Magyar Egyháztörténelme, I. k. 602. l.

² «Et ego Paulus de Wacia, eppus Argensis et suffraganeus Transilvaniensis», írja magát egy 1480. decz. 24-diki levelében. *Pray*. Specimen Hierarchiae Hung. I. k. 434. l. V. ö. *Katona*. Historia critica, XVI. k. 287. l. *Rupp* J. i. m. III. k. 244. l.

törlések és javítások oly számosak, hogy okvetlenül a fordítóra, s nem egyszerű másolóra utalnak bennünket. E javításokat közelebbről szemügyre véve, mindinkább beigazolván látjuk föltevésünket.

A szöveg törlései és javításai négy kategóriába csoportosíthatók.

Az elsőbe tartoznak azok, melyek *folytatva* írvák, a hol t. i. a javítások a törléseket folytatólag egy és ugyanazon sorban követik. A számtalan esetből csak néhányat hozok fel például: 1^a l. 2. sor: *lakozkok* (e helyett: *lakoztok*), az író e szót kitörölve ezt írta: *lakozvan vattok*; majd nem lévén ezzel sem megelégedve, fölé írta az első alakot, ezúttal már helyesen: *lakoztok*. 1^a l. 35. sor: *bennetek*, ezt az író rögtön kitörölve, *köztetők*-re javította. Mindezeknél s a többi eseteknél, melyeknek száma mintegy 30-ra rúg, s melyeket az itt adandó szövegközlésben könnyen fel lehet találni, igen tisztán látható a fordító eljárása, mely határozottan oda irányul, hogy a szószerinti fordítást enyhítve, a latinizmusokat lehetőleg a magyar nyelv szelleméhez idomítsa.

A második csoportot azon esetek képezik, melyeknél a szerző — illetőleg fordító — a javítást *föülírta*, a nélkül, hogy a helytelennek vagy kevésbé helyesnek tartott alakot kitörölte volna. Ez esetek száma 16 körül van. A cél itt is az volt, a mi az előbbieknél: a latin szöveg lehető magyaros, értelmes fordítását adni.

Harmadik helyet foglalják el a *betoldások*, a midőn t. i. egyes szavak közé más szavakat, többnyire határozókat, mellékeveket vagy ragokat szúrt be, nyilván azért, hogy a latin szöveg helyesebben adassék vissza.

Negyedszer vannak oly törlések, melyeknél csak egyes betűk vagy szótagok *javíttattak ki*, így például, mikor a szerző előbb *bodok*-ot ír s aztán *bodog*-ra javítja, vagy *apáczá*-t kezd írni s az *ap* szótagot kitörölve, *soror*-t ír stb.

Mindezek közül, a negyedik kategória kivételével, a mely mint tollhiba következménye, egyszerű másolóra is visszavezethető, az 1—3. csoport határozottan azt mutatja, hogy a ki azt írta, nem másolt, hanem *fogalmazott*, a szavakban és kifejezésekben válogatott, javított, változtatott; ezt pedig csak a fordító maga tehette. Így tehát példányunk egyenesen Pál barát kezétől származik; és pedig azon körülményre támaszkodva, hogy a szerző nem nevezi meg magát, mint Ferrari szerint az ő birtokában levő

példányoknál tette, valószínűnek tartjuk, hogy ez volt a fordítás *impurum*-a, mely egyszeri vagy többszöri letisztázás után fölsőlegessé válván, lomtárba került, hogy majdan a könyvkötőnek tegyen rendeltetésénél sokkal alantasabb jellegű szolgálatot.

Elmondva mindazt, a mit a codex tartalma, rendeltetése és szerzőjének egyénisége felől elmondhattunk, térjünk át külsejének, habitusának leírására.

A kézirat, melynek 1^a és 4^b levelét fac-similében adjuk, négy 4r. sűrűn beírt, számozatlan papir-levélből áll, s mint fentebb említők, egy eredetileg 12 levélre terjedhető egésznek töredéke, mely az eredetinek 1., 3., 10. és 12. levelét képezte. Eredetileg 4-rétbe hajtva, később ivrétbe terjesztetett ki, s felül behajtva, alul pedig megvágva, terjedelmében nem kis megcsonkítást szenvedett. Méretei következők: az 1. l. magassága 196 mm., szélessége 147 mm., a 2. l. magassága 208 mm., szélessége 149 mm., a 3. l. belső szélének magassága 208 mm., a külső szélé 210 mm., szélessége 144 mm. s a 4. l. magassága 196 mm., szél. 142 mm. A kézirat belső (2—3) levelei mostani állapotában, egyetlen molyrágástól eltekintve, meglehetősen épek, a külsők ellenben nemcsak sárgultak és rothadtak, de felső széleikben meg is vannak csonkítva, mi a szöveg megrongálását vonta maga után. Így a 4^a l. első sora majdnem egészen tönkre ment, a 4^b l. kezdő sora is meglehetősen meg van csonkítva. A lapok külső részének megrongált állapota s a ragasztás látható nyomai arról tanúskodnak, hogy kéziratunk könyvtábla kitöltésére lett később felhasználva, és pedig kiterjesztett, azaz ivrétű alakban, miről egyebek közt az a körülmény is tanúskodik, hogy a külső folio (1. és 4. l.) hátán egy kétsoros felirat: «*Salutem et mei commendationem, reverende pater vicarie*» látható, mely sokkal későbbi — de mindenesetre XVI. századbéli — kéztől származván s épen a hajtásra esvén, csak a kézirat szétterjesztett állapotában irathatott.

Az írás barát-gót s kivétel nélkül egy kéztől való. Az 1^a levél balszélén olvasható, alulról fölfelé írott s felirat gyanánt szereplő három sor közül az első két sor, továbbá a szöveg első három szava vörös tintával van aláhúzva. Más rubrumok nem fordulnak elő. A fejezetek kezdőbetűinek, számszerint 6-nak, helye üresen van hagyva, nyilván a későbbi kifestésre való számítással. A latin

idézetek, valamint a fejezetek latin és magyar feliratai, kivéve a 30-dik fejezetet, szintén aláhúzvák, de nem vörös, hanem a rendes fekete tintával. Egy lapra átlag 42 sor esik.

A mi kéziratunk provenientiáját illeti, fentebb említők, hogy az ama kézirat-töredékek közül való, melyek eredetileg az udvari könyvtár régi könyveinek bekötési tábláihoz ragasztva voltak és innét időfolytán eltávolítottak. Maguk a rajta látható ragasztási nyomok is mutatják, hogy könyvtábla bélésül használtatott fel annak idején. A könyvet magát azonban, melynek kötésén ezen kézirat, habár ily csonka állapotban is, fönmaradt, vajjon az kézirat volt-e vagy incunabulum, avagy más közönséges könyv, nem ismerjük. A táblától való eltávolítása alkalmával, mely több évtized előtt történhetett, erről semmi feljegyzés nem történt. A kézirat maga a már évek óta gyűjtött szláv töredékek közé került, s most, midőn azok rendezésére került a sor, töredékünk mint eddig ismereretlen magyar nyelvemlék lett agnoscálva és *Suppl.* 3426. jelzettel az udvari könyvtár kéziratai közé bekebelezve. Minden egyéb ez iránti nyomozásom eredménytelen maradt, s valószínű, hogy csak valami szerencsés véletlen fog valamikor nyomra vezetni.

Ezzel áttérünk a nyelvemlék szövegének közlésére, megjegyezve, hogy a kéziratot igekeztünk minden sajátosságával lehető hiven visszaadni. A szövegben használt betűkhöz mindenütt ragaszkodtunk, így meghagytuk az *ø*-t is *ö* helyett; a lágyító jelet, melyet itt egy pont képvisel, kénytelenek voltunk megtartani, mert nemcsak lágyítást jelent, de az *i* és *j* betűket is pótolja, úgy hogy gyakran nemcsak a *d, g, l, n, t*, hanem az *m, p, z* fölött is találjuk. Az egyszerű zárójelet ( ) a papir elrongyolódása vagy az írás elmosódása által olvashatlanná vált szavak pótlásánál használjuk, míg a szögletes zárójelek [ ] azt jelentik, hogy az illető hely a szövegben áthúzás vagy pontok aláakása által ki van törölve. A közbeszúrt szavakat eléjük rakott kereszttel (+) jeleztük. A vonallal jelzett (—) *m, n* és *r* rövidítéseket feloldottuk. De térjünk az eredeti szövegre, mely így szól:

El kezdetik zent agiftan pispek reglaia igerel
igere, nemel zerzetes azzonallatn(ak) egg leue-
leben.¹

- 1^a lev. Ezek vannak kikek (*így*) paranczolo[n]k, hog meg
tarchatok, ti kik monoforban [lakozkok] lakozuan vattok; ²
elo ³ kiert egbe gvlekezuen vattok, ⁴ hog [hazban] hazatok-
ban eggeflegel lakozzatok, es [eg] eg lelketek legen f eg
5. ziuetek istenbe, se mondatok valamit tulaidon tieteknek,
de menden koz legen tinektek; es oztasfek feiedelm azzontol ⁵
(mende)nteknek ⁶ elet es ruha nem egenent mendennek, mert
nem mend egenlo ⁷ [hazonra vattok] egeflegbe ⁸ vattok, de
mendennek, mint zvkege [leiend] [lezen] fuerit; mert vg oluaf-
10. fatok az apofolok tetemebebe, hog menden koz vala onekik
es oztatik vala mendeniknek, mint zvkege adga vala; kiknek
valamiek volt vilagiban, miden bel iettek az monoforba:
[c]zabadon akariak azt kozze lenni; kiknek kedig nem volt
[az monoforba azt] ne kereffek azt az monforban, kit meg
15. kiuel fem lelhettenek; de maga o [erotelenf] korfagoknak ⁹
az mi zvkes, adgak meg, ha o zegensegek micort kiuel
voltak, ¹⁰ xak az zvkegekre valot fem lelhetten volna; de-
maga azert ne alahak magokat bodogoknak ¹¹ miért +oly

¹ A lap belszélén három sorban alulról fölfelé íratott.
A második sor utolsó szavának vége, úgy látszik a k, le lett
szakítva.

² Fölülírva: lakoztok.

³ Az utolsó két betű homályos, lehet elosz is, és
akkor az elhagyott er-rel lenne: elosz(er).

⁴ Fölülírva: gvlekeztetek.

⁵ Fölülírva: azaz prioriffatol.

⁶ E helyen a papir, mint látszik, valamihez hozzá volt
ragasztva s eltávolításakor megsérült.

⁷ Fölülírva: (egen)ent, a papir itt is meg van ron-
gálva.

⁸ Fölülírva: erobe.

⁹ Fölülírva: garlosagoknak.

¹⁰ Voltak a szótagja fölött áll egy n.

¹¹ Eredetileg bodokoknak volt írva.

eletet es öltözetet leltének, meliet kiuel nem lelhettenek + volna, fe emleiek fel [ad] agókak (*így*) miért tarfalkodnak azokual, kikhez 20. kiuel vepni nem mertek volna; de fel ígekezzének zvuokkal es ez földi hivfagot ne keressék; +hog ne kezgenek monstörök kazdagoknak inkab haznosla lenni, hog nem zegeneknek; ha kazdagok ott meg alaztatnak, zegenek kedig ott fel fualkodnak; de esmeg azok kik valaminek lattatnak vala vila- 25. giha, ne utaliak meg o sororit, kik az zent tarfafaiban zegenfegeből iötteenek, föt inkab zorgalmazanak¹ nem kazdag nemzeteknek² melto voltarol, de zegen fororoknak tarfafa- garok (*így*) dickekedni; fel se emelkögének, ha köz elettire valamit o iozagogból attanak, +se o kazdagfagokrol incab [se] 30. keuelkeggének, miért öket monostornak [rezeltettek] rezeltettek, mint ha o veleik vilagiban elnenek. Alia quippe que cunque iniquitas. Egeb demik akar mel kegetlenfeg gonoz mielkedetekben vailalodik, hog az gonoz mielkedetek +meg legének, de +az keulseg meg io[tetemen vtan] 35. tetemeneket +es lefel, hog [elvezzének] az io tetemenek el vefzenek. Et quid prodest dispergendo. S mit haznal zegeneknek oztani es zegenne lenni, ha nauafas lelek keuelb lezen kazdakfagot megvtaluan, hog nem mint volt ötet biruan. Omnes ergo. Azert mend eg lelcent eg zvent 40. elietek, es tiztelietek ti [bennetek] köztetek iftent egmaiban, kinek templomi lettetek. Orationibus infate. Imadfagot tegetek meg zerzett ideken es orakon. In oratorio. Imado helien³ senki egebet ne mielkeggék, hanem aztaz mere alkottak, honnan nevet es vött, hog ha valakik meg zerzett 45. hora kiuel, [le] miden vressegek leiend, imadkozni akarnak, ne legének +[nekik] bolgataol . . . nekik bantaol.⁴

1^b l. Psalmis et impnis etc. Zfoltarral es [ene] egieb enecleffel micort istent imadatok, az forogion ti ziuetekben, mit mondotok zatokkal. Et nolite cantare. Se akariatok 50.

¹ Fölülirva: tanolianak.

² Eredetileg nemzeteknek állott, a k betű fölül íratott.

³ Fölülirva: az eghazba.

⁴ Itt a kézirat alsó széle ferdén úgy el van vágva, hogy a sornak csak utolsó két szava olvasható.

- enecleni azt, hanem mit oluáftok, hog' eneclo legén; (amm)i¹ kedigen nen (*így*) vg' vaçon iruan, hog' enekeliek, ne enekelietek.² Ca(rnem)³ v e s t r a m. Tefleteket zeledehetek [etelnek es itálnak] boitel es etelnek itálnak zenuedeteflegeuel,
55. menere (eg)effegtek engedi; miden kedig valameli kozzoletek[ek] nem boitel(het) . . .⁴ ebednek horaia (kinel) valami elefeget ne veßen, hanem mid(en beteg) leiend. Cum acced(itis a) d m e n f a m Micort aztalhoz mentek, mignem (on)nan fel keltok, az mit (ti) nektek zokas zerent oluafnak, (h)ogef
60. neklv es vetokedes⁵ nekul (h)algaffatok, hog' ne xak zatok (veg)en etket: de meg filetek es [be vege]⁶ istennek igeiet. Que infirme (sunt) et pristina consuetudine. Kik erotelenek eleztebi zokashol, ha kvlomben tartatnak elettelen nem kell egebeknek neheznek lenni, sem hamifnak tetni
65. azoknak, kiket egeb zakas tott erofbe. Nec illas etc. Se alahak az bodobgaknak⁷ (*így*) azokat, [mert] miert veznek eletekre [mi] nemit, kit nem veznek ok, de incab magoknak orolienek, mert tehetik, [az] +am mit amazok nem tehetnek. Et fi eis que ve(nerunt.) Es ha azoknak, kik gengeb elethel
70. iettenek az monoforba, valami elefeg, ruha, ag, lepel, adatik, ki erofbeknek es azert bodobhagnak nem adatik, gondolni kell azoknak, kiknek olian elefeg, ruha, ag, lepel nem adatik, menere az gengebek es erotelenek o vilagi eletekrol ez kemenb eletre le zallottanak, jo lehet meges [o] az eref-
75. beknek mertecleteffegere nem iuthattanak. Nec ille debent conturbari. Se haboroganak⁸ [meg] o ziuekbe, hog' latfak oket [etelbe] +valamit eletre tobbet venni, nem arra hog' tiztellenenek, de +hog' tvredelmel zenuettetnek, [hog'] ne

¹ A papir meg van rongálva.

² Eredetileg enekeliek állott, a te-szótag az iek fölé iratott.

³ Megrongálva.

⁴ A papir itt erősen meg van rongálva.

⁵ Eredetileg vetögedes volt írva.

⁶ [Be vege] fölött, mely nem mint rendesen keresztül, hanem alá van húzva, áll halgaffa javított alak.

⁷ Bodobgaknak előtt a szélén áll erofbe(knek).

⁸ Fölülírva: zomorolianak.

történniek zidalmas vizzafag, hoġ [m] az monoftorban holott menere [lehet] tehetik leznek muncas kazdagok, [hoġ]¹ ott 80. leġenek ġenge zeġenek. Sane quemadmodum. Bizonna! mikeppen betegek zvkösek, hoġ keuefebe elefeget veġenek, hoġ meg ne nehezvlienek, vġan az betegfeg utan vġ tartaffanak, hoġ hamarab meg ioġvlianak, meg ha ez [vigal] vilagi mennel alabualo zegenfegböl iötenek leiend es; igaz vġan 85. mint ha [regi] elebbeli genke zokas atta volna az [g] kazdagoknak azt, [az] +am mit adott ez vi korfag ez zeġeneknek, de midön a eleztebi ereieket meg eppeithendik,² terienek az bodogb zokafokra,³ ki iften zolgalo leanit⁴ attol incab ekefeit[i] mint keuefebbel zvköfök, hoġ ne tarxa öket [immar] 90. eteknek ġenöröfege immar meg [giogio] ioġoluan, kiket +zvkeföfek (?) fel emele betegöluen; azak alahak magokat kazdagbagnak, kit (*iggy*) az keuefeb elefnek tvrefebe leien(dne)k⁵ eröfbek; mert iobb keuefebe zvkvlni, hanem többet lenni. Non fit notabilis. Ne leġen tettetes⁶ (*iggy*) öltezettök, fe kiuan-95. natok ruhaua! kelleni, hanem erkölchel; ne leġen ti nektek ol vekon fedelötök, hoġ alol az czepeznek halozafa⁷ meg teflek;⁸ . . . . .

2^a l. Quod fi aliqua. Hoġ ha valamel foror neki adott marhat el eñeztend, vrozasnak iteleteuel karhoztaffek. 100. Indumenta vestra. Eltözetek apaczafeiedelm akarafa zerent meg moftaffanak, akar ti töletek, akar ruha mofoktol, hoġ tizta ruhanak [naġ] felötte valo kiuanmfaga belöl meg ne zenñeöhe az lelket. Lauacrum etiam corporum. Tefteknek mofafa es ferdönek feredefnek ġakor 105. volta ne leġen, de az idö közben, kibe zokas, ferdö adaf-

¹ Aláhuzatott annak jelöl, hogy el kell maradnia.

² A kéziratban eppeithe[ten]dik áll.

³ Fölülirva: azaz mertecleteffegre.

⁴ Fölülirva: leañokat.

⁵ Leiendnek-nél a dne ki van vakarva.

⁶ Fölülirva: ieles.

⁷ Halozasa-nál sa fölött áll tta.

⁸ Itt végződik a lap, melynek külszélén lent alulról fölfelé más kézzel írva ez áll: «iobb keueffe alatta lenni, hon nem felette». A következő levél hiányzik.

- feke: kit kedigen corfagnak zvkege ketheleneit [me hozza ne] rea, hog meg fereggiek, hozza¹ ne halazzak. Fiat sine murmure Legeu morgaf nakvl [vr] oruof tanalchaul, az
110. mi egeffegert ualo, vg hog meg ha nem akarna +es az foror, fejedelm azzon parancholattiaual meg tege, ammit tenni kell egeffegert; ha kedig az foror akarna, de talam nem alkozik, o kiuanattianak ne engeggenek: mert nemicort meg ha artana es, hizi hog haznalion ammi edefkettet. Denique
115. fi latens est. Ha kedig az ferelm tesben titkon vagon, isten zolgalo leaüanak ha mondanga, [hog] mie feri ferzik. ketfegnekvl higgenek, de maga [ha] ammi edefkettet, ha haznal az ferelm[ek meg vigasztani] vigasztasara auag nem, +ha nem bizoüofok benne,² oruoftol kerdezzek. Ne que eant ad bal-
120. neas. Se ferdebe ne menüenek, sem egeü herre haromnak keuefben. Nec illa. Az es, kinek naualaia volna vala houa menni, ne azokual menüen, kikuel o akarna. de kikuel feiedelm azzon [p] modanga, tartozzek menni. Egrotantium cura. [Koroknak gondia] korokual +valo banaf akar corfagnak vtanna elteten-
125. deknak, akar meg hideglelef nekl vala mi erotelenfegbe naualgoknak, vala kinek haüaffek, hog o kerie az pinczeböl, kinek mire zvkefet latanda. Siue autem que cellario. Akar kedig kik pinczen, akar ruhacon akar keüueken, tiztol zerzetteknek³ zugodaf nekik (*igy*) zolgalianak afokfiainak az
130. fororoknak. Codices certa hora. Keue(ket) menden napon egg bizon oraba kerienek, vdö kiuel kik kerendik, [nekik] ne [adaffek] veheffek. Vestimenta vero. Zuhakat (*igy*) kegig (*igy*) es farukat, miden [ken] zvkefeknek kelletendnek, ne halazzak adni, kiknek ezök orizeti alatt vannak. Lites autem.
135. Pertek auag sem egg ne legeu köztetek, auag mint hamarabb meg vegezzetek, hog az harag gülefegre ne nöien, es gerendat tegien zalkabol es lelket [gölga] gelkoffa tegeu. Ne que enim ad fo(los). Mert nem chak ferfiakat illet az iraf, +ki vgmond,

¹ Fölülirva: mezze.

² Ha nem bizoüofok benne a lap belsö szélén áll, mire a szövegben egy kereszt utal.

³ zerzetteknek előtt a lap belsélén áll: felvetetnek.

ki gvlöli attafiat, gélkof, de ferfiuban, kit iften elezer teremtet,
 azzonallat es parancholatot vett. *Quecunque conuicio.* 140.
 Valamel foror özze zitkozodaffal, vag atokkal, auag meg
 hvnek [zembe]¹ zemre vetefeuel maft meg fertend, emle-
 keziek elegtetellel mint hamarab meg vigasztani, am mit tött,
 es az ki meg serult,² poroitás neklv meg bochatni. Si au-
 tem inuicem. Ha kedigen egmaft meg fertendik, egmaft- 145.
 nak vetket tartozzanak meg engedni ti imadfgatokert, kiket
 bizonal mint [gakortab tezte] incab gakorlotok, attol incab
 zente tarchatok. *Melior est autem* Jobb kedig az foror
 ki iollehet gakorta haragra kefertetik, de maga fiet meg kerni,
 hog meg bochaffa neki, az kinek efmeri hog vetett, hog 150.
 nem mint az, ki kefeben haragozik, es bochanat kerefre ne-
 hezeben haiol; ki nem akar megbochatni fororanak, ne
 remenfe, hog imadfgának haznat vege. *Que autem nun-*
quam. Az mel foror kedig fouha nem akar kerni bochanatot,
 auag nem lelkeient kerí hortalan . . . . .³ 155.

2^b l. Azert ogiatok magatokat kemen bezedektöl, kiket
 ha zatokbol kizalaztondotok, ne [z] roftelietek azon zabol
 oruoffagot mondani, kiböl feböket lettenek. *Quum autem*
necessitas discipline. Micort kedigen meg tanoitaf-
 nak zvkfege erkölcheknek fegiefebe titeket ketheleneit kemen 160.
 zokat mondani, ha efmeritek, hog azokba [menket] menteket
 el multatok, nem vattok ketelenek, hog alattatok valoktol
 bochanatot kerietok, [hog arra hog] +ne az alatt[ak] valocnal⁴
 miden⁵ nag⁶ alazatoffak tartatik, [azzal] birodalmnak [meg]
 hatalma meg [zegetik]⁷ zegeffek. *Sed tamen.* De maga bo- 165
 chanatot kell kerni iftentöl, ki efmeri azokat es kiket igaznak
 felette meg fegtek mene io akaratural zeretitek. *Non autem*

¹ Zembe-nél a b kitörültetett és föléje r iratott.

² A serult u-je fölött áll egy v.

³ Egy sor hiányzik, mert a kéziratnak alsó széle el
 van vágva.

⁴ Valocnal-nál a c fölül áll.

⁵ Fölülirva: micort.

⁶ Fölülirva: felette.

⁷ A kitörült zegetik fölött ne áll.

- carnalis. Kedig nem tefti de lelki zeretnek kell közöttek lenni, mert ammit zemermtelen tezne azonallatok, azzon-
170. allatokon rutol pachkoluan es iaczoduan, [de] nem chak özvegeknek es criftofnak illetlen zolgaloleaninak, kik zent zandegban vannak, de fét meg hazas azzonallatoknak es hazasolando zvezeknek [es] fem kell tenni Preposfite tamq u a m. Feiedelm azzonnak, mint anatoknak, engegetek tisteffe-
175. get tartuan, hog̃ ø benne iftennek ne vessetek, [z] fokkal incab eghaz biro papnak, ki menndenteknek gongat vifeli. Vt ergo cuncta. Azert hog̃ ezeket meg tarchatok, es ha mit benne meg nem tartandotok, hog̃ heiaban el ne muliatok, de hog̃ meg iogolion es meg fegieffek. feiedelm azzont [igen] illeti
180. igen,¹ vg hog̃ az eghaz biro papnak monda, ki veletek gondol, ammi ø modiat es ereiet felel mulia. Ipsa vero, que vobis preest. Az azzon kedig, ki nectek feiedelmetek, ne alaha magat hatalmal vralkoduan, de zeretettel zolgaluan bodognak, tisteffeguel emberek előtt feiedelmetek legén nec-
185. tek, felelmele iftennek elötte, labatok alatt legén +le teriezköd-ue[n]. Circa omnes. [Mendennek on magat io tetemennek adga peldaiol], Mendenhez on magat [io] peldaiol adga io tetemenbe, med feggen hugalmatlanokat, megbatorohan [felev] felekönöket, hozzaia vegeñ corokat, tvre legén mendenhez.
190. Disciplinam libens. Discipinat fegelmet örömeft² vegeñ on maga mafnak felelmefe[n] adja, de³ jol lehet monniak zvkes legén, de maga inkab kiuanña azt +hog̃ zereffetek, hog̃ nem felietek, gondoluan mendencor, hog̃ ocot adando lezen ti ertetek iftennek, azert inkab engeduen nem chak ti raitatok,
195. de fét ø raita es könörölte, ki kezöttetek mig magafb helén [ul] vl, addeg nağobb vezedelmben forgodik. Donet domi-nus. Adga vr iften, hog̃ meg tarchatok mend ezeket zerelmele, mint lelki zepfegnek zeretöi, es xennak io illattaua⁴ io naiaf-fagbol illatozok, nem ug̃ mint [zolgalok] vnök [törueñ] kemeñ
200. törueñ alatt, de mint [ze] zabad fiak leañok malaszt alatt. Vt

¹ Fölülirva: felieb.

² Fölülirva: zabadon.

³ Fölülirva: es.

⁴ Fölülirva: zagaua.

autem vos Hoğ kedig ez kœnuexkeben mikeppen egğ tu-
kerbe magatokat meg lathaffatok, hoğ feledekenfeg mia
valamit el ne muliatok, egczet hetbe nectet (*iggy*) meg oluaf-
taffek. Et vbi. Es hol magatakat lelenditek, am mi irvan
vağon,¹ hog meg tœttetek, adğatok halat vr iftennek, ki menden 205.
ionak adoia oztoia, holott kedig valakitek latandia, hoğ nala
[valami] ezekbe nem² leiend, bankogğek az elmultrol,³ ogğa
magat iœuendœtel istent.⁴ . . . . .

3^a l. Ad canonicas horas. Midœn az sororok orara
es az graciafra eğhazba be mennek es ki iœnek, az eğhaz 210.
aitaia elott fekeğek. Senki magat hozzaia tarfohtani ne merie,
vağ valamit paraxolni; ez il valamig lezen ez penitenciaba,
vrat ne veğen bekelefre fe iœien, se iriak vağ iegezzek œtet
vala mi zolgalatra zent eğhazba, fe hagğanak neki vala mi
obedienciat. Prioriffa vero. De hoğ rementelenfegbe ne 215.
effek, prioriffa ilien bvnben valohoz veneket +kvlğen, kik
inxek œtet, hoğ bvnet meg zaña, izgaffak œtet tvredelmef-
fegre, kœœhek [foveant] œtet raita kœœroleffal, onzoliak eleg
tetelre, fegelielk eff efedezeffel, kiknek fegedœl legœn az egez
conuent, ha œ benne ielenendik melto alazatoſſag, s meg ne 220.
tagadğa az ki fe vele irgalmaſſag tetet, [de] +es ha tetit (*iggy*),
neki meg vionnan vereffek az felœl mondott keppen. Eodem
modo penitere debeat. Ezen keppen tarxon penitenciat,
ha ki, kit iften ne agğon vağ kitœl iften vegğen, teſti bvnben
efendik, kit nehezeb gœtrelmre itelœnk, es menden[nel] egebnel 225.
inkab [vtalo] vndoklonk; ez iliennek el vehetik velomat, mig
ez penitenciaba leiend, ha kedig ez ilien bvn titok leiend,
titok tudakozaffal idœ zerent es zemeſ zerent melto penitenciat
tarxon; ha kedig valakik egğ gonoz zandekual, vağ egebe
hitezettel, vag gonoz eggefeguel, prioriffa ellen vag feiedelmi 230.
ellen niluan +fel tamadandnak, felœl mondotkent tarxanak

¹ «Ammi iruan vağon» jelekkel van ellátva, me-
lyek mutatják, hogy ezen mondatnak a következœ mondat
(hoğ meg tœttetek) után kell állnia.

² Fœlœlirva: vetek.

³ Multrœl-nál a t fœlœl van írva.

⁴ A következœ sor el van vágva.

- penitenciat, es touabba mig elnek,   zereknek vtolfo heliet tarxak, es capitulomba zauok ne leg n, hanem xak  nen magok vadolafaba. Se   nekit (*igy*) valami obedienciat ne
235. hagg nak, de maga ha nekiknek ¹ nem gonoz zandekual, de bizon nal prioriffa ellen vala mi panazza leiend, kit nem illik f m kell el [zenuedni] tvrni, el zor  tet  non k zt k menden alazato fagual es ifteni zerelmel inxek, hog  magat meg fegge: ki ha  akorta valo inteff l magat megfedni el mulatanda
240. vag vtalanda, prouincialifnak vag vicariofanak meg ielenxek. De graui fima culpa. Igen nehez bunr l XXI capitulum. (G)raui fima culpa. Igen nehez bvn annak [feg lmetlensege] +feg hetetlenfe(ge), ki [nem fel] f m bvn nem fel tenni, f m penaiat ne akaria [ve] fel veni. Azert
245. ha ki ilien leletendik, az fororok ruhaiat le vess e es   tarfa-fagoktol meg  valiek, es kv n valo herre be rekezteff k, es elien az etekkel, kik az nehezeb bvnert f l l monduan vannak. Ad correctionem autem talium. Ilieneknek +kedig meg f gesere leg nek nemi ² [alcalmas] kez heliek, kikben
250. nem xak az mondott feg lmetlen k, ³ de f t az meg d gl[e]t k, es kikhez bion al  anofag vagion, hog  el futnak, auag artandok zemelbe vag marhaba be rekezteff nek, bizon +hog  ett l kif eb bvnekert ha hattak nemicor nekiknek, hog  azon +mondot h fen lacozzanak ideiglen [meg] el valuan[luan]
255. az t bbit l, mint tetit (*igy*) iobnak ⁴ lenni De apostatis et fugitiuis. Zerzete ha ottakrol es budofokrol XXII capitulum.

3^b l. (S)i aliqua apost(a)ta(uerit). Ha vala m l foror zerzetet el ha anga, azonnal  tkozott leg n, ki f n-

260. tenciat ki mondok ez [zerz   l] zerz  be, ki atokbv l meg ne oldozh   k hanem xak zerzet m  teret l vag (o)  n prouincialif t l; ha ki zerzete meg ha afaba vag  elfutam  ban meg fogatik, es akaratta nekv l meg hozatik, az penat tvrie, kit az

¹ Nekiknek-n l a nek utols  sz tag hozz toldatott.

² Nemi a kit r  lt memi f l tt  ll.

³ F   lirva: feg hetetlen k.

⁴ Jobnak-n l a b f l  iratott.

feigelmetlenekrö ¹ [ha] el vegeztönk; ha ki kedig elfuto akarat-
 taual meg terend, irlgalmassagot keruen semmikeppen be ne 265.
 veteffek mind örökke, jelennen ha testi bvnnek teteleröl bizonnal
 gnofagof leiend, hanem mestert vag prouincialist ezen meg-
 kezduen, es az ² efetet megientuen, vala mi okert nemicor
 egebet itelendnek. Cum autem fuerit. Micort kedig be
 be veiende lezen, ouig mezeitelen vazzekuel ieien az capi- 270.
 tulomba es földre le efuen venat tegen kerien, es mend az felel
 mondott penaua, kit mondottonk az nehezebb bvnrol, es az testi
 bunrol es az gonoz zandekozafrol, gotreffek, de maga az ott meg
 entezott irlgalmassagban +vegen tobbet uag keuefebet hamar-
 ban vag kesoben, az elebbi veteknek kouetefe zerent, es az 275.
 bvnrol valo banatnak ieje zerent. De creacione prio-
 riffe. Prioriffa tetelrol XXIII. capitulum. (M)agis-
 ter vel prior pro(uincialis). Mester vag prouincialis
 [hozza lasso] aggon prioriffat, holott eddeg ilien zokas volt,
 hanem tahat tudakozas zerent, vag köz igeret zerent, vag köz 280.
 ihlet vag akarat zerent valasztassék prioriffa, toruenkenek ³
 menden elmesfeget vag vilongafat el haguán, es mester vag
 prouincialis vag vicarius erre jelennen zerzett, ha neki tetit,
 (így), otet meg confirmalia, conuent kedig, ki keri az valasztott
 prioriffanak confirmacioiat, az valasztoknak neuet es zamat 285.
 meg iria; ha kedig eg honapig nem valasztandnak, hat mester
 vag prouincialis zerezzen conuentnek prioriffat; az fororok
 kedig professioiok vtan f nem elotto ereztesfenek prioriffa
 valasztasara. De institutione supprioriffe. Sup-
 prioriffa teteleröl XXIII. capitulum. (P)rioriffa ez 290.
 fororoknak es prouincialisnak vag o vicariosanak tanalxaua
 zerezen supprioriffat, [ki] kinek tizte lezen, hog zereteteft
 lasso es gondolion az conueuttel, es [eb] egebekbe menere
 priorissa meg iegzendi neki vag ereztendi hagganga, menden
 napi capitulomba meg ne kealtassek, hanem nemicor nagob 295.
 vetkert, mint prioriffanak tetit (így); prioriffa kedig meg

¹ Fölülirva: feğhetlenekröl.

² Az fölött áll: ez.

³ Eredetileg: toruennnek, ken v fölüliratott, a szélen
 még egyszer toruenkeneknek iratott.

- halua vağ leteue, azon supprioriffa 0 kepet tarxa 0rizette
teliefleguel, mig nem prioriffa valasztvan lezen es confirmalua
es hon +az hazba lezen, [auağ] +hanem ha mefter vağ pro-
300. uincialis vağ vicarius kilomben zerzendi. [De curatrici-
bus. Sororokual gondolokrol vağ lanokrol
XXV. capitulum.] De circatricibus XXV. capi-
tulum. Prioriffa tanalxal iegezzen ket ezes forort, kik zerzet
zeretek, kik legenek iğeközök es zorgalmatofok, fororoknak
305. [tetemeñehez tel] tetelehez es maga vifelefehez. Es az com-
pleta vtan 1 nappal es
- 4^a l. valami . . . . .¹
- kiknek valami okert történik be menni, az kellendökrol reui-
den es keues bezeddel. Item si oporteat. Es meg ha
310. kelletik fororoknak foglalafa belöl valami zvkfeges mivnek
lenni, be mehetnek az miuesek prouincialisnak vağ vica-
riusnak aldomaufaul. Es hat prioriffa es supprioriffa, es pro-
curator foror, vağ egeb harom az idefbek közzöl erre zer-
zettek, zolhatnak az mieseknek, de vğ, hoğ az egğik ketteitel
315. meg hallasflek, egebek kedig femmi moddal ne zolianak nekik,
hozzaioik se menñenek. Esmeg ha valakinek vğ történik meg
korolni, hoğ vr vetelnek zokott hefere nem [mehet] iohet, ha
vrat kelletik neki adni, az pap camsaba ftolaul ezzö +öltöz-
uen cristus tetet tizteffeguel [viuen] be viğe, elötte menñen
- 320 ket foror zöuetnekkal, harmad foror zentelt vizzel, neğed
harangal, es keseriek (ötet) az megeltek cözzöl nekik az
infirmariaba, söt az beteg(ekne)k vrat agğon, mint az ordi-
nariumba vağon meg iruan; ha k(edig) vala mel foror annera
meg betegölt, hoğ ötet kelletik (meg) kenetni, hat az pap fel
325. öltözuen, mint az communiora [vağon] m(ondotto)nk, zent
kenetnek olaiat viğe ket zolgaloual, kinek egğik egğ kis ke-
reztet viğen, az mafik zöuetneket, es az infirmariaba menñen
es az egezz conuent elötte processioual menñen. Bel menuen
kedig az pap infirmariaba, monda: Pax huic domui, azaz
330. bekefeg ez haznak, es az többi legen, mint vağon az ordina-

¹ E lap felső széle egyenetlen vonalban el van szakítva,
mi által a kezdő sor tönkre ment.

riumba meg iegezuen, de maga vğ, hoğ az xopeuel valo meg törlef prioriflatol leğen vağ [attol] az forortol kinek o hağanga. Cauendum est. De maga meg oğak, hoğ kenñen be menefek meg ne fokafolianak [immar holott] vr vetelert hol kenetes(ert) nağ ok nekv de monnaik øzzø leğen. Micor 335. k(edig) communicalni es meg kenetni [øzzø kelletik] +mend kelletendik valakit,¹ hat leğen mint monduan vağon az be-menefrel. Mas zolgalo es lehet melleie, ki az zent kenetet viğe vağ vifele, es eløzer leğen az communio s az vtan az meg kenes, es ez esetben [mend] az conuet mendencor az 340. infirmariaba +meg maragğon, mignem el vegezík az kenest. De capitulo tenendo. Capitulum tartasrol XXX. capitulum. (F)initis matutinis. Veterne meg leuen, tartaflek capitulum vağ prima vağ terciá utan f mife vtan, ha mife [tercia vtan] prima vtan [d] mondatik. nemicor kedig el es 345. [hağha] hadhattak, ha prioriffanak teccik. Conuent capitulumba hoğ be meğen, az lecce oluafø monda meg az [holdot] holdnak [napal] napat es mit az kalen[darubol]dariumbol kel mondani, f az hetes monda vtanna az preciosat etc. annak vtanna sororok le vluen, az oluaso monda el az leccet 350. vağ az zerzefbol, vağ az idei ewangeliumbol, eløzer Jube dominet monduan es aldomaft veuen ahhetestøl, vğmond: Regularibus disciplinis, vağ: Di(uinum)² auxilium, midøn ewangeliumbol oluas; es aldozat leuen halattak(ert)

4^b l. (monda az ki)³ capitulomot tarfa: Benedicite, es 355. meg feleluen: Dominus, mend le haiolianak. Deinde recitatis. Az vtan alamifnat vağ eğeb io tetelt eleue monduan es imad[agba] aianluan aianlokat, monda az prioriffa az Retribueret, oztan az conuent monda: Ad te leuauí, [de profundis kirieleifon] gloria, de profundis, requiem, kirieleifon, 360. christeleifon, kirieleifon, pater noster,⁴ ez harom versei: Ore-

¹ E helyen a kézirat körülbelül 5 centimeter hosszú rézsutos vonalban vakarás vagy inkább dörzsölés által meg van rongálva.

² A levélnek alsó szöglete el van szakítva.

³ E szavaknak csak nyomai maradtak fen.

⁴ A kéziratban rövidítve így: kirieilson xpe. k. pr. nr.

- mus pro domino papa, Saluos fac feruos tuos et ancillas tuas, Requiescant in pace, kiket az hetes mondón ez három collectaual: Omnipotens sempiterna deus, qui facis mirabilia,
365. Pretende, Fidelium deus omnium etc.¹ Ez vtan vlienek le az [ap] fororok, tehát az ki fõ, [mo] meg mondhatta riuiden, ha mit az fororoknak tizteffegere vág meg fegefere latandia hog' alkotik. Annak vtanna monda az ki fõ, tegenek veniat akkik bvnefnek alaitak magokat; legottan kik magokat bv-
370. nõfnek õfmerendik, le teriezkøduen veñat [tegenek] kerienek. Az vtan az nouiciakat meg halgatuan, ha az capitulomba leiendnek meghalgatandok, es øk ki menuen, egebek fel [kelienek] keluen alazatoffagual bvneket meg vadoliak, es meliknek bvne ol leiend, hog' melto meg fegni, kezehe magat
375. meg verefre, kit tegen capitulom tarto, vág +az kinek ø hanganda. Az capitulomba kedig fororok ne zolianak, hanem xak ket okert, mint ønen bvnet vág egebet monduan egg igøøl, es [fe feiedelmnek] feiedelmének xak kerdefere feleluen. Egg kedig aluan es zoluan, mas ne zolion, senki meg kealtaft
380. ne tegen xak gånofagert gånofagbol, esmeg senki ne vadolion hallamafbol, hanem meg monda az zemelt, kitøl hal-lotta; azon keppen oga mendenik, hog' gonozt kit mas feøl hallott, masnak meg ne monda hanem meg monda kitøl hallotta; bvneket meg haluan mondak ez ps(almust): Lau-
385. date dominum omnes, ez verfel: Ostende nobis domine, Domine exaudi, es collectaual: Acciones nostras. Capitulumnak vegen monda priorissa: Adiutorium nostrum in nomine domini, s ig' meg ozol az capitulum. Micor bvnekrøl nem tartatik capitulum, hat mondak el, a mit kell mondani az
390. kalendariumbol, es az preciosat akar az karba, akar az capitulomba ez feøl mondott moddal, az io tetelnek eleue mon-dafatol meg valua, es az hozza ragasztott imadfagoktol meg valua. De concessione domorum. Hazaknak engedetirel XXXI. capitulum. (I)nhibemus sub
395. pena excommunicationis. Meg tiltiuk atok alatt, hog'

¹ Az itt elforduló latin szavak a kéziratban majdnem mind rövidített alakban jönnek elő.

senki [azon] foror azon ne terekeggek titkon vaꝑ niluan tuduan, hoꝑ valamel haz fororoknak rakattafek, vaꝑ rakatua predicator+ok zerzet[ben]+enek [frateknek] haꝑassek¹ hanem eloꝑer+azon generale capitulomnak engedeti(uel) legen, azon fenehtek alatt zerezvk, hoꝑ fouha semmi nemo efetbe vala-400. mel haz zerzetnek gonꝑa ala ne veteffek, hanem ez vilagi iozagbol eleg iouedelmel az fororoknak zvkseregere. Senkinek fe adafek ez koꝑuexke meg irna vaꝑ meg latni mefternek vaꝑ prouincialifnak aldomafa nekl. Amen. Meg [vegezik] vegeznek zent damuncus [ap] fororinak zer-405. zesi. 1474.²

A kéziratban előforduló, kevésbbé használatos és elavult szavak jegyzéke.

alaha magat: 183. s. ne alaha magat....bodognak = non se existimet felicem; 66. s. se alahak az bodobgoknak azokat = nec illas feliciores putent; 92. s. azok alahak magokat kazdagbagnak = illae se extiment ditiores; 369. s. akkik bvnefnek alaitak magokat = que se reas estimant.

alkozik: 112. s. de talam nem alkotik = et forte non expedit; 367. s. ha mit az sororoknak tizteffegere vaꝑ meg fegefere latandia hoꝑ alkotik = si quid ad honestatem et correctionem sororum viderit expedire.

csöpö (xöpö) 331. s. hoꝑ az xöpöuel valo meg terles prioriffatol legen = quod abstersiones apis fiant a priorissa.

czepöz: 97. s. hoꝑ alol az czepöznek halozafa megteffek = ne retiola subter appareant.

entezett: 273. s. de maga az ott meg entezott irgalmaffagban veꝑen tobbet uaꝑ keuefebet = receptura tamen de misericordiis ibi taxatis plus vel minus.

¹ Eredetileg adassek, a h hozzáadásával és d-nek g-re változtatásával haꝑassek-ra javítva.

² Az egész utolsó sor alá van húzva.

fenehtek: 399. s. azon fenehtek alatt zerezvk
= Eadem distractione ordinamus.

ioğolion: 178. s. de hoğ meg ioğolion es meg
fegieffek feiedelm azzont felieb illeti = sed emen-
dandum corrigendumque curetur ad praepositam praecipue perti-
net; 84. s. hoğ hamarab meg ioğvlianak = ut citius
recreentur; 90. s. hoğ ne tarxa øket eteknek ġenøre-
sege, immar meg ioğoluan = nec ibi eas teneat voluntas iam
vegetas.

kelleni: 95. s. se kiuanñatok ruhaua kelleni =
nec affectetis vestibus placere.

kønøhek: 218. s. kønøhek øtet raita kønørolef-
fel = foveant per compassionem.

oğa: 382. s. s azon keppen oğa mendenik hoğ
gonozt, kit masfeløl hallott, masnak meg ne monða
= similiter qualibet caveat, ne malum quod audierit de alia,
alteri referat; 207. s. oğğa magat iøuendøtøl = caveat de
futuro; 156. s. ogiatok magatokal kemen bezedøktøl
= proinde vobis a verbis durioribus parcite.

pachkoluan: 170. s. rutol pacholuan es iaczoduan
= iocando turpiter et ludendo.

poroitas: 144. s. poroitas nekv l meg bochatni
= sine disceptatione dimittere.

tettetes: 95. s. ne legent tettetes øltezettøk =
non sit notabilis habitus vester.

vaslalodik: 33. s. eğeb demik akar mel keget-
lenseg gonoz mielkedetekben vaslalodik = Alia quippe
quacunque iniquitas in malis operibus exercetur, ut fiant.

vepni: 20. s. kikhez kiuel vepni nem mertek
volna = ad quas foris accedere non audebant.

vizzafag: 78. s. hoğ ne törtennie k zidalmas
vizzafag = ne contingat detestanda perversitas.

zvkes: 15. s. de maga ø korsagoknak, az mi
zvkes, adğak = sed tamen earum infirmitati, quod opus est,
tribuatur; 81. s. bizonñal mikeppen betegek zvkesek =
sane quemadmodum aegrotantes necesse habent; 90. s. mint ke-

uefebbel zv kəfək = quanto minus indigent; 94. s. mert
 iobb keuefbe zvkvlni, honnem többet lenni = melius
 est enim minus egere quam plus habere.

*   *   *

Ezen értekezés felolvasása után, melyet a M. Történelmi Társulat választmánya hazafias lelkesedéssel fogadott, e sorok írója indítványozta, hogy ezen magyar nyelvemléket, melyre Ferrarius Zsigmond a magyarországi domonkosok történetéről 1687-ben irt művében hivatkozik, de melyet irodalomtörténetünk elveszettnek hitt, most, midőn 252 évi lappangás után a bécsi császári udvari könyvtárban egy jelentékeny része napfényre került, a magyar irodalomban dívó szokás szerint azon férfiú neve után, kinek éber gondoskodása irodalmunknak ezen nyelvkincset megmentette s ki a bécsi udvari könyvtárban félszázadot meghaladó, eredményekben gazdag szolgálatai alatt a magyar tudományos törekvéseknek meleg előmozdítója volt, s ki mint a M. Tudományos Akadémia kültagja s a magyarországi középkori forrásoknak alapos ismerője, szorgalmas gyűjtője és kritikai kiadója a magyar tudósok kutatásait az udvari könyvtárban széles körű ismereteivel és lekötelező liberalitásával mindenkor előmozdította, és a kinek egyedül köszönjük, hogy ezen nyelvemléket a M. Történelmi Társulat választmányi ülésén színről színre láthattuk az ő nevével megörökítsük, és irodalmunkban Birk-codexnek nevezzük.

Ezen indítványt a választmány egyhangulag elfogadta s Pulszky Ferencz, a Történelmi Társulat másodelnöke ezen határozatot a választmány általános helyeslése közt mondotta ki, megtoldván azt a maga részéről a következő indítvánnyal, hogy a M. Történelmi Társulat Birk Ernő udvari tanácsos urnak, azon lekötelező szivességért, hogy ezen nyelvemléket Csontos Jánosnak a társulatban való bemutatásra 48 órára átengedte, jegyzőkönyvi köszönetet mondjon s ezt vele külön átiratban közölje, a mit a választmány helyesléssel fogadott. Ez a Birk-codex rövid története, s midőn azt olvasóinknak itt bemutatjuk, kedves kötelességünknek tartjuk őszinte köszönetünket kifejezni Kluch János urnak azon szivességeért, hogy ezen nyelvemléket először folyóiratunkban ismertette.

Szerk.

DEBRENTHEI TAMÁS ZÁGRÁBI PÜSPÖK CODEXE A PÁRISI NEMZETI KÖNYVTÁRBAN.

FRAKNÓI VILMOSTÓL.

A zágrábi püspökség a XV. század közepe táján szerencsétlen időket élt. Évtizedeken át versengett birtokáért egyszerre több főpap, kik különféle jogcímekre alapíták igényeiket.¹

Mikor 1455-ben V. László Debrenthei Tamás szentmártoni főapátot kinevezte, vele szemben Csupor Demeter és egy Boldizsár nevű stiriai pap igyekezett őt a püspöki szék elfoglalásában meggátolni. Majd később Mátyás király mind a három praetendens mellőzésével Vitéz János váradi püspököt óhajtotta a zágrábi székre áthelyezni.

Azonban Debrenthei Tamás szívésen ragaszkodott igényeihez, és ezek érvényesítése végett 1462 táján személyesen Rómába utazott, hogy a szent-szék támogatását megnyerje.

Egy alkalommal Sienában is felkereste az ott időző II. Pius pápát, és hosszú latin beszédben tüzetesen kifejtette az ügy állását, és igazolni törekedett az ő igényeinek jogosultságát.

Hogy előadásának nagyobb legyen nyomatéka, azt leiratta és díszesen kiállítva a pápának átnyújtotta.

Ezen hártya-kézirat jelenleg a párisi nemzeti könyvtár kéziratgyűjteményében van. Signaturája: Fonds latins 7844.

Tizenhárom levélből áll. Magassága 21, szélessége 12 centim.

Az első levél diszitményekkel ékeskedik. Három oldalán

¹ Ezen viszályokról tüzetesen szólok «Vitéz János élete» című munkámban (1878.) és «Carvajal János magyarországi követsége» című akadémiai értekezésemben (1889.).

arabeszkés bordure veszi körül, mely hasonló az egyszerűbb Corvin-codexeken előforduló lapszegélyekhez.

A lap alján levő szegélyben három czímer foglal helyet: jobbra II. Pius bibornoki czímere, balra ugyanannak pápai czímere, a közepén magáé Debrentheié.

A pajzsban: *napra tekintő szarvas alakja látható*. A pajzs fölött főpapi infula áll.

A szöveg czíme a következő:

«Oratio reverendi patris domini Thomae de Debrenthe episcopi Zagrabiensis ad sanctissimum dominum nostrum Pium II. feliciter incipit.» A szöveg nagy kezdőbetűjébe (B) a pápa előtt térdelő főpap alakját tünteti föl. A lapszélen újból előfordul egy magában térdelő főpap. Kétségtelenül ezen főpapi alak Debrentheit van hivatva előtüntetni.

A vörös selyemmel bevont táblák belső borítékján egykorú írással ez áll:

«Tomas de Brente episcopus Zagrabiensis presentavit dono Pio II. pontifici maximo hanc orationem seu fabulam, Senis, prout apparet in subjecta figura.»

A beszéd érdekes tartalmára itt nem terjeszkedünk ki.¹ Csúpan bibliografikus ismertetésére kívántunk szorítkozni, melynek eredménye az, hogy egy új codex-megrendelőt iktathatunk középkori tudománypártoló főpapjaink sorába.

¹ Megjegyezzük, hogy Debrenthei a zágrábi püspökséget nem vehette ugyan birtokba, de a *nyitrait* nyerte el kárpótlásul.

II. Ulászlónak ajánlott kézirat a konstantinápolyi Eszki Szerailban.

CSONTOSI JÁNOSTÓL.

Azon tudósok közt, kik a konstantinápolyi régi Szerailban levő nyugati codexek megvizsgálására újabb időben engedélyt nyertek, Blass F. kiel egyetemi tanár kutatásai érdemelnek különös figyelmet, mert ő azon kevesek egyike, ki kutatásainak eredményét, melylyel ismereteinket a konstantinápolyi szerail-könyvtárról új adalékkal gazdagította, egy önálló közleményben,* a berlini Hermes 1888-diki folyamában tette közzé.

Mig dr. Dethier, a konstantinápolyi császári múzeum volt igazgatója, a régi Szerail könyvtárában levő görög, latin, olasz, spanyol és ó-szláv kéziratokról 1877-ben készített jegyzékében, melyet folyóiratunk 1878-diki folyamában s dr. Ábel Jenő a «Literarische Berichte aus Ungarn» 1878-diki folyamában tett közzé, ezeknek számát 104-re tette s azt mondta, hogy a fől-soroltakon kívül más nyugati kézirat a Szerail könyvtárában nem létezik, addig Blassnak sikerült a császári kincstárban levő könyvek-ből néhány oly görög és latin kéziratot felkutatni és jegyzékbe venni, melyeket eddig európai kutató még nem látott s melyek a régi Szerail nyugati codexeiről ekkorig közrebocsátott jegyzé-kekben nem fordulnak elő.

A jelen közlemény feladatához nem tartozik Blass F. kutatá-sainak eredményét részletesen ismertetni, kiemelünk azonban belőle

* Die griechischen und lateinischen Handschriften im alten Serail zu Konstantinopel. Hermes 1888., 219—233 és 622—625 l.

nehány körülményt, melyek a konstantinápolyi régi Szerail könyvtári viszonyaira vetnek világot, s tárgyunkkal azért vannak összefüggésben, mert az alább ismertetendő codex fölfedezésére vezettek.

Blass F. ugyanis, Radowitz úrnak, a konstantinápolyi német nagykövetnek közbenjárására, ki a kutatónak a régi Szerailban levő nyugati codexek megvizsgálására II. Abdul Hamid szultán ő Feliségétől igen kedvező cabinetparancsot eszközölt ki, 1887 tavaszán dr. Schröderrel, a konstantinápolyi német követség első dragománjával többször volt az Eszki Szerailban, hol Esref effendi, a topkapui császári kincstár intendánsa (kiaja) a legszeretetre méltóbb módon fogadta őket.

Első látogatásuk alkalmával 34 görög kéziratot tettek eléjük a könyvtár kioszkjából, egy egészen magában álló épületből, melyet III. Achmed szultán 1719—1720-ban építtetett.

Ezen helyiségben két szekrényben vannak a török és arab kéziratok elhelyezve, melyeknek rendes számozásuk és (török nyelvű) írott catalogusuk van. Hasonló írott, de francia nyelvű catalogust találtak az ezen épületben levő, előbb említett görög kéziratokról is. Ezt lemásolták.

A 34 görög kézírathoz a későbbi látogatások alkalmával még más kéziratok is járultak, melyeket későbbben nagyobbrészt a kincstár helyiségeiben találtak, és pedig az itt nagy mennyiségben levő, különböző időből származó és különböző tartalmú, ládákban csomagolt könyvek közt. Blass és dr. Schröder azon könyvhalmazból, melyet számukra a kincstár helyiségeiben a ládák-ból asztalokra raktak, kikeresték a görög és latin kéziratokat, ezeket a könyvtár épületébe átvitették s itt megvizsgálták és meghatározták. A nyomtatott könyvekkel, valamint egyes aethiopiai és ó-szláv kéziratokkal, melyeket a könyvhalmazban találtak, nem törődtek, egy latin missalet hangjegyekkel a kincstárban hagytak.

Az általok kiválasztott és meghatározott classicaí kéziratok-nál azon tapasztalásra jöttek, hogy ezek általában számozva vannak (török számokkal), és hogy e számozás az általok előbb látott kéziratok számozásával semmi összefüggésben nincsen. Ezen kéziratok török számai a következők: Nr. 2., 3., 5., 6., 7., 8., 10., 58., 63., 91. Csak négy kéziratnak nem volt török száma. Hogy ezen számozás milyen viszonyban van a többi kéziratokkal és nyomtatványokkal, ezt a kutatók nem bírták felderíteni.

Azt azonban Blass határozottan állítja, hogy az általa látott és leírt kéziratokkal a régi Szerail kéziratállománya még kimerítve nincsen, és hogy a Szerail földalatti és földfeletti helyiségeiben még mindig lehetnek oly felbontatlan, könyvekkel és kéziratokkal telt ládák, melyeket még eddig senki sem látott. Végül hálás elismeréssel kiemeli, hogy az általa Konstantinápolyban látott görög kéziratokból *kettőt*, a konstantinápolyi német nagykövet közbenjárására, kölcsönképen Kielben hosszabb ideig használt.

Ezen érdekes közleményben azonban Blass F. arról, vajjon az általa felsorolt kéziratok közt vannak-e példányok Mátyás király könyvtárából és előfordul-e valamelyiknek a kötésén vagy czimerén Mátyás király czimere? semmi említést nem tesz. S így azt, hogy a felsorolt kéziratokból melyek sorozhatók Mátyás király könyvtárához, ezúttal meg nem határozhatjuk.

Van azonban a felsorolt kéziratok közt kettő, mely tartalmánál fogva bennünket közelebbről érdekel. Ezek a 35-ik számú görög és a 91. számú latin kéziratok, melyekből az első *Argyropulos Györgynek, a várnai csatáról (1444) szóló* munkáját (πολεμος της Βαρνης), és a második, mely *Ramusius Crispusnak az Ur mennybenmeneteléről II. Ulászló király előtt tartott beszédét* tartalmazza. Ezen két kézirat hungaricum, s különösen az utóbbiról kétségtelen, hogy a budai királyi könyvtárból származik.

Ez utóbbi kéziratot 1889 elején a konstantinápolyi császári kincstárban látta Vámbéry Ármin nagyérdemű tudósunk is azon alkalommal, midőn szerencsés volt II. Abdul Hamid szultán ő Felségétől a Magy. T. Akadémia számára kieszközölni az engedélyt, hogy ez a konstantinápolyi császári gyűjteményekben levő magyarországi vonatkozású történeti emlékeket egy küldöttsége által a helyszínen megvizsgálhassa.

A szultán ő felségének ezen nagylelkű engedélye, melylyel első sorban a M. T. Akadémiát, második sorban pedig az egész magyar nemzetet újabb hálára kötelezte, új fordulatot képez a Konstantinápolyban levő magyarországi vonatkozású emlékek történetében s azon reménynyel kecsegtet, hogy Mátyás király könyvtárának Konstantinápolyban levő maradványai végre valahára magyar szakférfiak által lesznek alaposan felkutathatók és megvizsgálhatók.

S hogy ezen fordulatot II. Abdul Hamid szultán ő felsége hozta létre, ki 1877-ben nemzetünknek Mátyás király könyvtárának maradványaiból 35 kéziratot ajándékozott, ez a mi köteles hálánkat csak emeli.

S itt, mint kedvező véletlent constatáljuk, hogy valamint 1877-ben az ajándékba nyert codexeket nem a diplomatia közbenjárásának, hanem a magyar egyetemi ifjuság hazafias lelkesedésének köszönjük, úgy most is az engedélyt a konstantinápolyi régi Szerailban levő magyarországi kéziratok felkutatására egy magyar tudós közbenjárása eszközölte ki számunkra, ki, mint a kelet egyik legnagyobb ismerője, személyes befolyását és összeköttetéseit arra használta fel, hogy a M. Tud. Akadémia szakférjainak Konstantinápolyban megnyissa azon kapukat, melyek ekkorig a hazai tudomány előtt zárva voltak, s melyek mögött — mint hiszszük — Mátyás király könyvtárának maradványai lappanganak.

Ezen nagylelkű engedélyt, melyet kellően felhasználni a M. T. Akadémiának lesz feladata, nem lehet eléggé méltányolnunk.

Azon körülmény pedig, hogy a szultán ő Felsége ezen engedélyt azzal kiegészíteni kegyeskedett, hogy különös jóakarata jeléül a fönfentlített *Ramusius*-codexet egy másik alkalommal Vámbéry Ármin nagyérdemű tudósunknak tudományos használatra átengedte és személyesen átnyújtotta, a kitüntetésnek és fejedelmi kegynek oly rendkívüli jeléről tanuskodik, mely eddig csak a souverain fejedelmeknek, vagy a nagyhatalmasságok követeinek jutott egyes szórványos esetekben osztályrészül.

Arra ugyanis, hogy európai fejedelmek, külföldi hatalmasságok konstantinápolyi követei és kiváló statusférfiak a török szultánoktól a régi Szerailban levő Corvin-codexekből ajándékokat kaptak, a Corvina történetében több példát találunk.

Igy Ibrahim Maczar nagyvezér 1549-ben a törvényhozó Szoliman szultántól kapott egy Polybius-codexet, mely most a Nemzeti Múzeumban van; Malvezzi János Mária, Ferdinánd császár követe 1550-ben Konstantinápolyban kapta a Dionysius Areopagita codexet, mely most a besançon-i városi könyvtárban őriztetik; Verancsics Antal püspök, Ferdinánd császár követe 1557-ben két Corvin-codexet hozott Konstantinápolyból, egy *Aquinói Tamást*, mely jelenleg a csász. kir. udvari könyvtárban és egy *Horatiust*, mely a British Múzeum könyvtárában van; Csemeri Zay Ferencz,

Verancsicsnak konstantinápolyi követtársa, Aquinói Tamásnak: «De coelo et mundo» czimű Corvin-codexét hozta haza, mely jelenleg a prágai egyetemi könyvtárnak egyik dísze; Girardin francia követ, 1622-ben Joannes Cassianust és több görög codexet hozott Konstantinápolyból Párizsba, melyek jelenleg a párizsi nemzeti könyvtárban vannak, s újabb időben urunk királyunk ő felsége 1869-ben 4 Corvin-codexet kapott Abdul Aziz szultán ő Felségétől ajándékba, melyet a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott. Arra is több esetet tudunk, hogy a konstantinápolyi német és francia nagykövetség útján több német és francia tudós kapott az Eszki Szerailból tudományos használatra codexeket, de arról, hogy magán ember, mint Vámbéry Ármin, ki a török szultán ő felségével semmi hivatalos összeköttetésben nincsen, csupán egyénisége sulyánál fogva a konstantinápolyi Eszki Szerailból kéziratot kapott volna és pedig a szultánnal való közvetlen érintkezés közvetkésében, nincsen tudomásom.

Ezen szerencse ekkorig egyedül Vámbéry Árminnak jutott osztályrészül, ki az által, hogy ezen codexet Konstantinápolyból Budapestre magával hozta és a Nemzeti Múzeum könyvtárában egy ideig közhasználatra letéteményezte, a magyar tudományosságnak jelentékeny szolgálatot tett.

Ezen Rannusius-kéziratot, mely irodalmunkban ekkorig egészen ismeretlen, s melyet az európai tudósok közül a régi Szerailban Vámbéry Ármin előtt csak Blass látott,* óhajtom a jelen-közleményben ismertetni s mint adalékot a II. Ulászló korabeli művelődési viszonyokhoz, alább közlöm az egésznek teljes szövegét.

* * *

A kéziratnak «*Dominicus Crispus Rannusius, Sermo de Ascensione, habitus coram serenissimo rege Wladislao*» a czime.

Nyolczadrétű hártyán, a XV. század végén, vagy a XVI. elején, kis gömbölyű betűkkel van kiállítva s 12 beírt és 2 üres, összesen tehát 14 hártyalevélből áll, melyeknek magassága 21 és szélessége 15 centiméter.

A hártya közép minőségű, vastag és sárga s nem oly sima, fehér és finom, mint a minőt a flórenczi eredetű XV. századbeli

* L. a berlini Hermes fönt említett cikkét.

kéziratokban észlelünk. Kiállítása inkább a felsőolaszországi, bécsi, prágai vagy magyarországi pergamenhez, mint a florenczihez hasonlít. Az írás kerek, apró és halavány, s jelleméből következtethetjük, hogy oly másolótól származik, ki az írás mesterségét Olaszországban tanulta.

Korát pontosan meg nem határozhatjuk, de az kétségtelen, hogy az 1490—1516-diki időközben, vagyis II. Ulászló uralkodása alatt, kinek a szerző ezen munkáját ajánlotta, készült.

S tekintve, hogy Rannusiusnak ezen munkája az irodalomban ismeretlen s egész idáig a konstantinápolyi Eszki Szerailban lappangott, továbbá hogy II. Ulászló czímerével van diszítve, kétségtelen az is, hogy ugyanazon eredeti példány, melyet a szerző a királynak felajánlott.

Azt azonban, vajjon a szerző maga másolta-e művét, vagy pedig mással iratta, a szövegből nem birjuk eldönteni.

A kézirat a körülményekhez képest igen jól van conserválva. A tiszta és beírt hártylevelek épek, rothadásnak vagy csonkításnak rajtok semmi nyoma. Penészfoltokkal és a szűk pusztításaival azonban sűrűn találkozunk a codexben, de ezek a szövegnek nem ártottak.

A kézirat a gondos, de egyszerűbb kiállítású codexekhez tartozik. Az írás gondos és tintával húzott vonalakon folyik, a rövidítések szabályosak és gyakoriak, a margók szélesek s a punctoriumnak nyomait tüntetik fel.

A kéziratnak van két festett címlapja, két arany és két színes initialeja, egy miniature képe és egy címere.

A szöveg egy signált, nyolcz leveles ternióból és négy signatura nélküli levélből áll, de sem javítva, sem rubrikázva nincsen.

Egy lapra átlag 20 sor írás esik.

A kézirat *Dominicus Crispus Rannusiusnak: De Ascensione Christi* (Krisztus mennybemeneteléről) című szent beszédét tartalmazza, melyet ez II. Ulászló magyar királynak ajánlott.

Egy üres hártylevél után (fol. 1.), melyen sem szöveg, sem bejegyzés nem fordul elő, a következő levélen (fol. 2.) kezdődik a szöveg az ajánlással, melyben Rannusius elmondja, hogy miért ajánlja ezen munkáját II. Ulászlónak. Azt írja ugyanis, hogy midőn a mult esztendőben ezen beszédét II. Ulászló előtt tartotta, ez a szónokot nagy figyelemmel hallgatta. Ezen figyelem arra bátorí-

totta fel, hogy az elmondott beszédet még egyszer leirta és II. Ulászlónak oly czélból ajánlotta, hogy ez, a mikor nagy elfoglaltsága megengedi, olvassassa és lelki élvezetet találjon benne.

A szerzőről csak annyit tudunk, hogy pistojai származású egyházi férfiú volt, de sem arról, hogy mikor járt Magyarországon, sem arról, hogy melyik templomban, és időben tartotta szent beszédét, nincsenek adataink. A beszéd keletkezésének és iratásának idejét tehát meg nem határozhatjuk.

Az ajánlás a következő felirással kezdődik, mely váltakozó sorokban vörös és kék maiusculákkal van írva s így szól:

SERENISSIMO PRINCIPI DOMINO | WLADISLAO HVN
GARIAE ET BO | HEMIAE REGI INVICTISSIMO DO | MINI-
CVS CRISPVS RANNVSIVS | PISTORIENSIS SALVTEM ET
FELICITATEM DICIT.

Ezután az ajánlást kék polychrom négyszögbe foglalt arany initiale nyitja meg, melynek felső és alsó végéből a jobb lapszélre színes lombozatos díszítés fut végig.

Az ajánlás egy egész levelet vesz igénybe. Kezdődik: «Oratiunculam: quam de Christi ascensione coram te habui, serenissime princeps» etc., végződik fol. 2^b ezen szavakkal: «Commendo me semper serenitati tue, quam deus ad vota secundet.»

Ezen címlapnak autotypiai hasonmását a *harmadik* mellékleten adjuk.

A 3-dik levélen van a 2-dik címlap, mely az elsőnél sokkal fényesebb s a lapszéleken az első címlaphoz hasonló lombozatos festést, az initialéban egy miniatűr képet és az alsó lapszélben II. Ulászló címérét tünteti fel. A lapszéli díszítés a szöveget egészen befoglalja, de jellemére nézve nem az olaszországi renaissancekori kéziratok arabeszk díszítéseéhez, hanem inkább a bécsi, prágai, krakkai, pozsonyi és zágrábi ez időbeli egyházi kéziratok (missalék, psalteriumok, breviariumok) ornamentikájához hasonlít. Ezen ornamentika ritkább esetekben előfordul profán tartalmú kéziratokon is, mint például az Emich-féle *Victorinus Corvincodexen*, az augsburgi 1465-dik évi Ptolomaeuson és még egynehányon, de általában leginkább a XV. századbeli egyházi kéziratokban volt használatban.

Ugyanezen a levélen kezdődik a szöveg a következő vörös felírással :

DOMINICI CRISPI PISTORIENSIS | DE ASCENSIONE SERMO
HABITVS | CORAM SERENISSIMO REGE WLADISLAO.

Ezután következik a beszéd, mely arany initialében foglalt miniatürképpel kezdődik. A kép csinos kivitelben arczélben egy kopasz emberi fejet ábrázol szakál és főveg nélkül. A középkori bibliographiában a címnap initialéjában rendszerint a könyv írójának az arczképe fordul elő, de kivételesen előfordul néha a mae-cenás arczképe is, a mint erre a Corvina maradványaiban is több példát találunk.

A kép egész habitusából következtetjük, hogy itt az első esettel van dolgunk s a miniaturban Rannusius és nem II. Ulászló arczképe van megörökítve.

Az alsó lapszélben II. Ulászló czimere fordul elő a magyar pólyákból és cseh oroszlánból összeállítva, de a lengyel sast ábrázoló szívpaizs nélkül, mely a czimer közepéből hiányzik.

Ezen címlapnak hasonmását a *negyedik* mellékleten mutatjuk be.

A beszéd a következő szavakkal kezdődik: «Omnium malorum, quae unquam aut humano generi evenerunt, aut eventura sunt, serenissime rex» etc. és a 13. levélen ezen szavakkal végződik «qui Christum iuxta ritum militantis ecclesiae imitati sunt, una cum angelis conquiescunt. Amen.» A kézirat 13-ik levelének hátravő része és 15. levele üres.

Rannusius ezen szent beszédben az úr mennybemenetelének fontosságát fejtegetvén, abból indul ki, hogy minden gonoszságnak ezen a földön az ördög a kútfeje, és hogy abból a kárhozatból, melybe az emberi nemet Ádám vétke döntötte, Krisztus szabaddította ki az emberiséget. De Krisztus születése, szenvedése és feltámadása hiába való lett volna, ha ez a megváltás nagy művét a mennybemenetellel be nem fejezi és az emberiségnek a paradicsom kapuját meg nem nyitja.

S ha a történet azokat, kik magokat a hazáért és emberiségért feláldozták, ünnepli, ha a görögök Leonidást, a rómaiak Curtiust ünneplik, kik életüket hazájoknak áldozták, annál inkább

kell ünnepelnünk Krisztust, ki a leghősiesebb módon áldozta fel magát az emberiségért és mennybemenetelével a megváltás nagy művét befejezte, az ördög hatalmát megdöntötte és Ádám vétkét jóvá tette.

Ez a beszéd eszmemenete.

Hogy ezt Rannusius II. Ulászló király, az ország főpapjai és nagyjai, szóval az egész udvar előtt tartotta, mutatja a 13. levélen olvasható következő tétel, mely így szól: «*Quamobrem, serenissime rex, reverendi patres vosque in Christo dilectissimi*» etc.

Mely időben, és melyik templomban tartotta azonban Rannusius ezen beszédet, arról ez idő szerint nincsenek adataim.

A kéziratnak egykoru és kettős kötése van.

A fatáblák először fehér bőrrel vannak bevonva, mely fölé aztán zöld selyem borítékot alkalmaztak, mely igen jó karban maradt meg.

A kézirat vékony lévén, kapcsok nincsenek rajta, hanem minden táblához két vörös selyemszalag van erősítve, melylyel a kéziratot összekötötték. Ezen szalagok még most is megvannak.

A kézirat vágása nem aranyos, hanem sárga, és csak festéssel van bevonva.

A kézirat régi signaturája, mely az első táblán kis papírszeletnek nyomát mutatja, hiányzik, mostani török signaturája: 91, mely a második táblára van paizska alakjában ráragasztva.

* * *

Mielőtt azonban a kézirat bibliographiai leírását befejezném, legyen szabad e helyütt egy körülményt kiemelnem, mely ezen kézirat napfényre hozásával szorosan összefügg.

A konstantinápolyi régi Szerailban tudósaink ekkorig csak Mátyás király könyvtárának maradványait keresték; II. Ulászló ezen codexének felfedezése után jogunk van reményleni, hogy itt más hazai, mohácsi vész előtti könyvtárak maradványait is kutat-hatjuk és felfedezhetjük.

Különösen kutathatjuk II. Ulászló könyvtárának maradványait, melyből Bécsben, Prágában, Nürnbergben, Münchenben és Párizsban vannak egyes elszórt példányok.

Végül kötelességemnek tartom, Vámbéry Ármin tanár úrnak azon szíveségeért, hogy a codexet a Nemzeti Múzeum könyv-

tárában letéteményezte és alkalmat nyújtott arra, hogy ezt ezen a helyen ismertethessem, hálás köszönetemet kifejezni.

Az ő szíves felszólítására készítettem ezen közleményből II. Abdul Hamid török szultán Ő Felsége számára külön díszkiadást, mely nagy negyedrébten, díszes nyomdai kiállításban, kender papi-ron, elzevir betűkkel nyomva, latin és magyar címlappal¹⁾ és per-gamen borítékkal ellátva, két chromolitographiai facsimilével díszítve s a korának izlésében vörös bagaria bőrből, melyet arany és zöld arabeszkok ékesítenek, stilszerűen kötve, egyetlen egy példányban készült. Ezen, névre szóló, díszmunkát nyújtotta át az ősszel a török szultán Ő Felségének a M. Tud. Akadémia azon küldöttsége,²⁾ mely a konstantinápolyi Eszki Szerájban levő magyar történeti források megvizsgálására nyert megbízást.

Ezen díszmunkán kívül a jelen közleményből készült egy második egyszerűbb kiadás is autotypiai facsimiléekkel, a mit itt bibliographiai szempontból felemlíték.

A kézirat szövegére nézve, melyet dr. Schönherr Gyula úr volt szíves ezen kiadás számára lemásolni, megjegyzem, hogy mindenben az eredeti orthographiához ragaszkodtam; a kézirat leveleit a szövegben arabs számokkal jelöltem meg, hogy az olvasó az eredeti kézirat beosztásáról tájékozva legyen.

Ezek után Rannusius beszédének teljes szövegét a következő lapon adom, a mint a legközelebbi lapon következik:

¹⁾ A díszmunka latin címe a következő: *Dominici Crispi Rannusii Sermo De Ascensione. Habitus Coram Wladislao II. Rege Hungariae. E codice bibliothecae caesariae constantinopolitanae edidit et praefatus est Joannes Csontosi.* Budapestini A. 1889. —; a magyar cím így szól: *II. Ulászló királynak ajánlott codex a konstantinápolyi Eszki Szerájban. A Vámbéry által hozott eredeti példányból kiadta és bevezette Csontosi János Budapest. 1889. — 32 l.* Megjegyzem még, hogy a díszkötést, mely belülről zöld selyemmel van bélelve, Gottermeyer Jenő, fővárosi ismert könyvkötő műhelyében készült s a hazai kötetzetnek becsülete-re válik.

²⁾ Ezen küldöttség, mely a török szultán meghívásából a m. t. Akadémia megbízásából Konstantinápolyban 1889. szept. 17-től okt. 17-ig kutatott, Vámbéry Ármin akadémiai rendes tag vezetése alatt, Fraknoi Vilmos és Thaly Kálmán rendes és Ábel Jenő és Csontosi János levelező tagokból állott.

DOMINICUS CRISPUS RANNUSIUS
DE ASCENSIONE.

[2_a] SERENISSIMO PRINCIPI DOMINO WLADISLAO
HVNGARIAE ET BOHEMIAE REGI INVICTISSIMO DOMI-
NICVS CRISPVS RANNVSIVS PISTORIENSIS SALVTEM ET
FELICITATEM DICIT.

Oratiunculam, quam de Christi ascensione coram te habui, serenissime princeps, ea causa edidi, tuoque sacratissimo nomini dedicavi, non ut sperem inde me magnam laudem assecuturum, sed ut meum morem, quod superiore anno institui tecum, servarem. Tanta enim tunc fuit tua in ea audienda equanimitas, tanta in ea excipienda humanitas, ut si idem nunc mihi contigerit, maximum equidem fructum studiorum meorum percepisse videatur. Quid enim mihi aut gratius, aut ad honorem conducibilius esse potest, quam [2_b] semel atque iterum placere tibi, modo hoc efficiam, cui ut omni studio omnique diligentia et fide obsequer ac admirarer tuas maximas virtutes, prudentiam, gravitatem, religionem, tantum itineris emensus sum? Quamobrem leto eam animo excipe, iucundissime princeps, et cum post gravissimas tuas occupationes licebit mitiora hec studia retractare, inter alia multa hanc lectitare digneris, faciesque periculum, an eam voluptatem exprimere legendo possis, quam forsitan audiendo non cepisti. Ego vero hoc vel maxime contentus tibi quoquomodo satisfacere, si intelligam meos labores a te non improbari, curabo tue maiestatis gratiam magis in dies promereri. Quod etsi ingenii culpa

assequi non potero, tamen satis erit voluisse. Commendo me semper serenitati tue, quam deus ad vota secundet.

[3_a] DOMINICI CRISPI PISTORIENSIS DE ASCENSIONE
SERMO HABITVS CORAM SERENISSIMO REGE WLADISLAO.

Omniū malorum, quae unquam aut humano generi evenerunt, aut eventura sunt, serenissime rex, illi demones, qui coelestem dominationem duce Lucifero arripere conati sunt, causa et initium extitere, quippe qui post detectam conspiracyem ex summo coeli fastigio depulsi in extremas terras duabus rebus, et his quidem maximis excruciabantur. Altera erat, quod sine aliqua spe aut solatio beatitudinis recuperandae in cecis terrarum abyssis perpetuo habitaturi erant; altera, quod inferiorem nobilitate hominem ad instaurandum coelestem senatum e terris evocari cernebant. Quocum desperatione vehementer et invidia torquerentur, seditiosis vocibus decernunt intercipiendum esse primum hominem dolisque et fraudibus circumveniendum, ne ex eo [3_b] futura posteritas in his sedibus, quas turpiter amiserant, collocaretur. Hinc primum demonibus cum humano genere belli atrocissimi causa fuit, in quo uno in homine omnis posteritas letale vulnus accepit; hinc continuo in nos arma excitata, et uti Cassianus inquit, inter ipsos ad nos seducendos circumscribendosque officia distributa. Quoniam cum quodam naturali instinctu prius ad similitudinem dei facti divinarum rerum cognitione eveheremur in coelum frueremurque ex terris quasi aeterno bono, diaboli astu postea non tantum gradum nostrae dignitatis amisimus, sed ex fortunatissimis paradisi campis in assiduos hos labores et inextricabiles calamitates et miserias conyecti fuimus. Nam prevaricatione parentum, quod malum a femina coepit, illico immortales esse desinimus, et ab deo per inobedientiam seducti, quasi brutorum induimus naturam. Tum primum coelum mortalibus clausum et tellus ad incolendum [4_a] data; tum somni, gule et libidinis rivuli scaturierunt, deinceps magis atque magis in dies corruentes in ipsa mala variisque et fortuitis casibus obiecti timere, sperare, letari, tristari, uri, impelli ac denique variis motibus et perturbationibus exagitari, affici et implicari coepimus, donec veluti ruptis repagulis avaritiae, ambitionis, cupiditatum, gloriae, timoris turbulentissimi fluctus excitati animum originalis labis con-

tagio infectum et fluctuantem penitus obruerunt. O inofficiosissime pater Adam, qui nomine patris ementitus, nobis naturae iura violasti. Tu filiis tuis sepsisti iter in coelum; tu eos in extremas terras relegasti, tu mortis expertes variis mortibus obyecisti, tu denique humanum genus cum summa dignitate, tum et eximiis nature dotibus cumulatam miserum, caducum, infirmum, fluxum, inconstans reddidisti. Igitur ut humanae naturae damna repararentur, obducereturque antiquum vulnus, necessarium fuit, ut di-[4_b]vinitas humanitatem assumeret et dei verbum, quod apud deum in principio fuit, fieret caro et ex virgine nasceretur. Verumenimvero cum omnes Christi actiones nobis exemplum esse debeant ad bene vivendum, idcirco de his omnibus coniunctim imprimis quam brevissime, deinceps de ascensione, quae hodie ab omnibus Christianae reipublicae civibus celebratur, pro mei ingenii mediocritate dicam.

Si omnia, quae aut unquam fuerunt, aut sunt admiratione digna, animo revolverimus, si quae ubique extant in hoc orbis theatro, circumspexerimus, quorum maximum est coeli iste ambitus, aeterni illi ignes, tot varii syderum meatus, quae certa lege assidue circumferuntur, si denique tot animantium genera, quae in aëre, aquis et terris sunt, et quomodo diversis inter se studiis vitam ducant, licet omnia maximo constare artificio videantur, nihilominus in tam admirandis naturae operibus vel nihil maius, vel incredibilius occurret, quam [5_a] deum fieri hominem, et in hac discriminosa vitae palestra cum tot redivivis calamitatibus voluisse certare. Quoniam in aliis, quae mira admodum et creduntur, et sunt, si minima cum maximis contulerimus, videbimus rationem quandam esse ducem, omniaque naturae legibus consentire, nihilque vel a divino consilio abhorrere, vel ab ordine discrepare. Sed si cogitaverimus deum, qui coelum nutu moderatur et terras, qui nec ullo eloquentiae genere satis bene exprimi, neque acri et absoluto ingenio comprehendere potest, summus, excelsus, ineffabilis, longeque a nobis et natura et loco seiunctus et separatus, in brevi unius homunculi corpusculo voluisse prescribi, nonne fatebimur nihil unquam maius contigisse et admirabilius. Obstupescit hic animus et caligantibus oculis intellectus nostri vicem gerit fides, cum scriptum sit: Beati, qui non viderunt et crediderunt, quoniam salvabuntur. [5_b] Nunc vero longe id maius longeque excelsius est causam huius sacratissimi et admirandi cogitare mysterii, quop

primi parentis inobedientia induxit, salutis nostre necessitas efflagitavit, veneranda trinitas adimplevit. Descendendi enim e coelo filium dei et verbum illud, id est patris sapientiam, communicasse nobiscum primus homo causam dedit. Is enim, cum peccavit, immobilem sanxit futuris hominibus legem, qua cavebatur, coelum humano generi tamdiu clausum, quoad filius dei et virginis reseraret, scilicet, qui per diabolum svadente femina dignitatem nostram amiseramus, ab Cristo virginis filio in pristinum gradum restitueremur. Et sicuti mystice in sancto tabernaculo domini Aaron virga arida miraculose fronduit floremque emisit et nucem, ita filium dei et humani seminis redemptorem preter omnem rationem virgo et concepit et peperit. Quod longe antea Daud carmine cecine-[6_a] rat: Virgam virtutis tue emittet dominus ex Syon, dominare in medio inimicorum suorum; et Esayas: Egredietur virga de radice Iesse, et super eam requiescet spiritus domini. O admirabile mysterium, o pietatem dei non solum in hominum mentibus inprimendam, sed in locis aeternis et immortalibus collocandam ad memoriam sempiternam. Tantam nostri deum gessisse curam, tantum dilexisse genus humanum, ut quod per Adam amiseramus, eius morte recuperare nos voluit, et contractam summo inobedientiae flagitio originalem labem preciosissimo suo sanguine abluere dignatus sit. Nimirum si hinc nostra spes emanavit gratiae recuperandae, nimirum si hic humanum genus paulum respirare coepit, et conditoris sui pietatem et immensam clementiam admirari. Atqui licet adventu domini nobis veluti in alto fluctuantibus salutis portus ab longe ostenderetur, non tamen egressis [6_b] turbidum et procellosum mare littus aperiebatur. Necessarium ergo erat, ut sicuti nostra causa e coelo descenderat in terras, subyeceratque se servilem personam agens, ita etiam turpissimam acerbissimamque mortem, mortem autem crucis eadem causa obiret. Neque enim spes sola nos poterat in pristinam restituere dignitatem, neque ab antiquis veteratoris hostis diaboli fraudibus liberare. Speraverant patriarche, speraverant prophete, et qui ab transgressione Ade usque ad adventum Christi moderate, sobrie, continenterque vixerunt, in quo tempore annorum circiter sex milia intercessere, omnes speraverunt. Circumciditur igitur octavo die patrio more et infans ac septem tantum natus dies sui corpusculi salutare venas in nostram aperit redemptionem, et innocentissimum san-

guinem in medicinam antiqui nostri vulneris delibavit, confecitque proprio cruore collirium, quo nostris oculis mederemur, [7_a] ut qui tamdiu in terram defixi in tenebris iacuerant sempiternis, ad coelestes aliquando sedes erigerentur. O liberalitatem inauditam, o misericordiam singularem. Iam tum ab ineunte coeli moderator et terrae, forsitan quia verebatur, ne diutius expectando nostra spes deficeret, quemdam gustum suae futurae passionis hominibus prebuit. Quid tu inquis, durissime Manichee, cum illo tuo nephario hereticorum grege, qui putasti Mariam virginem vel hominem peperisse tantum, et eam vitiatam, vel divinitatem sine carne, Christique corpus esse phantasticum. Non agnoscis pientissimi domini cruorem, qui ab infante Christo ob salutem humani generis effunditur? Non audis suspiria veri corporis? Non pavitantem cernis in templo cultrumque timentem? Quid igitur dubitas, aut quid expectas, crudelissime parricida? An ne ut vinculis [7_b] religetur cedaturque verberibus et deformetur sputis, et nisi virgarum fragor et extortæ tormentis voces tuas aures demulceant, censes dubitandum? Ecce tollitur in altum, et distentus clavis, iamque toto corpore patens crucique affixus se omnibus ad spectandum prebuit. Quid et perstas sacrilege? Nonne vides liventia verberibus membra sanguine redundantia? Non cernis coronatum ipsum spinis, ex sacratissimo illo corpore undique sanguinem largissime versantem clamantemque sub anelimum mortis: Deus meus, deus meus, quid dereliquisti me? O execranda Manichee, o pernitiosissima lues, o ingratisissima pestis, non solum dominum tuum abnegas, sed propter te in cruce morientem, et eum despicias et aspernaris, qui tue salutis causa manifestissime morti se obiecit. Audi, o insensate, terrarum motum, inspicere sepulcra patefacta; intueri [8_a] solem obscuratum et obductum tenebris orbem. Inspice coelos lugere, terram vestem lugubrem induisse, dum tu interea in abhominando et execrabili errore perstas et pertendis. Quid hic aut Greci aut Latini inquirunt, aut rerum gestarum fides custos historia narrabit. Laudabunt ne Solonem, qui obstrictis iureiurando Atheniensibus, ut tamdiu suas leges servarent, quo ad Athenas reverteretur, sese precipitavit in mare, ut suis civibus perpetuam legum statueret sanctitatem. Extollent, arbitror, in coelum laudibus regem Codrum, qui ob salutem regni et exercitus strenue pugnando, in acie confertissima

occubuit. Opponent Latini duos Decios, patrem et filium, unum Curtium, quorum alteri ob rempublicam conservandam sua capita consecrarunt, alter, ut ex oraculi responso urbem Romam ab atrocissima pestilentia liberaret, armatus sese in [8_b] paludem deiecit. Fabulae partim hec, partim inanis gloriae deliramenta, cum cupiditate, non virtutis amore aut caritatis ardore incenderentur. Sed redeo ad rem nostram. Adventu domini sperare coepimus, morte autem Christi redempti fuimus. Ibi omnis nostra labes abstersa, ibi diabolicis fraudibus obviam itum, ibi apud crucis tribunal tamquam minores in integrum restituti fuimus. Sed animadvertite, obsecro, nondum immortalitatis nostrae fuerat mysterium reseratum. Ecce perrexit ad inferos et disfractis inferni postibus tertio die resurrexit, ut quemadmodum morte sua omnem e mundo eliminaverat mortem, ita animorum nostrorum immortalitatem sua resurrectione declararet. Reliquum erat, quod est omnium maximum, ut ascendendo, coelorum claustra hominibus aperiret, quae clauserat Adam, et huma-[9_a] nam naturam ad statum coelestis glorie sublimaret.

Frustra, serenissime rex, tot tantasque res ob salutem humani generis egregie fortiterque gessisset Christus, frustra circumcisis crucique affixus descendisset ad inferos et resurrexisset tertio die, si hoc salutiferum et pernecessarium ascensionis mysterium preterisset. Quid enim, mihi dicat aliquis, Christianae reipublicae civibus profuisset, si ex teterrimo carcere liberati, si dissolutis diaboli laqueis, quos primo homini tetenderat, si declarati immortales, perpetuo in terra et cum his calamitatibus luctari debuissimus, nec unquam ad coelestem illam patriam pervenire, que nobis in premium laboris proposita est? Igitur hoc die longe maiore letitia Christianus populus gaudere et, ut ita dicam, exultare debet, in quo itinerarium Christi per-[9_b]fectum est, et humanam hanc et imbecillam naturam supra cherubim ad dei dexteram cernimus collocatam, et ut inquit Augustinus: Vivificati per mortem, per resurrectionem erecti, per ascensionem consecrati fuimus; et iuxta Anselmi dictum: Humana natura, cuius causa paradisi custodiebatur, hoc die supra omnes angelos collocata est. O admirandam benignitatem, cum maximum fuit, non solum syngrapham nostrae damnacionis abolevisse, sed maiora, quam aut sperare aut cogitare debuissimus, premia Christi ascensione nos consecutos. Quam-

diu ergo coelum cum tanto suo ornatu aeterna naturae lege terris circumvolvetur, quamdiu hec clementa (*igy*) assidua colluctatione prebeant hominibus vitam, quamdiu terra stabit, et in ea civitates et regna, ac hominum consensus et rerum gestarium (*igy*) memoria non oblitterabitur, quam-[10_a] diu, inquam, aliquod gratitudinis vestigium nomen suum et vim apud posteros retinebit: tamdiu incredibile hoc ex omnium maximum ascensionis mysterium, non dicam, ab hominibus celebrandum, sed magis atque magis ornandum laudibus et illustrandum erit. Quis enim sanæ mentis homo cogitavisset, ut caro hec infirma, putrida hec et caduca membra, gravia natura atque tarda, quæ vix ab ingruentibus morbis et impetentibus doloribus egre tueri possumus, primo tollerentur in aerem, deinceps vim illam ignis penetrantia efferentur coelum, postremo ut ad dexteram dei patris collocarentur. Sed tanta est obedientia carnis in glorificatis, inquit Augustinus, ut corpus hoc protinus, quo anima ire intendat, subsequatur. Si ille imperabit, qui dixit, et facta sunt, vim suam ignis amittet et corpus, quod non habet, accipiet, aliunde [10_b] obtemperabit aër et coeli conditoris sui nutum observabunt. Si deus ille iusserit, de quo loquimur, omnia quæ cernuntur, ad antiqua (*igy*) illam rudem et indigestam molem, quam chaos appellant, rediguntur. Quid sibi, obsecro, volunt tres illi adolescentuli, qui in fornacem ardentem coniecti, tantam vim ignis leti pertulerunt, psallentesque veluti librati in aëre cigni hoc canticum edidere: Benedicite omnia opera domino, laudate et superexaltate eum in secula. Aspiciebam in in visione noctis, clamat Daniel, et ecce in nubibus coeli veniebat filius hominis, et usque ad antiquum (*igy*) dierum pervenit et obtulerunt ei et in eum omnem auctoritatem contulerunt. Si credidere Iudei, pugnante Iosue, solem in coelo propriis stetisse vestigiis, si asseverant gentiles, ut qui singulis annis in Soracte monte Apollini sacra facerent, [11_a] nudis pedibus carbones accensos sine noxa calarent, quanto equius est credere Christum filium dei corpus hoc caducum in coelum potuisse deferre. Taceat hic Plato, qui licet divinus appelletur, fateatur tamen se hoc mysterium ignorasse. Facessat Aristoteles longe ab sacris Christianorum, quæ neque suis argumentationibus egent et supra acumen et vim disputationum suarum longe efferuntur. Obmutescat hic omnis turba philosophorum et continuo meminerint, dum scripsere se homines fuisse, et

potuisse errare et labi, longeque ab veritate vagari. Nos vero, qui tanto beneficio a deo dignati fuimus, et qui ab Christo auctore nostro Christianorum nomen accepimus, et per baptismum caratherem sacratissimi nominis in animo impressimus, qui dei filii per adoptionem facti sumus, qui in ventre Rebechae, qui in filio peregre profecto longe antea figurati fuimus, populus suus et oves pascuae [11_b] eius, Christum in coelum una cum corpore glorificato ascendisse et ad dexteram, id est apud maximam dei virtutem, ut Augustinus interpretatur, collocasse se constantissime tenemus et credimus. Qui coelum fecit et terras, qui coelum illustravit sole, qui tot syderibus, qui terris hominem prefecit, easque tot variis animantibus ornatibusque distinxit, tot volatilibus aërem, tot generibus piscium resersit mare, qui divisit mare rubrum, qui coelesti manna populum pavit in deserto, qui natus ex virgine tot miraculis claruit, qui Lazarum quatruiduanum et putidum (*igy*) suscitavit, qui tot hominum milia quinque panibus et duobus satiavit piscibus, qui siccis pedibus volitavit super aquas, qui e coelo descendit in terras, qui mortuus est pro nobis, qui descendit ad inferos, qui fregit inferni portas, qui resurrexit tertio die, qui coelum qui terras et omnia, que extant, in sua manu et potestate [12_a] habet: unum corpusculum, quod tot cruciatibus veluti aurum igne examinaverat, secum in coelum ferre non potuisse? Aut illa, tanquam ab vero abhorrentia refutanda sunt, aut cum his hoc unum firmissime retinendum, si non volumus omnium ingratis iudicari. Quamobrem, serenissime rex, reverendi patres, vosque in Christo dilectissimi, si Greci et Latini ac omnes alie nationes suos cives tantopere laudibus extulerunt, si ob res fortiter et egregie gestas pro unius reipublice vel salute vel dignitate immortalitati eos consecrarunt, si eis ovationes, triumphos, laureas, equestres in foro statuas decrevere, si extollit in coelum Grecia Mylciadem, si Leonidam, quorum alter in Marathoniiis campis tot Persarum milia cecidit, alter cum parva manu Termopylarum angustias occumbendo tutatus est, si Athenienses Themistoclem et Aristidem, [12_b] si Lacedemones Lycurgum, Agesilaum, Agidem et fortissimum virum Cimonem, si Thebani Epaminundam, si universa Grecia liberum patrem et Herculem, si Latini Camillos, Torquatos, Scipiones, Metellos, Paulos, Domitios, Pompeios, si Caesaribus tantum honorum, tantumque dignitatis tribuerunt, si pro ipsorum

memoriae aeternitate multa scribenda, multa pingenda, sculpenda, atque extinguenda locaverunt, ut eos ab oblivione assererent: cur nos Christum verum filium dei, qui non ob unius reipublice tantum, sed universi humani generis salutem tot mala pertulit, ut coeleste nobis imperium stabiliret, sempiternis laudibus non prosequemur, eiusque ascensionis triumphum et clarissimam de nostris hostibus victoriam nullis unquam seculis, aut prius, aut postea, hominum oculis expositam, non dico, in foro aut in templis signis literisque cele- [13_a]brabimus, sed ad sempiternam eius nominis laudem et gloriam immortalem in nostris pectoribus imprimemus et collocabimus. Ultimo loco Cristum, qui hec omnia ad exemplum et salutem humani generis pertulit, uti quendam strenuum ducem ac fortissimum imperatorem subsequamur, eiusque adventum humilitate, passionem patientia imitabimur, ut victis et superatis vitiis, calcata superbia, spretis et contemptis opibus, neglectis illecebris et honorum cupiditatibus frenatis, non invidi, non iniusti, non appetentes, non seditiosi, non legum eversores, non in errore pertinaces. non cuique molesti, sed casti, temperantes, iusti et ad sobrietatem sapientes, deo pleni, scuto fidei et caritatis ardore inflammati in coelum ad eas sedes, quas nobis ascensione designavit, triumphantium similes pervenire possimus, [13_b] et suo exemplo vitae huius lubrico curriculo perfecto, evitatis diaboli fraudibus, perpetua illa beatitudine frui possimus, ubi iustorum anime et hi omnes, qui Christum iuxta ritum militantis ecclesiae imitati sunt, una cum angelis conquiescunt. AMEN.

HAZAI VONATKOZÁSÚ KÉZIRATOK AZ OLASZ KÖNYV- ÉS LEVÉLTÁRAKBAN.

Közli: HODINKA ANTAL.

Ismereteseek azon tudományos kutatások, melyeket egyes szerb és horvát tudósok részint önmaguktól, részint a belgrádi «Srpsko uceni društvo» s főleg a zágrábi «Jugoslowenska akademija» támogatása mellett az olasz könyv- és levéltárakban tettek s épen azért mellőzve ezeket, csak az orosz *Makusev Vincze* varsói tanár által ezen cím alatt: «Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italicis deprompta, collecta atque illustrata. Tomus I. Vol. 1. Ancona. — Bononia. — Florentia. (Varsaviae 1874.) — Vol. II. Genua. — Mantua. — Milano. — Palermo. — Turin. (Glásnik Srpskog učenog Društva II. odjel. knjiga. 14. Beograd. 1882.)» kiadott gyűjteménynyel akarok ez alkalommal foglalkozni. Makusev a szt-pétervári egyetem költségén három évet, 1868—1871., töltött Olaszországban, mely idő alatt megfordult a velencei, turini, genuai, flórenczi, anconai, mantuai, bolognai és nápolyi gyűjteményekben. Utazásának eredményéről jelentést tett az orosz akadémiának, mely ugyanennek «Zápiszki imperatorszkoj ákadémiji nánk» című folyóiratában jelentek meg. (Tom. XVI. a florenczi levéltárról, mely külön is megjelent. Szt-Pétervár, 1870. 42 l.) Művét sajnos. nem adhatta ki úgy, a mint azt akarta. Az első kötet első füzetét 1874-ben Varsóban jelent meg terjedelmes commentárral, míg a második füzet különféle közbejött akadályok miatt, melyeket Makusev az előszóban röviden fölemlít, csak 1882-ben láthatott napvilágot, mint a belgrádi tudós társaság Glásnikja II. osztályá-

nak 14-dik kötete, de már minden kommentár nélkül egyszerűen az okmányokat közölve, néhol egészen rövid töredékekben s még rövid kivonatukat sem adva. Több kötet nem jelent meg s nehezen hihető, hogy ezután még kiadassanak. Hová fordította Makusev a többi összegyűjtött anyagot, nincs tudomásom.

A közrebocsátott két kötetben azonban van sok magyarországi vonatkozású kézirat is, melyeket tudósaink ekkorig csak részben használtak fel, s ezért érdekesnek tartom ezeket e helyütt rövid regestákban ismertetni.

Az ismertetésben azon sorrendet követem, melyet Makusev munkájában követ, t. i. a bennünket érdeklő kéziratokat és okleveleket városok szerint ismertetem, s minden városnál megjelölöm az illető intézetet, hol a bennünket érdeklő okmány található.

Makusev átkutatta az anconai, florenczi, bolognai, milanói, mantuai, palermói és turini könyvtárakat és levéltárakat; az általa felkutatott hazai vonatkozású kéziratok és oklevelek regestáit városok szerint a következőkben adjuk:

1. ANCONA.

Városi levéltár. Archivio comunale di Ancona. E levéltár a mai Palazzo Comunaleban van, mely a középkorban Palazzo della Farina név alatt volt ismeretes. Épült 1270-ben s már 1348-ban lángok martaléka lőn. 1505—7. években újból fölépítettett s 1647-ben teljesen átalakított. A levéltár a felső emeleten két teremben van elhelyezve. Különféle elemi csapások következtében a régi emlékek eltűntek belőle, úgyhogy a XIV—XV. századiakból csak igen kevés maradt fenn, a XVI. század második felétől azonban a sor megszakítatlan.

1. Statuta.

Statuta duane et pacta cum diversis nationibus 1345—1476.

Pacta deli Ragusini con lo comune d'Ancona. Rubrica VI. ff. 6—9. E szerződés 5 évre szólott s Mihátiae Péter bibornok pápai vicarius által ratificáltatott Bolognában 1372. okt. 22. Kisebb változtatásokkal 1397. máj. 6. 29 évre megújítatott. Confirmatione facto per lo comune d'Ancona ali Ragusini. Rubrica VII. ff. 9—10. Két évvel a megújítás előtt a ragusaiak ugyanolyan vámokat tar-

toztak az anconaiaknak fizetni, mint a többi idegenek. Che li Ragusini paghino le gabelle, che pagino l'altri forestieri. Rubrica XXXI. f. 22. 1440. május 15. az 1372-diki szerződés 20 évre lett kisebb változtatásokkal megújítva. F. 63.

— ff. 11—12. Rubrica VIII. Pacti facti tra el comune de Ancona et lo comune de Giaza (Zára). In Dei nomine Amen. An. dom. 1388., indict. prima, tempore domini Nicolai papae IV. die mensis Octob. E szerződés egy másik másolatában, mely a «Pagementi reformati per ordino per lo maggior consiglio Anconitano» legvégén van, helyesen van e szerződés kelte 1288-ra téve, mert 1388-ban nem IV. Miklós, hanem VI. Orbán volt pápa.

Statuta civil. Anconae 1394—1486.

a) Rubricae primae collationis statutorum de officiis. (Nr. I—LIII. f. 1—21.) Egyik fejezetében: De electionibus potestatis seu rectoris et aliorum officialium civit. Anconae» (f. 2.) a rector szolgáliról intézkedik, kik közé dalmaták, horvátok, magyarok föl nem vehetők.

2. Privilegia.

Liber croceus magnus bullarum et privilegiorum 1358—1541.

— ff. XXVIII—XXIX. 1473. márczius 11. Említettik a Fiumével és Zenggel folytatott kereskedés.

Libro croceo depresso nuovo 1562—1602.

— f. 12. 1556. októb. 26. Pius pápa IV. Rectori et consilio reipublicae Ragusanae. Kéri, járjanak közben azon hajó visszaadása ügyében, melyet a kapudán basa a béke ellenére elvett az anconaiaktól.

— f. 162. Lettere del signor cardinale camerlengo (Gaetano) di Roma li 8. di Novembre 1597. Tanácsolja, tegyenek eleget Caboga Balázs raguzai kereskedő keresetére nézve, különben a raguzaiak megronthatják az anconai kikötőt.

Liber privilegiorum 1628—1679.

— ff. 4—5. Rector et consilium reipublicae Ragusinae. 1630. jun. 6. Federico Thomasio raguzai követté kijelöléséről Anconába.

— f. 83. Rector et consilium reipublicae 1654. jún. 9. Az elhalt Federico Thomasio helyébe fiát, Ferenczet küldik raguzai követül Anconába.

— f. 178. Fiume nagyobb és kisebb tanácsa az elhunyt gróf Bonarelli della Rovere Péter helyébe «secondo il nostro antico istituto» Rivelli Jeromos jogtudórt küldik követ gyanánt Anconába.

— f. 231—232. Leopoldus Romanorum imperator etc. In arce regia Passoviensi die 28. Novemb. 1659. olovi Mattei Péter bosnyákot (Petrus Matthei a Plumbo Bosnensis), kinek ősei, kik Boszniában a glasinaci grófságot birták (Glasinae in Regno Bosniae), nagy szolgálatokat tettek Ulászló, Corvin Mátyás, Lajos, és Zsigmond királyoknak a török harcokban, birodalmi gróffá emeli.

— f. 233. Frater Matthias Bernacovich Bossinensis, episcopus Belgradensis, administrator Semandriensis, necnon vicarius apostolicus regni Hungariae inferioris sub dominio Turcarum etc. Belgradi die 21. Augusti 1679. Dicsérve Matthei Péter fiainak a katholicismus iránti hűségét, bizonyítja kitünő származásukat. Fidem amplissimam facimus illmos dd. Johannem et Jacobum filios quondam illmi d. Petri de Mattheis Bossinensis ex civitate Plumbi ex nobilioribus Hungariae processisse et inter prestantiores Bossinae fuisse et esse . . . eius regni barones praeclarissimos ac Glasinaz veros et legitimos esse comites.»

Liber privilegiorum 1578—1707.

— f. 22. Fide della republica di Ragusia a favore delli signori Elia di Mattheo Sturan e figli: fölvétettek Raguzá patriciusai közé. — D. Ragusii, die ultimo Februarii 1600.

— ff. 22—23. Mathias Romanorum imperator etc. D. Pragae, 14. Martii 1616. Mattheum Sturanum in aulae nostrae Cesareae familiarem suscepimus.

— ff. 23—25°. Ferdinandus secundus etc. D. Viennae, 17. Januarii 1622. Blasium Sturanum in numerum nobilium assumpsimus.

— ff. 41—42. Joannes III. rex Poloniae etc. D. in arce nostra Zolhiveniensi prope Leopolim, die 12. mensis Apr. 1686. Stephanum Anton. Benincasa eiusque omnes liberos etc. in veros marchiones oppidi Wyszgrodch in palatinatu Volyniae etc. promovimus. — Azt mondja felöle, hogy ő senatorio ordini Anconae

adscriptus volt; elődeiről pedig, hogy Magyarországhban két várost birtak. (Maiores sui dominium oppidi Buccarizi et Tersato in regno Hungariae obtinuere.)

Liber rubeus parvus registri privilegiorum 1538—1561.

— f. 38. Inmunitas a communitate Rhagusii concessa Anconitanis circa transitum mercimoniorum. D. Rhagusii, die 1. Aprilis 1541.

3. Libri consiliorum et decretorum.

Consiliorum et decret. liber I. 1378—1391. Áll 5 részből.

Az első részben:

— f. 13. 1378. május 2. Supradicti domini vicarius, antiani, regulatores et consiliarii guerre in numero sufficiente, ut supra, eorum communi concordia et voluntate providerunt, delibaverunt et ordinaverunt, quod Morellus de Buda Ungarus conducatur ad stipendia comunis Ancone cum decem Ungaris equitibus cum illis pactis et pro illo tempore, quo conductus est Andreaxius conductor Ungarorum etc.

— f. 25. Conducta nobilis viri Morelli de Sala Ungari cum decem Ungaris (pacta).

— f. 25. Pacta et conventiones facte, habite et firmate inter officiales conducte stipendiatorum et gentis armorum civitatis Ancone et nobilem virum Gregorium Johannis de Ghioria conductorem Ungarum (1378. máj.); ez kötelezi magát «servire dicto comuni cum XXX. sociis equitibus Ungaris bonis et sufficientibus . . . pro duobus mensibus proxime futuris . . . cum stipendio sex ducatorum auri pro quolibet equo cum equitatore in mensem» . . .

— f. 45. 1378. junius 29. Veniens Johannes Angeli de Buccio Ungarus magister sellarum et arcorum coram magnificis dominis antianis civitatis Ancone etc. humiliter postulavit, quod cum ipse intendat de cetero in civitate Ancone familiariter habitare et suam arcem fideliter exercere, quod dignentur ipsum ad beneficium exemptionis et immunitatis omnium et singulorum suorum dicti communis etc. pro tempore X annorum proxime futurorum etc.

— f. 58. julius 22. Item, quod cum pacta inita inter com

munia Ragusii et Ancone iam expiraverint, provideatur de modis tenendis cum Ragusinis in solutionibus datiorum mercantium.

A második részben:

— f. 33. 1378. december 30. Martino Georgii sclavo Içagabria (Zágráb), ki Francisci Tamás magister bántalmazásáért 6 hónapig fogságban ült, elengedtetik a pénzbüntetés.

— f. 43. 1379. január 10. Exemptio et immunitas concessa Nicole Vici de Zengua marinario pro exercendo suam artem in civ. Ancone. Hasonló kiváltságot és engedélyt kaptak Nicolis Joan de Modrus (2. Mart. f. 87.) és Vukis Stephanus de Zara (6. Apr. f. 117.).

— f. 102. Márczius 23. Fisius de sancto Angelo Lajos magyar király és Carrara Ferencz, Pádua urának nevében előterjesztést tesz Ancona városának, hogy lépjen be a Velence elleni ligába.

— ff. 103—105. Márczius 24. Közös tanácsülésben megfontolva Fisius előterjesztését, követet küldenek a pápához és Velenczébe.

— ff. 117—118. Ápril 6. Capitula explicanda domino pape.

A harmadik részben:

— f. LIII. 1381. február 24. Capitula explicanda excelso dominio Venetorum: egyebek közt szó van benne a Zengg, Pago és Dalmácziából Anconába szállított fa, vas és más helyi terményekkel üzőtt kereskedésről.

A negyedik részben:

— f. XXII. 1380. augusztus 21. Riminibe követet küldenek Durazzói Károlyhoz.

— f. XXIII. Követ megy Durazzói Károlyhoz.

— f. LIX. Capitula explicanda illtri principi dom. dom. Karolo de Duratio duci.

— ff. CX—CXII. 1381. június 11. Követet küldenek Genuába, a horvát bánhoz és Zarába propter quamplurima dampna illata per galeam Venetam tribus brigantinis Januensibus et Dalmatinis existentibus inter palatam portas Ancone.

— ff. CIX—CXX. 1381. június 27. Ismét követet küldenek Dalmácziába ugyanazon ügyben.

Consiliorum et decretorum liber secundus 1390—1392.

— f. 37. 1390. márczius 11. Kereskedelmi ügyben követet küldenek a zenggi grófhhoz.

— f. 97. 1390. június 27. Üdvözlík Ulászló magyar királyt (így) trónralépte alkalmából.

— f. CXXXIII. 1390. szeptember 10. Corradinus Antonii Corradi anconai követté választatik Zenggbé.

— f. CXLIV. 1390. október 1. Modrus és Zengg grófjának 3000 arany kölcsön szavaztatik.

— f. 181. 1391. november 11. A Zenggben levő anconai követség felől való megállapodás.

— f. LXIX. 1392. május 2. János kerki és modrusi stb. gróf, úgyszintén a zenggi magistratus panasza következtében elhatározatott, hogy a zenggieket ne terheljék fölösleges zaklatásokkal s elszedett holmiaikat visszaadják.

Consiliorum et decretorum liber tertius 1412., 1419., 1421—22., 1427—34.

— f. 100. 1412. szeptember 25. Követeket küldenek XXIII. János pápa és Ulászló királyhoz, a közöttök kötött béke alkalmából.

— f. 109. 1412. október 28. Az Ulászlótól visszatért követ jelenti, hogy Ancona befoglaltatott a békepontokba, és hogy a király az Ancona és a pápa közötti békeügyre nézve följajánlotta közbenjárását.

Fragmenta consiliorum aliorumque annorum 1378., 1430., 1439. etc.

— f. 19. 1430. július 18. A raguzai község levele következtében elhatározatott, miszerint a pápai követ, a pápa, a magyar király és mások fölkéressenek, hogy ne akadályozzák a raguzaiak kereskedelmét Anconával.

— f. 68—69. 1451. október 22. Capitula et pacta logie comunis facta cum magistro Georgio de Sebiniquo: szerződés, melyben engedélyt adnak Györgynek börze (loggia di mercanti) építésére.

4. Diplomae.

Registrum litterarum et capitulorum oratorum 1482—1494.

— ff. 45—46. Serenissimo regi ac sacratissime maiestati regie Mathie dei gratia Hungarie, Bohemie etc. regi atque Austrie duci. Ex Ancona, 21. Martii 1488. köszönetet mondanak ama privilegiumokért, melyekkel ő az anconai szenátust megajándékozta.

— ff. 47—48. Sanctissimo patri atque clementissimo domino nostro. (VIII. Incze pápához): eloszlatni igyekeznek gyanuját, melyet a Mátyás király által Ancona részére magyar jelvény és pecsét alatt tett ajándékozások ébresztettek benne.

— f. 49. Szabadalom-levél Bouplani Jakab részére, hogy hajója magyar lobogó alatt hajózhassék. D. Ancone, die 13. Aprilis 1488.

— f. 50. Nota, commissione et capitoli a prestantissimi cittadini Piero de Calisto Benincasa nostro regulatore compagno et Anton d'Angelo Boldoni nostri ambasciatori a nostro signore. Anno 1488. die mensis Maii: azon gyanu alkalmából, melyet Ancona összeköttetése Mátyással keltett.

— f. 52. 1488. május. Ugyanazon okból Antonio a Carlotto Velenczébe küldetett.

— f. 52. Serenissimo regi ac sacratissime maiestati regie Mathie dei gratia Hungarie, Bohemie etc. regi atque Austrie duci. Ex Ancona die 4. Junii 1488. Cyntio Ferencz követnek a magyar királyi udvarban megbízó levele.

— f. 53. Commissione et capitoli a messer Francesco Cyntio, oratore nostro alla maesta di re di Hongaria: segítséget kérnek a tengeri rablók ellen.

— f. 53. Serenissimo regi etc. Matthie etc. Ex Ancona, 12. Junii 1488: tudósítják, hogy óhajához képest haladéktalanul küldenek egy kétevezőst Zenggbe, a milánói követnek Italiába való átszállítása végett.

— f. 54. Commissione et instructione a spectabile homo Thomasso Fatati patrono della nostra fusta ordinata a requisitione di re di Ongaria per lo ritorno del ambasciatore del duca di Milano. Ancona, die 23. Julii 1488.

— ff. 65—66. Regi Ungarie etc. 3. et 7. Octobris 1489. Magyarországra küldik Cyntio Ferenczet, ki a király részére hajót akart vásárolni és rendetlenségeket és zavarokat támasztott az anconai hajógyárban. (Két levél).

— f. 70. Nota, capitoli et instructioni a Bartholomeo de ser Thomasso, nostro oratore a nostro signore (Februariis 1490.); a pápa tanácsát kéri, átengedjék-e az anconai területen Mátyás király 3—4000 lovasát, mit követe által kér tőlük.

Registrum litterarum ab an. 1538—1545.

— f. 17—18. Rectori et consilio civitatis Rhagusii, D. die 20. Novembris 1540. Kéri, hogy az anconai kereskedőket ugyanoly kedvezményekben részesítsék, a minőket a florencziek élveznek.

Libro rosso 1602—1629.

— f. 106. Clemens pápa VII. archiepiscopo Rossanensi apud Ferdinandum serenissimum Ungariae et Bohemiae regem apostolicae sedis nuntio. D. Romae, die 11. Julii 1531. (Copia): megbizva, eszközölné ki Ferdinándtól Benincasa Cyntio Ferencz utódainak megerősítését Buccari város birtokában, melyet ősük Mátyás királytól fontos szolgálatai jutalmául nyert.

*

Monumenta e tabulario Anconitano deprompta.

Monumenta Hungarica.

E czim alatt Makusev az elsorolt okmányok közül az érdekesebbeket egész terjedelmükben közli, még pedig helyek szerint csoportokra osztva: Zenggre vonatkozót 12. Fiuméra 1. Zarára 9. Sebenicora 1. Traura 1. Ragusára 23-at, Cattarora 1 és közvetlenül ezután «Monumenta Hungarica»-kat, számszerint 15-öt (142—156. l.), melyek a következők:

1. Lajos magyar király levele az anconabeliekhez a velenzeiek ellen kötendő szövetség ügyében. D. Veissegradi, die primo mensis Decembris anno 1378. Következik az anconaiak válasza. majd a pápához küldött értesítés e tárgyban.

2. Az anconai tanács határozata a Durazzói Károlyhoz küldendő követek ügyében.

3. Ancona határozata László, Károly király fia koronázási levelére adandó válasz ügyében.

4. Ancona határozata a XXIII. János pápához és László királyhoz küldendő követek ügyében.

5. Mátyás király kiváltságlevele az anconaiak részére. D. in oppido nostro Schadroiensi (?), septima Augusti a. d. 1487.

6. Ancona válasza a magyar király kiváltságlevelére.

7. Az anconaiak levele a pápához a magyar király által nekik engedett kiváltságok ügyében.

8. Ancona város nyílt levele, melylyel megengedi, miszerint A. J. de Bouplanis hajóján a magyar király czímerét viselhesse.

9. Az anconaiak levele Benincasa és Boldoni római követeikhez a magyar király által az anconaiaknak adott kiváltságok miatt támadt gyanu eloszlátása ügyében.

10. Ancona város levele Mátyás királyhoz, melyben Cyntio Ferencz követöket ajánlják.

11. Cyntionak adott utasítások.

12. Ancona levele Mátyás királyhoz, a milanói herczeg követe számára Zenggbe küldendő hajó ügyében.

13. Megbizás és utasítás Fatatinak, a magyar király kérelmére a milanói herczeg számára kirendelt hajó parancsnokának.

14. Utasítás Bartholomeo di S. Tomaso Ancona római követe részére a magyar király által kért menedéklevel ügyében.

15. VIII. Kelemen pápa utasítása Vincze rossanoi érsek és a magyar király udvarában levő nuntiusnak Benincasa örökösének Ferdinánd király figyelmébe való ajánlása ügyében.

2. BOLOGNA.

I. A városi levéltárból — Archivio del comune di Bologna — mit se közöl Makusev.

II. Archivio dell' intendenza di Bologna.

Kezdetben Archivio del reggimento vagy Cancellaria del senato, utóbb Archivio legatizio, ma pedig Archivio dell' intendenza-nak neveztetik. 1512-től kezdődő okmányok őriztetnek benne, bár 1438., 1378. és 1340-ből is vannak okiratai. Makusev csak a pápai bullákat nézte át.

— 1476. márcz 21. IV. Sixtus breveje bolognai helyetteséhez, melyben meghagyja neki, hogy a török elleni harczt főlsegítésére

2000 drb aranyat vegyen kölcsön a sz. székh kincstárának terhére. Lib. 20. nr. 9.

— 1476. ápril 29. A bolognai községtanács elrendeli, miszerint J. A. Negri pápai követnek 2000 arany fizetessék a magyar király számára a török elleni háború költségeire. — Ibid nr. 12.

— 1481. január 3. IV. Sixtus levele, melyben bizonyítja az itáliai fejedelmek szövetségét Mátyással az Aolonából Italiába törni készülő törökök elűzésére. Ibid. f. 100.

— 1481. febr. 1., máj. 3. és jun. 16-ról kelt három breve ugyanarról. Ibid. ff. 101—102.

— 1522. A pápa, a császár, az angol király és más keresztény fejedelmek szövetségre lépnek a törököknek Italiából való elűzése végett. (Exemplum s^{me} lige seu federis inter sanctum dominum nostrum, Cesaream maiestatem, regem Anglie et alios principes Christianos pro tuenda Italia: *Bullae et brevia 1455—1486*. Q. lib. 22.) Ez okiratban — melyet Makusev közöl — említetnek a törökök foglalásai a balkáni félszigeten, az Archipelagon, Magyarországon és Horvátországon, úgyszintén további terveik.

III. Városi könyvtár. *Biblioteca comunale di Bologna*.

E könyvtár az Archiginnasio épületében van mintaszerűen rendezve. Makusev 6 codexet ismertet, melyek közül bennünket három érdekel.

A *Miscellanea d'importanti mss. politico-storico-litterarii*. Vol. I. ff. 22—29. VI. Sándor pápa levelezését tartalmazza II. Bajazzettel, ennek öcsese, Dsem, ügyében: *Instructiones Alexandri VI. date Georgio Buzzordo nuncio ituro ad Baizettum Turcarum imperatorem anno 1494. Una cum responsionibus ejusdem Baiazet. in quibus intra alia petit a pontifice et rogat cum, ut faciat cardinalem Nicolaum Cibum*.

— 1494. jun. 10. A pápa utasításai a nunciushoz. Többek közt kéri a szultánt, hogy ne intézzon berohanásokat Horvátországba, ő viszont magára vállalja, hogy a magyarokat visszafogja tartani a törökök elleni ellenségeskedésektől.

Seb. Justiniani velenczei követ jelentései a magyar királyi udvarból. Külön kötet e czímmel: *Registrum litterarum d. Seb. Justiniani oratoris apud serenissimum regem Hungarie 1500—1503*.

Justiniani működéséről elismerőleg szól kortársa L. C. Tubero (Comment. de temporibus suis lib. VIII. pp. 263—264. ed. Schwandtner.).

A mi Justiniani jelentéseit illeti, azok 1500. február 23-án kezdődnek és 1503. február 22-én végződnek. Makusev csak kivonatot ad belőlök a következőkben:

1500.

— ápril 8. Iván szerb despota 38—40 év körüli kellemes külsejű bátor ember; háború esetén 2000 könnyű lovast állíthat ki. Jajcza bánja és a Frangepáni grófok rokonságukkal szívesen állanak Velenceze szolgálatába.

— ápril 24. A bosnya püspök, mint a törökkel harczoló Péter erdélyi vajda követe, Budára érkezett.

— május 6. A törökkel való harczra a zágrábi püspök 400, a káptalan 200 lovast állítanak ki.

— május 7. Ulászló király 17—18,000 lovast, az erdélyi vajda pedig 50,00-et küldhetnek a török ellen.

— május 11. A szerbek s a szultán egyéb alattvalói (Serviani, Rasciani et altri subditi del Turco) ígérik, hogy 20—25,000 harczost állítanak sikra, ha a magyarok a szárazon, a velenceiek a tengeren támadják a törököt.

— május 19. Péter herczeg, (duca Pier de s. Saba) ki nemrég Budára érkezett, kijelentette Justinianinak, miszerint Törökország összes keresztényei készülődnek a háborúra, ő maga 40,000 hű alattvalója élére áll.

— május 20. Skender boszniai basa 8—9000 harczossal Friaulba készül törni.

— július 4. és 6. A boszniai basa készületei a velenceiek és a magyarok elleni háborúra.

— július 25. Ulászló pártját fogja a Velenceze által szorongatott Raguzának.

— október 10. A magyar sereg 16—20,000 lovasból áll, nem számítva az erdélyieket, szászokat és cseheket.

— okt. 31. 600 török lovas jelent meg a horvát határon.

— novemb. 28. A moszkvai nagyfejedelem (ducà di Moscovia), mint vélik, a törökök ősztönzésére, elpusztítja Litvániát.

1501.

— január 2. A törökök és a római császár ösztönzésére a tatárok, kikhez e végből külön követséget menesztett a császár, elpusztították Lengyelországot és 30,000-nél több lakost hurczoltak rabul.

— január 24. A szultán Drinápolyban gyűjti seregét és készíti hajóhadát. A seregek a magyar határ felé húzódnak. Szmederevóban 4000 lovas van.

— jan. 29. Zárai Lukács, ki török rabságban volt, állítja, hogy Skender pasa 7000 lovassal Dalmáciába és Isztriába szándékozik berohanni s elfoglalni Knint, Vranat és Orisovicát.

— febr. 4. A lithván nagyfejedelem követe által segílyt kér a moszkvai nagyfejedelem ellen, ki óriási előkészületeket tesz a Litvániába való betörésre.

— márcz. 8. Ulászló király és a pápai követ elhatározták, hogy követ küldessék a moszkvai nagyfejedelemhez a Lithvániával való megbékélés és a török ellen kötendő szövetség ügyében.

— márcz. 12. Corvin János értesítést küld a törökök mozgólódásairól Boszniában.

— márcz. 13. Horvátországban 2000, Szlavoniában 5000 gyalog szedetett; Jajeza körül néhány vezér (alcuni banni) 4--500 lovassal a török földre berohanást készül tenni.

— márcz. 30. A törökök naponként berohanásokat tesznek Sebenico, Trau és Zara vidékére (facendo ogni zorna Turchi invasione et damni excessivi nelli territorii di Sebenico, Trau et Zara).

— ápril 2. 800 Boszniába törő horvátot tönkre ver 3000 török.

— máj. 12. Tenor instrumentorum contractorum seorsum cum sermo d. rege Hungarie.

— máj. 13. Capitula confederationis inter sanctissimum dominum regem Hungarie et illustrissimum dominum Venetiarum ad offensionem, destructionem et exterminationem Turci et status eius. — Velence kötelezi magát, hogy évenként 100,000 ezüst forintot fizet a magyar királynak és hogy hajóhadával is segíti őt. E szerződést elfogadták Spanyol- és Franciaország is.

— máj. 23. 1000 török berontott Horvátországba, hová nagyobb csapatok és Corvin János küldettek.

— jún. 14. Horvátországban és Szlavoniában 3500 ember központosított össze.

— jún. 26. Frangepán Bernardin gróf Budára érkezett, ki-
eszközlendő, hogy Zengg visszaadassék neki. A király kegyesen,
de kitérőleg felelt, a mivel amaz nem volt megelégedve. Jajczá-
nál 50 lovas tönkretett 150 törököt, de később a segítségre jött
török csapat által, mely lovaikat is elszedte, szétverettek. E csete-
patében elesett 14 magyar és 130 török.

— júl. 11. Corvin János és a zágrábi püspök levelei szerint
a Skender pasa által küldött 3—4000 török a Száván át Szlavo-
niába akart betörni (utánok még 10,000 jött), de mivel a folyó
mélysége megakadályozta átkelésükben, visszahúzódtak Boszniába.

— júl. 21. 4000 török berontott Horvátországra, hol 11
napon át raboltak és több mint 50,000 keresztényt rabságba
hurczoltak.

— júl. 29. A szerb despota és György gróf, belgrádi bán,
átkeltek a Dunán, megszállották Szmederevót és elpusztítottak
környékét.

— auguszt. 9. Corvin János védelmezi Horvátországot és
Szlavoniát.

— októb. 4. A törökök átjöttek a Duna innenső oldalára.

— novemb. 9. A törökök a szerb despota által békét aján-
lottak a magyar királynak.

— novemb. 19. A magyar sereg Józsa gróf vezérlete alatt
kiindulván Belgrádból egész a Moraváig haladt, sőt 150 mértföld-
nyire beljebb tüzzel-vassal pusztítva mindent, miközben kétszer
találkozván a törökkel, ezt tönkre verte s azután gazdag zsák-
mánynyal és 1000 fogolylyal visszatért Belgrádba.

— deczemb. 4. Az erdélyi vajda betört Bolgáriába, Corvin
János pedig Boszniába.

— deczemb. 21. Corvin János elpusztította Boszniában Chi-
vár környékét, de bevenni nem tudta.

— deczemb. 28. 3500 török átjött a Duna innenső ol-
dalára.

1502.

— jan. 6. A szerb despota 1000 lovassal Boszniába tört,
sok falut égetett föl, gazdag zsákmányt és 600 foglyot ejtett, 100
törököt megölt.

— jan. 12. István moldvai vajda jelenti, hogy a lengyelek-
kel szövetségben levő tatár kán iszonyu vereséget okozott az

oroszkoknak, kik közül 9000-nél több veszett el az ütközetben. A törökök félnek a magyaroktól és Karamantól.

— jan. 21. Corvin János bevette Upáczt Boszniában.

— jan. 30. és 31. Péter, sz. Szabbás herczegének nagybátyja, Aceovich basa, összeköttetésbe lép a szerb despotával.

— jan. 31. A török hajóhad 40 hajóból áll, melyek között 12 nagyobb gálya van.

— febr. 7. A szerb despota 2600 lovassal elpusztította Boszniát, 100-nál több falut égetett föl és töméntelen foglyot ejtett. További működésére erősítést kér a királytól (800—1000 lovast.)

— febr. 26. Skender pasa fia 3000 lovassal és 4—5000 gyaloggal elpusztította Jajcza környékét, 4 várost és 7 falut föl-égetett. A keresztények részint foglyokban, részint halottakban többet vesztek 5000 embernél.

— márcz. 9. Az erdélyi Radul gyanuba jön a törökkeli összeköttetései miatt.

— márcz. 26. A törökök ember, hajó és pénzhány miatt nem képesek jelentékenyebb erőt összegyűjteni, «per el qual defecto dice esser sta posto per el sr Turco ali subditi soi tante angarie, che li e necessario non solum vendere la roba, ma vendano et impegnano li figliuoli et le moglier proprie: quali non cessano chiamar: Hungari, Hungari, che fa il re de Hungaria.»

— ápril. 4. és 22. Corvin János két ízben megverte a törököt.

— máj. 1. A törökök megtámadása végett a szerb despota és mások vezérlete alatt 10,000 lovas gyűlt össze a Dunánál.

— máj. 16. Említetik «duca Lorenzo che fu fiol di re de Bossina.»

— jún. 4. A törökök tárgyalásai az erdélyi Radullal és a szerb despotával.

— jún. 12. A törökök megkísérlik a szerb despota megvesztegetését: «Cherzegogli bassa prometteva gran doni.»

— jún. 4. és 29. A törökök megszállották a Bonsló Ferencz által védett Jajczát.

— júl. 14. Tergeics István elűzte a törököt Jajcza alól, miközben 500 embert vesztett.

— júl. 29. A szerb despota megverte a törököt Zvornik alatt.

— auguszt. 2. A törökök átkeltek a Dunán.

Az augusztusi, szeptemberi és októberi jelentésekben a hadi működések tervei és béketárgyalások foglaltatnak.

— novemb. 4. Ulászló király védi a ragusaiakat a velenceiek tulkapásai ellenében.

1503.

— jan. 5. A szerb despota örökösök nélkül halt el hideglelésben, miért is tartománya szétzsákmányoltatott.

— jan. 16. A velenceiek szorongatják a raguzaiakat.

— jan. 21. Ind. VI. capitula inter sermum regem Hungarie et illum dominium Venetorum tempore pacis cum Turco.

E jelentéseket nem kizárólag Justiniani irta, hanem társai is, előbb Vettore Soranzo (meghalt Bácskában 1500 jan. 24.) és Giorgio Pisani (Budára jött 1501. febr. 12-én és Velenczébe tért 1502. nov. 9.)

Anonymus, Annalia pontificum et imperatorum usque ad annum 1520.

— pag. 205—206. Hunyadi és Skenderbég háboruiról a törökkel.

IV. Egyetemi könyvtár. Biblioteca dell' universita di Bologna.

Codex No 208. «*Raccolta di diverse morti con varii avvenimenti*» czímmel 329. laptól kezdve tartalmazza Avvisi della morte de principali rebelli di Germania sequita alli 30. Aprile 1671. Az összeesküvők között, kik 1671. april 27. befejeztettek, voltak Zrinyi Péter (Pietro Zdrini) (f. 337.) és Frangepán Ferencz (f. 343.) 2) Cod. No 1076 «*Miscellanea*» tartalmazza: nr. XVII. Proposita et tractata in consultationibus sanctae expeditionis, quae ad principes mittenda visa sunt, eorumque prudentia et consilis examinanda, si quid addendum, minuendum corrigendumque videatur.

Fölsoroltatik azon haderő, mely a törökök elleni háborura szükségeltetik s előadatik e háboru terve, mely szerint szárazon és vizen egyidejűleg volna intézendő a támadás akként, hogy a magyarok és lengyelek Konstantinápoly alá vonulnának, a szövetségés hajósereg pedig Albánia s Görögországra törne.

Cod. nr. 1117. *«Relationi e lettere.»* Áll pedig 12 kötetből. A 8. kötetben vannak:

— Litterae Pauli papae IV. ad varios potentatos et praelatos catholicos. (Maximiliano Bohemiae regi, Martino Guzmano regio cubiculario. Mariae Bohemiae reginae, Ferdinando Ungariae regi etc. etc.)

Cod. nr 1974. in 4° f. 1500. *Legationis apostolicae in Polonia.* In nomine Dei Amen. In hoc libro continentur aliquot constitutiones, decreta, edicta, memorialia, monita, litterae, jura et alia diversa monimenta ad legationem apostolicam in regno Poloniae magnoque ducatu Lithuaniae, ac Russia, Prussia, Masovia. Samogitia, Volynia, Livonia et aliis provinciis et locis universis temporali dominio sermi *Stephani Bathorei* regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae nec non Transsylvaniae Principis subjectis pertinentia . . . collecta et exemplata studio . . . Hieronymi Bovii . . .

Cod. Nr. 2001. *Miscellanea storico politica.* Tartalmazza.

— Opusculo 10. Questo sara un breve sommario cavato dalla relatione di personaggio d'importantia, il quale per lo spatio di tre anni e stato con grado e dignita presso il sr Turco, il cui nome taccio per convenienti rispetti.

E relatio teljességgel ugyanegy azzal, mely Milanóban az Ambrosius könyvtárban őriztetik (S. 115. sup. ch. 17—28.) ezen czím alatt: Raguaglio dello stato, nel quale si ritrova quest' anno 1594. il governo dell' imperio Turchesco et della causa, parche egli habbia volto l'armi al presente nelle parti d'Ungaria.

— Opusculo 14. Universis orbis Christiani regibus, principibus, rebuspublicis, totius sacri Romani imperii statibus et ordinibus, gementibus denique sub oppressionum pondere infelicibus Panoniae civibus ad sempiternam memoriam. Michael Apafi d. g. princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

*

Monumenta Bononensia czím alatt Makusev IV. Sixtusnak 1481. január 3. kelt brevejét (311—312 ll.) és Justiniani jelentéseit közli (312—320. ll.), de nagy kihagyásokkal, valamint Dalmácia leírását.

3. FLÓRENCZ.

I. Archivio centrale di stato in Firenze.

E levéltár a Palazzo degli Uffizi 61 termében van. Az 1530-ig terjedő okmányok a köztársasági, az 1530-tól kezdődők a nagyhercegi vagy medici-lotharingiai levéltárat képezik. Az egész 1868-ban 126,631 okmányból 263.267 kötetben állott, melyek közül 18,401 az előbbire, 244.866 az utóbbira esik.

1) Archivio della repubblica.

A) Capitoli del comun di Firenze. Áll 110 kötetből, melyeknek tartalomjegyzékét Cesare Guasti adta ki: «Documenti degli Archivi Toscani. I capitoli del comune di Firenze. Inventario e regesto» cz. művében.

— A XVI. kötetben (134,140. sz. a.) van Lajos magyar királynak két levele (1365. és 1368. évekből) a flórenczi községtanácsához, melyben kéri, hogy azon összeget, melylyel a flórenczi Cambio István a raguzai Goize Marinusnak tartozik, fizettessék ki.

B) Atti pubblici del comun di Firenze. A III. kötetben hazánkra vonatkoznak a következők:

— 1496. jún. 10. Ulászló magyar és cseh király levele, melyben kéri, hogy tekintve azon privilegiumokat, melyeket a toscanaiak rég idők óta élveznek Magyarországbán, engedjék meg az ő kapitányának, a toscanai Pastor Istvánnak, miszerint némely árukat vámmentesen szállíthasson Flórenczből

— 1497. szept. 21. Ugyanannak levele, melyben kéri, hogy Babiani Rafael kényszeríttessék rá, hogy egy magyar kereskedőnek tartozását rója le.

— 1498. febr. Ugyanannak levele, melyben jelenti, hogy Formose Sándor Flórenczbe küldetett a Corvin Mátyás által alapított könyvtár számára szerzett könyvek számláinak kiegyenlítésére.

— 1499. jún. 17. Jelenti, hogy a Raguzán át a török szultánhoz utazó Gjerio Resalito követ kézbesítette neki a flórencziek baráti levelét.

— 1499. nov. 8. Kéri, hogy Juliani Jakabnak fizettessék ki 124 arany, melylyel neki Delaren Jakab tartozik.

— 1506. ápril 17. Gusebic György Flórenczbe küldött követ megbízó levele.

-- 1507. jan. 31. Kéri a Szorkovič Valentin megsebesítő-jének föl kutatását és megbüntetését.

— 1510. júl. 8. Jelenti, hogy a velenceiek néhány raguzai és flórenczi szállító hajót elfoglaltak a földközi tengeren.

— 1511. júl. 1. Kéri, kutassák ki azon egyént, ki a Candia szigetén levő raguzai árúkbán 1000 frtnyi kárt tett és a raguzai Antic Jakab hajóján a flórenczi tartományba menekült.

— 1511. szept. 20. Ugyancsak a raguzai Vukmirovič Mariano letartóztatásáról, ki Radoszavič Ferencz áruiban 500 arany kárt okozott.

— 1511. szept. 18. Köszöni a raguzai Natalis és Ragnini-nek tett szolgálatokat.

— 1520. okt. 26. A Flórenczbe követül küldött Kelemen dömés megbízó levele.

— 1524. jan. 12. Visszautasítja a flórenczi kalmároknak Ragusa részéről való elnyomatásáról szóló híreket.

— 1529. ápr. 28. Dicséri a visszatérő Albizi Péter flórenczi követet.

— 1521. júl. 19. Kéri a Gasetdetől Pisában elvett árúk visszaadását.

— 1522. febr. 7. Lajos király leírja a veszélyt, mely Magyarországot a törökök részéről fenyegeti, kik már Belgrádot ostromolják s jelenti a signoriának, hogy elküldte titkárárt a pápához és az összes keresztény fejedelmekhez segélykérés végett.

— 1522. febr. 7. A magyar követ megbízó levele.

— 1526. márcz. 26. Lajos magyar király kéri a signoriát, ne késedelmeskedjék a segélylyel.

— 1526. április 15. Ugyanő a török elleni háborúra pénzbeli segélyt kér.

— 1526. jún. 21. Ugyanő pénzsegélyt és katonákat kér.

— 1528. máj. 22. János magyar király segélyt kér Ferdinánd ellen, ki a tróntól meg akarja őt fosztani.

C) *Signoria*. — *Carteggio*. A signoria átiratai két csoportra oszlanak: a signoriától) Della signoria kibocsátott, és a signoriához (Alla signoria) jövő levelekre; az első csoport ismét: Prima cancelleriára, mely a külügyeket vezette (1302—1532., 90. köt.) és Seconda cancelleriára, mely a belügyeket igazgatta, (1441—1532. 71. köt.)

a) Carteggio della signoria. Prima cancelleria.

— 1327. jan. 20. Ad comune Raugii. (Regestum litterarum et ambaxatorum 1327—1328. Nr. 3. f. 2.)

— 1364. márcz. 22. A signoria üdvözli a volt magyar követet, a genuai de Sorbi Balthasárt Corzola és Chvar grófjává történt kinevezése alkalmából. (Pro rege Ungarie comiti civitatum insularum Corçolle, Leusne etc. in partibus Sclavonie. Letere, vol. XIII. f. 46.)

— 1377. jún. 11. Comiti regiminique Raguse: panaszolkodnak a raguzai fölemelt vámok miatt. (Registri. Nr. 17. f. 115.)

— 1377. júl. 18. Comuni Ragusii: panaszolkodnak a sub pretextu excommunicationum et processuum apostolicorum contra comune nostrum fulminatium kiadott rendelet miatt, mely tiltja a flórenczi kereskedőknek Raguzát látogatni. (Ibid. f. 123.)

— 1389. szeptember 28. Regi Hungarie: panaszolkodnak Modrus és Hrka grófjára és a grófnéra, kik igazságtalanul multa bona nobilis militis domini Verri de Medicis zár alá vették, és kéri pártfogását. (Regest. nr. 21. f. 129.)

— 1389. szeptember 28. Comiti et comitisse Modrusii et Vegle: bizonyítván, miszerint a paduai Giacomelli Milán, a grófok adósa, soha sem volt flórenczi polgár és Verri vele semmiféle összeköttetésben nem állott, kéri ez utóbbi javainak felszabadítását a zárlat alól. (Ibid. f. 130.)

— 1389. október 20. Regi Bossine: örömeiket fejezik ki a rigómezei ütközet fölött.

— 1394. máj. 8. Jadre: kéri Péter de Pertinario flórenczi kalmár elkobzott javainak visszaadását, a mennyiben ő a bűnös volta miatt javai elkobzására ítélt pagobeli lakossal üzleti összeköttetésben állván, a javak egy része az ő tulajdona volt.

— 1410. febr. 6. Duci Venetiarum: köszönik, hogy a Velen-czével kereskedést űző Lucari Péter és Radinič Mátyás raguzai lakók által rászedett flórenczi kalmárok a velenceiekkel közös jogok érvényben tartásával vállalkozásokra bocsáttattak. (Minutari filza 6.)

— 1429. márcz. 21. Ragusinis: Lucius de Calvanente Miklós flórenczi kalmár megbízó levele (Reg. filz. a 33. f. 7.)

— 1429. ápr. 1. Eisdem: kéri, szoríttassék rá Péter de Primo raguzai lakos, hogy Thomasio de Corbinello Paris és társai

flórenczi kereskedőknek tartozó adósságának 100 frtnyi hátralékát fizesse le. (Reg. nr. 30. f. 63.)

— 1436. márczius 31. Ragusinis: kéri, hogy azon összeg, melylyel több raguzai lakos Sciatto Uberti de Ridolfo flórenczi kalmárnak tartozik, teljesen kifizettessék nevezetteknek. (Reg. filza 30. f. 116—117.)

— 1457. ápr. 27. Duci Bosne et sancti Sabbe: köszönik a flórenczi kereskedők iránti pártfogását és mentegetőznek, hogy törvényeik szerint lehetetlen megengedniök, hogy követe, gróf Bulislavič bizonyos árúkat vámmentesen szállíthasson. (Reg. nr. 40. f. 23.)

— 1457. máj. 18. Raguseis: kéri, fogadják kegyesen és hallgassák meg a Medici Cosimo és Pille Gerár által bizonyos üzleti ügyben Raguzába küldött ellei Paulovič Bertalant. (Ibid. f. 34.)

— 1457. júl. 11. Eisdem: ajánlják Bartoli Ivanič Mihály jeles flórenczi puskaművest. (Ibid. f. 47.)

— 1458. Venetis: Ex Petro Pactio cive nostro egregio nuper accepimus, quod cum Bernardus Romanus ex Valona urbe naviculum cera onustum versus Rausiam (*így*) urbem direxisset, ut cera ipsa Martino Clarino ejusdem Petri institori traderetur, ea ratis medio in freto non procul a Ragosia a vestris capta Siam Dalmatiae urbem deducta est, ea scilicet causa, quod ejusdem rectores velut de industria vestros vitantes portus et alio tendentes contra instituta et leges vestras navigarent.» Biztosítván őket polgáraik becsületességéről, kéri az elfoglalt hajó és terhének visszaadását. (Reg. nr. 41. f. 92.)

— 1458. márcz. 10. Raugais (*így*): fölemlítve barátságos összeköttetéseiket Raguzával, kéri, ne adóztassák meg fölösleges vámilletékekkel Clarino Mártont, Patti Jakab raguzai ügynökét. (Ibid. f. 98.)

— 1458. Comiti Stefano Signe etc.: megbízottat küldenek fivéréhez azon kérelemmel, hogy Zatti Miklós jogtalanul zár alá vett czikkei fölszabadíttassanak. (Ibid. f. 164.)

— 1459. febr. 14. Raguseis: Ricasoli Gáspár, Pazzi Péter és Jakab fivérek flórenczi kereskedők megbízottjának ajánló levele. (Reg. nr. 42. f. 1.)

— 1459. febr. 19. Eisdem: kéri, szoríttassék rá Francesco de Corzola azon adósságának lefizetésére, melylyel Francesco és

Carlo Cambini testvéreknek a tőlük Flórenczben vett czikkékért adós maradt. (Ibid. f. 3—4.)

— 1459. máj. 6. Eisdem: Benizi János, Bilioti Joanicus által ügyei vezetésével megbizott ügynök ajánló levele. (Ibid. f. 108.)

— 1461. okt. 24. Eisdem: kéri, szoríttassanak rá Marinovič és Tomasič raguzai lakók, hogy Sandri Simon flórenczi kereskedőtől vett vászonárúknak árát fizessék le. (Reg. nr. 42. f. 169—170.)

— 1463. aug. 31. Eisdem: kéri, hogy a hosszú időn keresztül Raguzában lakott Martini Lucas flórenczi polgár halála után fönmaradt örökség adassék ki testvérenek, Katalinnak, az egyetlen törvényes örökösnek. (Reg. nr. 46. f. 106.)

— 1463. szept. 20. Eisdem: A Sándor fivére halála után maradt örökség felvételére Raguzába induló Strozzi Márk ajánló levele. (Ibid. f. 106.)

— 1464. máj. 16. Eisdem: kéri, részesítsék támogatásban Pazzi Vilmost és társait, kiknek nagy kölcsöneik vannak a raguzai polgároknál. (Reg. nr. 43. f. 149.)

— 1475. szept. 13. Eisdem: Altovit Baldo flórenczi nobile, Benizi István, a raguzai Marinovič kereskedőház hitelezője megbizottjának ajánló levele. (Reg. nr. 46. f. 23.)

— 1475. szept. 15. Eisdem: Corsi Domokos, Sassetto Ferencz flórenczi nobile, a raguzai Martolči hitelezője megbizottjának ajánló levele. (Ibid. f. 24.)

— 1475. szept. 19. Eisdem: Lauducci Const. Sernigo Cyprian nobili, ugyanazon Martolič Antal kereskedő másik hitelezője megbizottjának ajánló levele. (Ibid. f. 24.)

— 1476. máj. 15. Eisdem: ugyanaz a Raguzában kereskedelmi ügyeit rendező Cavalcanti Ferencz nobili részére. (Reg. nr. 46. f. 39.)

— 1478. decz. 24. Eisdem: ugyanaz Lavrentucci Jakab de Orlandini és Carucci Ferencz Raguzában levő flórenczi kereskedők részére. (Reg. nr. 47. f. 58.)

— 1479. okt. 16. Eisdem: köszönik a Pazzi Antalnak nyújtott segílyt és támogatást és ugyanazt mások részére is kikéri. (Ibid. f. 64—65.)

— 1479. decz. 1. Eisdem: ugyanarról. (Ibid. f. 65.)

— 1480. ápr. 16. Eisdem: kéri, ne adjanak hitelt a saját szakállára működő Giunio Lausiusnak, ellenben támogassák a

Pazzi ügyében eljáró Orlandini és Carucci florenczi hites kalmárokat. (Ibid. f. 68.)

— 1480. máj. 29. Eisdem: ismételten kéri, hogy Pazzi áruí nevezett kereskedőknek kiadassanak. (Ibid. f. 73.)

— 1482. febr. 26. Imperatori: Hivatkozva szolgálataikra, kéri a fiumei kapitány által jogtalanul letartott Cecco Mihály és Ottarante Pandolf florenczi kereskedők rögtöni szabadon bocsáttatását. (Reg. nr. 48. f. 117.)

— 1482. febr. 26. Capitaneo Fluminis oppidi in Dalmatia: ugyanazon ügyben. (Ibid. f. 118.)

— 1483. szept. 23. Raguseis: kéri, kényszerítsék rá a Raguzában élő Ciarini Márton florenczi lakost, hogy térítse vissza Paolo de Colle florenczi nobilenek a Konstantinápolyban vett bibort. (Ibid. f. 131.)

— 1497. nov. 10. Dominis Raguseis: tekintettel arra, hogy területükön már két év óta semmi termés sem volt, minek következtében kitört az éhség, kéri, hogy az ősi baráti viszony jeléül engedjék meg a florenczi kereskedőknek, névszerint Medici Lőrinc és Jánosnak, hogy a nemrég hozott tilalom daczára, mely szerint kenyeret tilos a határon átszállítani, Raguzából kenyeret szállíthassanak. (Reg. nr. 50. f. 22.)

— 1498. jún. 23. Jacobo Juliani consuli Ragusii: köszöneteket fejezik ki buzgó működéséért. (Ibid. f. 53—54.)

— 1499. márcz. 6. Raguseis: kéri, hogy a florenczi árúktól ne szedjenek nagyobb vámot, mint előbb. (Ibid. f. 162.)

— 1499. márcz. 6. Jacobo Juliani consuli Florentinorum Ragusii: kéri, járjon közre ugyanazon ügyben. (Ibid. f. 163.)

— 1499. márcz. 6. Raguseis: kéri, ne emeljék fel Mellino Antal florenczi kereskedő áruinak vámilletékét. (Ibidem.)

— 1499. márcz. 6. Eisdem: Risalito Cieri florenczi követől, ki a szultántól jöven, megfordult Raguzában, értesülvén arról, miszerint a florenczi árúkra meghagyatott az előbbi vám, köszönetüket küldik. (Ib. f. 165.)

— 1499. máj. 9. (?) Jacobo Juliani consuli nationis Florentiae Ragusie: figyelmébe ajánlják a török szultán udvarába visszatérő Risalito Cieri követeket. (Ib. f. 103.)

— 1500. decz. 12. Dominis Raguseis: kéri, hogy a Raguzá-

ban lefoglalt árúk visszabocsáttassanak Paxcis tulajdonába. (nr. 51. f. 101—102.)

— 1501. okt. 30. Eisdem: kéri, hogy Corsini Károlynak jogtalanul lefoglalt hajója adassék vissza neki. (Reg. nr. 52. f. 79.)

— 1504. jan. 11. Ragusini: ajánlják Cello Pétert, Nerli Péter ügynökét, a kinek bizonyos kereskedelmi pöre van Raguzában egy spanyollal. (Reg. nr. 54. f. 140.)

— 1510. jún. 19. Raguseis: értesülvén, hogy néhány velenzei gálya elfogta a Konstantinápolyba flórenczi árúkat vivő raguzai hajókat, ajánlják, hogy ezek visszaadása ügyében alkudozásokra lépjenek. (Reg. nr. 156. f. 181.)

— 1510. jún. 18. Nicolao Morello, emino nationis Florentinae in Constantinopoli: ugyanazon ügyben. (Ibid. f. 183.)

— 1510. okt. 22. Raguseis: kéri, támogassák Figiovani Gábort, nővérének Saurának, az apuliai Mantuzzo özvegyének hozománya ügyében. (Reg. nr. 56. f. 22.)

— 1511. jul. 16. Eisdem: jelentik, hogy eleget tettek a raguzai Natalisnak Giorgi Balázs elleni keresetében. (Ibid. f. 42.)

— 1512. ápr. 28. Eisdem: kéri, fizetessék ki a raguzai Niksu Marinovič Györggyel azon összeget, melylyel Calcedoni Miklósnak tartozik. (Ibid. f. 75.)

— 1512. máj. 29. Eisdem: kéri, adassanak ki Morelli Miklósnak azon árúi, melyeket Konstantinápolyból való jöttékor a velenzeiek elvettek tőle s azután a raguzaiaknak adtak át. (Ib. f. 80.)

— 1514. jan. 5. Eisdem: Don Pedro Bovadilla spanyol tengeri rablóról, ki sok flórenczi árút rabolt el Spanyolországból való szállítása alkalmával. (Ibid. f. 182.)

— 1514. jan. 24. Patentes pro iudice domino Laurentio Ragno de Ragusio: elismerő bizonyítvány a raguzai Ragno Lőrincz részére, ki három éven át bíró volt Flórenczben. (Ib. f. 186.)

— 1514. okt. Raguseis: kéri, hogy Morelli Miklósnak Raguzában levő árúi adassanak ki az ő fivéreinek és örököseinek. (Ib. f. 172.)

— 1529. máj. 17. Eisdem: köszönik az Albizzi Péter fogadtatását, kit ismét visszaküldenek. (Ib. nr. 57. f. 4.)

b) Carteggio alla signoria. Lettere originali e copiari.

— 1358. febr. 20. Ludovicus rex Hungarie nobilibus et sapientibus viris prioribus vexillifero iustitie, populo et comuni Flo-

rentie: jelentvén a Velenczével kötött békét, küldi Dolfino István doge manifestumát, melyben Velence az ő részére lemond Dalmáczjáról, azon kérelemmel, miszerint az a flórenczi területen kihirdetessék. (Reg. nr. XII. f. 22—23.)

— 1403. júl. 11. Jadre. Matheus de s. Miniato, regius secretarius, egregiis et spectabilibus viris, ser Colucio de Salutatís cancellario, ac ser Viviano scribe reformationum magnifici comunis Florentie: jelenti, hogy Chervoja bosniai vojvoda Zárába érkezett, hová László magyar királyt is nagyobb kísérettel várják. (Respons. Origin. 1402—1498. f. 8. nr. 32.)

— 1403. júl. 30. Jadre. Idem ser Viviano etc.: László magyar király megérkezett Zárába s ott királylyá óhajtja magát koronáztatni. (Ib. Nr. 34.)

— 1403. júl. 30. Jadre: Galeattus ser Viviano: ugyanarról. (Ib. Nr. 84.)

D) *Legazioni e commissarie. Missive e responsive.* 1393—1530. nr. 37.

— 1426. május 9. és 10. Rinaldo degli Albizi. Ricordi di sue commissioni ex lettere. (Vol. V. f. 47.) 1425-ben követül küldetett Zsigmond császárhoz Velenczébe, Ferrárába és Bolognába. Jelzett datum alatt leírja útját Magyarországon: «ezenkívül a királynál volt kihallgatáson a szerb despota, ki nagyon nógatta a királyt a Velence elleni háborúra.» A 82. lapon van: Lingue in Schiavonia, che hanno terre e ville di per se, melyek között első helyen említi a magyart.

— 1490. szept. 1. Paolo Antonio Soderini, oratore Trentino in Napoli, dominis octoviris practice: Frangepan, zenggi grófnak horvát és bosnya bánná történt kinevezéséről. (Ib. vol. XIX. f. 136.)

E) *Dieci di balia.*

Cartegio a' X. (1395—1530. nr. 159.)

— 1479. aug. 6. Guidantonius Vespucci orator Parisiis: a a francia követségről Magyar-, Cseh- és Lengyelországba és a magyar követségről a francia királyhoz. (Responsive vol. XXV. f. 123.)

— 1483. január 7. Ex Neapoli. Petrus de Nasis orator: a békéről, melyet a magyar király 3 évre kötött a törökökkel és ezek berohanásáról Kephaloníába. (Ibid. vol. XXVII. nr. 18.)

— 1486. április 22. Neapoli. Jo. Lanfredinus orator: a török követségről a nápolyi királyhoz és a magyar seregnek Zenggbe való megérkezteről, honnét Apuliába fog átszállíttatni. (Ibid. filza XXXVI. nr. 104.)

— 1497. július 22. Romae. Alexander Braccius: a csehek, lengyelek és magyarok győzelméről a törökök fölött és az előbbieknél a kath. egyház kebelébe való visszatérési szándékokról. (Lettere ai X. di balia da Maggio a Dicembre 1497. filza CXVI.)

F) Ordini del consolato della nazione Fiorentina. (Cl. XI. distin. 4. nr. 27.)

— ff. 31—32. 1429. okt. 15. A nemzeti gyűlés megerősíti a szerződést, mely Dolfini Domenicoval 5 esztendőre (1430—1435.) kötöttetett, melynek értelmében Raguzából vámmentesen szállíthatók Flórenczbe arany, ezüst, iparczikkék, bőr, viasz és más árúk.

— ff. 253. 1495. jún. 25. Utasítás Giuliani Jakab (commissionario della nazione Fiorentina) részére.

Ezen Jakab 1533-ig volt flórenczi consul Raguzában, a mikor helyét Julián fia foglalta el (f. 285.). Ezt követték: Zenobius Georgii de Bartolis (1538—1547. f. 286. 292.), 1547. júl. 29. pedig Laurentius Antonii Laurentii de Miniatis (f. 294.) 1570-ben Bartolomeus de Pescionibus lett kijelölve (Ib. nr. 79. f. 76.), kinek jogai pontosan körülíratnak. (Capitula Ragusii, ibid. f. 36.)

2. Nagyhercegi levéltár. Archivio Mediceo.

A) Carteggio de' granduchi. — Registro delle lettere dei granduchi. 1539—1631. nr. 67.

— 1539. június 7. Al consulo della nazione Fiorentina in Raugia (*így*): Peruzzi Ferencz ügyében és a Medici Cosimo részére vásárlandó lovakról. (Registro di lettere del duca Cosimo, filza 183. f. 237.)

— 1539. augusztus 22. Al rettore et consiglio de Ragugia: De Nobili Antal és István pörének ügyében. (Ibid. fil. 185. f. 170.)

— 1547. febr. 1. A Lorenzo Miniati console di Raugia: Köszönetét fejezé ki a raguziak előzőkenységeért és a részére vásárolt lovakért (filz. 187. f. 19.).

— 1547. szept. 9. Al baylo di Levante: Thomaso Rauego ügyében, ki a flórenczi község ellen elkövetett bűne miatt Velenzébe menekült (fil. 186. f. 42.).

— 1547. szept. 9. Al Lor. Miniati console a Raugia: megelégedését fejezi ki a raguzaiak levele fölött. (Ibid. f. 42.)

— 1547. szept. 17. A Lor. Miniati: előterjeszti a raguzai kormányhoz írott levelét. (Ib. f. 47.)

— 1547. szept. 17. A signori di Raugia: Kéri támogatásukat az innét konzullá kijelölt Miniati Lőrincz részére. (Ibid f. 48.)

— 1549. szept. 7. A consoli di Raugia: Miniati Simon, a raguzai Pagolo hitelezőjének adandó elégtételről. (Fil. 191. f. 85.)

— 1554. július 11. Alli signori rectori et consiglio di Ragugia: Gradini Fülöp és Jakab keresetéről a raguzai Lesino Antal ellenében. (Fil. 201. f. 181.)

— 1555. októb. 6. Ai medesimi: ugyanarról. (Filz. 205 f. 101.)

— 1556. aug. 21. Ai medesimi: kéri ne nyomorgassák a flórenczi alattvalókat. (Ib. f. 175.)

— 1556. aug. 21. A Lor. Miniati Raugia: köszöni a törökök készülődéseiről adott híreket és tudósítja, hogy kérelméhez képest irt a raguzaiaknak. (Ibid. f. 178.)

— 1556. nov. 10. Ali signori di Raugia: ajánlja a keletre induló Lenici Petrisalo Ferenczet. (Filza 206. f. 59.)

— 1557. aug. 7. Alli signori rettori et consiglio di Raugia: az elhunyt Sfondrati Antal örökösei elégítsék ki annak flórenczi hitelezőit. (Filza 207. f. 80.)

— 1561. aug. 7. Al rettore et consiglio di Raugia: köszönik, hogy Salviati Ferencz lett raguzai követül küldve Pisába. (Filza 211. f. 84.)

— 1562. szept. 10. Ali signori di Raugia: kéri a támogatást azok irányában, kiket a Szicziáliából való kenyérszállítással megbízott. (Filza 217. f. 168.)

— 1562. okt. 21. Eisdem: kéri, engedjék meg a keletről való kenyérszállítást a flórenczi Salviati Fülöp és a raguzai Tutolino Silvester által fölszerelt hajón. (Filza 217. 124.)

— 1565. októb. 19. A Lorenzo Miniati a Ragugia: jelenti, hogy óhajához képest levelet küldött Don Gratia szicziiai alkirályhoz. (Filza 223. f. 52 bis.)

— 1566. május 14. A consiglieri di Ragugia: értesíti, hogy szívesen teljesítve kérelmüket, ajánló levelet adott a stagnói püspöknek a spanyol királyhoz. (Filza 226. f. 50.)

— 1566. május 14. Al re di Spagna: a stagnói püspök Ragusa követe ajánló levele. (Lb.)

— 1568. május 2. Al rettore et consiglieri di Ragugia: kinyilvánítja barátságos érzületét a raguzaiak s főleg Ragnini lovag iránt. (Filza 230. f. 112.)

— 1570. május 1. A Raugai: köszöni barátságos köszöntéseket és igéri pártfogását. (Filza 236. f. 61.)

— 1570. szept. 8. Alli magnifici rettore et consiglieri di Raugia: ajánlja a Raguzába flórenczi követül kinevezett Pesori Bertalant. (Filza 235. f. 99.)

— 1570. szept. 16. Eisdem: ugyanannak megbízó levele. (Ib. f. 102.)

— 1570. okt. 11. Eisdem: kéri, hogy Vivaldi Jakab neveztesse ki Genuába raguzai konzullá. (Filza 236. f. 36.)

— 1571. június 30. Alla signoria di Raugia: kéri, hogy Fiorini Fiorino fiai az esetben, ha ártatlanok, szabadon bocsáttassanak. (Filza 237. f. 229.)

— 1571. június 30. Al consule della natione Fiorentina in Raugia: ugyanarról. (Ibid.)

Ekként megy ez egész 1671. auguszt. 8-ig.

B) Carteggio a granduchi. Repubblica di Ragusa 1541—1568. filza 2863.

— 1541. apr. 21. Bernardus Jacobi de Ricatoli florenczi polgár in civitate Pisarum et Liburni raguzai követté neveztetett.

— 1541. apr. 23. Ugyanarról a herceghez.

— 1541. aug. 21. Gjurovič Márk, ki Arezzoi Bernátnak 500 scudival adós, börtönbe záratott.

— 1542. apr. 20. A flórenczi kereskedők rosszakaratú eljárása következtében az ő ipari áruikra a vám 2%-ról 9%-ra emeltek. — Gjurovič Márk a szultán követelésére kiadatott Herczegovina szandzsákjának, a hová való volt.

— 1543. decz. 18. Kéri de Lorco Lucius Ferencz támogatását Castratti Miklós elleni perében.

— 1550. márcz. 5. Kéri a Livornóban elégett Catton hajójáról megmentett javak visszaadását.

— 1553. apr. 20. Kéri, fizetessék ki Luccari Márk Mihálynak flórenczi árúkkal terhelt hajójának bérösszege.

— 1562. decz. 30. A szultán kemény tilalma következtében nem adnak Salviati Fülöpnek engedély arra, hogy keletről kenyeret szállíthasson.

— 1566. márcz. 20. Don Bonifacio stagnói püspök raguzai követ megbízó levele a spanyol királyhoz. És így folytatódik egészen 1658. márcz. 14-ig.

C) *Secreta vecchia. Notizie varie.* 117 filze.

— Relazione del Viaggio a Constantinopoli facti dal conte Leslio ambasciatore Cesareo. 1665. Leirja Magyarországot. Filza LVII.

— Relatione del regno superiore d'Ungheria. (Ibid.)

— Trattato del granduca cogli Ungheri per valersene al suo servizio. (Ib.)

D) *Archivio dei duchi d'Urbino.* Nr. 933.

A 251. sz. a. Raguzára vonatkozó oklevelek vannak 1564—1605-ig.

E) *Miscellanea Stroziana.*

4. Filza 107. corta 152. Mátyás királynak IV. Sixtus pápához Budán 1475. auguszt. 16-án kelt levele, melyben jelenti, hogy a szicíliai király visszatérő követe, Roverelli Florio elbeszéli a pápának az ő kiadásait, viszontagságait és fáradságait, melyeket a törökökkel viselt háborúban szenvedett, továbbá a törökök által támasztott félelmet és azok hadi erejét.

F) *Archivio delle riformazioni.*

— Zára békéje Pisával (Cl. X. dist. III. nr. 26. n. 6. parte II.)

II. Biblioteca Nazionale.

E könyvtár a Magliabecchiana és Palatina könyvtárak egyesítéséből keletkezett.

A) *Magliabecchiana*; alapítottatott 1714. évben; van 12,000 kézírata és 134,000 kötet nyomtatványa.

— Cod. XI. nro 13. Vita di Giov. Corvin.

— Cod. LXI. nr. 2. Descrizione de viaggio d'Ungheria fatta gentiluomini mandati dal granduca Ferdinando in soccorso dell' imperatore e di successi di quella guera contro il Turco (p. 127.)

— Cod. LXII nr. 3. Anonimo, Avvisi dei progressi dell' armi christiane nell' Ungheria 1575—1596.

— Cod. LXXI. nr. 5. Descrizione d'Ungheria 1572. (p. 15.)

B) *Riccardiana*, 3500 kézirattal és 25,500 kötettel.

— Nr. 2395. Relazione a s. m. l'imperatore di Germania sulle forze de' Turchi, Tartari etc. Kezdődik: Nòuve conditione, benche miserabile, che mai dispensi la servitu dall' esercitare i proprii obblighi, massima dovuta a chi vanta l'honore di servo a si gran monarca, come la m. v. Szerző Caprara generalis alatt szolgált. Kezdi a török uralma alatt levő Magyarország leírásával, leginkább hadi szempontból: (Buda fu nei tempi passati sede dei re d'Ungheria ad hora del piu cospicuo bassà della porta Ottomana), s azután átmegy a törökök hadi erejére.

*

Monumenta e tabulario Florentino deprompta.

Az előadott okmányokból a következőket közli Makusev A dalmát városokra vonatkozókat itt is csoportokra szedve adja; Zenggre vonatkozó van 4, Zárára 6, Raguzára 142. Monumenta Hungarica nincsen, mindazonáltal kiemeljük a következőket:

— 422. l. Pax Pisanorum cum Jadertinis. Data Jadre. 1188. 28. Martii, temporibus domini nostri Bele invictissimi regis Hungarie, Dalmatie, Croatie atque Rame, anno XVI. regni eius.

— 424. l. Lajos levele a Velenczével kötött béke felől. Datum Jadre. 1358.

— 426. l. S Miniati levele László királynak Zárába való várásáról.

— 427. l. Ugyanannak ugyanarról.

— 428. l. Galeotti levele ugyanarról.

E három levél kiadatott az Archivio Storico Italiano-ban is, I. serie. t. IV. pp. 216—220.

— 431. l. Lajos levele Goize ügyében. Datum in Vissegrad, die 18. mensis Januarii anno LXV.

— 431. l. Ugyanannak ugyanarról. Datum Zolii, die Julii anno LXVIII.

— 553. l. Guidantonius Vespuci párisi követ 1479. auguszt. 6-ról kelt jelentése.

— 538. l. Braccius római követ 1497. jul. 27. kelt jelentése.

— 550 l. Perus de Nasis nápolyi követ 1483. jan. 7. kelt jelentése.

4. G E N U A.¹

Monumenta e tabulario Januensi deprompta.

— Mindössze 13 okmányt közöl, melyek semmi vonatkozással sincsenek hazánkkal.

5. M A N T U A.

Monumenta e tabulario Mantuano deprompta.

— 23. és 24. l. Ambasiata faciente per Paulum de Armaninis Regi Ungarie parte magnifici domini Francisci et littere per ipsum super his scripte. Az első kelt Bude, die 24. Novembris 1394.; jelenti, hogy a király a boszniai ügyek rendezése végett a déli vidékre utazott; a másik 27. Novembris 1394., ugyanarról.

— 25. l. Caesar de Florentia miles Lodovico de Gonzaga. A magyar királyhoz jött jelentés az oláhok és törökök közti harczról. 22. Martii 1462. Venetiis.

— 25. l. Antonius Guidobonus dno Lodovico de Gonzaga marchioni Mantuae. Ex Venetiis, 26. Martii 1461. A törökök terveiről és hadi készülődéseiről az Italiába való berohanásra.

— Ugyanaz. 2. Julii. 1462. A törökök közeledése által okozott félelemről. (Ungari stano molto pavoroxi. Se dio non li mete la mane sua, se stima el Turcho obtignira limpresa de Belgrado et successive de Hungaria.)

— 26. l. Illustri ac excelse domine sue singularissime, d. domine Rengarde de Gonzaga, marchionisse etc. Melchior de Imola, Albanie generalis. Jelenti, hogy a török Boszniát elfoglalva Szerbiába vonult; a magyarok és Velenceze készülődéseiről. Date Scutari, die 19. Julii, 1463.

— 30—31. l. Joannes Franc. de Maffeis, comes Ragusii, ilmae et exme d. marchionisse Mantuae. Raguzát török részről fenyegető veszélyről. Ragusii, die 1. Martii 1468.

¹ Genuával kezdő Makusev a második füzetet, miként a czimen látható. Az idézett lapszámok, mivel a kommentár elmaradt, a füzet lapszámjai.

— 33. l. Ilme et exme d. mee singularissime, d. Barbare marchionissae Mantuae etc. A magyar királynak István moldvai vajda fölötti győzelméről. Ex Ragusa, 20. Aprilis 1468.

— 38. l. Capitoli di una lettera di Raugia de di 10. d'Octobre 1472. A törökök becsapásáról a Szerémségbe.

— 50—51. l. Episcopus Hadrianensis sermo regi Sicilie. A törökök elleni készülődésről. Ex Buda, XV. Novembris 1481.

— 52. l. Regina Hungarie eidem regi. Tudósítja a belgrádi kapitány jelentéséről. Datum Bude, XVIII. Novembris 1481.

— 55. l. Rector Ragusii s. regi Sicilie. A magyar király és a törökök közt 5 évre kötött békéről. Ragusi, die (így) Februarii 1484.

— 56. l. Dragovenetto Spatafore. A királynak a horvát bánhoz és a raguzaiakhoz írott leveleit említi, melyekben az elsőt Dalmatia őrizetére inti, az utóbbiaknak jelenti a velenceiekkel való háborút. In Sansivero, al ultimo de Febraro 1484.

— 59. l. Copia d'una lettera scritta per il magnifico ambasciatore Veneto a Buda. Conte Jossa portyázásáról Szerbiában. Die 18. Novembris 1501, in Buda.

— 63. l. All' illmo et excelmo sigr. duca di Mantova. A lengyelek és oroszok háborújáról, a dán király egy erősségének megostromoltatásáról a svéd király által, a bécsi dőghalálról stb. Di Presburgo, il di X. di Novembre, nel LXIII.

— 67. l. Thomas Erdődi comes et banus serenissimo archiduci Ernesto. A törökök becsapásairól Szerémbe. Date Zamoborij, 8. Octobris a. 1591.

— 69. l. Lettera del Taifenbach al sermo arciduca Mattia. A hatvani csatáról. Data in gran fretta nel campo sotto Hattvan il 1. di Maggio 1594.

— 71. l. Az erdélyiek becsapásáról Moldvába. Névtelenül. Di Graz, li 2. Gennaro 1595.

— 71—72. l. Sigismondo principe di Transilvania etc. al sermo duca di Mantova. A Gyurgyevo melletti ütközetről Szinán basával. Dal campo presso Corona de confini di Vallachia, il di 28. settembre 1595.

— 74—77. l. Carlo Magno al molto illtre sigr Guido Avelano segrio del sigr. duca di Mantova. A magyar és erdélyi állapotokról. Di Alba Giulia, li 17. Settembre 1596.

6. MILANO.

I. Archivio governativo.

— 81—82. l. Venetiis, cuidam nobili. János kormányzó (el governatore Jancho) szerb hadjáratáról. Die 16. Octobris 1444. ex Ragusia per regentes ibidem.

— 83—84. l. A törökök közeledéséről Szerbiába, a szerb s magyar állapotokról. Datum a Ragusa, a XX. di de Octobre 1444.

— 94. l. Paladino Gondola. Ad sermum d. Regem Ferdinandum Siciliae etc. Ulászló (figlio del re di Polognia) cseh királylyá történt megkoronáztatásáról. Dat. Ragusiis, die X. Novembris 1471.

— 95—96. l. Rector et consilium Ragusii ad eundem regem. Jelentik, hogy Ujlaki Miklós bosnya királylyá lön, valamint a magyar és lengyel király közötti vizzályt. Ex Ragusio, X. Novemb. 1471.

— 98—99. l. Idem ad eundem. A magyar király kettős seregének diadalmas előnyomulásáról Bosznia és Szerbiában. Ex Ragusio, die 9. Januarii 1480.

— 100. l. Paladinus Gondolis eidem regi. A török császár haláláról és utódjáról. Date Ragusii, die 21. Maii 1481.

— 101. l. Rector et consilium Ragusii eidem regi. Ugyanarról. Ex Ragusio, die secunda Junii 1481.

— 103. Paladinus de Gondolis eidem regi. A török uralomban beállott változásokról, a magyar király ideiglenes békéjéről a császárral. Ragusii, die quartodecimo Junii 1481.

— 104—105. l. Rector et consilium Ragusii eidem regi. A török állapotokról, a Mátyás által okozott rettegről. (Majestas sermi Ungarie regis tanta formidini, tantoque ferrori Turcis est, quantum scribendo haud facile declarari posset, a keresztényeknek ellenben omnibus est in ore Mathias, Mathiam vocant, Mathiam cupiunt, in Mathiam omnium oculi coniecti sunt.) Ex Ragusio, die quintodecimo Junii 1481.

— 110—111. l. Georgius Rassiae despotus ad cardin. Joan. de s. Angelo. A török szultán közeledéséről, Hunyadi (Johan de Hulbinad) működéséről. Data in Becheferef, (?) feria sexta proxima post festum sti Johannis Baptiste, a. d. 1456.

— 111—113. l. Ladislaus d. g. Hungarie etc. rex etc. etc. Rectori et consilio civ. Ragus. A szegedi országgyűlésről és a

nándorfehérvári szerencsétlenségről. Datum in Rovino, 20. die mensis Novembris, a. d. 1456.

— 114—115. l. Copia litterarum habitarum ex Bossina. A boszniai és szerbiai állapotokról. Date a di 21. Aprile in Bistriza, 1458.

— 124—126. l. Nicolaus Truno, dux Venetiarum Barthol. Colcono de Andegavia capitaneo nostro generali. Datum die 3. Decembris 1471. Megküldi neki Kázmér királyfinak Krakóból a bitorló Mátyás ellen kiadott proclamatióját.

— 127. l. Copia del 1. capitolo de una littera in Schiavo translata in latino direttiva ali magnifici rectori di Zara. A lengyel királyfinak Magyarországra jöttéről.

— 127—128. Sermo prinpi d. Kazimiro Poloniae regi etc. Mathias d. g. rex H. B. Fölszólítja Kázmért, hogy mivel ő már kiállította seregét a török ellen, ő is tegyen hasonlókép. Datum Bude 8. die Junii, a. d. 1474.

— 131—133. l. Stephano vojvoda de la Moldavia — a la corona de Ungaria et di tutti le terre, a chi vegnara presente quexata littera. Fölemlíti, hogy a török nagy erővel jön az ő megtámadására s ezért kéri, jöjjenek segélyére. D. a Sonzonja et di de s. Pollo, a di 25. Zennaro, a. d. 1475.

— 136. l. Littere Franc. Franchedini e Bononia ad ill. pr. et ducem Mediolani. 21. Aprilis 1491. Jelenti, hogy a magyar király visszafoglalta Székesfehérvárt.

— 137—140. l. Litterae sultani Bajazith ad Sigismundum regem Polonie. Egyebek között tudósítja a magyar állapotokról, a János és Ferdinánd közt 1 évre kötött békéről stb. Dat. Constantinopoli. 1. Martii a morte Machmet Mustapha a. 937.

— 143—144. l. Nuevas del exercito de Slavonia de la maiestad del rey de Romanos de su capitan general Gasçianer de 8. de Settembre (1537). Az Eszék körüli működésekről.

— 145—146. Lope de Soria említi a Szlavóniában történt ütközetet Katzianer és a törökök közt. Da Venetia, VIII. Ottobre 1537.

Litterae oratorum ducalium Venetiis.

a) Antonii Guidoboni.

— 156. l. 1461. novemb. 13. Magyarországból vett hír szerint a török Belgrád felé vonul.

— 156—157. l. 1462 márczius 18. István herczeg követétől vett értesülés szerint a török Boszniát és Albániában Skander béget készül megtámadni; egy konstantinápolyi értesülés szerint az oláhok cum intelligentia dell de d'Ungharia megtagadták a tributumot.

— 157. l. 1462. június 9. A török elhatározta, hogy azon oláhokat támadja meg, kik a magyar és bosnya királyok segítségével ellenállásra készülnek.

— 158. l. 1462. június 25. A törökre vonatkozó tervek.

— 158. l. 1462. aug. 10. A török visszavonult, a signoria havi 500 aranyat ígért a királynak a háború befejezésére, kinek 100,000-nyi hada van a harcztéren.

— 158—159. l. 1463 július 1. Raguza védekezése a török ellen.

— 159. l. 1464. deczember 29. Szlavóniából vett értesülés szerint a magyar király bevette Jajeza várát.

b) *Gerardi de Collis.*

— 161. l. 1464. szeptember 22. A magyar király győzelméről a török fölött, majd az albániai és moreai állapotokról.

— 162. l. 1464. szeptemb. 28. A magyar király átkelvén a Száván, serege egy részét Boszniába indította, a másikat Szerbiába.

— 163—164. 1464. október 8. A bosnya csapat 3 várat vett el a töröktől, kik Drinápoly felé húzódtak vissza, a keresztény világ öröme a magyar király győzelmei fölött, kinek a pápa százezer aranyat küldött segélyül.

— 165. l. 1466. január 27. István herczeg fiának árulásáról és a magyar királylyal való tárgyalásokról.

— 167. l. 1470. június 16. A Modrus körül összegyűlt rabló török csapat által Friaulba tett berohanásról.

c) *Michaelis de Collis.*

— 168. l. 1469. május 16.

— 168—169. l. 1469. június 23.

— 170. l. 1469. július 3.

— 170—171. l. 1469. július 7.

— 172—173. l. 1469. július 12.

— 173—174. l. 1469. július 27. Horvátországnak és a dalmát városoknak török által való megfenyegetéséről és megsarczoltatásról.

d) *Leonardi Bottae.*

- 174—175 l. 1478. április 1.
- 175. l. 1478. április 3.
- 175—176. l. 1478. április 4.
- 176. l. 1478. április 6.
- 177. l. 1478. április 13.
- 177. l. 1478. április 15.
- 177—178. l. 1478. május 25.
- 183. l. 1479. május 21.
- 185. l. 1479. szeptember 1.
- 186. l. 1479. szeptember 8.
- 187. l. 1480. május 7. A török támadásairól hazánk déli vidékein és Albániában.

e) *Thadei Vicomercati.*

- 188 l. Exemplum litterarum d. Nicolai abbatis Forlinensis ad d. Th. Vicomercatim oratorem ducalem. Ex Buda, 7. April. 1492. A belgrádi kapitánynak Szerbia belsejébe tett portyázásáról.
  - 188. l. 1492. május 3.
  - 189. l. 1492. május 8.
  - 189—190. l. 1492. május 12. A raguzaiak fenyegettetése a törökök által.
  - 190. l. 1492. május 20. Békétárgyalások közöttük Belgrádban.
  - 191. l. 1492. június 27. Az albán lázadók megfékezéséről a török által, hajóhadakról, egy csapatuk Magyarország felé közeleg, mely ellen a magyar király védekezik.
  - 193. l. Novelle havute per la via Ragusa. A törökök közt kiűtött halálózásról, a Signoria védekezéséről Moreában.
-
- 197. l. Presbytero cardinali Aquilegiensi. 12. Gennajo 1456. A magyar király és a szerb despota követek által panaszoják a török által okozott pusztításokat.
  - 197. l. 1456. július 20. Jacobus Calcotera. A bosnya király

követének küldetéséről a Signoria és a magyar király közötti rokonság létrehozása ügyében.

— 199. l. Joannes cardinalis Papiensis Francisco Sfortiae Romae die 24. Junii 1457. A sz. angyalról czimzett bibornok Budáról Boszniába akar térni, melynek királya elhatározta, hogy fölveszi a keresztet s erejével a törökre tör.

— 199. l. Cardinalis Papiensis. Romae, 7. Septemb. 1457. Jelenti, hogy a török elfoglalta Albániát, Scanderbég néhány erősségbe húzódott.

— 204—205. l. Exemplum litterarum ad oratorem Spalatensem hic pro sua comunitate existentem. Jelenti, hogy Hunyadi Mátyás (Matias Fiol de Janos de Uniad) magyar királylyá, Szilágyi pedig (Silagimial!) kormányzóvá lőn. Spaleti, die 22. Februarii 1458.

— 206—207. l. J. Antonius Episcopus Mutinensis et Joan. Arcimboldus. A törökök terveiről. Ex Venetiis, 25. Junii 1462.

— 207—208. l. Guarnerius Casalioneus et Nicól. Arcimboldus. A törökök berohanásáról Szerbiába. Ex Venetiis, 21. Augusti 1464.

— 208. l. Antonius de Marliano. A törökök berohanásáról Boszniába. Venetiis, 20. Junii 1469.

— 208—209. l. Idem. 24. Junii 1469. A törökök berontásáról Isztriába.

— 209—210. l. Christophorus Bullatus. A törökök benyomulásáról Carnioliába. (Turch. . . . sano . . . . con tanta velocita passati per la Croatia, chel pare siano velati per aere). Ex Goritia, 30 Junii 1469.

Litterae Petri de Thomasiis, ducalis secretarii in Hungaria ad sermum d. ducem Venetiarum. Ex Buda, 1437—1462.

— 215—216. l. 1457. február 3. A szerb despota és a török szövetségéről.

— 216—217. l. 1457. április 7. A szerb despota követe jelenti a török készülődését, a bosnya királyé pedig urának készségét a török elleni hadakozásra.

— 218. l. 1458. április 12. A magyar kormányzó erősíti Belgrádot.

— 218—219. l. 1458. április 24. A kormányzó megveri a szerb despota áruló fivére által vezetett törököt.

- 219 l. 1458. május 13.
- 219—220. l. 1458. május 17.
- 220. l. 1458. október 1.
- 221. l. 1458. október 8.
- 221—222. l. 1459. márczius 14.
- 222. l. 1462. május 17.
- 223. l. 1462. május 29.
- 224—225. l. 1462. június 14. A magyarok és törökök közötti harcokról Szerbiában és Oláhországban.

II. Bibliotheca Ambrosiana.

Litterae oratorum ducalium Venetiis ad sereniss ducem Mediolani. (Gerardi de Collis levelei a milanói herceghez.)

- 231. l. 1464. június 3. A törökök készülődéseiről.
- 232. l. 1464. június 23. A törökök jöveteléről, a magyar király készülődéseiről, István zenggi gróf fiának elfogatásáról és Skander bégről.
- 233—234. l. 1464. augusztus 11. A magyar király egyik vezére ezer törököt felkonczolt Jajczában, a király tervéről és Skander bégről.
- 237. l. 1464. október 22. A király a Száván átlépve serege egy részét Boszniába, más részét Szerbiába küldi.
- 237. l. 1464. deczember 8. A török az anatóliai és romániai basákat hagyta vissza a király ellen.
- 238. l. P. S. in una lettera ad Mathiam Coruinum 15. Augusti 1476. Ali bég berohanásáról Temesvár felé.
- 241—253. l. Copia d'un discorso fatto dal sor Paolo Giorgiu gentiluomo Ragugeo al sermo principe di Transilvania sotto il di 10. Gennaro 1595., nel qual tempo s. a. haveva la sua cavalleria e fanteria in Moldavia 13/m., cosaccki 3/m., Ungheri et la gente del paese 14/m. cavalli et 5/m. fanti, et in Vallachia un essercito di 10/m. Ungheri. Kezdődik: A questi giorni passati feci un discorso sopra le cose di Moldavia etc. Dat. Alba Julia, a di 5. di Gennairo 1595.

7. P A L E R M O.

Monumenta e tabulario Panormitano deprompta.

273. l. Guidaticum sive salvi conductus pro civitate Ragusii seu eius habitatoribus de regno Ungarie. Datum Catharie, vicesima septima die Aprilis, quarte indictionis milmo trecenmo nonagmo sexto.

— 278—280. l. Pro Johanne Sallinbery Raguxano. Kereskedelmi kiváltságokra vonatkozólag. Dat. Panormi, XVI. Madii, prime indictionis, 1438.

— 282—286. l. Pro universitate civitatis Ragusie. Ugyanarról. Datum ut s.

8. T U R I N.

— 309—311. l. Lettera di N. Draskovich al duca Carlo Emanuele I. sermo sigre. A keresztények elnyomatásáról a török tartományokban. Hely és kelet nélkül.

AZ ERDÉLYI NYOMDÁSZAT TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A magyar nyomdászok közt Szenczi Molnár Ábrahám kiváló helyet foglal el. Hollandiából a XVII. század derekán elzevir betűket hozott magával s nyomtatványait kiváló csínnal és ízléssel állította ki. Várad bukása után előbb Kolozsvárra, azután Szebenbe költözött. Halála évét Párizspapai (Erdélyi Feniks 33. l.) 1670 körül teszi: az alább közlendő okiratok elsejéből halálának évét megtudjuk, — meg azt is, hogy nyomdája az állam tulajdonába ment át.

A II-dik oklevél az erdélyi oláh nyomdászat történetéhez szolgáltak igen érdekes és fontos adatot. Apafi Bethlen és Rákóczy nyomdokain haladt, midőn Erdélyben oláh nyomdát akart felállíttatni. Az 1658-diki tatárdulás a fejérvári nyomdákat semmivé tette. Némethy (Memoria Typographorum 34. l.) írja, hogy Fejérvárt 1702 körül egy kis oláh nyomda állíttatott fel — s valóban ez idő körül találunk oláh nyomtatott könyveket. Érdekes volna tudni, mi lett Apafi 1667. máj. 24-diki rendeletének a következménye? Felállíttatott-e ez a nyomda, vagy abban maradt? Későbbi kutatások valószínűleg nyomra fognak vezetni: addig is álljanak itt a rendeletek.

I.

1667. május 22.

Apafi Mihály rendelete Szenczi Ábrahám nagyváradi nyomdász hagyatékának összeírása ügyében.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Egregie fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Mivel az szegény Szenczi Ábrahám, az váradí typographus megholt, hűségedet akarjuk kezénél levő typusok és egyéb könyvek inventálására küldeni. Hűségednek azért serio parancsoljuk, mind gyárast jőjjön udvarunkba, innen bocsáthassuk el Szebenbe azon dolognak véghezvitelére. Secus non facturus.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die 22. Maii 1667.

M. Apafi.

D. Isacus Basirius a domino Stephano Katona Gelei iuniore mutuo accepit hos libros.

In folio quator:

Lexicon iuridicum Calvini. Constat tall. 4.

Concordantias bibliorum.

Avenarii et Forsteri Dictionarium Hebraicum.

Sadaelis opera.

In quarto novem:

Articulos Hungaricos tribus codicillis.

Clamorem regii sanguinis cum aliis tractatibus.

Althusii Dicedologiam. Constat tall. 1. stif. 10.

Grossii Vindicationem scripturarum.

Cartesii opera duobus voluminibus.

Compendium Zanckii.

Maccorium redivivum.

Quaestiones metaphysicas Jacobi Martinii.

Retor fortis de divina providentia. Constat fl. 4.

In octavo tredecim.

Martini duos tomos metaphysicos.

Eiusdem de tribus Elohim.

Keckermanni Disputationes.

Timpleri Metaphysicam et physicam duobus tomis.

Confessionem Debrecinam.

Vomelii superintendentis.

Martoni Apologiam.

Rationem disciplinae fratrum Bohemorum.

Balduini Refutationem catecheseos Arianæ.

Synopsin theologiae professorum Leidensium.

Rhethoricam ecclesiasticam Keckermanni.
Exercitationes metaphysicas Jacobi Martini.

In duodecimo sex:

Burgesdecii Metaphysicam.

Combachii Metaphysicam. Constat stif. 17.

Alstedii Metaphysicam et physicam.

Commenii Physicam.

Disputationes selectas Herebordi. Constat fl. 2.

Lobvasseri Psalterium.

Item quorum folia non sunt assignata nr. 4.

Pindarum.

Actiones et monumenta martyrum.

Paraei Collegium theologicum.

Compulsiones 900 Pici Mirandulae.

Compendium Zanchii.

Külczim: Egregio Stephano Beszermény de Krako capituli ecclesiae Albensis Transylvaniae alteri requisitori etc., fideli nobis dilecto.

(Eredeti. Orsz. lev. Gyulafehérvári osztály, 12. csomó.)

II.

1667. május 24.

Apafi Mihály rendelete egy oláh könyvnyomda felállítására ügyében.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Reverendi et egregii, fideles nobis dilecti, salutem cum favore nostro. Ugy informáltattunk bizonyosan, hogy hűségtek az itt való fejevári monasteriának gondviselésire rendeltetett és választatott volna, kötelezván arra magát, minemű proventusa esztendő által azon monasteriának szokott lenni, azt igazán szám szerint kezekhez veszi és scholát erigálván tipographiával együtt, hasznos oláh könyveket nyomtat, magától is az püspektől tiszteletes Brankovit Száva uramtól, püspeksiginek ideitől fogva ez ideig minden proventusokról számot vévén, kezéből kiveszi, magát is az püspeket

úgy dirigálja, hogy hűségtek hire nélkül az országban sehova el ne mehessen, papokat fel ne szentelhessen, valameddig hűségtek nem decernál felőlek, ki lészen érdemes reája, ki nem. De ezekben még semmi sem tölt, hanem az dolgok mind másképen vadnak. Hűségteknek annakokáért serio parancsoljuk, ez levelünket vévén, mindjárt conflualjon öszve és minden proventusokról az püspektől Száva uramtól számot vevén, az proventust vegye kezéhez, scholát és typographiát azután mindjárt erigáltasson, eddig is kin mult el ezeknek nem praestálása, arról is jó lelki esmérettel minket informáljon, maga mellé vévén ezen dolognak megorvoslására lamkereki, szászsebesi és örmény-székesi hűségtek vallásán lévő papokat, mert úgy látjuk, némelyek nem sokat gondolnak az Istennek dicsőségének előmozdításával, csak jőjjön meg az magok hasznok; ezek meglévén, az országban az oláh papok közül, kik injuriáltattak volna az püspöktől, vagy másoktól, arról is gondot . . . akarjuk viselni, generális gyűlést hirdetvén hűségtek, kiki panaszát akkor exponálnván, az is megorvosoltatik. Ezt peniglen igen hamar effectualni igyekezzék hűségtek, alioquin animadversionkat el nem körüli. Secus non facturi.

Datum in civitate nostra Alba Julia, die 24. Maii, anno 1667.

M. Apafi.

Külczim : Reverendis Joanni Zoba et Thomae Topai, item egregiis Demetrio Logofet et Georgio Kira curatoribus monasterii Albae Juliensis et bonorum eiusdem etc. fidelibus nobis dilectis.

(Eredeti. Orsz. lev. Gyulafehérvári oszt., Miscell, cista 1. fasc. 1. nr. 43.)

ADATOK A HAZAI KÖZÉPKORI KÖNYVTÁRAK TÖRTÉNETÉHEZ.

V.

A kolozsmonostori konvent könyvtára 1427-ben.

Az itt közlendő inventárium az Országos Levéltárban a volt kolozsmonostori konvent iratai között, a *Labore* jelzetű XV. századi konventi protokollum legelején (fol. 1—12.) található. Az inventárium maga nem eredeti, csak annak egykorú fogalmazványa, mellette van még azon oklevélnek conceptusa is, a mely az inventáriumot magába zárni volt hivatva, itt azonban külön van megfogalmazva. Az oklevél 1427-ben kelt, de a hónap nevének üres hely van hagyva ily módon «septimo die mensis . . .» Tartalmából kitünik, hogy *Antal apát* «ad perpetuam rei memoriam nostramque et nostrorum successorum utilitatem» iratta össze az apátság összes ingóságait «fratrum nostrorum religiosorum et deo devotorum virorum, prioris, custodis et cantoris ceterorumque fratrum conventualium nobis in Christo carissimorum maturo inter nos cum eisdem tractatu et sano super hoc prehabito consilio.»

Maga az inventárium az apátság birtokaira vonatkozó privilegiumok egyenkénti felsorolásával kezdődik. Azután következnek az egyházi szerek: casulák, albák, humeralék, stolák, cappák, infulák, pásztorbotok, oltárszerek stb. elég kimerítő s pontos leírásokkal. Mi azonban, bármily érdekes legyen is ezen egyházi szerek leírása, azoknál nem időzünk, figyelmünket a könyvek felsorolása köti le, mert annyira kevés a mit az e korbeli könyvekről tudunk, hogy ilyen egy *egész könyvtárról* szóló tudósítás jelentékenyen gyarapíthatja ismereteinket.

Az inventáriumnak a konvent könyveiről szóló részei — betűhív másolatban — ime a következők:

De libris.

Item tria *missalia*, unum antiquum, secundum novem, tertium novissimum.

Item duo *libri manualium*, unum vetus et aliud novem.

Item unus *liber epistolarum* vetus.

Item *regula cum martirilogio et constitutionibus Benedictinis.*

Item unus liber *vita s. patrum.*

Item liber *in principio* titulum: *Sancti Basilii, in medio* titulum: «*Ex dictis vel gestis sanctorum catholicorum patrum*» continens.

Item *compendium sacre theologie.*

Item liber antiquus *de diversis officiis* implendis.

Item *liber sermorum* quem canonizant (*így*) apostolicus.

Item *liber processuum* super dignitatibus et personatibus ecclesiasticis. Iste liber ad inventarium Henrici abbatis ¹ est inscriptus, sed tamen inter alios non est inventus et dicit Georgius custos quod per eundem Henricum abbatem, nunc episcopum Quinqueecclesiensem esset deportatus, et quod sibi non esset presentatus.

Item *glossa psalterii*,² cujus titulus est: «*Egredimini filie Syon*» finis autem: «*Deo gratias. Alleluja!*»

Item *liber sermonum dominicalium*, scilicet: «*Si moram fecerit expecta eum.*» Finis autem: «*Osee ymo sponsabo te michi in fide regem.*»

Item unum *graduale* bonum.

Item unum *collectaneum.*

Item duo *psalteria choralia.*

Item duo *psalteria* in minori quantitate.

Item nota quod inventarium Henrici abbatis continet tria psalteria, ubi posuimus duo, et dicitur, quod id Henricus abbas tertium ex eo alienari fecisset, quia quidam Johannes dyaco-

¹ Henrik apát 1412—1418-ig uralkodott.

² Az eredetiben hibásan: «*plasterii.*»

nus lepus effectus in eodem legebat, asserens, si qui in eo legissent, inficerentur.

Item duo *antiphonalia*, unum *de tempore* et reliquum *de sanctis*.

Item unus *liber ymptorum (így)* notulizatum.¹

Item unus *liber sequentiarum* seu *sequentionale*.

Item unum *lectionale* antiquum in modum breviarii scriptum, in magna quantitate.

Item unum *passionale* seu *nova legenda*.

Item unus liber *de legenda sanctorum*, alterius ordinis.

Item unus *liber omeliarum*, in magna quantitate scriptus.

Item duo *libri Malagranati*, unus vetus, alter novus.

Item unus parvus *liber catheisationis*.

Item unus *liber lectionalis* de tempore in bona quantitate conscriptus novus.

Item unus *liber lectionalis* similiter de sanctis novus.

Item *liber scintillarum* cum quibusdam aliis materiis *in papiro scriptus*.

Item quatuor sexterni *questionum libri*.

Item unus parvus *libellus quasdam auctoritates sanctorum* doctorum continens, *in papiro* scriptus, in cuius principio: «*Ternes vn den*»² habetur.

Item tres *orationales*, unus *in papiro*, duo *in pergameno* scripti.

Item unum *brevium* Blasius abbas³ deportavit.

Item unum *diurnale per fratrem Georgii filii Elie de Thamasii*, a fratre Johanne, dum eundem fratrem Johannem verberari fecit, est alienatum.

Ezzel az inventariumnak a könyvekre vonatkozó része megszakad, csak az utolsó lapon van még egy pár idevágó passus, mely úgy látszik a hiányzókra vonatkozólag a további teendőket állapítja meg. És pedig:

¹ Ezt az ígét Ducange sem ismeri, de *notula* szerinte annyi mint *commentariolus*, míg *notula codicalis* bizonyos írásnemet (scriptura) jegyet és kótát jelent, itt tehát valószínűleg az utóbbi értendő.

² E három szó minden kétséget kizárólag így van írva.

³ Balázs 1423-ban volt apát.

Item quia dicebat, ut predictus *liber processuum super dignitatibus* etc.¹ esset deportatus per dominum Henricum abbatem, teneatur exquiri veritatem et librum representare.

Item quia dicit, quod *librum biblie* ipse pro XVI (16) *florenis novis* ad redemptionem donorum testamentaliter per Johannem Zekel legatorum ecclesie dedisset, nosque contradicimus, debet approbare cum litteris Henrici abbatis et Andree abbatis de Zala, ut ipse suis pecunys emit, et quod ipse Henricus abbas vel alter nomine sui monasterio non emerit, nec dictus Andreas abbas non favore istius ecclesie nemini tradidit.

Közli: *Tagányi Károly.*

VI.

a)

1434. június 15.

A vasvári káptalan a görög császár követeitől elrabolt könyvek és egyéb tárgyak kutatása ügyében vizsgálatot eszközölván, annak eredményéről bizonyosságot tesz.

Nos capitulum ecclesie Castriferrei, memorie commendamus quod Stephanus filius Georgii de Telekus familiaris egregii Ladislai filii Pethew de Gerse Zaladiensis et Castriferrei comitatum comitis, nostram veniendo in presentiam, in persona eiusdem Ladislai filii Pethew domini sui nobis in eo significare curavit, quod sicuti idem Ladislaus filius Pethew a quibusdam fidelibus nobilibus dicti comitatus Zaladiensis revera didicisset, adhuc de rebus et bonis Grecorum ab eisdem latrocinialiter ablati apud dominum Stefanum de Bede et alias per nobilem dominam consortem eiusdem Stephani prius denegatis et occultatis haberentur (*így*); unde idem Ladislaus filius Pethew pro conservanda domino nostro imperatori fidelitate et exhibendis exinde sue maiestati fidelibus servitiis, prescriptas res et bona Grecorum denegatas et occultatas rursus et iterum coram nostro testimonio requirere et perquiri facere vellet, petens nos his dictis humili precum instantia, ut ad perquirendas huiusmodi res et bona nostrum testimonium transmittere dignaremur. Unde iustis et legitimis petitio-

¹ Lásd fentebb a felsoroltak közt.

nibus nos favorabiliter inclinati, magistrum Stephanum socium et concanonicum nostrum ad hec requirenda nostro pro testimonio duximus destinandum. Tandem idem magister Stephanus exinde ad nos reversus nobis retulit tali modo, quod ipse feria quinta proxima ante festum beati Barnabe apostoli proxime preteritum ad domum prefati Stephani de Bede in possessione Sagud habitam accessisset, ubi in quadam domo predicti Stephani unum valisium vacuum rebusque et bonis privatum, presentibus nobilibus viris, videlicet Benedicto et Damiano Thompa dictis, item Baltasar de Bodogazzonfalwa, Stephano Loránth de eadem, nec non Paulo de Bechvelgew iudicem (*így*) nobilium dicti comitatus Zaladiensis, deinde autem ad possessionem Kuthuszyenthmarton vocatam et per consequens ecclesiam Sancti Martini in eadem fundatam accessisset, ibique presentibus predictis nobilibus viris res et bona infrascriptas, ut premittitur, a predictis Grecis ablatas et per prefatam dominam denegatas et occultata in eadem ecclesia sancti Martini, *primo videlicet duos libros Grecorum, unum minorem sine argento aliquo, habentem coopertorium de kamoka, et alterum maiorem habentem argentum deauratum in suo coopertorio cum veluto sive purpure nigro*, item unum viaticum deauratum vel tabulam ut aperuisset, habens in medio imaginem beate virginis gestantis imaginem filii in ulnis, cum opere argenteo deaurato intus laboratam, ab utroque vero latere in duabus tabulis cludentibus corpus tabule suus (*így*) imagines dire piete super campo aureo, item unum cantum de argento habens picturam de auro fractumque abcisum in duas partes, simul cum tenaculo deperse (*így*) existentem et amoto, item tres particulas argenti ad unum bicellum pertinentes, item duo coclearia argentea facta ad modum Grecorum, item argentum ad cultum vulgo chapo nominatum in quatuor particulis ceterisque argenteis ad eundem cultum pertinentibus, item unam pixidem de argento parvam pro triaca conservanda factam, item duas ulnas de kamoka blavei coloris, item unam manicam similiter de kamoka blaveo mulieribus aptam vulgo fris apellatam, item unum balteum argenteum deauratum supersertum, virideam (*így*) habens tabulas triginta cum fibulo et extremitate, quas scilicet duas ulnas de kamoka ac manicam et balteum quidam ex predictis nobilibus uxori prefati Stefani de Bede pertinere dixissent, item unum picarium argenteum latum intrinsecus deauratum, quod etiam

prefato Stephano de Bede pertinere dixissent, item duo flagella pulcra et sedecim ligas vulgo zalakzyw dictas sub sigillo dicti Stephani de Bede per nobilem dominam matrem eiusdem Stephani de Bede, uti plebanus ecclesie Sancti Martini de predicta Kuthusy-zenthmartun asseruisset, sibi datas et in eadem ecclesia repositas reperisset, quas et que prefatus Ladislaus filius Pethew coram scilicet nostro testimonio ac predictis nobilibus viris ad conservandum domino nostro imperatori ac easdem et eadem manibus sue maiestatis assignandas erga se recepisset. In quorum testimonium perennes litteras nostras eidem Ladislao filio Pethew duximus concedendas. Datum sexto die termini prenotati, anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo quarto.

Papir, hátlapján pecsét maradványaival. Eredetije Keszthelyen, a gr. Festetich cs. lvtárában. Zaladiens. 108a.

b)

1434. augusztus 6.

Zsigmond király elismeri, hogy a görög követektől elrabolt, s Zala vármegye területén megtalált tárgyak gersei Petheő László főispán által a királyi udvarhoz be lettek szolgáltatva.¹

Commissio propria domini imperatoris.

Nos Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, memorie commendamus per presentes, quod cum nos nuper fidelem nostrum egregium Thomam de Zeech aule nostre militem de hac imperiali nostra civitate Vlma vocata pro certis rebus et bonis, per quosdam latrones et malefactores ab ambassiatoribus imperatoris Grecorum, per dictum regnum nostrum Hungarie ad has exteras partes ad nostram celsitudinem et ad sacrum Basiliense concilium pergentibus, pridem in eodem regno nostro Hungarie ablati, ad ipsum regnum nostrum Hungarie et consequenter ad comitatum Zaladiensem, in quo nonnulle ex pretactis rebus dictorum

¹ Ez oklevél a *Zalai Oklevéltár* II. kötetébe van szánva, s Nagy Imre szerkesztő úr különös szíveségből engedte azt át közlés végett a Magyar Könyv-Szemlének. Szerk.

ambassiatorum reperte fuisse nostro culmini asserebantur, pro nostra serenitate et per consequens antefatis ambassiatoribus prelibati imperatoris Grecorum per ipsum apportandis destinassemus, tandem idem ad nos rediens, quamplures ex eisdem rebus et bonis, videlicet: unum vas argenteum parvum pro tiriaca, unam cincturam seu cingulum de serico contextam viridis coloris cum argento deaurato, unam litteram loquentem cardinali Bononiensi, unum pileum foderatum cum pellibus sobolinis, unum cifum argenteum ab intra deauratum, duo coclearia argentea deaurata, *unum librum evangeliorum cum coopertorio argenteo deaurato*, unam tabulam continentem in se imaginem beate Marie virginis depictam, quinque ligaturas capitis, octo manutergia cum serico ornata, unum valisium de Mediolano cum catena, unam tunicam de veluto figurato rubeo, cum rimis aureis in circuitu, foderatam cum pellibus ermelinis cum nodulis undecim, unam tunicam de kamoka blavea foderatam cum dorsis varii cum nodulis decem, unam tunicam de kamokato nigro et albo foderatam cum mardurinis, collarium foderatum cum sobolinis cum nodis de auro filato, unam tunicam de kamokato blaveo foderatam cum ventre varii, quatuor pecias seu particulas de kamoka, unam nigram, aliam blaveam, tertiam croceam, quartam de diversis coloribus, duas ulnas de kamuka blavea, unam tunicam de kamuka blavea foderatam cum panno blaveo, unum valisium rubeum de Ruscia, unam tunicam de kamoka alba foderatam cum ventre varii, habentem nodulos viginti duos, unam tunicam de chemeleto foderatam cum mardurum (*így*), collarium cum sobolinis, cum condiculis de serico deaurato, unam parvam tunicam de kamoka blavea foderatam cum dorso varii, unum valisium rubeum, unum coopertorium de kamokato blaveo albo foderatum cum czandaco rubeo, unum cultellum magnum cum tribus particulis argenti, quinque pecias de subtili tela, quatuor sudaria, unam tunicam de veluto rubeo foderatam cum panno rubeo, unum biretum de scarlato foderatum cum ventre varii, unam tunicam de chemeleto albo foderatam cum pellibus lincum, habentes nodulos decem, unam tunicam de kamoka brunatici coloris foderatam cum dorsis varii, unam tunicam de kamoka varii coloris, cum subductura de collo marduris, unum coopertorium de kamoka, cuius medium est croceum et per circuitum de kamoka blavei et albi colorum, foderatum

cum czandato rubeo, unum pileum de veluto griseo velutato foderatum cum sobolinis, unum pileum de veluto griseo velutato foderatum cum dorsis varii, unum pileum antiquum brunatici et grisei colorum foderatum cum pellibus mardurinis, duas camisas de tela subtili, unum cantrum argenteum fractum, duo paria calceamentorum crocei coloris, unam spadam Turconicam decoratam certis particulis argenti deaurati, *unum parvum librum Grecorum*, unum par manicarum muliebrum de kamoka blavea, nec non duo flagella, quas quidem res et bona, uti prelibatus Thomas de Zeech nobis retulit, fidelis noster egregius Ladislaus filius Pethew de Gerse Zaladiensis et Castriferrei comituum comes erga Stephanum de Bede et in domo sua ac in quibusdam aliis locis se reperisse et nomine nostro tamquam comes parochialis ad se recepissee asserens, eidem Thome de Zeech in persona nostre maiestatis recipienti ad afferendum et presentandum nobis simulcum tribus equis, necnon duodecim florenis auri ac quingentis denariis monete nostre quartrici appellate minus triginta denariis predictorum malefactorum, coram testimonio capituli ecclesie Castriferrei assignasset, cum eisdem tribus equis ac pecuniis nostre maiestati in specie in pretacta civitate nostra Vlmensi attulit, assignavit et presentavit. Preterea quia annotatus Ladislaus filius Pethew, priusquam pretitulatus Thomas de Zeech cum antefatis rebus superius nominatis ad nostram rediisset maiestatem, per quendam Gallum familiarem suum unam parvam crucem duas perlos continentem, tres imagines lapideas in auro conclusas et duos annulos, unum scilicet cum lapide blask vocato et in eodem incluso, et alium sine lapide, qui prefatorum ambasiatorum imperatoris Grecorum existere, et ultra hec duas alias cruces, que prescriptorum malefactorum fuisse dicebantur, nostre celsitudini in eandem civitatem nostram Vlma vocatam destinavit, ideo super prefatarum rerum et bonorum nobis, ut premittitur, apportatarum et presentatorum assignationibus et presentationibus primum per dictum Ladislaum filium Pethew sepefato Thome de Zeech, tandemque per eundem Thomam de Zeech nec non per dictum Gallum familiarem antefati Ladislai filii Petheu in persona eiusdem nostro culmini modo premissis factis, eosdem Ladislaum filium Pethew et Thomam de Zeech quitos et expeditos duximus committendos, imo committimus presentium testimonio mediante. Datum Vlme predicta, feria sexta proxima ante

festum beati Laurentii martiris, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLVIII., Romanorum XXIII., Bohemie XV., imperii vero secundo.

Papiron, a szöveg alá nyomott pecséttel. Eredetije ugyanott. Zaladiens. 108b.

Közli: *Nagy Imre.*

VII.

1442. márcz. 13. és 25.

Gargói Ferencz szépesi kanonok végrendelete.

Nota, quod de anno domini millesimo quadringentesimo quadringentesimo secundo, tredecima die mensis Martii, honorabilis vir dominus Franciscus filius condam Ladislai de Gargo custos ecclesie sancti Martini Scepusiensis in domo habitationis sue, sane mentis, non in mortis agone positus nullaque necessitate compulsus, sed rationabiliter, libera ac spontanea voluntate maturaque deliberatione prehabita, volens diem operibus pietatis et misericordie suum prevenire extremum, de suis bonis propriis, utputa maioribus intrascriptis in sue anime salutis remedium et remissionem suorum peccaminum tale salubre fecit, edidit et condidit testamentum stb.

(Itt következnek a végrendekezés pontjai, melyek közlését, minthogy e rovat szempontjából semmi érdekeset nem tartalmaznak, mellőzve, csupán a befejező részt adjuk. E rész 1442. márcz. 25-én pótlólag lett a 12 nappal előbb kelt eredeti végrendelethez csatolva, s benne régi okleveleken kívül egy breviariumról is van említés téve, melyet a végrendelező a gargói templomnak hagyott.)

Testamentum domini custodis in dominica ramispalmarum facta.

Item in dominica ramispalmarum apud Colphen in presentia domini Joannis capellani de suburbio per me Petrum plebanum et Thomam capellanum sunt visa et reperta: videlicet in ladula seu scrinio duo linteamina, quatuor mensalia, ligamen capitis cum serico constutum, duo cantri, unum de pinta et unum de media in altum sublevatum; manuteria novem, unum superpellicium, una cooperatura pulvinaris, una pelvis magna, unum corigium pro cingulo,

una particula de forscan et quinque paria redum: unum frenum Italicum et *quedam littere antique*, tres scultelle de stanno antique et certi casei parvi frusta viginti et ladula parva vacua.

Item fruges omnes yemales et estivales in Frycz habitas tam anni preteriti, quam presentis, et balteum quindecim florenos auri valentem in castro habitum, sex coclearia et duos ciphos in altum sublevatos legavit, ut vendantur et fiat solutio creditoribus, si forte aliquos ignoraret, alias pauperibus indifferenter pro pannis.

Item palium flaveum cum pellibus mardorinis, licet prius legasset, prout habetur in priori testamento suo sigillato, tamen nunc revocat ad mentem, prout esset de voluntate domini prelati et dominorum, legavit nunc pro ecclesia sancti Martini, alia vero in eodem testamento affirmavit et petit deduci in effectum.

Item cingulum cottidianum legavit domino Thome capellano.

Item crucem pro ecclesia sancti Martini.

Item vestem flaveam cum pellibus wlpinis et subam promississet servitio divino.

Item tres florenos auri domine Kobulte solvendos.

Item breviarium pro ecclesia in Gorgo.

Item iopulam Johanni Zekel et de aliis pecoribus et pecudibus.

Utensilii domus et aliis superfluis commisit executoribus, ut disponant consentiose pro salute anime sue.

Egykorú másolat papíron. Görgey család levéltára a Magyar Nemz. Múzeumban.

Közli: *Dr. Schönherr Gyula.*

VIII.

1468. május 1.

Antal zólyomi főesperes, esztergomi kanonok előtt Kussói Jodok véglesi kapitány a zólyomi kerület plébániáinak bizonyos elhordott holmiért kelyhet és szentírást ígér kárpótlásúl.

Nos Anthonius decretorum doctor, archidiaconus Zoliensis, canonicusque alme ecclesie Strigoniensis, memorie commendamus universis et singulis tam presentibus quam futuris, quomodo egre-

gius vir dominus Jodocus de Cussaw capitaneus castris Wigless ex una, et plebani de districtu Zoliensi (parte) ex altera, venerunt ad nos et facti sunt coram nobis, tamquam coram iudice per ipsos electo, quomodo ipse dominus Jodocus aliquas res ecclesie post obitum plebanorum quorundam ad se recepisset, ipse autem non negando hoc, coram nobis promisit se dare et restituere *duas partes biblie in papiro scriptas* et unum calicem; sed tamen ut sibi calicem debent mittere, quousque sibi proprium mittet parare, et postmodum ad manus domini plebani de Bistricia deponere sine omni difficultate tenetur et voluntarie vult, prout ad salutem animarum earundem perveniat; et postquam in manibus domini plebani de Bistricia fiet, ex tunc ipse plebanus de consensu et consilio domini Jodoci aliquas ad ecclesiam unam debent dare, ubi necesse fuerit; de quibus rebus et bonis nos Anthonius decretorum doctor etc. ac plebani Zolienses ipsum dominum Jodocum reddimus quitum ac heredes suos omnimode solutum et restitutum. In cuius rei testimonium presentes litteras nostras consignatas sigillo nostro eidem egregio domino Jodoco digne duximus concedendas. Datum Strigonii, in festo beatorum apostolorum Philippi et Jacobi, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo.

Eredeti papiron, a szöveg alá zöld viaszba nyomott pecsétel. Justh család levéltára a Magyar Nemz. Múzeumban.

Közli: Dr. Schönherr Gyula.

KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRI BÚVÁRLATOK.

DR. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓTÓL.

JELENTÉS

az 1888-dik évben tett tudományos utazásokról.

Alólirott tudományos utazásainak czélja a hazai és külföldi könyv- és levéltárakban őrzött magyar vonatkozású oklevelek felkutatása, történelmi s egyéb emlékek számba vétele, registrálása, a fontosabbakról másolatok készítése, melyek egybegyűjtetvén, világos képet és tájékozást nyújtsanak az érdeklődőknek kivált a külföldön létező magyar történelmi emlékek száma, értéke és tartalma felől.

A jelen esztendőben az innsbrucki egyetemi könyvtárban és az ottani tartományi (helytartósági) levéltárban, valamint a müncheni kir. bajor általános birodalmi levéltárban dolgozott; és kutatásainak eredményét a következőkben adja elő.

I.

Az innsbrucki egyetemi könyvtár kéziratai nem nyújtottak gazdag eredményt.

A könyvtár kéziratainak száma mintegy 1020. Azoknak régibb, középkori része leginkább felosztott kolostorok könyvtáraiból került ki; ennek következtében azok közt sok a biblia, missale, breviarium, szent beszédek gyűjteménye stb. A kéziratokról elég jó kézi katalógus (természetesen kéziratban) áll a kutató rendelkezésére; de nagy hiánya, hogy pl. egybe kötött, különböző munkáknál, colligatumoknál, gyűjteményes munkáknál csak azok legelső darabjáról ad a katalógus felvilágosítást; oly hiány, melyet

a könyvtárak legtöbbjénél tapasztalunk. Ennek következtében az innsbrucki könyvtár kéziratainak részletes áttanulmányozása igen hosszú időt venne igénybe.

Ime néhány a könyvtár régibb kéziratai közül:

1. Cod. Nr. 26. Abbatis Johannis (de) Villa super dominicas epistolae et evangelia. 1312. évből.

2. Cod. Nr. 108. S. Augustini homiliae in ewangelia s. Johannis. 1347. évből.

3. Cod. Nr. 62. S. Augustini tractatus in psalmos graduales. 1200. év körül.

4. Conradi Hirsaugiensis speculum virginum. XIII. századból. Cod. Nr. 742—1.

Magyarországot közelebbről érdeklő kéziratok:

1. A Gesta Romanorumnak számos kézirata 1342., 1387., 1390—1., 1395, 1441., 1455. és 1471. évekből (Cod. Nr. 310., 667., 591., 509., 207., 619., 128.). Mint ismeretes, e középkori elbeszélés-gyűjteményben egy magyar tárgyú novella is foglaltatik; ezért fontos a változatok megállapítása céljából a Gesta Romanorum kézirateit ismerni.

2. Zsigmond király kora alatti eseményekhez nyújt adalékot a 255. számú kézirat: Hagen Gregorii (vel Matthaei cuiusdam) Oesterreichische Chronik. 1406. előtt.

3. Ugyancsak az ez időbeli baseli zsinat történetére nézve fontos két kézirat: Exhortationes et sermones in concilio Basiliensi et plura alia (Cod. Nr. 763—5.) és Acta concilii Basiliensis (Cod. Nr. 763—1. és 175.).

4. A sz. Katalin-legendát három kézirat tartalmazza, úgy-mint: Cod. Nr. 284. Vita s. Catherinae Senensis, 1417. évből. Cod. Nr. 22/1. S. Augustini de ecclesiastica potestate, melyhez függelék-képen járul: Legenda s. Catherinae, 1454. évből. És végre a 198. számú kézirat: Legenda b. Catherinae Senensis, 1498. évből. A hazánkat még közelebbről érdeklő sz. Erzsébet legenda egy XV. századi kéziratban van meg (Cod. Nr. 225/1.), mely szentek életét tartalmazza; ebben van a többi közt: Vita b. Elyzabethae viduae lancgraviae.

5. A diplomatikusra nézve kiváló fontosságúak a formula-gyűjtemények, melyek közül három emelendő ki: a) Briefe d. i. 25 Formularien für Rechtsfälle (Cod. Nr. 779/1.), mely német

nyelvű, jogi tartalmú oklevelekre ad mintákat. *b)* Libellus continens formulas varias styli cancellariae (Cod. Nr. 642.) és *c)* Urkunden von den Jahren 1440—1470. verschiedenen Inhaltes (Cod. Nr. 956.) E két utóbbi kézirat jobbára a churi és brixeni egyházmegyékre vonatkozó oklevelek formuláit foglalja magában.

Művelődéstörténelmi szempontból érdekes két XVI. századi szakácskönyv, u. m. Khoch-Buch der durchleuchtigsten Fürstin und Freilein Ertzherzogin Anna zu Oesterreich, Hertzogin zu Burgundt, Steyr, Kärnten, Crain und Wiertenberg etc. a. 1589. (Cod. Nr. 149.) és Küchenmeysterey (Kochbuch) című kézirat-töredék (Cod. Nr. 671.)

Az újabbkori kéziratok közt egy van tisztán magyar vonatkozású, s ez Verböczy Tripartitumának indexe, e címmel: Enchiridion novi operis tripartiti iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae, seu index rerum et verborum eiusdem operis tripartiti etc. tres partes in III. vol. lig. 1719. évből (Cod. Nr. 119.).

II.

Az insbrucki helytartósági levéltárban eszközölt kutatások nagyobb eredménynyel jártak. Igaz, hogy a levéltár középkori oklevél-anyaga rendkívül megfogyatkozott; egy része Bécsbe került a cs. és kir. államlevéltárba, nagy része elpusztult; de megvannak a levéltárnak régi, XVI. századi repertoriumai, melyekből annak régi állománya rekonstruálható. Növeli e régi, teljesen megbízható oklevél-lajstromok becsét az, hogy kimerítő, teljesen megfelelő kivonatokat, regestákat nyújtanak az egykor ott őrzött levelekből, melyek azok tartalma felől eléggé tájékoztatnak.

Ily becses lajstrom az úgynevezett Altes Repertorium, nagy folio, 1416 beírt oldal, legnagyobbbrészt a XVI. század derekáról való írással írva. A repertorium országokként csoportosítja az egykor nagyrészt az innsbrucki birodalmi levéltárban őrzött oklevél-anyagot ily felosztással:

1. Romisch kaiser vnd kunig.
2. Reichs abschid vnd ordnungen, u. m. Nürnberg, Cölen, Costentz, Augspurg, Worms lantfrid stb. csupa teljes másolatok.
3. Lehenbrief von Römischen kaisern vnd kunig.
4. Frankreich.
5. Enngelland.
6. Schotten.
7. *Hunnigern*.
8. Beheim
9. Polln.
10. Portugal.
11. Sicilia.
12. Tennmarck.
13. Pfaltzgraf vnd Bayrn.
14. Branddenburg.

15. Osterreich. 16. Mantua. 17. Burgund. 18. Ghelldern. 19. Sachsen. 20. Braunschweig. 21. Luthen. 22. Mailand. 23. Luthringen etc.

A Magyarországot illető rész az 523—541. oldalakat foglalja magában. Még pedig először 1277—1520. közti időből jobbra politikai tartalmú levelezések, alkudozások, instructiók stb. kivonataival találkozunk; összesen 65 oklevél regestája. Ezután jön: «Künigklich gabbrief» 1243—1332. közti időből; összesen 18 regesta. Végül «Sunft-Partheyen» 1277—1387. évekből 7 oklevél regestája.

Ez oklevelek legnagyobb része a nagymartoni grófok családi és birtokviszonyaira vonatkoznak. Egy részök azóta Budapestre az az orsz. levéltárba került, a nagyobb rész a bécsi állami levéltárban őriztetik, honnét sokat közülök kiadott Fejér Gy. Codex diplomaticusában.

E régi repertoriumon kívül van még egy a levéltár kéziratai között, mely ránk nézve kiváló érdekű; s ez az «Ungarische Geschichts-Urkunden» című, Cod. Nr. 3. jelzetű, XVI. századi kézirat. 48 levelen az 1277—1535. évek közti időből magyarországi — legnagyobbrészt közjogi fontosságú oklevelek regestáit tartalmazza német nyelven; s ezek közt néhol egész bő kivonatokkal, az oklevelekből kiirt szöveggel találkozunk. A korrendbe szedett jegyzékből az 1366. év után néhány levél hiányzik s a hozzá legközelebb eső regesta 1421. évből való. Az alábbiakban fel van tüntetve a jegyzék XIII. és XIV. századi oklevél-anyaga; ezeken kívül a XV. századból 130. (leginkább Zsigmond és Mátyás korabeli), s a XVI. századból 1535-ig 63 oklevél kivonatát adja a jegyzék, mely maga nem sokkal az említett évszám után irathatott. Mindez oklevelek hajdan Innsbruckban őriztettek, mikor ott a Reichsarchiv székel; azóta nagy részök Bécsben található, nagy részök pedig más levéltárakba került.

A jegyzékben felsorolt XIII. és XIV. századi oklevelek rövid kivonata a következő:

1. 1277. jún. 10. Bécs. IV. László követeinek oklevele azon szövetségről, melyet Habsburgi Rudolf követeivel kötöttek.

2. 1290. Erfurt. Habsburgi Rudolf oklevele arról, hogy a magyar király országát a német császártól hűbérben kapta.

3. 1290. Habsburgi Rudolf Magyarországot fiának Albertnek hűbérben adja.

4. 1291. Hainburg. Szövetséglevél Albert osztrák herceg és III. Endre magyar király közt.

5. 1304. Szövetséglevél Károly magyar király és Rudolf osztrák herceg közt közös védelemről.

6. 1304. Hasonló levél a magyarországi uralomról.

7. 1312. Szövetséglevél Miklós tárnokmester és Frigyes osztrák és steyer herceg közt.

8. 1314. Szövetséglevél Károly magyar király és Frigyes osztrák herceg közt közös védelemről.

9. 1321. Károly király az alattvalói által tett károkért az osztrák hercegeknek kárpótlásra kötelezi magát.

10. 1323. Szövetséglevél Károly magyar király és Frigyes római király közt kivált János cseh király és a bajor hercegek ellen.

11. 1323. A magyar főpapok és főurak kötelezik magokat e szövetséget támogatni.

12. 1323. Károly király parancsot ad az osztrák és steyer határon lakóknak, hogy az általok tett károkért kárpótlást adjanak.

13. 1328. szept. 21. Lajta melletti Bruck. Szövetséglevél Károly magyar király és Frigyes német király és testvérei közt.

14. 1328. Menedéklevél Károly király által Frigyes királynak és testvéreinek, Albert és Otto osztrák hercegeknek adva, ha ők vagy utódaik valamikor Magyarországra utaznának.

15. 1331. Pozsony. Károly király ugyanezt Frigyes király halála után Otto és Albert hercegeknek megújítja.

16. 1331. Pozsony. Károly király megújított véd- és daczövetsége a mondottakkal, kivált János cseh király ellen.

17. 1332. Károly király megerősíti a János cseh király és az osztrák hercegek között kötött szövetséget.

18. 1332. Károly király János cseh királyt ígérete alól fölmenti, ha az osztrák hercegek neki Bereinch (?) és Weissenkirch várakat visszaadják.

19. 1336. jan. 5. Bécs. IV. Lajos császár megengedi az osztrák hercegeknek, hogy a magyarországi hűbéreket annak adják, a kinek akarják.

20. 1336. Szövetséglevél Károly magyar király, János cseh király, Albert és Otto osztrák hercegek, Károly morva határgrof és János tiroli gróf között.

21. 1337. szept. Pozsony. Károly király az előbbi szövetséget jóváhagyja és megerősíti.

22. 1337. szept. Pozsony. Károly király megígéri az osztrák hercegeknek, ha visszaadják Aneckhenstain (magyarul Boruyl?) várát, ő is visszaadja Schwarzenpach és Perustat várakat.

23. 1337. Eustach vasi és soproni főispán megígéri az ifjú osztrák hercegeknek, hogy ha Károly király vagy fia Aneckenstain várát visszakapja, ő is visszaadja Schwarzenpach várát Steyerben.

24. 1336. György, Dénes és Pál, István sterischwachi (így) bán fiai, hűségre kötelezik magukat az osztrák hercegek iránt, s hogy Károly királylyal az ő akaratuk nélkül ki nem békülnek.

25. 1337. Pozsony. Károly király megerősíti az osztrák hercegekkel 1328-ban, és ezeken kívül még a cseh királylyal 1336-ban kötött szövetséget.

26. 1341. Károly király Albert osztrák herceggel együtt hat bizalmi férfiban megegyezik, kik az egymás ellen kölcsönösen elkövetett károkat megállapítsák.

27. 1342. Az esztergomi káptalan bizonyítja, hogy két gonosztévőt, Pétert és Lököst, Lytwa várával és összes birtokaikkal Károly királynak átadott.

28. 1356. Bécs. Albert osztrák herceg Lajos magyar királylyal éltük fogytaig s még azután tiz évre szövetséget köt.

29. 1345. Bécs. decz. 13. Lajos király szövetsége Albert herceggel.

30. 1351. Lajos király megerősíti a magyar nemesség jogait és kiváltságait. (Igen bő kivonat.) Datum in principio mensis Decembris. (Ennek eredetije jelenleg a Nemzeti Múzeum levéltárában van.)

31. 1356. Albert osztrák herceg meghatalmazza néhány tanácsosát, hogy Lajos királylyal tárgyalásokba bocsátkozzanak.

32. 1356. Bécs. Szövetség Lajos király és Albert herceg közt.

32. 1358. Lajos király testvérének, István hercegnek özvegye, jelenleg Hohenloh Gerlach neje ellenében 60,000 frtnyi hozomány és 4000 frtnyi hitbér iránti igényéről lemond.

33. 1359. aug. 2. Pozsony. Rudolf osztrák herceg testvéreivel, Albert és Lipót hercegekkel egyetemben megerősíti azon szövetséget, melyet atyjuk Albert herceg Lajos királylyal kötött.

34. 1362. jan. 7. Bécs. Rudolf osztrák herczeg testvérei nevében is Lajos királynak segítséget ígér Károly császár és testvére János morva örgróf ellen, annak kivételével, a mire őket a római császártól nyert privilegiumaik kötelezik.

35. 1362. Lajos király lemond a Schwarzenbach várra való minden igényéről, melyet elődjei sokaig birtak; de a magyar határok maradjanak épségben: a mondott várat Rudolf herczegnek átengedi.

36. 1362. Buda. Lajos király Rudolf osztrák herczeggel meg egyezik, hogy a mit az ellenségtől elvettek, azt megosztva birják és hogy egyik se távozzék a táborból a másiknak tudta és beleegyezése nélkül.

37. 1362. Ugyanerre kötelezi magát Rudolf osztrák herczeg, ámbár mindketten Károly császár és testvére János örgróf ellen hadba szállottak, «so soll er nichts an den herczogen vordern oder ansprechen, bis sy ires willens vom Kaiser oder marggrafen erstettigt sein, mit meldung, der herczog hab solches dem künig auch widerumb geschworen.»

38. 1362. Rudolf osztrák herczeg a magyar királylyal a császár és morva örgróf elleni had elején nyolcz magyar és osztrák megbizottat jelöl ki, ezek határozzanak «die hungerischen spän, der mährhern zynns, perekhrecht vnd ander sachen halben.»

39. 1364. febr. Brünn. Örökös időkre kötött szövetség Károly császár, fia Venczel király, testvére János örgróf — másfelől Lajos király, Rudolf, Albert és Lipót osztrák hercegek között.

40. 1366. márcz. 26. (Donrstag vor Palmarum) Prága. Károly császár megígéri az osztrák hercegeknek «als sy in künig Ludwigen von Hungern püntnus mit seinem vnd der hungerischen innsigln gefertigt vberantwort vnd gwalt gegeben haben, dieselb der künig wieder zuezustellen, das er inen dagegen iren pundtbrief mit iren und der ossterreichischen lanndtherrn innsigln gefertigt, oder ainen gnuegsamen tödtbrief, innhalt des kaisers schwager herczog Lasslen von Opeln besigelten nott erlangen vnd herausgeben. oder doch solches mit des reichs rechten auf der herczogen anlangen, darumb helfen welle.»

Itt véget ér a kéziratnak a XIV. századot tartalmazó része: s néhány levél, mint említve volt, hiányozván, a sorozat az 1421. évvel folytatódik.

A magyar vonatkozás szempontjából megemlítendő még a levéltár «Schatzarchiv Lad. 108» jelzetű darabja, mely a Frigyes császár és Mátyás király közt a trónöröklés tárgyában kölcsönösen kötött egyességnak nyomtatott szövegét tartalmazza ily czímmel:

Capitula concordie dudum inter gloriosissimum principem dominum Fridericum Romanorum imperatorem semper augustum etiam pro suis heredibus, expresse nominati inclitissimo Romanorum rege, necnon clare memorie Mathiam Hungarie regem ac regni Hungarie prelatos et proceres super successione in eodem regno conclusa. Hincinde acceptata et bulle confirmatorie fe. re. Pii pape secundi infrascripte inserta. (1463—4.)

A Mátyás király halála után nyomtatásban közzé tett, s így az incunabulumok sorába tartozó nyomtatványból az innsbrucki helytartósági levéltár *négy teljesen ép, körülvágatlan, füzetlen példányt* őriz.

III.

A magyar történelemnek kiváló becsű forrásait őrzi a müncheni kir. bajor birodalmi levéltár (Kön. allgem. Reichsarchiv) magában. Különösen becses reánk nézve az ott őrzött középkori magyar oklevél-anyag, mely az 1270—1526. közti időből nem kevesebb, mint 515 darab oklevelet tartalmaz. Ha már e szám is eléggé igazolja a müncheni levéltár nagy fontosságát a magyar történetíróra nézve: az oklevelek belső értékét még nagyobbá teszi az, hogy azok túlnyomó része az uralkodó Hunyadi család magán levéltárát alkotja, mely részben az anspachi várból került mostani helyére.

Alulírottak volt alkalma két évvel ezelőtt e gazdag anyagnak 1270—1450. évekig terjedő részéből másolatokat és bő kivonatokat készítenie. Jelenleg feladataul tűzte ki az 1450. évtől 1490-ig, vagyis Mátyás király haláláig terjedő oklevélanyagnak bő regesták alakjában leendő feldolgozását.

Az ily módon feldolgozott 57 darab oklevél rövid tartalma a következőkből tűnik ki:

1. 1443. szept. 27. A zágrábi káptalan előtt Mlakai Péter és Lompnychai Fábián «comites terrestres campi Zagradiensis» valamint Lompnychai Mihály Ulászló királyt birtokaiknak, u. m. Rakytowech, Book és Wrathowo erdőknek adományozásától és Ebresi

Farkas fiát és ennek fiát Györgyöt azoknak elfoglalásától eltiltják. (Ung. Dok. fasc. XII. Nr. 63.) Másolat a XV. századból.

2. 1447. jan. 16. Zágráb. Miklós szlapon és horvát bán előtt István fia Péter, Wlchyak fia György, Dobrey fia Mankó és Karlouchi Junk fia János összes pörös ügyeikben az említett Pétert és Györgyöt ügyvédekül vallják. (Fasc. XII. Nr. 63.) XV. századi másolat.

3. 1451. márcz. 12. Szalánkemén. Hunyadi János kormányzó meghagyja a springi, drassói és kissebesi népeknek, hogy Geréb Jánost uroki tiszteletjék. (Fasc. VII. Nr. 33a.)

4. 1451. decz. 21. A budai káptalan előtt Marczali János Nadletha, Kakad biharmegyei, Nagzechen és Papi aradmegyei birtokait 1000 forintért Hunyadi Jánosnak és fiának Lászlónak elzálogosítja. (Fasc. VII. Nr. 33b.)

5. 1453. jan. 30. Pozsony. V. László király Hunyadi Jánosnak részletesen felsorolt érdemeiért az ország rendjeinek beleegyezésével a tordamegyei Gergen és hunyadmegyei Déva várakat, valamint a temesmegyei Swdya, Monostor, Bosar és Swpan nevű oláh kerületeket (districtus Wolachales) adományozza. (Fasc. VII. Nr. 35.) Az oklevél hátán a regisztrálás jegye.

6. 1453. jan. 30. Pozsony. V. László király Hunyadi Jánosnak felsorolt érdemeiért a beszterczei grófságot vagy kerületet adományozza. (Fasc. VII. Nr. 36.) Regisztrálás jegye. Igen rongált oklevél.

7. 1453. máj. 27. A budai káptalan előtt Lévai Cseh Péter vajda fia László Newna és Oryewawar nevű várait és Thomycza, Kocznowacz, Felsewrusticza, Kezesewrusticza, Alsórusticza nevű valkó- és pozsegamegyei birtokait Koroghi János macsói bánnak, nejének Erzsébetnek és fiának Gáspárnak 10,000 arany forintért elzálogosítja. (Fasc. VII. Nr. 34.)

8. 1453. máj. 31. A budai káptalan Hunyadi Jánost a temesmegyei Monostor, Bosar és Swpan oláh területek birtokába beiktatja. (Fasc. VIII. Nr. 37.)

9. 1453. jún. 21. Az erdélyi káptalan Hunyadi János kormányzót a hunyadmegyei Déva vár birtokába beiktatja. (Fasc. VIII. Nr. 38.)

10. 1453. jún. 22. Az erdélyi káptalan előtt Boythori István a hunyadmegyei Boythorban lévő birtokát és Hunyad városában

lévő szabad curiáját 203 forintért Hunyadi Jánosnak eladja. (Fasc. IX. Nr. 43.)

11. 1453. júl. 13. Az erdélyi káptalan Hunyadi Jánost a tordamegyei Görgény vára és a hozzá tartozó Pytula, Peterlaka, Kerthwelfa, Telk, Ranolthfaia, Belken, Zenthmarthon, Zentemreh, Hedbyk, Belke, Adrianus, Caswa, Lybanfalwa, Kenches, Zenthmyhaltelke, Kakwch, Sorbhaz, Alsoorozi, Felseworozy, Felsewkeher, Alsokeher, Nadasd, Scelwester, Hodak, Zebench, Hohihy és Orsowa tordamegyei birtokokba beiktatja. (Fasc. VIII. Nr. 39.)

12. 1453. szept. 10. A budai káptalan előtt Dávid bán fiának, Györgynek özvegye Zsófia, Zekchewi Herczegh Pál neje Anna, és György bazini gróf neje Margaretha Kerekegyház birtokukat, a hozzátartozó Azony, Wereswynga, Kerekwynga, Baktornya, Bathonya, Irathos, Dombeghaz, Kethsopron, Zyhon és Kynged arad- és csanádmegyei birtokokkal együtt 2000 forintért Hunyadi Jánosnak és két fiának eladják. (Fasc. VIII. Nr. 40.)

13. 1453. szept. 14. Pozsony. V. László király a temesmegyei Swggya, Swpan és Thwerd oláh kerületeket az ország-nagyok beleegyezésével Hunyadi Jánosnak adományozza (Fasc. IX. Nr. 42.) Az oklevelen lent e jegyzet: Videatur registrum. Hátán: Indiget confirmationem.

14. 1453. okt. 11. A császári káptalan Hunyadi Jánost a Szentersébeti Inga fiának, Jánosnak magtalan halála után neki adományozott Raccha Zenthersebeth körösmegyei birtokokba beiktatja. (Fasc. VIII. Nr. 41.)

15. 1454. febr. 6. Cilly. Cillei Fridrik és Ulrik szlavoniai bánok a Brankovics György rácز despota lányának Katalinnak, Cillei Ulrik nejének atyja által adott 16000 arany forintnyi hitbér, és férje által «német szokás szerint» ennek kétszeresére, 32,000 frtra emelt hozomány és jegyajándék, összesen 48000 frtnyi összeg fejében Metlikg várát, Tschernonit városát Krajnában, Sewsenberg, Zamabor, Rokkonikg és Wynnica varasdmegyei váraikat lekötik. (Fasc. IX. Nr. 44.) A két Cillei grófnak gyönyörű függő nagy pesétjével.

16. 1454. febr. 14. Prága. Cunstadi és Podiebradi György csehországi kormányzó Hunyadi Jánossal örökös barátságot és testvéri szövetséget köt. (Fasc. IX. Nr. 45.)

17. 1454. jún. 11. V. László király a Hunyadi János részére

Görgény és Déva várak, valamint a temesmegyei Swggia. Basar. Monostor és Supan oláh kerületek adományozásáról 1453. jan. 30-án kiadott adomány-levelét (l. 5. sz.) és a budai káptalan által történt beiktatásról szóló oklevelet (l. 8. sz.) privilegiális alakban átírja. (Fasc. X. Nr. 46.) A plicaturán jobbról e kanzelláriai jegyzet: *Lecta, correcta et collata per me Nicolaum praepositum Agriensem vicecancellarium.*

18. 1455. máj. 27. V. László király Garai László nádor kérére Zsigmond királynak 1419. aug. 23. kelt oklevelét, melyben ez a Garai Miklós nádor és Széchi Miklós nádor fiai: Miklós, Péter és János közt a vasmegyei Szentmárton és pestmegyei Kezew felől történt cserét jóváhagyja, hiteles alakban átírja. (Fasc. X. Nr. 47.) XV. századi másolat.

19 1455 szept. 23. Bécs. V. László király Garai Miklós nádornak a baranyamegyei Gewrchewn birtokot adományozza (Fasc. X. Nr. 48.) Az oklevél hátán registrálás jegye és a regisztrátoré: M. Jo.

20. 1456. ápr. 28. V. László király a Hunyadi János részére Recchai Juga Jánosnak magtalan elhúnyta után a körösmegyei Szent Erzsébet kastély felének adományozásáról 1454. máj. 28. Prágában kiadott oklevelét a megtörtént beiktatás után privilegiális alakban átírja (Fasc. XI. Nr. 52)

21. 1456. ápr. V. László király Hunyadi János kérére privilegiális alakban átírja a tordamegyei Gewrgen, hunyadmegyei Déva várak, a beszterczei grófság, a fejérmegyei Dyogh, aradmegyei Solmos, a körösmegyei Fewerkew, Raccha és Zenthelsebeth birtokok felének, a temesmegyei Bosor, Swygya, Monostor, Thwerd és Borzlyk oláh kerületek adományozásáról 1453. decz. 9. Prágában kiadott oklevelét (Fasc. XI. Nr. 53.)

22. 1456. ápr. 28. V. László király a temesmegyei Swggya, Swpan et Thwerd oláh kerületeknek Hunyadi János részére történt adományozásáról 1453. szept. 14. Pozsonyban kiadott oklevelét (l. 13. sz.) s az aradi káptalannak a megtörtént beiktatásról 1454. ápr. 18. kiadott jelentését privilegiális alakban átírja. (Fasc. X. Nr. 49.)

23. 1456. máj. 12. Buda. V. László király Hunyadi Jánosnak új adomány czimén Hunyad várát és városát, a temesmegyei Komyath és lkes kerületeket, melyeket már Zsigmond és Albert

királyok adományából birt, adományozza. (Fasc. X. Nr. 50.) Hátán registrálás jegye és a registratoré: M. Jo.

24. 1456. máj. 12. Buda. V. László király Hunyadi Jánosnak adományozza a temesmegyei Monosthor, Kethfylew, Thofew, Zewldes, Ohath, Maraz, Kysewthwen és kevemegyei Seel és Maxond birtokokat. (Fasc. XI. Nr. 54.) Hátán registrálás jegye, mint előbb.

25. 1456. máj. 12. V. László király Hunyadi Jánosnak adományozza Hold, Wasarhel, Chomorkan, Kyrálhegyes, Sampson, Donathornya, Feczkes, Kwthes, Monyarosfeczkes, Zewlews, Chokas, Perek, Chorwas, Secrestyeseghaza, Kethzeldes, Gersas, Derekeghaz, Zylaseghaz, Tarkan, más Derekeghaz, Zylemeres, Lybeczeghaza, Twkemonostra, Chorwas, Gelerteghaza, Apaczyaeghaza, Kethkupa és Thompa békés és csanádmegyei birtokokat s még több jószágot. (Fasc. XI. Nr. 51.) Hátán registrálás jegye, mint előbb.

26. 1458. jún. A budai káptalan előtt Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet tiltakozik azon egyezség ellen, melyet testvére, horogszei Szilágyi Mihály István rácz despotával és Lázár despota özvegyével, Helenával Munkács, Tokaj, Beregszász, Szatmár, Némethi, Debreczen, Böszörmény és Dada városok és váraknak, (melyek hozományához tartoznak), adományozása felől kötött. (Fasc. XI. Nr. 55.)

27. 1461. máj. 30. Az aradi káptalan Mátyás király parancsára Maróthi Mátyus és Lajos birtokainak dolgában vizsgálatot teljesít. (Fasc. XI. Nr. 56.)

28. 1462. máj. 8. A váradai káptalan előtt Hunyadi János özvegye tiltakozik az ellen, hogy Mátyás király az ő szabolcsmegyei Bezermen birtokát Parlaghi Lászlónak adományozta. (Fasc. XII. Nr. 58.)

29. 1463. márcz. 7. Az erdélyi káptalan előtt Hunyadi János özvegye tiltakozik az ellen, hogy az ő tordamegyei Sarpathak és küüllőmegyei Haranglab nevű birtokai Szentiváni Székel Mihály és Héderfájai István besztlercei grófoknak adományoztassanak. (Fasc. XII. Nr. 59.)

30. 1463. nov. 5. Esztergom. Az esztergomvári sz. István convent Mátyás király anyját, Szilágyi Erzsébetet egy budai telek után a conventnek járó 16 arany forint befizetéséről nyugtatja. (Fasc. XII. Nr. 60.)

31. 1464. máj. 27. Buda. Mátyás király az anyja és a kir. udvar protonotariusai közt bizonyos várak, városok és birtokok

felől folyó perben anyját a személyesen leteendő eskü alól fölmenti, s fölhatalmazza, hogy azt ügyvéde, várnagya vagy valamely tiszte által letétetheti. (Fasc. XII. Nr. 61.)

32. 1464. okt. 3. Kolozsvár. Mátyás király a zágrábi káptalan és a Zágráb vidéki nemesek közt folyó ügyben elrendeli, hogy ez utóbbiak a megtagadott tizedeket a borból, gabonából és egyebekből megfizessék. (Fasc. XII. Nr. 63.) Másolat.

33. 1464. aug. 19. Zágráb. Mátyás király a királyi hadban levőknek meghagyja, hogy Malakai Egyednek birtokait és javait ne pusztítsák. (Fasc. XII. Nr. 63.) XV. századi másolat.

34. 1466. decz. 28. Sajó-Szentpéter. Palóczy László ország-bíró Mátyás király anyját Szilágyi Erzsébetet a borsodmegyei Arokthes más néven Arkythelek birtokba bevezeti. (Fasc. XII. Nr. 62.)

35. 1467. ápr. 28. A váradi káptalan előtt Hunyadi János özvegye tiltakozik az ellen, hogy Rozgonyi Rajnald, Sebestyén és János az ő biharmegyei Zenthpetherzege birtokát a királytól adományba felkérjék. (Fasc. XII. Nr. 57.)

36. 1472. máj. 25. Buda-Szent-Lőrincz. Gergely a budaszent-lőrinczi pálosok perjele Mátyás királyt és anyját soknemű kegyeikért a rend confraternitásába felveszi. (Fasc. XII. Nr. 64.) Igen szép és ép pecsét.

37. 1472. júl. 2. Buda. Mátyás király a Palásthi Vitéz István és Rwch-i Frank, Maróthi Mátyus macsói bán megbízottja és Valkó-megyei adószedő közti ügy elbírálását Nádasdi Hongon János baranyamegyei főispánra bizza. (Fasc. XII. Nr. 65.) XV. századi másolat.

38. 1474. máj. 4. Róma. IV. Sixtus pápa a Garai Jób és Imre szepesi főispán közt a kölcsönös öröklésről és egymás segítéséről kötött egyezséget jóváhagyja és Garai Jóbót a kiközösítés alól feloldja. (Fasc. XII. Nr. 66.) XV. századi második másolat; hátán egykorú kézzel: *Az romay levelek massa.*

39. 1482. ápr. 8. Buda. Mátyás király egyetlen fiának, János hunyadi grófnak, lipői herczegnek adományozza Hunyad várát. (Fasc. XIII. 67.) Hátán registrálás jegye; a registratoré: per magistrum Adam; a királyi könyv lapszáma: folio CCCCLXXXV.

40. 1482. ápr. 9. Buda. Mátyás király fiának, János lipői herczegnek adományozza a trencsénmegyei Sthrechen várát Zsolna

városával. (Fasc. XIII. Nr. 72.) Hátán registrálás jegye; a registratoré, mint főtebb; lapszám: folio CCCCLXXXVI.

41. 1482. ápr. 9. Buda. Mátyás király, Beatrix királynő beleegyezésével fiának, János hercegnek adományozza a lipótmezei Lykawa várat. (Fasc. XIII. Nr. 70.) Hátán registrálás, mint előbb; lapszám CCCCLXXXVI.

42. 1482. ápr. 9. Buda. Mátyás király János fiának adományozza a békésmegyei Gyula várat és városát. (Fasc. XIII. Nr. 71.) Hátán registrálás és lapszám, mint előbb.

43. 1482. ápr. 9. Buda. Mátyás király János fiának adományozza Bessenyew, Zenthpal, Vgra, Gywlas, Gewres, Laczkod és Kewkellew birtokokat, továbbá néhai Wok Sandrin összes birtokait. (Fasc. XIII. Nr. 68.) Hátán registrálás és lapszám, mint előbb.

44. 1482. ápr. 9. Buda. Mátyás király János fiának adományozza Árva várat. (Fasc. XIII. Nr. 69.) Hátán registrálás, mint előbb; lapszám: folio CCCCLXXXVII.

45. 1482. júl. 12. A budai káptalan jelenti, hogy Mátyás király parancsára János lipóti herceget Hunyad vára és városa birtokába beiktatta. (Fasc. XIII. Nr. 73.)

46. 1484. máj. 8. Buda. Mátyás király a békésmegyei nemeséget a megyei bírák joghatósága alól kiveszi és a gyulai királyi vár grófjai és várnagyai alá helyezi. (Fasc. XIII. Nr. 74.) Az oklevél hátán régi regesta: Quod officium comitatus de Bekes annexum est ad castrum Gywla.

47. 1484. júl. 2. Buda. Mátyás király meghagyja Wyzkezy András és Győry Dénes hunyadi várnagyoknak, hogy gondjuk legyen, nehogy Morsina, Bosor, Wyzesmonostor és Haczag városok jövedelmei és vámjai tilos úton megkurtíttassanak. (Fasc. XIII. Nr. 75.)

48. 1485. jan. 28. A budai káptalan Mátyás királynak 1484. nov. 11. Pozsonyban kiadott rendeletére János lipóti herceget Munkács vára és Debreczen városa birtokába beiktatja. (Fasc. XIV. Nr. 76.)

49. 1489. máj. 8. Buda. Baynai Both András, Medve vár várnagya kötelezi magát, hogy Mátyás király halála esetére a várat Lwkawacz és Rokolnok erődökkel egyetemben csak János lipóti hercegnek adja át. (Fasc. XIV. Nr. 81.)

50. 1489. máj. 23. Buda. Osztopáni Zewld István nagybányai várnagy eskü alatt kötelezi magát, hogy a nagybányai

várat Mátyás király halála esetén senkinek másnak, csak János hercegnek adja át. (Fasc. XIV. Nr. 78.)

51. 1489. jún. 23. Meggyes. Meggyes, Wirthalben (Berethalom), Muschna, Heczeldorff és más szász városok birái és polgárai kötelezik magokat, hogy Mátyás király halála esetén fiát, Corvin Jánost ismerik el urokiul. (Fasc. XIV. Nr. 79.) Szép függő pecsét.

52. 1489. jún. 26. Mátyás király a Bajmóczi Niffor Honofrius halála által a koronára szállott Bajmócz várat Nyitramegyében fiának János hercegnek adományozza. (Fasc. XIV. Nr. 77.)

53. 1489. aug. 21. A nyitrai káptalan jelenti a királynak, hogy rendeletére János lipői herceget Bajmócz vára és tartozékainak birtokába beiktatta. (Fasc. XIV. Nr. 78.)

54. 1490. jún. 17. (In congregatione generali Budensi in octava sacratissimi corporis Christi.) Az országnagyok egy része, a belső viszályok megszüntetésére Corvin Jánost atyja helyébe királylyá választatni kívánják; ha e választás meg nem történhetnék, kívánják, hogy a leendő magyar király által harmad-negyed napra koronáztatása után Bosznia királyává koronáztassék; övé legyen a szlavón hercegség, a dalmát és horvát bánság; az új magyar király Jajcza vára és egyéb végvárak őrzéséért fizessen neki évenként 10 «tumena» sót és 12,000 aranyat. (Fasc. XIV. Nr. 83.) E szövetséglevelet az aradi káptalan Frangepán Beatrix, Corvin János özvegye kértére év nélkül átírja.

55. 1490. aug. 10. Buda. Zsigmond pécsi püspök, Bertalan vráni perjel, Derenchéni Imre jajczai bán és Hangachi Mihály Corvin Jánost a történet dolgokról és kivált a Pest és Gubacs közt Albert herceg vezérlete alatt álló lengyel hadakról tudósítják. (Fasc. XIV. Nr. 84.)

56. 1490. aug. 28. Buda. Rosenburgi Wol és Pernsteini Vilmos Csehország marschaljai s egyéb cseh főurak Corvin János, Péter kalocsai esperes, György rác despotá s mindazon nemesek részére, kik Ulászló királynak Budán vagy másutt történendő koronáztatására utaznak, szabad és háborítlan utat biztosítanak. (Fasc. XIV. Nr. 85.)

57. 1490. decz. 6. Nagy-Szombat. II. Ulászló király a fejérmegyei Chokakew és Wytan várakat Corvin Jánosnak adományozza. (Fasc. XIV. Nr. 82.) Az oklevél hátán regisztrálás jegye és a királyi könyv lapszáma: folio XV.

A müncheni állami levéltár magyar okleveleinek e rövid kivonatai eléggé feltűntetik, mily végtelen becses anyagát rejtí e levéltár hazai történelmünknek magában. Ha már egyelőre ez oklevél-anyagnak megfelelő cseréért leendő megszerzése akár a magyar országos levéltár, akár a M. Nemzeti Múzeum levéltára részére ki nem vihető:* alulírott a Nemzeti Múzeum eredeti intentióinak vélt megfelelni az által, hogy a Münchenben és a külföld egyéb levéltáraiban őrzött hungaricumokat másolatokban, kivonatokban összegyűjti s azokat a nemz. múzeumi levéltárban kutatóknak rendelkezésére bocsátja. Ily módon, épen a Nemzeti Múzeumtól nyert anyagi támogatás mellett, megelőző években egybegyűjté a krakkói egyetemi könyvtárban, tartományi és hg. Czartoryski-féle levéltárakban, a boroszlói városi, berlini és drezdai állami levéltárakban rejlő középkori magyar oklevél-anyagot; ez a münchenivel egyetemben a Nemzeti Múzeum levéltárában kutató búvároknak rendelkezésére áll.

Végül fölemlítendő még, hogy a bambergi bajor kir. kerületi levéltárat, melynek átkutatása az alulírott által a folyó évi tudományos utazásairól készített tervezetbe fel volt véve, fölkeresni nem látszott szükségesnek. Abban ugyanis a müncheni állami levéltárban nyert pontos információ szerint Magyarországot illetőleg csak öt középkori oklevél őriztetik. Ezek közül négy Zsigmond királynak (mint német császárnak) oklevele 1415—1431. évekből Bamberg városa és az ottani székeskáptalan részére; az ötödik a brandenburgi örgróf egy levele Frigyes császárhoz, melyben Anna szász hercegnőnek V. László király elhunytával a magyar és cseh koronákra támasztott igényeiről ír.

* A Hunyady-ház levéltárának azon részére nézve, mely a müncheni kir. állami levéltárban őriztetik s a m. kir. országos levéltárba régebben visszatérült Hunyady-levéltárnak kiegészítő részét képezi, a hazai történetírás érdekében csere útján leendő visszaszerzése iránt a diplomáciai tárgyalások folyamatban vannak, a mint erről a jelen folyamban ez ügyre vonatkozó emlékirat tanúskodik.

RÉVAI MIKLÓS KÉZIRATAI A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: DR. ERDÉLYI PÁL.

Révai kéziratainak kimerítő jegyzékét veszi itt az olvasó, a magyar tudomány kiemelkedő alakjának, Révainak irodalmi hagyatékát, melyet eddig életiróin kívül alig ismert, alig méltányolt valaki. E gazdag gyűjtemény ma, úgy a mint ránk maradt, maradandó emléke írójának, de eddigi feldolgozatlan állapotában sem a magyar irodalmat nem szolgálta teljesen rendeltetése szerint, sem pedig az emlékezés mécsét nem táplálta. A mennyire Révai életirói előtt feltárult, megfelelt rendeltetésének, de továbbra nem is ment. Toldy, Bánóczi és Csaplár vették hasznát. Toldy még Horvát István rendezése szerint, a másik kettő Toldy után felforgatott, összezavart állapotában használta. Innét lehet csak megmagyarázni, hogy Bánóczi nem a saját tapasztalásából, hanem Toldy tanúsága szerint beszél Révainak egy kéziratkötetéről. Csaplár az egész gyűjteményt átvizsgálta, talán ő az első, a ki teljesen méltányolni tudta Révai kézirati hagyatékának irodalmi és életrajzi értékét. Az említett feldolgozókon kívül azonban alig keresték, de alig is találták volna meg nagyobb fáradság nélkül mások a kéziratok fölkevert fascikulusai között a céljoknak megfelelő darabokat. Hogy e hiányon segítve legyen, s Révainak és korának viszonyaira olyan fontos hagyaték teljesen hozzáférhetővé váljék: jegyzékünk elkészítésével és közlésével véltük ezt tenni.

Horvát István hagyatékának egyik részét teszi ez a gyűjtemény, melyet ő Révainak hirtelen történt elhunytá után, 1807-ben, vett át az ideiglenes megőrzésre vállalkozott Schediustól.

Révai betegesedve testben, elkeseredve lélekben, de folytonos munkakedvvel dolgoztatott, s folytatta a nyelvészeti háborút, mely közte és Verseghy között a *Grammatica* és *Antiquitates* kiadása után a Tiszta Magyarság megjelenésével megindult. E háborúnak történeti és tudományos jelentőségét életirói eléggé fejtegették, s ezek után eléggé tudjuk, micsoda viszony volt Révai és Horvát István között. Nemcsak a tanár és tanítvány bizalmas egyesülése kötötte őket össze, hanem az öreg Mentor és az ifjú Telemach között kifejlett kölcsönös szeretet és tisztelet is. Horvát részéről ehhez még a hála is csatlakozott, a hála, melyet őszintén érzett mestere iránt; a hála, melylyel jóltevőnknek tartozunk. Nem érhetlen előttünk, miért vette át Schediustól a mester hagyatékát Horvát. Meg akarta irni mestere életét, méltatni érdemeit, emléket állítani a magyar szellem birodalmában. Sajnálunk kell, hogy az akarat megmaradt szándéknak, s tetté nem vált. De örvendenünk lehet, hogy az akarat megvolt, s hogy Horvát Révainak egész irodalmi hagyatékát magához véve, azt megőrizte.

Horvát István gyűjteményeivel együtt a Révai-hagyaték is a Nemzeti Múzeum könyvtárába került, s mint annak kiegészítő része kezeltetett. Első rendezését Horváttól kapta, a ki mindjárt a mester halála után belekezdett szándékolt munkájába. E közben Horányi Elek számára összeírta 1809-ben Révainak nyomtatásban kijött műveit, és kéziratban hátrahagyott, részint teljesen befejezett (*Antiquitates* II. k. *Compendium Grammaticae* etc. I. k.), részint félben maradt dolgozatait. (1892. Qu. L.). Talán e munkája közben válogatta ki és tette félre a kéziratok közül azt a néhány darabot, melyeket később a többitől különválasztva állított fel a gyűjtemény rendezése idején Mátray Gábor. Ezek önálló kötetek részint kemény kötésben, részint fűzve. A többieket meghagyták Horvát iratai közt, és pedig: *Manuscripta Miscellanea* (10 köteg. Qu. L. 1444.), *Commercium epistolicum* (2 köteg Qu. L. 1445.) és *Manuscripta artis graphicae miscellanea, cum tabulis graphicis* (1 köteg Q. L. 1446.) czímek alatt. A gyűjtemény ilyen állapotban maradt maig, mikor az egészet összesítve, rendszeres mutatóval ellátva osztották be. Így egyrészt a használhatóság szempontjából alkalmasabb, s a nagy Révai emlékének megfelelőbb állapotban nyílik meg az irodalomtörténet munkásai előtt.

Talán nem szükséges kiemelni, micsoda haszna van az ilyen

jegyzékek készítésének és nyilvánossá tételének nemzeti irodalmunk ismeretére. De bizonyára ki kell emelnem, mennyire óhajtható volna, ha nyilvános intézetek, gyűjtők és magánosok nem restellenék a vele járó fáradságot, s feldolgozván, közrebocsátának az egyes írók írói hagyatékának jegyzékét. Nem csupán az íróra és a kor viszonyaira vonatkozó adatok forrása nyílnék meg azáltal, hanem újabb tápot nyerne az irodalomtörténet bűvárlata is. Toldy halála óta csak a legújabban fordulnak íróink közvetlenül az első forráshoz. Az a megszokott *tatarozási* dolgozásmód, melylyel Toldyknk épületét javígtatták, foldozgatták, hála Istennek szűnő félben van, s mind nagyobb tért nyer a forrásokon alapuló irodalmi tanulmány.

A hagyaték értékét emez általános jelentőségen kívül egyéb tényezők is nevelik. Különösen Révainak nagy fontosságú munkálkodása megítélésére nevezetes. Egyszerű regestáinkból is könnyen meggyőződhetik mindenki, milyen széles alapon kezdette munkásságát, s mennyire állt kora és a nyugati tudomány színvonalán. A mai tudomány sem tette még avulttá Révait; sőt inkább, szentesítette tanait. Ez magában érdemeinek legszebb koszorúja. De e koszorút ő maga kötötte, s annak egyes leveleit, virágait fáradsalmak árán szerezte, maga szakította. Mióta Révai a magyar nyelvtudomány alapjává tette a régi nyelv és a rokonnyelvek vizsgálatát, mostanig csak a nép-dialektusokkal bővülve nyert új tényezőt. Ma e három alapon művelt nyelvészeti fényes eredményeket ért el, s ezekre a Révai által megkezdett csapáson jutott el. Ha mostan erről megemlékezünk, eszünkbe kell jutni, hogy Révainak ez iránnyú működése egyes nyomait kézírataiban kell keresnünk. A mit nyomtatásban kiadott, közkincese tudományunknak, de a mi kéziratban maradt ismeretlenül, kevesek számára volt hozzáférhető. Jegyzékünk e bajon iparkodik segíteni, s kitüntetni a Révai-féle hagyatékunk eddig ismeretlen gazdagságát. Nemcsak a nyelvészeti terén mozog dolgozataival, jegyzéseivel, hanem a magyar és latin nyelvű költészet mezején, a rajzoló művészet, a geometria és egyéb tanulmányok is foglalkodtaták. Mindennek hű öre lett kézírati hagyatéka, s ezek mellett hű öre lett élete külső körülményeinek is, az életére vonatkozó okiratok, levelek stb. megőrzése által. Jegyzékünk minderről maga szól ékebben. Még csak azt az egyet jegyzem meg, hogy e jegyzék pótléka és kiegészítője kíván lenni

a Nagy Sándor készítette dolgozatnak, mely Horvátnak a Nemzeti Múzeumban őrzött kézíratait ismerteti.

A) *Költészetiek.*

1. Révai János Miklós eredeti és fordított magyar versei. XVIII. sz. magy. kézír. 4r. 80. lev. Eredeti. (1302. Qu. H.)

2. Révai Miklós irodalmi hagyatékában lévő eredeti és fordított versek. XVIII—XIX. sz. magy. kézír. 4r. 104 lev. Eredeti (1310. Qu. H.)

a) fol. 1—13^a. Homeros Iliássának fordítása Révaitól. Homérus' Iliása. Magarra fordította a görög versmérték szerint (—) a görői egházi megéből való áldozó pap, a rajzolásnak, városi építésnek, s az ékesen szólásnak volt királi tanétója. Első paláb, mell az I. II. III. és IV. könyvet foglalja magában. Sopronban Siess Antal be-tüivel. 1801. (Töredék, megvan az I. ének 1—572. sorig. Meg-jelent az Erd. Múz. 1815. III. db. 154 l. Schedius Lajos hagyatéká-ból Helmecezy, kiadásában.)

b) fol. 14^a—20^b. Ugyanaz másodpéldányban.

c) fol. 21—26^a. Ugyanaz impurumban.

d) fol. 29—54. Révai verses dolgozatainak kézíratai.

e) fol. 57—104. Révai hagyatékában találtatott idegen szer-zők versei. (Nemes György, Berzsenyi Dániel, Sztrokay Antal, Hor-váth Ádám, Ferenczi János, Horvát István, Gyöngyösi Imre, Anyos Pál, Verseghy Ferencz, Aranka György.)

3. Amint pásztor kesergése, fordította Révai Miklós. Kleist után. Horvát István másolata. XIX. sz. magy. kézír. 4r. 2 lev. Régi sign. 798. Qu. H. (1301. Qu. H.)

4. Révai J. Miklós magyar verseiből. XVIII. sz. magy. kézír. 8r. 30 lev. Eredeti. 7. Oct. Hung. félbőr-kötés, eleiből ki van véve a Nádasdy-Diarium s a 12-dekhez van beosztva.

Fol. 1. üres.

a) fol. 2—8^b. A magyar öltözet és nyelv állandó fenmara-dásáért való óhajtozása egy buzgó hazafinak a nagy magyarhoz. 1790. [Pater Révai Miklós által, későbbi bejegyzés.]

b) fol. 9^b. Anakreonnak XXIV. éneke.

c) fol. 9^a—10^b. Mérges jambus a nyelveskedő győri asszo-nyok ellen. 1786.

Fol. 10^a—30. üres.

5. *Serelem* Nájaskodási Közreboçátotta Anakreon szép esének beçülõje a çanádi énekes. Györött, Streibig József betüivel 1792. XVIII. sz. magy. kézír. 8r. 80 lev. Eredeti. (431. O. H.)

6. Latin versek. MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII.—XIX. fr. 25 in 4-to. (2207. Qu. L.)

7. *Pietatis exercitia quotidiana sub missae sacrificio in usum scholasticae iuventutis Strigoniensis.* 1798. MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII. 34 in 8°. [Ineditum.] (499. Q. L.)

8. Révai elméleti dolgozatai a verselésről. XVIII. sz. (1781–83.) magy. kézír. 4r. 43 lev. Eredeti. (1304. Qu. H.)

a) fol. 1—27^b. Révai Miklósnak A versszerzés' két különbözõ módjáról, hangmérséklésről és a páros véghangzásról iratott vetélkedése. (1781.) 27 levél.

b) 28^a—31^b. Jegyzetek a pásztor költéshez, és a versszerzéshez.

c) 32^a—43^b. Notae. (Valószínűleg Faludi Pásztorverseinek kiadásakor, a Pásztor-költésről irt értekezéséhez készült jegyzetek 1781—83-ból.)

B) *Rajzok.*

9. Révai János Miklós rajzai és építészeti apróbb jegyzetei. 64. drb. a XVIII. sz.-ból. [Ex. 1444. Qu. L. tom. VII.] (1312 Qu. H.)

10. Révai J. Miklós eredeti építészeti rajzai. XVIII. sz. ered. rajzok. har. 4r. 52. lev. (1313. Qu. H.)

C) *Egyháziak.*

11. Egyházi beszédek és két könyörgés. XVIII. sz. (1796.) magy. kézír. 4r. 58. lev. Eredeti. (1303. Qu. H.)

a) 1^a—8^b I. I. *Vizkereszt után első vasárnapra.* A megterés halasztásának veszélyességéről. [Győr, 1796. jan. 10.]

b) 9^a—14^b II. *Gyertyaszentelő boldogasszony ünnepére és egyszersmind szentségimádás alkalmára.* Mily lelki javak találhatók az oltári szentségben, ha ahoz megtisztult lélekkel járunk. [(?) Győr. 1796. febr. 2.]

c) 15^a—22^b I. III. *Septuagesima vasárnapra.* A hivalkodás kerüléséről [Győr, 1796. jan. 24.]

d) 23^a—28^b I. IV. *Sexagesima vasárnapokra.* Az isteni ige gyümölcstelenségének okairól.

e) 29^a—34^b l. V. *Quinquagesima vasárnapra*. A farsangolás kárhózosatós kicsapongásairól.

f) 35^a—40^b l. VI. *Bőjt I. vasárnapjára*. Miként viseljük magunkat a kísértésekkel szemben.

g) 41^a—48^b l. VII. *Bőjt II. vasárnapjára*. A mennyei javak tulajdonságairól.

h) 49^a—54^b l. VIII. *Virágvasárnapra*. Miként készülünk a husvétii áldozásban hozzánk jövő királyunk elfogadására (1796.)

Kiadta Csaplár Benedek: R. M. kéziratban hátrahagyott egyházi beszédei. Sajtó alá rendezte és előszóval ellátta Cs. B. k. r. t. Budapest. Nyomtatott «Hunyadi Mátyás» intézetben. 1887. 74. l. 8r.

i) 55^a—56^b l. IX. Könyörgés: Az utolsó kenetnek feladatása.

k) 57^a—58^b l. X. Könyörgés: Egyházkerülő asszonyra a szülés után.

12. Háromnapi lelki magánosságra kiosztott elmélkedések, melyeket a székes fehér-vári királyi oskolákbéli ifjúsággal tartott Anyos Pál első remete sz. Pál rendén lévő szerzetes és azon királyi oskolákban egy nyilván való tanító. 1783. XVIII. sz. magy. kézír. 4r. 54 lev. Eredeti. (1311. Qu. H.) Ányos Pálnak az elmélkedései közül Csaplár Benedek kiadta az Abán 1783-ban a Szent Háromság ünnepén elmondottat. Budapest. «Hunyadi Mátyás» nyomdaintézet, 1888. 8r. 14. l. A kézirat Révaitól Virághoz került; s attól ismét Horvát István által a Révaiana-k VIII. kötetébe, a hol megmaradt.

D) *Nyelvészetiek, irodalmiak.*

13. J. Nic. Révai Notationes philologicae Hungaricae. MS. Autogr. Lat. Hung. Sec. XVIII. fol. 105. in 4° Vet. Sign. 1444 (Qu. L. IX.)

Fol. 1—2^b vacat.

a) fol. 3^a—20^b. Vocabularium alphabeticum, notationes grammaticae ex monumentis linguae Hungaricae.

b) fol. 21^a—100^a. Observationes grammaticae, et disquisitiones in formas grammaticales linguae Hungaricae.

Fol. 100^b—105. vacat.

14. Révai Joh. Nicolai Vocabula orientalia Hungaricis com-

parata. (Vet. Sign. 1483. Qu. L.) MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 45 in 4-to (2212. Qu. L.)

15. Révai Joh. Nicolai Vocabula Hungarica Hebraicis cum primis, aliisque orientalibus comparata. (Vet. Sign. 1485. Qu. Lat.) MS. Autogr. Lat. Hung. Sec. XVIII. fol. 114 in 4-o (2210. Qu. L.)

Fol. 1—7^a Index.

Fol. 7^b—8^b. vacat.

Fol. 9^a—110^a. Vocabularium comparativum.

Fol. 110^b—114^b. vacat.

16. Formae Verborum Connotatae ex antiquissimis libris ac manuscriptis exhibitae, per J. Nicolaum Révai (Vet. Sign. 1480. Qu. L.) MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII. fol. 60 in 4° (2216. Qu. L.)

17. Révai Joh. Nicolai connotationes diversae ex operibus variis excerptae, ad philologiam Hungaricam potissimum spectantes. (Vet. Sign. 1481. Qu. L.) MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII. fol. 64 in 4°. (2215. Qu. L.)

a) fol. 1^a—4^b. Ex grammatica Lapponica Henricii Ganandri Aboentis edita Holmiae 1743.

b) fol. 5^a—7^b. Ex Olaii Rudbeckii Specimine Usus Gothicae linguae etc. Upsalis 1717.

c) fol. 8^a—10^a. Val. Ern. Loescheri S. Th. D. de causis linguae Ebrecae Libri III. Francofurti et Lipsiae. 1706.

d) fol. 10^a—13^a. Casparis Neumanni Vratislaviensis Genesis linguae sanctae veteris testamenti. Norimbergae 1696.

e) fol. 13^b—14^b. Continuatio sub 1. signati.

f) fol. 15^a—22^b. Ex Genesi Linguae Sanctae Casparis Neumanni Connotationum Continuatio.

g) fol. 23^a—26^b. Ex Canuti Laemii Commentatione de Lapponibus Finnarchiae eorumque lingua, vita et religione pristina Kiøbenhavn. 1767.

h) fol. 27^a—33^b. Connotationes ex Henselio. Synopsis universae philologiae.

i) fol. 34^a—36^b. Forma nominum descendentes a verborum speciebus diligenter observandae sunt, quod non tantum ratio flexionis earum ex hac derivatione intelligatur; sed et nominum significatio pendeat ab ea vi, et virtute, quam ille species habent sibi propriam.

Fol. 37. vacat.

k) Fol. 38^a—41^b. Notae.

Fol. 42 —44^b. vacat.

l) fol. 45^a—47^a. Notae ex Komjáthio.

Fol. 47^a—48^b vacat.

m) fol. 49^a—56^b. Connotata iterum ex Komjáthio.

n) fol. 57^a—60^a. Ex Gabriele Pannonio Pesthino.

Fol. 60^a—64. vacat.

18. J. N. Révai Notationes grammaticales et studia diversa ex diversis scriptoribus excerpta ad disciplinam linguisticae comparativae. MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII. fol. 132 in 4-to. (2214. Qu. L.)

a) fol. 1—12^b. Methodus vocum Hungaricarum origines et convenientiam cum Hebraicis hisque affinibus evolendi.

Fol. 12^b—15^a. vacat.

b) fol. 15^b—16^a. Tabella genealogica gentis humane ab patribus Sem, Cham et Japhet.

Fol. 16^b. vacat.

c) fol. 17. Notata ex scripto patris J. Severini kleinere Hebräische Sprachlehre etc. Leipzig 1798.

d) fol. 18. Notata ex Buxdorfii grammatica.

e) fol. 19. Tabella alphabeti Arabici, Hebraici Chaldeici, Samarici Syriaci.

f) fol. 20. Notata ex libro: Elementarbuch der Häbreischen Sprache, von Johann Jahn etc. Zweyte Aufl. Wien 1799.

g) fol. 21 —23. Ex Francisci Foris Otrókocsii Notatis.

h) fol. 23—24. Tabella alphabeti Hungarici ac Scythici.

i) fol. 25—26^a. Notata ex vocabulario Michaelis Adami.

k) fol. 27^a. Coniugationes Hebraeae respondentes Hungaricis.

Fol. 27^b—28^b. vacat.

l) 29—48^b. Derivandi et componendi rationes et ipsae voculae componentes Turcicae, Persicae, Arabicae.

Fol. 49^a—50^b. vacat.

m) 51—85^b. Connotata ex lexico Lapponico.

Fol. 85^a—86. vacat.

n) fol. 87—91^a. Vocabula Hungarica cognata orientalibus et septentrionalibus Hebraicis nempe Chaldaicis, Syriacis et Arabicis, Turcicis item et Persicis tum etiam Lapponicis, Fennicis et Esthonicis utrisque affinibus.

Fol. 92^b—98^b. vacat.

o) fol. 99—105. Explicatio linguam Hungaricam orientalem Semiticam esse etc. fragmentum ined.

p) fol. 106. Aliquot notata.

q) fol. 107—118. Derivationes Lapponicae.

r) fol. 119. Notae Schötzerianae de libris Lapponicis, Fennicis, Esthonicis. Allgem. Weltgesch XIII. Theil.

s) fol. 120^a. Vocum Fennicarum connotatio.

Fol. 120^b. vacat.

t) fol. 121. Vocabula Samojedica.

Fol. 123. vacat.

u) fol. 123. Nota bibliographica.

v) fol. 24—131^b. Derivationes Esthonicae.

Fol. 132. Nota vocabularia.

19. Joh. Nicolai Révai: Varia minora opuscula, ad philologiam Hungaricam et eius studia spectantia, et notata miscellanea. MS. Autogr. Lat. Hung. Sec. XVIII—XIX. fol. 166 in 4-to (2213-Qu. L.)

a) fol. 1^a—3^a. Kazinczy Ferencznek megváltoztatott jegyzése Erdősi Jánosnak magyar nyelvtanítását kiadásában Uj-Szigetről és a Gemmeus folyóról.

Fol. 3^b. vacat.

b) fol. 4^a—11^a. Novae grammaticae Vngaricae succincta methodo comprehensae et perspicuis exemplis illustratae libri a diuo auctore Alberto Molnaro Szencziensi, Hannoviae 1610.

Fol. 11^b. vacat.

c) fol. 12^a—13^a. Über den Ursprung der Sprache und den Bau der Wörter besonders der Deutschen. Ein Versuch von J. Chr. Adelung. Leipzig 1781.

Fol. 13^b. vacat.

d) fol. 14^a—15^b. Philosophisch-kritische Vergleichung und Würdigung von Vierzehn ältern und neueren Sprachen Europens. Jenisch. Berlin 1796.

e) fol. 16^a—20. Magazin der Kunst und Literatur. Dritter Jahrgang. Dritter Band 1795.

Fol. 21. vacat.

f) fol. 22^a—26^a. Klemms mathematischer Lehrbuch. Excerpta.

Fol. 26^b—28^b. vacat.

g) fol. 29^a—30^b. *Opinio de Hungarica orthographia et grammatica in usus publicos convertenda.*

h) fol. 31^a—33^a. Fejtegetések a szép tollnak közönséges tulajdonságairól.

i) fol. 33^b. *Titulus libri: Propositiones etc.*

Fol. 34. *vacat.*

k) fol. 35^a—38^a. A magyar tollról.

Fol. 38^b—39^b. *vacat.*

l) fol. 40^a—55^b. A magyar szép tollból kiszedetett feltételek és megfejtések.

m) fol. 56^a—64^b. *Res Hungaricae.*

Fol. 65. *vacat.*

n) fol. 66—87^b. *Brevis institutionum linguae Hungaricae adumbratio. Budae. Typis regiae universitatis. 1792.*

Fol. 88^a—89^b. *vacat.*

o) fol. 91^a—93^a. *Recensio carminum Nicolai Révai in libro periodico: Annalen der oest. Lit. 1803. Nro 68.*

Fol. 93^b. *vacat.*

p) Fol. 94^a—95^b. *Nuncium.*

q) fol. 96—97. *Idem. Typis expressum exemplar.*

Fol. 98. *vacat.*

r) fol. 99^a—104^b. *Recensio operis Nicolai Révai: De trisectione angulorum, et circuli quadratura*

s) fol. 105^a—106^b. *Idem. Exemplar typis expressum.*

t) fol. 107^a—136^b. *Censura librorum grammaticorum.*

Fol. 137^a—139^b. *vacat.*

u) fol. 146^a—141^b. Toldalék a Magyar Hirmondónak Márztiusnak 20-dik napján 1795-ben költ árkusához.

v) fol. 142^a—145^b. *De usu linguae Hungaricae. (anepigr.)*

Fol. 146^a. *vacat.*

w) Fol. 14^b—147^a. Háztartási kimutatás.

Fol. 147^b. *vacat.*

x) fol. 148^a—168^b. *Recension der Ungarischen Sprachkunst von Adami.*

y) fol. 164. *Annunciatio operis Michaelis Paintner-Bibliotheca scriptorum soc. Jesu Typis expressum.*

z) fol. 165^a—166^a. *Malitiosa opinio Chrysostomi Novák de Nicolao Révay.*

Fol. 166^b. vacat.

20. Révainak nyelvtudományi tanulmányai között tett vegyes nyelvi és történeti jegyzetei, kisebb töredékei. MS. Autogr. Lat. et Hung. Sec. XVIII—XIX. fol. 145 in 4-to (2218. Qu. L.)

21. J. N. Révai: Possessionum usus rectus relatione ad tertiam pluralem personam. XIX. sz. magy. kézír. 4r. Eredeti. Ex. 1444 Qu. L. tom. VIII. (1300. Qu. H)

22. Connotatio terminationum omnium. I. Terminationes radicales nominum et verborum. II. Terminationes derivatae sororum nominum. III. Terminationes derivatae tantum verborum, secundum sua genera. Conjugationes verborum tres, regulares, genuinae, veterum usu firmatae. Conjugationes anomaliae. (Ineditum). MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII. fol. 30 in 4-to. (2217. Qu. L.)

23. Magyar Régiségek. Nyelvelmékek másolatai. Három kötet. (Chrestomathia Hungarica). I. köt. XVIII—XIX. sz. magy. kézír. 4r. 95 lev. (1306. Qu. H.)

a) fol. 1—12^a. Ex Valentino Lepes.

Fol. 12^b. üres.

b) fol. 13—18^b. Ex historia Pontiani Viennae 1573.

c) fol. 19—28^b. Pétsi Lukácsból.

Fol. 29^a—30^b. üres.

d) fol. 31—33^b. Horologii principum, azaz az Fejedelmek óráinak második könyve. (Szabó K. RMKT. 421. sz.)

Fol. 34—38^b. üres.

e) fol. 39—43^a. Excerpta ex Rákótzianis autographis.

Fol. 43^b—45^b. üres.

f) fol. 46—55^b. Excerpta ex protocollo Báthoryano.

Fol. 56—61. üres.

g) fol. 62—77^a. Losontzi Bánfi György gróf úrnak és Magyar Gerő Monostori Kemény Farkas gróf úrnak magyar beszédeik.

Fol. 77^b—79^b. üres.

h) fol. 80—82^a. Excerpta ex paribus privilegiorum aliorumque instrumentorum, quae Transylvaniam spectant.

Fol. 82^b—86^b. üres.

i) fol. 87^a. Mustaffa passának magyar levele ismeretlenhez.

Fol. 87^b. üres.

k) fol. 88—92. Nemes Hunyad vármegyerendeinek könyörgő levelek, melyet követeik által benyújtattak, gyülekeznek Kolozsvárott 1790.

Fol. 93—95. üres.

II. kötet XVIII—XIX. sz. magy. kézír. 4r. 92 lev.

a) fol. 1—7^a. Szent Tamás apostolról való praedicatio.

Fol. 7^b—8^b. üres.

b) fol. 9—25^b. De indigna communione fragmenta.

Fol. 26^a—31^b. üres.

c) fol. 32—41^b. Jézus Mária Ferencz.

Fol. 42—45^b. üres.

d) fol. 46—55^b. Vita s. Eufrosinae virginis.

e) fol. 56—60^b. Vita S. Ursulae virginis et martyris

f) fol. 61—63^b. Vita S. Apollonii virginis et martyris.

Fol. 64—69^b. üres.

g) fol. 70—81^a. Vitkovits codex másolata.

Fol. 81^b—85^b. üres.

h) fol. 86—87^a. A Vitkovits codexhez.

Fol. 87^b—89^b. üres.

i) fol. 90—92^b. Ex epistola Prayi ad Cornidem copia Révaiana. III. kötet. XVIII—XIX sz. magy. kézír. 4r. 41. lev. (Vet. Sig. 1482. Qu. L.)

a) fol. 1—31^a. Libri vetustiores. Singularia tam in vocibus quam in construendi modo.

b) fol. 31^b—41^a. Usus possessivorum, praecipue suffixorum tertiae personae pluralis, rectus et corrigendus.

Fol. 41^b. üres.

24 Elaboratior grammatica Hungarica ad genuinam patrii sermonis indolem fideliter exacta affiniumque linguarum adminiculis locupletius illustrata, tribus voluminibus comprehensa. Studio et opera Joannis Nicolai Révai. presbyteri sec. dioec. Jaurinens linguae ac litteraturae Hungaricae professoris publ. ord. in regia scientiarum universitate Pestiensis. Pestini. Typis Matthiae Trattner 1806.

I. Volumen primum. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 266 in 4-to. Exemplar (mancum) censurae, typis excusum eodem titulo et tempore. Desunt partes eae, quae sunt in libro inter pp. 52—96; 201—224; 288—293; 403—416.

II. Volumen secundum. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 158 in 4-to Exemplar mancum. Desunt inter pp. 680—278; 744—856.

III. Volumen tertium. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. Ineditum

fol. 135 in 4-to. Etymologiae pars secunda. De vocum derivatione.

IV. Volumen tertium. Impurum, voluminis tertii. De vocum derivatione. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 65 in 4-to.

V. Fragmenta elaborationis grammaticae varia. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 84 in 4-to.

VI. Compendium elaborationis grammaticae Hungaricae. In usum altiorum studio et opera Johannis Nicolai Révai etc. Pestini 1806. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 346 in 8°. Ineditum. (Vet. Sign. 309. Oct. Lat. manet.)

VII. Grammaticae pars quinta: Syntaxis. Fragmentum ineditum. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 14 in 4-to. (Sign. 2220. Qu. Lat. I—VII.)

25. Antiquitates literaturae Hungaricae. Studio et opera Joannis Nicolai Révai presbyteri secularis dioecesis Jaurinensis. (2221. Qu. L.)

I. Volumen primum. Quod complectitur duas allocutiones funebres genuine veteri pronunciationi restitutas, et commentario grammatico illustratas. Monumentum inter manuscripta Hungarica quae sciuntur omnium vetustissimum. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 208. in 4-to Exemplar censurae. (Vet. Sign. 115. Qu. L.) Editum Pestini Anno 1803, apud Matthiam Trattner XII+360 in 8°.

II. Volumen primum. Duae allocutiones funebres monumentum inter manuscripta Hungarica, quae sciuntur omnium antiquissimum. Legit commentario grammatico illustravit Joannes Nicolaus Révai, presbyter secularis dioecesis Janurinensis. artis delineatoriae architecturae et humaniorum professor emeritus. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 198 in 4-to.

III Volumen secundum, quo exhibetur translatio Hungarica admodum vetusta sacrorum quorundam librorum veteris testamenti ex codice manuscripto Palatinae Bibliothecae Viennensis in lucem prolata adjectis notis necessariis. Exempl. censurae, ineditum. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX fol. 170 in 4-to. (Vet. Sign. Vol. II—III. 460. Qu. Hung.)

IV. Fragmentum Libri, qui dicitur Antiquitates etc. Voluminis primi. MS. Orig. Lat. Sec. XIX. fol. 11 in 4-to.

26. Versegi Ferencznek megcsalatozott illetlen motskolódásai a tiszta magyarságban, melyet valóságok szerint megmutat és méltán megdorgál Révai Miklósnak hiv tanítványa és igaz tiszte-

lője Fényfalvi Kardos Adorján. Pesten Trattner Mátyás betűivel 1806. XIX. sz. (1806.) magy. kézír. 4r. 108 lev. Eredeti. (1307. Qu. H.)

Censurai példány. Megjelent ugyan ily czímen Pesten 1806-ban Trattner Mátyásnál 219 l. + 3 sztlan lev. in 8°. Révai tanítványai által mesterök tanainak Versegi F. ellen kiadott védelmében irt három röpirat másodikául. Szerzőjük valószínűleg álnév alatt maga Révai [L. Bánóczi 307. l.] ¹ (Ex 1444. Qu. L. tom. V.)

27. Versegi Ferencznek megfogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban, melyet a józan okoskodásnak törvényeiből kihozott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hiv tanítványa és szerető barátja Boldogréti Víg László. Pesten Trattner Mátyás betűivel 1806. XIX. sz. magy. kézír. 4r. 147 lev. Eredeti. (1308. Qu. H.)

Censurai példány. Megjelent ugyan ily czímen 1806-ban Trattner Mátyásnál (290 l. + 3 sztlan lev.) in 8°. Révai tanítványainak, mesterök védelmére Versegi F. ellen irt három röpirat harmadikául. Szerzője álnév alatt állítólag Horvát István. (Ex 1444. Qu. L. tom. III.)

28. Révai (Johannis Nicolai) presbyteri sec. dioec. Jaurinens. linguae ac literaturae Hungaricae professoris publ. ord. in r. scientiarum universitate Pestiensi prolusiones, habitae in auspiciis collegii Hungarici annis 1802—1804. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX fol. 30 in 4to. Editum singulariter. (2223. Qu. L.)

a) fol. 1—12. l. Prolusio I. Habita die VIII. mensis Novembris anno 1802. De praepudicio communi et notio, natis Hungaris studium linguae patriae non esse necessarium, nil utique auditoribus, quod non scirent, et in tradendo Latini sermonis usu offensis.

b) fol. 13—21. l. Prolusio II. Habita die IX. mensis Novembris anno 1803. De lingua Hungarica, ob singularem, qua excellent, praesentiam ipsis etiam natis Hungaris percolenda.

c) fol. 22—31^a l. Prolusio III. De necessitate perdiscende linguae patriae natis etiam Hungaris gravi et provido patrum consilio lege imposita. (Hae prolusiones typis excusae sunt apud Mathiam Trattner Pestini 1806, separatim).

29. Propositiones ex lingua Hungarica, primo semestri explanata, quas tentamini subjectas academici auditores in regia

¹ V. ö. «Révai Miklós tanítványai», cz. dolgozattal. Könyv-Szemle. 1888. évf.

scientiarum universitate Pestinensi aptis constructionum exemplis illustrarunt planiusque probarunt anno 1804., mense Martii, secundum praelectiones Johannis Nicolai Révai presbyteri sec dioec. Jaurinens. linguae ac literaturae Hungaricae professoris publ. ord. Ms. Autogr. Lat. Sec. XIX. (1804.) fol. 22. in 4-to. Editum Pestini 1804. apud Mathiam Trattner. 36 p. in 8°. (2222. Qu. L.)

30. Joh. Nic. Révai: Theses et propositiones ex doctrinis in regia scientiarum universitate Pestinensi prolatis in usum auditorum conscriptae. XIX. sz. magy. kézír. har. — 8r. 150 drb. (Ex 1444. Qu. L. tom. VI. 1299. Qu. L.)

31. Révai Miklós vegyes apróbb iratai. MS. Autogr. Lat. Hung. Sec. XVIII—XIX. fol. 102 in 4-to. (2219 Qu. L.)

a) fol. 1. Ad auditores academicos. Lat.

b) fol. 2^a—6^b. Catalogus auditorum suorum.

c) fol. 7. Ordo et distributio docendorum agendorum per singulas classes scholarum humaniorum.

d) fol. 8. Invitatio ad auditores.

e) fol. 9—30^a. Propositiones.

f) fol. 31^a. Pósfai János reversalisa egy elvitt könyvről.

g) fol. 32—37. Theses auditorum suorum.

h) fol. 38. Von der perspektive. (Ném.)

i) fol. 39—102. Varia fragmenta etc. ex manuscriptis originalibus et indigenis, collecta per Stephanum Horvát.

32. Révai Joh. Nicolai: Institutiones humaniores. Cum Indice. Vet. Sign 1489. Qu. L. MS. Autogr. Lat. Sec. XVIII. fol. 64 in 4-o (2208. Qu. L.)

33. Révai J. Miklós nyelvészeti és irodalmi dolgozatai. XVIII—XIX sz. magy. kézír. 4r. 42 lev. Eredeti. Régi Sign. 796. Qu. H. (1305. Qu. H.) ✓

a) fol. 32^b. A magyar deáki történet. Historia litteraria. Kiadta Horváth István. Tud. Gyűjt. 1833. II. 49—91 l. Eredeti 1803—5.

b) fol. 33^a—41^b. Szóvizsgáló fejtegetések.

Fol. 42. üres.

34. Disquisitiones grammaticae ad grammaticam Hungaricam certius figendam conscriptae et in luce prolatae elucubratae per J(ohannem) N(icolaum) R(évai). Rátóth, 1800 et 1801. (2224. Qu. L.)

I. Disquisitio prima, volumen primum. De pronomibus eorumque usu cum primis possessivo cum originibus. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 146 in 4-to (Vet. Sign. 1778. Qu. L.)

II. Disquisitio secunda, volumen secundum. De formis conjugationum. MS. Autogr. Lat. Sec. XIX. fol. 110 in 4-to. (Vet. Sign. 1779. Qu. L.)

35. A magyar deákság. Eredeti kézirat 2 kötetben. (1309. Qu. H.)

Első kötet. Mellyben a' magyar deáki történet adatik elő. A nevezetesebb példák után írta Révai Miklós, a győri megyéből való áldozó pap, Pesten a közönséges tudományoknak fő iskolájokban a magyar nyelvnek és deákságnak királyi tanítója. Pesten Trattner Mátyás Betűivel M.DCCC.V. XIX. sz. (1805.) magy. kézír. 4r. 47 lev. Eredeti. Lásd:

Második kötet. Mellyben a' magyar szép toll foglaltatik. Írta főképen Adelung után R. M. (stb. mint feljebb) Pesten etc. 1805.

Kiadatlan. 156 lev. 4r. (Kötve, régi Sign. 471. Qu. H.) Helytelenül van kötve. Ki van hagyva a következő II. rész, *a szép tollnak különös nemei*, csak ez után kellene a Tartalom-mutatónak jönnie. Második rész. A szép tollnak különös nemei. XIX. sz. (1805—1806.) magy. kézír. 4r. 110. lev. Eredeti.

36. Értekezése a régi magyar írásmódról XVIII. sz. magy. kézír. (1783.) 2r. 29 lev. Eredeti. (614. Fol. Hung.)

E) Adatok, levelek.

37. Révaira vonatkozó iratok gyűjteménye. XVIII—XIX. sz. magy. lat. kézirat. 2r. 301 lev. 112 drb. Eredeti. (353. Fol. Hung.)

a) Toldy Ferencznek Révai életéről tett feljegyzései.

b) Horvát Istvánnak egybegyűjtött jegyzései Révai életére.

c) Kiadandó műveinek költségvetési tervezete.

d) A hazai törvények szokásai a Hármass törvénykönyvből, írta R. M.

e) Copia testimonii M. Horvát directoris de Nicolao Révai professore philosophiae in schola Varadiensi docente ddto 1783. 23. die Julii.

f) Bachmann J. inspectoris regii relatio ad directorem de Nicolao Révai graphidis magistro ddto 1793. 28. Julii.

g) Copia resolutionis consilii regii ltlis in negotio promovendi Nicolai Révai ddto 1793. XI. 8bris.

h) Testimonium baronissae Josepha Harrukker viduae comitis Károlyi, ddto 1793. 14 octobris.

- i)* Szili János ajánló levele Révai részére. 1799. aug. 27-ről.
- j)* A helytartó tanács leirata Tóth Farkashoz. 1801. okt. 15-ről.
- k)* Copia receptionis ad diocesim. 1794. jan. 10.
- l)* Dr. Seth János komáromi orvos bizonyítványa. 1800. jun. 7-ről.
- m)* A bécsi képzőművészeti akadémia véleménye a győri rajziskoláról, 1795. márcz. 29-ről.
- n)* Takáts János ügyében a győri gymnasiumhoz intézett leirat hivatalos mása német nyelven. 1789. jul. 10.
- o)* Schmid József orvosi bizonyítványa 1799. jul. 3-ról.
- p)* Copia intimati e. Consilii R. L. H. in negotii secularisationis Nicolai Révai. 1795. jan. 30-ról.
- q)* Pállya István provincialis bizonyítványa Révai működéséről 1800. máj. 23-ról.
- r)* Opinio Chrisostomi Novák de N. Révai. Copia Nicolai Révai.
- s)* Fengler József győri püspök bizonyítványa Révairól. 1796. márcz. 28.
- t)* A pesti egyetem hivatalos bizonyítványa Révairól és irodalmi működéséről. 1806. febr. 20.
- u)* Fengler püspök bizonyítványa.
- v)* Tudósítvány, egyházi ügyben 1792. máj. 13.
- w)* Fengler J. engedélylevele capillicium viselésére. 1799. okt. 29.
- x)* Fengler püspöki bizonyítványa. 1801. Szept. 3.
- y)* Copia cessionis N. R. qua apparatus suum ad artem delineatoricum Scholae Jaurinensi dat. jun. 2.
- z)* Litterae palatini Leopoldi. 1792. apr. 5.
- aa)* Königsacher Calasantius rendeletei 1786. márcz. 28. és 1787. jún. 8-ról.
- bb)* Kérvényének mása, melyben az Antiquitates etc. censurái másodpéldánya bemutatásának elengedéseért kérelmez.
- cc)* Secularisatiójára vonatkozó levél. 1794. febr. 7.
- dd)* Schwarzl Zsigmond bizonyítványa. 1800. máj. 20.
- ee)* Diós Mihály bizonyítványa. 1798. jan. 24.
- ff)* Gr. Teleky József levele. Pest, 1786. febr. 20.
- gg)* Kempelen Gábor levele. Brüsszel, 1786. nov. 18.

- hh*) Copia intimati ex. cons. r. l. Hg̃. 1796. aug. 26.
ii) Fengler püspök kísérő levele. 1796. szept. 7.
jj) Calasantius József levele. 1786. okt. 28.
kk) Supplex libellus N. Révai pro dispensatione a coope-
 ratura in cura animarum. 1794. jan. 10.
ll) Supplex libellus pro statu quietis.
mm) Copia testimonii doctoris Joh. Seth. Sub. Nro. 12.
nn) Vitéz Imre hivatalos levele. Péts, 1800. szept. 3.
oo) Andaházy József bizonyítványa, 1797. decz. 12.
pp) Copia intimati cons. R. L. Hg̃. 1801. aug. 11.
qq) Verner Jakab bizonyítványa Révairól. 1800. jun. 22.
rr) Luby Károly bizonyítványa Révairól. 1800. jun. 6.
ss) Haller Gábor és Halper Mihály bizonyítványa. 1800.
 jun. 22.
tt) A győri iskola hivatalos elismervénye a Révai által az
 iskolának adott rajzgyűjteményért.
uu) Batthyány József kardinális engedélylevele 1797. márcz. 24.
vv) Révai informatorius levele az egyetemi tanácshoz. 1806.
 nov. 4.
ww) Egyetemi rendeletek. 1803—1805-ből.
xx) II. Ferencz római császár (I. magyar király) kiáltványa
 népeihez a bécsi béke után.
yy) Scarteta.
zz) Egyetemi rendelet. 1805. máj. 3.
 α) Jegyzőkönyve elosztott hirdetéseiről.
 β) Auditorum academicorum catalogi.
 γ) Testimonii copia r. sc. universitatis.
 δ) A fejedelemtől segílyt kérő folyamodása. 1804. decz. 24.
 ε) Ad Franciscum II. supplex libellus pro decernendis horis
 ordinariis etc J. N. Révai etc.
 ζ) A fejedelemhez intézett kérő levelének töredéke, melyben
 a magyar nyelvet a jogi karban is rendszeresíttetni kéri.
 η) Supplex libellus pro decernendis horis ordinariis ca-
 thedrae Hungaricae.
 θ) Ad magistratum academicum in eodem negotio de-
 missa Nota.
 ι) Ad principem, regemque in eodem negotio demissa com-
 mendatio.

κ) Somogyi János püspökhöz intézett levele. 1805. máj. 26.

λ) Copia libelli supplicis ddto 1805. máj. 26.

μ) Inita ratio cum typographo Trattner facta edendi operis: Antiquitates etc. Impurum.

ν) Supplex libellus ad maiestatem pro subsidio ad edendos Hungaricae grammaticae apparatus libros.

ξ) Gr. Nádasdy Ferencz halálára. Bécs, 1783. Nyomt.

ο) Recensiones operum J. N. Révai. Allgemeine Literatur Zeitung. 143. sz. Nyomt.

π) Hazai Tudósítások. 1808. évi 39. sz. Nyomt.

ρ) Révai Miklós köszöntő verse új évre, Károlyi Antal gróf özvegyéhez. 1792. Nyomt.

σ) A magyar koronának rövid históriája, írta Pétzeli József.

τ) Scartetae.

υ) Lengyel János győri magyar munkájáról: Die Messkünstler Europens.

φ) Hirdetési terv.

χ) Révainak 1802. ápr. 22-ről kelt, s a nádorhoz intézett levelének mása.

ψ) Révai 1802. aug. 17-ről kelt, talán gr. Károlyihoz intézett levelének mása.

ω) Paintnerhez írt epigrammja. 1794.

αα) Carmen Nicolai Revai per Chrysostomum Aranyosy oblatum. 1803.

ββ) Joannis B. Groningeri carmen ad Revayum.

γγ) Szanyi Nagy János két verses levele Révaihoz.

δδ) Káts István levele. Buda, 1797. aug. 7-ről.

εε) Kardos Adolf üdvözlő verse. Pécs, 1800. aug. 23.

ζζ) Ismeretlen verses levele. Teschen, 1790. jul. 12.

ηη) Pius VII. pont max. Josephi II. Hospes, 1782. Latin vers Révai másolatában.

θθ) Rogero Boscovichio Romam redeunti Raymundus Cuni-chius. Révaii Copia.

ιι) Abrahamii Gotthelf Kaestner epistola ad Nicolaum Révay, (Göttingae, 1797. d. 22. Dec.) et recensio de Angulorum trisectione.

κκ) Item in Copia Nicolai Révai.

- λλ) *Tabulae pictae ad Kaestneri recensionem.*
 ρρ) *Tabularum commentarie.*
 38. *Commercium epistolicum. Litterae autographae ad Nicolaum Révai.* MS. Orig. Lat. Hung. Sec. XVII—XIX. (2225. Qu. L.)
Aranka György. Maros-Vásárhely, 1794. VIII. 1., 1803. X. 24., 25.; 1804. II. 1., VII. 1.; 1805. I. 22.; 1806. VII. 27., IX. 5.
Ányos Pál. Elefánt, 1782. IV. 15.
Barbarits Bálint. Komárom, 1801. VII. 23. [V. Grossinger.], XI. 19., 23., XII. 1.; 1802. III. 12., V. 15.
Bárótzsi Sándor. k. n.
Beregszászi Pál. Sárospatak, 1803. XII. 14.; 1804. III. 20, VII. 14.; Miskolcz, 1805. III. 8.
Bessenyei György. 1794. IV. 22.
Betzelt, Franciscus, Budae, 1805. VII. 12.
Bolla Márton. Vác, 1804. II. 5.
Cornides Dániel. Pestini, 1787. VIII. 6.
Demjén Sámuel. Keszthely, 1803. XI. 24., Kolozsvár, 1806. VIII. 1.
Demkovits Elek. Leszenye, 1805. XI. 30.
Döbrentei Gábor. Sopron, 1804. II. 11.
Endrődy János. Uj-Bécs (Temes várm.) 1804. XII. 21.
Édes Gergely. Nagy-Kinyizs, 1795. VII. 17.
Fábchich József. Győr, 1806. VIII. 5., 19.
Fengler Josephus. Jaurini, 1798. XI. 6., 1799. I. 17.
Flekly Petrus. M.-Varadini, 1805. IX. 15., Leszenye 1806. IX. 8.
Fuchtl Franciscus Xav. Nitriae, 1803. X. 16.
Gedeon László. Rosnyó, 1803. I. 16, 1804. d. u., VIII. 18, XII. 6., 1805., VIII. 7.; Nagyvárad, 1805. X. 18.
Grossinger (Johannes). Comaromii, 1801.*
Gruber, Carolus Antonius. 1806. III. 15.
Hannulik Joh. Chryst. Karolini, 1793. VII. 4., 1794. IV. 9., h. u. 1803. V. 24.
Horvát István Vá, 1806. XII. 5.
Horváth János. Veszprém, 1796. III. 19.
Horváth Mihály. Nagyvárad, 1783. V. 2., VII. 11., 25.; XII. 26., 30.

* Ugyanezen a levélen Barbarits (1801. III. 23.) és Szanyi Nagy János (1801. III.) ír Révaihoz.

- Hyros Sámuel.* Posonii, 1793. VI. 20.
Illyés Augustinus. Szegedini, 1804. III. 27., 22.
Juranics László. Érteny, 1806. X. 25.
Kapuvári Antal. Veszprém, 1807. XI. 25.
Karaba Augustinus. Prividiae, 1793. II. 24.
Károlyi Antal gr. Bécs, 1788. V. 13.
Özv. Károlyi Antal grófnő. Bécs, 1793. IV. 4.: 1796. I. 5.
Káts István. Buda, 1797. aug. 7. (353. f. H. 102.)
Kátsor Michaelis. Strigonii, 1799. XII. 29.
Keszthelyi László. 1807. (?)
Kipárszky Tóbiás. Rosenbergae, 1806. XI. 25., 1807. I. 5.,

II. 22.

- Konstantin* (Frater.) Gyöngyös, 1806. VII. 14.
Kugyelka Gerardus. Gyöngyösini, 1806. X. 24.
Légrády Bécs, 1806. I. 30.
Majthényi Ladislaus. Leszenye, 1805. X. 4.
Makay Erzsébet. L. Rózsa József.
Martinus (?) Budae, 1802. I. 5.
Márton (?) Kolozsvár, 1805. X. 25.
Márton J. Károlyvár, 1805. IV. 12.
Mártonfi József. Kolozsvár, 1794. V. 8., 1799. VII. 18.,
 1800. XI. 21., 1801. II. 4.; Karolinae, 1801. IV. 19.; Kolozsvár,
 1801. VIII. 16, X. 18., 1803. I. 2., XII. 29., 1804. IV. 12., V. 27.,
 1806. II. 27., XI. 30., 1807. II. 26.
Nagy János. Szany, 1801. III. 31. L. Grossinger.
Nagy (Perecsényi) *László.* Arad, 1803. VII. 7. (latin), X.
 3. (magy.) költői levél, 1805. I. 1., IX. 25.
Noszkó Aloysius. Szolnokini, 1803. VIII. 25.; Szolnok, 1804.
 IV. 3.
Paintner Michael. 1796. IV. 6., 1801. VIII. 14., X. 14., XI.
 19., XII. 10., 15., 27., 1802. II. 10., III. 4, 23., IV. 5., VII. 1., IX.
 12., 25., X. 11., XI. 23., 1803. I. 11., III. 15., VII. 15., 23., VIII.
 18., IX. 14., X. 11., XI. 5., 23., 1804. I. 25., III. 9., 24., IV. 10.,
 V. 14., VIII. 10., XII. 4., 18., 22., 25, 28., 1805. IV. 13., VIII. 18.,
 X. 20., 1806. II. 8.
B. Palotsay Ferdinánd. Kalocsa, 1804. X. 9.
Perczel Emericus. Pestini, 1793. XI. 3.
Pethő Jakab. Buda, 1799. XII. 11., 1802. II. 17., IV. 28.

Rajniss József. Győr, 1784. I. 9., 1804. IV. 12.

Rácz István. Flumine, 1805. IX. 20.

Rát Mátyás. Nagy-Győr, 1804. VIII. 23.

[*Révay*] *Ferencz.* Bécs, 1803. XII. 3., 1804. II. 4., IV. 17., VII. 16., XII. 11., 1805. I. 15., III. 12., V. 18., VII. 13., X. 28., 1806. VI. 21., IX. 15.

Ruzsa József és Makay Erzsébet. Nagyvárad, 1804. VI. 11., 29., VII. 19., VIII. 10., IX. 17., 21., X. 19., 1805. VI. 21., VIII. 16., 1806. II. 28., h. u. d. u.

Sáfár Emericus. Cassoviae, 1802. VIII. 18.; M.-Varadini 1804. X. 19., 1805. IV. 21., XII. 30., 1806. VIII. 25.

Sándor István. Bécs, 1799. VII. 21. d. n., h. n. 1800. ku. melléklettel. Bécs, 1800. III. 2., IX. 13., 1802. X. 11., 1803. I. 30., V. 10., 20., VII. 19., IX. 25., XII. 16., d. u. Bécs, 1804. IV. 6., X. 24., 1805. VII. 31., XII. 12., 1806. I. 16.

Sárváry. Vacii, 1797. XII. 8.

Séllyei Johannes. Cremnitzii, 1805. XII. 15.

Somogyi János. Bécs, 1799. VII. 10., VIII. 29., 1800. III. 25., IX. 7., XII. 27.; Pozsony 1801. III. 14.; Bécs, 1802. VIII. 30., XII. 13., 1803. VI. 17., VII. 5., 7., 1804. III. 7., VIII. 22., XII. 2., 1806. II. 23., III. 11. IV. 21.

Somogyi Leopoldus. Jaurini, 1805. X. 9., 1806. II. 4.

Szerdahelyi György. Budae, 1792. VIII. 13.

Széchenyi Ferencz gr. Posonii, 1802. VIII. 16.

Szily János. Szombathely, 1790. I. 16.

Stankovits Joannes. Tyrnaviae, 1806. VII. 12.

Szvetenay Benjaminus. Papae 1807. II. 19.

Strobl Georgius. Szegedini, 1806. VII. 28.

Suby Károly. Vasvári, 1800. VI. 6.

Takács József. Veszprém, 1802. VIII. 28., 1803. XI. 18., XII. 16., 1804. I. 16., III. 13., IV. 10., VI. 16., 1805. I. 2., VIII. 5.

Teleki Samu gr. Bécs, 1788. IV. 17.

Tóth Farkas. Sopron, 1799. I. 23., 1801. X. 7., 28., XII. 2., 23., 1802. I. 16., II. 3., 14.; Sopronii, 1802. IV. 10., 21., VI. 19., VII. 14., 17., IX. 5.; Pannonhalma, 1802. XII. 20., 1803. III. 3., VI. 29., IX. 25. XII. 26., 1804. IV. 26.

Tumpacher Josephus (?) IX. 1. X. 4., IX. 5., II. 15., XII. 5., d. u. (11); Jaurini, IV. 26. (12), IV. 12. (13), VIII. 18. (20).

Valero Jakab frater. Pestini, 1798. IV. 6.

39. Révai eredeti levélfogalmazványai és levélmásolatai. MS. Autogr. Lat. Hung. Sec. XVIII—XIX. fr. 17. in 4-to. (2209. Qu. L.)

a) Paintner Mihály Somogyi Jánoshoz. Rátóth, 1796. IV. 6. (Révai másolatában)

b) Révai Mártonfihoz írt levelének fogalmazványa. Sopron, 1801. V. 4.

c) Révai ismeretlenhez írt levelének fogalmazványa. Bécs, 1801. XII. 13.

d) Révai Paintnerhez írt levelének fogalmazványa, h. n. 1802. XII. 30.

e) Ugyanennek más levele. Pest, 1802. VIII. 29.

f) Ugyanahhoz írt levelének mása. 1804. V. 17.

g) Semsei József és Izabella leveleik nagyanyjukhoz. Révai fogalmazványa. 1804. XII. 22.

h) Majthényi fiának írt levele Révai másolatában. Leszenye, 1806. I. 21.

i) Ismeretlen levél, 1804. XII. 13.

k) Révai Dományi Márkushoz írt levelének mása. Pest, 1805. II. 10.

l) Révai, talán Paintnerhez írt levele fogalmazványa és mása. Pest, 1805. VIII. 29.

m) Révai ismeretlennek írt fogalmazványa. Pest, 1807. III. 17.

n) Ismeretlenhez írt levelének fogalmazványa. Pest, 1807.

I. 22.

o) Ismeretlennek (Tumpacher?) írt levele. K. n.

p) Paintnerhez írt levelének mása. K. n.

KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGY BIBLIÁJA.

Közli: DR. ILLÉSY JÁNOS.

Ha Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárát nézegetve, felötlik előttünk, hogy régi könyveink mily kevés, sokszor csak egyetlen csonka példányban maradtak fenn, önkénytelenül fölmerül a kérdés: mi lehet ennek az oka? Habent sua fata libelli, mondja a latin közmondás. Csakhogy ez a fatum sokféle. A híres alexandriai könyvtár nagy részét tűzvész hamvasztotta el, a megmaradt, mintegy 200,000-nyi kötettel pedig Omár kalifa parancsára a fürdőkét fűtötték,¹ a míg bennök tartott. De szükségtelen gyászos példákért messze vidékekre mennünk. Emlékezzünk csak a világhírű Corvin-könyvtár barbár pusztulására. Hazánkban különösen rossz időket éltek a könyvek. Az évszázados fegyverzörgés nemcsak elriasztotta a műsákat, hanem a kevés szellemi termékek is minduntalan áldozatául estek a belső és külső ellenségeskedéseknek. Vannak azonban könyvek, melyek nem tűz által hamvadtak el, nem betűgyűlölő tudatlan emberek révén kallódtak el, hanem a vallásfelekezeti elfogultságnak lettek áldozatai. Ezek közé tartozik Komáromi Csipkés György debreczeni pap bibliája.

Pedig mily nagy várakozás, mily közkívánság előzte meg e könyv létrejöttét?! A magyar protestánsok előtt a XVII. században általánossá vált az óhaj: vajha a bibliának az eddiginél tökéletesebb fordítását birhatnák! Ez óhaj kielégítésére Komáromi Csipkés György debreczeni pap (sz. 1630, † 1688) vállalkozott, mint a ki a görög és héber nyelvet oly tökéletesen elsajátította, hogy az utrechti egyetemen a hirneves tanár Leusden János üdvözlő versei kíséretében zsidó dissertatióval nyerte el a «Szentírás magyarázási doctor»

¹ Ezen vádat az újabb történeti nyomozások kétségbevonják. Szerk.

ezímet. K. Csipkés fordítása annyira sikerült, hogy azt az 1681. évi margitai zsinat magáévá tette és Apaffy Mihály fejedelem saját költségén ajánlkozott kinyomatására. Azonban a gyorsan egymásra torlódo átalakító események, mint az erdélyi fejedelemség megszűnése, a Rákóczy-fölkelés stb. a terv kivitelének jó darabig útját állották. Ez alatt meghalt a bőkezű pártfogó Apaffy, de meg maga a fordító is. A mint a Rákóczy-mozgalom végével az ország nyugalma lassankint visszatért, a vagyonos debreczeni ref. egyház ragadta kezébe az új biblia kinyomatásának ügyét s 1715. decz. 23-án megkötötte Campegius Vitringa leydeni nyomdászszal a szerződést 4000 példány nyomtatására, előlegül 300 frtot fizetvén.¹

A könyv azonban csak 1718. év végén látott napvilágot e czím alatt: «Magyar Biblia Avagy az Ó és Uj Testamentom könyveiből álló tellyes Szent Írás a' Magyar nyelven. Mellyet A' Sidó Cháldeai és Görög nyelvekből Magyar nyelvre fordított és minden rész közönséges Summáját és részeit meg-mutató marginalis jegyzésekkel meg-világosított: Comáromi C. György. S. J. M. D. és D. P. (az az szentírás magyarázási doctor és debreczeni pap) MDC. LXXXV. Esztendőben. 8r. 1386 lap; nyomt. hib. 2 sztlan lap. Szent David-Soltari (Ford. Molnár Albert) 104 lap. Elül: czíml. 1, végül: tábla, 1 sztlan lev.²

A csinos kiállítású könyveket még ez év legutolján, vagy a következő elején a nyomdász 12 ládába csomagolva Lengyelországon, nevezetesen Danzigon keresztül Magyarországba útnak indította. A mint azonban febr. hó végén a szállítmány a duklai szoroson át az eperjesi harminczadhoz ért, a szepesi kamara azon udvari rendelet alapján, mely szerint a külföldről érkező schizmatikus és meg nem vizsgált nyomtatványok a határon feltartóztatandók, mint csempész könyveket (contrabandatos libros) zár alá vette s az udv. kancelláriánál kérdést tett, hogy mi tevő legyen velök? A kancellária már ekkor értesülve volt a küldemény jöve-

¹ Balogh Ferencz: A magyar prot. egyháztörténelem részletei. 169. l.

² L. Szabó K. R. M. K. I. 1336. szám. Szabó Károly helyesen jegyzi meg, hogy a nyomtatás valósággal későbbben történt, abban azonban, mint az előadottakból láthajuk, téved, hogy 1685. évet a fordítás éveül veszi, a nyomtatást pedig 1719-re teszi. De téved az egri püspök, midőn ezt írja: «nec annus, quo, nec civitas, in qua impressa sint, apponitur.» (L. alább jelentését.)

teléről. Ugyanis Debreczen városa febr. 6-án útlevelért folyamodik hozzá, a melylyel a 3000 darabból álló könyvszállítmányt, ha ingyen nem is, legalább a szokásos vám mellett az országba behozhassa. A kancellária e kérvényre, míg mielőtt az udv. kamara jelentését kapta volna, febr. 24-én azt válaszolja a városnak, hogy a könyveket beszállíthatják ugyan, de használat előtt annak rendje és módja szerint censura alá kell bocsátaniok. Márcz. 9-dikén az udvari, illetve szepesi kamara hasonló utasítást nyer a kancelláriától,¹ öt nappal később pedig Monyorókeréki gr. Erdődy Gábor Antal egri püspököt, monoszlói (Montis Claudii) örökös grófot, Varasd és Heves és Külső-Szolnok vármegyék örökös főispánját megbizza, hogy miután a bibliák az ő egyházmegyéjén keresztül jönnek az országba, azokat Kassán, hol a káptalan tagjaiból s az akadémia tanáraiból elég alkalmas ember találta meg egy egyházi könyvvizsgáló bizottsághoz, mielőbb vizsgáltassa meg s tegyen róla jelentést.²

A türelmetlen debreczeniek be sem várván a kancellária febr. 24-ki határozatát, márcz. 9-én, éppen mikor már az udv. kamarának is elkészült az utasítás, újból megsürgették a szabad útlevel engedélyezését.³ Erre ő felségétől Luxemburgból máj 15-én ismételt az előbbi választ nyerték azzal a határozott meghagyással, hogy a könyveket legkésőbb 30 nap alatt Kassára szállítsák s óvakodjanak a vizsgálat előtt a ládákban egyetlen egy darabot is kivenni.⁴

Mig e határidő letelt s mig a könyvek Kassára érkeztek, az alatt Erdődy püspök bizalmasan felkéri a kancelláriát, hogy ő felsége szándékát közölje vele; milyen irányban és szellemben vezesse a vizsgálatot? ⁵ A püspöknek erre a fontoskodásra semmi szüksége se volt, mert, mint látni fogjuk, a kancellária, illetőleg az uralkodó e tekintetben több szabadelvűséget tanúsított, mint ő.

A debreczenieknek mit volt mit tenniök, kelletlenül bár, hiszen az illetéktelen biráktól már előre is kedvezőtlen ítéletet vár-

¹ Orsz. Levéltár. Kancelláriai osztály, Conc. exp. nr. 87 ex Marc. 1719.

² U. o. Conc. exp. nr. 97. ex Marc. 1719.

³ U. o. Conc. exp. ad nr. 97. ex Marc. 1719.

⁴ U. o. nr. 34 ex Maj. 1719. Balogh F. id. m.-ben tévesen írja, hogy e napon foglaltattak le a bibliák.

⁵ U. o. Conc. exp. ad nr. 97 ex Marc. 1719.

tak — a bibliákat a kiszabott időben Kassára szállították. A további eseményekkel az egri püspök jelentése ismertet meg bennünket, mely 1720. jul. havában érkezett a kancelláriához.¹ Ebből megtudjuk, hogy a könyvvizsgálattal az egyetem jezsuita tanárait bízta meg. Ezek lelkiismeretességéből vagy túlbuzgóságból-e? nem tudjuk, nagy apparátussal végezték munkájokat. Első sorban is összehasonlították három régi biblia-kiadással, melyek még Luther és Kálvin előtt Párisban, Leydenben és Velenczében adtak ki, s melyeket a püspök külön e czélra a bécsi püspöknek, a bécsi egyetem bölcsészeti karának és a bécsi trinitariusoknak könyvtárából kölcsönzött ki. Az összehasonlítás Komáromi Csipkés bibliájára rosszul ütött ki, mert az alapul vett bibliákkal szemben oly számos változást, hol betoldást, hol kihagyást, hol értelmi eltérést mutatott, hogy alig volt vers, mely velök megegyezett.

Ekkor másodsorban összehasonlították az u. n Királyi bibliával (cum Bibliis ut vocant regis, opera Ariae Montanae Hispaniensis editis), melynek új-szövetsége görögből, ó-szövetsége pedig zsidóból úgy fordítottatott latinra, hogy az eredetinek kifejezései, képei, tartalmi kivonatai, széljegyzetei a leghivebben megegyeztek. Ugy látszik, Komáromi Csipkés is az ennek a kiadásnak alapul szolgáló bibliát használta fordításánál,² mégis, különösen a tartalmi kivonatokban és széljegyzetekben annyi önállóságot engedett meg magának, hogy a censorok «*magnum et novam perplexitatem et apertam confusionem in fide etiam et catholica*» láttak benne.

A debreczeniek bibliáját tehát nagy veszedelem fenyegette. De a püspök méltányossága, mint egész önérzettel említi, még egy utolsó kísérlettel nem riadt vissza. «Hallám ugyanis — írja jelentésében, — hogy a protestánsok nagy dolgot fognak belőle csinálni, ha e biblia nekik ki nem adatik, azt hánytorgatván, hogy vallásuk Magyarországon türt vallás, tehát bibliájokat is tűrni, nem pedig akadályozni tartozom, annyival inkább, mert miben se különbözik Molnár és Károli bibliájától, melylyel pedig régóta szabadon élnek. Ennélfogva harmad sorban összehasonlítottatta Károli Gáspár vulgata

¹ U. o. Conc. exp. nr. 45 ex Jul. 1720.

² V. ö. a cím e szavait: Mellyet A' Sidó, Cháldeai és görög nyelvekből magyar nyelvre fordított és minden rész közönséges Summáját és részeit meg-mutató marginalis jegyzésekkel meg-világosított . . .

és Molnár Albertnek Hanauban 1608-ban ¹ megjelent s már 112 év óta használatban levő fordításaival. De ez az összehasonlítás sem könnyített a fogoly biblia sorsán, sőt az egybevetés folyamán az is kitűnt, hogy a már közhasználatban levő prot. bibliákban is egész könyvek, fejezetek, versek vannak kihagyva, a szók értelme megváltoztatva, megcsonkítva vagy megtoldva. Erről a tapasztalatról egy külön mellékletben terjedelmes jelentést tesz a püspök. E melléklet azonban, sajnos, elveszett, pedig nem kevésbé volna érdekes olvasnunk a Károli és Molnár-féle bibliák censuráját.

Fenn maradt azonban Komáromi Csipkés bibliája ellen emelt kifogások jegyzéke. Ezt — különben sem levén nagyon hosszú, de meg a fordításban csak vesztene közvetlenségéből — egész terjedelmében közlöm :

«Specialiter attendendum veniret, versionem hanc novam Komaromianam iniuriosam et blasphamam esse in ipsummet etiam Christum. Nam titulum Psalmi 19. quem Károly et Molnár Calvinistae praefixerant esse: *Israelitarum deprecationem pro Davide*, Komáromy verterit: *Supplicat, seu deprecatur dei populus pro suo rege Christo*, cui rem suam per fidem commendat. Psalmi vero 37., ubi Károly et Molnár titulum praefixerat: *Davidis querimonia et oratio*. Komáromy ponit: *Propheta in persona seu figura Christi et ecclesiae orat pro avertenda ab ipso Christo ira dei, et pro liberatione ab inimicis suis*. Unde non metuit consequenter applicare personae Christi eiusdem psalmi versum illum: *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum, quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum etc.* Et haec est manifesta blasphamia in Christum.

Uterius quam abominabilis haec versio Komaromiana sit, ve ex eo liquet, quia docet homines pecudibus pares. Nam Ecc. III. v. 19., ubi in Vulgata legitur: *Unus interitus est hominorum et iumentorum, et aequa utriusque conditio, sicut moritur homo, sic et illa moriuntur, similiter spirant omnia, et nihil habet homo iumento amplius, cuncta subiacent vanitati*, Komáromy impie sic vertit: *Qualis exitus filiorum hominis, talis exitus iumentorum, et unum exitum habeat, sicut moritur ille, ita moritur istud, et eadem anima est omnium; quare*

¹ Szabó Károly. R. M. K. I. 114. sz.

hominis dignitas non est maior irrationalis animalis. Quod credere novam haeresim a Calviniana distinctam spirat.

Absurdum et illud, dum 1-o ad Corinthios cap. IX. vers. 5. in Vulgata legitur: *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi.* Komáromy brutaliter vertit sic: *Nunquid non habemus potestatem, ut cognatam uxorem nostram circumducamus.* Item Gen. cap. III. v. 16. *Et sub viri potestate eris,* Komáromy vertit: *In maritum tuum erit concupiscentia tua.*

Temerarius quoque ausus ille, quod ubi Károly et Molnár in libro Genesis V. 25. ponit: *Et creavit Deus bestias terrae,* Komáromy ponit: *Et procuravit Deus bestias terrae,* ubi tamen inter creationem, quae ex nihilo fit, et procurationem, quae supponit materiam, magna sit disparitas. Item ubi Károly et Molnár caput XXVIII. vers. 19. ponit formulam baptismi: *In nomine patris et filii et spiritus sancti,* Komáromy mutat et ponit: *Ad nomen patris et filii et spiritus sancti.* Item Matth. XIX. vers. 9. Károly et Molnár ponit: *Si quis sine causa dimissam alterius consortem accipiat in uxorem, etiam mechatur.* Komáromy nequiter ponit: *Dimissam alterius consortem si quis in uxorem accipiat, mechatur,* quod in omni circumstantia falsum est, omisit etiam substantialem particulaum *sine causa* Demum attendendo merito seditiosum illum, quem in hac versione Komáromy videtur praeseferre conatum, intendit enim per hanc versionem semen odii et seditionum non modo adversus Romanum pontificem, sed et maiestatem vram sacratmam, qua Romanorum imperatorem, spargere in cordibus populorum. Nam ad Apocalypsis cap. XIII. in margine hanc notam ponit: *Et iterum in visione de terra egressae bestiae simul cum priore bestia iuxta illius vires et potentiam, per seductionem extensae potentiae in hoc mundo regni Christi, in duplici Christiano Romano imperio per peccatum dominante homine persecutio explicatur.* In quem locum observandum veniret, quod etsi communio haereticorum sit conatus, tum ex hoc, tum aliis Apocalypsis capitibus Romanum pontificem Anti-Christum et persecutorem Christi fidelium calumniari, inauditum tamen est, quod hactenus ab aliquo Romanum politicum imperium huc admisceretur, et populo suaderetur, quasi virtute Romanorum imperatoris papa saeviret in populum Fecit

tamen hoc solus Komáromy in suis Bibliis, et sic semen sparsit aptissimum ad concitandos et alienandos animos subditorum populorum a Romano imperatore, seu maiestate vra serma rege nostro apostolico »

Ezután azzal a kérelemmel végzi jelentését: Méltóztassék ő felségének elrendelni ezen az államot, az uralkodó házat, a róm kath. vallást, közerkölcsöket, társadalmi békét felforgató, minden tekintetben veszedelmes könyvnek megégetését. (Dignetur . . . igni cremanda mandare.) Ha pedig a kancellária által ezen jelentésben foglaltak ellen némi kifogás emeltetnék, nyujtson ő felsége a végleges határozat előtt alkalmat a püspöknek, hogy érveit bővebben kifejthesse.

(Dr. Erdődy ékesszólásának azonban nem lett a kívánt fogadtatja. A jelentést felültárgyaló kancelláriában és miniszteri tanácsban, a melyeket pedig, tudvalevőleg, nem igen lehet erős protestáns érzülettel vádolni, kevesebb volt a felekezeti elfogultság, annál több azonban a méltányosság és szabadelvűség. Már 1720 júl. 29-ről Bécsből keltezve ¹ megkapta a püspök a legfelsőbb elhatározást, hogy a lefoglalt bibliákat adja át a debreczenieknek, mert a felpanaszolt tételek inkább az idegen, a magyar nyelvben járatlan nyomdásznak és magyar corrector hiányának tudhatók be, különben is e nyomdahibák lényeges eltérést a vallásos felfogás és érzelem dolgában nem okoznak. Leglényegesebb kifogás mindenestre az, a mit a keresztelési forma tekintetéből, t. i. hogy nem «névébe», hanem «névére» keresztelnek, emelt ellene a püspök, erre nézve határozza, hogy a debreczeniek kötelezzék magokat, hogy addig nem használják a szent könyvet, míg ezen s több fontosabb hibát ki nem javítják, illetve újra nem nyomatják.

A határozat végrehajtása azonban, bizonyosan a püspök makacssága miatt, egyre késett. A debreczeniek többször megsürgették a kiadatást. Végre 1723. jún. 12-én a kancellária felhasználta az alkalmat, a midőn a püspök székhelyétől távol a pozsonyi országgyűlésen foglalatoskodott és br. Mednyánszky Pálnak, a szepesi kamara igazgatójának erélyesen meghagyta, hogy a bibliákat a debreczenieknek vagy azok megbízottjának «sine mora» szolgáltatassa ki, úgy azonban, hogy az átvevő kötelezvényt állítson ki

¹ Orsz. ltár. kancelláriai oszt. Conc. exp. 1720. ex Julio nr. 45.

arról, hogy a keresztelési formában előforduló hibákat kijavítják s a keresztelést mindig az Atya, Fiu és Szent Lélek Istennek nevében végézik.¹

Hogy mi történt tovább Komáromi Csipkés bibliájával? nem tudjuk bizonyosan. Annyi tény, hogy mint Szabó Károly R. M. Könyvtárából is láthatjuk, kevés példányban maradt fenn. Maga Bod Péter azt írja róla Magyar Athaenásában: «nem láttam soha is». Már pedig lehetetlen, hogy ily számos példányban nyomtatott könyv, még hozzá biblia, melyet a legalsó néposztály is kegyelettel tartogat, több példányban ne maradt volna fel, ha a közforgalomnak átadatik. S itt meg kell jegyeznem, hogy ámbár Balogh Ferencz szerint Debreczen városa 4000 példány nyomására kötötte meg a szerződést, mégis valójában 3000-nél több nem nyomtatott. A debreczeniek is ennyinek a behozatalára kérnek útlevelet, a szepesi kamara és az egri püspök szintén egyértelműen írják, hogy 2884² darabot vettek át, a kassai egyetem rectora is ennyiről adott a debreczenieknek reversalist. De az egri püspök azt is jelenti s e részben szigorú vizsgálatot kíván a kancelláriától, hogy a revisió előtt néhány példány csalárd úton eltűnt, ezeken kívül egyet Csáky hibornoknak, egyet egy bizonyos nemes magyar úrnak adtak, kettő pedig a kancelláriához terjesztetett fel. Az egyes könyvtárak és magánosok birtokában levők tehát azokból valók, a melyeket a debreczeniek titkon eltulajdonítottak, ez azonban aligha több annál a 112-nél, a mely a 3000-ből hiányzott.

A letartóztatott bibliák valósággal soha se adattak át a közhasználatnak. Talán a debreczeniek nem fogadták el a föltételeket, úgy okoskodván, mint a jezsuita generalis: sint ut sunt, aut non sint? Károlinak 1751-ben Bazelben nyomtatott bibliája előszavában előszámláltatván a bibliafordítások, Komáromi Csipkés könyvéről az iratik, hogy «a kassai páter Jezsuiták kezében adatván, mindez ideig is Kassán valami nedves pinczében tartatván, rothadásban vannak.» Más egyháztörténetírók (mint H. Kis Kálmán,³

¹ U. o. Conc. exp. Nr. 25., 26. ex Junio 1723.

² Balogh F. id. munkájában, nem tudom mily alapon 2915-re teszi az 1719-ben bejött «első küldemény» példányainak számát.

³ H. Kis Kálmán: Szimbolika N.-Kőrös, 1885.

Balogh F.) szerint Erdődy püspök Egerbe szállíttatá és utóda br. Barkóczy Ferencz 1754. nov. 1-én a püspöki palota udvarán megégettette. Ezt a — Baloghként — «Diocletian korába illő eljárást» igazolni látszik egy a máglyáról megmentett s a debreczeni collegium könyvtárában levő bibliafedél, melyre a hirneves Hatvani István tanár azt jegyezte fel, hogy «a minden szentek könyve minden szentek napján égettetett el.»

A BUDAPESTI KÖNYVTÁRAKBAN TALÁLHATÓ TERMÉSZETRAJZI FOLYÓIRATOK JEGYZÉKE.

Összeállította: DR. DADAY JENŐ.

Mikor a budapesti nyilvános könyvtárakban, továbbá a nagyobb tudományos testületek és intézetek könyvtáraiban található, természetrajzi dolgozatokat tartalmazó tudományos hazai és külföldi folyóiratok jegyzékének összeállítására határoztam el magamat, két cél lebegett előttem. Első célom az volt, hogy ez által föltüntessem azt, hogy Budapesten, Magyarország fővárosában, mennyi, mily különböző irányú és nyelvű tudományos folyóirat állhat és áll a természetrajz akármelyik ágával foglalkozó szakembernek rendelkezésére. Másik célom az volt, hogy ez úton megkönnyítsem szaktársaim működését, megkimélve őket az egyik könyvtárból a másikba való, néha hasztalan futkározástól. És hiszem, hogy nem fölösleges munkát végeztem, különösen, ha számításba veszem azt, hogy Budapesten ma már több oly nyilvános és tudományos testületi könyvtár áll a szakember rendelkezésére, a melyben tanulmányaihoz, búvárlataihoz szükséges folyóiratokat kereshet és találhat. Itt különben meg kell jegyeznem azt, hogy én magam részéről csakis a következő könyvtárakat vettem tekintetbe e jegyzék összeállításánál: *A Magyar Tud. Akadémia könyvtárát, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát, valamint az állat-, növény- és ásványtári szakkönyvtárakat; a m. kir. földtani intézet és a kir. m. természettudományi társulat könyvtárait; a m. kir. tud. egyetemi könyvtárát, valamint az orvosi kar,*

a zoologiai és comparativ anatomiai intézet, ásvány- és növénytani intézetek szakkönyvtárát; a m. kir. József-műegyetem könyvtárát és ugyanott az állattani intézet szakkönyvtárát, s végül a m. kir. rovarfani állomás könyvtárát.

A ki e jegyzéket csak futólagosan is áttekinti, bizonyára meg fog győződni a felől, hogy alig van oly tekintélyesebb, fontosabb folyóirat, a melyet az említett könyvtárak valamelyikében vagy éppen többjében, néha hézagosan, leggyakrabban azonban teljesen meg ne találhatna. Ehhez hozzá tehetem különben még azt is, hogy nincs az a tekintélyesebb európai nemzet, a melynek nyelvén megjelenő természetrizji, természettudományi folyóirat az említett könyvtárak valamelyikében meg ne lenne. E tekintetben különösen gazdag a Magyar Tud. Akadémia, a kir. magyar Természettudományi Társulat és a magyar kir. Földtani Intézet könyvtára. továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum természetrizji szakkönyvtárai együttesen.

Mulasztást követnék el azonban, ha e helyen nem mutatnék reá arra az okra, a mely az említett könyvtáraink gazdagságát eredményezi. Felfogásom szerint az anyagi áldozatok mellett kiválóan az a tevékeny és szép sikerű munkásság az ok, a melyet az említett tudományos testületek kifejtének, s a melynek következtében kiadványaikat belbecsük miatt a csereviszony követésére és fentartására külföldi hasonczélú testületek szívesen keresik és fogadják. Nagyon messze vezetne el az, ha én e helyen bizonyítgatni kezdeném felfogásom jogosultságát s elégnék tartom azt, ha reá utalok arra a tekintélyes jegyzékre, a melyet a Magyar Tud. Akadémia, a m. kir. Földtani Intézet s a Magyar Nemzeti Múzeum természetrizji osztályának kiadványa: a «Természetrizji füzetek» közöl a külfölddel folytatott csereviszonyról.

Az összeállításnál első sorban arra törekedtem, hogy e jegyzék ne csak az átvizsgált könyvtárakban található folyóiratok betűrendes czímeit tartalmazza, hanem egyúttal feltüntesse azt is, hogy az illető folyóiratokból mennyit találhatunk meg az illető könyvtárban. Az igazság kedvéért különben megjegyezhetem azt, hogy e czéломat nem tudtam mindenütt következetesen keresztülvinni, mert sok esetben egyik-másik folyóirat s különösen a régebbiek oly hiányosak, hogy meglevő köteteiknek, füzetekiknek vagy számaiknak följegyzése fölötte sok helyet foglalt volna el. E. mellett

azonban igyekeztem annak is utána járni, hogy a felsorolt folyóiratok közül melyikben van hazai bűvartól írt, vagy hazánkra vonatkozó közlemény, s az ilyent *-gal jelöltem meg. És ezt főleg azért tettem, hogy általa némi képet nyujtsak a hazai bűvárainktól kifejtett sokoldalú munkásságról is. Az ilyen folyóiratok száma a nagy tömeghez viszonyítva ugyan nem fölötte nagy, mindazáltal tekintettel hazai bűvárainknak még mindig nagyon korlátolt számára, kielégítőnek mondható. Különösen fontos pedig az, hogy a megjelölt folyóiratok, tehát azok, a melyek tért nyitottak hazai bűváraink közleményeinek, mind a legtekintélyesebbek közé tartoznak, a mely körülmény egymagában is a legszebb bizonyíték hazai bűváraink munkásságának értéke felől.

Az átkutatott könyvtárakat a szövegben rövidség okáért csupán a folyóiratok czíme után álló egyes nagy betűkkel és betűcsoportokkal jelöltem meg s azok a következő könyvtárakra utalnak:

MTA. == A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára.

MNM. kt. == A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára.

MNM. állatt. == A Magyar Nemzeti Múzeum állattári szakkönyvtára.

MNM. ásvt. == A Magyar Nemzeti Múzeum ásványtári szakkönyvtára.

MNM. nvt. == A Magyar Nemzeti Múzeum növénytári szakkönyvtára.

Ft. int. == A m. kir. Földtani Intézet könyvtára.

TT. == A királyi magyar Természettudományi Társulat könyvtára.

EK. == A m. kir. Tud. Egyetem könyvtára.

Zool. int. == A m. kir. Tud. Egyetem zoologiai és comparativ anatomiai intézetének könyvtára.

Ásvt. int. == A m. kir. Tud. Egyetem ásványtani intézetének szakkönyvtára.

Nvt. int. == A m. kir. Tud. Egyetem növénytani intézetének szakkönyvtára.

OK. == A m. kir. Tud. Egyetem orvostári könyvtára.

Műegy. == A m. kir. József-Műegyetem könyvtára.

Műegy. áll. int. == A m. kir. József-Műegyetem állattani intézetének szakkönyvtára.

Rt. áll. — A m. kir. Rovartani Allomás könyvtára. (M. kir. Földmívelési Minisztérium).

Ezek után részemre még csak a köszönetnyilvánítás kedves kötelessége marad fenn mindazok irányában, a kik e jegyzék összeállítása folyamán szíves jóakarató támogatásukban részesítettek. Fogadják mindannyian legőszintébb köszönetemet.

A.

Aarsberetning, Bergens Museums —. Bergen 1886—88. *TT.*

Aarsberetning, Museums Tromsø —. Tromsø. 1879—1888. *TT.*

1880—1888. *MNM. ásvt.*

Aarshefter, Museums Tromsø —. Tromsø. 1878—89. *TT.* 1878—1888. *MNM. ásvt.*

*L'Abeille, Journal d'Entomologie, fondé en 1864 et rédigé par S. de Marseul. Paris. Az első kötettől (1864) a 19-dik kötetig bezárólag (1881.) teljesen. Minthogy a folyóiratban nagyobb magánrajzok jelennek meg, mellékletképen, csak 4—5 év múlva válik a kötet teljessé. *MNM. állatt.*

Abhandlungen aus dem Gebiete der Naturwissenschaftlichen Verein in Hamburg. Hamburg. Band. II—IX. *MNM. állatt.*

Abhandlungen, Botanische — aus dem Gebiete der Morphologie und Physiologie. Hrsg. v. J. Hanstein Bonn. 1871—78. *Nvt. int.*

Abhandlungen der Grossherzoglich-Hessischen Geologischen Landesanstalt zu Darmstadt. Bd. I. Hft. 1—2. Darmstadt. 1884—85. *Ft. int.*

Abhandlungen der kais. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Jahrg. 1832—1886. *MTA.*; 1710—1889. *Műegy.*

Abhandlungen der kais. kön. Geologischen Reichsanstalt. I—X. XII. etc. Wien. 1852—88. *Ft.*; *int. Műegy.* 1852—1856. *Ásvt. int.*

Abhandlungen der königl. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Prag. 5-te Folge. 1—15 Bd. 1841—1866. 6-te Folge 1—12 Bd. 1867—1884 7-te Folge. 1 Bd. 1885—86. *MTA.*; 6-te Folge. VIII—XVIII. 1875—88. *Ft. int.*; 1875—1888. *TT.*; *MNM. kt.*

Abhandlungen der königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. 1861—1887. Bd. 1—34. *MTA.*; Bd. 23—34. 1878—1888. *TT.*

Abhandlungen der mathematisch-physikalischen Classe der koeniglich bayerischen Akademie der Wissenschaften. München. 1832—1889. Bd. I—XVIII. *MTA.*; IV. Bd. 3. Lief. 1846. *MNM. állatt.*; I—XVIII. *Ft. int.*; Bd. I—XVIII. *Műegy.*; 1878—1889. *TT.*
 Abhandlungen der mathematisch-physischen Classe der kön. sächsischen Akademie der Wissenschaften. Leipzig. 1852—1883. Bd. I—XII. *MTA.*

Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz. Görlitz. II Bd. III. Bd. 3 Hälfte. IV—XIX Bd. *MNM. állatt.*; VIII-tól kezdve *Ft. int.*

*Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Halle. Originalaufsätze aus dem Gebiete der gesammten Naturwissenschaften. Bd. I. 1. Hälfte 1853. *MNM. állatt.*; Bd. X. 1. 2. Bd. XV—XVIII *Ft. int.*

*Abhandlungen der Naturhistorischen Gesellschaft zu Nürnberg. Nürnberg. I—II. és III. Bd. 1. Hälfte. *MNM. állatt.*; I—VIII. 13. Bd. *TT.*

*Abhandlungen der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur. Abtheilung für Naturwissenschaft und Medicin. Breslau 1869—1872. *MTA.* 1862—1888. *TT.*

Abhandlungen der Schweizerischen Paläontologischen Gesellschaft. Zürich, Basel, Genf. I-tól kezdve. 1874. *Ft. int.*

*Abhandlungen der Senkenbergischen Naturforschenden Gesellschaft. Frankfurt a/m. Bd. I—XV. *MNM. állatt.*

Abhandlungen des Mittelrheinischen Geologischen Vereines. Darmstadt. I. 1—2. 1881—82. *Ft. int.*

Abhandlungen des Naturwissenschaftlichen Vereins zu Bremen. Bremen. 1—10. Bd. 1868—1888. *TT.*; *Ft. int.*; I. Bd. *Nvt. int.*

Abhandlungen der Naturwissenschaftlichen Vereins zu Hamburg. Hamburg. Bd. VII—XI. *TT.*

Abhandlungen des Naturwissenschaftlichen Vereins zu Magdeburg. Magdeburg. 1885—1888. *TT.*

Abhandlungen des Zoologisch-mineralogischen Vereins in Regensburg. Bd. I—III., VI. és VIII. *MNM. állatt.*; Bd. X—XI., *TT.*, *MNM. kt.*

Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes. Herausg. von der deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Bd. 1—5. g. Leipzig 1859—1869. *MTA.*; Bd. 1—4., 6—8. 1857—84. *EK.*

*Abhandlungen, Naturwissenschaftliche — von W. Haidinger. Wien. 1847—51. Bd. 1—4. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; *Műegy.*

Abhandlungen, Paläontologische —. Herausgeg. von W. Dames u. E. Kayser. I. Berlin 1882—84. *Ft. int.*

Abstracts of the Papers printed in the Philosophical Transactions of the Royal Society of London from 1830—1854. Vol. III—VI. London. *MTA.*

Acta Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae Tom. 1—5. Petropoli. 1777—82. Nova acta. Tom. 1—15. Petropoli. 1783—1802. *MTA.*

Acta Horti Petropolitani. Petersbourg. 1876—89. *MNM. nvt.*

*Acta, Nova — Academiae Caesarae Leopoldino-Carolinae Germanicae Naturae Curiosorum. Halle a. S. Tom. 47—53. *TT.*

Acta, Nova — Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis. Upsala. Vol. 10—13. *TT., MNM. kt.*

Acta Societatis Jablonovianae. Tom. 2—4. Lipsia. 1772—74. *MTA.; MNM. kt.*

Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica, Helsingforsiae. Vol. I—XV. *MNM. állatt.;* Vol. I—IV. *TT.*

Acta Societatis Scientiarum Fennicae. Tom. 1—15. Helsingfors. 1843—1888. *MTA.*

Acta Societatis Scientiarum Indo-Neerlandicae. Vol. V. 1858—89. Batavia. *MNM. állatt.*

Actas de la Academia Nacional de Ciencias den Cordoba. Buenos Ayres. Tomo III. Entr. 2., Tomo IV. Entr. 1., Tomo V. Entr. $\frac{1}{2}$. Tomo V. Entr. 3. *MNM. állatt.*

Actes et compte rendu des séances de la Société Académique Indo-Chinoise de Paris. Année 1877—79. Paris. *MTA.*

Actes de la Société Helvétique des Sciences Naturelles. Lausanne Session 60. 1878., Session 68—69. 1885—86. *MNM. állatt.;* Session 20—71. *Ft. int.*

Actes de la Société Linnéenne de Bordeaux. Tome IX. 1857. *MNM. állatt.*

Actes du Muséum d'Histoire Naturelle. Rouen. 1878. *TT.*

Adansonia. Recueil periodique d'observations botaniques. Par. H. Baillon. Paris. 1860—73. E. *Nvt. int.*

A Felső-magyarországi Kárpátegyesület Évkönyve. Lásd Évkönyve, a Felső-magyarorsz. Kárpátegyesület —.

Afhandler, Naturvidenskabelige og Mathematisk — of det

- kong. Danske Videnskabernes Selskabet. Kjöbenhavn. 1824—45. Decl. 1—11. *MTA*.
- A kir. magy. Természettudományi Társulat Évkönyvei. Lásd Évkönyvei, A kir. m. Term. Tud. Társulat —.
- Allgemeine deutsche Gartenzeitung. V. Gartenbau-Gesellschaft in Frauendorf. Lásd Gartenzeitung, Allgemeine deutsche —.
- Allgemeine deutsche naturhistorische Zeitung. Lásd Zeitung, Allgemeine deutsche Naturhistorische —.
- Allgemeine Gartenzeitung. V. O. Friedrich u. A. Dietrich. Lásd Gartenzeitung, Allgemeine —.
- A magyar kir. Földtani Intézet évkönyve. Lásd Évkönyve, A magyar kir. Földtani Intézet —.
- A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei. Lásd Évkönyvei, A Magy. Tud. Akadémia —.
- Analekten für Erd- und Himmel-Kunde. Herausg. v. Gruithusen. München. 1828—30. 1833. 34. *EK*.
- Anales del Museo Nacional Republica de Costa Rica. Tomo I. Anno de 1887. San José. *MNM. ásvt.*
- Annaes das Sciencias e Lettras, publicados debaixo dos auspicios da Academia Real das Sciencias. Lisboa. Ann. I—II. 1857—58. *MNM. állatt.*
- *Annalen der Berg- und Hüttenkunde. Salzburg. 1803. *MNM. kt.*
- Annalen des kais. königl. Naturhistorischen Hofmuseums. Jahresbericht. Wien. 1886—1889. Bd. I—IV. *MNM. állatt., ásvt.; TT.; Ásvt. int.* Bd. I. 1886. *Nvt. int.*
- *Annalen des Wiener Museums der Naturgeschichte. Wien. I. Band. 1835—36. *MNM. állatt.*; Bd. II. Abth. 2., 3. 1839. *EK*.
- Annalen, Französische — für die allgemeine Naturgeschichte, Physik, Chemie, Physiologie und ihre gemeinnützige Anwendung. Herausg. v. C. H. Pfaff in Kiel u. Friedländer in Paris. 1802—83. *EK*.
- Annales de la Société Belge de Microscopie. Bruxelles. 1880—87. Tom. I—XIII. *TT*.
- Annales de la Société Botanique de Lyon. Notes et Memoires. Lyon. 1878—1885. *MNM. nvt.*; 1873—1881. Ann. I—IX. *Nvt. int.*
- *Annales de la Société Entomologique de Belgique. Bruxelles. Tom. 1857—1888. Tom. I—XXXI. *Rt. áll.*; *MNM. állatt.*; 1875—1888. *TT*.

- *Annales de la Société Entomologique de France Année 1832—1888. Paris. Serie I—VI. *MNM. állatt.*
- Annales de la Société Géologique de Belgique. I—VIII. Liège. 1874—80. *Ft. int.; TT.*
- Annales de la Société Linnéenne de Lyon. Lyon. Ser. I—II. *MNM. állatt.*
- *Annales de la Société Royale Malacologique de Belgique. Bruxelles. Année 1876—1887. II. Serie. Tom. I—5.; III. Ser. Tom. 1—5.; IV. Ser. Tom. 1. *MNM. állatt.* Tom. I—XIV.; XVI—XX. *Ft. int.; 1876—1887. TT.*
- Annales de l'École Nationale d'Agriculture de Montpellier. Montpellier. 1885—89. Année. I—V. *Rt. áll.*
- *Annales des mines, ou Recueil de memoires sur l'exploitation des mines et sur les sciences qui s'y rapportent. Ser. 2—7. Paris. 1816—1889. *MNM. ásvt.* 7. Sér. I—XX.; 8. Sér. I—III. etc. *Ft. int.* Sér. II—VIII. *Műegy.*; Sér. 3. Tom VII—XVII. 1841.; T. XIX—XX. *EK.*
- Annales des sciences géologiques. Publiées sous la direction de M. Hébert et Milne Edwards. I—XIV. Paris. 1869—83 *Ft. int.*; I—XIV. 1869—1883. *MNM. ásvt.*
- Annales des sciences naturelles. Botanique. Paris. 1824—1888. Sér. I—VII. *Nvt. int.*
- Annales des sciences naturelles. Zoologie et Palaeontologie. Paris. 1824—89. Serie I—VII. *MNM. állatt.*; 1824—1866. *Ok.*; 1830. *EK.*
- Annales du Jardin Botanique de Buitenroerg. Batavia. 1876—87. Bd. I—VII. *Nvt. int.*
- Annales du Musée r. d'Histoire Naturelle de Belgique. Tom. I—VIII. X. Bruxelles. 1877—82. *Ft. int.*
- Annales du Museum de Histoire Naturelles. Paris. Année 1802—1813. Vol. I—XX. *MNM. állatt.*; Vol. I—XX. *Ok.*; *EK.*
- Annales nouvelles du Muséum d'Histoire naturelle, ou Recueil de Mémoires. Paris. Année 1832—35. Tom. I—IV. *MNM. állatt.*
- Annales of Botany Edit. Is. Ray. Balfour, Sydney Howard bins and Wil. Gisou Forland. Oaforel. 1887. Vol. I—II. *Nvt. int.*
- Annales of the Lyceum of Natural-History of New-York. New-York. 1863. *TT.*
- Annales de la Société Géologique du Nord. XV. Lille. 1888. *MNM. ásvt.*

Annali dell' Academia degli Aspiranti di Naturalisti. Napoli Vol. II. Fasc. 1. 1844. *MNM. állatt.*

Annali del Museo Civico di Storia Naturale di Genova. Genova. Vol. I—XXVI. 1863—1889. *MNM. állatt.*; Vol. VII—XXVI. 1875—1888. *TT.*

Annali del r. Museo Industriale Italiano. Torino. Ann. I. Fasc I—XII. Ann. II. Fasc. I—VI. 1870—71 *MNM. ásvt.*

Annale Societatei Academice Romane. Bucaresci. 1867—1886. *MTA.*

Annals and Magazin, The -- of Natural History of London London. Vol. I—XXI. Hiányzik. Vol. 18. Nr. 107. *MNM. állatt.*; 1. Sér. I—XX; 2. Sér. I—XX.; 3. Sér. I—XX.; 4. ser. I—XX.; 5. ser. I—XX. *Ft. int.*

Annals of the Lyceum of Natural History. of New-York. 1824—1825. *EK.*

Annuaire de la Société Academique Franco-Hispano-Portugaise de Toulouse. Année. 1884—85. Toulouse. *MTA.*

Annuaire du Club Alpin Francais. Paris XII. Année. 1885. *MNM. ásvt.*

Annuaire géologique de la Société Géologique de France. Paris. 1885—1888. *TTK.*

Annual of the Entomologist's. London. Tom. I—VII. *MNM. állatt.*

Annual Report of the American Museum of Natural History. Lásd Report, Annual — of the American Museum of Natural History.

Annual Report of the board of public education of the first school district of Pennsylvania. Lásd Report, Annual — of the board etc. Pennsylvania.

Annual Report of the board of regents of the Smithsonian Institution. Lásd Report, Annual — of the board of regents of the Smithsonian Institution.

Annual Report of the Entomological Commission. Lásd Report, Annual — of the Entomological Commission.

Annual Report of the Geological Survey of India. Lásd Report, Annual — of the Geological Survey of India.

Annual Report of the State Geologist. Lásd Report, Annual — of the State Geologist.

Annual Report of the trustees of the Museum of Comparative

- Zoology at Harward College in Cambridge. Lásd Report, Annual — of the trustees of the Museum of Comparative Zoology at Harward College.
- Annual Report of the U. S. Geological Survey of the Territories. Lásd Report, Annual — of the U. S. Geological Survey of the Territories.
- Annual Report on the noxions, beneficial and other insects the State of Missouri. Lásd Report, Annual — on the Noxions, beneficial and other Insects the State of Missouri.
- Anuario de la real Academia de Ciencias Exactas Fisicas et Naturales. Madrid 1888. *MTA*.
- Anuario del Museo Zoologico della r. Universita di Napoli. Tom. I—VI. *MNM. állatt.*
- Annuaire du bureau de geologie. Bucuresci Ann. 1882—84. *Ásvt. int.*
- Anzeiger der kais. Akademie der Wissenschaften zu Wien. Mathemat-Naturwissenschaftliche Classe. Wien. Jahrg. I—XXIV. 1864—1887. *MTA.*; 1870—1888. *Műegy.; TT.*
- *Anzeiger. Zoologischer — von V. Carus. Leipzig. 1878—89. Jahrg. I—XII. *MNM. állatt.*; Jahrg. VI—XII. *TT.*; I—XII. *Zool. int.*; *Műegy. áll. int.* Jahrg. I—IV., VI., VII. *EK.*
- *Arbeiten aus dem Zoologischen Institute der Universität Wien und der zoologischen Station in Triest. Herausg. v. C. Claus. Wien. 1878—88. Bd. I—VIII. *Zool. int.*
- Arbeiten aus dem Zool.-zoot. Institut zu Würzburg. Herausg. v. C. Semper. Würzburg. 1—5. 1872—1879. *Műegy. áll. int.*
- Arbeiten der geologischen Abtheilungen der Landesdurchforschung von Böhmen. Prag. 1873. *MNM. ásvt.*
- Archiv der Gewächskunde Red. v. Leop. Trattinnick. Wien. 1812—1814. *Nvt. int.*
- Arbeiten des Botanischen Instituts in Würzburg. Hrsg. v. J. Sachs. Leipzig. 1871—88. Bd. I—III. *Nvt. int.*
- Arcana naturae, ou Recueil d'Histoire Naturelle par J. Thomson. Paris. Tom. 1859. *MNM. állatt.*
- Archiv der Insektengeschichte, herausgegeben von Johan Caspar Fuessly Berlin. 1. Bd. 1781. *MNM. állatt.*
- Archiv der naturwiss. Landesdurchforschung von Böhmen. I. 2. Abth.; II. 1—2. Abth. III. IV. 4., 6.; V. 1, 3. (Arbeiten der

geologischen Section für Landesdurchforschung von Böhmen).
Prag. 1869-től kezdve. *FT. int.*

Archiv des Vereins der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg.
Herausg. v. Ernst Boll. Neubrandenburg. H. 1., 2. 1847—48. *EK.*

*Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Kronstadt
u. Hermannstadt. Bd. I., II., IV. Neue Folge. Bd. 1—21. 1853—
1887. *MTA.* Bd. I—IV. et VII—XI. Neue Folge. *MNM. állatt.*;
Bd. 1—4. 1843—1851 et Neue Folge. Bd. 1—20. 1853—
1885. *EK.*

Archiv, Deutsches — für Physiologie. Meckel. Halle et Berlin.
1815-től. 14. köt. *OK.*; 1815—1823. Bd. I—VIII. *EK.*

Archives de Biologie. v. Beudon et Bamberke. Paris. 1880—88.
OK.; 1880—81. *EK.*

Archives de zoologie expérimentale et générale. Lacaze-Duthiers.
Paris. 1872—76. Tom. I—V. *Zool. int.*

Archives du Muséum d'Histoire Naturelle de Lyon. Lyon. Tom. I.
1872. *MNM. régisegt.*

Archives du Musée Teyler. Harlem. Sér. I. Vol. I—IV. Sér. II.
Vol. III. *TT.*

Archives Entomologiques ou Recueil contentant des illustrations
d'insectes nouveaux ou rares par. J. Thomson. Tom. I—II.
Paris. *MNM. állatt.*

Archives Italiennes de biologie. Emmerly et Mosso. Turin. 1881—
1888. *OK.*

Archives Néerlandaises des sciences exactes et naturelles publiées
par la Société Hollandaise des Sciences à Harlem et rédigées par
E. H. van Baumhauer. *MTA.*

Archives nouvelles du Muséum d'Histoire Naturelle Paris. Série
I. Tomé 10. Série II. Tom 1—10. *MNM állatt.*

*Archiv für Anatomie, Physiologie und wissenschaftliche Medicin
(Müller) Berlin. 1834—37. (Reichert et Du Bois-Reymond) Leip-
zig. 1859—76. (Du Bois Reymond). Leipzig. 1877—88. *OK.*;
1877—1880. *Műegy.* Jahrg. 1834—1858., 1859—1876., 1877
—81. *TT.*; 1834—1868. *EK.*

Archiv für Anatomie und Entwicklungsgeschichte. Herausg. v. W.
His und W. Braune. Leipzig. 1877—1885. *EK.*

Archiv für Anatomie und Physiologie. Herausg. v. J. Fr. Meckel.
Leipzig. 1826—30. 1832. *EK.*

- Archiv für Anthropologie. Zeitschrift für Naturgeschichte und Urgeschichte des Menschen. Begr. v. A. Ecker u. L. Lindenschmidt. Organ der Deutsch. Gesellsch. für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. XVIII. Braunschweig. 1889. *MNM. ásvt.* Bd. 1—15. *TT.* 1866—1884. *EK.*
- Archiv für die Botanik. Herausg. v. J. J. Römer. Leipzig. 1796—1799., 1803. Bd. I—III. *EK.*
- Archiv für die gesammte Naturlehre. Herausg. v. K. W. G. Kastner. Nürnberg. 1824—25. Bd. I—IV. *EK.*
- Archiv für die gesammte Physiologie. Pflüger. Bonn. 1868—1888. *OK.*; Bd. 3—46. *TK.*; 1868—1888. *EK.*
- Archiv für die Naturkunde Liv- Esth- und Kurlands. Herausg. v. d. Dorpater Naturforscher Gesellschaft. 1. Ser. VII. 5.; VIII. 1—2., 4.; IX. 1—2; 2. Ser. VII. 3., VIII. 4.; IX. 1—4. Dorpat. 1876—82. *Ft. int.*; Nr. 8, 9. *TT.*
- Archiv für die naturwissenschaftliche Landesdurchforschung von Böhmen. Prag. 1869. Bd. I. *MNM. ásvt.*
- Archiv für die Physiologie von J. Chr. Reil. Halle. Bd. I—VII. 1796—1807.; von Reil und Autenrieth Bd. VIII—XII. 1808—1815. *EK.*
- *Archiv für mikroskopische Anatomie. Schultze. Bonn. 1865—1889. *Ok.*; 1865—1889. *Zool. int.* Bd. X., XI., XIII—XXV. *EK.* I—XXXIII. 1865—1889. *Műegy. állatt.*
- Archiv für Mineralogie, Geognosie, Bergbau- und Hüttenkunde. Herausg. v. C. J. B. Karsten I—XXVI. Berlin. 1829—54. *Ft. int.*; 1829—54. *MNM. ásvt.*
- *Archiv für Naturgeschichte von Wiegmann. Berlin. Jahrg. 1—55. *MNM. állatt.*; *Műegy.*; *Ok.* Jahrg. 8—86. *TT.*; Jahrg. 38—55. *Zool. int.*; 1835—1888. *EK.*
- Archiv für practische Geologie. F. Posepny. Wien. I. Bd. 1880. *MNM. ásvt.*
- Archiv für Zoologie und Zootomie von Wiedemann. Braunschweig. Tom. I—IV. 1800—1805. *MNM. állatt.*
- Archivo del Laboratorio di Botanica Crittogamica, presso la R. Università di Pavia. Milano. 1879. Vol. II—III. *Rt. áll.*
- Archivo per la Zoologia l'Anatomia e la Fisiologia. Genova. Vol. I—IV. et Vol. V. Fasc. 1. N. *MNM. állatt.*
- Archivos de Museo Nacional de Rio de Janeiro. Vol. I. 1. Tri-

- mest. Vol. IV. et V. *MNM. állatt.*; I. 1876 *Ft. int.*; Vol. I—VI. *TT.*; 1879—80. *Nvt. int.*; Vol. I—V. 1876—1880. *EK.*
- Association Lyonnaise des Amis des Sciences Naturelles. Compte rendu de l'Année 1874. Lyon *MNM. állatt.*
- Atti dell' Accademia delle Scienze Fisiche e Mathematiche. Società Reale di Napoli. Vol. V—IX. 1873—1882. *MTA.*, Vol. VII—IX. *MNM. állatt.* VI—IX. etc. *Ft. int.*
- Atti della reale Accademia dei Lincei di Roma. Roma. Ser. III. Vol. 4 Fasc. 5. Vol. VI. Fasc. 1—10 et 12—14., Vol. VII—VIII. Ser. IV. Vol. I—VI. *MNM. állatt.*; Ser. II. Vol. 1—8., Ser. III. Vol. 1—19. Ser. IV. Vol. 1—2. *MTA.*; Memorie. 3. Ser. I-től kezdve, Transunti 3. Ser. I-től kezdve. *Ft. int.*; Ann. 1876—1888. *Műegy.* Vol. 1—19. *TT.*
- Atti della r. Accademia delle Scienze di Torino. Classe di scienze Fisiche e Matematiche. XIV—XVIII. Torino. 1878—82. *Ft. int.*
- Atti della reale Accademia di Scienze, Lettere e Belle Arti di Palermo. Vol. IX. Palermo. 1887. *MTA.*; Vol. VIII. *Ft. int.*; Vol. I—III. *TT.*
- Atti della reale Accademia Lucchese di Scienze, Lettere ed Arti Tomo. I—X. Lucca. 1821—40. *MTA.*
- Atti dell' imperiale e reale Accademia della Crusca Tomo. 1—3. Firenze. 1819—29. *MTA.*
- Atti della Società Geologica residente in Milano. Milano. 1859—61. *MNM. kt.*
- Atti della Società Italiana di Scienze Naturali. XXII—XXV. Milano. 1879—82. *Ft. int.*
- Atti della Società Toscana di Scienze Naturali. Memorie. I—IV. 1—2.; V. 1—2. Pisa. 1865—83. *Ft. int.*; Vol. I—IX *TT.*
- Atti della Società Veneto-Trentina di Scienze Naturali residente in Padova. I—VII. 1—2. VIII. 1. Padova. 1872—82. *Ft. int.*
- Atti del reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti Venezia. Serie III—VI. 1861—1887. *MTA.*; Ser. V-a disp. 10. Tomo 7—8. Ser. VI-a Tomo I. disp. 1—3. *MNM. állatt.*; *TT.*
- Aurora. Zeitschrift in monatlichen Heften über Witterungs-, Erd- und Menschenkunde. V. S. G. Dittmar. Berlin. 1821. *EK.*
- Aus allen Reichen der Natur. Monatschrift für Kenner und Freunde der Naturwissenschaften. Herausg. v. L. Besser, L. Brehm. Frankfurt a. M. 1859. *EK.*

Aus der Fremde. Wochenschrift für Natur- und Menschenkunde der aussereuropäischen Welt. Red. v. A. Diezmann. Leipzig. 1856—59. Monatschrift. 1860. H. 3., 4. *EK*.

*Ausland, Das —. Ueberschau der neuesten Forschungen auf der Gebiete der Natur-, Erd- und Volkerkunde. red. v. F. Hellwald. Stuttgart. 1876—89. *MNM. ásvt.*

Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei. Lásd Évkönyvei, Az Erd. Múzeum-Egylet.

B.

Beiträge, Zoologische —. Herausg. v. dr. A. Schneider. Breslau. Jahrg. 1883—1886. *MNM. állatt.*

Beiträge zur Biologie der Pflanzen. Red. v. Ferd. Cohn. Breslau. 1875—1887. Bd. I—V. *Nvt. int.*

Beiträge zur geologischen Karte der Schweiz. (Matériaux pour la carte géologique de la Suisse). Herausg. von der Geol. Commission d. Schweizerischen Naturforscher-Gesellschaft, I., III—XV., XVII., XIX—XX, XXIII., XXVII. Bern. 1862—83 *Ft. int.*

Beiträge zur Landes-, Volks- und Staatskunde des Grossherzogthums Hessen. Hft. 1—2. Darmstadt. 1850—53. *Ft. int.*

*Beiträge zur Paläontologie von Österreich-Ungarn. Von Mojsisovics E. und Neumayr M. Wien. 1880—86 Bd I—V. *MNM. ásvt.*

Beiträge zur Statistik der inneren Verwaltung des Grossherzogthums Baden. Herausg v d. Ministerium d. Innern. Geologischer Theil. Heft. 7., 8., 11., 12., 16., 21., 23., 25., 26., 30., 33. Carlsruhe. 1858—73 *Ft. int.*

Beiträge zur wissenschaftliche Botanik C. Nägeli. Leipzig. 1858—1868 *Nvt. int.*

Bergens Museums Aarsberetning. Lásd Aarsberetning, Bergens Museums —.

Berg- und hüttenmännische Zeitung Lásd Zeitung, Berg- und hüttenmännische —.

Berg- und Hüttenmännisches Jahrbuch etc. Lásd Jahrbuch — Berg- und hüttenmännisches — d. k. Ung. Schemnitzer und k. k. Berg-akad. Leoben u. Pribram.

*Bericht der Wetterauischen Gesellschaft für die Gesamnte Naturkunde zu Hanau. Hanau. Jahrg. 1861 1887. *MNM. állatt.*; 1863—1889. *TT*.

- Bericht des Naturwissenschaftlichen Vereins in Aussig a. d. Elbe. I. 1878. Aussig. *Ft. int.*; *TT.*
- Bericht über das Museum Francisco-Carolinum. Nebst Beiträge zur Landeskunde von Oesterreich ob der Enns. Linz. 26—46. Bericht. 1866—1888. *MTA.*; 35—42 Bd. *MNM. állatt.*
- Bericht über die Fortschritte der Anatomie und Physiologie. Red. Hoffmann u. Schwalbe. Leipzig et Heidelberg. Jahr. 1866—1889. *Zool. int.*; *Ok.*; *EK.*
- *Bericht über die Senkenberg'sche Naturforschende Gesellschaft in Frankfurt a/M. Jahrg. 1869—1887. *MNM. állatt.* 1874—1889. *TT.*
- Bericht über die Sitzungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Halle im Jahre 1880—81. Halle 1880—81. *Ft. int.*
- Bericht über die Thätigkeit der St. Gallischen Naturwissenschaftlichen Gesellschaft. St. Gallen. 57—65. Bd. *MNM. állatt.* 1864—1887. *TT.*
- Bericht über die zur Bekanntmachung geeigneten Verhandlungen der k. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Jahrg. 1836—1855. *MTA.*
- Bericht über Offenbacher Verein für Naturkunde und seine Thätigkeit. Offenbach a. M. 1860—1874. *TT.*; 1865. *Ft. int.*
- Berichte der Deutschen Botanischen Gesellschaft. Berlin. 1883—87. Bd. I—VI. *Nvt. int.*
- Berichte der Oberhessischen Gesellschaft für Natur- und Heilkunde. Giessen. 2., 5., 7., 8., 12., 14—21. Giessen. 1849—82. *Ft. int.* Bd. 2—26. 1849—1889. *TT.*
- Berichte des Botanischen Vereins zu Landshut. Landshut. 1864—1887. Bd. 1—10. *TT.*; I—X. *MNM. Nvt.*
- Berichte des naturhistorischen Vereins in Augsburg. Augsburg. 1862—1887. *TT.*
- Berichte der Naturwissenschaftlichen Gesellschaft zu Chemnitz. Chemnitz. 1873—1886. *TT.*
- Berichte des Naturwissenschaftlichen Medizinischen Vereins in Innsbruck. Innsbruck. Jahrg. I—XIV. N. M. ál.; XVI—XVII. Jahrg. *TT.*
- Berichte des Naturwissenschaftlichen Vereins an der k. k. Technischen Hochschule in Wien. I—V. Wien 1849—82. *Ft. int.*
- Berichte des Naturwissenschaftlichen Vereins zu Regensburg. (Fort-

setzung des «Correspondenzblattes»). I. H. für die Jahre 1886—1887. Regensburg. 1888. *MNM. állatt.*; *TT.*

Berichte des Vereins für Naturkunde zu Cassel. Jahresberichte V—XI.; XVI—XXX. Cassel. 1841—47.; 1871—83. *Ft. int.*; Jahresb. III. V—X.; XIV—XVIII.; XXVIII—XXXI. *MNM. állatt.*; 1878—1889. *TT.*

*Berichte, Mathematische und naturwissenschaftliche — aus Ungarn. Budapest. 1884—89. *Műegy.*; *TT.*; *MTA.*; *Ásvt. int.*; *MNM. kt.*

*Berichte über die Mittheilungen von Freunden der Naturwissenschaften in Wien, von Haidinger W. Wien. 1847—51. Bd. 1—7. *Ft. int.*; *Műegy.*; 1847—48. Bd. 2—4. *EK.*

*Berichte über die Verhandlungen der königlich Sächsischen Gesellschaften zu Leipzig. Leipzig. 1848—1888. *Műegy.*; 1865—1888. *Ok.*

Berliner entomologische Zeitschrift. Lásd Zeitschrift, Berliner entomologische —.

Bernerisches Magazin der Natur etc. Lásd Magazin, Bernerisches — der Natur. etc.

Beschäftigungen der Berlinischen Gesellschaft Naturforschender Freunde. Berlin. Bd. I—IV. 1775—1779. *MNM. állatt.*

Bibliotheca botanica. Abhandlungen a. d. Gesamtgebiete der Botanik. Herausg. v. O. Uhlworm. u. F. H. Haenlein. Cassel. 1886. Bd. 8. *Nvt. int.*

Bidragen Aot de Natuurkundige Wetenschappen, verzameld door H. C. von Hall, W. Vrolik en G. J. Mulder. Deel. I., II. Deerde deel No. 1. Amsterdam. 1826—28. *EK.*

Bihang till kongl. Svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar. I. Nr. 5—6.; 9.; 12.; II. 2., 5., 9., 11.; III. 2., 12.; IV. 2., 3.; V. 1., 10. Stockholm. 1872—78. *Ft. int.*; I-től kezdve. *MTA.*

Biologisches Centralblatt. Lásd Centralblatt, Biologisches —.

Blätter, Malakozoologische —. Als Fortsetzung der Zeitschrift für Malakozoologie, herausgeg. v. Dr. K. Th. Menke u. Dr. L. Peiffer. Cassel. Bd. 1—16. *MNM. állatt.*; *Ft. int.*

Blumen- und Garten-Zeitung. Lásd Zeitung, Blumen und Garten —.

Blumenzeitung. Hrsg. v. Fried. Hässler. et Schkell. Weissensee.
1828—1862. *Nvt. int.*

Bolletino dei Musei di Zoologia ed Anatomia Comparata della r.
Universita di Torino. Torino. 1886—89. Vol. I—IV. *Zool. int.*

Bolletino de la Academia Nacional de Ciencias en Cordoba. Buenos-
Ayres. 1878—88. Tomo. III. V—VII½ et VIII—XI. *MNM. állatt.*
Tom. VI—XI. 1884—1888. *TT.*

Bolletino della Reale Accademia delle Scienze, Lettere et Belle Arti
di Palermo. Anno. III. Nr. 1—3., 6. 1886. Nr. 1—6. 1887.
Palermo. *MTA.*

*Bolletino della Societa Adriatica di Scienze Naturale in Trieste.
Trieste. Vol. II. Nr. 3. Vol. III—X. *MNM. állatt.; TT.*

Bolletino della Societa Entomologica Italiana. Firenze. Anno 1—21.
(1869—1870.) *MNM. állatt.; 1—21. Ann. 1869—1890. TT.*

Bollettino della Societa Geologica Italiana. Roma. 1882—88. *Ásvt. int.*

Bolletino dell' osservatorio della r. Universita di Torino. XIII—XVII.
Torino. 1879—83. *Ft. int.*

Bolletino del r. Comitato Geologico d'Italia. I—XIV. 1—8. Firenze
et Roma. 1870—83. *Ft. int.; MNM. ásvt.*

*Bonplandia. Zeitschrift für die gesammte Botanik. Offic. Organ d.
K. L. Akademie der Naturforscher. Herausg. v. W. E. G. See-
mann, B. Seemann. Hannover. 1853—57. *EK.*; 1853—1863.
Nvt. int.

Botanische Abhandlungen aus dem Gebiete der Morphologie und
Physiologie. Lásd Abhandlungen, Botanische. etc.

Botanische Hefte. A. Wiegand. Lásd Hefte, Botanische —.

Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und
Pflanzengeographie. Lásd Jahrbücher, Botanische — etc.

Botanische Mittheilungen v. C. Nägeli. Lásd Mittheilungen, Bo-
tanische —.

Botanischer Jahresbericht. Lásd Jahresbericht, Botanischer —.

Botanisches Centralblatt. Lásd Centralblatt, Botanisches —.

Botanische Untersuchungen aus dem Laboratorium der landwirtsch.
Lehranstalt in Berlin. Lásd Untersuchungen, Botanische — etc.

Botanische Zeitung. Lásd Zeitung, Botanische —.

Botanik Tidsskrift udgivet af den botaniske foreningi Kjöbenhovn.
Lásd Tidsskrift, Botanisk —.

Buletin Societatea Geografică Română. Fundata la 15. Junie 1875. An. X-a Bucuresci. 1889. *MNM. ásvt*

Bulletin de la classe phys.-mathém. de l'Académie Imp. des Sciences. Tom. V.; XXVIII. 2. St. Petersburg et Leipsick. 1847—1883. *Ft. int.*; Tom. I—XXXII. *MTA.*; 1860—1874. *Műegy.*

Bulletin de la Société Académique Franco-Hispano-Portugaise de Toulouse. Tom. IV—VII. Toulouse. 1883—86. *MTA.*

Bulletins de la Société Anatomique de Paris. Réd. par Bariés et Letulle. Paris. Année LIV. Sér. IV. T. IV. 1841. *EK.*

Bullettin de la Société Belge de Microscopie. Bruxelles. 1875—1889. *TT.*

Bulletin de la Société Botanique de France. Paris. Tom. I—XXXIV. *Nvt. int.*

Bulletin de la Société d'Acclimatation de Paris. Paris. *TT.*

Bulletin de la Société des Sciences Naturelles de Neuchatel. T. X—XII. Neuchatel. 1874—1883. *Ft. int.*

Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de Colmar. Anneés 10—23. *MNM. állatt.*; 1875—1889. *TT.*

Bulletin de la Société Géologique de France. Paris. 1846. E. K.

*Bulletin de la Société Impériale des Naturalistes de Moscou. Moscou. Ann. 1829—88. Vol. 1—80. *MNM. állatt.*; 1858—1888. *Ft. int.* 1862—1889. *TT.*; 1829. *EK.*

Bulletin de la Société Linnéenne de Normandie. 3. Sér. Vol. IV—V. Caen. 1880—81. *Ft. int.*

Bulletin de la Société Minéralogique de France. Paris. 1879—1889. *MNM. ást.*; *Ásvt. int.*

Bulletin de la Société Vaudoise des Sciences Naturelles. Lausanne. Nr. 78—98. *MNM. állatt.*; 2. Sér. XII—XVIII. Nr. 87—88. *Ft. int.*

Bulletin de la Société Zoologique de France. Paris. Vol. 1—14. *TT.*

Bulletin der kön. Bayerischen Akademie der Wissenschaften. München. 1842—54. *MTA.*

Bulletin de travaux de la Société Murithienne du Valais. 1881—1882. Neuchatel. 1883. *Ft. int.*

Bulletin d'insectologie agricole. Journal mensuel de la Société Centrale d'Agriculture et d'Insectologie. Paris. 1876—1886. Année. 1—11. *Rt. áll.*

Bulletin du Musée r. d'Histoire Naturelle de Belgique. T. I—II. Bruxelles. 1882—83. *Ft. int.*

Bulletin mensuel de la Société Botanique de Lyon. Lyon. 1885. *Nvt. int.*

Bulletin of American Museum of Natural History. New-York. 1887—1888. *TT.*

Bulletin of Society of Natural History of Brookville. Indiana. Nr. 1., 2. 1887. *TT.*

Bulletin of the California Academy of Sciences. No. 1—3. San-francisco. 1884—85. *Ft. int.*; Vol. I—II. *TT.*; Vol. I. *MTA.*; *MNM. ásvt.*

Bulletin of the Cornell University. I. 1., 2. Ithaca. N. Y. 1874 *Ft. int.*

Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts. Bruxelles. 1870—89. *Nvt. int.*

Bulletin des sciences naturelles et de géologie. Réd. par M. M. Delafosse, Raspail, Demaret et Lesson. Paris. 1824—1830. *EK.*

Bulletin des sciences physiques et naturelles en Néerlande. Réd. par Miguel, Muelder, Wrenkelbach. Rotterdam. *EK.*

Bulletin of the Museum of Comparat. Zoology of Harvard College. Cambridge (Massachuts) Zoolog. Sér. 1866., 1869., 1880—1889. Vol. 5—17. *TT.* Zool. Sér. Vol. V—XIV. *MNM. állatt.*

Bulletin of the Museum of Compar. Zoology at Harvard College. Geological series. Vol. I. Cambridge. 1880. *Ft. int.*

Bulletin of the Un. St. Entomological Commission. Nr. 2. Washington. 1877. *Ft. int.*; 1877., 1880. Nr. 1—6. *Rt. áll.*

Bulletin of the Unit. States Geological and Geogr. Survey of the Territories. I. 1—2. Sér. 1., 4—6.; II. 4.; III., IV. 1—3.; V.; VI.; 1., 3. Washington. 1874—82. *Ft. int.*; Nr. 47. 1888. *MNM. ásvt.* Vol. 2—6. *TT.*; *Ásvt. int.*

Bulletin scientifique de la France et de la Belgique. Publ. par A. Giard. 3. Sér. I—II. Année. 1888—1889 *MNM. nvt.*

*Bulletin scientifique de Paris. Année V. Nr. 7—12. *MNM. állatt.*

Bulletin scientifique du département du Nord. Lille. Paris. Ser. II. Année 1. Nr. 2—12. Ann. 2. Nr. 1—10. Nr. 12. Ann. 5. Ann. 6. Nr. 1—8. Nr. 11—12. Ann. 7—8. Nr. 2—12. Ann. 9—10. *MNM. állatt.*

Bulletin scientifique du Nord de la France et de la Belgique. (A. Giard). 2. Sér. 10. Année. Nr. 7—12. *MNM. nvt.*

Bulletins de la Société Royale de Botanique de Belgique. Bruxelles. 1862—1883.; 1885—1889. *MNM. nvt.*

Bulletins des travaux de la Société Murithienne. Geneve. Fasc. III—XV. *MNM. állatt.*

Bulletin zoologique. Paris. Section I—III. *MNM. állatt.*

Bulletino del vulcanismo Italiano. III—X. Roma. 1876—83. *Ft. int.*

Bulletins de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique. Bruxelles. 1856—1887. Sér. 2. Tom. 1—50. Sér. 3. Tom. 1—13. *MTA.*; 2. Sér. T. XXXV-től kezdve. *Ft. int.*

C.

Carinthia. Zeitschrift für Vaterlandskunde. Herausg. vom Geschichtsverein und Landesmuseum in Kärnten. Jahrg. 69—87. *MTA.*
Casopis Musea Kralovstvi Českeho v Praze. Ročník. 55—61. Tom. 1881—87. *MTA.*

*Centralblatt, Biologisches —. Erlangen. 1881—1889. *Ok.*

Centralblatt, Botanisches —. (Uhlworm). 1886—89. *MNM. nvt.*
1880—1888. Jahrg. I—IX. *Nvt. int.*

Centralblatt für Bakteriologie und Parasitenkunde. Hrsg. v. O. Uhlworm etc. Jena. 1887. *Nvt. int.*

Centralblatt für Naturwissenschaften und Anthropologie. Herausg. v. G. Th. Fechner. Leipzig. 1833—1854. *EK.*

Cistula entomologica. London. Pars I—XXIX. *MNM. állatt.*

Commentari dell' Ateneo di Brescia. Brescia. 1878—1888. *TT.*

Communicacoes da seccao dos trabalhos geologicos de Portugal. Tom. I. fasc. 1. Lisbon. 1885. *Ft. int.*

Compte rendu de la session extraordinaire de la Société Géologique de Belgique tenue a Liège. 1883. *Ft. int.*

Compte rendu des travaux de la Société Helvétique des Sciences Naturelles Réunie à Lucerne. 1884. Genève. 1884. *Ft. int.*

Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des Sciences. Tom. LXXXII—XCVII. Paris. 1876—83. *Ft. int.*; *Műegy.*
1888-től kezdve *Ok.*; Tom. 16—27., 70—110. *TT.*

Contribution to knowledge, Smithsonian — VII—VIII.; X.; XIII—XXIII. Washington. 1863—81. *Ft. int.*

Correspondance Botanique. Ed. Morren. Liège. 1876—1884. *Nvt. int.*

Correspondenzblatt des Naturforscher-Vereins zu Riga. XXII—XXV. Riga. 1877—82. *Ft. int.*; 1880—1888. Jahrg. 23—31. *TT.*

Correspondenzblatt des Naturwissenschaftlichen Vereins (früher Zoologisch-mineralogischer Verein) in Regensburg. Jahrg. 9—40. *MNM. állatt.*; XXX—XXXVIII. *Ft. int.*; Jahrg. 21—40. *TT.*; *MNM. kt.*

Correspondenzblatt des Zoologisch-mineralogischen Vereins in Regensburg. XXX—XXXVI. Regensburg. 1876—82. *Ft. int.*

D.

Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften zu Wien. Mathematisch-Naturwissenschaftliche Classe. Bd. 1—55. 1850—1887. *MTA.*; *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; *Műegy.*; *MNM. kt.*

Denkschriften der. kön. Baierischen Akademie der Wissenschaften zu München. Ba. I—IX. München. 1808—1824. *MTA.*; *MNM. kt.*

Denkschriften des Germanischen National-Museums zu Nürnberg. Bd. 1. Nürnberg. 1856. *MTA.*

*Denkschriften, Neue — der Allgemeinen Schweizerischen Gesellschaft für die Gesammten Naturwissenschaften. Neuenburg. Zürich. 1829—74., 1876—88. Bd. 1—27. *MNM. ásvt.*; 1837—1864. *Műegy.*

Der Naturfreund Ungarns. Lásd Naturfreund, Der — Ungarns.

Deutsche entomologische Zeitschrift. Lásd Zeitschrift, Deutsche entomologische —.

Deutsches Archiv für Physiologie. V. Meckel. Lásd Archiv, Deutsches — für Physiologie.

E.

Entomologische Nachrichten. Lásd Nachrichten, Entomologische —.

Entomologische Zeitung. Stettin. Lásd Zeitung, Entomologische —.

Entomologisk Tidskrift. Lásd Tidskrift, Entomologisk —.

L'Entomologiste Genevois. Journal mensuel d'entomologie pure et appliqué. Genève. 1. köt. 1889. *MNM. állatt.*

Entomologist, The American. — An illustrated Magazine of popular and practical Entomology. Ed. by Ch. V. Riley. St. Louis et New-York. 1868—1870., 1880. *Rt. áll.*

*Erdélyi Múzeum. Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egylet. I—IX. Kolozsvár. 1875—82. *Ft. int.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; *EK.* }
Erdészeti lapok. Lásd Lapok, Erdészeti —.

E.

- *Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.: I—XII. 1—8. A matematikai tudom. köréből: I—VIII. 1—12.; IX. 1—13. Budapest. 1870-től. F. i. 1867—89. *MTA.*; *MNM. kt.*; *Műegy.*; *TT.*; *Ásvt. int.*; *Rt. áll.*
- *Értesítője, A Magyar Tudományos Akadémia — I—XV. 1—8.; XVI. 1—6. Budapest. 1867—82. *Ft. int.*; *TT.*; *MTA.*; *MNM. kt.*
- *Értesítő, Földtani —. Kiadja a Magyarhoni Földtani Társulat I—III. Budapest. 1880—82. *Ft. int.*; *TT.*; *MNM. kt.*; *MTA.*; *Ásvt. int.*; *EK.*
- *Értesítő, Magyar Akadémiai —. A mathem. és természettud. osztályok közlönye. 1859. évf. I—VI. Budapest. 1859 és 65. *Ft. int.*; *MTA.*; *Műegy.*; *Ásvt. int.*
- *Értesítő, Mathem. és természettudományi —. Kiadja a M. Tud. Akadémia. I. 1—5. Budapest. 1883. *Ft. int.*; *Műegy.*; *TT.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; *Rt. áll.*; *Műegy. áll. int.*
- *Értesítő, Orvos-természettudományi —. Az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztályának szaküléseiről és népszerű termtud. estélyeiről. Kolozsvár. 1876—1889. I—XIV. évf. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; *TT.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; 1876—1889. *EK.*
- *Évkönyv, melyet a Trencsénmegyei Természettudományi Egylet megbízásából szerkeszt a titkár. (Jahresheft des Naturwissenschaftlichen Vereins des Trencsiner Komitates). Trencsén 1—10. évf. (1878—1888.). *TT.*; *MTA.*; *MNM. kt.*
- *Évkönyve, A felső-magyarországi Kárpátgyűlés —. Késmárk. II. köt. *MNM. állatt.*; XVI. köt. *MNM. ásvt.*; I-ső kötettől végig *TT.*; *Ft. int.*; *Műegy.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; *Ásvt. int.*; *Műegy. áll. int.*
- *Évkönyve, A magyar királyi földtani intézet —. Budapest. 1871. I—IV., VI., VII. *MNM. ásvt.*; I-től végig *Ft.*; *Műegy.*; *TT.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; *Ásvt. int.*

- *Évkönyvei, A kir. magy. Természettudományi Társulat —. I.; III—IV. Pest. 1841—59. *Ft. int.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; *Nvt. int.*; *EK.*
- *Évkönyvei, A Magyar Tudományos Akadémia —. XVII. 1—2. Budapest. 1883—84. *FT. int.*; *MTA.*; *Műegy.*; *TT. MNM. Kt.*
- *Évkönyvei, Az Erdélyi Múzeum-Egylet —. Kolozsvárt. I—VI. köt. 1861—73. Uj foly. I—II. köt. 1874—78. *MTA.*; *Ft. int.*; *TT.*; *MNM. Kt.*; *EK.*

F.

- Fauna und Flora des Golfes von Neapel. Leipzig. 1—16. Bd. *MNM. állatt.*; *TT.*
- Faunus, Zeitschrift für Zoologie und vergleichende Anatomie, herausgegeben von Gistel. München. 1837—1839. Bd. I—III. *MNM. állatt.*; 1832. *EK.*
- Feuilles des jeunes naturalistes Paris. Année 11—19. *TT.*
- *Flora oder allgem. botanische Zeitung. Herausg. von d. königl. Bayer. Botanisch. Gesellschaft in Regensburg. Jahrg. 1843—1863., 1866—1888. *TT.*; 1818—1888. *MNM. int.*; 1852—1888. *Nvt. int.*
- Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania. Christiania. 1858—1886. *MTA.*
- Fortschritte der Botanik. Leipzig 1875—1886. *Nvt. int.*
- Forschungen auf dem Gebiete der Agrikultur-Physik. Hrsg. v. E. Wollny. Heidelberg. 1878. Bd. I—XI. *Nvt. int.*
- Földtani Értesítő. Lásd Értesítő, Földtani —.
- Földtani Közlöny. Lásd Közlöny, Földtani —.
- Französische Annalen für die allgemeine Naturgeschichte etc. Herausg. v. C. H. Pfaff u. Friedländer. Lásd Annalen, Französische — etc.
- *Füzetek, Természetrajzi —. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest. I—XII. köt. *MNM. állatt.*; *TT.*; *Ft. int.*; *Műegy.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; I—V. köt. *Zool. int.*; I—XII. köt. *MNM. int.*; *Nvt. int.*; *EK.*; hiányosan *Műegy. áll. int.*
- *Füzetek, Természettudományi —. A Délmagyarországi Természettudományi Társulat közlönye. Temesvár. I—XI. köt.

MNM. ásvt.; TT.; Ft. int.; Műegy.; MTA.; MNM. kt.; Ásvt. int.; hiányosan *Műegy. áll. int.*

G.

- Gaea, Natur und Leben. Herausgeg. v. H. J. Klein. Leipzig. (?) Bd. 1—23. *TT.*; Bd. I. H. 1—5. *EK.*
- Gartenflora. Hrsg. v. E. Regel. Stuttgart 1875—1885. *Nvt. int.*
- Gartenjahrbuch, Neues —. Hrsg. v. Ferd. Biedenfeld. fortg. v. J. Schmidt. Weimar. 1848, 1854—58. *Nvt. int.*
- Gartenzeitung, Allgemeine —. Red. v. Otto Friedrich u. A. Dietrich. Berlin. 1834—40. *Nvt. int.*
- Gartenzeitung, Allgemeine deutsche —. Hrsg. v. der Gartenbau-Gesellschaft in Frauendorf. Passau. 1823—1831. *Nvt. int.*; 1830. *EK.*
- Gartenzeitung. Hrsg. v. L. Wittmeck. Berlin. 1883—84. *Nvt. int.*
- Gartenzeitung, Illustrierte —. Von Courtin Albert. Stuttgart. 1857—1887. *Nvt. int.*
- Gazette, The Botanical —. Indianapolis. 1884. *Nvt. int.*
- Glasnik Hrvatskoga Naravoslovnoga Društva. (Societas Historico-naturalis Croatica.) Zagreb. 1. köt. 1886. *MNM. állatt.; TT.*
- Glasnik Serajevo-Zemaljski Muzej a Bosni i Hercegovini. Serajevo. 1889. *TT.*
- Göteborgs Handlingar kongl. Vetenskaps och Vitterhets Samhälles. Lásd Handlingar-Göteborgs.

H.

- Handlingar-Göteborgs, kongl. Vetenskaps och Vitterhets Samhälles. Göteborg. Bd. 15—19. (1875—) *MNM. állatt.*
- Handlingar, Kongelige Sensenska Vetenskaps Akademiens —. XII. 3—6.; XIII. 2., 6.; XIV. 3., 6., 13—14.; XV. 3—4.; XVI. 7. Stockholm. 1874—78. *Ft. int.*; 1851—1881. Bd. I—XIX. *MTA.*
- Hedwigia. Ein Notizblatt für kryptogemische Studien. Red. v. L. Rabenhorst, G. Winter, Prantl. Dresden. Bd. I—XXVII. *Nvt. int.*
- Hefte, Botanische —. A. Wigand. Marburg. Bd. 3. *Nvt. int.*
- *Horae Societatis Entomologicae Rossicae. St. Petersburg. 1—24. köt. *MNM. állatt.*
- Horticole, La Belgique —. Red. Ed. Morren. Liège. 1885. *Nvt. int.*

Humboldt, Monatschrift für die gesammten Naturwissenschaften. Herausg. v. Dr. O. Dommer. Jahrg. 1887—89. Stuttgart. *MNM. ásvt.*; *TT.*; *Műegy. áll. int.*

I.

Ibis, The —. A Magazin of General Ornithology. London, edit. Selater. Sér. I—V. *MNM. állatt.*

Ibis, The —. A Quarterly Journal of Ornithology edit. by Salvin. London. *MNM. állatt.*

Illustrirte Monatshefte für die gesammte Interessen des Gartenbaues. Lásd Monatshefte, Illustrirte — etc.

Irmischia. Correspondenzblatt des Botanischen Vereins für das Nördliche Thüringen. Sonderhausen. 1881. Jahrg. 1. *TT.*

*Isis von Oken. Jena. Jahrg. 1817—1831. és 1842. *MNM. állatt.*; 1817—1823. *EK.*

Izvjesztija Geologicseszkago Komiteta. I—II. Sanktpeterburg. 1883. *Ft. int.*

J.

Jaarboek van de koninklijke Akademie van Wetenshappen te Amsterdam. Bd. 1—13. Amsterdam. 1861—1885. *MTA.*

*Jahrbuch, Berg- und hüttenmännisches — d. k. ung. Schemnitzer und d. k. k. Bergakademien Leoben u. Pribram. Graz. Wien. Prag. 1842—89. *MNM. ásvt.* 1870—1889. *Műegy.*

*Jahrbuch der k. k. Geologischen Reichsanstalt. Wien. 1850—89. Bd. 1—39. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; *Műegy.*; *MNM. kt. Ásvt.*; *int.*; 1850—1866. *EK.*

Jahrbuch der königl. Preussischen Geologischen Landesanstalt und Bergakademie zu Berlin. 1880—83. *Ft. int.*

Jahrbuch der Naturwissenschaften. R. v. Wildermann M. Freiburg. 1887—89. *Műegy.*

Jahrbuch des könig. Botanischen Gartens und des Botan. Museums zu Berlin. Zugleich Fortsetzung der Linnaea. Berlin. II. 1883. IV. 1886. *MNM.*; 1881—86. *Nvt. int.*

Jahrbuch des Naturhistorischen Landes-Museums in Kärnten. Klagenfurt. 1852—1870., 1878—1888. Heft. 1—9., 14—19. *TT.*

*Jahrbuch für den Berg- und Hüttenmann des östr. Kaiserstaates für 1848 et 52. Wien. *Ft. int.*

- *Jahrbuch für Mineralogie, Geognosie, Geologie und Petrefaktenkunde. Herausg. v. Leonhard K. C. Heidelberg. 1830—1889. *Műegy.*; *Ásvt. int.*
- *Jahrbuch, Morphologisches. R. v. Gegenbauer E. Leipzig. 1—14. Bd. *Műegy.*; 1—14 Bd. *Ok.*; Bd. I—VII. *Zool. int.*
- Jahrbuch, Neues — für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie. E. W. Benecke, C. Klein, H. Rosenbusch. Stuttgart. 1880—1884. *Ásvt. int.*
- Jahrbuch, Neues — für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie. Herausg. v. M. Bauer, W. Damas, Th. Liebisch. I—II. Bd. Stuttgart. 1888—89. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*
- Jahrbuch, Rheinischer — für Gartenkunde und Botanik. Red. v. Bouché. Bonn. 1883. *Nvt. int.*
- Jahrbücher, Botanische — für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. R. v. Engler. A. Leipzig. 1881—1889. *Műegy.*; *MNM. nvt.*; *Nvt. int.*
- Jahrbücher der Berg- und Hüttenkunde. v. K. E. F. v. Mohl. Bd. I—V. Salzburg. 1797—1801. *EK.*
- Jahrbücher der kais. Akademie Gemeinnütziger Wissenschaften zu Erfurt. Neu Folge. I. VI—XV. 1860., 1870—1887. Erfurt. *MTA.*
- Jahrbücher des Nassauischen Vereins für Naturkunde. Wiesbaden. Jahrg. I—XLI. *MNM. állatt.*; IX. 1—2 Abth.; XI, XII.; XIX—XXII.; XXV—XXX.; XXXIII—XXXV. etc. *Ft. int.*; Jahrg. I—XLII. *TT.*
- *Jahrbücher für wissenschaftliche Botanik. Herausg. v. Dr. N. Pringsheim. Berlin. Bd. I., II. 1858., 1859.; *MNM. nvt.*; Bd I—XIX. 1858—1888. *Nvt. int.*; *Műegy.*
- Jahrbücher, Zoologische — von Spengel. Zeitschrift für Systematik, Geographie und Biologie der Thiere. Jena. Bd. I—IV. *MNM. állatt.*; *Műegy. áll. int.*
- Jahresbericht, Botanischer —. Systematisch geordnetes Repertorium der botanischen Literatur aller Länder. I—II. 1—2; III. IV. 1—2.; V., VI. 1—2.; VII. 1—2.; VIII. 1., 2. Berlin. 1874—1883. etc. *Ft. int.*; Jahrg. 1—15. *TT.*; 1873—1887. *MNM. nvt.*; *Nvt. int.*
- Jahresbericht der königl. Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften. Prag. 1879., 1880., 1883—1887. *MTA.*; 1877—82. etc. *Ft. int.*; 1877—1888. *TT.*

- *Jahresbericht der kön. Ungar. Geologischen Anstalt. 1882. etc. Budapest. *Ft. int.*
- Jahresbericht der Naturforschenden Gesellschaft Graubündens. Chur. 1878—1889. Bd. 15—32. *TT.*
- Jahresbericht der Naturhistorischen Gesellschaft zu Hannover. Hannover. Jahrg. 11—13., 15—19., 21—37. *MNM. állatt.*
- Jahresbericht der Naturhistorischen Gesellschaft zu Nürnberg. Nürnberg. 1884—1888. *TT.*
- Jahresbericht des Akademischen Naturwissenschaftlicher Vereins in Graz. Graz. I—V. 1875—79. *TT.*
- Jahresbericht des Annaberg-Buchholzer Vereins für Naturkunde Annaberg-Buchholz. I—VI. Bd. 1868—1882. Ennek folytatása: Bericht über den Annaberg-Buchholzer Verein für Naturkunde. VII—VIII. Bd. 1883—1888. *TT.*
- Jahresbericht des Museumsvereins für das Fürstenthum Lüneburg. Bd. V., VI. Lüneburg. 1882—84. *MTA.*
- Jahresbericht des Naturhistorischen Vereins von Wisconsin. 1879—1880. Wisconsin. *FT. int.*
- Jahresbericht des Naturwissenschaftlichen Vereins in Halle. Berlin. 1852—53. Jahrg. IV. et V. *MNM. állatt.*; 1849—51, 1852. H. 1., 2. *EK.*
- Jahresbericht des Naturwissenschaftlichen Vereins zu Magdeburg. Magdeburg. 1885—1888. *TT.*
- Jahresbericht des Naturwissenschaftlichen Vereins Pollichia der Rheinpfalz. Dörckheim ad/H. Bd. 14—46. 1856—1886. *TT.*
- Jahresbericht des Vereins für Naturkunde zu Mannheim. Mannheim. 1878. *TT.*
- Jahresbericht des Vereins für Naturwissenschaft. Braunschweig. 1879—1887. *TT.*
- *Jahresbericht des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde für das Vereinsjahr 1859—60. Hermannstadt. 1860., 1869., 1883 etc. *MNM. kt.*
- Jahresbericht über die Fortschritte der Chemie und verwandter Theile anderer Wissenschaften. Begr. v. J. Liebig und H. Kopp. Für 1887. Braunschweig. 1889. *MNM. ásvt.*
- Jahresbericht über die Resultate der Arbeiten im Felde der physiologischen Botanik. (F. J. F. Meyen). 1838., 1839. *MNM. nyt.*
- *Jahresbericht. Zoologischer. — Herausg. von der zoologischen

- Station zu Neapel. Berlin et Leipzig. Jahrg. 1879—1888 *MNM. állatt.*; *TT.*; *Zool. int.*; 1882. Abth. I—III. *Ft. int.*; *Rt. áll.*; *Műegy. áll. int.*; 1879—1884. *EK.*
- Jahresberichte der Baiерischen Akademie der Wissenschaften. München. 1827—1831. *MTA.*; *MNM. kt.*
- Jahresberichte des Naturwissenschaftliche Vereins in Ebersfeld. Hft. v. Elbersfeld. 1878. *Ft. int.*; 1., 3., 5., 6., 7. Hft. 1851—1887. *TT.*
- Jahresberichte des Naturwissenschaft. Vereins zu Osnabrück für 1876—82. etc. Osnabrück. *Ft. int.*; *TT.*
- Jahresberichte des Provinzial-Vereins für Wissenschaft und Kunst. Münster in Westphal. 1877—1887. *TT.*
- Jahresberichte des Vereins für Naturkunde in Zwickau. Zwickau. 1875—1888. *TT.*
- Jahresberichte des Vereins von Fremden der Erdkunde. Leipzig. 1861—1871. *TT.*
- Jahresberichte über die Fortschritte in der Lehre von den Pathogenen Mikroorganismen. Hrsg. v. P. Baumgarten. Braunschweig. 1886. Bd. I—IV. *Nvt. int.*
- Jahreshefte des Naturwissenschaftlichen Vereins für das Fürstenthum Lüneburg. Lüneburg. 1868—69. *TT.*
- Jahreshefte des Vereins für Vaterländische Naturkunde in Württemberg Jahrg. I—XLVI. Stuttgart. 1845—1883. etc. *Ft. int.*; *MNM. ásvt.*
- *Jelentése a Kecskemét-vidéki Természettudományi Társulatnak. Kecskemét 1874—76. *TT.*
- Jenaische Zeitschrift für Naturwissenschaften und Medicin. Lásd Zeitschrift — jenaische — etc.
- Insect life. Denoted of the Economy and life-habits of insects, especially in their relations to agriculture, and edited by the entomologist and his assistants. Washington. 1888—89. Vol. I—II. *Rt. áll.*
- Journal de botanique. Par Marat L. M. Paris. 1887. 2. Jan. *Nvt. int.*
- Journal de botanique, publié par la Société de Botanique de Copenhague. 1875—1889. *MNM. nvt.*
- Journal de Conchylogie. Crosse. Paris. 1850—1889. Vol. 17—29. *MNM. állatt.*; Vol. I—XXV.; XXVII—XXXI. 1850—1883. etc. *Ft. int.*

Journal de géologie, publ. par. M. M. A. Boué, Jobert et Rozet. T. I—VII. Paris. 1830—31. *EK*.

Journal de l'anatomie et de physiologie. Robin et Pouchet. Paris. 1868—1889. *Ok*.

Journal de micrographie. Pelletan. Paris. 1879—1889. *Ok*.

*Journal des mines, publié par l'Agence des Mines de la République. Paris. 1815. Ann. III. *MNM. ásvt*.

Journal des Museum Godeffroy. Geographische, ethnographische und naturwissenschaftliche Mittheilungen. Hamburg. Fasc. I—XV. *MNM. állatt.; Műegy*.

Le Journal des Sçavans. Paris. 1665—1782. 49 köt., 1844—47., 1865—79., 1882—1888. *MTA*.

Journal, Le — des Sçavans. Lipsiae et Francofurti. 1665—1670. *EK*.

Journal des Sçavans. Amsterdam. T. I—VI.; VIII—XVI.; XVIII—XLI. 1665—1708.; 1753—1760.; 1761—1859. *EK*.

Journal de zoologie, comprenant les différentes branches de cette science: par P. Gervais. Paris. Vol. I—VI. *MNM. állatt*.

Journal für die Botanik. Schlechtendal. Berlin. 1826-tól kezdve 21 köt. *Ok*.

*Journal für Ornithologie. Deutsches Centralorgan für die gesammte Ornithologie. von J. Cabanis. Leipzig. Jahrg. 1—37. *MNM. állatt.*; 1853—1856. *EK*.

Journal, Neues — für die Botanik. Herausg. v. Prof. Schrader. I. 1805., II. 1808., III. 1809., IV. 1810. *MNM. nvt*.

Journal of Anatomie and Physiologie. London. 1876—1889. *Ok*.

Journal of royal Microscopical Society of London. London. 1879—1889. *TT*.

Journal of the Asiatic Society of Bengal. Vol. I—LII. Calcutta. 1832—1884. *MTA*.

Journal of the Elisha Mitchell Scientif. Society. Chapel Hill. N. C. 1887—88. Vol. IV., V. *TT*.

Journal of the North-China Branch of the Royal Asiatic Society. Shanghai. 1879. New. Sér. Nr. XIII. *MNM. állatt.*; Nr. I—IV., VI., XI. 1864—1877. *EK*.

Journal of the College of Science of the Imperial University of Japan. Vol. I., II. 1886—88. Tokyo. *MTA*.

- Journal of Physiologie. Edit. by Mich. Foster. New-York. Vol. I. II. 1878—79. *EK*.
- Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. Vol. I., III., IV—X., XII., XIII., XV—XX. New. Sér. Vol. 1—9., 18., 19. London. 1834., 1887. *MTA.*; Vol. V—VII, X., XI., XIV. 1839—51. *EK*.
- *Journal, Quarterly — of the Geological Society of London. I—XXXVII. London. 1845—1881. etc. *Ft. int.*; *Ásvt. int.*
- Journal, The American — of science and arts. Ed. and propr. J. D. Dana, B. Silliman and E. G. Dana. New-Haven Vol. 9—13., 15—36. 1875—88. *MTA.*; *MNM. ásvt.*; *Ft. int.* 1871—89. *Műegy.*; *TT.* 1853. május—július. *EK*.
- Journal, The Asiatic — and monthly Register for British and Foreign India, China and Australia. London. 1830., 1841. febr.—jul.—decz. 1842. jan.—febr. *EK*.
- Journal, The — of entomology descriptive and geographical. London. 1865—66. Vol. I—II. *MNM állatt.*
- Journal, The — of physiology. Foster. 1885—1888. *Ok*
- Journal, The — of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society. Vol. 11—18. Bombay. 1875—1884—86. *MTA.*
- Journal, The — of the Linnean Society Botany London. 1857—1887. T. 22. *Nvt. int.*
- Journal, The — of the Linnean Society of London, Zoology. Vol. 1—22. *MNM. állatt.*
- Journal, The quarterly — of the Geological Society. London. 1845. Vol. I., II. *EK*.
- Journal, The quarterly — of science. London. Nr. 6. 1865. *MTA.*; 1879—1888. *Ok*.
- Journal, Wiener — für das gesammte Pflanzenreich. Hrsg. v. D. Hovibrenk. Bunzlau. 1853.

K.

- Kongelige Svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar. Lásd Handlingar kongel. Svenska Vetenskaps Akademiens.
- *Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Jahrg. I—X. Hermannstadt. 1878—1887. *MTA.*; *EK*.
- Kosmos, Zeitschrift für Entwicklungslehre und einheitl. Weltaus-

schauung. Herausg. v. E. Krause. Leipzig. 1877—1889. Jahrg. V., VI., IX—XIII. *TT.*; Jahrg. I—X. *MNM. állatt.*; Jahrg. I—X. *Műegy. állatt. int.*

*Közleményei a Pozsonyi Természettudományi és Orvosi Egyletnek. (Verhandlungen des Vereins für Natur- und Heilkunde zu Pressburg). Pozsony. Új folyam, I—VI. füzet. (1873—1887.). *TT.* I—III. Új foly. I—VI. *MTA.*; *MNM. kt.*; *Ft. int.*

*Közlemények, Mathematikai és természettudományi —. Kiadja a M. Tud. Akadémia. I—XXIII. Budapest. 1871—1888. *Ft. int.*; 1861—1889. *MTA.*; *MNM. kt.*; *Műegy.*; *Ásvt. int.*; *Műegy. áll. int.*; *TT.*; *Rt. áll.*

*Közlöny, Földtani —. Kiadja a Magyarhoni Földtani Társulat. Budapest. 1871-től kezdve *MTA.*; *MNM. kt.*; *MNM. ásvt.*; *Ásvt. int.*; *Nvt. int.*; *Műegy.*; *Ft. int.*; *TT.* 1871—89. *EK.*

*Közlöny, Természettudományi —. Budapest. 1869—1889. *MTA.*; *MNM. kt.*; *MNM. ásvt.*; *Műegy.*; *Ft. int.*; *TT.* 1860—1868. *EK.*; *Nvt. int.*; *Műegy. állatt. int.*

L.

Landwirthschaftlichen, Die — Versuchs-Stationen. Organ für naturwissenschaftliche Forschungen auf dem Gebiete der Landwirtschaft. Berlin. XXV—XXXI. *Rt. áll.*; *TT.*

*Lapok, Erdészeti —. Selmecz, Budapest. 1862—1889. *MTA.*; *TT.*; *Ft. int.*; *MNM. kt.*; *Műegy.*; *Nvt. int.* XXIV—XXVIII. *Rt. áll.*; 1862—86. *EK.*

*Lapok, Magyar növénytani —. Szerk. és kiadja Kanitz A. Kolozsvár. 1877—1889. *TT.*; VII., IX. X. évf. *MNM. nvt.*; I—XII. évf. *Nvt. int.*; *MNM. kt.*; *EK.*

*Lapok, Rovarászati —. Kiadja dr. Kaufmann E. Pécs. 1883. *MNM. kt.*; *MTA.*; *TT.*

*Lapok, Rovartani —. Havi folyóirat, különös tekintettel a hasznos és káros rovarokra. Szerk. dr. Horváth Géza. Budapest. 1884—1886. I—II. köt. és III. köt. 1—8. füz. *MNM. kt.*; *MTA.*; *MNM. állatt.*; *TT.*; III. köt. *Zool. int.*; IV. köt. *Nvt. int.*; *Rt. áll.*; *Műegy. áll. int.*

Leopoldina, Amtliches Organ der kais. Leopoldino-Karolinischen

Deutschen Akademie der Naturforscher. III—IV.: VI—XV. Dresden. 1881—1889. *Ft. int.*

*Linnaea, Journal für die Botanik. Hrsgb. v. Schlechtendal. Halle, Berlin. 1851—1882. *Nvt. int.*

Literaturblätter für reine und angewandte Botanik. Herausgegeben von der Königl. Botan. Gesellschaft in Regensburg. I—V. (1828—1830.) *MNM. nvt.*

London Journal of Botany, The —. Edit. by Sir W. J. Hooker. London. 1848. *EK.*

*Lotos. Zeitschrift für Naturwissenschaften. Herausg. v. Naturhist. Verein «Lotos» in Prag. XVI—XX., XXII—XXV. Prag. 1866—1875. *Ft. int.*; Jahrg. II—XXVIII. Neue Folge. I—X. *TT.* 1868—1875. *Nvt. int.*; 1855. *EK.*

M.

Magazin, Bernerisches — der Natur, Kunst und Wissenschaften. Bern. Bd. I—II. 1772—79. *EK.*

Magazin de zoologie, d'anatomie comparée et de paléontologie. Paris, par M. F. E. Guérin-Méneville. Année I—XV. *MNM. állatt.*: 1833., 1837—38. *EK.*

Magazine, The entomological — of London. Vol. I—V. *MNM. állatt.*

*Magazine, The entomologists monthly — of London. London. Vol. I—25. *MNM. állatt.*

Magazine, the geological — or Monthly Journal of Geology, with which incorporated. The Geologist. Ed. by H. Woodward, etc. 1889. London. New. Sér. Decade III. Vol. VI. Nr. X. *MNM. ásvt.*; Decade 1. Vol. I—X., Dec. 2. Vol. I—X. 1864-től kezdve. *Ft. int.*

Magazine, The Mineralogical — and Journal of the Mineralogical Society of Great Britain and Ireland. London. 1877. *MNM. ásvt.*

Magazine, The — of Natural History. Conduct. by J. C. London. 1829—32. 1838. Vol. I—V., VIII. *EK.*

*Magazin für Insektenkunde. Herausg. v. Illiger. Braunschweig. 1801—1806. Bd. I—V. *EK.*

Magyarhoni Természetbarát. Lásd Természetbarát, Magyarhoni —.

Magyar Növénytani Lapok. Lásd Lapok, Magyar Növénytani —.

Malacozoologische Blätter. Lásd Blätter, Malacozoologische —.

Malpighia Rassegna Mensuale di botanica Messina. Anno. I. 1886/7.

MNM. nvt.; 1888. *Nvt. int.*

Mathematikai és Természettudományi Értesítő. Lásd Értesítő, Mathem. és Term.-tudományi —.

Mathematikai és Természettudományi Közlemények. Lásd Közlemények, Mathematikai és Természettudományi —.

Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn. Lásd Berichte, Mathematische und naturwissenschaftliche — aus Ungarn.

Mathematische und naturwissenschaftliche Mittheilungen der kön. Preussischen Academie der Wissenschaften. Lásd Mittheilungen, Mathematische und naturwiss. — etc.

Meddelanden of Societas pro Flora et Fauna Fennica. Helsingfors. Tom. 1—13. *MNM állatt.*; *TT.*

Meddelelser fra den Botaniske Foreningi Kjöbenhavn. 1887—89. II. Bd. Nr. 1., 4—6., 8, 9. *MNM. nvt.*

Memorie della Regia Academia di Scienze, Lettere ed Arti. Modena. 1880—1889. *TT.*

Memoire del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. XXII. Venezia. 1882. *Ft. int.*

Mémoires couronnées et autres mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique. XXII—XXX., XXXII. etc. Bruxelles. 1873—81. etc. *Ft. int.*

Mémoires couronnées et mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie Royale des Sciences des Lettres et Beaux-arts de Belgique. T. XXXVII—XLIII. etc. Bruxelles. 1873—80. etc. *Ft. int.*

Mémoires de l'Académie Royale des Sciences etc. de Belgique. XI—XLIII. Bruxelles. 1873—80. *MNM. kt.*; *Ft. int.*

*Mémoires de l'Academie Imperiale des Sciences, Arts et Belles Lettres de Dijon. Sér. II. Tom. X—XVI. Dijon. 1862—1870. *MTA.*; 1851—70., 1877—1880. *TT.*

Mémoires de l'Academie Imperiale des Sciences de St. Petersbourg. Sér. VII. Tom. 1—34. St. Petersbourg. 1859—1886. *MTA.*; Sér. VII. T. 1—17. *Műegy.*

Mémoires de la Société des Sciences Physiques et Naturelles de Bordeaux. 2. Sér. I—V. Paris et Bordeaux. 1876—82. etc. *Ft. int.*; 1854-től *Műegy.* Sér. I. Tom. 9., 10., Sér. II—III. 1873—88. *TT.*

Mémoires de la Société d'Histoire Naturelle de Paris. Paris. Prail-
rial. An. VII. *EK*.

*Mémoires de la Société Géologique de France. 1. Sér. I—V.; 2.
Sér. I—X.; 3. Sér. II. etc. Paris. 1833—82. etc. *Ft. int.*

Mémoires de la Société Linnéenne de Normandie. Vol. VII—VIII.
Paris. 1842—49. *Ft. int.*

Mémoires de la Société Nationale des Sciences Naturelles de Cher-
bourg. Paris. 1871—1885. Tom. 16—25. *Ft. int.*

Mémoires de la Société Royale des Sciences de Liège. Liège. 1844 *EK*.

Mémoires du comité géologique. Vol. I—III. St. Petersburg. 1883—
1885. *Ft. int.*

Mémoires. Nouveaux — de la Société Impériale des Naturalistes
de Moscou. Moscou. Tom. I, III. *MNM. állatt.*

Mémoires of the National Academy of Sciences. Vol. II., III. Wa-
shington. 1883—1886. *MTA*.

Mémoires of the Royal Society of London ora New Abridgement
of the Philosophical Transactions. By Mr. Baddam. Second Edit.
Vol. I—X. London. 1745. *MTA*.

Mémoires présentés par divers savants à l'Academie des Scien-
ces de l'Institut Imperial de France. Sciences mathematiques et
physiques. Tom. 1—19. Paris. 1827—65. *MTA*.

Mémoirs of the Boston Society of Natural History. Vol. II. Part. 4.;
Vol. III. Boston. 1875—82. etc. *Ft. int.*

Mémoirs of the Geological Survey of India. I. 2—3.; II—IX. Cal-
cutta. 1858—82. etc. *Ft. int.*

Mémoirs of the Geological Survey of the United Kingdom. Decade
I—XIII. London. 1849—72. *Ft. int.*

Mémoirs of the Geological Survey of Great-Britain. London 1857—
1872. *Ft. int.*

Mémoirs of the Science Department Tokio Daigaku. No. 9. Tokio.
1883. *Ft. int.*

Mémorias da Academia Real das Sciencias de Lisboa. Classe de
sciencias mathematicas, physicas e naturales. Nova Sér. Tomo
I—VI. Lisboa. 1854—1881. *MTA*.

Mémorias de la Real Academia de Ciencias Exactas, Fisicas y Natu-
rales de Madrid. Tomo. XI—XIII. Madrid. 1887—1889. *MTA*.

Mémorie del Imperiale Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed
Arti. Vol. 11—22. Venezia. 1862—1885. *MTA*; *TT*.

- Mémoria della Accademia di Scienze dell' Istituto di Bologna. Sér. 4. Tom. I—III. Bologna. 1880—81. *Ft. int.*
- Mémoire per servire alla descrizione della carta geologica d'Italia. I., II. 1—2., III. 1. Firenze. 1871—76. *Ft. int.*
- Mémoires du Museum d'Histoire Naturelle de Paris. 1815—1828. *MNM. állatt.*; 1815—1822. Tom. I—VIII. *EK.*
- Mineralogische Mittheilungen. V. Tschermak. Lásd Mittheilungen. Mineralogische —.
- Mineralogische und petrographische Mittheilungen. V. Tschermak. Lásd Mittheilungen, Mineralogische und petrographische —.
- Miscellaneous Publications of the Un. St. Geological Survey of the Territories. Lásd Publications, Miscellaneous — etc.
- Mittheilungen aus dem Botanischen Institute zu Graz. Hrsg. v. H. Leitgeb. Jena. 1886. *Nvt. int.*
- Mittheilungen aus dem Embryologischen Institute der k. k. Universität in Wien. Herausg. v. S. L. Schenk. Wien. 1877—1880. *Zool. int.*
- *Mittheilungen aus dem Jahrbuche der königl. ung. Geologisch. Anstalt. I-től kezdve. Budapest. 1872-től. *Ft. int.*
- Mittheilungen aus dem Osterlande. Altenburg. 1854—59. 1861—1896. 1880—1888. *TT.*
- Mittheilungen aus dem Vereine der Naturfreunde in Reichenberg IV., XII—XIV etc. Reichenberg. 1873—83. etc. *Ft. int.*
- Mittheilungen aus dem Zoologischen Museum zu Dresden. Dresden. Heft. I—III. *MNM. állatt.*
- Mittheilungen aus den Verhandlungen der Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin. Berlin. 1837—1839. Jahrg. I—III. *MNM. állatt.*
- Mittheilungen aus der Gesamtgebiete der Botanik. Hrsg. v. A. Schenk und Chr. Luerksen Leipzig 1871—75. *Nvt. int.*
- *Mittheilungen aus der zoologischen Station zu Neapel. Berlin. Bd. I—IX. *MNM. állatt.*; Bd. I—IX. *Zool. int.*
- Mittheilungen, Botanische —. C. Nägeli. München. 1862—1881. *Nvt. int.*
- Mittheilungen der kaiserl. königl. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn. Jahrg. 57-től a 64-ik kivételével végig. *MNM. állatt.*
- Mittheilungen der Naturforschenden Gesellschaft in Bern. Bern.

1843—1889. Jahrg. 1871—1887. *MNM. állatt.*; 1843—1871. *Műegy.*; 1850—1888. *Ft. int.*; 1860—1888. *TT*.

Mittheilungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Thurgau. Thurgau. Bd. 5—8. *TT*.

Mittheilungen der Naturforschenden Gesellschaft in Zürich. Zürich. 1847—48, 1856—75. *TT*.

*Mittheilungen der Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft. G. Stierlein in Schaffhausen. Bd. I—VIII. *MNM. állatt.*

Mittheilungen des Deutschen und Österr. Alpenvereins I—IV., VI—IX. Frankfurt a. M. et Wien. 1875—83. etc. *Ft. int.*

Mittheilungen des Münchner Entomologischen Vereins. München. Jahrg. I—V. *MNM. állatt.*

Mittheilungen der Naturwissenschaftlichen Vereins zu Aussig. Aussig. 1877. *TT*.

Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins für Steiermark. Graz. 1863—89. *MNM. ásvt.* 1879—89. *Ft. int.*; 1863—1888. *TT*.

Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins von Neu-Vorpommern und Rügen. Greifswald. Jahrg. 1—20. 1869—1888. *TT*.

*Mittheilungen des Ornithologischen Vereins in Wien. Wien. Jahrg. I—X. *MNM. állatt.*

Mittheilungen des Vereins für Erdkunde zu Halle a. S. 1877—89. etc. Halle. *Ft. int.*; *TT*.

Mittheilungen des Vereins nördlich der Elbe zur Verbreitung naturwiss. Kenntnisse. I., 4—9. Kiel. 1857—69. *Ft. int.*

Mittheilungen des Vereins von Freunden der Erdkunde. Leipzig. 1872—1888. *TT*.

Mittheilungen, Mathem. und naturwissenschaftliche — d. königl. preussischen Academie der Wissenschaften. Berlin. 1882—1887. *Nvt. int.*

*Mittheilungen, Mineralogische und Petrographische —. (Tschermak.) Herausg. v. F. Becke. XI. Bd. Wien. 1870—1889. *MNM. ásvt.*; *Műegy.*

*Mittheilungen — Mineralogische — Gesammelt von G. Tschermak. Jahrg. 1871—77. Neue Folge I—V. etc. Wien 1872—83. etc. *Ft. int.*; *Ásvt. int.*

Mittheilungen, Monatliche — des Naturwissenschaftlichen Vereins

des Regierungsbezirks Frankfurt. a. d. O. Frankfurt a. d. Odera. Jahrg. 2—7. 1884—89. *TT*.

Monatliche Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins des Regierungs-bezirks Frankfurt a. d. O. Lásd Mittheilungen, Monatliche — etc.

Monatsberichte der kön. preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Jahrg. 1856—1881. *MTA.*; 1876—81. *Ft. int.*; 1836—1881. *Műegy.*; 1861., 1863—1881. *TT.*; 1871—1881. *Nvt. int.*

Monatsberichte über die Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin. V. Mahlmann. Neue Folge. Bd. I—X. Berlin. 1844—53. *EK.*

Monatshefte, Illustrierte — für die Gesamt-Interessen des Gartenbaues. Weiss J. E., Kolb M., Lebl M. München et Leipzig. 1888. 12. Heft. *Nvt. int.*

Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen. Prag. 1827—29. Bd. I—III. *EK.*

*Monatsschrift, Wiener entomologisches. — Wien. Bd. I—VIII. *MNM. állatt.*

Monographs of the United States Geological Survey. Vol. II—V. Washington. 1882—83. *Ft. int.*

Morphologisches Jahrbuch. Lásd Jahrbuch, Morphologisches —.

*Munkálatai a Magyarhoni Földtani Társulatnak. Pest. 1856—70. I—V. köt. *MNM. ásvt.*; I—XXIII. k. *MNM. kt.*; *MTA.*; *Ft. int. TT.*; *Ásvt. int.* 1863., 1864., 1868., 1870., 1872. *Nvt. int.*; 1856. 1863. *EK.*

*Munkálatai. A magyar orvosok és természetvizsgálók —. 1882. évig bezárólag teljes. *MNM. állatt.*; II—XII., XIV—XXII. *Ft. int.*; 1842-től végig *MNM. kt.*; *MTA.*; *Műegy.*; *TT.* 1841—1881. *Műegy. áll. int.*; *Rt. áll.*

Museum Senkenbergianum. Abhandlungen aus dem Gebiete der beschreibenden Naturgeschichte. Von Mitgliedern den Senkenbergischen Naturforschenden Gesellschaft in Frankfurt am Main. Frankfurt am. M. 1833—1845. *MNM. állatt.*

N.

- *Nachrichten, Entomologische — von Katter. Stettin. 1875—89. Bd. I—XV. *MNM. áll.*; *Rt. áll.* Jahrg. II. XI—XV. *Műegy. áll. int.*
- *Nachrichten von der Georg-Augustus-Universität und der kön. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Jahrg. 1847—1855.; 1862—63., 1865—87. Göttingen. *MTA.* 1876—82. etc. *Ft. int.*; 1877—1887. *TT.*
- Naturaliste, Le —. Journal des Échanges et des Nouvelles par Deyrolle, Paris. Année I—IX. *MNM. állatt.*
- Naturalist, The American —. An illustrated Magazine of Natural History. Philadelphia. 1881—89. Vol. XV—XX. *Rt. áll.*
- Nature a weekly illustrated Journal of Science. London. 1875—89. *MNM. ásvt.* Vol. XXIX—XXXIII. *Ft. int.* 1869—1889. *Műegy.* Vol. I—LX. *TT.*
- Naturforscher, Der —, Wochenblatt zur Verbreitung der Fortschritte in den Naturwissenschaften. Herausgeg. v. Sklarek W. Berlin. 1868—75. Jahrg. I—VIII. *MNM. ásvt.* IX—XVI. etc. *Ft. int.* 1868—1889. *Műegy.* Jahrg. I—XXI. *TT.*
- *Naturfreund, Der — Ungarns. Herausg. v. J. Nagy u. A. Fr. Láng. Neutra 1857., 1858. *MTA.*; *MNM kt.*; *ÉK.*
- Naturhistorisk Tidskrift. Lásd Tidskrift, Naturhistorisk —.
- Naturkundig Tidskrift voor Nederlandsche Indie. Lásd Tidskrift, Naturkundig — etc.
- Naturvidenskabelige og Mathematisk handlinger, of det kong. Danske Videnskabernes Selskabet. Lásd Afhandling, Natur. og Mathem. —, af det kong. Danske. Videns. Selskabet.
- Naturwissenschaftliche Abhandlungen. Von Hoidinger W. Lásd Abhandlungen, Naturwissenschaftliche. —.
- Naturwissenschaftliche Rundschau. Lásd Rundschau, Naturwissenschaftliche. —.
- Naumannia, Journal für die Ornithologie vorzugsweise Europas. v. E. Baldamus. Dessau. Bd. I—VIII. *MNM. állatt.*
- Neue Allgemeine deutsche Blumen- und Garten-Zeitung. Lásd Zeitung, Neue allgemeine deutsche Blumen- und Garten—.
- Neue Blumen-Zeitung. Lásd Zeitung, Neue Blumen —.
- Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie. Lásd Jahrbuch, Neues — für Mineralogie etc.

- Neues Journal für die Botanik. Lásd Journal, Neues — für die Botanik.
- Neuestes Gartenjahr buch. Von Ferd. Biedenfeld. Lásd Gartenjahr buch, Neuestes —.
- Neujahrsblatt. Herausgeg. von der Naturforschend. Gesellschaft. Stück, 1—81. Zürich. 1799—1879. *Ft. int.*
- Notes from the Leyden Museum. Leyden. Schlegel et Jentink. Bd. I—X. *MNM. állatt.*
- Notiser ur Sällkapets pro Fauna et Fora Fennica Törhandlingar. Helsingfors. Bd. II—XI. *MNM. állatt.*: 2., 3., 7—14. *TT.*
- Notizblatt des Vereins für Erdkunde und Verwandte Wissenschaften zu Darmstadt und des Mittelrhein. geol. Vereins. 3. Folg. XVI., XVIII.; 4. Folg. I—III. etc. Darmstadt. 1877—82. etc. *Ft. int.* 1858—67. *Műegy.*
- Notizen aus dem Gebiete der Natur- und Heilkunde. Gesamm. u. mitgeth. v. Fr. v. Froriep. Bd. I—L. Erfurt, Weimar. 1822—1836. Neue Notizen. Bd. I—XXX.; XXXIII—XL. 1837—1846 Dritte Reihe, Bd. I—IX. 1847—49.; 1857. *EK.*
- Nouveaux Mémoires de la Société Imperiale des Naturalistes de Moscou. Lásd Mémoires, Nouveaux — de la Société des Naturalistes de Moscou.
- Nova Acta Academiae Caesareae Leopoldino-Carolinae Germanicae Naturae Curiosorum. Lásd Acta, Nova — Ac. Caes. Leop. Carol. Germ. Naturae Curiosorum.
- Nova Acta Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis. Lásd Acta, Nova — Reg. Societ. Scient. Upsaliensis.

O.

- Öfversigt af Finska Vetenskaps Societetens Förhandlingar T. IV., VI—XXVI. Helsingfors. 1856—57. *MTA.*
- Oesterreichisch botanische Zeitschrift. Lásd Zeitschrift, Oesterreichisch botanische —.
- Oesterreichisches botanisches Wochenblatt. Lásd Wochenblatt, Oesterreichisches botanisches —.
- Oesterreichisches landwirtschaftliches Wochenblatt. Lásd Wochenblatt, Oesterreichisches landwirtschaftliches —.

Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen. Lásd Zeitschrift, Oesterreichische — für Berg- und Hüttenwesen.

Öfversigt af kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. Stockholm. Årgång. 1852—1888. M. Åk. 1871—1880. *Ft. int.*

*Ornis. Internationale Zeitschrift für die gesammte Ornithologie. Organ des Permanenten Internationalen Ornithologischen Comité's in Wien. 1884—89. Jahrg. I—V. *MNM. állatt.; Rt. áll.; Műgy. áll. int.*

Orvos-természettudományi Értesítő. Lásd Értesítő, Orvos-természettudományi —.

Översigt over det kongl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlingar og dets Medlemmers Arbejder. Året. 1853—1886. Kjöbenhavn. *MTA.*

P.

Paläontologia Indica. Calcutta. 1865—82. etc. *Ft. int.*

Paléontologie Française. Paris. 1840—1883. etc. *Ft. int.*

Palaentologische Abhandlungen. Von W. Dames u. E. Kayser. Lásd Abhandlungen, Palaeontologische —.

Paleontographica. Beiträge zur Naturgeschichte der Vorwelt. Hrsg. v. W. Dunker et H. v. Meyer. I—XVIII. 1—6.; XIX. 1—4 et Suppl. III. Lief. I., II. 1—2.; III. 1—4.; IV—VII.; X—XI. Cassel. 1851—83. etc. *Ft. int.*

Paläontographical Society. Vol. I—XXXVI. etc. London. 1847—1883. etc. *Ft. int.*

Pamiętnik Akademii Umiejętności. Kraków. Tom. III—XV. *TT.*

Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Lásd Transactions, Philosophical — etc.

Preliminary Report of the field Work of the U. S. Geol. and Geogr. Survey of the Territories. Lásd Report, Preliminary etc.

Proceedings and Transactions of the Royal Society of Canada for the years 1882—86. Montreal. *MTA.*

Proceedings of American association for the Advancement of Science. Salem. 1875—1887. *TT.*

*Proceedings of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia. Philadelphia. Tom. 1858—1884., 1885—1888. *MNM. állatt.;* 1865—1888. *MNM. kt.; TT.*

Proceedings of the American Philosophical Society. Philadelphia. Vol. 1—23. 1840—1886. *MTA.*; 1838—1852. *EK.*

Proceedings of the Boston Society of Natural History. Boston. Vol. XVIII—XXIII. *MNM. állatt.*; Vol. XVIII—XXI. etc. *Ft. int.*

Proceedings of the California Academy of Sciences. 1882. M. Ak.

Proceedings of the Davenport Academy of Natural Sciences. Davenport. Vol. I. et IV. *MNM. állatt.*; I., III., IV. Vol. 1867—76.: 1878—1881., 1882—84. *TT.*

Proceedings of the Geological Society of London. I—IV. London. 1834—46. *Ft. int.*

Proceedings of the Geologist Association of London. 1861—62 *Ásvt. int.*

*Proceedings of the Royal Society of London. London. Vol. VII—XLII. 1856—1887. *MTA.*; XXVII—XXXIV., 1877—1882. etc. *Ft. int.*

Proceedings of the Natural History Society of Glasgow. Glasgow. 1869—1888. *TT.*

Proceedings of the Scientific Meetings Zoological Society of London. London. 1830—1889. *MNM. állatt.*

Proceedings of the Society of Natural History. Dublin. Vol. I—IV. 1849—1865. *TT.*

Procès-Verbaux des séances de la Société Malacologique de Belgique. T. III—XII. etc. Bruxelles. 1874—1883. etc. *Ft. int.*

Processen-Verbaal van de Gewone Vergaderingen. d. Akad. 1874—1875. Nr. 1—10. Amsterdam. *Ft. int.*

Processi Verbali della Società Toscana di Scienze Naturali. I—III. Pisa. 1878—83. etc. *Ft. int.*

Publications, Miscellaneons — of the Un. St. Geological Survey of the Territories. Nr. 13., 5., 7—10., 12. et Nr. 5., 2. edition. Washington 1874—80. etc. *Ft. int.*

Q.

Quarterly Journal of the Geological Society of London. Lásd Journal, Quarterly — of the Geological Society of London.

R.

- Rad Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti. XIV—XXXII. XXXVIII., XL—LVII., LIX—LXIV. 2. a., 2. b., LXVI., III. 1. Zágráb. 1871—83. etc. *MNM. kt. Ft. int.*
- Rapport Annuel del' Commission Geolog. et d'Histoire Naturelle du Canada. Ottawa. 1885—86. *TT.*
- Record, The Geological — Whitaker-William. London. 1875—1880. *MNM. ásvt.*; 1874—78. *Ft. int.*
- Records of the Geological Survey of India. I—III, V—XV. etc. Calcutta. 1870—1882. etc. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*
- Relazione intorno ai lavori della r. Stazione di Entomologia Agraria di Firenze. Roma. 1875—1882. *Rt. áll.*
- Rendiconti delle sessioni dell' Accademia delle Scienze del Istituto di Bologna. 1881—82. Bologna. *Ft. int.*
- Rendiconti d. r. Istituto Lombardo di Scienze e Lettere. Sér. II. Vol. XIII—XIV. Milano. 1880—81. etc. *Ft. int.*
- Rendiconto dell' Academia delle Scienze Fisiche e Matematiche di Napoli. Neapoli. Anno XV., XIX—XXVIII. *MNM. állatt.*; XII—XXI.; etc. 1873—1881. *Ft. int.*
- Repertorium annum literaturae botanicae periodicae curavit J. A. von Bemmelen, G. C. W. Bohnensieck et W. Burek. Harlem. Bd. I—VIII. *Nvt. int.*
- Report, Annual — of the American Museum of Natural History. New-York. 1870. *Ft. int.*; Tom. I—XVI. *TT.*
- Report, Annual — of the board of public education of the first school district of Pennsylvania. Philadelphia. 1873. *Ft. int.*
- Report, Annual — of the board of regents of the Smithsonian Institution for 1854—58.; 1862—78.; 1880. Washington. *MNM. kt.*; *TT.*; *Ft. int.* 1858., 1860., 1863., 1867—72., 1875—76. 1879. *MNM állatt.*; 1849—1884. *MTA.*; 1849—1881. *EK.*
- Report, Annual — of the Entomological Commission. 1878. I. Washington. *TT.*; *Ft. int.*; 1878—83. I—III. *Rt. int.*
- Report, Annual — of the Geological Survey of Indiana by E. F. Cox. I., III., IV. Indianapolis. 1869—72. *Ft. int.*
- Report, Annual — of the State Geologist for the year 1874. Treuton. *Ft. int.*
- Report, Annual — of the trustees of the Museum of Comparative Zoology at Harvard College in Cambridge. 1868., 1871—76.,

- 1878—82. etc. Boston et Cambridge. *Ft. int.*; 1866—1876.: 1879—89. *TT.*; *MNM. kt.*
- Report, Annual — of the U. S. Geological Survey of the Territories. I—XI. Washington. 1871—79. *Ft. int.*; 1867—1876. *Ásvt. int.*
- Report, Annual — on the noxious, beneficial and other insects of the State of Missouri. By Ch. V. Riley. Jefferson City. 1869—1877. Index et Suppl. *Rt. áll.*
- Report of a geological reconnaissance of Arkansas. I—II. By D. D. Quen. Philadelphia. 1858—60. *Ft. int.*
- Report of observations of injurious insect. London. 1880—86. *Rt. áll.*
- Report of progress of the Geological Survey of Canada. From its com. — 1863. For. 1871—72.: 1874—75. Montreal. 1863—76. *Ft. int.*
- Report of Progress of the Geological Survey of Victoria. Nr. IV. Melbourne. 1877. *Ft. int.*
- Report of the Commissioner of Agriculture. Washington. 1878—1883. *Rt. áll.*
- Report of the noxious, beneficial and other insects, of the State of New-York. By Asa Fitch. Albany. 1856—59. Vol. 1—9 et 14. *Rt. áll.*
- Report of the State Entomologist of the noxious and beneficial insects of the State of Illinois. Springfield 1877—88. Report. 6—14. *Rt. áll.*
- Report of the United States Geological Survey of the territories. Vol. I.; V.; VII.; IX—XII. Washington. 1873—79. *Ft. int. TT.*
- Report on insect and fungus pests. Department of Agriculture. Queensland. Brisbane. 1889. Nr. 1. *Rt. áll.*
- Report on the Geological Survey of the State of Jawa. 1858. Vol I. 1—2.; 1870. Vol. I—II. Des Moines. 1858—70. *Ft. int.*
- Report on the scientific results of the voyage of H. M. S. Challenger during the years 1873—76. Zoology. Vol. I—VII. London. 1881—83. *Ft. int.*
- Report, Preliminary — of the field Work of the Un. St. Geol. and Geogr. Survey of the territories for the season of 1877. Washington. *Ft. int.*; 1870—1878. *TT.*

- Report upon geograph. and geol. explorations west of the one hundredth meridian. Part. 1. Vol. IV. et Vol. III. Supplem. Washington. 1875., 1881. *Ft. int.*
- Review, The Anthropological — and Journal of the Anthropological Society of London. 1863. máj. 1865. febr. *EK.*
- Review, The Natural History —; a Quarterly Journal of Biological Science. London. 1861. okt. 1862. jan.—jul. *EK.*
- Revue de géologie. I—XIV. Paris. 1861—78. *Ft. int.*
- *Revue entomologique. Publ. par G. Silbermann Paris. Bd. I., II., IV. teljesen, a III. hézagosan. *MNM. állatt.*
- *Revue et Magazine de zoologie pure et appliquée. par Guérin-Ménueville. Paris. 1879-ig mind a 42 évf. *MNM. állatt.*
- Revue générale de botanique. Par. G. Bonnier. Paris. 1888. *Nvt. int.*
- Revue scientifique de la France et de l'étranger. II. Sér. T. I—XIX., 3. Sér. I—VI. Paris. 1871—83. etc. *Ft. int.*
- Revue zoologique par la Société Cuvierenne. par Guérin Ménueville Paris. Vol. I—XI. *MNM. állatt.*; 1838. 1842. Nr. 9., 1843. Nr. 6., 1847. Nr. 1., 1848. Nr. 12. *EK.*
- Rheinischer Jahrbuch für Gartenkunde und Botanik. Lásd Jahrbuch, Rheinischer — für Gartenkunde und Botanik.
- Rivista di Mineralogia e Cristallografia Italiana. Diretta da R. Panebianca. Vol. V. Padova. 1889. *MNM. ásvt.*
- Rovarászati lapok. Lásd Lapok, Rovarászati —.
- Rovartani lapok. Lásd Lapok rovertani —.
- Rundschau. Naturwissenschaftliche —. Herausg. v. Dr. W. Sklarek. I—IV. Jahrg. Braunschweig. *MNM. ásv.*; *Műegy.*

S.

- Schriften der Berlinischen Gesellschaft Naturforschender Freunde. Berlin. 1780—1792. Bd. I—X. *MNM. állatt.*
- Schriften der königl. Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg. 1860—1888. *TT.*
- *Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig. Danzig. Neue Folge: V. Bd. 4. H.; VI. Bd. 1., 3., 4.; VII. Bd. 1. H., *MNM. állatt.* Bd. III—VII. *TT.*

Schriften der Naturforschenden Gesellschaft zu Dorpat. Dorpat. Bd. 4—8. 1879—1887. *TT*.

*Schriften der Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg. Jahrg. 17—20., 21., 23., 26. *MNM. állatt.* 1—24. etc. 1861—83. etc. *Ft. int.*

Schriften des Naturwissenschaftlichen Vereins des Harzes. Wernigerode. 1886—88. Bd. I—III. *TT*.

Schriften des Naturwiss. Vereins für Schleswig—Holstein. I. 1., 3.: II. 2.; III. 1—2.; IV. 1., 2.; V. 1. Kiel. 1875—83. etc. *Ft. int.*; Bd. I—VIII. *TT*.

Schriften der Vereins für Geschichte und Naturgeschichte in Baar. 1870—1889. Tom. I—VII. *TT*.

Schriften des Vereins zur Verbreitung Naturwiss. Kenntnisse in Wien. II—VII., IX—X., XIV—XXIII. etc. Wien. 1863—83. etc. *Ft. int.*; 1—28. *TT*.

*Schriften, Neue — der Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin. Bd. I—IV. Berlin. *MNM. állatt.*

Schweizerische Zeitschrift für Natur- und Heilkunde. Lásd Zeitschrift, Schweizerische — für Natur- und Heilkunde.

Science, An illustrated journal. Vol. I—II. Cambridge. Mass. 1883. *Ft. int.*

Sitzungsberichte der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Prag. Jahrg. 1861—1886. *MTA.*; 1870—77., 1880—81. *Ft. int.*; 1877—1889. *TT*.

Sitzungsberichte der Gelehrten Esthnischen Gesellschaft zu Dorpat. Jahrg. 1870—1887. Dorpat. *MTA*.

Sitzungsberichte der Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Berlin. Jahrg. 1870—1888. *MNM. állatt.*; 1873—88. *Ft. int.*

Sitzungsberichte der Gesellschaft für Medicin und Naturwissenschaften. Jena. 1878—1885. *TT*.

*Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Mathem. naturw. Classe, I—III. Abth. Jahrg. 1848—1889. Wien. *MTA.*; 1848—1888. *Ft. int.*; *Műegy.*; Bd. 47—98. *TT*.

Sitzungsberichte der königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Jahrg. 1860—1887. Math. phys. Classe. München. *MTA.*; I—XIII. etc. *Ft. int.*; 1860—1889. *Műegy.*; 1877—1888. *TT*.

Sitzungsberichte der königl. Preussischen Akademie der Wissen-

- schaften zu Berlin. Jahrg. 1882—1889. *MTA.*; *Ft. int.*; 1882—1889. *Műegy.*; 1882—1889. *TT.*
- *Sitzungsberichte der Naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden. Dresden. Jahrg. 1879. *MNM. állatt.*; 1861., 1863—1869., 1870. 4—12., 1871—1881. *Ft. int.*; 1877—1889. *TT.*
- Sitzungsberichte der Naturforscher-Gesellschaft bei der Universität Dorpat. Dorpat. Bd. IV—VI. *MNM. állatt.*; IV. 2.: V. 2—3.; VI. 1—2. *Ft. int.*; 1879—89. H. 478. *TT.*
- Sitzungsberichte der Naturforschenden Gesellschaft zu Leipzig. I—IX, Leipzig. 1875—83. etc. *Ft. int.*
- Sitzungsberichte der Niederrheinischen Gesellschaft für Natur- und Heilkunde zu Bonn. Bonn. 1880—82. *Nvt. int.*
- Sitzungsberichte der Physikalisch-medicinischen Gesellschaft zu Würzburg. Jahrg. 1881—1882. Würzburg. *Ft. int.*; 1866—1886. *OK.*
- Skrifter, Det kongelige Danske Videnskabernes Selskabs —. Kjöbenhavn. Naturvidenskabelig og Mathematisk Afdeling. Bd. I—XII. *MTA.*
- Skriften, Nye Samling af det kongelige Danske Videnskabernes Selskabs —. Kjöbenhavn. Deel. 1—5. 1781—99. *MTA.*
- Skrifter, Det kong. Norske Videnskabernes Selskabs — Thron-dhjem. 1878—84. *MTA.*; 1868—1880. *Ft. int.*
- Smithsonian miscellaneous collections. Washington. Vol. I—XXX. 1862—1887. *MTA.*; *Ft. int.*; *Nvt. int.*; 1862—1869. *EK.*
- Société Botanique de Lyon. Bulletin trimestriel. Lyon. 1885—1888. *MNM. nvt.*
- Spomeh na tuznu svetanost pril. Smrti. Dra J. Panticha. Belgrad. 1888. *MTA.*
- Sprawozdania komisji jezy kowej Akademii Umiejętności w Krakowie. Tom. I—III. Kraków. 1880—84. *MTA.*
- *Sprawozdanie komisji fizyograficznej. Kraków. Tom. 8—20. *TT.*

T.

- *Taschenbuch für die gesammte Mineralogie. Redig. von Leonhard C. C. Frankfurt. Heidelberg. Stuttgart. 1807—74. *MNM. ásvt.*; 1816—1888. *OK.*

*Természetbarát, Magyarhoni —. Nyitra. II. évf. 1., 3. füz. *Ft. int.* ;
I—II. évf. *MNM. kt.* ; *MTA.* ; *EK.*

Természetrajzi füzetek. Lásd Füzetek, Természetrajzi —.

Természettudományi füzetek. Lásd Füzetek, Természettudományi —.

Természettudományi közlöny. Lásd Közlöny, Természettudományi —.

The American Entomologist. Lásd Entomologist, The american —.

The American Journal of Science and Arts. Lásd Journal, The
American — of Science and Arts.

The American Naturalist. Lásd Naturalist, The American —.

The Anthropological Review and Journal of the Anthropologica
Society of London. Lásd Review, The Anthropological — etc.

The Asiatic Journal and monthly Register for British and Foreign
India, China and Australia. Lásd Journal, The Asiatic — and
monthly Register etc.

The Botanical Gazette. Lásd Gazette, The botanical —.

The entomological Magazine. Lásd Magazine, The entomological —.

The entomologists monthly Magazine. Lásd Magazine, The entomo-
logists monthly —.

The geological Magazine. Lásd Magazine, The geological —.

The geological Record. Lásd Record, The geological —.

The Ibis. A Magazin of general Ornithology. Lásd Ibis, The —.
A Magazin of gen. Ornithology.

The Ibis. A Quarterly Journal of Ornithology. Lásd Ibis, The —.
A quarterly Journal of Ornithology.

The Journal of Entomology descriptive and geographical. Lásd
Journal, The — of Entomology etc.

The Journal of Physiology. Lásd Journal, The — of Physiology.

The Journal of the Bombay branch of the royal Asiatic Society.
Lásd Journal, The — af the Bombay branch etc.

The Journal of the Linnean Society Botany. Lásd Journal, The —
of the Linnean Society Botany.

The Journal of the Linnean Society of London, Zoology. Lásd
Journal, The — of the Linnean Society of London, Zoology.

The Magazine of Natural History of London. Lásd Magazine, The
— of Natural History of London.

The mineralogical Magazine etc. Lásd Magazine, The Mineralo-
gical — etc.

The Natural History Review. Lásd. Review, The natural History —.
 The Quarterly Journal of the Geological Society of London. Lásd
 Journal, The Quarterly — of the Geological Society of London.
 The Quarterly Journal of science. Lásd Journal, The quarterly —
 of science.

Tijdschrift voor de Wisen Natuurkundige Wetenschappen. Amster-
 dam. Decl. I., II., IV., V. 1848—1852. *EK*.

Tidsskrift, Entomologisk —. Stockholm. Bd. 1—3. *MNM. állatt.*

Tidsskrift, Botanisk — udgivet of den botaniske foreningi Kjöben-
 havn. Kjöbenhavn. 1875—1889. *MNM. nyt.*

Tidsskrift for Tiskeri. Fiedler og Feddersen. Kjöbenhavn. Bd. I—
 XIV. *MNM. állat.*

Tidsskrift, Naturhistorisk —. Kjöbenhavn (Kroyer-Schiödte). Bd.
 I—XIV. *MNM. állat.*

*Tidsskrift Naturkundig — voor Nederlandsch Indie. Batavia.
 Decl. I—XLII. *MNM. állatt.*

Tijdschrift voor Entomologie. Uitgegeven door de Nederlandsche
 Entomologische Vereenniging. S'Grauenhage. Bd. I—XXXI. *MNM.
 állatt.*

Tijdschrift voor Indische Taalhanden Volkenkunde, nitgegeven door
 het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen
 Decl. 2., 4., 5., 7—15—19. Batavia. 1854—69. *MTA.*

Transactions of the Academy of Science of St. Louis. Vol. I—IV.
 St. Louis. 1857—86. *MTA.*; I—III., IV. 1., 2. 1860—82. *Ft.
 int.*; *TT.*

Transactions of the American Philosophical Society, held at Phila-
 delphia. Philadelphia. New-Series, Vol. IV. Part. 3. *MNM.
 állatt.* New-Series. Vol. II—XV. *MTA.*

Transactions of the Chicago. Academy of Sciences. Vol. I. Part.
 2. Chicago. 1869. *MTA.*

Transactions of the China-Branch of the royal Asiatic Society.
 Part. I—IV. Hongkong. 1847—59. *MTA.*

Transactions of the Connecticut Academy of Arts and Sciences.
 Vol. I—V. New-Haven. 1871—82. *MTA.*; III. 1. *Ft. int.*

Transactions of the eighteenth and nineteenth annual meetings of the
 Kansas Academie of Science. Kansas. Topeka. 1885—86. *TT.*

Transactions of the New-York Academy of Sciences. Vol. I—III.
 New-York. 1881—84. *MTA.*; 1886—88. *TT.*

- Transactions of the royal Asiatic Society of Great-Britain and Ireland. Vol. 1—3. London. 1827—35. *MTA*.
- Transactions of the royal Society of Edinburgh. Vol. 13—29. Edinburgh. 1842—1880. *MTA*.; Vol. 30—33. *TT*.
- Transactions of the Seismological Society of Japan. I—V. Tokio. 1880—83. etc. *Ft. int.*
- *Transactions of the Zoological Society of London. London. Vol. I—XII. *MNM. állatt.*
- Transactions of the Wagner Free Institute of Science of Philadelphia. Vol. I. Philadelphia. 1887. *MTA*.; *TT*.
- *Transactions, Philosophical of the Royal Society of London. Year 1801—1886. Vol. 1—177. *MTA*.; *Műegy.*
- *Transactions, The — of the Entomological Society of London. London. Teljes. *MNM. állatt.*
- *Transactions, The — of the Linnean Society of London. London. Vol. I—XXXIV. *MNM. állatt.*
- Transactions, The — of the Linnean Society of London. Second Series: Botany. London. 1875—1879. *MNM. nvt.*
- *Transsilvania, periodische Zeitschrift für Landeskunde. Hermannstadt-Kronstadt. 1833—1838. *MNM. ásv.*; *EK*.
- Tromsös Museums Aarsberetning. Lásd Aarsberetning Museums Tromsös —.
- Tromsös Museums Aarshefter. Lásd Aarshefter, Museums Tromsös —.
- Trudi s Petersburgskago Botanicsezkago Sada. Petersbourg. 1871—1889. A 14-dik kötettől kezdve «Acta Horti Petropolitani» czímen. *MNM. nvt.*

U.

- Untersuchungen aus dem Botanischen Institut zu Tübingen. Hrsg. v. W. Pfeffer. Leipzig. 1881. *Nvt. int.*
- Untersuchungen aus dem botanischen Laboratorium der Universität Göttingen. Hrsg. v. J. Reinke. Berlin. 1879—1883. *Nvt. int.*
- Untersuchungen aus dem Forstbotanischen Institut zu München. Red. v. R. Hartig. München. 1880—82—83. *Nvt. int.*
- Untersuchungen, Botanische — aus dem Laboratorium der Landwirtschaft. Lehranstalt in Berlin. Red. v. H. Karsten. Berlin. 1865—67. *Nvt. int.*

*Untersuchungen zur Naturgeschichte des Menschen und der Thiere.
Moleschott. Frankfurt. 1856. 6. köt. *Ok.*

V.

Verhandelingen der koniglijke Akademie von Wetenschappen.

Afdeeling Naturkunde. Deel. 9—25. Amsterdam. 1861—87. *MTA.*

Verhandelingen der Naturkundige Vereeniging in Nederlandsch
Indie. Deel. V. 1858—59. Batavia. *MNM állatt.*

Verhandlungen van het Bataviaasch Genootschap von Kunsten en
Wetenschappen. Deel. 6., 16., 18., 20—33. Batavia. 1827., 1836.,
1842, 1844—1868. *MTA.*

Verhandlungen der Gelehrten Esthnischen Gesellschaft zu Dorpat.
Bd. I—III.; VI—XII. Dorpat. 1846., 1852., 1854., 1871., 1873.,
1877., 1879., 1880., 1883., 1884. *MTA.*

Verhandlungen der Gesellschaft der Vaterländischen Museums in
Böhmen. Heft. 2., 3., Prag. 1824—25. *MTA.*; *MNM. kt.*

Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin. Berlin.
1873—1888 *Műegy.*; 1874—1879. Bd. I—IV., VI. *EK.*

*Verhandlungen der Gesellschaft Naturforschender Freunde zu Ber-
lin. Berlin. Bd. I—V. *MNM. állatt.*

*Verhandlungen der k. k. Geologischen Reichsanstalt Wien. 1867-től
kezdve. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; *Műegy.*; *Ásvt. int.*; 1867.,
1868., 1870. *EK.*

*Verhandlungen der k. k. Zoologisch-botanischen Gesellschaft in
Wien. Bd. I—XXXIX. *MNM állatt.*; *Ft. int.*; *Műegy.*; *TT.*;
MNM. kt.; 1853—1887. *Nvt. int.*; 1859—1889. *Műegy. áll.*
int.; 1852—56. *EK.*

Verhandlungen der kais. Leopoldino-Carolinischen Deutschen Aka-
demie der Naturforscher. XXXV. Dresden. 1870. *Ft. int.*

Verhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft in Basel. 1857—
1878. Bd. VI—VIII. *MNM állatt.*; I—VI. 1—2. *Ft. int.* I—
VI. *Műegy.*; I—VIII. Bd. *TT.*

Verhandlungen der Physikalisch-medicinischen Gesellschaft in Würz-
burg. 1. Folge: I—V.; VII—X.; Neue Folge: I—XIV., VXIII.
Erlangen et Würzburg. 1850-től kezdve. *Ft. int.*; 1869-től
kezdve. *OK.*

Verhandlungen der Russisch-kaiserlichen Mineralogischen Gesell-

schaft zu St. Petersburg. Sér. 22. Bd. St. Petersburg. 1886. *MNM. ásvt.*

Verhandlungen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft in Aarau. Aarau. Jahresversamml. 64. *MNM. állatt.*; Jahrg. 20—40.; 59—65.; *Ft. int.*; 1817—1872. *Műegy.*

Verhandlungen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft in Brieg. Lausanne. Jahresversamm. 63. *MNM. állatt.*

Verhandlungen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft in Frauenfeld. Jahresversamm. 58—62., 67., 70. *MNM. állatt.*

*Verhandlungen des Botanischen Vereins für die Provinz Brandenburg und die angrenzenden Länder. Berlin. Jahrg. 1859—1887. *TT.*; 1887—1888. *MNM. nvt.*; 1869—1888. *Nvt. int.*

Verhandlungen der Deutschen Wissenschaftlichen Vereins zu Santiago. Santiago de Chile. Jahrg. 5., 6. *TT.*

*Verhandlungen des Naturforschenden Vereins in Brünn. 1862—1889. Bd. I—XIX. *MNM. állatt.*; I—XX. *Ft. int.*; I—XXVI. *TT.*

Verhandlungen des Naturhistorischen-medizinischen Vereins zu Heidelberg. Heidelberg. Bd. II—IV. *TT.*

Verhandlungen des Naturhistorischen Vereins der preuss. Rheinlande und Westphalens Bonn 1844—76. *MNM. ásvt.*; 1872—1883. *Ft. int.*

Verhandlungen des Naturwissenschaftlichen Vereins Hamburg-Altona. Hamburg. Neue Folge. Nr. 1—6. 1871—1885.; *MNM. állatt.*; *TT.*

Verhandlungen des Naturwissenschaftlichen Vereins zu Karlsruhe. Karlsruhe. 1864—1888. Bd. 1—10. *TT.*

Verhandlungen des Vereins für Naturwissenschaftlichen Unterhaltung. Hamburg. 1871—1885. Bg. I—V. *TT.*

*Verhandlungen des Vereins für Naturkunde in Pressburg. Jahrg. I—IX. *MNM. kt.*; *MNM. állatt.*; *TT.*; *EK.*

*Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften in Hermannstadt. (1850—1889.) Jahrg. I—XXXVIII. *MNM. állatt.*; *Ft. int.*; XIX-től végig. *Műegy.*; I-től végig. *TT.*; XIX. Jahrg. *Ásvt. int.*; *EK.*

Verslagen en Mededelingen van de Koninglijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeling Naturkunde. Deel. 14—17. 1862—65. Tmeede Reeks. Deel. 1—20. Amsterdam. 1866—1884. *MTA.*; *Ft. int.*

Vierteljahrschrift der Naturforsch. Gesellschaft in Zürich. Jahrg. 1—25. Zürich. 1856—1880. *Ft. int.*; *Műegy.*; 1856—1859. *EK.*

*Viestnik Narodnoga zemaljskoga Muzeja u Zagrebu. Zagreb. 1870. *MTA.*

W.

Wiener entomologisches Monatsschrift. Lásd Monatsschrift, Wiener entomologisches —.

Wiener entomologische Zeitung. Lásd Zeitung, Wiener entomologische —.

Wiener Journal für das gesammte Pflanzenreich. Lásd Journal, Wiener — für das gesammte Pflanzenreich.

*Wochenblatt, Oesterreichisches botanisches —. Red. v. A. Skofitz. Wien. 7—10. *TT.* 1851—1888. *Nvt. int.*

Wochenblatt, Oesterreiches Landwirtschaftliches. —. Red. v. Guid. Krafft. Wien. 1875—83. *Nvt. int.*

Würzburger naturwissenschaftliche Zeitschrift. Lásd Zeitschrift, Würzburger naturwissenschaftliche —.

Z.

Zapiski Akademia nauk w Sankt Petersburg. Tom. I. St. Petersburg. 1862. *MTA.*

Zapiszki Krewszkoje Obszesesztvo Jesztesz Tvoiszpytatelej. (Gesellschaft der Naturforscher). Kiew. Tom. 8—10. *TT.*

Zapiszki Novoroszijskago Obszesesztvá Jesztesz Tvoiszpytatelej. (Neurussische Naturforscher Gesellschaft). Odessa. Tom. I—XIV. *TT.*; *Ft. int.*

*Zeitschrift, Berliner entomologische —. Herausgeg. von dem Entomologischen Vereine in Berlin. 1—XVIII. Jahrg 1857—1874. XXVI—XXXII. Jahrg. 1881—1888. *MNM. állatt.*; 1869—1889. *Rt. áll.*

Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft. Berlin. 1849—1889. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; 1849. *EK.*

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Bd. I—XL. Leipzig. 1846—1886. *MTA.* Bd. I—XXVII; XXIX—XXXIII. *EK.*

Zeitschrift des Berg- und hüttenmännischen Vereins für Kärnten

II—XIII. Klagenfurt. 1870—81. *Ft. int.*; X—XII. Jahrg. *Műegy.*

*Zeitschrift des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins. V—XIV. München. Wien. Salzburg. 1874—83. *Ft. int.*

Zeitschrift des Ferdinandeums für Tirol und Voralberg. Dritte Folge. Hft. X—XXXI. Innsbruck. 1863—1887. *MTA.*; 3. Folge: IV—IX.; XI—XXVII. 1854—83. *Ft. int.*; 1835—1840. *Műegy.*; 1843. *EK.*

*Zeitschrift, Deutsche entomologische —, bisher «Berliner Entomologische Zeitschrift». Herausgeg. von dem Entomologischen Verein in Berlin. XIX—XXV. Jahrg. 1875—1881. XXVI—XXXII. Jahrg. 1881—1888. Berlin. *MNM. állatt.*; Jahrg. XX—XXIII., XXV—XXXIII. *TT.*

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin. Als Fortsetz. d. Zeitschrift für allgem. Erdkunde. Herausg. v. W. Koner. Bd. I—IV., IX—XIV. Berlin. 1866—69., 1874—79. *EK.*; 1853—1889. *Műegy.*; Jahrg. IX—XXII. *TT.*

Zeitschrift für allgemeine Erdkunde. Herausg. v. Gumprecht. Berlin. Bd. I—VI. 1853—56. Neue Folge v. Neumann u. Koner. Bb. I—XIX. 1856—65. *EK.*

Zeitschrift für Anatomie und Entwicklungsgeschichte. His et Braune. Leipzig. 1877—78. *OK.*; Bd. I., II. 1876, 1877. *EK.*

*Zeitschrift für Biologie. Red. v. Buhl L., Petten-Koffer M., Radlkofer L. et Voit C. München. 1865—1889. *Műegy.*; *Ok.*; 1888 *Nvt. int.*

Zeitschrift für das Berg-, Hütten- und Salinenwesen im Preussischen Staate. XXXIV. Bb. *MNM. ásvt.*

Zeitschrift für die Entomologie, von E. Fr. Germar. Leipzig. Bd. I—V. *MNM. állatt.*

*Zeitschrift für die gesammte Botanik. Hrsg. v. E. J. Seemann, Berth. Seemann, F. L. S. Bonplandia. Hannover. 1853—1863. *Nvt. int.*; 1853—1857. *EK.*

*Zeitschrift für die gesammte Naturwissenschaften. Halle a. S. Herausgeg. von d. Naturw. Verein für Sachsen und Thüringen. Bd. I—LIX. 1853—1859. *MNM. állatt.*; 1853-től végig. *OK.*; Bd. XII—XV.; XVIII—XXIII.; XXV—XXIX.; XXXIV. *TT.*; 1853—1862. *Nvt. int.*; Bd. I—X.; XVII.; XVIII., XXI—XXXIV. *OK.*

- *Zeitschrift für die gesammte Ornithologie. Budapest. 1884—1888.
Band. I—IV. *MNM. kt.*; *MNM. állatt.*; *TT.*; *EK.*; *Műegy. áll. int.*
- *Zeitschrift für Entomologie. Herausgeg. von dem Verein für Schlesische Insektenkunde zu Breslau. Jahrg. 1—6. et 8—10., Neue Folge 1—8. Heft. *MNM. állatt.*
- Zeitschrift für Krystallographie und Mineralogie. Herausg. von P. Groth. XVII. Bd. Leipzig 1889. *MNM. ásvt.*; I—VIII. és a követc. *Ft. int.*; I—XV. Bd. *Műegy.*; *Ásvt. int.*
- Zeitschrift für Malacozoologie. Herausg. von dr. K. Th. Menke und dr. L. Peiffer. Cassel. Jahr. 1844—1853. *MNM. állatt.*
- Zeitschrift für Mikroskopie. R. v. Kaiser E. Berlin. 1877—1880. *Műegy.*; 1874—80. *TT.*; 1877—80. *Műegy. áll int.*
- *Zeitschrift für Mineralogie. Red. v. Leonhard K. C. Frankfurt. 1826—29. *Műegy.*
- *Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn. Kiadta Wachtel. 1850-től. 8. k. *OK.*; *MTA.*; *MNM. kt.*; *EK.*
- Zeitschrift für Physiologie. Von Tiedemann, Treviranus. Darmstadt. Bd. I—V. 1824—1833. *EK.*
- Zeitschrift für vergleichenden Erdkunde. Herausg. v. Lückle. Magdeburg. 1842—47. Bd. I—VII. et VIII—X. mint Zeitschr. f. Erdkunde etc. v. Berghaus. *EK.*
- Zeitschrift für wissenschaftliche Botanik. Hrsg. v. K. Nägeli et M. J. Schleiden. Zürich. 1844—46. *Nvt. int.*
- Zeitschrift für wissenschaftliche Mikroskopie und für mikroskopische Technik. Braunschweig. 1884—89. *Műegy.*; *OK.*; *Növt. int.*; *Műegy. állatt. int.*; 1884—85. Bd. I—II. *EK.*
- *Zeitschrift für wissenschaftliche Zoologie. Siebold, Kölliker, Ehlers Leipzig. Bd. XXIX—XLVIII. *MNM. állatt.*; 1849-től kezdve *OK.*; Bd. XX—XLVI. *TT.*; Bd. XXIII—XLVI. *Zool int.*; Bd. II., VI., XVI—XIX, XXI—XLII. *EK.*
- Zeitschrift, Jenaische — für Naturwissenschaften und Medicin. Jena 8—13. Bd. *Műegy.*; 1864—1889 *OK.*; Jahrg. 7—13. *Zool. int.*; 1874. *EK.*
- *Zeitschrift, Oesterreichische botanische —. Red. v. A. Skofitz. Wien. Jahrg. XIX—XXXVIII. *TT.*; Jahrg. XVI—XXXIV. 1866—84. *MNM. nvt.*
- *Zeitschrift, Oesterreichische —. für Berg- und Hüttenwesen. Wien.

1853-tól kezdve. *MNM. ásvt.*; *Ft. int.*; 1868—1889 *Műegy.*; 1863—64. *Ásvt. int.*

Zeitschrift, Schweizerische — für Natur- und Heilkunde. V. Ch. F. v. Pommer. Zürich. 1838—1841. Bd. III—VI. *EK.*

Zeitschrift — Würzburger Naturwissenschaftliche —. I—VI. Würzburg. 1860—67. *Ft. int.*

Zeitung, Allgemeine deutsche naturhistorische —. Im Auftrage der Gesellschaft Isis. Leipzig u. Dresden. 1846—47. Neue Folge: 1855. I. *EK.*

*Zeitung, Berg und hüttenmännische — mit besonderer Berücksichtigung der Mineralogie und Geologie. Red. C. Hartmann. Jahrg. 1842—1863. Red. K. R. Bornemann und Bruno Karl 1863—1878. Red. Bruno Kerl und Friedrich Wimmer. Nordhausen. Berlin. Freiberg. Leipzig. *MNM. ásvt.*; 1842—1889. *Műegy.*

Zeitung, Neue Blumen —. Red. v. Th. Irmisch et J. Sekell. Weissensee. Bd XXX. et XXXV. 1857. 1863. *Nvt. int.*

Zeitung, Neue allgemeine deutsche Blumen- und Garten —. Hrsg. v. Rud. Mettler. Hamburg. 1846—47. *Nvt. int.*

Zeitung, Hamburger. Blumen- und Garten —. Red. v. Otto Eduard Hamburg. 1864—1875. *Nvt. int.*

Zeitung, Botanische —. Herausg. von der botanischen Gesellschaft in Regensburg. Regensburg. 1806. *EK.*

*Zeitung, Botanische —. Mohl H. et Schlechtendal D F. L. Berlin. 1843—1889. *Műegy.*; 1870—1889. *OK.*; Jahrg. 33—44. *TT.*; 1843—1889. *Nvt. int.*; 1843—1850. *EK.*

*Zeitung, Entomologische —. Herausg. v. d. Entomologischen Vereine zu Stettin. Jahrg. I—L. 1840—1888. *MNM. állatt.*

*Zeitung, Wiener entomologische — Hrsg. von J. Mik., Ed Reitter, Fr. A. Wachtl in Wien. 1882—1889 Bd. I—VIII. *MNM. állatt.*; *TT.*; *Műegy. áll. int*

Zoologische Beiträge. Herausg. v. A. Schneider. Lásd Beiträge, Zoologische —.

Zoologische Jahrbücher. Von Spengel. Lásd Jahrbücher, Zoologische —.

Zoologischer Anzeiger. V. C. Carus. Lásd Anzeiger, Zoologischer —.

Zoologischer Jahresbericht. Lásd Jahresbericht, Zoologischer —.

OSZTRÁK TÖRVÉNY AZ OSZTRÁK KÖNYVTÁR- NOKOKRÓL.

A «Magyar Könyv-Szemle» 1885-diki folyamában közöltük azon emlékiratot, melyet az osztrák könyvtárnokok az osztrák törvényhozás mindkét házához benyújtottak, s melyben helyzetök és viszonyaik törvény általi szabályozását kérelmezték. Ezen memorandum következtében az osztrák törvényhozás meghozta az óhajtott törvényt, melyben az osztrák könyvtárnokok és családjaik helyzetét szabályozta. Ezen törvényt, mely az osztrák könyvtárnokokra nézve igen kedvező, mutatjuk be minden magyarázat nélkül olvasóinknak a jelen közleményben s kívánjuk, hogy az osztrák könyvtárnokok helyzetének szabályozását a magyarországi könyvtárnokok helyzetének törvény általi rendezése kövesse.

Ezen törvény szószerinti szövegben magyar fordításban így hangzik:

1889. április 30-iki törvényczikk.

Az egyetemi és tanulmányi könyvtárak¹⁾ s a műszaki főiskolák könyvtárai tisztviselőinek rangjáról és viszonyairól, valamint azok özvegyeinek nyugdíjügyéről.

Birodalmi tanácsom mindkét házának hozzájárulásával rendelem, mint következik:

1. §.

Az egyetemi könyvtárak könyvtárnokainak rendszeresített illetményei Bécsben évi 2600 frtban, egyebütt 2400 frtban, az egyetemi és tanulmányi könyvtárak custosainak illetményei 1800 frtban, a

¹⁾ A törvény a Studien-Bibliothek kifejezést használja, melyet itt tanulmányi könyvtárnak fordítottunk.

scriptoroké 1200 frtban s végül az amanuensiseké 700 forintban állapíttatik meg.

2. §.

A könyvtárnok, custos és scriptor illetménye az illető állásban (e törvény érvénybe lépte ideje előtt vagy azután) eltöltött minden öt év után, a tizedik évig bezárólag, 200 frttal, az amanuensisé hasonló módon 150 frttal fog emelkedni.

3. §.

A bécsi műszaki főiskola könyvtárának könyvtárnoka 2400 frtnyi évi illetményt húz.

A mennyiben egyébként a műszaki főiskolák könyvtárainál más hivatalnokok alkalmaztatnának, ezek illetményeik tárgyában a megfelelő kategóriában levő egyetemi és tanulmányi könyvtári tisztviselőkhez hasonló tekintetek alá jönnek.

4. §.

Az egyetemi könyvtárnokok, valamint a bécsi műszaki főiskola könyvtárnoka az államhivatalnokok VI. rangosztályába tartoznak s kinevezésük a császárnak tartatik fenn.

A custosok a VII., a scriptorok a VIII., az amanuensisek a IX. rangosztályba tartoznak s a közoktatásügyi miniszter által neveztetnek ki.

5. §.

A könyvtári tisztviselők működési pótlékai tekintetében a fennálló intézkedések (1873. április XV. törvenyzikk) tovább is érvényben maradnak.

Azok a tisztviselők, kik természeti lakással bírnak, az őket különben megillető működési pótléknak csak felét kapják.

6. §.

Az esetre, ha a könyvtári szolgálat érdeke gyakornokok főlvetelét tenné szükségessé, ezekre nézve az 1873. április 15-iki törvény 13. és 14. szakaszai lesznek irányadók.

7. §.

Az egyetemi könyvtárnokoknak s a bécsi műszaki főiskola könyvtárnokának özvegyei 500 frtnyi évi nyugdíjat kapnak, az egyetemi és tanulmányi könyvtárak s a műszaki főiskolák könyvtárai custosainak özvegyei évi 400 frtot.

8. §. 9. §.

E törvényczikk 1889. október 1-én lép életbe s végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter bízatik meg. Bécs, 1889. április 30-án.

Ferencz József.

Gautsch.

Taaffe.

* * *

Ezen törvénnyel kapcsolatban érdekesnek tartjuk a magyarországi állami könyvtárak tisztviselőinek fizetéseit ide iktatni. Hazánkban a könyvtárnokok közt a budapesti egyetemi könyvtár igazgatójának van a legnagyobb fizetése, úgy mint évi 2500 frt, 315 frt évtizedes pótlék és természetbeli lakás. Ezután a többi fizetések így következnek: Egyetemi első könyvtárőr évi fizetése 1300 frt, természetbeli lakás és 100 frt ötödéves pótlék, egyetemi másod könyvtárőr évi fizetése 1100 frt, természetbeli lakás és 100 frt ötödéves pótlék. Egy könyvtártiszt 1000 frt, egy 900 frt évi fizetéssel, 250 frt lakbérrel és 100 frt ötödéves korpótlékkal, egy könyvtártiszt 700 frt fizetéssel, 200 frt lakbérrel és 100 frt ötödéves pótlékkal és két segédítő tiszt 800 frt és 600 frt fizetéssel. A kolozsvári királyi egyetemnél egy könyvtárőr 1000 frt fizetéssel és 250 frt lakbérrel s egy könyvtártiszt 600 frt fizetéssel és 120 frt lakbérrel. A budapesti kir. műegyetemnél egy segédkönyvtárnok 1000 frt fizetéssel és 200 frt lakbérrel. A Nemzeti Múzeumnál egy könyvtárőr 1500 frt fizetéssel, 600 frt működési pótlékkal, 100 frt ötödéves pótlékkal és természetbeli lakással, egy hírlapkönyvtárőr 1500 frt évi fizetéssel, 120 frt ötödéves pótlékkal és természetbeli lakással; két segédőr 1000 frt fizetéssel, 300 frt lakbérrel és 100 frt évötödös pótlékkal; három segédőr 900 frt fizetéssel, 300 frt lakbérrel és 100 frt évötödös pótlékkal; három gyakornok 600 frt fizetéssel, 200 frt lakbérrel és 100 frt évötödös pótlékkal. Rangosztályra nézve az egyetemi könyvtárigazgató a VI., a hírlapkönyvtárőr a VII., a többi tisztviselők a VIII. és IX. díjosztályba tartoznak.

RÉGI MAGYAR KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK.

Közli: SZABÓ KÁROLY.

— Nyolczadik közlemény. —

1.(306.sz.) *Maros-Vásárhelyi Gergely*. Christvslesvs Kőveteséről való Könyvek. Deakvl Irattak *Kempisi Tamastol*. Magyar nyelvre Fordittatot *Maros-Vasarheli Gergelytől*. Legyetek Isten követők mint szerelmes fiak. Eph. 5. v. 1. Nyomtatatot Colosvarat Anno D. 1622. 12r. 595 lap. — *Elül*: czíml., ajánlás, a ker. olvasónak, rövid summája az könyveknek 24 sztlan levél (az utolsó levél üres); *végül*: Mindennapi ájtatos imádság, ker. embernek maga üdvösége felől hasznos regulák, Sz. Ágoston mondása 27 sztlan lap.

Ajánlja Hallerkövi Haller Zsigmond Belső-Szolnok vármegyei főispánnak «Betelen Wáraba 1622. F. 15. lu. Ngod beteges Capana, M. Vasarhelyi Gergely Peczi præpost.» — Az ajánlás utolsó llevelén mondja Maros-Vásárhelyi Gergely: «egy lelki orvos könyvet orvos könyvet (*így*) adok elődbe, kit ez előt két szaz esztendővel, egy Kempesius Thamas, sz. életű ember irt Christus életének követéséről...» «kit ez előt is huszonnyoltz esztendővel sok fő emberek kérésére meg fordítottam vala, de sok haborusagh miat elveszven Nagyságod kegyes indulattyabol es kívánsagából remelven N. hogy sokaknak tanusagara es lelki vigasztalasara meg forditanam, kit Isten segitsegevel el is vegesztem.»

Székely-udvarhelyi ref. coll. — Csiki franc. zárda
(czíml. híjával.)

2. (307. sz.) *Tályai Pál*. Historia de venatione Divi Maximiliani Primi Imperatoris casu quidem initio tristissimo, sed tandem laetissimo

sanè successu memorabili, Vngaricis rythmis comprehensim concinnata. Nec non Avgvstae Inclvtaeqve Domvi Avstriacae dedicata. (*Fametszel, az osztrák ház sokmezejű czímere, legelő Magyarországnak czímerével*). Viennae Avstriae Ex officina Matthiae Formicæ In aula Coloniensi, Anno M.DC.XXVIII. 4r. A—C₅ = 3¹/₄ iv = 13 sztlm lev.

A szerző a II. Ferdinándhoz intézett «Dedicatoria Svpplex» alatt nevezi meg magát: «Ma: Ve: Sacrat: Humillimus et fidelis servitor *Paulus Thaliay*.» — A két első levelet elfoglaló latin czímen és ajánlás mellett a szöveg magyar, s áll 105 négy soros versszakból, ily fölrattal: «Historia az Felséges Boldog Emlékeztetv első Maximilian Cziarsznak ifivságában vadaszákori (*iggy*) történet kősziklák közze való eseséről és chűdállatos ki szabadításáról.» — A versfejekben:

Tirolis In Regno Prim Maximus Amilianvs
Caesar Dvm Capreas Sectatvr Montibvs Oni-
Pontis Svb Scopvlos Cadit Altos Eripit Vnvs.

Egyetlen példánya, melyet a catalogus után említ *Meyer, Wiens Buchdruckergesch. I. 128. l.*, egykorú vörös bőrkötésben, mindkét táblájának közepén a Habsburg-család aranyozott czímerével, *a bécsi cs. és kir. udv. könyvtárban*.

3. (308. sz.) *Comenius (Joh. Amos)*. Orbis Sensualium Pictus Bilingvis. Hoc est: Omnium fundamentalium in mundo rerum, & in vitâ actionum, Pictura Et Nomenclatura. Latina & Hungarica. A' Látható Világ, két-féle nyelven, az az: Minden derekassabb ez világon lévő dolgoknak és ez életben-valo cselekedeteknek le-ábrázolása, és Deák s' -Magyar meg-nevezése. — Coronae, Typis et Sumptibus Petri Pfannenschmiedii, impressit Nicolaus Molitor. Anno 1675. 8r. 327 lap. — *Elűl*: czíml. és előljáró beszéd 4, *végűl*: Index (latinul és magyarul) 4 sztlm lev.

Egyetlen példány számos fametszettel *az Erd. Múzeumban*. (1887. évi szerzemény).

4. (309. sz.) *Comenius (Joh. Amos)*. Orbis Sensualium Trilingvis,

Hoc est: Omnium fundamentalium in Mundo rerum et in vita actionum Nomenclatura. Latina, Germanica et Hungarica. In usum et commodum Schosaticae nostrae Juventutis noviter emissa. Cibinii. Imprimebatur per Stephanum Jüngling Cibin. Anno M.DC.LXXXIV. 8r. 241 lap. — *Elöl*: címl. 1; *végül*: Index (három nyelven) 5 sztan lev.

Egyetlen példány az *Erd. Múzeumban*. (1889. évi szerzemény.)

DEBRENTHEI TAMÁS BÚCSÚBESZÉDE

II. PIUS PÁPÁHOZ.

Közlő: MAJLÁTH BÉLA.¹

Azon vizsályt, mely a zágrábi püspöki szék elfoglalása körül az 1450-dik évet megelőzőleg Csupor Demeter knini püspök és Zólyomi Benedek zágrábi főesperes közötti versengést élesítette, V-dik Miklós pápa azzal vélte megszüntetni, hogy 1451. évi április 28-án kelt intézkedő levelével elrendelte, hogy Csupor Demeter a zágrábi püspökségben maradjon, Zólyomi Benedek pedig a knini püspökséget kormányozza. A pápa rendelkezésének azonban nem lett tényleges foganatja, mert a Cilleyek védő szárnya alatt Zólyomi Benedek elfoglalta a zágrábi püspökséget, s végre is 1452. évben e püspökségben megerősítve lett. 1452-ben bekövetkezett halála után a püspöki szék körüli zavarok újabban kiütöttek, minthogy arravaló igényeit Csupor Demeter fentartotta, László király pedig a szentmártoni apátot, Debrenthei Tamást nevezte ki zágrábi püspöknek, s ezen kinevezést V. Miklós pápa 1455-dik évi október 11-én kelt brevéjével meg is erősítette; de ehhez járult még az is, hogy a hatalmas Cilley Ulriknak sem az egyik, sem a másik nem tetszett, s a két vetélytárs ellenében Boldizsárt, a radmansdorfi plébánost kívánta a püspöki székbe helyezni.²

Az így elmérgesedett vizsályt Mátyás király azzal kívánta megszüntetni, hogy mellőzve a püspöki székre igényt tartók mind

¹ E tárgyról egyidejűleg két dolgozatot kaptunk. Fraknói Vilmos érdekes bibliografikus ismertetése mellett kézséggel nyitunk tért Majláth Béla közleményének, mely Debrenthei oratiojának teljes szövegét közölve, új adalékkal járul a magyar humanisták irodalomtörténetéhez. Szerk.

² Fraknói Vilmos: Vitéz János élete. 73. és 168. lap.

hármának személyes érdekeit, a zágrábi püspöki megye élére Vitéz Jánost akarta helyezni; a mi iránt 1459-dik évben actióba is lépett. Ámde Debrenthei igényeivel nem tágitott, annál is inkább, mert Vitéz épen nem volt hajlandó a zilált viszonyok közt levő püspökséget elfogadni, s csak nagy nehezen lehetett reá birni, hogy 1462-dik évben a zágrábi püspöki széket elfoglalja.

Míg ezek történnének, Debrenthei sem maradt tétlenül. 1462-ben Rómába sietett, a hol két évig a pápa unokaöccse, Francesco de Todeschini páduai bibornok pártfogása alatt — valószínűleg a pápa gyóntató atyjának, Bálint barátjának, közreműködésével — oda vitte igényeinek érvényesítését, hogy úntalan panaszával elvégre is sikerült neki a zágrábi püspökség helyett, a nyitrai püspöki széket elnyernie.

Debrenthei Tamás czélját elérve, nem sokára azután, hogy a pápa az 1463-ik évi okt. 22-én tartott consistoriumban a törökök ellen indítandó keresztes háborúban való személyes részvétét proclamálta, vagy még az 1463-ik év végén, vagy már csak az 1464-ik év legelején, egy II. Pius pápához intézett búcsúzó és köszönő beszédet mondott, a melyet leiratván, azt a Sienában tartózkodó II. Pius pápának átnyújtotta.

A codex, mely hártýára van írva, csak annyiban bir némi történeti beccsel, a mennyiben abban a fentemlített adatok kitüntetve vannak, s adatokat szolgáltatnak Debrenthei Tamás életrajzához, s földerítik azon viszonyt, mely közte s a pápa unokaöccse között fennállott; máskülönben pedig sem mint rhethorikai, sem mint írásmű az akkori humanisták szónoklatai és művei között jelentékenyebb helyet el nem foglalhat.

A codex maga Párisba került s jelenleg a «Bibliothèque Nationale» kéziratárában őriztetik, melynek könyvtári jelzése: Fonds latins 7844.

Az 1889. évi párisi világkiállítás alkalmával, a «Bibliothèque Nationale» berendezésének és administratív szervezetének tanulmányozása mellett, egyik feladatomból tűzvén ki, rövid időre szabott ott tartózkodásom alatt magyar vonatkozású kéziratokat kutatni, búvárlatom tárgyává tettem ezen úgynevezett Debrenthei-codexet is.

A mi a codex provenientiáját illeti, bárha az Montfauconnál

«Bibliotheca Bibliothecarum» című művében ¹ 6419₃. szám alatt fel van sorolva, s utána Haenel Gusztáv is átveszi,² de arra nézve, hogy az minő úton-módon került a párisi nemzeti könyvtárba, semmiféle támpontot nem nyújt; annyit azonban mégis mond, hogy ez valamelyik egyházi parochialis könyvgyűjteményben volt.

A codex kis octav alakú, 21 ctm. magas és 12 ctm. széljegyű 13 hártylevélből áll. Eredeti kötése már elfakult piros-barna síma bőr. A felső tábla belső részén egykorú cursiv írással ez van bejegyezve: «Thomas de Brente Episcopus Zagrabiensis presentavit domino ³ Pio II. pontifici maximo hanc orationem seu fabulam Senis, prout apparet in subiecta figura.

A címlapon alól, felől és baloldalon lapszéldíszítés van alkalmazva. Alól egymás mellett három medaillonban három címert paizs a következő címereképeket tünteti fel. A baloldali szélső kerek pajzsban ezüst mezőben egyenkarú kék kereszt, melynek végeiben és közepén három negyed-hold alakú arany szög látszik. A címerpajzsot bibornoki kalap fedi. Ez II. Pius pápa unoka-öcsésének, Francesco de Todeschini Piccolomini páduai bibornoknak címere. A középső gömbölyű pajzsban ugyanazon címerekép van, mint a fentebb leírt, a pajzsot azonban tiara fedi. Ez tehát a pápa II. Pius címérére vall. A harmadik csúcsos címerpajzsban jobbra vörös mező, alján zöld pázsiton lépdelő természetes színű szarvas áll. Fent a címerpajzs jobb szögletében arany nap. A pajzsot püspöksüveg fedi. Ez a codexet készített Debrenthei Tamás püspök címere.

A címlapon felül arany betűkkel négy sorban a szöveg címe ez:

«Oratio reverendi patris domini Thome de Debrenthe episcopi Zagrabiensis ad sanctissimum dominum nostrum Pium II. feliciter incipit.»

A kezdő B betűben — kék alapon arany betű — egy csinos kivitelű miniatur kép tűnik előnkbe, mely a pápát piros köntösben tiarával fején a pápai trónuson ülve ábrázolja, a ki az előtte térdelő, hosszú, piros papi ruhába öltözött papi alakot jobb kezével

¹ Páris, 1739. II. k. 762. l.

² Catalogi librorum manuscriptorum, Lipcse, 1830.

³ Az eredeti kéziratban contractióval így van írva: dno, a mi «domino»-nak olvasandó.

megáldja, balkezével pedig a térdelő pap által feléje nyújtott nyitott könyvet megfogja. Ezen jelenet bizonyára a jelen kézirat átnyújtását illusztrálja, mint az a könyv táblájának belső részére beírt megjegyzés is jelzi. Valamivel lejjebb a lap szélén egy piros, hosszú ruhás térdelő papi alak imára kulesolja össze kezeit.

Ezen lapnak fac-similijét az V-ik műmellékleten adjuk.

Daczára annak, hogy ezen kéziratot — mint már fentebb is említők — különös jelentőségűnek nem tartjuk, de mint egy magyar püspök beszédét, s általa készítettett kéziratot, s a személye körüli események egy részének megvilágító adatait, magyar szempontból eléggé érdekesnek tartottuk arra, hogy azt a hely színén az eredetiből lemásolva, im az olvasónak teljes szövegében bemutatassuk.

*Oratio reverendi patris domini Thome de Debren-
the episcopi Zagrabiensis ad sanctissimum dominum
nostrum Pium II. feliciter incipit.* 1^a l.

Beatissime pater, si sermonem meum ornatè, promptè
et profunde proferre non || potero, uti deberem in pre- 1^b l.
sentia tanti excellentissimi pontificis et summi principis,
id in presentiarum beatitudo tua sua innata benignitate
tollerare et defectum supplere dignetur, quoniam continue
inculto et materno sum sermone versatus. Et si hanc
meam et magis necessariam, tuam honestam excusationem
apud beatitudinem tuam acceptam fore cognovero debita
cum venia, minus verebor conceptum desiderium explanare.

Non levis haec mihi provincia est, beatissime
pater, cum me ipsum intus et incute || noverim, et huic 2^a l.
officio me imparè oneri iniuncto esse sentiam, totus
expaveo. Nec ita a me alienus sum, quin intelligam nihil,
quod minus deceat, quam imperitum loqui sapientiam.
Inter perfectos loquor indoctus ante serenissimum prin-
cipem meum, summum pontificem, dei mei vicarium, de
cuius ore sermo melle dulcior profluere solet; quem cum
loquentem audio, angelum dei in excelso trono iudico.
Nollem in presentia beatitudinis tue, et in hoc conventu
reverendissimorum || dominorum meorum prestantissimo- 2^b l.
rum quicquam temere proferre. Non tamen verebor, bea-

tissime pater, aperire, quid sentiam pro defensione honoris, quem cari pendo, et ceteris prepondo. Et quamvis praecipuam curam et primum studium impendere debuisssem circa ea recensenda, quae ad tantam rem pertinerent explicandam, paucis tamen utar verbis et multa absolvam brevibus, nec tedio afficiam beatitudinem tuam.

- 3^a l.   Sepius et mihi obiectum || fuit non habuisse gratiam illius beatitudinis tue filii devotissimi, serenissimi principis, domini mei regis preclarissimi. Sanctitas tua cognoscere poterit ex his sequentibus. In patria Hungaria et in illo inclyto regno usque ad diem recessus mei huc ad pedes beatitudinis tue omnia iura fuerunt mihi administrata; et mandata apostolica et beatitudinis tue per modum sequestri ex mandato eiusdem beatitudinis tue filii carissimi, domini mei, regis illustrissimi, ac deliberatione prelatorum et baronum suorum || executi, et nullum remansit intactum, ut posita hec probant acta. Et me plus ceteris ad ipsam desiderabant ecclesiam Zagrabiensem, o quam carissimam sponsam meam, cum qua contraxi multis laboribus, periculis, diversis fortune casibus me submittendo et expensis plurimis, extractis tandem bullis et sententiis superinde per preclara media, digna et merita beatitudinis tue, que nunquam mihi defecit, sed profecit in reddenda iustitia. O quam felix largitas, quam divinitas operatur, o quam || gloriosa attributio iustitiae, qua homo deo celi coniungitur, et Romani imperii generosi principes ab inferis redempti fore leguntur! O inextimabile donum, quod propinquius est omnibus aliis claris virtutibus altissimo domino! Quis enim confregit litteras contrarias iuri et iustitiae omnino oppositas? Sanctus dominus noster Pius papa piissimus. Quis et conservavit iura mea tam evidentissima contra multorum adversitates, et instantias fovit et promovit, nec declinavit a veritate rationis? || Sanctus dominus noster Pius papa piissimus.
- 4^a l.

Quis in tantis tribulationibus martyrem et non confessorem, ut optabam, consequentibus primus annuntiator gaudii mei sempiterni affuit in reddenda iustitia et ferenda sententia? Sanctus dominus noster Pius papa piissimus.

Quis sepius glorificavit cor meum et exaltavit usque ad celos sua melliflua dulcedine? Sanctus dominus noster Pius papa piissimus. Quis ore proprio sanctissimo iocunditatem hanc felicissimam pronuntiare dignatus fuit? Sanctus dominus noster Pius papa piissimus. Et || non 5a 1.
deseruit me in tempore malo Pius secundus, adiutor meus et redemptor.

Hec erit tua propria laus, beatissime pater, hec erit huius sancti apostolici collegii sempiterna gloria. In hoc uno reposta erit vera illa et summa felicitas, non ea quidem tantummodo, quam Aristoteles et plerique alii philosophi in hiis inferioribus repositam rebus habere voluerunt, sed quam Plato et Cicero pollicentur et dominus deus preparavit omnibus diligentibus se. Omnis enim illa diocesis Zagra||biensis me optabat, et maiores natu. 5b 1.
Testis est et mihi dominus frater Valentinus heremita sanctitudinis tue penitentiarius, qui cum venientibus in hanc urbem communicavit, et quam pluribus et qualia dixerunt placabilia de me, testificetur. Omnes enim magnifici et proceres sunt in illa diocesi de sanguine meo; et unus potior et altior de Frangapanibus dicebat se unum castrum suum daturum pro eo, ut ego et ipse conservarer in iuribus meis acquisitis quoad ipsam || ecclesiam Za- 6a 1.
grabiensem, cuius et constructio, et edificatio, et in integrum restitutio, ad que reddebant me impotentem, beatissime pater, dudum facta, consumata, et perfecta fuisset, si lateralia impedimenta non affuissent. Et quanta exinde pericula et scandala, et incommoda [et dispendia animarum in illa amplissima diocesi positarum]¹ evenerunt, innumerable sunt. Respondeat, cuius interest [super hys], et per quem facta sunt. Que omnia beatitudo tua sua prudentia et providere et sciat et possit; disposuit et me posuit sub certis arti||culis ad ecclesiam Nitriensem, quam 6b 1.
o quanta benivolentia acceptari, et quam gratum mihi admodum fuit, dictu difficillimum est propter amplissimam

¹ A [ ] közé tett szavak utólag lettek a szövegbe betoldva.

- innatam pietatem beatitudinis tue, gloriosos favores et benignitatem maximam et placabilitatem longissimam, et benedictionem mihi semper et nunc meis immeritis multa dulcedine impensam, que digne et nec immerito in presentiarum prepondero ipsi ecclesie Zagrabiensi. Sola ipsa innata pietas et benignitas beatitudinis tue implevit et supplevit desi||derium meum et honorem, quem semper optavi, amavi, quesivi, et inveni apud beatitudinem tuam piissimam semper et mihi benignissimam. Credendum enim est, et nec dubitandum, ipsum deum immortalem propitium esse beatitudini tue, multaque grata premia exinde redditurum. Sufficit enim et mihi obedivisse in omnibus mandatis beatitudinis tue, et exhortationibus, et consultationibus et inductionibus ac preceptis illius reverendissimi domini mei gratiosissimi cardinalis Papiensis dignissimi, sagacitate ingenii, benignitate et hu||manitate ad omnes, ac universis virtutibus redimiti, mihi turbato multa placabilitate atque clementia assistentis. Quibus et interdum fletibus et gemitibus artabar etiam obedire. Et iam sic dispositis, conclusis, et deliberatis per beatitudinem tuam, redibo ad patriam cum gloria; et non dicant in cordibus eorum tantis decurrentibus temporibus stetisse ad pedes beatitudinis tue, et nullam iustitiam obtinere potuisse. Ob quam et dominus deus magnus et fortis
- 7^a 1. super omnes deos hanc || gratiam ex alto beatitudini tue conservavit ab eterno usque ad hec tempora, et in hunc diem expeditionem istam felicissimam et iocundissimam faciendam contra nefandissimum Turchum, prout et superioribus et hiis diebus magna maturitate constantissime fuit, et in publico consistorio per beatitudinem tuam factum hoc sanctum solenniter propositum conclusum et optime admodum determinatum, et taliter, quod nulla breviter etas hominum capit nedum vidisse, sed nec audivisse tam || ineffabile sacramentum offerentem per unum-
- 7^b 1. quenque supremum pontificem, persone proprie, laboribus et expensis quibuscunque non parcentem.
- 8^a 1.

O deus omnipotens, altissime domine, conserva nobis, plebi tue et populo tuo hunc excellentissimum pon-

tificem et supremum principem tanta populo christiano pro
tui nominis gloria et effusione sanguinis efficientem.
Non enim quinque talentorum solum lucra offert, sed
se ipsum immolandum et pro fide Cristiana et reipsa
non denegat. || Hunc clementissimum principem et altissi- 9^a 1.
mum pontificem elegisti, domine deus, virum tibi liberan-
tem populum Cristianum, et ipsam gratiam pietate tua et
misericordia Pio patri pientissimo secundo supremo pon-
tifici reservasti ab eterno usque ad hec presentia tem-
pora, cum religio Christiana in supremo et ultimato di-
scrimine constituta et est, et videatur.

Et ne permittat beatitudo tua hereditatem suam dare
in perditionem, quam propemodum instare videt. Sancte
pater, nullus terror te ab hoc || firmato retrahat proposito, 9^b 1.
nullus casus, nulla res quantumcumque gravis. Nihil enim
est tam gloriosum, quod splendorem nominis tui magis
ampliare posset, et pontificatum, et salutem et honorem.
Hec erit virtus maximarum rerum perpetua conservatrix.
Et propterea altissimus omnium inter cetera donaria hoc
primum donum dedit sanctitati tue supremum bonum,
quod optavit, et matri et filiis Zebedei petentibus dene-
gavit, et beatitudini tue largiflua benignitate et miseri-
cordia || providit simul et benedictionem Jacob. Astore 10^a 1.
enim fecit ante conspectum eius reverendissimum domi-
num cardinalem dignissimum, et illustrissimos dominos
nepotes tuos a dextris et a sinistris collocando, quasi luna
et tribus fulgentibus stellis radiantem solem circumstan-
tibus, vultu nitentes angelico, moribus omnibus et claris-
simis virtutibus ornatos, prudentia et scientia peditos, et
omni laude dignissimos, affabilitate, pietate, et benignitate
dotatos, Pium patrem eorum, summum || pontificem supre- 10^b 1.
mis imperantem, ex inclinatione nature quodam infusa
dulcedine sequentes et vestigia eius magnopere comitantes.
O mira misericordia salvatoris Jhesu Christi! quam larga
munera beatitudini tue donavit, que aspectus hominum
admodum delectant et intuentium oculos glorificant! Et
matri, et filiis Zebedei petentibus denegavit; et quod oculus

non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, hoc totum beatitudini tue concessit dignis pro requi-||
 11^a l. rentibus.

Quapropter, o vos omnes reverendissimi patres, et domini venerandi, hunc sanctum dominum nostrum, qui precellit cunctis et supereminet universis, laudate eum in excelsis, qui magna et mirabilia et inaudita et peroptima fecit in terris, et subiecit inimicos pedibus suis, uti mirifica et magnifica opera ipsa clarifica testimonia perhibent de hiis, et scimus, quia verum est testimonium. Et quicumque ab eo optat premium et implorat auxilium, imitetur exemplum.

11^b l. Dilexit enim iustitiam et odivit iniquitatem||: propterea unxit eum deus oleo letitiae pro participibus suis.

Et propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam deducet mirabiliter dextera eius beatitudinem tuam usque in finem. Per cuius preclara media et merita, domine deus omnipotens, in dictione cuius omnia sunt posita, et non est, quod possit resistere voluntati tue, liberasti me a tot infestis persecutionibus, (tu scis, domine deus, iniuste impugnantibus), et non deseruisti sperantem in te;
 12^a l. quia spem in alium || nunquam habui preter te, deus Israel, et te, pietissime pater, qui irasceris et propitius eris, et peccata hominum in tribulatione dimittis. Et ne nimis longa sumatur oratio, si bonam famam et odorem nominis mei reservare studebo, beatissime pater, et innocentiam meam manifestabo.

Et hic reverendissimus dominus meus cardinalis sancti Angeli, vir magne auctoritatis, equo animo digne tollerare velit; duobus iam forme appropinquantibus annis mansi
 12^b l. ad pedes beatitudinis tue || in continua familiaritate familiaris dicti reverendissimi domini mei, cardinalis Papiensis preclarissimi, et viderunt opera mea, mores, actus, et vitam, et conversationem cum omnibus reverenter et carissime factum, ipsa testimonia perhibent de me, si detestanda crimina et horrenda per circumventionem adversariorum meorum linguas suas in partibus dolose acuentium proposita, intimata, et scripta frequentius beatitudini tue vera sint, an ficta, que diuturnitate carent.

A labiis iniquis et a lingua || dolosa eripuisti me, piensissime pater, Pie secunde, adiutor meus et redemptor! 13^a l.

O magna vis veritatis, que contra insidias hominum per se solam emergit! Honorem semper dilexi, et in hoc natus sum, et educatus, et conservatus per beatitudinem tuam et hos illustrissimos dominos meos omni laude dignissimos; pro quibus et laudes recensendas decantandasque dicam, et in partibus, et ad omnia mandata beatitudinis tue et istorum reverendissimorum dominorum meorum clarissimorum || vota exacta diligentia reddo me 13^b l.
paratissimum.

Et altissimus omnium det beatitudini tue de rore celi, et de pinguedine terrae habundantiam, quemadmodum et dedit et benedicat, sicut et benedixit in eternum et ultra in seculorum secula. Et conservet, dirigat, et vivere faciat feliciter beatitudinem tuam piissimam semper et mihi gratissimam. Amen.

KIEGÉSZÍTÉSEK ÉS MAGYARÁZATOK SZABÓ K. R. M. KÖNYVTÁRA II. KÖTETÉHEZ.

Irta: DR. KVACSALA JÁNOS.

Szabó Károly «Régi M. Könyvtárának» II. kötetében Comenius neve, mint oly szerzője szerepel, ki a bibliographiához a legtöbb számot szolgáltatta. Az igaz, hogy leginkább csak iskolai könyvek új meg új kiadásai teszik ki e számokat, azonban a körülmény, hogy e tankönyvkiadások száma a XVIII. század végeig honunkban bizvást százra tehető, már magában figyelemreméltó az illető kor művelődés-történetével foglalkozók szemében. Minden adat tehát, mely Szabó művének erre vonatkozó eredményét is helyreigazítja, kiegészíti, pótolja, egyúttal tágitja a fent említett búvárlás körét, s ez indított a következő sorok közlésére.

A legelső mű, mely Comenius befolyását jelenti Magyarországon, a Szabó K. i. m. II. k. 483. sz. alatt névtelenül közlött Praxis Pietatis. E munkára nézve a következőket kell megjegyezni: Bayle Lajosnak (s nem Péternek, mint Szabó K. bizonyára csak tollhiba folytán írja) e műve igen el volt terjedve s angolból francziára és németre is fordítva. Comenius, ki úgy látszik azon időben még nem bírta az angol nyelvet, mint maga mondja az előszóban, németből szabadon dolgozta át cseh nyelvre s kiadta Lisszában 1630-ban az első részt, a második részt a következő évben. (Jungmann, Hist. lit. České, druhé vydání 1849. p. 328.). A műnek magának első része inkább elmélkedéseket, a másik inkább imákat tartalmaz, bár nem szoros különválasztással, de úgy, hogy mindenik rész önálló magában; külön cízzel és címlappal is bír. A Comenius-féle fordítás második,

1631-ben Lisszában megjelent részének utánnomása a Szabó K. által i. szám alatt közölt mű; a cím, a mint Szabó közli, teljesen egyez Comenius fordítása címével, beleértve azon megjegyzést is, hogy angol és francziából németre és ebből cseh nyelvre van fordítva; s bár a művet magát nem láttam, azt hiszem, hogy Szabónak igaza van, midőn lőcsei Brewer-nyomtatványnak tartja. Erre indít Szabó szavának tekintélye mellett azon körülmény, hogy a pozsonyi ev. lyceum felügyelete alatt álló tót könyvtárban megvan a műnek első része, mely, mint világosan ki van írva, Lőcsén Brewer Sámuelnél 1674-ben jelent meg. Minthogy egyúttal pótlék Szabó művének II. kötetéhez, kiírom teljes címét:

«J. N. J. Praxis Pietatis. To jest O Cwičenij se w po-bożnosti prawé Knižka milostná; Kterakby křestiansky clowěk w Prawé, a Spasytevné známosti jak Boha, tak y sebesamého platne prospivati, a život svůj w bázni Božíj dobřě sporádaje, potešene w swedomú pokojném stráwiti, y naposledy jej po dokonánij Běhu blahoslaweně zawřiti mohl, ryučujici Wyhsslená w Lewočij u Samuele Brewera w Roka Páne MDCLXXIV.

E cím, a Comenius-féle fordítás I. részének címével teljesen egyez. Az előszóban vannak ugyan érdekes változtatások: Comenius előszavának címe: «A cseh fordító előszava», a lőcsei kiadásé: «a tót fordító előszava»: Comenius vonatkozásai a cseh egyház elpusztulására — ügyetlen módon — szóról szóra vannak átvéve, csak «ó narode česky» (ó cseh nemzet!) apostroph helyett van «ó narode uhersky!» (ó magyar nemzet!); Comenius szavai: w «zemi naši» ki vannak egészítve: «w Uherske zemi nasi» (mi földünkön — mi magyar földünkön); Comenius szavai: «ezen mi cseh fordításunkban», át vannak változtatva: «ezen mi cseh vagy tót fordításunkban». Ezen változtatásokon kívül az anonym előszó szóról szóra való lenyomata a Comeniusénak, mely a Pr. Piet 1630-diki kiadását bevezeti. A szöveg maga, néhány próba után ítélve szóról szóra a Comeniusé; csakhogy a lőcsei kiadás három fejezettel bővebb, mint az amsterdami 1661-diki.¹ Hogy

¹ Az összehasonlítás céljából rendelkezésemre álló kiadás az 1754-iki berlini; ez pedig az 1661-diki amsterdaminak, melyet még Comenius maga rendezett volt, utánnomása, Elsner J. F., a testvérek berlini gyűlekezete lelkészének előszavával. Az eredeti 1630-diki példányt, melynek címét Jungmann közli i. h. 328. l., nem ismerem, a prágai kir. múzeum sem bírja.

névtelenül jelent meg, talán az okozhatta, hogy Comenius neve 3 évvel előbb Drábik kivégeztetése alkalmából meg lett hureczolva. A mint már a mondottak is kétség fölé helyezik, hogy mindkét lőcsei nyomtatvány Comenius művének utánnyomása, megerősíti az utóbbira nézve még azon körülmény, hogy a fordító kijelenti, hogy nem tartja magát szorosan az eredeti szöveghez s a hosszabb fásasztóbb elmélkedéseket kihagyta; a mi szintén Comenius kijelentése, s a két fordítás azonos voltát e szempontból is megmagyarázza.

Miután ezen lőcsei 1674-iki kiadást sem Jungmann idézett művében, sem Szabó II-dik kötetében nem említi, s miután a prágai kir. múzeum «Comeniana» katalogusában sincs meg,¹ addig is unicumnak kell tekintenem a bővebben leírt művet, míg másfelől nem nyerek értesítést ily mű létezéséről, a mi nem valószínűtlen, mivel e mű, mint áhitat-könyve, magánosoknál igen el volt terjedve s még most is közkedveltségnek örvend.²

Maga a munka annál érdekesebb, mivel Szabó K. I. k. tanusága szerint ugyanazon művet Medgyesi Pál fordította le magyarra, (néhány imát és elmélkedést belőle már 1632-ben, tehát két évvel a Comeniusé után, s egygyel a lőcsei első kiadás előtt), azonban, mint a czímbe mondja, angolból. Van-e valami összefüggés a két fordítás közt az időbelin kívül, csak alapos összehasonlítás után lehetne eldönteni, mely nekem ezúttal nem áll hatalmamban.

Nem hasonló határozottsággal, de nagy valószínűséggel vélem állíthatni, hogy a Szabónál II. 579., 819. sz. alatt közölt «Janua bilinguis» című mű, melyet a Rákóczy hercegek s Erdőbényei szerkesztettek, Comenius Januájának befolyása alatt támadt. Feltevésemre, miután a művet magát nem ismerem, csak a czímbe foglalt azon elve indít, hogy a műben minden szó csak egyszer forduljon elő, mert hogy Comenius művével nem azonos, kiderül abból is, hogy míg a Comeniusé 100, addig ez 112 szakaszból áll. Azonban már 1638-tól fogva Comenius neve alatt fordul elő

¹ Különben a Szabónál i. h. található mű sincs benne.

² Természetesen újabb kiadásokban; a berlini 1754. már ötödiknek mondja magát (Elsner előszava p. XIV.); az említett Comeniana-katalogus és Jungmann szerint még kilencz kiadás van ezen kívül.

«*Janua linguarum reserata*» cím alatt az oly hirre vergődött iskolakönyv, s 1644-ben, tehát 6 évvel szerzőjének hazánkba jötte előtt, már a 9-dik kiadása jelent volt meg. — A *Vestibulum* kétféle címen jelent meg, (lásd Szabó II. köt. indexét), latin-magyar és latin s mellette vagy német, vagy tót, vagy görög vagy többnyelvű szöveggel. Mindkétféle kiadásból Szabó 7—7 számot sorol fel, miből tehát a XVII. századra 14 *Vestibulum*-kiadás jönne. Hogy azonban gyűjteménye nem teljes, kiderül a már egyszer említettem prágai kir. múzeumi Comeniana-katalogusból; miután a címlap teljes szövegét nem bírom, ide irom az adatokat, mint második pótlékot Szabó id. mű II. kötetéhez:

«1649. Trenchinii (Nicod. Czizek) *Januae linguarum Vestibulum*, latin, tót és német szöveggel.»

Miután Szabónál egy trencsényi kiadás sincs említve, lehetséges, hogy itt a hézag nagyobb, mint tudjuk. A mellett figyelmet érdemel a nyomdász neve is, mert a «Magyar Könyv-Szemle» 1887. 214. lapján található összeállítást módosítani látszik. Ott ugyanis azt olvassuk, hogy 1648—1654. Laurentius ab Hage Benjamin és 1655—1661. Czizek Nikodem volt a nyomdász, a mi ez adattal bajosan fér meg.

A következő (1650.) év hozta Comeniust Sárospatakra. Itteni didaktikai munkáinak sorrendjéről, czímeiről kimerítő tudósítást találunk az *Opera Didactica* III. kötetében, melyből kitűnik, hogy Szilágyi Sándornak teljesen igaza van, midőn «Az első sárospataki nyomtatvány» cz. értekezésében («Magyar Könyv-Szemle» 1887. 11—18. l.) a *Laborum Scholast. Primitiae* és *Lab. Schol. Continuatiót*, mely Szabónál egy (773-ik) szám alatt szerepel, két külön műnek tekinti, a mely nem egyszerre lett kiadva. Az ide vonatkozó helyek így hangzanak: «*Quae duae orationes* (1650. nov. 24. és 28.) *dum ad prelum tunc erigi coeptum poscerentur, descriptae fuerunt praemisso titulo tali: Primitiae etc.*» s itt következik a címlapnak, melyet Szilágyi facsimilében közöl, szövege (O. D. III. p. 68.). A másíkról az értesítést majdnem 700 lappal hátrább találjuk. Comenius felsorol kilencz művet, melyet később Sárospatakra vitt, s végül azt mondja: «*Quae omnia sicut ibi bono usu typis publicata sunt, (exceptis scholae legibus), ita hic ponentur ordine*»; s elsőnek jó a «*Laborum Scholast. in ill. Patakin. Gymnasio. Continuatio*» 1652. jún. 1. kelt ajánlással. (O. D. III.

735—736.) Miután kétszerre való nyomtatásról szólnak e helyek, kétségtelen, hogy két könyvnek kell a kérdéses számot tartanunk.

A legutóbb idézett helyen említett kilencz mű egyike a «Fortius de ratione discendi» czimű, melyet Apáczai néhány évvel később megjelent encyclopaediája előszavában annyira magasztal, s melyet Szabónál is megtalálunk. De hiányzik Szabónál s fölveendő 3-dik pótlékul:

«F. A. Comenius: Fortius redivivus, sive de pellenda scholis ignavia ad omnes scholarum cives, ante alios vero ad sollertissimos Illustris Patakinæ Scholæ Curatores». Bizonyosan Patakon nyomtatva s valószínűleg 1652-ben. Az előszó (l. Op. D. III. 760.) panaszkodik, hogy Fortius fentebb említett művének kiadása nem sokat használt, mert általános hallgatás a válasz reá s a hanyagság megmaradt; ez indítja a szerzőt, hogy annak tartalmát megújítsa, s példát ad a szorgalomra «tum labori non parcendo, tum meditatuinculam hunc *typis exscriptam* omnibus scholæ nostræ civibus et qui volent gratis offerendo». Az első kiadás évének 1652-öt veszem azért, mert a már többször idézett O. D. III. kötetében a most említettem mű után következő «Praecepta Morum»-nál ott van nagy számokkal az 1653., miből sejthető, hogy az előző művek azon év előtt jelentek meg; bár ezt csalhatatlan bizonyítéknak nem tekintem. A művecskének különben egy másik kiadásáról is van közvetett tudomásunk Comenius: «Oratio de cultura ingeniorum» czimű beszédének Teschedik-féle 1791-diki kiadásából, melynek 42. lapján olvasható: Appendix fragmentorum ex rarissimo Comenii opere de pellenda scholis ignavia prodiit cum er. schol. Atrio Noribergae, typis et sumptibus Enoteri. Miután az «Atrium» Zoubek szerint ¹ 1655-ben jelent meg, ez év jelölhető meg a művecske második kiadása időpontjának.

A «Praecepta Morum» számos kiadásainak összeállítását bátran mellőzhetjük. Az «Animæ Sanctæ» (Szabónál 790. sz. a. névtelenül) kétségtelenül Comenius műve, mint Szilágyi belső okokból megállapítja, meg is van az Op. Did. III. kötetének végén 1051—1064. lapokon.

Az idézett czikkben Szilágyi Medgyesi egy levelére támasz-

¹ Joh. A. Comenius. Eine quellengemässe Lebensskizze. 1875. CV. 1.

kodva Comeniusnak «Ad fratres presbyterianos» czimű művét is említi. A levél 1651. márcz. 21. kelt; az első nyomtatvány előszava januárius 28-áról való, maga a nyomtatvány valószínűleg csak februáriusban lett készen, így alig vehető fel, hogy e csekély időközben ily munka Sárospatakon lett volna nyomtatva, s oly rövid időn oly általános elégedetlenséget okozott volna. Fel kell vennünk, mint azt bővebben a «Budapesti Szemle» 1889. októberi füzetében iparkodtam bebizonyítani, hogy az idézett levélben Medgyesi Comeniusnak «Independentia aeternarum confusionum origo» czimű műve ellen panaszkodik, s mint a mű elolvasása után meggyőződünk, igazságtalanul, mert Comenius azzal, mint e művéről Montanushoz intézett katalogusában is mondja, kiengesztelni akarta a pártokat, legkevésbé pedig a pártok tüzeit szítani. A művet, miután akkor még Sárospatakon nem volt nyomda, Lissában nyomatta ki 1650-ben. Fájdalom, e kiadást nem bírjuk, lehet, hogy ennek előszava megmagyarázna valamit Medgyesi elkeseredéséből. Comenius szereti az előszavakat s műve céljáról nyíltan szokott beszámolni, és az is lehet, hogy annak előszava «ad fratres presbyterianos» volt intézve. Az 1661-diki amsterdami kiadás, mely a pozsonyi ev. egyház theol. könyvtárának tudtunkkkal igen becses unicuma, rövid felvilágosítást nyújt a művecske eredetéről, nyomtatásáról s el van látva az 1648-ban az angol nemzeti zsinathoz intézett eredeti előszóval; azonban igen valószínű, hogy az 1650-diki ezenkívül egy másikkal birt. Tartalmilag a mű keveset foglal magában, mit akár a «Paraenesis ad Eccl. Anglicanam» (1660.) műben meg ne találánk s legfeljebb nyugodt hangja miatt hívhatta ki maga ellen a heves pártemberek haragját. — Miután Comenius a maga műveinek jegyzékét, s benne különösen theologiai polemiáit Montanus könyvkereskedőhöz 1661-ben intézett levelében összeállította, s abban «Ad fratres presbyterianos» czimű műre nem találunk, ellenben az Independentiáról tudjuk, hogy Comenius «magyar testvérek kértére» 1650-ben nyomatta ki, azt hisszük, elegendő ok forog fenn, hogy a Medgyesi neheztelését kihívó művet az Independentia 1650-diki kiadásával azonosítsuk.

Tudjuk, hogy nyelvkönyveit Comenius Sárospatakon harmadszor dolgozta át: első feldolgozás volt a lisszai (1631—32.), második az elbingi (1642—45.) Igen érdekes és tanulságos volt számúra is a tapasztalat, hogy míg az előbbi kiadások későbbben is

változatlan kedveltségnek örvendettek, addig a pataki átdolgozások közül csak az I. rész — «Vestibulum» — ért több kiadást, míg a «Janua» és «Atrium» — Szabó jegyzéke szerint — egynél maradtak. A túlságos terjedelem okozta, hogy nem voltak oly alkalmasak a tanításra, mint az előbbieik, s ezt Comenius csakhamar felismerte (O. D. IV. 59—62.). Hogy mégis kedvet szerezzen a tanuláshoz, dramatizálta a Januát ismeretes «Praxis Scenica»-jában, s mint tudjuk, sikerrel elő is adatta. A kidolgozást, mely valóban igen ügyes, kéziratban hagyta a patakiaknak, kik azt Comenius tudta nélkül 1656-ban ki is nyomatták, (Szabó II. k. 860. sz.) s ugyanazon évben neki is megküldték Amsterdamba. (O. D. III. Praef. ad schol. ludum, 2-dik lapon: «Ecce nuper ab illis horis huc venientes Ultraiectensem in academiam studiosos, exemplarque illius Januae L. Praxeos, Schola ludus a me indigitatae, iussu celsissimi principis tipis excusum, cuius et exemplar accepi»).

Nincs meg Szabónál Comenius búcsúbeszéde. Erre vonatkozólag ezt olvassuk (O. D. III. 1041. 42.) «. . . . incitabant: non tantum ut sermone valedictorio eos animarem. sed et Sermunculum illum *typis mox exscriptum* stimulo relinquerem. Quod et factum hunc in modum.» (A könyvecske ezime): «Laborum Scholasticorum Patakini obitorum Coronis, Sermone Valedictorio, ad Scholam Patakinam, ejusque solertes D.D. Scholarchas et Visitatores, Generosorumque et Revendorum magnam panegyrim habito imposita Anno MDCLIV. Jun. 2.»

Egy más művet is hagyott Comenius kéziratban; illetőleg küldött Rákóczy György fejedelemnek; értjük a «Gentis felicitas»-t (l. czímét Szabó id. 2051. sz.). Igen sajnálom, hogy a két czikket, melyet Szabó e műre vonatkozólag idéz, nem olvashattam el, de miután Szabó ezek alapján sem határozhatta meg a szerzés és a nyomtatás idejét, fel kell vennem, hogy a mondott czikkek a művecsket csak tartalma szempontjából ismertetik, mit az kétségtelenül meg is érdemel. A Montanushoz intézett levélnek e műre vonatkozó helye így hangzik: «Philosophica per idem tempus fuerunt, tentamina potius, quam libri sequentia . . . . V. Gentis felicitas speculo exhibita etc. ad G. R. T. P. scripta 1654 excusa 1659. in 12°.» (p. 97.).

Hogy mi tekintendő a mű czélzatának, azt a «Budapesti Szemle» idézett helyén iparkodtam kimutatni. Sokkal érde-

kesebb lenne a kis művecskének külső története. Már a megírása és megjelenése közt lefolyt öt évi időköz feltűnő; feltűnő éppen 1659-ben való megjelenése, midőn annak, kihez intézve volt, ügyei kétségbeesetten állottak; nem kevésbbé feltűnő lenne, ha teljesen beigazolva lenne, hogy Váradon nyomtatták ki, tehát ez esetben valószínűleg a szerző hozzájárulása nélkül. Én csak egy, a kor történetét ismerőre nézve fölötte érdekes adattal bírok e mű történetéhez. Arnold tanár, kinek Comeniussal a «Lux in tenebris» kiadása miatt heves polemikája volt, 1660-ban megjelent vitairatában ezt írja: «Quis ista in Angliam scripsit: De tractatu quem secum habebit sub titulo (Felicitas gentium), consilium inibitis, quum primum perlegi poterit a te primum, deinde ab illis, quibus (forte) mandabitur, ut describatur typis. Literas illius baronis W. S. ad protectorem Angliae, ad parlamentum, S. H., memoriale, formulam manifesti et alia, (quae fructus sunt gemini istarum revelationum, sed infernales), producám, si urgar. Jam parco. Novi horum et latorem et interpretem.» (Nic. Arnoldi: Discursus theol. contra J. A. Com. praetensam etc. Lucem Franeckerae 1660.)

Nagy kár, hogy e levélnek nincs meg a kelte. Az egész oly benyomást gyakorol, mintha Comeniusnak Hartlibhoz írott leveléből lenne, melyet Schaumnak adott. midőn az őt 1655 elején Angliába való útján meglátogatta, e föltevésnek csak az kölesönöz valószínűséget, hogy Comeniusnak Lengyelhonban nem volt tanácsos ily művet kinyomatni. Hogy Hollandiából (tehát 1656 után) a hol a «Lux in tenebris»-t kiadhatta, mért küldte volna Angliába kinyomatás végett, az éppen érthetetlen lenne.

Nem lévén barátja a hiú föltevéseknek, nem mondom el az okokat, melyek a mellett szólnának, hogy a mű Hollandiában lett nyomtatva. Az idézett hely nem czáfolhatja Szabó véleményét, hogy Váradon lett nyomtatva, a mellett látszik szólani, hogy nincs ellátva előszóval, tehát valószínűleg szerzője közrehatása nélkül lett közzébocsátva, s az a körülmény, hogy éppen csakis nálunk maradtak belőle példányok; azonban lehetetlen elhallgatni, hogy a dolgokhoz igen is kétség fér.

Eltávozván Magyarországról Comenius, nem szakította meg összeköttetéseit honunkkal. Drabikkal való összeköttetése ez álprófeta jóslatainak kiadására vezette, melyeknek bibliographiáját lásd a «Századok» 1889. évfolyamában, 755. l. Oly értelemben, mint Arnold

mondja a *Gentis felicitásról*, e gondolkörhöz fog még tartozni az 1656-ban Lisszában írt «*Panegyricus Carolo Gustavo*», melynek bár szintén fölötte érdekes történetét, miután honunkat nem érinti, ezúttal mellőzöm, s utalok Arnold *Antibidellusára* és Comenius «*Vindicatio famae et conscientiae etc.*» (1659.) művére, melyeknek vitapontját ép a fentnevezett mű következményei képezik, mint a melyek közé Comenius ellenségei Lissza városa elpusztulását számították.

Végül ide tartozónak vélek még egy művecskét, melynek létele és tartalmára nézve a következő adatok adnak útmutatást. Arnold fentidézett munkájában Comenius mentegetőzéseire azt válaszolja, hogy Comenius a svéd királyt két iratkában is üdvözölte (p. 69.) A másíkról Comenius bibliographiája mit sem tud. Ámde a *Thurloe-State-Papers*ben, hol, mint az kétségtelen, több névtelen levél van Comeniustól, (felismerésök a stílusról és a gondolköréről nem nehéz), egy névtelen levél megemlékezik a «*Lux in tenebris*» megjelenéséről, sorsáról, az ítéletről, melyet Lillies *Ephemeridese* róla hozott, s így biztosra vehető, hogy Comeniustól ered, valamint az is, hogy barátjához Hartlibhez van intézve. E levél folyamán mondja írója, hogy megküldte a svéd királynak s Rákóczy György fejedelemnek «*Syllogismus orbis terrarum practicus*» cz. értekezését. A mű czíme, abból gyanítható czélzata, Comenius összeköttetései ez uralkodókkal mind reá vallanak, mint ez értekezésnek is szerzőjére. Hogy megjelent-e nyomtatásban, kétes, nem valószínű; felkutatása tanulságos, vagy legalább is érdekes adattal bővíthetné ama kor történetének forrásait.

A «Századok» id. helyén közölt bibliographiát csak egy számmal kell még kiegészítenem. Martinus Lipenius «*Bibl. Red. Theol.*» (Francofurti a. M. 1685.) munkájában, II k. 564. l. e mű van Comenius neve alatt említve:

«*Prophecies of Chr. Kotterus, Christiana Poniatovia and Nic. Drabitus III famous German Prophets. London 1664. 8°.*», mely tehát nem egyéb, mint a «*Lux in tenebris*,» vagy a «*Revelationum Epitome*» angol fordítása. Mindenesetre érdekes lenne a művet, ha még valahol megvan, megnézni s a latin eredetivel összehasonlítani.

Még egy imádságos könyvet említ Jungmann, mely szintén

Magyarországon jelent meg; czíme, mely 6-ik pótlék Szabó II-dik kötetéhez:

«Každó denni modlithy Krestanské písem svatých od J. A. Kom. vzdelané i spremyšľovaním ramúm a večerním . . . V Prešpurka u Jana Schauffa 1665. 264 l. 8°.» Magam a művet nem láttam. Befejezván ezzel a szemlét Comeniusnak hazánkkal vonatkozásban levő művei s azok különféle kiadásai felett, nem nyomhatom el csodálkozásomat, hogy Comenius asketikus művei, melyekről a katolikus Gindely azt mondja, hogy egy szent nem írhatta volna szebben, nálunk egyáltalán ki nem adattak. Lehet, hogy erre vonatkozólag sok adat fog még tudomásunkra jönni.

KASSA XVII. SZÁZADBELI KÖNYVNYOMTATÓI.

IFJ. KEMÉNY LAJOSTÓL.

Kassa a XVI. században élénk szellemi mozgalmaknak volt színhelye; tanuló ifjúsága elég sűrűn kereste fel a külföldi egyetemeket, első sorban Krakkót, melylyel a város élénk kereskedelmi összeköttetésben volt, Bécsset s a század közepe óta Wittenbergát; a városi iskolának igazgatója — a XV. század végén *Thyr* Mihály, majd 1516—20-ig gönczi *Melczer* András — a krakkai egyetem magisterei; a század közepén (1550.) a város polgára benczédi *Szé-kely* István; itt tölti élete utolsó tiz évét s itt hal meg (1557.) *Tinódy* Sebestyén; ekkor él itt kor- és névtársa a lantos vagy hegedűs *Sebestyénnek*, *Huszár* Gál, (1560.) s a szótáríró *Szikszai* Fabriczius Balázs; Kassa predicatora (1531.), majd szikszai iskola-mester (1540.) *Dévai* Mátyás; gönczi predicator *Károlyi* Gáspár; kassai lelkipásztorok vagy tanítók: *Frölich* Tamás, *Gegreff* Mento, *Károlyi* András, *Príbiczer* Jakab (itt hal meg 1583-ban), *Grauer* Albert és *Boccatius* János, többnyire idegen nyelvű művek szerzői.

S a könyvnyomtató műhely felállítása csak késik.

Ennek oka jórészt Krakkó közelségében rejlett; íróink itt nyomtatnak s 1578 óta Bártfán; a szentírás nyomtatására Maneskovit Bálint az abaujmegyei Vizsolyban állít fel műhelyt.

Másrészt az uralkodó — vallásos — eszmék feles számú oly tolmácsolókra találtak, kik élő szóval elégitettek ki a hívők szomjúságát; a XVI. század utolsó harmadában Kassának magyar, német és tót predicatorai vannak.

A könyvkereskedelemnek is gondja volt reá, hogy a távoli nyomtató műhelyek termékeit piacra hozza. Ezért érdekesnek tartom Kassa város jegyzőkönyveiből időrendben összeállítani azon adatokat, melyek a város XVII. századbeli könyvnyomtatóira vonatkoznak. 1563-ban,¹ sőt már 1547-ben a város jegyzőkönyvei megemlékeznek *Guttler Gáspár*, eperjesi s 1581-ben² az első kassai könyvkereskedőről, *Gallen János*ról, ki 1583-ban³ elhalálozik.

1610-ben a felső-magyarországi öt szabad királyi város a tárnokjog kinyomatását⁴ határozza el; a munkával *Klössz Jakab*, bártfai könyvnyomtatót bizza meg, ki a nyomtatásért 18 forintot kapott.⁵

A tanács valamelyik tagjában ekkor foganhatott meg az eszme, hogy *Klösszt* Kassára hívják; ez kap is a kedvező alkalmon s még Bártfáról ír a város tanácsának, hogy 100 frtnyi kölcsönnel segítse meg.⁶ A tanács csupán ötvenet volt hajlandó

¹ «1563. Feria quinta ante Georgii. Fuit Caspar Guttler bibliopola Eperiensis coram senatu et protestatus est contra Petrum Pancka.»

² 1581. «Joannes Gallenus bibliopola literas suas natalitias per egregium dominum Joannem Zasskowsky inelyto senatui praesentavit. Senatus amplissimus per testes (?) iis vicissim in numerum concivium eum recepit. Die 10. Februarii.»

«*Andreas Caroli* edidit quosdam libellos veneno resertissimos, qui mandato amplissimi senatus ipsi accepti et in domum senatoriam deportati sunt; petit eos sibi restitui Ampl. senatus in responsis dat. fieri non posse prius, quam magnificus dominus generalis Johannes Ruber adveniat. Videatur liber civitatis in alba membrana, in quo mandata imperialia adversus arrianos, trinitarios, sacramentarios continentur. Anno 1564. folio 44. Actum 16. Martii.»

³ «Magyar Könyv-Szemle». 1887. évf. 136. lap.

⁴ «19. Aprilis. Amplissimus dominus iudex intimat, quod notarius reipublicae Barthphensis amplissimus dominus (a név helye üres) praefationem quandam Articulis Thavernicalibus liberarum civitatum septem excudendis praefigendam fecerit et querit, quod placeat rogans consensum ad eandem. Videbitur, dabitur.»

⁵ «23. Julii. Jacobus Klöss petit pro Articulis Thavernicalibus expressis precium fl. 18. Deliberatum: Quia excussio illa omnes liberas civitates concernit, ideo pro se quaeque suum datura, interim nos tertiam partem ei mittamus fl. 6.»

⁶ 1610. «1. Aprilis. Jacob Klös typographus Bartphensis supplicat pro subsidio, ut ad operas suas hic continuandas papyrum et alia coëmere possit; »

megadni. Klösz elkedvetlenedik s betegeskedését hozva fel ürügyül, vejét, *Fischer* Jánost¹ ajánlja, a ki 1610. április 9-én már Kassán ad nyugtatványt a kölcsönvett 50 forintról s ugyanazon év december hó 2-án a tanácsnak bemutatja sajtója első szülöttjét, az első Kassai Kalendáriumot,² melynek, ha nincs is oly hire, mint a lőcseinek, történetében — mint alább olvasható — egy kiváló érdekű epizódra bukkanunk.

Fischer egyúttal arra kéri a tanácsot, hogy úgy, mint Debreczenben eddig is szokásos volt, számítsák őt is az egyházi személyek közé. A közterhek viselése alól részben fel is oldják s ajándékol a naptárakért 2 forintot s négy köből gabonát kap. 1612-ben használatra házat³ is adnak át neki.

A könyvnyomtatásnak legjövendőmezőbb ága a naptár-kiadás volt. Fischer⁴ és utódjai évről-évre megjelennek vele a könyvpiacon. 1613-ban⁵ a «*Confessio christianae doctrinae*» stb. című munkát 200 példányban 12 forinton kinyomtatja nála a város.

fl. 100 rogat. tum veniet et civitati inserviet ac summam illam cum tempore deponet. Conclusum: Propter modernas expensas et necessitates gratificari illi tantum non possunt. dabunt fl. 50.» A lap szélén: «Typographo ordinandum pro laboribus inchoandis fl. 50 mutuo.»

¹ Történelmi Tár. 1889. 200. lap.

² «2. Decembris. Johannes Fischer typographus offert primitias artis suae. hic apud nos inchoata calendaria, domino iudici et singulis senatoribus singula, rogans, ut secundum consuetudinem in aliis liberis civitatibus observari solitam in Germania, prout etiam Debrecini, inter membra et personas ecclesiae deservientes connumeretur et ut possit tanto melius arti suae vacare, in libertate et immunitate hospitii conservetur, afferens sua paratissima servitia et annuale munus novum. Deliberatum: De censu nihil certi conclusum, quia absunt quatuor senatores, a reliquis servitiis erit immunis et excubioris (?) oneribus. Pro munere dabuntur illi fl. 2, cubuli 4 frumenti.»

³ 1612. «17. Maii. Joannes Fischer typographus petit sibi concedi ad habitandum domum Pauli Tischler in foro. Conceditur, sit diligens in labore et munde asservet domum, sine praescitu domini iudicis nihil aedificet».

⁴ «29. Novembris. Johanes Fischer typographus offert calendaria per se mpressa singulis senatoribus seorsum et se commendat. Donantur ei cubuli 4 frumenti.»

⁵ 1613. «29. Julii. Az könyvnyomtató nyomtatta Articulos fidei numero 200 és kér tüle fl. 15; dentur fl. 12.» E mű nem más, mint a «*Confessio Christianae doctrinae* stb.» Lásd R. M. K. II. k. 352. sz.

1615—1622-ig *Fest* János nevével találkozunk az itt nyomtatott műveken. Ez is a naptár-kiadással ¹ kezdi meg pályáját.

Utódja *Moller* Miklós «ü felsége typographusa» Nagy-Szombatból költözik át s alig két évre rá háza népével együtt az akkor uralkodó pestisben ² meghal.

Helyébe ismét a Szepességről, még pedig a könyvnyomtatás történetében előkelő helyet elfoglaló Lőcséről kerül nyomtató, *Schultz Dániel* személyében. ³ 1627-ben magyar és német naptárt ⁴ ad ki s az elsőt Bethlen Gábornak, az utóbbit Traganer Ferencz, kassai kereskedőnek ajánlotta. Ez utóbbi tetteért a tanács 100 frt hirságot rótt reá s a német kalendáriumokból a *dedicatiót* kimevelte. 1629-ben már özvegye, ⁵ *Rodan* Mária kezére jut a sajtó.

¹ A jegyzőkönyvek egyikének táblájába egy 1615-ben Festus János által Kassán nyomtatott naptár van beragasztva.

1620. «10. Decembris. Joannes Festi more solito ajándékozza az nemes tanácsot az új kalendáriumokkal. Ez végre ajándékra az ns tanács ad neki 6 R. (= rénes forint vagy tallér?), 4. cub. buzát.»

1621. «16. Decembris. Az könyv nyomtató more solito dono offert prognosticon anni futuri 1622. amplissimo senatui. Propterea ampl senatus honorarii loco dat ipsi cub. 5 tritici.»

² Szabó K. M. K. I. k. 237. l.

³ 1623. «11. Maii. Daniel Scholcz typographus supplicál, hogy azon szabadságban, az mint az előbenieket meg tartotta az nemes tanács, tartaná meg és az tyusát hozatná alá Lőcsérül. Deliberatum: Az miben segítséggel lehetünk, örömet.»

1624. «25. Junii. Melchior Bocatius» stb. Ez és a híres Bocatius János tehát két külön személy.

1625. »16. Octobris. Daniel Schulcz compactor dono offert calendaria futuri anni 1626. Deliberatum: Honorarii loco dabuntur ipsi 5 cub. tritici.»

1627. «4. Martii. Melchior Bocatius supplicat pro iure civili».

⁴ «17. Novembris. Az compactor Dániel Schulz adott calendáriumokat németeket és magyar nyelven valókat. Az magyarokat dedicalván ő felségének, urunknak Betlen Gábornak, az németet egy privata personának Francz Traganernek. Azért végezte az ns tanács, hogy pro mulcta fl. 100 adgyon, az német kalendáriumokból ki metéllye az dedicatiót»

⁵ 1629. «13. Decembris. Daniel Scholczin supplicál, hogy az kalendáriumért adnának valamit. Deliberatum: 3 cub. gabonát adnak.

1630. «7. Martii. Rodanné (Schulcz Dániel özvegye) supplicál az lőtsei ház alatt levő patikájáért (= bolt). Deliberatum: Nem lehet, mivel nincsen burgaleystje (= polgárjog) s immár el is adták.»

Ő nyomtatja ki újra 15 forinton ¹ a Stöckel L.-féle confessiót s 1640-ben ² meghal.

Halálával a könyvnyomtatás Kassán megszűnik, ha csak Rákóczy György manifestumát «datum in libera civitate Cassoviensi anno 1644» nem nyomtatták itt.

1642 óta a tanácsí jegyzőkönyvekben sűrűn találkozunk egy *Gevers Bálint* nevű könyvkötő nevével,³ ki magáévá tevén a

¹ 1632. «18. Martii. Scholcz Dánielné supplicál, hogy az nemes tanácsnak adott calendariumokért adnának valamit. Deliberatum: Adnak talleros 3.»

1634. «9. Februarii. Az könyvnyomtatóné könöreg valami honorariumért. Del.: Az ns. tanács adott neki 3 tallért.»

«9. Martii. A könyvnyomtatóné be adván az ns tanácsnak az augusztana, három nyelven levő kinyomtatott confessiót, instál, kérvén az ki nyomtatásért fl. 18. Del.: Munkájaért és fáradságaért adnak fl. 15.»

«14. Decembris. Az compactorné 12 új kalendariumokkal ajándékozta meg az nemes tanácsot. Del.: Adat az nemes tanács honorario talleros 2.»

1635. «15. Martii. Rodané Mária honorariumot kér az kalendariumok nyomtatásaért. Delib.: Jobban köllet volna nyomtatni és nem csak imigy amugy kötetni, de mégis adnak valami gabonát neki, azután jobban viselye gondgját.»

1635. «6. Septembris. Davidi Fröhlich astrologo pro calendariis civitatis huic dedicatis obtulit honorarii loco ampl. senatus talleros 10.»

² 1640. «6. Decembris. Rodanné leánya az typographiának felszabadítását kéri és egy ötlet meg károsító lengyel inassal, hogy meg elégitessék, az ns tanácsra bízván egyéb büntetését inasának. Del.: Citállya az tilalom mellé azt, az ki az typographiát arestálta. Az inasért pedig fizessen fl. 40. ha nem, tervénnyel persequálni.»

³ 1642. «Die 16. Augusti. Attestationes ad instantiam Caspari Helbingh contra et adversus Joannem Lengh. 1. Joannes Bixel famulus Laurentii Brever Leucoviensis annorum circiter 28. fide mediante fassus: Ez elmúlt vasárnap, ugymint 10 Augusti voltam Gevers Bálint házánál, ott beszélgetett az a Jancsi, hogy ő neki szép inget csinál Helbingh Gáspárné, be jött az másik leginy Márton, mondá: hiszen sokat hazud ez az Jancsi, most is az mondgya, hogy neki szép inget csinál Helbingh Gáspárné. Én is mondám: Én is hallottam valamit felőle. Ihon majd esztendeje leszen, szent Máthé napjára Tokayban voltunk sokadalomban. Bálint urammal mi haza jöttünk, az marhánkat Tokayban hattuk; hogy itthon voltunk, tehát Helbingh Gáspárné maga kérte Bálint uramtól ezt a Jancsit, hogy oda bocsássam háltni, mert igen fél, mivel az ura itthon nem volt, mert valami jár étzaka ott a házban. Az ura el nem eresztette. Az után, hogy Debreczenben alá mentünk egygüt ezzel az Jancsival, nekem azt mondotta az uton, hogy noha estve el nem eresztette az ura, de igen jó reggel mégis oda mentem s ott is háltam.

könyvnyomtatók szokását, évenként kedveskedik a nemes tanácsnak az új kalendáriommal. Ezzel s szorgalmával megveszi a tanács

2. Emericus Gal concivis annorum circa 26. fassus m. f. Ez elmúlt vasárnap ott voltam az Bálint házánál, vártam, hogy meg legyen az magyar praedicatio, azonban ez a Jancsi ott kin volt egy Márton nevű könyvnyomtató legénnyel. Bejöve az a könyvnyomtató legény stb.

3. Marta Herman consors Valentini Gevers annorum 42. fassus m. f. stb.

4. Valentinus Gevers annorum circa 30. f. m. f. stb.»

1643. «3. Decembris. Könyvkötő Bálint ajándékol az ns tanácsnak conferált új calendariomokat. Delib. Az fizető urak adgyanak neki honorarii loco négy ezüst tallért.»

1644. «4. Februarii. Ujfalusi praedicator uram valami tractatust akarván nyomásban kibocsátani, arra való segítséget kér. Delib.: Hozzon elsőben mind Madaras Mártony epperjesi magyar praedicator s mind pedig Kótay Jakab uraméktól testimoniálist, hogy azt az kibocsátandó tractatust ő kegyelmek revideálván, approbálták és méltónak nyomásban való ki bocsátásra ítélték volna, ennek utánna örömet akar ő kegyelmének kedveskedni az ns. tanács.» Ez «ujfalusi praedicator» Kassai András; lásd R. M. K. I. k. 754. és 755 sz.

1650. «25. Decembris. Compactor Bálint új calendáriumokat praesentál stb.»

1651. «15. Decembris. Compactor Bálinth szokás szerint calendariomokat praesentál honorarii loco. Delib.: Régi szokás szerint adgyák meg jutalmát.»

1652. «Die 14. Martii. Compactor Gevers Bálint supplicál azon, hogy mivel az löcsey könyvnyomtatók nem akarnák tanítványit be fogadni, nem tartván illendőképen tanult legényeknek, méltóztatnék az ns város ez aránt segítséggel és jó akarattal lenni. Annak felette egy könyvnyomtató legény supplicál azon, hogy az melly typographia itt volna, azt meg látván, ha úgy tetezőnék, meg alkudna az ns várossal. Mivel pedig, a mint értené, sok fogyatkozások volnának benné, ha valaki valami pénzt adhatna kölcsön néki helyben állatására, három esztendő alatt becsületessen contentálná. Delib.: Irni kell löcsey uraméknak Compactor Bálint mellett. Az typographiát pedig meg nézetvén az ns tanács, végére megyen, mennyire menendők légyenek annak fogyatkozási. Annak utánna az házról is gondolkodik. Ugy adatik pedig kézhöz az typographia, hogy maga Compactor Bálint vállallya fel s tarscon legényeket.»

«Die 11. Junii. Judicia. Actor Valentinus Gevers alias Compactor. In causam attractus Laurentius Gabotay. Actor dicit: Azért kellett Gabotay Lőrinczet kegyelmek eleiben czitáltatnom, hogy ez el mult időkben néminemű terhet, úgy mint könyveket adván szekerére, fel fogadta s magára vállalta gondviselését; annakutánna, midőn az Tisza révre érkezett volna, az hidas meg nem lévén jól

jóindulatát s ez a város elárvult sajtóját 1653-ban kezére adja 440 forinton.¹

Utódai Severini Márk ² (1657—63.), özvegye, Zsuzsánna, Tüirsch Dávid ³ (1663—68.), Tüirsch özvegye (1668—69.), 1674-ig a svájcei származású Erichson Ericus ⁴ a könyvnyomtató. Ekkor a jezsuiták kezébe kerül, kik 1710-ben a bártfai nyomdát megvásárolják s ez időtől az itt nyomtatott műveken olvassuk:

kötte, vakmerőképen bele akart menni és így marháimot éppen az Tiszába meréltette felette nagy károssal. Azért kérem az ns tanácsot, téríttesse meg káromat vele. Mert igaz lelkem ismereti szerént mondom, tett 60 forint ára kárt. Delib.: In prima instantia marad az dolog.»

«Decemb. 12. Gevers Bálint kalendáriumokat praesentál az ns tanácsnak ajándékban s supplicál is azon, hogy az typographiát engedné neki az ns tanács száz forinttal fellyebb annál, az mint az ns város meg vette, de ilyen conditióval, hogy szűk idők lévén és az betűkben is sok fogyatkozások történvén, öt esztendő alatt legyen meg éppen az contentátió. Delib.: Meg tekintvén az ns tanács az ő kegyelme jóra igyekező szándékát, meg engedi, hogy öt esztendő alatt legyen éppen meg az contentátió.»

1653. «13. Marcii. Gevers Compactor Bálint supplicál azon, hogy az nemes tanács elebbi deliberatiója szerént méltóztassék az typographiának el adása fellől való pecsétés levelet adni. Del.: Az mint hogy az előtt meg ígérte az ns tanács, úgy most is meg ígéri s meg is irattya az levelet ilyen formán, hogy öt esztendők alatt fizesse meg éppen az árát maga kívánsága szerént, úgymint 440 forint.»

1655. «8. Aprilis. Compactor Bálint supplicál pro intercessionalibus ad Lechnienses (?) Delib. Megadgyuk.»

¹ Életrajzát lásd a «Századok» 1889. évfolyában, 779. lap. V. ö. «Magyar Könyv-Szemle.» 1888. évf. 248. lap.

² 1657. v. 1658 «21. Martii. Marcus Severini typographus supplicál az nemes város igazságáért, producálván testimoniálását super legitimo suo ortu. Del.: Obtineálta, adgyon fl. 9.»

1660. «29 Januarii. Marcus Severinus typographus az nemes tanácsnak 1660. esztendőre valo calendariumokat praesentált, jó akarattját várván az ns tanácsnak. Del.: Az honoráriumért ki tud az nemes tanács az adósságul tall. 10.»

1664. «11. Decembris. Svéd compactor az ns tanácsnak új calendariumokat praesentáltatott. Delib. Négy tallért conferált az ns tanács neki.»

³ 1668. «Martii. Tüirsch Dávid concivitásért. Delib.: Földaták neki tall. 5.»

⁴ 1659. «13. Novembris. Ericus Erichson, svécziai, ez is az város

«Nyomt. Bártfa város bötüivel;» a nyomda vezetői 1677—84. Bosytz István, 1691—94. Klein János.

Mint könyvkereskedőt és kiadót főlemlítjük még Seiberlich Jánost ¹ (1667—1676.).

igasságát supplicálván, producálván nemzetség igaz levelét, felatták, dedit tall. 8 (= ?) fl. 14. d. 40 »

¹ 1667. «15. Decembris. Joannes Saiberlich supplicál concivításért. Föladta a ns tanács, fizessen öt tallért deposito iuramento.»

JELENTÉS
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁRÓL
1888—89-ben.

MAJLÁTH BÉLÁTÓL.

Méltóságos Igazgató úr!

Kötelességszerűen teljesítve méltóságod azon hivatalos meghagyását, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban levő Széchenyi-országos könyvtárról 1888-dik évi szeptember 1-től 1889-dik évi augusztus 31-ig terjedő időről szóló évi jelentésemet méltóságodhoz beterjeszszem, midőn is ezt tenném, van szerencsém évi jelentésemet a könyvtárban teljesített munkálatokról, a hiányokról, a forgalmi statisztikáról s a könyvtár személyes ügyeiről, úgy általánosságban, mint részletekben, a következőkben összefoglalva méltóságodhoz beterjeszteni.

I.

A) *Nyomtatványok.*

A rendes és napi folyó ügyek elintézése mellett a hivatalos tevékenység fokozatos emelkedését jelzik azon munkálatok, melyek az olvasó, a tudós és kutató közönséggel való érintkezésen felül, a hivatalos időn belől keresztül vitettek. Beható tanulmányozás és gyakorlati tapasztalat alapján elkészült a könyvtár ügyrendjére vonatkozó javaslati dolgozat. A könyvtár anyagának szaporodása és a helyiségek szűk volta miatt, s kivált az

anyag czélszerű elhelyezése czéljából 16 tudományszak felbontatván, újra felállított.

Az összes termekben 157 szakjelző és öt mutató tábla újra készülvén, a szakokban elhelyeztettek.

A lefolyt év alatt készült czédula-katalógusok tömege a tokokban elhelyezhetők nem lévén, 100 új czédula-tok vált szükségessé, melyekben 15,000 czédulának új beosztása vétetett foganathba.

A szakrepertóriumok egynémelyike részint beékelésekkel megtömve, részint javításokkal elégtelenítve lévén, azoknak újra készítése elodázhatlanná vált. Az észlelt hiányok pótlásával és a hibák kijavításával újonnan leiratott a Hung. litteraria, Chronologia, Hung. eccles. és Hung. hist. szakok repertóriumra 12 ívrét kötetben; és kijavítva használhatóvá tétetett a Hung. jur. szak 2 kötete.

A szolgálati szabályzat 47. §-ának rendelkezése szerint a könyvtár egyes tudományszakainak revideálása a kiszabott időn belől július 1-től augusztus 15-ig foganathba vétetvén, a revizio szakértelemmel és nagy fáradsággal járó műveletét folytonos felügyelettem alatt Horváth Ignác és dr. Váczy János segédörök két szolgálata mellett elismerésre méltó buzgalommal teljesítettek. A kiszabott hat heti idő alatt revideáltatott a következő kilencz tudományszakban 11,961 mű, 19,358 kötettel:

1. Chronologia	1,104 mű	4,022 köt.
2. Heraldica	543 »	708 »
3. Anat. Physiol.	330 »	345 »
4. Geogr. univ.	891 »	1,368 »
5. Hung. hist.	7,353 »	10,093 »
6. Itineraria	885 »	1,555 »
7. Hist. Brit.	263 »	368 »
8. Hist. antiqua	359 »	595 »
9. Hist. intercal.	233 »	304 »

Összesen 11,961 mű 19,358 köt.

A revideált szakokban helyén nem találtatott 201 mű, czédula-lajstrom hiányzott 426 drb, a mi azonnal pótoltatott. A hiányzó kötetek számaránya a revideált kötetek számához képest csekélynek, számba nem vehetőnek mondható, minthogy ez annak 1.03 százalékát képezi.

A nyomtatványok összes szaporulata czédulázás és repertorizálás alá kerülvén, a lefolyt év alatt 5689 mű lett czédulázva, osztályozva és repertorizálva.

B) *Kézirattár.*

Foganatha vétetett Révay Miklós kéziratainak rendezése és lajstromozása. Ezen kéziratgyűjtemény 37 kötetben 350-féle munkát tartalmazván, rekonstruáltatott, felállítatott, lajstromozva és czédulázva lett.

Megkezdett a fényképgyűjtemények meghatározása és lajstromozása, és a 782 darabból álló gyűjteményből 285 drb meghatározott és lajstromoztatott. Csontos János segédőrt megbíztam, hogy a csász. és kir. közös pénzügyminiszterium által a müncheni kir. állami levéltárban levő Hunyadi-féle okleveleknek csere útján leendő visszaszerzése iránt újabban folyamatba tett ügyről távollétében szakszerű véleményt készítsen, ki is ezen ügynek régibb keletű tárgyalásait ismervén, kitűzött feladatának, megfelelve, egy több ivre terjedő kimerítő jelentést készített.¹ S végre megkezdett a kötetlen és vegyes tartalmú kéziratok számbavétele.

C) *Levéltár.*

A könyvtár levéltári osztályában részint a folyosónak levéltári czelokra történt átalakítása és bútorozása miatt, részint a nagy mérvben szaporodó családi levéltárak letéteményezése által, a lefolyt munkaévben igen élénk munkálkodás fejlődött ki, a mi különben az oklevéltár buzgó kezelőjének fáradozása mellett csak úgy volt eredményesen kivihető, hogy a levéltár tiszti állománya dr. Schönherr Gyula volt levéltári amanuensis személyében egy gyakornokkal szaporodván, ez szakismeretével serényen támogatta a levéltárnok fáradozását. Egyébiránt a levéltárban végzett munkának hű képét nyújtják a következő adatok: A levéltár szaporodott a marczipálvi Dobos, Görgei és Beniczky családok levéltárának örök letéteménye által s ezzel a letéteményezett családi levéltárak száma 20-ra szaporodott. A folyosónak levéltári helyiséggé történt átalakítása következtében, a családi levéltárak elkülönítése a könyvtári

¹ Ezen jelentést lásd jelen évfolyam 252—271. lapján.

levéltártól lehetségessé válván, a családi levéltárak régi helyükről kiszedettek és az új helyiségbe áthelyeztettek. Ezen művelet által teljesen felállítatott és újra rendeztetett 16 levéltár, 177 fiókban elhelyeztetett évrendi sorozatban külön-külön a Kállay, br. Jeszenák, gr. Forgách, Máriássy, Hanvay, Soós, Dancs, Kisfaludy, gr. Rédey, Békássy, Dobos, (Görgei, Justh, Ibrányi, gr. Berényi és a br. Hellenbach családok levéltárai. Részben rendeztetett a gr. Eszterházy Dániel-féle levéltár; rendezés alatt vannak a gr. Bethlen, Motesiczky és Beniczky családok levéltárai.

Revideáltatott a levéltárak chronologiai sorrendje, s a már felállított és rendezett levéltárak fiókjai jelző lapokkal elláttattak.

Ugyancsak elkészültek a letéteményezett levéltárak családjainak színeken festett czímertáblái, melyek az illető levéltárak fiókszakaszai fölött lesznek fölállítandók.

A könyvtár tulajdonát képező oklevélgyűjtemények az elmúlt századok különböző történelmi és műtörténeti mozzanataira vonatkozó anyaga tekintettel a tudományos felhasználás gyakorlati céljaira, s a búvárkodás megkönnyítése végett szűkebb csoportokra különítették el, s így most, mint speciális gyűjtemények megnevezhetők a czímeres levelek, történelmileg szerepelt családokra vonatkozó iratok, levelezések, czéhíratok s a régi városi intézmények belélétere és történetére vonatkozó oklevelek, akták városonként rendezve, mutató lajstromokkal ellátva. Ezen felül a Dobos-család kívánatára egy kimerítő átnézeti jegyzék készítése is foglalkoztatta a levéltárnokot.

Végre folyamatba vétetett a nevezetesebb folyó munkálatok között a müncheni bajor királyi állami levéltárral megindított csere-tárgyalások kapcsán a könyvtár külföldi oklevélanyagának revideálása, melyből a bajor vonatkozású oklevelek kiválasztattak; a 260 drb okiratnak kimerítő regestákban való kivonatos lajstroma jelenleg munkálatban van.

D) *Hírlapkönyvtár.*

Egyik helyisége a hírlapkönyvtárnak a levéltár czéljára való átalakítása következtében kiürítettén, az ott elhelyezve volt hírlapköteteknek átköltöztetése és a könyvtár hosszú folyosóján fel-

állított hirlapokkal való egyesítése szükségessé válván, közel 5210 folio hirlapkötet újra felállított, s a másik folyosón elhelyezett hirlapok közé betűrendben beosztatott oly formán, hogy a szűk helyiség daczára a hirlap-könyvtár az olvasó közönség által folyton használatban volt.

Életbe léptettetett a hirlapok nyilvántartási könyve a beérkezett és reclamált hirlapok címeiről és számairól.

A mult év végeig beérkezett hirlapok revideáltattak, még pedig a magyar hirlapok mind, az idegen nyelvűek részben, összesen átvizsgáltatott 820 évfolyam 38,414 száma.

A hirlapok czédulázása folyamatban lévén, ez évben a czédulajstrom összesen 1340 drbbal szaporodott.

II.

Évi jelentéseim mindegyikében hangsúlyoztam méltóságod előtt azt a sajnos körülményt, hogy a könyvtár két utolsó termének állapota az évről évre szaporodó nyomtatványoknak elhelyezését akadályozza. Most sem hagyhatom méltóságod előtt fölemlítés nélkül azt, hogy az említett két utolsó terem rozoga, szúette, festetlen könyvválványokkal van ellátva oly módon, hogy sem a teret kellőleg kihasználni, sem a könyveket a szakcsoportok szaporodása miatt a saját magok csoportjába beosztani nem lehet; s bár e ronda állványok lécczel vannak egymáshoz erősítve, mégis minden perczen attól kell tartani, hogy összeomlanak. Ismételve kell tehát figyelmeztetnem méltóságodat arra, hogy a könyvtár szakszerű helyes kezelése, a rend és tisztaság fentartása, valamint a helynyerés és az egyes szakok czélszerű elhelyezése érdekében fölötte kívánatosnak mutatkozik, hogy ezen két terem a többinek megfelelő módon bebútoroztassék.

A könyvtár közművelődési feladatának egyik legvitalisabb érdeke a könyvtár tudományos anyagának szaporodása olyformán, hogy a könyvtár évi dotatiójának azon része, mely törvényhozásilag is a könyvtár gyarapítására van szánva, az valósággal a meghatározott célra fordíttassék az utolsó krajczárig. Sajnosan kell constatalnom, hogy ez nem így történik, mert míg a könyvtár gyarapítására szánt rovat e célra 5000 frt csekély összeggel rendelkezik: ezen összegből tulajdonképeni könyvvételre alig 3000 frt

fordíthatatik, minthogy a könyvtárór utalva van ezen 5000 frtból az itt nélkülözhetetlen 4 ideiglenesen alkalmazott amanuensis napi díjait ezen összegből fedezni. Így ez évben is a könyvtárnak tudományos célra történt kiadása 3687 frt 75 kr., míg a négy amanuensis egész évi napi díja, mit ugyancsak azon rovatból kellett fedezni, 2035 forintot tett ki.

Méltóságos úr! Ezen körülmény tekintetbe vétele mellett, ha csak a legközelebb elmúlt tíz évet vesszük is szemügyre, a könyvtár gyarapodására szánt amúgy is csekély összegből kerek számmal 20,000 frt lett elvonva. Ezen összeg pedig a mi viszonyaink között a könyvtár gyarapodását igen súlyosan megbénítja. Ezen anomál állapot megszüntetése, s a könyvtár gyarapodásának érdeke kötelességszerűen parancsolja nekem méltóságodat arra kérni, hogy a könyvtár gyarapodására szánt 5000 frt meghagyása mellett a magas miniszteriumnál kieszközölni méltóztatnék, hogy már a jövő évi költségvetésben, a könyvtárban nélkülözhetetlen négy napidíjas évi átlaga 2000 frtig, ne a könyvtár gyarapodására szánt kiadások rovatából fizetessék, de az külön rovatban lelje fedezetét.

Nem kevésbé érzi hiányát a könyvtár egy szolgai állás rendszeresítésének, mit úgy a könyvtári közszolgálat, mint az olvasó búvárkodó közönség méltányos igényei egyaránt követelnek. Ezen hiány különösen feltűnően jelentkezik azon idő óta, a mióta a könyvtári folyosó levéltári helyiséggé, a hirlapkönyvtár pedig külön helyiséggé lett; a mi által a könyvtárt használó közönség dolgozó helyisége is változáson ment át, illetőleg egygyel szaporodott. — A jelen viszonyok között a könyvtárnak csak három szolgálója van: kettő az olvasó teremben alig győzi naponként ott jelen lévő olvasó közönséget kiszolgálni; s egy szolga marad a hirlap olvasók, a kézirat használók s a levéltár új helyiségében dolgozó és kutató közönség szolgálatára, kik rendesen két, sőt igen gyakran három külön helyiségében munkálkodnak. A mellett, hogy maguk a tisztviselők is a legnagyobb készséggel és előzékenységgel szolgálják a közönséget, azt még sem tehetik, hogy kivált a nagy hirlapi bekötött nehéz foliánsokat kiemeljék és visszategyék, a levéltár magasan levő fiókjaihoz lajtorján fel és lemászkálva, onnan önmaguk hozzák elő a kívánt anyagot, s ugyanazt tegyék a kéziratárban is, s tekintve azt, hogy az egyetlen szolga hivatalos ügyek elintézése miatt gyakran a házon kívül is el van foglalva,

daczára annak, hogy a tisztí személyzet a tisztí állással össze nem férő illetén szolgálí munkát is végez: a rendelkezésre álló egyetlen szolgálí sem a szolgálát terhét el nem bírja, sem a közön-séget minden iparkodása mellett ki nem elégítheti, mert physikai-lag kimerül, idővel nem rendelkezik.

Legyen szabad méltóságod különös figyelmét ezen körül-ményre felhivnom, s úgy a könyvtári közszolgálát, mint a kutató közönség érdekében, de a könyvtári személyzet szolgálátí viszonyainak kellő méltánylása szempontjából is arra kérni, hogy ezen helyzet megszüntetése mellett a magas kormánynál oda hatni méltóztassék, hogy a könyvtári szolgálát érdekében még egy szolgálí állás rendszeresíttessék.

Végre nem hagyhatom említetlenül azon felmerült szükség-letet sem, mely a hírlapkönyvtár jelen állapotában mutatkozik. Ugyanis a hírlapkönyvtár egyik nagy része a könyvtár azon folyo-sóján volt felállítva, a mely most a levéltár helyiségeül szereltetett fel, de az átalakítás alkalmával azt onnan kiemelni, s a hírlap-folyosón a többi közé zsúfolva ideiglenesen elhelyezni kellett, oly-formán, hogy a régi rozsaní bútorzatból alkotott faállványok a folyosó hosszában középén két sorban felállítottak, s oda lehet-séghez képest a hírlapok elhelyeztettek. Ezen intézkedés a percznyi szükségletnek megfelelt ugyan, ámde a mindennap érkező hírlapok nagy tömegének szétválogatására, rendezésére, össze-rakására ott hely nem maradt, s e miatt a hírlapok szétszórása, a rend és csíny rovására, a könyvtári iroda melletti nagy terem-ben eszközöltetik, a mi szertelenül dízteleníti a könyvtárt s rend-etlenséget von maga után Ennek a megszüntetése céljából szükségessé lett, hogy a hírlapfolyosó átalakítása, már régebben beadott tervezet alapján, a kérdéses folyosó is berendeztessék.

III.

Culturális feladatának a Széchenyi országos könyvtár, mint elsőrendű művelődési intézet, az adott viszonyok között mennyi-ben felelt meg, annak leghivebb kifejezői az alább következő sta-tisztikai számok, melyeknek táblázatát a következőkben van sze-rencsém méltóságod elé terjeszteni.

1.

Szaporodás.

A) Nyomtatványok:

a) ajándék	175 drb
b) vétel	324 »
c) köteles példány	2922 »
összesen.	3421 drb.

B) Kézirattár:

a) kézirat	46 drb
b) kézrajz	2 »
c) fényképmásolat	28 »
d) fénykép-negativ	25 »
e) czinkographiai cliché	10 »
összesen	111 drb.

Ebből:

a) ajándék	18 drb
b) vétel	93 »
összesen	111 drb.

C) Levéltár:

a) oklevelek	8143 drb
b) fényképmásolat	1 »
c) pecsétlenyomat	24 »
összesen	8168 drb.

Ebből:

a) ajándék	259 drb
b) vétel	112 »
c) letétemény	7797 »
összesen	8168 drb.

D) Hírlapkönyvtár:

a) ajándék	4 drb (5,132 sz.)
b) vétel	38 »
c) köteles példány	549 »
összesen	591 drb (27,622 sz.)

Az összes könyvtári anyag szaporodása:

a) Nyomtatványok	3421 drb
b) Kézirattár	111 »
c) Levéltár	8168 »
d) Hirlapkönyvtár	591 »

Főösszeg 12,291 drb.

2.

Könyvtár-használat.

a) 13,635 olvasó használt	26,625 nyomtatványt,
b) 108 » »	724 kéziratot,
c) 112 » »	17,255 okiratot,
d) 1,023 » »	8,412 hirlapot,
e) 802 » kölcsönzött	2,687 nyomtatványt,

összesen 15,680 olvasó 55,703 darabot hozott forgalomba.

3.

Kiadás.

A) Tudományos czélokra:

a) nyomtatványokért	3162 frt 43 kr.
b) kézirattárban	332 » 32 »
c) oklevéltárban	99 » 50 »
d) hirlaposztályban	94 » 50 »

összesen 3688 frt 75 kr.

B) Nem tudományos czélokra:

a) 4 amanuensis napi díja	2036 frt — kr.
b) vegyes kiadás	872 » 68 »
c) könyvkötés	1474 » 50 »
d) hirlapkötés	588 » 90 »

Összesen . . . . . 4971 frt 08 kr.

Főösszeg . . . . . 8659 frt 83 kr.

4.

Könyvkötés.

a) köttetett	777 drb nyomtatvány
b) »	505 » hirlapkötet
összesen	1282 drb könyv.

5.

Ügyiratok.

Elintéztetett	263 drb könyvtári
»	295 » hirlapkönyvtári irat
és kiadatott	565 » könyvtár-halasztási jegy
összesen	1123 ügyirati szám.

IV.

A lefolyt munkaévben a könyvtári személyzet állományában részint sajnálatos és fájdalmas veszteséggel járt változások, részint pedig a könyvtár kulturális felszínének emelésére szolgáló örvendetes események állottak be.

Sajnálattal kell fölemlítenem, hogy Barna Ferdinánd tiszt. ör és segédőr, ki 31 évet meghaladó munkásságát szentelte a könyvtárnak, ki a könyvtár-rendezési munkálatok összes phasisain keresztül a jelen állapotig szorgalmat, buzgalmat, odaadó fáradságot áldozva, szakértelmével, bő nyelvészeti ismereteivel és tudományával a könyvtárt jelenlegi magaslatára emelni segítette: ez év folyamán, márczius 22-én kelt miniszteri rendelettel nyugdíjaztatott s ezzel a könyvtár kötelekeiből kilépett; s habár hasznos munkálkodását távoztakor a magas kormány kitüntető elismerése nem követte, kartársai méltányló elismerésének méltóságod előtt e helyen kifejezést adni kötelességemnek tartottam.

Fájdalmas veszteség érte a könyvtárt Mosonyi Antal laborszakszemélynek f. é. január 7-én történt halálával, ki közel 20 éven át szolgálta a könyvtár érdekeit, s ügyszeretetét a könyvrestaurálás mellett oly helyi, topographiai jártassággal és tájékozottsággal tetézte, hogy e tekintetben még hosszú ideig pótolhatatlan marad.

Úgy a könyvtár adminisztrálása érdekeire, valamint a közönség méltányos igényeire nézve öröndetes dolognak kell jeleznem azt, hogy a tiszti állomások a lefolyt év alatt két új rendszeresített és véglegesített helylyel szaporitattak. Ezek egyike a hirlap-könyvtárban, másika a levéltári osztályban létesített, s míg az elsőre id. Szinnyei József, a hirlapirodalom és történet bő ismeretével, hirlapstatisztikai tájékozottságával 1888-dik évi nov. 9-én kelt miniszteri rendelet alapján végleg átvétetett a könyvtár-tiszti állományába, addig a másikra dr. Schönherr Gyula, már előbb is a levéltári osztály amanuensise, itt szerzett tapasztalatai és a bécsi «Institut für oesterreichische Geschichtsforschung» tanfolyamán elsajátított diplomatikai szaktudománya érvényesíthetése tekintetéből f. é. június 30-dikán kelt miniszteri rendelettel levéltári gyakornokká neveztetett ki.

Továbbá öröndetes jelenségnek kell jeleznem azt, hogy a Széchenyi országos könyvtár, mint a hazában első rendű kulturális intézmény, nemcsak a nagy közönség, a tudományok, a művelődés terjesztése körül teljesíti feladatát, de egyúttal a könyvtári kezelésnek és tisztviselőségnek iskolájává emelkedett az itt alkalmazásban levő amanuensisek állandó foglalkoztatása által; minek előnyös következménye az, hogy a kellő minősítés elnyerése mellett a könyvtárban már ideiglenesen alkalmazott, s a megkívántató gyakorlatossággal bíró egyének léphetnek elő a könyvtári állásokra. Így történt ez év folyáma alatt is, midőn dr. Váczy János segédőrré és dr. Erdélyi Pál gyakornokká a magas kormány által f. é. május 2-án kinevezve lettek.

A megboldogult Mosonyi Antal helyébe laboranszá léptetett elő f. é. június 25-én Kerekes Pál könyvtári szolgál; könyvtári szolgálává pedig Juresó József neveztetett ki.

Azon tekintély, melynek a Széchenyi országos könyvtár a tudósok, tudományos kutatók és bűvárok között örönd a fővárosi hasonló intézetek sorában, nemcsak a meglevő és folyton gyarapodó nagybecsű anyagnak, de a minden tekintetben liberalis könyvtári eljárásnak, az előzékeny kiszolgálásnak is köszöni, s köszöni azt egyszersmind azon szakszerű tudományos képzettségnek is, melylyel a könyvtári személyzet a tudományok egyes ágaiban rendelkezik. Nyilatkozik az részben a könyvtár gazdag kincseit kereső szakférfiakkal szemben: útbaigazítások, tájékoztatások,

tudományos tételek megvizsgálása feltett kérdések megfejtése által, részint pedig az irodalom nyilvános terén, a szakfolyóiratok hasábjain, midőn a könyvtár tisztviselői nem hivatalos idejüket tanulmányaik fejlesztésére, ismereteik bővítésére fordítják, dolgozataikkal a tudományos irodalmat gazdagítják s e téren is megfelelni igyekeznek ama feladatuknak, melyre hivatalos esküjük kötelezi. Ez irányban a lefolyt év sem volt meddő, a mit világosan bizonyíthatnak amaz irodalmi működésükről szóló adatok, melyeket méltóságodnak a következőkben van szerencsém bemutatni.

Majláth Béla könyvtárór.

1. Levéltári adatok Regécz vára történetéhez. Tört. Tár 1888-dik évfolyam.

2. Jelentés a M. Nemzeti Múzeum könyvtára állapotáról. 1887—88. «Magyar Könyv-Szemle». 1888. évf.

3. Monumenta Hungariae Historica Kubinyi Ferencztől. Könyvismertetés. «Turul» 1888. évf.

4. Gróf Széchenyi István leveleiből. Felolvast. a m. tud. Akadémia 1889. febr. 11-diki ülésén. Megjelent a «Pesti Napló» 1889. évi 43., 44. és 46. számában.

5. Gróf Széchenyi István levelei. I. kötet. Budapest. 1889.

6. Bárá Nyáry Albert emlékezete. Az orsz. régészeti és ember-tani társ. évkönyve. 1886—88. évre.

Csontos János segédőr.

1. Egy hamisított Corvin-codex külföldi könyvpiaczon. A «Magyar Könyv-Szemlé»-ben.

2. A M. Tud. Akadémia könyvtárának ősnymtatványai. U. o.

3. Trefort Ágoston emlékezete. U. o.

4. Mátyás és Beatrix arczképei Corvin-codexekben. Az «Archaeologiai Értesítő» 1888. folyamában megjelent czikk bővítés és javítva önálló kiadásban. Budapest, 1889. Franklin-társulat 8r. 51 lap.

5. Szerkesztette a «Magyar Könyv-Szemlé»-t.

Dr. Fejérpataky László levéltárnok.

1. A Leővey család címere 1453. évből. «Turul» 1888. évf.
2. A gyöngyösi címeres album. «Turul» 1888. évf.
3. Szerkesztette a «Turul» 1888—89-ik évfolyamait.
4. Szerkeszti a M. T. Akad. megbízásából a «Zsigmondkori oklevéltár»-t.

Horváth Ignác segédőr.

1. Magyarországi könyvészet 1887-ben. «Magyar Könyv-Szemle». 1888. évf.

Szinnyei József hirlapkönyvtárőr.

1. Fazekas Mihály és a «Ludas Matyija» «Fővárosi Lapok» 1888. évf.
2. Az én vitéz főnököm. Hamaros elbeszélés. «Urambátyám».
3. A magyar hirlapirodalom 1889-ben. «Vasárnapi Ujság».
4. Dalárda-kert. Visszaemlékezés. «Komáromi Lapok» 1889.
5. Timár kéz. Naplójegyzések 1836. «Komáromi Lapok». 1889.
6. Irodalomtörténeti repertorium 1888—1889-ből. «Figyelő». 1888—89. évf.
7. Történeti repertorium 1888—89. «Hazánk». 1888—1889. évf.
8. Történeti repertorium 1888—89. «Századok». 1888—89. évf.

Dr. Váczy János segédőr.

1. Petőfi német életrajza. Tanulmány. «E. Phil. Közlöny» 1888. évf.
2. Adalékok a magyar politikai irodalom történetéhez. «Századok». 1888. évf.
2. A három város. (Czegléd, Kecskemét, Nagy-Kőrös.) Ethnographiai leírás. «Osztr.-magy. monarchia írásban és képekben» II. köt. 7. füz.
4. Kölcsey Ferencz halála s az ekkor keletkezett irodalmi polemia. «Fővárosi Lapok». 1889. évf.
5. Arany hátrahagyott iratai és levelezése. «Fővárosi Lapok». 1889. évf.

6. Az első magyar színigazgató. «Vasárnapi Ujs.» 1888. évf.
7. Fraknoi Vilmos. Életrajz. «Vasárnapi Ujság». 1889. évf.
8. «Századok»-ban és «E. Phil. Közlöny»-ben számos kisebb-nagyobb bírálat és ismertetés.

Kereszty István gyakornok.

1. Magyar könyvészet 1711—1860-ig Petrik Gézától. Könyv-ismertetés. «Nemzet». 1889. évf.
2. Wagner Richard «Niebelung gyűrűje» cz. zene dráma újításáról. «Magyar Salon». 1889. évf.
3. Bayreuth. «Magyar Salon». 1889. évf.
4. Jubileum. «Tornaügy». 1888. évf.
5. Egy szó. «Tornaügy». 1889. évf.
6. Felhívás Erkel Ferencz jubileuma érdekében. «Zenelap». 1888. évf.
7. Bizet «A gyöngyhalászkok» czimű dalműve. «Zenelap». 1888. évf.
8. Liszt szobor. «Zenelap». 1888. évf.
9. Operánk 1888-ban. «Zenelap». 1889. évf.
10. Wagner R. Niebelung gyűrűje. «Zenelap». 1889. évf.
11. Erkel F. «Brankovics Szerbia despotája» cz. dalműve. «Zenelap». 1889.
12. Emlékeztetés. «Zenelap». 1889. évf.
13. Maillard «Villars dragonyosai» cz. dalműve. «Zenelap». 1889. évf.
14. Huber Károly. «Zenelap». 1889. évf.
15. Az új intendans. «Zenelap». 1889. évf.
16. Egy kis lélektan. «Zenelap». 1889. évf.
17. «Mire jó a dalünneplés». Emléklap a szegedi orsz. dalár ünnepély alkalmából.

Dr. Erdélyi Pál gyakornok

1. Révay Miklós tanítványai. «Magyar Könyv-Szemle». 1888. évf.
2. Erdélyi János leveles tárából. «Figyelő».
3. Adolf levelei. «E. Phil. Közlöny».

4. Petőfi és a kritika. «Nemzet».
5. Krisch János. «Főv. Lapok».
6. A kis kör Eperjesen. Sárosy-Album.

Dr. Schönherr Gyula gyakornok.

1. A Mérey-család czimer-levele 1474-ből. «Turul». 1888. évf.
2. Bihar vármegye levéltárában őrzött czimeres nemes levelek. U. o.
3. Egy XVII-dik századi magyar könyvnyomtató emlékezete. «Magyar Könyv-Szemle». 1888. évf.
4. Negyven év előtt. Kovács Samu: «Visszaemlékezések 1830—1850.» cz. munkájának ismertetése. «Nagy-Bánya és Vidéke». 1888. évf.
5. A gróf Berényi-család czimeres levele 1431-ből. «Turul». 1889. évf.
6. A magy. kir. orsz. levéltár diplomatiái osztályában őrzött pecsétek mutatója. Ismertetés. «Turul». U. o.
7. Nagybánya közjogi helyzete a mohácsi vész előtt. «Nagybánya és Vidéke». 1889. évf.
8. A történelmi társulat Nagybányán. U. o.

Méltóságos úr! Midőn a fent elősoroltakban szerencsém van méltóságod elé terjeszteni a könyvtári személyzetnek hivatalos óráin kívül való irodalmi tevékenységét, nem lehet még a könyvtár tudományos felszínének egyik tényezőjét említetlenül hagynom. Ez a könyvtár tisztii személyzetének tudományos utazása kutatások, bűvárlatok céljából, a bibliographia, történelem, a diplomatika és levéltári tudományok terén. Így a lefolyt évben Csontos János segédőr kutatásokat tett a bécsi csász. kir. udv. és a herczeg Lichtenstein-féle könyvtárakban, továbbá a klosterneuburgi augustinusok, és a zwettli czisterczita rend könyvtárában és a zágrábi érseki könyvtárban.

A folyó év augusztus havában pedig a jelentést tevő könyvtárőr külföldi útján tanulmányozta a párisi Bibliothèque Nationale-ban és a londoni British Museumban a könyvtár gyakorlati kezelésének újításait, az administratív eljárást, a szabályzatokat a kölcsönzők és az olvasókkal szemben; kutatott ugyanott magyar

vonatkozású középkori kéziratokat, miközben 12 codexet bibliographiai szempontból leírt és Debrenthei Tamás zágrábi püspök 1462-ből való latin codexét, mely II. Pius pápához intézett beszédjét tartalmazza, egészen lemásolta s tanulmányai eredményét, alkalmazva a mi viszonyainkhoz, a «Könyvtári ügyrend» című dolgozatában felhasználta.

Méltóságos úr! Egyoldalú maradna a könyvtár személyes ügyeire vonatkozó jelentésem, ha fölemlítés nélkül hagynám hosszú és diszes sorát azon hazai és külföldi tudósoknak és búvároknak, kik kivált a történelemre és kulturtörténelemre vonatkozó gazdag forrásainkhoz vissza-visszatérnek, hogy az itt felkutatott kútfők tanulmányozása által a tudományos irodalomban érvényesítsék ismereteiket. A lefolyt munkaévben is nagy számmal látogatták könyvtárainkat, s most azon tudósok teljes névsorát adni vajmi terjedelmes lenne. szorítkozom tehát csak a következők kiemelésére: Ábel Jenő, Angyal Dávid, Ballagi Aladár, Ballagi Géza, Barabás Samu, Beöthy Zsolt, Boncz Ödön, Csánki Dezső, Csaplár Benedek, Csergheő Géza, Fenyvessy Ferencz, Fraknoi Vilmos, Fröhlich Róbert, Gelich Richard, Gyulai Pál, Grünwald Béla, Haan Lajos, Hentaller Lajos, Herrmann Antal, Hevesi József, Kammerer Ernő, Károlyi Árpád, Komáromy András, Nagy Gyula, Nagy Imre, Nagy Iván, Pesty Frigyes, Pettkő Béla, Salamon Ferencz, Simonyi Zsigmond, Szádeczky Lajos, Szederkényi Nándor, Székely Bertalan, Székely József, Széll Farkas, Szendrey János, Szilágyi Sándor, Tagányi Károly, Thallóczy Lajos, Thaly Kálmán, Vámbéry Ármin, Vass Bertalan, Wenzel Gusztáv, Zsilinszky Mihály; — a külföldiek közül Heim Miksa Würzburgból, Kocsubinszky Sándor egyetemi tanár Odessából, Leland Ch. Londonból, dr. Noboru Egutzi Tokióból (Japán), Poutjatine Pál herczeg Pétervárról, Silberbauer J. C. Cape-Town-ból (Dél-Afrika), dr. Ziehen Gyula Frankfurtból.

Megemlítendőnek tartom végül, hogy a M. N. Múzeum könyvtárának közlönye, a «Magyar Könyv-Szemlé»-nek a lefolyt munkaév alatt XIII. évfolyama megjelent és szaktartalmának változatossága, bősége s munkatársainak névsora által méltán sorakozik a megelőző évfolyamokhoz.

Ezzel befejezem évi jelentésemet.

M. B.

EMLEKIRAT A MÜNCHENI HUNYADI-LEVÉLTÁR VISSZASZERZÉSE TÁRGYÁBAN.¹

CSONTOSI JÁNOSTÓL.

Méltóságos igazgató úr!

Vonatkozva a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak f. é. jún. 21-én 24,977. sz. a. kelt, méltóságos igazgató úrhoz intézett s a Nemzeti Múzeum könyvtárának szakszerű véleményadás, illetőleg jelentéstétel végett kiadott rendeletére, Majláth Béla könyvtárőr úr távollétében, ki több heti külföldi tanulmányúton levén, jelenleg a párisi és londoni könyvtári viszonyokat tanulmányozza, szerencsém van, mint a könyvtári hivatal ez idő szerinti vezetőjének, de mint olyannak is, ki az ügyet 1877 óta alaposan ismeri, a nagyméltóságú cs. és kir. közös pénzügyminiszterium, illetőleg dr. Thallóczy Lajos kormánytanácsos által a müncheni kir. állami levéltárban levő Hunyadi-fele okleveleknek a m. kir. országos levéltár számára csere útján leendő visszaszerzése dolgában újabban folyamatba tett csereügyről szak-

¹ A Hunyadi-levéltár visszaszerzése iránt, Fraknói Vilmos, mint a Nemzeti Múzeum akkori könyvtárnoka 1877-ben kezdte meg a müncheni kir. állami levéltárral a tárgyalásokat, melyek azonban eredményre nem vezettek. Ujabban Dr. Thallóczy Lajos csász. és kir. kormánytanácsos és a csász. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltári igazgatója a csász. és kir. külügyminiszterium útján más alapon vette fel a tárgyalások megszakadt fonalát és a müncheni Hunyadi-levéltár rendezett részeért a közös pénzügyminiszterium levéltár részéről az, ezen levéltárában levő nagyérdekű bavaricákat és a bécsi csász. és kir. titkos levéltár közvetítésével az ezen gyűjteményben levő bavaricáknak egy jelentékeny részét ajánlotta fel a müncheni királyi államlevéltárnak csere fejében. Ezen tárgyalásokban a Nemzeti Múzeum könyvtára véleményadásra felszólíttatván, álláspontját ezen emlékiratban körvonalozta, melyet itt egész terjedelmében közlünk.

Szerk.

szerű véleményemet, illetőleg jelentésemet, a velünk közlött 6 db melléklet visszacsatolása mellett, tiszteletteljesen a következőkben bemutatni.

Mindenekelőtt legyen szabad előrebecsátani, hogy már gróf Széchenyi Ferenczet, a Nemzeti Múzeum nagylelkű alapítóját azon intentió vezette, hogy az általa 25,000 kötetten alapított s ma a nemzet áldozatkészségéből 250,000 kötetre felszaporodott könyvtár, gyűjteményében felölelje mindazon nyomtatványokat és kéziratokat, melyek Magyarország történetére bármily tekintetben vonatkoznak.

E célból több külföldi tudóssal élénk levelezést folytatott, hogy ezektől tájékozást nyerjen azon hungaricákról, melyek időközönként külföldi könyvpiaczon kerülnek eladásra és azokról, melyeket, mint kevésbé hozzáférhetőket, külföldi könyvtárak őriznek, s melyek nagy ritkán, többnyire csak kiselejtezés alkalmával kerülnek könyvpiacra.

Ezekből az elsőket rendszerint könyvtára számára megvásárolta, az utóbbiakat pedig, tekintve, hogy ezek leginkább hazánkra vonatkozó irott emlékek, vagyis kéziratok, melyeknek megszerzése nem állott a nemes gróf hatalmában, a saját költségén jegyzékbe vétette, többekről hű másolatokat készíttetett és ezeket az általa alapított múzeumi könyvtárnak ajándékozta.

Egy ilyen másolatból adta ki *Miller Ferdinánd* a krakkói egyetem magyarországi XV—XVI. századbéli tanulóinak névsorát.

Gróf Széchenyi Ferencz halála után a boldog emlékü József nádor, kit méltán a Nemzeti Múzeum második alapítójának nevezhetünk, nemcsak hogy hasonló figyelemmel kísérte a külföldi könyvpiacra került hungaricákat, melyekből több kiváló bibliographiai ritkaságot, köztük: az *augsburgi 1488. évi Thuróczy-krónika egy hártypéldányát* és az európaszerte csak hat példányban ismeretes: *Concordia Hungarica inter Fridericum III. Imp. Rom. et Maximilianum regem Hungariae . . . Posonii conclusa*» című, a XV. században hely, év és nyomdász megnevezése nélkül megjelent munkát vásárolta meg könyvtárunk számára, de ennél egy lépéssel tovább ment, midőn a külföldi könyvtárakban levő hungaricáknak a Nemzeti Múzeum részére ajándék, csere vagy vétel útján való visszaszerzésére törekedett s ez irányban két külföldi könyvtárnál oly actiót indított meg, mely mindenkor emlékezetes lesz a Nemzeti Múzeum történetében.

Midőn ugyanis József nádor tapasztalta, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtára hazai középkori forrásokban vajmi szegény, és hogy a majnai Frankfurtban levő városi könyvtár *Sz. István király Hartvik-féle legendájának egy XII. századbeli hártya-példányát őrizi*, mindent megtett arra, hogy ezen nagybecsű forrásmunkát a múzeumi könyvtárnak megszerezze. Az ő hathatós közbenjárásának köszönhető, hogy ezen becses codexet Frankfurt város tanácsa neki ajándékképpen felajánlotta, ki azt a Nemzeti Múzeum könyvtárának adományozta, hol most «*Codex Francofurtensis*» név alatt a kéziratgyűjtemény egyik elsőrendű cimeliáját képezi. Ez az egyik.

A másik volt azon actió, melyet a wolfenbütteli hercegi könyvtárban levő Corvin-codexeknek a Nemzeti Múzeum részére csere útján való visszaszerzése ügyében megindított, midőn Horvát Istvánt, a múzeumi könyvtár akkori nagytudományú őrét megbízta, hogy a tárgyalásokat ez irányban a wolfenbütteli hercegi könyvtár igazgatóságával kezdje meg.

A tárgyalások megindultak, hosszabb ideig folytak, az ügyben több jegyzékváltás történt, de bár részünkről a csere iránt előzékenység nyilvánult, a wolfenbütteli könyvtár csekély ajánlata és az ennek fejében követelt ellenérték magas volta miatt eredményre nem vezettek.¹

József nádor halála után ennek fia, István főherceg, az ország nádora karolta fel és vitte előbbre a külföldi könyvtárakban levő hungaricák visszaszerzésének eszméjét.

Az ő kezdeményezésére rendelte el 1845-ben József nádor, a wolfenbütteli hercegi könyvtárral, a most említett tárgyalások megindítását; s mikor 1847-ben nagynevű atyjának halála után, ennek kiváló erényeivel és tulajdonságaival együtt, a nádori méltóságot is örökölte, nádorságának rövid de emlékezetes ideje alatt következetes kitartással mindent elkövetett arra, hogy a magyar nemzetnek a külföldi hungaricák visszaszerzése iránt több országgyűlés kérelmeiben és sérelmeiben kifejezett aspirációi, az illetékes tényezők együttes közreműködésével, teljesüljenek.

Ezen aspirációk legpraegnansabb kifejezést nyertek azon

¹ Ezen tárgyalások részleteit lásd a «Magyar Könyv-Szemle» 1883-diki folyamában, 73—86. l.

emlékezetes feliratban, melyet az 1843—1844-diki országgyűlés 1844. évi szeptember 3-án V. Ferdinánd királyhoz a Corvina európa-szerte elszórt maradványainak és a hazai vonatkozású, de külföldi gyűjteményekben levő okleveleknek a Nemzeti Múzeum részére leendő visszaszerzése ügyében intézett, s melynek teljesítését V. Ferdinánd király 1844. évi nov. 4-én kelt legkegyelmesebb királyi válaszában a körülményekhez képest megígérte.

Ezen felirat úgy természeténél, mint művelődéstörténeti fontosságánál fogva nemcsak a karok és rendek akkori felfogására vet világot, de mint irodalmi emlék a Corvina maradványainak történetéhez oly becses, ekkorig fel nem használt adalékot nyújt, hogy érdemesnek tartom azt egész terjedelmében itt közölni.

A felirat szövege így szól:

«Felséges Császár és Apostoli Király!

Legkegyelmesebb Urunk!

Azon fénykört, mely 1-ső Mátyás királyunk országlása éveit, Magyarország határain kívül is, had és béke idején egyiránt tündöklökké tette, különösen nevelvén ama könyvtárak is, melyek ő alatta és általa a' magyar királyi lakokban alakultanak, 's másukat azon időben Európában nem találták, azon csapások és vesztegetések között, melyekkel a' bal sors, a' századok hosszú során keresztül ottan ottan sujtotta hazánkat, egyik legfájdalmasabb az, *hogy a' tisztes régiség említett könyv kincstárából, részint a' nagy emlékezetű király elhunyt utáni gondatlanság és pazarlás, nagy részint pedig a' kezeire került nagy kincs becsét nem érzett pusztító ellenség vad dühe miatt, — ha csak reá maradt polgári erekye gyanánt is — egy darabot se bír a' nemzet.*

E keserű fájdalom mértékét öregbíti az is, hogy hazánk év könyveiből sok fontos olly dolgok kellő ismerete hiányzik; melyek még vagy épen nem is tudatnak, vagy kétes homállyal takarva lévő körülményeik és kivált okaik nyomos felvilágosítást várnak és kívánnak; mind ezek pedig akkép azért állanak, mert azon levél- és könyvtárak, melyek a' mondott végre szükséges kútfőket és okiratokat nyújthatnának a' szaktudósoknak, azok előtt mind-
eddig fel nem nyiltanak.

Hogy tehát a' nemzet e' lényeges fogyatkozásain a' lehetőségig segíteni lehessen; Felségedet utódaink nevökben is, alattvalói bizodalommal, 's fiúi buzgó tisztelettel arra kérjük: hogy a' meny-nyiben tudatik, hogy 1-ső Mátyás királyunk hajdani fényes könyvtárának némelly maradványai, különféle helyekről 's utakon és időkben a' *császári bécsi* könyvtárba kerülván, annak belsejében tartatnak, e' fölött igen valószínű, hogy hason maradványok a' *bolognai* könyvtárban találkoznak; Felséged mind azoknak a' *nemzeti múzeum részére leendő kiadását* részint kegyelmesen elrendelni, részint pedig *visszaszerzésöket* a' római vaticanumi, berlini, velencei és flórenczai könyv- és levéltárakban századok óta elzárva lévő 's Magyarország dolgait és történeteit mind érdeklő, mind pedig sok részben felvilágosítható *okiratoknak* és *leveleknek*, ezen ott kevésbé érdekes, de hazánkra nézve megbecsülhetetlen diplomaticai kincseknek is eredetökben vagy legalább hiteles átiratbani kiadásukkal együtt hathatós közbenvetésével, a' nemzet örök hálájára eszközteni méltóztassék.

Kik egyébiránt császári királyi kegyelmébe jobbágyi aláztossággal ajánlottak maradunk.

Kelt szabad királyi Pozsony városában, September hava harmadik napján, az 1844-ik évben tartatott országos ülésünkből.

Császári királyi Felségednek

legalázatosabb káplánjai, szolgálai 's örök hűségű jobbágyai, Magyarországnak, s ahhoz kapcsolt Részeknek országosan öszvegyült Rendei.¹

Ezen feliratra V. Ferdinánd király ő Felsége 1844. november 4-én kelt kegyelmes királyi válaszában megígérte, hogy a karok és rendek alázatos fölterjesztésére, Mátyás király kézíratainak felkutatása érdekében a körülményekhez képest rendelkezni fog arra nézve, hogy a karok és rendek kívánsága lehetőleg teljesüljön, vagyis mint a kegyelmes királyi válasz eredeti latin szövege mondja:

¹ Kivonat az 1844-iki országgyűlés szeptember 3-dikán tartott 212-dik üléséből, az országgyűlési irományokból.

16,886.	1844.
966.	nov. 4.

Ad demissam Statuum et Ordinum Repraesentationem circa perquisitionem manuscriptorum bibliothecae Mathiae 1-mi Regis Hungariae substratam, altefatam suam Maiestatem Regiam ea, quae ad implementum desiderii huius pro ratione subversantium adiunctorum fieri poterunt, benigne curaturam esse.

Ezen kegyelmes királyi válasz volt az 1843—44-diki országgyűlésnek utolsó kimagasló mozzanata, mert ez évi november 13-dikán bezáratott.

Minden esetre kiváló kulturtörténeti fontossággal bír azon körülmény, hogy a Corvina külföldi maradványainak és a magyar történetírás egyéb külföldi emlékeinek visszaszerzése iránt a Nemzeti Múzeum érdekében megindított mozgalomban az országgyűlés álláspontját a korona is szentesítette s a külföldi hungaricák felkutatását és visszaszerzését ezen intézet feladataihoz sorozta.

Ugyanazon napon, melyen a kegyelmes királyi válasz kelt, vagyis 1844. nov. 4-én adta ki Ő Felsége herczeg Metternich Lothár császári és udvari államkancellárhoz legfelsőbb parancsát, melyben tekintettel a magyar országgyűlés kívánságára, utasította, hogy a Mátyás király könyvtárából származó s a római, flórenczi, bolognai és berlini könyvtárakban és levéltárakban levő Magyarországra vonatkozó kéziratok legalább másolatban a Nemzeti Múzeum kiegészítésére megszereztesse s az illető követségek útján minden megtörténjék arra nézve, hogy a karok és rendek kívánsága lehetőleg teljesüljön.

Ezen legfelsőbb parancs következtében Metternich herczeg, császári államkancellár, 1844. decz. 5-én 86. elnöki szám alatt kelt körlevelében utasította a monarchia római, párisi, londoni, berlini, hannoveri, drezdai és florenczi követeit, hogy a római, bolognai, ferrarai, párisi, angolországi, berlini, wolfenbütteli, drezdai, lipcei és flórenczi könyvtárakban levő Corvin-codexekről maguknak tájékozást szerezzenek és róluk részletes kimutatást küldjenek, hogy ebből meg lehessen ítélni azt, melyik kézirat lemásoltatása válik szükségessé akkor, ha visszaszerzésök csere vagy vásárlás útján nem lesz eszközölhető

A császári államkancellár ezen körjegyzékben hangsúlyozta,

hogy O Felsége határozott akarata, hogy a magyar karok és rendek kívánsága lehetőleg teljesüljön s ennek előmozdítására a körlevélhez egy tájékoztató emlékiratot is mellélt, melyet az ő felhívására Mátyás király könyvtáráról a bécsi császári udvari könyvtár szerkesztett, s kiemelte, hogy Mátyás király kéziratai az eredeti kötésen levő préselt hollóról felismerhetők.

Ezen emlékirat irányzatos s az udvari könyvtár Corvin-codexeiről szóló részében nemcsak hogy túlságig óvatos és általános, de nem felel meg a valóságnak sem, melyet az itt levő Corvin-codexekről a könyvtár saját, két száz évvel ezelőtt megjelent kiadványaiból már régen tudunk.

A mint a császári államkancellár ezen körjegyzéket szétküldötte, gróf Majláth Antal m. kir. udvari kancellár 1844. decz. 12-én $D \frac{19,292}{1132}$ sz. a. kelt átiratában arra kérte a császári államkancelláriát, hogy a monarchia külföldi követségeinek Mátyás király könyvtára maradványairól érkezendő jelentéseit vele közölje.

Metternich herczeg ezt készséggel megígérte s válaszában, melyet a m. kir. udvari kancelláriához 1845. január 5-én intézett, előre bocsátván, hogy a magyar országgyűlés által felsorolt külföldi könyvtárakon kívül még a drezdai könyvtárakban is vannak Corvin-codexek, melyeknek felkutatására az illető cs. kir. követségeket szintén utasította, kijelentvén, hogy a beérkezendő jelentéseket a m. kir. udvari kancelláriával annál is inkább közölni fogja, hogy a magyar országos hatóságoknak módjukban legyen a további teendőkre nézve határozni és a cs. kir. követségek utasíthatók legyenek, mit kelljen még ez ügyben tenniök, hogy a magyar országgyűlés kívánsága teljesüljön.

1845-ben és 1846-ban nem volt országgyűlés, az 1847—1848-diki pozsonyi országgyűlést pedig V. Ferdinánd király Ő Felsége 1847. november 7-kére hívta össze.

Ezen három évi intervallumot a monarchia külföldi diplomáciaja arra használta fel, hogy Mátyás király könyvtárának maradványait az európai könyvtárakban nyomoztatta, ezekről jegyzéket készítettett s a Nemzeti Múzeum érdekében leendő visszaszerzőkre nézve, az illető külföldi kormányokkal megindította a szükséges diplomáciai tárgyalásokat.

Mily eredményre vezettek ezen tárgyalások, és mennyivel

járultak a Corvina-kérdés tisztázásához és a Nemzeti Múzeum gyarapításához — nem szándékom ezúttal részletezni.

De kiemelni kívánok egy körülményt, mely a Corvina történetében különös fontossággal bír, és ez az, hogy a magyar országgyűlés Mátyás király könyvtárával, mint országos ügygyel tüzetesen két ízben foglalkozott, még pedig: *először 1490-ben*, midőn az országnagyok ez évi jún. 17-én, Mátyás király halála után harmadfél hónappal, a Corvin Jánossal kötött szerződés egyik pontjában a Corvina-könyvtárról, mely a budai várral együtt János herceg kezén maradt, úgy intézkedtek, hogy ő az ország díszére felállított könyvtárt kiüríttetni ne engedje, hanem az összes könyveket a könyvesházban őriztesse, neki azonban szabad legyen az országnagyok tanácsával és felügyeletével némely könyveket saját használatára a könyvtárból kivennie;¹ *másodszor pedig 1844-ben*, midőn Mátyás király könyvtárának külföldre került maradványait a Nemzeti Múzeumnak visszaszerezni törekedett.

Az első esetben Mátyás király könyvtára Budán legnagyobb részében még sértetlenül megvolt s az országnagyok az említett rendszabálylál ennek szétdaraboltatását kívánták megakadályozni; a második esetben az országgyűlés akkor indította meg a visszaszerzési mozgalmat, mikor a Corvina maradványaiból *«ha csak reá maradt polgári ereklje gyanánt is egy darabot se birt a nemzet»*.

Hogy az első esetben alkalmazott rendszabály nem óvta meg a Corvinát a pusztulástól, ezt fájdalom mindnyájan tudjuk. Hogy a második mozgalom mily eredményre vezetett? És mily hatással volt a Corvina-kérdés megoldására? Ezt más alkalommal lesz szerencsém önálló emlékiratban részletesen ismertetni.

Ezúttal csak konstatálni kívánom azt, hogy a külföldi hungaricák visszaszerzési kérdésével az 1843—44-diki országgyűlés, V. Ferdinánd király és a monarchia külföldi diplomacziája 1844—1848-ig komolyan foglalkozott.

Az 1848—49-diki eseményeket követő időszakban egész az alkotmányos aera visszaállításáig a külföldi hungaricák visszaszerzésére megindított mozgalomban stagnáció állott be, s új lendületet az ügynek csak dicsően uralkodó királyunk adott 1869-ben.

¹ Pray G. Epistolae Procerum I. p. 378. 1.

midőn az általa Abdul Aziz török szultántól ajándékba nyert négy Corvin-codexet, melyekkel ez Felséges urunkat azon alkalommal lepte meg, mikor őtet a suezi csatorna megnyitására való útjában Konstantinápolyban meglátogatta, a Nemzeti Múzeum könyvtárának adományozta. Az alkotmányos aerában hajtattott végre könyvtárunkban a szakszerű rendezés nagy munkája, s midőn ennek befejeztével 1875-ben Fraknoi Vilmost nevezték ki a könyvtár örévé, ez első kötelességének tartotta a külföldi hungaricák visszaszerzésében ismét fölvenni a megszakadt fonalat és visszaszerezni a könyvtárnak a Nagy István-féle oklevél és kéziratgyűjteményt, mely kedvezőtlen időben a hazai történetírás nem kis kárára, hazánkból List és Francke lipcsei könyvárus üzletébe vándorolt. Ezen gyűjtemény 5000 XIII—XVIII. századbeli magyarországi vonatkozású oklevélből és 90 kötet XV—XVIII. századbeli kéziratból állt, melyeket Fraknoi Vilmos 2500 frt értékű kettős példányú könyvért s 2500 frt készpénzért, összesen tehát 5000 frtért szerzett vissza a könyvtárnak.

Fraknoi Vilmos azonban itt meg nem állapodott, hanem követve a dynasticus traditiókat, melyeket a boldog emlékű József nádor, továbbá néhai V. Ferdinánd király ő Felségének törekvései s legújabbban urunk királyunk ő Felsége nagylelkű ajándéka a Nemzeti Múzeumnak a külföldi hungaricák visszaszerzésében megjelöltek, ennél egy lépéssel tovább ment és 1877-ben megkezdte a müncheni királyi országos levéltárral a tárgyalásokat a Hunyadi-levéltár itt levő részének csere útján való visszaszerzésére.

Ezen levéltár állományáról Fraknoi Vilmos Méltóságodhoz intézett fölterjesztésében így nyilatkozik: *«Ezek 548 lajstromozott oklevélből (1271—1559.) és több ezerre menő lajstromozatlan oklevélből, levélből és számadásokból állanak»*, melyekért a múzeumi könyvtár csere fejében 237 drb és 250 kötetből álló XIII—XVIII-dik századbeli, oly német nyelvű, bajorországi vonatkozású kéziratot ajánlott fel, melyek könyvtárunkra nézve csak másod sorban birnak fontossággal.

Ezen kéziratok túlnyomó része norinbergicák, vagyis Nürnberg város politikai, történeti, művelődéstörténeti, gazdasági és hadügyi viszonyaira vonatkozó krónikák, számadáskönyvek, törvénykezési és jegyzőkönyvek, vámügyi számadások és diplomatáriumok, továbbá a nürnbergi patricius családokra, mint: a Halle-

rek, Imhofok, Fuggerek és másokra vonatkozó analecták, genealogiai munkák, színes czimerillusztrációkkal és eredeti diplomatáriummokkal, nemkülönben az augsburgi, passai és bambergi püspökségre és Regensburg városára vonatkozó történeti írott emlékek, valamint Bajorországra, a Pfalz tartományokra és a brandenburgi választófejedelemségre vonatkozó források, császári Regimentsordnungenok és hasonló, szóval bajorországi vonatkozású XIII—XVIII. századbeli írott munkák, melyeknek részletes jegyzékét Fraknoi Vilmos méltóságodnak a bajor királyi állami levéltárral való közlés végett bemutatta.

Ezen jegyzékben felsorolt 237 kézirat közt azonban vannak oly ritkaságok, melyeknek nemcsak specialis bajor, hanem általános bibliographiai becsök van, s ezek: a középkori német kéziratok a XIII—XV-ik századból, számszerint 19, és pedig a Fol. Germ. 65, 444, 499, 549, 573, 574, 575, 576, 577, 584, a Quart. Germ. 182, 207, 209, 369, 397 és 403, az Octav. Germ. 14, és a Duod. Germ. 23, és 25, számmal jelölt kéziratok, melyeket a tervezett csere fejében szintén felajánlottunk.

Ezekből, mint első rendű bibliographiai ritkaságot, ki kell emelnem a 369, sz. XIV. századbeli Schwabenspiegelt, melynek a könyvpiacon 1000—2000 márka az ára, s melyet dr. Rockinger Lajos müncheni egyetemi tanár, ez idő szerint a müncheni királyi állami levéltár igazgatója, 1876-ban könyvtárunkban egy hétig tanulmányozott s mint specialista a jobb szövegű Schwabenspiegelekhez sorolt. Ritka továbbá a Duod. Germ. 25, sz. «Libellus Censuum Prepositure Retie» című, XIV. századbeli kézirat, melyet dr. Steichele a mostani müncheni érsek 1877-ben, mint akkori augsburgi nagyprépost és ezen egyházmegye monographusa, könyvtárunkban több napig használt s az augsburgi püspökség történetére nézve igen fontos kéziratnak nyilvánított. Végre, hogy többet ne említsek, ritkább kéziratokhoz tartozik a Quart. Germ. 397, sz. «Der schöne Baumgarten» című XIII. századbeli kézirat, mely régiségénél fogva, mint német nyelvemlék bir fontossággal.

S a többi középkori kéziratok is, melyek XIV. századbeli bajor liturgiai szabályokat és Bajorországra, különösen pedig München városára vonatkozó municipális törvénygyűjteményt, továbbá XV. századbeli német zsoltárokat, breviariumot, passai szent

beszédeket, legendákat, nürnbergi számadásokat, (ugy nevezett «Salbuch»-okat) krónikákat és családi följegyzéseket tartalmaznak, a bibliographiai ritkaságok azon kategóriájához tartoznak, melyeknek tudományos és könyvtárusi becsök nyilvánvaló.

Mindezen kéziratok jegyzékét Méltóságod a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz oly kéréssel terjesztette fel, hogy miután a Hunyadi-levéltár zöme 1786. decz. 21-dike óta a m. kir. kamarai levéltárban őriztetik s a még Münchenben levő, a Hunyadi-levéltárhoz tartozó készlet hazánknak úgy politikai, mint műveltségtörténetére a legnagyobb fontosságú s az 1786-ban átengedett levéltárnak kiegészítő részét képezi, ezért annak megszerzése reánk nézve nagyfontosságú; abban pedig, hogy a cserébe nyerendő Hunyadi levéltárt melyik hazai intézet kapja meg, Méltóságod azon álláspontra helyezkedett, *«hogy szorosán véve a hazai tudományosságra nézve közönyös, vajjon a visszaszerzendő levéltár a Nemzeti Múzeumban, vagy az országos levéltárban fog elhelyeztetni».*

Ez utóbbi álláspontot a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium el nem fogadta, hanem 1877. jún. 3-kán 12,375. sz. a. tárgyalván az ügyet, azt határozta, hogy a miniszterelnököt meg fogja keresni az iránt, hogy a kérdéses okleveleknek a *M. Nemzeti Múzeum részére leendő átengedése érdekében* a cs. kir. külügyminiszterium útján a tárgyalásokat megindítsa.

A tárgyalások ezen értelemben megindultak, de mint a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszterium 1877. szept. 29-én 24,981 sz. a. kelt leiratában mondja, azért nem vezettek eredményre, mert a bajor királyi kormány a Nemzeti Múzeum könyvtára által (s nem, mint a bajor kormány átirata tévesen mondja, a kir. tudományos Akadémia által) csere fejében felajánlott kéziratokat nem tartotta egyenértékűnek a Münchenben őrzött magyarországi okmányokkal, minek következtében kijelentette, hogy mivel tudomása szerint a magyar országos tudományos intézetekben több Bajorországot érdeklő értékesebb okmány is létezik, a létesítendő cserénél ezeket is jegyzékbe vétetni és bemutatattatni kéri.

Erre Fraknói Vilmos akkori könyvtárőr a könyvtárban levő külföldi oklevélgyűjteményből 168 Németországra és Bajorországra vonatkozó, 1244—1765-ig terjedő oklevelet választott ki s ezeknek

rövid jegyzékét a müncheni királyi államlevéltárnak azon megjegyzéssel küldötte meg, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtára ezeket pótlásképen az esetleg létesítendő cserénél szintén hajlandó felajánlani. Sőt felajánlja a még könyvtárunkban található egyéb bajorországi vonatkozású okleveleket is, melyek ezen jegyzékben felsorolva nincsenek, ha ezekre a bajor királyi államlevéltár a csere alkalmával reflectál.

A müncheni királyi állami levéltár, illetőleg a bajor királyi kormány azonban, mely ezen pótlással sem találta az általunk felajánlott cserét egyenértékűnek s átíratában még a Nemzeti Múzeumban levő Cod. Germ. 327. jegyű, XVI. századbéli 4r. német kéziratot kérte, mely a nürnbergi mesterdalnokok nagyfontosságú énekeit tartalmazza, továbbá a budapesti gyűjteményekben levő, Bajorországot érdeklő levéltári anyagból még annyi kéziratot és oklevelet, a mennyi szükséges ahhoz, hogy a magyar részről felajánlott levéltári anyag az ansbachi magyar levéltári anyaggal egyenértékű legyen.

Kérte továbbá azt is, hogy a Nemzeti Múzeumban levő bajorországi vonatkozású oklevelekről általunk készítendő lajstrom az eddiginél kimerítőbb legyen.

A bajor királyi kormánynak ezen jegyzékére, melynek álláspontját az egyenértékre nézve könyvtárunk nem tartotta elfogadhatónak, a tárgyalások részünkről megszakadtak.

A Nemzeti Múzeum könyvtára ugyanis a nemzet áldozatkészségéből összegyűjtött tudományos intézet levén, mely rendeltetésére nézve az országos levéltárak hivatásától és természetétől több tekintetben különbözik, a részéről csere fejében felajánlott, a nemzet közkincsét képező 237 kéziratot és a több százra menő oklevelet, melyek együttvéve, ha a németországi könyvpiaczi árakat vesszük zsinórmértékül 15—20 ezer márká értékét képviselnek, egyenértékűnek tartotta azzal, a mit a müncheni kir. államlevéltártól az ansbachi Hunyadi-levéltár esetleges visszaszerzésével nyerni remélt. S habár nem tévesztette szeme előtt azon szempontokat sem, melyeket a nemzet és az intézet magasabb művelődési érdekei, mikor a Hunyadi-levéltár egy részének visszaszerzéséről van szó, szabnak eléje, mégis nem volt azon helyzetben, hogy az eddigi ajánlatnál tovább menjen, s a müncheni kir. állami levéltár kívánságát teljesítse, miért is legnagyobb sajnálattal bár,

de kénytelen volt ezzel a további tárgyalásokat az álláspontok különbözősége miatt egyelőre megszakítani.

Azóta az ügy 11 évig szünetelt, míg azt 1888-ban dr. Thallóczy Lajos cs. és kir. kormánytanácsos, mint a cs. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltári igazgatója más alapon folyamatba nem tette.

Ezeknek előrebocsátása után, melyeket a kérdés történeti részének megvilágítására és annak bebizonyítására hoztam fel, hogy a külföldi hungaricák visszaszerzésére megindított mozgalomban a történeti folytonosság a Nemzeti Múzeumot jelölte ki illetékesnek, szerencsém van a most folyamatban levő levéltári csere ügyében szakszerű jelentésemet a következőkben előadni:

Mindenekelőtt bátor vagyok tisztelettel constatálni, hogy a Hunyadi-levéltár Münchenben levő készletére nézve, Fraknoi Vilmos 1877-ik évi, továbbá a bajor kir. állami levéltár 1877-dik évi és dr. Thallóczy Lajos kormánytanácsos 1888-dik évi jelentései közt eltérés van. Míg Fraknoi ugyanis a levéltár lajstromozott készletét 548 oklevélre, a lajstromozatlan pedig több ezer oklevélre, levélre és számadáskönyvre teszi, addig a bajor kir. állami levéltár hivatalos jelentésében 584 lajstromozott oklevelet és több ezer lajstromozatlan oklevelet, levelet és számadásokat említ, ellenben dr. Thallóczy kormánytanácsos jelentése csak 538 lajstromozott oklevélről szól, melyek esetleg a nürnbergi és bambergi levéltárban lévő hasonló oklevelekkel szaporíthatók. Ezen három eltérő jelentés közt, azt hiszem, a bajor királyi állami levéltár hivatalos kimutatása a leghitelesebb, s ezért csekély nézetem szerint a folyamatban levő tárgyalásoknál alapul és kiindulási pontul ez volna elfogadandó, mert csak ez áll arányban azon magas ellenértékkel, melyet a bajor kir. állami levéltár a cs. és kir. közös levéltárakban található bavaricákon kívül még a magyarországi tudományos intézetekben levő bavaricákból is követel a müncheni Hunyadi-levéltárért csere fejében.

Ez azon alap, melyre a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium és a m. kir. miniszterelnökség az 1877-diki tárgyalások alkalmával helyezkedett, midőn a Münchenben levő Hunyadi-levéltár egész készletét, tehát a lajstromozott és lajstromozatlan részt csere útján a Nemzeti Múzeumnak biztosítani óhajtotta. De ezen alapra helyezkedett a müncheni királyi kormány

is, midőn legutóbbi jegyzékében kijelentette, hogy a csere ügyében 1877-ben elfoglalt álláspontjához ragaszkodik.

Azon 538 darab XIII—XVIII. századbeli lajstromozott oklevél, melynek visszaszerzése érdekében a tárgyalások most vannak folyamatban, kétségkívül történetírásunk egyik legfényesebb korszakára vet világot s a Hunyadiak levéltárának egy tekintélyes részét képezi, mely ha visszaszerezettnek, vele az országos levéltárban levő Hunyadi-levéltár és a hazai történetírás jelentékeny gyarapodást nyerne, de nem képezi a Hunyadi-levéltárnak Münchenben levő egész készletét, sőt még az összes lajstromozott okleveleket sem foglalja magában, mivel ezeknek számát a bajor királyi levéltár 584-re teszi; esetleges megszerzésökkal tehát még mindig maradna Münchenben a Hunyadiak levéltárából több ezer oklevél, levél és számadáskönyv, melyeknek visszaszerzéséről a jövőben gondoskodni kellene.

Senki nálamnál a Mátyás-kori emlékek becsét jobban nem méltányolja, mint ezen kor művelődési viszonyainak egyik szerény kutatója nagyon jól tudom, mily fontossággal bír 538 oklevél a Hunyadi-család levéltárából; de minden tisztelettem mellett, melylyel ezen emlékek iránt viseltetem, nem tudom ezen csonka gyűjteményt, mely a múzeumi rendes becsárak szerint, (ha t. i. egy XIII. századbeli oklevél darabját 5 forintjával, a XIV. századbeli oklevelet 4 forintjával, a XV. századbelit 3 és a XVI. századbelit 2 forintjával számítjuk), 1227 frt. és magasabb becslés mellett körülbelül 2000 frt. értéket képvisel, s melyet egy szakférfiú a helyszínén négy hónap alatt lemásolhat, oly nagyértékűnek tartani, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtára megtegye érte azon áldozatokat, melyeket tőle követelnek, s megtegye különösen akkor, mikor a cserébe nyerendő gyűjteményt nem ő, hanem egy másik intézet, mely a cseréhez semmivel sem járul, fogja megkapni, s mikor az ettől kilátásba helyezett recompensatio iránt egyáltalában nincs tájékozva.

Ily körülmények közt a múzeumi tiszttviselőnek helyzete, ki esküjénél fogva a gyűjtemény tehetsége szerinti gyarapítására van kötelezve, igen nehéz. S tekintve, hogy a könyvtári gyűjtemények keletkezése és természete egészen más, mint az állami levéltáraké, (melyek levéltári készletüket nem pénzért szerzik), tekintve továbbá, hogy a könyvtár lajstromozott kéziratállományának megcsonkítása,

megfelelő kárpótlás nélkül nagy felelősséggel s a gyűjtemény érzékeny károsításával jár, mivel kéziratainkat a tudományos világ a szakirodalomból ismeri, s ezekre cím szerint hivatkozik, de tekintve azon körülményt, hogy a könyvtár általános bibliographiai becsűrítkaságai, ha nem is hungaricák, a gyűjteményt európai színvonalra emelik és a külföldi tudósokat csarnokainkba vonzzák, kik ez által kulturális törekvéseinkkel közvetlenül megismerkednek, s ha most azoktól megválni kényszerítetténnk, ez a könyvtár tudományos színvonalát alább szállítaná, de végre tekintve azt, hogy szerény nézetem szerint a cs. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltára és a cs. és kir. titkos udvari levéltár által az 538 müncheni oklevélért csere fejében felajánlott levéltári anyagot ezekkel egyenértékűnek tartom, mint a könyvtári hivatal ez idő szerinti vezetője, de mint szakférfiú is, a könyvtár érdekének károsítása nélkül nem érzem magam feljogosítva arra, hogy a kéziratgyűjtemény állományából a jelen alapon a kérdéses csere fejében egyáltalában valamit felajánljunk. S itt félreértés kikerülése végett megjegyzem, hogy a müncheni kir. állami levéltár tévesen állítja, hogy a vele 1877-ben közölt kéziratok jegyzéke a M. Tud. Akadémia könyvtárából való, mert az akkori cseretárgyalásokhoz a kézirati és levéltári anyagot egyedül a Nemzeti Múzeum könyvtára szolgáltatta. Ha azonban magasabb tekintetek azt parancsolnák, hogy ezen csere *jelen alapon* is létrejöjjön, akkor megfelelő kárpótlás mellett bátor vagyok a könyvtár külföldi okleveleiből azokat csere fejében felajánlani, melyek Bajorország történetére vonatkoznak, az 1244—1765-diki időszakból több száz darabot tesznek ki s könyvtárunkba a Jankovich által Nürnbergben megvásárolt Ebner-féle kéziratgyűjteménnyel jutottak. Ezen okleveleknek nagyobb részét Fraknoi Vilmos az 1877-diki tárgyalások alkalmával jegyzékbe vétette s ezt a müncheni kir. állami levéltárnak felajánlotta. Minthogy azonban ezen jegyzék nem elég kimerítő s nem is foglalja magában a könyvtár összes bajorországi vonatkozású okleveleit, alulírott intézkedett, hogy a gyűjteményünkben levő összes bajorországi oklevelekről egy kimerítő jegyzék készüljön, mely a nagyméltóságú miniszteriumhoz pótlólag lesz felküldendő. Addig is bátor vagyok Méltóságodnak a régi jegyzéket az alatti mellékletben oly kéréssel bemutatni, hogy ezt a nagyméltóságú miniszteriumhoz jelentéssel együtt fölterjeszteni méltóztassék.

Ezen jegyzékben foglalt oklevelek túlnyomó részben Nürnberg város XIII—XVIII. századbéli politikai, történeti és művelődési viszonyaira vonatkoznak, vannak azonban köztök az augsburgi, bambergi és regensburgi püspökség történetére vonatkozó oklevelek is, sőt oklevelek Konrád és Frigyes császároktól, római pápáktól, valamint János brandenburgi örgrófra vonatkozó okiratok. Különösen érdekes a festészet, nyomdászat és a fametszet történetében oly kiváló szerepet játszott két család, mint Wolgemuth és Playdenwurf közti egyezés 1495-ből, mely a két férfi élettörténetéhez fölötte becses adalékot nyújt.

Ezen és a könyvtár egyéb bajorországi vonatkozású okleveleiről, a most készülöben levő s utólag fölterjesztendő lajstrom, melyet a könyvtári szünet és általános porozás miatt siettetni nem lehetett, fog adni bővebb felvilágosítást.

Ez az egész, a mit legjobb tudomásom szerint a múzeumi könyvtár a jelen körülmények közt a müncheni állami levéltárnak az 538 Hunyadi-oklevélért, ha ezeknek az országos levéltár számára való megszerzését magasabb tekintetek parancsolják, csere fejében illő kárpótlás mellett felajánlhat.

De a Nemzeti Múzeum könyvtárának azon 237 bajor vonatkozású kéziratából, melyeket a könyvtár az 1877-diki tárgyalások alkalmával a bajor kir. államlevéltárnak csere fejében felajánlott s melyeknek jegyzékét a nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium rendelete értelmében szerencsém van // alatt fölterjesztés végett ide mellékelni, a könyvtár megkárosítása nélkül, a mostani körülmények közt szerény nézetem szerint nem ajánlhatunk fel csere fejében egyetlen egyet sem. Itt bátor vagyok még megjegyezni, hogy a jegyzékünkben foglalt 102. Fol. Germ., 346. Fol. Germ., a 440. Fol. Germ., 446. Fol. Germ. és a 477. Fol. Germ. jegyű kéziratok mind hungaricák levén, melyek 1877-ben tévedésből kerültek a bajor kéziratok jegyzékébe, a könyvtárból semmi körülmények közt, a Fol. Germ. 65, 444, 499, 549, 573, 574, 575, 576, 577, 584, a Quart. Germ. 182, 207, 209, 369, 397. és 403, az Octav. Germ. 14. és a Duod. Germ. 23, és 25, jegyű középkori kéziratok pedig csak akkor volnának csere fejében átengedhetők, ha a nagyméltóságú miniszterium ez ügyben 1877-ben elfoglalt álláspontjára helyezkednék, vagyis a folyamatba tett cserét a régi alapon, a Münchenben levő Hunyadi-levéltár egész készletére nézve és a

Nemzeti Múzeum érdekében vinné keresztül, a többi kéziratokból pedig csak akkor volna egyik vagy másik a mostani alapon csere fejében felajánlható, ha ezt a nagyméltóságú miniszterium egyenesen parancsolná, mely esetben a múzeumi könyvtári igazgatóság a felelősség terhe alól fel volna mentve.

Mindezek után bátor vagyok kissé hosszúra nyult jelentésemet azon kéréssel befejezni, méltóztassék Méltóságos Igazgató Úrnak a nagyméltóságú közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnál javasolni, hogy a müncheni Hunyadi-levéltár visszaszerzésére újabban új alapon folyamatba tett tárgyalásokban az *1877-ben elfoglalt régi álláspontjára helyezkedjék*, vagyis indítsa meg a tárgyalásokat a bajor királyi kormányval a Münchenben levő Hunyadi-levéltár *egész készletére nézve* és ne szorítkozzék csupán azon 538 oklevélre, melyek az említett levéltárnak kétségkívül egy jelentékeny részét, de nem a levéltár egész müncheni készletét képezik, és vigye keresztül a cserét úgy, mint akkor tervezve volt: a Nemzeti Múzeum javára, mely hivatásánál és az általa csere fejében felajánlott kéziratok és oklevelek nagy értékénél fogva a legilletékeesebb arra, hogy a Hunyadi-ház családi levéltárát birja s ezt a gyűjteményében külön-külön felállított és önállóan kezelt 20 családi levéltár mellé, mint 21-diket a sorrendben, de mint elsőt a becsértékben, épen akkor állítsa fel, mikor *1890. április 6-án* Mátyás király halálának 400-dik évfordulóját fogjuk ünnepelni.

Ez lenne legméltóbb emlék, melyet ezen alkalomból Mátyás királynak állíthatunk, midőn négyszáz évig idegen földön volt családi levéltárát a nemzetnek és a magyar történetírásnak visszaadjuk.

Ezen álláspont ellen azon kifogás emelhető, hogy: *«accessorium sequitur suum principale»* vagyis a müncheni Hunyadi-levéltár az országos levéltárban levő Hunyadi-levéltárnak kiegészítő részét képezvén, ehhez csatolandó és itten elhelyezendő.

Erre legyen szabad kettőt megjegyeznem. Először, hogy az európai tudományos gyűjteményekre nézve általában az *«uti possidetis»* elv az irányadó, s ezeknek anyagán, a mint ez számos példával illusztrálható, inkább az esetlegesség és a *«habent sua fata libelli»*, mint a következetesség elve vonul keresztül; másodsor, hogy a hazai tudományos intézetek közt a Nemzeti Múzeum az egyedüli intézet, mely a müncheni Hunyadi-levéltárért nagy értékű bajor eredetű kéziratokat és okleveleket csere fejében fel-

ajánlani képes, méltányosnak tartom tehát, hogy e csere létesülése esetében a nyerendő levéltárt ez kapja. Ez az országos levéltárnak, mely a cseréhez semmivel sem járul, nem praejudikál. Dr. Thallóczy Lajos kormánytanácsos pedig a haza és a magyar történetírás hálijára tette magát érdemessé, midőn a müncheni kir. államlevéltár által egyenértékű csereanyagnak el nem ismert múzeumi kézirat- és oklevélajánlat feljavítására a cs. és kir. közös levéltárakban (melyek sok magyar történeti anyagot rejtenek irataik közt) új alkalmas csereanyagot fedezett föl és ennek részünkre való átengedését kieszközölte.

A nagyméltóságú cs. és királyi közös külügy- és közös pénzügyminiszteriumokra, melyek liberalis elhatározásukkal politikai tekinteteből nekünk ezúttal kiváló tudományos szolgálatokat tesznek (a mit a magyar történetírás nevében hálával ismerünk el), továbbá a bajor kir. államlevéltárra, de a hazai tudományosságra nézve is közönyös lehet, vajjon a visszaszerzendő levéltár a Nemzeti Múzeumban, vagy az országos levéltárban fog elhelyeztetni; de nem lehet közönyös a Nemzeti Múzeumra, mely a csere fejében egy oly értékes kézirat- és oklevélgyűjteményt ajánl fel, melyet mint előbb bátor voltam megjegyezni, a müncheni Hunyadi-levéltárral egyenértékűnek tart.

Ez esetben, ha a csere a Nemzeti Múzeum részére történik, könyvtárunk a már említett kéziratokon és okleveleken kívül felajánlja még azon XVI. századbéli német kéziratot is (Quart. Germ. 327.), mely a nürnbergi mesterdalnokok énekeit tartalmazza, s melyre a bajor királyi államlevéltár egyik jegyzékében oly nagy súlyt fektetett.

Ezen ajánlatunk a bécsi közös levéltárak által felajánlott anyaggal feljavítva, elérné, nézetem szerint, azon egyenértéket, melyet a müncheni állami levéltár csere fejében tőlünk követel.

A Nemzeti Múzeum, ha ezen családi levéltár birtokába jutna, visszaszerezhetné az országos levéltártól csere útján a Hunyadi-levéltárnak azon részét is, melyet ez 1786 óta bír, s mely itt nem külön felállítva, de a többi oklevelek közé beosztva kezeltetik. E célra igen alkalmas csereanyag volna a Tunyogi-oklevélgyűjtemény, mely igen fontos XVI—XVIII. századbéli transsylvanicák-ból áll, melyeket könyvtárunk 1875-ben 3000 forintért vásárolt, továbbá a Vörös-féle 1848—49-diki okmánygyűjtemény, mely az

országos levéltár e nemű készleténél sokkal gazdagabb, s melyet a könyvtár 1874-ben szintén 3000 frtért szerzett meg.

Mind a két gyűjtemény oly természetű, hogy inkább az országos levéltárban, mint a Nemzeti Múzeumban van helyén, mivel az első a régi erdélyi kormányzékeni levéltár, a második pedig az 1848—49-diki magyar kormány hivatalos actáiból van összegyűjtve.

De ez a jövő feladata.

A jelen esetben az elmondottak után nincs más teendőm, mint Méltóságodat arra kérni, hogy jelentésemet nagybecsű figyelmére méltatni, s a nagyméltóságú miniszteriumhoz pártolólág fölterjeszteni méltóztassék.

Végül megjegyzem még, hogy újabb időben az európai tudományos intézetek közti cserék és restitúciók kedvező auspiciumok közt megindultak.

A cseh- és morvaországi tudományos intézetek a *svédektől* csere útján visszakapták azon bohemicákat és moravicákat, melyeket ezek tőlük a harmincz éves háborúban, mint hadi zsákmányt elvittek; II. Abdul Hamid szultán ő felsége 1877-ben önként visszaajándékozott hazánknak 35 codexet Mátyás király könyvtárának maradványaiból; XIII. Leó pápa néhány év előtt egy tekintélyes kéziratgyűjteményt adott vissza a heidelbergi egyetemi könyvtárnak, azon «Bibliotheca Palatiná»-ból, melyet 1662-ben Miksa bajor választófejedelem Heidelbergából, mikor a várost meghódította, mint hadi zsákmányt magával elvitt és VII. Sándor pápának ajándékozott, ki ezt a Vatikánba bekebelezte, hol mai napig is megvan; a németek pedig a francia kormányval egy évtizednél tovább tartott tárgyalások után a párisi nemzeti könyvtártól csak a mult évben nyerték vissza a reájok nézve oly nagy fontossággal bíró Manesse-kéziratot, melynek visszaszerzését az egész német tudományos világ, mint nagy eseményt üdvözölt.

Ismeretes, hogy a német tudományos körök oly nagy súlyt fektettek ezen kézíratra, hogy visszaszerzését az 1870-diki békekötés egyik pontjába akarták felvételni, de Bismarck herczegnél elkéstek vele, ki csak akkor értesült szándékukról, mikor a béke már meg volt kötve.

E felhozott esetekben a felek kölcsönös liberalitást tanusítottak egymás iránt, ezért tárgyalásaikat siker koronázta.

Reméljük, hogy a mi tárgyalásainkat is hasonló liberalitás fogja vezetni és hasonló siker koronázní, és hogy nem sokára a Nemzeti Múzeumban birni fogjuk a Hunyadi-család levéltárának müncheni maradványait.

Ezek után fogadja Méltóságod kitünő tiszteletem nyilvánítását
Budapest, 1889. aug. 20-án.

Csentosi János s. k.

muz. könyvt. segédőr, mint a könyvtári
hivatal ez idő szerinti vezetője.

Ezen emlékirat kapcsolatában közöljük azon bajorországi vonatkozású kéziratok és oklevelek jegyzékét, melyeket a Nemzeti Múzeum könyvtára a müncheni királyi állami levéltárnak az ott lévő Hunyadi-levéltárért csere fejében felajánlott s megjegyezzük, hogy a kéziratok jegyzéke a régi inventarium alapján 1877-ben készült, az oklevelek regestáit pedig dr. Schönherr Gyula könyvtári gyakornok a jelen év folyamán készítette.

I.

Inventarium Codicum Manuscriptorum Germanicorum Bavarum concernentium, quae in Bibliotheca Musaei Nationalis Hungarici Budapestinensis asservantur.

1. Dilher Johannis Michaelis Dreifacher Bericht von der Bibliotheca reipublicae Norimbergensis. 1647. (Nicol. Jankovich) Vol. 1 pag. 34. (*Fol. Germ. nr. 6.*)

2. Gugel Christoph. Hieronymi Norimbergensis Diarium itineris per Italiam et Galliam suscepti a. circiter 1624. (Nicol. Jankovich) Vol. 1 fol. 81. (*Fol. Germ. nr. 25.*)

3. Fuggeria genealogia cum scutis uxoris ab 1370. usque 1607. MS. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 27. (*Fol. Germ. nr. 29.*)

4. Imhoff Christ. Jacobi Atlas genealogicus familiarum Norimbergensium Gugel etc. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 frust. nr. 7. (*Fol. Germ. nr. 30.*)

5. Familiae Haller de Hallerstein, Atlas genealogicus a Christ. Jac. Imhoff. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 frust. nr. 12. (*Fol. Germ. nr. 31.*)

6. Geschlechtbuch der heil. röm. Reichs-Statt Nürnberg. — MS. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 158. (*Fol. Germ. nr. 33.*)

7. Harstörferianae familiae genealogia. MS. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 177. (*Fol. Germ. nr. 36.*)

8. Stammbuch der Helffrichischen Familie in Nürnberg. MS. saec. XVII. (Nic. Jankovich.) Vol. 1 pag. 102. (*Fol. Germ. nr. 37.*)

9. Imhoff Christoph. Jacobi Bibliotheca genealogica, hoc est scriptores genealogici (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 163. (*Fol. Germ. nr. 38.*)

10. Imhoff, Familiae patriciae Noricae acta, deductio genealogica et effigies. MS. saec. XVII—XVIII. (Nic. Jankovich). Tomuli quinque in Volumine uno. (*Fol. Germ. nr. 39.*)

11. Imhoff, Collectio genealogiarum familias Norimbergenses attinentium. MS. saec. XVII. et XVIII. Volumina novem. (*Fol. Germ. nr. 40.*)

12. Imhoff Johannis Bapt. genealogia et vita. MS. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Fol. Germ. nr. 41.*)

13. Genealogica Imhoffiana. MS. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 67. (*Fol. Germ. nr. 42.*)

14. Imhoffiorum genealogià 1334—1598. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 14. (*Fol. Germ. nr. 43.*)

15. Wallenrodt, Vetustae stirpis et familiae—deductio a Chr. Jac. Imhoff. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich.) Vol. 1 (*Fol. Germ. nr. 44.*)

16. Imhoff Chr. Jacobi Urbis Augustae Vindelicorum familiarum genealogiae et effigies. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Fol. Germ. nr. 45.*)

17. Imhoff C. J. Nachricht von der Genealogie des Hauses Habsburg. 1711. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 103. (*Fol. Germ. nr. 46.*)

18. Imhoff Christ. Jac. Des uralten hochadel. Geschlechts des Herrn Waldströmer historische und genealogische Beschreibung. 1699. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 249. (*Fol. Germ. nr. 47.*)

19. Lexicon genealogicum patriciarum familiarum urbis impe-

rialis Norimbergae. MS. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. I. fol. 315., fol. II. fol. 761. (*Fol. Germ. nr. 48.*)

20. Familiae Löffelholz Norimbergensis atlas genealogicus. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 tab. 12. (*Fol. Germ. nr. 49.*)

21. Genealogia der Freyherrn von und zu Polheimb v. Valentin Preuerhuber. MS. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 113. (*Fol. Germ. nr. 50.*)

22. Deductio genealogica familiae Schreyrianae Sebaldi Schreyer. MS. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 250. (*Fol. Germ. nr. 51.*)

23. Atlas geographicus familiae Tucher Norimbergensis. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 tab. 17. (*Fol. Germ. nr. 52.*)

24. Bruder Andre Priester zu Sand Mang. Kronigk — in teutsche Zungen gebracht durch Lienhardt (Leonhard) Heft von Eystett. Regenspurgk. 1471. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 290. (*Fol. Germ. nr. 65.*)

25. Chronicon ab anno 1522. usq. ad annum 1600. Nürnberg. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 1050. (*Fol. Germ. nr. 66.*)

26. Belegung der Ritter-Steuren Rentamts München etc. 1669. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 156. (*Fol. Germ. nr. 74.*)

27. Acta controversiam inter electorem Brandenburgicum et ducem Onolsbachensem etc. vertentia. 1651—1716. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 47. (*Fol. Germ. nr. 91.*)

28. Privilegia und Verträge der Markgrafschaft Burgau mit dem Bisthum Augsburg 1610. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 193. (*Fol. Germ. nr. 93.*)

29. Ambts-Nützungs-Püech alter vier Renntamtb in Lanndt zur Bayern. Anno 1593. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 219. (*Fol. Germ. nr. 94.*)

30. Beschreibungen der Landtäg in Bayern ab anno 1552—1669. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 363. (*Fol. Germ. nr. 95.*)

31. Beschreibung des Landtags zu Landshurt. 1557. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 177. (*Fol. Germ. nr. 96.*)

32. Beschreibung des Landtags. Anno 1593. gehn Landshutt ausgeschriben. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 720. (*Fol. Germ. nr. 97.*)

33. Beschreibung des Landtags anno 1605. gehn München ausgeschriben. Vol. 1 pag. 577. (*Fol. Germ. nr. 98.*)

34. Beschreibung des Landt-Tags anno 1605. nacher Minich ausgeschriben. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 807. (*Fol. Germ. nr. 99.*)

35. Beschreibung des Landtags anno 1612. gehn München ausgeschriben. Vol. 1 pag. 829. (*Fol. Germ. nr. 100.*)

36. Decrementum Bavariae, oder kurtz historische Anmerkungen etc. MS. Saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 41. (*Fol. Germ. nr. 101.*)

37. Des Freyherrn von Jckstatt erster Entwurf der Bayerischen Erbensprüche auf Ungarn u. Böhmen (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 411. (*Fol. Germ. nr. 102.*)

38. Chur Bayerische Hof-Cammer-General-Instruction. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 290. (*Fol. Germ. nr. 103.*)

39. Vorläufige Instruction für das Haupt-Cassern-Directions-Amt München 1781. (Nicol. Jankovich) Vol. 1 pag. 64. (*Fol. Germ. nr. 104.*)

40. Lands-Freyheit des Fürstenthums Neuburg. 1623. zu Neuburg. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 189. (*Fol. Germ. nr. 105.*)

41. Lanndt-Tafel des Fürstenthums Ober- und Nidern Bayrn. 1598. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 575. (*Fol. Germ. nr. 106.*)

42. Landt-Tafel des Fürstenthums in Obern und Nidern Bayrn. 1560. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 449. (*Fol. Germ. nr. 107.*)

43. Baierischer Landtag zu München 1669. (Nic. Jankovich.) Vol. 1 fol. 168. (*Fol. Germ. nr. 108.*)

44. Vertrag zwischen Chur-Bayern und Regensburg. MS. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 104. (*Fol. Germ. nr. 109.*)

45. Kurtzer Ausszug etlicher alter Geschicht, so wie sie zum Theil in Augspurg, zum Theil anders wo verlauffen haben. MS. saec. XVI. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 37. (*Fol. Germ. nr. 149.*)

46. Der Herren von der Bürgerstuben zu Augspurg Hochzeytt-Register, angefangen anno 1484. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 190. (*Fol. Germ. nr. 313.*)

47. Feinzelman Ludvig, Augspurgische Chronica 1629—1700. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 456. (*Fol. Germ. nr. 314.*)

48. F. Johannes Merckli, Chronik der Stadt Augspurg. Cod.

Saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 611. (*Fol. Germ. nr. 315.*)

49. Norimbergensia acta, diplomata, contractus, correspondentiae, testamenta Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 95. (*Fol. Germ. nr. 329.*)

50. Additionales reformationis Noricae. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 201. (*Fol. Germ. nr. 330.*)

51. Der Burggraven zu Nürnberg ietzt Marggraven zu Brandenburg Ankaufft und Handlungen mit der Statt Nürnberg. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 257. (*Fol. Germ. nr. 331.*)

52. Annalium Norimbergensium germanica idiomate conscriptorum tomus III. ab a 1400. usq. 1427. Cod. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 143. (*Fol. Germ. nr. 332.*)

53. Eines Erbarñ Weisen Raths der Fr. Reichsstadt Nürnberg Beuele und Decreta vonn anno 1528. bis anno 1586. Cod. saec. XXII. (Nicol. Jankovich.) Vol. 1 pag. 358. (*Fol. Germ. nr. 333.*)

54. Summarische Beschreibung aller gemainer Statt Nürnberg Kayser- und Königlichen Privilegien. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 246. (*Fol. Germ. nr. 334.*)

55. Beschreibung aller Nürnbergischen Pfleg-Aemtern auf dem Land. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich.) Vol. 1 pag. 195. (*Fol. Germ. nr. 335.*)

56. Wahrhaftige Beschreibung der Loch-Gefängnus in Nürnberg. Adnexum: Specificatio Alles dessen, was der Loch-Wirth wegen der Malefiz-Personen jedesmahlen die 3 letzten Rechtstage zu verrechnen hat. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 31. (*Fol. Germ. nr. 336.*)

57. Deductio ex Actis die Pfälzte, an Nürnberg gebrachte Ampter. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 69. (*Fol. Germ. nr. 337.*)

58. Diplomatarium Burggraviorum Norimbergensium a saec. XIII—XVIII. (Nic. Jankovich) Vol. 1 (*Fol. Germ. nr. 338.*)

59. Dissertatio de iure regali nitrum fodiendi, superioritati territoriali magistratus Norimbergensis competente. MS. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 18. (*Fol. Germ. nr. 339.*)

60. Ein schöne wolgegründete Cronica viler allter ergangner-verloffner Geschichten. Nürnberg. Cod. saec. XVI. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 298. (*Fol. Germ. nr. 340.*)

61. Ein schöne und kurtz gegründete Cronica von der löbli-

chen Stadt Nürnberg ersprung etc. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 360. (*Fol. Germ. nr. 341.*)

62. Cronick der Stadt Nürnberg, von dem Anfang bis 1552. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 184. (*Fol. Germ. nr. 342.*)

63. Chronica der Stadt Nürnberg, von dessen Anfang u. Ursprung bis 1553. Geschrieben durch M. A. se. 1583. Adnexum: Beschreibung der Nürnberger Statt, Märck, Schlösser und Klöster. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich.) Vol. 1 fol. 689. (*Fol. Germ. nr. 343.*)

64. Cronica der weitberühmbten namhaftigen und löblichen Statt Nürnberg, beschriben 1568. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 572. (*Fol. Germ. nr. 344.*)

65. Chronica der weitberuembden Statt Nüremberg von Irem ersten ursprung unnd anfang hero beschriben. Cod. saec. XVI. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 188. (*Fol. Germ. nr. 345.*)

66. Tschány Hanns: Verzeichnus Etlicher Historien, so von den 1670. Jahr her geschehen Ihn den Königreich Ungarn, und absonderlich bey unser Statt Oedenburg. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 281. (*Fol. Germ. nr. 346.*)

67. Chronick der Stadt Nürnberg von 1510. bis 1615. Cod. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 1051. (*Fol. Germ. nr. 347.*)

68. Nürnbergs Chronik: zehen oder zwölf Jahr von Christi Geburth; sammt mehreren Extracten bis 1646. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 73. (*Fol. Germ. nr. 349.*)

69. Chronick der Ungewitter zu Nürnberg. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag 55. (*Fol. Germ. nr. 348.*)

70. Ein schöne unnd wolgegründte Chronica von der Kayserlichen Reichstatt Nürnberg aller altter ergangener verloffener geschichten, seindt dem 1487. Jarr. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 570. (*Fol. Germ. nr. 350.*)

71. Nürnberger Chronick, fortgesetzt bis 1568. Cod. saec. XVI. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 310. (*Fol. Germ. nr. 351.*)

72. Nürnbergische Chronick v. Anfang bis d. jahr 1647. — Cod. saec. XVII. Adnexum: Ausszug aus dem Ratt und Bürgermeister Buch etc. (Nicol. Jankovich.) Vol. 1 fol. 288. + 181. (*Fol. Germ. nr. 352.*)

73. Nürnberger Cronica von dessen Erbauung bis 1565.

(Cod. saec. XVI. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 134. (*Fol. Germ. nr. 353.*)

74. Nürnbergisches Schempartbuch von Jahr 1349—1524. (Cod. saec. (Nic. Jankovich). Vol. 1 XVI. fol. 66. (*Fol. Germ. nr. 389.*)

75. Nürnbergische Stadt-Cronica. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 1345. (*Fol. Germ. nr. 390.*)

76. Excerpten aus Balthasar Streun's «Tödlicher Abgang» für Nürnberg. Cod. Sec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 a pag. 105—166. (*Fol. Germ. nr. 391.*)

77. Nürnbergisch-Brandenburgische Verträge. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 64. (*Fol. Germ. nr. 392.*)

78. Welser Sebald: Eines Erbarn Weisen Rath (v. Nürnberg) Beuelch und Decreta von Anno 1528. bis anno 1586. — Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 159. (*Fol. Germ. nr. 393.*)

79. Wurfbain Leonhart's Beschreibung der Nürnbergischen Landt-Stadt, und des Ampts Altdorff. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 167. (*Fol. Germ. nr. 394.*)

80. Acta et Declarationes in Betreff der Schiffmauth zwischen die Städte Amberg u. Regensburg. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 57. (*Fol. Germ. nr. 405.*)

81. Kurtze doch wahrhaftige Information und Bericht, was dem H. Röm. Reich an Conservation und Erhaltung der Uhralten Stadt Regensburg beynn Reich gelegen. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 14. (*Fol. Germ. nr. 406.*)

82. Der Stadt Regensburg Kriegs und Feuer-Ordnung. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 72. (*Fol. Germ. nr. 407.*)

83. Der Stadt Regensburg Gerichts-Ordnung 1646. Adnexa: a) Schuld Ordnung, b) Peinlich Christlicher Process, c) Ordnung der Wittwen Cassae 1719. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 88. (*Fol. Germ. nr. 408.*)

84. Der Statt Regensburg Gerichtsordnung 1646. in fol. Adnexum: Herrn DD. Christoph Scheuerl's Gutachten die Übermass oder den Zugang der Gütter betreffend dd. 8. febr. 1706. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 36. + 9. (*Fol. Germ. nr. 409.*)

85. Grünewaldt Fr. Francisci Hieremiae Ratisbone oder Summarische Beschreibung der Stadt Regensburg. 1615. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 527. (*Fol. Germ. nr. 410.*)

86. Grienewaldt Fr. Franc. Hieremiae Ratispona oder summarische Beschreibung der Stadt Regensburg 1615. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 152. (*Fol. Germ. nr. 411.*)

87. Hanns-(Gerichts-Ordnung (E. E.) zu Regensburg MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 17. (*Fol. Germ. nr. 412.*)

88. Hanns-Gerichts-Ordnung zu Regensburg. MS. Saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 20. (*Fol. Germ. nr. 413.*)

89. Nothwendige Information, in welcher die von der Statt Regensburg bey dem Churfurstl. Collegio übergebene Schrifft widerlegt und demonstriert wird. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 119. (*Fol. Germ. nr. 414.*)

90. Der Stadt Regensburg Medicorum Ordnung 1706. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 39. (*Fol. Germ. nr. 415.*)

91. Hebamen-Ordnung der Stadt Regensburg 1617. Vol. 1 pag. 29. (*Fol. Germ. nr. . . .*)

92. Der Kayserl. Freyen Reichs-Stadt Regensburg Mühl-Ordnung. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 63. (*Fol. Germ. nr. 416.*)

93. Privilegia, Statuta und Ordnungen der heilig. röm. Reichs-Stadt Regensburg. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 640. (*Fol. Germ. nr. 427.*)

94. Privilegia et acta Ratisbonensium. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 frust. nr. 4. (*Fol. Germ. nr. 428.*)

95. Regensburg'sche Stadt-Ordnungen, Besoldungen und Decreta von A. 1558. (Nic. Jankovich). Vol. 1 frust. nr. 9. (*Fol. Germ. 429.*)

96. Regiments-Ordnung der Stadt Regensburg de Anno 1500. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 frust. nro 9. (*Fol. Germ. nr. 420.*)

97. Kayserliche Regiments-Ordnung der Stadt Regensburg de Anno 1500. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 104. (*Fol. Germ. nr. 431.*)

98. Regensburgische Regiments-Ordnung de a. MDXIV. mit einem Register Versehen. Cod. saec. XVIII. (Nic. Janovich). Vol. 1 pag. 152. (*Fol. Germ. nr. 432.*)

99. Schulordnung der Stadt Regensburg 1587—1627. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 40. (*Fol. Germ. nr. 433.*)

100. Der Stadt Regensburg Stadt-Gerichts-Ordnung 1642. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 158. (*Fol. Germ. nr. 434.*)

101. Der Stadt Regensburg Stadtgerichts-Ordnung 1646. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 83. (*Fol. Germ. nr. 435.*)
102. Der Stadt Regensburg Stadt-Gerichts-Ordnung. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 124. (*Fol. Germ. nr. 436.*)
103. Regensburg'sche Stadt-Verordnungen. MS. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 frust. nr. 3. (*Fol. Germ. nr. 437.*)
104. Regensburg'sche Verträge. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 128. (*Fol. Germ. nr. 438.*)
105. Wahl und Eydbuch der Heil. Röm. Reichs Stadt Regensburg. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 335. (*Fol. Germ. nr. 439.*)
106. Acta varii argumenti excelsae familiae comitum a Battyán, collecta per Ignatium Mészáros de Bodó, Baár et Nagy Lütse. Cod. saec. XVIII (Jac. Ferd. Miller). Vol. 1 pag. 584. (*Fol. Germ. nr. 440.*)
107. Gugel Hans Christoff, Diarium Historicum, das ist: Ein Besondere tägliche Chronica und Beschreybung, was sich in den Guglischen Geschlecht zugetragen Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 67. (*Fol. Germ. nr. 441.*)
108. Rieter von Kornburg u. Bocksberg familiae Norimberg. originalia et synchrona documenta. MS. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 280. (*Fol. Germ. nr. 442.*)
109. *Caroli* Lucas: Kurtze, jedoch aigentliche Beschreibung der löblichen Grauen des ueralten Geschlechts der von Leiningen-Speir. 1596. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 78. (*Fol. Germ. nr. 443.*)
110. Paumgarten Conrad des eltern Hantschrift, was und wie vil er Kynder, Enicklein unnd verenicklein erlebt hat. c. Cod. saec. XV. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 57. (*Fol. Germ. nr. 444.*)
111. Eine warhaffte und gründliche Nürnberger Chronica-von Erbauung derselben bis auff das 1538-te Jahr. — Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 377. (*Fol. Germ. nr. 354.*)
112. Nürnbergische geschriebene Chronica. Codex saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 315. (*Fol. Germ. nr. 355.*)
113. Creuther (Goltschlager) Anton, Cronnica und ursprung unnd Annfanng der Statt Nürnberg. 1552—1579. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 108. (*Fol. Germ. nr. 356.*)
114. Kraytter Johann des Aeltern Ursprung und Anfang der

Statt Nürnberg 1592. in Bamberg. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 149. (*Fol. Germ. nr. 357.*)

115. Cronick der Stadt Nürnberg von Anbegin. 1529 u. von 1538—1605. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 328. (*Fol. Germ. nr. 358.*)

116. Cronick der Stadt Nürnberg von Anbegin bis 1603. Codex synchronus (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. XI. + 81. (*Fol. Germ. nr. 359.*)

117. Chronik von Nürnberg 1601—1690. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 261. (*Fol. Germ. nr. 360.*)

118. Chronik der löblichen und weitberümbten Keyserlichen Reichs Vesten und Stadt Nürnberg. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 250. (*Fol. Germ. nr. 361.*)

119. Chronicon Norimbergense ab a. 1532—1600. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 398. (*Fol. Germ. nr. 362.*)

120. Chronicon Norimbergense ab a. 1600—96. facta etiam specialissima referens. Cod. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 212. (*Fol. Germ. nr. 363.*)

121. Geschichte der Statt und vestung Nurnberg. Cod. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 480. (*Fol. Germ. nr. 364.*)

122. Nürnbergische v. 1611—1624. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). fol. 1 Vol. 177. (*Fol. Germ. nr. 365.*)

123. Nürnbergische Geschichten. Anno 1697. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich) Vol. 1 pag. 25. (*Fol. Germ. nr. 366.*)

124. Göpner Christoff: Chronik von Nürnberg. Cod. saec. XVI (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 91. (*Fol. Germ. nr. 367.*)

125. Hochzeitbüchlein der Stadt Nürnberg v. 1352—1644. Adnexa: a) Extract, darin die Personen, denn man mit der grossen Glocke geleut. b) Herrn u. Personen, welche mit Tod abgegangen von a. 1540—1570. Cod. Saec. XVII. (Nic. Jankovich) Vol. 1 pag. 228. (*Fol. Germ. nr. 368.*)

126. Gugel Christ. Gabriel, Jahrbuch und Relation, betreffend die Anpirung v. Nürnberg durch die Schweden. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 62. (*Fol. Germ. nr. 369.*)

127. Imhoff Joann. Hieronymi Collectio rerum et monumentorum historicorum urbis imperialis Norimbergae. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 511. (*Fol. Germ. nr. 370.*)

128. Index rerum et nominum, nec non materialium et locorum über die zwischen Bischöffen und dem Stifft Bamberg und

Stadt Nürnberg errichtete Verträge. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 462. (*Fol. Germ. nr. 371.*)

129. Index rerum et nominum, nec non materialium et locorum über die zwischen Chur-Bayern und der Oberrhein Pfaltz- und Stadt Nürnberg errichtete Verträge. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 472. (*Fol. Germ. nr. 372.*)

130. Inhalt (Summarischer) einer Histor. Nachricht von dem ältern und neuern Zustand der Kayserl. Reichs-Vesten zu Nürnberg etc. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 67. (*Fol. Germ. nr. 373.*)

131. Alt und neu Ordnung allerley Kleidung in Nürnberg 1458. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 86. (*Fol. Germ. nr. 374.*)

132. Peter Rieter de Nornburg, Cronicon Noricum. Anno domini 1570. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 30. (*Fol. Germ. nr. 375.*)

133. Nürnberg'sches Kriegbüchlein. Contenta: 1. Herrn Albrecht Margr. zu Brandenb. u. Burggrafe zu Nuremberg hat mit alle den nachgeschriben den zu Nuremberg ire veintbrieff zugeschriben. 2. Marggräffische Krieg anno 1449. (Herzog Albrechts) Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 279. (*Fol. Germ. nr. 376.*)

134. Norimbergica miscellanea varia nec histor., nec diplomat., nec genealogica, nec litteraria. MS. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 120. (*Fol. Germ. nr. 377.*)

135. Acta miscellanea Norica. MS. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 54. (*Fol. Germ. nr. . . .*)

136. Mülner Joannis Historia et acta urbis imperial. Norimbergae. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 592. (*Fol. Germ. nr. 378.*)

137. Mülleri relationes MS. Nürnbergicae, cum appendice. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 10. (*Fol. Germ. nr. 380.*)

138. Peszler Andreas, Hochzeit-Buch der Erbarn Geschicht (der Stadt Nürnberg) im Jahr 1625. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 143. (*Fol. Germ. nr. 381.*)

139. Prothocollum judiciale in orphanalibus et foundationalibus urb. imp. Norimbergensis. A. 1480—1509. Cod. saec. XV—XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 2. (*Fol. Germ. nr. 382.*)

140. Project (oder vielmehr ein ausführlicher Bericht) was

die Löbl. Stadt Nürnberg nach denen im 30. jährigen Krieg ausgestandenen grossen Trangsaaen und Bezahlung einiger Millionen nöthig gehabt. etc. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 50. (*Fol. Germ. nr. 383.*)

141. Rathsbuch der Stadt Nürnberg ab anno 1332—1620. Cod. saec. XVI. et XVII. Adnexa: Electores a. 1716—1750. Hernach stehen angezeigt alle Schultheisen bis 1526. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 425. (*Fol. Germ. nr. 384.*)

142. Nürnbergische Rathswahl vonn jar 1477. Bies Auf diejetzige Zeyt. Cod. saec. XVI. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 fol. 19. (*Fol. Germ. nr. 385.*)

143. Der Stadt Nurmberg Regiment, Polizey, Ordnung und Statut etc. Anno 1635. Cod. saec. XVI—XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 341. (*Fol. Germ. nr. 386.*)

144. Müllner Johann, X. Relationes und Deduct. der löbl. Reichs Freyst. Nürnberg Recht und Gerechtigkeiten. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 1306. (*Fol. Germ. nr. 387.*)

145. Rötenbeck Michaelis Descriptio epitaphiorum et monumentorum iu Nürnberg. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 411. (*Fol. Germ. nr. 388.*)

146. Pfinzing familiae Norimbergensis acta originalia cum sigillis a. 1590—1630. (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Fol. Germ. nr. 445.*)

147. Mariae Theresiae absolutorium für Joh. Fleischmann und Jos. Kutscher. Wien 1757. (Széchenyi). Vol. 1 pag. 6. (*Fol. Germ. nr. 446.*)

148. Schlüsselfelder Wilibalds Tagebuch. Nürnberg 1528—1595. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 185. (*Fol. Germ. nr. 454.*)

149. Prospectus formularium exhibentium diversas machinas in Hungaria (Széchenyi). Vol. 1 tabulae 20. (*Fol. Germ. nr. 477.*)

150. Ambrosii Austriani (Österreicher) poetae tragaediarum Norimbergensis opera poetica. Norimbergae 1566. Contenta: a) Lobspruch der hochgelobte Reichsstadt Nürnberg, — b) Ritterlich thatten des Christlichen Heldes Herculy (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 128. (*Fol. Germ. nr. 496.*)

151. Verschiedene Helden u. Zaubergeschichten 1462 Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 197. (*Fol. Germ. nr. 499.*)

152. Ludovici IV. imperatoris jura nuncupalia (municipalia) pro Bavaria conscripta a. 1346. — Item: Besonderes Recht der

Stadt München. Cod. saec. XIV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 123. (*Fol. Germ. nr. 549.*)

153. Acta iuridica et criminalia urbis Norimbergensis contra Hans Baum. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 475. (*Fol. Germ. nr. 550.*)

154. Instruction, wie sich in denen Landten zu Bayrn und Obern Pfaltz die Pfleger und Landrichter in Malefizsachen zu verhalten und zu observiren haben. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 102. (*Fol. Germ. nr. 553.*)

155. Acta religionaria Norimbergensia. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 482. (*Fol. Germ. nr. 554.*)

156. Münichmayer (de Euerding) Pauli Legenda. 1467. Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 223. (*Fol. Germ. nr. 573.*)

157. Das Mettenpuah nach Passawer rubriken. 1468. Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 508. (*Fol. Germ. nr. 574.*)

158. P. Jeronymi Chronik des römischen Reichs bis zum Jahr 1313. Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 234. (*Fol. Germ. nr. 575.*)

159. Racionale divinorum, das ist die auslegung und sache der gotleichen ampte. 1384. Cod. saec. XIV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 617. (*Fol. Germ. nr. 576.*)

160. Rationale oder Auslegung der Göttl. Amte. 1384. Cod. saec. XV. (Musei). Vol. 1 fol. 234. (*Fol. Germ. nr. 577.*)

161. Codex constitutionum Norimbergensium cum calendario Germanico. Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. XIII. + 65. (*Fol. Germ. nr. 584*)

162. Acta reformationis religionis Norimbergicae. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 416. (*Fol. Germ. nr. 587.*)

163. Briefe an Pfilipp Camerarius zu Nürnberg. MS. saec. XVI. (A. 1598.) (Nic. Jankovich). Frusta 2. (*Fol. Germ. nr. 668.*)

164. Briefwechsel des Christoph Gugel und seiner Söhne in Nürnberg. MS. saec. XVI.—XVII. (Nic. Jankovich). Frusta 32. (*Fol. Germ. nr. 676.*)

165. Haller Conrad: Nürnberger Geschlechtsbuch. Cod. saec. XVI. (Musei). Vol. 1. pag. 115. (*Fol. Germ. nr. 733.*)

166. Cronica von vil alt beschehenen Geschichtenn etc. der löbl. hochberumbten kays. Reichstat Nürnberg Cod. saec. XVI. (Musei). Vol. 1 fol. 123. (*Fol. Germ. nr. 734.*)

167. Genealogie der Abkömmlinge des Glockengiesser Christoff in Nürnberg. Cod. saec. XVI—XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 16. (*Quart. Germ. nr. 33.*)

168. Von dem Geschlecht der Freydell im Nürnberg Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. II. + 44. (*Quart. Germ. nr. 34.*)

169. Stambuch des Geschlechts Ockersel 1579—1635. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 16. (*Quart. Germ. nr. 35.*)

170. Genealogia Roggenbachiorum, Babenbergensium. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 80. (*Quart. Germ. nr. 37.*)

171. Genealogica deductio per gradus stirpis Tetzelianae. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 148. (*Quart. Germ. nr. 39.*)

172. Steuer-Anzaig dess völligen Postulati im Churfürstentums Bayrn. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 77. (*Quart. Germ. nr. 65.*)

173. Ungelts-Ordnung (Erneurte) des Fürstenthums der Obern Pfaltz. Cod. Sec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 39. (*Quart. Germ. nr. 66.*)

174. Würfel Andreae Collectanea historica et ecclesiastica de oppidis et vicis in terrena Norimbergensi Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 3. (*Quart. Germ. nr. 67.*)

175. Bessel Erh. Christ. Miscellanea Norimbergica. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Quart. Germ. nr. 177.*)

176. Chronica. Ein eygentliche Beschreibung, wie die hochlöbliche Reichstadt Nürnberg Ertslich Ihren Ursprung unnd anfang erschöpft etc. Cod. saec. XVI (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 144. (*Quart. Germ. nr. 178.*)

177. Ein kurtze Cronica vonn der Edellen unnd Kayserlichenn Riechstatt Nürnberg im Jahr 1546. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 78. (*Quart. Germ. nr. 179.*)

178. Chronica. Das ist ein eygentliche und Warhafftige Beschreibung der Reichs Stadt Nürnberg. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 407. (*Quart. Germ. nr. 180.*)

179. Koppitz Sebastian, Nürnbergische Cronica 1567. Cod.

saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 297. (*Quart. Germ. nr. 181.*)

180. Nürnbergische Kriegshandlung Anno 1449. Cod. saec. XV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 182. (*Quart. Germ. nr. 182.*)

181. Praun Christophori Kurtzer in sich begriffener Ursprung von Erbauung der Loeblichen Reichsstatt etc. Nürnberg. Continet etiam: a) Hamburg Ligt im Lande; b) Levini Hulsii Beschreibung des Wegweisers etc. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 101. (*Quart. Germ. nr. 183.*)

182. Der Stadt Nürnberg Rathbuch 1397—1537. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 86. (*Quart. Germ. nr. 184.*)

183. Nürnberger Städtches Rathbuch 1198—1714. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 82. (*Quart. Germ. nr. 185.*)

184. Der Rathsgang zu Nürnberg 1243—1730. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 81. (*Quart. Germ. nr. 186.*)

185. Rechen Paul von Königs-Perg, Cronica der löblichen und weitberühmbten Keiserlichen Reichstatt Nurmbergkh. Cod. saec. XVI. Vol. 1 pag. 184. (*Quart. Germ. nr. 187.*)

186. Würfel Andreae Histor. geneal. und diplomat. Nachrichten zur Erläuterung der Nürnbergischen Stadt und Adelsgeschichte. Cod. saec. XVIII. (Nicol. Jankovich). Vol. 3. (*Quart. Germ. nr. 188.*)

187. Versuch eines Nürnbergischen gedruckten Urkunden-Registers aus dem 11., 12. u. 13. Jahrhundert. Cod. saec. XVIII. (Musei). Vol. 1 pag. 24. (*Quart. Germ. nr. 189.*)

188. Bayr Steffann Geburtsbuch. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 46. (*Quart. Germ. nr. 196.*)

189. Positz Michaelis Album Nürnbergae 1603—1615. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 35. (*Quart. Germ. nr. 204.*)

190. Tetzl Hans, Salpuch meiner Kinder 1464. Cod. saec. XV. *in pergamenta* (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 116. (*Quart. Germ. nr. 207.*)

191. Tucher Herdegens Salpuch a. 1452. Cod. saec. XV. *in pergamenta* (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 30. (*Quart. Germ. nr. 209.*)

192. Chronik der Stadt Regensburg. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 15. (*Quart. Germ. nr. 277.*)

193. Der Statt Regensburg Gerichtsordnung. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 127. (*Quart. Germ. nr. 279.*)

194. Gerichts-Ordnung eines Erbarbarn Stattgerichts in Regensburg. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 48. (*Quart. Germ. nr. 280.*)

195. Der Statt Regensburg Heuraths-Ordnung. 1565. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 78. (*Quart. Germ. nr. 281.*)

196. Der Stadt Regensburg Heyraths-Ordnung. 1580. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 47. (*Quart. Germ. nr. 282.*)

197. Der Statt Regensburg Hochzeit-Ordnung. 1605. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 30. (*Quart. Germ. nr. 283.*)

198. Der Statt Regensburg Hochzeit-Ordnung. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 13. (*Quart. Germ. nr. 284.*)

199. Unmasgebliches Project einer Klaider-Ordnung zur Regensburg, anno 1661. Cod. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 65. (*Quart. Germ. nr. 286.*)

200. Regensburgische Testamentir-Ordnung. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 28.

201. Der Stadt Regensburg Schuldt-Ordnung. 1577. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 23. (*Quart. Germ. nr. 288.*)

202. Des H. Römischen Reichs Freyen Stadt Regensburg Schuld Gerichts-Ordnung. 1651. Cod. saec. XVII. (Nicol. Jankovich). Vol. 1 pag. 23. (*Quart. Germ. nr. 289.*)

203. Der Stadt Regensburg Pfandhaus-Instruction 1711. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 14. (*Quart. Germ. nr. 290.*)

204. Der Stadt Regensburg Korngedings-Ordnung. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 24. (*Quart. Germ. nr. 291.*)

205. Der Stadt Regensburg Inventur-Ordnung bei der Verlassenschaft der Verstorbenen. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 32. (*Quart. Germ. nr. 292.*)

206. Der Stadt Regensburg Stadt-Gerichts-Ordnung. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 100. (*Quart. Germ. nr. 293.*)

207. Regensburgisches Statt-Regiment oder Verzeichnus der Herrn des Innern und Geheimben Raths. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 190. (*Quart. Germ. nr. 294.*)

208. Regenspurgische Schuld-Ordnung. 1651. Cod. Sec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 46. (*Quart. Germ. nr. 295.*)

209. Schwabenspiegel oder das Lantrecht puech und Lehenrecht. Codex iuxta Jankovich saec. XII. fors rectius saec. XIV. In *pergamena*. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 304. (*Quart. Germ. nr. 300.*)

210. Malefiz-Ordnung, d. i. Instruction, wee sich in denen Landen zu Bayrn und Oberrn Pfaltz die Pfleger und Landrichter zu verhalten und zu observiren hat. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich) Vol. 1 pag. 185. (*Quart. Germ. nr. 372.*)

211. Compendium aus dem Löblich Churbayr. Edicts- und Lhandt-Process. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 66. (*Quart. nr. Germ. 377.*)

212. Aydt-Büchl. Erster und zweiter Theil. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 209. (*Quart. Germ. nr. 378.*)

213. Peller Joh. Jodoci: Nürnbergische Praxis Judiciaria. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 30. (*Quart. Germ. nr. 379.*)

214. Kurtze Unterweisung über den Summarischen Process. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 148. (*Quart. Germ. nr. 380.*)

215. Winckler Tobiae Predigers (in Nürnberg) Bedenken wegen Verbesserung des Ministerii anno 1696. (Nic. Jankovich.) Vol. 1 fol. 13. (*Quart. Germ. nr. 381.*)

216. Schreiberische Genealogie Nürnberg. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 11. (*Quart. Germ. nr. 382.*)

217. Der schöne Baumgarten Cod. saec. XII. (rectius XIII.) (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 454. (*Quart. Germ. nr. 397.*)

218. Tagtzeit von der pittern muntier uns lieben Herrn ihesu Christi. Cod. saec. XIV. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 117. (*Quart. Germ. nr. 403.*)

219. Norimbergensium patriciarum et senatoriarum familiarum series, ordine alphabetico cum biographica personarum recensione. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 139. (*Quart. Germ. nr. 525.*)

220. Des Nürnbergischen Gebiets sammt aller dazu gehörigen Höfe Beschreibung in alphab. Ordnung Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 58. (*Quart. Germ. nr. 526.*)

221. Der Reichs-Stadt Regensburg peinlicher gerichtlicher Process. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 24. (*Quart. Germ. nr. 528.*)

222. Collectio schedarum chronologicos eventus urbis imperialis Norimbergae ab anno 1140. usque 1700. consignatos exhibentium. Codex saec. XVII. (Nicolaus Jankovich). Vol. 1 (*Oct. Germ. nr. 6.*)

223. Norimbergica miscellanea historica, litteraria, poetica. Cod. saec. XVII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Oct. Germ. nr. 7*)

224. Muffel Pauli Lüvgers zu Nürnberg Salbuch. Cod. saec. XIV. *in pergamenta* (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 29. (*Oct. Germ. nr. 14.*)

225. Der Nürnberger Gedichte aus dem XVI-ten Jahrhunderte. (Nic. Jankovich). Vol. 1 (*Oct. Germ. nr. 28.*)

226. Der Nürnberger Gedichte aus dem XVII-ten Jahrhunderte (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Oct. Germ. nr. 29.*)

227. Gedichte der Nürnberger aus dem XVII-ten Jahrhunderte (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Oct. Germ. nr. 30.*)

228. Bessel Erh. Christ. Bibliographia Norimbergensis. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1. (*Oct. Germ. nr. 59.*)

229. Nürnbergisches Diarium 1754—1770. Cod. saec. XVIII. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 97. (*Duod. Germ. nr. 1.*)

230. Ferdinand der I. Nürnbergische Reformation. Pressburg. 1563. Cod. saec. XVII. Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 278. (*Duod. Germ. nr. 2.*)

231. Die Bürgermeister zu Steeg. Cod. saec. XVII. *in pergamenta una cum armis consulum.* (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 137. (*Duod. Germ. nr. 3.*)

232. Stammbuch eines Ungenannten aus Nürnberg. 1666. (Nic. Jankovich). Vol. 1 fol. 82. (*Duod. Germ. nr. 4.*)

233. Steinbach Peters Hochzeit todt und tauff Büchlein de anno 1595. Nürnberg. Cod. saec. XVI. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 131. (*Duod. Germ. nr. 5.*)

234. Album Joan. David Welser Norimbergensis ab a. 1640—1719. (Nic. Jankovich). Vol. 1 pag. 12. (*Duod. Germ. nr. 6.*)

235. Drey und zwaintzig Predig gantz fruchtpar etc. Cod.

saec. XV. membran. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 108. (*Duod. Germ. nr. 23.*)

236. Ein Güldbüchel. Libellus censuum prepositure Recie. Cod. membran. saec. XIV. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 133. (*Duod. Germ. nr. 25.*)

237. Örtl Emanuel v. Augspurg. Kurtze einfaltige Beschreyung der Rayss von Venedig aus in Egipten. Cod. saec. XVI. (1566.) Membran. (Nic. Jankovich). Vol. 1. pag. 98. (*Duod. Germ. nr. 28.*).

II.

Instrumenta litteraria Bavariam concernentia in archivo Bibliothecae Musaei Nationalis Hungarici existentia.

1. 1244. XVIII. Kal. Januarii Laterani. Innocentius PP. IV. ordini minorum excommunicatos absolvendi dat potestatem. Expeditio pro conventu Ratisbonensi. Bulla deest.

2. 1244. XI. Kal. Januarii, Laterani. Idem ordini minorum privilegium concedit, ut fratres non possint per litteras apostolicas conveniri. Exp. pro Ratisb. Bulla cum filo sericeo.

3. 1244. XIV. die Febr. apud Norenbergiam. Conradus imp. confirmat donationem praedii Wehersperg per Ulricum de Kwnen-gistein conventui s. Aegidii Norimbergensi pridie Nonas Julii 1243. factam. Perg. Sigillum deest.

4. 1244. XII. Kal. Maii, Laterani. Innocentius PP. IV. mandat ordini fratrum praedicatorum, ne novicios fratrum minorum ad ordinem recipiant. Exp. pro Ratisb. Bulla cum filo ser.

5. 1244. III. Kal. Junii, Laterani. Idem ordini minorum ne praelati fratres ad executionem sententiarum suarum cogere possint. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

6. 1244. Nonas Aug. Januae. Idem eidem ordini committit potestatem capiendi ligandique apostatas. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

7. 1245. Kal. Aug., Lugduni. Idem, ut fratres non possint cogi ad vivendum cum sororibus s. Clarae. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

8. 1245 VIII. Kal. Octobris, Lugduni. Idem, ut praelati non

possint fratres ad sua negotia promovenda assummere. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

9. 1245. III. Kal. Novembr., Lugduni. Idem, ut fratres ubicunque possint habere oratoria. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

10. 1246. X. Kal. Maii, Lugduni. Idem, ut novitii facta professione non deserant ordinem. Exp. pro Ratisb. Bulla deest.

11. 1246. VI. Kal. Maii, Lugduni. Idem fratres ordinem relinquentes excommunicat. Exp. pro Ratisb. Bulla cum f. cann.

12. 1247. Idibus Aug., Lugduni. Idem, ut praelati non possint assumere fratres in ministerium suum sine ministrorum generalium consensu. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

13. 1248. III. Kal. Julii, Lugduni. Idem concedit fratribus, ut libere communicare possint cum excommunicatis Ratisbonensibus. Exp. pro Ratisb. Bulla deest.

14. 1249. III. Kal. Febr., Lugduni. Idem concedit fratribus minoribus de domo Ratisbonensi tempore interdicti ianuis clausis divina officia celebrare posse. Bulla c. f. s.

15. 1249. III. Idus Maii, Lugduni. Idem fratres minorum in Theutonia constitutos, in praelatorum et principum obsequiis commorantes, ad obedientiam superioribus praestandam adhortatur. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. cann.

16. 1249. VI. Kal. Junii, Lugduni. Idem, ut fratres tempore interdicti ianuis clausis divina officia celebrare possint. Bulla deest.

17. 1249. VI. Kal. Junii, Lugduni. Idem in eadem causa. Exp. pro Ratisb. Bulla deest.

18. 1249. Datum ut supra. Idem, ut fratres possint inter excommunicatos commorari. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

19. 1249. Datum ut supra. Idem, ut nulli eiecto ab ordine liceat praedicare. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

20. 1249. III. Kal. Junii, Lugduni. Idem fratribus in Palaestina degentibus dat potestatem Christianorum confessionem excipere eosque absolvere. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

21. 1249. VI. Nonas Julii, Lugduni. Idem, ut fratres ad loca interdicta venientes possint sacra ianuis clausis celebrare. Exp. pro Ratisb. Bulla c. f. s.

22. 1256. XII. Kal. Novembris, Anagninae. Alexander PP. IV. eos, qui ordinis minorum profugos apud se latitare permittunt, excommunicat. Bulla c. f. cann.

23. 1256. Id. Maii, Laterani. Idem ordini privilegium sepulchrae concedit. Bulla deest.

24. 1256. Idus Iulii, Anagniae. Idem prohibet, ne iudices ecclesiastici saeculares fratres minores ad suum tribunal compellere possint. Bulla deest.

25. 1258. VI. Kal. Decembr., Anagniae. Idem conventui Ratisbonensi, ut de usuris, rapinis et alias male acquisitis usque ad summam 100 marcarum arg. recipere valeant. Bulla deest.

26. 1265. XII. Kal. Decembr., Perusii. Clemens IV. ut in vicinitate fratrum minorum aliud monasterium usque ad CCC cannas extrui non possit. Bulla deest.

27. 1270. II. Kal. Junii, Augustae. Hartmannus episcopus Augustensis transcribit bullas Alexandri IV. XVIII. Kal. Febr., II. Idus Febr. et Id. Febr. fratribus eremitarum de monte Carmeli datas. Sig. pendens deest.

28. 1279. Idem fratribus Carmelitis indulgentias elargitur. Sig. pendens deest.

29. 1280. Petrus eppus, Sudensis fratribus Carmelitis indulgentias elargitur. Sig. pendens detritum.

30. 1283. V. Idus Januarii, in Ezzelingen. Conradi episcopi Argentinensis litterae indulgentiales fratribus Carmelitis datae. Sig. pendens deest.

31. 1283. XVI. Kal. Maii, in Haevdorf. Friderici eppi Curien-sis indulgentiales pro eisdem. Sig. pendens deest.

32. 1285. Romae. Valdebrini eppi Ancellonensis indulgentiales pro eisdem. Sig. pendens bene conserv.

33. 1285. II. Idus Sept., in Ezzelingen. Johannis eppi Letho-viensis indulgentiales pro eisdem. Sig. pendens deest.

34. 1286. XV. Kal. Febr., Romae, apud s. Sabinam. Honorius PP. IV. ordini minorum concedit facultatem, ut eorum ecclesiarum primum lapidem ponendi, altaria consecrandi et coemeteria benedicendi requisitus alter etiam, quam dioecesanus episcopus habeat facultatem. Bulla deest.

35. 1286. XIV. Kal. Febr., Augustae. Conradus eppus Chie-mensis indulgentias fratribus ordinis B. M. V. de monte Carmeli elargitur. Sig. pend. deest

36. 1286. XIV. Kal. Febr., Augustae. Wernhardus eppus Pataviensis in eadem causa. Sig. pendens detritum.

37. 1286. Romae. Rodericus eppus Segoviensis in eadem causa. Sig. pendens bene conserv.

38. 1286. Joannes eppus Chorrogosensis in eadem causa. Sig. pendens deest.

39. 1286. Romae. Wernardus eppus Vincentinus in eadem causa. Sig. pend. bene conserv.

40. 1286. Romae. Andreas eppus Soranus in eadem causa. Sig. pend.

41. 1286. Romae. Fr. Leo Calamonensis eppus in eadem causa. Sig. pendens deest.

42. 1286. Romae. Angelus Melfitensis eppus in eadem causa. Sig. pendens.

43. 1286. in octavis Trinitatis. Leonius praepositus eccl. b. Jacobi Frigidimontis in Bruxella transscribit litteras Joannis Rigen-sis archieppi indulgentiales fratribus Carmelitis Romae a. 1286. datas. Sig. pend. detritum.

44. 1286. Romae. Rc. eppi Marsiliensis indulgentiales pro eodem ordine. Sig. pend. detritum.

45. 1286. Romae. Ptolomeus Sardensis eppus in eadem causa. Sig. pend. benē conserv.

46. 1287. III. Kal. Aprilis. Sifridus eppus Augustensis transcribit litteras Honorii papae, Nonas Martii 1286. Romae fratribus Carmelitis datas. Sig. pend. detritum.

47. 1288. IV. Kal. Septembr. Nicolaus IV. universo ordini minorum, ut in locis interdictis sacra celebrare possint, facultatem elargitur. Bulla deest.

48. 1289. 6. Februarii, Romae. Hugo card.-s. Sabinae bullam Clementis IV. Perusii XVII. Kal. Julii, 1265. de eo, quod fratres minores a nemine excommunicari valeant, concessam, per notarium publicum transscribi facit. Sigill. pend. deest.

49. 1290. X. Kal. Octobris, Herbipolis. Bonifacius Tynensis eppus fratribus Carmelitis indulgentias concedit. Sig. pendens.

50. 1290. X. Kal. Decembr. Volfhardus eppus Augustensis in eadem causa. Sig. pend. detritum.

51. 1295. Idibus Aprilis, Laterani. Bonifacius VIII. confirmat donationem Bernhardi eppi Pataviensis monasterio de Wilmering ord. cist. factam. Bulla deest.

52. S. a. saec. XIII. Datum VII. Idus Maii. Incelerius Budu-

nensis eppus indulgentias fratribus Carmelitis elargitur. Sig. pend. deest.

53. S. a. saec. XIII. Idem in eadem causa. Sig. pend. deest.

54. S. a. saec. XIII. Idem in eadem causa. Sig. pendens.

*

55. 1300. Feria 2. post VIII. epiphaniarum. Witboldus Coloniensis aeppus transcribit litteras Urbani IV. (Viterbii, Idus Maii 1262.), Clementis IV. (Perusii, Nonas Aug. 1265.) et Bonifacii VIII. (Anagniae, X. Kal. Aug. 1295., Romae, VII. Kal. Decembr. 1295. et II. Kal. Aprilis 1297.) fratribus Carmelitis datas. Perg. Sig. pend. detritum.

56. 1300. Datum ut supra. Idem easdem litteras (exceptis Bonifacii VII. Kal. Decembr. 1295. datis) transcribit. Perg. Sig. pend. deest.

57. 1301. Gertrudis virg., Traiecti. Guido vicarius Traiectensis indulgentias fratribus Carmelitis elargitur. Perg. Sig. pend. detritum.

58. 1305. Dominica Oculi. Capitulum Coloniense transcribit litteras Urbani IV. (Viterbii, Idus Maii 1262.), Bonifacii (Romae, II. Kal. Aprilis 1297.) et Alexandri IV. (Anagniae, Idus Febr. 1259.) fratribus Carmelitis datas. Perg. Sig. pend. detritum.

59. 1317. In vigilia Epiphaniae. Officiales curiae Colonensis transsumunt litteras Alexandri IV. Anagniae, XV. Kal. Aprilis 1259. fratribus Carmelitis datas. Perg. Sig. pendens deest.

60. 1319. XI. Kal. Januarii, Moguntiae. Petrus aeppus Moguntinus transcribit litteras Joannis XXII. Avinionae, VI. Kal. Maii 1319. aeppo Mogunt. et eppis Herbipol. ac Argentin. in causa fratrum Carmelitarum datas. Perg. Sig. pend. detritum.

61. 1320. XI. Kal. Januarii, Coloniae. Henricus aeppus Coloniensis fratribus Carmelitis in Alemannia iurisdictionem confessiones excipiendi et indulgentias concedendi elargitur. Perg. Sig. pend. detr.

62. 1325. in crastino b. Aegidii abb. Hedenricus praepositus et N. officialis curiae Coloniensis ad instantiam fratrum Carmelitarum conventus Coloniensis transcribunt litteras Innocentii IV. (Asisii, VII. Kal. Sept. 1253.) Urbani IV. (Viterbii, Idus Maii 1262.)

Bonifacii VIII. (Anagniae, X. Kal. Aug. 1295. et Romae, II. Kal. Aprilis 1297.) fratribus eiusdem ordinis concessas. Perg. Cum 2 sigillis appensis.

63. 1328. feria 6. post Pascha. Albertus abbas monasterii s. Emmerammi aream unam in civitate Ratisbonensi Stephano dicto Zant eiusdem civitatis sculteto eiusque familiae confert. Perg. Sine sigillo.

64. 1355. An dem Pfintztag vor s. Jacobstag. Testamentum Berchtoldi Tucher civis Norimbergensis. (Lingua Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

65. 1358. An sand Cholomans Tag. Reinprehti Schönwerch fundationales pro fratribus o. Praed. in Krems factae. (Germ.) Perg. Ex 3 sigillis pendentibus 2 desunt.

66. 1359. XXI. mensis Maii, Avinionae. Guillermus card. ss. Marcellini et Petri fratribus minoribus prov. Saxoniae festum s. Hedvigis celebrandi dat licentiam. Perg. Sig. pend. deest.

67. 1362. Idus Maii, Avinionae. Innocentius VI. transsumit e registro litteras Joannis XXII. Avinionae, VII. Kal. Martii 1319. datas, quibus declaratur tertium ordinem s. Francisci (fratrum continentium seu de poenitentia) non esse abolitum in concilio Vienneensi, ideoque illum excommunicationis sententia minime gravari posse. Bulla deest.

68. 1378. 18. Augusti. Officiales curiae Coloniensis per notarium publicum transscribi faciunt litteras Gregorii XI. apud Pontem Sorgiae, II. Kal. Junii 1372. fratribus Carmelitis datas, tenorem bullae Innocentii VI. apud Villam Novam, V. Kal. Aug. 1360. datae continentes. Perg. Sig. pendens detritum.

69. 1380. An dem Mitwochen vor s. Peter s. Pauls Tag. Coram magistratu Norimbergensi Hans Streber, Jobs Tetzels, Petrus Haller et Conradus Babenberger contractum super quandam domum in civitate Norimbergensi sitam faciunt. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

70. 1382. An dem Freytag nach Georgen Tag. Litterae civitatis Norimbergensis causam Joannis Hewgel, Petri Nutzel aliorumque civium super quandam domum tangentes. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

71. 1387. Am Donrstag nach sant Gertruden Tag. Civitatis Norimbergae litterae venditionales domum Conradi Paumgartner concernentes. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

72. 1394. Am Eritag vor sant Gregorii Tag. Coram magistratu Norimbergensi Joannes Streber domum suam vendit Martino Haller aliisque civibus Norimbergensibus. Perg. Cum 2. sigillis appensis.

73. 1398. in der heiligen sant Paulstag. Conventus fratrum Minorum Norimbergensis Joanni Schuler eiusque uxori pro uno calice deaurato anniversarium promittit. (Germ.) Perg. 2 sigilla pend. desunt.

74. S. a. saec. XIV. Curradi eppi Currensis indulgentiales fratribus Carmelitis datae. Perg. Sig. pend. deest.

75. S. a. saec. XIV. Aliae indulgentiales eiusdem eppi. Perg. Sig. pend. deest.

*

76. 1407. An Eritag nach sant Jorigen Tage, Nurenberg. Fridericus burggavius Norimbergensis certas decimas ad castrum spectantes confert Joanni Hübner civi Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

77. 1409. An dem Samstage nach Elisabet. Litterae iudiciales officiales burggaviorum Norimbergensium causam Henrici Cromer et Burkhardi Voppa concernentes (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

78. 1413. An sand Mathyas Tag. Margaretha Thomae Hofman civis civitatis Stein vidua domum suam vendit parocho eiusdem civitatis. (Germ.) Perg. Cum 2 sigillis detritis.

79. 1415. Am Eritag nach sant Urbans Tag. Coram magistratu Norimbergensi Ulricus Futrer vendit domum suam in Weinmarkt habitam Ulrico Crewtzer (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

80. 1419. Am Freytag vor sant Gallen Tag. Civitatis Norimbergensis litterae fassionales venditionem possessionis Eltersdorf concernentes. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

81. 1425. Pfintztag nach Letare. Vilhelmus Waller recognoscit se 12 libras denariorum Viennensium in mutuum accepisse a Stephano Kunstmann cive Pataviensi. (Germ.) Perg. Cum sig. pend. bene conservato.

82. 1427. 27. Novembris, Norimbergae. Georgius abbas mon. s. Aegidii Norimbergensis per notarium publicum transscribi facit litteras Bonifacii VIII. Anagniae, V. Kal. Aug. 1296. fratribus et

sororibus tertiariis s. Francisci de eo, ut possint recipere sacramenta in ecclesiis minorum, concessa. Perg. Sig. pendens deest.

83. 1433. Am nechsten Samstag vor sand Margarethen Tag. Coram abbate claustris ord. s. Benedicti Norimbergensis Bertholdus Helmsmid Berolinensis agnoscit se 218 florenos in mutuum accepisse a Francisco Haller aliisque civibus Norimb. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

84. 1436. An der nechsten Mitwochen vor sant Gregorii Tag. Conradus et Henricus Rynolt vendunt quandam suam possessionem Andreae Schultesz pro 266 florenis (Germ.) Perg. Duo sigilla pend. desunt.

85. 1436. Am Mitwoche vor sant Andreas Tag. Coram magistratu Norimbergensi familiae Hübner et Strobel dividunt inter se bona communiter comparata. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

86. 1438. An unser lieben Frawen Abent zu Liechtmesse. Magistratus Norimbergensis litterae adiudicatoriae in causa Johannis Igeltaler contra colonos suos in Werde habitos. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

87. 1439. Des Sambtztags nach sand Mathias. Conradus Offenstainer officialis in Rocking inscribit terram suam in Rocking habitam pro 36 libris denariorum Conrado Vogler. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

88. 1443. Am nechsten Montag nach dem Suntag Iudica. Iudex oppidi Werde ad civitatem Norimbergae pertinentis domum quandam in Werde habitam a Thoma Stuber Norimbergensi occupatam legitimo suo possessori Joanni Hoffman adiudicat. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

89. 1443. Am Mitwochen nach sant Michels Tag. Coram magistratu Norimbergensi Fridericus Same vendit domum suam in Weinmarkt sitam Jodoco Topler et Eberhardo Peringstorfer. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

90. 1446. Am Montag vor sant Jacobs tag. Hermannus Hetzel-dorfer vendit domum in Steinpach sitam Conrado et Joanni Geuchen. (Germ.) Perg. 3. sig. pend. desunt.

91. 1446. VIII. Idus Octobris, Francfordiae. Ludovicus cardinalis Arelatensis fratribus carmelitis in Colonia indulgentiales elargitur. Perg. Sig. pendens detritum.

92. 1448. Am Samszttag nach sant Ambrosien tag. Magi-

stratus Norimbergensis litterae iudiciales in causa Henrici Früauf. (Germ.) Sig. pendens.

93. 1448 Am Pfintztage vor dem heyligen Oberstag. Gotz Kutzhaubt civis Norimbergensis vendit possessionem suam in Warmerstorf habitam Henrico Früauf. (Germ.) Perg. 2 sig. pend. detrita.

94. 1449. 4-te Tag des Mondes Julii. Instrumentum notariale super protestatione et appellatione pro parte civium Norimbergensium contra Johannem et Albertum marchiones Brandenburgenses facta. (Germ.) Perg. Sine sigillo.

95. 1450. Am Montag vor sant Merteins Tage. Civitatis Norimbergensis assecutoriae Augustino et Hieronymo Hubner super 20 florensis datae. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

96. 1451. An sand Lorenzen abent. Coram iudice Werdensi Henricus Sneyder emit domum Ulrici Mantel et Conradi Mänich in Werde sitam. (Germ.) Perg. Sig. pendens detritum.

97. 1453. An dem nechsten Montag nach dem Suntage Letare. Iudex Werdensis testatur Henricum Göss et uxorem trium illarum domorum, ubi nunc resident, veros et indubitatos proprietarios esse. (Germ.) Perg. Sig. pendens bene conserv.

98. 1454. Am Montag nach sant Pauls Tage. Magistratus Norimbergensis causam Ulrici Haller et Stephani et Johannis Tetzels ad imperatoris iudicium appellat. (Germ.) Perg. Sig. appressum.

99. 1456. Am Freitag nach des heiligen Creutztag seiner Erhöhung. Coram magistratu Norimbergensi Sigismundi Snöden vidua vendit bona sua in Hohenstadt habita Conrado Kugler. Sig. pendens deest.

100. 1458. Kal. Aprilis, Romae. Calistus III. PP. Arnoldo de Tiell et uxori ex dioecesi Bambergensi facultatem, proprium confessorium eligendi, elargitur. Bulla deest.

101. 1468. Die 2. mensis Decembris, Bambergae. Georgius eppus Bambergensis Sebaldo Decker scolari Norimbergensi indulget, ut sacros ordines a quocunque episcopo suscipere valeat. Perg. Sig. appressum deest.

102. 1469. Am Mitwochen vor sant Maria Magdalena tag. Coram magistratu Norimbergensi Hermannus Kutzhaubt vendit domum suam Johanni Rüssel. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

103. 1471. Am sant Lorenzen Abende. Negotium haereditatis

in Immeldorf inter Joannem Linck et Joannem, Stephanum ac Elisabetham de Lerperg. (Germ.) Perg. Sigilla pendentia desunt.

104. 1471. Am Mitwoch vor sant Lucien Tag. Coram magistratu Norimbergensi Petrus Weinengel vendit domum suam Joanni Reynolt. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

105. 1472. Am Eritag nach sand Mattheus Tag. Coram iudice Werdensi Henricus Goss inscribit domum suam pro 15 florenis Joanni Grasz civi Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

106. 1773. Die 15 mensis Martii, Romae. Instrumentum notariale, in quo Jacobus Raw et socii in causa contra parochum Imhofiensem (dioec. Frisingiensis) fatentur procuratorem Michaellem Part civem Norimbergensem. Perg. Absque sigillo.

107. 1473. Am Sampstag nach sandt Katherina Tag. Alexander de Wildenstein confert Henrico Gering de Stockaich quaedam bona feudalia in Linthelbach sita. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

108. 1473. Am Freitag nach sant Andres Tag. Arnoldus Leckendorf magister curiae Friderici marchionis Brandenburgensis quaedam feuda ad burggravium Norimbergensem spectantia confert Joanni Hübner civi Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

109. 1474. Am Montag nach sant Erhart Tag. Iudex Werdensis testatur Sigismundum Pessler vendidisse 4 domos Andreae Geuder civi Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pendens detritum.

110. 1475. Auf Freitag vor sand Urbans Tag. Accorda inter fratres Hübner cives Norimbergenses cum Friderico Engel et Joanne Mugenhofer mercaturam exercentes, ratione debitorum in Polonia et Silesia. (Germ.) Perg. Sigilla 2 pend. desunt.

111. 1476. Am Montag nach sant Jacobs Tag. Civitatis Norimbergensis litterae testimoniales super divisione bonorum familiae Tallner. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

112. 1477. Am Mitwoche nach sant Mathias Tag. Civitas Norimbergensis in eadem causa. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

113. 1480. Datum deest. Contractus in claustro Oberach Bambergae coram notariis publicis initus, in fragmento. (Germ.) Perg. Absque sigillo.

114. 1481. Die 6. mensis Aprilis. Rudolphus, ordinis Hierosolymitani domus in Freyburg commendator, dat Petro Glockengiesser civi Norimbergensi facultatem confessarium eligendi. Perg. Sig. pendens deest.

115. 1483. Am Eritag nach sant Mathias Tag. Coram magistratu Norimbergensi Joannes Reich Georgio Posendorfer debita sua exequendi dat facultatem. (Germ.) Perg. Sig. appensum.

116. 1483. Am Pfintztag nach sant Johans Tag. Coram magistratu Norimbergensi Henricus Meutler Georgio Posendorfer debita sua incassandi dat facultatem (Germ.) Perg. Sig. appensum detritum.

117. 1483. Am Sambstag sandt Peter und sant Paulus Abent. Coram magistratu Norimbergensi Joannes Reuter et Petrus Coler cives inscribunt quaedam sua bona Georgio Posendorfer. (Germ.) Perg. Sig. appensum deest.

118. 1484. Am Pfintztag sant Agatha Tag. Magistratus Norimbergensis litterae in causa Georgii Posendorfer, in fragmento. (Germ.) Perg. Sig. appressum deest.

119. 1484. Am Montag nach Invocavit. Coram iudice Werdensi Conradus Ziegler vendit domum suam Erhardo Reichel civi Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

120. 1484. Am Mitwochen nach sant Laurenzen Tag. Civitatis Norimbergensis litterae procuratoriae Georgio Posendorfer in causa Joannis Thun datae. (Germ.) Perg. Sig. apressum deest.

121. 1485. Am Sambstag nach sant Marie Magdalenen Tag. Accorda inter Conradum Gebhard eiusque filiam coram civitate Norimbergae facta. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

122. 1485. Am Freitag nach unser lieben Frawen Tag Conceptionis. Accorda haeredum Kiliani Teyer coram civitate Norimbergae facta. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

123. 1485. Die 17. Decembris, ex Fano. Missiles ad Henricum Foit civem Norimbergensem. (Germ.) Charta. Sig. annulare appressum deest.

124. 1486. Am Freitag nach sand Bartolomeus Tag. Civitatis Norimbergae litterae procuratoriae Georgio Posendorfer pro parte Joannis Grüner datae. (Germ.) Perg. Sig. appressum deest.

125. 1490. Am Sambstag sand Jacobs Abend. Testamentum Joannis Haller civis Norimbergensis. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

126. 1490. Am Montag nach sannd Laurenzien Tag. Abbatissa monialium Bambergensium testatur Henricum Slässel domum

suam Norimbergae habitam vendidisse Joanni Rotten. (Germ.) Charta. 2 sigilla appressa.

127. 1492. Die dominica post festum s. Mathaei apostoli, ex Herhipoli. Litterae missiles C. Weigant ad Petrum Stahel utriusque iuris interpretem Norimbergensem scriptae. (Germ.) Charta. Sig. deest.

128. 1493. Am Montag nach der heiligen dreier König Tag. Norimbergensis civitatis testimoniales super divisione inter Rynoldianos successores facta. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

129. 1493. Auf Suntag nechst nach Laurenti. Instrumentum notariale de eo, quod Erhardus Fridman civis Norimbergensis Agneti Fleischman ob puerperium persolvit 12. flor. auri spondetque prolis ab eo conceptae educationem (Germ.) Perg. Sine sigillo.

130. 1495. Am Mitwochen nach unser Frawen Tag Purificationis. Accorda inter familias Wolgemut et Pleidendorff coram civitate Norimbergae facta. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

131. 1495. Am Pflintztag nach S. pape. Pragae. Procerum regni Bohemiae litterae ad civitatem Norimbergae pro Martha Ebner uxore Joannis Ehenfelders. (Germ.) Charta. Sig. annulare.

132. 1496. 11. Kal. Novembris, Romae. Julianus cardinalis episcopus Ostiensis Osvaldum Schmid canonicum ord. s. Augustini in Paring dioec. Bambergensis ab onere homicidii absolvit. Perg. Sig. deest.

133. 1498. Am Mitwochen nach sant Gallen Tag. Coram magistratu Norimbergensi Frid. Heberlein vendit domum suam Sigismundo et Conrado Rosenzweig. (Germ.) Perg. Sig. pend. detritum.

134. 1499. Am Mitwochen nach Urbani. Magistratus Norimbergensis testatur Barbaram Meissner pro medietate domus suae a fratre suo recepissee summam condignam cum parato. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

135. 1499. Am Mitwoch nach sanndt Sebolts Tag. Accorda fratres Rosenzweig inter et Joannem Wagner coram magistratu Norimbergensi facta. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

136. 1500. 17. Januarii, Innsbruck. Maximilianus imp. ordines Carinthiae super flor. 7000 in dotes filiae et sororis suarum Margarethae reginae Hisp. et Cunigundae ducissae Bavariae solutis reddit expeditos. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

137. 1503. Auf Montag nach sanndt Katharinen Tag. Coram iudice Werdensi Andreas Gruder vendit domum suam Francisco Horn civi Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

138. 1504. 9. Augusti. Ulricus Kraft et Balthasarus Stainbrecher Fridericum Hörderen civem Norimbergensem quoad debita relictæ Petri Adams reddunt expeditum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

139. 1510. 9. Decembris. Civitas Norimbergæ testatur Franciscum Schmidt et eius consortem Barbaram Haller ratione parapherni per Ulricum Haller excontentatos esse. (Germ.) Perg. Absque sig.

140. 1511. 17. Januarii, Norimbergæ. Inventarium rerum viduæ Conradi Gebhart per testamenti executores conscriptum. (Germ.) Perg. 2 sig pend.

141. 1512. 3. Februarii, Norimbergæ. Franciscus Drattzieher civis Norimbergensis vendit bona sua Francisco Imhof. (Germ.) Perg. 3 sigilla pend. desunt.

142. 1514. An Eritag nach dem Suntag Laetare. Articuli pixidariorum civitatis Moosburg per magistratum confirmatæ. (Germ.) Perg. in forma libri pag. 12. Absque sigillo.

143. 1514. 26. Aprilis Joannes comes palatinus et Bavariæ dux, administrator dioecesis Ratisbonensis, pro restaurando hospitio s. Spiritus per totam dioecesim elemosynarum collectionem ordinat. Perg. Sig. pendens deest.

144. 1514. 15. Julii. Wolfgangus abbas monasterii S. Aegidii Norimbergensis per notarium publicum litteras confessionales Martino Francisco oratori ecclesiæ eiusdem datas transscribi facit. Perg. cum litteris deauratis et ornamentis marginalibus coloratis. Sig. pendens.

145. 1514. Litteræ missiles Joannis Schutz ad magistratum Norimbergensem. Charta. Sig. annulare appressum.

146. S. d. circa a. 1514. Epistola Joannis Schütz ad civitatem Norimbergæ. Charta. Sig. annulare appressum.

147. 1515. 18. Maii. Indulgentiæ per XIII cardinales capellæ s. sepulchri Norimbergensi concessæ. Perg. cum ornamentis marginalibus coloratis. Sigilla pend. desunt.

148. 1517. 24. Martii. Conradus Laufenholz confirmat contractum venditionalem inter Alexium et Conradum Haller cives

Norimbergenses super quaedam bona feudalia. ((Germ.) Perg. Sig. pend.

149. 1520. 27. Aprilis. Litterae apostolicae fratribus b. Mariae virginis de monte Carmelo provinciae Alemanniae inferioris datae. Perg. Sig. appressum deest.

150. 1520. 31. Decembr. Conradus Thegerserd et Sebastianus Sturl cives civitatis Braunau quoad certa bona sua concordant. (Germ.) Perg. Sig. pend.

151. 1526. 12. Januarii. Coram magistratu Norimbergensi Anna Praytfuss vendit domum suam Sebastiano Ambawer. (Germ.) Perg. Sig. pend.

152. 1527. 24. Aprilis. Carolus V. imp. Wolfgango Prauntner censum civitatis Augustae inscribit. (Germ.) Perg. Sig. pend.

153. 1527. An Freytag nach Michaeli. Franciscus Hayder civis Ratisbonensis emit domum Joannis Riesdorfer. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

154. 1535. 27. Febr. Missiles Georgii Stahlen ad Ottiliam superiorem monialium in Bamberg. (Germ.) Charta. Sig. annulare deest.

155. 1536. 4. Decembr. Contractus matrimonialis coram civitate Norimbergae inter Jacobum Muffel et Catharinam Haller. (Germ.) Perg. Sig. pend.

156. 1537. 16. Augusti. Norimbergae. Contractus inter Georgium Weijss et eius sorores super divisione bonorum haereditariorum. (Germ.) Charta pag. 4. 5 sigilla appressa.

157. 1540. 10. Decembris Pataviae. Ernestus Bavariae dux, aeppus Salzburgensis, qua dioec. Pataviensis administrator, Benignam Weigser electam abbatissam monialium in Erlacloster confirmat. Perg. Sig. pend. detritum.

158. 1542. 23. Januarii. Divisio bonorum quondam Jacobi Welser civis Norimbergensis per testamenti executores facta Perg. in forma libri pag. 20. 13 sigilla pendentia.

159. 1547. 15. Novembris, Norimbergae. Instrumentum notariale, continens transumptum litterarum protectionalium a Carolo V. imp. Wolfgango Muntzer Norimbergae, 7. Julii 1547. concessarum. (Germ.) Perg. Absque sigillo.

160. 1549. 16. Augusti, Heidelberg. Joannis Gottlos (?) missiles ad Thomam Venatorium ecclesie Norimbergensis antistitem. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. appressum.

161. 1550. 7. Martii. Coram magistratu Norimbergensi Joannes Rosenzweig vendit domum suam haeredibus Wolfgangi Bomer. (Germ.) Perg. Sig. pend.

162. 1550. 24. Novembris. Coram magistratu civitatis Lauß Joannes Pesolt quaedam bona sua confert hospitali s. Leonhardi inibi existenti. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

163. 1550. 21. Decembris. Testamentum Michaelis et Conradii Hagen coram magistratu civitatis Lauß confectum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

164. 1551. 30. Aprilis. Instrumentum notariale, continens contractum inter Joannem Jacobum Flor Constanciensem et Anthonium Menhart Augustensem cives super flor. 9260 initum. (Germ.) Perg.

165. 1552. 23. Februarii. Paulus et Joannes Muffel cives Norimbergenses tutores suos de executione testamenti patris reddunt expeditos. (Germ.) Perg. 2 sigilla pend. desunt.

166. 1552. 3. Aprilis. Testamentum Magdalenae Muffel coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

167. 1552. 25. Augusti. Civitatis Tuschae litterae ad magistratum Norimbergensem. Charta pag. 4. Sig. ann. deest.

168. 1552. Tabula genealogica familiae patriciae Pfinzing Norimbergensis. Perg.

169. 1553. 7. Octobris. Antverpiae. Coram notario publico Christopherus Haller Joannem Spolint verum et legitimum fatetur suum procuratorem. Perg.

170. 1555. Joannes Prunsterer civis Norimb. vendit quaedam bona sua Wolfgango Bhömer concivi suo. (Germ.) Perg. 3 sig. pend. detrita.

171. 1555. 29. Septembris. Filiae Wolfgangi Reichersdorf super bonis suis maternalibus cum fratribus concordiam ineunt. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

172. 1558. 25. Aprilis. Joannes Rieter civis Norimb. dotem uxoris suae in universa bona sua inscribi facit. (Germ.) Perg. 3 sig. pendencia.

173. 1559. 1. Aprilis. Testamentum Elisabethae Leben coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

174. 1559. 28. Junii. Pauli Letscher civis Norimbergensis cessionales pro Joanne Rieter sociisque datae. (Germ.) Perg. 3 sig. pend.

175. 1559. 18. Augusti. Augustae. Ferdinandi I. imperatoris protectionales pro Casparo et Wolfgango civibus civitatis Augustae. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

176. S. a. (1560. vel 61.) Supplicatoriae Wolfii de Wilhelmsdorf ad Caesarem in causa decimarum in Bergel et Hausen provinciae Franconiae habitarum. (Germ.) Charta pag. 12.

177. 1561. 6. Maii. Judicis Werdensis adiudicatoriae in causa Joannis Hübner. (Germ.) Perg. Sig. pend.

178. 1561. 15. Julii. Testamentum Bonaventurae Furstenbach Norimbergensis. (Germ.) Perg. 8 sig. pend. desunt.

179. 1561. 15. Augusti. Recessus inter Caesarem et Wolfgangum Wilhelmsdorf in causa decimarum in Bergel et Hausen habitarum. (Germ.) Charta. 6 sigilla appressa.

180. 1561. 5. Novembris Bambergae. Litterae Viti episcopi Bambergensis ad summum pontificem. Charta pag. 4.

181. 1562. 6. Julii. Praegae. Ferdinandi I. imperatoris litterae ad Jacobum Mutl Norimbergensem. (Germ.) Perg. Sig. appressum deest.

182. 1562. 13. Octobris. Ferdinandi I. citatoria ad Wolfgangum Wilhelmsdorf in causa decimarum. (Germ.) Charta. Sig. appressum.

183. 1562. 22. Decembris. Litterae magistratus Norimbergensis ad Paulum Eber theol. doctorem, parochum Wittembergensem. (Germ.) Perg. Sig. appress. deest.

184. 1563. 27. Julii. Judicis Werdensis litterae adiudicatoriae in causa Joannis Ebersperger et uxoris eius. Sig. deest.

185. 1563. 7. Augusti. Bonaventura Furttenpach Norimbergensis de mercatura sua cum 3 filiis contractum facit. (Germ.) Perg. 6 sigilla pend. desunt.

186. 1563. 1. Septembris. Recessus inter imperatorem et Wolf de Wilhelmsdorf ratione decimarum. (Germ.) Charta pag. 12. 4 sigilla appressa.

187. 1563. 16. Octobris. Officium locumtenentiale Superioris Austriae ad Wolf de Wilhelmsdorf in eadem causa. (Germ.) Charta pag. 4. 5 sig. appresse.

188. 1563. 31. Decembris. Idem in eadem causa. (Germ.) Charta pag. 4. 5 sig. appressa.

189. 1564. 4. Maii. Coram magistratu civitatis Antverpiae Joannes van Tambelt in omnibus, specialiter autem in causa contra Joannem Wintzer Norimbergensem, ordinat suum legitimum pro-

curatorem Wolfgangum Love a Scherffenhuysen. Perg. Sig. pend. deest.

190. 1564. 11. Decembris. Contractus matrimonialis coram magistratu Norimbergensi inter Sigismundum Hagelshaimer et Juliannam Roemer. (Germ.) Perg. Sig. pend.

191. 1566. 9. Februarii, Pragae. Ferdinandus I. imp. Wolfgangum de Wilhelmsdorf in usu decimarum superius memoratarum confirmat. (Germ.) Charta. Sig. appr.

192. 1566. 8. Martii. Praepositus capituli Bambergensis ad venditionem cuiusdam feudi dat consensum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

193. 1567. 27. Novembris. Decretum in causa decimarum Wolfgangi de Wilhelmsdorf. (Germ.) Charta pag. 4.

194. 1571. 27. Aprilis. Norimbergae. Contractus matrimonialis inter Michaellem Praun et Barbaram Romer. (Germ.) Perg. 4 sig. pendencia.

195. 1572. 1. Octobris, Bambergae. Epistola Viti eppi Bambergensis ad Christophorum cardinalem Tridentinum. Charta pag. 4. Absque sig.

196. 1575. 23. Aprilis. Instrumentum notariale, continens protestationem Joannis Fürtenbach Norimbergensis intuitu iurium et bonorum suorum factam. (Germ.) Perg. pag. 13.

197. 1575. 29. Julii, Romae. Copia litterarum apostolicarum dioecesim Herbipolensem concernentium. Charta pag. 4.

198. 1581. 29. Januarii, Spirae. Joannes Völf comes palatinus Stephanum Sebaldi Ratisbonensem munere notarii publici ornat. (Lat. et Germ.) Perg. pag. 16.

199. 1584. 25. Aprilis. Litterae magistratus Norimbergensis ad civitatem Hamburg. (Germ.) Perg. Sig. appressum deest.

200. 1585. 5. Martii. Magistratus Norimbergensis terram quandam Christofofo Pfefferlein in feudum confert. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

201. 1586. 8. Junii. Contractus matrimonialis inter Wolfgangum Möringer et Magdalenam Held coram magistratu Norimbergensi. (Germ.) Perg. Sig. pendens.

202. 1587. 17. Augusti. Walpurga Joannis Leser civis Norimbergensis vidua scholae civitatis 1200. florenos confert. (Germ.) Perg. Sig. pend.

203. 1588. 13. Augusti. Joannis Beiszer epistola ad magistratum Norimbergensem. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. appressum.

204. 1595. 30. Martii. Testamentum Joannis Pauman civis Norimbergensis et Elisabethae uxoris suae coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. Sig. pend deest.

205. 1596. 21. Aprilis, Heidelbergae. Paulus Melissus comes palatinus auctoritate sibi per comitem Ferrandi Amadi concessa Joanni Beck civi Norimbergensi arma nobilitaria confert. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

206. 1599. 30. Aprilis. Testamentum Margarethae Helbling coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. Sig. appressum deest.

*

207. 1602. 20. Junii. Contractus matrimonialis inter Joannem Schwertmann civem de Schweinfurt et Mariam Sigismundi Held senatoris Norimbergensis filiam. (Germ.) Perg. E 2 sigillis pend. unum deest.

208. 1602. 7. Julii. Testimonium nativitatis per magistratum Norimbergensem Leonardo Wurfbaum datum. (Germ.) Perg. Sig. app. deest.

209. 1605. 2. Martii. Testamentum Philippi Uhrla coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. pag. 8. Sig. pendens deest.

210. 1608. 15. Martii, Neuburg. Litterae armales Francisci Fränzel civis Monacensis (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

211. 1608. 26. Maii. Contractus matrimonialis inter Wolfgangum Schoner civem Norimbergensem et Elenam Hagelslauter. (Germ.) Perg. 2 sig. pendentia.

212. 1608. 27. Julii. Michaelis Lotichig epistola ad Christoforum Fürer reipublicae Norimbergensis seniore. Charta pag. 4.

213. 1610. 15. Octobris. Jacobi Windhesel litterae ad Georgium Tezel Norimbergensem. Charta pag. 4. Sig. appressum detritum.

214. 1611. 12. Julii. Testimonium militare Martino Condge a capitaneo civitatis Ratisbonae datum. (Germ.) Charta. Sig. annulare appressum.

215. 1613. 9. Martii. Altorphii. Epistola Joannis Chiliani

Steinberger ad Wolfgangum Löffelholz Senatorem Norimbergensem. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. annulare appressum.

216. 1613. 26. Julii. Joannis Pinczir Marburgensis litterae ad Georgium Pasern professorem Herbornensem. Sig. appressum deest.

217. 1613. 30. Octobris, Romae. Litterae apostolicae ordini b. Mariae de monte Carmelo inferioris Germaniae concessae. Perg. Sig. appressum deest.

218. 1613. 10. Decembris, Ratisbonae. Instrumentum de notariatu publico Marci Vorholtzer Ratisbonensis. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

219. 1615. 23. Novembris. Testimoniales communis Absperg provinciae Franconiae pro Joanne Haller datae. (Germ.) Perg. 2 sigilla pend.

220. 1618. 18. Decembris. Contractus matrimonialis inter Justum Oyrl civem Norimbergensem et Mariam Teyl. (Germ.) Perg. 2 sig. pend. desunt.

221. 1618. 18. Decembris. Idem in duplo. 2 sig. pend. desunt.

222. 1619. 16. Aprilis. Contractus matrimonialis inter Georgium Richter civem Norimbergensem et Susannam Mathiae Schyrer viduam. (Germ.) Perg. 2 sig. pend. desunt.

223. 1623. 28. Novembris. Testamentum Magdalenae Schmidt coram magistratu Norimbergensi factum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

224. 1634. 20. Martii. Norimbergae. Contractus matrimonialis inter Georgium de Spangstein et Magdelenam baronissam de Lamperg. (Germ.) Charta pag. 12. 6 sigilla appr.

225. 1636. 24. Januarii. Coram magistratu Norimbergensi Catharina Jodoci Tucher vidua vendit agrum suum Georgio Christophoro Behaim. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

226. 1636. 8. Maii. Litterae missiles ad Cornelium Marci pastorem Norimbergensem. (Germ.) Charta. 3 sig. appressa.

227. 1636. 22. Maii. Philippi Heinhofer Augustensis litterae ad Joannem König Norimbergensem. (Germ.) Charta. Sig. appr.

228. 1638. 31. Augusti. Instrumentum quoddam cives Norimbergenses concernens in fragmento. (Germ.) Perg.

229. 1643. 15. Junii. Christofori Mugel Norimbergensis recognitionales quoad certum debitum datae. (Germ.) Perg. Sig. appress.

230. 1661. 6. Februarii, Norimbergae. Instrumentum notariale, continens copiam donationalium Caroli archiducis Austriae 4. Martii 1580. Sigismundo de Spangstain concessarum. (Germ.) Charta pag. 8. Sig. appressum.

231. 1664. 10. Augusti. Testimonium Nicolai Hartmann notarii publici, Georgio Schön amanuensi suo datum. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

232. 1666. 2. Septembris. Contractus matrimonialis inter Guilielmum Bartholomeum Peller senatorem Norimbergensem et Mariam Magdalenam Oyrl. (Germ.) Perg. 2 sigilla pend. desunt.

233. 1666. 2. Septembris. Idem in duplo. 2 sig. desunt.

234. 1667. 28. Junii, Norimbergae. Testimoniales quoad sepulchrum familiae Walthurmer. (Germ.) Perg. Sig. appressum deest.

235. 1667. 26. Augusti, Norimbergae. Testimoniales Annae Tetzlin pro Georgio Leinberger datae. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

236. 1668. 2. Februarii, Norimbergae. Contractus matrimonialis inter Christophorum Jacobum Beheim et Mariam Sabinam Peller. (Germ.) Perg. 2 sigilla pend. desunt.

237. 1668. 2. Februarii. Idem in duplo. Sine sigillis.

238. 1668. 22. Septembris. Testamentum Georgi Vestner et uxoris eius coram magistratu Norimbergensi factum. (Germ.) Perg. pag. 4. Absque sigillo.

239. 1672. 12. Julii, Bayreuth. Dimissionales consistorii pro Joanne Zipsser pastore Osternensi datae. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. appress.

240. 1675. 23. Decembr. Testamentum Joannis Clausner et uxoris eius coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. pag. 8. Sig. deest.

241. 1679. 22. Januarii. Joannes Rothner civis Norimbergensis vendit domum suam cum pertinentiis Joanni Henrico Kiszling concivi suo. (Germ.) Perg. pag. 8. Sig. deest.

242. 1680. 8. Januarii. Testamentum Joannis Claufner coram magistratu Norimbergensi factum. (Germ.) Perg. pag. 8. Sig. deest.

243. 1680. 16. Julii. Neuendessel. Georgii Loder fassionales per notarium publicum Norimbergensem transcriptae. (Germ.) Perg.

244. 1682. 20. Augusti. Norimbergae. Christofori Jacobi Behaim testimoniales aurigae suo Georgio Stellweg datae. (Germ.) Perg. Sig. pendens deest.

245. 1688. 4. Maii. Testamentum Georgii Leinberger et uxoris eius Barbarae coram magistratu Norimbergensi confectum. (Germ.) Perg. pag. 8. Sig. deest.

246. 1689. 23. Februarii, Norimbergae. Testimoniales legatum quoddam Barbarae Leinberger concernentes. (Germ.) Charta.

247. 1693. 24. Novembris, Norimbergae. Contractus matrimonialis inter Joannem Daniele Lierd et Annam Susannam Schmausz. (Germ.) Perg. pag. 8.

248. 1696. 21. Decembris. Magistratus Norimbergensis Jacobum Schmidmayr in bonis feudalibus post mortem patris sui ad eum devolutis confirmat. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

249. 1699. 30. Maii. Testamentum novum Georgii Leimberger et uxoris eius Annae Mariae coram magistratu Norimbergensi factum. (Germ.) Perg. Sig. pend. deest.

250. S. a. saec. XVII. Instrumentum quoddam Pauli Leugensfelder civis Norimbergensis in fragmento. (Germ.) Perg.

251. S. a. saec. XVII. Diploma mancum civitatis Norimbergensis. (Germ.) Perg.

*

252. 1703. 14. Octobris. Altdorfi. Hieronymi G. Schmid litterae ad Joannem J. Voit Norimbergensem. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. appressum.

253. 1706. 23. Martii. Josephi I. imperatoris privilegium Philippo Jacobo Schaur chemico Augustensi concessum. (Germ.) Charta. Sig. appressum.

254. 1716. 26. Maii. Bitterholz. Instrumentum notariale continens quaedam documenta causam Magdalenae Gottschalck Norimbergensis concernentia. (Germ.) Perg. pag. 14. Sig. appress.

255. 1721. 4. Augusti. Monacii. Diploma tabellionatus Vito Lindtinger utriusque iuris doctori datum. (Germ.) Perg. pag. 12.

256. 1722. 22. Junii. Norimbergae. G. C. Volcker comes palatinus, auctoritate sibi per imperatores concessa, Annam Susannam Scharschmid a Martino Scharschmid et Cath. Tümler extra matrimonium progenitam legitimat. (Germ.) Perg. pag. 8.

257. 1726. XIX. Kal. Februarii. Litterae absolutionales Clementis XII. PP. Friderico electo Frisingensi episcopo concessae. Perg. Bulla cum filo sericeo.

258. 1731. 7. Julii. G. Istarz (?) litterae ad quendam civem Norimbergensem. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. appr. deest.

259. 1742. 22. Julii. S. B. Schwarz litterae ad Birekner secretarium reipublicae Norimbergensis. (Germ.) Charta pag. 6. Sig. appr.

260. 1744. 18. Martii G. P. Römer litterae ad eundem. (Germ.) Charta pag. 4. Sig. appr.

261. 1748. (?) Januarii. Litterae anonymae ad König consiliarium reip. Norimbergensis (Germ.) Charta pag. 4. (Copia.)

262. 1756. IV. Idus Maii. Benedicti XIV. PP. dispensatio super defectu geniturae proparte Martini Wolfgangi Scallinger scholaris Ratisbonensis concessa. Perg. Bulla cum f. cann.

263—266. S. a. Saec. XVIII. Missiles 4 ad Joannem Guilielmum Ebner de Eschenbach Norimbergensem a fratre eiusdem scriptae. (Germ.) Charta.

Ezen emlékiratot a M. Nemzeti Múzeum Igazgatósága a muzeumi könyvtár bajorországi vonatkozású kéziratának és okleveleinek jegyzékével együtt a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz pártolólág terjesztette fel és azt javasolta, hogy a m. kir. kormány ez ügyben 1877-ben elfoglalt álláspontjára helyezkedjék, vagyis a folyamatban levő cserét a müncheni Hunyadi-levéltár egész készletére nézve és a M. Nemzeti Múzeum érdekében vigye keresztül. Ezen álláspontot a vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium elfogadta s a m. kir. miniszterelnök úrhoz intézett átiratában a kérdéses cserét ily szellemben keresztül viendőnek véleményezte. A miniszterelnök úr, tekintve, hogy ez ügyben az országos levéltár is érdekelve van, kikérte még a m. kir. belügyminiszterium véleményét s ezen két vélemény alapján a cs. és kir. külügyminiszteriumhoz intézett átiratában a müncheni Hunyadi levéltárnak Magyarország részére csere útján leendő visszaszerzése érdekében állást foglalt és megjelölte azon feltételeket, melyek alatt a m. kir. kormány a cserét a bajor kir. kormánnyal elfogadni hajlandó. Azóta az ügy a cs. és kir. külügyminiszteriumban van, honnan a bajor királyi kormányhoz fog kerülni. Mit fog ez ügyben a bajor királyi kormány határozni? ezt a hazai történetírás érdekében feszült figyelemmel várjuk.

A NÁDASDLADÁNYI KÖNYVTÁR.

BALLAGI ALADÁRTÓL.

Soha sem láttam, mégis úgy írhatok róla, mintha benne laktam volna. Mert «*A nádasdi gróf Nádasdy család nádasdladányi elsőszülöttségi könyvtárának története és ismertetése*» czím alatt, ez év folyamában megjelent munka, *Horváth József* veszprém-egyházmegyei áldozár szakavatott és lelkiismeretes dolgozata, úgy elkalauzol az illető könyvtár multjában és jelenében, termeiben és lajstromaiban, hogy mintegy természeti valóságában látom magam előtt az egész gyűjteményt.

Még csak nem régiben bizvást elmondhattuk a legtöbb vidéki könyvtárnokra, a mit Kazinczy «a henye bibliothecarius» czimű epigrammjában ekkép fejez ki:

Tedd adó-szedőnek, s bizd cassád' kezére!
Nem nyúl ahhoz, a mit vállalt hűségére.¹

Vidéki könyvtárnokaink jelentékeny része ma is beválnék ugyan Kazinczy-féle adószedőnek; de a ki csak huzamosabb idő óta ismeri vidéki könyvtáraink állapotát, ha elfogulatlanul ítél, meg kell vallania, hogy e tekintetben is szemmel látható a haladás, a mi kedvező világot vet az illető kezelő könyvtárnokokra.

Tavaly összeállítottam az iskolai könyvtáraknak az iskolai értesítőkből megjelent címjegyzékeit;² legyen szabad ezúttal, állí-

¹ Helikoni Virágok, 1791. Esztendőre. Szedte Kazinczy Ferencz. Pozsony és Komárom, 111. lap.

² «Magyar Könyv-Szemle», 1888. 198—202. l.

tásom igazolására, vidéki könyvtárainknak bibliothekographiai érdekű bővebb s alaposabb közleményeire utalnom.

A Tudományos Gyűjtemény kezdi meg a sorozatot, melyben megjelentek: Gr. Teleki Sámuel bibliothekája Maros-Vásárhelyt Kazinczy Ferencztől (1817); Gr. Eszterházy Károly könyvgyűjteményének leírása (1819); Kishonthi esperesség könyvtárának históriája (1826); Gyurikovics György pozsonyi tanácsnok könyv- és kéziratgyűjteményének esmertetése, Tóti Poroszlay Fridriktől (1836).

Majd az Új Magyar Muzeumban Toldy az egri (1853), Ipolyi a pozsonyi káptalani (1856), Sarkady István a pécsi püspöki könyvtárat (1859) ismertette. — A Batthyány-könyvtár (Gyulafejérvári füzetek. 1861.). Über die Entwicklung des Bibliothekwesens an der bistrizer Lehranstalt in den letzten sechs Jahren, von Gottlieb Budaker. (A beszterczei ev. gymnasium értesítője, 1861.) — Aztán: Gründung, Entwicklung und jetziger Stand der Gymnasial-Bibliothek in Mediasch, von Josef Josephi. (A medgyesi ev. gymnasium értesítője, 1864.)

Az egri érsekmegyei könyvtár leírása, Montedégói Albert Ferencztől (Heves- és Külső-Szolnok vármegyék leírása. Eger, 1868).

A pozsonyi ág. h. ev. lyceum nagy könyvtárának könyvjegyzéke (Szeberényi Lajostól). I. füzet, 1869. 185 l.; II. füzet, 1870. 215 l.; harmadik és negyedik terem, 1873. 653 l., — szorosan véve nem tartoznék e rovatba, s csak azért említem, mert ugyane könyvtárról szóló két munkának mintegy kiegészítője. Ezek: A pozsonyi ev. lyceum könyvtárában lévő ősnymtatványok (incunabula) és néhány más régi és érdekesebb mű ismertetése. Továbbá: A pozsonyi ev. lyceum kéziratgyűjteményének ismertetése. Mindkettő Harmath Károlytól. (A pozsonyi ág. h. ev. főiskola értesítője, 1877—78. és 1878—79.) Külön nyomtatban is.

A marosvásárhelyi könyvtár és nyomda ismertetése, Koncz Józseftől. (A marosvásárhelyi helv. hitv. főtanoda értesítője. 1876—77.) Továbbá: A székely-keresztúri unitárius középtanoda könyvtára, Sándor Jánostól. — Az unitáriusok kolozsvári főiskolájának könyvtára, Simén Domokostól. — (Keresztény Magvető, 1877.) Mindenik igen alapos dolgozat.

A nagyszombati érseki főgymnasium könyvtára, 1879. I. kötet, 995 lap. Irta Melcsiczky Lajos tanár és könyvtárőr, kiadta Graeffel János kanonok. Eredetileg a nagyszombati főgymnasium értesítői-

ben jelent meg, 1879—1887-ig. Ismertettem: Magyar Könyv-Szemle, 1888. évf.

Fachwissenschaftlicher Katalog der Bibliothek des Gymnasiums in Schässburg, mit einer Einleitung über deren Entwicklung, zusammengestellt von Wilhelm Berwerth und Theodor Fabini. (A segesvári ev. gymnasium értesítője, 1880—1883.)

A debreczeni ref. főiskola könyvtára, Géresi Kálmántól. (Zelizy: Debreczen város egyetemes leírása, 1882.)

A sárospataki főiskolai könyvtár története. Irta Szinyei Gerzson, akadémiai tanár és könyvtárnok. Sárospatak, 1884. Ismertettem: Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1884. 17. sz.

A kézsmárki ág. h. ev. lyceum könyvtára. Ismerteti Kudora Károly, tud. egyetemi könyvtártiszt. Kézsmárk, 1885. 16 lap. Ismertettem: Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1885. 24. sz.

A bártfai Sz. Egyed temploma könyvtárának története. Irta dr. Ábel Jenő. Budapest, 1885. 206 lap.

A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai, írta Vágner József, kanonok. Nyitra, 1886. 222 lap. Ismertetve: Magyar Könyv-Szemle, 1887. évf. 334. l.

Mellőztük a gyűjtemények csupán egyes részeinek leírásait, mint a minők: Index manuscriptorum bibliothecae Batthyanianae, Beke Antaltól, 1871. 56 lap — Régi magyar könyvek intézetünk könyvtárában, Nagy Ferencztől. (Értesítvény a kecskeméti ref. lyceumról, 1881—82 és 1882—83.) Nem említettük a kiállítási lajstromokat sem, minő pl. Gross Gyula 1883-diki füzete: Katalog der von den Kronstädter Gymnasialbibliothek bei der 400-jährigen Luther-Feier ausgestellten Druckwerke. Úgyszintén nem vettük fel a vázlatos ismertetéseket, a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben közölt számos apróbb könyvtár-leírást, a kalocsai, a sárospataki, a marosvásárhelyi, a debreczeni stb. könyvtárak duplum-lajstromait, s a leltárakat, mint a melyek nem tartoznak szorosan a bibliothekographia körébe.

Meg kell azonban még említenünk a «Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben» cím alatt, az orsz. magyar kir. statisztikai hivatal megbízásából György Aladár által 1886-ban kiadott két vaskos kötetet, mint a melyben számos vidéki könyvtárat első ízben ismertetnek több-kevesebb alapossággal az illető könyvtárnokok.

Annyi részletes ismertetés, mint a mennyit fel tudtunk sorolni, bizonyára eléggé örvendetes jelenség, főkép oly országban, hol, mint nálunk, a könyvtár-leírás és rendezésre útmutatóul szolgáló önálló szakmunka egyáltalán nem áll rendelkezésre. E tárgyban számbavehető czikk mindössze kettő jelent meg magyar nyelven. Az egyik Barna Ferdinándtól: A Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárának rendezéséről (Magyar-Könyv-Szemle, 1877.); a másik *Csontos Jánostól*: Emlékirat a Nemzeti Casino könyvtáráról (Magyar-Könyv-Szemle, 1887). Így történt, hogy a nádasdladányi könyvtár derék rendezője is, alaposan tájékozódni óhajtván a könyvtártanról, idegen szakmunkához, Seizinger: Theorie und Praxis der Bibliothekswissenschaft című, 1863-ban megjelent becses, bár egy kissé meghaladott álláspontot elfoglaló művéhez volt kénytelen fordulni. Seizinger könyvtártana Horváth úrra oly hatást gyakorolt, hogy kedve lett volna lefordítani; de mégis jobbnak látta arra fordítani idejét, hogy a gondjaira bízott könyvtárat rendezze és leírja. Ebbeli elhatározásának indokairól im ezen szép és igaz sorailban ad kifejezést: «könyvtáraink rendezése és nyilvántartása nemzeti kulturánk érdekében is felette nagy mértékben kívánatos, mert a bennök rejlő szellemi kincsek csak úgy válhatnak az irodalom közös vagyonává, a művelődés eszközeivé, ha létezésük és hollétük a tudományos világ előtt tudva van. Csak így fordíthatók azután azon hézagok és hiányok pótlására, a melyekkel történetírásunkban épen úgy, mint az irodalom- és művelődéstörténetben lépten-nyomon találkozunk.»

Bizony igaza van; mert értékét veszti minden könyvtár, mely nincs rendezve. Laboulaye Edvárd szerint: «une bibliothèque sans catalogue, c'est un pays sans voies de communications.»

Hasonló szempontok alá esik a könyvtárak nyilvántartása és használata. E részben classikus példákkal szolgálnak szóban és tetteleg az észak-amerikaiak, kiknek egy hivatalos kiadványában olvassuk, hogy a könyvtárak úgy tekintendők *as an educational force*, és hogy «the . . . collections of books should be regarded *as instruments to be kept in use*, rather than as precious treasures to be stored up.»¹

¹ Public libraries in the United States of America ; their history, condition and management. Washington, 1876. Part I. pp. XI. and 60.

Tárgyunkra térve, előljáróban is megmondhatjuk, hogy a nádasdladányi könyvtár nem felel meg a nagy várakozásnak, melyvel méltán viseltethetik minden szakember, a hajdan nagy irodalom-barát Nádasdy-család fő gyűjteménye iránt. Mert a család régi gyűjteményét 1671-ben, gr. Nádasdy Ferencz országbíró lefejeztetésekor elkobozták, s Isten tudja hova lett azóta. Egyedüli emlék, mely a könyvtár termeiben a Nádasdyak őskorára emlékeztet, Orlay Soma szépen festett képe: Tamás nádor Erdösi (Sylvester) Jánossal az ujszigeti nyomdában.

Lehet, hogy a lefejezett országbíró fia megmentett egy részt az atyjától elkobzott könyvtárból; de az sem maradt a család birtokában. Mert az országbíró fia, halálakor, 1722-ben az atya által 1655-ben Lékán, Vas megyében, alapított Szent Ágoston-rendi perjeltségnek hagyományozott mintegy 614 művet, azzal a kikötéssel, hogy a könyveket fiai és nemzetségének minden utódai is használhassák, de a szerzettől vissza ne vehessék.

Az erre vonatkozó okirat czíme: *Catalogus Librorum Familiam Nádasdy concernentium, de Anno Domini MDCCXXII. 11 magyar könyv és 24 kézirat soroltatik elő benne a következőképen:*

Libri Idiomatis Hungarici:

Vita Sanctorum. Szentek élete. — *Hortus Posoniensis.* Pozsonyi kert. — *Miraculos B. M. V.* Csodálatos Bold. Asszony. — Förtő mellett levő Bold. Asszony. — Boldog Asszony Szombatja. — Gyümölcsös kert. — Pázmány Péter Imádságos. 4r.

Item Pázmány Péter Imádságos. — Négy rövid könyvecskék. — *Orvoslyó Ispitály.* — Szőlő Gerezd. 8r.

Item sequuntur secundum Literas diversi Idiomatis manu scripti:

Merae Literae manu scriptae. — *Eodem modo Literae.* — *Monumentum Sigismundi.* — *Literae manu scriptae diversi Idiomatis.* — *Tabula Imperialis Austriaca.* — *Expositio Evangeliorum Scriptura veteri.* — *Bona Dei Gratia Regina Poloniae.* — *Medicinale recipe.* — *Anno Domini 1345. contigit.* — *Vetus sacra scriptura Germanica.* — *Processus stylo veteri.* — *Liber Controversisticus.* — *Descriptio itineraria.* — *Medicinale manu scriptum Recipe. Fol.*

Neapoliticus equitandi modus. — *Examen Rusticae Rebellionis.* — *Aulicus ordo Ferdinandi.* — *Annuale Sigismundi Herberstein.* — *Philosophia scripta.* — *Ordo Pristinarius.* — *Germanicae*

comediae. — Liber Medicinalis. — Liber Medicinalis alter. — Epicedium in funestam mortem. 4r.

Mindezek a könyvek a lékai perjelség tulajdonába mentek, melyet tudtommal 1784-ben föloszlattak, s jelenleg a kolostor részben hg Eszterházy, részben az ottani plebánus lakházául szolgál.

A nádasdladányi könyvtár alig valamivel régibb száz esztendősnél. Mert a mai könyvtár első alapját csak az 1785-ben elhalt gr. Nádasdy Lipót Flórián vetette meg, ki a részint saját maga által szerzett, részint gr. Nádasdy László csanádi püspöktől örökölt könyveit Felső-Lindván helyezte el. Ennek az 588 kötetre menő családi könyvtárnak a jegyzéke: «Elenchus Librorum Anno 1791. elucubratus» czim alatt maig fönmaradt, s Horváth úr bőven ismerteti. A következő 9 év alatt 264 kötettel gyarapodott a gyűjtemény, a mint ezt a családi levéltárban lévő: «Catalogus Librorum F. Lendvae existentium conscriptorum Anno 1800.» mutatja. A lajstromban a könyvek már a szerző nevének, a kötetek számának, valamint az alaknak megjelölésével, de a kiadási hely és évszám megnevezése nélkül soroltatnak elő.

A jelen század folyamában gyűlt össze a könyvtár zöme, részint a Nádasdyak saját szerzeményeiből, részint a velök rokonságban lévő Brunszvik és Forray grófoktól nyert örökség útján. Különösen sokat gyűjtött Nádasdy Lipótné szül. Forray Julia, az ismeretes fenkölt lelkű honleány.

A család könyvei azonban egész 1876-ig különböző helyeken voltak elszórva: a Forray-féle könyvtár a soborsini és iratósi, az 1851-ben elhalt Nádasdy P. Ferencz kalocsai érsektől maradt könyvek a pesti, a legrégebb s legnagyobb t. i. a felső-lindvai törzskönyvtár Fehérmegyében az agárdi kastélyban volt elhelyezve.

Midőn azonban 1876-ban a nádasdladányi elsőszülöttségi birtokon a kastély elkészült, gr. Nádasdy Ferencz, egyéb családi cimeliákkal együtt a könyveket is a ladányi kastélyba vitette, hol a könyvtárnak szánt földszinti termet, Hauszman Alajos műegyetemi tanár terve szerint rendezték be.

A könyvtárterem, mint az egész kastély, angol csücsives ízlésben van tartva. A könyvek elhelyezésére, egymásra tolható ajtókkal ellátott 42 üvegszekrény szolgál, melyek mindenike homlokán viseli a képviselt szak nevét. A terem félmagasságán vertvas rácoszattal szegélyezett karzat U alakban futja körül a termet, míg

a negyedik félkört Orlay két szép festménye ékesíti. A középben lévő nagy asztalon állnak az íróeszközök, lajstromok és nagyobb albumok; fölötte 24 lángu csillár csüng alá. Mivel pedig a könyvtárterem egyszersmind író-, olvasó- és pipázóhelyiség: e czélokra több kényelmes székkal és pamlaggal van ellátva.

Időközben a leírt helyiség szűknek bizonyult, úgy hogy e miatt szükségessé vált 26 kifelé nyíló üvegajtókkal ellátott könyvszekrényt a kastély kerekded tornyában elhelyezni. E két teremben van fölállítva a 11,625 művet 25,234 kötetben, továbbá 2005 lap térképet és 1155 darabnyi metszetgyűjteményt magában foglaló könyvtár, — a mint Horváth ur mondja — «az egyedül jogosult vezérével, t. i. a szakszerűségnek következetesen alkalmazott vezérelve szerint».

1881-ben vette kezdetét a könyvtár rendezése, a miről e folyóiratban «M. N.» adott hirt annak idején.¹ A szigorúan keresztülvitt rendezési tervhez képest, minden könyv az illető szakcsoport betűjével, s az egész könyvtáron keresztül húzódó sorszámmal, valamint minden szakban, minden alakon belül előlről kezdődő sorszámmal van ellátva.

A három czímtár közül egyik szakezímtár, a másik betűrendes czímtár, mely a műveket, tekintet nélkül a tudományszakokra, szerzőjük vagy a péczeszó (Schlagwort) szerint sorolja elő, a harmadik a czédula-catalogus. A kikölcsönzés nyilván tartatik.

Tartalmára nézve a könyvtár általános jellegű. Van benne hittudományi munka 1224 kötet, bölcsészeti, neveléstani, aesthetikai és művészettani 1744, jogtudományi 813, államtudományi 2230, görög és latin classicus 406, idegen nyelvű szépirodalmi 4441, magyar szépirodalmi 670, egyetemes történelmi 2909, magyar történelmi 1055, földrajzi 2357, természetrajzi 442, természettudományi 981, gazdasági 1271, nyelvtudományi 328, encyclopaediai munka 378 kötet, vegyes tartalmú könyv és gunyírat 122, vegyes tartalmú folyóirat, napilap, naptár, czímtár, alkalmi költemény és beszéd 1625 kötet.

Nyelvre nézve legtöbb a német és franczia, kevesebb a magyar, angol, latin és görög; legkevesebb az olasz, spanyol és török

¹ «Magyar Könyv-Szemle», 1883. 207. 1.

nyelvű munka. A könyveknek mintegy háromnegyedrésze be van kötve, s általában igen jó karban vannak tartva.

Kéziratokban a könyvtár igen szegény. Csupán egyetlen hártya-codexe van, melynek czíme: *Johannes Pontanus de principe*. 8-r. 52 számozatlan levél, s. l. et a. (kétségkívül XV. századbeli.)

Hain rendszere szerinti ösnyomtatványa is mindössze kettő van, u. m. *Alberti Magni: De secretis mulierum*. 1478. 4-r. Továbbá: *De angelorum et obsequio et custodia. Ac de filiorum correctione notatur dignissima et utilissima*. 1498. 8-r.

Szerzőnk említ ugyan még egy, mindezeknél jóval régibb ösnyomtatványt, de ez alkalommal igen erős lapsust követ el. Szerinte ugyanis a nádasdladányi könyvtár legrégibb példányának ez a czíme: «*Reformatorium vite morumque et honestatis clericorum saluberrimum, etc. Basileae, 1444*. 8r.» E munkának utolsó lapját szerzőnk simili-nyomatban is közli, melyen a colophonban csakugyan világosan olvasható: «*In vrbe Basilea per Michaelem Furter impressorem salubriter consumatum. Anno incarnationis dnice. M. cccc. x. liiij. in Kathedra Petri.*»

Hát ez kétségkívül 1444 lenne; mégis nagy baklövés, ha szakember is annak nézi. Nem régiben az a hír jelent meg valamennyi budapesti és kolozsvári napilapban, hogy egy borvízes székely, mintegy 2000 darab *Szent László-korabeli aranyat* talált Szász Régenben. Ezt a hirt szakavatatlan journalisták kolportálhatták, a mint meg is tették: de szakember csak elmosolyodott rá. Mert a ki az éremtanban jártas, annak tudnia kell, hogy a legelső magyar aranyakat *Róbert Károly verette*, a ki több mint száz esztendővel élt Szent László után. A Sz. László név rajta lehetett amaz aranyokon, mert vegyes házbeli királyaink közül a legtöbben annak az alakját veretik a pénz egyik oldalára; de épen mert «*S(anctus) Ladislaus*»-nak, s nem *Ladislaus Rex*-nek van írva, tájékozhatta volna az illetőket arról, hogy nem Sz. László pénze van a kezökben; hiszen Szent Lászlót csak nem canonizálták még életében!

A mily abszurditás tárgyismerő előtt Szent László-korabeli aranyokról beszélni, ép oly képtelen 1444 mint nyomtatási év.

Mert elemi ismeret a könyvtártanban és bibliographiában, hogy a legrégibb könyv is csak 1455-ben került ki a sajtó

alól.¹ Ez a «*Bible de quarante-deux lignes*» név alatt is szereplő Biblia sacra latina, dicta Mazarinaea, melyet Franklin szerint (Histoire de la bibliothèque Mazarine, p. 208) Gutenberg Mainzban, 1453-tól 1455-ig nyomtatott a Schoeffer-öntötte betűkkel.

A legrégibb *keltezett* könyv pedig, még 1455-nél is újabb, t. i. *1457-ből való: a Fust és Schöffer által Mainzban nyomtatott Psalterium.*

Hogy a nádasdladányi könyvtárban mégis van egy *Reformatorium* stb. című könyv, mely *1444-ben jelent volna meg*, annak oka, mint ab in visis tudtuk, egyszerűen egy kis — sajtóhiba. *M.cccc.xliiij. helyett M.cccc.xciiiij. olvasandó*, vagyis ha egy *l* helyett *c*-t teszünk, *évszámúl 1444 helyett 1494 jő ki.*

Másokat is félrevezetett már ez a «Reformatorium», a mint erről a bázeli nyomdászati monographusa a következőkben értesít: «...Michael Furter verdankt es...einem Druckfehler, dass er wenigstens eine Zeitlang nicht nur für den frühesten Buchdrucker von Basel, sondern *für den allerfrühesten Buchdrucker überhaupt* gehalten und seiner Vaterstadt der Ruhm einer Erfinderin der Buchdruckerkunst zuerkannt worden ist. Dieser Ruhm gründet sich aber wie gesagt nur auf einen Druckfehler, indem bei dem von Furter gedruckten Reformatorium vitae morumque etc. statt MCCCCXCIII als Jahrzahl angegeben ist MCCCCXLIII. Es konnte dieser Ruhm daher auch nicht von langer Dauer seyn und ein Basler selbst hat es für seine Pflicht gehalten, die gelehrte Welt über diese Täuschung ins Klare zu setzen. Es ist Jacob Christoph Iselin, Dr. und Prof. der Theologie, welcher in seinem historisch-geographischen Lexicon unter dem Artikel «Buchdruckerei» umständlich und schlagend beweist, wie Michael Furter und die Stadt Basel auf jenen Ruhm Verzicht zu leisten haben. In der That glaubt längst Niemand mehr an jenes *Qui pro quo...*»² Meg-

¹ Rush C. Hawkins szerint (Titles of the first books. Newyork, 1884. p. 2.) «the earliest dated specimen of printing with movable metal types is a Letter of Indulgence, of November 15, 1454. It was probably printed by Gutenberg, at Mentz.» Lehet, hogy Gutenberg nyomatta, de az 1454. nov. 15. kétségkívül csak a bűnbocsátó levél keltét és nem a nyomatási évet jelenti.

² Stockmeyer und Reber: Beiträge zur Basler Buchdruckergeschichte. Basel, 1840. S. 73.

jegyzendő, hogy Furter Mihály a maga neve alatt 1490-től 1507-ig (1508-tól 1517-ig Johannes Scotussal társaságban) nyomtatott, úgy hogy apodicticus bizonyossággal állapítható meg a Reformatorium nyomtatási évéül 1498., mint a mely Furter Mihály munkásságának épen derekára esik.

Mint a simili-nyomatról látjuk, a Reformatorium végére, a colophon után Basel város czímere van nyomtatva, melynek telamonjait így írja le szerzőnk: «egy paizsnak mindkét oldalán fölkapaszkodó két kakas, melyeknek egymással összefont farkuk sárkányfejekben végződnek» (127. l.); holott nem kakas az egyik sem, hanem mind a kettő ama rettenetes baziliskus, melyről a biblia emlékezik.

A baseli, több helyt meglévő incunabulumnál becsesebb reánk nézve egy XVII. századi német munka, mely nincs meg Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára II. kötetében, s a melynek szerzőnk a következő, pontos bibliographiai leírását adja:

Janus Bifrons, seu Speculum Physico-Politicum. Das ist: Natürlicher Regenten-Spiegel durch Johannem Weber Apotekern | dero zeit Richtern | Bey Ablegung seines Erst-Jährigen Richter Ampts des 1661 Jahres in der Königlichen Freyen Stadt Eperies in Ober-Ungarn | uhralten gewöhnlichen Brauch nach | in der Deutschen Pfarr- oder Haupt-Kirchen | bei Volkreicher Versammlung des 1662 Jahres den 5. Tag Martii, am Sonntag Reminiscere, nach gehaltener Früh-Predigt fürgestellt. Gedruckt zur Leutschaw | bey Lorenz Brewern | Anno 1672. Ivret, 166 számozatlan, oszlopos nyomású levél, német és latin nyelven. A szöveg elején Eperjes városának egykorú helyrajza, s a szöveg közt 8 kép.

Csonka lenne ez a cikk, ha legalább pár szóval meg nem jelölnénk, minő helyet foglal el Horváth József monographiája irodalmunkban? mely kérdésre, a szóban forgó kötet alapos áttanulmányozása után, hamarosan megfelelhetünk. Bibliothekographiai szerény kis irodalmunk egyik legbecsesebb terméke ez a 159 lapra menő könyv, mint a mely a szerzőnek nemcsak szakismeretét, hanem amaz igazi benső tárgyszeretetét is feltünteti, melylyel vállalt munkáját legjobb lelkiismerete szerint végezte. Kisebb könyvtárak leírására a nádasdladányi könyvtár ismertetése mintául szolgálhat.

RÓMER FLÓRIS ÉS ÁBEL JENŐ EMLÉKEZETE.

Azon vesztéséből, melyet a hazai tudományosság és a magyar szakirodalom dr. Rómer Flóris Ferencz és dr. Ábel Jenő ez évi halálával szenvedett, a «Magyar Könyvszemle» is kiveszi a maga részét, mely az elhunytakban két legrégibb munkatársát gyászolja.

I.

Dr. Rómer Flóris Ferencz a tudományos értelemben vett magyar bibliographiai irodalom irányadó úttörői közé tartozott, ki ezen disciplinát szakismerettel, lelkesedéssel és eredménynyel művelte. Midőn a hatvanas években a fővárosba tette át lakását s a M. T. Akadémia kézírattárában nyert alkalmazást, egész lelkesedéssel fogott a kézírattani szakma műveléséhez, melynek 15 éven át egyik legbuzgóbb képviselője lett s főleg a Corvina maradványainak felkutatásában és bibliographiájok kritikai megállapításában oly eredményeket ért el, melyek irodalmunkban maradandó nevet biztosítanak emlékének.

E kérdés földerítése érdekében a M. T. Akadémia archaeologiai bizottságában, mint ennek előadója, nagy tevékenységet fejtett ki: sűrűn levelezett a Corvina maradványainak hazai és külföldi birtokosaival, kiktől a Codexek czimlapjait fényképmásolatban törekedett a bizottság gyűjteménye számára megszerezni. A M. T. Akadémiában és az irodalomban állandóan ébren tartotta a Corvina iránti érdeklődést s instructiv közleményeivel lényegesen előmozdította a Corvin-codexek jellemének és statistikájának ismeretét irodalmunkban. Utóbb a M. Nemzeti Múzeum és a M. Tud Akadémia segélyezésével beutazta a német, olasz, franczia és oroszországi

könyvtárakat, hol a Corvina maradványait sikeresen nyomozta s kutatásainak eredményét részint az általa szerkesztett Archaeologiai Értesítőben, részint az Akadémia Értekezéseiben és Évkönyveiben, részint pedig a Magyar Könyv-Szemlében tette közzé. Egy ily tanulmány-utjában ismerkedett meg *Vogel Ernő*vel, a hirneves drezdai bibliographussal, ki egész életét az európai könyvtártani irodalom bibliographiájának szentelte s az európai könyvtárakról megjelent munkák és közlemények jegyzékét 1836-ban egy önálló kötetben közzétette.¹ Ezen lelkes szakferfiú különös előszeretettel foglalkozott a Corvina bibliographiájával is s a «Serapeum» 1848-diki folyamában, az irodalomban elszórt adatok alapján a Corvina maradványainak jegyzékét összeállította, mely a szakembereknek sokáig zsinórmértékül szolgált. Vogel értesülvén Rómer tanulmányutjának céljáról, lekötelező liberalitással ajándékozta oda neki összes jegyzeteit, melyeket 1848 óta a Corvina bibliographiájára gyűjtött. Még becsesebb ajándékkal lepte meg érdemes tudósunkat Simonyi Ernő hazánkfia, ki külföldi száműzetésében Mátyás király könyvtárának történetére gyűjtött adatokat, s a Corvina külföldi maradványait a helyszinén tanulmányozta és szakszerűen leírta, midőn e tárgyra éveken át gyűjtött, 100-nál több codex leírását magában foglaló analectáit és jegyzeteit szabad rendelkezésére bocsátotta. Ezen irodalmi anyag segítségével nagyérdemű tudósunk nemcsak a Corvinára vonatkozó irodalommal, de magukkal a codexekkel is megismerkedett s azon kedvező helyzetbe jutott, hogy nyomozásaiban Vogel és Simonyi kutatásainak eredményét elfogadhatta alapul, ezzel a saját megfigyeléseit összehasonlíthatta, s az abban foglalt jóhiszemű tévedéseket szigorú kritikával igazíthatta helyre. Az ő érdeme, hogy a Corvin-codexek meghatározásában az eddigi dilettans modor helyett, szigorú tudományos rendszert honosított meg irodalmunkban, s csak oly kéziratot fogadott el Corvin-codexnek, mely vagy a czímlapon, vagy a kötésen vagy a colophonban, vagy a könyvtáblán, vagy pedig más egykorú forrásban kétségtelen bizonyítékát bírja annak, hogy Mátyás király könyvtárából származik. Ezen módszer a Corvina maradványainak mennyiségét és minőségét illetőleg sok hazafias illúziót tett tönkre, de

¹ Literatur früherer und noch bestehender europäischer öffentlicher und Corporations-Bibliotheken. Dresden, Leipzig, 1840. 548 l.

sok jóhiszemű tévedést is elosztatott, midőn a Corvina kérdést szigorúan tudományos mederbe terelte.

Főtörekvése volt a Corvina pragmatikus történetét és maradványainak kritikai bibliographiáját megírni. Ezt a magyar tudományos körök méltán várták tőle, s erre őt tehetsége, tudománya, szakképzettsége, lelkesedése és a kérdésre gyűjtött irodalmi anyag gazdagsága egyaránt feljogosították. Ezen törekvése azonban, fájdalom, nem teljesült, valamint azon kívánsága sem, hogy a konstantinápolyi Eszki Szerájba, a hova a M. T. Akadémia 1870 óta többször delegálta, bejuthasson. Kutatásainak eredményét azon előadásából ismerjük, melyet a M. T. Akadémia 1876-ik évi nagygyűlésén Mátyás király könyvtáráról tartott, midőn kijelentette, hogy 15 éves nyomozásaiban összesen 84 kétségtelen és 13 valószínű, összesen tehát 97 Corvin-codexet kutatott fel, melyeknek kritikai bibliographiáját megállapítani a magyar tudományosság becsületbeli köteletségének tartotta. Ezen eredménybe belefoglalta a konstantinápolyi Eszki Szerájban őrzött 10 Corvin-codexet is, melyeket Kubinyi, Ipolyi és Henszlmann akadémiai jelentéséből, valamint dr. Dethier leírásából ismert. Ezen felkutatott codexekből különböző helyen és időben 30-at ismertetett, a többieknek ismertetését tervezett nagy munkája számára tartotta fenn, melynek megírásában őt, fájdalom, 1878-ban megrendült egészségi állapota, mely munkaerejét megbénította, akadályozta.

Hátrahagyott tudományos jegyzetei azonban, melyeknek megszerzését a M. Nemzeti Múzeum vagy a M. T. Akadémia gyűjteménye számára az ügy érdekében kívánatosnak tartjuk, azt hisszük, a Corvina történetére és bibliographiájára sok becses anyagot tartalmaznak s Vogel Ernő és Simonyi Ernő jegyzeteivel együtt a Corvina földértése érdekében 1848—1878-ig folytatott tudományos nyomozások eredményéről nyújtanak tájékoztatást.

Mint a «Magyar Könyv-Szemle» szerkesztője, hálával ismerem el, hogy midőn 1876-ban folyóiratunk megindult, az első szám *az ő közleményével kezdte meg pályafutását*, s ma, midőn a folyóirat XIV. folyamát az ő necrologjával zárjuk be, büszkeséggel gondolunk vissza 14 évi pályafutásunkra, melyben őt állandó munkatársunknak, jóakarónknak és barátunknak tisztelhetjük.

Bibliographiai közleményei, melyekkel folyóiratunkat s előbb az «Archaeologiai Értesítőt» gazdagította, meg fogják örökíteni

nevét az irodalomban s azt hiszszük, hogy tudományos működésének nem utolsó sikerei azok, melyeket a bibliographia terén szerzett. — De tudományos működésének súlyát nem irodalmi sikereiben, hanem kiváló egyéniségében keressük, mely szerencsés tulajdonságokkal felruházva, képesítette őt arra, hogy az általa művelt szaktudományt másokkal is meg tudta kedveltetni, s egyszerűzetével, lelkesedésével, erős nemzeti érzületével és nemes szívével a kathedrán, úgy mint a magán életben apostolává lett azon ügynek, melynek szolgálatába szegődött. — Művelődéstörténetünkben méltán megilleti őt egy kiváló hely Horváth István, Toldy Ferencz és Ipolyi Arnold mellett, kikhez hatásra nézve legközelebb állt, mert neki a magyar tudományos szellem ébresztésében, ápolásában és föntartásában nem kisebb érdemei vannak, mint ezeknek.

Sokfelé hatott, sokfélét kezdeményezett. Mester volt a szó valódi értelmében, kinek országszerte voltak szeretett és lelkes tanítványai, s ki életében megérte azon örömet, hogy a mit ő több irányban kezdeményezett, azt ezek sikerrel folytatják és előbbre viszik. Ő több irányban megtörte az utat számunkra, hogy nyomdokain a nemzeti kultúra előbbre vitelén annál könnyebben munkálkodhassunk.

Az ő lánglelke sok tudományos ambiciónak volt ébresztője, az ő nemes tüzénél sokan melegedtünk fel, sokan éreztük kiváló egyéniségének hatását. Boldog volt, ha a fiatal nemzedéket a maga kedvencz tudományának megnyerhette, vagy ha valakinek tudományos kérdésben tanácsosal szolgálhatott. Viszont hálával fogadott minden oly adatot, mely az ő tanulmányainak figyelmét véletlenül kikerülte, s ezt értekezéseiben rendszeren megköszönte.

Ez a jó szokása a kutatókat nyomozásaik folytatására buzdította, kik adataikat neki készséggel rendelkezésére bocsátották, mert tudták, hogy ezeket nevök felemlítése nélkül nem fogja felhasználni. Ő mindenkinek a fáradságát méltányolta, ezért tisztelték annyian és szerették.

E sorok íróját nagyérdemű tudósunkhoz 15 éves ismeretség kötötte. Midőn 1874-ben a Nemzeti Múzeum könyvtárához kerültem s a kézirattani szakmával kezdtem foglalkozni, ő buzdított ezen tanulmányokban kitartásra. 1876-ban, midőn a «Magyar

Könyv-Szemlé»-nek belmunkatársa lettem, ő lelkesített irodalmi munkásságra s 1877-ben, midőn a Konstantinápolyból visszaérkezett Corvin-codexek ismertetésével megbízattam, ő szolgált szíves útbaigazítással, hogy a reám bízott feladatnak megfelelhessenek. S midőn szerény kis munkám a «Magyar Könyv-Szemle» az évi folyamában megjelent, ismét ő volt az, ki ezt a «Századok»-ban ismertette. Ezt itt hálával említem meg s igaz részvéttel szentelem e sorokat emlékének.

Ez időtől fogva kezdtem én is a Corvina bibliographiájával tüzetesen foglalkozni s a M. Nemzeti Múzeumtól megbízást nyertem a felső-olaszországi könyvtárakban levő Corvin-codexek tanulmányozására. Rómer Flórist 1877 őszén kinevezték a nagyváradi stallum literariumra s ő ezen állást azon komoly szándékkal foglalta el, hogy Nagyváradon hozzá fog tudományos jegyzeteinek rendezéséhez s megírja a Corvina történetét.

Ezen szándékát azonban 1878-dik évi súlyos betegsége miatt, mely egészségi állapotát megrendítette s munka-erejét évekre megbénította, fájdalom, nem vihette keresztül. Külsőleg ugyan örömmel tapasztaltuk, hogy ezen súlyos bajából szerencsésen fölépült, sőt 1879-ben tanulmányai kiegészítése céljából még nagyobb tanulmányutat is tett Német-, Franciaországban és Belgiumban, melyről a M. T. Akadémiában «Északnyugati utam» című értekezésében számolt be, 1880-ban pedig az osztrák kolostorok könyvtáraiban tett több heti tudományos kutatásokat, melyeknek eredménye a «Magyar Könyv-Szemlé»-ben látott napvilágot, de tisztelői és barátai fájdalommal látták, hogy a külsőleg egészségesnek látszó férfiú nem a régi Rómer többé. Szelleme, kedélye a személyes érintkezésben megtartotta ugyan most is régi élénkségét, de emlékező tehetősége hanyatlott s értekezéseiben észrevehető volt a gondolatmenet kuszáltsága, a szaggatottság, a tárgyra nem tartozó dolgok felsorolása s általában a zavaros előadás jelenségei, a minőket azelőtt nála nem tapasztaltunk. Ekkor már kételkedni kezdtünk abban, hogy a tervezett nagy munkát megírhasssa s midőn helyreállított egészségét újabb rohamok támadták meg, végkép lemondunk a reményről, hogy a megkezdett munkát valaha befejezhesse. Azóta ritkán láttam. Ha a fővárosba jött, legszívesebben a M. Nemzeti Múzeumot kereste fel, hol azelőtt nagy eredménynyel működött évekig s a hol igazán tisztelték és szerették. Itt beszélgettünk sok-

szor a Corvina maradványairól s ez irányú külföldi kutatásaim eredményéről. Nagy érdekléssel hallgatott. Örömmel értesült a M. Nemzeti Múzeum által a Corvina földerítésére megindított mozgalom eredményéről s csak azt sajnálta, hogy távol a főváros nagy könyvtáraitól, a saját jegyzeteit vidéken föl nem dolgozhatja. A Múzeumban 1887-ben találkoztam vele utoljára, mikor a betegség már észrevehetőleg megviselte. Azóta nem láttam. 1889. márczius 18-án meghozta halálhírért a táviró, mely mindnyájunkat megrendített. Most kegyeletes érzéssel emlékezünk meg róla e szerény necrológban, melyet bibliographiai érdemeinek és kiváló egyéniségének szenteltünk s kívánjuk, hogy az ő áldott emléke lebegjen előttünk kutatásainkban, az ő fenkölt szelleme vezéreljen tudományos törekvéseinkben s hozzon a magyar bibliographiai irodalomnak annyi igaz örömet, a mennyi örömmel és lelkesedéssel ő magát ezen disciplina művelésére szentelte. Áldás emlékére!

II.

Nem kisebb veszteség érte a hazai tudományosságot és a magyar szakirodalmat dr. Ábel Jenő egyetemi tanár halálával, ki 31 éves fiatal kora daczára, mint a classica-philologia, a magyar humanismus és a magyar középkori irodalomtörténet művelője, oly rendkívüli irodalmi munkásságot fejtett ki, hogy tudományos dolgozatainak mennyiségével és minőségével nemcsak nálunk, de az európai irodalomban is ritkítja párját. Ő egyike volt azon kevés tudósoknak Európában, ki öt nyelven képes volt írni s kutatásainak eredményét latin, görög, magyar, német és angol nyelven tehette közzé. Ezeken kívül beszélt, levelezett francziául és olaszul. E gazdag nyelvismerete mellett, dolgozatait alaposság, mélység, széleskörű forrástanulmány és európai színvonal jellemzi, mely tulajdonságok műveinek nemcsak nálunk, de az európai szakirodalomban is méltó helyet biztosítanak. Ő azon ritka tudósok közé tartozott, ki 31 éves korában 15 éves irodalmi munkásságra tekinthetett vissza s tehetségével, tudományával, szorgalmával, termékenységevel és szakirodalmi sikereivel tanárait és kortársait egyaránt túlszárnyalta. Mint a classicai szövegkritika kitűnő művelője és irodalmunkban nagyobb szabású úttörője: tudományos munkáival dicsőséget és becsületet

szerzett a magyar névnek a világirodalomban is. Mint a magyar humanismus legalaposabb ismerője, ezen kor irodalmát hazai és külföldi könyvtárak ismeretlen codexeiből nemcsak felkutatta, de rendszeresen fel is dolgozta és kiadta. S midőn ismeretlen magyar írók általa fölfedezett irodalmi termékeinek a világirodalomban megfelelő helyet biztosított és a mohácsi vész előtti magyar irodalom-történetnek sok ismeretlen kérdését részint tisztázta, részint új világításba helyezte, ezen tudomány középkori részének ő lett nálunk hivatott monographusa.

Mindezeket csak általánosságban emelem ki, hogy mint a «Magyar Könyv-Szemle» munkatársáról, a ki folyóiratunkat 1877 óta számos kisebb s 1888-ban egy nagyobb közleménnyel gazdagította; a jó barátról, kivel 13 évig állandóan benső viszonyban voltam; a humanistáról, kivel tanulmányaimnál fogva, mint a magyar vonatkozású középkori kéziratok nyomozója, egész haláláig folytonosan érintkeztem, elmondjak róla néhány szót s megörökítem emlékét folyóiratunkban.

Mint egyetemi tanuló 1877 elején a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában láttam először, hol a kéziratgyűjtemény *Iuvenalis codexeit tanulmányozta*. Mindnyájunknak feltűnt a magas, szikár, szőke ifjú, ki alig 18 éves létére nagy komolyan a XIV—XV. századbéli Iuvenalis kéziratok szövegének buvárlatába merül, a könyvtárba bizonyos órában érkezik és innét bizonyos órában távozik, a könyvtár többi olvasóival keveset törődik, de ki korát meghaladó határozottsággal az általa kért segédkönyvek gyors és pontos kiszolgáltatását követeli az olvasó terem szolgájától s mulasztás esetén erről a szolgálattelvő tisztviselőnek jelentést tesz.

Tudvágya néha szabálytalanságra ragadja. Nem várja be, míg az olvasó terem szolgálja az általa kívánt könyvet az üveges szekrényből számára kiemeli, hanem angol szokás szerint maga nyúl be a könyvszekrénybe és a szükséges könyvet innét maga veszi ki és helyezi vissza. Rendes látogatója lett a könyvtárnak, hol mint *Ponori Thewrenk Emil* legjelesebb tanítványát és az «Egyetemes Philologiai Közlöny» munkatársát ismertük. Midőn 1877. nyarán a II. Abdul Hamid török szultán által a magyar nemzetnek ajándékozott konstantinápolyi Corvin-codexeket az országos középiskolai tanáregyesületnek a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában bemutattam, a jelen volt tanár urak közt három fiatal ember tűnt

föl előttem, kik előadásomat nagy figyelemmel kísérték s a bemutatott codexek iránt különös érdeklődést tanúsítottak. Ezek Ábel Jenő, Hellebrant Árpád és Latkóczy Mihály tanárjelöltek voltak, kiknek feszült figyelme mély benyomást tett rám. Az előadás után Ábel Jenő, kit eddig csak látásból ismertem, bemutatta magát, hozzám csatlakozott, aztán elkísért a Weissmann testvérek nyomdájába, innét a lakásomig s egész idő alatt nagy érdeklődéssel a Corvina viszonyairól és a Corvin-codexek sajátosságairól kérdezősködött, hogy alig győztem tudvágyainak eleget tenni. Ez időtől fogva a múzeumi könyvtárban igen gyakran fölkeresett, kérdezősködött a kéziratgyűjtemény középkori kézíratairól, melyeket akkor újból rendeztünk és lajstromoztunk, ezután a magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratokról kért fölvilágosítást, melyekről tudta, hogy bibliographiájok földerítéséhez két év óta gyűjtöm az adatokat. Készséggel teljesítettem mindkét rendbeli kívánságát. Az utóbbira nézve rendelkezésére bocsátottam összes e tárgyú jegyzeteimet s figyelmeztettem azon külföldi forrásmunkákra, melyekben a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok leírása foglaltatik. Engem ezeknek nyomozásában első sorban bibliographiai szempontok vezéreltek. A mohácsi vész előtti magyarországi vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő kéziratok bibliographiáján dolgoztam s mint Szabó Károly a mohácsi vész utáni magyar nyomtatványoknak, úgy én a mohácsi vész előtti kéziratoknak bibliographiai leírását szerettem volna összeállítani. A tartalmi és szövegkritikai szempont nem tartozott szorosan véve feladatomhoz, ennek boldogemlékü Toldy Ferencz halála óta nem volt irodalmunkban művelője. Azt gondoltam tehát, hogy ha Ábel Jenővel sikerül megkedveltetnem irodalomtörténetünk ezen ismeretlen emlékeit, ő benne megtaláljuk ezeknek hivatott monographusát, ki nagy tehetségével, alapos eruditiójával és bámulatos szorgalmával képes lesz e feladatnak megfelelni. A rokon tanulmányok meghozták köztünk az érintkezési kapcsolatot s ezen kapocs révén összebarátkoztunk. Ez időben Fraknoi Vilmos, mint a múzeumi könyvtár akkori főnöke, a magyar bibliographiai és könyvtártudományi ismeretek terjesztésére a könyvtár kiadásában megindította a «Magyar Könyv-Szemlé»-t, mely mint úttörő vállalat, a bibliographiai disciplinák rendszeres művelését tűzte ki feladatául s a maga körébe vonta mindazon

szakférfiakat, kiket hivatásuk, foglalkozásuk vagy ügyszeretetük e e térre vezetett.

E folyóiratban Fraknoi Vilmos, a Konstantinápolyból visszaérkezett Corvin-codexek alkalmából, a magyarországi középkori könyvtári viszonyok földerítése érdekében irodalmi mozgalmat indított meg, melyben ő Zrednai Vitéz János könyvtárának és a renaissance-kor magyar történeti forrásainak nyomozását, e sorok írója pedig a magyarországi mohácsi vész előtti könyvtárak és a hazai vonatkozású, de külföldi könyvtárakban levő középkori kéziratok és Corvin-codexek elszórt maradványainak földerítését tűzte ki célul.

Ez irodalmi mozgalomban harmadiknak megnyerte Fraknoi Vilmos Ábel Jenőt, kinek a Corvina szövegkritikai és történeti részének földerítése, valamint a magyarországi humanisták irodalmi termékeinek felkutatása jutott osztályrészéül, a mint ezt a «Magyar Könyv-Szemle» 1878-diki folyamában részletesen elmondottuk. S ha ma tizenegy év múlva ezen mozgalom eredményét összefoglaljuk s visszatekintünk arra, a mit folyóiratunk ezen három irányban tett s arra, a mi az irodalomban más téren a mi közreműködésünkkel történt, úgy szerénytelenség nélkül mondhatjuk, hogy megtettük e téren kötelességünket. Ma Vitéz János könyvtárát már ismerjük, tájékozva vagyunk a magyarországi középkori könyvtárak, könyvmásolók, könyvfestők és könyvkedvelők működéséről. 4 ismeretlen középkori magyar nyelvemlékkel gyarapodott irodalmunk s tudomásunk van sok oly magyar vonatkozású középkori kézitról, melyeket a magyar történetírás ekkorig nem ismert. A magyar humanisták irodalmi működése legnagyobb részt fel van derítve, többnek munkáit is birjuk s a Corvina maradványainak bibliographiáját és szövegkritikáját megállapítottunk tekinthetjük.

S míg dr. Rómer Flóris nagyérdemű tudósunk 1876-dik évi akadémiai értekezésében 84 kétségtelen és 13 valószínű Corvin-codexet ismert, melyekből különböző helyen 30-at ismertetett, dr. Fischer Lajos¹ pedig 1878-ban megjelent munkájában 62 kétségtelen és 53 valószínű Corvin-codexnek jegyzékét állította össze. addig e sorok írója kutatásainak eddigi eredménye gyanánt jelentheti: hogy 40 különböző európai könyvtárban 130 kétségtelen

¹ König Mathias Corvinus und seine Bibliothek. Wien, 1878,

Corvin-codexet kutatott fel, melyekből 115-nek hosszabb-rövidebb ismertetése a «Magyar Könyv-Szemle» eddigi folyamaiban és a «Könyvkiállítási Kalauz»-ban látott napvilágot.

Ez eredményekből az érdem oroszlánrésze Ábel Jenőt illeti, kinek három munkájából a legnehezebb feladat jutott osztályrészül, s ki azt oly sikerrel oldotta meg, hogy a Corvin-codexek szövegkritikai becséről, a Corvina történetéről és a magyar humanisták irodalmi működéséről az utolsó tíz évben megjelent dolgozatait, melyekkel irodalomtörténetünk egy ismeretlen korszakát új világításba helyezte, a magyar szakirodalom legbecsesebb termékeihez sorozhatjuk. Ezeken kívül a classica-philologia terén, mint tulajdonképeni szakmájában, annyi jeles és önálló becsű munkát hozott létre, hogy ezek nevét a világirodalomban mindenkor megőrökitik, s dicsőségére válnak neki és hazájának.

Most kidőlt sorainkból, mielőtt több megkezdett és tervezett munkáját befejezhette volna. De az, a mit fiatal kora daczára a tudományos szakirodalomban ritka energiával, termékenységgel és kritikával alkotott, mennyiségére és minőségére nézve egy befejezett élet munkásságának oly gazdag eredményét nyújtja, mely becsületére válnék neki akkor is, ha ezt nem 31, de 50 éves korában hagyta volna ránk. Rendkívüli egyénisége minden téren rendkívüli eredményeket tudott felmutatni, ezért tudományos működésének megítélésében ezen mértéket kell reá alkalmaznunk, mert ez a legméltóbb hozzá. Ő nemcsak testileg, hanem szellemileg is egy fejjel kimagaslott köztünk, s tudományos sikereivel túlszárnnyalt mindnyájunkat. Ő 19 éves korában már oklevés középiskolai tanár, bölcsészettudor és ismert nevű tudós volt, kinek jövőjéhez tanárai, jóakarói és barátai nagy reményeket fűztek. Húsz éves korában állami ösztöndíjjal beutazta az olasz-, franczia-, angol- és németországi könyvtárakat, hol a magyar humanisták irodalmi működéséhez és szövegkritikai tanulmányaihoz igen becses anyagot gyűjtött. Itt összeköttetésbe jött a külföld legkiválóbb szakembereivel s érintkezésben maradt velök élte fogytaig. Visszaérkezvén külföldi tanulmányútjából, 21 éves korában a fővárosi V. kerületi főgymnasiumhoz rendes tanárnak nevezték ki, mint 22 évest. akadémiai tagságra jelölték, 23 éves korában a budapesti egyetemen a görög philologiai tanszékre rendkívüli tanárnak nevezték ki, 24 éves korában a M. T. Akadémiába levelező tagnak válasz-

tották, s mint 29 éves a nyugdíjba ment dr. Tély Iván helyett rendes tanár lett a budapesti egyetemen. Rohamos emelkedésére a mi tudományos viszonyaink közt nincs példa, de ezen emelkedést ő rendkívüli egyéniségével és kitűnő tudományos munkáival megérdemelte.

Emelkedésével lépést tartott rendkívüli munkaereje is, mely a tudományos irodalom különböző ágaiban, még a bibliographiaiban is bűmulatos termékenységgel nyilatkozott. Ő igazán szemünk láttára nőtt szellemi óriássá; róla elmondhatjuk, hogy önerejéből, saját érdemei által emelkedett. De ki kell emelnem azt is, hogy pályája kezdetétől fogva két állandó jóakarója volt, kik mint egykori tanárai, később barátjai és az egyetemen tanártársai, őt már mint egyetemi tanulót felkarolták, tehetségét, tudományát, munkásságát és érdemeit méltányolták, őt a miniszterium figyelmébe ajánlották, szóval tudományos fejlődésére nagy befolyással voltak. Ezek *Ponori Thewrewk Emil* és *Heinrich Gusztáv* egyetemi tanárok. Az ő érdemök, hogy a boldogemlékü Trefort Ágoston, kinek oly sok tehetség köszöni nálunk előmenetelét és Szász Károly, ki mint az egyetemi ügyek akkori referense, a tehetséges emberek állandó jóakarója volt, Ábel Jenőt melegen felkarolták, s őt pályájának minden phasisában hathatósan támogatták.

És ha hozzáteszem, hogy tudományos pályáján Ipolyi Arnold, Fraknoi Vilmos és Szilágyi Sándor, kik mindnyájan nagyra becsülték, szivességökkel és barátságukkal halmozták el, hogy mi barátai, kik a hazai művelődést az övénél kisebb tehetséggel és sikerrel, de hasonló ügyszeretettel és lelkesedéssel szolgáljuk, tudományos törekvéseit legjobb tehetségünk szerint támogattuk, hogy sikeres működését fokról-fokra csodálattal és elismeréssel kísértük: úgy elmondtam azt, mily általános volt az elismerés, mely az ő tudományos érdemei iránt nyilvánult.

Még külföldi tanulmányútjából, mely idő alatt Fraknoi Vilmostal és velem igen sűrűn levelezett, több érdekes apróságot küldött a «Magyar Könyv-Szemlé»-nek, mely iránt első megjelenésétől kezdve különös érdeklődéssel viseltetett. Hazaérkezve, ennek későbbi folyamataiban több névtelen dolgozatot közölt, s ha folyóiratunkban philologiai érdekű közlemény látott napvilágot, ezt a hazai és külföldi szaklapokban ismertette. Legnagyobb tanulmánya: «Két ismeretlen Corvin-codex» czím alatt folyóiratunk tavalyi folyamában jelent meg, melyben az általa Volterrában és Flórenczben fölle-

dezett két ismeretlen Corvin-codexet ismertette. Ez volt utolsó közleménye folyóiratunkban. Bibliographiai egyéb dolgozataiból kiemelem, hogy alaposan átdolgozta és sajtó alá rendezte a budapesti egyetemi könyvtár középkori kézíratainak jegyzékét, megírta a magyarországi könyvkereskedés és a bártfai sz. Egyed temploma könyvtárának történetét, és gondosan felülvizsgálta *Hellebrant Árpádnak* a «*A. M. T. Akadémia ősnymtatványainak leírása*» című munkáját, melynek ismertetését folyóiratunk múlt évi folyama közölte.

Ő az új magyar bibliographiai mozgalommal annyira összenőtt, hogy ennek minden nevezetesebb mozzanatáról jól volt értesülve. Az általunk e téren elért eredmények az ő tanulmányaira is befolyással voltak. De ez semmit sem von le érdemeinek értékéből.

Valahányszor külföldi tanulmányutamból visszaérkeztem, mindig fölkeresett, hogy kutatásaim eredményéről értesüljön, s igen örült, ha előtte oly hazai középkori művelődéstörténeti adatot említettem, melyről ő neki nem volt tudomása. Viszont, ha ő valamelyik tanulmányútjából hazajött, szintén közölte velem kutatásainak eredményét. Ez így tartott évekig, egész haláláig. A jelen év elején családjával együtt Rómába ment, hol a «*Monumenta Vaticana Hungariae*» érdekében a vatikáni levéltárakban öt hónapig dolgozott. E mellett a római könyvtárakban tett kutatásokat, s úgy a saját tanulmányaira, mint a hazai XIV—XV. századbeli iskolázás történetére, melyet a M. T. Akadémia pályakérdésnek tűzött ki, sok becses anyagot gyűjtött. Rómából ez évi június havában visszaérkezve, a könyvtárban meglátogatott s megleléssel beszélt római tartózkodásáról.

Midőn II. Abdul Hamid török szultán a M. Tud. Akadémiát Vámbéry Ármin által a konstantinápolyi Eszki Szerájban levő magyarországi vonatkozású kéziratok megvizsgálására meghívta, az Akadémia küldöttségében, mely Vámbéry Ármin vezetése alatt Fraknoi Vilmos másodelnökből, Thaly Kálmán rendes, Ábel Jenő és Csontos János levelező tagokból állt s Konstantinápolyba volt indulandó, ő mint graecista vett részt, kinek az Eszki Szerájban levő görög codexek megvizsgálása és meghatározása jutott osztályrészül. Ez volt tudományos működésének utolsó feladata, melyet ép oly lelkiismeretességgel és sikerrel oldott meg, mint az előbbieket,

de mielőtt kutatásainak eredményét feldolgozhatta volna, mindnyájunk fájdalmára meghalt 1889. decz. 13-án.

Ez évi augusztus havában dr. Pecz Vilmos barátom által sürgősen magához kéretett. Azonnal meglátogattam, s mint reconvalescentst, ágyban fekvé találtam. Azt mondta, hogy körmöczbányai tanulmányútjában, hol a városi levéltárban a hazai XIV—XV. századbeli iskolázásra kutatott, az idő hirtelen megváltozván, meghűlt s tüdőgyulladással betegesen érkezett haza. Most már jobban van, de az orvos rendeletére még ágyban kell maradnia. A mint fölkel és láza elmúlik, Gleichenbergbe megy három hétre, hogy teljesen összeszedje magát. Különben jókedvű volt, fájdalomról nem panaszkodott, s szeretett neje, dr. Pecz Vilmos és az én jelenlétében megbeszélte a gleichenbergi út részleteit. Aztán a konstantinápolyi útról kérdezősködött, mely szeptember második felére volt tervezve. Igyekeztem őt megnyugtatni. Erre a konstantinápolyi útra a M. Tud. Akadémia Kubinyi, Henszlmann és Ipolyi 1862-dik évi ismeretes expedíciója óta 27 évig várakozott. Ez idő alatt az Akadémia a Konstantinápolyba küldendő bizottságok tagjait többször megválasztotta, de ezek közbejött akadályok miatt sohasem juthattak célhoz.

Most ezen expedíció, mely boldogemlékű Toldy Ferencz és Rómer Flóris nagyérdemű tudósunk életének egyik elérhetetlen vágyát képezte, annyi akadály után végre szerencsés auspiciumok alatt Vámbéry Ármin közbenjárására létrejött. Érthető tehát, ha a M. T. Akadémiában és a magyar tudományos világban a bizottság működése iránt nagy volt az érdeklődés. S azon értesítések után, melyek az Eszki Szeráj rejtett tudományos kincseiről az irodalomban el voltak terjedve, s a kutatót még ismeretlen tudományos kincsek fölfedezésével kecsegtették, érthető az is, hogy mindnyájan égtünk a vágytól ezen könyvtárba mielőbb bejuthatni. E vágy Ábel Jenőt is lelkesítette. A szultán kegyes meghívása után remélte, hogy Konstantinápolyban megnyílnak előttünk az Eszki Szeráj kincstárának összes zárt helyiségei, s napfényre kerülnek egyik-másik görög remekírónak elveszettnek hitt munkái, melyekről a Konstantinápolyban járt európai utazók 300 év óta annyit regéltek. Ez a remény éltette betegségében, ez adott energikus lelkének erőt, hogy a konstantinápolyi útra nagyobb súlyt helyezett, mint egészségére.

Ez évi augusztus 22-dikén Fraknói Vilmos akadémiai másod-

elnök lakásán alakuló ülést tartottunk, melyen az expeditió módzatait megbeszéltük és elhatároztuk, hogy szeptember 19-dikén kelünk útra. Ez ülésben Ábel Jenő betegsége miatt nem vehetett részt. A bizottság engem kért föl, hogy megállapodásainkat vele közöljem.

Felolvastam előtte a jegyzőkönyvet, melynek minden pontjával egyetértett. Derült hangulatban volt, erősebbnek érezte magát, de még nem volt szabad fölkelnie. Azt mondta, hogy néhány nap múlva Gleichenbergbe megy, hol három hetet szándékozik tölteni, azután Trieszten át utánunk néhány nappal későbben jön Konstantinápolyba és az expeditió befejezése után Athénbe megy, hol a telet tölteni szándékozik. Augusztus utolsóján el is ment Gleichenbergbe, hol kezelő orvosának azt mondta, hogy öt három hét alatt gyógyítsa meg, mert neki szept. 19-dikén az Akadémia expeditiójával Konstantinápolyba kell mennie. Mikor Gleichenbergben volt: Budapesten egészségi állapotáról aggasztó hírek terjedtek el, melyeknek komolyságában azok, kik egészségi állapotát régebben ismerték, nem kételkedtek. Én, ki vele még az előtt néhány nappal beszéltem, s tudtam, hogy a tüdőgyulladás következményei elől menekült Gleichenbergbe, nem hittem ezen hírekben. De a bizottság vezetői tekintettel voltak beteges állapotára, s hogy az expeditió sikerét ne kockáztassák, arról gondolkoztak, hogy akadályoztatása esetén más görög philologussal fogják őt helyettesíttetni.

S ez nem is járt volna nehézséggel, mert a budapesti egyetemi classica-philologiai iskola az utolsó tíz évben kitűnő erőket képezett ki ezen szaktudománynak, de nehézségbe ütközött a kérdés paleographiai része, mely a régi görög codexek szövegének olvasásával, bírálásával és meghatározásával foglalkozik, s melynek Ábel Jenő volt nálunk az egyedüli, európai színvonalon álló képviselője. Ez a nehézség azonban magától oszlott el, mikor Ábel Jenő, a hozzá intézett felszólításra Gleichenbergből határozottan kijelentette, hogy az expeditióban és az ez ügyben szept. 15-dikén tartandó értekezleten részt vesz.

S csakugyan erre pontosan meg is jelent. Megsoványodott, halavány volt, a gyötrő láztól gyöngének érezte magát, de kérdésemre azt felelte, hogy jobban van, láza megszűnt, és hiszi, hogy a konstantinápolyi enyhe éghajlat jót fog tenni egészségének. Az értekezleten kijelentette, hogy reconvalescens lévén, velünk

19-dikén Konstantinápolyba egyhuzamban nem utazhatik, hanem megpihen Belgrádban és Sophiában, és itt csatlakozik hozzánk. Ugy is történt. Sophiában felszállt a keleti expresszvonatra hozzánk és szept. 19-dikén az egész bizottság együtt érkezett Konstantinápolyba. Az úton jól érezte magát. Csak az tűnt fel, hogy testének hőmérsékletét napjában többször testhőmérővel figyelte meg, s az eredményt következetesen a jegyzőkönyvébe bevezette.

Mikor figyelmeztettem, hogy ez eljárás által, ha mindig a saját bajával foglalkozik, okvetlenül beleéli magát abba a gondolatba, hogy beteg, üdülő betegből valóságos beteggé lesz, s ez által csak súlyosbítja helyzetét, azt felelte, hogy ezt az orvos utasítására teszi, hogy azon esetre, ha lázai ismétlődnének, kezelő orvosa tájékozva legyen betegsége lefolyásáról. Konstantinápolyban egy fogadóban egymás mellett laktunk, s a napnak legnagyobb részét egymás társaságában töltöttük. Az első három napon, míg Vámbéry Ármin, Fraknoi Vilmos és Thaly Kálmán az Eszki Szeráj könyvtárának megnyitásához az illető hatóságoknál a szükséges előintézkedéseket megtették, mi ketten pihentünk, rendeztük jegyzeteinket s megállapítottuk az általunk végzendő munka programját. Ez idő alatt Ábel jól érezte magát.

Szeptember 25-dikén reggel Vámbéry Ármin vezetése alatt az egész bizottság dr. Kunos Ignác urral, a bizottság titkárával együtt, ki török nyelvismeretével, helyi tapasztalataival és okos körültekintésével a bizottságnak igen jó szolgálatot tett, két kocsin elment az Eszki Szerájba, hol Vámbéry Ármin az Eszki Szeráj három őrségének és Esref bej kincstárnoknak mindnyájunkat bemutatott s kiemelte, hogy Ábel, Kunos ur és én naponkint fogunk a palotában dolgozni, s ezért részünkre szabad bebocsátást kért.

Az Eszki Szeráj kincstárának érdemes felügyelője készséggel bocsátotta a Boszporusra néző egyik szobáját rendelkezésünkre, ide hozatta azokat a könyveket, melyeket Vámbéry Ármin, Fraknoi Vilmos és Thaly Kálmán a kincstár könyvkészletéből első bebocsátásuk alkalmával számunkra kiválasztottak s melyeknek részletes megvizsgálása és meghatározása kettőnk feladatát képezte.

Ez időtől kezdve, három hétig naponkint (a három pénteki szelamlik napot leszámítva) reggeli 9 órától délutáni $\frac{1}{2}$ 4 óráig ezen szobában dr. Kunos Ignác úr társaságában egymás mellett dolgoztunk s Ábel Jenő a görög, én a latin codexeket dolgoztam fel

Később Esreff bej bennünket is bebocsátott a kincstárba, hol a könyvszekrényekben levő, vegyes tartalmú könyvtömegből még két középkori kéziratot és három incunabulumot kutattunk fel, melyeket szintén feldolgoztunk.

Szept 27-én délelőtt az Akadémia küldöttségével Ábel Jenő is részt vett a szelamlikon és délután, szép, derült napon, a szultán 12 evezős kaik-ján a boszporusi kiránduláson velünk együtt gyönyörködött a szultán Beilerbej nevű, az ázsia parton fekvő nagyszerű palotájában, mely kápráztató szépségével mindnyájunkat elragadott. Szeptember 30-án az Esreff bej szobájában levő görög codexek megvizsgálásával elkészült s október 1-jén dr. Kunos Ignác úrral az Eszki Szeráj kincstárának szomszédságában lévő könyvtári helyiségbe ment dolgozni, hogy az itt található, dr. Blass J. kiel tanár által a «Hermes» 1888-diki folyamában részletesen leírt görög codexeket megvizsgálja. Itt okt. 2-dikán munkaközben délfelé köhögni kezdett, rosszul lett, úgy hogy a munkát azonnal félbeszakítottuk és dr. Kunos úrral kocsin szállásunkra kísértük. Orvost hívtunk, ki legalább négy napi nyugalmat, orvosságot rendelt neki és ellátta őt a szükséges utasításokkal. Megnyugtatótatásunkra még egy másik orvossal is tanácskozott, ki Konstantinápolyba érkezésünk óta rendes asztaltársunk volt s Ábel Jenő iránt melegen érdeklődött. Ez baját kezdettől fogva komolynak tartotta s azt tanácsolta, hogy minden komoly dologtól tartózkodva, mielőbb hosszabb időre Corfuba, vagy Cairoba vagy a Rivierára menjen.

Ábel ezen tanácsot annál is inkább megfogadta, mert már idejövetele előtt el volt tökéelve a telet Görögország enyhe éghajlata alatt tölteni. Október 2—3-dikán ágyban maradt és pontosan vette be az orvosságot, 4-dikén felkelt és október 6-ig szobájában pihent. Láza és köhögése megszűnt és ismét jól érezte magát. Ekkor kezelő orvosa megengedte neki, hogy ismét az Eszki Szerájba mehessen és megkezdett kutatásait befejezhesse. Október 7-én együtt vizsgáltuk meg a jeruzsálemi görög patriarchatus Fanarban levő könyvtárát. 8-dikán és a következő napokon pedig ismét együtt mentünk a Szerájba, hol ő október 12-én a görög codexek vizsgálatát befejezte. Esreff bej, kérésünkre, elhozatta az Ábel által a Szeráj könyvtári helyiségében használt görög codexeket a saját szobájába, hol a kincstár többi codexei voltak számunkra kiemelve és négy napig ismét együtt dolgoztunk. Október

12-én még az Aja Sophia mecsetet együtt néztük meg, s ezzel Ábel sztambuli kutatásait befejezte. Október 12-én délután, 13-án, 14-én egész nap pihent és athenaei útjára készült, melyhez kutatásainak befejezése után komolyan ragaszkodott. Kérdezősködött az athenaei hajómenetek sorrendjéről s el volt határozva oda az október 14-én induló Lloyd hajóval elutazni. Szombatról vasárnapra azonban nagyobb fokú láz jelentkezett nála, mely hétfőn ismétlődött. Ez gondolkozóvá tette.

S mivel konstantinápolyi tartózkodása alatt testének hőmérsékletét a testhőmérővel naponként gondosan megfigyelte s az eredményt rendszeren följegyezte, az eddigi tapasztalásból következtette, hogy a láz hőfoka a következő napokban emelkedni fog. Ezért az athenaei út esélyeit komolyan fontolóra vette. Energikus természeténél fogva nehezen változtatott ugyan azon, a miben egyszer megállapodott, de most mégis habozni kezdett.

Én gyöngéd óvatossággal arra kértem, hogy mindenek előtt egészségével törődjék: ezért tanácsoltam neki, menjen előbb haza szeretett családjához pihenni és ha kipihente magát, akkor menjen a Rivierára vagy Corfuba. Ezt ajánlották neki Vámbéry Ármin és Thaly Kálmán bizottsági tagok is, kik mindent elkövettek, hogy őt tervezett athenaei útjáról lebeszéljék.

Okt. 14-én délelőtt végre arra határozta el magát, hogy nem megy Athenbe, hanem az esteli keleti express-vonattal visszatér Budapestre. Ezen elhatározásának mindnyájan megörültünk. Nekem az Eszki Szerájban még három napra való dolgom volt, két latin codexet kellett még megvizsgálnom és jegyzeteimet az eddig leírt kéziratokkal összehasonlitanom; ezért három napig még Konstantinápolyban maradtam és nagy sajnálatomra nem kísérhettem haza. Fraknoi Vilmos bizottsági tagot az Akadémia hivatalos ügyei már október 10-én haza szőlítették, Vámbéry Ármin a bizottság vezetője, a török szultán ő felsége határozott kívánságára konstantinápolyi tartózkodását az utolsó pillanatban, mikor a keleti express-vonatra már a jegyet is megváltotta, kénytelen volt az ügy érdekében még néhány napig meghosszabbítani. Így a bizottság tagjaiból csak Thaly Kálmán utazhatott el Ábel Jenővel az express-vonaton Budapestre, ő osztotta meg vele igaz barátsággal a hosszú út nehéz fáradalmait.

Az úton emésztő láz gyötörte és kimerülve, súlyos betegen érkezett haza családjához.

Itt szerető neje önfeláldozó ápolása mellett öt heti súlyos betegség után annyira összeszedte magát, hogy mint ágyban fekvő beteg ismét hozzáfogott felbeszakított munkáinak folytatásához: a magyarországi humanismus történetére vonatkozó adatok és az «Irodalomtörténeti adattár» kiadásához, mely vállalatokra éveken át igen gazdag anyagot gyűjtött össze.

Betegsége alatt többször látogattam meg, de orvosi rendelet következtében, mely őt a beszédől eltiltotta, sajnálatomra nem beszélhettem vele. Ő azonban november második felében levelével többször keresett fel s a magyarországi humanismus történetének érdekében több kéréssel fordult hozzám. Így kérte: engedjem át vállata számára *Diomedes Caraffa: De Institutione vivendi* című *Beatrix királynénak Mátyás királylyal való eljegyzése alkalmából* ajánlott kiadatlan munkáját, melynek másolatát a pármái királyi könyvtár eredeti kéziratáról tíz évvel ezelőtt szereztam meg. Készséggel teljesítettem kívánságát s rendelkezésére bocsátottam a kért másolatot. Más alkalommal a «Magyar Könyv-Szemle» utolsó folyamát kérte, melyben értekezése a volterrai ismeretlen Corvin-codexről megjelent és a bécsi Philostratus Corvin-codexnek dedicatióját, melyet Bonfin, a codex fordítója Bécs városának bevétele alkalmából intézett Mátyáshoz.

Ezen kívánságát is teljesítettem s szivemből örültem, hogy a mindnyájunk által feltett egészségi állapota annyira javult, hogy ismét kedvencz tanulmányaihoz foghatott. November vége felé és december elején kedvező hírek keringtek egészségi állapota felől. Ágyban fekve szorgalmasan corrigált, dolgozott, siettetett megkezdett munkáinak befejezését, barátaival levelezett s folytonos összeköttetésben volt a fővárosi tudományos körökkel.

Reménykedni kezdtünk. Hittük, hogy az orvosi tudománynak és az önfeláldozó ápolásnak sikerülni fog őt megmenteni az életnek.

Fájdalom, nem sikerült. Deczember 10-én egészségi állapota rosszabbra fordult, s ettől fogva testi ereje észrevehetőleg hanyatlott. Szívós természete még most is férfiasan küzdött az életemésztő kórral, munkaereje nem hagyta el utolsó napig, úgy dolgozott most is, mint azelőtt, corrigált, írt, levelezett egész deczember 12-ig, mig-

nem aznap délután életerejé megtörött s december 13-án reggeli $\frac{1}{3}$ órakor a heroicus küzdelemnek véget vetett a halál. Halála nem jött váratlanul, de a magyar tudományos körökben, melyek érezték az ürt, a mit halála tudományos életünkben és a magyar szakirodalomban hagyni fog, mély benyomást tett mindenfelé.

Testi szervezete mintegy praedestinálta őt a tüdőbaj sokoldalú veszélyeire. Mégis ismerve energikus természetét, melynek az utolsó hónapokban annyi heroicus jelét adta, én az utolsó perczig azt hittem, hogy a sorvasztó betegségen végre is diadal-maskodni fog. Soha embert ily hősiesen szenvedni nem láttam. Soha tudósban ennyi ügyszeretetet nehéz körülmények közt nem tapasztaltam. Ő dolgozott, mintha semmi baja sem volna és sem maga nem beszélt, sem mást az ő bajáról beszélni nem engedett. Arra pedig nem volt eset, hogy bajáról valakinek panaszkodott volna. Stoicus nyugalommal viselte betegségét. Csak halála előtt egy nappal írta *dr. Schrauf Károlynak*, a bécsi császári titkos levéltár levéltárnokának és régi barátjának, kihez sokévi benső barátság kötötte: «*Mir geht es miserabel.*» Ez volt egyetlen panaszos szava, mely régi barátját, ki energicus természetét ismerte, megdöbbenettette. Erre másnap megkapta a szomorú hirt haláláról.

Rendkívüli volt élete, rendkívüli volt halála, rendkívüli az elismerés is, mely nevéhez irodalmunkban fűződik.

Folyóiratunk pedig, azon óhajtással zárja be e necrologot: vajha sikerülne Ábel Jenő gazdag irodalmi hagyatékát vagy a M. T. Akadémia, vagy a M. Nemzeti Muzeum részére megszerezni!

Dicsőség emlékére!

VEGYESEK.

— Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáráról.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtára az 1889. évben 3628 kötet és füzet nyomtatvánnyal, 75 kötet kézirattal, 1 kézirajzzal 11,175 oklevéllel, 5 pecsétlenyomattal, 19 fényképmásolattal és 19 negatívvel gyarapodott; és pedig *ajándéku*l kapott 150 kötet és füzet nyomtatványt, 5 kötet kéziratot, 243 oklevelet és levelet és 5 pecsétlenyomatot; *vásárolt* 472 kötet és füzet nyomtatványt, 7 kötet kéziratot, 1 kézi rajzot 142 darab oklevelet és levelet, és 19 fényképmásolatot. A beérkezett köteles példányok száma 3006 kötet és füzet. Könyvek, kéziratok, oklevelek, pecsétlenyomatok, fénykép-másolatok és hirlapok vásárlására, továbbá könyvkötésre, könyvtári kiadványokra és más könyvtári czélokra 9196 frt 81 kr. fordított. Az olvasók száma 15,124 volt, kik 28,437 kötet nyomtatványt, 1521 kötet kéziratot és 15,079 oklevelet használtak. A könyvtáron kívül házi használatra 1043 egyén 3315 kötet nyomtatványt kölcsönzött ki. Összesen tehát 16,167 egyén használt 31,751 kötet nyomtatványt, 15,218 kötet kéziratot és 15,079 oklevelet. A könyvtár állapotáról egyébként a könyvtárór más helyen közölt jelentése nyújt tájékozást.

— **Jelentés a budapesti királyi magyar tudományegyetem könyvtárának rendezéséről, gyarapodásáról és forgalmáról 1889-ben.**

Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr!

Kegyelmes uram!

Az egyetemi könyvtár 1889-dik évi gyarapodásáról és forgalmáról végjelentésemet következőkben van szerencsém legmélyebb hivatalos tisztelettel betérjeszteni:

Az 1875-diki szabályzatnak ő Felsőge által legkegyelmesebben jóváhagyott módosítása excellenciád kegyelmes intézkedései és

rendeletei alapján immár teljesen életbe van léptetve. Ennek értelmében Szinnyei József I-ső őr a n. múzeumhoz tétetvén át, mint az ujonnan felállított hirlapkönyvtár őre, megvált az intézettől. Mi egy régi kipróbált munkaerőt veszítettünk benne, ki szakismeretével és buzgalmával hasznos szolgálatokat tett az intézetnek. Kiválása által megürülvén az I-ső őri állomás, excellentiád kegyes volt, a tiszti karban eszközölt előléptetésekkel dr. Máté Sándor II-dik oszt. őrt I-ső őrré, Kudora Károly I. könyvtártisztet II. őrré, dr. Szádeczky Lajos II-dik könyvtártisztet I-ső könyvtártisztté, dr. Angyal Dávid III-dik könyvtártisztet II-dik tisztté és Páldy Lajos IV. könyvtártisztet III-dik könyvtártisztté előléptetni. Ezen előléptetések által excellentiád a régi tisztikarnak buzgalma, odaadó működése, ügyszeretete iránti magas elismerésének adott kifejezést, mely bizonynyal mindnyájoknak jövőre is ösztönül fog szolgálni, oda hatni, hogy a könyvtár, mint a közművelődés faktora, feladatának mennél jobban megfelelhessen. Bizonynyal igyekezni is fog a testület, hogy a Szinnyei kiválása s a 4-dik tiszti állomásnak betöltetlen maradása által támadt hiányt kettőzött buzgalommal pótolja. S valóban ezen ügyszerető működés teszi lehetővé, hogy a rendezésnek folyton haladó, de még teljesen be nem végzett nagy munkájában fennakadás ne történjék, a felhalmozott napi teendők, a felszaporodott s mindig növekedő forgalom egymás mellett s egymást kiegészítve naponként pontosan teljesíttessék. De kiváló ösztönül szolgál mindnyájunknak az a magas pártfogás, melyben excellentiád fejlődő intézetünket részelteti, s az a jóakarató figyelem, melyben törekvéseinket kísérni kegyeskedik. Pregnans bizonyítványául szolgál ennek, hogy a rendkívüli dotatió megszüntetése által az egyetemi könyvtár dotatiójában támadt jelentékeny hézagot 1889. 23,802. számú kegyes rendeletével, akkép kegyeskedett pótolni, hogy a beiktatási díjjal egyszerre minden ujonnan jelentkező egyetemi hallgató könyvtári illeték címén 3 frtot tartozik fizetni s az ekkép begyűlendő összeg a legérezhetőbb hiányok pótlására lesz fordítandó. Ezen kegyes intézkedése által excellentiád az egyetemi könyvtárt azon helyzetbe tette, hogy számos alapvető munkát, melyet eddigelé sajnosan nélkülözött, fokozatosan megszerezhessen.

De excellentiád a könyvtár iránt viseltető érdeklődésének egy másik fényes bizonyítványát méltóztatott adni, midőn Basel

Aurélnak becses, szakszerűen gyűjtött és kitünően rendezett könyvtárát az egyetemi könyvtár számára megszerezni méltóztatott.

És most, kegyelmes uram, legyen szabad beszámolni a múlt évben a könyvtár tiszti személyzete által végrehajtott munkálatok felsorolásával. Tudva van excellentiád előtt, hogy a könyvtár többszörös példányai a felvétel alkalmával a könyvtár állagából kiválasztattak, s az e célra berendezett helyiségekben helyeztetek el. Az egyetem életében kiválóan fontos mozzanat az egyetemi seminariumok felállítása. Kegyes volt excellentiád szóbeli meghagyással engem oda utasítani, hogy ezen többszörös példányokból az illető seminariumok szakkönyvtáraik számára a szükséges munkákat kiválaszthatják. Ez megtörtént kegyelmes uram, s ennek alapján az alább elősorolt seminariumok és intézetek részesültek munkákkal, jelesen:

a modern philologiai seminarium	537 munkával
a classica-philologiai	260 »
a földrajzi seminarium	285 »
az ásványtani intézet	91 »
a növénytani intézet	66 »
a vegytani intézet	12 »

Összesen . . . . . 1251 munkával.

A históriai seminarium, kegyelmes uram, ezen sorozatban azért nincs fölemlítve, mert ezen intézet excellentiád engedelméből az előadásokat a folyóiratok kerek földszinti termében tartván, a históriai többszörös példányokból már évek előtt összeállítottam egy kézikönyvtárt, mely azóta az ő rendelkezésök alatt áll.

Az ujonnan vásárolt könyvek azonnali czímtározásán és rendezésén kívül a könyvtár rendezése is előre haladt. Nevezetesen a XVI-dik századbeli ősnymtatványok fölvétele, valamint az iskolai programmok czímtározása és számozása is befejeztetett. Az egybekötött magyarországi apró nyomtatványok czímtározása már nagyon előre haladt.

A külföldi dissertatiók, melyek újabban a külföldi egyetemekkel levő csereviszonynál fogva nagyobb számmal gazdagítják könyvtárunkat, a régebbi eljárástól eltérőleg, most hasonlóan fölvétnek és rendszeresen felállítva kezeltetnek. Az ekkép elkészült címjegyzéknek kinyomatása iránt annak idejében leszek bátor excellentiádnak külön javaslatot tenni.

A folyóiratok könyvtára a múlt évben is fokozódó forgalomnak örvendett, annak különválasztása használhatóságát nagy mértékben emelte. A hézagosan meglévő folyóiratok közül antiquáriusi úton többet sikerült pótolni s kiegészíteni.

Áttérve most könyvtárunk gyarapodására, van szerencsém a következőket jelenteni.

Az egyetemi könyvtár 1889-ben 1875 művel 2354 kötetben és 158 darab apró nyomtatvánnyal, végül 4 darab kézirattal szaporodott.

A szaporodás az idén is legnagyobbbrészt a rendes évi dotatióból került ki, de ezen kívül adományozás útján jutott a könyvtár intézetektől és magánosoktól munkák birtokába; nevezetesen: a magyar kir. és osztrák cs. kir. kormányoktól, az olasz kir. kormánytól, a magyar országgyűlés mindkét házától, a cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumtól, a cs. és kir. közös külügyminiszteriumtól, az országos és fővárosi statisztikai hivataloktól, a m. tud. Akadémia és a bécsi cs. Akadémiától, a kir. magyar természettudományi társulattól, a Franklin irodalmi társulattól, a szab. osztrák-magyar államvasút igazgatóságától, a vas megyei régészeti egyesülettől, a keszthelyi gazdasági tanintézettől, a belgrádi szerb kir. tud. Akadémiától, a főt. püspöki kartól, Simor János bibornok-érsektől, dr. Haynald Lajos kalocsai érsektől, Selauch Lőrincz nagyváradai püspöktől. A nyomdák közül: a magyar királyi állami és egyetemi, a debreczeni, kecskeméti, aradi, győri, pozsonyi küldték be egyes kiadványaikat. Magánosok közül: Veres Endre Bukarestből, dr. Szendrey János, Télfy Ignác, Jankovich Antal, Brassay Sámuel, Acsády Ignác, Kudora Károly, dr. Szádeczky Lajos, dr. Thallóczy Lajos, Váli Béla, Czobor Béla, Némethy Lajos, Jakab Elek küldtek be egyes adományokat. A besztercei, brassói, medgyesi ev. gymnasiumok több évrőli iskolai programjaikkal gyarapíták a könyvtárt. A pannonthalmi sz. Benedek-rendi főapátság pedig beküldte bold. Rónay Jácint végrendelete értelmében annak «Napló Töredékek» című nagybecsű művét.

A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel 1889. évben előfordult érintkezéseinket a következő jegyzék tünteti fel:

A *bécsi* cs. és kir. *udvari* könyvtárral,

a » » » » *egyetemi* »

a » » » » *családi-hitbizományi* könyvtárral,

- a *bécsi Reichsrath* könyvtárával,
- a » cs. és kir. *titkos hadi* levéltárral,
- a *Bibliotheca Nazionale-Centrale di Firenze* igazgatóságával,
- a *Bibliotheca Nazionale Centrale di Vittorio Emanuele* di Roma igazgatóságával,
- a *berlini* kir. könyvtárral,
- a *berlini* kir. *Wilhelms-Gymnasium* igazgatóságával,
- a *bieliczi* cs. kir. *főreáliskola* igazgatóságával,
- a *czillii gymnasium* igazgatóságával,
- a *Czártorisky*-hercegi könyvtárral Krakkóban,
- a *göttingai* kir. egyet. könyvtárral,
- a *gráci* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
- az *innsbrucki* cs. kir. egyetemi könyvtárral,
- a *koppenhágai* kir. » »
- a *krakói* cs. kir. » »
- a *leideni* kir. » »
- a *müncheni* kir. udv. és állami »
- az *Ossolinsky-féle* nemzeti intézettel (Lembergben),
- a *prágai* cs. kir. orsz. levéltárral,
- a *strassburgi* cs. és orsz. könyvtárral.

Hazai intézeteink folyton növekvő számmal vették igénybe az idén is könyvtárunkat, viszont mi is több hazai könyv- és levéltárból kölcsönöztünk ki tudományos használatra könyveket és kéziratokat.

A helybeli forgalmat s a látogatási jegyeket igénybe vevők foglalkozási ágát az alább adott táblzatok mutatják ki, megjegyeztetvén, hogy az I. táblázat csak az olvasóterem forgalmát tünteti fel s a tanári-, a hirlap- s a szakemberek számára fentartott dolgozó szobák forgalma — mely szinte jelentékeny volt — abba nincs befoglalva.

Budapest, 1889. decz. 31.

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája

Szilágyi Sándor,

az egyetemi könyvtár igazgatója.

Az egyetemi könyvtár olvasó-termének forgalma 1889-ben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	J.	
Január . . .	3324	3	758	209	865	346	130	412	622	352	3697
Február . . .	4725	5	1168	241	1017	636	166	590	818	447	5088
Márczius . .	4515	6	1294	259	964	548	92	603	662	436	4864
Április . . .	2797	3	788	144	501	314	117	393	480	251	2991
Május	2081	9	653	110	380	292	68	271	277	197	2257
Junius . . .	414	3	150	10	61	58	10	38	62	53	445
Szeptember .	2327	6	526	120	416	205	80	394	434	314	2495
Október . . .	5298	25	1507	209	1551	677	187	1032	1128	654	6970
November . .	6509	34	1655	224	1756	785	265	806	1109	424	8758
Deczember .	4767	13	1272	146	1387	458	198	491	752	394	5111
Összesen . .	36757	107	9771	1672	8898	4319	1313	5030	6344	3522	40976

Az olvasó-terem június 15-től szeptember 15-ig zárva volt.

Házon kívül 1402 kikölcsönző 4156 művet használt.

**Az egyetemi könyvtár olvasótermét látogatók foglalkozási
ág szerinti kimutatása 1889. évben.**

Jog- és államtudományhallgató	732
Orvostanhallgató	552
Bölcészettanhallgató	230
Gyógyszerésztanhallgató	72
Hittanhallgató	22
Műegyetemi hallgató	94
Közép- és szakiskolai tanuló	120
Állatorvostanhallgató	14
Jog- és államtudományi szigorló	41
Orvostani szigorló	55
Bölcészeti szigorló	—
Ügyvédjelölt és joggyakornok	126
Tanár- és tanítójelölt	11
Magánzó	8
Hivatalnok	105
Hírlapíró és író	9
Tanár és tanító	29
Ügyvéd	20
Orvos	4
Lelkész	1
Katonatiszt	1
Kereskedő	1
Mérnök	2
Művész	5
Vegyész	2
Műiparos	3
Gazdász	2
Összesen	2272

— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtáráról 1889-ben.

A M. T. Akadémia könyvtárában a rendezett tudományszakok száma: 51 s összesen 43,766 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint: Történelem 5312, magyar történelem 2412, életirat 2080, politika 2003, magyar politika 1249, jogtudomány 1009, magyar jogtudomány 1247, magyar országgyűlés 95, föld-

rajz 1017, magyar földrajz 396, térképek 925, utazás 1078, statisztika 499, anthropologia 210, természettudomány 135, természet-tan 532, Vegytan 271, matematika 872, természetrajz 94, állattan 400, növénytan 355, ásványtan 503, orvostudomány 2293, hadtudomány 582, philosophia 1119, paedagogia 1249, széptudomány 447, nyelvtudomány 1327, magyar nyelvtudomány 355, régi magyar irodalom 629, magyar irodalom 2030, külföldi folyóirat 189, magyar folyóirat 372, Görög irodalom 693, latin irodalom 825, class. philologia 530, új-latin irodalom 555, régészet 972, érem-tudomány 175, keleti irodalom 718, olasz irodalom 197, francia irodalom 612, germán irodalmak 1190, szláv irodalmak 406, külf. és hazai társulatok, akadémiák kiadványai 268, M. T. Akadémia kiadványai 347, gazdaság 1331, theologia 892, encyclopaedia 139, incunabulum 355, bibliographia 695.

A M. T. Akadémia könyvtári bizottsága 1888. december havában elhatározta, hogy a könyvtár könyveiről a szak-katalóguson kívül egy általános betűrendes címjegyzék is készíttessék, mely az összes könyvek címeit betűrendben foglalja magában. E határozat értelmében a czédulázás 1889. február havában három (október—decemberig négy) másoló segítségével megkezdett. Deczember végeig 15 szakban mintegy 16,718 munkáról az utolsó lapokkal együtt 17,800 czédula készült.

Ezen kívül a rendes folyó munka is tovább haladt.

A szak-katalogusok köteteinek száma 88.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint, a következő:

194 külf. akadémiával, külföldi és hazai tud. társulattal és testületekkel

folytatott csere útján	764 mű 377 köt. 388 füzet	} 360 isk. progr. és 3 térkép.
------------------------	---------------------------	-----------------------------------

Magánosok ajándékából	312 » 118 » 235 »
-----------------------	-------------------

35 nyomda köteles pél-

dányaiból	862 » 242 » 785 »
-------------------	-------------------

Az Akadémia saját kiad-

ványaiból	39 » 24 » 61 »
-------------------	----------------

Vétel útján	371 » 514 » 170 »
---------------------	-------------------

Az 1889-diki összes gyarapodás: 2347 mű, 1278 kötet, 1639 füzet, 3 térkép és 360 iskolai programm. Ehhez járul 138 külföldi és hazai folyóirat és újság.

A könyvtár olvasótermének látogatása 1889-ben a következő volt:

január havában	1047	egyen	1479	munkát	használt
február »	986	»	1376	»	»
márczius »	976	»	1325	»	»
április »	674	»	954	»	»
május »	596	»	836	»	»
június »	274	»	365	»	»
szept. (16—30.) havában .	576	»	785	»	»
október »	1422	»	2055	»	»
november »	1380	»	1877	»	»
december »	823	»	1079	»	»

Összesen : 8754 egyén 12,141 munkát használt.

Házon kívül való használatra 142 egyén 574 munkát kölcsönzött ki. Összesen tehát 8896 egyén 12,715 munkát használt.

A *kézirattárban* rendezés alatt voltak a Bossányi-, Podhraczkgyűjtemény, s a M. Tud. Akadémiától korábbi időkből a levéltárba adott iratok és gyűjtemények.

Ennek következtében

a «régi és újabb írók kézirati művei» című szak gyarapodott	8	kötettel
a «levelezés» című szak gyarapodott	2	»
a «magyar nyelvtudományi» szak gyarapodott	19	»
a «vegyes» című szak gyarapodott	5	»
a «Történelem» című szak gyarapodott	24	»
a «Történelem segédtudománya» című szak gyarapodott	6	»
a «Jogi» szak gyarapodott	6	»

Ajándékozás útján szaporodott Tóth Ágoston akad. l. tag «Francziaország határai» cz. kéziratával a Sasku Károly irataival.

A kézirattárt 26 idegen látogatta. A kézirattárt használta 45 tudós és író; 60 egyetemi hallgató.

— A **kolozsvári egyetemi** és az erdélyi muzeum-egylet könyvtárának évi forgalmáról, valamint az ország többi nyilvános könyvtárainról szóló jelentéseket pozitív adatok hiánya miatt más alkalomra kellett halasztanunk.

— **Jelentés a Somogyi-könyvtár 6-dik évi forgalmáról.** Nevezetesen az 1888—89. évi időszak alatt való használatá-

ról, a könyvtár gyarapodásáról, valamint a czímtározási munkálatok előhaladásáról szóló jelentésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

I. A könyvtár használata.

A könyvtár, habár a múlt évi július és augusztus havában a szokásos tisztogatási munkálatok teljesíthetése okából szabály szerint zárva volt is, mégis egyes komolyabb bűvárnak az alkalom meg volt adva arra, hogy a könyvtárt használhassa.

Igy a szünidő alatt is a könyvtárban 25 olvasó bűvárkodott, a mely létszám különben az olvasók szeptember havi létszámkimutatásába van befoglalva.

A múlt évi szeptember 1-jén a könyvtár rendes használatra újra megnyitvatván, a folyó évi június hó 30-ig terjedő időtartam alatt az olvasóterem összesen 243 napon volt nyitva, és pedig a bizottságnak ez ügyben kelt múlt évi határozata szerint csakis a délutáni időszakban.

Ezen idő alatt az olvasók száma összesen 2250 volt, kik összesen 2557 művet használtak.

A könyvtári bizottságnak múlt évi határozata értelmében a könyvtár olvasóterme a komolyabb kutatók előtt délelőtt sem volt elzárva. Így a látogatók közül olyanok, kik a könyvtárt egyúttal a délelőtti időszakban is használták — jobbra tanárok — összesen az egész év alatt 103-an voltak, a kiknek száma a fentebbi ösztétett létszámba már betudva van.

Az olvasóknak számát havonként a túl oldalon levő táblázaton van szerencsém kitüntetni.

A könyvtári bizottságnak azon határozata kapesán, hogy hétfőn és csütörtökön az olvasóterem esti 7 óráig tartassék nyitva, van szerencsém jelteni, hogy a 6 órán túl terjedő időszakban leginkább a hivatalnoki karból kikerült, s a fentebbi főlétszámba betudva levő olvasók mennyisége összesen 222-re rugott, nevezetesen szeptemberre 14, októberre 27, novemberre 41, deczemberre 24, január 26, február 33, márcziusra 17, áprilisra 14, májusra 18, s végül júniusra 8 olvasó esik.

A 2250 olvasó közül a foglalkozás és társadalmi állás szerint való osztályozást tekintve, volt:

11 lelkész, használt 16 művet; és pedig 5 hittudományi, 1

Év és hó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma				Az olvasók		Használt művek száma
		d. e.	d. u.	összesen	átlag	legna- gyobb	leg- kisebb	
						száma		
1888. szeptemb.	24	12	177	189	$7\frac{21}{24}$	24	1	214
» október	27	3	246	249	$9\frac{6}{27}$	22	1	270
» november	25	19	392	411	$16\frac{11}{25}$	41	5	435
» deczemb.	22	7	225	232	$10\frac{12}{22}$	21	1	243
1889. január	26	14	219	233	$8\frac{25}{26}$	19	2	269
» február	23	4	197	201	$8\frac{17}{23}$	24	2	210
» márczius	25	6	241	247	$9\frac{22}{25}$	20	6	288
» április	23	15	178	193	$8\frac{9}{23}$	17	2	258
» május	26	13	176	189	$7\frac{7}{26}$	19	2	242
» június	22	10	96	106	$4\frac{18}{22}$	10	1	128
Összesen	243	103	2147	2250	$9\frac{63}{243}$	—	—	2557

jogtudományi művet, 2 hirlapot, 1 egyetemes irodalomtörténeti, 3 nyelvészeti s szépirodalmi s 4 könyvészeti művet;

152 tanár s tanító. Használt 277 művet; és pedig 4 hit-tudományi, 3 jogtudományi, 26 államtudományi, 3 orvostudományi, 11 természettudományi, 5 bölcsélet s neveléstudományi, 139 történettudományi, 23 classica-philologiai, 8 keleti nyelvészeti, 14

modern nyelvészeti, 6 magyar szépirodalmi, 4 idegen szépirodalmi, 1 könyvészeti, 4 encyclopaediai, 22 vegyes tartalmú, s 4 gyűjteményes művet.

1599. tanuló. Használt 1673 művet; és pedig 11 hittudományi, 17 jogtudományi, 74 államtudományi, 43 orvostudományi, 167 természettudományi, 34 bölcelet s neveléstudományi, 186 egyetemes történelmi, 3 egyetemes régészeti, 78 egyetemes földrajzi, 56 egyetemes irodalomtörténeti, 98 magyar történelmi, 4 magyar oklevéltani, 1 hazai régészeti, 5 hazai földrajzi, 274 magyar irodalomtörténeti s nyelvészeti, 19 classica-philologiai, 9 modern nyelvészeti, 384 magyar szépirodalmi, 6 idegen szépirodalmi, 2 könyvészeti, 60 encyclopaediai, 139 vegyes tartalmú, 1 gyűjteményes művet, 1 miscellaneát s 1 naptárat.

48. író. Használt 48 művet; és pedig 1 államtudományi, 10 természettudományi, 2 magyar szépirodalmi, 35 vegyes tartalmú művet.

10 művész. Használt 11 művet; és pedig 1 államtudományi, 5 mérnök s építészeti, 3 szépművészeti, 1 magyar szépirodalmi, 1 vegyes tartalmú művet.

2 ügyvéd s közjegyző. Használt 2 művet; és pedig 1 jogtudományi s 1 államtudományi művet.

11 katona. Használt 17 művet; és pedig 1 államtudományi, 1 hazai történelmi, 5 magyar oklevéltani, 1 magyar régészeti, 2 hazai földirati, 5 encyclopaediai s 2 vegyes tartalmú művet.

48 törvényhatósági tisztviselő. Használt 58 művet; és pedig 14 államtudományi, 4 szépművészeti, 3 egyetemes történeti, 2 egyetemes földrajzi, 2 magyar történelmi, 1 magyar oklevéltani, 2 hazai földrajzi, 1 magyar szépirodalmi, 4 encyclopaediai s 25 vegyes tartalmú művet.

76 állami tisztviselő. Használt 90 művet; és pedig 9 jogtudományi, 28 államtudományi, 1 természettudományi, 1 bölceleti, 2 szépművészeti, 1 neveléstudományi, 10 egyetemes történelmi, 1 egyetemes földrajzi, 6 magyar történelmi, 3 magyar oklevéltani, 1 magyar irodalomtörténeti, 3 classica-philologiai, 6 magyar szépirodalmi, 3 könyvészeti, 4 encyclopaediai és 10 vegyes tartalmú művet.

174 magántisztviselő. Használt 241 művet; és pedig 2 jogtudományi, 2 államtudományi, 5 természettudományi, 24 bölceleti,

1 szépművészeti, 4 neveléstudományi, 2 egyetemes történelmi, 51 magyar történelmi, 2 hazai régészeti, 7 magyar irodalomtörténeti, 1 classica-philologiai, 16 modern nyelvészeti, 85 magyar szépirodalmi, 1 idegen szépirodalmi, 2 könyvészeti, 2 encyclopaediai, 24 vegyes tartalmú, 1 gyűjteményes művet, 8 naptárt.

4 orvos. Használt 4 művet; és pedig 4 egyetemes régészeti művet.

2 gyógyszerész. Használt 2 művet; és pedig 2 magyar szépirodalmi művet.

4 gazdatiszt. Használt 4 művet; és pedig 4 magyar oklevéltani művet.

7 építész. Használt 7 művet; és pedig 2 államtudományi, 1 szépművészeti, 1 magyar történelmi, 1 classica-philologiai, 2 magyar szépirodalmi művet.

68 kereskedő. Használt 68 művet; és pedig 1 jogtudományi, 5 államtudományi, 7 egyetemes történeti, 5 magyar történelmi, 43 magyar szépirodalmi, 1 idegen szépirodalmi, 1 könyvészeti, 1 encyclopaediai s 4 vegyes tartalmú művet.

21 birtokos és magánzó. Használt 22 művet; és pedig 1 államtudományi, 2 orvostudományi, 3 magyar oklevéltani, 6 magyar szépirodalmi, 1 idegen szépirodalmi, 7 encyclopaediai, 1 vegyes tartalmú művet s 1 naptárt.

13 nő. Használt 15 művet; és pedig 1 államtudományi, 5 természettudományi, 2 szépművészeti, 1 magyar történelmi, 3 magyar szépirodalmi, 3 vegyes tartalmú művet.

Az előző évben a könyvtárlátogatók száma 2910 volt, kik összesen 3274 művet használtak, s az olvasók napi átlagos száma $12\frac{12}{239}$ volt.

E számadattal szemben a mostani év csökkenést tüntet fel, a mi különösen a tanuló ifjúság és a nőlátogatók számánál szembevetendő. E körülmény oka az, hogy a tanuló ifjúságnak a szépirodalmi művek használatára szorítózkodó hajlama mindjobban korlátolva lett, s az ifjúság inkább a tanulmányai kiegészítésére szolgáló komolyabb művek használatára utaltatott.

Habár az olvasók száma az elmúlt évben csökkent is, más részről kiemelni tartozom, hogy az olvasók oly komoly irányú tanulmányozást még soha sem folytattak, mint a lefolyt évben. Az olvasók közül sokan már nem egyszerű olvasói minőségben

használták a könyvtárt, hanem mint bűvárok különösen a kútfők mélyrehatóbb tanulmányozása alkalmából a könyvtár gazdag tartalmát nagy arányokban aknázták ki, még pedig a legkedvezőbb eredménnyel.

Idomossági tekintetből a könyvtárt használók komolyabb bűvárlatairól habár nem szólhatok is, mégis főlemlithetőnek vélem, hogy Kiss Lajos tanár úr az Akadémia hadtörténeti bizottsága által pályadíjra méltónak talált műre, továbbá az aradi szentháromság szobor tervezete, egy a helyi lapokban is megjelent figyelmet keltett felolvasás, s a legközelebbi időben megjelent egy nyelvtudományi tanulmány a könyvtárban eszközlött kutatásoknak köszönik legnagyobb részben létrejövetelüket.

Az olvasókról a napi és havi statisztikai táblák rendszeren vezettettek, a kérdőlapok becsomagolva megőrzésre eltétettek.

Az olvasókon kívül a könyvtár helyiségeit s berendezését a lefolyt évben összesen 430-an tekintették meg, és pedig 278 férfi, s 152 nő. A látogatók ezen számának túlnyomó része a július—október hónapokra esik.

Még csak azt említem meg, hogy a mult évi július—augusztus hónapokban a szokásos tisztogatás a II. és VI. számú termekben lett végrehajtva s jelenthetem, hogy a veszélyes molypillék nagy arányban pusztultak el

II. A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás beszerzések- és adományokból ez évben a következő eredményű volt.

Az 1000 frt beszerzési alap terhére 10 mű köttetett, és pedig 32 kötetbe összesen 13 frt 5 kr. költséggel. Az ekként fenmaradt alap terhére beszereztetett a mult év végeig 42 mű 64 kötet és 13 füzet, a folyó év június hó végeig 51 mű 86 kötet s 29 füzet. Vagyis összesen beszereztetett 93 mű, 150 kötet és 42 füzet.

De ezenkívül ugyancsak a beszerzési alap terhére járt a könyvtár részére előfizetés útján a mult évben 35 hirlap, folyóirat, szemle s füzetes vállalat, a folyó évben június hó végeig 38 hirlap s folyóirat, a melyeknek előfizetési díja az 1000 forint könyvbeszerzési alapot már jó részben kimeríti.

Az előfizetés útján megrendelt lapok és folyóiratokon, a tudo-

mányos Akadémia és más tudományos testület időszakai folyóirataiból a könyvtár — mint egyúttal a társulatok alapító tagja — 3 folyóiratot alapítványi illetékképen, 33-at pedig tiszteletpéldány képen díjtalanul kapott.

Igy a magyar tudományos Akadémia megküldte összes kiadványait, de ezen kívül a magyar földrajzi társulat, a magy. kir. földtani intézet, a magyarhoni földtani társulat, a magyar kir. orsz. statisztikai hivatal, a magyar mérnök- és építészegylet, a fővárosi statisztikai hivatal stb. kiadványaikat adományként, a Szt. István társulat és a természettudományi társulat kiadványai Somogyi Károly alapítványa czímén, a magyar történelmi társulat és Kistaludytársaság kiadványai pedig Szeged város alapítványai czímén érkeztek meg. Ez utóbbi társaságnál a város alapítványa még a könyvtárra átruházva nem lett.

A könyvtár mindezekén túl még 37 adományozótól összesen a következő adományt vett: 324 kötet, 300 füzet, 7 kisebb nyomtatványt, 8 térképet, 1 képet s 56 kéziratot.

Az adományozók közül dr. Éröskövy János, Magyar Gábor főgymn. igazgató, Nagy Gyula mérnök, Szabados János városi tanácsnok, Szluha Ágoston főkapitány és Szeged város tanácsának tekintélyesebb adományait tartozom kiemelni, valamint el nem mulaszthatom fölemlíteni, hogy Obláth Lipót könyvtár-bizottsági tag még az 1881. évben természettudományi művek beszerzésére 50 frtot a házi pénztárba letéteményezett, ez összeg időközben kamataival 67 frt 79 kr-ra szaporodván, melynek rendeltetésszerű felhasználása legközelebb megtörténik.

III. A czímtározás és rendezési munkálatok előhaladása.

Múlt évi jelentésem szerint czímtározva volt 16,134 mű, 35,708 kötet. A lefolyt évben czímtározva lett a hittudományi főszakból a szentírás-magyarázat alszak visszamaradt része, továbbá az egyházirodalom-történeti, szentatyák, egyházirók, zsinatok, hit- és erkölestan, hitvédelem, lekipásztorságtan, egyházi szónoklat alszakokra kiterjedő része.

Ezen csoportba tartozólag, valamint az évi beszerzések- és adományokból czímtározva lett a lefolyt évben összesen 3062 mű, 5379 kötet, úgy hogy ma már a könyvtár egész állományából 19,454 mű 41,655 kötet czímtározva, felállítva, számozva s lel-

tározva van. Hátra van még tehát az egyházi folyóiratok, encyclopaediák és vegyes munkák alszaka, továbbá az idegen és magyar ősnymtatványoknak, a politikai s társadalmi lapoknak, a miscelláneák, almanachok, naptárak alszakjai. A múlt évi jelentésben kiemelni volt szerencsém, hogy a hittudományi szak a folyó év végeig teljesen czímtározva lesz. A föntebbiek szerint az említett szakba tartozó művek legnagyobb részének czímtározása már végrehajtva van, s a még hátralevő rész czímtározása az ezen év végeig mindenesetre befejeztetni fog. Sőt most már egész határozottan jelenthetem, hogy a jövő év június hó végeig a czímtározás teljesen befejezve lesz, s ha csak valamely nagyobb munkát, előre nem látott körülmények a munkálatok haladását nem gátolndják, a könyvtár egész állományáról az alap és szakczimlap fölvételek befejezve lesznek.

Addig is a már czímtározva levő állományból a főszakok csoportjai szerint a következő kimutatás szolgálhat tájékozásul:

A hittudományi szakban	4,170 mű	7,593 köt.	6,847 drb
A jogtudományi »	1,776 »	2,685 »	2,421 »
Az államtudományi szakban	574 »	977 »	902 »
Az orvostudományi »	885 »	1,463 »	1,292 »
A mennyiség és természettudományi szakban	1,808 »	3,457 »	3,278 »
A bölcsészet, szépműv. és neveléstudományi szakban	1,907 »	3,427 »	3,192 »
A történelem földirati szakban	4,471 »	9,427 »	8,980 »
A nyelv és szépirodalmi »	3,288 »	7,215 »	6,348 »
A vegyes szakban	575 »	5,414 »	5,245 »
Összesen	19,454 mű	41,655 köt.	38,505 darabbal vannak képviselve.

Megjegyzem, hogy e főösszegbe betudva van a város eddigi beszerzésének, vagy az egyesek adományából származó szaporulat mennyisége is, a mi összesen 4228 műre, 7352 kötetre és 6781 darabra rug.

A czimlapok a nagyobb tokokban újra osztattak szét a legszigorúbb betűrend szerint, mivel némely tok túltömöttsége az elosztást már halaszthatatlanná tette. A nagyobb tokok száma már 90-re, a kisebb tokok száma pedig már 86-ra emelkedett.

Az iktatóba a múlt év végeig beérkezett 149, úgy a folyó év június hó végeig beérkezett 98 ügyszám, mind elintéztetett.

A midőn ezekben jelentésemet előterjeszteni van szerencsém, egyúttal kiemelem, hogy némely szak, illetőleg alszak szekrényei és polczai már annyira megteltek, hogy a szaporulatok elhelyezése lehetetlen. Az innen keletkezhető rendkívüli zavarok megelőzése okából ismételten előhozom, hogy a hirlaposztálynak a folyosóra való kihelyezése s az ekként megürült I. sz. helyiségnek berendezése immár elhalaszthatatlanul szükséges.

Ennélfogva a tekintetes tanácshoz ez ügyben még az 1886 évben 15,278. sz. javaslatomnak újra fölvételét és tárgyalását, a midőn kérem, mély tisztelettel vagyok

Szegeden, 1889. július hó 4-én
alázatos szolgája

Reizner János,
könyvtár-igazgató.

— **A gróf Sztáray-család oklevéltárából,** melynek első kötetét múlt évi folyamunkban röviden ismertettük, immáron a második kötet is megjelent, 71 ívnyi terjedelemben, 7 műmelléklettel. Mindazt, a mit az első kötetről az anyag összeállítása és felszerelése s a publicatio elveiben érvényesített czélszerű újítások tekintetében elmondtunk, azt csak ismételhethők ez újabb kötetnél, mely minden tekintetben méltó folytatása előzőjének és szép bizonyítéka a szerkesztő: *Nagy Gyula* szakismereteinek, körültekintő pontosságának és szigorú következetességének. Nem akarván ismétlésekbe bocsátkozni, csak a codex tartalmával foglalkozunk néhány sorban. A kötet 370 oklevelet tartalmaz az 1397—1457. évekből; ehhez a dús anyaghoz a családi levéltáron s az első kötetnél is felhasznált országos levéltáron, a leleszi konvent s a Nálafalusy és Csicsery-családok levéltárain kívül a sóvári Soósoknak a Magyar Nemz. Múzeumban őrzött levéltára is jelentékeny contingenst szolgáltatott, a Csapyakra vonatkozó oklevelekkel, — a kik a XIV. század végén sógorsági viszonyba léptek a Nagymihályiakkal. — A királyi kiadványok között Zsigmondtól 45 darabot találunk, Albert és I. Ulászló királyoktól 1—1 oklevelet, Hunyadi Jánostól 13-at s az országos tanácstól 3-at. A többi oklevelek legnagyobb része káptalani és konventi kiadvány, az ország észak- és dél-

keleti részeiből ered, melyek legjelentékenyebb hiteles helyei : Lelesz egymaga 83 s Arad 32 oklevéllel szerepelnek a codexben; van még 9 oklevél az egri káptalantól, 6 a csanádítól, 2 a jászói konventtől s 1—1 a budai, bácsi és titeli káptalanoktól. Ezek mellett feltűnő a vármegyei kiadványok száma: Ung vármegyéből 44, Zemplénből 10, Aradból 6, Borsodból és Szatmárból 1—1. — A Nagymihályi nemzetségnek legkiválóbb alakjai ez időszakban Nagymihályi, másként *Tibai Péter* nagybányai plébános, a ki vagyonánál és előkelő származásánál fogva az ország praelatusai között szerepelt és a konstanci zsinaton is ott volt Zsigmond kísérei között; továbbá *Nagymihályi Albert* vránai perjel, Dalmát- és Horvátországok bánja. E két családtagra vonatkozó oklevelek adják a codexnek majdnem kétharmadát, míg az utolsó rész a nemzetség történetének amaz érdekes éveit világítja meg, midőn az idősebb ág Nagymihályi Lászlóban 1449. elején kihalván, a Kaplyoni Andrástól származó ifjabb ágheliek, s ezek között a *Sztárayak* lépnek annak örökébe. — Mindezen köztörténeti és genealogiai adatok részletezését és történeti méltatását az illető szaklapok ismertetőire bizzuk. Kiemeljük azonban az egyetlen művelődéstörténeti adatot, mely bennünket, illetőleg folyóiratunk tárgykörét némileg érinti: az esztergomi iskoláról való említést, melynek egy növendéke: *circumspectus vir; magister Philippus studens scholarum Strigoniensium* a Nagymihályiak procuratoraként szerepel 1418. április 8-án Matheus de Vicedominis de Placentia utriusque iuris doctor esztergomi kanonok előtt abban a perben, melyet Péter leleszi pap indított a rajta erőszakoskodó Nagymihályi János és András és társaik ellen. A bíról szereplő kanonok maga is utriusque iuris doctor, a mi a főpap olasz származása daczára is szintén iskolázási adat számba jöhet. Kivüle még egy egyetemi fokkal bíró egyházi embert jegyeztünk ki a kötet nomeclaturájából: az 1447-ben és 1452-ben szereplő Nicolaus Baryus decretorum doctor egri kanonokot és káptalani vicariust. Végül meg kell emlékeznünk a codexhoz mellékelt hat pompás kivitelű fénynyomatú oklevél-hasonmásról és a Nagymihályi nemzetség 1418-ban kapott czímerének színes fac-similejéről, melyek nem kis mértékben emelik a publicatio becsét.

—rr.

— **Érdekes XV. századbeli könyvbejegyzés egy 1498-diki esztergomi Missaléban.** Váradi Péter kalocsai érsek 1498-dik évi

esztergomi missalájában, mely jelenleg a Nemzeti Múzeum tulajdona, s melyet Fraknói Vilmos a «M. Könyv-Szemle» 1887-diki folyamában ismertetett, a szöveget követő tiszta hártylevélen *Váradí Péter kalocsai érsek kezétől* két érdekes könyvbejegyzés olvasható, melyből az egyik a kalocsai kanonokok esküjének, a másik pedig Váradí Péter kalocsai érsek beiktató levelének mintáját tartalmazza. Tekintve, hogy a kalocsai érsekség középkori írott emlékei a hazai történet nem kis kárára, nagyrésztben elpusztultak, érdekesnek tartjuk ezen két XV. századbéli formulát itt közzétenni. A kanonoki esküminta így szól: «Ego N. promitto in conspectu dei omnipotentis, quod ab hac hora in antea vobis reverendissimo in Christo patri domino N. archiepiscopo Colocensi etc. vestrisque successoribus canonice intransibis semper fidelis et obediens ero. Nec ero in consilio aut consensu, vbi aliquid contra honorem detrimentum persone aut damnum vestrum tractaretur aut eveniret, sed pro posse meo obstabo et contradicam. Consilium vestrum et secretum, quod mihi credituri estis, ad damnum vestrum nulli pandam, sed ea, que circa statum et honorem vestrum sensero, mox et in continenti notificabo, et quod in ecclesia vestra continuam aut vobiscum faciam residentiam personalem. Sic me deus adiuvet et hec sancta dei evangelia manibus meis corporaliter tacta. Az érseki beiktatási okmánynak szövege pedig a következő: *Nos Petrus dei et apostolice sedis gratia archiepiscopus Colocensis et Bachiensis* ecclesiarum canonice unitarum etc. Tibi N. canonicatum et prebendam per mortem vel etc. honorabilis magistri N. canonici ecclesie nostre predicte immediati possessoris eorundem canonicatus et prebende in eadem ecclesia, de iure et de facto vacantis accepto primitus a te iuramento super sancta dei evangelia et in manibus nostris corporaliter prestito auctoritate ordinaria conferimus, teque per bireti nostri capiti tuo impositionem inuestimus. In nomine patris et filii et spiritus sancti.»

— **Adalék Szabó Károly RMK.-hoz.** Sárvár. 1600. *Beust Joachim.* Kézbeli Könyuetske. Az iol es bodogyl valo meghalasnac Mesterségeröl. Mostan vyonnan Beust Ioachimnac irasabol, Magyarra fordittatot, Magyarí Istuán, Saruari Praedicator által, mely minden Keresztyen embernek, felette hasznos és igen szükseges. Eccl. 7. v. vlt. Minden te czelekedetidben emlekezzel meg, äz te vtolsó dolgaidrol, es soha öröcke nem vetkezel. Nyomtattatot Saruarat. Az

Tekintetes es Nagysagos Nadasdi Ferencz VVr költ. segen. Manlvis lanos által: Anno M. DC. *Elül* 8 szatlan levél (a nyolczadik üres): erre következik 14 számozott és ismét egy számozatlan levél; ennek előlapján alul «Vege»; az utolsó lap üres. Az ajánló levél intézve van: Generoso ac Magnifico Domino Domino Davidi Vngnad, Libero Baroni in Sunegk & Pleyburg, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Consiliario etc. Domino suo gratiosissimo. A dedicatio szerint Beustnek «Enchiridion [de arte bene moriendi]» 1595-diki [frankfurti] kiadása után fordítva. Leirja Szabó Károly egy csonka példányról RMK. I. 315. sz. a. Teljesen ép példánya a British Museum könyvtárában.

Közli: *Kropf Lajos*. (Londonból.)

— **A Chronicon Budense londoni könyvpiaczon.** A *Hess-féle* magyar krónika egy szép példánya a legközelebbi időben lett Londonban elérvezve. Ugyanis az 1722-től 1727-ig Lord Hope által különböző országokban gyűjtött, rendkívül értékes és ritkaságokban bővelkedő Hopetoun-i kastély könyvtára a f. 1889. évi február 25-től 28-ig lett Londonban elérvezve. Az ez alkalommal piacra került számos kézirat és ősnymtatvány közt volt a Hess-féle Chronicon egy nagy lapszélekkel bíró, aranyozott bőrkötésbe kötött példánya, melyet £ 79-ért (948 frt) Quairitch londoni antiquar-könyvkereskedő vett meg. Az árverési katalógus szerint ezen 1473-diki budai nyomtatvány példányában számos kézirati jegyzet fordul elő és az egykori tulajdonos neve is fel van jegyezve «Gregorius Biccus (?) Budensis 1539».

E.

— **Főlkérés t. bibliographjainkhoz.** II. Rákóczi Ferencz fejedelem udvari testőrző palotás-ezredének parancsnoka, a később báróvá, kir. consiliáriussá, majd unghi főispánná lett *Szent-Iványi János* dandárnok — a ki igen literátus katonaember volt — 1708. ápril 10-én Husztról azt írja a fejedelemnek, hogy a «*Camera Obscurá-t*» olvasta, s ha nyugalma volna az elmélkedésre, magának is kedve volna annak czáfolatát megírni. «*Ha — úgymond — Militaris Scholae translatiója rajtam nem volna, csak hozzá fognék . . . De már ehhez fogván, kettőnek meg nem felelhetek, stb.*» (Eredeti levél, az orsz. levéltár Rákóczi-lymbusában.) Szent-Iványi, a ki Rákóczinak bizalmas emberei közé tartozik vala: kétségtelenül fejedelmi ura megbizásából fordítá magyarra az említett tiszt- és altisztképző katonai szakkönyvet. S ha művét befejezte: Rákóczi minben valószínűség szerint ki is nyomatta azt s a pél-

dányokat hadi tisztjei között szétosztatta. Az 1708-iki viszonyokat tekintve, ennek a könyvnek *Kassán, Lőcsén vagy Bártfán* (e főfő kurucz nyomdákban) kellett nyomatni. Én azonban ily kiadványt nem ismerek; nagyon lekötelné tehát tudós bibliographjaink közül az, a ki engem egy netalán létező ily példánynak, régi katonai irodalmunk érdekében, nyomára vezetne.¹

Budapest, 1889. deczember 25-én.

Thaly Kálmán, m. k.

— **A gróf Ráday-könyvtár.** mely, mint annak idején jelentettük, az utolsó években rendeztetett, *Szász Károly* ref. püspök úr intézkedése következtében megnyitották a közönségnek, mely azt naponkint délelőtt 11—1-ig használhatja. Ismerve a könyvtár gazdag irodalomtörténeti és egyháztörténeti forrásait, őszintén örvendünk, hogy a fővárosban ismét egy nagy könyvtár lett a kutatóknak hozzáférhetővé.

— **Barna Ferdinánd,** a múzeumi könyvtár tiszteletbeli őre, a m. tud. Akadémia levelező tagja és a «Magyar Könyv-Szemle» belmunkatársa, megrendült egészségi állapota következtében, 29 évi könyvtári szolgálata után folyó év május 1-jén nyugalomba vonult. Mint okleveles ügyvédet és a nagyváradi pénzügyigazgatóság fogalmazóját, 1860-ban nevezték ki a Nemzeti Múzeum könyvtárához segédőrnek, hol néhai Mátray Gábor volt könyvtárőr mellett a nyomtatványoknál nyert alkalmazást. Midőn 1868-ban boldog emlékü báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, dr. Hegedüs Kandid Lajos miniszteri osztálytanácsos javaslatára a Nemzeti Múzeum könyvtárának szakszerű rendezését a müncheni rendszer mintájára elhatározta, s a rendezés költségeire az országgyűléstől rendkívüli országos dotatiót eszközölt ki, a rendezési munkálatok vezetésével Barna Ferdinánd könyvtári első segédőrt bizta meg, kit a müncheni könyvtári rendszer tanulmányozására államsegélylyel hat hétre Münchenbe küldött ki. Barna e tanulmányútjából visszaérkezve, a müncheni könyvtár mintájára megcsinálta a múzeumi könyvtár rendezési tervzetét, melyet a vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium a végrehajtandó rendezésnél zsinórmértékül elfogadott és elren-

¹ Egykorú *kézirati példányról* is hálás örömmel vennék tudomást.

delte, hogy ezt a rendezésnél alkalmazandó napi díjasok elsajátítsák és vizsgát tegyenek belőle. Egyszersmind Barna Ferdinándnak tiszteletbeli őri czímet és rangot adományozott és rendkívüli munkálatok czímén évi 300 frt személyes pótlékot engedélyezett részére, melyet szolgálatának utolsó napjáig élvezett.

Ezenkívül a miniszter a rendezés tartamára a könyvtárhoz *Villecz Kamill* miniszteri titkár személyében miniszteri biztost nevezett ki, ki a rendezés administratív teendőit vezette s kinek, mint rendkívüli miniszteri meghatalmazottnak, fegyelmi ügyekben Barna Ferdinánd is, a rendelkezésére bocsátott napi díjasokkal együtt, alá volt rendelve. Ily auspiciumok alatt kezdte meg Barna Ferdinánd 11 napi díjassal, kik jobbára a budapesti egyetem bölcsészethallgatói voltak, 1869. január elején a Nemzeti Múzeum könyvtárának szakszerű rendezését, melyet hat év alatt, 1875 július havában fejezett be. Ezen rendezés forduló pontot képez nemcsak a Nemzeti Múzeum, de a hazai könyvtárak történetében, mert innét datálódik *a szakrendszer behozatala könyvtárainkban*, innét kezdődik egy új aera, melynek a magyarországi könyvtári és bibliographiai viszonyok örvendetes javulását köszönjük.

Ezen rendezés által a Nemzeti Múzeum könyvtára európai színvonalra emelkedett; a sok kisebb-nagyobb rendezetlen könyvgyűjteményből egy rendezett nagy államkönyvtár lett, melyben a szakrendszer elvei vitettek keresztül s hol az ekkorig hozzáférhetlen országos kincsek közkincsévé váltak a nemzetnek.

Ismeretes ugyanis, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtárában az alkotmányos aeráig a nyomtatványokból csak a szorosan vett Széchenyi-könyvtár és az új járulékok voltak rendezve, melyek a könyvtár többi könyvgyűjteményeitől elkülönítve kezeltettek. Ellenben a régi könyvgyűjtemények, milyenek: az Illésházy, Janovich, Horvát, Sándor és más könyvtárak a könyvtári helyiség öt termében rendezetlenül, ölmagasságban egymásra felhalmozva heverték s a kutató közönségnek hozzáférhetők nem voltak. A könyvtárrendezési művelet tehát első sorban ezeknek feldolgozására irányult. Csak mikor ezen gyűjtemények már czédulázva, repertorizálva és felállítva voltak, került a sor a szorosan vett Széchenyi-könyvtárnak újból való fölvételére, melylyel a szakrendezés nagy munkája 1875-ben befejezést nyert. A rendezésnél a könyvtár összes könyvkészlete commassáltatott, ebből a duplumok

kiselejteztettek és a szebb példányok a gyűjteményre való minden tekintet nélkül a könyvtár részére megtartattak. A kevésbbé szép példányok pedig a duplumok közé kerültek és a könyvtár javára értékesítettek. Így hajtattott végre könyvtárunkban a rendezés nagy munkája, melyet akkor mint kulturtörténeti eseményt, a magyar közművelődés minden igaz barátja örömmel üdvözölt. Ezen eredményben az érdem oroszlánrésze kétségkívül *báró Eötvös József* volt miniszteré és *dr. Hegedűs Kandid Lajos* volt miniszteri osztálytanácsosé, kik a hazai közművelődésnek tettek szolgálatot, midőn a múzeumi könyvtár szakszerű rendezését elhatározták, s ennek keresztülvitelét a szükséges rendkívüli eszközök előteremtése által lehetővé tették. De nagy része van ebben azon férfiúnak is, ki a miniszter intentióját becsülettel végrehajtotta, a Nemzeti Múzeum könyvtárában egy külföldi tudományos rendszert sikerrel meghonosított, s ki a magyarországi könyvtárrendezés történetében a *tudományos szakrendszer* gyakorlati keresztülvitelével az úttörés nehéz munkáját végezte.

E rendszer ma is, 15 évi gyakorlat után, jónak és czélszerűnek bizonyult, s a könyvtár használhatóságának egyik nagyfontosságú tényezője. Ez tény, melyet mint szakembereknek elismerni kötelességünk. S tény az is, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtárának rendezése Barna Ferdinánd könyvtárnoki működésének marandó emlékét képezi, melyet az ő nevétől elválasztani nem lehet. E rendezés a boldog emlékü báró Eötvös Józsefnek nagyon szíven feküdt, ki a rendezési munkálatok haladásáról többször személyesen győződött meg, Villecz Kamillnak és Barna Ferdinándnak a rendezés vezetéseért elismerését fejezte ki s utóbbinak kilátásba helyezte azt, hogy a munkálatok befejezése után megfelelő jutalomban fog részesülni. A rendezés negyedik évében Villecz Kamill miniszteri biztos a könyvtárban viselt hivatalos állásáról leköszönt, s távozása után a miniszterium az administratív teendőket is Barna Ferdinándra ruházta, ki ezeket két évig végezte. Ez időben a könyvtár és Barna szerencsétlenségére történt, hogy két könyvtári díjnok a könyvtárból több száz forint értékű könyvet lopott, melyeket részint saját használatukra tartottak meg, részint pedig a fővárosi antiquáriusoknál értékesítettek. Ezen esetet felsőbb helyen Barna Ferdinánd administratív erélytelenségének tudták be, s midőn 1875-ben Mátray Gábor volt múzeumi könyvtárőr nyugdíjazta-

tása következtében a múzeumi könyvtárban a főnöki állás megüresedett, erre az ő mellőzésével a gróf Széchenyi-család javaslatára Fraknói Vilmost nevezték ki. Ez elkeserítette. Scrupulosus természete nehezen tudott megbarátkozni a gondolattal, hogy abban a könyvtárban, melynek rendezését ő vitte keresztül, most más fog disponálni. Aggódott, hogy az új rendszer, melynek szellemébe ő volt leginkább beavatva, s melyet nálunk gyakorlatilag még előbb ki kellett próbálni, az új főnök esetleg más szellemű dispositiója által ki lesz forgatva eredeti formájából, a könyvtárban zavart fog előidézni és az egész rendezés eredményét kérdésessé teheti. Aggodalma alap nélküli volt. Fraknói Vilmos a miniszterium által elfogadott rendszert respectálta s Barna Ferdinándot továbbra is a nyomtatványok csoportjának vezetésével bízta meg, hol a könyvek fölvételénél, meghatározásánál és osztályozásánál egészen önállóan működött. Ezen munkakör megfelelt Barna kívánságának is, de az új helyzettel őt ki nem békítette. Midőn 1879-ben Fraknói Vilmos a M. T. Akadémia főtitkárává történt megválasztása után a múzeumi könyvtártól megvált, Barnát másodszor mellőzték, s a gróf Széchenyi-család javaslatára Majláth Bélát nevezték ki a könyvtárhoz könyvtárőrnek. Ezen mellőztetést már könnyebben viselte el s lassan beletörődött új helyzetébe. Majláth is meghagyta őt eddigi munkakörében, melyet egész 1888. május 30-ig lelkiismeretesen töltött be. Ez évi június havában szélütés érte, melyből félév alatt szerencsésen kigyógyult, de a betegség testi és szellemi erején erős nyomot hagyott hátra. Még három havi szabadságot kért és kapott, s mikor ennek leteltével egészségi állapota nem állott helyre, nyugdíjaztatásáért folyamodott. Kérését a vallás- és közoktatásügyi miniszterium teljesítette, s őt buzgó szolgálatainak elismerése mellett 1889. május 1-jén 1200 forinttal nyugdíjazta. Barna nyugdíjaztatásával a Múzeum legtudósabb tisztviselőinek egyike vált ki az intézet kötelékéből, ki széleskörű erudíciójával, gazdag nyelvismeretével és jeles irodalmi munkásságával a könyvtár tudományos reputációját emelte, ki mint könyvtárrendező hat év alatt egész kis nemzedéket nevelt a könyvtártudományi disciplinának, s a múzeumi könyvtári rendszert a Nemzeti Casino, a képviselőház és más hazai könyvtárakban meghonosította. Az ő keze alól kerültek ki: Eötvös Lajos, Tipray Tivadar, a múzeumi könyvtár két elhunyt és Major Lajos az intézet mostani tisztviselője,

innét nyert *Basó* Ármin a képviselőházi, *Likavec* József az akadémiai és *Pádly* Lajos az egyetemi könyvtárnál alkalmazást, kik az ő vezetése alatt képezték ki magukat szakemberekké.

Az ő vezetése alatt mint napidíjasok részt vettek a rendezésnél: *Simonyi* Zsigmond, a budapesti egyetem mostani jeles tanára; *Évva* Lajos, a népszínház mostani igazgatója; *Zsilinszky* Endre, a szarvasi főgymnasium mostani igazgatója és mások, kik ma különböző pályán jeleskednek. Jó főnök, jó collega volt, kit mindenki szeretett. Most mikor megvált körünkől, kötelességünknek tartottuk könyvtári működéséről és érdemeiről ezen közleményben megemlékezni. Ezzel tartoztunk az ügynek és neki. Ez az egyedüli elismerés, melyvel 29 évi könyvtárnoki működésének mi adózhatunk.

— **Konstantinápolyi könyvtárbúvárlatok.** II. Abdul Hamid török szultán, ki 1877-ben a magyar nemzetnek a konstantinápolyi Eszki Szerájából 35 középkori latin kéziratot, köztük 12 Corvin-codexet nagylelkűen ajándékozott, nemzetünk iránti jóindulatának újabb jelét óhajtván adni, ez év folyamán Vámbéry Ármin nagynevű tudósunk által meghívta a M. T. Akadémiát a konstantinápolyi császári gyűjteményekben levő magyarországi vonatkozású kéziratok megvizsgálására. A M. T. Akadémia a török szultán ezen nagylelkű meghívását hálás köszönettel fogadta, annál is inkább, mert a Kubinyi-Henszlmann és Ipolyi-féle konstantinápolyi expeditió óta egyik forró vágya volt a konstantinápolyi császári kincstárban levő kéziratokat egy szakbizottsága által megvizsgáltatni. Ezen vágya azonban, daczára annak, hogy a Konstantinápolyba küldendő bizottság tagjait az utolsó 26 év alatt háromszor is megválasztotta, fájdalom, nem teljesülhetett és az expeditió közbejött akadályok miatt ekkorig létre nem jöhetett. Most azonban a török szultán kezdeményezéséből a várva várt expeditió, kedvező auspiciumok alatt létrejött. Az érdem első sorban Vámbéry Ármíné, ki a török szultántól a meghívást a M. T. Akadémia számára kieszközölte, de nagy érdeme van ebben Tisza Kálmán miniszterelnök urnak is, ki az expeditió eszínjét melegen felkarolta, iránta Urunk királyunk Ő Felsége magas érdeklődését megnyerte és tőle az expeditió költségeire 6000 forintot eszközölt ki, melyet az Akadémia rendelkezésére bocsátott. Az expeditió anyagi része biztosítva lévén, az Akadémia a konstantinápolyi

császári gyűjteményekben eszközzendő kutatások keresztülvitelére kebeléből egy szakbizottságot küldött ki, mely Vámbéry Ármin rendes tag vezetése alatt Fraknoi Vilmos akadémiai másodelnök, Thaly Kálmán rendes, Ábel Jenő és Csontos János levelező tagokból állt. A bizottság megalakulván, megállapította az expedíció programját és f. é. szeptember 19-én indult Konstantinápolyba, hova szeptember 21-én érkezett meg, az indóháznál ünnepélyesen fogadtatott és szept. 23-ikán az Eszki Szerájban, a mecsetek, a jeruzsálemi patriarchatus és a galatai lazaristák könyvtárában megkezdte a kutatásokat, melyek három hetet vettek igénybe. Ezen kutatások eredményéről a bizottság a M. T. Akadémia f. é. októberi összes ülésében tett általános jelentést. A részletes jelentés, mely a felkutatott kéziratokat érdemileg fogja ismertetni, ezután következik. Addig is érdekesnek tartjuk Thaly Kálmán bizottsági tag kutatásaiból a következő bibliographiai érdekességeket itt kiemelni:

Thaly Kálmán, Sir *White*, a konstantinápolyi angol nagykövettől egy magyar vonatkozású mult századi francia nyomtatványt kapott megtekintés végett. Thaly e műben II. Rákóczi Ferencz 1710-ki emlékiratának eddig ismeretlen fordítását ismerte fel. Eddig csak az eredeti magyar szövegről és ennek latin fordításáról volt tudomása. A magyar szöveget szintén ő fedezte fel az erdélyi Vargyas-család levéltárában, melyet aztán Szalay László adott ki a «Történelmi Kalászkok»-ban 1862-ben ezen a címen: «Egy lengyel királyi tanácsosnak levele, melyet egy római birodalombéli úrnak írt Magyarország dolgairól». — Az érdekes leletet később fogja majd bővebben ismertetni.

A Rákóczi által többszörösen megajándékozott galatai St. Benoit-zárda könyvtárában végzett kutatás eredményeiből, mint könyvészeti adalékot kiemeljük, hogy a Fleury bibornok költségén kiállított díszes Calmet-féle művek 27 kötetét szintén Rákóczi adta a szerzetnek. Erről az egyes kötetek elején olvasható köv. egykorú bejegyzés tanúskodik: «Ex Dono Celsissimi ac Serenissimi Principis Transsilvaniae, Domini D. Francisci Ragozzi». Ugyane zárda kézi könyvtárában lett kutatóink előtt ismeretessé a 60-as években Gomin, L. Masutti és Morgari által szerkesztett «Le Sirene gia celebri di tutti tempi» című olasz regénytár, melynek III. kötete «La Principessa Rákóczi» címen a fiatal II. Rákóczi Ferenczet szerepelteti egy kalandos szerelmi históriában.

— **Paúr Iván** királyi tanácsos, a gróf Széchenyi-nemzetség nagyérdemű levéltárnoka, a magyarországi levéltárnokok nestora, a M. T. Akadémia levelező tagja, a múzeumi könyvtár egykori tisztviselője, a tudományos világban félszázad óta előnyösen ismert érdemes tudós, régész, történetbúvár és gyűjtő, ki a magyar tudományos közéletben és szakirodalomban mint régész és oklevélbúvár az úttörők régi gárdájához tartozott, 1888. decz. 17-én Sopronban 83 éves korában meghalt. Alapos képzettségű és sokoldalú műveltségű férfiú volt, ki élte fogytaig kedvencz tudományának élt és több irányban hasznos tevékenységet fejtett ki. Az ötvenes években a Nemzeti Múzeum könyvtárában mint szerény állású hivatalnok ő kezdte meg a könyvtár okleveleinek lajstromozását, melyekből több ezeret dolgozott fel. Az ő czédulái a könyvtár oklevél-catalogusának alapját képezik s szabatosságuk által tűnnek ki. Innét Sopronba költözött, hol a gróf Széchenyi-család a gróf Széchenyi-nemzetségi levéltár levéltárnokává nevezte ki, mely tisztében élte fogytaig működött. Érdekesnek tartjuk fel-
említeni, hogy a boldogult az ötvenes években egy Corvin-codexet is birt gyűjteményében, melyet bizonyos *Schalhammer*, akkori soproni postatisztnek ajándékozott, kitől azután a codex vásárlás útján a salzburgi császári és királyi Studien-Bibliothekba került, hol jelenleg is megvan. A kéziratnak *Herodiani Historiarum Libri VIII ab Antonio de Bonfinis e graeco in latinum traducti et Mathiae Regi dicati* a czíme, s ismertetését először a «Magyar Könyv-Szemle» 1881-iki folyamában, másodszor a «Könyvkiállítási Kalauz»-ban adtuk. Végül kiemeljük még, hogy a boldogult hátrahagyott kézirat-, oklevél- és régiséggyűjteményét a sopronmegyei régészeti társulatnak ajándékozta, miáltal ezen történeti emlékeket a szétdaraboltatástól megmentette.

— **Két eladó Corvin-codex Angliában.** A tudományos világban ismeretes *Sir Thomas Philipps* cheltenhami könyvtára, mely 4000 kötetet meghaladó középkori kéziratainak gazdagságával és ritkaságával méltán az elsőrendű európai nyilvános könyvtárak kéziratgyűjteményeihez sorakozik. Ezen kéziratgyűjtemény, mely magántulajdon levén, jó ideig csak magas belépti díj mellett volt használható, újabb időben azon változáson ment keresztül, hogy a végrendelet szerinti örökösök a nem Angolországra vonatkozó kéziratokat áruba bocsátották és pedig a rendelkező tulaj-

donos eredeti intentiója szerint úgy, hogy ezekre, a magángyűjtők kizárásával, csakis *nyilvános könyvtárak* reflectálhatnak. Ezen rendelkezés következtében a francia, olasz, német és belga kormányok Sir Thomas Philipps gyűjteményéből nagy összegekért több, hazájokra vonatkozó kéziratot vásároltak, a mint ezt az európai szaklapokban az utolsó időben megjelent közleményekből tudjuk.

Ezen kéziratgyűjteményben, a mint ez a kéziratokról a harminczas években megjelent catalogusból ismeretes, vannak magyarországi vonatkozású codexek is, sőt van két kétségtelen kézirat Mátyás király könyvtárából, melyekre ezennel felhívjuk az illetékes körök figyelmét. Ezek: a) «*Caecilii Cypriani, Liber de habitu virginis*» című, 4361. jegyű latin kézirat, mely ívrétben (828+227 milliméter) a Vespasiano Bisticci kéziratok izlésében van kiállítva s a XVIII. század-ban a lamoignon-i könyvtárból került mostani birtokosához. — Továbbá: b) «*Titus Livius: De Secundo bello punico*» című és 3010. jegyű kézirat, mely kis ívrétben (362+245 milliméter) szintén a Vespasiano Bisticci kéziratok izlésében van kiállítva, s a bécsi udvari és a császári hitbizományi könyvtár Livius Corvin-codexének szakasztott mása, a mennyiben ezt is ugyanazon scriptor: *Johannes Franciscus de Sancto Geminiano* másolta.

Ezen két Corvin-codexre felhívjuk az illetékes körök figyelmét s az ügy, valamint a külföldön levő hazai történeti műemlékek mindnyájunk által óhajtott visszaszerzése érdekében kívánjuk, hogy Mátyás király könyvtárának ezen piacra került emlékeit akár rendkívüli országos dotációból, akár közadakozásból a Nemzeti Múzeumnak biztosítsák. A codexek áráról legközelebb pozitív adatokkal szolgálhatunk.

— **Mosonyi Antal**, múzeumi könyvtári laborans, f. é. január 7-én könyvtári szolgálathban szerzett tudógyuladás következtében elhunyt. A boldogult 20 évig szolgálta a könyvtárt s ez idő alatt értelmességével, megbízhatóságával, egyszerűségével, helyi és irodalmi ismereteivel igen jó szolgálatot tett a könyvtárnak. Nyílt, gyakorlati esze hamar kiismerte magát a müncheni rendszer titkaiban. A rendezés alatt a könyvtár minden könyve az ő kezén ment keresztül, ő emelte ki a rendezetlen tömegből a lajstromozandó könyveket és ő állította fel ismét a lajstromozottakat a szekré-

nyekben. Hasonlóképen a kettős példányokat is ő helyezte el a kiselejteztettek közé.

Ezen művelet által sok könyvnek a címét megjegyezte magának, s 20 évi szolgálatában a rendezésnél szerzett ismereteit annyira gyarapította, hogy ezekkel és a könyvtári technikában szerzett tapasztalásával a könyvtárnak és a közönségnek igen hasznos szolgálatokat tett. Ügyessége és könyvtárnoki temperamentuma közmondásossá vált. Ő a könyvtári gépezetben egy alárendelt, de fontos kerék volt, melynek működésére elöljárói méltán súlyt fektettek. Az utolsó években a könyvkedvelők által kultivált könyvtisztítási mesterséget is elsajátította s ebben is szép haladást tett. Halálát mindnyájan őszinte részvéttel fogadtuk, mert éreztük, hogy sok idő fog eltelni addig, míg egy másik szolga megszerzi magának azokat az ismereteket, melyekkel ő rendelkezett, és azon ügyszeretetet, melyet benne mindnyájan csodáltunk. — Nyugodjék békében!

— **A múzeumi könyvtár nevezetesebb szerzeményei 1889-ben** című közleményünket, mely az év folyamán szerzett nevezetesebb nyomtatványokat, kéziratokat, okleveleket, fényképmásolatokat részletesen ismerteti, továbbá a hazai könyvtárak és antiquariusok közrebocsátott jegyzékeiről szóló szemlénket, mely a magyar bibliographiai irodalom örvendetes haladásáról tanuskodik, térszüke miatt a «Magyar Könyv-Szemle» 1890-ik évi folyamának I. részére, mely sajtó alatt van s rövid idő múlva fog szétküldetni, kénytelenek voltunk elhalasztani.

— **Figyelmeztetés.** A «Magyar Könyvszemle» 1888-dik évi folyamának könyvészeti mellékletét, továbbá az 1889-diki egész folyamot, mely a rendes évszám terjedelmét *két ívvel haladja meg*, a jelen kötettel egyszerre veszik olvasóink. Az 1890-diki folyamnak első részét, mely sajtó alatt van néhány nap múlva s a második részt 1890 végén fogjuk szétküldeni. Addig is t. előfizetőink szives türelmét kérjük.

MAGYARORSZÁGI
K Ö N Y V É S Z E T.

1889.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA

HORVÁTH IGNÁCZ.

(MELLÉKLET A „MAGYAR KÖNYVSZEMLÉ“-HEZ.)

BUDAPEST.

HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDÁJA.

1890.

KIMUTATÁS

a «Magyar Könyv-Szemle» 1889. évi folyamában felsorolt könyvekről.

A) Magyar nyelven megjelent művek szakok szerint: Hit- és erkölcs-tudomány 71. Bölcsészet és szépészet 36. Nyeivtudomány 41. Nyelvészet, szótárak: *a)* magyar 17, *b)* vegyes 9. Ókori remekírók kiadásai, fordításai és ismertetései 19. Történelem és segédtudományai: *a)* magyarországi 49, *b)* vegyes 41. Életrajzok 38. Irodalomtörténet: *a)* magyarországi 43, *b)* vegyes 27. Könyvjegyzék 11. Földrajz 32. Térképek 7. Jog- és államtudomány, nemzetgazdaságtan: *a)* magyarországi 78, *b)* törvények, rendeletek, törvényjavaslatok és országgyűlési irományok 127. Természeti és technikai tudomány 53. Orvostudomány 31. Mennyiségtan 13. Gazdaságtan, sport 65. Hadászat 11. Ipar, kereskedelem, forgalom 59. Szépirodalom: *a)* eredeti 197, *b)* fordítások 103. Népoktatási és iskolakönyvek, egyházi és iskolai értesítők 573. Ifjúsági és népszerű iratok 78. Különféle beszédek 52. Egyleti, egyházi, társulati stb. dolgok, évkönyvek 93. Naptárak 133. Művészetek 31. Társadalmi és politika 74. Encyclopaediák, vegyesek 97.

B) Hazai nem-magyar nyelven megjelent művek nyelvek szerint: Német: *a)* mű 162, *b)* iskolai értesítő 18, *c)* naptár 23.

Tót: *a)* mű 28, *b)* naptár 7.

Szerb: *a)* mű 14, *b)* naptár 6.

Horvát: *a)* mű 27, *b)* naptár 5, *c)* iskolai értesítő 3.

Olasz: *a)* mű 3, *b)* iskolai értesítő 2.

Francia: mű 4.

Latin: *a)* mű 15, *b)* directorium 3, *c)* ordo 2, *d)* schematismus 14.

C) Hazánkat érdeklő külföldi munkák nyelvek szerint: német 63, francia 4, olasz 2, finn 1, román 3, lengyel 2.

A) Magyar nyelvű munka 2309

B) Hazai nem-magyar nyelvű munka..... 337

C) Hazánkat érdeklő külföldi munka..... 75

Összesen.... 2721

A MAGYAR IRODALOM 1889-BEN.

ÖSSZEÁLLÍTTA

HORVÁTH IGNÁCZ.

Ezen jegyzékbe azon nyomtatványok vétettek fel, melyek 1889-ik évszámmal vannak jelölve. Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. A nyomdász vagy nyomdaintézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, melyeknek kiadója nem ismeretes. Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaikból egy példányt az ár megjelölésével, a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni sziveskedjenek.

Abbé Prevost. Manon Lescant és Desgrieux lovag. (Ruzicska Ármin. 8r. 208 l. Ára 1 frt.)

Abczug! vagy néhány porció fekete leves. A német szó mellett kardoskodó «gutgesinnt» gyászmagyarkák nyaka közé találja Bús magyar. (Löbl D. nyomdája. 8r. 8 l. 10 kr.)

Abonyi Lajos. A pénzés molnár románcza. Regény. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 12. köt. Singér és Wolfner 8r. 150 l. ára 50 kr.)

About Edmund. A hegyek királya. Két kötet. (Pallas. 8r. 145 és 156 l. ára 1 frt 60 kr.)

Acsády Ignác. A magyar jobbágy-népesség száma a mohácsi vész után. Székfoglaló értekezés. (Értekezések a történettudomány köréből. XIV. köt. 3. sz. Akadémia. 8r. 45 l. ára 30 kr.)

Acsay Ferencz. A prózai műfajok elmélete. (Kókai Lajos. N. 8r. XI. 790 l. ára 5 frt.)

Ahn F. Gyakorlati vezérkönyve a francia nyelv gyors és könnyű megtanulására. Mutschenbacher-féle magyar átdolgozás alapján újra átdolgozta Havas Adolf. (Athenaeum. 8r. 200 l. ára 70 kr.)

Ahn-Erényi. Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors, alapos s könnyű megtanulására. Nyelvtani jegyzetekkel ellátva és a felső nép- és polgári leányiskolák tantervéhez alkalmazva. A hatodik átvizsgált és javított kiadást sajtó alá rendezte dr. Bokor József. (Lampel R. 8r. 176 l. ára 60 kr.)

Alapszabályai. A magyar cukoripar-részvénytársaság. Statuten der ungarischen Zuckerindustrie-Aktiengesellschaft. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Alapszabályai, Az angol-kisasszonyok budapesti «Sancta Maria» nevelő intézetében a szeplőtlen fogantatás cím alatt felállított Mária congregáció. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 21 l. ára ?)

Albrecht János. Német nyelvtan közép- és polgári iskolák számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 100 l. ára 60 kr.)

Albrecht János. Német olvasókönyv. Gyakorlatokkal és nyelvtannal. I. kötet. A gymnasiumok III. osztálya számára. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 177 l. ára 1 frt.)

Államvasutak, Magyar kir. Útmutatás a közönséges teherszállítmányként feladott darabáruk kezelése iránt. (Légrády testvérek. 8r. 112 l. ára ?)

Államvasutak, Magyar kir. XLV. A Sziszek-Ujgradiskai vonalon közlekedő vonatok menetrendje. 1889. Fahrordnung etc. (Légrády testvérek. 8r. 16 l. ára ?)

Államvasutak, Magyar kir. Gépészeti szakosztály. Egyezményi árjegyzékek a műhelyek részére. XI. füzet. Műszereszek egyezményi árai. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 16 l. ára ?)

Állapotok, Honti. Egy évi korrajz. 1888. áprilistól 1889. májusig. (Wodianer F. és fiai nyomdája. 8r. 72 l. ára ?)

Állatkert. Leporello-Album. Kemény papíron. (Pozsony. Stampfel K. 4r. ára 2 frt 50 kr.)

Id. gróf Almásy Kálmánnak, Alperesi értesítése. Joh. Jak. Eibler által ellene 21700 frt és 2480 frt kár megtérítése iránti perében. (Rudnyánszky A. nyomdája. 2r. 8 l. ára ?)

Álmoskönyv, Legujabb és legbiztosabb nagy. (Nagy-Kanizsa. Fischer Fülöp. 8r. 160 l. ára 40 kr. Közép 8r. 80 l. ára 20 kr. Kis 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Altai S. Henrik. A 7. számú kérő. Vigjáték. (Hatvan. Jámbor Tivadar. 8r. 23 l. ára ?)

Alvinczy Sándor. A Saharában. Utirajzok és tanulmányok. (Franklin-társulat. 8r. 243 l. 35 képpel, ára 1 frt 60 kr.)

Ambrozovics Meszlényi Iлона. A meghallgatott ima. Elbeszélés az ifjuság számára. (Ifj. Nagel Otto. 8r. 163 l. ára 1 frt 80 kr.)

Ambrus István. A socialismus. Pályanyertes mű. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 244 l. ára 1 frt 30 kr.)

Andrássy Gyula gróf beszéde a véderő-törvényjavaslat tárgyában. (Olcsó könyvtár. 261. sz. Franklin-Társulat. 16r. ára 20 kr.)

Ifj. Apáthy István. A piócafélék külső alaktanáról. (Kivonatos közlés 27 ábrával. Dolgozat a budapesti kir. m. tud. egyetem zoologiai s comparatív anatómiai intézetéből. a nápolyi zoologiai megfigyelő állomáson kiegészítve. (Értekezések a természettudomány köréből. XIX. köt. 3. sz. Hornyánszky V. 8r. 87 l. ára 60 kr.)

Ifj. Apáthy István. A magyarországi piócák faunája. Rendszertani essay. (Math. és természettud. közlemények. XXIII. köt. 4. sz. Akadémia. 8r. 303—371 l. ára ?)

Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. Teljes. I—IV. kötet. Hátrahagyott versei. Prózái dolgozatok. Levelezés. (Ráth Mór. 8r. 556, 573 XLIII, XIX, 496 és 473 l. ára 15 frt 60 kr.)

Arany János hátrahagyott iratai. II. kötet. Prózai dolgozatok. Album kiadás. (Ráth Mór. N. 8r. 574 és XLIII. l. ára 5 frt 50 kr.)

Arany János hátrahagyott prózai dolgozatai. (Ráth Mór. 8r. 574 és XLIII l. ára 4 frt.)

Arany János hátrahagyott versei. Két kötet. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXI. LXII. Ráth Mór. 8r. 287, 248 l. ára 3 frt 20 kr.)

Arany-könyv. Leporello-Album. Kemény papíron. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. ára 2 frt 50 kr.)

Aranyosi József Celestin. Szív és lant. Versek. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 250 l. ára 1 frt 50 kr.)

Archimedes. Szilárdságtan kérdésekben és feleletekben. (Grünbaum Ármin. 8r. 136 l. ára ?)

Archivum Rákócianum. II. Rákóczi Ferencz levéltára bel- és külföldi irattárakból bővítve. Első osztály. Had- és belügy. Szerkeszti Thaly Kálmán. X. kötet. II. Rákóczy Ferencz levéltára első osztály I—IX. kötetéhez. Közli Thaly Kálmán. (Akadémia. 8r. 250 l. ára 1 frt 60 kr.)

Armbruster Jakab és **Nagy Sándor.** Magyar Compass. Pénzügyi évkönyv 1889—90. Kiadja özvegy Mihók Sándorné. (Brózsá Ottó nyomdája. 8r. XII, 688 l. ára 6 frt.)

Árszabály, Vasuti menet. Az 1889. évi augusztus hó 1-én életbe lépő zóna-rendszabály szerint számítva Nyíregyháza állomásról. (Nyíregyháza. Tarczali Dezső. ára 10 kr.)

Aszalay Dániel. A barna lányka dalaiból. Költemények. (Debreczen városi nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Atlasz, Iskolai. Középtanodák, polgári és kereskedelmi iskolák használatára. Szerkesztette Kozma Gyula. 5. kiadás. (Dobrowsky és Franke. N.4r. 34 térképpel, ára 70 kr.)

Áts Benjamin. Bold. szűz Mária közép arany koronája, azaz: imádásos és énekeskönyv az ájtatos ker. kath. hajadon és istenfélő asszonyi hiveknek lelki üdvök elnyerésére. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 401 l. ára ?)

Átszámítása, Távolságmérővel megmért ferde vonalak, vízszintesre. (Magy. kir. államnyomda. 8r. 15 l. ára ?)

Atticus. Új korszak és politikai programja. (Athenaeum r.-társulat. 8r. 155 l. ára 1 frt 30 kr.)

Babik József. A szenvedő Jézus győzelemjelvényei. Nagybőjti beszéd-sorozat. (Szűts és társa. 8r. 110 l. ára 80 kr.)

Bácsi József. A kis magyar, mint köszöntő. Új, teljes gyűjteménye magyar köszöntések- és leveleknek versekben és folyó beszédben újév-, születés- és névnapra, atya, anya, nagyszülők, nagybátya, nagynéne, kereszt-szülők, gyámok és jöltevőkhöz, valamint iskolai beszédekkel tanítók és növendékek számára. Függelékül köszöntések német, franczia, angol, olasz és latin nyelven. (Lampel Róbert. 16r. 352 l. ára 80 kr.)

Bakó Samu, **Frühwirth Károly** és **Posch Lajos.** Magyar nyelvtan és olvasókönyv német tannyelvű népiskolák számára. I. rész. 1—2. évfolyam. 5. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Baksay Sándor. Rudolf királyfi emlékezete. II. kiadás. (Kunszentmiklósi reform. egyház. 8r. 15 l. ára ?)

Baksay Sándor. Rudolf királyfi emlékezete. Harmadik kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Baky Gedeon. Az urbér. Elméleti és gyakorlati kézikönyv. Kiegészítve a birtok-szabályozások folytán szükségessé vált telekkönyvek átalakítása tárgyában kiadott igazságügyminiszteri szabályrendelettel és a telekkönyvi betétek szerkesztéséről intézkedő. 1886: XXIX. t.-cz. az ennek végrehajtása tárgyában kiadott utasítással és igazságügyminiszteri rendeletekkel. (Szabadka. Székely. 8r. 507 l. ára 5 frt.)

Balás Árpád. Általános és különleges mezőgazdasági növénytermelés. Gyakorló és tanuló gazdák használatára. Első kötet. Általános növénytermelés. Hensch Árpád közreműködésével teljesen átdolgozott, tetemesen bővített és jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. VII, 515 l. 258 ábrával, ára 5 frt.)

Balás Árpád. Általános és különleges mezőgazdasági növénytermelés. 2-ik kötet. Hensch Árpád közreműködésével tetemesen javított és bővített kiadás. (Lampel Róbert. 8r. XII, 417 l. ára 4 frt.)

Balassa József. Magyar olvasókönyv poetikai és retorikai bevezetéssel. Kereskedelmi és középiskolák használatára. I. kötet. Az I. osztály számára. (Lampel Róbert. ára 1 frt 50 kr.)

Balassa József. Kereskedelmi zsebszótár I. II. Német-magyar és magyar-német rész. Kereskedelmi középiskolák és akadémiák használatára. (Székesfehérvár. Singer Ede. 16r. 174, 158 l. ára 1 frt 60 kr.)

Balaton Géza. Népiskolai nyelvtani eredménytár és a polgári ügyiratok nemei. III. kiadás. (Óbecse. Szerző. 8r. 16 l. ára ?)

Ballagi Károly. Földrajz népiskolák számára. I—II. évfolyam, a 4—5. osztály tananyaga. 6. és 5. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 44, 64 l. ára 20, 30 kr.)

Baló Tassilo. A salonok betege. (Lauffer Vilmos. 8r. 152 l. ára 1 frt.)

Balog István. Újabb költemények. (Nádor Kálmán. 8r. 208 l. ára 1 frt 50 kr.)

Balogh József. Halotti bucsúztatók. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8r. 95 l. ára 40 kr.)

Balogh Tihamér. Magán-egészségtan. (Diätetika). Vezérfonal felsőbb leányiskolák, polgári leányiskolák és tanítónő-képzők számára. (Grill Károly. 8r. 157 l. ára 1 frt.)

Balogh Tihamér. Első segedelem hirtelen előforduló betegségek- és baleseteknél a homöopathiak eljárása szerint. (Jármai Gyula gyógyszerész. 8r. 38 l. ára 60 kr.)

Bandi. A kis. festészeti remekei. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 1 frt 20 kr.)

Bánfalvi Lajos. Közel és távol. Elbeszélések. (Révai testvérek. 8r. 164 l. ára 1 frt.)

Bánóczi József. Emlékbeszéd Greguss Ágost felett. (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. kötet 8. szám. Akadémia. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Bánóczy Gyula. A gyermek-ápolásról. (Révai Leo. K 8r. 64 l. ára 60 kr.)

Bárány Ignác. Magyar nyelvkönyv. I—II—III. füzet. Nyelvoktatás az egyszerű és összetett mondat körében. Szókötés és fogalmazás. A népiskolák III., IV. és V—VI. osztályai növendékeinek. Átdolgozta Bárány Gyula. 17., 13., 8. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8. r. 43, 95, 83 l. ára 24, 40, 36 kr.)

Bárány Ignác. Harmadik Olvasókönyv. A kath. népiskolák harmadik osztálya számára. XXII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 174 l. ára 24 kr.)

Bárány Ignác. Negyedik Olvasókönyv. A kath. népiskolák negyedik osztálya számára. XIII. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 217 l. ára 30 kr.)

Bárány Ignác. Abécés-könyv. Katholikus népiskolák számára. XXXV. kiadás. (Szent-István-társulat. 8r. 67 l. ára 10 kr.)

Barna J. Magyarország története párhuzamos alkotmányunk vázlatával és a főbb világesemények függelékével. Népiskolák használatára. Ötödik kiadás. (Ifj. Nagel O. 8r. 70 l. ára 30 kr.)

Baross Gábor m. k. közmunka és közlekedésügyi miniszter jelentése a m. k. postatakarékpénztár 1887. évi működéséről és az elért eredményről. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 4r. 107 l. ára ?)

Bartalus István. Vázlatok a zene történelméből. I. kötet. 2. kiadás. (Vallás- és közokt. m. k. miniszterium. 8r. 387 l. ára ?)

Bartek Lajos. A növényvilág vampirjai. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 37 l. ára ?)

Bartók Lajos. Erdőzűgás. Költemények. (Athenaeum. 8r. 187, V l. ára 1 frt 50 kr.)

Bartók Lajos. Téli regék. Elbeszélő költemények. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 83 l. ára ?)

Bartók Lajos. Haluska Benedek. Bohózat 3 felvonásban. (Ifj. Nage Ottó. 8r. 103 l. ára 80 kr.)

Bartók Lajos. Haluska Benedek. Eredeti bohózat 3 felvonásban énekel és tánccezal. (Népszínház műsora. 20. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 103 l. ára 70 krajczár.)

Báthory Nándor. Állat- és növénytan a reáliskolák alsó osztályai számára. A legújabb tanterv és útásítás nyomán. Első kötet az I. osztály számára. 1 táblázattal és 226 ábrával. (Lampel Róbert. 8r. 240 l. ára 1 frt 20 krajczár)

Báthory Nándor. Állat- és növénytan a reáliskolák alsó osztályi számára. Az előírt tanterv nyomán 70 képpel. (Lampel Róbert. 8r. 100 l. ára 40 krajczár.)

Báthory Nándor. Növénytan. A polgári fiúiskolák, polgári leányiskolák és az elsőbb rendű felsőbb leányiskolák számára. Egy gyümölcs-táblával és 220 ábrával. (Lampel R. 8r. VI, 191 l. ára 1 frt.)

Batizfalvy István. Keresztyén erkölcsan az evangyéliomi középiskolák felsőbb osztályai számára. Palmer, Harlesz és Petri után. 2-ik kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 80 l. ára 70 kr.)

Batizfalvy Sámuel. Emlékbeszéd Rózsay József felett. (A magyar t. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. köt. 10. szám. Akadémia. 8r. 26 l. ára 20 kr.)

Bátori Lajos. Elemi énekoktatás. I. rész. Hallás utáni énekoktatás. (Lauffer Vilmos. 8r. 36 l. ára 24 kr.)

Báttaszéki Lajos. Mi a teendő a véderőre vonatkozó törvényjavaslat-tal szemben? (Arad. Bettelheim testvérek. 8r. 22 l. ára 30 kr.)

Baumgarten Izidor. A tett azonosságának kérdéséhez. Vélemény a X. magy. jogászgűlés számára. Különös tekintettel a magyar eljárási javaslatokra. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 86 l. ára 80 kr.)

Baunard. A hit küzdelme. Életrajzi és hitvédő tanulmányok. Első csoport: A kétely és áldozatai századunkban. A hetedik francia kiadás után fordítva. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 267 l. ára ?)

Bayard. Az első férj. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színpadja. 8. sz. Pfeiffer Ferdinánd. K.8r. 31 l. ára 40 kr.)

Beiktatása, Szentmártoni Radó Kálmánnak a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület felügyelőjének. Sopronban 1889. augusztus 21-én. Szerkesztette Gyurátz Ferencz. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Békési Gyula. Elemi latin nyelvtan. Alaktan gymnasiumok I. osztálya számára. IV. kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8r. 172 l. ára 1 frt 20 krajczár.)

Békési Gyula és Illés Gyula. Közönséges számtan középiskolák számára. I. füzet. A középiskolák első osztálya számára. (Hornýánszky Viktor. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Békési Gyula és Illés Gyula. Közönséges számtan a középiskolák II. oszt. számára. II. kötet. (Hornýánszky Viktor. 8r. 123 l. ára ?)

Békésy Károly. Kolozsvár közgazdasági multja és jelene (Kolozsvár. Burckhardt Ágoston. 8r. 73 l. ára 50 kr.)

Belicza József. Magyar nyelvtani kézikönyv. I. füzet. A népiskolák II. osztályu növendékei számára mondattani alapon. (Lampel R. 8r. 46, II l. ára 15 kr.)

Belicza József Magyar nyelvtani kézikönyv. II. füzet. A népiskolák III. osztálya növendékei számára minta-olvasmányi alapon. 3-ik átnézett kiadás. (Lampel R. 8r. 69 l. ára 20 kr.)

Belicza József. Népoktatási törvények és rendeletek gyűjteménye. Különös tekintettel Budapest főváros községi tanintézetekre. Hivatalos adatok alapján. (Hornýánszky Viktor. 8r. 497 l. ára 1 frt. 60 kr.)

Beliczay Jónás. Műveltség és nyelvismeret. Felolvasás. (Kecskemét. Gallia. 8r. 38 l. ára 30 kr.)

Bella Lajos. Paur Iván. Különlenyomat a «Sopronból». (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 76 l. ára ?)

Benedek Elek. Karácsonyfa. Képeskönyv. (Singer és Wolfner. N.8r. 22 l. ára 1 frt 50 kr.)

Benedek Pál. Árvízveszélyek és védelmi munkák. (Légrády testvérek. 8r. 20 l. ára ?)

Beniczkyné Bajza Lenke. A hegység tündére. (Egyetemes regénytár. V. évf. I. köt. Singer és Wolfner. 8r. 151 l. ára 50 kr.)

Beniczkyné Bajza Lenke. A hegység tündére. Regény. II. kötet. (Egyetemes regénytár. V. évf. II. köt. Singer és Wolfner. 8r. 208 l. ára 50 kr.)

Beniczkyné Bajza Lenke. Előítélet és fölvilágosultság. Regény 3 kötetben. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 964 l. ára 5 frt.)

Beniczkyné Bajza Lenke munkái. VII. és VIII. kötet. A hol a czipő szorít. A fekete könyv. Elbeszélések. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 96 és 144 l. ára 1 frt 50 kr.)

Beniczkyné Bajza Lenke. Szabály ellen. Regény. (Athenaeum r. társulat. 8r. 258 l. ára 1 frt 20 kr.)

Benke István. Isten országa. Templomi és iskolai beszédek gyermekek és ifjak istentiszteletére és vallástanítására. Vaughan Jakab, Molenkamp C. J. és Stanley Arthur művei után. 2 kötet. (Sepsi-Szent-György. Kókai Lajos 8r. XI, 145, VIII, 148 l. ára 2 frt 20 kr.)

Benkő Gyula. Magyar könyvkereskedői szokásjog. (Különlenyomat a „Jog”-ból. Pallas részvénytársaság. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Benyovszky Móricz gróf életrajza. Saját emlékiratai és útleírásai. Képekkel, térképekkel és autographokkal. Harmadik kötet. Saját emlékiratok és útleírás. Második kötet. Kép- és autograph-mellékletekkel. (Ráth Mór. 8r. 423 és II l. ára füzve 3 frt 60 kr.)

Berczik Árpád. A protekció. Eredeti vigjáték három felv. (Olcsó könyvtár. 250. sz. Franklin-társulat. 16r. 178 l. ára 30 kr.)

Berde Sándor. Jézus vallása a három első evangyliom szerint. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 84 l. ára ?)

Berecz Ede. Népszerű vegytan az ásványok ismertetésével és a föld alakulásának rövid történetével. Leányiskolák számára és magánhasználatra. 94 ábrával. (Dobrowsky és Franke. 8r. IV, 132 l. ára 90 kr.)

Berecz Ede és Erney József. Dalfüzér, egy és több szólamu dalok gyűjteménye. Felsőbb leányiskolák és magán növendékek használatára. Első rész. Negyedik kiadás. 107 egy és kétszólamu dal. (Dobrowsky és Franke. 8r. 64 l. ára 60 kr.)

Berecz Ede és Erney József. Dalfüzér. egy- és többszólamu dalok gyűjteménye. Harmadik bővített kiadás. Szerkesztette Erney József. (Dobrowsky és Franke. N.8r. 48 l. ára 50 kr.)

Berényi Pál. A könyvvitel és kereskedelmi levelezés kézikönyve. A vallás- és közoktatásügyi m. királyi miniszter 1885. évi 29,801. sz. alatt kelt utasítása szerint alsófoku kereskedelmi iskolák számára. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 156 l. ára 70 kr.)

Berger Ignác. A csecsemő táplálkozásáról és azon káros hatásokról, melyek a nőre háromolhatnak, ha az nem szoptat, habár egészsége azt megengedhetné. Népszerű dolgozat gondos anyák számára. (Lampel R. 8r. 29 l. ára 40 kr.)

Berges Fülöp. Amerikana. Ford. Udvardi Lajos. (Utközben. II. Grimm Gusztáv. 8r. 103 l. ára 60 kr.)

Berges Fülöp. Amerikana. Humorisztikus rajzok az amerikai életről. (Grimm G. 8r. 103 l. ára 60 kr.)

Bernauer Izidor. Gázfűző és fűtő-készülékek. (Kilián Frigyes. 8r. 20 l. ára 30 kr.)

Berryer Péter Pál válogatott törvényszéki beszédei. (Jogász-könyvtár. 1. füz. Révai testvérek. 8r. 64 l. ára 35 kr.)

Berryer Péter Pál válogatott törvényszéki beszédei. (Jogász-könyvtár. 2. füz. Révai testvérek. 8r. 65—112 l. ára 35 kr.)

Bert Paul. Utazások és vadász-kalandok. Elbeszélések az állatvilágból. Ford. Simonyi Jenő. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 291 l. ára 2 frt 20 kr.)

Bessenyei József. A fényképek előállítása. Kézikönyv a fényképészet kezdő műkedvelői számára. (Lampel R. 8r. 79 l. ára 60 kr.)

Beszédek, melyek a kolozsvári magyar kir. tudományegyetem 1889. május 29-iki pályadíj-kiosztási ünnepélyén tartattak és a négy tudománykar jelentései a pályázatok eredményéről, valamint az új pályatételekről. (Kolozsvár. «Magyar Polgár» nyomdája. 8r. 134 l. ára ?)

Beszédek, melyek a kolozsvári m. kir. tudományegyetem 1889—90. tanévi rectora és tanácsának beigtatása alkalmából 1889. évi szeptember 8-án tartattak. (Kolozsvár. Magyar Polgár nyomdája. 8r. 86 l. ára ?)

Beszélyek és elbeszélések. Tizenkét nép irodalmából. Eredetiekből fordította Horváth Antal. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 254 és 248 l. ára 2 frt 80 kr.)

Besztercze-Naszód vármegye szervezeti szabályrendelete. (Botschár Tivadar nyomdája. Besztercze. 8r. 45 l. ára ?)

Betétekről, A telekkönyvi, és az erre vonatkozó végrehajtási utasítások, kiegészítve a benne idézett törvényekkel és rendeletekkel. Az 1886. XXIX. t. cz. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 285 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bezdan József és Latzkovits Ádám. A csanádi növendékpapság magyar egyházi irodalmi iskolájának története. (Temesvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 106 l. egy statist. táblával, ára ?)

Bezso János. Magyar gyakorló és olvasókönyv a tót népiskolák számára. — Maďarská cvičebnica a Čítanka etc. V. vydanie. (Szenicz. Bezso János és társa. 8r. 76 l. ára ?)

Bihar vármegye községei és pusztái közigazgatási beosztásának betűsoros névjegyzéke. Összeállította Lakos Lajos. (Nagyvárad. Ifj. Berger Sámuel. 4r. 26 l. ára 60 kr.)

Birálatai, A hivatalos közegek és a sajtó, a Gyertyánffy-Kiss-Radó-féle ábc és olvasókönyvekről. (Rudnyánszky nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Köpeczi Bocz József. 1889. márczius 15-ének megünnepléséhez Temesvárott. (Veres Sámuel nyomdája. 8r. 13 l. ára 30 kr.)

Boga Károly és Szentgyörgyi Lajos. Földrajz. Az elemi népiskolák IV. és V. osztálya számára. (Stein János. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Bogdánovics György. A bolondot, gazt nem vetik, mégis terem. Rajgyűjtemény. (Győr. Gross Gusztáv. 8r. 179 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bogyó Samu. Feladatok a kereskedelmi számtanhoz. Az alsófoku keresk. iskolák számára. (Kókai Lajos. 8r. 106 l. ára 80 kr.)

Bogyó Samu. Feladatok a kereskedelmi számtanhoz. (Alsófokú kereskedelmi iskolai könyvtár. III. Kókai Lajos. 8r. 107 l. ára 80 kr.)

Bókay Árpád. Vénnyűjtemény. A magyar gyógyszerkönyv második kiadása alapján. II. kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 199 l. ára 1 frt 60 kr.)

Boleszny Antal. A magyar szent korona Orsova melletti elásatása 1849-ben és megtalálása 1853-ban. (Temesvár. Szerző. 8r. 27 l. ára 60 kr.)

Bolgárszeghy Lajos. Magyar czimbalom. Ujabb és régibb kedvelt magyar népdalok gyűjteménye. I. kötet. (Brassó. Zeidner H. 8r. 176 l. ára 20 kr.)

Bónis Károly. Közönséges számvetés. A középiskolák alsóbb osztályai számára. (Nagy-Kőrös. Kókai Lajos. 8r. 171 l. ára 80 kr.)

Bónis Károly. Egyetemes számvetés vagy algebra. Középiskolai és magánhasználatra. (Nagy-Kőrös. Kókai Lajos. 8r. 311 l. ára 1 frt 80 kr.)

Bonnet J. Az aranykeresők. 2. kiadás. 4 képpel. A sziklás hegyvidék gyarmatosai. A marmoesztraati ültetvényes. A vadonban. Az elefántvadászok. Jáva pálmás partvidékei. Elbeszélés (A magyar ifjúság könyvesháza. 1–6. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 88, 95, 88, 96, 95, 80 l. ára 3 frt.)

Borbás Vincze. Vasvármegye növényföldrajza és flórája. (Szombathely. Seiler H. özv. 8r. 395 l. ára 3 frt.)

Bornemissza Zoltán. Gazdászti állatgyógyászat. Gyakorlati útmutatás a házi állatok belső és külső betegségeinek gyógykezelésére. Gazdák és állattulajdonosok számára. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 264, VII l. ára 1 frt 20 kr.)

Boros Gábor. A magyar nemzeti irodalomtörténet vázlata. Hatodik javított kiadás. (Lampel R. 8r. 144, 433 és V l. ára 2 frt.)

Boros György. Az unitárius vallás főelvei. (Kolozsvár. Gámán J. örökösének nyomdája. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Botond. Álmodok, árnyak. (Ifj. Nagel Otto. 8r. 11 l. ára 60 kr.)

Boyesen Hjalmar Hjorth és Heinrich Gusztáv. Goethe Faustja. Tanulmányok. (Révai testvérek. 8r. XVIII, 272 l. ára 1 frt 80 kr.)

Bozóky Alajos. A nagyváradi kir. akadémia százados multja 1788–1888. Száz éves jubileuma alkalmából. (Egyetemi nyomda. 8r. 254 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bozóky Alajos. Felolvasások Rómában. (Nagyvárad. Hügel Ottó nyomdája. 8r. 19 l. ára ?)

Böhm János. A rabszolgaság az ó-korban. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 85 l. ára 50 kr.)

Böhm Károly. Logika. Középiskolák használatára. (Kókai Lajos. 8r. VIII, 83 l. ára 60 kr.)

Böngértyi János. Vezérkönyv a magyar fogalmazás tanításához. Népi és alsófokú ipariskolai tanítók számára. A budai tanítóegylet által második díjjal jutalmazott pályamű. (Szerző. 8r. 194 l. ára 1 frt 40 kr.)

Brancsits Blagoje és Derra György. Magyar-szerb szótár. (Újvidék. Szerzők. 8r. 658 kéthásáros l. ára ?)

Braun Gyula. A budai hegyek ásványai különös tekintettel a Calcitra. Pallas részvénytynyomda. 8r. 23 l. ára ?)

Brennus. A sülyedő társadalom. Parlament, klérus, sajtó. (Singer és Wolfner. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Brett Mór. Bibliái történet és hittan a zsidó népiskola számára. Az általános elfogadott tanterv szerint. II. bővített kiadás. (B.-Gyarmat. Darvai Ármin. 8r. 60 l. ára 25 kr.)

Brett Mór és Singer Adolf. Német nyelvgyakorló nyelvtani alapon magyar tannyelvű népiskolák számára. I. évf. (B.-Gyarmat. Darvai Ármin 8r. 32 l. ára 15 kr.)

Breznay Béla. Az isteni, istenes és istenies életről. (Különnyomat a Religióból. Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Brózik Károly. Földrajz a népiskolák IV. osztálya számára. (Lampel. Róbert. 8r. 45 l. ára 20 kr. V. oszt. számára 8r. 74 l. ára 30 kr. VI. oszt. számára. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Brózik Károly és Paszlavszky József. Földrajz gymnasiumok számára. II. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. 4. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 156 l. földrajzi és természetrajzi ábrákkal, ára 1 frt.)

Brunswik Lajos Korompai. I. Vilmos német császár és porosz király nevét viselő 34. gyalogezred történetének rövid vázlata. Olvasókönyv a legényiség számára. Két arczképpel. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 66 l. ára 60 kr.)

Brümmer J. A takarmányozás gyakorlata. A takarmány-neműek előkészítése az etetésre, különös tekintettel a takarmány-besavanyítás legújabb haladására. Átdolgozta Krick Aladár. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 423, IX—XII l. ára 2 frt.)

Budapest legújabb tervrajza. Utmutatóval és az utcák jegyzékével. (Singer és Wolfner. 16r. ára 60 kr.)

Budapest régiségei. A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása. Szerkeszti Gömöri Havas Sándor. I. Tartalom: Bevezetés. Irta Gömöri Havas Sándor. A legújabb Aquincumi ásatások. 1887—88. Irta Kuzsinszky Bálint. Egy színnyomatu műmelléklettel. 4 nagy, több kisebb fametszetű képpel és számos rajzzal. (Ifj. Nagel Ottó. N. 8r. 170 l. ára 2 frt 50 kr.)

Buckstone. Csiszolatlan gyémánt. Vígjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 5. sz. Pfeiffer Ferd. K. 8r. 28 l. ára 40 kr.)

Bun Samu. Egyszerű és kettős könyvvitel. Alsófoku kereskedelmi és polgári iskolák, valamint a magántanulás számára. (Lampel R. 8r. 183 l. ára 1 frt 20 kr.)

Burnett E. H. A kis lord. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 16. köt. Singer és Wolfner. 8r. 151 l. ára 50 kr.)

Büchner Luiza. Karácsonyi regék a mi kedves gyermekeinknek nyújtja Tatay Karolin. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 142 l. ára 1 frt 20 kr.)

Bűnesetek, Nevezetesebb. Szerkeszti: Kosutány Géza. Első kötet. Erney György meggyilkoltatása 1875. augusztus 11-én. I. A bűntény. II. A gyanu. III. Az első nyom. IV. A vizsgálat. V. A vádlottak: 1. Korczynszki László. VI. A vádlottak: 1. Rydel Ignác. VII. Az ellentétek. VIII. Az újabb fordulat. IX. A végtárgyalás. X. Az ítélet. (Lampel Róbert. 8r. 178 l. ára 1 forint.)

Calderon. Saját becsületének orvosa. Színmű 3 felv. Spanyolból ford. Beksics Gusztáv. (Egyetemes könyvtár. 12. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 120 l. ára 10 kr.)

Carlyle Th. Burns Róbert. Angolból fordította Koltai Virgil. (Egyetemes könyvtár. 29. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 87 l. ára 10 kr.)

Cellini Benvenuto önleírása. Olaszból ford. Blanchi Camerini, Goethe és mások kiadásai után bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szana Tamás. 6. és 7. füzet. (Ráth Mór. 8r. 241—297 l. ára 80 kr.)

Cellini Benvenuto önéletrása. Olaszból fordította, bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Szana Tamás. (Ráth Mór. 8r. I. köt. V, 397 l. ára 4 frt.)

Charcot J. M. Előadások az idegrendszer betegségeiről. III. kötet. Fordította Moravcsik Ernő Emil. (A magyar orvosi könyvkiadó-társulat könyvtára. 57. köt. 8r. 367 l. 89 fametszettel, ára ?)

Chernel István. Bibliographia ornithologica hungarica. (Különnyomat a «Magyar Könyvszemléből». Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 46 l. ára ?)

Chyle Ferencz. Páris, a francia nyelv- és sajtó culturalis jelentősége. (Kilián Fr. 8r. 66 l. ára 40 kr.)

Cicero. De imperio C. N. Pompeii, pro P. Sulla, pro P. Sestio. V. füzet. Ford. és magyarázta Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. 50. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 257—318 l. ára 30 kr.)

Cicerónak, M. Tullius. első, második és tizennegyedik Philippikája. Magyarázta Jánosi Boldizsár. (Jeles írók iskolai tára. 33. füzet. Franklin-társ. nyomdája. 8r. 171 l. ára 50 kr.)

Cicero, M. T. Kiszemelt szónoklatai. Fordította Sárváry Béla. II. füzet. (Római remekírók magyar fordításban. V. köt. 2. füz. Lampel Róbert. K.8r. 129—256 l. ára 40 kr.)

Czim- és tartalomjegyzéke. A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent munkák és folyóiratok betűrendes. (1830—86. június hó végeig.) (Hornyánszky Viktor. 8r. 502 l. ára 1 frt.)

Compass, Magyar. Pénzügyi évkönyv. (Horvát-Szlavonországgal.) Alapította Mihók Sándor. 1889—90. XVII. évfolyam. Szerkesztik: Armbruster Jakab és dr. G. Nagy Sándor. Kiadja özv. Mihók Sándorné. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. XII, 688 l. ára 5 frt.)

Concha Győző. Ujkori alkotmányok. Második kötet. (Révai testvérek. 8r. XII, 511 l. ára 3 frt.)

Conway Hugh. Kényelmetlen örökös. Regény. Két kötet. (Pallas. 8r. 230 és 207 l. ára 1 frt 20 kr.)

Conway Hugh. Kényelmetlen örökös. Regény. Fordította Fái J. Béla. I—II. rész. (Pallas-könyvtár. 11—12. füzet. 8r. 230, 207 l. ára 1 frt 20 kr.)

Conway Hugh. Paulina. (Called Back.) Regény Fordította Fái J. Béla. I—II. rész. (Egyetemes regénytár. V. évf. 3., 4. kötet. Singer és Wolfner. 8r. 149, 136 l. egy-egy kötet ára 50 kr.)

Cooper Feminore. Az utolsó Mohikán. Uj (czím) kiadás. (A magyar nemz. családi könyvtára. LXIII. Ráth Mór. 8r. 431 l. ára 1 frt.)

Corelli Maria. Egy halott története. Regény. 2. rész. (Pallas-könyvtár. IV. évf. 6. sz. Pallas részv. társ. 8r. 225 l. ára 60 kr.)

Corelli Mária. Egy halott története. Regény. Két kötet. (Pallas. 8r. 204 és 225 l. ára 1 frt 20 kr.)

Corneille. Cid. Tragédia. Francziából fordította Radó Antal. (Olcsó-könyvtár. 259. sz. Franklin-társulat. 8r. 100 l. ára 20 kr.)

Cortambert Richard Hazaérkezés. (Monologok. 24. Singer és Wolfner. K.8r. 12 l. ára 15 kr.)

Courvay Louvet de. Faublas lovag kalandjai. Második átnézett kiadás. (Kolozsvár. Stein J. 8r. 311 l. ára 1 frt 80 kr.)

Csányi Ferencz. Lapok Somogy megye multjából. (Kaposvár. Hagelmann Károly. 8r. 160 l. ára 80 kr.)

Csaplár Benedek. Révai Miklós élete. IV. kötet. (Aigner Lajos. 8r. VI. 453 l. ára 3 frt.)

Csapó Lajos. A sertéstenyésztés. 16 ábrával. (Révai testvérek. 8r. 143 l. ára 1 frt 50 kr.)

Csapodi István. Utmutató a szemészetben. 40 ábrával. (Nagel Ottó. 8r. 208 l. ára 1 frt 60 kr.)

Csapodi István. Látás-próbán. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. 4 l. 8 tábla, ára 80 kr.)

Csapodi István és Gerlóczy Zsigmond. Egészségtan. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 115 l. ára 80 kr.)

Csengeri János. Homeros. (Egyetemes könyvtár. 8. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 42 l. ára 10 kr.)

Csengeri János. Jegyzetek Homeros Odysseájához a homerosi nyelv főszajtságainak összefoglalásával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 198 l. ára 1 frt 20 kr.)

Csengey Gusztáv. A mocsarak királya. Történeti elbeszélés. (Lauffer Vilmos. 8r. 180 l. ára 1 frt 60 kr.)

Csengey Gusztáv. A vadonban. Regény. 2 kötet. (Athenaeum. 8r. 304, 298 l. ára 2 frt.)

Csengey Gusztáv. Elbeszélések. (Utközben. I. Grimm Gusztáv. 8r. 153 l. ára 80 kr.)

Csengey Gusztáv. Elbeszélések. (Grimm G. 8r. 153 l. ára 80 kr.)

Cserép József. Értekezés Sallustius történetírásáról, mely a bölcsészettudomány elnyerése végett a budapesti tudomány-egyetem bölcsészettudományi karához benyújtott. (S.-A.-Ujhely. Szerző. 8r. 26 l. ára ?)

Cserháty Sándor. A gabona-félék termesztése. 42 rajzzal. (Révai testvérek. 8r. 232 l. ára 2 frt.)

Cserhádi Sándor és Kosutány Tamás. A trágyázás alapelvei. Magyar-
rázó ábrákkal. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 408 l. ára 2 frt.)

Cserny Károly és Dávid István. Latin stílusgyakorlatok a gymnasiumok felsőbb osztályai számára. II. rész. II. kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 149 l. 1 frt.)

Csete Lajos. Tréfa és való. Furcsa és tréfás historiák. (Kormányos Róza. 8r. 133 l. ára 50 kr.)

Csete Lajos. Az élelmi piacz titkai. Népszerű kalauz a hamisított élelmi cikkek fölismerésére. (Kormányos Róza. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Csiky Béla. Kolozsvár részletes leírása, Kolozsmegye és az erdélyi részek rövid földrajza. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 58 l. ára 20 kr.)

Csiky Gergely. Arnold. Regény. (Franklin-társulat. 8r. 250 l. ára 1 frt)

Csiky Lajos. A rokonság és sógorság fokainak számítása, tekintettel

a magyarországi törvényesen bevett és elismert vallásfelekezetek jogviszonyaira. Az összes felekezetek lelkészei és világiak használatára. 44 ábrával. (Kókai Lajos. N.8r. V, 99 l. ára 1 frt 25 kr.)

Csiky Lajos. Hit, remény és szeretet könyve. Imádságok és elmélkedések a magyar protestáns nép számára. II. kiadás. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 619 l. ára ?)

Csiky Kálmán. Magyar alkotmánytan. A honpolgári jogok és kötelességek rövid ismertetése. Népiskolák számára. (Lampel R. 8r. 42 l. ára 24 kr.)

Csiszér-Ugróczy Ida. Anikó, a kis Nőrobinson. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 98 l. 16 képpel, ára ?)

Csiszér-Ugróczy Ida. Csillámka, egy boldog ország királynője és a három bűvös strucctojás. Tündérrege. 8 képpel ellátta Széchy Gyula. (Lauffer Vilmos. n. 8r. 45 l. ára ?)

Csizmadia Aladár. Tankönyv az egy tanítóval bíró osztatlan népiskolák számára. 2. kiadás. (Veszprém. Krausz Ármin fia. 8r. 66 l. ára 25 kr.)

Csopey László és Kuppis József. A világforgalom. (Természettudományi könyvkiadó-vállalat. 36. kötet. Természett. társulat. 8r. 607 l. 131 rajzzal, ára ?)

Csorba Ferencz. Alapítványaink és a legfelső felügyeleti jog. (Magyar jogászegyleti értekezések. 42. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 37 l. ára ?)

Czím- és névtára, A m. kir. kereskedelemügyi miniszterium posta- és távirdaszemélyzetének és a posta- és távirdahivataloknak. (Hornvánszky V. nyomdája. 8r. 554 l. ára ?)

Cynikus. Az emelkedő társadalom. Válasz «A süllyedő társadalom» című röpiratra. (Kilián Frigyes. 8r. 44 l. ára 30 kr.)

Czakó Zsigmond. Végrendelet. Dráma öt felvonásban. (Egyetemes könyvtár. 30. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 88 l. ára 10 kr.)

Dach János. A képes beszédről. (Pozsony. Szerző. 8r. 14 l. ára ?)

Dayad Jenő. Magyarországi myriopodák magánrajza. A kir. magyar természettudományi társulat megbízásából. Három tábla rajzzal. (Kilián Frigyes. 4r. 126 l. ára 2 frt.)

D'Hagerue G. de Benguy. Egy jezsuita regénye. Francziából fordította Radai István dr. 2 kötet. (Veszprém. Krausz Ármin fia. 8r. 183, 181 lap. ára 2 frt.)

Dallos József és Farkas Ferencz. Az isteni kinyilatkoztatás szent története. Középiskolai használatra. Új szövetségi rész. Palestina térképével. (Szombathely. Seiler H. özvegye. 8r. VIII, 142 l. ára 64 kr.)

Danczer Alfons. A mi hadseregünk. Az osztrák-magyar monarchia népei fegyverben és zászlók alatt. Szécsi Mór, Bankalari Gusztáv, Rieger Ferencz közreműködése mellett szerkesztette. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 588 l. 11 színnyomatu képpel és 139 ábrával Myrbach Feliczán eredeti rajzai után, ára 6 frt.)

Dankó József. Magyar egyházi bibliografiai érdekességek, az Ordinariusok. (Különlenyomat a «Magyar Könyvszemle»-ből. Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Dankó József. Hosius Szaniszló bibornok és életrajzírói. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 36 l. egy arczképpel, ára ?)

Dárday Sándor. Igazságügyi törvénytár. Rendeletek és döntvényekkel kiegészítve. Két kötet. (Athenaeum. 8r. 662, IV; 365, XII; 423, X; 303, IX l. ára 7 frt.)

Darvai Móricz. Üstökös csillagok. (Egyetemes könyvtár. 28. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 87 l. ára 10 kr.)

Darvai Móricz. Üstökösök és meteorok. Több idevágó munka nyomán összeállította. Átnézte Heller Ágoston. Ötvennyolcz rajzzal. (Természettud. társulat. 8r. VIII, 269 l. ára 3 frt.)

Dávid István. Latin synonymika (rokonértelmű szók gyűjteménye) és a latin helyesírásnak rövid vázlata. A gymnasiumok III—VIII. osztálya és a tanárjelöltek számára. A latin szótárak kiegészítéseül és az írásbeli dolgozatokhoz szükséges segédeszközül. (Laufer Vilmos. 8r. 76 l. ára 40 kr.)

Dávid István. Latin-magyar zsebszótár gymnasiumok és reáliskolák számára. (Laufer Vilmos. 8r. VI, 523 kéthasábos l. ára 1 frt 50 kr.)

Dávid István, Latin olvasó- és gyakorlókönyv az I—IV. gymnasiumi osztály számára. Schultz-Dávid latin nyelvtanához. (Lampel Róbert. 8r. 311 l. ára 1 frt 20 kr.)

Dávid István. T. Livii ab urbe condita libri. Vol. I. Libros XXI—XXV. continens. (Lampel Róbert. 8r. 272 l. ára 80 kr.)

Dávid István és Pozder Károly. Tacitus műveiből való szemelvények. (Lampel R. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Dávidházy János. A lelkipásztor teendői a presbyteriumban és az egyházi vagyon ügyéhez tartozó nyomtatványok kezelése körül. Kiadta Csiky Lajos. (Debreczen város nyomdája. 8r. 72 l. ára 50 kr.)

Deák Ferencz emlékezete. Gondolatok. 1833—1873. (Ráth Mór. N.8r. 518 l. ára 4 frt.)

Deák Ferencz beszédei 1861—1866. — Összegyűjtötte Kónyi Manó. III. kötet. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. VIII, 616 l. ára 3 frt 60 kr.)

Debreczen város polgármesterének évi jelentése az 1888. évről. (Debreczen városi nyomda. 8r. 42 l. egy statiszt. táblával, ára ?)

De Foë Dániel. Idős Robinzon Crusoë utazásai, élményei és csodálatos kalandjai. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXIV. Ráth Mór. 8r. 272. l. ára 90 kr.)

Deme Károly. Magyar nyelvtanítás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 81 l. ára 60 kr.)

Dengi János. Magyar stilisztika középiskolák számára. 2. kiadás (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 88 l. ára ?)

Derzsi Károly. Rövid beszédek gyermekeknek. Gyászima Rudolf trónörökös ő fenségének elhunytá alkalmából. (Unitarius kis könyvtár. XXIV—XXVII. Jókai Lajos. 8r. (XXIV—XXVI.) 46 l. ára 10 kr. (XXVII) 14 l. ára 5 kr.)

D'Hervilly E. Elkésett ötletek. Vigjáték egy felvonásban. Műkedvelők színháza. (Singer és Wolfner 8r. 17 l. ára 30 kr.)

Des Roseaux. Az egérke. Vígjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 9. sz. Pfeiffer F. K. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Dezső Miklós. A baranyai zöld szőlőoltás és az azzal való szőlőtelepítés amerikai alapon. 14 ábrával. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 51 l. ára 40 kr.)

Dimmer F. A szemtükör és diagnosztikai használata. Fordította Imke József. (A magyar orvosi könyvkiadótárs. könyvtára. 59. kötet. Társulat. 8r. 211 l. 73 rajzzal, ára ?)

Dobranszky Péter. Teremtsünk ipart! (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 64 l. ára 40 kr.)

Dóczy Lajos. Vegyes párok. Színmű három felvonásban. (Ráth Mór. 8r. 270 l. ára 1 frt 80 kr.)

Dóczy Gedeon. Magyar ábécze és olvasókönyv az elemi iskola első oszt. számára. 3. kiadás. (A tiszántúli evang. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai. IX. szám. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 120 l. ára 20 kr.)

Dolgozatok a k. m. tud. egyetemi élettani intézetből. (VIII. füzet.) Közli Jendrassik Jenő. Az izom-áram nemleges változata által egy másik izomban közvetlenül kiváltott másodlagos rángásról. Regéczy Nagy Imre tanártól. (Értekezések a természettudományok köréből. VIII. köt. 7. szám. Magyar Akadémia. 8r. 41 l. 30 kr.)

Dolinay Gyula. Szorgalomért. A mindkét nembeli ifjuság számára. (Pallas részvénytynyomda. 8r. 96 l. számos képpel, ára ?)

Don Juan. Csemegék. (Pikáns történetek.) (Müller A. 8r. 112 l. ára 60 kr.)

Don Juan. Tizenhárom próbás hölgyek. (Pikáns történetek.) (Müller A. 8r. 101 l. ára 60 kr.)

Döme Károly. Magyar nyelvtanítás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 81 l. ára 60 kr.)

Dömény József. Költemények. II. kötet. (Veszprém. Kókai Lajos. ára 1 frt 20 kr.)

Dömötör Pál. Költemények. (Egyetemes könyvtár. 7. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 64 l. ára 10 kr.)

Döntvényei. A m. kir. pénzügyi közigazgatási bíróság és elvi jelentőségű határozatai 1888. évről. Összeállította: Soóváry Ferencz. Kiadja: A magy. kir. pénzügyminiszterium. (Ifj. Nagel Ottó. N.8r. XIV. 360 l. ára 90 kr.)

Döntvények. Curiai, és elvi jelentőségű határozatok polgári és bűnügyekben szakszerű tárgymutatókkal. Negyedik folyam. (Singer és Wolfner. 8r. 116 és 112 l. ára 2 frt 40 kr.)

Döntvénytár. A m. kir. Curia, a budapesti kir. ítélőtábla és a pénzügyi közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége. Új folyam. XXI—XIII. köt. (49. folyam.) (Franklin-társ. nyomdája. 8r. XXXII, 382, 382, 381 l. ára 2—2 frt.)

Dubay Miklós. Az idegbetegségek újabb gyógymódja. Metallotherapia. (Pesti-Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Dubravszky Róbert. A magyar közigazgatás szervezete és az állategészség-rendőri igazgatás. (M. kir. földmívelési miniszterium. 8r. VIII, 263 l. ára 4 forint.)

Duka Tivadar. Emlékbeszéd Grothe Arthur a m. tud. Akadémia külső tagja felett. (A magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. köt. 9. sz. Akadémia. 8r. 18 l. ára 10 kr.)

Dumanoir. Két nő egy férfi ellen. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színpadja. 2. sz. Pfeiffer F. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Dumas Sándor. Kisasszony feleség. Regény. Fordították Vay Sándor és Clair Vilmos. II. kötet. (Keresztény Magyarország. 8r. 121—248 l. ára ?)

Dura Máté. Szőke Dunapatról. Költemények. (Grill Károly. 8r. 124 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ebers György. Uarda. Regény. A szerző engedélyével a Kisfaludy-társaság megbízásából fordította Jónás János. (Ráth Mór. 8r. XII, 408, 386 l. ára 2 frt 80 kr.)

Ébresztő hangok műveltebb kath. körök számára. Szerkeszti Zimándy Ignác. XI. könyv. 1889. I—IV. rész. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 1—248 l. egy füzet ára 20 kr.)

Edelény. Hódított föld. (Aigner Lajos. 8r. 127 l. ára ?)

Egressy Gábor. A színészet iskolája (Révai Leo. 8r. 230 l. ára 30 krajczár.)

Egybeállítás. Az 1888. évi fogyasztási adóeredményeknek statisztikai, a magyar korona országaira vonatkozólag. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 39 l. ára ?)

Egyed Mózes. Fizika és földrajz. A gymnasiumok III. oszt. számára. (Lauffer Vilmos. 8r. 93 l. ára 70 kr.)

Egyenesadó-törvények, Az. és szabályok hivatalos összeállítása. I. köt. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 293 l. ára 1 frt 50 kr.)

Egyezménye, Az osztrák-magyar vaspálya-igazgatóságoknak, a csatlakozási forgalomban való áruszállításra és visszakereseti eljárásra nézve. I. rész. Érvényes 1881. évi június 1-től. III. kiadás. (Légrády testvérek. 8r. 199 l. ára ?)

Ehrard. A szomszédasszony. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színpadja. 10. sz. Pfeiffer F. K. 8r. 22 l. 40 kr.)

Eiffel torony leírása és ismertetése. (Kolozsvár. Horatsik János. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Ékszerék, Eltűnt. Angol regény. (Pallas-könyvtár. IV. évf. 8. kötet. Pallas. 8r. 220 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések, Apró humoros, és rajzok. Twain Márk, Schönthau Pál és Ferencz, dr. Märzroth, Schröder Arnold stb. után átdolgozta Jeszenák Rafael. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 94 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések és rajzok, Apró és humoros. Twain Márk, dr. Märzroth, Schönthau Ferencz, Pözl Ede és mások után átdolgozta Jeszenák Rafael. II. kötet. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 77 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések és rajzok. Apró humoros. Gestäcker Frigyes és mások

után átdolgozta Jeszenák Rafael. III. kötet. (Losoncz. Kármán-társulat. 8r. 78 l. ára 60 kr.)

Elbeszélések, Érdekesítő, és mesék. Gyűjtötte Molnár J. (Müller Ignác. 8r. 224 l. sok fametszettel és négy színes képpel, ára ?)

Elmélkedés, Negyven rövid, Jézus szenvedéséről. 3. kiadás. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 142 l. ára 35 kr.)

Előirányzata az 1889. évben végrehajtandó kataszteri felméréseknek és ezek alapján megejtendő mérnöki helyszíneléseknek, azon szolgálmányok kijelölésével, melyek teljesítésével az illető községek ezen műveleteket támogatni kötelesek. (M. k. államnyomda. 2r. 18 l. ára ?)

Előlegekről. A regaletulajdonosoknak nyújtandó, és az 1889. évi XXXIII. törvénycikk végrehajtása tárgyában. 1889. évi 48,620. sz. a. kiadott pénzügyminiszteri rendelet. A törvény és a rendelet eredeti szövegével magyarázattal és irománypéldákkal. (Robiczek Zsigmond. 16r. 31 l. ára 20 kr.)

Előlegekről. A regale-kártalanítási. (1889. évi XXXIII. törvénycikk.) A foganatosítására vonatkozó miniszteri rendelettel. (Lampel Róbert. 16r. 19 l. ára 20 kr.)

Előterjesztése, A közös miniszterium, a magyar országgyűlés bizottságához, melylyel az osztrák-magyar monarchia közös kiadásainak és bevételeinek 1890. évi előirányzata alkotmányos tárgyalás végett bemutatattik. (Bécs. Cs. k. udvari és államnyomda. 4r. 1—17 füzetben. 33, 32, 2, 340, 12, 58, 6, 9, 11, 1, 249, 2, 21, 6, 12, 111, 24 l. ára ?)

Ember János. Humanismus az iskolai nevelésben. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 94 l. ára 50 kr.)

Ember János. A magyar néptanító anyagi helyzete. Második kiadás. (Ungvár. Lévai Mór. 8r. 94 l. ára 50 kr.)

Emericzy Géza és Kárpáti Endre. Számtani példatár a népiskolák IV. évfolyambeli növendékei számára. 8-ik átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Emericzy Géza és Kárpáti Endre. Számtani példatár a népiskolák III. évfolyambeli növendékei számára. 9-ik átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 24 l. ára 10 kr.)

Emericzy Géza és Kárpáti Endre. Számtani példatár a népiskolák II. évfolyambeli növendékei számára. 10. átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 26 l. ára 10 kr.)

Emericzy Géza és Somogyi Géza. Természetrajz népiskolák számára. Számos ábrával. 3. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 147 l. 50 kr.)

Emericzy Géza. Természet- és vegytan. A mindennapi és ismétlő népiskolák számára. 68. a szöveg közé nyomott fametszvénnyel. Nyolczadik javított kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 99 l. ára 40 kr.)

Emericzy Géza és Kárpáti Endre. Méréstani példatár. A mindennapi és ismétlőiskolák számára. Harmadik átnézett kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 20 kr.)

Emlékbeszédek, A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott. V. kötet. 4—10. füzet. (L. Goldziher Ignác. Szilágyi Sándor. Haynald Lajos, Bánóczi József, Duka Tivadar, Batizfalvy Sámuel.)

Emlékek. Erdélyi országgyűlési, történeti bevezetésekkel. Szerkeszti Szilágyi Sándor. XIV. kötet. 1664—1669. (Magyar Tud. Akadémia. 8r. 488 l. ára 3 frt.)

Emlékirat a Krassó-Szörény vármegyébe kebelezett Szapáryfalva magyar református telepközség jelen viszonyairól. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Emlékirat, Országos, Magyarország képviselőtestületéhez. III. kiadás. (Kolozsvár. Az ev. ref. koll. nyomdája. 8r. 15 l. ára 2 frt 50 kr.)

Emlékkönyve, A zürichi magyar egyesület, a 25 éves jubileum emlékeül. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 55 l. ára 1 frt.)

Emléklapok a budapesti szervitakonvent 200 éves fennállásának örömnépe 1889. (Szent István-nyomda. 8r. 33 l. ára ?)

Emléklapok Gerlóczy Gyulának, mint műegyetemi tanárnak 25 évi működéséről. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Endrődi Sándor. Tücsökdalok. (Lampel Róbert. 16r. 92, III l. ára 1 frt 80 kr.)

Énekek. Egyházi. Evang. iskolák használatára. Összeállította a budapesti evang. néptanító kar. Magyar-német. (Lauffer Vilmos 8r. 72 l. ára 45 kr.)

Énekek, Egyházi, evang. iskolák használatára. Összeállította a budapesti evang. néptanítói kar. II. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 51 l. ára ?)

Eördög Dániel. Korunk és az Istentagadás. Tankötemény. (Miskolc. Ferenczi B. 8r. 16 l. ára 25 kr.)

Eötvös József. A nővérek. Negyedik kiadás. 1. és 2. füzet. (Ráth Mór. 8r. 128 l. ára 60 kr.)

Eötvös Károly Lajos. A honfoglalás ezer év előtt és ezer év multán. (Méhner Vilmos. 8r. 37 l. ára 10 kr.)

Eötvös Károly Lajos. Az egyházi közigazgatás kézikönyve. Nélkülözhetetlen útmutató lelkészek, bírák, ügyvédek, tanítók és egyházi ügyekben működő tisztviselők számára. I. kötet. (Hornyánszky Viktor. 8r. XII, 517 l. ára 3 frt.)

Ercsey Sándor. Arany János életéből. Gyulai Pál előszavával és Arany János hatvan levelével. (Ráth Mór. 8r. VI, 211 l. ára 1 frt 40 kr.)

Erdélyi Izidor. Adatok a carbonatok constitutiójához. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 21 l. ára ?)

Erdődi János. Neveléstan tanítóképző-intézeti növendékek és tanítók számára. I. rész. 2. füzet. Lélektan és a lelki erők fejlesztéstana. 2. kiadás. (Lauffer Vilmos. 8r. 124 l. ára 80 kr.)

Erdős József. A vallásbölcsezet főbb problémái és a Biblia. (Debreczen városi nyomda. 8r. 89 l. ára 50 kr.)

Erdősy (Bába) Kornelia és Erdősy Ferencz. Magyar abc-és könyve népiskolák I. osztálya számára. III. kiadás. (Nagy-Kanizsa. Fischel. 8r. 88 l. ára 16 kr.)

Erődi Dániel. Epistolák egy vidéki szerkesztőhöz. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Erődi János. Neveléstan. Tanítóképző-intézeti növendékek, tanítójelöl-

tek és tanítók számára. I. rész I. füzet. Test- és egészségtan. (Lauffer V. 8r. 92 l. ára 60 kr.) I. rész II. füzet. Lélektan és a lelki erők fejlesztéstana. (Lauffer V. 8r. 124 l. ára 80 kr.) II. rész. Neveléstan. (Lauffer V. 8r. 134 l. ára 80 kr.) — Teljes átdolgozott kiadás. (Lauffer V. 8r. 88, 121, 131, 162 és VIII l. ára 3 frt 40 kr.)

Erős György. Gazdasági főkönyv. Második bővített kiadás. (Kis-Várda. Berger Ignác. 2r. 144 l. ára 2 frt 50 kr.)

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerkeszti Gyulai Pál. XIV. kötet 11. 12. füzet. XV. kötet. 1. füzet. (L. Némethy Geyza, Vikár Béla, Schreiner Márton.)

Értekezések a bölcséleti tudományok köréből, kiadja a magyar t. Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. III. kötet. 1. szám. (L. Medveczky Frigyes.)

Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből, kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerkeszti Pauer Imre. III. kötet. 2. sz. (L. Pauer Imre.)

Értekezések a társadalmi tudományok köréből, kiadja a magyar tudományos Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. X. kötet. 2—6. füzet. (L. Schwarcz Gyula, Körösi József, Tóth Lőrincz, Vécsey Tamás.)

Értekezések a történelmi tudományok köréből. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. XIII. köt. 12. sz. XIV. kötet 1—6. füzet. (L. Óváry Lipót, Pulszky Ferencz, Jakab Elek, Acsády Ignác, Fraknói Vilmos, Téglás Gábor.)

Értekezések a matematikai tudományok köréből. Kiadja a magyar Akadémia. Szerkeszti Szabó József. XIV. kötet. 2—3. szám. (L. Hunyady Jenő.)

Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a magyar t. Akadémia. Szerkeszti Szabó József. XVIII. kötet 4—7., XIX. kötet 1—6. szám. (L. Korányi Frigyes, Hőgyes Endre, Regéczy Nagy Imre, Jendrassik Jenő, Inkey Béla, Kövesligeti Radó, Klein Gyula, Apáthy István, Lenhossék Mihály, Hegyfokya Kabos.)

Értekezések. Magyar jogászegyleti. 41—45. füzet. (L. Kelemen Mór. Csorba Ferencz, Székely Miksa, Székely Ferencz, Fodor Ármin.)

Esterás Pál. A boldogságos szűz Mária szombatja azaz : minden szombat-napokra üdvösséges emlékezetek és oktatások és 52 csodatettek sommája. Az eredeti után kijavítva, 64 képpel ellátva Tóth Károly által. XI. kiadás. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 176 l. ára ?)

Évkönyv, Állategészségügyi, az 1888-ik évre. A földművelésügyi magyar kir. minisztérium megbízásából hivatalos adatok alapján szerkesztette Hutya Ferencz. Második évfolyam. (Nagel Ottó. N. 8r. 335 l. ára 1 frt.)

Évkönyv, Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. 1886. évfolyam. 7—12. füzet. 1887. 4. füzet. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 4r. 184, 51, 184, 271, 219, 83, 35, 21, ára füzetekenként 1 frt.)

Évkönyve, A kolozsvári kereskedők és kereskedő-íjak társulatának, az 1887-iki II. társulati évről. Összeállította Deák Farkas titkár. (Kolozsvár, Magyar Polgár nyomdája. 8r. 90 l.)

Évkönyve, A magy. kir. földtani intézet. VIII. köt. 7—8 f. (L. Kišpatič M., Halaváts Gyula.)

Évkönyve, Bács-Bogrog vármegyei történelmi társulat. V. évfolyam. 1—4 füzet. Szerkeszti Grosschmid Gábor. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 8r. 210 l. 3 frt.)

Évkönyve, A Mária Dorothea-egyesület első. 1885—1889. (Pesti-könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 83 l. ára ?)

Évkönyve, Magyar nyomdászok, kiadja a budapesti könyvnyomdászok társas köre. Szerkeszti Ács Mihály. 1889. (Franklin könyvnyomda. 8r. 152 l. ára ?)

Évkönyve, Az állatvédő országos egyesület. 1887. Összeállította Szalkay Gyula. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Évkönyve, A nemzeti Casino. 1888. (Franklin könyvnyomda. 8r. 96 l. ára ?)

Évkönyve, A magyarországi kárpát-egylet. XVI. évfolyam, 1889. 5 melléklettel és 2 táblázatos kimutatással. — Jahrbuch des ungarischen Karpathen-Vereines 1889. (Lőcse. Egyesület. 8r. 193, 215 l. ára ?)

Évkönyve, A budapesti k. magyar tudomány-egyetemi bölcsészet-hallgatók segítő egyesületének, az 1888/9. évről. Összeállította Hegyi József. (Egyetemi nyomda. 8r. 37 l. ára ?)

Évkönyve, A magyar jogászgűlés, 1889. évre. Szerkesztette Siegmund Vilmos. X. évfolyam. I. kötet. (Magyar Jogászgűlés. 8r. 305 l. ára ?)

Évkönyve, A Kölcsény-egyesület, az 1888-ik évről. Szerkesztette Antolik Károly. (Arad. Réthy L. és fia nyomdája. 8r. 196 l. ára ?)

Évkönyve, A pesti Lloyd, 1888-ra. Jahrbuch des Pester Lloyd für 1888. (Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 258 l. grafikai táblákkal. ára ?)

Évkönyve, A kézdívasárhelyi munkaképtelen szegények ápolására hivatott Stephanie menedékház első. 1888. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 120 l. ára ?)

Évkönyvei, A közmunka és közlek. m. kir. miniszterium vizrajzi osztályának. II. kötet. 1887-ki évfolyam. Szerkeszti és közzéteszi Péch József. (Kilián Frigyes. N.4r. 120 l. és VI. melléklet, ára 3 frt.)

Évkönyvei, A magyar tud. Akadémia. XVII. köt. 7 darab. A magyar tudományos Akadémia 1889. köt. VII. darab. A Magyar tudományos Akadémia 1889. évi május 5-én tartott XLIX-ik közülésének tárgyai. (Akadémia. 4r. 72 l. ára 80 kr.)

Ezermester, A felülmulhatlan bűvész kamrája. Biztos mód tíz perc alatt bűvészsze lenni. (Lampel Róbert. 16r. 112 l. ára 30 kr.)

Ezopus-mese, 300, az ifjúság számára átdolgozta Boross Gábor. 2-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 186 l. 114 képpel, ára ?)

Faludi (Fuchs) János. Számvetési gyakorló könyv, különös tekintettel a vidéki városok és más községek iskoláinak szükségleteire. I. füzet. Gyakorlatok az 1—100-ig terjedő számkörben a népiskola II. osztálya számára. (Lampel R. 8r. 56 l. ára 15 kr.)

Faludi (Fuchs) János. Számvetési gyakorló könyv, különös tekintettel a vidéki városok és más községek iskoláinak szükségleteire. II. füzet. Gyakorlatok az 1000-ig terjedő számkörben, a népiskolák III. osztálya számára. (Lampel R. 8r. 56 l. ára 18 kr.)

Faludi János. Számvetési gyakorlókönyv. Különös tekintettel a vidéki, városi s más községek iskoláinak szükségletére. III. füzet. Gyakorlatok az 1000-en felül terjedő, számkörben és a közönséges törtékel való számolásban. A népiskola IV. osztálya számára. 2-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 63 l. ára 20 kr.)

Faludi János és Szép József. Német olvasókönyv népiskolák számára. Különös tekintettel a hazai történetre és alkotmánytanra. II. rész. 6-ik átdolg. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 152, VI l. ára 40 kr.) — Ugyanaz. III. rész, 5-ik átdolg. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 193, VIII l. ára 48 kr.)

Faludi János és Szép József. Német ABC-és olvasókönyv népiskolák számára. I. rész. Tizedik átdolg. kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 148 l. ára 32 krajczár.)

Faludi János. Földrajz a népiskolák 4–6. osztálya számára. II. kiadás. (Laufer Vilmos. 8r. 51, 134 l. ára ?)

Faludi (Fuchs) János. A természetrajz elemei. Népiskolai ismerettár III. rész. (Laufer Vilmos. 8r. 32 l. 10 kr.)

Faludi (Fuchs) János. A polgári jogok és kötelességek vagy rövid alkotmányisme népiskolák használatára. II. kiadás. (Laufer Vilmos. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Faragó Gyula. Az egészséges baba. Ifjú anyák számára. (Révai testvérek. 8r. 71 l. ára 80 kr.)

Faragó Gyula. A beteg baba. Gondos anyák számára. (Révai testvérek. 16r. 96 l. ára 80 kr.)

Farkas Elek. Legujabb házi titkár. Magyar levelező és önüggyvéd. vagyis elméleti és gyakorlati vezérkönyv a közéletben előforduló mindenemű levelek, folyamodványok, kérvények, felebbezések, jogügyleti okiratok helyes szerkesztésére, iparosok, kereskedők, mezőgazdák, hivatalnokok és magánosok használatára. Kilenczedik, a legujabb törvénykezésre való tekintettel, teljesen átdolgozott kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 566 l. ára 3 frt.)

Farkas Elek. Népszerű magyar levelező és házi ügyvéd. vagyis mindenemű viszonyokban előforduló levelek és okiratok szerkesztésére vezérlő segédkézikönyv számos példákkal felvilágosítva. Tizenkettedik kiadás. (Franklin-társulat. 8r. 320 l. ára 1 frt.)

Farkas Géza. Luther Márton. Életrajz az evangélikus nép számára. (Kókai Lajos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Farkas Géza. Luther Márton. Életrajz az evangélikus nép számára. (Kókai L. 8r. 203 l. ára 1 frt 20 kr.)

Farnos Dezső. Kritikai észrevétel Petőfi eltűnésének irodalmához. 1849. július 31-ének XL. évfordulója alkalmából. (Kolozsvár. Márton Kálmán. 4r. 1 iv, ára 60 kr.)

Fayer László. Büntetési rendszerünk reformja. Adalékok a btk. módosításához. (Pfeifer Ferdinánd. 8r. 107 l. ára 1 frt.)

Faylné-Hentaller Mariska. A magyar írónőkről. Arczképekkel. Második kiadás. (Singer és Wolfner. 8r. 188 l. ára 1 frt 50 kr.)

Faylné-Hentaller Mariska. Kis mesék. Népmesék, regék és elbeszék-

lések gyermekek számára. Számos színes képpel és fametszettel. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 159 l. ára 1 frt 80 kr.)

Fegyver-utasítás a cs. és kir. hadsereg gyalogsága és vadászcsapata számára. (Grill K. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Fegyver-utasítás a m. kir. honvéd-gyalogság számára. Három táblával. Hivatalos kiadás. (Pallas. 8r. 113 l. ára 50 kr.)

Feiler Mihály. Zónadijszabás a pécsi és baranyamegyei összes vasuti állomásokról a magy. kir. államvasut összes vonalaira. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 138 l. ára 30 kr.)

Fejes István. Troilus és Kressida. (Shakspere színművei. X. Ráth Mór. 8r. VII, 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Fekete Lajos. A Magyarországon előforduló főbb fanemek csemetéinek termesztése és ültetése. Az országos erdészeti egyesület által 50 darab arannyal jutalmazott munka. (Magy. kir. államnyomda. 8r. 124 l. 60 fametszettel, ára ?)

Fellner Antal. Lelki rózsabimbók. Imakönyv ker. kath. gyermekek számára. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 142 l. ára ?)

Felterjesztés-tervezete, A budapesti ügyvédi kamara. az 1878. évi V. t.-cz. és az 1879. évi XL. t.-cz. esetleges módosítása tárgyában. (Rózsa Kálmán és neje nyomdaja. 2r. 12 l. ára ?)

Feltételek, Általános. a vízépítési munkákra és szállításokra. (Hornyánszky Viktor nyomdaja. 4r. 14 l. ára ?)

Fenyvessy Adolf. A magyar gyorsírás tankönyve Stolze elvei után. V. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 58 és 39 l. ára 80 kr.)

Fenyvessy Ferencz. Felső oktatásunk reformja. Válasz az «Egyetértés»-nek, a «Pester Lloyd»-nak, a «Budapesti Szemlé»-nek és a «Nemzet»-nek. (Révai testvérek. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Fenyvessy Ferencz. Felső oktatásunk reformja. Az ideális reform. A miniszter tervei. A tanpénz-kérdés. (Révai testvérek. 8r. 26 l. ára 30 kr.)

Ferenczy József. Emlékbeszéd Tóth Kálmán felett. (Egyetemes könyvtár. 15. Győr. Gross Gusztáv. 38 l. ára 10 kr.)

Ferenczy József. Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett. (Egyetemes könyvtár 20. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 44 l. ára 10 kr.)

Ferenczy Ödön. Jégvirágok. Költemények. (Besztercebánya. Singer Jakab. 16r. 162 l. ára 60 kr.)

Fillinger Károly. Az állatok természetrajza. Polgári iskolák számára. I. rész. Gerinczes állatok. II. rész. Gerincztelen állatok. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 140 l. ára 80 kr. II. rész. 103 l. ára 60 kr.)

Fischer Károly Antal. A hun-magyar irás és annak fenmaradt emlékei. (Szerző. 8r. 105 l. ára 3 frt.)

Fleischhacker M. Fridolin és Kárpáti Károly. Német nyelvtan. Gymnasiumok, reáliskolák, kereskedelmi középiskolák, polgári és felső leányiskolák használatára. (Lampel R. 8r. VI, 270 l. ára 1 frt 20 kr.)

Flesch Ármin. Élethivatásom. Székfoglaló beszéd a mohácsi rabbi-állás elfoglalásakor 1889. augusztus 8. (Pécs. Engel Lajos nyomdaja. 8r. 16 l. ára ?)

Flesch Miksa. Első oktatás a bibliai történetben az izraelita ifjuság számára. I. füzet. Magyar-német. (Kilián Frigyes. 8r. 41 l. ára 25 kr.)

Fodor Ármin. A fizetésektelen adós jogcselekvényeinek megtámasztása a csődön kívül. (Magyar jogászegyleti értekezések. 45. Franklin-társulat nyomdájára 8r. 79. l. ára ?)

Fodor L. és Wagner A. Rajzoló stereometria a középiskolák II. oszt. számára. 3. kiadás. (Nagel Bernát. 8r. 85 l. 60 kr.)

Fonyó Pál. A katolikus szertartások elemei. Néptanodáink 4—5. osztálya, úgyszintén a polgári és felsőbb népiskolák számára. 7. kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 33 l. ára 18 kr.)

Fonyó Pál. A hitelemzés tan elemei. Katolikus növendékpapok és tanfőjelöltek használatára. Második kiadás. (Szűts és társa. VIII, 204 l. ára 80 kr.)

Fonyó Pál. Gyakorlati hitelemzések a róm. kath. népiskolák I. osztályában. Harmadik kiadás. (Szűts és társa 8r. V. 416 l. ára 2 frt.)

Forrai Soma. A magyar gyorsírás tankönyve a Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. Negyedik javított és bővített kiadás. Levelező rész. (Lampel R. 8r. XVII, 80 l. ára 60 kr.)

Fournier. Zivatar. Vigjáték egy felvonásban. (Mükedvelők szinpadja. 3. sz. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Földes Béla. A bűn statistikája. Sociologiai tanulmányok. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 166 l. ára 2 frt.)

Földvály Elek. Törvénytörvényi orvosszakértői eljárás. (Nagel Ottó. 8r. 260, IV. l. ára 2 frt 60 kr.)

Főrendiház irományai. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. IV—V. köt. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 4r. 383, 391. l. ára ?)

Főrendiház jegyzőkönyve. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. I—II. Pesti könyvnyomda-részv. társ. 4r. 131, 84 l. ára ?)

Főrendiház naplója. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. I—II. kötet. Hiteles kiadás. Szerkeszti Maszák Hugó. Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 4r. 163, 168 l. ára ?)

Fraknói Vilmos. Carvajal János bibornok magyarországi követségei 1448—1461. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIV. köt. 4. szám. Magyar Akadémia. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Frassinetti József. Jézus Krisztus a papok példaképe. Életszabályok bold. Barbarigo Gergelytől. Fordította Fischer Ágoston. (Szent-István-nyomda. 8r. 126 l. ára 40 kr.)

Freppel Károly Emil. Az 1789-iki francia forradalom századik évfordulójára. (Esztergom. Buzarovits Gusztáv. 8r. 115 l. ára 1 frt.)

Friedmann Bernát. Észrevételek a magyar bűnvádi eljárási javaslat irányeszméi felett. (Pfeiffer Ferd. 8r. 54 l. ára 50 kr.)

Frühwirth S. Liturgia a magyarhoni ág. hitv. evang. egyházban. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 33 l. ára 60 kr.)

Füredi Ignác. Magyar-német és német-magyar szótár I. rész. Magyar-

német. II. rész. Német-magyar (Méhner Vilmos. K. 8r. 622 és 564 l. egy-egy kötet ára 1 frt.)

Füredi Ignác. Magyar-német és német-magyar zsebszótár. I. rész. Magyar-német. II. rész. Német-magyar. (Méhner Vilmos. 16r. 391 és 352 l. egy-egy rész ára 60 kr.)

Füredi (Führer) Ignác. Világtörténet iskolai és házi használatra a miniszteri tanterv alapján. (Singer és Wolfner. 8r. 116 l. ára 40 kr.)

Füzetek, Statisztikai havi. Szerkeszti Kőrösi József. Tizenhatodik évfolyam. (Grill K. 4r. 481 l. ára 4 frt.)

Füzetek, Természettudományi. A délmagyarországi természettudományi társulat közlönye. Szerkesztik Veber Antal és Tauffer Jenő. XIII. kötet. 1889. (Temesvár. Társulat. 8r. 182 l. ára 4 frt.)

Gaal Mózes Költemények. (Egyetemes könyvtár. 25. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 104 l. ára 10 kr.)

Gaal Mózes. Knjak András keleti utazása. Az ifjuság számára. (Singer és Wolfner 8r. 222 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gabányi Árpád. A mama. Elbeszélés. (Egyetemes könyvtár. 18. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 39 l. ára 10 kr.)

Garai Benő. Népkönyvtár. Felolvasás a nagykanizsai ingyen népkönyvtár javára Nagykanizsán, a «polgári egyesület» dísztermében 1889. május 4-én. (Kiadja a nagykanizsai ingyenes népkönyvtári bizottság. 8r. 18 l. ára?)

Garand. Mi a jelszó? Vígjáték egy felvonásban. Francziából fordította K. T. (Nemzeti színház könyvtára. 61. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 19 l. ára 40 kr.)

Gáspár Ignác. Első oktatás a földrajzban. 12. kiadás. (Benkő Gyula. 8r. 100 l. ára 32 kr.)

Gáspár Ignác. Elemi földrajz a népiskolák 5—6. oszt. számára. (Benkő Gyula. 8r. 118 l. 64 képpel, ára 32 kr.)

Gelich Richard. Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. III. kötet. (Aigner Lajos. 8r. IX. 930 l. ára 6 frt 80 kr.)

Gelich Richard Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben. 29, 30, 31. füzet. (Történelmi könyvtár 29, 30, 31. füzet. Aigner Lajos. 8r. 737—930, IX. l. ára 1 frt 20 kr.)

Gelléri Mór. Szabadkőművesi reformok. A külföldi szabadkőművességben felmerült reformeszmék ismertetése. («Könyves Kálmán» páholy. 8r. 31 lap, ára?)

Gerecze Péter. Madách Imre és az ember tragédiája. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Gerecze Péter. Székely népballadák fejtegetve. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 31 l. ára?)

Gerevich Mihály. A felfelé menő láncztortek analízise. (Besztercebánya. Singer Jakab. 8r. 136 l. ára 1 frt 80 kr.)

Gergely Károly és Kovács Lajos. Életrajzok a magyar nemzet történetéből az elemi iskola 3—4. oszt. számára. 3. kiadás. (A tiszántúli evang. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai. XI. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 87 l. ára 20 kr.)

Gergely Lajos. Magyar helyesírástan. Tanodai és magánhasználatra. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 134 l. ára 40 kr.)

Gergely János. Magyar nyelvtan. Elemi és népiskoláknak. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 168 l. ára 25 kr.)

Gerő Gyula. Eljárás honvéd és csendőrtisztek nősülési ügyeiben. (Grill K. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Gerő Károly. Az eladó leány. Színmű 3 felvonásban. A magy. tud. Akadémia által a Teleky-díjjal jutalmazott pályamű. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 101 l. ára 40 kr.)

Gerő Károly. Az uzsai gyöngy. Eredeti népszínmű III. felvonásban. Kézirat gyanánt. (Népszínház műsora. 20. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 83 l. ára 60 kr.)

Giay Frigyes. Költemények. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 106 l. ára ?)

Giesswein Sándor. Buddhismus és kereszténység. Valiástudományi tanulmány. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 48 l. ára 50 kr.)

Gisser Gyula. A Gisser-féle folyófürdő és uszodaintézet megnyitásához Nyitrán. Zur Eröffnung der Gisser'schen Schwimm- und Badeanstalt. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Glatz György. Rill József Vasvármegye kir. tanfelügyelője. Különlenyomat a «Magyar Paedagogiai Szemle» folyó évi II. füzetéből. (Szerző. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Glück Frigyes és Stadler Károly. Az inyesmesterség könyve. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 366 l. ára 3 frt 60 kr.)

Góbi Imre. Poetika. A költői műfajok ismertetése. Gymnasiumok és reáliskolák használatára. (Franklin-társulat. 8r. 304 lap ára 1 frt 40 kr.)

Goethe. Iphigenie auf Tauris. Ein Schauspiel. Magyarázta Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8r. X, 62 l. ára 30 kr.)

Goethe. Hermann und Dorothea. Magyarázta Weber Rudolf. 2. kiadás. (Jeles írók iskolai tára. XIV. Franklin-társulat. 8r. 85 l. ára 30 kr.)

Goldzieher Ignác. Emlékbeszéd Fleischer Leberecht Henrik felett. (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédok V. köt. 4. füz. Akadémia 8r. 44 l. ára 30 kr.)

Goldzieher Vilmos. Az idült ragályos szemgyuladások. A trachoma. Klinikai tanulmány. (Singer és Wolfner. 8r. 58 l. ára 80 kr.)

Gonda Béláné Nagy Irma irodalmi hagyatéka. Esmék és emlékek. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 228 l. a szerző arcképével, ára 3 frt.)

Gosztonyiné-Biró Kornélia. A mult. Eredeti regény. (Pfeiffer Ferd. 8r. 381 l. ára 2 frt.)

Gothard Sándor. A takarmányrépa. (Az erd. gazd. egyesület irod. szakosztályának könyvkiadó vállalata. II. évf. 1. Kolozsvár. Márton Kálmán. 8r. 42 l. ára 25 kr.)

Gothard Sándor. A Thomas-salak mint a legolesőbb phosphor-trágya. (Lampel R. 8r. 102 l. ára 60 kr.)

Göndöcs Benedek. Szent beszéd a b.-gyulai magyar földészirtársulat zászlójának szentelése alkalmából a gyulai r. kath. templomban. 1889. évi ápril 21. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Göndöcs Benedek. Bárá Wenckheim Béla emlékezete. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 23 l. ára ?)

Gööz József. Magyar irálytan, feladatokkal és olvasmányokkal egybekapcsolva. Polgári iskolák számára. II. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 213 l. 1 frt 20 kr.)

Gööz József és Tóth J. Magyar olvasókönyv. A polgári fiúiskolák első osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 204 l. ára 60 kr.)

Gööz József és Tóth J. Ugyanaz polgári leányiskolák első osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 176 l. ára 60 kr.)

Graf Jakab. Német nyelvtan és gyakorlókönyv polgári iskolák és középtanodák számára. 5. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 200 l. ára 80 kr.)

Greguss Ágost. Athéni Timon. (Shakspeare színművei. IX. Ráth Mór. 8r. VII. 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gréville Henry. A barátnő. Regény. Francziából fordította báró O—y. (Athenaeum r. társulat. 8r. 288 l. ára 1 frt 20 kr.)

Grünwald Béla. A közigazgatás rendszere. A fennálló törvényekből és rendeletekből rendszeresen összeállítva. 4 kötet. I. kötet. A közigazgatás feladatai. A közigazgatás és a személyi élet. II. kötet. A közigazgatás feladatai. A közigazgatás és gazdasági élet. III. kötet. A közigazgatás feladatai. A közigazgatás és a gazdasági élet. (Folytatva.) A közigazgatás és a társadalom. Gyámi és gondnoksági ügyek. Igazságszolgáltatás. Katonai ügyek. IV. kötet. A közigazgatás közegei a törvényhatóság körében. A község. A törvényhatósági joggal felruházott város. A vármegye. 3. kiad. (Franklin-társulat. 8r. VIII, 520, VII, 474, VIII, 423, VIII, 420 l. ára 12 frt.)

Guggemberger János. A keresztyén egyházi év és a perikopák. Függelék: Dispositio gyűjtemény. (Kókai Lajos. 8r. 136 l. ára 1 frt.)

Gul és Benő. Egyházi beszédek. I. kötet. (Miskolcz. Löwy József fia. 8r. 183 l. ára 1 frt 30 kr.)

Gyárfás István Tihamér. Pannonia őskeresztény emlékei. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 102 l. ára ?)

Gyászemléklapok, kiadta a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület néhai Káldy Gyula felügyelőjének emlékére. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Gyermekkönyv. Magyar. első olvasás-gyakorlat, mondókák, versikék, mesék, dalok 4--6 éves gyermekek számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 2r. 34 l. ára ?)

Gyertyánffy István, Kiss Áron, Radó Vilmos. Olvasókönyv az elemi népiskolák II. oszt. számára. 5. kiadás. (Méhner Vilmos. 8r. 128 l. ára 30 kr.)

Gyertyánffy István, Kiss Áron, Radó Vilmos. Olvasókönyv az elemi népiskolák III. oszt. számára. 3—4. kiadás. (Méhner Vilmos. 8r. 192., 211 l. ára 36—36 kr.)

Gyógyszer-nevek. Német, latin jelentésekkel. («Gyógyszerészi Közlöny». 8r. 59 kéthasábos l. ára ?)

Gyógyszer-árszabvány. Érvényes 1889. január 1-jétől kezdve. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Györök Leó Gy. Lázado hajós nép viszontagságai a csöndes tengeren. Való történet az ifjúság számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 172 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyulay Béla. Gyakorlati irálytan különös tekintettel a levélíráásra, közéletben előforduló polgári ügyiratokra és a prózai műfajokra. A polgári s felső népiskolák és felsőbb leányiskolák használatára. Környi János műve nyomán. (Lampel Róbert. ára 90 kr.)

Gyulay Béla. Irodalom-ismertető. A költői és prózai műfajok irodalma és elmélete a magyar nemzeti irodalom történetének rövid áttekintésével. Polgári fiu- és leányiskolák s egyéb tanintézetek felső osztályai számára és magánhasználatra. (Franklin-társulat. 8r. 256 l. ára 1 frt 20 kr.)

Gyulay Béla. Magyar olvasókönyv nyelv- és irálytani feladványokkal. Első rész. A polgári- és felső népiskolák I. és hasonló célú intézetek megfelelő osztályai számára. (Kókai Lajos. 8r. 159 l. ára 70 kr.) Második rész. A polgári és felső népiskolák II. osztályai számára. (Kókai Lajos. 8r. 170 l. ára 70 kr.)

Gyulai Pál emlékbeszédei. Tartalom : Kazinczy Ferencz, Pákh Albert, br. Eötvös József, Toldy Ferencz, Krizsa János. br. Kemény Zsigmond, Csen-gery Antal, Arany János. (Jeges írók iskolai tára. XXXVII. Franklin-társulat. 8r. 189 l. ára 70 kr.)

Gyurácz Ferencz. Kézi agenda. Templomi és halotti imák szertartási beszédekkel. Lelkeszi használatra. (Pápa Kókai Lajos. 8r. 331 l. ára 1 frt 40 krajczár.)

Gyűjtemény, Oszmán-török népköltési. II. kötet. Oszmán-török népmesék és népdalok. Szóbeli közlés után gyűjtötte és fordította Kúnos Ignác. (Magyar tud. Akadémia. 8r. XXXIV, 421 l. ára 2 frt 80 kr.)

Gyűjteménye, Görög, latin és német classikusok. (L. Goethe.)

Gyűjteménye, Görög és latin remekírók. 27. Magyar jegyzetekkel iskolai használatra. (L. Homeros.)

Gyűjteménye. Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1888. évi folyam. Teljes. (Ráth Mór. 8r. 155 l. ára 1 frt.)

Gyűjteménye. Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeinek. 1888. évi folyam. Függelék : Utasítás az állami italmérési jövedékről. 1888. XXXV. t.-cz. némely határozatainak végrehajtásáról. Pénzügyminiszteri hirdet-mény az 1888. XXXV. törvényezikk folytán nyújtandó kártalanítási igények bejelentése iránt. (Ráth Mór. 8r. 42 l. ára 40 kr.)

Gyűjteménye, Igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvények. 1889. évi folyam. Első füzet. Utasítás az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. t.-cz. végrehajtása iránt. (Ráth Mór. 8r. 92 l. ára 50 kr.)

Gyűjteménye, Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia

és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1889. évi folyam. 2. füzet. (Ráth Mór. 8r. 93—188 l. ára 60 kr.)

Gyűjteménye. Az igazságügyre vonatkozó rendeleteknek, a kir. Curia és a pénzügyi közigazgatási bíróság teljes üléseiben hozott döntvényeknek. 1889. évi folyam. Pótfüzet. (Ráth Mór. 8r. 234, VI l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyűjteménye. A magyar- és erdélyországi telekkönyvi törvények és rendeletek. Kiegészítve a legfőbb ítélőszéki döntvényekkel. Feldolgozta Peregriny János. III. rész. (1886—88.) (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 285 l. 1 frt 50 kr.)

Gyűjteménye. Tréfás szavalmányok. Összegyűjté Orbók Mór. (Hasznos mulatságok. V. Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 79 l. ára 50 kr.)

Gyűjteménye. A zemplénmegyei orvos-gyógyszerész egyesület ismeretterjesztő estélyein tartott népszerű előadások. I—II. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén»-nyomda. 8r. 68, 92 l. ára ?)

Gyürky Antal. Kisbirtokosok kátéja, útmutató miként boldogulhatnak és mily módon juthatnak jóléthez. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 151 l. ára 60 kr.)

Gyürky Antal. A gyümölcs értékesítése. Gyakorlati útmutatás, miként kell az érett gyümölcsessel bánni, gyümölcsöt aszalni, gyümölcsbort csinálni stb. Az előhaladt borkezelés és pinczegazdászat ismertetése és útmutatás a szüretelés, mustkezelés, a homoki borok tökéletesítésére stbre nézve. (Falusi könyvtár. 34—35. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 87, 141 l. ára 1 frt.)

Gyürky Ödön. Üdvözlő-dal a budapesti katolikus kör 1889. október hó 1. tartott megnyitása alkalmára. (Szent István-nyomda. 8r. 3 l. ára ?)

Gyürky Ödön. De Lasalle János. Néhány lap a keresztény pedagogia történetéből. Különlenyomat az «Egyházi Közlöny»-ből. (Szent István-nyomda. 8r. 20 l. ára 15 kr.)

Hadapród-iskolák. A cs. és kir., czélja, iránya és az azokba való felvételre vonatkozó határozmányok. (Grill Károly. 8r. 37 l. ára 25 kr.)

Hajdu László. Természetrajz. Elemi népiskolák számára. Negyedik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 50 l. ára 15 kr.)

Hajgató Sándor. Kiért emeljük a pohárt? Magyar felköszöntő könyv. Második kiadás. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József K. 16r. 212 l. ára 80 kr.)

Haladása. A gyakorlati orvostan. Kiadta a «Gyógyászat» szerkesztősége. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 252 l. ára 1 frt 20 kr.)

Halász Árpád. Makó város és környéke eddig ismert edényes növényeinek jegyzéke. Enumeratio plantarum vesculosarum oppidi Makó. (Makó. Neumann J. nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Halász Nándor. Zsidó hit- és erkölcstan. Különös tekintettel a gyakorlati vallásos életre. I. rész. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. III, 105 l. ára 70 kr.)

Halász Nándor. Zsidó hittani katekizmus. Polgári és hasonló fiúiskolák részére. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. I. rész. 59 l. ára 36 kr., II. rész. 40 l. ára 36 kr., III. rész. 67 l. ára 42 kr., IV. rész. 71 l. ára 45 kr.)

Halász Nándor. Zsidó hittani katekizmus. Polgári és felsőbb leányiskolák részére. II. rész. Második kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 36 l. ára 25 kr.)

Halász Nándor. Kincses szekrényke. Oktató, nevelő, mulattató elbeszé-

lések és költemények a zsidó bölcsek irataiból. (Singer és Wolfner. 8r. 168 l. ára 1 frt.)

Halász Nándor. Zsidó hit- és erkölcstan. Különös tekintettel a gyakorlati vallásos életre. Középiskolai növendékek használatára. II. rész. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 72 l. ára 40 kr.)

Halaváts Gyula. A hódmező-vásárhelyi két ártézi kút. XXXIII—XXXIV táblával. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 8. füzet. Kilián Fr. 8r. 204—222 l. ára 30 kr.)

Hamvas Károly és Nemess Zsigmond. Az állami italmérés és a regále-jog megváltása. Gyakorlati kézikönyv, irománypéldákkal. (Pallas részv. társaság. 8r. 382 l. ára 2 frt 50 kr.)

Hangay Oktáv. Csörgősapkás múzsa. Humoros előadások, estélytréfák és szavalmányok gyűjteménye. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. 143 l. ára 80 kr.)

Hankó Vilmos. A kérii fürdő és ásványvizei. (Buschmann Ferencz nyomdája. 8r. 10 l. ára ?)

Hankó Vilmos. A kolozsi sósfürdő Kolozsmegyében. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Hankó Vilmos és Szterényi Hugó. A chemia elemei. Számos a szöveg közé nyomott rajzzal. (Lampel R. 8r. 93, VIII l. ára 90 kr.)

Harrach József. Közlemények a zeneművészet köréből. (Egyetemes könyvtár. 23. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 71 l. ára 10 kr.)

Hartmann Róbert. Az emberszabású majmok és szervezetök. Ford. dr. Thirring Gusztáv, eredetivel összehasonlította Paszlavszky József. Ötvenhét rajzzal. (Természettud. társulat. 8r. 279 l. ára 3 frt.)

Határozatai. A közös ügyek tárgyalására kiküldött és 1889. évi június 22-ére Bécsbe összehívott magyar országos bizottság 1890. évre. Iromány, jegyzőkönyv, napló. Hiteles kiadás. (Pesti könyvnyomda részv. társ. 4r. 3. 23, 62, 79, 352 l. ára ?)

Hatsek Ignác. A magyar szent korona országainak térképe. 1889. Az új megyei beosztás tekintetbevételével az 1876. XXXIII., 1880. XV. és az 1881. LXIV. törvényezikk alapján. (Lampel Róbert. Ára 20 kr.)

Hatvan Ferencz. A német nyelv tanítása a közép- és polgári iskolákban, különös tekintettel a kereskedelmi középiskolákra. (Sopron. Klenka F. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Hauer Géza. A fejős tehénről. (Az erd. gazd. egyesület irod. szakosztályának könyvkiadó-vállalata. II. évf. 2. Kolozsvár. Hauer Géza. 8r. 31 l. ára 25 kr.)

Havas Miksa. Kereskedelmi és politikai számtan. II. rész. (Kereskedelmi szakkönyvtár. IV. kötet. II. rész. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 159 l. ára 1 frt 20 kr.)

Havass Rezső. Dalmácia visszacsatolása a magyar birodalomhoz. (Preszburg Frigyes nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Haynald Lajos. Emlékbeszéd Boissier Péter Edmund felett, (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd. V. kötet. 7. szám. Akadémia. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Házasság. A, képzeletben és valóságban. Angol eredeti után. (Franklin-társulat. 4r. 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ház és udvar körül. Szétujítható képeskönyv. (Leporello-Album.) (Singer és Wolfner. 4r. 10 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hegedűs János. Ismétlő könyv a jegyzői vizsgára készülők számára kérdések és feleletekben. (Mezőtúr. Gyikó K nyomdája. 8r. 133 l. ára 1 frt.)

Hegyesi József. Előétek. (Asiettek.) (Grünbaum Ármin. 8r. 112 l. ára 80 kr.)

Hegyesi József. A legujabb házi czukrászat kézikönyve. II. kiadás. (Grünbaum Á. 8r. 156. VIII l. ára 1 frt 20 kr.)

Hegyesi Márton. Belényes és vidéke. Kilencz képpel. (Nagyvárad. Ifj. Berges Sámuel. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Hegyfoky Kabos. A zivatarokról. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. köt. 5. szám. Magyar tud. Akadémia. 8r. 71 l. ára 50 kr.)

Heine költeményei. I. II. rész. Fordította Endrődi Sándor. (Egyetemes könyvtár. 13. 19. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 120, 142 l. ára 10—10 kr.)

Heinrich Gusztáv. A német irodalom története. II. kötet. (Révai testvérek. 8r. XV, 567 l. ára ?)

Heinrich Gusztáv. A német irodalom rövid története. Középiskolák számára. (Lampel R. 8r. 165 l. ára 1 frt 20 kr.)

Heinrich Gusztáv. Német olvasókönyv középiskolák számára. I. rész. 5. kiadás. Szótárral Bartos Fülöptől. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 174 l. ára 90 kr.)

Heinrich Károly. Gyakorlati kézikönyv a német nyelv tanításához. Középiskolai használatra. (Kókai Lajos. 8r. VII, 316 l. ára 1 frt 80 kr.)

Helmár Ágost. Iskolai atlasz az ókori történelem tanításához. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 4 l. ára 50 kr.)

Hentaller Lajos. Görgey mint politikus. Történeti tanulmány. (Szerző. 8r. 222 l. ára 1 frt 80 kr.)

Herczeg Sándor. A földrajz elemei és a magyar királyság s az osztrák tartományok földrajza. bővebb tekintettel az erdélyi részletekre. Az I. II. és III. osztályu népiskolák számára. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 72 l. ára 28 kr.)

Hertzka Tivadar. A valutakérdés magyar szempontból. (Révai Leo. 8r. 208 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hévizi Pál. Beteges állapotok. Krankhafte Zustände. (Schlenker és Kovács nyomdája. 8r. 14, 14 l. ára ?)

Hintner B. Görög nyelvtan. A harmadik kiadás nyomán átdolgozta Schill Salamon. II. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 239 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hoffmann Ferencz ifjúsági iratai. A bűnhődés. IV. magyar kiadás. A megtért. Fordította Szabó Antal. 4. magyar kiadás. Hűség és álnokság. Ford. Kún Béla. 4. m. kiad. Négy-négy aczélmetszettel. (Athenaeum részvénytárs. 8r. 76, 90, 88 l., egy füzet ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák számára. (Singer és Wolfner. 8r. 136 l. ára 50 kr.)

Hoffmann Mór. Német nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák számára. (Singer és Wolfner. 8r. I. rész 68 l. ára 25 kr. II. rész. 136 l. ára 25 kr.)

Hókusz-pókusz! Bűvös képeskönyv elváltozásokkal. (Pozsony. Stampfel Károly. N.8r. ára 1 frt 30 kr.)

Holub Emil. A főkvarostól a Masukulumbék országába. 1883—1887. 160 eredeti fametszettel és 2 térképpel. Első kötet. (Ráth Mór. N.8r. VII. 499 l. ára 4 frt 50 kr.)

Holzweiszig Frigyes. Latin gyakorlókönyve a második osztály számára. Fordította és magyar-latin szótárral ellátta Székely Ferencz. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 188 l. ára 1 frt)

Homer Odysseája. II. füzet. IV.. 259—VIII. 423 ének. Fordította Tölfy Iván. Második kiadás. (Hellen remekírók magyar fordításban. Lampel Róbert. 16r. 73—168 l. ára 40 kr.)

Homeros Iliása. Magyarázta és bevezetéssel ellátta Veress Ignác. Első füzet. I—III. ének. Második kiadás. (Görög és latin remekírók gyűjteménye. 27. Lampel R. 8r. XXXII, 112 l. ára 90 kr.)

Homor István. Az egyszerű könyvvitel alapvonalai. Iparos tanulók részére. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 24 l. ára 10 kr.)

Hont vármegye közlörvényhatósági bizottsága által alkotott szabályrendeletek gyűjteménye, összegyűjtötte és kiadja Lestyánszky Sándor. I. füzet. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 211 l. ára ?)

Hóos János. Dalkönyvecske. Egy és több szólam, eredeti gyermekdalok. Elemi és felső népiskolák használatára. (Déva. 16r. 35 l. ára 25 kr.)

Horn F. A nihilisták. Regény. Oroszország jelen korából. Fordította P. Á. (Rózsa Kálmán és neje. 107 l. ára 25 kr.)

Horváth Cyrill. Temesvári Pelbárt és beszédei. (Pfeiffer F. 8r. 89 l. ára 1 frt.)

Horváth Döme. Shakspere a magyar irodalomban és színművészetben. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Horváth József. A nádasi gróf Nádasdy család nádasd-ladányi elsőszülöttségi könyvtárának története és ismertetése. (Könyvtár. 8r. 159 l. három simili-nyomattal, ára ?)

Horváth Kálmán. Költemények. (Szerző. 8r. 134 l. ára 1 frt 20 kr.)

Horváth Mihály. A kereszténység első százada Magyarországon. (Ráth Mór. 8r. 476 l. ára 2 frt.)

Houzeau. A csillagászat történelmi jellemvonásai. Ford. Czögler Alajos. (Term. tud. Könyvkiadó-vállalat. XXXVIII. Társulat. 8r. 552 l. 5 ábrával; ára ?)

Hőgyes Endre. A veszettség gyógyításáról. Tekintettel különösen a Pasteur-féle prophylacticus gyógyításra. (Értekezések a természettudományok köréből. XVIII. kötet. 5. szám. Magyar tudományos Akadémia. 8r. 125 l. ára 80 kr.)

Hölgyek titkára, Legujabb. Házi tanácsadó és levelező az élet minden körülményeire alkalmazható fogalmazványokkal, társadalmi, családi és szerelmi levélmintákkal és a levélírás szabályaival a női viszonyokban előforduló

ügyirat mintákkal és folyamodványokkal, minden rangú és rendű nők számára. (Lampel R. 8r. 107 l. ára 80 kr.)

Hőnig István. Vadászati műszótár. Kiadja az országos m. vadászati védegylet. (Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 134 l. négy rajztáblával, ára 1 frt.)

Hörk József. Az ev. Tiszakerület püspökei (Superintendesek.) Eredeti fordítások alapján. (Kókai Lajos. 8r. 126 l. ára 1 frt 50 kr.)

Hörk József. Beszédek és értekezések. (Kassa. Bernovits Gusztáv nyomdája. 8r. 269 l. ára 1 frt 60 kr.)

Hugó Viktor. A párisi Notre-Dame templom. Regény. 5. kötet. (Dobrowsky és Franke. 8r. 187, 196, 192, 160 és 131 l. ára 2 frt 50 kr.)

Hunfalvy János és Schneider János. Földrajz, a polgári leányiskolák II. osztálya számára. II. rész. Ázsia, Afrika. Amerika és Ausztrália, (Lampel R. 8r. 106 l. ára 80 kr.)

Hunfalvy János és Schneider János. Földrajz. A polgári fiúiskolák II. osztálya számára II. rész. Európa és Ázsia földrajza. (Az osztrák-magyar monarchia kivételével.) (Lampel R. 8r. 75 l. ára 70 kr.)

Hunfalvy János és Schneider János. Földrajz a polgári fiúiskolák III. osztálya számára. A legújabb miniszteri tanítási terv nyomán. III. rész. Amerika, Afrika és Ausztrália földrajza. A felfedezések vázlatos története. (Lampel Róbert. 8r. 83 l. ára 70 kr.)

Hunyady Jenő. Az orthogonális substitutió együtthatóinak paraméteres értékei. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. XIV. kötet. 3. sz. Magyar Akadémia. 8r. 14 l. ára 10 kr.)

Hunyady Jenő. Az orthogonális substitutió együtthatóinak paraméteres értékei. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. XIV. kötet. 2. sz. Magyar Akadémia. 8r. 43 l. ára 30 kr.)

Huszár Károly. Hiterkölesi tan- és példakönyv, mely az egész katekismust vagyis keresztény katolikus tanítást könnyen és érthetőleg előadja. Szűts és Társa. 8r. 364, XIII. l. ára 1 frt 30 kr.)

Huszár Károly. Víz-kurám, 30 esztendőnél tovább próbálva és írva, a betegségek és az egészség föntartására. Kneip Sebestyén után. (Szűts és tsa. 8r. VIII, 413 l. ára 2 frt.)

Hutyra Ferencz. Útmutatás a marha- és vágóhídi szemle megejtésére. Vágóhídi biztosok számára. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 60, VIII l. ára 75 kr.)

Időtöltés. Kellemes. Képeskönyv versecskékkal. (Pozsony. Stampfel Károly 8r. ára 60 kr.)

Ihász Gábor magyar nyelvtana a középiskolák használatára. Átdolg. Barbarics Róbert. 26. kiad. (Lampel Róbert. 8r. 247 l. ára 1 frt.)

Illés Károly. A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata. III. kötet. 1—2. füzet. (Singer és Wolfner. 8r. 616 l. ára 3 frt 70 kr.)

Imádság. Mindennapi köteles (officium) az assisi sz. Ferencz harmadik rendjének tagjai számára. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 16 l. ára 2 frt.)

Imreh Sándor. Mulhatlanul szükséges-e a kötjelek használata a

szóelválasztásoknál. (Maros-Vásárhely. Ev. ref. kollegium nyomdája. 8rét. 8 l. ára ?)

Imrik Péter. Választás vagy kinevezés? Tekintettel a rend és szabadságra. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 36 l. ára 50 kr.)

Inkey Béla. Az erdélyi havasok az Olt szorosától a Vaskapuig. Geotektonikai vázlat. (Értekezések a term. tud. köréből. XIX. kötet. 1. szám Akadémia. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Ipolyi Arnold magyar történelmi tanulmányai. (Ráth Mór. 8r. 576 l. ára 2 forint.)

Iratok, Vallásos, magyar nyelven. 34., 35., 41. és 54. sz. (L. König R.)

Irmei Ferencz. Juvenál. (Egyetemes könyvtár. 24. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 49 l. ára 10 kr.)

Itélete, A deési kir. törvényszék a deési közbirtokossági erdők arányosítása iránti birtokrendezési perben az arányosság kulcsának megállapítása kérdésében tartott ülésében hozott. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 4r. 13 l. ára ?)

Iványi István. Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. I. kötet. (Szabadka. Székely Simon. 8r. VIII, 155 l. ára 1 frt.)

Iványi Ödön. A püspök atyafisága. Regény két kötetben. (Arad. Ifj Klein Mór. 8r. 219, 251 l. ára 2 frt.)

Jacobi Gyula. Komjáthi Benedek Szent Pál levelei. Nyelvészeti tanulmány. (Különlenyomat a «Magyar Nyelvőr» 1889. évi folyamából. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 63 l. ára ?)

Jacob Elek. Dr. Duka Tivadar könyve Kőrösi Csoma Sándorról. Ismertető értekezés. (Érték. a tört. tud. köréből. XIV. köt. 2. sz. Akadémia. 8r. 67 l. ára 40 kr.)

Jamriska Lajos. A községi és körjegyző hivatása. A komárommegye községi- és körjegyzők egylete által 100 forint díjjal kitüntetett pályamű. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Jándl Antal. Egyházi énekek katolikus iskolagyermek számára (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Janus. Az autonomia ereje. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Játék és szavalmányok tanulók számára. II. füzet. (Szeged. Endrényi testvérek nyomdája. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Jausz Georg. Fibel nach der analytisch-synthetischen Lesemethode unter Mitwirkung von M. Schranz. I. Schuljahr. 13. Auflage mit Originalbildern. (Dobrowsky és Franke. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Javaslat. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottságának, a gyermekóvás ügyében. (Debreczen város nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Jegyzéke, Magyarországi összes vasuti állomások betürendes. Hátsek Ignác magyar vasuti térképéhez. Különös tekintettel a vonalszakasz díj-szabásra. (Lampel Róbert. 8r. 11 l. ára 10 kr.)

Jegyzékek sorozata I, Szakirodalmi. A magyar gazdasági szakirodalom jelesebb termékeinek jegyzéke 1860—1889. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 64 l. ára 4 kr.)

Jegyzőkönyv a Pozsonykerületi kereskedelmi és iparkamarának 1889. július 31., október 21. és november 28. tartott üléséről. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 42, 38, 39 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, mely a magyarországi községi és körjegyzők országos központi jegyzői egylete által 1889. évi szeptember hó 25-én Budapesten tartott közgyűlés alkalmából felvétellett. (Zombor. Bittermann Nándor nyomdája. 2r. 13 l. ára ?)

Jegyzőkönyv. A «Vágshalparti ármentesítő és belvízszabályozó társulat» 1890. évi február 1. Tarnóczon megtartott választmányi ülésének. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 9 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A «vágshalparti ármentesítő és belvízszabályozó társulat» választmánya 1889. május 27. megtartott ülésének. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 2r. 8 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, Az érmelléki ref. egyházmegye 1889. szeptember 24. Székelyhídon tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 24 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, Az érmelléki ev. ref. egyházmegye 1888. október 2-án és 1889. április 10-én Székelyhídon tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 19, 14 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A debreczeni ref. egyházmegye 1889. április 11-én Debreczenben tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 39 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A debreczeni ev. ref. egyházmegye 1889. évi aug. 15. Debreczenben tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 34 l. ára ?)

Jegyzőkönyv. Az alsószabolcs-hajdu vidéki ev. ref. egyházmegye 1889. augusztus 21. Hajdu-Nánáson tartott közgyűlésének. (Debreczen városi nyomda. 8r. 43 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1889. április 11. napján N.-Szalontán tartott közgyűlésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen városi nyomda. 8r. 62 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A nagyszalontai ev. ref. egyházmegye 1889. augusztus 22. N.-Szalontán tartott közgyűlésének és bírósági ülésének. Kiadta Balog Ambrus. (Debreczen városi nyomda. 8r. 34 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, Az evang. ref. tiszántúli egyházkerület 1889. május 7—11. napjain Debreczenben tartott első gyűlésének. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen városi nyomda. 8r. 172 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, Az evang. ref. tiszántúli egyházkerület 1889. október 14—17. napjain Debreczenben tartott gyűlésének. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen városi nyomda. 8r. 260 l. egy statisztikai táblával, ára ?)

Jegyzőkönyv, A pozsonymegyei ág. hitv. ev. esperesség 1889-dik évi július hó 24-én Német-Gurabon megtartott rendes évi közgyűlésének. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája 2r. 10 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A vasi felső evang. egyházmegye 1889. évi július 16. Felső-Eőrött tartott közgyűlésének. — Protokoll des Senioral-Conventes etc. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 43 l. ára ?)

Jegyzőkönyv, A vasi közép ág. hitv. ev. egyházmegye 1889. évi július 23. Kőrmenden tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 20 l. ára ?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület 1889. évi márczius 13. Győrben tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 9 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület 1889. évi augusztus 21—22. napjain Sopronban tartott évi közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 88 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A solti evang. reform. egyházmegyei tanítói egyesület közgyűlése. 1889. szeptember 5. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 27 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A tolnai ev. ref. egyházmegye Kölesden 1889. évi szeptember 10—11. tartott közgyűlésének. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 39 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A solti reform. egyházmegye közgyűlésének, Tass 1888. szeptember 30. és Kunszentmiklós 1889. szept. 17. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 20 l. ára?)

Jegyzőkönyve, Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye 1889. évi szept. 3—4. napjain Sárospatakon tartott közgyűlésének. Szerkesztette Kónya András. (Sárospatak. Ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A hegyaljai ág. hitv. ev. egyházmegye Nyíregyházán 1889. év. július 23—24. napján megtartott évi közgyűlésének. (Miskolcz. Forster Rezső nyomdája 8r. 56 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1889. évi április 30. és május 1—2. Miskolczon tartott közgyűlésének. Szerkesztette Mitrovics Gyula. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 111 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A szatmári ev. reformált egyházmegye Szatmáron 1889. április 25—26. napjain tartott közgyűlésének. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 51 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A magyarhoni ágost. hitv. evangélikusok négy egyházkerülete 1889. évi október 16—18. napjain Budapesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 2r. 35 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A magyarországi evang. reformált egyház egyetemes konventének. Budapest, 1889. évi márczius 21—28. napjain. Kiadta Tóth Sámuel. (Debreczen városi nyomda. 8r. 174 l. ára?)

Jegyzőkönyve. A bányai ág. hitv. evang. egyházkerület 1889. szept. 18—20. napjain Budapesten tartott közgyűlésének. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 110 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület 1889. év augusztus 21—22. napjain Sopronban tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 88 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A soproni alsó ág. hitv. ev. egyházmegye 1889. évi július 24. Nagy-Geresden tartott közgyűlésének. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 28 l. ára?)

Jegyzőkönyve, A dunamelléki ev. ref. egyházkerület 1889. október 19. s következő napjain Budapesten tartott köz- és törvényszéki gyűlésének. Kiadta Szilády Áron. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 255 l. ára?)

Jelentés az 1888—89. évi működésről a felvidéki magyar közműve-

lődési egyesületnek Ipolyságon 1889. évi szeptember 4. tartott közgyűlése elé terjeszté az igazgató választmány. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdaja. 8r. 47 l. ára ?)

Jelentés, A képviselőház elé terjesztett, az állami jóságok eladásáról és eredményéről az 1887. évre. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 36 l. ára ?)

Jelentés a magyar tudom. Akadémia munkálódásáról és pénztára állásáról 1888/89-ben. (Hornýánszky Viktor nyomdaja. 8r. 46 l. ára ?)

Jelentés, Ölvennyolczadik évi, a Pozsony városában létező keresztény kised-óvodákról, illetve 32. évi jelentés a gyermekkórházról és 18. évi jelentés az itteni bölcsödéről az 1888. évi időre. — Jahresbericht etc. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdaja. 8r. 27 l. ára ?)

Jelentés a filloxeraügy állásáról az 1888. évben. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 75 l. egy térképpel, ára ?)

Jelentés a Londonban 1888. évi július 4—12. napjain tartott egyetemes presbyteri nagygyűlésről. Beterjesztve a magyarországi református egyház egyetemes konventjéhez. (Debreczen városi nyomda. 8r. 20 l. ára ?)

Jelentés a temesvári rabsegélyező egyeslet 1888. évi működéséről. (Temesvár. Veres Sámuel nyomdaja. 8r. 16 l. ára ?)

Jelentés az 1888. évben foganatosított gyárvizsgálatokról. Kiadja a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 207 l. ára ?)

Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett, 1887/8 és 1888/9-ről. (Magyar k. egyetemi nyomda. 8r. 340 l. ára ?)

Jelentése, A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek az országos tanítói nyugdíj- és gyámalap 1888. évi állapotáról szóló. (Magyar kir. egyetemi nyomda. 8r. 51 l. ára ?)

Jelentése a pécsi vízvezeték létesítése tárgyában beérkezett műveletek megbirálására kiküldött szakbizottságnak (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 21 l. ára ?)

Jelentése, Az aradi kereskedelmi és iparkamara a kerületét képező Arad-, Békés-, Csanád- és Hunyadmegyének továbbá Arad sz. kir. városnak általános gazdasági kereskedelmi-, ipar- és forgalmi viszonyairól 1888-ban. (Arad. Grill Károly. N. 8r. 263 l. ára 1 frt.)

Jelentése, A talajjavítások terén 1888. évben tett intézkedésekről, az országos kulturmérnöki hivatalnak gróf Széchenyi Pál földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszterhez. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4r. 122 l. ára ?)

Jelentése, A kereskedelemügyi miniszternek 1888. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett. (Hornýánszky Viktor nyomdaja. 4r. 495 l. ára ?)

Jelentése, A fővárosi m. kir. államrendőrség főorvosi hivatalának, az 1883—1887. évről. (Rudnýánszky A. nyomdaja. 8r. 99 l. ára ?)

Jelentése, A magyar szent korona országai Vörös-kereszt egyesletének 1888. évi. (Pesti Lloyd-társulat nyomdaja. 8r. 275 l. ára ?)

Jelentése, A magyar földtani intézet évi, 1888-ról. (Franklin-társulat nyomdaja. 8r. 162 l. ára ?)

Jelentése, A soproni háziipar egyesület 1888. évi. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Jendrassik Jenő. Dolgozatok a K. M. Tud. Egyetem élettani intézetéből. (Érték. a term. tud. köréből. XVIII. köt. 7. sz. Akadémia. 8r. 41 l. ára 30 kr.)

Jeszenszky Béla. A társországok közjogi viszonya a magyar államhoz. (Ráth Mór. 8r. 164 l. ára 1 frt.)

Jeszenszky István. A gymnasiumok reformja. (Pozsony. Drottletff Rudolf. 8r. V, 51 l. ára 70 kr.)

Jézus az én szerelmem. Imádságos könyv keresztény katolikusok számára. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 204 l. ára ?)

Jézus szent szívének tiszteletére szolgáló néhány rövid elmélkedés. 2. kiadás. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 225 l. ára 45 kr.)

Jogász könyvtár. A legjelesebb újkori jogtudományi művek gyűjteménye. 1. 2. füzet. (L. Berryer Péter Pál.)

Jókai Mór. Utazás egy sírdomb körül. 12 fametszettel és négy fénynyomattal Vágó Pál rajzai után. (Révai testvérek. N. 8r. 199 l. ára 6 frt.)

Jókai Mór. A lélekidomár. Regény. I—V. kötet. (Révai testvérek. 8r. 205, 161, 173, 158, 168 l. ára 6 frt.)

Jókai Mór. Még egy csokrot. Elbeszélések. (Athenaeum. 8r. 280 l. ára 90 kr.)

Jókai Mór munkái 126—131. szám. Népszerű kiadás. Egy az Isten. Regény. Második kiadás. Két kötet. (Franklin-társulat. K. 8r. 504 és 342 l. ára 2 frt 40 kr.)

Jónás János. Az államilag segélyezett pozsonyi kereskedelmi akad. negyedik évi jelentése az 1888/89-ik iskolai év végén. (Pozsony. Drottletff Rezső. 8r. 80 l. ára ?)

Jónás János. A kereskedelmi levelezés kézikönyve. (Kereskedelmi szakkönyvtár. III. köt. 3. rész. Stampfel Károly. 4r. 103 l. 3 melléklet, ára 2 frt 40 kr.)

Jónás János. A kereskedelmi levelezés kézikönyve. (Pozsony. Stampfel Károly. 4r. 137, 98, 103 l. ára 7 frt.)

Jósika Miklós Regényei. Új olcsó kiadás. A könnyelműek. 5. kiadás. Eszther. Regény. 3. kiadás. (Franklin-társulat könyvnyomdája. 8r. 261 l. ára 1 frt, 463 l. ára 1 frt.)

Jósnő. A cigány. I. Kártyahuzás. II. Kártyavetés művészete. (Lampel Róbert. 16r. 111 l. ára 50 kr.)

Józsa Mihály. A brassói magyar dalárda 25 éves története 1863—88. és az 1888. évről szóló évkönyve. (Dalárda. 8r. 116 l. ára ?)

József főherczeg. Változások fűmei kertemben 1887. óta. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 7 l. ára ?)

Jövedék. Állami italmérési, és az italmérési regale kártalanítása. Magyarázatokkal, felvilágosításokkal és példákkal. (Lampel R. 16r. 130 l. ára 50 kr.)

Judith. Clémence. Elbeszélés. (Pallaskönyvtár. IV. 10. kötet. Pallas részvénytársaság. 8r. 192 l. ára 60 kr.)

Judith. Clémence. Eredeti regény. (Pallas. 8r. 192 l. ára 60 kr.)

Jurányi L. Növénytan. Autograph nyomat. (Müller A. 4r. 323 l. ára 5 forint.)

Justh Zsigmond. Páris elemei. (Révai testvérek. K. 8r. 109 l. ára 1 frt.)

Justus. A phrenolog. Eredeti bohózat 1 felv. (A nemz. színház könyvtára. 10. Pfeifer Ferdinánd. 8r. 30 l. ára 40 kr.)

Kacziány Géza. Hires magyar párbajok. (Kohn testvérek. 8r. 174 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kacziány Géza. Az egyéves önkéntes a közös hadseregben és a m. kir. honvédségben. Kézikönyv egyévi önkéntesjelöltek, továbbá papnövéndékek, tanító-jelöltek, öröklött mezei gazdaságok birtokosai, családfentartók és a hatóságok számára. Az új véderő-törvény (1889. VI. t.-cz. alapján) hiteles forrásokból. Iráymintákkal. I. füzet. (Franklin-társulat. 8r. 144 l. ára 80 kr.)

Kacziány Géza. A fekete-sárga zászló alatt. Elbeszélések a kaszánya-életből. (Kun Dániel. 16r. 187 l. ára 80 kr.)

Kádár Imre. Lelki vigasz. Protestáns családi énekeskönyv. (Karczag. Szódi S. 16r. 312 l. ára 1 frt.)

Kakujay Károly. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv Magyarország nem-magyarajku népiskolái számára. II. évfolyam. 8. kiadás (Dobrowsky és Franke. 8r. 92 l. ára 30 kr.)

Kakujay Károly. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv Magyarország nem-magyarajku népiskolái számára. II. évfolyam. 10. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 92 l. ára kötve 30 kr.)

Kakujay Gyula. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv Magyarország nem-magyarajku népiskolái számára. III. évfolyam. VII. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 97 l. ára 50 kr.)

Kalauz, Vasuti. A magyar korona területén létező összes vasutak és hajózási vállalatok menetrende zóna-tarifával. Hivatalos adatok alapján. Érvényes 1889. november 1-től 1890. május 1-ig. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 208 l. ára 16 kr.)

Kálmán bácsi. Szolgáló leányok könyve. Hasznos tanácsadó, szolgáltatba lépő fiatal leányok részére. Magában foglalja a különféle szolgálati teendők körüli részletes utasításokat, intelmeket. (Topolya. Szüts és Társa. 8r. 160 l. ára 50 kr.)

Kalmár Endre. Egyedül a világon, vagy a börtön leánya. Regény. (Székely Aladár. 8r. 1646 l. ára 6 frt 80 kr.)

Kalocsa Róza. A lótusz virág. Indus rege. (A magyar ifjuság könyvesháza 10. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 88 l. négy képpel, ára 50 kr.)

Kaltenecker Márton. A szabadkőmivesség eredete. Különnyomat a Religióból. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 149 l. ára ?)

Kanitz Agost. Emlékezés Reichardt Henrik Vilmos felett. (A magyar tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékezésdek. V. k. 6. sz. Akadémia. 8r. 28 l. ára 20 kr.)

Kanter Károly. A budapesti katolikus kör célja és társadalmi jelentősége. Tanulmány. (Robiczek Zsigmond. 8r. VIII, 96 l. ára 60 kr.)

Kapi Gyula és Papp József. Olvasó- és tankönyv az ev. népiskola IV., V. és VI. osztálya számára. (Méhner Vilmos. 8r. VI, 426 l. ára 64 kr.)

Kapi Gyula és Papp József. A soproni ev. tanítóintézet gyakorló iskolájának szervezete és részletes tanmenetei. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Kápolnay Pauer István. Az 1526. évi mohácsi hadjárat. Különlenyomat a m. tud. Akadémia hadtudományi bizottsága által kiadott «Hadtörténelmi Közlemények»-ből. (Kilián Frigyes. 8r. 54 l. 1 térkép, ára 80 kr.)

Kaposvári. De hát igazán nem kapott Hunyady Mátyás pápai segélyt? Hozzászólás Török István «Mátyás király életrajza» cz. röpiratához. (Kaposvár. Hagelman Károly nyomdája. 8r. 8 l. ára 10 kr.)

Karczag Vilmos. A kis mama. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 4. Singer és Wolfner 8r. 23 l. ára 30 kr.)

Kármán Mór. A görög nyelv kérdése. (Rudnyánszky nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Karr Alfonz. Hajnal után két héttel. Regény. francziából W. A. (Olcsó könyvtár. 255. sz. Franklin-társulat. 8r. 100 l. ára 20 kr.)

Károli János. Kalauz a magyar nemzeti múzeum halgyűjteményében. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Karsay Sándor és Czékus István. Agenda, vagyis az egyházi szertartások végrehajtásának módja. I. kötet. Egyházi szertartások. (Hornvánszky Viktor. 8r. 161 l. ára ?)

Kassay Adolf. Az új váltótörvény a törvény eredeti szövegével, magyarázattal és iratpéldákkal. Birák, ügyvédek, kereskedők és a váltóügyekkel foglalkozók számára. Egészen újonnan átdolgozott és a legújabb curiai döntvényekkel bővített második kiadás. (Lampel Róbert. 16r. 164 l. ára 80 kr.)

Kassay Adolf. Regálék vagyis a kir. kisebb haszonvételek a mai érvényükben. Második kiadás. (Lampel R. 8r. 98 és LIV l. ára 80 kr.)

Katekizmus. Elemi. Katholikus gyermekek számára. Harminczharmadik kiadás. (Szent István-társulat. 8r. 31 l. ára 9 kr.)

Katekizmus. Elemi. Ugyanaz. (Szent István-társulat. 8r. 32 l. ára 6 kr.)

Katona József. Bánk bán. Dráma öt szakaszban. (Egyetemes könyvtár. 9. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 159 l. ára 10 kr.)

Katona Lajos. Molière otthon és a társaságban. A népmesékről. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 26, 50 l. ára ?)

Katona Mihály. A testgyakorlás fontossága. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Katonák. Minden országbeli. Kis vitézek képes könyve. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 50 kr.)

Kaufmann Dávid. A zsidók utolsó kiűzése Bécsből és A.-Ausztriából. Előzményei (1625—70.) és áldozatai. (Révai Leo. 8r. 205 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kazár Emil. A szivárvány. Elbeszélés. (Egyetemes regénytár. 15. köt. Singer és Wolfner. 8r. 163 l. ára 50 kr.)

Kazár Emil. A ina holnap nélkül. Regény. (Pallas-könyvtár. IV. évf. 7. köt. Pallas. 8r. 206 l. ára 60 kr.)

Kazinczy Ferencz. Pályám emlékezete. (Ifju kora.) (Tanulók olvasótára. 8. füzet. Lampel Róbert. 8r. 91 l. ára 20 kr.)

Kecskeméti Ferencz. Örök életnek beszéde. Egyházi beszédek. (Lugos. Kókai Lajos. 8r. 230 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kelemen Mór. A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtön-rendszere. (Magyar jogászegyleti értekezések. 41. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Keleti Gusztáv. Trefort Ágoston. Emlékbeszéd. (Franklin-társ. nyomdája. N. 4r. 22 l. ára ?)

Keleti Károly. Hazánk és népe. Uj (ezím) kiadás. (A magy. nemz. családi könyvtára. LXII. Ráth Mór. 8r. 511 l. ára 1 frt.)

Keleti (Knopfler) Sándor. Főbb héber imák magyar fordítással. Izr. tanulók számára. I. rész. 2. kiadás. III. rész. (Sátoralja-Ujhely. 8r. 63, 60 l. ára 30 kr.)

Kemenes. Jog- és állambölcsészet kérdésekben és feleletekben. (Müller A. 8r. 123 l. ára 1 frt.)

Kemény Lajos ifj. Abauj-Torna vármegye az Árpádok alatt. (Kassa. Maurer Á. 8r. 28 l. ára 30 kr.)

Képes csarnok. Leporello-Album. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. ára 80 kr. kemény papíron 1 frt 40 kr.)

Képeskönyv szöveg nélkül (Leporello-Album.) (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. ára 70 kr.)

Képkedvelő. A. Képeskönyv apró versecskékkel. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 60 kr.)

Képviselőház naplója. 1887—92. Hivatalos kiadás. Fenyvessy Adolf és Markovics Iván gyorsírófőnökök közreműködése mellett szerkesztette P. Szathmáry Károly. XIV. kötet. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 4r. 379 lap ára ?)

Képviselőház Naplója. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Fenyvessy Adolf és Märkovics Iván gyorsírófőnökök közreműködése mellett szerkeszti P. Szathmáry Károly. VI—XIII. kötet. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság 4r. 389, 399, 399, 399, 399, 411, 399, 395 l. ára ?)

Képviselőház Irományai. (Az 1887. évi szept. 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. X—XVIII. kötet. Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 4r. 406, 713, 400, 403, 383, 403, 295, 391 l. ára ?)

Képviselőház jegyzőkönyve. (Az 1887. évi szeptember 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. II. kötet. 4r. Pesti könyvnyomda részvénytársulat. 403 l. ára ?)

Kérdések és szabályok a m. kir. csendőrség részére fennálló szabályok, rendeletek és törvényekből. (Szeged. Várnai L. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Kerékgyártó Árpád. A műveltség fejlődése Magyarországhban 889—1301-ig. (Kilián Frigyes. 8r. 559 l. ára 2 frt.)

Kerékgyártó Elek. A munka öröme és dicsősége. A Nagy Mante-Gazza (Paolo) után. (Lampel Róbert. 8r. 164 l. ára ?)

Kerékgyártó Elek. Magyar olvasókönyv a polgári és felsőbb leány-

iskolák számára. I. rész. 5. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 139 l. ára 80 kr.)

Kereskényi Gyula. Egyházi beszéd Bécsben a kapuczinusatyák templomában 1889. évi augusztus 20-án. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 11 l. ára ?)

Késmárky Árpád. Legujabb elméleti és gyakorlati hegedűiskola A «Budapesti magyar zenegyesület» iskolája számára. (Zipser és König. 4r. 78 l. ára 3 frt. ?)

Késmárky Árpád. Czimbalom-iskola. (Zipser és König. 4r. 39 l. ára 3 frt.)

Kicsinyek képekönyve szöveggel. (Pozsony. Stampfel Károly. K.8r. ára 30 kr.)

Kielland L. Sándor. Worsé kapitány. Regény. Norvég eredetiből fordította Szinnyi Otmár. (Kisfaludytársaság. 8r. 279 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kimutatás a magyar korona területén levő kir. vámhivataloknál a be- és kivitelben, vámkezelt árukról az 1888. évre. (Magyar királyi államnyomda. 8r. 33 l. ára ?)

Kimutatás a dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi pénztárak 1888. illetőleg 1888—89. évi állásáról. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 31 lap ára ?)

Király Pál. Rendszeres magyar nyelvtan közép- és polgáriskolák, valamint szakiskolák számára. (Méhner Vilmos. 8r. 215 l. ára 1 frt.)

Kirchner Vilmos. A jelen idő következményeinek megfelelő tejgazdaság. Átdolgozta dr. Szentkirályi Ákos. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IX, 354 l. ára 2 frt.)

Kisfaludy Károly. Irén. Szomorujáték 5 felv. (Tanulók olvasó-tára. 9. füzet. Lampel Róbert. 8r. 88 l. ára 20 kr.)

Kisfaludy Károly. A fősvény. Vigjáték. (Egyetemes könyvtár. 17. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 44 l. ára 10 kr.)

Kisfaludy Sándor. Gyula szerelme. 2. kiadás. (Magyar remekírók. V. Franklin-társulat. 8r. 234 l. ára 70 kr.)

Kišpatiĉ M. A Fruska-Górahégyesség serpentinjei és serpentin-féle kőzetéről. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 7. füzet. Kilian Frigyes. N.8r. 191—206 l. ára 12 kr.)

Kiss József. Ünnepnepok. 2-ik kiadás. (Révai testvérek. 16r. 125 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kiss József. Mese a varrógépről. Baditz Ottó rajzaival. 3. kiad. (Révai testvérek. 8r. 95 l. ára 1 frt 40 kr.)

Kiss József. Tanügyi jelentés Hajdu vármegye (Debreczen v. kivételével), 1887—88. iskolai évi népoktatási állapotáról. (Debreczen városi nyomdája. 8r. 11 l. ára ?)

Kiss József. Tanügyi jelentés Debreczen város 1887—88. iskolai évi népoktatási állapotáról. (Debreczen városi nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Kiss Kálmán H. Mezei gazdaság- és kertészettan. A népiskolák számára Harmadik bővített és javított kiadás. 69 a szöveg közé nyomott ábrával. (Dobrowsky és Franke. 8r. 64 l. ára 20 kr.)

Kivonat a nyilvántartási utasítás II. részéből. Tartalékállományu havi-

díjasok. 1881. Németből fordította Miskovits István. (Ungvár. Pollacsek Miksa nyomdája. 8r. 51 l. ára ?)

Kleibel Antal. A német kereskedelmi levelezés kézikönyve. Magyar tannyelvű kereskedelmi középiskolák és akadémiák használatára átdolgozta: Balassa József. (Székesfehérvár. Singer Ede. 8r. 284 l. ára 1 frt 50 kr.)

Klein Gyula. A modern növénytan törekvései. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. kötet 4. szám. Akadémia. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Klein Jakab. A zsidó meg a jótékonyság. Egyszersmind válasz Bartha Miklós orsz. képviselőnek az «Ellenzék» 154. számában megjelent «Zsidó nőegylet» című vezércikkére. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8rét. 14 lap. ára 20 kr.)

Klein József. A siralmak könyve. Bölcsészettudori értekezés. (Markus Samu nyomdája. 8r. 52 l. ára ?)

Klingenberg Jakab. Gyakorlati német nyelvtan kezdők számára. I. rész. 3. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 56 l. ára 25 kr.)

Knorr Alajos. Önüggyvéd, vagyis gyakorlati utmutatás jogügyletek elintézésére, okiratok, s beadványok szerkesztésére. A legújabb törvények alapján 420 iromány-példával felvilágosítva. Birák, ügyvédek, jegyzők és felek használatára. Pótkötet a III. ujra átdolgozott kiadáshoz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 254 l. ára 2 frt.)

Koch Antal. Bánffy-Hunyad vidéke. (Kilián Frigyes. N.8r. 36 lap ára 50 kr.)

Koch Antal. Alparét vidéke. 17. zóna. XXIX. rovatjelű lap (1: 75,000.) Földtanilag fölvette és a magyarázatot írta. (Franklin-társulat nyomdája. 8rét. 12 lap ára ?)

Kohn Salamon N. Első oktatás a bibliai történetben. (Lampel R. 8r. 93 l. ára 40 kr.)

Kókai Benedek. Kis Krisztus atyafiság könyve. (Imák.) (Rózsa Kálmán és neje 8r. 281 l. ára ?)

Komáromy András. Révay Kata Szidonia levelei férjéhez 1656—1702. (Pfeifer Ferd. 8r. 88 l. ára 80 kr.)

Kompolti Ábrahám. A Föld teremtése és az adamita népek története Ádámtól Jeruzsálem pusztulásáig. (Markus Samu nyomdája. 8r. 205 l. ára ?)

Konek Sándor. Egyházjogtan kézikönyve. Különös tekintettel a magyar állam egyházi viszonyaira. Javította és a 6. kiadást sajtó alá rendezte Antal Gyula. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. XVI, 615 l. ára 5 frt.)

Kónyi Manó. Deák Ferencz miért nem ment el az 1843-iki országgyűlésre? (Olcso könyvtár 257. szám. Franklin-társulat. 8r. 105 l. ára 30 kr.)

Koós Ferencz. Visszaemlékezések Veress Sándorra. Emigrációi emlékek című mutatóvánnyal V. S. kiadatlan naplójából. Különlenyomat Veress E. Bukaresti magyar képes naptára 1890. évfolyamából. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Koós Gábor. A szervetlen vegytan alapvonalai. A szerves vegytan rövid vázlatával. Kereskedelmi akadémiák s ipartanodák számára. III. kiadás. (Hornvánszky Viktor. 8r. 240 l. ára 1 frt 40 kr.)

Korányi Frigyes. Kórodai adatok a vegyes fertőzeti betegségek isme-

retéhez. (Értekezések a természettudományok köréből. XVIII. köt. 4. szám. Magyar akadémia. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Korda Imre. Stylistika és verstan. A gymnasiumok és reáliskolák IV. osztálya számára. (Halas. Prager Ferencz. 8r. VIII, 184 l. ára 1 frt 20 kr.)

Kosovitz Rezső. Örvény fölött lebegve. Regény. Találkozás a halál küszöbén. Elbeszélés. A «Képes családi Lapok» könyvtára. (Neumayer Ede könyvnyomdája. 8r. 314 l. ára 60 kr.)

Kosztka Mihály és Orbók Mór. Trencsénmegye földrajza. A népiskolák III. oszt. használatára. (Pozsony. Szerzők. 8r. 72 l. ára 25 kr.)

Kovács János. Fizika polgári és kereskedelmi iskolák, valamint tanítóképző-intézetek számára. (Méhner Vilmos. 8r. 242 l. 203 rajzzal, ára 1 frt 40 krajczár.)

Kovács János. Szeged. Tájékoztató ismertetésül. A város színes tér- és 30 látképével. (Szeged. Traub B. és társa. 8r. 72 l. ára 60 kr.)

Kovács Lajos. Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve 1846—48. I—II. kötet. (Franklin-társulat. 8r. 271, 317 l. ára 4 frt.)

Kovács Lajos. Bibliai történetek az elemi iskola 3. és 4. osztályai számára. Pályadíjt nyert mű. 6. kiadás. (A tiszántuli ev. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai. I. szám. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 100 l. ára 25 kr.)

Kovács Lajos. Keresztény vallástan az elemi iskola 5. és 6. osztálya számára. 4. kiadás. (A tiszántuli ev. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai. II. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 88 l. ára 20 kr.)

Kovács Nándor. Betűrendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpádkori uj okmánytárához. (Magyar tudományos akadémia. 8r. VIII, 861 l. ára 5 frt.)

Kovács Ödön. A mérnöki foglalkozás gyakorlásának törvény útján leendő szabályozása, kapcsolatban a mérnöki kamarákkal. (Kilián Frigyes. N.8r. 25 l. ára 40 kr.)

Kovács Sz. Pál-nak, Védირata, Szentes városi h. számvevőnek az ellene Szentes város hatósága által folyamatba tett sikkasztási bűnpörre vonatkozólag. (Szeged. Várnai L. nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kovácsy Béla és Monostori Károly. A ló és annak tenyésztése. Kézikönyv lótenyésztők, lókedvelők, állatorvosok és mezőgazdák számára. 531 ábrával és Magyarország lótenyésztési térképével. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 742 l. ára 7 frt.)

Kováts Antal. A szerelmi bankódás kifejezése a magyar népköltészetben. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kozma Andor. A tegnap és a ma. Költemények. (Singer és Wolfner. 8r. 182 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kozma Andor. A tegnap és a ma. Költemények. Harmadik kiadás. (Singer és Wolfner. K.8r. 180 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kozma Döme. Beszéd a Deésen felállított honvéd-síremlék 1889. évi június 2. tartott leleplezésekor. (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r 15 l. ára ?)

Kozma Gyula. Világtörténelem polgári és felsőbb leányiskolák számára,

II. kötet. Középkor. Ujkor. (Méhner Vilmos. 8r. 157 l. négy színnyomatu térképpel és számos egyéb illusztrációval, ára 1 frt.)

Kozma Gyula. Általános földrajz polgári fiú- és leányiskolák használatára. 3. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 214 l. 50 térképpel és számos ábrával, ára 1 frt 20 kr.)

Kőhalmi-Klimstein József. Haynald Lajos bibornokérsek élete. (Vázlatok.) (Magyar Sion örei. II. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. VIII. 157 l. és 20 kép, ára 1 frt 20 kr.)

Kőhalmi-Klimstein József. Vázlatok Haynald Lajos bibornokérsek életéből. 1816—89. (Pozsony. Stampfel Károly. N.8r. VIII, 137 l. és 20 kép, ára 2 frt 50 kr.)

Kölcey Ferencz versei. 5. kiadás. Toldy Ferencz által. (Magyar remekírók. VIII. Franklin-társulat. 8r. 212 l. ára 70 kr.)

Kölln Gyula. Ujhelyi Dayka Gábor jellemrajza és költészete. (Szilágy-somlyói nyomda-részvény-társaság. 8r. 45 l. ára ?)

Költők albuma. Számos jelenkori magyar költő verseiből összeállította Radó Antal. Kétféle kiadás. (Lampel Róbert. 8r. XIV, 383, 384 l. ára ?)

Költségvetés. Állami, a magyar korona országai részére az 1890. évre. 1—18 füzet. (Magyar államnyomda. 4r. 25, 102, 40, 73, 248, 127, 25, 94, 76, 159, 150, 107, 94, 69, 58, 55, 154, 16 l. ára ?)

Költségvetése, A magyarországi katolikus tanulmányi alapnak 1889. évi. (Budapesti egyetemi nyomda. 4r. 28 l. ára ?)

Költségvetése, A magyarországi katolikus vallásalapnak 1889. évi. (Budapesti egyetemi nyomda. 4r. 31 l. ára ?)

König R. Beszélgetések a bűnről és megváltásról. Neff Felix után. (Vallásos iratok magyar nyelven. 34. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 64 l. ára 3 kr.)

König R. Mikép lehet az idvességre eljutni? (Vallásos iratok magyar nyelven. 35. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 44 l. ára 3 kr.)

König R. Thirza, vagy a kereszt vonzó ereje. (Vallásos iratok magyar nyelven. 41. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 50 l. ára 2 kr.)

König R. Képek a pogányvilágból. Németből fordította Czékus István. (Vallásos iratok magyar nyelven. 54. sz. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 18 l. ára 2 kr.)

Könnye Nándor. Magyar-német és német-magyar zsebszótár. Iskolai és magánhasználatra. (Grill Károly. 16r. 323 l. ára 90 kr.)

Könyvesháza, A magyar ifjúság. Szerkeszti Fésűs György. Pozsony. 1—6., 10—12., 29. füzet. (Bonnet, Kalocsa Róza, Robinson Crusoe, Nieritz Gusztáv.)

Könyvészet, Magyar. 1888. Bibliographia Hungarica 1888. Jegyzéke az 1888. évben megjelent új, vagy újólág kiadott magyar könyveknek és térképeknek az alakok, lapszámok, megjelenési helyek, kiadók és árak fel- említésével és tudományos szakmutatóval. Összeállította Bereghy József. XIII. évfolyam. Függelékül: A magyar hirlapok és folyóiratok 1889-ben. (Magyar könyvkereskedők egylete. 8r. XXI, 114 l. ára 1 frt.)

Könyvészet, Magyar. II. kötet. 1875—85. Jegyzéke az 1876—85. évek-

ben megjelent vagy újólág kiadott magyar könyveknek és térképeknek. A Magyar könyvkereskedők egylete megbízásából összeállította Kizslingstein Sándor. 1—16. füzet. (Pallas. 8r. 1—512 l. ára füzetenkint 40 kr.)

Könyvészet, Magyarország. 1887. Összeállította Horváth Ignác. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1887. évfolyamához. Hornyánszky Viktor. 8r. CXLVIII l. ára ?)

Könyvkiadó-vállalat, Természettudományi. Kiadja a k. m. természet-tudományi társulat. XXXVI., XXXVII., XXXVIII. kötet. (L. Csopey és Kuppis, John Lubbock, Houzeau.)

Könyvkiadó-vállalata, Az erdélyi gazdasági egyeslet irodalmi szakosztályának. II. évfolyam. 1—2. füzet. (L. H. Gothard Sándor, Hauer Géza.)

Könyvkiadványai, A tiszántuli ev. ref. egyházkerület népiskolai. I—II. IX. XI. (L. Kovács Lajos, Dóczy Gedeon, Gergely és Kovács.)

Könyvszemle, Magyar. Tizenharmadik évfolyam. 1888. I—IV. füzet. Január—december. Közrebocsátja: A magyar nemzeti múzeum könyvtára. (Hornyánszky Viktor. 8r. 348 l. és 10 melléklet. ára 4 frt.)

Könyvtár, Alsófokú kereskedelmi iskolai. Szerkeszti Névy László. II—III. (L. Névy László, Bogyó Samu.)

Könyvtár, Egyetemes. Szerkeszti Ferenczy József. 7—30. füzet (L. Dömötör Pál, Csengeri János, Katona József, Tükördarabok, Sebeszta Károly, Calderon, Heine, Pulszky Ferencz, Ferenczy József, Rogeard, Kisfaludy Károly, Gabányi Árpád, Simiensi Lucián, Szász Károly, Harrach József, Imei Ferencz, Gaal Mózes, Szalay László, Reviczky Gyula, Darvai Móríc, Carlyle Th., Czakó Zsigmond.)

Könyvtár, Érdekes. I. II. kötet. Szerkeszti és kiadja Kormos Alfréd. (L. Szomaházy István, Reviczky Gyula.)

Könyvtár, Falusi. Kiadja a Franklin-társulat. 34—36. sz. (L. Gyürky Antal, Réti János.)

Könyvtár, Olcsó. Szerkeszti Gyulai Pál. 250—261. sz. (L. Berczik Árpád, Rousseau J. J., Radnai Rezső, Thackeray M., Karr Alfonz, Ráday Pál, Kónyi Manó, Tisza Domonkos, Corneille, Lessing, Andrassy Gyula gr.)

Könyvtár, Unitarius kis. Szerkeszti Derzsi Károly. XXIV—XXVII. (L. Derzsi Károly.)

Könyvtára, A magyar orvosi könyvkiadó-társulat. 57. köt. (L. Charcot.)

Könyvtára, A nemzeti színház. Kiadja Pfeiffer Ferdinánd. 10, 22, 61, 91, 161 füzet. (L. Justus, Lunn József, Garand, Szigligeti Ede, Gerő Károly.)

Könyvtára, A magyar kir. operaház. Kiadja Pfeiffer Ferd. 32—35. füzet. (L. Wágner Richárd.)

Könyvtára. A magyar nemzet családi. LIX—LXIV. kötet. (L. Tóth Kálmán, Arany János, Keleti Károly, Cooper Feminore, De Foë Daniel.)

Könyvtára. Tanulók. Szerkeszti Dávid István. Latin és görög classikusok fordításai és magyarázata. 49—52. füzet. (L. P. Ovidius, Cicero, Sallustius, Tacitus.)

Könyvtára I. Technikusok ismételő. Szilárdságtan kérdésekben és feleletekben. Összeállította: Archimedes. 115 ábrával. (Grünbaum Ármin. 8r. 136 l. ára 1 frt 20 kr.)

Könyvtára, Utazók kézi. Szerkeszti Borostyáni Nándor. Magyarország utirajzokban I. kötet. (Borostyáni és Schwimmer Pál. 8r. 80 l. 44 rajzzal és egy térképpel, ára ?)

Kőrösi József. Demologiai tanulmányok. I. A szülők korának befolyása a gyermekek halálokára. II. A szülők korának befolyása a gyermekek élet-erejére. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. kötet. 3. szám. Magyar Akadémia. 8r. 64 l. ára 40 kr.)

Kőrössy László. Katholikus költők. Irodalom-történeti anthologia. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. XII, 387 l. ára 2 frt.)

Körrendelet valamennyi községi előljáróshoz a soproni magy. kir. pénzügyigazgatóságtól. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 19 l. ára ?)

Kövesligeti Radó. A kis-kartali csillagvizsgálóról. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. kötet. 2. szám. Magyar Akadémia. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Közleményei, Az országos magyar képzőművészeti társulat, 1889. évre. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 89 l. ára ?)

Közlemények. Matematikai és természettudományi, vonatkozólag a hazai viszonyokra. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerkeszti Eötvös Lóránd. XIII. kötet. 4. szám. (L. Ifj. Apáthy István.)

Közlemények, Nyelvtudományi. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Szerkeszti Budenz József. XXI. kötet. III—IV. füzet. (Magyar Akadémia. 8r. 161—320 l. ára ?)

Közmondások, Méretes és rimes. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 58 l. ára 50 kr.)

Krejsi Rezső. A reklámról. (Rózsa K. és neje nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Kriesch János. A természetrajz vezérfonala. I. rész. Állattan 6. kiadás. Az új középiskolai tantervek szerint írta Teschler György. (Nágel Bernát. 8r. 219 l. 277 ábrával és két térképpel, ára 1 frt 60 kr.)

Krikkay Gusztáv. Szegedi fényképek. (Szeged. Várnai L. nyomdája. 8r. 474 l. ára 2 frt.)

Kristóf János. Diákélet. Elbeszélések. (Beszterczebánya. Szerző. 8r. 164 l. ára 1 frt.)

Kulesár Endre. Etele. Szomorujáték öt felvonásban. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 187 l. ára 1 frt.)

Kun László. A királyi táblák decentralizációja. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 32 l. ára 30 kr.)

Kunos Ignác. Török népmesék. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította, Vámbéry Ármin előszavával. (Hornyánszky Viktor. 8r. VIII. 202 l. ára 1 frt 60 kr.)

Kupai Dénes. Egyházi beszédek. (Miskolcz. Ferenczi B. 8r. 198 l. ára 1 frt 50 kr.)

Kurz Sámuel. Az életpályaválasztásról. (Kókai L. 8r. 19 l. ára 20 kr.)

Kuttner Sándor és Mayer Miksa. Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá rendezte Suppan Vilmos. Harminczötödik javított földrajzi képekkel és az Osztrák-Magyar Monarchia térképével. Második kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 56 l. és 1 térkép, ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar szent korona országaira. Kérdések- és feleletekben. Javította és sajtó alá rendezte Suppan Vilmos. (Lampel Róbert. 8r. 107 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a földrajzban, különös tekintettel a magyar szent korona országaira. Az elemi népiskolák számára. Teljesen átdolgozták Suppan Vilmos és Lankó Albert. Harminczhatodik javított, földrajzi képekkel és az osztrák-magyar monarchia térképével ellátott kiadás. (Lampel R. 8r. 111 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a magyarok történetében, tekintettel a világtörténet nevezetesebb eseményeire, a népiskolák V. és VI. osztálya számára. Teljesen átdolgozták Suppan Vilmos és Lankó Albert. Tizen-nyolczadik, Szemlér Mihály rajzaival ellátott kiadás. (Lampel R. 8r. 88 l. ára 30 kr.)

Kuttner Sándor. Első oktatás a természetrajzban, ismétlő kérdésekkel. Tekintettel az egészség- és gazdaságtanra. Átdolgozták Suppan Vilmos és Kozocsa Tivadar. Számos ábrával. Tizenegyedik teljesen átdolgozott kiadás. (Lampel R. 8r. 159 l. ára 40 kr.)

Kuttner Sándor. Kis természettan a vegytan elemeivel. Elemi népiskolák számára. Teljesen átdolgozta Suppan Vilmos. Nyolczadik kiadás. (Lampel R. 8r. 91 l. ára 30 kr.)

Labiche E. A nászutazás. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 4. sz. Pfeifer F. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Labiche E. Cravachon örnagy. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 7. sz. Pfeiffer Ferd. K. 8r. 28 l. ára 40 kr.)

Ladányi Gedeon. Magyarország vázlatos történelme. Középiskolai használatra. Az V. kiad. u. átdolgozta Márk Pál. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8r. 108 l. ára 50 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Földrajz a népiskolák III. osztályai számára. 15. jav. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 38 l. ára 12 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Ugyanaz a IV. osztály számára. Átdolgozta Kiss Áron. 15. jav. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 68 l. ára 28 kr.)

Lakits Vendel és Neiger Sándor. Ugyanaz az V. és VI. osztály számára. Átdolgozta Kiss Áron. 6. jav. kiad. (Singer és Wolfner. 8r. 90 l. ára 36 kr.)

Laky Demeter. A nő erény és méltóság irányelvei. Nőnevelési tájékoztatóul. (Győr. Maxa Ferencz. 8r. 398 l. ára 1 frt 50 kr.)

Landau Alajos és Wohlrab Flóris. Rajzoló geometria. I. füzet. Planimetriai elemek a gymnasiumok I. oszt. számára. 6. kiadás. II. füzet. Stereometriai és vetülettani elemek a gymnasiumok. II. oszt. számára. 5. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 152, 106 l. ára 2 frt 20 kr.)

Landau Alajos és Wohlrab Flóris. Rajzoló geometria a gymnasiumok 3—4. oszt. számára. III. füzet. 4. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 144 l. 121 ábrával és egy színes rajzlappal, ára 1 frt 40 kr.)

Láng Mihály «Mikép tanítandó a népiskolákban a magyar nyelv, mint a gyakorlati élet társalgási nyelve?» A «Délmagyarországi tanítóegylet» által jutalmazott pályamű. (Pancsova. Wittigschlager K. N. 8r. 28 l. ára 30 kr.)

Lányi Bertalan. Az elidegenítési és terhelési tilalom. Különlenyomat a «Jog»-ból. (Pfeifer Ferdinand. 8r. 135 l. ára 80 kr.)

Lasitz Pál. A bélyeg és illetékek iránti törvények és szabályok magyarázata. A hivatalos összeállítás szakaszai és tételeihez. (Szerző. 8r. 512 l. ára 3 frt.)

Lasz Samu. A győri magy. kir. állami főreáliskola története. Különlenyomat a győri magy. kir. áll. főreáliskola 1888/9. értesítőjéből. (Győr. Gross Gusztáv és társa. 8r. 102 l. ára ?)

Lázár Elek, Reiner Ignác. A magy. kir. bíróságok szervezete és területi beosztása. II. kiadás, kibővítve a Horvát-Szlavonországok területén levő bíróságok szervezete, valamint a Bosznia-Hercegovinai bírósági szervezettel. (Singer és Wolfner. 8r. VIII, 281 l. ára 2 frt 40 kr)

Lázár Miklós gróf. Erdély főispánjai 1540—1711. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 228 l. ára ?)

Lázár L. Pál. A lokomobil kezelése. A lokomobil és cséplőgépkészeltök tanfolyamán tartott előadás nyomán írta — (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. VIII, 247 l. ára 2 frt.)

Leánya, A toronyőr. Regény. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 151 l. ára ?)

Lederer Ábrahám. A gyermekek iránti szeretet. (Lampel R. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Lederer Ábrahám. A kedély nevelése. (Losonc. Lampel R. Bizom. 8r. 30 l. ára 30 kr.)

Leffler Sámuel. Római irodalomtörténet. A gymnasiumok felsőbb osztályai számára és magánhasználatra. (Nyiregyháza. Tarczali D. 8r. 93 l. és 1 táblázat. ára 1 frt.)

Lehmann Róbert. Az 1876. évi XXVII. törvénycikkben foglalt magyar váltótörvény az ausztriai s a romániai váltótörvényekkel szövegileg párhuzamítva s a magyar királyi curia meg a bécsi cs. k. legfőbb ítélőszéken kelt 710 döntvényt nyel megvilágítva. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. 269 l. ára 2 frt.)

Lehmann Róbert. Vezérfonal a kereskedelmi ismeretek tanításához. Alsófokú kereskedelmi iskolák számára. (Kolozsvár. Horatsik J. könyvkereskedése. 8r. 159 l. ára 1 frt.)

Lehmann Róbert. Vezérfonal a könyvvitel és a kereskedelmi levelezés tanításához. Alsófokú kereskedelmi, valamint polgári és ipariskolák számára. (Kolozsvár. Horatsik J. könyvkereskedése. 8r. 92 l. ára 50 kr.)

Lehmann Róbert. A pénzügytan alapvonalai. Kereskedelmi középiskolák harmadik osztálya számára a legújabb miniszteri tanterv alapján. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 66 l. ára 60 kr.)

Lehr Albert és Riedl Frigyes. Magyar olvasókönyv. I. kötet. A középiskolák első oszt. számára. 3. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 160 l. ára 80 kr.)

Leleplezések a belgrádi konakból. Milán, a szerbek első királyának élete és működése. Írta Verics S. (Robicsek Zsigmond. 8r. 96 l. két arczképpel, ára ?)

Lendvai Miklós. Ágról-ágra. Elbeszélések és rajzok. (Szeged. Engel Adolf nyomdája. 8r. 190 l. ára ?)

Lendvay Benő. Huszonöt év Márkusfalva életéből. Elbeszélés a magyar nép számára. Kiadja az Országos közegészségi egyesület. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 158 l. ára 30 kr.)

Lengyel Béla. Chemia. Tankönyv a felső tanintézetek számára. Első kötet: Szervetlen chemia. Számos ábrával és egy szinkép táblával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XIV, 536 l. ára 5 frt 60 kr.)

Lenhossék Mihály. A gerinczvelői idegek hátulsó gyökereiről. (Értekezések a természettudományok köréből. XIX. kötet. 6. szám. Magyar akadémia. 8r. 45 l. egy rajztáblával, ára 40 kr.)

Lepsényi Miklós. Válasz Masznyik Endre urnak «Luther élete» című munkájára. (Pozsony. Szerző. 8r. 463 l. ára 3 frt.)

Leroy Beaulieu Pál. Az új socialismus és annak bírálata. Fordította Sasváry Ármin. (Révai testvérek. 8r. XII, 496 l. ára 3 frt.)

Lessing. Barnhelmi Minna, vagy a katonaszerencse. Vigjáték. Németből fordította Kazinczy Ferencz. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 215 l. ára 2 frt 40 kr.)

Lessing. Barnhelmi Minna, vagy a katonaszerencse. Vigjáték. Németből ford. Kazinczy Ferencz. (Olsó könyvtár. 260. sz. Franklin társulat. 8r. 191 l. ára 40 kr.)

Letneff P. Anjuta. Regény. 1. 2. rész. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 17—18. köt. Singer és Wolfner. 8r. 152, 146 l. ára 50—50 kr.)

Letorieres vicomte. A hálósobából. (Gerő és Kostyál. 8r. 32 l. 20 kr.)

Leutemann. Emberfajok életéből. Fordította Fialovszky Lajos. (Lauffer Vilmos. 8r. 59 l. ára ?)

Levél, Nyílt. Tisza Kálmán miniszterelnökhez az általános szavazatjog tárgyában. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 24 l. ára 15 kr.)

Lipcey Ádám. Gyöngyvirág és kisebb versek. (Singer és Wolfner. K. 8r. 83 l. ára 1 frt.)

Lippa vidéke. Földtanilag felvették: Lóczy Lajos és dr. Pethő Gyula. (Kilián Frigyes. 1 színezett lap, ára 3 frt.)

Locouteux Ede. A csalamádé és egyéb zöld takarmányok miveltési és besavanyítási módjai. Fordította Ordódy Lajos. (Eggenberger-féle könyvkereskedő. 8r. XII., XI. 317 l. ára 2 frt.)

Losonczy László. Magyar nyelv- és írálytan. Gyakorlati alapon. A népiskolák II., III., IV., V., és VI. osztályai számára. I. Rész. A II., III. és IV. osztály tananyaga. (Dobrowsky és Franke. 8r. 80 l. ára 20 kr.)

Losonczy László. Természetrész. A népiskolák számára. A szöveg közre nyomott 21 fametszettel. Negyedik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 80 lap ára 20 kr.)

Lőcsei Emma. A rokon. Vigjáték egy felvonásban. Jó szív. Vigjáték egy felvonásban. Ifjusági színház. 8, 9. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 15, 23 l. ára 10, 15 kr.)

Lőrinczy (Lehr) Zsigmond. Perikles. Shakespeare színművei. XII. (Ráth Mór. 8r. VII, 36 l. ára 1 frt 20 kr.)

Löwy Mór. Gyászbeszéd bold. emlék. Rudolf trónörökös fölött a temesvári izr. hitközség zsinagógájában 1889. febr. 11-én tartott gyászistentisztelet alkalmával. (Temesvár. Veres Sámuel nyomdája. 8r. 16. ára ?)

Lubbock John. A virág, a termés és a levél. Ford. Mágócsy Dietz Sándor (Term. tud. Könyvkiadó-vállalat. XXXVII. Társulat. 8r. 178 l. 122 képpel, ára ?)

Lucas Ede munkája nyomán **Erschinger János.** A vasuti töltések és lejtőinek befásítása stb. (Schmidl Sándor nyomdája. 8r. 42 lap, 19 ábrával, ára 50 kr.)

Lukács Antal. Házassági akadályok a róm. kath. egyházban. Gyakorlati példákkal felvilágosítva és iratformulákkal ellátva, a lelkészkedő papság számára. gyakorlati kézikönyvül. Az erdélyi püspöki hatóság jóváhagyásával. (Szűts és társa. 8r. 473 l. ára 3 frt 50 kr.)

Lukics Demeter. A magyarországi szerbek viszonya az egyházi uniohoz. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 65 l. ára ?)

Lunn József. Apró félreértések. Vigjáték egy felvonásban. Angolból ford. N. N. (A nemz. színház könyvtára.) 22. sz. Pfeifer Ferd. 8r. 32 l. ára 40 kr.)

Luther Márton kis kátéja. Kiadva az ágostai hitv. evangélikus népiskolák számára, (Hornýánszky Viktor. 8r. 55 l. ára ?)

Lutter Nándor. Számtani példatár a népiskolák számára. 6. kiadás. A III. osztály számára. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 47 l. ára 15 kr.)

Lutter Nándor. Ötszámjegyű sorszámú és szögmértani táblák. 8. kiadás. (Franklin-társ. 8r. 200 l. ára ?)

Lutter Nándor. Betűszámotan polgári fiúiskolák használatára. (Franklin-társ. 8r. 304 l. ára 1 frt 60 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számtan polgári fiúiskolák használatára. (Franklin-társ. 8r. 290 l. ára 1 frt 40 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számtan polgári leányiskolák használatára. (Franklin-társ. 8r. 232 l. ára 1 frt 20 kr.)

Lutter Nándor. Közönséges számtan középtanodák használatára. 11-ik kiadás. (Franklin-társ. 8r. 272 l. ára 1 frt 20 kr.)

Madarassy László. Az élet bohóságai. Elbeszélések. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 213 l. ára ?)

Madarassy László. Túl az Oceánon. Elbeszélések az amerikai életből. (Rózsa K. és neje. 8r. 220 l. ára 1 frt.)

Magyarázatok a magyar korona országainak részletes földtani térképéhez. Kiadja a m. kir. földtani intézet. — Bánffy-Hunyad vidéke. Földtanilag felvette és a magyarázatot írta Koch Antal és Hoffmann Károly. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 36 l. ára ?)

Magyar faj és művelődés eredete. II. füzet. (Révai Leo. 8r. 129—293 l. ára 1 frt.)

Magyar Mentor. Középiskolai tanulók zsebkönyve az 1889—90. iskolai évre. X. évf. Szerkeszti Mangold Lajos. (Pozsony. Steiner Zsigmond. 16r. 196 l. ára 40 kr.)

Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Szerkeszti és kiadja az országos statisztikai hivatal. 1888. IX—XII. füzet. 1889. évfolyam 1—2. füzet. (Athenaeum r.-társulat nyomdája. 4r. 35 lapos füzetek, ára ?)

Magyaróssy Gyula. «A kolozsvári zene-conservatórium» évkönyve az 1888. évről. (Kolozsvár. Intézet. 41 l. ára ?)

Magyar Sion őrei. Magyar főpapok élete vázlatokban. Szerkeszti Kőhalmi Klimstein József. II. kötet. (L. Kőhalmi Klimstein József.)

Maizner János. A magyar gyógyszerkönyv (pharmacopoea Hungarica) második kiadásának (1888.) ismertetése. (Kolozsvár. Horátsik János. 8r. 36 l. ára 40 kr.)

Mangold Henrik. Baton-Füred gyógyhatásai és gyógyhelyi viszonyai. Orvosok és gyógykeresők számára. 4. kiadás. (Grill Károly. 8r. 66 l. egy arczképpel, ára 60 kr.)

Mangold Lajos. Világtörténelem polgári fiúiskolák számára. II. kiadás. Térképekkel és illusztrációkkal. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 240 l. ára 1 forint.)

Mangold Lajos. Világtörténelem középtanodai használatra. I. kötet. Ókor. 3. kiadás. Képekkel és térképekkel. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 176 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mangold Lajos. A magyarok története közép- és polgári iskolák használatára. Térképekkel és illusztrációkkal. 4. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Máramaros vármegye szabályrendeletei. Összegyűjtötte Kutka Károly. I. kötet. (M.-Sziget. 8r. 283 l. Máramarosi részvény-nyomda. Ára ?)

Margitai József. Rövid magyar-horvát és horvát-magyar zsebszótár iskolai és magánhasználatra. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 111 és 143 l. ára 1 frt 60 kr.)

Margitai József. Rövid zsebszótár. Segédkönyv a horvát és magyar nyelv megtanulására. II. Horvát-magyar rész. (Nagy-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 144 l. ára 80 kr.)

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. VIII. kötet. (Győr. Szerző. N. 8r. 402 l. ára 5 frt.)

Máriássy Béla. A magyar törvényhozás és Magyarország történelme. I. Ferencz József. IX. kötet. (Győr. Szerző. 8r. 314 l. ára 5 frt.)

Markevitch B. A szöghajú. Orosz regény. (Athenaeum. 8r. 352 l. ára 1 frt 20 kr.)

Márki Sándor. Világtörténelem felsőbb és polgári leányiskolák számára az 1887. tanterv alapján. (Singer és Wolfner. N. 8r. 163 l. ára 1 frt.)

Márkus József (Satanello). Mikor Ámor nevet. (Útközben. IV. Grimm Gusztáv. 8r. 135 l. ára 80 kr.)

Márkus József. Csintalan történetek. (Grünbaum és Steiner. 8r. 146 l. ára 1 frt.)

Marlitt összes regényei. Illusztrált kiadás. Első füzet. (Vén kisasszony titka.) (Singer és Wolfner. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Maszyik Endre. A protestáns irodalmi társaság és Debreczen. A főbb keresztyén, nevezetesen a róm. kath. és protestáns felekezetek hittani jellemzésével. (Pozsony. Szerző. 8r. 103 l. ára 70 kr.)

Matolay Elek nyomán **Maurer János.** A tornázás története. általános előismeretei és módszertana. (Légrády testvérek. 8r. V, 168 l. ára 1 frt.)

Maurer János és Zsongor Mihály. Magyar és német tornaszótár. (Magyar tornatanítók egylete. 8r. 63 l. ára 30 kr.)

Mauritz Rezső. A természettan elemei népiskolák számára. 6. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 77 l. 19 fametszettel, ára 40 kr.)

Mayer Miksa. Történelem a magyarok és más népek multjából vett életrajzokban. Elemi népiskolák számára. Átdolgozta Márki Sándor. (Singer és Wolfner. 8r. 75 l. ára 30 kr.)

Mayer Miksa. Rövid alkotmánytan népiskolák számára. Tizenhatodik, újabb törvényekkel bővített és javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 30 l. ára 16 kr.)

Mayer Miksa. Rövid alkotmánytan népiskolák számára. XVII. az újabb törvényekkel bővített és javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 30 l. ára 16 kr.)

Mederschitzky József. A villamos házi távjelző kézikönyve. Nélkülözhetetlen kalauz minden háztartásban és gazdaságban. Mintegy 190 képpel 38 táblán. (Nagykikinda. Kilián Frigyes. 8r. 105, XXXVIII. l. ára 1 frt 30 kr.)

Medveczky Frigyes. A normatív elvek jelentősége az etikában. Székfoglaló. (Értekezések a bölcsellettudományok köréből. III. köt. 1. sz. Magyar t. Akadémia. 8r. 54 l. ára 30 kr.)

Megyeri István. Lord Byron. Életrajztanulmányok. (Pallas részvényt-nyomda. 8r. 118 l. ára 1 frt 20 kr.)

Méhes András. Gyermekköszöntő 6—12 éves fiú és leánygyermekeknek ujévi, születésnapj, névnapj és több más ünnepi alkalomra. (Méhner V. 12r. 199, IV l. ára 50 kr.)

Melcher Alajos. Levelek egy fiatal lelkészhez. Fordította Kiss János. 3. kiadás. I. kötet. (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda. 8r. 372 l. ára ?)

Melha Kálmán. A kisajátításról. Hazai törvények és rendeletek, tekintettel a külföldi törvényhozásokra és gyakorlatokra I. rész. Hazai törvények és rendeletek. (Pallas. 8r. IV, 248 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mendes Catulle. Az első szerető. Regény. (Ruzicska Ármin. 8r. 159 l. ára 50 kr.)

Mendes Catulle. A meztelen ember. Regény. (Ruzicska Ármin. 8r. 160 l. ára 50 kr.)

Mendlik Ferencz és Schmidt Ágoston. Rajzoló geometria III—IV. rész. A gymnasiumok III. és IV. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 90 és 53 l. ára 1 frt.)

Méry Károly. Kis virágok messze tájról. (Kun Dániel. 16r. 255 l. ára 1 frt 50 kr.)

Meseírókból, Magyar I. (Pesti Gábor és Heltai Gáspár.) (Tanulók olvasótára. 11. füz. Lampel R. 8r. 76 l. ára 20 kr.)

Mészáros István költeményei. Sajtó alá rendezte özvegye Janicsáry Mariska. (Légrády testvérek. 8r. 121 l. ára ?)

Mészáros Sándor. Kunországból. Elbeszélések. (Kun Dániel. 8r. 210 l. ára 1 frt.)

Meszes László. A nagyképek. Eredeti színmű 3 felvonásban. (Lampel R. 8r. 144 l. ára 1 frt.)

Mezei Antal. Budapesti általános cím- és lakjegyzék 1889—90

Budapester allgemeiner Adressen und Wohnungsanzeiger. (Fritz Ármin nyomdája. 8r. 1123 kéthasábos l. ára 8 frt.)

Mezősy László. Egy öreg táblabíró eszméi a felelős kormány és az autonomikus megyékről. (Nyiregyháza. Ferenczi Miksa. 8r. 99 l. ára 70 kr.)

Michelet. A francia forradalom története. Ford. De Gerando Antonia. (Révai testvérek. 8r. XXXV, 271 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán. A beszélő köntös. Regény. (Révai testvérek. 8r. 209 l. ára 2 frt 40 kr.)

Mikszáth K. Almanach az 1890. évre. (Egyetemes regénytár. V. évf. 5—6. köt. Singer és Wolfner. 8r. 260 l. ára 50 kr.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. I. kötet. A tekintetes vármegye. (Révai testvérek. 8r. 227 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. II. kötet. Az apró gentry és a nép. (Révai testvérek. 8r. 243 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. III. kötet. Nemzetes Uraimék. Regény. (Révai testvérek. 8r. 226 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. IV. köt. Pipacsok a buzában. (Révai testvérek. 8r. 230 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. V. köt. Tavaszi rügyek. (Révai testvérek. 8r. 215 l. ára 2 frt.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. 1—3 füzet. A Tekintetes vármegye. (Révai testvérek. N. 8r. 144 l. ára füzetenként 35 kr.)

Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái. 6., 7., 8. füzet. «Az apró gentry és a nép.» (Révai testvérek. 8r. 1—144 l. ára füzetenként 35 kr.)

Milleker Bódog Varadia története. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Mistét István. Buda bevétele 1686. évben. (Nagy-Kőrös. Ottinger Ede nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Močnik Ferencz. Számtan a középiskolák I., II., III. oszt. számára. A 24. eredeti kiadás után a tanítás új tervéhez alkalmazta Schmidt Ágoston. (Lampel Róbert. 8r. ára 1 frt 20 kr.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv népiskolák számára. A 10. kiadás után átdolgozta Orbók Mór. 2—5. füzet a II—VI. oszt. számára. III. magyar kiadás. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 63, 48, 56, 111 l. ára 1 frt.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv a népiskolák számára. A 17. eredeti kiadás után kidolgozta s a legújabb m. kir. ministeri tantervhez alkalmazta: Orbók Mór. IV. füzet. A IV. osztály számára. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Močnik Ferencz. Számolókönyv a népiskolák számára. A 18. eredeti kiadás után átdolgozta s a legújabb m. kir. ministeri tantervhez alkalmazta: Orbók Mór. II. füzet. A II. osztály számára. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 63 l. ára 20 kr.) III. füzet. A III. osztály számára. (Pozsony. Drodtleff R. 8r. 48 l. ára 20 kr.) V. füz. Az V. és VI. osztály számára. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 111 l. ára 40 kr.)

Mocsári Béla. Bélyeg- és illetékügyi jogesetek. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. V és 201 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mocsáry Lajos. A régi magyar nemes. Eszrevételek Grünwald Béla «A régi Magyarország» cz. munkájára. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 347 l. ára 2 frt 40 kr.)

Mocsáry Sándor. Földünk fémdarázsainak magánrajza. Monographia Chrysididarum orbis terrarum universi. (Magyar t. Akadémia 8r. XV, 643 l. két rajztáblával, ára 20 frt.)

Móder Ferencz. A francia tizedes kamatszámítási rendszer ismeretése és táblázata 120 napra. Erleuterung der französischen Decimal-Zinsrechnung. (Kalocsa. Werner F. nyomdája. N. 8r. XV, 120 l. ára 3 frt.)

Módosítása. Besztercze-Naszód vármegye területén levő erdők törvényszerű őrzésének és védelmének rendezéséről szóló szervezési szabályzat. (Besztercze. Botschar Tivadar nyomdája. 4r. 12 l. ára ?)

Moldvai Gergely. A római nyelvtan kézikönyve. Gyakorlati olvasmányokkal szótári és irodalomtörténeti részszel. Iskolai és magánhasználatra. (Kolozsvár. Horatsik János. 8r. 321 l. ára 1 frt 20 kr.)

Molnár Imre. ABC és olvasókönyv a népiskolák első osztálya számára. II. kiadás. (Kecskemét. Scheiber József. 8r. 96 l. ára ?)

Monarchia. Az osztrák-magyar, írásban és képen. 81—86. füz. (M. kir. államnyomda. 4r. 577—604. XIV. 129—192. 96 l. Egyes füzet ára 30 kr.)

Monologok. Vig és komoly magánjelenetek. 22—25. füzet. (L. Szécsi Ferencz, Vergoni Eugène, Cortambert Richard, Porzolt Kálmán.)

Monostori Károly. Vezérfonal az állatorvosi tisztí vizsgán. Az általános és részletes állattenyésztéstan főbb tételei. Szigorlatra és tisztí vizsgára készülő állatorvosok és gazdák számára. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 96. II l. ára 1 frt.)

Mosony vármegyének távolságmutatója. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle nyomda. 8r. 171 l. ára ?)

Munkálatok. Kiadta a budapesti növendékpapság magyar egyház-irodalmi iskolája. 52. évfolyam. A szellemekben való újabb hit. Irta: Schneider Vilmos. II. kiadás. Fordította a bp. növendékpapság. (Buschmann F. nyomdája. 8r. XXIV, 526 l. ára ?)

Munkálatok. Kiadja a csanádi növendékpapság egyházi irodalmi iskolája. XXI. évfolyam. A szertartástan kézikönyve. Irta Probst Nándor. Fordította a csanádi növendékpapság. (Temesvár. Csanád-egyházm. nyomda. 8r. 264 l. ára ?)

Murai Károly. 1. Virágfakadás. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 1. sz. Singer és Wolfner. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Murai Károly. Ádám és Éva. Színpadi tréfa. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 43 l. ára 50 kr.)

Mutatója. A magyar kir. országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek. Kiadja az országos levéltár. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 4r. 38 l. 12 fénynyomatú táblával, ára 1 frt.)

Mutschenbacher Viktor. A kereskedelem története rövid előadásban. II. kiadás. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 60 l. ára ?)

Műfordítások. Nagyobb és kisebb. Kiadja Perényi (Patzner) István. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 237 l. ára ?)

Müller Lajos. Az illem- és táncztan egyetemes kézikönyve. A legbiztosabb tanácsadó szülők, nevelők, tanintézetek, tanítók, tanulók s a tánczművészet kedvelői számára 48 fametszettel. Függelékül: A rossz testtartás és megjavítása című bevezetéssel. (Pfeiffer F. 8r. V, 195 l. ára 2 frt.)

Nádai Gyula. Török írárok. (Márkus Gyula nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Nagy Ferencz. A polgári törvénykezés rendje Magyarországon különös tekintettel a birói gyakorlatra. I. kötet. Bevezetés. I. rész: A polgári törvénykezés szervezete. (Kolozsvár. Demjén L. 8r. IV, 431 l. ára 3 frt 60 kr.)

Nagy Gyula. Sztáray grófcsalád oklevéltára. Kiadja Sztáray Antal gróf. Második kötet. 1397—1457. (Pfeifer Ferdinánd. N. 4r. 570 l. ára 8 frt.)

Nagy Imre. Regéczy. Kísérleti adatok a Porrefféle izomtünemény jelentőségének kérdéséhez. (Értekezések a természettudományok köréből. XVIII. köt. 6. szám. M. t. Akadémia. 8r. 58 l. ára 40 kr.)

Nagy János. Magyar nyelvtan a polgári iskolák első és második osztálya számára. (Szeged. Várnai L. 8r. 120 l. ára 80 kr.)

Nagy Lajos. Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors és könnyű megtanulására, Ahn Ferencz tanmódszere nyomán. I. rész. 7. kiadás. (Benkő Gyula. 8r. 88 l. ára 40 kr.)

Nagy Mór. Viszhang az «Énekek énekére.» (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 24 l. ára 20 kr.)

Nagy Sándor. Bűn és bűnhődés vagy a büntetőtörvény példákban. (Nagyvárad. Ifj. Berger Sámuel. 8r. 192 l. ára 60 kr.)

Najac Emil. Ő. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 8. sz. Singer és Wolfner. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Németh Béla. Az orgonajáték gyakorlati tankönyve, egyuttal vezérkönyv orgonatanítók részére. (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 8r. 181 l. ára 1 frt 80 kr.)

Németh Mátyás és bentirt társai városi bizottsági tagoknak panaszfőljelentése gr. Teleky Géza m. kir. belügyminiszterhez, Mamusich Lázó Szabadka város polgármestere és társai ellen. a bent jelzett bűnös üzelmek megtorlása tárgyában. (Székely Simon szabadkai nyomdája. 2r. 44 l. ára ?)

Némethy Geyza. Euhemeri reliquiae. Collegit, prolegomenis et adnotationibus instruxit. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. k. 11. szám. Magyar Akadémia. 8r. 102 l. ára 60 kr.)

Némethy Károly és Cserey Adolf. Földrajz a gymnasiumok I—II. oszt. számára. 3. kiadás. I—II. füzet. 102 ábrával. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. (Nagel Bernát. 8r. 80, 96 l. ára 1 frt 10 kr.)

Népballadák és románczok, Magyar. (Tanulók olvasó-tára. 13. füz. Lampel R. 8r. 78 l. ára 20 kr.)

Népkönyvtár, Oktató. Kiadja Lepsényi Miklós. I. évfolyam 1—5. szám. Mi atyánk. Irta Stolz Albán. Németből fordítva. (Pozsony. Wigand nyomdája. 8r. 240 l. Előfizetési ára egy évre 12 füzetre 2 frt vagy 10 sacrum.)

Népszínház műsora 20. 21. (L. Gerő Károly, Bartók Lajos.)

Neumann Károly. A francia pairkamara vitái az elsőszülöttségi jogról és helyettesítésről 1825-ben. (Révai Testvérek. 8r. LXXXVII, 536 l. ára 3 frt.)

Ihj. Neumann Sándor. A tőzsdei különbözeti ügyletek kereshetőségi joga. Különlenyomat a Magyar jogászggyűlés 1889. évkönyvéből. (Légrády-testvérek. 8r. 52 l. ára ?)

Névkönyv a magyar kir. népfölkelés számára 1889. évre. Hivatalos kiadás. (Pallas részvénytynyomda. 8r. 454 l. ára 2 frt.)

Névkönyve, A magyar kir. honvédelmi ministerium, a honvédség és csendőrség. 1889. évre. Hivatalos kiadás. (Pallas. 8r. VII, 334 l. ára 1 frt 20 kr.)

Névtára, Magyarország tiszti cím és. 1889. VIII. kiadás. (Statisztikai hivatal. 4r. VII, 746 l. ára 6 frt.)

Névy László. Magyar kereskedelmi levelező. Az alsófokú keresk. iskolák számára. (Kókai Lajos. 8r. 115 l. ára 80 kr.)

Névy László. Olvasókönyv az alsófokú kereskedelmi iskolák számára. II. rész. (Alsófokú kereskedelmi iskolai könyvtár. II. Kókai Lajos. 8r. 239 l. ára 1 frt 20 kr.)

Nieritz Gusztáv. Columbus Kristóf. Elbeszélés. (A magyar ifjuság könyvesháza 29. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 86 l. 3 képpel, ára 50 kr.)

Normand Jaques. A varázslat. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 9. Singer és Wolfner. 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Novák Mihály. Zalavármegye az 1848—49. évi szabadságharcban. (Zala-Egerszeg. Szerző. 8r. 171 l. ára 1 frt.)

Novák Sándor. A magyar nemzeti irodalom ismertetése a polgári- és felsőbb leányiskolák IV. osztálya számára. (Kókai Lajos. 8r. VI, 236 l. ára 1 frt 20 kr.)

Ocskay Gusztáv és Somogyi Henrik. Szakaszmenetjegy-árak. Magyar királyi államvasutakra. Érvényes 1889. augusztus 1-től. Hivatalból felülvizsgálva. (Lampel Róbert. 8r. 78 l. ára 20 kr.)

Ohnet György. Rameau orvos. Regény. 1. 2. rész. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 13. 14. köt. Singer és Wolfner. 8r. 160, 150 l. ára 50—50 kr.)

Ohnet György. Utolsó szerelem. Francziából ford. Tóth Béla. I. II. kötet. (Egyetemes regénytár V. évf. VIII. IX. köt. Singer és Wolfner. 8r. 151, 140 l. ára kötetenkint 50 kr.)

Okirattár. Vatikáni magyar. I. sorozat. V. kötet. A római szentlélektársulat anyakönyve. 1446—1523. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. XXVIII, 188 l. ára ?)

Oláh György. Békés vármegye 1848—1849. I. kötet. (Gyula. Dobay János nyomdája. 8r. 499 l. ára ?)

Oláh Gyula. Magyarország közegészségügyi viszonyairól. (Pallas részvénytynyomda. 8r. 277 l. ára 2 frt.)

Oldal János. Német nyelvtan (gyakorló-, nyelv- és szókönyv) polgári és felsőbb leányiskolák számára. I. rész. 4. kiadás. II. rész 2. kiadás. (Eggenbergerféle könyvkereskedés. 8r. 108, 97 l. ára 60—60 kr.)

Oldal János. Német olvasókönyv. I—II. rész. (Eggenbergerféle könyvkereskedés. 8r. 80 l. ára 60 kr., 150 l. ára 80 kr.)

Olvasókönyv, Magyar nemzeti. Irta és szerkesztette több tanférfiu. A népiskolák II. osztálya számára. (Lampel Róbert. 8r. 192 l. ára 40 kr.)

Olvasókönyv. Ugyanaz a IV. osztály számára. (Lampel Róbert. 8r. 243 l. ára 46 kr.)

Olvasókönyv. Ugyanaz az V. esetleg kombinált V—VI. osztály számára. (Lampel Róbert. 8r. 331 l. ára 62 kr.)

Olvasókönyv, Magyar nemzeti. A népiskolák VI. osztálya számára. Irta és szerkesztette több tanférfiu. (Lampel Róbert. 8r. 347 l. ára 64 kr.)

Olvasótára, Tanulók. 7—15. füzet. (L. Szemelvények, Kazinczy Ferencz, Kisfaludy Károly, Magyar meseirőkből, Magyar népballadák, Tinódi Sebestyén.)

Olvasótára, Tanulók. I. évfolyam. Tartalom: Berzsenyi D., Zrinyi M., Hunfalvy P., Balassa B., Trefort Á., Pázmány P., Jókai M., Kazinczy F., Kisfaludy K., Kármán J. (Lampel R. 8r. 79, 83, 85, 79, 75, 76, 107, 91, 88, 82 l. ára 2 frt.)

Orbók Mór. Tréfás szavalmányok gyűjteménye. Szavalni szerető ifjak és más korbeliek hasznos mulattatására. (Budapest-Pozsony. Heckenast G. utóda. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Orczy Béla, b. minister jelentése a törvényhozás mindkét házához az ország közegészségi viszonyaira vonatkozólag az 1885-ik évre. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 362 l. négy statistikai táblával. Ára?)

Orta-Ojunu. Török népszínjáték. Bűjüdzü ojunu (a varázsló); fordítás-sal és jegyzetekkel ellátta dr. Kunos Ignác. (Hornyánszky Viktor. 8r. 63 l. ára 1 frt.)

Osváth István. A simonyii és darnyai egyesült ev. ref. egyház története. Függelékül az író koporsója felett tartott gyászbeszédék. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 76 l. ára 50 kr.)

Óváry Lipót. Bethlen Gábor diplomaciai összeköttetéseiről. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIII. köt. 12. sz. Akadémia. 8r. 86 l. ára 50 kr.)

P. Ovidius Naso műveiből való szemelvények. II. füz. Ford. és magy. Kapossy Luczian. (Tanulók könyvtára. 49. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 65—128 l. ára 30 kr.)

Öröme, Az ifjúság. Mulattató és tanulságos olvasmányok. Kath. fiú- és leánygyermekek számára. III. kötet. (Szent István-társ. 8r. 210 l. ára?)

Összeállítás, Az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló törvény és szabályok hivatalos. I. füzet. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 134 l. ára 1 frt.)

Összevonása a szab. osztrák-magyar államvasutársaság és a magyar kir. államvasutak között a forgalomnak 1883. évi január hó 1-ével érvényesített megosztása tárgyában 1883. évi április hó 14-én kötött egyezményben és az ahhoz 1885. évi január 1-től való érvénnyel életbeléptetett pótlékban foglalt azon határozmányoknak, melyek 1886. évi január 1-től még érvényben maradtak. (Légrády-testvérek. 4r. 43 l. ára?)

Plutarch. Paedagogiai. Jelesebb paedagogusok. kiválóbb tanférfiak arczkép- és életrajzgyűjteménye, tekintettel a magyarokra. Szerkesztette Orbók Mór. II. köt. 19. 20. füz. (Pozsony. Heckenast G. utóda. 225—279 l. ára 40 kr.)

Plutarch, Paedagogiai. Jelesebb paedagogusok, kiválóbb tanférfiak arckép- és életrajzgyűjteménye, tekintettel a magyarokra. Szerkesztette Orbók Mór. VI. kötet. (Pozsony. Heckenast utóda. 8r. 279 l. ára 2 frt.)

Palágyi Menyhért. Petőfi. (Singer és Wolfner. 8r. 25 l. ára 30 kr.)

Pallas könyvtár. IV. évfolyam. 6—12. kötet. (L. Corelli Mária, Kazár Emil, Ékszeres, Turgenjew Iván, Judith, Conway Hugh.)

Palóczy Antal. Vignola oszloprendszerei. Módszeres szerkesztésben magyarázva. XII Fototypographozott táblával. (Pfeiffer Ferdinánd. 4r. 15 l. és 12 tábla, ára 2 frt 50 kr.)

Pap Ferencz. Tankönyv a népiskolák felsőbb osztályai számára. 5. kiad. (Kókai Lajos. 8r. 91 l. ára 25 kr.)

Pap János. Természetrajz elemei. I. rész. Állattan. Polgári iskolák, valamint felsőbb leányiskolák használatára. 6. teljesen átdolgozott kiadás. 136 ábrával. (Lampel R. 8r. 107 l. ára 60 kr.)

Pap János. Ugyanaz. II. III. rész. Növény- és ásványtan. 6. teljesen átdolgozott kiadás. Számos ábrával. (Lampel R. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Pap János. Ugyanaz. Állattan. Növény- és ásványtan. (Lampel R. 8r. 107, 88 l. ára 1 frt.)

Pap József. Tépett rózsák. Költemények. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 56 l. ára 60 kr.)

Papp Károly. Bibliai történetek az ó- és új testamentumból. Vezérkönyvül néptanítók számára. (Kókai Lajos. 8r. 120 l. ára 60 kr.)

Papp Károly. Ünnepi és alkalmi prédikációk. (Szerző. 8r. 158 l. ára 1 frt 40 kr.)

Paral Bertalan. Apró történetek. Elbeszélések. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 224 l. ára 1 frt.)

Parlaghy Kálmán. Kártyajátékok könyve. Előszóval ellátta Mokány Bercei. (Lampel Róbert. 8r. 196 l. ára ?)

Paszlavszky Sándor. A hol a pálinka járja. Oktató elbeszélés a magyar nép számára, paprikás versekben. Három képpel. (Löwy Adolf. 8r. 15 l. ára ?)

Paszlavszky Sándor. Három Zemplén vármegyei költőről. Szemere Miklós, Boruth Elemér, Darmay Viktor. Utánnymomat a Figyelő 1889. évi XXVI. kötetéből. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Pauer Imre. Új álláspont, módszer és irányelvek az etikában. Széklő foglaltó értekezés. (Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből. III. kötet. 2. szám. Magyar Akadémia. 8r. 59 l. ára 30 kr.)

Pázmány válogatott egyházi beszédei. Bevezetéssel és szótárral. Szerkesztette Bellaagh Aladár. (Franklin-társulat. 8r. XX, 204 l. ára 60 kr.)

Pázmány válogatott egyházi beszédei. Bevezetéssel és szótárral. Szerk. Bellaagh Aladár. (Jeles írók iskolai tára. XXXVI. Franklin-társulat. 8r. XX, 204 l. ára 60 kr.)

Péché József. A magyar állam jelentékenyebb folyóiban észlelt vizállások. I. kötet. Vizállások a Tiszában 1876—87. években. (Kilián Frigyes. N. 4r. 168 l. ára 4 frt.)

Péché József. A közmunka- és közlekedésügyi magyar kir. miniszterium

vizrajzi osztályának évkönyvei. II. kötet. 1887. évfolyam. (Franklin-nyomda. 4r. 120 l. hat rajzmelléklettel, ára ?)

Pecz Vilmos. Görög tragoedia. I. kötet. A görög tragoedia története. Görög és római irodalomtörténeti munkák. (A m. tud. Akadémia. 8r. 383 l. ára 2 frt 40 kr.)

Pepita. Operette. Szövege egy régebbi francia vígjáték után. (Zipser és König zeneműkereskedése. 8r. 22 l. ára 20 kr.)

Peres Sándor. Szünórák. Elegyes költemények. (Kármán-társ. K. 8r. 138 l. ára 1 frt.)

Perls Ármin. Három oszlop. Székfoglaló beszéd a pécsi zsinagógában 1889. szeptember 17. (Pécs. Engel Lajos nyomdája. 8r. 17 l. ára ?)

Péter Dénes. Jó kedvemből. Humoros elbeszélések és életképek. (Singer és Wolfner. 8r. 290 l. ára 1 frt 20 kr.)

Péter János. Közgazdasági földrajz, különös tekintettel a kereskedelem és közlekedésre. Kereskedelmi középiskolák számára. II. rész. (Singer és Wolfner. 8r. 119 l. ára 80 kr.)

Petneházy P. O. A közös hadseregben a magyar hadsereg. Felszólamlás gróf Andrássy Gyula úr ő excellenciájának a véderő-törvényről tartott beszédére. (Révai testvérek. 8r. 31 l. ára 30 kr.)

Petőfiana évkönyv. Kizárólag a költő művei szolgálatában. Szerkeszti Farnos Dezső. I. kötet. 1888/89. Egy színes műmelléklettel Petőfi illetőleg Julia kiadatlan kézírata. Számozott kiad. (Kolozsvár. Márton Kálmán. N. 2r. 39 l. ára 6 frt.)

Petrik Géza. Bibliographia Hungariae. Magyarország Bibliographiája 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. I. kötet. 3. rész. Cyprianus. Évkönyve. (Dobrowsky Ágost. 8r. 481—720 l. ára 3 frt 50 kr.)

Petrik Lajos. A hollóházi (radványi) Riolit-kaolin. (Kilián Frigyes. 8r. 10 l. ára 15 kr.)

Petrik Lajos. A hollóházi (radványi) Riolit-kaolin. (A magyar kir. földtani intézet kiadványai. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 10 l. ára ?)

Petriny Sándor. A csiperke-gomba (champignon) tenyésztésének gyakorlati módszere. (Szerző. 8r. 75 l. ára 1 frt.)

Pisztory Mór. Az osztrák-magyar monarchia statisztikája. Második teljesen átdolgozott és az 1880. évi népszámlálás adatait magában foglaló jutányos kiadás. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. XII, 616 l. ára 2 frt.)

Piukovics Gábor. Vitkovics mint szerb író. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 26 l. ára ?)

Plachy Gyula és társai Hontmegye bizottsági tagjainak a magyar kir. belügyminiszterhez emlékirata, melyben Hontmegye közigazgatásának betegségeit feltárják és orvoslást kérnek. (Wodianer F. és fiai nyomd. 8r. 28, 14 l. ára ?)

Plichta Soma. Segélynyújtás életveszélyeknél. (Losonc. Kármán-társ. 8r. 55 l. ára 50 kr.)

Ploetz Károly. Elemi francia nyelvtan reál-, kereskedelmi, valamint felső leányiskolák számára. A szerző kizárólagos engedélyével magyarosította Salamin Leo. (Lauffer Vilmos. 8r. IV, 251 l. ára 1 frt 50 kr.)

Plósz Sándor. A magyar váltójog kézikönyve. Második átdolgozott kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. IV, 454 l. ára 4 frt.)

Plósz Sándor. Törvényjavaslat a felebbvitelről a sommás eljárásban. A m. kir. igazságügyminister megbízásából. (Franklin-társulat. 8r. 30 l. ára 30 krajczár.)

Plósz Sándor. Törvényjavaslat a felebbvitelről a sommás eljárásban. A magyar kir. igazságügyminister megbízásából. (Légrády testvérek nyomdája. 4r. 98 l. ára ?)

Podhorszky Mária. Egy államfogolynő naplója 1852. október 18-tól 1857. május 24. (Székesfehérvár. Klökner Péter. 8r. 99 l. ára 1 frt.)

Poitier. Hol a férj? (Műkedvelők színpadja. 1. füzet. Pfeifer Ferd. 8r. 23 l. ára 40 kr.)

Pongrácz Eszter. Arany korona, azaz: imádságos és énekes könyv a keresztény katolikus hiveknek buzgó lelkők javára. 30. kiadás képekkel. (Rózsa Kálmán és neje. N. 8r. 436 l. ára ?)

Porzsolt Kálmán. Az irodában. (Monologok. 25. Singer és Wolfner. K. 8r. 12 l. ára 15 kr.)

Pósa Lajos. Virághullás. Ujabb költemények. (Szeged. Endrényi testv. 8r. 126 l. ára 1 frt 50 kr.)

Postatakarékpénztár. A m. kir., cheque- és clearingforgalmáról, ennek használatáról és előnyeiről. Kiadja a m. kir. főpostahivatal. 8r. 29 l. és minták, ára 30 kr.)

Pozsony város 1888. évi zárszámadása és vagyonelettára. Schlussrechnung der Freistadt Pressburg etc. (Pozsony. Angermayer Károly nyomd. 4r. 132 l. ára ?)

Pozsony város közönsége szabályrendeleteinek gyűjteménye. Hivatalos kiadás. II. kötet. Sammlung der Statuten etc. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 319 l. ára ?)

Pozsony város szervezési szabályrendelete. Organisationsstatut. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 179 l. ára ?)

Prém József. Cseress Gábor. Regény. Két kötet. (Robiczek Zsigmond. 8r. 206, 186 l. ára 1 frt 20 kr.)

Prileszky Tádé. Autonomia. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 13 l. ára ?)

Propper N. János. Kereskedelmi ismeretek kézikönyve. Vezérfonalúl kereskedelmi és ipariskoláknak egyszersmind magánhasználatra kereskedőknek és iparosoknak. Második átnézett kiadás. (Debreczen. Ifj. Csáthy K. 8r. 365 l. ára 2 frt 20 kr.)

Pulszky Ágost. Az egyetemi kérdések Magyarországon (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 66 l. ára 40 kr.)

Pulszky Ferencz. Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIV. köt. 1. 5. szám. Magyar Akadémia. 8r. 24, 55 l. ára 20, 40 kr.)

Pulszky Ferencz. Publicistikai dolgozatok. (Egyetemes könyvtár. 14. Győr. Gross Gusztáv 16r. 76 l. ára 10 kr.)

Purjesz Ignác. A gyakorlati fülgyógyászat kézikönyve. Orvosok és

orvostanhallgatók igényeihez mérve. Kirchner V. egyet. mgtnr műve nyomán. Számos ábrával. (Orvosi kézikönyvek gyűjteménye II. Grimm Gusztáv 8r. 183 l. ára 2 ft.)

Purjesz Zsigmond. A belgyógyászat tankönyve. Orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára. Második átnézett és javított kiadás. Két kötet. A szöveg között számos ábrával. (Franklin-társ. 8r. 644, 672 l. ára 12 ft.)

Racine Jean. Athalie. Tragédie. Magyarázta Gärtner Henrik. (Jeles írók iskolai tára 35. füzet. Franklin-társ. 8r. 143 l. ára 50 kr.)

Rádai Ráday Pál munkái. Összegyűjtötte s életrajzzal bevezette Négyesy László. (Olcso könyvtár. 256. szám. Franklin-társulat. 8r. 216 l. ára 40 kr.)

Radlinszky Endre. Mennyei hangok, oktató, szertartásos és énekes imakönyv keresztény katolikus hívek használatára. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 896 l. hat fametszettel, ára ?)

Radnai Rezső. Aesthetikai törekvések Magyarországon. 1772—1817. (Olcso könyvtár. 252. szám. Franklin-társulat. 8r. 327 l. ára 60 kr.)

Radu Sebestyén. V. Károly császár és a protestantismus. (Szamos-ujvár. Todorán Endre nyomdája. 8r. 71 l. ára ?)

Raiffeisen F. W. Hitelszövetkezetek, mint eszközök a falusi népesség bajainak elhárítására. Gyakorlati utmutatás az ily szövetkezetek alakítására. Fordították: Dr. Szabó Ferencz és Pólya Jakab. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. XXI, 383 l. ára 1 ft.)

Rainiss Gyula. Egyházi beszéd Liszkay Etel czistercei rendű áldozár és tanár új miséjén 1889. augusztus 15. a zirczi apátsági templomban. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Rainer Sándor. Gyakorlati összeállítása az állami italmérési jövedékről szóló törvénynek. Kérdések és feleletekben. (Zombor. Szerző. 8r. 155 l. ára 50 kr.)

Rajner Lajos. Szent beszéd a garamelléki szentbenedeki apátsági templomnak átjavítása után 1889. évi szeptember 29. Simor János esztergomi érsek által történt felszentelése alkalmával. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv nyomdája. 8r. 17 l. ára ?)

II. Rákóczy Ferencz levéltára. Kiadja a magyar tudományos Akadémia. I. osztály: Had- és belügy. Szerkeszti Thaly Kálmán. X. kötet. Index az I—IX. kötethez. (Akadémia. 8r. 250 l. ára 1 ft 60 kr.)

Rákóczy Lajos. Földrajz a népiskolák III. osztálya számára. Budapest és környéke. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún megyével. Pályanyertes mű. A szöveg közé nyomott ábrákkal. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 30 kr.)

Rákóczy Lajos. Ugyanaz a IV. osztály számára. (Dobrowsky és Franke 8r. 75 l. ára 30 kr.)

Rákóczy Lajos. Ugyanaz a V. osztály számára. (Dobrowsky és Franke. 8r. 101 l. ára 40 kr.)

Rákóczy Lajos. Ugyanaz a VI. osztály számára. (Dobrowsky és Franke. 8r. 47 l. ára 30 kr.)

Rákos Béla. A sertésorvászás és annak oltása. Állatorvosok, gazdák, állatorvosi és gazdasági tanintézeti hallgatók számára. 4 ábrával a szövegben. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 51 l. ára 60 kr.)

Rákos Ernő. Zsebkönyv a m. kir. honvédegységek altszjtjei és altszjt iskolásai számára. I—II. kötet. (Szent-István nyomda. 8r. 221, 136 l. ára 50 kr.)

Rákosi Jenő. Éjjel az erdőn. Népszínmű. Beniczkyné-Bajza Lenke «Hármas határ» cz. elbeszéléséből. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 66 l. ára ?)

Rákosi Jenő. Cimbeline. (Shakespeare színművei. XI. Ráth Mór. 8r. VII. 52 l. ára 1 frt. 40 kr.)

Ranke Lipót. A római pápák az utolsó négy században. II. kötet. Fordította Lehr Albert. III. kötet, fordította Acsády Ignác. (Magyar t. Akadémia. 8r. 279, 503 l. ára ?)

Rapaics Raymund. Egyetemes egyháztörténelem. Harmadik kötet. Második rész: A francia forradalomtól napjainkig. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8r. 517—851 l. ára 1 frt 50 kr.)

Reál-Encyclopaedia. Gyógyszerészeti—. Gyógyszerészeti tudományos magyarázó szótár. Összeállította: K. Rácz Károly. III. kötet. Leimologiasapopicius. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. N. 8r. 1263—1662 l. ára 4 frt.)

Récsey Viktor Alfonz. Dr. Vámbéry Ármin élete és tudományos működése. Második javított és bővített kiadás. (Kassa. Maurer Adolf. 8r. 54 l. ára 50 kr.)

Récsey Viktor Alfonz. Felolvasások és leírások. I. füzet. (Kassa. Lampel Róbert. 8r. 156 l. ára 1 frt.)

Regéczy József. A Herbert-iskola nevelési elveinek története, kritikája és alkalmazása. Első rész: Herbert és követői. (Nagyszombat. Horovitz Adolf. 8r. 110 l. ára 1 frt.)

Regénytár. Családi. Szépirodalmi folyóirat. Szerkeszti Ribényi Antal. II. évfolyam. 1. füzet. (Hunyadi Mátyás nyomda. 8r. 64 l. egy évf. ára 2 frt.)

Regénytár. Egyetemes. IV. évf. 9—18. köt. (L. Werner E., Abonyi Lajos, Ohnet György, Kazár Emil, Burnett E. H., Letneff P.)

Regénytár. Egyetemes. V. évf. I—IX. kötet. (L. Beniczkyné-Bajza Lenke, Hugh Conway, Mikszáth Kálmán, Tarchetti Hugó, Ohnet György.)

Reinitz József. Az írásbeliség a fuvarozási jogban. Az «Ügyvédek Lapja» külön lenyomata. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Remekírók. Magyar. V., VIII. (L. Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferencz.)

Remekírók. Római, magyar fordításban. V. köt. II. füzet. és XX. köt. I. füzet. (L. M. T. Cicero, Virgil Aeneise.)

Remekírók. Hellen, magyar fordításban. (L. Homer Odysseája.)

Rendelet. A m. kir. postatakarékpénztárnak és közvetítő hivatalainak a cheque- és clearing-forgalomból eredő teendőit és ügykörét szabályozó. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Rendelet a bábák számára a gyermekágyi láz meggátlása céljából követendő eljárás tárgyában. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. 5 kr.)

Rendelete, A kereskedelemügyi miniszter és a földművelésügyi miniszter tájékoztató, az 1889. évi XVIII. t.-cz. értelmében megállapított ügybeosztás tárgyában. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 2r. 11 l. ára ?)

Rendeletek. Igazságügyi, 1887. és 1888. (Franklin-társulat. 8r. 208 l. ára 60 kr.)

Rendeletek az állami italmérési jövedékről (1888: XXXV. t.-cz.) és az ennek folytán adandó kártalanításról (1888. XXXV. t.-cz.) szóló törvényekhez. I—II. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 273 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rendeletek, Végrehajtási, az italmérési jövedék és kártalanítási ügyi hivatalnokok, megyei tisztviselők, községek és községi előljárók stb. számára. Iromány-példákkal. (Lampel R. 16r. 96 l. ára 40 kr.)

Rendeletek, Végrehajtási, az italmérési jövedék és kártalanítási törvények életbeléptetésére. II. füzet. III. Pénzügyminiszteri Utasítás az italmérési kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvényczikk végrehajtása iránt. (1889. február 18. 8368. sz. pénzügymin. rendelet.) Jegyzetekkel iratpéldákkal s betűsoros tárgymutatóval. (Lampel R. 16r. 162 l. ára 50 kr.)

Réti János. A szántás és vetésről. (Falusi könyvtár 36. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 111 l. 50 kr.)

Réthy Dezső. Magyarország a Balkán piaczin. Statisztikai tanulmány. (Hornyánszky Viktor könyvkereskedése. 8r. 173 l. ára 2 frt.)

Révész Bálint. Egyházzsertartási beszédek. 2. kiadás. (Kókai Lajos. 8r. 234 l. ára 2 frt 40 kr.)

Révész Gyula. A fejős tehenek czélszerű takarmányozásáról. (Buschmann F. nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Révész Imre egyházi beszédei. III. füzet. Temetési beszédek. (II. füzet.) (Kókai Lajos. 8r. 158 l. ára 1 frt 40 kr.)

Révész Kálmán. Az új védtörvény és utasítás lelkészeket, tanítókat illető szakaszai. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 35 l. ára 30 kr.)

Reviczky Gyula. Magány. Ujabb költemények. (Révai testvérek. K. 8r. VIII, 200 l. ára 2 frt.)

Reviczky Gyula. Margit szerencséje. Regény. (Egyetemes könyvtár. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 114 l. ára 10 kr.)

Reviczky Gyula. Apai örökség. Elbeszélés (Érdekes könyvtár. 2. köt. Ifj. Nagel Ottó. 8r. 107 l. ára 50 kr.)

Reviczky Gyula. Apai örökség. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 103 l. ára 1 frt.)

Rezső trónörökös a ravatalon. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Ribáry Ferencz. Világtörténelem polgári fiu-iskolák számára. 5. kiadás. Az 1887-ben kiadott tanterv értelmében átdolgozta Varga Ottó. (Franklin-társulat. 8r. 240 l. ára 1 frt.)

Ribáry Ferencz. Világtörténelem középtanodai használatra. I. rész. Ó-kor. 6. kiadás, átdolgozta Mangold Lajos. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 231 l. ára 1 frt.)

Riedl Frigyes. Poetika és poetikai olvasókönyv. (Lampel R. 8r. 218 l. ára 1 frt 40 kr.)

Robinson Crusó vagy egy hajótörött kalandja. Defoë első és valódi Robinsonja után átdolgozva. (A magyar ifjuság könyvesháza. 11—12. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 152 l. 5 képpel, ára 50 kr.)

Robinson Crusoe élete és kalandjai. De Foë D. angol eredetije után

a magyar ifjuság számára átdolgozta dr. Radó Antal. Számos képpel. (Lampel R. 8r. 231 l. ára 1 frt 60 kr.)

Róder Alajos. Bibliai történet iskolai könyvül nagyobb gyermekek számára. XII. kiadás. (Eger. Szent-István-Társulat. 8r. 198 l. és egy térkép, ára 53 kr.)

Róder Flórent. Bibliai föld- és országisme vagyis Palesztina és a szentírásban előforduló országok és tartományok földrajzi leírása. A felső nép-, polgári és középiskolák számára. 2. kiadás. A főméltóságú hibornokhercezegprimás érseki jóváhagyásával. (Franklin-társulat. 8r. 96 l. ára 50 kr.)

Rodiczky Jenő. Az ipari növények kézikönyve. I. kötet. Számos a szöveg közé nyomott ábrával. (Kassa. Grill Károly. 8r. 283 l. ára 2 frt.)

Rodiczky Jenő. A gyakorlati répatermesztő. Útmutatás a cukorrépa helyes művelésére. Számos a szöveg közé illesztett ábrával. (Pallas. 8r. 123 l. ára 1 frt 20 kr.)

Rogear. Képek a francia irodalomból. (Egyetemes könyvtár. 16. sz. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 66 l. ára 10 kr.)

Rohrbacher Miklós. Tata története. II—IV. rész. (Tata. Szerző. 43—242 l. ára 1 frt 50 kr.)

Róka József. Az önszegélyző szövetkezetek és népbankok bélyeg- és illeték-kötelezettsége. (Szabadka. Szerző. 8r. 31 l. ára 25 kr.)

Róka József. Bélyegilletékek. Kizárólag a bélyegilletékekre vonatkozó törvények, miniszteri rendeletek, pénzügyi, közigazgatási, bírósági döntvények és elvi jelentőségű határozatok kézikönyve. Szabadka. (Székely Simon. 8r. XVI, 320 l. ára 1 frt 50 kr.)

Roseth Arnold. Görög alaktan a homerosi nyelv alapján isk. használatra. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 104 l. ára?)

Rosty Kálmán. Jézus szentséges szívének virágos kertje hazánkban. Magyar szentek legendái. (Franklin-társulat nyomdája. 2r. 149 l. ára?)

Roth Adolf. A Hessing-féle gyógy mód mint korszakalkotó forradalom az orthopaedia terén. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 54 l. 30 fénynyomattal, ára?)

Roth Samu. A növénytan alapvonalai középiskolák számára. III. kiadás. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 222 l. 1 frt 20 kr.)

Rousseau J. J. A társadalmi szerződés vagy az államjog alapelvei. Fordította König Ferencz. (Olcso könyvtár. 251. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 212 l. ára 50 kr.)

Rudnay Béla. Nyitra vármegye tisztí czímtára és közigazgatási beosztása az 1889. évre. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 130 l. ára?)

Rudnyánszky Gyula. Nyár. Ujabb költemények. 1886—1889. (Grill K. 8r. 283. l. ára 2 frt.)

Rudolf trónörökös emlékezete. A «Képes folyóirat» 1889. évi 4-ik füzetének külön kiadása. Szerkeszti Nagy Miklós. (Franklin-társulat könyvnyomdája. N.8r. 61 l. ára 30 kr.)

Rudolf trónörökös halála 1889. január 30. Lenyomat a «Nemzeti Hírlap»-ból. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 4r. 8 l. 5 képpel, ára?)

Rudolf trónörökös halála. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 8 l. ára?)

Rudolf trónörökös halála. Szivszélhűdés. öngyilkosság vagy gyilkosság? (Márkus Samu nyomdája. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Sacher Masoch. Az orosz udvar titkaiból. Novellák. Ford. Csete Lajos. (Útközben. V. Grimm Gusztáv. 8r. 105 l. ára 60.)

Salamon Ferencz. Irodalmi tanulmányok. I—II. kötet. (Franklin-társulat. 8r. XV, 394, 324 l. ára 3 frt 60 kr.)

Salamon Ferencz kisebb történelmi dolgozatai. (Ráth Mór. 8r. 430 l. ára 1 frt 40 kr.)

Sallustius. Catilina. 2. füz. Ford. és magy. Kapossy Luczián. (Tanulók könyvtára. 51. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 65—127 l. ára 30 kr.)

Salzmann G. Keresztély. Hangyakönyvecske vagy utasítás a tanítók észszerű nevelésére. Fordította Pethes János. (Csurgó. Az «Iskolai Szemle» kiadása. 8r. 136 l. ára 50 kr.)

Salzmann G. K. után. Eszes gazda története. Tanulságos elbeszélés a nép számára. (Lenyomat a «Nemzeti Hírlap»-ból. Rózsa Kálmán és neje. 8r. 56 l. ára ?)

Sainte-Beuve. Arczképek az újabbkori francia társadalomból. Ford. Wohl Janka. (Révai Testv. 8r. XIX, 416 l. ára 2 frt 50 kr.)

Schambach Gyula. Classica philologiai szemléltető eszközök. Egy fénynyomatu képpel bővített különnyomat a kaposvári főgym. 1888—89. évi értesítőjéből. (Kaposvár. Hagelman Károly nyomdája. 8r. 13 l. ára 20 kr.)

Schächter Miksa. Az emberi akarat szabadságáról. (Franklin-társulat. 8r. 18 l. ára 40 kr.)

Schenkl Károly. Görög elemi olvasókönyv Curtius görög nyelvtanához. A tizenharmadik eredeti kiadást fordította dr. Ábel Jenő. Második kiadás. (Lampel R. 8r. 263 l. ára 1 frt 40 kr.)

Ifj. Schilberszky Károly. A művelés okozta növényalakok keletkezési módjai és a kerti növények nomenklaturája. Különlenyomat a «Kertészeti Lapok» IV. évfolyamából. (Athenaeum r. társulat nyomdája. 8r. 16 l. egy színes táblával, ára ?)

Schiller Friedrich. Die Braut von Messina. Trauerspiel. Bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel ellátta Bauer Simon. (Jeles írók iskolai tára. 34. füzet. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 163 l. ára 50 kr.)

Schlauch Lőrincz. Hinni és tudni. Egyházi beszéd a nagyváradi jogakadémia százéves jubileuma alkalmából 1889. márczius 17. a premontreiek templomában. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 22 l. ára ?)

Schmid Hugó. Sebészi műtéttan. Orvostanhallgatók és gyakorló orvosok számára. A szöveg közt számos ábrával. I. rész. (Grimm Gusztáv. 8r. 320. l. ára 2 frt 40 kr.)

Schmid Hugó. Ugyanaz. II. rész. (Grimm G. 8r. 321—544 l. ára 1 frt 60 kr.)

Schmid Kristóf ifjusági iratai. Új folyam. Fordította Füssy Tamás. 6—8. kötet. 3. kiadás. Jozafát. Nándor. A piros s fehér rózsák. (Athenaeum r.-társ. 8r. 195, 202, 144 l. ára 1 frt 50 kr.)

Schmid Kristóf. A karácsonyest és öt más elbeszélés az ifjuság szá-

mára. Hat aquarelle után készült színnyomatú rajzzal. (Lauffer Vilmos. 4r. 103 l. ára 2 frt 20 kr.)

Schmid Kristóf. Tannenburgi Róza és négy más elbeszélés az ifjuság számára, fordította Győry Ilona. 5 képpel Offterdinger K. után. (Lauffer Vilmos. 4r. 106 l. ára ?)

Schmidt Ágoston. Fizikai földrajz. A középiskolák III. oszt. számára. 4-ik, lényegében változatlan kiadás. (Lampel R. 8r. VII, 90, VI. l. ára 80 kr.)

Schnitzer Ármin. Emlékbeszéd Rudolf trónörökös fölött 1889. február 11. a komáromi izraelita templomban tartott gyászünnepélyen. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 15 l. ára?)

Schrattenthal tanulmánya Taine Hippolyteről és Schvarcz Gyuláról. Fordította Várady Antal. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 16 l. ára 30 kr.)

Schreiner Márton. Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XV. köt. 1. füzet. Magyar tud. akadémia. 8r. 39 l. ára 30 kr.)

Schubert Károly. A természetan alapelemei. Átjavította és sajtó alá rendezte Heller Ágost. Számos fametszettel. Hetedik javított kiadás. (Lampel R. 8r. 207 l. ára 80 kr.)

Schuchardt Hugó. A magyar nyelv román elemeihez. (Különlenyomat a «Magyar Nyelvőr» 1889. évi folyamából. Hornyánszky Viktor nyomdája. 38 l. ára ?)

Schulpe György. Felhők és csillagok. Költemények és egy beszély. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Schultz Ferdinánd. Kisebb latin nyelvtana. Átdolgozta Dávid István. Ötödik jav. kiadás. (Lampel R. 8r. V, 296 l. ára 1 frt 20 kr.)

Schuschny Henrik. Az iskolai egészségügy mai állása. (Különlenyomat a «Tanáregyesületi Közlöny» XXII. évfolyam 10. füzetéből. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Schvarcz Gyula. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon III. András óta. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. kötet. 5. sz. Akadémia. 8r. 78 l. ára 50 kr.)

Schvarcz Gyula. Adalék a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. köt. 2. szám. Magyar tud. akadémia. 8r. 75 l. ára 50 kr.)

Schwarz J. M. Gyászszónoklat az újpesti izr. hitközség által Rudolf trónörökösünk emlékezetére rendezett gyászünnepély alkalmával 1889. febr. 14-én az újpesti izr. templomban. (Burián Mór nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Schwarz Gusztáv. A tulajdon-átruházás kellekeül ingóknál az átadás megkívántassék-e? Különlenyomat a Jogtudományi Közlönyből. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 36 l. ára ?)

Schwicker J. H. Általános földrajz. A felső nép- és polgári, valamint kereskedelmi iskolák használatára. 6. bőv. kiadás. (Lampel R. 8r. 248, VII l. ára 1 frt 40 kr.)

Scribe. Ki a hibás? Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők szinpadja. 6. sz. Pfeiffer Ferd. K. 8r. 39 l. ára 40 kr.)

Sebestyén Gyula. A magyar nemzet története polgári és felsőbb leányiskolák számára. (Méhner Vilmos. 8r. 175 l. ára 1 frt.)

Szebesztha Károly. Földrajz a tót elemi iskolák számára. Zemepis pre slov. školy. (Méhner Vilmos. 8r. 40 l. ára 12 kr.)

Szebeszta Károly. Gróf Széchenyi István. (Egyetemes könyvtár. 11. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 76 l. ára 10 kr.)

Seemann Gábor. Az ásványtan és földtan alapvonalai. A polgári iskolák I. és III. osztálya számára. 93 ábrával és egy ásványtani térképpel. (Lauffer V. 8r. 104 l. ára 70 kr.)

Semler Henrik. A gyümölcsértékesítés és a gyümölcstermelés emelése. Fordította Gamauf Vilmos. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. III, 204 l. ára 1 frt.)

Shakspeare színművei. Fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. *Macbeth.* A velencei kalmár. *Coriolanus.* *Titus Andronicus.* (Ráth Mór. 8. 214, 248 l. ára 1 frt 60 kr.)

Shakspeare színművei, fordítják többen. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Csiky Gergely. (L. Vörösmarthy Mihály. Csiky Gergely, Greguss Ágost, Fejes István, Rákosi Jenő, Lőrinczy Zsigmond.)

Shakspeare minden munkái. Fordítják többen. 2. kiadás. VII. kötet. (Ráth Mór. 8r. 176 l. ára 80 kr.)

Siemienski Lucian. Két beszély. Lengyelből fordította Cs. Lechner László. (Egyetemes könyvtár. 21. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 69 l. ára 10 kr.)

Simon Ödön. Évi jelentés Sopronmegye állapotáról 1888. Hivatalos kiadás. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 61 l. ára ?)

Simonyi Jenő. Idegen népek közt messze földön. Utirajzok és életképek kiváló utazók leírásaiból. Számos fametszetű ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 264 l. ára díszkötésben 2 frt 80 kr.)

Simonyi Zsigmond. A magyar nyelv. I. kötet: A magyar nyelv élete. II. kötet: A magyar nyelv szerkezete. (M. tud. akadémia. 8r. 301, 362 l. ára ?)

Simor János esztergomi érsek körlevele az afrikai rabszolgakereskedésről. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 20 l. ára 10 kr.)

Somogyi József. A közigazgatási biráskodás alapelvei. (Szombathely. Bertalanffy József nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Somogyi Zsigmond. Magyarország főispánjainak albuma. (Veszprém. Bertalanffy József nyomdája. 4r. 484 l. fényképekkel, ára 35 frt.)

Soos Lajos. Tépett felhők. Költemények. (Pallas részvénytársaság. 8r. 215 l. ára ?)

Sopron vármegye története. Kiadja Sopron vármegye közönsége. Oklevéltár. I. kötet. 1156—1411. Szerkeszti Nagy Imre. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 648 l. ára ?)

Sorel Albert. Európa és a francia forradalom. Első rész. A politikai erkölcsök és hagyományok. Ford. Szathmáry György. (Révai testvérek. 8r. VII, 717 l. ára 4 frt.)

Sörös Gyula, Farkasdi, halálára vonatkozó periratok. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 106 l. ára ?)

Spaller József. Utmutatás a szemléltető képek használatához, gyakorlati példákkal. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 24 l. ára 25 kr.)

Sparszám Pál. A keszthelyi m. kir. gazdasági intézet könyvtárának jegyzéke. (Keszthely. Kardos G. nyomdája. 8r. 201 l. ára ?)

Spectator. Parlamentarizmusunk veszedelme. Űszinte szó Apponyi Albert grófról. (Révai testvérek. 8r. 65 l. ára 50 kr.)

Spiller Ödön. A szabályok, adónemek és az összes jövedéki ágak kulcsára szóló könyv. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 179, a—y l. ára 1 frt 10 kr.)

Spitzer Lipót. Német nyelvgyakorló. Magyar tannyelvű népiskolák számára. (Lampel Róbert. 8r. 91 l. ára 30 kr.)

Spitzer Lipót. Német nyelvgyakorló magyar tannyelvű népiskolák számára, valamint magánhasználatra. I. II. rész. IV. bővített kiadás. (Lampel Róbert. 8r. I. rész. 72 l. ára 20 kr. II. rész. 68 l. ára 30 kr.)

Statisztika a dohánygyedárúságot illetőleg 1886. évre. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 144 l. ára ?)

Statisztikája. A magyar kir. pénzügyőrség állapotának és működésének, 1888. évre. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 25 l. ára ?)

Stauber Antal. A földrajz az iskolában és az iskolán kívül. Koszorúzott pályamű. Fordította Schürger Ferencz. (Ungvár. Pollacsek Miksa. 8r. XII, 157 l. ára 1 frt 80 kr.)

Steinhauser Anselm. A protestantizmus és következményei. Németből magyarította Nagy János. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 148 l. ára 1 frt 20 kr.)

Sugár Győző. A szerelem áldozata. Bűnügyi regény a jelenkorból. 60 füzetben. (Székely Aladár. 8r. 1920 l. ára 9 frt.)

Sulykos J. A matematikai alap-fa és az újabb mértani fölfedezések. Symmetrikus rendszerben. (Szombathely. Özv. Seiler H. 8r. 16 l. ára 50 kr.)

Suppan Vilmos. Szemléltető geometria (Rajzoló geometria) a reáliskolák és polgári fiúiskolák I—II. osztálya számára. II. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 104 l. számos ábrával, ára 70 kr.)

Suppan Vilmos. A mértan és mértani rajz elemei. Első fokú ipariskolák és felső népiskolák, valamint polgári iskolák I. és II. osztálya számára. A szövegbe nyomott 138 ábrával. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 76 l. ára 50 kr.)

Susich Mihály. Indokolás vagy magyar alaposság szóbeliség és írásbeliségben. (Temesvár. Csanádegyházmegyei nyomda. 8r. 23 l. ára ?)

Szabadka város szervezeti szabályrendelete 1888. (Szabadka. Schlesinger Sándor nyomdája. 8r. 164 l. ára ?)

Szabályjavaslat, Népiskolai, a dunamelléki egyházkerület népiskoláinak szervezetére vonatkozólag. Készítette a nagykőrösi tanítóképezde tanári kara. Különlenyomat a Prot. Egyházi és iskolai Lapból. (Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 46 l. ára ?)

Szabályok, Ideiglenes vonat-fölszerelési. A m. kir. honvéd-csapatok számára. Hivatalos kiadás. (Pallas részv. társaság. 8r. 191 l. ára 1 frt 30 kr.)

Szabályzat, Gyakorlati, a m. kir. honvéd-gyalogság számára. I. rész. (Pallas, 8r. 291, 75 l. ára 75 kr.)

Szabályzat. Gyakorlati, a magyar királyi honvédlövesség számára. I. rész. (Pallas. 8r. XV, 344 l. ára 60 kr.)

Szabályzat, Gyakorlati, a magyar királyi honvéd gyalogság számára. Az 1875. évi gyakorlati szabályzat harmadik kiadása. (Pallas. 8r. 297 l. ára 35 kr.)

Szabályzat, A pesti ág. hitv. evang. magyar és német egyházgyűlekezet közös ügyeire vonatkozó. Regulatív etc. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 4r. 25 l. ára ?)

Szabályzat a Horvát-Szlavonország területén létező államépítészeti és folyammérnöki hivatalok létszámához tartozó műszaki tisztviselőknek hivatalos külfoglalkozásai vagy költözködései alkalmából felszámítható illetményekről. Hivatalos kiadás. Propis o pristojbah. koje tehnički činovnici etc. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Szabályzat. A magyar távirtdahálózat vezetőkeinek használatára vonatkozó, és a magyar sz. korona területén fennálló állami, vasutüzleti és magántávirtdavezetők; továbbá a közérdekű, magánhasználatú és vasuti távbeszélő és villamos jelzővezetők lajstroma 1889. Hivatalos kiad. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 4r. 183 l. ára ?)

Szabályzat Besztercze-Naszód vármegye területén fekvő községekre nézve a községi és körgyámi intézmény rendezése tárgyában. (Besztercze. Botschár Tivadar nyomdája. 8r. 4 l. ára ?)

Szabó Béla. A szigetek. Tanulmány az összehasonlító földrajz körében. (Neuwald Illés nyomdája. 8r. 55 l. ára ?)

Szabó Endre. Síravigadók. Regény. (Az «Üstökös» kiadása. 8r. 187 l. ára 1 frt.)

Szabó József. Kisérleti természettan. A polgári leányiskolák valamint a felsőbb leányiskolák használatára. Dr. Crüger János után módszeresen feldolgozta Szabó József. A szöveg közé nyomott 84 ábrával és 460 ismétlődő kérdéssel. (Lampel R. 8r. 102 l. ára 70 kr.)

Szabó József. Csillagászati földrajz. Polgári és felsőbb leányiskolák használatára a miniszteri tanterv alapján. (Lampel R. 8r. 73 l. ára 50 kr.)

Szabó József. A budapesti szünidei gyermektelep-egyesület évi értesítője az 1889. évre. Jahres-Bericht etc. (Athenaeum r. társaság nyomdája. 35 l. ára ?)

Szabó Károly. A régi székelység. Székely történelmi és jogi tanulmányok. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 223 l. ára 1 frt 60 kr.)

Szabó Samu költeményei. (Zala-Egerszeg. Breisach Sámuel nyomdája. 8r. 124 l. ára 1 frt.)

Szádi. Gulisztán vagy rózsáskert. Perzsából fordította dr. Erődi Béla. (Singer és Wolfner. 8r. XVI, 168 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szadilek János. A «Margit-legenda» nyelvezete. Nyelvtörténelmi tanulmány. (Kolozsvár. Gámán nyomda. 8r. 71 l. ára ?)

Szakácskönyv. Képes budapesti. Szerkesztette Zemplényi Sz. Antonia. Függelékül: A magyar gazdasszony házi kincstára. Ötödik javított, számos képpel és új ételekkel bővített kiadás. (Lampel R. 8r. 538, XXVII l. ára 1 frt 40 kr.)

Szakkönyvtár, Kereskedelmi. III. kötet. (L. Jónás János.)

Szalay Gyula. Virág Benedek élete és művei. (Aigner Lajos. 8r. 106 l. ára ?)

Szalay László. Thiers. (Egyetemes könyvtár 26. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 104 l. ára 10 kr.)

Szamosi János. Jegyzetek a Platon műveiből való szemelvényhez. Gymnasiumok használatára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 134 l. ára 80 kr.)

Szamosi János. Latin nyelvtan gymnasiumok számára. I. rész. Alaktan. 2. kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 158 l. ára 1 frt.)

Szamosközy történeti munkái. IV. II. pótfüzet. (Magyar történelmi emlékek. Írók. XXX. kötet. Akadémia. 8r. 435—601 l. ára ?)

Szana Tamás. Magyar művészek. Műtörténelmi vázlatok képekkel. Uj sorozat. (Hornyánszky Viktor. 4r. 248 l. ára 12 frt.)

Szana Tamás. Újabb elbeszélők. Mikszáth Kálmán, Baksay Sándor, Bodon József, Petelei István, Jakab Ödön, Tóth Sándor, Palotás Fausztin, Tóth József, Sebők Zsigmond, Gozsdú Elek, Justh Zsigmond, Prém József, Bródy Sándor. (Hornyánszky Viktor. 8r. 120 l. ára 1 frt 50 kr.)

Szaniszló Albert. Kártékony rovarok a mező- és kertgazdaságban. Praktikus gazdák és néptanítók, földmives- és vinczellériskolák számára. II. kiadás. (Franklintársulat. 8r. 135 l. ára 50 kr.)

Szántó Kálmán. Irály- és költészettan polgári és felsőbb leányiskolák használatára. (Franklin-társulat. 8r. 111 l. ára 60 kr.)

Szántó Kálmán. Magyar olvasókönyv polgári és felsőbb leányiskolák használatára. I. II. köt. (Franklintársulat. 8r. 132, 164 l. ára 60, 80 kr.)

Szarvas Gábor és **Simonyi Zsigmond**. Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig. A m. t. Akadémia megbízásából. I. kötet. (Hornyánszky Viktor. 4r. 1654 kéthasábos l. ára 10 frt.)

Szász Gerő. Prédikatori tár. Második kötet. (Kolozsvár. Kókai Lajos. 8r. 259 l. ára 2 frt.)

Szász Károly. Bölcs Salamon. Bibliai dráma négy felvonásban. (Franklintársulat. 8r. IV, 143 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szász Károly. Az ember tragédiájáról. (Egyetemes könyvtár. 22. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 80 l. ára 10 kr.)

Szathmáry Károly P. Az asszony komédiája. Szini költemény tizenkét énekben. (Révai Leó. 8r. 133 l. ára 2 frt.)

Szathmáry Károly P. Az országos kisdedóv-egyesület évkönyve az 1888. évről. (Pesti könyvnyomda-résztvénytársaság 50 l. ára ?)

Szavalókönyv. Szavalásra legalkalmasabb költői és prózai művekből összeállított gyűjtemény. A magyar ifjuság számára. (Méhner Vilmos. 8r. 359 l. ára 80 kr.)

Szavalókönyv. Szavalásra legalkalmasabb költői és prózai művekből összeállított gyűjtemény a magyar ifjuság számára. (Méhner Vilmos. 8r. 359 l. ára 1 frt.)

Szeberényi Lajos. Luther Márton élete. (Luther-társulat kiadványai. IV. Kókai L. 8r. 103 l. ára 40 kr.)

Széchenyi István gróf levelei. Összegejtötte Majláth Béla. I. kötet. (Athenaeum. 8r. XV, 644 l. ára 4 frt.)

Szécsi Ferencz. Bál után. Monolog. (Monologok 22. füzet. Singer és Wolfner. K.8r. 16 l. ára 15 kr.)

Szécskay István. A növények természetrajza. Polgári fiu- és leányiskolák számára. I. rész. 3. kiadás. II. rész. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 99 l. 80 képpel ára 60 kr., 86 l. 65 képpel ára 60 kr., 136 l. 75 képpel ára 70 kr.)

Szegő Kálmán. A gyermek ápolása az első három év alatt. (Grimm Gusztáv. 8r. 40 l. ára 40 kr.)

Székely Ferencz. A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei. (Magyar jogászegyleti értekezések. XLIV. szám. Franklin-társulat nyomdája. 8r. 27 l. ára ?)

Székely István. Az emberi nem régisége. Történelmi szempontból. (Különlenyomat a «Kath. Szemle» II—III. kötetéből. Athenaeum részvénytársaság nyomdája. 8r. 151 l. ára ?)

Székely Miksa. A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslat. (Magyar jogászegyleti értekezések. 43. szám. Franklintársulat nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Szemák Antal. Magyar történelmi napló alsó osztályok számára. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Szemelvények magyar meseirokból. (Tanulók olvasótára. 12. sz. Lampel Róbert 8r. 94 l. ára 20 kr.)

Szemelvények Jókai Mór műveiből. (Tanulók olvasótára. 7. füzet. (Lampel R. K. 8r. 108 l. ára 20 kr.)

Szemelvények a régi magyar népies költészetből. (Lampel Róbert. K. 8r. 77 l. ára ?)

Szemelvények Kármán József műveiből. (Tanulók olvasótára. 10. Lampel R. K. 8r. 82 l. ára 20 kr.)

Szemere Huba. A czukorrépa-termelés vezérfonala. (Kolozsvár. Gámán János örököseinek nyomdája. 8r. 53 l. ára ?)

Szenes Zsigmond. A fülészet a lefolyt évben. (Különlenyomat az «Orvosi Hetilap» 1889. évfolyamából. Pesti Lloyd-társulat nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Szent Alajos a tanuló ifjúság védszentje. Ének- és imakönyv a kath. elemi és népiskolai tanuló ifjúság használatára. (Székesfehérvár. 12r. 72 l. ára 10 kr.)

Szent-Endre rend. tan. város szabályrendeletei. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Szentkereszty György báró. A keleten. (Révai Testvérek. 8r. 451 l. ára 3 frt 60 kr.)

Szentkirályi Ákos. Az erdélyi gazdasági egyesület állatkiállítási szakosztályának működése 1882—1889. A szakosztály megbízásából írva. Kiadja az «Erdélyi gazdasági egyesület állatkiállítási szakosztálya». (Kolozsvár. Márton Kálmán. N.8r. 127 l. ára 1 frt.)

Szerelemfy Aladár. Legújabb levelező szerelmesek számára. 3. kiadás. (Révai testvérek. 8r. 112 l. ára ?)

Szerkesztése, Az építési napló mikénti, és vezetése. Sastavljanje i vodjenje gradjevnih dnevnika. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 19 l. ára ?)

Szervezet, Népiskolai, a tiszántúli evang. reform. egyházkerületben (Debreczen városi nyomda. 8r. 20 l. ára 10 kr.)

Szervezete, A pozsonyi róm. katolikus aut. hitközség önálló. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Szigligeti Ede. Szökött katona. Eredeti színmű 3 felvonásban. A nemzeti színház könyvtára. 91. szám. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 57 l. ára 40 kr.)

Sziklay János. Keresd a férjet. Regény. (Légrády testvérek. 8r. 156 l. ára 1 frt.)

Sziklay János. Balatonvidéki Kalauz. Kézikönyv turisták és fürdőzők részére. 39 képpel és 1 térképpel. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 152 l. ára 1 frt.)

Szilágyi Sándor. Emlékbeszéd Hornyik János felett. (A magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. V. kötet. 5. füzet. Akadémia. 28 l. ára 20 kr.)

Színház, Ifjúsági. 8—9. füzet. (L. Lőcsei Emma.)

Színháza, Műkedvelők. Szerkeszti: Adorján Sándor. Egy felvonásos vígjátékok gyűjteménye. 1—9. füz. (L. Murai Károly, Theuriet André, Labiche Eugène, Karczag Vilmos, D'Hervilly E., Torkos László, Najac Emil, Normand Jaques.)

Színháza, Műkedvelők. Szerkesztette Adorján Sándor. Tartalom: Murai Károly, Eugène Verconzur, André Theuriet, Torkos László, Eugène Labiche, Richard Cortambert, Porzsolt Kálmán, E. D'Hervilly, Jaques Normand, Karczag Vilmos, Emile Najac, Széchi Ferencz. (Singer és Wolfner. 8r. 290 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szinnyei József. Rendszeres magyar nyelvtan, a középiskolák III. oszt. számára. III. kiadás. (Hornýánszky Viktor. 8r. 201 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szinpadja, Műkedvelők. Szerkeszti Csiky Gergely. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 1—10. füzet. (L. Poitier, Dumanoir, Fournier, Labiche, Buckstone, Scribe, Bayard, Des Roseaux, Ehrard.)

Gróf Szirmay Alfrédnek, Alázatos értesítése, br. Luzsinszky Józsefné köteles rész iránti perében. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 7, 9, 4 l. ára ?)

Szlavik Mátyás. Bölcsészettörténet. II. Modern bölcsészet. (Kókai Lajos. 8r. 116 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szó, Nehány, a kellő időben. Einige Worte zur rechten Zeit. (Mahrer testvérek nyomdája. 7, 7 l. ára ?)

Szokolay István. Az állategészségügy rendezése. Az 1888. évi VII. t.-cz. alapján. A törvény s végrehajtási rendelet szövegével, magyarázatokkal, az állatbetegségek ismertetésével stb. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 167 l. ára 1 forint.)

Szolnok-Doboka vármegye szabályrendeletei. Kiadta Szarvadi Pál. I. füzet. (Deés, Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 145 l. ára 1 frt.)

Szomaházy István. A nyiri pajkosok. A minster kastélyában. (Érdekes Könyvtár. I. kötet. Nagel Ottó. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

Szombathy István. Szellemjelenés a drámában. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Szövetség, A hármass, és Ausztria-Magyarország veszedelme. S . . . r János. (Szent-István nyomda. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Sztehlo András. Evangéliumi keresztyén vallástan, polgári iskolák, algyrnasiumok, reáltanodák és a confirmatiói oktatás számára. Hatodik kiadás. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 46 l. ára 40 kr.)

Szűts Mihály. Debreczen város mezőgazdasági termelésének hatása a talaj kimerülésére. Kivonat az 1888—89. gazdasági tanintézet évkönyvből. (Debreczen városi nyomda. 8r. 32 l. ára ?)

Táblázat, Súly- és ár-átszámítási. Kilóról fontra és viszont 4—600-ig. (B.-Gyarmat. Darvai Ármin. K.8r. 25 l. ára 20 kr.)

Tábori Róbert. Kulturképek. Elbeszélések és rajzok. (Singer és Wolfner. 8r. 201 l. ára 1 frt 50 kr.)

Taborsky Ottó és Hegedűs Károly. Jelentés a magyar kir. technológiai iparmúzeum 1888—89. évi működéséről. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 87 l. ára ?)

Tacitus évkönyvei. (Annales.) 2. füzet. Ford. és magy. Fodor Gyula. (Tanulók könyvtára. 52. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 65—128 l. ára 30 kr.)

Tagjai, Az uralkodó-család. A «Képes folyóirat» 1889. évi 5. füzetének külön kiadása. Szerkeszti Nagy Miklós. (Franklin-társ. könyvnyomdája. N.8r. 64 l. ára 30 kr.)

Taine Hippolit Adolf. A jelenkori Franciaország alakulása. Fordította Csiky Gergely. IV. kötet. A forradalom III. (M. tud. Akadémia. 8r. 424 l. ára ?)

Tájékoztató a felvidéki magyar közművelődési egyesület kiállításához 1889. évben. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

P. Takács Gábor. Szívek és jellemek. Beszélygyűjtemény. (Kalocsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 149 l. ára ?)

Támer János. Szabados Ilonka, költői beszély. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 283 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tanácskozás, Bécsi, a magyarországi protestáns egyház szervezése ügyében. 1855. május 17-től jun. 19-ig (Debreczen városi nyomda. 8r. 94 l. ára ?)

Tankönyv az egyévi önkéntesek számára. A cs. és kir. közös hadügy-miniszter által kiadott «Instruction für die Einjährig-Freiwilligen der Infanterie und Jägertruppe v. J. 1889.» című tankönyv hiteles magyar kiadása. VI. rész. Katonai ügyirály példa- és feladat-gyűjteménnyel. (Pallas. 8r. 84 l. ára 60 kr.)

Tankönyv. Ugyanaz. VII. rész. Gazdászatzkezelési ügyvitel példa- és feladat-gyűjteménnyel. (Pallas. 8r. 111 l. ára 65 kr.)

Tára. Jeles írók iskolai. XXXIII—XXXVII. füzet. (L. Cicero, Schiller, Racine, Pázmány, Gyulai Pál.

Tára, Jeles írók iskolai. XIV. füzet. (L. Goethe.)

Tára, Elvi határozatok. Tartalmazza a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar kir. miniszterium közgazdasági ügyekre vonatkozó elvi jelentőségű határozatait és rendeleteit. Szerkesztik Ballai Lajos, Varga Sándor. I. folyam. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8r. 153 l. ára ?)

Tára, Magyarországi rendeletek. Huszonharmadik évfolyam. I—III. füz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 815 l. ára 2 frt 75 kr.)

Tára. Ugyanaz. IV—V. füz. (Nagel Ottó. 8r. 817—1272 l. ára 1 frt 80 kr.)

Tára. Ugyanaz. VI—VII. füzet. (Nagel Ottó. 8r. VI, 1273—1766 l. ára 1 frt 80 kr.)

Tára. Ugyanaz. VIII. füz. (Nagel Ottó. 8r. IV, 1767—2008 l. ára 1 frt.)

Tára. Ugyanaz. IX—X. füz. (Nagel Ottó. 8r. 2009—2267 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tára. Ugyanaz. XI—XII. füz. (Nagel Ottó. 8r. 104, 2268—2597 VI l. ára 1 frt 65 kr.)

Tára, Erdészeti rendeletek, az 1888. évről. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 50 l. ára ?)

Tarchetti Hugó. A szív küzdelmei. Regény. Olaszból ford. Gauss Viktor. (Egyetemes regénytár. V. évf. VII. köt. Singer és Wolfner. 8r. 187 l. ára 50 kr.)

Tárgyai. A szövetségbe lépett gazdasági egyesületek 1889. nov. 18. Budapesten megtartandó VIII. nagygyűlésének. Egybeállította Ordódy Lajos. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8r. 131 l. ára ?)

Társaság, Első cs. k. szab. Dunagőzhajózási. Az üzletigazgatóság jelentése és zárszámadása az 1888. évről. (Társaság. 4r. 29 l. ára ?)

Taxa medicamentorum. Gyógyszer-árszabvány. A gyógyszer-árszabvány hivatalos kiadásába fel nem vett gyógyszerek árszabványával bővítve. 4. kiadás. (Budapesti gyógyszerész-testület. 8r. 171 l. ára ?)

Téglás Gábor. Tanulmányok a rómaiak daciai aranybányászatáról. Székfoglaló értekezés. Értekezések a történelmi tudományok köréből. XIV. köt. 6. szám. (M. tud. Akadémia. 8r. 61 l. egy térképpel, ára 40 kr.)

Gróf Teleky Géza m. kir. belügyminiszter jelentése a törvényhozás mindkét házához az ország közegészségi viszonyaira vonatkozólag az 1886-ik évre. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. 4r. 408 l. ára ?)

Temérdek. Költemények. (Grill K. K8r. 180 l. ára 1 frt 40 kr.)

Tennyson Alfréd Király-idylljei. Angolból fordította és bevezette Szász Károly. (Kisfaludy társaság. 8r. 556 l. ára 2 frt 50 kr.)

Terve, A gymnasiumi tanítás, s a reá vonatkozó utasítások. Kiadattak a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1879. 1880. 1883. és 1887. évi rendeleteivel. (Egyetemi nyomda. 8r. 165 l. ára 80 kr.)

Testamentom, Új, azaz : a mi Urunk Jézus Krisztusnak új szövetsége. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. A Zsoltárok könyve. (Brit és külföldi biblitársulat. 8r. 517, 133 l. ára ?)

Testamentom, Új, azaz : a mi Urunk Jézus Krisztusnak új szövetsége. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Az eredeti szöveggel egybevetett kiadás (Brit és külf. biblitársulat. 8r. 507 l. ára ?)

Thackeray M. Vilmos. Hiuság vására. Regény hős nélkül. Első és második kötet. (Olesó könyvtár 253—4. sz. Franklin-társulat. 16r. 557, 336 l. ára 1 frt 40 kr. 1 frt 60 kr.)

Thaly Kálmán. II. Rákóczi Ferencz fejedelem ifjúsága 1676—1701. Történeti tanulmány. Második javított kiadás. Három arczképpel. (Pozsony. Stampfel Károly. Ára 1 frt 50 kr.)

Thaly Kálmán. II. Rákóczi Ferencz levéltára stb. (L. Archivum Rákócianum.)

Thaly Kálmán. Irodalom és műveltség-történeti tanulmányok a Rákóczy-korból. Toldalékul: Kuruczvilági kiadatlan költemények tára. (Ráth Mór. 8r. VIII, 412 l. ára 2 frt 40 kr.)

Thaly Kálmán. Rodosto és a bujdosók sirjai. Történelmi kulatások a helyszínén. (Grill Károly. 8r. 132 l. ára 1 frt.)

Theuriet André. A számóca. Vigjáték egy felvonásban. Műkedvelők színháza. 2. Singer és Wolfner. 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Thewrewk Aemilius de Ponor. Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum in usum scholarium edita. (L. Dávid István.)

Thewrewk Aemilius de Ponor. Sexti Festi de verborum significato quae supersunt cum Pauli epitome. Pars I. (Hornvánszky Viktor. N.8r. VIII. 631 l. ára 3 frt 80 kr.)

Thewrewk István. A mamák. Elbeszélések. (Kilian Frigyes 8r. 93 l. ára 1 frt.)

Thierry Amade. Elbeszélések a rómaiak történetéből az V-ik században. Szent Jeromos a Keresztyén társadalom nyugaton. Ford. Öreg János. (Révai testvérek. 8r. XXVI, 588 l. ára 3 frt 50 kr.)

Thury Etele. A révkomáromi ev. ref. egyház története a 16—17. században. (Különlenyomat a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap»-ból. Czettel és Deutsch nyomdája. 8r. 40 l. ára 30 kr.)

Timon Ákos. A városi kegyuraság Magyarországon. Jogtörténeti tanulmány oklevéltári nyomozások alapján. (Pallas 8r. 154 l. ára 1 frt 60 kr.)

Timon Ákos. A visitatio canonica a magyar egyházjogban. (Pallas r.-társ. 8r. 24 l. ára 40 kr.)

Timon Ákos. A legfőbb kegyuri jog. (Pallas r.-társ. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Timon Ákos. A germán ősalkotmány. Bevezető tanulmány az európai alkotmány történetéhez. (Pallas r.-társ. 8r. 98 l. ára 90 kr.)

Timon Ákos. Az osztrák concordatum és a magyar közjog. (Pallas r.-társ. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Tinódi Sebestyén. Szemelvények a magyar epos-írókból. (Tanulók olvasó-tára. 15. füzet. Lampel Róbert. K.8r. 79 l. ára 20 kr.)

Tisza Domokos hátrahagyott versei. II. kiadás. (Olcsó könyvtár 258. szám. Franklin-társulat. 8r. 124 l. ára 30 kr.)

Tisza Kálmán magyar k. miniszerelnök által a képviselőház elé terjesztett jelentés az állami jószágok eladásáról és eredményéről az 1887. évre. (Magyar k. államnyomda. 4r. 36 l. ára ?)

Toldy László. A budapesti Erzsébet-leányárvaház története 1861-től 1886-ig. (Ifj. Nagel Ottó. N. 8r. 294 l. ára 1 frt 50 kr.)

Tolnai Lajos. A mai Magyarország. Kisebb elbeszélések. Két kötet. (Grill Károly. 16r. 177 és 184 l. ára 2 frt.)

Tolnai Lajos. Szegény emberek útja. Regény két kötetben. (Gerő és Kostyál. 16r. 173, 169 l. ára 1 frt 60 kr.)

Toman Rudolf. Közigazgatási rendszerünk reformja a mai tudomány s codificatio alapján. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 78 l. ára ?)

Tomcsányi Gusztáv. Erdei facsemeték nevelése. Gyakorlati kézikönyv erdészek használatára. (Magyar k. államnyomda. 8r. 216 l. 98 fametszettel, ára?)

Tomor Ferencz és Váradi Antal. Magyar olvasókönyv a középiskolák II. osztálya számára. 4-ik kiadás. (Lampel R. 8r. 218 l. ára 1 frt.)

Tomor Ferencz és Váradi Antal. Ugyanaz a középiskolák III. oszt. számára. Az új tanterv és ministeri utasítás értelmében. (Lampel Róbert. 8r. 224 l. ára 1 frt 20 kr.)

Torkos László. Hármasszövetség. Vigjáték egy felvonásban. (Műkedvelők színháza. 7. Singer és Wolfner. 8r. 29 l. ára 30 kr.)

Tormay Béla. A szarvasmarha és annak tenyésztése. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 178 l. ára 2 frt.)

Tormay Béla. Nádudvari uram az állategészségügyi törvényről a legszükségesebb tudnivalókat esteli beszélgetések alkalmával megismerteti. Légrády Testvérek. 8r. VIII, 146 l. ára 40 kr.)

Tormay Béla. Nádudvari uramnak «a borju fölneveléséről» szóló elbeszélései. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 31 l. ára 25 kr.)

Tószögi Andor. Titánok. (Grill Károly. 8r. 202 l. ára 2 frt.)

Tót János. Népszerű halotti beszédek. I. és II. kötet. (Kókai L. 8r. 91 és 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tóth Adolf. Táblázata néhány földrajzi fókuszát egyenterületű vetületei összehasonlításának, melyek egy általános mód szerint háromszögméretileg számíttatván, segélyükkel a hálózatok bármely kiegészítési arányban könnyen és pontosan szerkeszthetők. Tabelle etc. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 21 l. ára?)

Tóth István. Gyermekdalok 100 darabban. Olcsóbb kiadás. (Miskolcz. Löwy József fia. 8r. 95 l. ára 40 kr.)

Tóth József. Nefejejts szál a keresztény hívek épületére. (Bartalits Imre nyomdája. 8r. 40 l. ára 10 kr.)

Tóth Kálmán összes költeményei. I--II. kötet. Teljes végleges kiadás. (A m. nemzet családi könyvtára. LIX—LX. köt. Ráth Mór. 8r. 492. 462 l. ára 4 frt 40 kr.)

Könyves **Tóth Kálmán.** A koporsónál. Halotti imádságok. Második kiadás. (Kókay Lajos. 8r. VI, 304 l. ára 2 frt 40 kr.)

Tóth Lőrincz. A visszaesés okairól és óvszereiről. (Érték. a társadalmi tud. köréből. X. köt. 4. sz. Akadémia. 8r. 81 l. ára 50 kr.)

Tóth Mike. Vasárnap. (Kálcsa. Holmeyer Ferencz nyomdája. 8r. 110 l. ára 30 kr.)

Tölgyesy Mihály. Hulló levelek. Beszélyek és rajzok. (Kormányos Róza. 8r. 190 l. ára?)

Török István. Mátyás király életrajza. Kiadja a Mátyás szobor bizottság. (Kolozsvár. Horatsik J. 8r. 40 l. és 2 kép; ára 10 kr.)

Török Zoltán. Eszmék igazságügyi kérdések köréből. (Losonc. Kármán-Társulat. 8r. 44 l. ára 50 kr.)

Törvény. Az állami italmérési jövedékről szóló, és szabályok. II. füzet. (Magyar k. államnyomda. N. 8r. 354 l. 1 frt 50 kr.)

Törvény. Az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kár-

talánításról szóló, és szabályok. II. füzet. (Magyar kir. államnyomda. N.8r. 38 l. ára 50 kr.)

Törvény, Unitárius egyházi, a házassági jogról. (Kolozsvár. Gámán János örököseinek nyomdája. 8r. 79 l. 60 kr.)

Törvényczikk. 1876: XVI., a végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alaki kellékeiről. (Ráth Mór. 8r. 17 l. ára ?)

Törvényczikk, 1888. évi. XIX. A halászatról és az ennek végrehajtása iránti rendelet. Hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 84 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1889. IX., a nyereség-kölcsön kötvények és az igényjegyek forgalma tárgyában. A végrehajtási rendelettel, jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 16r. 26 l. ára 20 kr.)

Törvényczikk, Az 1879: XL., a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról. Kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel és határozatokkal, valamint betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1883: XXIII., a fegyveradóról és a vadászati adóról. A reá vonatkozó törvényekkel kiegészítve. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 19 l. ára 12 kr.)

Törvényczikk. 1881. XLI., a kisajátításról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal. (Ráth Mór. 8r. 42 l. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1889. XXVIII. A pénzügyi közigazgatás szervezetének változtatásáról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta Imling Konrád. (Ráth Mór. 8r. ára 40 kr.)

Törvényczikk, 1883. XLIII. A pénzügyi közigazgatási bizottságokról és 1883. XLIV. Közadók kezeléséről. Jegyzetekkel, utasításokkal és magyarázattal ellátta. Második kiadás. (Ráth Mór. 8r. 127 l. ára 80 kr.)

Törvényczikk a véderőről 1889. VI. Jegyzetekkel, magyarázatokkal és betűrendes tárgymutatóval. (Lampel R. 16r. 84 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk, Az 1889. évi. A véderőről. Kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk a véderőről. 1889. VI. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta Kasics Péter. (Ráth Mór. 8r. 55 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk 1888. XIX. A halászatról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátták: Herman Ottó és Imling Konrád. Második, a végrehajtási utasítással bővített kiadás. Pótfüzet. Végrehajtási utasítás. (Ráth Mór. 8r. 38 l. ára 80 kr. Pótfüzet. 8r. 28 l. ára 30 kr.)

Törvényczikk az állami italmérési jövedékről. 1888. XXXV. 1888. XXXVI. törvényczikk az állami jövedékről szóló 1888. XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról. Jegyzetekkel, utasításokkal és magyarázattal ellátta Fritz Péter. (Ráth Mór. 8r. 63 l. ára 50 kr.)

Törvényczikk, 1888. XXXV. Az állami italmérési jövedékről. 1888. XXXVI. t.-cz. az állami italmérési jövedékről szóló 1888. XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról. (Ráth Mór. 8r. 63 és 42 l. ára 80 kr.)

Törvényczikk, 1888. XXXV. Az állami italmérési jövedékről és 1888. XXXVI. törvényczikk az italmérési jövedékről szóló 1888. XXXV. törvényczikk folytán adandó kártalanításról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyará-

zattal ellátta Fritz Péter. II. Az 1888. XXXV. és XXXVI. törvény-cikkekre vonatkozó végrehajtási utalásokkal bővített teljes kiadás. (Ráth Mór. 8r. 63, 234, VI, 92 l. ára 2 frt 50 kr.)

Törvénycikkek, 1885. XXIII. a vizjogról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátták Kovácsi Sándor és Kvassay Jenő. Második kiadás. (Ráth Mór. 8r. 96 l. ára 80 kr.)

Törvénycikkek, 1889-ik évi országgyűlési. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázatokkal ellátva. I. füzet. I—VI. t.-cz. (Ráth Mór. 8r. 64 l. ára 50 kr.)

Törvénycikkek, 1889. évi országgyűlési. Dr. Imling Konrád, Fritz Péter és más szakférfiak közreműködése mellett. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva II. füzet, VII—XXVIII. t.-cz. (Ráth Mór. 8r. 65—208 l. ára 90 kr.)

Törvénycikkek, országgyűlési 1889. Imling Konrád, Fritz Péter és más szakférfiak közreműködése mellett. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. III. füzet (XXIX—XXXV.) (Ráth Mór. 8r. 209—244 l. ára 30 kr.)

Törvénycikkek, 1888. évi országgyűlési. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátva. Teljes. (Ráth Mór. 16r. 1073 VI l. ára 3 frt 20 kr.)

Törvénycikkek, 1888-ik évi országgyűlési. Jegyzetekkel, utalásokkal magyarázattal ellátva. Teljes. Olcsó kiadás. (Ráth Mór. 8r. 487, IV l. ára 2 frt 60 kr.)

Törvénycikkelyek, 1847/8. évi országgyűlési. (Lampel Róbert. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Törvénycikkelyek. Ugyanaz. 16r. 152 l. ára 50 kr.)

Törvényei, A budapesti reform. theologiai akadémia, kiadta Kovács Albert. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Törvények, Az 1889. évi, gyűjteménye. I—XIX. t.-cz. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 153 l. ára 60 kr.)

Törvények, Az 1889. évi, gyűjteménye. Kiadja a magy. kir. belügy-miniszterium. II. füzet. (XX—XXXV. t.-cz.) (Nagel O. 8r. IV, 155—372 l. ára 90 kr.)

Törvények. A magyar és erdélyországi. Kiegészítve a legfőbb ítélőszéki döntvényekkel. Feldolgozta Peregriny János. III. r. (1886—1888.) (Eggenberger. 8r. 285 l. ára 1 frt 50 kr.)

Törvények, gyűjteménye, Az 1888. évi. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 8r. 460 l. ára 3 frt 80 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1888. évi. Hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. XXIV. 847 l. ára 4 frt 50 kr. Ugyanaz. 16r. XLVIII, 1325 l. ára 4 frt 60 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1888-ik évi. Teljes. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel R. 8r. 460, III l. ára 2 frt 80 kr.)

Törvények gyűjteménye, 1889. évi. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. 1. füzet. I—XIX. t.-cz. 2. füzet. XX—XLIII. t.-cz. (Lampel Róbert. 8r. 1—104; 268 l. ára 60 kr., 1 frt 20 kr.)

Törvények gyűjteménye, Az 1889-ik évi. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. I. füzet. I—IX. t.-cz.) II. füzet. (X—XX. t.-cz.) (Lampel Róbert. 16r. I. füzet. 1—96 l. ára 30 kr. II. füzet. 16r. 97—208 l. ára 30 kr.)

Törvények, Iskolai, és belrendtartási szabályok a debreczeni ev. ref. tanító-képezde számára. (Debreczen városi nyomda. 8r. 32 l. ára ?)

Törvények, Az új italmérési. I. Az 1888. évi XXXV. t.-cz. az állami italmérési jövedékről. II. Az 1888. évi XXXV. t.-cz. az állami italmérési jövedékről szóló 1888. XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról kiegészítve egy betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 87 l. ára 40 kr.)

Törvények, Pénzügyi, és szabályok hivatalos összeállítása. XX. füzet. II. kiadás. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 232 l. ára ?)

Törvényjavaslat és törvénycikk az 1889. évi állami költségvetésről. (Magy. kir. államnyomda. 2r. 53, 53 l. ára ?)

Törvényjavaslat tervezete, A hagyatéki eljárásról szóló. A magyar királyi igazságügyminister úr megbízásából az öröklési jogról szóló törvényjavaslatnak a képviselőház igazságügyi bizottsága által megállapított szövege alapján készítette Weinmann Fülöp. (Pfeifer Ferdinand. 4r. 91 l. ára 50 kr.)

Törvényjavaslata, A magyar bünvádi eljárás. Az 1887/92-iki országgyűlés második ülésszakában a képviselőház elé terjesztette Fabiny Teofil igazságügyminister. — Indokolás a magyar bünvádi eljárás törvényjavaslatához. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 143, 578 l. ára 3 frt.)

Törvénykönyv, Büntető, a büntettekről és vétségekről. 1878. V. t.-cz. kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel és curiai határozatokkal. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 164, XX. l. ára 90 kr.)

Törvénykönyv, Büntető, a kihágásokról. Az 1879. XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról. Kiegészítve a rávonatkozó törvényekkel és a belügyministeri curiai határozatokkal valamint betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K. 8r. 106 l. ára 50 kr.)

Törvénytár, 1889. évi országos. (Corpus juris.) Kiadja a m. kir. belügyministerium. (Pesti könyvnyomda-részcénytársaság. 4r. 263 l. ára ?)

Tréfa és való. Leporello-Album. Kemény papíron. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. ára 1 frt 40 kr.)

Tuboly Victor költeményei. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp nyomdája. 8r. 322 l. ára 2 frt.)

Turgenyev Iván. Bazaroff. Orosz regény. (Pallas részv. társ. 8r. 247 l. ára 60 kr.)

Turgenyev Iván. Bazaroff. Orosz regény. (Pallas-könyvtár. IV. évfolyam. 9. kötet. Pallas részvény-nyomda. 8r. 247 l. ára 60 kr.)

Tükördarabok. Fordította Ferenczy József. (Egyetemes könyvtár 10. Győr. Gross Gusztáv. 16r. 114 l. ára 10 kr.)

Udvarhelyi Gyula. Magyar nyelvtan polgári és felső népiskolák I—II. oszt. számára. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 77 81 l. ára 40, 50 kr.)

Uhlr Józsa. A nő kézimunka-oktatás iskolák számára. I. füzet. A kötés elemei 12 ábrával. (Pozsony. Stampfel Károly 8r. 24 l. ára 30 kr.)

Uhlr Józsa. Ugyanaz. II. III. füzet. A kötés második foka. A horgolás elemei. 39 ábrával. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 31, 32 l. Egy füzet ára 30 kr.)

Ulbricht Richard. Adatok a bor- és must-elemzés módszeréhez. A kir. magyar természettudományi társulat megbízásából. Hat ábrával. (Kilián Frigyes. 8r. IV, 116 l. ára 1 frt.)

Urbán I. Juvenalis. Jézus szenvedésének hét kimagasló pontja, mint Mária anyai sz. szívét is sebző hét tör. Nagybőjti beszéd-sorozat. («Hunyadi Mátyás-nyomda». 8r. 131 l. ára ?)

Urbán I. Juvenalis. Paedagogiai értekezés. Felolvasatott a hódmezővásárhelyi esperességi kerület tanítói gyűlésén. (Szeged. Várnai L. 8r. 15 l. ára 20 kr.)

Utasítás a véderőről szóló 1889. évi VI. törvényczikk végrehajtása tárgyában. II. rész. A szolgálati kötelezettség teljesítése a hadseregben és a haditengerészetben. Hivatalos kiadás. (Pallas részvénytynyomda. 8r. VII, 171 l. ára 30 kr.)

Utasítás a magy. kir. honvéd gyalogság és lovasság utászainak műszaki kiképzésére. (Pallas. 8r. XVIII, 381 l. és 4 tábla, ára 90 kr.)

Utasítás a magyar kir. népfőlkelő tiszti kijelölésre pályázó egyének számára. (Pallas. 8r. 69 l. ára 40 kr.)

Utasítás az állami italméresi jövedékről szóló 1888. évi XXXV. t. cz. végrehajtása iránt. Mintákkal. (Ráth Mór. 8r. 234, VI l. ára 1 frt 50 kr.)

Utasítás a ragályos betegségek behurczolása és elterjedése ellen elrendelt óvintézkedések alkalmazása és keresztülvitele tárgyában. (Légrády testv. nyomdája. 8r. 10 l. ára ?)

Utasítás a m. kir. bányá- és jószág-igazgatóságok és számadó hivatalok számára. (Magyar kir. államnyomda. 2r. 81 l. ára ?)

Utasítás azok számára, kik a kalocsai érseki felső nép- és polgári iskolai tanítónőképződénél a tanképesítő vizsgálatot letenni kívánják. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8 l. ára ?)

Utközben. Mulatságos elbeszélések gyűjteménye. I—V. (L. Csengey Gusztáv, Berges Fülöp, Zola Emil, Markus József, Sacher-Masoch.)

Ütmutatás a közönséges teherszállítmányként feladott darabárúk kezelése iránt. (Légrády testvérek. 8r. 112 l. ára ?)

Ütmutatás az alkuegyezményes vállalatok szervezete és az ezek által végrehajtandó munkák iránt. (Légrády testvérek. 8r. 37 l. ára ?)

Ütmutatás az állategészségügyre, illetve az élőállatok és állati nyers-termények szállításánál követendő eljárásra nézve. 1889. (Légrády testvérek nyomdája. 8r. 340 l. ára ?)

Ütmutatás az állomási szolgálatnak jutalékrendszer szerinti ellátása iránt. Magyar kir. államvasutak. (Légrády testvérek. 8r. 14 l. ára ?)

Ütmutató a pályaválasztás könnyítésére. (Nagyszeben. Schmiedecke A. 8r. 10 l. ára 20 kr.)

Ülése, Az osztrák-magyar bank közgyűlésének IX. rendes évi. 1889. évi február hó 4-én. (Bécs. Bank. 4r. 118 l. ára ?)

Ünnepe, A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem ujjaalakításának 109. évfordulója alkalmából 1889. évi május 13-án tartott. (Egyetemi nyomda. 8r. 74 l. ára ?)

Vajda Viktor. A Grand Chartreuse és a kartauziak. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 62 l. ára ?)

Vajdaiy Béla. A zeneelmélet elemei. 2. kiadás. (Eggenberger-féle könyv-kereskedés. 8r. 22 l. ára egy füzetnek kotáival együtt 1 frt. 20 kr.)

Válasza. A budapesti e. f. kir. törvényszékhez. Sík Sándor ügyvédnek, mint Grün Lajos közadós csődtömeggondnokának Josef Lasansky et comp. képv. Schreyer Jakab ügyvéd által beadott elleniratra és viszonkeresetre. (Buschmann F. nyomdája. 2r. 90 l. ára ?)

Váli Béla. Az aradi színészet története 1774—1889. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 173 l. ára 1 frt 20 kr.)

Váli Béla. A haldokló vidéki színészeetről. (Müller Károly nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Valló Vilmos. Habsburgi Rudolf. Élet- és jellemrajz. 8 képpel ellátta Széchy Gyula. (Lauffer Vilmos. N.8r. 70 l. ára 1 frt 40 kr.)

Váradi Antal. A hún utódok. Szomorujáték. (A nemzeti színház könyvtára. 162. füzet. Pfeifer Ferdinánd. 8r. ára 60 kr.)

Várady Ferencz. Emléklül. (Költemények.) (Pécs. Engel Lajos. 16r. 172 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vargyas Endre. Magyar nyelvtan. A ministeri tanterv szerint az elemi népiskolák II—VI. osztályai számára. I—III. rész. Harmadik kiadás. (Mehner V. 8r. 24, 35, 29 l. ára 12—12 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanterv szerint az elemi népiskolák III—VI. osztályai részére. I—II. rész. Negyedik kiadás. (Mehner V. 8r. 46—46 l. ára 16—16 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanítási terv szerint. Módszeres előadásban. A falusi népiskolák III., IV., V. és VI. évfolyama számára. Második javított kiadás. (Lampel Róbert. 8r. 47 l. ára 18 kr.)

Vargyas Endre. Földrajz a ministeri tanítási terv szerint. Módszeres előadásban. Első füzet. A falusi népiskolák III. és IV. évfolyamai számára. (Lampel R. 8r. 31 l. ára 10 kr.) Második füzet. A falusi népiskolák V. és VI. évfolyamai számára. Második javított kiadás. (Lampel R. 8r. 19 l. ára 10 kr.)

Vargyas Endre. Természettan az elemi népiskolák V—VI. osztályai számára. V. kiadás. 72 képpel. (Mehner Vilmos. 8r. 112 l. ára 28 kr.)

Vargyas Endre. Veszprém vármegye földrajza a ministeri tanítási terv szerint. A Veszprém vármegyei népiskolák harmadik osztálya számára Veszprém vármegye térképével és több ábrával. (Veszprém. Krausz Ármin és fia. 8r. 45 l. ára 30 kr.)

Váró Ferencz. A nagyenyedi Bethlen-kollegium a közelebbi években és ma. (Kolozsvár. «Közművelődés»-nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Vass Bertalan. A szonett és jelesebb művelői. (Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 108 l. ára 80 kr.)

Vasutak. Helyiérdekű, építésénél és felszerelésénél irányadó alapelvek. Hivatalos kiadás. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. VI, 48 l. és 1 tábla, ára 75 kr.)

Vaszary Kolos. Világtörténelem középiskolák számára. I. kötet. Ó-kor. 7-ik változatlan kiadás. Számos történelmi ábrával és 4 tört. térképpel. (Lampel Róbert 8r. 175, XIX l. ára 1 frt 30 kr.)

Vaszary Kolos. Ugyanaz. II. kötet. Ó-kor, (III. korszak.) Középkor. 5-ik jav. és bőv. kiad. (Lampel R. 8r. 226, XXII l. ára 1 frt 30 kr.)

Vázlatok. Szerény, Baranyay Péter és Sántha Ferencznek mint felperesnek azon peréből, melyet ők Paks és Bikács közbirtokosai és pedig

Szeniczey Ferencz és érdektársai ellen a paks-bikácsi úri arányos tagosítás kiigazítása iránt a szegzárdi kir. törvényszék előtt kártalanítás czímén indítottak. (Buschmann nyomdája. 2r. 24 l. ára ?)

Vécsey Tamás. Sextus Cecilius Africanus jogtudós. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. X. kötet. 6. szám. Magyar Akadémia. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Véderő-törvény, Az új. Az 1889. évi VI. t. cz. a véderőről, kiegészítve a rávonatköző törvényekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Vedrődy Viktor. Röpirat a gyógyszerészi gyakornokok kiképeztetéséről. (Debreczen. Ifj. Csáky Károly. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Véd-törvény és az annak végrehajtására vonatkozó utasítás. I. rész. A közös hadsereg s hadi tengerészet és a honvédség kiegészítése. — Hivatalos kiadás. (Pallas részvénytomo. 8r. 531 l. ára 1 frt 10 kr.)

Végrendeletek, öröklési szerződések és halálesetre szóló ajándékozások alakai kellékeiről. 1876. évi XVI. törvényczikk. (Ráth Mór. 16r. 17 l. ára 20 kr.)

Veress Vilmos. Kereskedelmi számtan. A középfokú kereskedelmi iskolák (akadémiák) első osztálya számára. A legújabb ministeri tanterv alapján. Melléklet: a budapesti és bécsi értéktőzsdék hivatalos árfolyamjegyzései eredetiben. (Kolozsvár. Léhmán és Báldi. 8r. VI. 170 l. ára 1 frt 20 kr.)

Veress Vilmos. Öt számjegyű logaritmusi tábla. A természetes számok Brigg-féle logaritmusai 1—10,000-ig. Végül utasítás a logaritmusi tábla használatára. Kereskedelmi és polgári iskolák használatára. 2-ik kiad. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 36 l. ára 40 kr.)

Veress Vilmos. Politikai számtan. A középfokú kereskedelmi iskolák (akadémiák) második és harmadik osztálya számára. A legújabb ministeri tanterv alapján. (Kolozsvár. Lehmann és Báldi. 8r. 144 l. ára 1 frt 50 kr.)

Vergonsin Eugéne. A függöny. (Monologok. 23. Singer és Wolfner K.8r. ára 15 kr.)

Verhovay Gyula. Az álarcz korszaka. Első ezer. — (Buschmann F. nyomdája. 8r. 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verhovay Gyula. Az álarcz korszaka. Negyedik ezer. (Szűts és társa. 8r. 160 l. ára 1 frt 20 kr.)

Verics S. Milán. Leleplezések a belgrádi konakból. A szerbek első királyának élete és működése. (Robicsek Zsigm. 8r. 96 l. ára 60 kr.)

Verne Gyula. Haza Francziarszágra! Gil Braltar. Fordította Huszár Imre. (Franklin-Társulat. 8r. 215 l. ára 1 frt 60 kr.)

Verne Gyula. Egy sorsjegy. 9672-dik szám. Fordította Huszár Imre. Harmincznyolcz a szövegbe nyomott képpel. (Franklin-Társulat. 8r. 194 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vért, Tisztítsátok a —. Felhívás minden emberhez, különösen azokhoz, a kik gyomorgyengeségben, főfájásban, rosszbűzű lélegzésben, erőtlenségben, szűkmellűségben, puffadásban, emészthetatlenségben, dugulásban, aranyérben, köszvényben, bénulásban, búskomorságban stb. szenvednek, hogy vértisztítás

által minden más gyógykezelés nélkül, egészségüket tökéletesen helyre állítsák. (Kolozsvár. Stein J. K. 16r. 125 l. ára 30 kr.)

Vértess József. A divat bolondjai. Eredeti regény. (Grünbaum és Steiner. 16r. 157 l. ára 60 kr.)

Verus. A szép Mary. † Mayerling, jan. 30. Arczképpel. (Robitsek Zsigmond. 8r. 78 l. ára 60 kr.)

Vikár Béla. Gáti István steganographiája. Kapcsolatban a modern stenographiával. Gáti István arczképével. «Fachgraphia vagy szapora írás módja» című munkája. II. kiadásával és 5 stenographiai táblával. Ért. a nyelv- és széptud. köréből XIV. 12. sz. (Hornyánszky Viktor. 8r. 44, V l. ára 40 kr.)

Világ, Kaczagó. — Legújabb gyűjtemény a legjobb történeti adomákból; továbbá úti- és vadászélmények stb. Összegereblyélte Csete Lajos. — (Grimm Gusztáv. 8r. 176 l. ára 80 kr.)

Villási Pál. A gyümölcsfának tenyésztése és ápolása. Gyakorlati útmutatás kertészet és kertészet-kedvelők számára. 105 magyarázó ábrával. (Eggenberger. 8r. IV é. 292 l. ára 1 frt 20 kr.)

Vincze Ödön. Bárány Kemény Gábor emlékezete. (Kecskemét. Tóth László nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

Virágok, Keleti. Szépirodalmi folyóirat. Közrebocsátja az Erdélyi irodalmi társaság. (Grill K. 8r. 44 l. ára 35 kr.)

Virágok, Kis. messze tájról. Átültette Méry Károly. — (Kun Dániel. 8r. 255 l. ára 1 frt 50 kr.)

Virgil Aeneise. Fordította Gyurits Antal. I. füzet. (Római remekírók. XX. köt. 1. füz. Lampel Róbert K. 8r. 1—96 l. ára 40 kr.)

Visontay János és Borbás Vincze. A magyar állam és Európa többi részének földirata. Az új «Gymnasiumi tanítás terve s a reá vonatkozó utasítások» nyomán. 19. kiadás. (Lampel R. 8r. 139 l. ára 90 kr.)

Vitái, A francziai pairkamara, az elsőszülöttségi jogról és helyettesítésről, 1826-ban. — Fordította és bevezetéssel ellátta Neumann Károly. — (Révai testvérek. 8r. LXXXVII, 536 l. ára ?)

Voith Gergely. Gróf Széchenyi Pál miniszterhez jelentés Szolnok-Doboka vármegye 1888. évi közgazdasági viszonyairól. — (Deés. Demeter és Kiss nyomdája. 8r. 45 l. ára ?)

Vörös Sándor. A kolozsmonostori magyar kir. gazdasági tanintézet évkönyve az 1887—88-ik tanévről. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert nyomdája. 8r. 86 l. ára ?)

Vörösmarthy epikai költeményei. Rendezte Gyulai Pál. I—II. kötet. (Mehner Vilmos. 8r. 340, 328 l. ára 4 frt.)

Vörösmarthy Mihály. Lear király. (Shakespeare színművei. VII. Ráth Mór. 8r. VII, 52 l. ára 1 frt 40 kr.)

Vörösmarthy Mihály. Julius Caesar. (Shakespeare színművei VIII. Ráth Mór. 8r. VIII, 38 l. ára 1 frt 20 kr.)

Wagner Richárd. A Walkür. Opera, fordította Csiky Gergely. (A magy. kir. operaház könyvtára. 32. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 92 l. 40 ára kr.)

Wagner Richárd. A Rajna kincse. Opera, fordította Radó Antal. (A magy. kir. operaház könyvtára. 33. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 52 l. 40 ára kr.)

Wagner Richárd. Siegfried, opera, fordította Radó Antal. (A magyar kir. operaház könyvtára. 34. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 106 l. ára 40 kr.)

Wagner Richárd. Lohengrin. Opera, fordították Bóhm és Ormai. (A magyar kir. operaház könyvtára. 35. füzet. Pfeiffer Ferdinánd. 8r. 45 l. 40 kr.)

Walter Gyula. Zádori János élete. II. kiadás. (Esztergom. Szerző. 8r. 128. l. ára 1 frt.)

Walter Gyula. Üdvözlégy Mária! Imakönyv a bold. szűz tiszteletére. II. kiadás. (Esztergom. Szerző. 8r. 442 l. ára 50 kr.)

Weber-Rumpe Hugó. Mnemonikai levelek az emlékező tehetség kiképzésére (gyors tanmód.) Teljes 10 levél. (Grimm Gusztáv. 8r. 160 l. ára 2 forint.)

Wein Manó. A mindennapi sebészet. Első kötet. Számos fametszetű ábrával a szöveg közt. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 446 l. ára 4 frt 50 kr.)

Weinmann Fülöp. A hagyatéki eljárásról szóló törvényjavaslat tervezete. A magyar kir. igazságügyminister megbízásából az öröklési jogról szóló törvényjavaslatnak szövege alapján. (Légrády testvérek. 4r. 91 l. ára ?)

Werner G. Szent Mihály. Regény. 1—3. rész. (Egyetemes regénytár. IV. évf. 9—11 kötet. Singer és Wolfner 8r. 157, 149, 147 l. Ára kötetenkint 50 krajczár.)

Wettstein H. Vegytan és ásványtan polgári leány- és fiúiskolák számára. Fordította Páthy Károly. 4. kiadás. (Kecskemét. Gallia-féle könyvkereskedés. 8r. 99 l. ára ?)

Wilbrandt Adolf. A kasznár. Elbeszélés. Szerző engedélyével fordította Zunft Antal. (Lugos. Zunft Antal. 8r. 116 l. ára 80 kr.)

Wilheim József. Az egyszerű és kettős könyvvitel tankönyve. Gyakorlati rész. Feladatok a könyvvitel tanításához. Kereskedelmi iskolák használatára. (Lampel R. 8r. 192 l. ára 1 forint. 50 kr.)

Wilheim József. Az egyszerű és kettős könyvvitel tankönyve. Elméleti rész. Egyes és összefüggő példákkal. Kereskedelmi iskolák használatára. (Lampel Róbert. 8r. 190 l. ára 1 frt 50 kr.)

Winter Ágoston. Bajcsi emlékek. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8r. 15 lap, ára ?)

Wirth Keresztély. A nyelv eredetének kérdése. Kísérlet az emberi méltóság bölcsészetének megállapítására. Fordította Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8r. 72 l. ára 60 kr.)

Wolff Emil. A gazdasági haszonállatok okszerű takarmányozása, az újabb állat-physiologiai kutatásokra alapítva ; a takarmányozás könnyen érthető vezérfonala. Fordította Dr. Kossutany Tamás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés 8r. VIII, 254 és XXV. l. ára 2 frt.)

Wosinsky Mór. Karczolatok Dán- és svédországi utamból. (Szűts és társa. 8r. 85 l. ára 80 kr.)

Záray Ödön. Magyar nyelvtan. Népiskolai használatra. Huszadik kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8r. 62 l. ára 30 kr.)

Zárszámadása, A magyar korona országainak állami. az 1888. évre. 1—10 füzet. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 235, 183, 179, 49, 335, 85, 93, 107, 35, 35 l. ára ?)

Zichy Géza gróf. Három hét Szentpétervártt. Külön lenyomat a «Fővárosi Lapokból.» (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 49 l. ára ?)

Zsigmundik János. A magyar nyelv iskolája. Tót tannyelvű osztatlan népiskolák számára. 3. kiadás. (Bazin. Skarnitzl József örököseinek nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Ziltz Mór. Hittan az izraelita népiskolák számára. IX. kiadás. Franklin-társulat nyomdája 8r. 64 l. ára 30 kr.)

Zimándy Ignác. Ébresztő hangok a műveltebb kat. körök számára. Tizennegyedik könyv. Első rész. (Szüts és társa. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Zipernowsky-féle függélyes nyomu közúti vasut. Különlenyomat a Gazdasági Mérnök 1889. évfolyamából. (Pallas részvénytársaság. 8r. 11 l. két rajzzal. Ára ?)

Zola Emil. A coquevillei ünnepély. Chabre ur osztrigái. Két elbeszélés. Fordította: Udvardy Lajos. (Útközben. III. kötet. Grimm Gusztáv. 8r. 101 l. ára 60 kr.)

Zoltvány L. Irén. Katona József «Bánk-bán»-ja vonatkozással a tragikum elméletére. Különlenyomat a «Katholikus Szemle» III-ik kötetéből. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 82 l. ára ?)

Zombor város törvényhatósága által alkotott szabályrendeletek gyűjteménye. III. füzet. (Zombor. Bitterman Nándor nyomdája. 8r. 94 l. ára ?)

Zóna-árszabvány és zóna-tábla. Magyar és német szöveggel. (Robicsek Zsigmond. 16r. 20 l. ára 10 kr.)

Zóna szerinti menet-díjszabás. Budapestről vagy Budapestre. (Robicsek Zsigmond. 32r. ára 10 kr.)

Zöldi Márton. Az Eiffel-torony kisasszonya. Bohózat. (Ruzitska Ármin. 8r. 63 l. ára 30 kr.)

Zsebkönyv. A magyar királyi csendőrség számára. Harmadik évfolyam. (Belügyministerium. K8r. 272 l. és napló. Ára 2 frt.)

Zsebkönyv, Tanári, az 1889/90. iskolai évre. Gymnasiumi és realiskolai tanulók, valamint tanítóképző és gazdasági intézeti növendékek számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 48 l. és jegyzetek, ára 40 kr.)

Zsengeri Samu. Barmica-oktatás. A Barmica előkészítése, szükséges szabályok és tantételek. Barmica és iskolai beszédek, valamint családi ünnepélyekre való üdvözetek. (Benkő Gyula. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Zsilinszky Mihály. Egy forradalmi zsinat története. (1707—1715) (Hornánszky Viktor könyvnyomdája. 8r. 134 l. b. Petróczy arczképével, ára 1 frt 40 kr.)

Zsilinszky Mihály. Az egyetemes történelem főbb eseményei életirati vázlatokban. Második rész: Közép- és újkor. Ötödik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8r. 172 l. ára 80 kr.)

HAZAI NEM-MAGYAR IRODALOM.

Adressbuch der königl. freien Stadt Hermannstadt. Herausgegeben vom Hermannstädter Bürger- und Gewerbe-Vereine. Bearbeitet von Gustav Theis. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 8r. 148 l. ára 85 kr.)

Aikelin Alexander. Kurzer Leitfaden der Kirchengeschichte für Evangelische Schulen. (Felső-Eőr. Schodich Lajos nyomdája. 8r. 15. l. ára ?)

Amor's Plaudereien. Erzählungen. Sammlung des dr. Faust. (Markus Samu. 8r. 109 l. ára 1 frt 50 kr.)

Anathema-anti (Dem Kirchenbann entgegen) oder: Nächstenliebe sei unsere Religion. Von J. W. (Gossler nyomdája 8r. 10 l. ára ?)

Anhang. Deutcher, zur vierten Ausgabe der Arzneytaxe. (Budapesti gyógyszerész-testület 8r. 48 l. ára ?)

Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XXII. Band 1—2. Heft. Herausgegeben vom Vereins-Ausschuss. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 504 l. ára ?)

Badegeschichten. Aus «Caviar» — pikante und heitere Blätter abgedruckte Erzählungen. 2 Auflage. (Grimm Gusztáv. 8r. 140 l. rajzokkal, ára 1 frt 50 kr.)

Barcianu. Wörterbuch der deutschen und romanischen Sprache. 2 Theile. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 12r. 1128 l. ára 3 frt 80 kr.)

Baróti (Grünn) Ludwig. Geschichte von Perjamos. (Pirkmayer Alajos nyomdája. 8r. 199 l. ára ?)

Bartók Ludwig. Anna von Bartfeld. Historisches Schauspiel. Aus dem ungarischen übertragen von Adolf Silberstein. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 104 l. ára ?)

Behelf. Instructiver, für Einjährig Freiwillige. (Pozsony. Drodttleff Rudolf. 8r. 110 l. ára 1 frt.)

Belohorszky Gabriel. Evangelisches Confirmandenbüchlein. VI. Aufl. (Újvidék. Pajevits A. nyomdája. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Bemerkungen zu dem Renuntium der ungar. Regnicolar-Deputation. (Légrády testvérek nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Berkes Koloman. Das Leben und Treiben der Gauner. Deutsch bearbeitet von Victor Erdélyi. (Robicsek Zsigmond. 8r. 156 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bericht des Dechanten des bistritzer evang. Kirchenbezirkes A. B. Georg Gottlieb Budaker über die Amtswirksamkeit des Bezirkskonsistoriums in den Jahren 1882—1886. etc. (Besztercze. Kerületi gyűlés. 8r. 16 l. ára ?)

Berichte, Mathematische und naturwissenschaftliche, aus Ungarn. — Mit Unterstützung der ungarischen Akademie der Wissenschaften und der k. ung. naturwissenschaftlichen Gesellschaft. Redigirt von J. Fröhlich. VI. Band. (Juni 1887—Juni 1888.) (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 509 l. négy táblával és egy arczképpel, ára 4 frt 50 kr.)

Berichte der ungarischen Fabriksinspectoren über die Wirksamkeit im Jahre 1888. (Grill K. 4r. 235 l. ára 30 kr.)

Bielz, E. Albert. Die Gesteine Siebenbürgens, eine systematische Aufzählung der in diesem Lande vorkommenden Mineralien und Felsarten mit ihren Fundorten und ihrem Vorkommen. (Nagy-Szeben. Michaelis & Sze-raphin. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Bischitzky Victor. Sportstudien. (Szerző. 8r. 16 l. ára ?)

Bisenz D. Die männlichen Schwächezustände deren Ursachen und Heilung. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 107 l. ára ?)

Blau Lazar. Mittheilungen über das Vorkommen der Zsilthaler deren Brennwerth, Coksbarkeit etc. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Bosányi Andreas. Gesetzartikel XXXV vom Jahre 1888 über das staatliche Schankgefäll mit dem Erlass des Finanzministers. Zahl 33,450 v. Jahre 1889. Zur Vollziehung der gesetzlichen Bestimmungen. Vollzugsvorschrift betreffend das staatliche Schankgefäll. (Grill Károly. 8r. 420 l. ára 1 frt 50 kr.)

Buza Johann Prof. Naturgeschichte für die oberen Klassen der Volksschulen. Nach der Fünften Auflage des ung. Textes in's Deutsche übertragen von Prf. L. Mende. (Lampel Robert. 8r. 183 l. ára 40 kr.)

Cochem Martin. Der grosse und mittlere goldene Himmel-Schlüssel oder: Gebethuch, darin kräftige und andächtige Morgen-, Abend-, Mess-, Beicht- und Communiongebete enthalten sind. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 708, 451 l. ára ?)

Constituierung. Selbständige, der Pressburger röm. kath. autonomen Cultusgemeinde. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 2r. 17 l. ára ?)

Čop Marlet Mara. Südslavische Frauen. Auf Höhen und Tiefen der Balkanländer. Mit einer Einbegleitung von J. A. Freiherrn von Helfert. Mit 5 Illustrationen vom Prof. Georg Vastagh. (Grill K. N. 4r. 64 l. ára 6 frt.)

Csiký Gregor. Die kleine Viola. Erzählung. (Lugos. Zunft A. 8r. 37 l. ára 30 kr.)

Dallos I. Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache. Nach Dr. Fr. Abn's Lehrmethode. I. Theil. Sechsendsechzigste, von L. Torkos und Dr. Sigm. Sonnenfeld, umgearbeitete Auflage. (Lampel R. 8r. 158 l. ára 36 kr.)

Druisner Johann Georg. Schreib-Lese-Fibel. (Mit 37 Originalbildern.) (Laufer Vilmos 8r. 111 l. ára 30 kr.)

Eisenbahn-Verband Ostdeutsch-oesterr.-ungar. — Zusammenstellung von derzeit bezüglich der Tarifierstellung, Verkehrs- und Frachtvertheilung etc. giltigen Beschlüssen. (Légrády testvérek. 2r. 53 l. ára ?)

Engels Johann. Das Leben Mariä in kurzen Betrachtungen für den Maimonat dargestellt und mit Liedern und Gebeten, 2 Auflage. (Temesvár. Csanád-egyházmegeyi nyomda. 8r. 207 l. ára ?)

Erklärungen zur geologischen Specialkarte der Länder der ung. Krone. Herausg. von der k. ung. geol. Anstalt. — Umgebungen von Bánffy-

Hunyad. Geologisch aufgenommen u. erläutert von Anton Koch und Karl Hoffmann. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Felsmann József. Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen. I. Theil. 12-te durchgesehene Auflage (Lampel R. 8r. 187 l. ára 80 kr.)

Finanzierung, Die, der Vicinal-Eisenbahn Hermannstadt—Alvincz. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 20 l. ára ?)

Freytag Anton. Michael Weiss, der Richter von Kronstadt. Ein vaterländisches Gemälde in drei Aufzügen. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 8r. 74 l. ára 60 kr.)

Führer durch die Gemädegallerie. Samuel von Bruckenthal'sches Museum in Hermannstadt. 3 Auflage. (Nagyszeben. Muzeum. 8r. 73 l. ára 40 kr.)

Gesetz, Das, über das staatliche Schankgefälle (G.-A.-XXXV. v. J. 1888.) nebst der Durchführungs-Instruktion für das Jahr 1889, sowie das Gesetz über die in Folge des Gesetzartikels 35 v. J. 1888. zu gewährende Entschädigung. Aus dem ung. Texte übersetzt, mit Erläuterungen versehen von Johann Mága u. Johann Tokár (Temesvár. Csanádegyházm. nyomda 8r. 72 l. ára ?)

Gesetzartikel XIX vom Jahre 1888 über die Fischerei. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen von Otto Herman und Dr. Konrád Imling. Uebersetzt von Peter Fritz. Zweite mit der Ausführungs-Verordnung (Supplement-Heft.) vermehrte Auflage. (Ráth Mór. 8r. 36, 28 l. ára 90 kr. a pótfüzet 28 l. ára 40 kr.)

Gesetzartikel XXXV. vom Jahre 1888 über das staatliche Schankgefälle und XXXVI. Gesetzartikel vom Jahre 1888 über die in Folge des Schankgefälles zu gewährenden Entschädigungen. Mit Erläuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen. Zweite mit der Instruction zur Durchführung des XXXV. Gesetzartikels v. Jahre 1888 über das staatliche Schankgefälle vermehrte Auflage. Übersetzt von Peter Fritz. (Ráth Mór 8r. 208, 71 l. ára 2 frt 20 kr.)

Gesetzartikel XLIII. vom Jahre 1883. betreffend die Errichtung des Finanz-Verwaltungsgerichtes. — XLIV. Gesetzartikel vom Jahre 1883 über die Manipulation der öffentlichen Steuern. Zweite Auflage. (Ráth Mór. 8r. 114 l. ára 90 kr.)

Gesetzartikel XXIII. vom Jahre 1885 über das Wasserrecht. Mit Erläuterungen und Anmerkungen von Alex. Kovácsy und Eugen Kvassay. Zweite Ausgabe. (Ráth Mór. 8r. 83 l. ára 1 frt.)

Gesetzsammlung für das Jahr 1889. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium des Innern. I—III. Heft. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 427 l. ára 1 frt 80 kr.)

Gladischefsky C. Welche Mahnung richtet das Reformationsfest an die Protestanten der Gegenwart! (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Goethe's Einleitung nebst fortlaufender Erläuterung zu Hermann und Dorothea. II. Auflage. Erläutert v. Robert Schnabl. (Lauffer Vilmos. 8r. 82 l. ára 30 kr.)

Goethe Joh. Wolfgang. Iphigenie auf Tauris. Magyarázta Szemák István. (Lauffer Vilmos. 8r. 62 l. ára 30 kr.)

Gusbeth Ed. Die Bewegung der Bevölkerung im Kronstädter Comitát in den Jahren 1876—1887. (Brassó. Albrecht és Zillich. 4r. 86 l. ára 80 kr.)

Guttman Max. Ein Jahr als Freimaurer. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 14 l. ára ?)

Halaváts Julius. Die zwei artesischen Brunnen von Hód-Mező-Vásárhely. Mit Tafeln XXXIII. und XXXIV. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. kötet. 8 füzet. Kilián Frigyes. 8r. 21 l. ára 1 frt.)

Halász J. és Budai L. Die Handelscorrespondenz deutscher und ungarischer Sprache. In Zwei Theile. I. Ungarisch-deutscher Theil. II. Deutsch-ungarischer Theil. (Lampel Róbert. 8r. 165 és 170 l. ára 3 frt.)

Haynald Ludwig. Denkrede auf Edmund Boissier. (Franklin-társulat nyomdája. 4r. 22 l. ára ?)

Heinrich Gustav. Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten, insbesondere für Obergymnasium und Oberrealschulen. III. Band. Mit einem Grundriss der Literaturgeschichte und erklärenden Anmerkungen. 4-te sehr vermehrte und verbesserte Auflage. (Lampel Róbert. 8r. VI, 448 l. ára 1 frt 80 kr.)

Herfurth F. C. «Weichet nicht weder zur Rechten noch zur Linken!» Festpredigt zur Weihe der Gemeindefahne in Neustadt am 26. Mai 1889. (Brassó. Zeidner H. 8r. 14 l. ára 6 kr.)

Herfurth F. C. Was ich predigen will! Eingrusspredigt über 1. Timoth, 1, 5; gehalten am Sonntag Laetare 31. März 1889. (Brassó. Zeidner H. 8r. 7 l. ára 6 kr.)

Herrschaft, Erzherzog Albrecht'sche, Bellye. Statistische Notizen. 1889. (Pécs. Lyceumi nyomda. 8r. 74 l. ára ?)

Himmelschlüssel, Kleiner, oder: Gebete und Kirchengesänge. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 221 l. ára ?)

Hirschfeld I. H. Nachruf auf den Erzherzog Kronprinz Rudolf. (Deutsch József. 8r. 5 l. ára ?)

Horváth Josef. Deutsch-ungarische Schreib-Lese-Fibel für Katholische Volksschulen. Zweite verbesserte und mit vielen Abbildungen versehene Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Hutyra F. Leitfaden der Vieh- und Fleischbeschau für Schlachtkommissäre. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 60, VIII l. három ábrával, ára 1 frt.)

Imendörffer August. Der deutsche gesellige Verein «Eintracht» 1863—1888. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 88 l. ára ?)

Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathen-Vereins. 1889. (Nagyszeben. egyet. 8r. 256 l. több ábrával és egy táblával, ára 2 frt 50 kr.)

Jahresbericht der Carlschachter Direction in Kremnitz über die administrative und technische Leitung der gewerkschaftlichen Etablissements im J. 1888. — (Turócszentmártoni részvénytársulat, 8r. 52 l. ára ?)

Jahresbericht, Dreizehnter, der ev. Gemeinde A. B. in Hermannstadt über die Jahre 1886, 1887 u. 1888. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 31 l. ára ?)

Jahresbericht der kgl. ung. geologischen Anstalt für 1887. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 208 l. egy könyomatú táblával, ára 3 frt.)

Jahresbericht des bistritzer Gesangs-Kränzchens über das Vereinsjahr 1888. (Besztercze. — Egylet. 8r. 23 l. ára ?)

Jausz Georg. Deutsches Lesebuch für Volks- und Bürgerschulen. I. Theil, für das zweite Schuljahr. 7. Auflage. — (Dobrowsky és Franke. 8r. 144 l. ára 40 kr.)

Jausz Georg. Fibel. Vorzüglich nach der analytisch-synthetischen Lese-methode. Für das erste Schuljahr. 13 Aufl. Mit vielen Originalbildern. (Dobrowsky és Franke. 8r. 94 l. ára 30 kr.)

Kastner Wilhelm. Deutsche Sprachlehre nebst Übungsaufgaben für Volksschulen. — I. Theil: Die Wortlehre. — Dritte Aufl. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 90 l. ára 28 kr.)

Katalog der Bibliothek der evang. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen. Herausgegeben vom Landesconsistorium. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 488 l. ára ?)

Kematmüller Heinrich. Die periodische Wiederkehr der Hegemoniefrage zwischen der germanischen und slavischen Race in der Geschichte. — (Temesvár. Ramel Alajos. 8r. 34 l. ára 45 kr.)

Kirchenlieder zum Pfarrgottesdienste nebst einem Anhang von Gebeten. (Kőszeg. — Feigl Frigyes nyomdája. 8r. 160, 78 l. ára ?)

Kispatič M. Ueber Serpentine und serpentín-ähnliche Gesteine aus der Fruska-Gora. (Syrmien.) (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VIII. köt. 7. füzet. Kilian Fr. N. 8r. 191—202. l. ára 12 kr.)

Koch Anton. Umgebung von Bánffy-Hunyad. (Kilian Fr. N. 8r. 41 l. ára 75 kr.)

Korcsek Sigmund. Kurzgefasste Reformationsgeschichte zum Gebrauche für evang. Volks-Schulen in Ungarn. — 2. Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 36 l. 8 képpel, ára 24 kr.)

Korodi Ludwig. Unsere Gymnasien und die neuesten Bewegungen auf dem Gebiete der Gymnasialfrage. Rede gehalten zur Eröffnung der Schlussprüfungen am evang. Gymnasium zu Kronstadt am 1. Juli 1889. (Brassó. Zeidner H. 8r. 15 l. ára 6 kr.)

Krauszhaar Karl. Kurzgefasste Geschichte von Maria-Radna. (Temesvár. Csanádi egyházm. nyomdája. 8r. 48 l. ára ?)

Kreuzweg. Heiliger, unseres Erlösers und Seligmachers Jesu Christi in vierzehn Stationen, oder: Betort bis zu dem heiligen Grab mit Erlangung aller Ablassse, wie zu Jerusalem abgetheilt. Neue verbesserte Ausgabe. (Lugos. Zunft Antal. K. 8r. 47 l. ára 25 kr.)

Kropil Johann. Fibel nach der Taktschreib-Lesemethode für kath. Volksschulen. 7 Aufl. (Pozsony. Stampfel Károly 8r. 80 l. ára 25 kr.)

Kurz Samuel. Ueber die Berufswahl unserer Kinder. (Kókai Lajos 8r. 20 l. ára 20 kr.)

Kuttner Alexander. Kleine Naturlehre mit den Elementen der Chemie für die Elementar Volksschulen; vollkommen umgearbeitet von Wilhelm Suppan. Fünfte Ausgabe. (Lampel R. 8r. 102 l. ára 30 kr.)

Kuttner Alexander. Erster Unterricht in der ungarischen Geschichte, für die V—VI. Classe der Volksschulen. 11. Auflage. (Lampel Róbert. 8r. 69 l. ára 30 kr.)

Kuttner Alexander. Erster Unterricht in der ungarischen Geschichte in Fragen und Antworten. Verbessert von Wilhelm Suppan. (Lampel Róbert. 8r. 62 l. ára 28 kr.)

Kuttner Alexander. Erster Unterricht in der Erdbeschreibung. Mit besonderer Berücksichtigung des Königreich Ungarn. In Fragen und Antworten. Durchgesehen von Wilhelm Suppan. (Lampel Róbert. 8r. 141 l. ára 36 kr.)

Langraf Moritz. Deutsche Sprachlehre mit 150 Uebungsaufgaben. Ein Handbuch für Schüler der Volks-, Bürger- und höheren Töchterschule. I. II. Theil. 39-te vermehrte und sehr verbesserte Auflage. (Lampel Róbert. 8r. 144, VI és 141 l. egy rész ára 36 kr.)

Lendvay Benjamin. Der Cretinismus in der Schütt. Aus dem Ungar. übersetzt von Dr. Moritz Wertner. Mit einer Karte. (Pozsony. Stampfel K. 8r. 58 l. ára 60 kr.)

Liebleitner Johann. Aufgaben-Sammlung und Sprachlehre zum Unterricht in der deutschen Sprache für die obern Klassen der Volksschule. 7. Auflage. (Pozsony, Stampfel Károly. 8r. 144 l. ára 45 kr.)

Lieder, Geistliche, zum Gebrauche für evangelische Schulen. II. Auflage. (Lauffer Vilmos. 8r. 72 l. ára ?)

Litschel J. W. Ein vereitelt kommassation. En komédi mœt₆ gesong œn 4 ofzœg. (Nîsen (Besztercze.) Egentum des gemœschtn kôres «Entrûcht». 8r. 50 l. ára 40 kr.)

Litschel J. W. Valentinus Greff. Ein Bild aus BIRTHÄLMS Vergangenheit 1524—1530. Geschichtliches Schauspiel. (Besztercze. Botschar Tivadar nyomdája. 8r. 143 l. ára ?)

Lord Joseph. Das Urbild des sozialismus und dessen Konsequenzen. (Pozsony. Stampfet, Eder és társa nyomdája. 8r. 65 l. ára 20 kr.)

Lurtz Franz Eduard. Rechenschule. II. Theil. 7. Auflage. (Brassó. Zeidner Henrik. 8r. 154 l. ára 50 kr.)

Ludig Emanuel. Gedichte. Zweite Sammlung. 1890. (Felsőör. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 100 l. ára ?)

Major Nikolaus. Der Zugs-Commandant für die k. k. Infanterie- und Jägertruppe. Zum Gebrauche für alle Chargen und Aspiranten im Wirkungskreise des Zugs- und Compagnie-Commandanten. (Temesvár. Polatsek F. könyvkereskedése, 12r. 211 l. ára 90 kr.)

Mága Johann. Die allgemeine Durchführungs-Verordnung des königl. ung. Finanzministers vom 22. Juni 1889. Zahl 33,450 zum Gesetz-Artikel XXXV vom Jahre 1888 über das staatliche Schankgefälle, für die Anwendung der Gesetz-Bestimmungen offenen Gemeinden vom 1. Jänner 1890 angefangen. (Temesvár. Polatsek. Ára 1 frt.)

Manchen G. Bilder aus der ungarischen Geschichte. Ein Hilfs- und Lesebuch für Schule und Haus. (Brassó. Zeidner H. 8r. V, 154 l. ára 80 kr.)

Milleker Felix. Geschichte der Werschetzer hl. Kreutz-Berg-Kapelle. (Versecz. Wettel és Veronits nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Mittheilungen aus dem Jahrbuche der k. ung. geologischen Anstalt. VIII. Band. 8. (L. Julius Halavás.)

Moder Tibor, Gruber Ludwig. XLIII. Gesetzartikel vom Jahre 1883 betreffend die Errichtung des Finanz-Verwaltungsgerichtes. Mit Erleuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen. XLIV. Gesetzartikel vom Jahre 1883 über die Manipulation der öffentlichen Steuern. Mit Erleuterungen, Anmerkungen und Parallelstellen. (Ráth Mór. 8r. 114 l. ára 90 kr.)

Mosenthal S. H. Deborah. Volksschauspiel in 4 Acten. (Pozsony. Heckenast Gusztáv utóda. 8r. 82 l. ára 60 kr.)

Nachrichten und Marschsicherungsdienst für Unterofficiers- und Einjährigfreiwilligen-Schulen. (Grill Károly. 8r. 116 l. ára 30 kr.)

Normal-Verordnung über die aus dem Cheque- und Clearingverkehr sich ergebenden Agenden der kön. ungarischen Postsparkasse und der Vermittlungsämter derselben. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 30 l. ára ?)

Petrik Ludwig. Der hollóházaer (Radványer) Rhyolitkaolin. Publicationen der kgl. ung. geolog. Anstalt. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 10 l. ára 15 kr.)

Pollacsek Móritz. Theoretisch-practische Unterrichts-Briefe zur Erlernung der ungarischen Sprache. IX—XIII. Brief. (Grimm Gusztáv. 8r. 305—496 l. füzetje 30 kr.)

Polster Johann, Frühwirth Marl, Posch Ludwig. Deutsches Lesebuch für Volksschulen. I. Theil. 2. Schuljahr. (Franklin-társulat. 8r. 160 l. ára 35 kr.)

Polster Johann, Frühwirth Karl, Posch Ludwig. Dasselbe. II. Theil. 3. Schuljahr. (Franklin-társulat. 8r. 246 l. ára 55 kr.)

Posch Ludwig, Frühwirth Karl und Mund Wilhelm. Fibel für den Schreibleseunterricht. (Franklin-társulat. 8r. 112 l. ára 25 kr.)

Prileszky Thaddäus. Erläuterungen über den Begriff der katholischen Autonomie unseres Vaterlandes. (Uebersetzt aus der ung. Zeitschrift «Autonomia». 1869.) (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Protokoll über den am 17. Juli 1889 in Stoob abgehaltenen Senioral-convent des oberen oedenburger evang. Kirchenbezirks. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 8r. 28 l. ára ?)

Protokoll über die Verhandlungen der am 31. Juli, 21. október und 28. november 1889. abgehaltenen Sitzungen. Grundprincipien des zu verfassenden Gesetzvorschlages betreffs der Arbeiter-Kranken-Unterstützung. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 48, 44, 43, 16 l. ára ?)

Prozesse, Die, zwischen Grafen Kálmán Széchenyi und dessen Sohn Grafen Karl. (Sopron. Litfass Károly nyomdája. 2r. 22 l. ára ?)

Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. II. Band. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt aus 1526—1540. (Brassó. Albrecht és Zillich nyomdája. 8r. 885 l. ára ?)

Radányi Joseph. Die Rotation der Himmelskörper oder das Gesetz der Axeldrehung und Bahnbewegung. (Brassó. Zeidner H. 4r. 24 l. ára 40 kr.)

Radić Radoslav. Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei

den Serben in Oesterreich-Ungarn. II. Theil. Diöcesan- und Kirchen-Gemeinde-regiment. (Versecz. Szerző. 8r. 75 l. ára ?)

Rajecz-Teplicz Alaun- und eisenhaltige indifferente Therme. («Ország-gyűlési Értesítő» nyomdája. 8r. 39 l. ára ?)

Récsei Victor. Ármin Vámbéry's Leben und seine wissenschaftliche Wirksamkeit. (Kassa. Maurer A. 8r. 33 l. ára 30 kr.)

Roth Adolf. Hessing's Heilmethode als epochale Revolution auf dem Gebiete der Orthopädie. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 62 l. 30 fényképpel, ára ?)

Samarjay Carl. Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache nach Ahn's bekannter Lehrmethode. Erster Cursus. 325. Auflage. (Lauffer Vilmos. 12r. 120 l. ára 42 kr.)

Schankgefälle, Das staatliche, u. die Entschädigung des Schankregales mit Erklärung, Erläuterungen und alphabetischem Register für Grundbesitzer, Pächter, Gemeindevorstände, Komitats- und Finanzbeamten, Richter und Advokaten. (Lampel R. 16r. 49—71 l. ára 60 kr.)

Schmidág Ed. Rede zur Trauerfeier für weiland Kronprinz Rudolf von Oesterreich-Ungarn, gesprochen in der ev. Kirche zu Unterschützen am 17. februar 1889. (Felsőőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 4 l. ára ?)

Schneller Stephan. Zur Geschichte der theologischen Akademie der evangel. Gesamtkirche A. B. Ungarns in Pressburg. (Pozsony. Wigand C. F. 8r. 16 l. ára ?)

Schönhut Wilhelm. Die Spielwaarenindustrie mit Bezug auf das heimische Gewerbe. (Nagyszeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Schönweitz Wilhelm. Kirchengesänge für die katholische Schuljugend. (König S. nagyszentmiklósi nyomdája. 8r. 44 l. ára ?)

Schuller Gustav. Meister Lukas. Ein Bild aus der Vorzeit der Siebenbürger Sachsen. (Nagyszeben. Michaelis és Seraphin. 8r. 126 l. ára 1 frt 40 kr.)

Schwarz Jacob. Die landwirthschaftliche Spiritusproduction aus Kartoffeln mit Rücksicht auf das neue Spiritussteuer-Gesetz. Auszug aus den Vorträgen des in Budapest vom 20—30. Juli 1888 abgehaltenen Brennerei-Fachcursus. (Nagel Ottó. 8r. 27 l. ára 60 kr.)

Schwicker J. H. Deutsches Sprach- und Stylbuch für Volksschulen. Neunte verbesserte Aufl. (Dobrowsky és Franke. 8r. 101 l. ára 44 kr.)

Šević Milan. Dositheus Obradović ein serbischer Aufklärer des XVIII. Jahrhunderts. (Újvidék. Pajevits Arzen nyomdája. 8r. 52 l. ára 50 kr.)

Singer Israel. Pflichten isr. Schulmänner nebst Erziehungs- u. Unterrichtslehren zum Gebrauche für Lehrer, wie auch für Eltern. I. Heft. (Sárospataki ev. ref. főiskola nyomdája. 8r. 48 l. ára 40 kr.)

Statuten der ersten ung. Gewerbebank. (Athenaeum r. társ. nyomdája. 8r. 41 l. ára ?)

Stössner Julius. Predigt am Feste «Maria Schnee», gehalten am 5. August 1889 in der Tiefenweg-Kapelle zu Pressburg. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Strindberg August. Die Verheiratheten. Zwölf Ehegeschichten. Aus

dem Schwedischen übersetzt von Heinrich Ortenburg. (Naturalistische Bibliothek des Nordens III. Grimm Gustav. 8r. 186 l. ára 1 frt 20 kr.)

Strindberg August. Das rothe Zimmer. Schilderungen aus dem Künstler- und Schriftstellerleben. (Grimm Gusztáv. 8r. 399 l. ára 2 frt 40 kr.)

Sümegi Koloman. Der Wechsel. Erzählung. (Lugos. Zunft Antal. K.8r. 47 l. ára 30 kr.)

Szalay Michael und Kahn Josef. Die ungarische Metropole. 1889. Neuer Führer durch Budapest. (Kilián Frigyes. 8r. 226 l. számos rajzzal és fényképpel, ára 1 frt.)

Szalay Michael und Josef Kahn. Die ungarische Metropole. 1889. Neuer localer und commercieller Führer durch Budapest. (Kilian Frigyes. 8r. 67 l. ára 1 frt.)

Szirmai Josef, Leopold Klein, Adolf Mayer. Das zweite Schuljahr. Deutsches Lesebuch für die Volksschulen Ungarns. III. Auflage. (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 141 l. ára 30 kr.)

Taschenbuch der Handelscorrespondenz. VI. 1. 2. (L. Halász J. és Budai L.)

Tod, Der, des Kronprinzen Rudolf. 30. Január 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 16 l. ára ?)

Undine. Romantische Zauberoper. Nach Fouqué's Erzählung. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Unterrichtswesen. Das ungarische, in den Studienjahren 1886—87 und 1887—88. Auszug aus dem XVII. Jahresbericht des kgl. ung. Ministers für Cultus und Unterricht. (Egyetemi nyomda. 8r. 323 l. ára ?)

Vargyas Andreas. Geschichte der Ungarn in Zusammenhang mit den namhafteren Ereignissen der Weltgeschichte in Zeitbildern. (Mehner Vilmos. 8r. 96 l. ára 28 kr.)

Verié S. Enthüllungen aus dem belgrader Konak. Milan. Leben und Wirken des ersten Serbenkönigs. (Robicsek Zsigmond. 8r. 96 l. két arcképpel. ára 60 krajczár.)

Verkehr, Direkter, zwischen Oesterreich-Ungarn, Serbien, Bulgarien und der Türkei. Protokoll Nr. 4. II. Theil. Commerzielle Angelegenheiten. Verhandelt in Constantinopel vom 13—30. April (neuen Styles) 1889. (Légrády testvérek. 4r. 130 l. ára ?)

Verordnung für die Hebammen bezüglich des Verfahrens zur Verhinderung des Kinderbetherfiebers. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Vertragszölle, Die Oesterreich-Ungarns. Zugleich ein Nachtrag zum Allgemeinen und Vertrags-Zolltarif vom 25. Mai 1882 für das österr.-ungar. Zollgebiet nach der Gestaltung durch das Gesetz vom 21. Mai 1887. Zusammengestellt von Adolf Ritter von Strigl. Gültig vom 1. Januar 1889. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Vogt Johann. Kirchenthum und was damit zusammenhängt, in Kronstadt und den dazu gehörigen sächsischen Ortschaften im Burzenland, und dessen allmäliger Verfall. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Vollzugs-Verordnungen zu den Gesetzen über das staatliche Schankgefälle u. über Schankrechtschädigung. Mit Formularien. (Lampel R. K.16r. 104 l. ára 40 kr.)

Weiss Wilhelm. Die Concerte des Hermannstädter Musikvereins 1839—1889. Ein Beitrag zur Geschichte dieses Vereines. (Nagy-Szeben. Zeneegylet. 8r. 75 l. ára?)

Weltner M. Die Armenier und die russischen Versprechungen Aus der Wochenschrift «La Revue de l'Orient». (Athenaeum részvénynyomda. 8r. 19 l. ára?)

Witz, Humor, Satyre. Ein heiteres Lexikon. 1—2. Lieferung. (Grimm Gustav. 8r. 128 l. egyes füzet ára 30 kr.)

Wolf Theobald. Fürst Georg Rákoczy I. in Reps. Eine geschichtliche Erzählung aus dem Jahre 1639. (Brassó. Albrecht & Zillich. 8r. 65 l. ára 40 kr.)

Wolff J. Deutsches Lesebuch für die Elementar-, Bürger- und höheren Volksschulen der ev. Landeskirche A. B. in Siebenbürgen. V. Theil. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8r. 496 l. ára?)

Wollanka Josef. Auszug aus dem Schanksteuergesetze vom Jahre 1888. und der betreffenden Vollzugsvorschrift zum Gebrauche der Gewerbetreibenden in Kronstadt. Mit 13 Stück Berechnungstabellen. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 49 l. ára?)

Wotitz Carl. Erster Unterricht in der italienischen Sprache. Zum Schul- und Privat-Unterrichte. Bearbeitet von Wilhelm Hochwald. (N.-Kanizsa. Fischel Fülöp. 8r. 403 l. ára 1 frt 60 kr.)

Zay Adele. Die Frau als Lehrerin. Vortrag gehalten den 16. November 1888 am zweiten Leseabend des Kronstädter Frauenvereins zur Unterstützung der evangelischen Mädchenschule. (Brassó. Albrecht & Zillich. 8r. 31 l. ára 20 kr.)

Zola Emile. Die Lebensfreude. Roman. Aus dem Französischen übersetzt von Oscar Schwarz. (Grimm G. 8r. 252 l. ára 1 frt 50 kr.)

Zola Emile. Zum Paradies der Damen. Roman. Aus dem Französischem übersetzt von Oscar Schwarz. (Grimm Gusztáv. 8r. 334 l. ára 1 frt 80 kr.)

Ács Benjamin. Malá zlatá koruna, tojest: modliaca a piesňová kniha etc. — (Rózsa Kálmán és neje. — 8r. 266 l. ára ?)

Bežo Ján. Šlabikár a prvá čítanka pre školy evanj. a. v. IV. vydanie. (Szenicz. Bezso János. 8r. 66 l. ára 20 kr.)

Bežo Ján. Druhá čítanka a mluvnica pre evanjelické a. v. školy. — V. vydanie. — (Szenicz. Bezso János. 8r. 180 l. ára ?)

Bežo Ján. Obrázkový šlabikár a prvá čítanka pre školy evanjelické a. v. — VI. vydanie. (Szenicz. Bezso János. 8r. 64 l. ára ?)

Dobar Dan, ili: molitve i pjesme za porabu krstjano-katolikah sa molitvami na čast neoskrvnjenoga začetja bl. djeve Marije etc. (Rózsa Kálmán és neje. — 8r. 267 l. ára ?)

Dobšinský Pavol. Prostonárodné Slovenské povesti. Sosit 2. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8r. 96 l. ára 30 kr.)

Francisci Ján. Slovenský národný zábavník. Sv. VIII. Básne a životopis Jána Kalinčáka. (Turócz-Szent-Mártoni részvénynyomda. 8r. 72 l. ára 20 kr.)

Holuby Joz. Lud. Veršíky které při posvěcení vnovévystavené a.-ev. školy a fary Trenčanské dne 28. septembra 1889. (Trencsén. Skarnitzl F. H. nyomdája. 8r. 17 l. ára ?)

Hurban Miloslav J. Olejkár. Román z počiatku XIV. stoletia. II. vydanie usporiadal Vajansky. — (Turócz-Szent-Márton. Moskóci Fr. 8r. 112 l. ára ?)

(Kazen cirkewni.) (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 7 l. ára ?)

Kompánek Jozef. Pútnická cesta do Rima z príležitosti 50-ročného kňazského jubileuma pápeža Leva XIII. r. 1887. etc. (Turócz-Szent-Mártoni részvénynyomda. 8r. 662 l. ára ?)

Kosztka Mihály a Orbók Mór. Zemepis trenčianskej stolice pre IV. triedu elem. ľudových škôl. — (Pozsony. Szerzők. 8r. 69 l. ára 25 kr.)

Kronyka, Mrawná, o sedmi mudrcích, aneb: witézství ctností. (Szakolcza. — Skarnitzl József. 8r. 112 l. ára ?)

Luther Martin. Malý katechismus vydal Ján Bežo. (Szenicz. Bežo János. 8r. 48 l. ára ?)

Majstrow, Sedem múdrich. etc. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. — 8r. 139 l. 22 képpel, ára ?)

Mallý Ján. Kázeň, ktorú pri posviacaní starobylého obnoveného kostola v Sv. Benediku nad Hronom dňa 29. Septembra 1889. (Szakolcza. A «Kazatel» kiadása. 8r. 8 l. ára ?)

Memorandum posledných 20 rokov zo života cirkve evanj. a v. artikulárnej Hybskej tlačou vydané na základe uzavretia celocirkevného konventu vydržiavaného dňa 10. februára 1889. — (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 8 l. ára ?)

Naković Mihovil. Zlatna koruna bl. d. Marije. (Sopron. Kenyeres Károly. 8r. 456 l. ára ?)

Nariadenie pre baby o tom ako treba postupovať, aby postelkyne neupadly do horúčky (do zimnice). (Egyetemi nyomda. 8r. 6 l. ára 5 kr.)

Osvald Fr. Richard. Živý ruženec. Na česť matky bo žej panny Marie a k spaseniu weriacich. Vydanie 4. (Szakolcza. Skarnitzl József. 8r. 80 l. ára 10 kr.)

Pokladnica, Vlastenská. Vydáva uhorský vzdelávací spolok v Prešporku. II. sväzok. (Pozsony. Stampfel, Eder és társa. — 8r. — 93 l. ára ?)

Rimavsky Janko. Iskry zo zaviatej pahráby. (Turócz-Szent-Mártoni részvénynyomda. 8r. 84 l. ára ?)

Sasinek Fr. V. Výklad čítaní (epištól) a ewanjelií na všetky dni štyrícť dennieho pôstu. Vydal Fr. Richard Osvald. (Szakolcza. — «Kazatel» kiadása. 8r. 182 l. ára ?)

Sbierka krajinských zákonov na rok 1889. Vydaná uhor. kr. ministerstvom vñutra. — I—III sväzok. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. — 8r. 401 l. ára 1 frt 80 kr.)

Schwarz Emil. Ako je možno pri prednáške každého učebného predmetu náboženstvo a mravy k platnosti priviesť? Dľa pôvodiny maďarskej. (Szakolcza. Škarniczl József nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Školník, Prostonárodný ewanjelický, IV. vydanie. Vydal zvolenský seniorát. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8r. 315 l. ára ?)

Strakovič Jozef Fraňo. Dačo zo života. II. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8r. 49—112 l. ára ?)

Tolstoj L. N. Rozprávky. Prekladá Jozef Škultéty. Sosit 2. (Turóc-Szent-Mártoni részvénytynyomda. 8r. 49—100 l. ára 10 kr.)

Účty seniorátu evanj. a v. nitranského, a sice pokladnice seniorálni, vdovsko-sirotského ústavu kněžského i učitelského a seniorální podporovny z roku 1888. Sestavil Pavel Sloboda. (Szenicz. Nyitrai esperesség. 8r. 32 l. ára ?)

Vansovej T. Sirota Podhradských. Román. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 8r. 293 l. ára ?)

Z—ý Anzelm. Veršíky k malému katechismu pre katolícké diety. — Miesto rukopisu posíela svojim priaznivcom kňazom-katechetom Fr. Richard Osvald. (Szakolcza. «Kazatel». 8r. 38 l. ára ?)

Zápisnica seniorálneho konventu liptovského dňa 28. januára 1889. Lipt. Sv. Mikuláši vydržíavaného. (Rózsahegy. Salva Károly nyomdája. 2r. 5 l. ára ?)

Zápisnica preddunajského dištriktuálneho evanj. a v. konventu odbývaného dňa 21. a 22. augusta 1889. v Prešporku. (Szakolcza. Dunáninneni á. e. h. egyházkerület. — 2r. 23 l. ára ?)

Zigmundík Ján. Škola reči slovenskej. dľa «Deutsche Sprachschule in Übungsbeispielen von Baron, Junghanns und Schindler in Dresden». — II. vydanie. I. sošit. (Magyar-Szakolcza. Skarniczl József nyomdája. — 8r. 40 l. ára ?)

Zigmundík Ján. Škola reči slovenskej. II. vydanie. II. sošit, dľa «Deutsche Sprachschule in Übungsbeispielen von Baron, Junghanns u. Schindler». (Pre 4—6 ročník; i pre opakovacie školy.) (Szakolcza. Skarnitzl József. 8r. 88 l. ára ?)

Biblioteka, Pozorišna. Nakladna štamparija u Velikoj-Kikindi. Sveska 1—12) (L. Kovacs Pal, Koczebu, Schreder Arnold, Schiglevi, Žirardenova Emilija, Sigligeti, Severini, Childek Leo, Treptov Karl, Tichonov Vlad, Gnieditsch).

Borboški Božidar. Svileni rubacz. — Nagragyeno od «Maticze Srpske» iz fonda Jovana Pl. Nake sa 100 for. — (Nagy-Kikinda. Kiadói nyomda. 8r. 70 l. ára ?)

Childek Leo. Ona je darovita. S nemačkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 9. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Dival Alexander. Josif u Misiru. Muzikalna drama. Musika od Mechila. S nemačkog preveo Jovan Grčić. (Ujvidék. Pajevics Arzén. 8r. 51 l. ára 20 kr.)

Gniedič P. P. Ženja S ruskog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka Sv. 12. Nagyikindai. Kiadói nyomda. 8r. 19 l. ára 20 kr.)

Gojkovits Živko. O preustrojtvu privatnog kredita etc. (Ujvidék. Pajevits Arzén nyomdája. 8r. 207 l. ára 2 frt 50 kr.)

Koczebu A. Ljubomorna žena. Preveo Ivan Martinovits. (Pozorišna biblioteka 2. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 39 l. ára 20 kr.)

Kovacs Pal. Klin klinom. S magyarszkg preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 1. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Lotič Ljubomir. Dobri i nevaljali sinovi. Slika iz narodnog života.

Za pouku srpskim roditeljima. Preštampano iz «Sadašnjosti» (Nagykikindai kiadói nyomda. 8r. 58 l. ára 20 kr.)

Miletić Svetozár. Zemljopis za četvrti razred narodne škole. 4. izdanje. (Zombor. Karakasevitsch Milivoj könyvkereskedése. 8r. 54 l. ára 35 kr.)

Naredba za babcice u predmetu kako se ima postupati, da bi se porodiljska groznica predupredila. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Nenadovits Ljub. P. O. Czrnogorcizma pisma sa Czetinja 1878. godine. (Újvidék. Pajevits nyomdája 8r. 315 l. ára 70 kr.)

Nenadovits Ljubomir P. Knjige. III—IV sveska. II. izdanje. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 114, 205 l. ára 80 kr.)

Pajevits A. Mala spomenica (Újvidék. Pajevits A. 8r. 168 l. ára 50 kr.)

Pismo, Sveto. Novi zavjet gospoda našega Jsukrsta. (Brit és külf. bibliatársulat. 8r. 402, 106 kéthasábos l. ára ?)

Polit-Desancsits Mich. Uspomene iz godine 1848—1849. Preštampano iz «Branika» za godinu 1889. (Újvidék. Pajevits Arzén nyomdája 8r. 95 l. ára 30 kr.)

Schiglevi W. R. Za csašiczu. S ruszkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 4. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 30 l. ára 20 kr.)

Schreder Arnold. Zaboravljen štit od kiše. Lažov i Lažity. Preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 3. 6. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 22, 29 l. 20, ára 20 kr.)

Služba svetom velikomučeniku knez-Lazaru czaru i samodršczu srpske zemlje. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 40 l. ára 20 kr.)

Spomen petstogodišnjeg vilov-Dana. (Újvidék. Pajevits nyomdája. 8r. 12 l. ára ?)

Štepanov A. Ustanak kolašinskih srba pod predvogyenjem kalugyera Dožitya. (Újvidék. Pajevits A. nyomdája 8r. 40 l. ára ?)

Szeverini N. Poznali sze-Komedija u jednom esinu. S ruszkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 8. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Szigligeti E. Ženska Vlada. Veszela igrautri čina. S magyarszskog preves Ljubomir Lotits. (Pozorišna biblioteka 7. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 69 l. ára 20 kr.)

Tarifa, Sveobća carinska, austro-ugarskoga carinskoga područja. (Magyar k. államnyomda 8r. 86 l. ára ?)

Tichonov Vlad. Sve sesticze mintyušicze. S ruszkog preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 11. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Treptov Karl. Njegova pesma. S nemačkog preveo Ivan Martinovitsch. (Pozorišna biblioteka 10. Nagyikindai kiadói nyomda 8r. 23 l. ára 20 kr.)

Uputstvo za članove zanat lijsk ogzhora u Velikoj-Kikindi. (Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 31 l. ára ?)

Vujić V. Klasična nastava. Prestampano iz programa srpske velike gimnasije Karlovacske za god. 1888—9. (Újvidék. Pajevics nyomdája. 8r. 37 l. ára ?)

Žirarden Emilija. Sztrach od Radoszti. S nemacski prerade Hajn-

riha Laube. Preveo Milan Petrovits. (Pozorišna biblioteka 5. Nagyikindai kiadói nyomda. 8r. 38 l. ára 20 kr.)

Živanović Jovan. Srpska Syntaksa. Svojim učeniczima (Újvidék. Pajevics könyvnyomdája. 8r. 96 l. ára 50 kr.)

Naredba za babice u predmetu kako se ima postupati, da bi se groznica kod porodiljah prepriečila. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Naredba. Kojom se uredjuju poslovi i djelokrug kr. ug. poštanske štedionice i njezinih posredujućik uredah u pogledu cheque i clearing-prometa. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 29 l. ára ?)

Naputak, Prometni, za pratioce vlakova. 1882. Kraljevsko ugarske državne željeznice. Br. 27. (Légrády testvérek. 8r. 116 l. ára ?)

Sbornik ugarsko-hrvatskih skupnih zakonah. Godina 1889. Broj 1—29. (Magyar kir. államnyomda. 4r. 214 l. ára ?)

Nakazi dla babi (akušeroki) o tomi, kaki nužno postupovati, čtobi otvratiti pojabljenje roditelnicnoi lichoradki (propasnici), (Egyetemi nyomda 8r. 7 l. 5 kr.)

Abecedariu pentru scólele confesionale gr. catolice din dieces'a gherlei. Editiunea VI. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 87 l. ára 20 kr.)

Alexi Joan. Invetiatura crestinésca seau catechismu micu pentru tinerimea grecocatolica. Editiunea a IX. (Szamosujvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 32 l. ára 10 kr.)

Analele fundatiunei lui Gozsdu pe anul 1888/89. Fasciculul X. (Gozsdu-alapítvány. 4r. 45 l. ára ?)

Anecdote. (Szamosújvár «Aurora»nyomda. 8r. 112 l. ára ?)

Ardeleanu Ioanu Josifú. Eticheta. Studiü socialü prelucratu dupre autorü străinü. (Arad. Egyházm. nyomda. 8r. 94 l. ára ?)

Barac J. Ceï trei frați gheboși saü trei bărbați și o muier. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 32 l. ára ?)

Barcianu Jon Valeriu. Viéti'a lu Marcu Tulliu Cicero, (Temesvári részvénynyomda. 8r. 91 l. ára ?)

Baritiu Georgie. Istori'a Transilvaniei pre doue sute de ani din urma. Volumu I. (Nagyszeben. Szerző. 8r. XX, 774 l. ára 4 frt 50 kr.)

Biografi'a lui Constantinu Morariu Andrieviciu. (Szamosujvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 43 l. ára ?)

Borgovan V. Gr. Indreptar teoretic și practic pentru aritmetica din scoala poporală. (Balázsfalvi érseki papnevelde nyomdája. 8r. 382 l. ára 1 frt 80 kr.)

Borgovanu V. Gr. Biografi'a canonicului Ioanu Fekete Negrutiu. Editur'a «cancelariei Negrutiu». (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 75 l. ára ?)

Bota Joan. Andreï cel răstăfat. Istorióra instructiva. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 66 l. ára 15 kr.)

Budu Titu. Ritualu pentru scólele poporale. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 55 l. ára 20 kr.)

Carte, A doua, de cetire, pentru copii și copilele din anul al 2-lea de școlă etc. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 109 l. ára ?)

Cinstitul paraclis al prea s finteî născătoareî de dumnezeu. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 16 l. ára 10 kr.)

Collectiunea legilor din anul 1889. Edițiunea ministeriului reg. ung. de interne. Fasciculul I—III. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 428 l. ára 1 frt 80 kr.)

Istori'a biblica a testamentului non pentru scólele poporali gr.-cat. Edițiunea II. (Szamosújvár. Egyházmegyei nyomda. 8r. 112 l. ára 30 kr.)

Kakujay Carol. Legendarü la propunerea intuitivă a limbei magiare in scólele poporale române din Ungaria. Editia 2a Partea I—II. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8r. 45 l. ára 20 kr.)

Kotzebue A. Prin mórte la victoria. Comedia. Localisata de Irin'a Sonea n. Bogdanu. (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 36 l. ára 15 kr.)

Kotzebue A. Prob'a de focu. Comedia. Localisata de Irin'a Sonea n. Bogdanu. (Szamosújvár. «Aurora»-nyomda. 8r. 36 l. ára ?)

Leonat și Dorofata. Dialog între bețivul din Longobarda și muierea lui. In versuri. (Nagyszebeni részvénytársaság. 8r. 36 l. ára 14 kr.)

Maior George. Rentabilitatea economiei de vile în exploatațiunea mare. (Bukurest. Szerző. 8r. 60 l. ára 40 kr.)

Miloia Achim. Ilustratiuni subterane, studiu din sciințele naturale. (Brassó, Alexi nyomdája. 8r. 33 l. ára ?)

Minunile, Din, cele mai pre sus de fire ale maiceî domnului pururea fecioreî Mariei etc. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 61 l. ára ?)

Ordinatieune pe seama mósieiilor in obiectul procedurii urmande spre scopul impedecarii a ferbintiei, din patul de nascere. (Egyetemi nyomda. 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Pentecostariu micu care cuprinde cântările domnedieesci dela dominec'a Pasciloru pâna. In Domine'ca toturoru sântiloru. Edițiunea a III. (Balázsfalva. Érseki papnövelde nyomdája. 8r. 184 l. ára ?)

Pilția Nicolau. Gramatica limbei româna pentru scólele secundare. Edițiunea II. (Brassó. Alexi. 8r. 178 l. ára ?)

Sipos Petru. Metodica școlei poporale. II. (Arad. Egyházm. nyomda. 8r. 161 l. ára 1 frt.)

Planu de invetiamentu pentru scólele poporale de religiunea gr. catolica din archidieceș'a de Alb'a-Juli'a și Fogarasiu 1879. (Balázsfalvi görög kath. papnevelde nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Popea Joan. Religiunea creștină pentru școlele elementare de ambe secse. Ed. VI. (Brassó. Ciurcu Miklós. 8r. 39 l. ára 12 kr.)

Popu Joanu Reteganulu. Cursu practicu despre cultivarea pomiloru și a fragariloru lucratu dupa a lui Paulu Gönczy, pentru invetiatori. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8r. 128 l. ára 30 kr.)

Popü Stefanü. Carte de cetire pentru școlele primare romane. Ediț. IV. (Balázsfalva. Görög kath. papneveldei nyomda. 8r. 200 l. ára 45 kr.)

Procesul de presă alui Parteniu Cosma contra Septimiu Albini pertractat naintea Curtii cu jurati din Cluș la 27. Martiu n. 1889. (Nagyszeben. Érseki nyomda 8r. 190 l. ára ?)

Puscariu Ilarion. Documente pentru limbă și istoria. Tomul I. (Nagyszebeni román érseki könyvnyomda. 8r. 397 l. ára 2 frt 50 kr.)

Rovinaru C. Z. Paulin'a. Influența mândriei. Novela. Editiunea «Amicului Familiei.» (Szamosújvár. «Aurora» nyomda 8r. 103 l. ára 30 kr.)

Sima Gr. al lui Jón. Ardeleanul glumet, sau 101 de anecdote populare etc. (Nagyszeben. Krafft Vilmos nyomdája. 8r. 108 l. ára 50 kr.)

Suciu Lucretia. Versuri. (Nagyszebeni részvénytynyomda. 8r. 67 l. ára ?)

Szmigelski Victoru. Introducerea în sânt'a scriptura a vechiului și noului testamentu. Partea II. (Balázsfalvi érseki papnevelde nyomdája. 8r. 108 l. ára ?)

Vuia G. Nașa trina. Operetă comică. (Nagyszebeni részvénytynyomda. 8r. 38 l. ára ?)

Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum in usum Scholarum edita, curante Aemilio Thewrewk de Ponor. C. Sallusti Crispi. Bellum Catilinae et Bellum Jugurthinum. Edidit Gulielmus Pecz. (Lampel Robert. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Catalogus librorum manuscriptorum bibliothecae universitatis r. scientiarum Budapestinensis. Pars I. (Egyetemi nyomda 8r. 303 l. ára ?)

Daday Eugenius de Décs. Myriopoda regni Hungariae E cummissione regiae societatis Hungaricae scientiarum naturalium. Cum tribus tabulis. (Kilian Frigyes. 4r. 126 l. ára 2 frt 50 kr.)

Dankó Josephus, alloquium quo die 24. Decembris 1888. Carolum Buhla el. episcopum arbensem cum is munus praepositi majoris M. e. S. adiret. (Esztergom. Laiszky János nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Monumenta vaticana Hungariae. Series I. Tomus IV. Bullae Bonifacii IX. p. m. Pars altera. 1396—1404. (Franklin-lársulat nyomdája. 4r. 653 l. ára ?)

Necrologium sacerdotum archidioecesis Strigoniensis ab a. 1737—1889. (Esztergom. Herczegprimás Simor János. 4r. 179, XXV l. ára ?)

Némethy Geyza. P. Vergilii Maronis Aeneis. (Lampel R. 8r. 306 l. ára 80 kr.)

Némethy Geyza. Questiones de Firmico Materno astrologo. (Lampel R. 8r. 33 l. ára 30 kr.)

Rannusius Dominicus Crispus. Sermo de ascensione habitus coram Wladislao II. rege Hungariae. E codice bibliothecae caesariae Constantinopolitanae edidit et praefatione illustravit Joannes Csontos. Különlönyomat a Magyar Könyvszemléből. (Hornýánszky Victor nyomdája. 8r. 25 l. ára ?)

Roskovány Augustinus. Supplementa ad collectiones monumentorum et literaturae de matrimonio in ecclesia catholica potestati ecclesiasticae subiecto; independentia potestatis ecclesiasticae ab imperio civili etc. Tomus V—VI. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. XLVI, 511, LXV. 546 l. ára ?)

Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars I. (Magyar Akadémia 8r. 631 l. ára 3 frt 80 kr.)

Simsay Ludovicus. De tropis et figuris apud Terentium dissertatio inauguralis in universitate claudiopolitana a. 1889. (Koložsvár. Gámán János nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. Pars II. collegit Michael Schmauk. 1806. (Szepesváralja. Püspöki nyomda. 8r. XXXI, 547 l. ára ?)

Almanacco e guida schematica di Fiume per l'anno 1889. compilata da Michelangelo Polonio-Balbi. (Fiume. Szerző. 8r. 216 l. ára 1 frt 50 kr.)

Estratto della regola postale e telegrafiche. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 24 l. ára ?)

L'impiego terapeutico dei purganti salini e l'acqua di Hunyadi János. (Saxlehner András. 8r. 54 l. ára ?)

Ordinanza per le levatrici riguardo al procedimento che va osservato per impedire la febbre puerperale. (Egyetemi nyomda 8r. 7 l. ára 5 kr.)

Raccolta ufficiale delle leggi del regno anno 1889. Edizione del ministero dell' interno. Fascicolo I—III. (Pesti könyvnyomda-részvény-társulat. 8r. 430 l. ára 1 frt 80 kr.)

Schittar Mario. Il bastardo di Hunyad ovvero la vergine liburna. Dramma storico. (Fiume. Battara P. nyomdája. 8r. 69 l. ára ?)

Budapest d'aujour d'hui. A mai Budapest. Das heutige Budapest. (A «Budapesti látogatók lapja» tulajdona. 8r. 28, 34, 33 l. ára ?)

Kőrösi Joseph. Bulletin annuel des finances des grandes villes. VIII. année. 1884. (Grill Károly. 8r. XII, 49 l. ára 1 frt.)

Rapport, Vingt et unième, du home Suisse pour les gouvernantes et les bonnes a Vienne et sixième rapport du home Suisse de Budapest. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8r. 15 l. ára ?)

Rodiczky Eugène. Étude sur le mouton de Frise. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 8r. 24 l. ára 40 kr.)

Abonar ben Ner. Taudoh Bejiszróel al dabar Hafrank-Kaffe. (Burián Mór nyomdája. 8r. 64, XXXII l. ára ?)

Brunner Samuel. Szeder hagadah sel peszah. Traduction française. (Pozsony. 8r. 63 l. ára ?)

Kégl Sándor. Kamâl Al-Din Damiri Hajât alhajwân. (Az állatok élete.) (Franklin-társulat nyomdája. 8r. 35 l. ára ?)

Madarassy Pál. Flolemlil poedotas nugänik. (Magyar kir. államnyomda. 8r. 24 l. ára ?)

HAZÁNKAT ÉRDEKLŐ KÜLFÖLDI IRODALOM.

Graf Andrássy Julius. Die Einheit der österreichisch-ungarischen Armee. Rede über die Wehrgesetz-Vorlage im Ausschusse des ungarischen Magnatenhauses am 5. April 1889. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8r. 46 l. ára 40 kr.)

Armee-Kalender, illustrirter österreichisch-ungarischer, für das Jahr 1889. Herausgegeben von der Redaction der «Armee- und Marine-Zeitung». (Bécs. Seidel L. W. és fia. 8r. 318 l. ára 1 frt 50 kr.)

Bank- und Börsekalender, Oesterreichisch-ungarischer. Jahrbuch für Bank-, Assecuranz-, Eisenbahn- und Industriewesen für 1889. XVII. Jahrg.

Herausg. von I. B. Krall. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 8r. 270 l. és napló, ára 1 frt 60 kr.)

Baukalender, Oesterreichisch-ungarischer, für das Jahr 1889. Bearbeitet unter Mitwirkung von Fachgenossen von der Redaction des «Bautechnikers» vormals von M. Kulka. VIII. Jahrgang. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 8r. 286 l. ára 1 frt 70 kr.)

Beliczay Julius. Eine biografische Skizze von A. J. (Karlsbad. Jakob Hermann. 8r. 22 l. ára ?)

Birnbaum Gustav. Der Vereinspräses. Lustspiel. (Bécs. Löwit R. 8r. 94 l. ára ?)

Bod Petrus. Historia hungarorum ecclesiastica inde ab exordio novi testamenti ad nostra usque tempora. Edidit Rauwēnhoff adjuvante Car. Szalay. Tomus III. Lib. 4. Praefatus est Prins. (Leyden. Brill társai. 8r. 246 l. ára 6 forint.)

Brachelli H. F. Statistische Skizze der österreichisch-ungarischen Monarchie nebst Bosnien und der Herzegovina und Lichtenstein. 12. Auflage. (Lipese. Hinrich-féle könyvkereskedés. 8r. 60 l. ára 1.50 márka.)

Curiosa. Deutsche, aus dem 17. und 18. Jahrhundert in wortgetreuen Neudrucken. (Köln am Rhein. 1780. Franz Teubner. 8r. 20, 15, 14, 13, 8, 15, 16, 10, 8, 15, 24, 12, 12, 14, 13, 23 l. ára ?)

Eisenbahnkalender für Oesterreich-Ungarn 1889. XII. Jahrgang. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 250 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Extalkalender, Oesterreichisch-ungarischer. Taschenbuch für Spinnerei, Weberei, Wirkerei, Färberei, Bleicherei, Appretur, Druckerei etc. Herausg. von der Redaction von Pappenheim's «Textil-Industrie». IV. Jahrg. 1889. Taschenformat. (Bécs. Perles Mór. 176 l. ára 1 frt 60 kr.)

Fischer Alexander. Petöfi's Leben und Werke. Eingeführt von Maurus Jókai. (Lipese. Friedrich Wilhelm. 8r. 628 l. ára 6 frt 20 kr.)

Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates Seiner k. und k. Apostolischen Majestät für das Jahr 1889. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. N. 8r. XVI, 367 l. ára 2 frt.)

Hausfrauenkalender, österreichisch-ungarischer, für alle Stände, auf das Jahr 1889. (Bécs. Dittmarsch-kiadóhivatala. 8r. 120 l. ára 50 kr.)

Heereskalender, Oesterreichisch ungarischer, für k. k. Unterofficiere, für 1889. Mit einer Karte. (Bécs. Osztrák-magyar hadsereg lapkiadó-hivatala. 16r. 311 l. ára 1 frt 50 kr.)

Heereskalender für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Länder Bosnien und Herzegowina pro 1889. Mit einer Karte. (Bécs. «Osztrák-magyar hadsereg lapkiadó-hivatala». 16r. 311 l. ára 1 frt 50 kr.)

Heksch, Alex. F. Illustrierter Führer durch die Karpathen (Waagthal und Hohe Tátra.) und die oberungarischen Badeorte. Mit einem Anhang: Krakau und Umgebung. (Bécs. Hartleben A. 8r. XXXVII, 142 l. ára 2 frt.)

Hevesi Ludwig. Buch der Laune. Neue Geschichten. (Stuttgart. Bonz Adolf és társa. 8r. 381 l. ára 4 márka.)

Hirsch Heinrich. Ueberseeische Colonisation durch Oesterreich-Ungarn mit handelsstatistischen und handelspolitischen Anhängen. (Bécs. Hölzel Ede. 8r. XII, 75 l. ára 50 kr.)

Hof- und Staatshandbuch der österr.-ungar. Monarchie für 1889. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. N. 8r. XXII, 1391 l. ára 5 frt.)

Huber Alfons. Die Erwerbung Siebenbürgens durch König Ferdinand I. im Jahre 1551 und Bruder Georgs Ende. (Bécs. Holzhausen Adolf nyomdája. 8r. 65 l. ára 60 kr.)

Jahresbericht, Fünfter (1886) des Comités für ornithologische Beobachtungsstationen in Oesterreich-Ungarn. Redig. von Ritter V. v. Tschusi zu Schmidhoffen u. K. v. Della-Tore. Herausgegeben unter dem Protectorate Sr. k. k. Hoheit des durchlauchtigsten Kronprinzen Rudolf, vom permanenten internationalen ornithologischen Comité Dr. R. Blasius und Dr. G. v. Heyek. (Bécs. Gerold Károly fia 8r. XI, 346 l. ára 2 frt.)

Jahresberichte der k. k. österr.-ungar. Consulatsbehörden. Zusammengestellt vom statist. Departement im k. k. Handelsbauministerium. XVII. Jahrg. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. N. 8r. 84 l. [7 ív] ára ívenkint 15 kr.)

«**Jann's**» Unterofficiers-Taschenkalender für das österreichisch-ungarische Heer. 1889. (Bécs. Seidel L. W. és fia. 16r. 152 l. jegyzékkel, ára 70 kr.)

Jókai Maurus. Das todte Herz. Sage, Roman und Wirklichkeit. Deutsch von Ludwig Rotter. (Bécs. Breitenstein M. 8r. 152 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jókai Maurus. Nach dem Tode gerächt. Erzählung. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 136 l. ára 1 márka.)

Jókai Maurus. Oceanien. Die Geschichte eines untergegangenen Welttheiles. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 128 l. ára 0,50 márka.)

Jókai Maurus. Was ein Weib vermag. Roman. In deutscher Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 284 l. ára 2 márka.)

Jókai Maurus. Ein genialer Narr. — Ein moderner Cagliostro. Roman. Autorisirte deutsche Bearbeitung von Ludwig Wechsler. (Berlin. Janke Ottó. 8r. 144, 140 l. ára 2 márka.)

Jókaj M. Złote czasy Siedmiogrodu. Powieść historyczna 2tý. (Lemberg. Gubrynowicz & Schmidt. 8r. 216 l. ára a két kötetnek 3 frt 40 kr.)

Kalender für den katholischen Clerus Oesterreich-Ungarns, Fromme's. 1889. 11. Jahrgang. Redigirt von Berthold A. Egger. Zwei Theile. (Bécs. Fromme Károly. N. 16r. VIII, 264, 172 l. ára 2 frt.)

Kalender, Fromme's montanistischer, für Oesterreich-Ungarn. 1889. 13. Jahrgang. Redigirt von Hans Freiherr Jüptner v. Johnstorff. (Bécs. Fromme Károly. 16r. VI, 242 l. ára 1 frt 60 kr.)

Konta Ignatz. Eisenbahnjahrbuch der österr.-ungarischen Monarchie 9. Jahrg. (Bécs. Spielhagen & Schurich. N. 8r. 272 l. ára 5 frt.)

Könnye Ferdinand. Deutsch-Ungarisches und Ungarisch-Deutsches Taschenwörterbuch für den Schul- und Privat-Gebrauch. (Bécs. Deubler József. 16r. III, 323 l. ára 90 kr.)

Kraushaar Aleks. Czary na dworze Batorego Kartka z dziejów mistycyzmu w XVI zwieku jako przyczynek do charakterystyki króla Stefana. (Krakau. G. Gebethner & Comp. 8r. 293 l. ára 2 frt.)

Kriegsherr, Unser allerhöchster. Festschrift zur Feier des vierzig-jährigen Regierungs-Jubilaeums Seiner Majestät des Kaisers und Königs Franz Joseph I. (Bécs. Hölzel Eduard. 8r. 52 l. ára 18 kr.)

Laska Fr. B. Die Jagdzustände des Occupations-Gebietes. (Klagenfurt. Leon János. 8r. 48 l. ára 40 kr.)

Lotz Walther Die Währungsfrage in Oesterreich-Ungarn und ihre wirtschaftliche und politische Bedeutung. Sonderabdruck aus Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung etc. Jahrgang XIII. Heft 4. (Lipese. Dunker és Humblot. 8r. 43 l. ára 1 márka.)

Morgan Camillo. Totis und sein Theater. (Bécs. Szelinski György. 8r. 14 l. ára 30 kr.)

Mühlen-Kalender, österreichisch-ungarischer illustrirter. Jahrbuch für Müller, Bäcker, Getreidehändler etc. 12. Jahrgang. 1889. Bearbeitet von der Redaction von Pappenheim's «Oesterreichisch-ungarische Müllerzeitung». (Bécs. Perles Mór. N. 16r. VI, 192 l. naplóval, ára 1 frt 60 kr.)

Ortvay Theodor. Durchbohrung und Bohröffnung an alten Steinwerkzeugen. Vortrag am Congresse der deutschen und Wiener anthropologischen Gesellschaft am 6. August 1889. in Wien. Separatabdr. a. d. Correspondenzblatt der deutschen anthrop. Gesellschaft. (München. 4r. 121—128 l. ára ?)

Pacher Alwil. Kritische Studien auf dem Gebiete der Stromregulirung. Normalbreite Inundationsgebiet und Schutzdämme. Wien und Budapest als Donaustädte. (Separatabdruck aus dem «Danubius». Bécs. Spielhagen & Schurich. 8r. 30 l. ára 50 kr.)

Pjesne, Narodne, muhamedovaca u Bosni i Hercegovini. Sabrao Kosta Hörmann. (Sarajevo. Államnyomda. 8r. 652 l. ára ?)

Preisverzeichniss der in der österreichisch-ungarischen Monarchie und im Auslande erscheinenden Zeitungen und periodischen Druckschriften für das Jahr 1890. Bearbeitet von der k. k. Postamts-Zeitungs-Expedition I. in Wien. (Bécs. Waldheim R. 8r. 191 l. ára 50 kr.)

Rudolf Kronprinz von Oesterreich-Ungarn, als Forscher und Waidmann. Gedenkblätter. (Bécs. Perles Mór. N. 8r. 80 l. ára 1 frt 50 kr.)

Salgó I. Compendium der Psychiatrie für Aerzte und Studierende. II. Auflage von I. Weiss' Compendium. (Bécs. Bermann és Altmann. 8r. 435 l. ára 4 frt 50 kr.)

Sanitäts-Bericht. Statistischer, über die k. k. Kriegsmarine für das Jahr 1887. Im Auftrage des k. k. Reichs-Kriegsministeriums. (Marine-Section) zusammengestellt von Dr. Maxmilian Brillant. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8r. 144 l. ára 2 frt 12 kr.)

Sanuto Marino. Diarii. Edizione del r. deputazione Veneta di storia patria. Fascicolo 112—119. 24—26 köt. (Velence. Visentini testvérek. 4r. 480, 836, 630 l. egy füzet ára 5 lira.)

Schematismus der k. k. Landwehr und der k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Für 1889. (Bécs. Cs. kir. udvari és államnyomda. 8r. IV, 426 l. ára 1 frt 50 kr.)

Schwicker Johann Heinrich. Geschichte der ungarischen Litteratur. (Geschichte der Weltlitteratur in Einzeldarstellungen. Band X. Lipse. Friedrich Wilhelm. 8r. VIII. 944 l. ára 15 márka.)

Seidlitz Georg. Fauna transsylvanica. Die Käfer Siebenbürgens. III—IV. Lieferung. (Königsberg. Hartung-féle kiadó-nyomda. 8r. XLI—XLVIII. 49—128, 241—544 l. ára 3 márka.)

Špaček C. Vollständiges Stations-Verzeichniss der Eisenbahnen Oesterreich-Ungarns und der ausländischen Anschlussbahnen nebst einem Stations-Register. (Pilsen. Steinhauser Vendel. N. 8r. 47 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szendrei Jean. Catalogue de la collection de bagues de mme de Tarnóczy. Avec 300 gravures. (Páris. A. Lévy. 8r. 384 l. ára 6 frank.)

Wehrgesetz. Das neue, für die österreichisch-ungarische Monarchie vom 11. April 1889. Gemeinfasslich erläutert auf Grund aller einschlägigen Gesetze, Vorschriften, Instructionen und Protokolle von R. B. Potier. Mit einem Anhang und einem alphabetischen Register. (Bécs. Hartleben A. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Witt Otto. Reiseskizzen aus den Südkarpathen. (Berlin. Mückenberger Rudolf. 8r. 126 l. 20 képpel, ára 3 márka.)

Wohl Stephanie. Rauschgold, Roman aus der ungarischen Gesellschaft. Von der Verfasserin besorgte deutsche Ausgabe. I—II. Band. (Jéna. Costenoble Hermann. 8r. 351, 327 l. a két kötet ára 10 márka.)

NAPTÁRAK AZ 1889-IK ÉVRE.

A «Budapest» nagy képes naptára 1889. évre. Szerkeszti Gracza György. (Wodianer F. és fiai nyomdája. N. 8r. 98 l. ára 60 kr.)

Állatorvosi zsebnaptár 1889. évre. Szerkesztette Monostori Károly. (Buschmann F. nyomdája. 8-r. 173 l. ára)

Almanach, Magyar tudományos akadémiai, polgári és csillagászati naptárral 1889-re (Akadémia. 8r. 386 l. ára 1 frt.)

Almanach naptárral MDCCCLXXXIX. évre. (Szent-István-társulat. 12r. X és 168 l. ára ?)

A magyar ember naptára 1889. évre. Szerkeszti Kurucz Péter. (Pallas részvény-nyomda. 8r. 64 l. ára 30 kr.)

A magyar nép naptára 1889. évre. Képes kalendarium sokféle hasznos és mulattató olvasmánnyal ellátva Szerkeszti ifj. Tatár Péter. XXXIV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

A magyar nők naptára 1889. évre. Szerkeszti Beniczky Irma. Huszonegyedik évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

A Peleskei notárius naptára az 1889. esztendőre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 46 l. ára ?)

Az «Athenaeum» nagy képes naptára az 1889. évre. 30-ik évfolyam. (Athenaeum r. társulat. 8r. 360 l. ára 1 frt.)

Az obsitos. Jó kedvű kalendárium az 1889. esztendőre. A magyar nép mulatságára megcselekedte Rokkant Huszár. (Pallas. 4r. 64 és XVI l. ára 30 krajczár.)

Bányászati és kohászati zsebnaptár az 1889. évre. I-ső évfolyam. (Selmeczbánya. Joerges A. özv. és fia. 8r. XXII és 168 l. ára 1 frt 50 kr.)

Blaha Luiza hölgynaptár 1889. Első évfolyam. (Grill K. K. 8r 32 l. ára 80 kr.)

Borászati naptár 1889. évre. Szerkeszti Nyári Ferencz XVI. évfolyam. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 80 l. ára 80 kr.)

Brassói magyar képes naptár az 1889. közönséges évre. (Brassó. Zeidner H. 8r. 176 l. ára 40 kr.)

Bucsánszky Alajos nagy képes naptára az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Budapest kis képes naptára az 1889. évre. Szerk. Gracza György. VIII. évfolyam. (Lampel R. 8r. 60 l. ára 30 kr.)

Budapest nagy képes naptára az 1889. közönséges évre. Szerk. Gracza György. X. évfolyam. (Lampel R. N 4r. 98 l. ára 60 kr.)

Családi naptár 1889. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 172 l. ára 80 kr.)

Ellenzéki naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 48 l. ára ?)

Erdészeti zsebnaptár az 1890. évre. Szerkeszti Horváth Sándor. (Az országos erdészeti egyesület. 8r. 364 l. ára ?)

Fali naptár az 1889. évre. (Lampel R. 1 l. ára 20 kr.)

Fali naptár az 1889. közönséges évre. (Mehner V. 1 l. ára 15 kr.)

Falusi gazda naptára 1889. évre. Szerkeszti Sporzon Pál. (Franklin társulat nyomdája. 8r. 94 l. ára ?)

Fővárosi zsebnaptár 1889. Első évfolyam. (Grill K. K. 8r. 78 l. ára 60 kr.)

Gazdák és iparosok naptára 1889. évre. Szerkeszti Németh György. (Fanda József nyomdája. 8r. 116 l. ára ?)

Gazdák zsebnaptára 1889. Szerkeszti Bosányi Endre. XVII. évfolyam. (Légrády testvérek. 8r. 287 l. ára 1 frt 60 kr.)

Gyakorlati mezőgazda zsebnaptára 1889. évre. Szerk. Kovácsy Béla Első évfolyam. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 192 l. ára 1 frt 50 kr.)

Gyógyszerészek évkönyve. Zsebnaptár az 1889. évre. Szerkeszti Csurgay Kálmán. A «Gyógyszerészki közlöny» kiadása. (Pallas részvénytőzsdája. 8r. 186 l. ára ?)

Határidő-naptár. Mindennemű hivatalnokok, ügyvédek, orvosok, jegyzők, gazdatisztek, utazók és üzérek számára. 1889-re. (Franklin társulat. K. 8r. 365 l. ára 1 frt 20 kr.)

Házi naptár 1889. Hasznos tudnivalókkal és mulattató tartalommal. Szerkesztette Kazár Emil. Számos képpel. Tizenhatodik évfolyam. (Légrády testvérek. 8r. 161 l. ára 40 kr.)

Honvéd naptár. Az 1889. évre. (Együttal katonai naptár.) A magyar

nép számára. Szerkeszti Áldor Imre. XXII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára 60 kr.)

Hölgyek naptára 1889. Szerkeszti Borostyáni Nándor. (Légrády testvérek. 8r. 191 l. ára 1 frt 80 kr.)

Irodai fali naptár 1889. közönséges évre. (Méhner. 1 l. ára 20 kr.)

István bácsi naptára vagyis családós házigazdáknak és gazdasszonyoknak, népnevelőknek, helységi előjáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendárium 1889. évre. XXXIV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Jász-kun képes naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Jegyzéknapló ügyvédek, közjegyzők, bírák és bírósági végrehajtók számára. 1889. Szerkeszti Siegmund Vilmos XXV. évfolyam. (Légrády testvérek. 8r. 187 l. ára 1 frt 40 kr.)

Jegyzék-napló mindenki számára 1889. Tizenhetedik évfolyam. (Légrádi testvérek. K. 8r. 65 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Jegyzéknaptár tanítónők számára az 1888/89. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 63, 24 l. ára 60 kr.)

Jegyzék-naptár felsőbb tanintézetek tanárai részére. 1889/90. tanév. I. évf. (Kassa. Koczányi és Vitéz. 16r. 24 l. ára 1 frt 20 kr.)

Jogász naptár 1889-re. Ügyvédek, bírák és közjegyzők számára. Szerk. Szántó József. XIII. évf. (Pallas. 16r. 216 l. ára 1 frt 20 kr.)

Katholikus Hungaria naptára 1889. évre. Kiadja a «Katholikus Hungaria» hetilap. (Neumayer Ede nyomdája. 8r. 144 l. ára 70 kr.)

Katholikus naptár 1889. évre a magyar nép számára. XXVIII. évfolyam. (Szent-István társulat. 8r. 74 és LIV l. ára 25 kr.)

Katholikus népnaptár 1889. évre. Szerkeszti Nagy Imre. (Kecskemét. «Pannonia könyvnyomda. 8r. 58 l. ára ?)

«Képes Családi Lapok» naptára az 1889. évre. (Grünbaum és Steiner. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Képes családi naptár 1889. évre. X. évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 144 l. ára 60 kr.)

Képes Kossuth-naptár az 1889. közönséges évre. Hetedik évfolyam. (Mehner Vilmos. N.8r. 48 l. ára 30 kr.)

Képes tündérnaplár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Kereskedelmi tanulók naptára az 1889/90. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 88 l. ára 50 kr.)

Keresztény képes naptár az 1889. évre. VIII. évf. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Keresztény képes naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Kertészeti zsebnaptár 1889-re. Irtá: Pál Gazda. (Légrády testvérek. 8r. 280 l. ára 1 frt 40 kr.)

Kis boldogságos szűz Mária naptára az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis budapesti naptár 1889. évre. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kis képes mese-naptár az 1889. évre. Második évfolyam. (Lampel R. 8r. 16 l. és naptár, ára 20 kr.)

Kis képes naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Kis képes népnaptár 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kodolányi-féle gazdasági zseb-naptár az 1889. évre. Huszonkilencedik évfolyam. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 256 l. és jegyzék, ára a Magyar gazdák évkönyvével együtt 2 ft.)

Kossuth naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Közhasznú erdélyi képes naptár az 1889. közönséges évre. 30. évfolyam. (Kolozsvár. Stein János. 8r. 91 l. ára 30 kr.)

Közhasznú nagy-enyedi naptár 1889. közönséges évre. Szerkeszti löcsei Spielenber Lajos. (Nagy-Enyed. Wokál János. 8r. 80 l. 30 kr.)

Közhasznú nagy képes népnaptár az 1889. évre IX. évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Közhasznú zsebnaptár mindenki számára, az 1889. évre. Hasznos tudnivalókkal és naplóval. VIII. évf. (Pallas. 16r. 83 l. és napló, ára 1 ft 20 kr.)

Közhasznú zsebnaptár 1889. Tizenhatodik évfolyam. (Légrády Testvérek. K.8r. 51 l. és napló, ára 24 kr.)

Közigazgatási nemzeti kalendárium hivatali és irodai használatra az 1889. évre. Hivatalos adatok nyomán szerk. Szántó József. IX. évfolyam. (Pallas. 4r. 243, XVI l. ára 80 kr.)

Közlekedési naptár 1889-re. Szerkeszti Toldy Ferencz. (Grill K. K.8r. 284 l. és napló, ára 1 ft.)

Községi és körjegyzők zsebnaptára 1889. Szerkesztette Barta László. (Hornyánszky Viktor. 8r. 114 l. ára ?)

Lányok naptára. Zsebkönyv Magyarország leánynövendékei számára az 1889/90. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 52 l. ára 50 kr.)

Lidércz naptár 1889. évre. Huszonnyolczadik évfolyam. (Franklin-Társulat. 8r. 88 l. ára 60 kr.)

Magyar ember naptára az 1889. esztendőre. Szép történetekkel és képekkel. a magyar nép számára, szerkeszti Kurucz Péter. II. évf. (Pallas. 4r. 64 és XVI l. ára 30 kr.)

Magyar- és erdélyországi új és ó kalendarium. Krisztus urunk születése után 1889. közönséges esztendőre, mely 365 napból áll. Érdekes olvasmány. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. K. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Magyar gazdák évkönyve 1889-re. Szerkesztik Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. (Fraklin-társulat nyomdája. 8r. 98 l. ára 1 ft 50 kr.)

Magyar gazdák képes naptára az 1889. évre («Képes családi lapok» kiadóhivatala. 8r. 164 l. ára 80 kr.)

Magyar gazda naptára az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 krajczár.)

Magyar gazdasszonyok képes naptára az 1889. évre. (Magyar Háziaszony» kiadóhivatala. 8r. 128 l. ára 60 kr.)

Magyar háziasszonyok naptára az 1889. évre. Szerkeszti Andrea. V. évfolyam. (Magyar háziasszony kiadóhivatala. 8r. 208 l. ára 1 frt.)

Magyar képes népnaptár az 1889. évre. VIII. évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Magyar kereskedők évkönyve 1889-re Szerkesztik Kormos Alfréd és Kende Zsigmond. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 120 l. ára 1 frt 50 kr.)

Mátyás király naptára az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 32 l. ára ?)

Magyar mesemondó naptár az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Magyar Miska naptára 1889-re. («Képes családi Lapok» kiadóhivatala. 8r. 80 l. ára 40 kr.)

Magyar munkás-naptár az 1889. évre. (Magyarországi általános munkáspárt. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Magyar népbarát Ó- és Uj-Kalendárium. Krisztus urunk születése után 1889. közönséges évre, mely 365 napból áll. (Mehner Vilmos. K. 8r. 48 l. ára 20 kr.)

Magyar szabadsághősök képes emléknaptára az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 32 l. ára ?)

Mehett! Pokrócz Ádám humoristikus naptára az 1889. drágalátos esztendőre. Nyájas élcekből, humorisztikus és szaftos gonoszságokból össze-gereblyélte úri Maga. Asszongya: tehetyi, mert vasutyi! (Robicsék Zs. 16r. 63 l. ára 40 kr.)

Muszáj naptár, az egyetlen vigasztaló szer erre az 1889. sanyarúságos esztendőre, Sanyaró Vendel olvasztékos napidíjasának pennájába diktálta: dombszögi és bugaczi Mokány Berczi (mesterségére nézve úr.) Rajzolták: Jankó János, Homicsko A. és Faragó József. 151 képpel és egy mócsingos műmelléklettel (Athenaeum. 8r. 144 l. ára 1 frt.)

Nagyszombati naptár teljes címjegyzékkel 1889. évre. V. évfolyam. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 120 l. ára 36 kr.)

Népgazdasági naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 46 l. ára ?)

Orvosi zsebnaptár az 1889. évre. Szerkeszti Lőrinczi Ferencz. XX. évf. (Légrády testvérek. 8r. 116 l. ára 1 frt 40 kr.)

Orvosok zsebnaptára az 1889. közönséges évre. Tizenhetedik évfolyam. Szerkeszti id. dr. Purjesz Zsigmond. Az 1888-ban medjelent, második kiadású, új magyar gyógyszerkönyvben foglalt műtermi gyógyszerek lajstromával és a legújabb gyógyszer-árszabványnyal. Függelékül: Útmutatás a köteleesség vizsgálására. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. K. 8r. 165 l. és napló, ára 1 frt 50 kr.)

Pallas nagy képes naptára az 1889. évre. Szerkesztette Benedek Elek. IV. évf. (Pallas részvénytőzsdája. 8r. 403, XVI l. ára 1 frt.)

Paedagogiai zsebnaptár az 1889/90. tanévre. Tanárok, tanítók, tanítóképző int. növendékek és felsőbb leányiskolai tanulók használatára. Szerkesztette Orbók Mór. (Pozsony. Heckenast G. utódja. 16r. 160 l. ára 60 kr.)

Pécs-Baranyai nagy képes naptár 1889. közönséges évre. Ötödik évfolyam. (Pécs. Engel Lajos 4r. 66 l. ára 40 kr.)

Pécsi kis képes naptár 1889. közönséges évre. Ötödik évfolyam. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Petőfi-naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje 8r. 38 l. ára ?)

Pikáns naptár az 1889. évre. Szerkeszti Satanello. (Robicsek Zsigmond 8r. 149 l. ára 1 frt.)

Posta- és távirdanaptár 1889. évre. Szerkesztette Székely István. I. évfolyam. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8r. 88, LXXXVI l. ára 1 frt.)

Posta- és távirda - tarifa fali naptár 1889-re (Hornvánszky Viktor. 1 l. ára 50 kr.)

Protestáns árvaházi képes naptár 1889. évre. Szerkeszti Farkas József. XV. évfolyam. («Protestáns árvaházi bizottság.» 8r. 71 l. ára 30 kr.)

Protestáns új képes naptár 1889. évre. Szerkeszti Duzs Sándor. XXXV. évfolyam. (Franklin-társulat. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Regélő bácsi naptára az 1889. évre. Ötödik évfolyam. (Mehner Vilmos. 8r. 128 l. ára 40 kr.)

Székely naptár az 1889. évre. Szerkeszti Lőcsey Sp. Imre. Kiadja Holczer Gyula könyvkereskedése. (Marosvásárhelyi ev. ref. kollégium nyomdája. 8r. 64 l. ára ?)

Színészek naptára és évkönyve az 1889. évre. Szerkesztette Bartfay (Paczona) Antal. (Szerző. 8r. 115 l. ára 1 frt 20 kr.)

Szülésznők zsebnaptára az 1889. évre. Szerkeszti Schwarz Frigyes. Első évfolyam. (Pécs. Engel Lajos. K.8r. 70 l. és napló, ára 50 kr.)

Szűz Mária édes hazánk védasszonya kis képes népnaptára az 1889. közönséges évre. Kilenczedik évfolyam. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 36 l. ára 20 kr.)

Ugyanaz. (Régi szöveg.) (N.-Kanizsa. Wajdits József. N. 4r. 96 l. ára 30 kr.)

Szűz Mária édes hazánk védasszonya nagy képes népnaptára az 1889. közönséges évre. (Régi szöveg.) (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. n. 4r. 96 l. ára 30 kr.)

Szűz Mária édes hazánk védasszonya nagy képes népnaptára az 1889. közönséges évre. Kilenczedik évfolyam. Szerkeszti pater Angelikusz. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N. 4r. 80, XI és XVI l. ára 40 kr.)

Tanári zsebkönyv az 1888/89. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 8r. 73, 24 l. ára ?)

Tanítók zsebnaptára az 1889. évre. Szerkeszti György Aladár XIV. (Légrády testvérek 8r. 174 l. ára 1 frt 20 kr.)

Tárca-jegyzéknaptár 1889. Első évfolyam. (Grill K. K.8r. 20 l. ára 30 kr.)

Tárceanaptár az 1889. évre. (Mehner Vilmos. 8r. 20, l. ára 20 kr.)

Tárceanaptár 1889. Első évfolyam (Grill Károly. K. 8r. 2 l. ára 20 kr.)

Tárceanaptár 1889. XXIII. évfolyam. (Debreczen. Ifj. Csáthy K. 2 l. ára 20 kr.)

Tárczanaptár 1889-re. Szerk. Szántó József. XIII. évf. (Pallas. 16r. 216 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Török-magyar naptár az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája 8r. 48 l. ára 25 kr.)

Törvényhatósági naptár 1889-re. Szerkesztette Toldy László. (Ifj. Nagel Ottó. 8r. 409 l. és napló, ára 1 frt 50 kr.)

Trattner-féle közhasznú nemzeti kalendariom az 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 215 l. ára 80 kr.)

Tűzoltók zsebkönyve 1889. évre. Szerkesztették Köhler István, Breuer Szilárd és Kálmán Géza. (Márkus Samu nyomdája. 8r. 278 l. ára 1 frt.)

Uj naptár 1889. évre. (Rózsa Kálmán és neje 8r. 32 l. ára ?)

Ügyvédi zsebnaptár 1889-re. Szerk. Szántó József. XIII. évf. (Pallas. 16r. 216 l. és napló, ára 1 frt 20 kr.)

Vadászok zsebnaptára az 1889. évre. Szerkesztik Egerváry Gyula és Sárközy J. Ferencz. Harmadik évfolyam. («Vadász és Versenylap kiadóhivatala.» 8r. 170 l. ára 1 frt. 20 kr.)

Vasuti zsebnaptár 1889. évre. Szerkesztette Somogyi Henrik. (Posner Károly Lajos és fia. 8r. 150 l. ára ?)

Vasuti zsebnaptár 1889. évre. Második évfolyam. Szerkesztette Somogyi Henrik. (Lampel R. 8r. 256 l. ára 1 frt 40 kr.)

Verhovay-naptár 1889. évre. Szerkeszti Nagy Imre. (Kecskemét. Pannonia-könyvnyomda. 8r. 76 l. ára ?)

Vig cimbora mulattató képes naptára az 1889. közönséges évre. Egy csipkedő, sokat nevetető kalendarium a másokon mulatni vágyó közönség számára. Számtalan édességgel, keserűséggel és mindenféle magyar fűszerrel. Sirva-vigadva cselekedte. Hatodik évfolyam. (Méhner Vilmos. 8r. 48 l. ára 30 kr.)

Wajdits József, kis képes magyar népnaptára 1889. közönséges évre, mely 365 naphból áll. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 26 lap ára 20 kr.)

Wajdits József. Ugyanaz. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 36 l. ára 25 kr.)

Wajdits József, nagy képes magyar népnaptára 1889. közönséges évre, mely 365 naphból áll. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. N.4r. 96. XVI l. ára 40 kr.)

Wandkalender mit Post- und Telegraf-Tarif für 1889. (Hornýánszky Viktor. 1 l. ára 50 kr.)

Zsebkönyv a magyar királyi csendőrség számára. 1889. (Franklin-Társulat nyomdája. 8r. 272 l. ára ?)

Zsebnaptár tanítók számára az 1889/90. iskolai évre. (Pozsony. Stampfel Károly. 16r. 101 l. ára 60 kr.)

Zsidó közigazgatási naptár az 5650. évre. (1889/1890.) (Athenaeum. 8r. 212 l. ára 90 kr.)

Allgemeiner Arbeiterkalender für das Jahr 1889. (Magyarországi általános munkáspárt. 8r. 64 l. ára 25 kr.)

Bistritzer Handkalender für das Jahr 1889. (Besztercze. Botschar Tivadar. 8r. 68 l. ára ?)

Block-Kalender für das Jahr 1889. (Kroatisch-deutsch) (Zágráb. Kugli & Deutsch. ára 60 kr.)

Budapester Bilder-Kalender für das Jahr 1889. I. Jahrgang. (Lampel Róbert. 8r. 16 l. ára 20 kr.)

Budapester Bote. Grosser Bilder-Kalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Gemeinjahr 1889. Achter Jahrgang. (Méhner V. 8r. 120 l. ára 40 kr.)

Caviar-Kalender. 1889. III. Jahrgang von Jean qui rit. (Grimm Gusztáv. 8r. 173 l. ára 1 frt.)

Christlicher Bilderkalender auf das Gemeinjahr 1889. (Méhner V. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Illustrierter Bauern-Kalender für das Gemeinjahr 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Illustrierter Evangelischer Hauskalender für das Jahr 1889. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 68 l. ára 30 kr.)

Illustrierter Marienkalender für das Gemeinjahr 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája 8r. 40 l. ára ?)

Illustrierter werschetzer Hauslender für den Bürger und Landmann auf das Gemeinjahr 1889. (Versecz. Özvegy Kirchnerné nyomdája. 4r. 90 l. ára 30 kr.)

Kalender des Siebenbürger Volksfreundes für 1889. (Nagy-Szeben. Michaelis & Seraphin. 12r. 60 l. ára 20 kr.)

Katholischer Hauskalender 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 40 l. ára ?)

Kleiner Bilderkalender auf das Jahr 1889. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kleiner Kossuth-Kalender auf das Gemeinjahr 1889. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Kossuth-Kalender für 1889. (Méhner Vilmos. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Neuer Budapester Bote auf das Jahr 1889. (Goldberger. 8r. 80, 16, 32, 24 l. ára 40 kr.)

Neuer Budapester Illustrierter Familien-Kalender auf das Gemeinjahr 1889. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 50 l. ára ?)

Neuer Illustrierter Volkskalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Gemeinjahr 1889. XXIV. Jahrgang. (Franklin-Társulat. 8r. 80 l. ára 50 kr.)

Pressburger Wegweiser auf das Gemeinjahr 1889. Ein gemeinnütziger Geschäftskalender. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 272 l. ára ?)

Schodisch's Illustrierter Volkskalender für das Gemeinjahr 1889. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos nyomdája. 8r. 56 l. ára 20 kr.)

Domowý kalendár na rok 1889. Sostawil: Karol Salva. (Magyar Szakolcza. Škarniel József. 8r. 76 l. ára 24 kr.)

Evanjelicko-lutheránszký kalendár na rok 1889. Vydáva Lutherov spolok. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8r. 71 l. ára 20 kr.)

Katoličky kolendár za godina 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Krestanský obrázkový kalendár na rok 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Malý Kossuthowský kalendár na rok 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Malý obrázkový kalendár na rok 1889. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 32 l. ára ?)

Nový domový kalendár na rok 1889. Vydáva uh. kr. vzdělávací spolek slovensky. (Rózsa Kálmán és neje nyomdája. 8r. 115 l. ára 20 kr.)

Nový Malý Obrázkový kalendár na rok 1889. (Méhner V. 8r. 32 l. ára 20 kr.)

Danica kolendár. Kalender für das Jahr 1889. (Zágráb «Hieronymus-társaság» 8r. 192 l. ára 25 kr.)

Novi zagrebački koledár. Kroat. Volks-Kalender für das Jahr 1889. (Zágráb. Kugli & Deutsch. 16r. 110 l. ára 15 kr.)

Amicul poporului. Calindariu pe anul 1889. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 114 l. ára 50 kr.)

Calendariu pe anulu 1889. (Arad. Görögkeleti román egyházmegye nyomdája. 8r. 104 l. ára 30 kr.)

Calendarul calicului pe anul 1889. (Nagy-Szeben. Krafft W. nyomdája. 8r. 68 l. ára 36 kr.)

Miculu calindariu portativu pre anulu 1889. de Teodoru Todutiu. (Szamosujvár. Görög-katholikus egyházmegye nyomdája. 8r. 224 l. ára 55 kr.)

Noul călindar de casă pe anul 1889. (Brassó. Alexi nyomdája. 8r. 87 l. ára 30 kr.)

EGYHÁZI NÉVTÁRAK S DIRECTORIUMOK 1889-RE.

Directorium divini officii in usum fratrum Minorum s Francisci strictioris observantiae provinciae ss. Salvatoris in Hungaria pro anno 1889. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 94 l. ára ?)

Directorium Szatmáriense seu ordo Missas celebrandi pro anno 1889. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8r. 125 l. ára ?)

Directorium liturgicum ad usum fratrum Minorum strictioris observantiae provinciae s. Crucis Croatiae-Carnioliae pro anno 1889. (Görz. Tartományfőnökség. 8r. 52 l. ára ?)

A szombathelyi püspöki megye papságának **névtára**. 1889. (Szombathely. Bertalanffy József nyomdája. 8r. 213 l. ára ?)

A zirci, pilisi, pásztoi és szentgotthárdi egyesült apátságokba keblezett ciszterci kiváltságos szent rend személyzetének **névtára** az 1888/89. tanévre. (Székesfehérvár. Számmer Imre nyomdája. 8r. 50 l. ára ?)

A magyarországi kegyes-tanítórend **névtára** az 1889/90-diki tanévre. (Hungaria-nyomda. 8r. 63 l. ára ?)

Ordo officii divini peragendi a. 1889. in usum dioecesis Csanadiensis. (Temesvár. Csanádi egyházmegye nyomdája. 8r. 110 l. ára ?)

Ordo divini officii in usum Benedictinorum, antiquissimi archicoenobii s. Martini in sacro monte Pannoniae pro a. 1889. editus. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8r. 138 l. ára ?)

Schematismus provinciae s. Crucis Croatiae-Carnioliae ordinis Minorum s. Francisci strictioris observantiae ineunte anno 1889. (Laibach. Tartomány-főnökség. 8r. 31. l. ára ?)

Schematismus provinciae Hungariae reformatae nunc sanctae Mariae nuncupatae ordinis Minorum s. Francisci ad a. 1889/90. (Pozsony. Wigand F. Károly nyomdája. 8r. 45, XIX, 17 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Weszprimiensis ad annum 1889. (Veszprém. Stetter Ede nyomdája. 8r. 217, 15 l. ára ?)

Schematismus provinciae ss. Salvatoris in Hungaria, ordinis Minorum s. Francisci, strictioris observantiae, pro anno 1889. (Eger. Érseki lyceumi nyomda. 8r. 59 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis Strigoniensis pro anno 1889. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv könyvnyomdája. 8r. 267, 42 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Nitriensis pro a. 1889. (Nyitra. Schempek és Huszár nyomdája. 8r. 83 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Alba-regalensis ad annum 1889. (Székes-Fehérvár. Számmer Kálmán nyomdája. 8r. 143 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis Agriensis ad annum 1889. (Eger. Érseki lyceum nyomdája. 8r. 196, 32 l. ára ?)

Schematismus cleri archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum 1889. (Kalocsa. Malatin Antal nyomdája. 8r. 144, 63 l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum 1889. (Kassa. Werfer Károly könyvnyomdája. 8r. 273, XXVII l. ára ?)

Schematismus cleri dioecesis Magnovaradinensis Latinorum pro anno 1889. (Franklin-társ. nyomdája. 8r. 143, 16 l. ára ?)

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK AZ 1888—89. TANÉVRŐL.

Az **albertfalvi** iparos-iskola III. értesítője 1888—89. Közli: Tuymer János, az ipariskola tanítója. (Rudnyánszky A. 8r. 27 l.)

Az **alsólendvai** államsegélylyel fentartott polgári fiú-iskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Dr. Bartha Gyula igazgató. (Alsó-Lendva. Szabó György. 8r. 33 l.)

Az **Alsó-Meczenzéli** városi államilag segélyezett iparostanoncz-iskola negyedik értesítője 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Román József igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 20 l.)

Az **apatini** alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Rauschenberger János igazgató. (Apatin. Szavadill József. 8r. 19 l.)

Az **aradi** királyi főgymnásiumnak és az ezzel összekapcsolt állami fő-reáliskolának értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Kuncz Elek igazgató. (Arad. Réthy L. és fia. 8r. 101 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd Trefort Ágoston fölött Varga Ottótól.)

Az **Arad** városi polgári iskola jelentése (tizenhetedik tudósítványa) az 1888—89. Iskolaévről. Közli: Szöllősy Károly igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 38 l.)

Az **aradvárosi** alsófokú kereskedelmi iskola jelentése az 1888—89. iskolaévről. Közzéteszi: Millig József igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 13 l.)

Az államilag segélyezett **aradvárosi** kereskedelmi akadémia negyedik évi jelentése, az 1888—89. iskolai évről. Közli: Ábrai Lajos igazgató. (Arad. Gyulai István. 8r. 76 l.) (Értekezés: Trefort Ágoston emlékezete.)

Az **aranyosmaróti** m. kir. állami elemi és felső leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Deme Károly igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai 8r. 31 l.)

A pestmegyei ágost. hitv. ev. esperesség pártfogása alatt álló **aszódi** evang. négyosztályú gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Petry Gyula e. é. igazgató. (Franklin. 8r. 27 l.)

Baja szab. kir. város róm. kath. népiskolájának az 1888—89. tanévi értesítője. IX. (Baja. Streintz Gyula. 8r. 32 l.)

A **Baja** városi polgári fiúiskola és a vele kapcsolt alsófoku kereskedelmi és ipariskola értesítője az 1888—89. (VII.) tanévről. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 44 l.)

A cisterci rend **bajai** kath. főgymnásiumának értesítője 1888—89. (Baja. Kollár Antal és fia. 8r. 131 l.) (Értekezés: A Labdakidák Sophoklesnél. Irta: Czövek Frigyes.)

Évi tudósító a miasszonyunkról nevezett iskolánénék vezetése alatt álló **bajai** róm. kath. leánytanoda növendékeinek viseletéről és előhaladásáról az 1888—89. tanévben. XVIII. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.)

A **bajai** izr. hitközség elemi, felső leány- és polgári iskolájának nyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. (Baja. Nánay Lajos. 8r. 31 l.)

A **bajai** m. kir. állami tanítóképző-intézet XVI-ik értesítője az 1888—1889. (19-ik) tanévről. Az igazgatótanács megbízásából. Közli: Dr. Bartsch Samu igazgató. (Baja. Kollár Antal és fia. 8r. 43. l.) (Értekezés: Az állami tanítóképző-intézetek tantervéről. Irta: Scherer Sándor.)

Értesítő a **b-gyarmati** állami elemi népiskola 1888—89. XV-ik évfolyamáról. Közli: Kemény Gábor igazgató. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 12. l.)

A **b-gyarmati** izr. elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Brett Mór igazgató. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 19 l.)

Értesítvény a **balassa-gyarmati** római kath. elemi leányiskolákról az 1888—89-ik év végén. (B.-Gyarmat. Kék László 8r. 6. l.)

A **balassa-gyarmati** államilag segélyezett községi polgári leányiskola hetedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Tomeskó Nándor igazgató. (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 18 l.)

A **balassa-gyarmati** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola tizennegyedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Tomeskó Nándor igazgató (B.-Gyarmat. Kék László. 8r. 27. l.)

Balázsfalva. Program'a Gimnasiului superioru, Preparandiei, Normei și scolei populare de fetite din Blasiu pre anulu scolastecu 1888—89. compusa de Alesandru Micu directoru gimnasiulu. (Balázsfalva. A főegyházmegyei papnővelde nyomdája. 8r. 87 l.) (Értekezés: Din vocalismulu limbei române. Irta: Viciu.)

A **bánffy-hunyadi** m. kir. állami polgári fiú-, felső nép- és elemi iskolák értesítője az 1888—89. tanévről. XV. év. Szerkesztette: Koleszár Lajos igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 59 l.)

A **bártfai** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Marszina Győző igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 48 l.) (Értekezés: Intézetünk küldetése. Irta: Belják Bernát.)

A **battonyai** városilag segélyezett ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről IV. évfolyam. Szerkesztette: Szabados József igazgató. (Arad. Réthy Lipót és fia. 8r. 19 l.) (Értekezés: Iparosaink teendői az iparoktatás terén. Irta: Kasza József.)

Bazin szab. kir. város államilag segélyezett alsófoku ipariskolájának V. értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Zách Károly ig. tanító. (Pozsony. Stampfel, Éder és társai. 8r. 19 l.) (Értekezések: A lánczszabály az ipariskolában. Irta: Zách Károly.)

A **békési** ev. ref. VI. osztályú gymnasium értesítője. Az 1888—89 tanévről. Közli: Osváth Ferencz igazgató. (Békés. Povázsay László. 8r. 50 l.) (Egy előadás az Ember tragédiájáról. Irta: Pőcz János.)

A **békéscsabai** ágostai hitv. evang. algymnasium XXIV-ik értesítője 1888—89. Közli: Horváth János igazgató. (Békés-Csaba. Lepage Lajos. 8r. 40 l.)

Értesítvény a **belényesi** gör. kath. főgymnasiumról 1888—89. tanévre. Reportiu despre gimnasiulu sup. gr. cat. de Beiusiū pre anulū scol. 1888—89. Edatū de Petru Mihutiu directorū. (Szamosujvár. «Aurora» P. Fodoranū A. 8r. 65 l.)

A **beregszászi** állami polgári fiúiskola XV. évi s az intézet fennállásának XXV. évi értesítője az 1888—9. tanévről. Szerk. Katinszky János. (Beregszász. «Haladás» könyvnyomda. 8r. 35 l.)

A **berettyó-újfalui** alsófokú községi ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. V. évfolyam. Szerkesztette: Biher József igazgató. (Nagyvárad. Sonnenfeld Adolf. 8r. 8 l.)

(**Besztercze.**) Programm des evangelischen Obergymnasiums A. B. und der damit verbundenen Lehranstalten, dann der evangelischen Mädchenschule A. B. zu Bistritz (Siebenbürgen.) Am Schlusse des Schuljahres 1888—9 veröffentlicht von Georg Fischer Gymnasialdirektor. (Besztercze. Botschár Tivadar. 4r. 65 l.) (Értekezés: Der Einfluss und die Geltung der wissenschaftlichen Pädagogik in der Gegenwart. Irta: Siegmund Gusztáv.)

(**Besztercze.**) Jahresbericht der Ackerbauschule zu Bistritz pro 1888—9. (Besztercze. Botschár Tivadar 8r. 20 l. 1 tábla.)

(**Besztersze.**) XV. Jahresbericht der Gewerbeschule zu Bistritz. Am

Schlusse des Schuljahres 1888—9. veröffentlicht von Michael Miess, Director. (Besztercze. Botschár Tivadar. 8r. 33. l.) (Értekezés: Was sollen wir unsere Söhne werden lassen? Irta: Miess Mihály.)

A **beszterczei** államilag segélyzett polgári fiu-iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Czvajna József igazgató. (Besztercze. Botschár Tivadar. 8r. 35 l.)

A **beszterczebányai** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Spitzkö Lajos kir. igazgató. (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 103 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston emlékezete. Irta: B. B. A régi római vízvezetékek. Irta: Kocsner József.)

A **beszterczebányai** ág. h. ev. algymnasium és elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Varga Mihály e. é. gymn. igazgató tanár és Mockovcsák János főesp. el. isk. igazgató. (Beszterczebánya. Machold Fülöp. 8r. 70 l.)

Értesítő a **beszterczebányai** magy. kir. állami felsőbb leányiskola 1888—9. tanévről. Hatodik évfolyam. Közli: Dr. Gerevich Emil igazgató. (Beszterczebánya. Singer J. 8r. 108 l.) (Értekezés: A felfelé menő láncztörtekről. (Folytatás.) Irta: Dr. Gerevich Emil.)

A **bethleni** állami elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. A gondnokság megbízásából kiadta: Szabó Sándor, igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

Bezdán mezőváros alsófokú ipariskolájának II. értesítője az 1888—9. tanévről. Közli: Farkas Ferencz, igazgató. (Zombor. Bittermann Sándor 8r. 28 l.) (Értekezés: Elegendő feltét-e az iparos szakképzettsége az iparos jólétének előmozdítására? Irta: Farkas Ferencz.)

A tolna-baranya-somogyi ág. hitv. ev. egyházmegye **bonyhádi** algymnasiumának értesítője az 1888—9. tanévről. Közzéteszi: Marhauser Imre, ez id. igazgató. (Bonyhád. Fein F. férj. Raubitschekné. 8r. 23 l.)

A **brassói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. (Brassó. Alexi. 8r. 65 l.) (Értekezés: Az olympiai játékok. Irta: Bournáz Ernő.)

A **brassói** magyar kir. állami főreáliskolának negyedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Rombauer Emil. kir. igazgató. (Brassó. Alexi. 8r. 95 l.) (Értekezés: A rovarvilág befolyása a természetre. Irta: Méhely Lajos.)

A **brassói** magyar királyi állami közép kereskedelmi és közép faipariskola (IV-ik) értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Orbán Ferencz igazgató. (Brassó. Alex. 8r. 112 l.) (Értekezés: Nézetek a szakiskolák pädagogiájához. Irta: Mally Nándor.)

(**Brassó.**) A XXV. Programă a gimnasiului mare publică română de religiunea ort. răsăritenă din Braşov şi a celorlalte şcole secundare şi primare împreunate cu gimnasiul pe anul şcolastic 1888—89. Publicată de Direcţiunea şcolilor medii. (Brassó. Mureşianu A. 8r. 88 l.) (Értekezés: Ivanu Meşotă, cuvântu comemorativu de prof. I. Popea.)

(**Brassó.**) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. zu Kronstadt und der damit verbundenen Lehranstalten. Am Schlusse der Schul-

jahres 1888—89 veröffentlicht von Ludwig Korodi, Rector. (Brassó. Gött János és fia Henrik. 4r. 51 l.) (Értekezés: Das geometrische Zeichnen im Lehrplan unserer Gymnasien. Kühlbrandt Ernőtől.)

A **Budapest** fővárosi I. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. tanév végével. Szerkesztette: Póra Ferencz, igazgató. (Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8r. 38 l.)

A **budapesti** II. kerületi (vizivárosi) magy. kir. állami elemi tanítónő-képzőintézet értesítője 1888—89. iskolai évről. (Összeállította: özv. Dusóczky Károlyné igazgató. (Magy. kir. egyetemi könyvnyomda 8r. 34 l.)

A **budapesti** II. kerületi nyilvános községi polgári és középkereskedelmi iskola XVI. értesítője az 1888—89. tanév végén és III. jelentés a II. kerületi községi alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette: Lengyel Sándor igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság 8r. 87 l.) (Értekezés: Hazánknak közgazdasága a XVIII. században, különös tekintettel a kereskedelemre. Irta: Búzás István.)

A **Budapest** fővárosi II. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola tizennegyedik tudósítványa az 1888—1889. tanévről. Szerkesztette: Kozma Gyula igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 76 l.) (Értekezés: A leányok fegyelmezése. Irta: Balásy Dénes.)

A **budapesti** második kerületi állami reáliskolának harminczharmadik évi jelentése az intézet főnnállásának 34-ik évében. Az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Mayer József kir. igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 117 l.) (Értekezés: Spencer Herbert nevelési elvei. Irta: dr. Buday József.)

A **budapesti** II. kerületi királyi egyetemi katolikus főgymnasium évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Lutter János igazgató. (Franklin-társ. 8r. 88 l.) (Értekezés: A magyar népmesék anyagáról. Irta: Kőrösi Henrik.)

A **Budapest** fővárosi III. kerületi nyilvános községi polgári fiúiskola tizenhetedik értesítője. Az 1888—1889. iskolai év végével. Közli: Halász Gyula igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 40 l.) (Értekezés: A jellemképzés fontossága és eszközei a nevelő-oktatás szolgálatában. Irta: Barna Jónás.)

Tudósítvány a kegyes-tanítórendek **budapesti** főgymnasiumáról az 1888—89. tanévben. («Hunyadi Mátyás» nyomda-intézet. 8r. 89 l.) (Értekezés: A bölcselő elem Vörösmarty lírai költeményeiben. Irta: Pintér Kálmán.)

A **Budapest** fővárosi IV. kerületi (belvárosi) községi nyilvános főreáliskola harminczötödik értesítője az 1888—1889. tanév végén. Szerkeszté: Ney Ferencz igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 123 l.) (Értekezések: A kúp és sík metszésének tengelyei. Irta: Feichtinger Győző. Trefort Ágoston emlékezete. Iskola-ünnepi beszéd. Tartotta: Ney Ferencz.)

A **Budapest** fővárosi IV. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola tizenkilencedik értesítője az 1888—1889. tanév végével. Szerkeszté Sztojano-vits István igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 37 l.)

Értesítő a **budapesti** m. kir. állami felsőbb leányiskola 1888—1889. iskolaévről. Közli: Berecz Antal igazgató. (Fritz Ármin és társa. 8r. 55 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd. Trefort Ágostonról tartotta Révy Ferencz.)

A **budapesti** ág. hitv. evang. főgymnasium értesítője az 1888—1889. iskolai évről. Közzéteszi Böhm Károly e. i. igazgató. (Franklin-társ. 8r. 61 l.)

(Értekezések : Herodotos pontusi útja. Irta: Fröhlich Róbert. Sors és részvét. Fordítás Hermann és Dorotheából. Fordította : Lehr Albert.)

A **budapesti** V. kerületi állami főreáliskolának tizenhetedik évi értesítője. Az 1888—89. tanév végén szerkeszté Hofer Károly királyi igazgató. (Légrády testvérek. 8r. 88 l.) (Értekezés : Az önképző-körök a reáliskolában. Irta : Alexander Bernát.)

A **budapesti** V. kerületi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli : dr. Corzan-Avendano Gábor igazgató. (Idősb Poldini Ede és társa. 8r. XVI, 69 l.) (Értekezések : A kereszténység, főképen a katolicismus befolyása a művészetre. Irta : Kürcz Antal. A talaj mint közegészségi tényező. Irta : dr. Vladár Márton.)

A **budapesti** kereskedelmi akadémia harminczkettedik évi jelentése az 1888—89. tanév végén. Közli : dr. Ghyczy Géza igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 61 l.) (Értekezés : Calculatio-tabellák és árúparítás. Irta : Bogyó Samu.)

A **Budapest** fővárosi V. kerületi nyilvános községi polgári leány-iskola tizenharmadik tudósítványa az 1888—89. tanév végével. Szerkeszté: dr. Gyulay Béla igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 42 l.)

A **budapesti** VI. kerületi nyilvános községi polgári fiú- és közép-kereskedelmi iskola XIX. értesítője az 1888—1889. tanév végén és jelentés a VI. ker. alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette : Roller Mátyás igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 93 l.) (Értekezés : A német kereskedelmi levelek szerkesztéséről. Irta : dr. Patrubány Lukács.)

A **Budapest** fővárosi VI. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola első értesítője. Az 1888—1889. iskolai év végével. Szerkesztette : Oldal János igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 29 l.)

A **Budapest** fővárosi VII. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizenhatodik értesítője az 1888—1889. tanév végével. Szerkesztette : Vajdady Ernő igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 45 l.)

A **budapesti** VII. kerületi magyar királyi állami gymnasium nyolczadik évi értesítője az 1888—1889. iskolai évről. Közli : Köpesdy Sándor igazgató. (Fanda József. 8r. 88 l., 1 tábla.) (Értekezés : Az oroszok és magyarok első érintkezései. Irta : dr. Márki Sándor.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerületi községi nyilvános főreáliskola tizen-nyolczadik tudósítványa az 1888—1889. tanév végén. Szerkesztette : Felsmann József igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 115 l.) (Értekezés : Lessing G. E. «Bölcs Náthán»-ja. Irta : dr. Weninger László.)

A **Budapest** fővárosi VIII. kerületi községi nyilvános polgári leány-iskola nyolczadik értesítője az 1888—1889. tanévről. Szerkeszté Wittinger János igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8r. 37 l.)

Értesítő a **budapesti** reformatus főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. Szerkesztette : Vámosy Mihály igazgató. (Buschmann F. 8r. 69 l.)

A **Budapest** fővárosi IX. kerületi nyilvános községi polgári és közép-kereskedelmi iskola tizenharmadik tudósítványa az 1888—1889. tanév végével és III. jelentés a IX. kerületi alsófokú kereskedelmi iskoláról. Szerkesztette : Fillingner Károly igazgató. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8r. 64 l.)

Értesítő a **budapesti** állami közép-ipariskola 1888—89. tizedik tanévről. Szerkesztette: Hegedűs Károly igazgató. (Pallas. 8r. 111 l.)

A **budapesti** kereskedő ifjak társulata esti szaktanfolyamának értesítője az 1888—89. tanévről. (Buschmann F. 8r. 8 l.)

A **budapesti** ágostai hitv. evang. magyar-német gyülekezet nép- és polgári iskolájának évi értesítője az 1888—89. tanévről. X. évfolyam. (Müller K. [ezelőtt Münster K.] 8r. 53 l. (Értekezés: Mire neveljük gyermekeinket? Irta: Kurz Sámuel.)

A **budapesti** országos izr. tanítóképző-intézet értesítője az 1887—88. és 1888—89. tanévről. Közli: Bánóczy József id. igazgató. (Athenaeum. 8r. 38 l.)

A **budapesti** országos rabbiképző-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. (Athenaeum. 8r. VI, 104, 26 l.) (Értekezés: Abulvalíd merván ibn ganáh (R. Jóná) szentírásmagyarázatáról. Irta: dr. Bacher Vilmos tanár.)

A **budapesti** szünidei gyermektelep-egyesület ötödik évi értesítője az 1888. évre. A választmány megbízásából szerkesztette Szabó József. (Athenaeum. 8r. 22 l.)

Értesítő a **budapesti** siketnémák magánintézetéről az 1888—89. tanévben. Közli: Frim Antal. (Beck F. 8r. 12 l.) (Értekezés: A siketnéma gyermek a népiskolában. Irta: Frim Antal.)

A **budapesti** kir. magyar tud.-egyetem tanrende az MDCCCLXXXVIII—LXXXIX. tanév I., II. felére. (Magyar királyi egyetemi könyvnyomda. 8r. 69, 67 l.)

A **budapesti** kir. magyar tud.-egyetem almanachja MDCCCLXXXVIII—LXXXIX. évről. (A magyar királyi egyetemi könyvnyomda. 8r. 146. l.)

A **budapesti** kir. magyar tud.-egyetem tanrende az MDCCCLXXXIX—XC. tanév első felére. (A magyar királyi egyetemi könyvnyomda. 8r. 77 l.)

(**Budapest.**) Az országos m. kir. zene- és színművészeti akadémia évkönyve az 1888—89. tanévről. (Athenaeum. 8r. 113 l.)

A **pesti** ág. hitv. evang. hitoktatói testület értesítője az 1888—89. tanévről. (Hornyánszky Viktor. 8r. 21 l.)

(**Budapest.**) Tudósítvány Fekete József nyugalmazott főgymn. tanár nevelőintézetéről az 1888—89. tanévben. (Bartalits Imre. 8r. 23 l.)

(**Budapest.**) A magyar kir. országos mintarajziskolának és rajztanárképzőnek értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Keleti Gusztáv igazgató. (Franklin-társ. 8r. 44 l. 5 kép.)

(**Budapest.**) A magyar kir. iparművészeti iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Keleti Gusztáv igazgató. (Franklin-társ. 8r. 31 l.)

(**Budapest.**) A fővárosi községi iparrajziskola tudósítványa az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Vidéky János igazgató. (Pesti könyvnyomda részvénytársaság. 8r. 65 l.)

(**Budapest.**) A József Főherczeg Ő Fenségének fővédnöksége alatt álló nemzeti zenede évkönyve az 1888—89. iskolai évre. I. évfolyam. Szerkesztette: Vajdady Emil a nemzeti zenede titkára. Továbbá: A Nemzeti zenede növendékeinek érdemsorozata az 1888—89. tanévben. (Rózsa Kálmán és neje. 8r. 114 l.)

(**Budapest.**) A m. kir. tanárképző intézet gyakorló főgymnasiumának értesítője az 1888—89. időszakról. Közzé teszi: Bartal Antal. (Athenaeum. 8r. 59. l.) (Értekezés: Graphikus methodusok a gymnasiumi matematika-tanításban. Irta: Waldapfel János.)

(**Budapest.**) Az országos nőképző-egylet tanintézetének értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadja az igazgatóság. (Fanda József 8r. 56 l.)

(**Budapest.**) Dr. László Mihály nyilvános főgymnasiuma és nevelőintézete. Értesítő az 1888—89. tanévről. Közli: Dr. László Mihály intézettulajdonos és igazgató. XII. évfolyam. (Franklin. 8r. 40 l.)

(**Budapest.**) A magyar gazdasszonyok országos egyletének évkönyve az 1888—89. évről. XXVIII-ik évfolyam. Összeállítá: Mayer György egyesületi titkár. (Rudnyánszky A. 8r. 42 l.)

(**Budapest.**) Az országos gépész-egyesület értesítője az 1888. évről. Bartalits Imre. 8r. 15 l.) Ugyanez németül is. (15 l.)

Raportul general al societății de lectura «Petru Maioru» a junimii române din **Budapesta** pe anul școlastic 1888—89. (N.-Szeben. Társulat. 8r. 12 l.)

A **csáktornyai** községi elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. XX. évfolyam. Közli: Jeney Gusztáv igazgató-tanító. (Nagy-Kanizsa — Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 52. l.)

A **csáktornyai** államilag segélyezett községi nyilvános polgári fiúiskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkeszté: Pálya Mihály igazgató. (Nagy-Kanizsa — Csáktornya. Fischel Fülöp. 8r. 35 l.)

A **csiksomlyói** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Imets F. Jákó igazgató. (Csik-Szereda. Györgyjakab Márton. 8r. 119 l.) (Értekezés: A csiksomlyói tanuló ifjúság szállásviszonyai a múltban és az új internatus. Irta: Imets F. Jákó.)

A **csongrádi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Farkas Béla igazgató. (Szentés. Sima Ferencz. 8r. 31 l.)

A **csongrádi** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Farkas Béla igazgató. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 28 l.) (Értekezés: Az ipariskolai mulasztásokról.)

A **csurgói** ev. ref. főgymnasium (XXV.) VII. évi értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: dr. Vida Károly igazgató-tanár. (Csurgó. Vágó A.-né és fia 8r. 92 l.) (Értekezés: Hazánk a német költészetben. Irta: Endrei Ákos.)

A **czeglédi** állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Elefánti József igazgató. (Czegléd. Piros József és társa. 8r. 43 l.)

Debreczen sz. kir. város főreáliskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Fazekas Sándor igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája 8r. 68 l.) (Értekezés: A latin nyelv tanítása a reáliskolában. Irta: Harmath Gergely.)

Értesítő a kegyes tanítórendiek **debreczeni** algymnasiumáról az 1888. és 1889. iskolai évben. Közli: Fehérváry István h. igazgató. (Debreczen. Város

könyvnyomdája 8r. 94 l. (Értekezés: Másodrendű felületek és tulajdonságaik. Irta: Miklóssy Sándor.)

A **debreczeni** ref. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Tüdös János igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája 8r. 96 l.)

A **debreczeni** római katolikus elemi népiskolák növendékeinek érdemsorozata az 1888—89. tanév végén. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 18 l.)

Tizenötödik jelentés a **debreczeni** ev. ref. egyház Valics Antalné iskolával egyesített nyolcz osztályú leánynevelő intézetéről és varró-osztályáról az 1888—89. iskolai év végén. Szerkesztette: Dóczy Gedeon igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 30 l.)

1888—89. évkönyv a **debreczeni** ev. ref. főiskola akadémiai tanszakaiáról. Összeállította: Liszka Nándor ez évi akad. igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 172. l. (Értekezés: Beiktatás alkalmával mondott beszéd. Elmondta: Erdős József.

A **debreczeni** m. kir. gazdasági tanintézet és azzal összekapcsolt földművesiskola értesítője az 1888—89. tanév végén. Közli: Domokos Kálmán igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 38 l.)

A **debreczeni** kereskedelmi akadémia és a vele kapcsolatos alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. A tanintézet főnnállásának harminczadik évében. Közzéteszi: Dr. Bayer Ferencz igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 134 l.) (Értekezés: Tanulmányi kirándulás. Irta: Dr. Bayer Ferencz.)

A **debreczeni** ev. ref. egyház fiú és leány elemi iskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztették: Némethy Lajos iskolaszék elnöke, Sáfár László, tanítótétel elnöke. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 72 l.)

Értesítő a reformátusok **debreczeni** főiskolájában a tanítóképezdéről és az elemi iskolákról az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Ivó István a tanítóképezde igazgatója. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 76. l.)

Évi jelentés — XII. értesítő — **Debreczen** szab. királyi város alsófokú iparos iskolája 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Dóczy Gedeon iparos iskolai igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 35 l. (Értekezés: A rajz tanítása az alsófokú iparos iskolában. Irta: Domokos Kálmán.)

A **debreczeni** ev. ref. főiskola akadémiai tanszakainak tanrendje az 1888—89. iskolai év I. II. felében. Közli az igazgatóság. (Debreczen. Város könyvnyomda. 8r. 8, 8 l.)

A **debreczeni** m. kir. gazdasági tanintézet évkönyve 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Domokos Kálmán igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 124 l.) (Értekezések: Debreczen város mezőgazdasági termelésének hatása a talaj kimerülésére. Irta: Szűts Mihály. Debreczen város meteorológiai viszonyai. Irta: Zalka Zsigmond. A seprőczirok termeléséről. Irta: Czájlik István. Közlemények a tanintézet kísérleti teréről. Irta: Zalka Zsigmond.)

A **deési** államilag segélyezett, műasztalos tanműhelylyel kapcsolatos

polgári fiú- és leányiskola értesítője 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Pfeiffer János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 51 l. (Értekezés: A nemzetőrség megalakulása Deésen, Irta: Kádár József.)

A **deési** alsóbbfokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Pfeiffer János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 16 l. (Értekezés: Iparosságunk fejlődésének nehézségei, Irta: Kállay N. Miklós.)

A **deési** községi elemi leány- és vegyesiskola 1888—89. tanévi értesítője. Kiadta: Pfeiffer János igazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 3 l.)

A **deési** izr. hitközség magyar tannyelvű elemi fiú-iskola V. tanévi értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Klein Ignác igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 4 l.)

A **deési** ev. ref. elemi leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadták a tanítók. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 4 l.)

A **deési** ev. ref. elemi fiú-iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szentesi Áron iskolaigazgató. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

Értesítés a **deési** római katolikus elemi fiú- és leányiskola személyzetéről, tantárgyairól és a folyó 1888—89. tanév végén tartandó közvizsgálatok rendjéről. Kiadták a helybeli róm. kath. tanítók. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 7 l.)

A **dévai** m. kir. áll. főreáliskola tizennyolczadik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Téglás Gábor igazgató. (Déva. Hirsch Adolf. 8r. 64 l. 1 kép.) (Értekezés: A dévai m. kir. állami főreáliskola új épülete, Irta: Szinte Gábor.)

Az **egri** érseki joglyceum évkönyve az 1888—89. tanévről. IX. évi folyam. (Eger. Érseki lyceumi könyvnyomda. 8r. 20 l.)

A cisterci rend **egri** kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Szvorényi József igazgató. (Eger. Érseki lyceumi könyvnyomda. 8r. 179 l.) (Értekezés: A magyar nép eszejárása és eszmeköre, közmondásaiban s egyéb elmeműveiben elétüntetve, Irta: Szvorényi József.)

Az **egri** érseki joglyceum tanrendje az 1888—89. tanév I. II. felére. (Eger. Érseki lyceumi könyvnyomda. 8r. 8, 8 l.)

Az **eperjesi** kir. kath. főgymnasium 1888—89. tanévi értesítője. Közzéteszi: Schlott Gyula igazgató (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 120 l. 1 kép.) (Értekezések: Az eperjesi kir. kath. főgymnasium története alapításától a jezsuita-rend eltörléséig (1673—1773.) Irta: Ruby József. Emlékezés Juhász Norberta 1817—1889. Irta: Lévy István.)

Az **eperjesi** ág. hitv. ev. kerületi collegium értesítője az 1888—89. iskolai évről. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 85 l.) (Értekezés: A görög drámáról. Irta: Nosz Gusztáv.)

Az **érsekújvári** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Felix János igazgató. (Érsekújvár. Winter Zsigmond. 8r. 35 l.) (Értekezés: A szellemi hős küzdelme, Irta: Dr. Némethy Károly.)

Az **erzsébetvárosi** róm. kath. Raphaeli gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: László Dávid igazgató. (Erzsébetváros. Kotzauer Dániel. 8r. 52 l.) (Értekezés: Markovich-ünnepély, Irta: Nagy József.)

(**Eszék.**) Programm kralj. velike realke u Osieku za školsku godinu

1888—89. (Eszék. Pfeiffer Gyula. 8r. 66 l.) (Értekezés: Kako je P. Emerik Pavić u prošlom stoljeću u latinski jezik prevodiv pjesme slavnoga Fra Andreji Kačića? Irta: Forko József.)

Értesítő a pannonhalmi sz. Benedek-rend **esztegomi** főgymnasiumáról az 1888—89. tanév végén. Közzéteszi Villányi Szaniszló igazgató. (Esztegom. Laiszky János. 8r. 96 l.) (Értekezés: A homerosi kor kosmographiája. Irta: Gergye Lénárt.)

A sz. kir. **esztegomvárosi** nyilvános reáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli az igazgatóság. (Esztegom. Laiszky János. 8r. 46 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter felett, melyet annak halála alkalmából az esztegomi reáliskolában mondott dr. Feichtinger Sándor kir. tanácsos, reáliskolai igazgató.)

A főmagasságu bibornok, herczeg-primás és esztegomi érsek ur kegyes pártfogása alatt levő és az irgalmas nővérek vezetése alatt álló **esztegomi** leánynevelde és tanodák értesítőnye az 1888—89. tanévről. (Esztegom. Buzárovits Gusztáv. 8r. 30 l.)

A **fehértemplomi** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Gerevics Gusztáv kir. igazgató. (Fehértemplom. Wunder Gyula. 8r. 64 l.) (Értekezés: Marcus Aurelius. Irta: Dr. Vajda Károly.)

A **felső-lövői** ág. hitv. ev. nyilvános tanintézetek (tanítóképezde, gymnasium és reáliskola) értesítője az 1888—89. tanévről. Programm der öffentlichen evangelischen Schulanstalten zu Oberschützen (Seminar, Gymnasium und Realschule) für das Schuljahr 1888—89. (Felső-Eőr. Schodisch Lajos. 4r. 55 l. 1 kép.)

A **fiumei** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette dr. Berghoffer József főgymnasiumi tanár. Programma del Regio Ungarico Ginnasio superiore di Stato in Fiume pubblicato alla fine dell'anno scolastico 1888—89. dal professore Giuseppe Dre Berghoffer. (Fiume. E. Mohovich. 4r. 57 l.) (Értekezések: Due discorsi pronunziati in occasione del XXV. anniversario dell' operosità letteraria del Dre Béla Erődi. Irta: Kőrösi Sándor. Alla festa assistettero LL. EE. il r. governatore conte Augusto Zichy e la nobile di lui consorte, contessa Edvige Zichy Wimpffen. Berghoffer Józseftől.)

Izvjėsće kr. velike gimnazije u Rieci (**Fiume**) koncem školske g. 1888—89. (Zágráb. Narodnih Novinah. 8r. 107 l.) (Értekezés: Kada je i kojim povodom pisao Platon dialog Phaidros? Irta: Mirko Rastió.)

A **fiumei** m. kir. áll. elemi és polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Donáth Imre igazgató. Programma dell R. Ung. etc. (Fiume. E. Mohovich. 8r. 48 l.)

A **fiumei** m. kir. állami kereskedelmi akadémia értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Matcovich Pál igazgató. Programma degli etc. (Fiume. Battara Péter. 8r. 79 l.)

A **galgóczi** állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Nyolczadik értesítés. Közli: Lévay István L. igazgató. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 42 l.)

A **gyergyó-ditrói** római kath. polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Vendl Aladár igazgató. (Gyergyó-Ditró. Ditró és Szárhegy községek könyvnyomdája. 8r. 32 l.) (Értekezés: Az iskolai fegyelemtartás akadályai különös tekintettel a helyi viszonyokra. Irta: Taschek Gyula.)

A **gyergyó-szentmiklósi** államilag segélyezett községi polgári fiúiskola tizennegyedik értesítője az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette Kuncz Kornél igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés» irodalmi intézet, könyv- és könyomda. 8r. 35 l.)

A **gyergyó-szentmiklósi** államilag segélyezett községi iparostanoncziskola hatodik értesítője az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Kuncz Kornél igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés» könyvnyomda. 8r. 31 l.)

A **gyöngyösi** kath. nagygymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Vágó Ferencz igazgató. (Gyöngyös. Kohn L. 8r. 56 l.) (Értekezés: A rovarok életmódja és természeti ösztönük. Irta: Galambos Áron.)

A **gyönki** ev. ref. gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Varga István gymn. igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 25 l.)

Értesítő a pannonhalmi sz. Benedekrend **győri** főgymnasiumáról az 1888—89. év végén. Közli: Francsics Norbert igazgató. (Győr. Surányi János. 8r. 172 l.) (Értekezés: Hat év (63—57. Kr. e.) Ciceró életéből. Irta: Bódiss Jusztin.)

A **győri** magy. kir. állami főreáliskola tizenhatodik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Cs. Szabó József. (Győr. Gross Gusztáv és társa. 8r. 164 l.) (Értekezés: A győri m. k. áll. főreáliskola története (1852/3—1888/9.). Irta: Lasz Samu.)

A **győri** alsófoku kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi az igazgató. (Győr. Fischer István és F. 8r. 32 l.) (Értekezés: A váltókról. Irta: Stumpf Dózsa.)

A **gyulafehérvári** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. (Gyulafehérvár. Papp és Ferdinánd, a püsp. lyceumi nyomda. 8r. 162 l.) (Értekezések: A döbrentei codex nyelvi sajátosságai. Irta: Pál Antal. A gyulafehérvári meteor-állomás észleletei 1888. évről. Ávéd Jákótól.)

A **H.-Szoboszló** rendezett tanácsú város alsófokú ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Pestényi Pap Ignác igazgató. III. évfolyam. (Debreczen. A város könyvnyomdája 8r. 16 l.)

A **hód-mező-vásárhelyi** ev. ref. főgymnasium 1888—89. tanévi értesítője. (H.-M.-Vásárhely. Hungária könyvnyomda. 8r. 70 l.) (Értekezés: Sáskáink. Irta: Gyulai Kálmán.)

A **hódsághi** alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Brandecker István igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 15 l.)

Az **iglói** ág. hitv. evang. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zimann János e. i. igazgató. (Igló. Schmidt József. 8r. 61 l.)

Az **iglói** ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről IX. évfolyam. Közl: Kertscher Ede e. i. igazgató. (Igló. Schmidt József. 8r. 49 l.)

A **jászberényi** községi kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Himpfner Béla kir. i. igazgató. (Jászberény. Balázs

Adolf. 8r. 63 l.) (Értekezések: Megemlékezés Golenich Károly r. tanárról. B. K.-tól. Kopernik világrendszeréről. Irta: Bartók István. A jászberényi gymnasium multjának és új épületének rövid ismertetése. H. B.-tól.)

A **jászberényi** irgalmas nővérek vezetése alatt álló érseki nőnevelő-intézet értesítője az 1888—89. iskolai évről. («Szent István» kath. műintézet. 8r. 24 l.) (Értekezés: A nőnevelésről. Irta: Bukoveczky Sándor)

A jézus-társasági **kalocsai** érseki főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. XXIV. 80 l.) (Értekezés: Állandó-e a nap melege? s ha igen, miért és meddig? Irta: Ritli Vendel.)

A miasszonyunkról nevezett szegény iskolanénék vezetése alatt álló **kalocsai** érseki tanítónőképző intézetek, nőnevelde árvaház, felső s elemi népiskola és ovoida értesítője az 1888—89. iskolai évről. Kiadja az intézeti igazgatóság. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 34 l.)

A **kalocsai** városi fi. külvárosi (eperföldi) és pusztai vegyes osztályú római kath. elemi iskolákba járó tanoncok érdemsorozata 1888—89. tanévben. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.)

A **kalocsai** államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Petrovác József ipariskolai igazgató. V. évfolyam. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 20 l.) (Értekezés: A levelek és ügyiratok az ipariskolában. Irta: Pető Mihály.)

A **kalocsai** izraelita hitközség nyilvános ötosztályú vegyes elemi iskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette a tantestület. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 15 l.)

A **kaposvári** m. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. isk. évről. Közli: Lenner Emil kir. igazgató. (Kaposvár. Hagelmann Károly. 8r. 88 l. 1 tábla.) (Értekezések: A latin igeragozás rendszere. Irta: Pintér Ede. Classika philologiai szemléltető eszközök. Irta: Schambach Gyula.)

A **kaposvári** zsidó hitk. iskolájának értesítője az 1888—89. tanévre. IX. évfolyam. Kiadja a zsidó hitközség. (Kaposvár. Réthelyi Miksa. 8r. 16 l.)

A **kaposvári** államilag segélyezett községi polgári leányiskola második értesítője az 1884/5—1888/9-ig terjedő tan évekről. Közli: Nagyné Csorba Mária igazgató. (Kaposvár. Hagelmann Károly. 8r. 77 l.)

A **karánsebesi** magy. kir. állami tanintézetek (polgári és elemi fiúiskola, elemi leányiskola és gyermekkert) értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bánfi János igazgató. (Karánsebes. 8r. 35 l.)

A **karánsebesi** kereskedelmi testület által fentartott városi alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bánfi János igazgató. Második évfolyam. (Karánsebes. Az egyházmegyei könyvnyomda. 8r. 10 l.)

A **karánsebesi** állami segélylyel fentartott városi alsófokú ipariskola értesítője ez 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bánfi János, igazgató. Harmadik évfolyam. (Karánsebes. Egyházmegyei könyvnyomda. 8r. 25 l.)

(**Karloca**.) Program srpske veljike gimnasije Karlovačke sa školsku godinu 1888—89. Uredjuje Direktor gimnasije. Godina XXXVII. Knjiga XXX. (Újvidék. Pajevics A. 8r. 80 l.) (Értekezés: Klasicsna nastava. Irta: Vuić V.)

Kassa szab. kir. város községi polgári fiú- és leányiskolájának XVI.

értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Mártonfy Márton igazgató. (Kassa. Riess Lajos. 8r. 76 l.) (Értekezés: Valami a játékról. Irta: Malaszt Ferencz.)

A **kassai** magy. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Dr. Rodiczky Jenő igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 40 l.)

A **kassai** magy. kir. gazdasági tanintézet tanári és tisztikara valamint hallgatóinak névjegyzéke az 1889—90. tanév első felében. (Kassa. Riess Lajos. 8r. 7 l.)

Kassa szab. kir. város községi elemi iskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Sudy Kapisztrán János igazgató. (Kassa. Riess Lajos 8r. 68 l.) (Értekezés: Városunk tanügyi multjából. Irta: Sudy K. János.)

A **kassai** kir. jog- és államtudományi kar évkönyve 1888—9-ről. Közli az igazgató. Negyedik évfolyam. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 52 l.)

A **kassai** kir. jog- és államtudományi kar tanrendje az 1888—9. tanév I. II. felében. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 7, 7 l.)

A **kassai** m. kir. gépészeti középiskola értesítője az 1888—89. XVII. tanévről. Szerkesztette: P. Tetmajer Károly igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 101 l.)

Kassa sz. kir. város előkészítő és rendes tanfolyamú ismétlő ipariskoláinak IV. értesítője az 1888—9. tanévről. Közzéteszi: Mártonfy Márton a rendes tanfolyamú iskola igazgatója. (Kassa. Riess Lajos. 8r. 85 l.) (Értekezés: A vas. Irta: Krancz Béla.)

A **kassai** állami főreáliska értesítője az 1888—89-ik évről. Közli: Mauritz Rezső igazgató. (Kassa. Werfer Károly. 8r. 79 l.) (Értekezés: A tej. Irta: Vadász I.)

A jászóvári prémontréi kanonokrend **kassai** főgymnasiumának évi jelentése az 1888—89. tanévről. Közli: Nátafalussy Kornél főgimn. igazgató (Kassa. Riess Lajos. 8r. 129. l.) (Értekezés: Az eleusisi mysteriumok. Irta: Takács Menyhért.)

A **kassai** kereskedelmi testület által fentartott három osztályú ismétlő iskola 1888—89. évi értesítője. Közzéteszi: Mártonfy Márton igazgató. (Kassa. Bernovits G. 8r. 24 l.) (Értekezés: Magyarország kereskedelmének fejlődése. Irta: Grúz Frigyes.)

A **kecskeméti** magy. kir. állami főreáliskola 1888—89. évi értesítője Közli: Hanusz István, igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 75 l.) (Értekezés: Egy lap irodalmunk történetéből. Irta: Hornyik József.)

A **kecskeméti** reform. főiskolai jog- és államtudományi-kar évkönyve 1888—9-ről. Tizennegyedik évfolyam. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 32 l.)

A **kecskeméti** reform. főgymnasium értesítője 1888—89. Szerkesztette Csabai Imre igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 57 l.)

A kegyes tanítórend **kecskeméti** főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről Közli: Perger József igazgató. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 91 l.) (Értekezés: A növényvilág vampirjai. Irta: Bartek Lajos.)

A **kecskeméti** államilag segélyezett polgári és elemi leányiskola XIV. értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Páthy Károly igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 56 l.) (Értekezés: Iskola és erkölcsiség. Irta: Páthy Károly.)

A **kecskeméti** jótékony nőegylet évkönyve az 1888—89. évről. Összeállította: Dr. Horváth Mihály egyl. titkár. (Kecskemét. Tóth László. 8r. 17 l.)

A **kecskeméti** reform. főiskolai jog- és államtudományi kar tanrendje az 1888—89. félév I. II. felében. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 7, 7 l.)

XII. évi jelentés a **kecskeméti** községi népiskolákról. 1888—89. tanév. Szerkesztette: Pásthly Károly igazgató. (Kecskemét. 8r. 28 l.)

Kecskemét T. H. városi alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola VI-ik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Pataki Imre igazgató. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 26 l.)

A **Kecskemét** városi államilag segélyezett gazdasági szakoktatással egybekapcsolt felső népiskola XVII. értesítője az 1888—89. tanévről Összeállította Máté Sándor. (Kecskemét. Sziládi László. 8r. 22 l.)

A **késmárki** ág. hitv. evang. kerületi lyceum 1888—89. tanévi értesítője. Közli: Scholcz Frigyes igazgató. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 95 l.) (Értekezések: A késmárki ág. hitv. ev. kerületi Lyceum története. Irta: Palesó István. Boldogult Jóni Tivadar hamvainak elszállítása a miskolczi sírkerthől a késmárki temetőbe. Irta: Votisky Károly. Jóny Tivadar emlékére, Zvarinyi Sándortól. Jóny Tivadar emlékezete, Scholcz Frigyesről.)

A **keszthelyi** kir. katolikus gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzé teszi: Farkas Miklós igazgató. (Keszthely. Kardos G. 8r. 68 l.) (Értekezés: A jellemképzésről. Irta: Pákor Adorján.)

A **keszthelyi** m. kir. gazdasági tanintézet 1889. évkönyve. Kiadja a tanintézet. Szerkeszti: Deininger Imre. (Nagy-Kanizsa. Weiss L. F. 8r. 118 l.)

A **keszthelyi** m. kir. gazdasági tanintézet értesítője az 1888—9. tanévről. Szerkesztette: Deininger Imre igazgató. (Nagykanizsa. Weiss L. és F. 8r. 38 l. 1 kép.)

Értesítés a **K.-Vásárhely** rend. tanácsú városban állami segélylyel fentartott alsófokú ipariskoláról az 1888—9. év végén. Szerk. M. Székely János. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 15 l.)

Értesítés a **Kézdi-Vásárhely** városi államilag segélyezett községi elemi fiu- és leány-iskola évváró vizsgálatai ideje és rendjéről, valamint a tanítók és tanulók létszámáról az 1888—9. isk. év végén. Az iskolaszék megbízásából összeállította: M. Székely János. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 12 l.)

A Minorita-rendiek vezetése alatt álló **kézdivásárhely-kantai** róm. kath. gymnasium értesítője 1888—89. tanévről. Közzé teszi: Wittmann Ágoston igazgató. (Kézdi-Vásárhely. Szabó Albert. 8r. 43 l.) (Értekezés: Nehány szó a helyi nevelési viszonyokhoz. Irta: Wittmann Ágoston.)

A **kiskőrösi** állami és városi segélylyel fentartott alsófokú ipariskola negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Záboji Gusztáv igazgató. (Kalocsa. Malatin Antal. 8r. 29 l.)

A **kiskúnfélegyházi** városi kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Holló László igazgató. (Léva. Nyitray és társa. 8r. 71 l.) (Értekezés: A síkságok meteorológiai hatásáról. Irta: Kunz Béla.)

A **kiskúnfélegyházi** állami tanítóképző-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Zajzon Dénes tanító-képző-intézeti igazgató. (Losoncz. Kármán társulat. 8r. 18 l.)

A **kis-kun-halasi** helv. hitv. lyceum értesítője az 1888—89-ik tanévről. Szerkesztette: Csontó Lajos, igazgató-tanár. (Halas. Práger Ferencz. 8r. 60 l.)

A **kismartoni** községi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Jahres-Bericht der Communal-Volksschule in der kön. Freistadt Eisenstadt vom Schuljahre 1888—89. (Kismarton. Dick Ede. 8r. 15 l.) (Értekezés: Hogyan neveljük gyermekeinket.)

A **kisszebeni** kegyes-tanítórendi gymnasium értesítője az 1888—89-ik iskolai évről. Közli: Szkokán Sándor igazgató. (Eperjes. Kósch Árpád. 8r. 31 l.) (Értekezés: Sárosvármegye vízrajzi (hydrographiai) viszonyainak leírása tekintettel ásványvizei- és fürdőhelyeire is. Irta: Cserépi József.)

A **kisujszálási** hat osztályú ev. ref. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Dr. Székely Bendegúz igazgató. (Franklin-társulat. 8r. 32 l.)

A **kisvárdai** állami elemi népiskola értesítője az 1888—89-ik tanévről. XII. évfolyam. Szerkesztette: Beke Márton igazgatótanító. (Kisvárda. Berger Ignác. 8r. 38 l.)

A magyar kir. államvasutak **kolozs-alagúti** telepén működő elemi iskola 1888—89-ik évi értesítője. Az iskola fennállásának negyedik évéről. Közrebocsátja az iskolaszék. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 20 l.)

A **kolozsvári** magyar királyi Ferencz-József-tudomány-egyetem almanachja és tanrendje az MDCCCLXXXVIII—IX-ik tanév II. felére. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 80 l.)

(**Kolozsvár**) Értesítő az unitarius vallásközönség iskoláiról az 1888—89. tanévben. Szerkesztette Kovács János igazgatótanár. X. évfolyam. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert [Magyar Polgár]. 8r. 91 l.) (Értekezés: Horatius öt ódájának iskolai magyarázata. Irta: Dr. Brassai Sámuel.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **kolozsvári** róm. kath. fő-gymnasium értesítője az 1888—89. tanévben Közli: Dr. Vajda Gyula igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 130 l.) (Értekezés: Titus Flavius Vespasianus. Irta: Farkas József.)

XVIII. értesítvény a **kolozsvári** m. kir. állami tanítóképezde tizen-nyolczadik tanévről. 1888—89. Összeállította: Paal Ferencz igazgató. (Kolozsvár. Ajtai K. Albert. 8r. 29 l.)

A **Kolozsvár** városi nyilvános községi polgári fiúiskola kilenczedik értesítője fennállásának 19-ik évéről, az 1888—89-ik tanév végén, szerkesztette: Dr. Ferenczi Zoltán igazgató. (Kolozsvár. «Közművelődés» irodalmi intézet, könyv- és nyomda. 8r. 54 l.) (Értekezés: A német helyesírásnál. Irta: Pausinger Sándor.)

Értesítő a **Kolozsvár** városi államilag segélyezett felsőbb leányiskola 1888—89. iskolai évről. (Kolozsvár. Burckhárdt Ágoston. 8r. 58 l.) (Értekezés: A növényvilág és a költészet: Irta Binder Laura.)

A pannonhalmi szent Benedekrend **komáromi** négy osztályú katolikus gymnasiumának értesítője az 1888—89. iskolai évről. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 85 l.) (Értekezés: Az imádság és átok a görögöknél és rómaiaknál. Irta: Abday Asztrik.)

Értesítő **Komárom** szab. kir. város ipariskolájának 1888—89. hatodik tanévről. Szerkesztette: Sipos Elek igazgató. V-ik évfolyam. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 82 l.) (Értekezés: «Beszéd, a melylyel főtisztelendő Reznayk Albert úr mint az ipariskolai bizottság elnöke, ez évi munka-kiállításunkat megnyitotta.)

(**Kőhalom.**) XVI. Jahresbericht der Gewerbeschule in Reps (Lehrlingschule.) Nach Schluss des Schuljahres 1888—89 veröffentlicht von Michael Binder, Direktor. (N.-Szeben. Krafft V. 8r. 10 l.)

A **Körmöcz** szab. kir. és főbányavárosi alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Gruy Ede. (Turócz-Szent-Márton. 8r. 12 l.)

A **Körmöcz** szab. kir. és főbányavárosi községi polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. (Franklintárs. 8r. 31 l.)

A **körmöczbányai** m. kir. állami főreáliskola tizenkilenczedik évi értesítője 1888—89. Szerkeszté Schröder Károly királyi igazgató. (Rudnyánszky A. 8r. 115 l. (Értekezés: Trefort Ágoston emlékezete. Irta: Víz Ferencz.)

Körmöczbányai sz. kir. város községi elemi fiu- és leánytanoda értesítője az 1888—89-ik tanévről. (Turócz-szt-mártoni könyvnyomda-részvénytársulat. 8r. 12 l.)

Értesítő a pannonhalmi szt-Benedekrend **kőszegi** gymnasiumáról az 1888—89. iskolai év végén. (Kőszeg. Feigl Frigyes. 8r. 79 l.) (Értekezés: Kalászat a nevelés-tanítás mezején kiváló tekintettel a tanulókor főbb hibáira. Irta: Zsanthy Bódog.)

A **kőszegi** államsegélylyel fentartott polgári fiu- és leányiskola értesítője 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Steierlein Gábor, igazgató. (Kőszeg. Feigl Gyula. 8r. 36 l.)

Értesítő a **kőszegi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskoláról. Az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Steierlein Gábor igazgató. (Kőszeg. Feigl Gyula. 8r. 21 l.)

A **kunszentmiklósi** ev. ref. gymnasium értesítője 1888—89. iskolai évről. Kiadja az iparhatóság. (Franklin-társ. 8r. 62 l.) (Értekezés: A kunszentmiklósi ev. ref. gymnasium rövid története.)

A **lévai** kegyes tanítórendi főgymnasium értesítője az 1888—89-ik tanévről. Közli: Szabady Gyula igazgató. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 92 l.) (Értekezés: Sophokles Oedipus királyáról. Irta: Cserei József.)

A **lévai** m. kir. állami tanítóképezde XIII-ik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szabó Lajos igazgató. (Léva. Nyitrai és társa. 8r. 17 l.)

A **lippai** közepkereskedelmi iskolával kapcsolatos állami polgári iskola értesítője az 1888—89. isk. évről. Közli: Dölle Gyula igazgató. (Lippa. Zách J. & Köhler G. 8r. 54 l.)

A **losonczi** m. kir. állami főgymnasium értesítője. 1888—89. Közli: Gresits Miksa igazgató. (Losonc. Kármán társulat. 8r. 76 l.) (Értekezés: Magyarországy külföldön. Irta: Beniczky Kálmán.)

A **losonczi** áll. elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Tizenharmadik évfolyam. Közli: Nagy József tanító. (Losonc. Kármán társulat. 8r. 16 l.) (Értekezés: A nevelés eszközei. Irta: P. Gy.)

A **lőcsei** királyi katolikus főgymnasium 1888—89. tanévi értesítője. Szerkesztette: Halász László igazgató. (Lőcse. Reiss Józ. 8r. 71 l.)

A **lőcsei** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. XX. szám. Szerkesztette: Dr. Róth Samu igazgató. (Lőcse. Reiss József. 8r. 76 l.) (Értekezések: Bacon praerogativ instantiái, természeti analogiája és módszerének hiányai. Irta: Dr. Sárffy Aladár. Intézetünk második évtizedének története. Irta: Dr. Róth Samu.)

A **lőcsei** m. kir. állami elsőrendű felsőbb leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89-iki tanévről. Közli: Kárpáti Endre igazgató. (Lőcse. Reiss József. 8r. 31 l.)

A **lugosi** román. kath. magy. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Billmann Márton igazgató. (Lugos. Wenczely János és fia. 8r. 71 l.) (Értekezés: A Kisfaludy-család. Irta: Dr. Dengi János.)

A **magyarlápósi** állami elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadta: Lebedi János ig. tan. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 10 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **magyar-óvári** gymnasium értesítője az 1888—89-iki tanévről. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos) 8r. 61 l.) (Értekezés: Magyarország viszonya Németországhoz a Hunyadiak korában. Irta: Horváth Sándor.)

A **magyar-óvári** magyar királyi gazdasági akadémia értesítője az 1888—89-iki tanévről. A tanintézet fennállásának 71-ik évében. Szerkeszti Balás Árpád igazgató. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos.) 8r. 50 l.)

A **magyar-óvári** állami segélylyel fentartott községi alsófokú ipariskola V. értesítője a 1888—89. tanévről. Szerkesztette Merényi Kálmán, igazgató-tanító. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos.) 8r. 28 l.) (Értekezés: A helyes olvasásról. Irta: Petrovich József.)

A **magyar-óvári** községi fiu- és leányiskolák (népiskola) XIX. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Merényi Kálmán, népisk. igazgató-tanító. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Czéh Lajos.) 8r. 15 l.)

A **makói** államilag segélyezett községi polg. leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. IX. évfolyam. Közzéteszi: Horváth Illés igazgató. (Makó. Neumann J. 8r. 59 l.) (Értekezés: Makó város és környéke növényzete. Irta: Halász Árpád.)

A **malaczkai** államilag segélyezett I. fokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Gremen Béla. (Malaczk. Wiesner nyomdaintézet. 8r. 10 l.) (Értekezés: A munkásság. Irta: Gremen Béla.)

A **m.-szigeti** kegyestanítórendi gymnasium értesítője az 1888—89-ik tanév végén. Közzéteszi: Feld Vilmos igazgató. (M.-szigeti részvénytársaság. 8r. 41 l.) (Értekezés: A só és annak felhasználása, szerepe az ember szervezetében és az államháztartásban. Irta: Feld.)

A **m.-szigeti** m. kir. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Tizenkettedik évfolyam. Közli: Marikovszky Menyhért igazgató. (M.-Sziget. Mármárosi részvény-társaság. 8r. 67 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston emlékezete. Felolvasta az 1889. márczius 10-én tartott iskolai ünnepélyen Marikovszky Menyhért igazgató. Milyen

föltételek mellett fogja legjobban teljesíteni a tanítónő nevelői feladatát a felsőbb leányiskolában. Irta: Décsei Janka.)

A **mármaros-szigeti** helvét hitv. lyceum értesítője az 1888—89. évről. Harmadik folyam. Hatodik év Kiadta: Szilágyi István közigazgató. (M.-Sziget. Viski Balás L. 4r. 49 l.) (Értekezések: Emlékbeszéd Trefort Ágoston felett. Irta s a lyceum kormányzó tanácsa által 1888. évi szeptember 9-én rendezett gyászünnepevényen elmondta: Szilágyi István közigazgató. Trefort emlékezete. Irta: Vékony Antal.)

A **Margitta** városi államilag segélyezett alsófokú ipartanonecz iskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. IV. évfolyam. Szerkesztette Szathmári Sándor igazgató. (Debreczen. A város könyvnyomdája. 8r. 16 l.)

A **m-szigeti** alsófokú kereskedelmi iskola első értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Kovásy Zoltán a tanügyi bizottság jegyzője (M.-Sziget. Viski Balázs L. 8r. 18 l.) (Értekezés: Az alsófokú kereskedelmi iskola fontossága M.-Szigeten. Irta: Kovásy Zoltán.)

A **marosvásárhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89-ik iskolai évről. Közli: Karácson Márton igazgató. (Marosvásárhelytt. Gálffy B. a róm. kath. leányisk. betűivel. 8r. 60 l.) (Értekezés: Emlékezés Keserű József gymn. rendes tanárról. Irta: Karácson Márton.)

A **Marosvásárhely** szab. kir. város által állami segélyvel fenntartott I. fokú ipariskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Ötödik évfolyam. Szerkesztette Szentgyörgyi István ipartanodai igazgató. (Marosvásárhelytt. Imreh S. A reform. kollégium betűivel. 8r. 51 l.) (Értekezés: Egy kép: Pál F. és Kiss S. olv. k. u. irta Szentgyörgyi István.)

A **marosvásárhelyi** ev. ref. kollégium értesítője az 1888—89-ik iskolai évről. Kiadta: Bedőházi János igazgató. (Maros-Vásárhelytt. Imreh S. A ref. kollégium gyorssajtója. 8r. 88 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston. Megnyitó beszéd. tartotta Bedőházi János igazgató. Bárány Kemény Gábor. Évzáró beszéd, tartotta ugyanaz.)

(**Medgyes.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Mediasch und der damit verbundenen Lehranstalten für das Schuljahr 1888—89. Veröffentlicht vom Rector Gustav Fr. Schuller. (Nagy-Szeben. Krafft V. 4r. 32 l.) (Értekezés: Der Lateinunterricht an unsern Gymnasien mit besonderer Berücksichtigung der Anfangsklasse. Irta: Theiss János.)

A **mezőturi** ev. reformált gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Bodolay László igazgató. (Mező-Túr. Gyikó K. 8r. 52 l. 3 rajzkép.) (Értekezés: A mezőturi ev. ref. egyház új központi iskolájának ismertetése. Irta: Füredi Lajos.)

A **miskolci** kir. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Polgár György kir. igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 48 l.) (Értekezés: Segélyegyletünk megalapítása és első működése. Irta: Polgár György.)

A **miskolci** m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola és a polg. fiúiskolával kapcsolatos középkereskedelmi- és ipariskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Gálffy Ignác igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 79 l.)

A **miskolczi** alsó fokú iparos iskola 1888—89. évi értesítője. Szerkesztette: Gálffy Ignác igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 18 l.)

A **miskolczi** ev. ref. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Kun Pál igazgató. (Miskolcz. Forster Rezső. 8r. 73. l.)

Modor szab. kir. város iparos-tanoncz iskolájának negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Baltzár Ágoston igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 8 l.)

A **modori** m. kir. állami tanítóképezde hetedik értesítővénye az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Lenhardt Károly igazgató. (Pozsony. Stampfel Eder és társai. 8r. 64 l.) (Értekezés: A modori iskola két régi tanrendje. Irta: Lenhardt Károly.)

A **mohácsvárosi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Böhm Ignác igazgató. (Mohács. Blandl I. 8r. 39 l.)

A **munkácsi** m. kir. áll. gymnasium értesítője 1888—89. tanévről. Közli: Frankovich Sándor igazgató. (Munkács. «Kárpát» könyvnyomda. 8r. 48 l.) (Értekezés: A nyelvtanítás eszképző tényezőiről a kezdőknél. Irta: Schultz A.)

A **munkácsi** állami alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Sárkány Gábor ipar- és kereskedelmi iskolai igazgató. (Munkács. Farkas Kálmán. 8r. 29 l.) (Értekezés: Nehány szó iparosainkhoz.)

A **nagybányai** állami főgymnasium II. évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Szunter Nándor igazgató. (Nagybánya. Molnár Mihály. 8r. 70 l. 3 kép.) (Értekezés: Épületünk átalakítása.)

Értesítő a kegyes tanítórend vezetése alatt álló **nagy-becskerek**i községi főgymnasiumról az 1888—89. tanév végén. Közli: Rappensberger Vilmos. főgymnasiumi igazgató. (Nagy-Becskeak. Pleitz F. Pál. 8r. 86 l. 1 tábla.) (Értekezések: Dr. Kemény István. Irta: Dr. Nyáry Ferencz. Az otthon és az iskola. Irta: Edelman Ottó.)

A **nagybecskerek**i községi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Baaden Károly igazgató. (Nagy-Becskek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 62 l.) (Néhány szó a szakoktatásról. Irta: Szalay Teréz.)

Értesítő a **nagybecskerek**i alsófokú ipar- és kereskedelmi iskoláról az 1888—89. tanévhen. Közli: Baaden Károly igazgató. (Nagy-Becskek. Pleitz Fer. Pál. 8r. 36 l.) (Értekezés: Mitől függ az iparos boldogulása?)

A **nagybittsei** polgári fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Freund Bernát igazgató. (Felső-Eör. Schodisch Lajos 8r. 16 l.) (Értekezés: Elő a humaniorákkal! Irta: Freund.)

A **nagynyedi** ev. ref. Bethlen-főiskola 1888—89. tanévi értesítője. Kiadta: az igazgatóság. (Nagynyed. Wokál János 8r. 148 l.) (Értekezések: Emlékbeszéd báró Kemény Gábor egyházk. főgondnok felett. Irta: Nagy Lajos. Keresztes József emlékezete. Irta: Dr. Kovács Ödön. Emlékbeszéd Székely Ferencz főiskolai tanár felett. Irta: Makkai Domonkos.)

A **nagykállói** magy. kir. állami főreáliskola XIX-ik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Schurina István főreáliskolai igazgató.

(Nyíregyháza. Jóba Elek. 8r. 67 l.) (Értekezés: Andrassy Jenő 1854—1889. Irta: Barabás D.)

Értesítő a kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **nagykanizsai** kath. főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. Közzéteszi: Janky Károly igazgató. (Nagykanizsa. Fischel Fülöp 8r. 70 l.) (Értekezés: A virágok csoportosulásának törvényeiről flóránk ismertebb alakjai: Irta: Poór János.)

A **nagykanizsai** izr. nyilvános hatosztályú elemi fiú- és leányiskola, valamint az ezzel egybekötött kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bún Samu igazgató. (Nagykanizsa. Weiss L. és F. 8r. 67 l.) (Értekezés: A hitoktatás a zsidó népiskolában. Irta: Dr. Neumann Ede.)

A **nagy-kanizsai** államilag segélyezett községi nyilvános polgári fiúiskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté: Morgenbesser János igazgató. (Nagykanizsa. Wajdits József. 8r. 36 l.)

A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló **nagykárolyi** róm. kath. nagygymnasium értesítője az 1888—89 iskolai évről. Közzéteszi: Malonyay István igazgató. (Nagykároly. Seper Kajetán. 8r. 103 l.) (Értekezés: A gymnasiumnak adományozott Kisfaludi Madarász Ede-féle kagyló- és csigagyűjtemény ismertetése. Irta: Rozmanits Timót.)

A **nagykikindai** gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közl: Dr. Kresméri Károly igazgató. (Nagykikinda. Radák János. 8r. 68 l. (Értekezés: A házi nevelés napjainkban. Irta: Ujházy László.)

Tudósítás az ev. reform. **nagykőrösi** főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. Szerkesztette: Ádám Gerzson igazgató. (Nagy-Körös. Ottinger Ede 8r. 35 l.)

Értesítő a **nagykőrösi** ev. ref. tanítóképző intézet és népiskolák állásáról az 1888—89. tanévben. Összeállította: Hegymegi Kiss Kálmán igazgató-tanár. (Nagy-Körös. Ottinger Ede. 8r. 44 l.)

A **nagymihályi** állami elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Mathiász József, igazgató-tanító. (Nagy-Mihály. Landesmann B. 8r. 31 l.)

A **nagyszalontai** községi algymnasium értesítője az 1888—89. isk. évről. Közli: Kovács István igazgató. (Nagy-Szalonta. Rosenzweig R. 8r. 50 l.)

A **nagyszebeni** állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévben. Szerkeszti: Veress Ignác gymnasiumi igazgató. (Nagy-Szeben. Reissenberger Adolf, Steinhausen Tivadar utódja. 8r. 35. l.)

(**Nagyszeben.**) Programm des evangelischen Gymnasiums A. B. und der damit verbundenen Realschule, sowie der ev. Elementarschule A. B. zu Hermannstadt für das Schuljahr 1888—89 von Moritz Guist, Director. (Nagy-Szeben. Closius G. özvegye. 4r. 68 l.) (Die Theilnahme der Siebenbürger Sachsen an den Schlesischen Kriegen 1741—1746 Czekelius Frigvestöl.)

(**Nagyszeben.**) Siebzehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in Hermannstadt (Lehrlingsschule) am Schusse des Schuljahres 1888—89. veröffentlicht vom Director Karl Albrich. (N.-Szeben. Krafft V. 8r. 14 l.)

(**Nagy-Szeben.**) III. Programă a școlii civile (private) de fete cu internat a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura po-

porului român, în Sibtiu per anul şcolastic 1888—9. publicată de Ivan Popescu director. (N.-Szeben. Főegyházmegyei nyomda. 8r. 47 l.) (Értekezés: Interesul pedagogic, ca cel mai deapropo scop al învăţământului educativ de dr. Vasile Bologa.)

A **nagyszombati** érseki főgymnasium értesítője az 1888—89. tanév végén. Közli: Schlick István, igazgató. (Nagyszombat. Winter Zsigmond 8r. 127 l. A könyvtár czimjegyzéke. Szerk. Dr. Melcsiczky Lajos. XI. közlemény 177 laptól 314 lapig.) (Értekezés: Nyelvészeti tanulmány Anonymus «De Gestis Hungarorum» című munkája felett. Irta: Dr. Uhlárik János.)

A **Nagyszombat** sz. kir. városi alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Alszeghy János igazgató. (Nagyszombat. Winter Zsigmond. 8r. 20 l.)

A **nagy-szöllősi** műasztalossági és gazdasági szaktanfolyamokkal összekapcsolt állami polgári fiú- és leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Baranyai Gyula igazgató. (Nagy-Szöllős. Székely Simon. 8r. 46 l.) (Értekezés: Polgáriskolánk és az ipartanműhely. Irta: Spolarich János.)

A premontrei kanonok-rend **nagyvárad** kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Várszély Ármin igazgató. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 107 l.) (Értekezés: A közegészségügyi intézmények a régi Rómában. Irta: Kotunovics Sándor.)

A **nagyvárad** alsófokú ipar-iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Dr. Tóth Mihály igazgató. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 15 l.)

A **nagyvárad** kir. jog- és államtudományi kar tanrendje az 1888—9. tanév I. II. felére. (Nagyvárad. Hügel Ottó. 8r. 8, 8 l.)

A **nagyvárad** kir. jog- és államtudományi kar almanachja az 1888—89. jubilaris évről. Közli: az igazgató. Tizenötödik évfolyam. (Nagyvárad. ifj. Berger Sámuel. 8r. 145 l.)

A **nagyvárad** magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Vidovich Bonaventura igazgató. (Nagyvárad. Rosenbaum V. Vilmos. 8r. 59 l.) (Értekezés: Trefort Ágostonról. Irta: Endrődi Sándor.)

A **nagyvárad** római katolikus népiskolának huszadik értesítője az 1888—89. tanév végén. (Nagyvárad. Hügel Ottó 8r. 59 l.) (Értekezés: Szemelvények a nevelés köréből. Irta: Kovalik János.)

(**Naszód**). Raportulă ală XX-lea despre gimnasiul superior gr. cat. românesc din Năsăud pre anul şcolastic 1888—89. (Brassó. Alexi. 8r. 156 l. négy kép.) (Értekezés: Importanţa ştiinţei meteorologice de Dr. A. P. Alexi.)

A **német-prónai** ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. V. évfolyam. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 10 l.)

A **nyiregyházi** ág. hitv. evang. főgymnasium XXV-ik értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Martinyi József igazgató. (Nyiregyháza. Jóba Elek. 8r. 82 l.) (Értekezések: Mikor kezdhetjük meg az idegen nyelvek oktatását. Irta: Máthé Gy. Székfoglaló beszéd. Elmondotta: Dr. Meskó László.)

A **nyitrai** róm. kath. főgymnasium 1888—89. iskolaévi értesítője. Közzéteszi: Horváth Sándor igazgató. (Nyitra: Schempek és Huszár 8r. 169 l.) (Értekezés: A paedagógiai büntetések. II. r. Irta: Dr. Takács Sándor.)

A **Nyitra** városi róm. kath. elemi fiú és leányiskolák értesítője az 1888—89. tanévről a r. k. iskolaszék megbízásából közli: az igazgatóság. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 42 l.) (Értekezés: Városi róm. kath. népiskolai épületünk. Irta: Jakubovich Sándor, ig. tanító.)

A **nyitravárosi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Schwertsig Antal, igazgató. (Nyitra. özv. Neugebauer Anna. 8r. 41 l.) (Értekezés: Takarékoság. Irta: Masszárik János.)

Ó-Kanizsa nagyközség alsófokú ipariskolájának első értesítője az 1888—89. tanévről: Közzéteszi: Katona Sándor igazgató. (Ó-Kanizsa. Sebők Lajos. 8r. 14 l.) (Értekezés: Az ipariskolai rajzoktatás érdekében. Irta: Katona Sándor.)

Az **oraviczabányai** állami segélyvel fentartott polgári fiúiskola tizenkettedik értesítője. Az 1888—89. iskolaév. (Oravicza. Wunder Károly. 8r. 40 l.)

A **pancsovai** magyar királyi állami főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Tordai György. (Pancsova. ifj Wittligschlager Károly. 8r. 107 l. 2 kép.) (Értekezés: A pancsovai állami főgymnasium új épülete. Irta: Tordai György.)

A pannonhalmi szent Benedekrendiek vezetése alatt álló **pápai** kath. gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi: Ocsovszky Kázmér igazgató. (Pápa. Az evang. reformált főtanoda betűivel ny. Debreczeny K. 8r. 45 l.) (Értekezés: A kedves szülők figyelmébe. Irta: Molnár Béla.)

A dunántúli ev. reform. egyházkerület **pápai** főiskolájának étesítője. az 1888—89. évről. (Pápa. Debreczeny K. Az ev. ref. főiskola betűivel. 8r. 4. XLII, 76 l.) (Értekezés: A pápai református főiskola történetéből. Irta Mokós Gyula.)

A **pápai** államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Ságghy Béla igazgató. (Pápa. Goldberg Gyula. 8r. 16 l.)

A zircz-ciszterci rend **pécsi** főgymnasiumának jelentése 1889. (Pécs Taizs József. 4r. 89 l.) (Értekezés: Vallásos nevelés a családban. Irta: Dr. Békefy Remig.)

A **pécsi** püspöki lyceum jog- és államtudományi karának tanrendje az 1888—89. tanév második felére. (Pécs. Lyceumi nyomda (Feiler Mihály) 8r. 8 l.)

A **pécsi** püspöki lyceum jog- és államtudományi karának tanrendje az 1889—90. tanév első felére. (Pécs. Lyceumi nyomda. (Feiler Mihály). 8r. 8 l.)

(Pécs.) Liebscher Vilma nyilván. joggal felruházott leánynevelő- és tanintézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1888—89. tanévre. (Pécs. A lyceumi könyvnyomda. (Feiler Mihály). 8r. 10 l.)

Pécs sz. kir. város községi tanintézeteinek 1888—89. tanévre hatóságilag megállapított órarendjei. (Pécs. Lyceumi nyomda. (Feiler Mihály). 8r. 36 l.)

Pécs sz. kir. város községi polgári leányiskolájának és összes községi népiskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. (Pécs. Engel Lajos. 8r. VI, 2, 64 l.)

A **pécsi** iparostanoncz és alsófokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. (Pécs. Lyceumi nyomda. (Feiler Mihály.) 8r. 22 l.) (Értekezések: Az angol iparfejlődés történetének korszakalkotó mozzanatai. Irta: Hekinger István.)

A **pécsi** nyilvános három osztályú kereskedelmi középiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Porges Ede igazgató. (Pécs. Taizs József. 8r. 32 l.) (Értekezés: A magyarosodásról. Irta: Bokor Ferencz.)

(Pécs.) Werner Magdolna nyilván. joggal felruházott tan- és leánynevelő intézetébe járó növendékek érdemsorozata az 1888—89. tanévre. (Pécs. Taizs József. 8r. 13 l.)

A **pécsi** m. kir. állami főreáliskola 1888—89. tanévi értesítője. Szerkesztette: Dischka Győző kir. főreáliskolai igazgató. (Pécs. Lyceumi könyvnyomda (Feiler Mihály.) 8r. 98 l.) (Értekezés: Molière otthon és a társaságban. Irta: dr. Katona Lajos.)

A **pécsi** izr. hitközségi népiskola és hittani intézmények értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Klingenberg I. igazgató. (Pécs. Engel Lajos. 8r. 29 l.)

Pinkafő mezőváros államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Jahresbericht der vom stb. (Szombathely. Gábel Á. 8r. 15 l.)

A **piskitelepi** államvasuti és állami elemi népiskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Kiadta a gondnokság. (Déva. Breier Mór. 8r. 43 l.)

A **piskitelepi** alsófokú ipariskola második értesítője az 1888—89. iskolai évről. Kiadta a gondnokság. (Déva. Breier Mór. 8r. 22 l.) (Értekezés: Néhány szó az ipariskolások vallás-erkölcsi oktatásáról. Irta: Jancsó Ernő.)

A kegyes-tanítóréndiek vezetése alatt álló **podolini** róm. kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Moós János igazgató. (Késmárk. Sauter Pál. 8r. 24 l.) (Értekezés: Rehák Gyula emlékezete.)

A **pozsonyi** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Pirchala Imre igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 4, 92 l.) (Értekezés: A pozsonyi kir. kath. gymnasium története. 1850—1861. Irta: Pirchala Imre.)

A **pozsonyi** állami főreáliskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Samarjay Mihály igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 2, 50 l.) (Értekezés: Dr. Trefort Ágoston emlékezete.)

Pozsony sz. kir. város ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Liebleitner János igazgató. Harmadik évfolyam. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 60 l.)

Az államilag segélyezett **pozsonyi** kereskedelmi akadémia negyedik évi értesítője az 1888—89. iskolai év végén. Közli: Jónás János igazgató. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 79 l.)

A **pozsonyi** királyi akadémia személyzeti létszáma és tanrende az 1888—89. tanév első felére. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 21 l.) Ugyanaz az 1888—89. tanév második felére.

A **pozsonyi** ág. hitv. ev. lyceum értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Michaelis Vilmos igazgató-tanár. (Pozsony. Wigand F. K. 8r.

158 l.) (Értekezés: Schimkoianum. Ötödik közlemény. Római érmek. Irta: Győrik Márton.)

A **pozsonyi** (internatussal összekapcsolt) m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Ghyczy József igazgató. Hatodik évfolyam. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 87 l.) (Értekezés: A természettani szertartás. Irta: Fuchs József.)

A **pozsonyi** m. kir. állami tanítónő-képzőintézet tizennyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Uhl Józsa igazgató. (Pozsony. Angermayer Károly. 8r. 43 l.) (Értekezés: A háromszögtani függvények integrálása. (III-ik közlemény). Irta: Orbók Mór.)

(**Pozsony.**) A magyarhoni ág. hitv. ev. egyetemes egyház theologiai akadémiájának értesítője. 1888—89. Szerkesztette Schneller István theol. akad. igazgató-tanár. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 31 l.)

A **pozsonyi** ág. hitv. ev. hatosztályú népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Jahresbericht etc. (Pozsony. Wigand F. K. 8r. 24 l.)

A **pozsonyi** kir. akadémia személyzeti létszáma és tanrende az 1889—90. tanév első felére. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 21 l.) Ugyanez az 1889—90. tanév második felére.

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **pozsony-szentgyörgyi** róm. kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Géczy Benedek gymnasiumi igazgató. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 32 l.) (Értekezés: Simai «Zsugori, telhetetlen fősvény ember» cz. drámája. Irta: Kapás Aurél.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **privigyei** róm. kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Kadek István gymn. igazgató. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 40 l.)

A **privigyei** iparos-tanoncziskola 1888—89. tanévi értesítője. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 8 l.) (Értekezés: A vallásos oktatás és nevelésről.)

A **rettegi** állami elemi iskola 1888—89. tanévi értesítője. Közli: Bogár Samu igazgató-tanító. (Deés. Demeter és Kiss. 8r. 8 l.)

Szab. kir. **Rév-Komárom** város községi népiskoláinak évkönyve az 1888—89. tanévről. Kiadja az iskolaszék. XX. évfolyam. (Komárom. Ziegler Károly. 8r. 74 l.)

A **rimamurány-salgótarjáni** vasmű-részvénytársaság népiskoláinak értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Porázik György igazgató-tanító. (Salgó-Tarján. Friedler Ármin. 8r. 104 l.) (Értekezés: Néhány szó a családi nevelésről. Irta: Gergely János.)

A **rimaszombati** egyesült protestáns főgymnasium XXXVI. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zachar Gusztáv e. i. igazgató. (Rimaszombat. Rábely Miklós. 8r. 62 l.) (Értekezés: Párhuzamos vonások a magyar és a nagy francia forradalomban. Irta: Sárkány Imre.)

A **rimaszombati** községi elemi fiúiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Egybeállította: Törköly József igazgató-tanító. Tizenharmadik évfolyam. (Rimaszombat. Rábely Miklós. 8r. 23 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **rózsaszeleki** kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanév végén. Közli az igazgatóság. (Liptó-

Szent-Miklós. Steier Izidor. 8r. 60 l.) (Értekezés: Töredékek egy spanyol utas naplójából. Irta: Dr. Csósz Imre.)

A **rózsahegyi** róm. kath. elemi tanoda ifjúságának érdemsorozata az 1888—89. tanév végén. (Rózsahegy. Salva Károly. 8r. 15 l.)

A **rozsnyói** kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Dr. Tóth Lőrincz igazgató. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 90 l.) (Értekezés: A rozsnyói kath. főgymnasium története. Irta: Dr. Tóth Lőrincz.)

Értesítő a **rozsnyói** államilag segélyezett ág. hitv. ev. kerületi főgymnasiumról az 1888—89. tanévben. (Rozsnyó. Kovács Mihály. 8r. 81 l.) (Értekezés: Rozsnyó közegészségi és halandósági viszonyai. Irta: Polónyi Károly.)

A **sajó-gömöri** ág. ev. esperességi ipar- és gazdasággal kapcsolatos polgári fiúiskola ötödik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bencze Samu igazgató. (Buschmann F. 8r. 39 l.)

Jelentés a **sárospataki** ev. ref. főiskola (akadémia és gymnasium) állapotáról az 1888—89. iskolai évben. Összeállították: Ballagi Géza és Kérészy István igazgatók. XXXIII. évfolyam. (Sárospatak. Steinfeld Béla az ev. ref. főiskola betűivel. 8r. 186 l.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **sátoralja-ujhelyi** róm. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Dr. Ormándy Miklós igazgató. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén» könyvnyomtató intézet. 8r. 53 l.) (Értekezés: A sátoralja-ujhelyi kegyes-tanítórendi gymnasium első két évtizedének vázlatos története Sivulsky József igazgatósága idejében 1790—1813. Irta: Hudra János.)

A **sátoralja-ujhelyi** három osztályú róm. kath. elemi népiskola értesítője az 1888—89. tanévről. (S.-A.-Ujhely. «Zemplén» könyvnyomtató intézet. 8r. 10 l.)

(**Segesvár.**) Programm des evang. Gymnasiums A. B. in Schässburg und der damit verbundenen Lehr-Anstalten. Zum Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht vom Director Daniel Höhr. (Segesvár. Horet Frigyes. 4r. 40, 19 l.) (Értekezés: Der Schässburger Rektor Georg Seraphin (1669—1677.). Duldner Jánostól.)

(**Segesvár.**) Sechzehnter Jahresbericht der Gewerbeschule in Schässburg (Lehrlingsschule) am Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht im Auftrage der Gewerbeschul-Kommission vom Director Dr. Karl Petri. (Segesvár. Jördens testvérek. 8r. 16 l.)

A **selmeczbányai** kir. kath. nagygynasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli Obelcz József igazgató. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özvegye és fia. 8r. 92 l.) (Értekezés: A világ keletkezése, fejlődése és vége. Irta: Koválik József.)

A **selmeczbányai** ág. hitv. ev. kerületi lyceum értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Breznyik János igazgató-tanár. (Selmeczbánya. Joerges Ágost özvegye és fia. 8r. 48 l.)

A **sepsi-szentgyörgyi** ev. ref. Székely-Mikó-Kollegium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Bodor Domokos igazgató. (Sepsi-Szent-

György. Jókai-nyomda részvénytársulat. 8r. 54 l.) (Értekezés: Emlékbeszéd báró Kemény Gábor felett. Irta: Csősz János.)

Jelentés a **sepsi-szentgyörgyi** polgári fiúiskola 1888—89. évi állapotáról. Összeállította Zayzon Béla igazgató. (Sepsi-Szent-György. Jókai-nyomda részvénytársulat. 8r. 19 l.)

A **siklói** alsófokú ipariskola negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Szabó Ferencz igazgató. (Siklós. Harangozó és Pandurovits. 8r. 18 l.) (Értekezés: Néhány szó az előkészítő osztályról. Irta: Szűcs Dániel.)

A **siklói** izr. hitközségi népiskola VI. értesítője 1888—89. tanévre. Közli: Schlesinger Simon iskolaszéki tag. (Siklós. Löwy Miksa. 8r. 15 l.)

A **siklói** községi polgári fiúiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Szabó Ferencz igazgató. (Siklós. Harangozó és Pandurovits. 8r. 39 l.)

A **somorjai** államilag segélyezett polgári fiú- és leányiskola tizenhetedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Iványi Béla igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 31 l.)

Értesítés **Somorja** r. t. város által fentartott iparos tanulók iskolájáról az 1888—89. iskolai évben. Ötödik évfolyam. Közzéteszi: Iványi Béla igazgató. (Pozsony. Stampfel, Eder és társai. 8r. 14 l.)

A pannonhalmi szent-benedekrend **soproni** kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. iskolaévről. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 68 l.) (Értekezés: A látás. Irta: Dr. Biatsy Demjén.)

A **soproni** kath. kir. tanítóképző-intézet értesítője az 1888—89. tanév végén. (Sopron. Rónai Frigyes. 8r. 13 l.)

A **soproni** Laehne-féle nyilvánossági joggal bíró gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. I. II. kiadás. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 55 l.)

(**Sopron.**) A Csöndes-féle nyilvánossági joggal bíró tan- és nevelő-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Tóth Márton id. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 27. l.) (Értekezés: A koronázási évforduló intézetünkénél. Irta: Max Vilmos.)

A **soproni** m. kir. állami felsőbb leányiskola nyolczadik értesítője az 1888—89. tanévről. XVIII. évfolyam. Közli: Marusák Pál id. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 59 l.) (Értekezések: Trefort Ágoston emlékezete. Irta Bründlné Proháska Ottilia. — Gazdátlan levél. Irta: M. P.)

A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi **soproni** lyceum értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Müllner Mátyás lyceumi igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 47 l.)

A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi **soproni** tanítóképző-intézet értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Kapi Gyula igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 35 l.)

A **soproni** r. kath. 6-osztályú belvárosi főelemi fiú-iskolának és a Szent-Mihályról címzett r. kath. 4-osztályú fiú- és leányiskolának értesítője az 1888—89. tanévről. Kiadta: Hahnenkamp József, iskola-igazgató és aranyéremkereszt. Jahresbericht der etc. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 74 l.) (Értekezés: Die Wichtigkeit des Lehramtes der Volksschule und die nothwendigen Eigenschaften des Volksschullehrers. Irta: Hahnenkamp József.)

Értesítő az Orsolya-szűzeknek **Sopronban** létező tan- és nevelő-intézetéről az 1888—89. iskolaévről. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 26 l.)

A **soproni** állami kereskedelmi akadémia ötödik évi jelentése. 1888—89. tanév. Közli: Hahnenkamp Rudolf igazgató. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 69 l.) (Értekezés: A német nyelv tanítása a közép- és polgáriskolákban, különös tekintettel a kereskedelmi középiskolákra. Irta: Hatvan Ferencz.)

A **soproni** magy. kir. állami főreáliskola 14-ik évi értesítője. 1888—89. Közli: Salamin Leó, kir. igazgató. (Sopron. Litfass Károly. 8r. 53 l.) Ugyanczen füzetben: A soproni alsófokú kereskedelmi testületi iskola 1888—89. évi értesítője. (Értekezés: Sopron. sz. kir. városa kútyizcinek összetétele. Irta: Dr. Wallner Ignác.)

Értesítő a **soproni** ev. fiú- és leány-népiskola 1888—89. tanévről. Kiadta: Möszl Károly igazgató. Jahresbericht der etc. (Sopron. Romwalter K. és fia. 8r. 30 l.)

A **Sümegh** városi államilag segélyezett reáliskola XXXI. értesítője az 1888—89. iskolaévről. Közzéteszi: Orbán Lajos helyettes igazgató. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 48 l.) (Értekezés: Ádám István, életrajz. Irta: Orbán Lajos.)

Sümegh városi róm. kath. elemi fiú- és leányiskola XXXI. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Bánfi Alajos igazgató. (Nagy-Kanizsa. Wajdits József. 8r. 24 l.)

Szabadka sz. kir. város községi főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről Közli: Haverda Mátyás igazgató. (Szabadka. Schlesinger Sándor. 8r. 97 l.) (Értekezés: A percentszámítás tanításának módszere. Irta: Kosztolányi Árpád.)

(**Szabadka.**) Razrednica učenika i učenica szrpszke osnovne škole szubotičke sa školszku godinu 1888—89. Školszki upravitelju: Antun Budanovič. (Ujvidék. Pajević A. 8r. 11 l.)

A **szakolczai** királyi kath. algymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Lukavszky Alajos igazgató. (Szakolcza. Skarniczl József. 8r. 40 l.)

A **szakolczai** állami elemi fiú- és leányiskola értesítője az 1888—89. tanév végén. Összeállította: Kropácsy István igazgató. (Szakolcza. Skarniczl József örökösei. 8r. 20 l. 1 statisztikai tábla.)

A szabad kir. **Szamosujvár** városi örmény kath. nyilvános algymnasium XIV. tudósítványa az 1888—89. tanév végén. Közzéteszi a gymnasiumi igazgató. (Szamosujvár. Todorán Endre «Aurora» könyvnyomda. 8r. 60 l.) (Értekezés: Három érdekes kopoltyúslábú rák a szamosujvári faunából. Irta: Mártonfi Lajos.)

A **szamosujvári** szab. kir. városi alsófokú ipariskola V. értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szongott Kristóf igazgató. (Szamosujvár. Todorán Endre «Aurora» könyvnyomda. 8r. 26 l.) (Értekezés: A diszítő styl eredete s jelentőségéről. Irta: Novák Antal.)

A békési ág. hitv. ev. egyházmegye patronátusa alatt álló **szarvasi** főgymnasium évi értesítője 1888—89-ről. Közzéteszi: Benka Gyula igazgató-

tanár. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 71 l.) (Értekezés : A vallás-tanítás a protestáns gymnasiumokon. Irta : Benka Gyula.)

Az állam és a helybeli nőegylet által segélyezett **szarvasi** társulati elemi osztályokkal egybekötött polgári leányiskola értesítője 1888—89. tanévről. Közli : Moravcsik Géza igazgató. (Szarvas. Szikes Antal. 8r. 32. l.) (Értekezés : Az ifjúsági olvasmányok megválasztásáról. Irta : Varga József.)

(**Szász-Régen.**) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums A. B. und der mit demselben verbundenen Lehranstalten in Sächsisch-Regen am Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht vom Rector Hellwig. (N.-Szeben. Krafft V. 4r. 72 l.) (Értekezés : Entwurf eines Lehrbuches der Botanik für die untern Klassen einer Mittelschule. Irta : Schullerus József.)

(**Szász-Sebes.**) Programm des vierklassigen evangelischen Gymnasiums und der damit verbundenen Elementarschule in Mühlbach (Siebenbürgen) für das Schuljahr 1888—89. Veröffentlicht vom Rector I. Wolff. (N.-Szeben. Krafft V. 4r. 119 l.) (Értekezés : Zur Geschichte von Mühlbach 1526—1571. Irta : Baumann Nándor.)

A **szatmári** kir. kath. főgymnasium 1888—89. évi értesítője. (Szatmár. «Szabadsajtó»-nyomda. 8r. 57 l.) (Értekezés : A végczél. Irta : Sarmaságh Géza.)

A **szatmár-németi** evang. ref. gymnasium 1888—89. évi (XIX-ik) értesítője. Szerkesztette: Borsos Benő igazgató-tanár. (Szatmár. «Szabadsajtó»-nyomda. 8r. 60 l.) (Értekezés : Székfoglaló beszéd. Tartotta : Borsos Benő.)

Szatmár-Németi sz. kir. város elsőfokú ipariskolájának VI-ik évi értesítője az 1888—89. iskolai évről. Összeállította : Kótai Lajos ipariskolai igazgató. (Szatmár. Nagy Lajos. 8r. 28 l.) (Értekezés : Az ipariskola hatása a gyakorlati életre. Irta : Jankovics János.)

A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló **szegedi** városi főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Magyar Gábor igazgató. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 123 l.) (Értekezés : A középiskola kérdése. Irta : Váradi Károly.)

A **szegedi** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi : Hoffer Endre igazgató. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 98 l.) (Értekezés : A hazai és külföldi polytechnikumok összehasonlító ismertetése. Irta : Homor István.)

Kilenczedik tanügyi értesítő a **szegedi** apáczá-iskolákról. Közzéteszi : Oltványi Pál. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 39 l.)

A **Szeged** városi polgári fiú-iskola tizenhatodik s a közép kereskedelmi iskola negyedik évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi : Nagy János igazgató. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 63 l.)

Értesítő a **szeged-szilléri** tanító-testület vezetése alatt álló községi népiskoláról az 1888—89. tanév végén. Összeállította : Gönczy Lajos igazgató-tanító. VII. évfolyam. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 15 l.)

Szeged sz. kir. város összes belterületi községi elemi népiskoláinak értesítője az 1888—89. tanévről. (Szeged. Endrényi testvérek. 8r. 2, 20, 16, 20, 18, 16, 18 l.) (Értekezések : A gyermekek egészségének főtartása és ápolásáról. Irta : Czimer János. — Irányelvek a testi nevelés körül. Irta :

Kövessy József. — Egyről-másról. Irta: Tombác János. — A szülők figyelmébe. Irta: Klivinyi István.)

(Szeged.) Keméndyné-Drucker Irma az arany érdemkereszt tulajdonosa nyilvánossági jelleggel fölruházott nőnevelő-intézetének értesítője az 1888—89. tanévről. (Szeged. Bába Sándor. 8r. 20 l.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett ipariskola ötödik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Krammer János igazgató. (Szegzárd. Báter János. 8r. 29 l.) (Értekezés: Az iparos oktatás hiánya és a felszabaduló ifjak továbbképzése. Irta: Gál Kálmán.)

A **szegzárdi** államilag segélyezett községi polgári fiú- és felső leányiskola tizenharmadik értesítője az 1888—89. tanévről. (Szegzárd. Ujfalusy Lajos. 8r. 48 l.)

A **székely-keresztúri** állami segélylyel fenntartott községi alsófokú ipar- és kereskedelmi vegyes iskola negyedik értesítője az 1888—89. tanévről. Összeállította: Gombos Sámuel igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek D. 8r. 10 l.)

A **székelyudvarhelyi** róm. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közrebocsátja az igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 88 l.) (Értekezés: Báró Orczy Lőrincz emlékezete. Irta: Kassai Lajos.)

A **székely-keresztúri** m. kir. állami tanítóképző-intézet V. értesítője az 1887—88. és 1888—89. iskolai évekről. Szerkesztette: Borbély Sámuel igazgató-tanár. (Décs. Demeter és Kiss. 8r. 29 l.)

A **székely-udvarhelyi** királyi állami főreáliskola XVIII. értesítője az 1888—89. iskolai év végén. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 80 l.) (Értekezés: Trefort Ágoston emlékezete. Irta: Háhn Adolf.)

A **székely-udvarhelyi** evang. reform. collegium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Gönczi Lajos igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 71 l.) (Értekezés: Egy lap iskolánk történetéből. [Az 1888—89. év.]

A **székely-udvarhelyi** alsófokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. iskolai évről. Szerkesztette: Dr. Vajda Emil iparisk. igazgató. (Székely-Udvarhely. Becsek Dániel. 8r. 32 l.)

A **székesfehérvári** magyar kir. állami főreáliskola évi értesítője az 1888—89. tanévről, az intézet fennállásának 35. évében. Szerkesztette: Dr. Kulhy József királyi igazgató. (Székesfehérvár. «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 80 l.) (Értekezés: A latin nyelv a reáliskolákban. Irta: Zolnai Gyula.)

A cisterci rend **székesfehérvári** kath. főgymnasiumának értesítője 1888—89. iskolai évről. (Székesfehérvár. «Vörösmarty» című könyvnyomda. 8r. 176 l.) (Értekezés: A szonett és jelesebb művelői. Irta: Dr. Vass Bertalan.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett polgári leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Podhorszky K. V. vezető-tan. (Székesfehérvár. A «Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomda. 8r. 52 l.) (Értekezés: Hogyan neveljük leányainkat? Irta: Szladits Ilona.)

A **székesfehérvári** kereskedelmi társulat által fenntartott és államilag segélyezett kereskedelmi akadémia és alsófokú kereskedelmi iskola értesítője

az 1888—89. tanévről. Az intézet fennállásának 21-ik évében. Szerkesztette: Dr. Faludi Miksa igazgató. (Székesfehérvár. «Vörösmarty» könyvnyomda. 8r. 86 l.) (Értekezések: A telepített idegen váltó sajtóságairól. Irta: Dr. Herman Sándor. — A kereskedelmi akadémia fiemei tanulmányi ulja. Irta: Bód Lajos.)

Értesítő a **Székesfehérvár** városi elemi- és ismétlő iskolákról az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Göbel János György igazgató. (Székesfehérvár. «A Székesfehérvár és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 77 l.)

A **Székesfehérvár** városi államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—9. tanévről. Szerkesztette: Göbel János György igazgató. (Székesfehérvár. A «Székesfehérvár és Vidéke könyvnyomdája» 8r. 63 l.) (Értekezések: Idősb Felmayér Istvánról iparos tanulóinknak. Irta: Göbel János György. Házi-iparműhelyünkről. Irta: Gyurtsik Márton.)

A **szenicz**i községi ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Horcsin Antal igazgató. (Szenicz. Bezso János és társa. 8r. 8 l.)

(**Szent-Ágota**.) Sechzenter Jahresbericht über den Stand und die Fortentwicklung der Gewerbeschule in Agnetheln. Zum Schlusse des Schuljahres 1888—89. Veröffentlicht vom Director: Dr. Adolf Schullerus. (N.-Szeben. Drotleff József. 8r. 17 l.)

A **Szentes** városi gymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közzéteszi Zsolnay Károly igazgató. (Szentes. A «Szentes és Vidéke» könyvnyomdája. 8r. 96 l.) (Értekezés: A szentesi középiskola múltja. Irta: Zolnay Károly.)

(**Szerajevo**) Sedmo izvješće velike gimnazije u Sarajevu objavljeno na kraju školske godine 1888—9. (Sarajevo. Zemalska štamparija 8r. 87 l.) (Értekezés: Is društvenog i državnog ustrojstva Joše-Hercegovine u srednjem vijeku. Irta: Em. Lilek.)

A minorita-rendiek vezetése alatt álló **szilágy-somlyói** róm kath. magángymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Csák Alajos Cyrjék igazgató tanár. (Nagy-Bánya. Molnár Mihály. 8r. 48 l.) (Értekezés: A gymnasium története. (Folytatás.) Irta: Csák Alajos Cyrjék.)

A **szolnoki** magy. kir. állami főgymnasium értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Rozsnyai Károly igazgató. (Szolnok. Bakos István. 8r. 73 l.) (Értekezés: Verseghy Ferencz mint versújító. Irta: Dr. Négyesy László.)

A **szolnoki** összes községi elemi és felsőbb népiskolák 1888—89. tanévi értesítője. Összeállította: Ujházy László igazgató tanító. (Szolnok. Bakos István megyei könyvnyomdája. 8r. 66 l.)

A **szolnoki** ipartestület által állami és városi segélylyel fentartott alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szontágh Jenő ipariskolai igazgató. (Szolnok. Havas Lipót. 8r. 42 l. 1 tábla.) (Értekezés: Az iparostanonczok képzése. Irta: Szontágh Jenő)

Értesítő a **szombathelyi** kir. kath. főgymnasiumról 1888—89. Szerkeszté: Kőfalvi Vidor igazgató. (Szombathely. Bertalanfy József 8r. 4. 119 l.) (Értekezés: A folyók működése és jelentősége. Irta: Módly Kriszód.)

A **Szombathely** városi államilag segélyezett alsófokú ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. VI. évfolyam. Közzéteszi: Zagróczky Tivadar

igazgató. (Szombathely. Bertalanffy József. 8r. 46 l.) (Értekezés: Az ABC az alsófokú ipariskolában. Irta: Horváth János.)

A **szombathelyi** püspöki elemi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. (Szombathely. Özv. Seiler Henrikné. 8r. 17 l.)

A **szombathelyi** községi elemi fiú- és leányiskola XVI. értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zagróczky Tivadar igazgató-tanító. (Szombathely. Bertalanffy József. 8r. 27 l.)

A **Szombathely** városi államilag segélyezett polgári leányiskola XIII. értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté: Pálffy Boldizsár igazgató. (Szombathely. Bertalanffy. 8r. 38 l.)

A magyarországi kegyes-tanítórend **tatai** algymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről. (Tata. Özv. Kopasz Józsefné. 8r. 45 l.) (Értekezés: A társadalmi eredményekről. Irta: Bauer Lénárd.)

A **temesvári** róm. kath. főgymnasiumnak értesítője az 1888—89. iskolai évről. Közli: Pfeiffer Antal főgymn. igazgató. (Temesvár. Csanádegyházmegyei könyvsajtó. 8r. 71 l.) (Értekezés: A színpélelemzés köréből. Irta: Gaith Rudolf.)

A **temesvári** m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. XIX. szám. Szerkesztette: Dr. Laky Mátyás kir. főreáliskolai igazgató. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 51 l.) (Értekezések: Kropf József és Karnay Alajos tanárok emlékezete. Irta: Doroghi Ignác. A magyar nyelvtan oktatása iskolánk első osztályában. Irta: Grósz Jakab. Orvosi jelentés a temesvári állami főreáliskola egészségügyi viszonyairól az 1888—89. tanévben. Irta: Dr. Tauffer Jenő.)

A **temesvári** nyilvános I. fokú (mindennapi) ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. V. évfolyam. Szerkeszté: Stumpfoll Ede ipariskolai igazgató. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 63 l.) (Értekezés: A modern nyelvtanításról. Irta: Kadár Lajos.)

A **temesvári** közép. kereskedelmi, polgári és alsóbbfokú kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkeszté: Wiesznér Ferencz igazgató. Jahresbericht etc. (Temesvár. Uhrmann Henrik. 8r. 64 l.) (Értekezés: Egy pár szó a szülőkhöz. Irta: Köpeczi Bocz József.)

Temesvár sz. kir. városa községi néptanodáinak tizenhatodik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Tietz Ferencz. Temesvár belvárosi községi tanító, mint az iskolaszék titkára. (Temesvár. Stéger Ernő. 8r. 146 l.) (Értekezés: «Annak idejében.» Riecke-Beniczky után.)

Villányi Henrik min. engedélyezett és nyilvánossági joggal felruházott **tokaji** tanintézetének (elemi VI osztálylyal és két évi tanfolyammal) értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Villányi Henrik igazgató. III. évfolyam. (Sárospatak. Steinfeld Béla a ref. főiskola betűivel. 8r. 23 l.) (Értekezés: A nyilvános iskolák és a magánintézetek a nevelő-oktatás szolgálatában.)

A **trencsényi** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Arányi Béla főgymnasiumi igazgató. (Trencsén. Skarnitzl X. Ferencz. 8r. 159 l.) (Értekezés: Trefort Ágoston volt vallás- és közoktatási magy. kir. miniszter életrajza. Irta: Közményi Ferencz.)

XII. évfolyam. A **trencsényi** m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Manyák Alajos igazgató. (Trencsén, Skarnitzl X. Ferencz. 8r. 72 l.) (Értekezés: A Toldi-trilogia nőalakjai. Irta: Ényi László.)

A **trsztenai** kir. kath. gymnasium XX. évi értesítője az 1888—89. tanévről. Közli Dortsák Gyula kir. igazgató. (Alsó-Kubin. Az «Árvamegyei Hírlap» könyvnyomdája. 8r. 91 l. (Értekezés: Az anyagok körútja a természetben. Irta: Hikl József.)

Az **ujpesti** kir. állami polgári leányiskola hatodik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette Neményi Imre igazgató. (Ujpest. Kaczander és Fuchs. 8r. 87 l.) (Értekezés: Néhány őszinte szó az anyákhoz leányaikról. Irta: Neményi Imre.)

Tizennyolczadik évi tudósítás az **ujverbászi** pártfogósági nyilvános algymnasiumról az 1888—89. tanévben. Kovalszky Lajos igazgatótanártól. (Kula. Berkovits Márk. 8r. 55 l.) (Értekezés: Az ujverbászi pártfogósági algymnasium építése.)

Az **ujvidéki** kir. kath. magyar főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi Frankl István igazgató. (Ujvidék. Fuchs Ágoston. 8r. 80 l.) (Értekezés: Fáy András tanulókora. Irta: Dr. Badics Ferencz.)

Az **ujvidéki** m. kir. állami polgári leányiskola kilencedik értesítője az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Nemessányi Adél igazgató. (Franklin-társ. 8r. 34 l.)

Az **ujvidéki** magyar állami polgári iskolával összekapcsolt ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Bruck Ferencz igazgató. (Ujvidék. Fuchs Ágoston. 8r. 53 l.) (Értekezés: A természet-tudományok költészete. Irta: Zorkóczy Lajos.)

Az **Ujvidék** sz. kir. városi államilag segélyezett alsóbb fokú ipar- és kereskedelmi iskola értesítője az 1888—89. tanév végén. Szerkesztette: Bruck Ferencz igazgató. (Ujvidék. Pavlović és Jočić 8r. 35 l.)

(**Ujvidék**) Iszveštaj o szrpszkoj velikoj gimnaziji u Novom Szadu za školszku godinu 1888—89. (Ujvidék. Popovics. 8r. 80 l.) (Értekezés: Chemicky Elementi. Irta: Sztevan Milovanov.)

Az **ungvári** kir. kath. főgymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Hódoly László igazgató. (Ungvár. Pollacsek Miksa. 8r. 98 l.) (Értekezés: A földrajz-tanulmány az iskolán kívül. Irta: Dr. Zimányi József.)

Értesítő a kegyes-tanítórendiek **váczi** főgymnasiumáról az 1888—89. tanévben. Közli Halmi László igazgató. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 107 l.) (Értekezés: A Kaukasus hegység és az örmény felföld vidéke néprajzi tekintetben. Irta: Lovászy Nándor.)

Értesítő a **vácsvárosi** ipariskolákról az 1888—89. tanévben. V. évfolyam. Szerkesztette: Dr. Miltényi Gyula igazgató. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 34 l.)

Értesítő a **váczi** római kath. elemi népiskolákról az 1888—89. tanévben. (Vác. Mayer Sándor. 8r. 43 l.)

A **vágszeredi** alsófoku ipariskola értesítője az 1888—89. tanévről. Második évfolyam. Összeállította Csvirigh János ipariskolai tanító. (Nagy-Szombat. Winter Zsigmond. 8r. 20 l.)

A **vágújhelyi** államilag segélyezett nyilvános izr. reáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Dr. Mahler Miksa igazgató. (Vágújhely. Horovitz Adolf. 8r. 41 l.)

A **verbói** alsófoku ipariskola 1888—89. tanévi értesítője. Közli: Káplý Sándor, igazgató. (Vágújhely. Brück Samu. 8r. 22 l.) (Értekezés: Nehány szó az ipar fejlődéséről. Irta: Janda Flór.)

A **versecezi** községi főreáliskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Buday József igazgatótanár. (Versecz. Özv. Kirchner J. E.-né. 8r. 30 l.)

Kutka Mária benlakással összekötött **Versecczen** 28 év óta fennálló nyilvánosági joggal ellátott magán elemi és polg. leányiskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. (Versecz. Özv. Kirchner J. E.-né. 8r. 36 l.)

A kegyes-tanítőrendiek **veszprémi** róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Takács József, főgymnasiumi igazgató. (Veszprém. Stetter Ede «Szent István» könyvnyomda és irod. vállalat. 8r. 96 l.) (Értekezés: A légkör villamos tüneményei. Irta: Bolgár Mihály.)

A **Veszprém** rend. tan. város államilag segélyezett alsófokú iparosiskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Meszes Polikárp igazgató. Hatodik évfolyam. (Veszprém. Stetter Ede. «Szent-István» könyvnyomda. 8r. 33 l.) (Értekezés: Hogyan szoktassa az iparos a reábizott inasgyermeket az engedelmességre? Irta: Meszes Polikárp.)

A **zalaegerszegi** államilag segélyezett községi polgári fiu-, középkereskedelmi- és polgári leányiskola tizenhatodik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Udvardy Ignác igazgató. (Zala-Egerszeg. özv. Tahy Rozália. 8r. 66 l.) (Értekezés: Párhuzam a közkereseti, betéti és részvénytársulatok könyvelése között. Irta: Balassa Benő.)

Zala-Egerszeg rendezett tanácsú város községi elemi iskolái 1888—89. évi értesítője. Közli: Paukovich György igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 32 l.)

A **Zala-Egerszeg** r. t. város államilag segélyezett alsófokú ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Udvardy Vincze igazgató. (Zala-Egerszeg. Özv. Tahy Rozália. 8r. 24 l.)

A **Zenta** városi községi gymn. tizenharmadik értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szűcs Lajos igazgató. (Zenta. Schvarz Sándor. 8r. 64 l.) (Értekezés: A szülők viszonya az iskolához. Irta: Mészáros Lajos.)

Zenta város községi népiskolájának harmadik értesítője az 1888—89. tanév végén. Összeállította: Czehe Győző igazgató. (Zenta. Schvarz Sándor. 8r. 171 l.) (Értekezés: A tanítók továbbképző iskolája. Irta: Czehe Győző.)

A **zentai** államilag segélyezett községi ipariskola ötödik értesítője az 1888—89. tanév végén. Összeállította: Czehe Győző igazgató. (Zenta. Klenóczky és Biró. 8r. 43 l.) (Értekezés: Az alsófokú ipariskola fejlődésének, az iparostanulók sikeres oktatásának hátrányai. Irta: Harsányi János.)

A **zilahi** államilag segélyezett községi polgári fiuiskola XIV. értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Pungur Gyula ideigl. igazgató. (Zilah. Weiszberger Soma. 8r. 28 l.)

A **zilahi** magy. kir. állami tanítóképezde tizennyolczadik — 1888—89.

tanévi — értesítvénye. Szerkesztette: Faluvégi Albert igazgató. (Zilah. Weisberger Soma. 8r. 31 l.)

A **zilahi** ev. ref. kollegium értesítője az 1888—89. évről. Szerkesztette: Berényi János igazgató-tanár. (Zilah. Weisberger Soma. 8r. 96 l.) (Értekezés: Tanévet megnyitó beszéd. Mondotta: Berényi János igazgató.)

Zólyom sz. kir. város alsófokú ipariskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Folkmann János igazgató. (Zólyom. Nádosy G. 8r. 16 l.)

A **zombori** állami főgymnasium XVII. évi értesítvénye az 1888—89. tanévről. Közzéteszi: Dr. Margalits Ede igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 95 l.) (Értekezés: Állapothatározó és attributum. Irta: P. Rác Soma.)

Zombor sz. kir. város államilag segélyezett alsófokú ipar- és kereskedelmi iskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zsulyevits Ernő igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 32 l.) (Értekezés: Öszinte szó iparosainkhoz. Irta: Lukits Béla.)

Zombor szab. kir. város középkereskedelmi iskolájának értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Zsulyevits Ernő igazgató. (Zombor. Bittermann Nándor. 8r. 61 l.) (Értekezés: Takarékpénztáraink reformjáról. Irta: Krbek Arnold.)

(**Zombor.**) Razrednicza Zomborske srpske više devojčke škole. Na kraju školske godine 1888—89. (Zombor. Muzsik Antal. 8r. 8 l.)

A **zsitva-ujfalusi** m. kir. földmivesiskola értesítője az 1888—89. tanévről. Szerkesztette: Szecsey István igazgató-tanító. (Nyitra. Schempek és Huszár. 8r. 18 l.)

A **zsolnai** kir. kath. gymnasium értesítője az 1888—89. tanévről. Közli: Csáka Károly kir. igazgató. (Turócz-Szent-Márton. A turócz-szt-mártoni magyar nyomda. 8r. 98 l.) (Értekezések: A zsolnai kir. kath. gymnasium új épületének ünnepies fölvatása. Irta: Balugyánszky Béla. A zsolnai kir. kath. gymnasium 100 éves története. Irta: Csáka Károly. Középiskoláink szervezése Mária Terézia királynő által 1776-ban és azok további fejlődése. Irta: Csáka Károly.)

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben XV. folyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb fölfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísérni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Ezenkívül külön rovatban ismertetni fogja a külföldi könyvtárak mozgalmait és nevezetesebb vívmányait. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólalásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A «Könyv-Szemle» megjelenik évenként 32 ívnyi terjedelemben, időhöz nem kötött füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 1886-tól fogva 4 frt.

Az első évfolyam elfogyott; a II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIII. és XIV. folyam a rendes évi áron, együttvéve pedig 28 frton kapható.

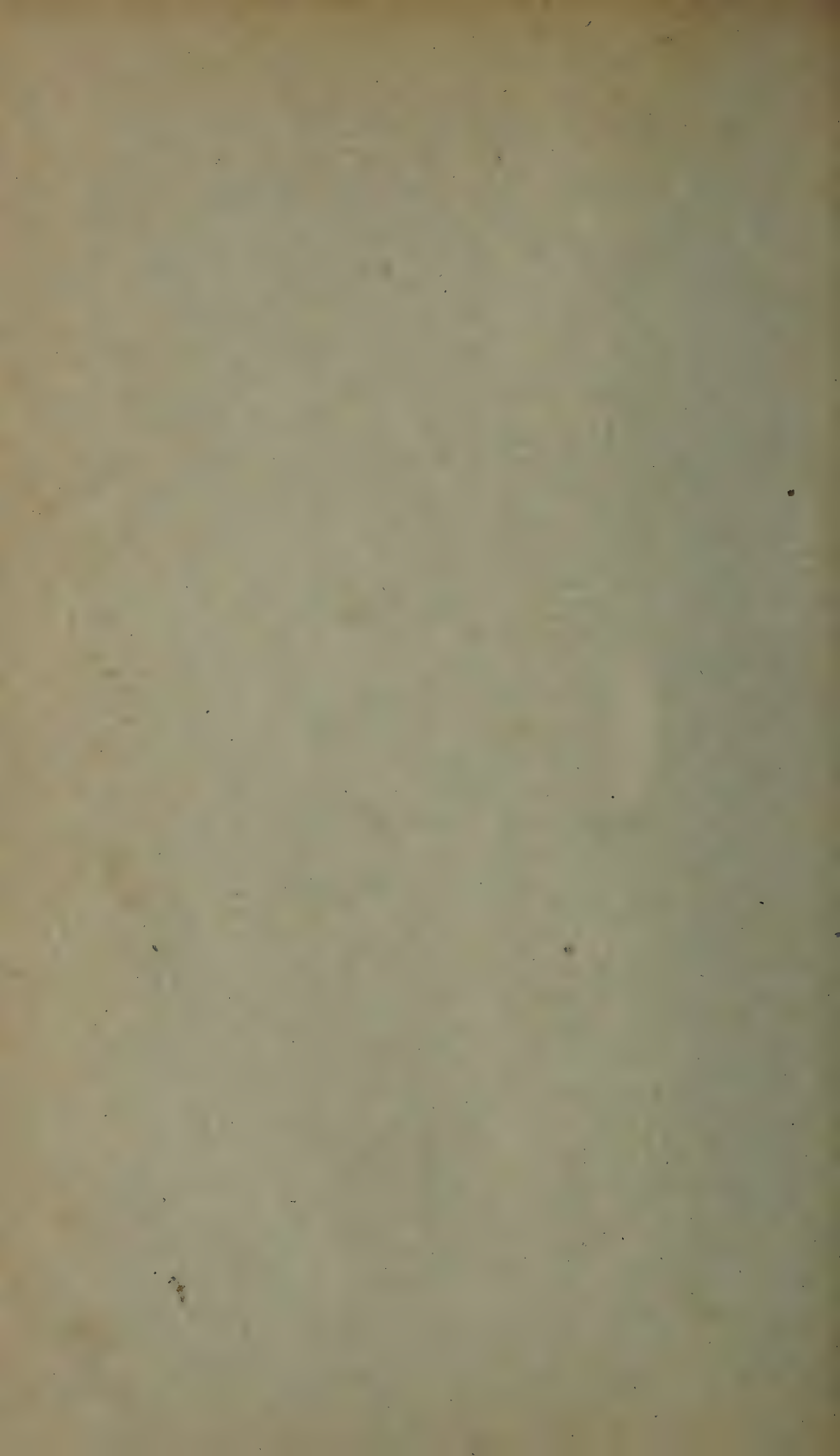
Az előfizetési pénzek **Hornyánszky Viktor, a M. T. Akadémia könyvtárusi üzletébe**, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Budapest, 1890.

Csontos János,

könyvtári segédőr, mint a „M. Könyv-Szemle“ szerkesztője.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 119572045